7 SEP. 1931

# VERSLAG

## VAN DEN STAAT VAN HET ONDERWIJS IN HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN OVER 1928—1929.

## TWEEDE DEEL

## LAGER ONDERWIJS.

AANGEBODEN AAN DE STATEN-GENERAAL BIJ SCHRIJVEN VAN DEN MINISTER VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN VAN 2 APRIL 1931, N°. 2392, AFDEELING LAGER ONDERWIJS ALGEMEEN.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

VERSLAG.

# TWEEDE DEEL.

# VAN HET LAGER ONDERWIJS.

## § 1. WETTELIJKE VOORSCHRIFTEN OMTRENT HET LAGER ONDERWIJS. ALGEMEENE MAATREGELEN VAN BESTUUR. VERDERE KONINKLIJKE BESLUITEN, BEVATTENDE ALGEMEENE REGELINGEN. ADMINISTRATIEVE VOORSCHRIFTEN EN BESLISSINGEN.

### I. Wetten; algemeene maatregelen van bestuur; en verdere Koninklijke besluiten, bevattende algemeene regelingen.

Bij brief van 14 Februari 1928 is ingezonden de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende het ontwerp van wet, strekkende om den termijn, vervat in de artikelen I en II der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) te verkorten, om eene verbetering aan te brengen in het derde lid van artikel 3 der Leerplichtwet, zooals het krachtens die wet werd gelezen, en om het vierde lid van artikel 3 der Leerplichtwet te wijzigen. [1])

Het verslag werd vastgesteld op 16 Februari. De mondelinge beraadslaging in de Tweede Kamer vond plaats op 9 en 13 Maart, waarna het ontwerp met 60 tegen 18 stemmen is aangenomen.

Het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer werd uitgebracht op 26 April; het Eindverslag, bevattende tevens de Memorie van Antwoord, op 8 Mei.

De mondelinge beraadslaging in de Eerste Kamer had plaats op 23 Mei, waarna het ontwerp met 27 tegen 4 stemmen is aangenomen.

Door de Koningin onder dagteekening van 24 Mei 1928 bekrachtigd, is de wet in het *Staatsblad* van dat jaar onder n°. 186 opgenomen.

Bij brief van 16 Februari 1928 zond het lid der Tweede Kamer, de heer Zijlstra, de Memorie van Antwoord in betreffende zijn voorstel van wet tot wijziging van de wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) en de Lager-onderwijswet 1920, dat overeenkomstig de bij die Memorie aangebrachte wijzigingen de strekking had om tot en met 31 December 1929 de schalen voor de verplichte leerkrachten voor scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs te herzien en om in verband daarmede het instituut der assistenten op te heffen. [1]) Het Verslag werd vastgesteld op 21 Februari.

De mondelinge beraadslaging in de Tweede Kamer vond plaats op 13 en 14 Maart, waarna het ontwerp met 49 tegen 28 stemmen werd aangenomen.

Het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer werd uitgebracht op 8 Mei; het Eindverslag, bevattende tevens de Memorie van Antwoord, op 15 Mei.

De mondelinge beraadslaging in de Eerste Kamer had plaats op 20 Juni, waarna het ontwerp met 27 tegen 10 stemmen is aangenomen.

Het wetsvoorstel is niet door de Koningin bekrachtigd.

Bij Koninklijke Boodschap van 22 October 1928 is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ter overweging aangeboden een ontwerp van wet tot wijziging van de wetten van 16 Februari 1923 (*Staatsblad* n°. 38) en 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) tot wijziging van de Lager-onderwijswet 1920.

Het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer werd uitgebracht op 30 November. De Memorie van Antwoord is ingezonden bij brief van 14 December. Het Verslag werd uitgebracht op 19 December.

De mondelinge beraadslaging in de Tweede Kamer vond plaats op 21 December, waarna het ontwerp zonder hoofdelijke stemming werd aangenomen.

Het Eindverslag der Eerste Kamer werd uitgebracht op 27 December.

In de vergadering der Eerste Kamer van 28 December is het ontwerp, na beraadslaging, zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Door de Koningin onder dagteekening van 29 December 1928 bekrachtigd, is de wet in het *Staatsblad* van dat jaar onder n°. 506 opgenomen.

De Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer over het ontwerp van wet tot wijziging van de bepalingen der Lager-onderwijswet 1920 betreffende het schoolgeld, is ingezonden bij brief van 21 Mei 1928 [1]). Het Verslag werd vastgesteld op 29 Mei 1928.

Daartoe door de Koningin gemachtigd heeft de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, bij brief van September 1928, aan den Voorzitter van de Tweede Kamer, ingetrokken het bij Koninklijke Boodschap van 11 April 1925 ingediende ontwerp van wet tot het verleenen van toelagen aan hoofden, onderwijzers en onderwijzeressen, die in het tijdvak van 1 Januari 1920 tot en met 31 December 1924 werkzaam zijn geweest aan eene openbare of bijzondere leerschool, die als eenige leerschool was verbonden aan eene gemeentelijke of bijzondere kweekschool voor onderwijzers en (of) onderwijzeressen, en tot toekenning van bevoegdheid aan gemeenteraden en besturen van bijzondere leerscholen tot het verleenen van zoodanige toelagen.[1])

[1]) Zie Verslag van den staat van het Onderwijs in het Koninkrijk der Nederlanden over 1927—1928, tweede deel; Lager onderwijs, bladz. 1.

[1]) Zie Verslag van den staat van het Onderwijs in het Koninkrijk der Nederlanden over 1927—1928, tweede deel, Lager onderwijs, bladz. 1.

Wijziging in besluiten tot uitvoering van de Lager-onderwijswet 1920 is in 1928 aangebracht door de volgende Koninklijke besluiten.

De Koninklijke besluiten van 26 Maart 1928, n°. 4 (*Nederlandsche Staatscourant* n°. 67) en 17 December 1928, n°. 40, (*Nederlandsche Staatscourant* n°. 248) strekten tot aanvulling van het tweede lid van art. 2 van het Koninklijk besluit van 13 December 1920, n°. 37, (*Nederlandsche Staatscourant* n°. 246) betreffende den leeftijd voor het toelaten tot en het verlaten van de lagere school.

Het Koninklijk besluit van 2 Juli 1928 (*Staatsblad* n°. 236) wijzigde art. 7 van het Koninklijk besluit van 11 September 1923 (*Staatsblad* n°. 440), waarbij de regelen en voorwaarden zijn vastgesteld voor het verleenen van eene Rijksbijdrage aan gemeentelijke en bijzondere kweekscholen.

# § 2. TOESTAND, OMVANG EN RESULTATEN VAN HET LAGER ONDERWIJS IN HET ALGEMEEN. GETAL EN SOORT DER SCHOLEN EN VERVOLGCURSUSSEN; SCHOOLGEBOUWEN, SCHOOLMEUBELEN EN LEERMIDDELEN. LEERLINGEN. ONDERWIJZEND PERSONEEL.

## I. Toestand, omvang en resultaten van het lager onderwijs. (Artt. 2, 3, 195 der L.O. wet 1920.)

Voor mededeelingen omtrent den toestand, den omvang en resultaten van het lager onderwijs in het algemeen wordt verwezen naar de door de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs in hunne jaarverslagen over 1928 geleverde algemeene beschouwingen, welke achter dit Verslag als Bijlage B (nos. I t/m V) zijn opgenomen.

Ingevolge art. 3, tweede lid, der Lager-onderwijswet moet het gewoon lager onderwijs, voor zoover het uit openbare kassen wordt bekostigd, gegeven worden in scholen met ten minste zeven achtereenvolgende leerjaren. Ingevolge de laatste zinsnede van dit lid kan de Kroon vergunning verleenen, dat het onderwijs aan bepaalde scholen minder dan zeven achtereenvolgende leerjaren omvat, indien zij de gelegenheid om aansluitend lager onderwijs in het zevende leerjaar te ontvangen, in voldoende mate op andere wijze verzekerd acht of indien bijzondere omstandigheden het hebben van minder dan zeven leerjaren gewenscht maakt.

Voor de volgende zeven gemeenten werd in 1928 voor één of meer scholen de vergunning verleend, omdat aan een voldoend aantal andere openbare scholen ter plaatse een zevende leerjaar verbonden was:

Vlissingen, Breda, Amsterdam, Rotterdam, Middelburg, Zaandam en Purmerend.

Omdat aan één of meer scholen, staande onder de volgende schoolbesturen een zevende leerjaar verbonden is, werd aan deze besturen voor één of meer andere, onder die besturen staande scholen in 1928 de vergunning verleend om geen zevende leerjaar te hebben.

Verg. tot bevord. van Chr. onderwijs te Wageningen;

Kerkbest. St. Lambertus, tevens bestuur der R.-K. jongensscholen te Helmond;

Kerkbestuur H. Hippolytus en Kerkbestuur H. Jozef, te zamen vormend R.-K. schoolbestuur te Delft;

Verg. der Zusters van Liefde te Tilburg, tevens best. R.-K. meisjesscholen te Helmond;

Ned. Herv. Gemeentescholen te Utrecht;

Verg. der Zusters van Liefde te Tilburg, tevens best. der R.-K. meisjesscholen aldaar;

Verg. v. Kath. onderwijs te Rotterdam;

St. Hiëronymus-Aemilianusstichting te Amsterdam;

Verg. voor bijz. Chr. Schoolonderwijs te Vlaardingen c.a.;

R.-K. Kerkbestuur van Vlaardingen, tevens bestuur R.-K. scholen aldaar.

Verg. v. d. H. Catharina van Senen te Voorschoten.

R.-K. Kerkbest. v. d. Parochie v. d. H. Franciscus van Assisië, tevens best. R.-K. scholen te Oudheusden;

Verg. voor Geref. Schoolonderwijs te Vlaardingen;

In 1928 werden de volgende vergunningen verleend wegens bijzondere omstandigheden:

Openbaar onderwijs:

Aan de gemeente Rijswijk (Z.-H.) tot het niet hebben van een 1ste en 2de leerjaar, omdat aan andere scholen voldoende gelegenheid is.

Aan de gemeente Amersfoort tot het niet hebben van een 1ste leerjaar, wegens een te gering aantal leerlingen.

Aan de gemeente den Helder tot het niet hebben van een 1ste leerjaar, wegens geleidelijken overgang naar één of meer andere openbare scholen voor gewoon lager onderwijs.

Bijzonder onderwijs:

Verg. van Fraters te Tilburg, onder hetzelfde bestuur van de bijz. school te Reusel, tot het niet hebben van een 1ste leerjaar, omdat de school een kostschool is.

Verg. College „St. Jozef", onder hetzelfde bestuur van de R.-K. School v. gew. l.o. te Sittard, tot het niet hebben van de eerste 5 leerjaren omdat in de statuten is vastgelegd, dat de school uitsluitend bestemd is voor voorbereiding van leerlingen, die de eerste klasse van het Gymnasium, de H.B.S. of de Handelsschool van voormeld bestuur zullen volgen.

Bijz. school te St. Michielsgestel tot het niet hebben van een 1ste en 2de leerjaar, omdat de school een kostschool is.

R.-K. Parochiaal Kerkbestuur te Nieuwkoop, tevens bestuur der R.-K. meisjesschool aldaar, tot het niet hebben van een 1ste leerjaar, wegens vereeniging met de R.-K. jongensschool A 197 aldaar.

Arnhemsche Schoolverg. te Arnhem, tot het niet hebben van een 2de leerjaar, wegens mogelijke geleidelijke opheffing van het 2de leerjaar, gevoegd bij het 2de leerjaar school II aldaar.

Gesticht van Liefdadigheid te Amsterdam, tot het niet hebben van een 1ste, 2de en 3de leerjaar, omdat tot de school in het gesticht, uitsluitend bezocht door de inwonende meisjes, daarin alleen die meisjes worden opgenomen, die den leeftijd van 10 jaren hebben bereikt.

Zedelijk lichaam „Sub praesidio Beatae Mariae Virginis, sine macula conceptae" te Maastricht (school te Maastricht) tot het niet hebben van een 1ste en 2de leerjaar, wegens geleidelijke opheffing.

R.-K. Kerkbestuur der parochie v. d. H. Joseph te America gem. Horst, tot het niet hebben van een 1ste en 2de leerjaar, omdat de jongens onderwijs ontvangen in de eerste twee leerjaren der meisjesschool onder hetzelfde bestuur.

R.-K. Schoolbestuur v. d. H. Bonifacius te Spanbroek (R.-K. Jongensschool aldaar) tot het niet hebben van een 2de leerjaar, wegens vereeniging met een 2de leerjaar der R. K. meisjesschool aldaar, onder hetzelfde bestuur.

Arnhemsche Schoolverg. te Arnhem, tot het niet hebben van de eerste drie leerjaren, wegens mogelijke geleidelijke opheffing, gevoegd bij de eerste 3 leerjaren van school II aldaar, onder hetzelfde bestuur.

## II. Getal en soort der scholen en vervolgcursussen. Schoolgebouwen, schoolmeubelen en leermiddelen.

a. *Scholen.*

Het aantal lagere scholen, dat op 1 Januari 1928 7834 beliep, is in den loop van dat jaar tot 7929 gestegen. Dit is een toeneming van 95.

Het aantal openbare scholen liep van 3682 tot 3636 terug, en verminderde dus met 46. Het aantal bijzondere steeg van 4152 tot 4293 en vermeerderde derhalve met 141.

Naar haar richting waren de op 31 December 1928 bestaande bijzondere scholen als volgt te splitsen:

| | |
|---|---|
| Protestantsche scholen | 1916 |
| Roomsch-Katholieke scholen | 2214 |
| Israëlietische scholen | 4 |
| Niet aan bepaalde godsdienstige beginselen gebonden scholen | 159 |

De toeneming van het aantal bijzondere scholen sedert 1 Januari 1928 bedroeg voor de Protestantsche scholen 36, voor de Roomsch-Katholieke scholen 123 en voor de niet aan bepaalde godsdienstige beginselen gebonden scholen 16.

Op de vraag, hoeveel scholen naar den toestand op 31 December bezocht werden enkel door jongens, enkel door meisjes, of door jongens en meisjes, geeft de volgende indeeling het antwoord.

| | Alle scholen te zamen. | Openbare scholen. | Bijzondere scholen. | Van de bijzondere scholen behoorden tot de | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | Prot. | R.-Kat.h | Isr. | Andere. |
| Jongensscholen . . | 911 | 123 | 788 | 7 | 775 | 1 | 5 |
| Meisjesscholen . . | 988 | 85 | 903 | 17 | 875 | — | 11 |
| Gemengde scholen | 6030 | 3428 | 2602 | 1892 | 564 | 3 | 143 |
| Totaal . . . | 7929 | 3636 | 4293 | 1916 | 2214 | 4 | 159 |

Het aantal *gemengde* scholen bedroeg dus in elk der groepen:

| | |
|---|---|
| bij alle scholen te zamen | 76 pct. |
| ,, de openbare scholen | 94 ,, |
| ,, ,, bijzondere scholen | 61 ,, |
| ,, ,, Prot. bijzondere scholen | 98 ,, |
| ,, ,, R.-Kaht. bijzondere scholen | 25 ,, |
| ,, ,, Isr. bijzondere scholen | 25 ,, |
| ,, ,, andere bijzondere scholen | 89 ,, |

Naar gelang van de wettelijke inrichting van het onderwijs zijn de scholen te onderscheiden in zulke, die op den voet van art. 3, tweede of vierde lid, der Lager-onderwijswet 1920 tot het gewoon of tot het uitgebreid lager onderwijs behooren.

Naar deze soorten was de indeeling als volgt:

| | Alle scholen te zamen. | Openbare scholen. | Bijzondere scholen. | Van de bijzondere scholen behoorden tot de | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | Prot. | R.-Kath. | Isr. | Andere. |
| Gewoon l.o. (art. 3) . | 7154 | 3372 | 3782 | 1703 | 1956 | 3 | 120 |
| Uitgebreid l.o. (art. 3) | 775 | 264 | 511 | 213 | 258 | 1 | 39 |
| Totaal . . . | 7929 | 3636 | 4293 | 1916 | 2214 | 4 | 159 |

Vat men alle scholen bijeen, dan behoorden daarvan tot het gewoon lager onderwijs 90,2 pct. en tot het uitgebreid lager onderwijs 9,8 pct.

Die percentages waren achtereenvolgens:

| | |
|---|---|
| bij het openbaar onderwijs | 93 en 7 |
| ,, ,, bijzonder onderwijs | 88 ,, 12 |
| ,, ,, Prot. bijzonder onderwijs | 88 ,, 12 |
| ,, ,, R.-Kath. bijzonder onderwijs | 88 ,, 12 |
| ,, ,, Isr. bijzonder onderwijs | 75 ,, 25 |
| ,, ,, ander bijzonder onderwijs | 75 ,, 25 |

Indien men, met inachtneming van de onderscheiding, volgens de wettelijke inrichting van het onderwijs de scholen indeelt in jongensscholen, meisjesscholen en gemengde scholen, verkrijgt men het volgende overzicht.

| | Alle scholen te zamen. | Openbaar. | Bijzonder. | Van de bijzondere scholen behoorden tot de | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | Prot. | R.-Kath. | Isr. | Andere. |
| Voor de *jongensscholen:* | | | | | | | |
| Gewoon l.o. (art. 3) . . . . . | 818 | 114 | 704 | 6 | 694 | 1 | 3 |
| Uitgebreid l.o. (art. 3) . . . . . | 93 | 9 | 84 | 1 | 81 | — | 2 |
| Totaal . . . . . | 911 | 123 | 788 | 7 | 775 | 1 | 5 |
| Voor de *meisjesscholen:* | | | | | | | |
| Gewoon l.o. (art. 3) . . . . . | 831 | 73 | 758 | 6 | 747 | — | 5 |
| Uitgebreid l.o. (art. 3) . . . . . | 157 | 12 | 145 | 11 | 128 | — | 6 |
| Totaal . . . . . | 988 | 85 | 903 | 17 | 875 | — | 11 |
| Voor de *gemengde scholen:* | | | | | | | |
| Gewoon l.o. (art. 3) . . . . . | 5505 | 3185 | 2320 | 1691 | 515 | 2 | 112 |
| Uitgebreid l.o. (art. 3) . . . . . | 525 | 243 | 282 | 201 | 49 | 1 | 31 |
| Totaal . . . . . | 6030 | 3428 | 2602 | 1892 | 564 | 3 | 143 |
| Algemeen Totaal . | 7929 | 3636 | 4293 | 1916 | 2214 | 4 | 159 |

Van de bijzondere scholen maakten er op 31 December 1927 aanspraak op de Rijksvergoeding 4118 en 34 niet. Op het einde van het jaar 1928 waren die aantallen 4258 en 35. De toeneming bij de eerste dier groepen was dus 140, terwijl de tweede vermeerderde met 1.

Van de 35 bijzondere scholen, waarvoor geen aanspraak op de Rijksvergoeding werd gemaakt, gingen er 30 uit van instellingen of vereenigingen en werden er 5 gehouden voor rekening van het hoofd.

Van het 30 vereenigingsscholen behoorden er 25 tot het gewoon l.o. (1 jongens, 4 meisjes en 20 gemengd) en 5 tot het uitgebreid lager onderwijs (1 meisjes en 4 gemengd).

Van de 5 scholen voor rekening van het hoofd waren er 4 voor gewoon lager onderwijs n.l. 4 gemengd en 1 school voor uitgebreid lager onderwijs n.l. 1 gemengd.

Meer uitvoerige gegevens omtrent het aantal en de soorten der scholen zijn vermeld in de staten, opgenomen onder n°. 1 t/m IV van bijlage C.

b. *Vervolgcursussen.*

Op 31 December 1928 bestonden 424 cursussen voor vervolgonderwijs, welke bezocht werden door 10 734 leerlingen (6364 jongens en 4370 meisjes).

Openbare cursussen waren er 273, bezocht door 6801 leerlingen (3743 jongens en 3058 meisjes).

Bijzondere cursussen waren er 151, bezocht door 3933 leerlingen (2601 jongens en 1312 meisjes).

Laatstgenoemde groep is te splitsen in cursussen, welke uitgaan van een instelling of vereeniging, waarvan tevens een lagere school uitgaat, en in cursussen, waarmede dit niet het geval is. De eerste groep omvatte 140 cursussen, bezocht door 3476 leerlingen (2335 jongens en 1141 meisjes); de tweede groep werd gevormd door 10 cursussen, bezocht door 457 leerlingen (286 jongens en 171 meisjes).

Naar het aantal afdeelingen waaruit zij bestonden, zijn de cursussen in de volgende aantallen te verdeelen.

| Cursussen, bestaande uit: | Openbaar | Bijzonder | Te zamen |
|---|---|---|---|
| 1 afd. ..... | 87 | 59 | 146 |
| 2 ,, ..... | 142 | 70 | 212 |
| 3 ,, ..... | 21 | 17 | 38 |
| 4 ,, ..... | 11 | 2 | 13 |
| 5 ,, ..... | 6 | 2 | 8 |
| 6 en meer afd. ..... | 6 | 1 | 7 |
| | 273 | 151 | 424 |

Naar het aantal achtereenvolgende leerjaren, waarop het onderwijs berekend was, zijn de cursussen in de volgende aantallen te verdeelen:

| Cursussen van: | Openbaar | Bijzonder | Te zamen |
|---|---|---|---|
| 1 leerjaar ..... | — | — | — |
| 2 leerjaren ..... | 227 | 128 | 355 |
| 3 leerjaren ..... | 30 | 22 | 52 |
| 4 leerjaren ..... | 16 | 1 | 17 |
| | 273 | 151 | 424 |

Naar het aantal uren per jaar, waarop het onderwijs berekend was, zijn de cursussen in de volgende aantallen te verdeelen:

| Cursussen van: | Openbaar | Bijzonder | Te zamen |
|---|---|---|---|
| 150—200 uren ..... | 192 | 98 | 290 |
| 201—250 ,, ..... | 39 | 30 | 69 |
| 251—300 ,, ..... | 42 | 23 | 65 |
| | 273 | 151 | 424 |

Meer uitvoerige gegevens betreffende het aantal en de soorten der vervolgcursussen zijn te vinden in de tabellen, opgenomen onder nos. VIII—XI van bijlage C.

c. *Schoolgebouwen, schoolmeubelen en leermiddelen.*

Over de schoolgebouwen in het algemeen komen mededeelingen en beschouwingen voor in de jaarverslagen der hoofdinspecteurs bijlage B, nos. I t/m V, achter dit verslag).

## III. Leerlingen.

a. *Aantal leerlingen.*

De tabellen, welke onder nos. I en II van bijlage D achter dit verslag zijn opgenomen, geven een overzicht der provincie van het aantal schoolkinderen op 31 December 1928. De jongens en meisjes zijn afzonderlijk vermeld.

In tabel I zijn de leerlingen gesplitst naar hun leeftijdsjaren. De opgaven zijn voor de openbare en voor de bijzondere scholen afzonderlijk.

In tabel II zijn de leerlingen gesplitst naar de leerjaren, waarin zij zijn geplaatst. Ook hierbij zijn de gegevens voor de openbare en voor de bijzondere scholen afzonderlijk verstrekt. Bovendien zijn bij elk dezer beide groepen de opgaven afzonderlijk gehouden voor de verschillende soorten van scholen (gewoon en uitgebreid lager onderwijs).

Vergelijkt men de totaal-cijfers der schoolbevolking met die van 31 December 1928, dan komt men tot de volgende samenvatting:

| | 31 Dec. 1927. | 31 Dec. 1928. | Verschil. |
|---|---|---|---|
| *Openbare scholen.* | | | |
| Jongens . . . . . | 256 759 | 252 976 | 3 783 minder. |
| Meisjes . . . . . | 216 446 | 219 456 | 3 010 meer. |
| Totaal . . . . | 473 205 | 472 432 | 773 minder. |
| *Bijzondere scholen.* | | | |
| Jongens . . . . . | 321 403 | 341 134 | 19 731 meer. |
| Meisjes . . . . . | 323 417 | 342 314 | 18 897 ,, |
| Totaal . . . . | 644 820 | 683 448 | 38 628 meer. |
| *Alle scholen.* | | | |
| Jongens . . . . . | 578 162 | 594 110 | 15 948 meer. |
| Meisjes . . . . . | 539 863 | 561 770 | 21 907 ,, |
| Totaal . . . . | 1 118 025 | 1 155 880 | 37 855 meer. |

Daar de bevolking des lands op 31 December 1928 uit 7 730 577 personen bestond, nl. 3 840 258 mannen en 3 890 319 vrouwen, werden op 31 December 1928 de lagere scholen bezocht door 15,47 pct. van de mannelijke en 14,44 pct. van de vrouwelijke bevolking. Op 31 December 1927 waren die percenten 15,26 en 14,10. Alle leerlingen te zamen vormden op het einde der jaren 1928 en 1927 16,25 pct. en 14,66 pct. van de totale bevolking.

De indeeling van de leerlingen naar hun leeftijd was als volgt:

| | Jongens. | Meisjes. | Totaal. |
|---|---|---|---|
| Jonger dan 6 jaar . . . | 4 760 | 4 847 | 9 607 |
| 6 jaar . . . . . | 70 596 | 68 167 | 138 763 |
| 7 ,, . . . . . | 83 968 | 82 293 | 166 261 |
| 8 ,, . . . . . | 86 531 | 83 791 | 170 322 |
| 9 ,, . . . . . | 73 078 | 70 976 | 144 054 |
| 10 ,, . . . . . | 71 738 | 69 339 | 141 077 |
| 11 ,, . . . . . | 72 585 | 71 109 | 143 694 |
| 12 ,, . . . . . | 67 556 | 63 706 | 131 262 |
| 13 ,, . . . . . | 42 481 | 32 629 | 75 110 |
| 14 ,, . . . . . | 12 645 | 8 574 | 21 219 |
| Boven 14 jaar . . . . | 8 170 | 6 339 | 14 511 |
| Totaal . . . | 594 110 | 561 770 | 1 155 880 |

Over de leerjaren waren de schoolkinderen als volgt verdeeld:

| | Jongens. | Meisjes. | Totaal. |
|---|---|---|---|
| Leerjaar 1—5 . . . . | 466 183 | 444 008 | 910 191 |
| „ 6 . . . . . | 69 261 | 68 249 | 137 510 |
| „ 7 . . . . . | 42 331 | 35 136 | 77 467 |
| „ 8 . . . . . | 9 432 | 7 716 | 17 148 |
| „ 9 . . . . . | 5 355 | 5 138 | 10 493 |
| „ 10 . . . . . | 1 528 | 1 484 | 3 012 |
| „ 11 . . . . . | 20 | 39 | 59 |
| Totaal . . . | 594 110 | 561 770 | 1 155 880 |

Naar de soorten van scholen waren de leerlingen als volgt over de leerjaren verdeeld:

| | Gewoon l. o. art. 3. | U. l. o. art. 3. | Totaal. |
|---|---|---|---|
| Leerjaar 1—6 . | 1 047 701 | — | 1 047 701 |
| „ 7 . | 53 237 | 24 230 | 77 469 |
| „ 8 . | 1 700 | 15 448 | 17 148 |
| „ 9 . | 72 | 10 421 | 10 493 |
| „ 10 . | — | 3 012 | 3 012 |
| „ 11 . | — | 59 | 59 |
| Totaal . | 1 102 710 | 53 170 | 1 155 880 |

Van de 1000 leerlingen bezochten:
de gewone lagere school 954;
de u.l.o.-school 46.
Van de 1000 leerlingen waren geplaatst in:
de eerste zes leerjaren 906,
het zevende leerjaar 67, waarvan 21 in de u.l.o.-klassen;
het achtste leerjaar 15, waarvan 13 in de u.l.o.-klassen;
het 9de, 10de en 11de leerjaar 12, waarvan 11,7 in de u.l.o.-klassen.

b. *Leerlingen in het buitenland.*

Tabel III van bijlage D bevat een overzicht van het aantal leerlingen der lagere scholen per provincie op 31 December 1928, ingeschreven in de bevolkingsregisters van gemeenten, gelegen in het buitenland.
Het geheele aantal dezer kinderen was 178.

c. *Steun uit de gemeentekas voor het bezoeken van scholen van de gewenschte richting op grooten afstand gelegen (art. 13, eerste lid).*

In onderstaande opgaaf zijn de gemeenten opgenomen, waar art. 13, eerste lid, in 1928 toepassing heeft gevonden:

*Noordbrabant:* Aarle-Rixtel, Almkerk, Baarle Nassau, Chaam, Cuyk, Dinteloord, Dongen, Dussen, Eersel, Etten, Fijnaart, Halsteren, Heere, Klundert, Loon op Zand, Made, Mill, Oud- en Nieuw Gastel, Princenhage, Roosendaal, Steenbergen, Teteringen, Tilburg, Valkenswaard, Vught, de Werken, Werkendam, Woensdrecht en Zundert.

*Gelderland:* Aalten, Apeldoorn, Barneveld, Bergh, Bergharen, Beuningen, Borculo, Brummen, Duiven, Ede, Eibergen, Ermelo, Gendringen, Groesbeek, Heerde, Hengelo, Heteren, Horssen, Laren, Lichtenvoorde, Neede, Nijkerk, Nijmegen, Rheden, Ruurlo, Ubbergen, Voorst, Winterswijk, Wisch, Zelhem en Zevenaar;

*Zuidholland:* Ter Aar, Alkemade, Alphen a/d Rijn, Barwoutswaarder, Bergschenhoek, Berkel, Bodegraven Dubbeldam, Groot-Ammers, Heenvliet, de Lier, Maasland, Naaldwijk, Noordwijk, Numansdorp, Papekop, Pernis, Pijnacker, Rietveld, Rotterdam, Rozenburg, Sliedrecht, Veur, Vlaardinger Ambacht, Wateringen, IJsselmonde, Zevenhuizen en Zoeterwoude;

*Noordholland:* Akersloot, Amsterdam, Anna Paulowna, Assendelft, Avenhorn, Barsingerhorn, Beemster, Berkhout, Beverwijk, Bovenkarspel, Broek in Waterland, Callantsoog, Egmondbinnen, Enkhuizen, Graft, Haarlemmermeer, Harenkarspel, Heemskerk, den Helder, Hoogwoud, Jisp, Kwadijk, Landsmeer, St. Maarten, Nieuwer-Amstel, Oterleek, Oudendijk, Oudkarspel, Oudorp, Terschelling, Warmenhuizen, Weesperkarspel, Zuid- en Noord Schermer;

*Zeeland:* Axel, Borsselen, Boschkapelle, Cadzand, Clinge, 's Gravenpolder, 's Heer Abtskerke, 's Heer Arendskerke, Hoek, Hontenisse, St. Janssteen, Kapelle, Kortgene, Krabbendijke, Neuzen, Ossenisse, Oud-Vossemeer, Poortvliet, Rilland Bath, Schore, Wolphaartsdijk en Zaamslag.

*Utrecht:* Houten, Jaarsveld, Maartensdijk, Tull en 't Waal, Westbroek, Wijk bij Duurstede en Wilnis;

*Friesland:* Aengwirden, Barradeel, Dantumadeel, Doniawerstal, Franekeradeel, Gaasterland, Haskerland, Hemelumer-Oldephaert, Idaarderadeel, Lemsterland, Oostdongeradeel, Opsterland, Schoterland, Tietjerksteradeel, Utingeradeel, Westdongeradeel, Wonseradeel en Wijmbritseradeel;

*Overijssel:* Almelo, Avereest, Dalfsen, Denekamp, Diepenveen, Heino, Hellendoorn, Kampen, Losser, Markelo, Olst, Ommen, Raalte, Staphorst, Tubbergen, Vriezenveen, Weerselo, Wierden, Wijhe en Zwollerkerspel;

*Groningen:* Bierum, Finsterwolde, Haren, Kanters, Loppersum, Middelstum, Termunten en Uithuizermeeden;

*Drenthe:* Gieten, Havelte, Oosterhesselen, Schoonebeek, Smilde, Vries, Wapserveen en Wateren.

*Limburg:* Beek, Eijsden, Elsloo, Kerkrade, Maastricht, Nieuwenhagen, Simpelveld, Vlodorp en Weert.

De hiervoor gedane uitgaven hebben in totaal f 50 813 bedragen. Een verdeeling van dit bedrag over de verschillende provinciën geeft het volgende beeld:

| | | |
|---|---|---|
| Noordbrabant ..... | f | 7 968 |
| Gelderland ..... | | 7 398 |
| Zuidholland ..... | | 5 700 |
| Noordholland ..... | | 9 356 |
| Zeeland ..... | | 5 399 |
| Utrecht ..... | | 894 |
| Friesland ..... | | 4 824 |
| Overijssel ..... | | 5 411 |
| Groningen ..... | | 996 |
| Drenthe ..... | | 1 386 |
| Limburg ..... | | 1 481 |
| Totaal ..... | f | 50 813 |

d. *Huisonderwijs.*

Blijkens de onder IV van bijlage D opgenomen tabel der kinderen per provincie, die op 31 December 1928 huisonderwijs genoten, was dit aantal kinderen, ingedeeld naar hun leeftijd, als volgt:

| | Jongens. | Meisjes. | Totaal. |
|---|---|---|---|
| 6 jaar en jonger . . . | 5 | 4 | 9 |
| 7 „ . . . . . | 31 | 33 | 64 |
| 8 „ . . . . . | 31 | 28 | 59 |
| 9 „ . . . . . | 17 | 25 | 42 |
| 10 „ . . . . . | 18 | 23 | 41 |
| 11 „ . . . . . | 19 | 35 | 54 |
| 12 „ . . . . . | 25 | 36 | 61 |
| 13 „ . . . . . | 5 | 14 | 19 |
| 14 „ . . . . . | 5 | 1 | 6 |
| Totaal . . . | 156 | 199 | 355 |

e. *Leerlingen van vervolgcursussen.*

De tabellen, welke onder V, van bijlagen D achter dit verslag zijn opgenomen, geven een overzicht per provincie van het aantal leerlingen der cursussen voor vervolgonderwijs op 31 December 1928. De jongens en meisjes zijn afzonderlijk vermeld. De leerlingen zijn gesplitst naar hun leeftijdsjaren. De opgaven zijn voor de openbare en voor de bijzondere cursussen afzonderlijk.

Vergelijkt men de totaal-cijfers der bevolking van de vervolgcursussen met die van 31 December 1927, dan komt men tot de volgende samenvatting:

| | 31 Dec. 1927. | 31 Dec. 1928. | Verschil. |
|---|---|---|---|
| *Openbare cursussen.* | | | |
| Jongens . . . . . | 4 218 | 3 743 | 475 minder. |
| Meisjes . . . . . | 3 629 | 3 058 | 571 „ |
| Totaal . . . . | 7 847 | 6 801 | 1 046 minder. |
| *Bijzondere cursussen.* | | | |
| Jongens . . . . . | 2 729 | 2 621 | 108 minder. |
| Meisjes . . . . . | 1 459 | 1 312 | 147 „ |
| Totaal . . . . | 4 188 | 3 933 | 255 minder. |
| *Alle cursussen.* | | | |
| Jongens . . . . . | 6 947 | 6 364 | 583 minder. |
| Meisjes . . . . . | 5 088 | 4 370 | 718 „ |
| Totaal . | 12 035 | 10 734 | 1 301 minder. |

Uit de tabellen, onder n°. VIII van bijlage C opgenomen, blijkt hoe de bijzondere cursussen zijn te splitsen naar gelang zij al dan niet uitgaan van een instelling of vereeniging, waarvan tevens een lagere school uitgaat. Het bovenvermelde aantal van 3933 leerlingen is naar deze onderscheiding te splitsen in:

3476, nl. 2335 jongens en 1322 meisjes, en
457, nl. 286 jongens en 171 meisjes.

De indeeling van de leerlingen naar hun leeftijd was als volgt:

| | Jongens. | Meisjes. | Totaal. |
|---|---|---|---|
| 11 jaar . . . . | 2 | 5 | 7 |
| 12 „ . . . . | 167 | 210 | 377 |
| 13 „ . . . . | 1093 | 1039 | 2132 |
| 14 „ . . . . | 2079 | 1399 | 3478 |
| 15 „ . . . . | 1547 | 962 | 2509 |
| 16 „ . . . . | 905 | 466 | 1371 |
| 17 „ . . . . | 335 | 180 | 515 |
| 18 „ . . . . | 153 | 63 | 216 |
| 19 „ en ouder | 83 | 46 | 129 |
| Totaal . . . | 6364 | 4370 | 10734 |

De tabellen VI van bijlage D bevatten een opgave per provincie volgens den toestand op 31 December 1928 van het aantal leerlingen, voor wie de loopende cursus de *eerste* was, dien zij volgden. Daaruit blijkt, dat dit aantal als volgt was:

| | Jongens. | Meisjes. | Totaal. |
|---|---|---|---|
| Openbare cursussen ..... | 2056 | 1597 | 3653 |
| Bijzondere cursussen ..... | 1495 | 687 | 2182 |
| Alle cursussen te zamen ..... | 3551 | 2284 | 5835 |

## IV. Onderwijzend personeel.

a. *Algemeene opmerkingen* (artt. 27 e.v., 107 e.v.).

In de jaarverslagen van de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs (Bijlage B, nos. 1 t/m V achter dit verslag) wordt gesproken over de onderwijzers in het algemeen. Aldaar zijn mededeelingen van algemeenen aard opgenomen omtrent geschiktheid, toewijding, onderlinge verhouding, verhouding tot de ouders der leerlingen, benoeming en ontslag, inkomsten, en omtrent de bevoegdheid en de opleiding der onderwijzers. Verder opmerkingen over vakonderwijs en reserve-onderwijzers.

b. *Aantal leerkrachten.*

In het Verslag over 1927—1928 is een overzicht gegeven van den omvang van het onderwijzend personeel der lagere scholen. Daaruit blijkt, dat aan alle scholen te zamen het aantal hoofden, onderwijzers en onderwijzeressen (de vakonderwijzers en vakonderwijzeressen daaronder *niet* begrepen) op 31 December 1927 bedroeg 34 350.

Op 31 December 1928 was dit aantal 35 019.

Het personeel der openbare scholen beliep op laatstgenoemden datum 14 446, d. i. 307 minder dan het jaar te voren; het personeel der bijzondere scholen kwam op 19 932, d. i. 792 meer dan op 31 December 1927.

Het onderwijzend personeel der openbare scholen bestond op 31 December 1928 voor 61 pct. uit mannen. Bij het bijzonder onderwijs was dit percentage 52.

Op 31 December 1928 bestonden aan de openbare scholen 610 toevallige vacatures; in het geheel waren er aan deze 3636 scholen dus 15 056 plaatsen als hoofd en onderwijzers. Aan de bijzondere scholen waren 31 vacatures; zoodat er aan die 4293 scholen 19932 plaatsen waren.

Meer uitvoerige gegevens omtrent het aantal leerkrachten en hun verdeeling over de verschillende soorten van scholen zijn opgenomen in de tabel I van bijlage E.

c. *Aantal leerkrachten per school.*

In tabel III van bijlage E zijn verschillende soorten van scholen ingedeeld naar het aantal der daaraan verbonden leerkrachten.

Van de 3372 openbare en 3782 bijzondere scholen voor *gewoon* lager onderwijs waren er:

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| 297 | en | 55 | met | 1 leerkracht, |
| 729 | ,, | 622 | ,, | 2 leerkrachten, |
| 582 | ,, | 811 | ,, | 3 ,, |
| 323 | ,, | 534 | ,, | 4 ,, |
| 225 | ,, | 361 | ,, | 5 ,, |
| 832 | ,, | 474 | ,, | 6 ,, |
| 256 | ,, | 415 | ,, | 7 ,, |
| 69 | ,, | 234 | ,, | 8 ,, |
| 29 | ,, | 101 | ,, | 9 ,, |
| 13 | ,, | 51 | ,, | 10 ,, |
| 6 | ,, | 34 | ,, | 11 ,, |
| 6 | ,, | 21 | ,, | 12 ,, |
| 5 | ,, | 69 | ,, | 13 of meer leerkrachten. |
| 3372 | en | 3782 | | |

Van de 264 openbare en 511 bijzondere scholen voor *uitgebreid* lager onderwijs waren er:

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| 7 | en | 9 | met | 1 leerkacht, |
| 62 | ,, | 142 | ,, | 2 leerkrachten. |
| 63 | ,, | 193 | ,, | 3 ,, |
| 38 | ,, | 106 | ,, | 4 ,, |
| 21 | ,, | 45 | ,, | 5 ,, |
| 18 | ,, | 10 | ,, | 6 ,, |
| 10 | ,, | 2 | ,, | 7 ,, |
| 11 | ,, | 2 | ,, | 8 ,, |
| 12 | ,, | 1 | ,, | 9 ,, |
| 4 | ,, | 1 | ,, | 10 ,, |
| 7 | ,, | — | ,, | 11 ,, |
| 6 | ,, | — | ,, | 12 ,, |
| 5 | ,, | — | ,, | 13 of meer leerkrachten. |
| 264 | en | 511 | | |

d. *Vakonderwijzers.*

Tabel IV van bijlage E wijst aan, op hoeveel scholen der verschillende soorten voor elk der vakken op 31 December 1928 van vakonderwijzers gebruik gemaakt werd.

Daaruit blijkt, dat het vak nuttige handwerken met een aantal van 3636 scholen (1615 openbare en 2021 bijzondere) bovenaan staat. Daarop volgt lichamelijke oefening met 1828 scholen (1183 openbare en 645 bijzondere) en vervolgens teekenen met 372 scholen (217 openbare en 155 bijzondere).

Bij de andere vakken is het aantal scholen veel kleiner, nl.:

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| Fraaie handwerken | 20 | openbare | en | 9 | bijzondere |
| Handenarbeid | 20 | ,, | ,, | 38 | ,, |
| Zingen | 25 | ,, | ,, | 85 | ,, |
| Lezen | — | ,, | ,, | 1 | ,, |
| Schrijven | 1 | ,, | ,, | 105 | ,, |
| Rekenen | — | ,, | ,, | 3 | ,, |
| Nederlandsche taal | 1 | ,, | ,, | 6 | ,, |
| Fransch | 1 | ,, | ,, | 97 | ,, |
| Duitsch | — | ,, | ,, | 90 | ,, |
| Engelsch | 1 | ,, | ,, | 59 | ,, |
| Wiskunde | 6 | ,, | ,, | 36 | ,, |
| Natuurkunde | 2 | ,, | ,, | 9 | ,, |
| Scheikunde | — | ,, | ,, | 1 | ,, |
| Boekhouden | 1 | ,, | ,, | 7 | ,, |
| Handelskennis | 6 | ,, | ,, | 24 | ,, |
| Stenografie en machineschrijven | 15 | ,, | ,, | 5 | ,, |
| Vaderlandsche geschiedenis | — | ,, | ,, | 9 | ,, |
| Algemeene geschiedenis | — | ,, | ,, | 5 | ,, |
| Kennis der natuur | 1 | ,, | ,, | 2 | ,, |
| Gezondheidsleer | 2 | ,, | ,, | — | ,, |
| Aardrijkskunde | — | ,, | ,, | 5 | ,, |
| Godsdienst | — | ,, | ,, | 20 | ,, |
| Muziek | — | ,, | ,, | 1 | ,, |
| Rythmiek | — | ,, | ,, | 2 | ,, |

e. *Assistenten.*

Tabel V van bijlage E wijst aan de aantallen assistenten, welke aan de verschillende soorten van scholen verbonden waren gedurende het jaar 1928. Daaruit blijkt, dat op het einde van het jaar 1928 aan 325 openbare-, aan 320 Protestantsche-, aan 153 R.-Katholieke en aan 23 andere bijzondere scholen assistenten verbonden waren.

Respectievelijk waren daaraan werkzaam op 31 December 1928 330, 337, 165 en 35 assistenten.

Vorengenoemde tabel geeft mede een overzicht van door de gemeenten betaalde belooningen, alsmede van het bedrag, krachtens art. 101, tiende lid der L.-O.-wet verstrekte vergoedingen aan de bijzondere scholen in de kosten van deze assistenten.

f. *Ontheffing van den eisch betreffende het vervullen van vacatures binnen den wettelijken termijn* (artt. 59, 96).

In het eerste lid van art. 59 der Lager-onderwijswet 1920 is bepaald, dat voor de Rijksvergoeding aan de gemeenten in de onderwijzersjaarwedden niet of niet voor het geheele bedrag in aanmerking komen de scholen, waar, bij vacature in het onderwijzend personeel, tusschen het ontstaan daarvan en de aanvaarding zijner betrekking door den benoemde, een langere tijd verloopt dan: wat het hoofd der school betreft van zes maanden, en wat de overige onderwijzers betreft, van vier maanden; terwijl het tweede lid de mogelijkheid opent, dat in bijzondere omstandigheden, voor een bepaalden tijd, van dien eisch ontheffing wordt verleend.

In art. 96, eerste lid, onder *b*, is gelijke eisch gesteld met betrekking tot de bijzondere scholen, terwijl het vierde lid van dat wetsartikel de mogelijk van ontheffing van dien eisch opent.

In de achter dit verslag opgenomen bijlage E zijn onder n°. II de ontheffingen vermeld, welke voor de openbare en voor de bijzondere scholen zijn verleend.

g. *Wachtgelden der onderwijzers.*

In 1928 werden 25 hoofden, onderwijzers en onderwijzeressen op wachtgeld gesteld.

Bij het openbaar onderwijs waren het 21 hoofden en 91 onderwijzeressen. Bij het bijzonder onderwijs waren het 4 hoofden en 31 onderwijzers en onderwijzeressen.

Aan het einde van het jaar 1928 bedroeg het aantal wachtgelders bij het openbaar onderwijs 478 en bij het bijzonder onderwijs 339. Deze aantallen bedroegen op het einde van 1927 respectievelijk 634 en 437, zoodat dus een vermindering valt waar te nemen respectievelijk van 156 en 98.

Aan wachtgeld, krachtens de artikelen 51 en 125 der Lager-onderwijswet 1920 is in 1928 uitgegeven f 1 392 440,13, nl. f 853 181,05 ten behoeve van gewezen leerkrachten bij het openbaar onderwijs en f 539 259,08 ten behoeve van gewezen leerkrachten bij het bijzonder onderwijs.

In 1927 waren deze bedragen respectievelijk f 1 892 077,27, f 1 202 666,05 en f 689 411,22.

Omtrent de hoegrootheid der in 1928 toegekende wachtgelden worden opgaven verstrekt onder n°. VI van de achter dit verslag opgenomen bijlage E.

h. *Nevenbedieningen, enz.*

Onderstaand staatje geeft een overzicht van het aantal onderwijzers, zoowel bij de openbare als bij de bijzondere scholen, aan wie krachtens art. 45, tweede lid, der Lager-onderwijswet 1920 en krachtens art. 97, tweede lid, onder *b*, in 1928 door Gedeputeerde Staten vrijstelling werd verleend van het verbod, tevens andere ambten of bedieningen te bekleeden of te gedoogen, dat te hunnen huize handel of nering gedreven of eenig beroep uitgeoefend wordt door de leden van hun gezin.

Daaruit blijkt, dat aan 30 onderwijzers bij het openbaar onderwijs en aan 39 onderwijzers bij het bijzonder onderwijs deze vrijstelling werd verleend.

| | Openbare. | Bijzondere. |
|---|---|---|
| Noordbrabant | — | 12 |
| Gelderland | 5 | 10 |
| Zuidholland | 5 | 8 |
| Noordholland | 3 | 5 |
| Zeeland | 3 | 6 |
| Utrecht | 1 | 8 |
| Friesland | — | 6 |
| Overijssel | 2 | 7 |
| Groningen | — | 4 |
| Drenthe | 5 | 6 |
| Limburg | 4 | 4 |

De ambten of bedieningen, waarvoor die vrijstellingen zijn verleend zijn vermeld in n°. VII der achter dit verslag opgenomen bijlage E.

Met inbegrip van vorenbedoelde bedroeg het getal onderwijzers, aan wie de vrijstelling van het verbod was verleend, op het einde van 1928:

| | Openbare. | Bijzondere. |
|---|---|---|
| in Noordbrabant | 12 | 32 |
| ,, Gelderland | 54 | 59 |
| ,, Zuidholland | 38 | 50 |
| ,, Noordholland | 49 | 33 |
| ,, Zeeland | 19 | 17 |
| ,, Utrecht | 23 | 24 |
| ,, Friesland | 54 | 31 |
| ,, Overijssel | 47 | 27 |
| ,, Groningen | 33 | 14 |
| ,, Drenthe | 31 | 19 |
| ,, Limburg | 24 | 17 |

Door Gedeputeerde Staten van Zuidholland is medegedeeld, dat de opgave, betreffende de openbare en de bijzondere onderwijzers niet betrouwbaar is.

# § 3. HET OPENBAAR LAGER ONDERWIJS.

## I. Scholen.

a. *Aantal scholen* (artt. 19, 22, 23, 24).

Omtrent de uitvoering van de artikelen 19, 22, 23 en 24 der wet hebben de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs in hunne jaarverslagen de volgende mededeelingen opgenomen. Zij betreffen het al of niet voldoende van het aantal openbare scholen; de opheffing van scholen; het tijdelijk toelaten, dat in eene gemeente geen school bestaat; het instandhouden van gemeenschappelijke scholen door twee of meer gemeenten; de regelingen omtrent de toelating van kinderen uit de eene gemeente op de scholen der andere; alsmede de tijdelijke sluiting van scholen en de schorsing van het onderwijs aan scholen.

*Eerste hoofdinspectie.*

Het aantal openbare scholen was voldoende, behalve in de gemeente Baarle-Nassau, waar behoefte aan eene openbare school is ontstaan. In deze behoefte wordt echter binnenkort voorzien. De gemeente Baarle-Nassau zal voor de kinderen, die in de omgeving van het station Baarle-Nassau-grens wonen, eene school bouwen. Ten slotte is men het over de plaats, waar de school zal worden gebouwd, eens geworden.

Door de bewoners van het gehucht Altweert onder de gemeente Weert is sedert jaren bij de gemeente op den bouw eener school aangedrongen. Intusschen zijn evenwel plannen gemaakt voor den bouw eener bijzondere school. Daardoor vervalt de noodzakelijkheid om eene openbare school te stichten.

In de gemeente Ravenstein werden, krachtens besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dat door de Kroon werd bevestigd, twee kleine openbare scholen, te Huiseling en te Neerloon, opgeheven.

In vele gemeenten zijn thans geen openbare scholen meer, zoo b.v. in 7 van de 15 gemeenten der inspectie Breda. De gebouwen der opgeheven openbare scholen werden meestal bestemd voor het bijzonder onderwijs.

De opheffing der openbare scholen gaf in vele gevallen aanleiding tot het treffen van regelingen omtrent toelating van kinderen uit de eene gemeente tot de scholen der andere.

*Tweede hoofdinspectie.*

Op 31 December 1927 was het aantal openbare scholen in de tweede hoofdinspectie 627 en het aantal leerlingen 78 486; op 31 December 1928 waren deze getallen resp. 625 en 78 898.

Op deze twee data waren voor het bijzonder onderwijs deze getallen resp. 786 en 112 220 in 1927, en 815 en 118 238 in 1928.

Ook uit deze getallen blijkt de invloed, die de L.O.-wet 1920 heeft gehad op de numerieke verhouding tusschen het openbaar en het bijzonderonderwijs.

Het aantal openbare scholen was in het algemeen voldoende.

Alleen in de inspectie Enschede is hier en daar een tekort, zoodat of wel te groote klassen zijn gevormd, of wel ongewenschte klasse-combinaties zijn geschapen, of in enkele gevallen elders naar schoolruimte is gezocht.

„Wanneer", zegt de inspecteur-Enschede, „de plannen tot nieuwbouw, verbouw of uitbreiding uitgevoerd zijn, welke ik hiervoor reeds besprak, zal voldoende in het openbaar onderwijs kunnen worden voorzien, althans in de naaste toekomst."

Ook in de inspectie Almelo en wel in de gemeente Vriezenveen in de buurtschap „de Woesten" bleek dringend behoefte aan een openbare lagere school; hier werd 3 November 1928 een 2-klassige neutrale school geopend.

Opgeheven werden in den loop van 1928:

in de inspectie *Enschede:* de openbare lagere school te Groot-Agelo, gemeente Denekamp, en

in de inspectie *Nijmegen:* de openbare lagere school te Angeren, gemeente Bemmel, de openbare lagere school te Millingen aan de Rijn, de openbare lagere school IX te Nijmegen, en de Rijksleerschool te Nijmegen.

Aan de gebouwen der opgeheven scholen werd de volgende bestemming gegeven.

Het gebouw der opgeheven openbare lagere school te Groot-Agelo werd hersteld en daarna overgedragen aan het bestuur der nieuwe R.-K. school aldaar. De openbare school te Angeren werd omgezet in een school voor R.-K. onderwijs. Aan het gebouw der openbare school te Millingen, dat oud en ongeschikt voor school is, werd nog geen bestemming gegeven. De gemeente denkt er over het te verkoopen. Het gebouw der openbare school IX te Nijmegen heeft ook nog geen bestemming gekregen, het zal later wel weer voor onderwijsdoeleinden worden gebruikt. Het gebouw der opgeheven Rijksleerschool werd aan de gemeente Nijmegen verkocht. Er is thans tijdelijk een bijzondere school in ondergebracht, maar het gebouw zal straks afgebroken worden en het terrein, dat daardoor vrij komt waarschijnlijk voor het bouwen van winkelhuizen worden verkocht.

*Tijdelijke sluiting* van scholen en schorsing van het onderwijs kwam voor:

in de inspectie *Apeldoorn:* te Hoenderloo aan de openbare lagere school n°. 9 en aan de openbare lagere school te Vaassen, gemeente Heerde, wegens het heerschen van mazelen;

in de inspectie *Nijkerk:* werden in de gemeente Ede de openbare lagere school in het dorp, de R.-K. school en de Neutrale bijzondere school gedurende vier weken gesloten, wegens roodvonkgevallen. Zulks geschiedde op verzoek van den Inspecteur der Volksgezondheid, maar verzuimd werd aan het Rijksschooltoezicht daarvan eenige mededeeling te doen.

in de inspectie *Nijmegen* moesten te Beek, gemeente Ubbergen, de beide R.K. scholen een paar weken gesloten worden in verband met een heerschende besmettelijke ziekte;

in de inspectie *Ommen* moesten een 3-tal eenmansscholen gedurende enkele dagen gesloten worden, wegens ziekte van het hoofd der school;

in de inspectie *Tiel* is gedurende 10 dagen gesloten geweest de openbare lagere school te Tricht, gemeente Buurmalsen en gedurende 14 dagen de openbare lagere school te Deil en die te Rumpt, gemeente Deil, alle wegens het heerschen van mazelen onder de leerlingen;

in de inspectie Zutphen werd de openbare lagere school te Nettelhorst wegens overstrooming gesloten, terwijl zulks eveneens plaats vond met de openbare school te Ruurlo (dorp) wegens het heerschen eener besmettelijke ziekte.

De afwijking, bedoeld in artikel 19, 2de lid, der L.O.-wet 1920 was reeds verleend aan de gemeenten Westervoort, Pannerden, Bergharen, Herwen, Heumen, Groenlo, Hedel, Hemm, Kerkwijk, Oldenzaal, Horssen en Kamperveen.

In 1928 werd deze afwijking nog toegestaan aan de gemeente Millingen.

Gemeenschappelijke scholen komen voor te Klaverbeek, voor de gemeenten Apeldoorn en Voorts en te Hoenderloo, voor de gemeenten Apeldoorn en Ede.

*Derde hoofdinspectie.*

Het aantal openbare scholen bleek in vele gemeenten voldoende, wel werden sommige uitgebreid met 1 of 2 lokalen.

Aan nieuwe openbare scholen is behoefte gebleken te:

Dordrecht 1;

Gouda 1;
Krimpen a/d Lek 1; } oorzaak toename van de bevolking.

Nieuw en St. Joosland 1;

Vlissingen 2;

Rotterdam 11 voor g.l.o.

Rotterdam 4 voor g.l.o. B (7e en 8e leerjaar).

In Vlissingen is een van de nieuwe opgerichte scholen ondergebracht in oude bestaande lokalen.

De inspecteur in de inspectie Leiden vermeldt: „De groote behoefte aan een school in het Haagsche kwartier werd niet bevredigd".

Openbare scholen zijn opgeheven te:

Ridderkerk 1; Bodegraven (de Meije) 1; 's Gravenhage 7; Nieuwe Wetering 1; Rotterdam 11.

De oorzaak van de opheffing moet gezocht worden in de vermindering van het aantal leerlingen. Te 's Gravenhage was een verdeeling van de leerlingen op andere scholen mogelijk, terwijl de leegkomende gebouwen de volgende bestemming kregen:

1 school werd afgebroken;

3 scholen voor g.l.o. werden in gebruik gegeven als scholen met anderen aannemingsdatum;

1 werd bestemd voor buitengewoon onderwijs (zeer zwakzinnigen);

1 voor ambachtsonderwijs;

1 werd in gebruik genomen als bewaarschool.

Te Nieuwe Wetering werd de opgeheven school verbouwd en is thans een R.-K. school.

In de inspectie Neuzen overtreft het aantal nieuw opgerichte scholen dat van het aantal opgehevene nog met één, als in aanmerking genomen wordt, dat te Kwadendamme de plannen voor den bouw eener school gereed waren.

Sluiting van een school had plaats te Ellemeet (inspectie Goes) wegens verbouwing.

Schorsing van het onderwijs had plaats te Breskens, Koewacht, Kloosterzande en Hulst, wegens besmettelijke ziekte.

Ontheffing volgens art. 19, 2e lid der L.O.-wet 1920 werd verleend in de volgende gevallen:

tot 1930 te Zuiddorpe;

tot 1931 te Boschkapelle, Graauw, St. Jansteen en Philippine;

tot 1932 te Hengstdijk, Ossenisse en Westdorpe.

Art. 19, 4de lid, der L.O.-wet 1920 vond toepassing tusschen:

Rotterdam en Capelle op d'IJssel;

Axel en Zaamslag;

Neuzen en Westdorpe;

Oostburg en Schoondijke en Waterlandkerkje;

Sas van Gent en Westdorpe;

Schoondijke en IJzendijke;

Westdorpe met Neuzen en Sas van Gent;

Zaamslag met Axel.

*Vierde hoofdinspectie.*

Overal is gelegenheid tot het ontvangen van openbaar lager onderwijs, waar dit noodig is.

In de inspectie Amersfoort werd opgeheven de openbare school te Stoutenburg. Het gebouw is in gebruik genomen door een gestichte bijzondere school. In de inspectie Haarlem werd opgeheven de openbare school aan de Bakkerstraat te Haarlem. In de inspectie den Helder werden opgeheven de openbare school n°. 3 te den Helder en die te de Weere, gemeente Hoogwoud. Het gebouw van laatstgenoemde school werd verkocht voor koolschuur. In de inspectie Hoorn zijn opgeheven de openbare lagere scholen te Ooster- en Wester Blokker. Beide vrijkomende gebouwen zijn verkocht. In de inspectie Utrecht werd opgeheven één openbare school voor u.l.o. te Utrecht. In de inspectie Zaandam werden opgeheven twee openbare scholen te Velsen.

Sluiting van scholen en schorsing van het onderwijs kwam een enkele maal voor o.a. te Heerhugowaard (school 3) en te Zuid- en Noord-Schermer wegens het heerschen van roodvonk; te Haarlem de laagste twee klassen van school 19 en te Zandvoort dezelfde klassen van school B, wegens het heerschen van mazelen; te Haarlem de klassen 2 en 3 van school 22 wegens roodvonk. Enkele niet nader aangewezen gemeenten sloten hare scholen ten gevolge van de overstrenge koude.

Afwijkingen volgens artikel 19, tweede lid, werden toegestaan aan de gemeenten Haarzuilens, Spanbroek, Stoutenburg, Tull en 't Waal, Urk, Vleuten en Werkhoven.

Een regeling, als bedoeld in het vierde lid van artikel 19 der Lager-Onderwijswet 1920, werd getroffen door de gemeenten Baarn en Achttienhoven omtrent de toelating van kinderen uit laatstgenoemde gemeente op de openbare lagere school te Lage Vuursche.

De betrekkelijke regeling tusschen de gemeenten Haarlem en Heemstede onderging eene wijziging.

Van de regeling tusschen de gemeenten Ouder-Amstel en Weesperkarspel, welke gedurende 1926—1927 buiten gebruik bleef, is in 1928 weer gebruik gemaakt.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Het aantal openbare scholen is voldoende. Van de openbare scholen waren 105 éénmansscholen, d.i. 4 meer dan het vorige jaar. De gedeeltelijke drooglegging der Zuiderzee vorderde de stichting van een nieuwe school, de eerste in de wordende nieuwe provincie van ons land, en wel de o.l. school te Kornwerderzand, gem. Wonseradeel. „Deze school bleek noodig", aldus de inspecteur in de inspectie Franeker, „doordat een 30-tal kinderen van aldaar werkzame arbeiders (Zuiderzeewerken) niet in de gelegenheid was een school te bezoeken, uit gebrek aan een behoorlijke verbinding met den vasten wal. Zoodra de dijk gereed is, is het de vraag of de levensvatbaarheid der school nog groot genoeg is, omdat een groot deel dier 30 kinderen Roomsch-Katholiek is, welke dan misschien de R.-K. school te Makkum gaan bezoeken. Voorloopig is de nieuwe school gevestigd in het Rijksontspanningsgebouw voor de Zuiderzeewerklieden".

Opgeheven werden: de o.l. school te Kollumerzwaag (inspectie Dokkum) wegens het geringe aantal leerlingen; een o.school te Joure (inspectie Sneek), doordat, als gevolg van de stichting van een bijz. Herv. en een bijz. R.-K. school, het aantal leerlingen der openbare scholen aldaar zeer slonk; de openbare school te Oudega (inspectie Sneek), waarvan het aantal leerlingen gedaald was tot 8; hier werden school en onderwijzerswoning publiek verkocht; een der drie u.l.o.scholen te Groningen; een éénmansschool met één leerjaar te Hoogezand inspectie Groningen), omdat de desbetreffende ontheffing niet meer werd verkregen; de openbare school te Uithuizermeeden (inspectie Zuidhorn), die vervangen werd door een bijzondere neutrale school.

In de inspectie Heerenveen werden de openbare en bijzondere scholen te Drachten en de openbare school te Gorredijk twee weken gesloten, wegens het heerschen van roodvonk; hetzelfde was het geval met een openbare en een bijzondere school in de inspectie Appingedam; wegens het heerschen van mazelen werd de school te Langweer (inspectie Sneek) een week gesloten.

Een regeling volgens artikel 19, vierde lid, kwam tot stand tusschen de gemeenten Achtkarspelen en Dantumadeel (inspectie Dokkum). Reeds geruimen tijd werd over zulk een regeling onderhandeld tusschen de gemeente Dokkum eenerzijds en de gemeenten Dantumadeel en Oostdongeradeel anderzijds, maar ook in 1928 kwam zij nog niet tot stand en dat wel voornamelijk ten gevolge van de weinig welwillende houding, die de gemeente Dokkum ten dezen toonde. In 6 gemeenten van de inspectie Franeker bestonden zulke regelingen. In de inspectie Heerenveen was dat het geval tusschen de gemeenten Schoterland, Opsterland en Smallingerland. In de inspectie Appingedam is in 8 gevallen tusschen twee naburige gemeenten een zoodanige regeling van kracht; in de inspectie Groningen bestaat zij alleen tusschen de gemeenten Hoogezand en Sappemeer ten aanzien van de toelating van leerlingen tot de u.l.o.school te Hoogezand. In de inspectie Winschoten bestaan drie gemeenschappelijke scholen: die te Oostwolderpolder (gemeenten Midwolda en Nieuwolda), die aan den Bunderweg te Nieuwe-Schans (gemeenten Nieuwe-Schans en Beerta) en die te 't Waar (gemeenten Scheemda en Nieuwolda). In de inspectie Zuidhorn is de openbare school te Kommerzijl een gemeenschappelijke school van de gemeenten Grijpskerk en Oldehove. In de inspectie Borger komen bedoelde regelingen in 7 gevallen voor. Te Dalerveld (inspectie Emmen) bestaat een gemeenschappelijke school en een regeling voor wederkeerige toelating van leerlingen bestaat tusschen de gemeenten Emmen en Schoonebeek.

Mededeelingen omtrent het aantal lagere scholen en de splitsing van dat aantal scholen voor gewoon, uitgebreid en meer uitgebreid lager onderwijs, komen voor in § 2, onder II, en in n°. I van bijlage C.

*Gemeenten zonder openbare school.*

Het aantal gemeenten, waarvoor art. 19, tweede lid, der Lager-onderwijswet 1920 is toegepast (ontheffing van het in stand houden van een of meer openbare scholen), bedroeg op het eind van 1928 169, tegenover 148 op het eind van 1927.

Over de provinciën waren zij als volgt verdeeld:

| | |
|---|---|
| Noordbrabant | 63 |
| Gelderland | 10 |
| Zuidholland | 19 |
| Noordholland | 4 |
| Zeeland | 15 |
| Utrecht | 26 |
| Overijssel | 2 |
| Limburg | 30 |

De lijst dezer gemeenten is als n°. V van bijlage C achter het verslag geplaatst. In die lijst is mede vermeld, om welke reden geen openbaar onderwijs wordt gegeven. In deze opgaven zijn ook opgenomen de gemeenten, welke met een naburige gemeente een gemeenschappelijke school in stand hielden op het grondgebied van die gemeente.

*Gemeenten met gemeenschappelijke scholen.*

Op het eind van 1928 bestonden 29 openbare scholen, welke door een gemeente in stand werden gehouden in gemeenschap met één of meer andere gemeenten. Op het eind van 1927 was dit aantal 29.

De verdeeling over de provinciën was als volgt:

| | |
|---|---|
| Noordbrabant | 6 |
| Gelderland | 1 |
| Zuidholland | 8 |
| Noordholland | 3 |
| Zeeland | 1 |
| Utrecht | 4 |
| Friesland | 1 |
| Groningen | 4 |
| Drenthe | 1 |

De lijst der gemeenten, met opgaaf van haar onderdeelen, waar deze scholen gevestigd waren, en van de gemeenten, die mede de scholen in stand houden, is opgenomen onder n°. VI van bijlage C achter dit verslag.

*Gemeenten, waar krachtens regeling kinderen uit andere gemeenten ter school gaan.*

In 396 gemeenten bestonden aan het eind van 1928 regelingen omtrent de toelating van kinderen uit andere gemeenten op haar scholen. Op het eind van 1927 was het aantal dezer gemeenten 395.

Het aantal dezer gemeenten en het aantal regelingen was naar een indeeling over de provinciën als volgt:

| Provinciën. | Aantal gemeenten. | Aantal regelingen. |
|---|---|---|
| Noordbrabant | 28 | 31 |
| Gelderland | 16 | 24 |
| Zuidholland | 101 | 189 |
| Noordholland | 90 | 122 |
| Zeeland | 11 | 13 |
| Utrecht | 32 | 45 |
| Friesland | 25 | 63 |
| Overijssel | 45 | 125 |
| Groningen | 16 | 32 |
| Drenthe | 12 | 23 |
| Limburg | 20 | 25 |

De lijst der gemeenten is onder n°. VII van bijlage C achter het verslag geplaatst.

b. *Oudercommissiën* (art. 20).

Omtrent de oudercommissiën hebben de hoofdinspecteurs in hun verslagen de volgende opmerkingen gemaakt.

*Eerste hoofdinspectie.*

Omtrent de *oudercommissiën* schrijft de inspecteur te Breda: ,,De oudercommissiën der openbare school aan de Keizerstraat te Breda heeft één, die van de openbare school te Dongen-Vaart twee ouderavonden gehouden; deze bijeenkomsten zijn goed geslaagd. Overigens is door deze commissies niets verricht, dat in dit verslag vermelding verdient; zij beantwoorden in deze inspectie al zeer weinig aan het doel, waartoe ze zijn ingesteld.'' In de inspectie Eindhoven was de openbare school te Luyksgestel de eenige, waar een ouderavond werd gehouden.

De inspecteur te Heerlen deelt omtrent de oudercommissiën en de ouderavonden het volgende mede:

,,Te Bocholtz, Nieuwenhagen en Ubachsberg bestaan geen oudercommissiën. Te Amstenrade, Heerlerheide-Julianaschool, Hoensbroek, Chèvrement en Spekholzerheide kwamen ze dit jaar niet bijeen; feitelijk bestaan ze ook hier niet meer.

Te Eygelshoven vergaderde de commissie éénmaal, er werd een oudersavond gehouden door 18 ouders bezocht, waar gesproken werd over het verband tusschen school en huis.

Te Heerlen aan de Koninginneschool vergaderde de commissie enkele keeren, er werden 2 oudersavonden gehouden, resp. bezocht door 24 en 29 ouders van de lagere en 18 en 19 van de u.l.o.-school. Bepaalde onderwerpen werden niet besproken.

Te Heerlerheide aan de Emmaschool werden er 3 oudersavonden gehouden, bezocht door 20 ouders. Op deze avonden werd gesproken over het maken van schoolreisjes, het vieren van het St. Nicolaasfeest en over openbaar lager onderwijs.

Te Kerkrade-Kom werd eenmaal een oudersavond gehouden, bezocht door 30 ouders, waar gesproken werd over het maken van een schoolreisje en het verkrijgen van een sportterrein.

Uit de behandelde onderwerpen en de belangstelling, die er voor bestaat kan m.i. gerust geconstateerd worden, dat het precies hetzelfde is of de commissie vergadert en oudersavonden belegt, dan wel of de commissie niet vergadert.

De onderwerpen, die aan de orde kwamen, staan in geen of slechts in een verwijderd verband tot de school. De onderwijzers zelf toonen ook heel weinig belangstelling voor de oudersavonden. Hier in deze inspectie zal het instituut geen wortel schieten en uitgroeien.''

In de inspectie Maastricht hadden aan 10 openbare scholen bijeenkomsten plaats, en wel aan 5 scholen eenmaal en aan 5 scholen tweemaal. De inspecteur te Roermond bericht, dat oudercommissiën tegenwoordig overal op papier bestaan, maar overigens geen teeken van leven geven; alleen de oudercommissie te Roermond vergadert geregeld tweemaal 's jaars.

De inspecteur te Venlo schrijft: ,,Met het langzamerhand verdwijnen der openbare scholen, wordt ook meer en meer het bestaan dezer commissiën onnoodig gemaakt. Wel zijn ze sinds verleden jaar overal nog voltallig, maar van hunne werkwijze of van de verkregen resultaten werd mij geen enkele maal eenige mededeeling gedaan. Uit couranten-berichten vernam ik van een goedgeslaagden oudersavond te Blerik en van een anderen te Venlo, waar het bezoek bepaald teleurstellend was. Ik geloof niet ver mis te tasten als ik beweer, dat in de andere gemeenten het instituut als een doode letter wordt beschouwd. Wanneer ik daarentegen lees van meerdere bijzondere scholen, waar een goed ingerichte oudersavond volle zalen met belangstellenden trekt, dan bevestigt mij dit opnieuw in de vroeger uitgesproken meening, dat de oudercommissiën voor de openbare scholen in deze inspectie weinig of geen nut stichten en dat zij gerust konden beperkt worden tot die scholen, waar men er om vraagt of waar er althans eenige sympathie voor blijkt te bestaan.

Eenmaal was ik in de gelegenheid op het platteland aan enkele ouders te vragen, of zij er geen prijs op stelden eens in een vergadering met het hoofd der school en de onderwijzers te spreken over de opvoeding en het onderwijs van hunne schoolgaande kinderen. En algemeen was het antwoord: ,,Wij zijn over de meesters en de school heel tevreden; wat zouden wij ons dus gaan bemoeien met zaken waarvan we toch weinig of geen verstand hebben''. Ik geloof dat dit antwoord typeerend is voor een vrij algemeen bestaanden toestand in het land. De verslagen, die men — bijna uitsluitend in de wintermaanden —

van de oudersavonden in steden en provincies zooal te lezen krijgt, geven maar hoogst zelden den indruk, dat de bijeenkomsten zijn voortgekomen uit spontane belangstelling der ouders voor de opvoeding hunner kinderen. Waar men gewaagt van volle zalen en van uitstekend geslaagde vergaderingen, daar blijkt het succes der opkomst niet zelden toe te schrijven aan allerlei attracties, zooals kinderoperettes, voordrachten, tooneelradio, film, strijkjes, zelfs tombola's zonder nieten en gratis verstrekken van allerlei versnaperingen. Het zal wel geen betoog behoeven, dat zulke bijeenkomsten niets anders dan ,,amusementsavonden'' zijn en met het eigenlijke doel van oudersavonden weinig of niets te maken hebben."

*Tweede hoofdinspectie.*

Een der inspecteurs heeft aan de hoofden der openbare scholen in zijn inspectie gevraagd, hoe hun ervaringen zijn met hun oudercommissie. Van de 43 spraken 22 zich in meer of minder gunstigen zin uit over dit instituut, terwijl 18 het van weinig nut of overbodig achten en 3 er in het geheel geen hadden, zeker als gevolg van het gebrek aan ouders, die geschikt en bereid waren als lid van een oudercommissie op te treden.

Zoo is het eigenlijk in elke inspectie. Onverdeeld ongunstig of gunstig is het oordeel nergens; het hangt hier geheel af van de personen, die leiding moeten geven. ,,Voor verschillende scholen werkt dit instituut prachtig, maar er zijn ook plaatsen waar het hoofd der school tegen een ouderavond opziet, omdat hij van te voren weet, dat hij niet opgewassen is tegen de leiding der oudercommissie, waarmee hij niet akkoord gaat." (Inspecteur-Nijkerk).

De inspecteur-Almelo heeft den indruk, dat de oudercommissies bloeien of kwijnen al naar gelang de respectieve hoofden er al of niet mede ingenomen zijn en er mede overweg kunnen. ,,Ik ken," zegt hij, ,,meerdere hoofden, die in hun schoolwerk uitnemend zijn en alles voor de school over hebben, maar die als een berg opzien tegen het bijeenkomen der oudercommissies en ouderavonden en deze liefst zooveel mogelijk buiten alles laten." Men spreekt wel eens van ,,echte" ouderavonden, waar alleen zaken van het lager onderwijs worden besproken, en die bij navraag zeer gering in aantal bleken te zijn; de ,,onechte", de amusementsavonden zijn in de meerderheid.

De inspecteur-Ommen heeft gunstiger ervaring van deze ,,avonden". Op de plattelandscholen kunnen de oudercommissies, naar zijn meening, gevoegelijk verdwijnen, mits de ouderavonden maar blijven voorgeschreven.

Is het personeel der school van goeden wille en het hoofd der school geschikt om een oudervergadering op prettige wijze te leiden; doet ieder lid van het personeel het zijne om het goede met het aangename op den ouderavond te verbinden, zoodat de belangstellende ouders er gaarne heengaan; heeft de oudercommissie een voorzitter, die dit ook werkelijk is, zonder zich rechten aan te matigen, welke hem niet toekomen; wil de oudercommissie niet meer doen, dan waartoe ze geroepen is; een schakel te vormen tusschen ouders en onderwijzers, gemeentebesturen en schooltoezicht en de goede verhouding en samenwerking van school en huis te bevorderen, dan kan zij, al is het niet veel, toch uitnemend werk verrichten.

Er zijn inderdaad hoofden van scholen, die de oudercommissies liefst zooveel mogelijk buiten alles laten, hetgeen soms beteekent, dat ze niets doen om bij deze commissie belangstelling voor den arbeid in de school te wekken, omdat ze, gelet op de personen, die er lid van zijn, moeten vreezen, dat belangstelling spoedig zal overgaan in de zucht om zich te bemoeien met zaken, die niet tot de competentie der oudercommissie behooren.

Aan den anderen kant zijn er ook oudercommissies met welke zeer goed zou kunnen worden gewerkt, als het personeel der school zich wou geven om de bijeenkomst der ouders zoo te maken, dat dezen er zich thuis gevoelen.

Goed bedoeld, is de oudercommissie op vele scholen nog niet wat er mede bedoeld werd, toen zij een plaats kreeg in de L.O.-wet 1920. Sommige hebben het karakter aangenomen van een commissie van propaganda voor de openbare school; andere doen, alsof ze een klachtenbureau hebben te beheeren, terwijl er ook zijn, die meenen haar positie te moeten versterken door te beproeven, invloed te verkrijgen bij het opmaken van voordrachten ter benoeming van onderwijzend personeel, op de vaststelling van het salaris van schoonmaaksters, enz.

Te recht zegt de inspecteur-Nijkerk ten aanzien van deze, niet altijd vredelievende penetratie in de rechten van anderen: ,,Het valt te prijzen, dat er een ontwakende belangstelling is voor het onderwijs, dat aan zijn kinderen gegeven, maar zoolang aan de commissie geen andere taak gegeven is, moet zij tevreden zijn met de plaats, die haar aangewezen is. Meer invloed op den gang van zaken zal vergezeld moeten gaan van het dragen van grooter verantwoordelijkheid."

*Derde hoofdinspectie.*

Oudercommissiën zijn er aan zeer vele openbare scholen. Zij het dan ook heel vaak — vooral ten plattelande — alleen op papier. Erg veel belangstelling bestaat er niet, behalve in 's Gravenhage. Daar bestonden in Dec. 1928 152 oudercommissiën en 1 centrale oudercommissie. Op de ouderavonden werden demonstraties gehouden van: teekenen, zang, lichamelijke opvoeding, handenarbeid, huisvlijt, handwerken, enz. Ook lezingen over uiteenloopende onderwerpen, echter bijna alle betrekking hebbend op het kind en de school. Ten plattelande (met name Z.-Vlaanderen) dragen deze avondjes een ,,gezellig" karakter, door het houden van lezingen, vaak met lichtbeelden, over b.v. ,,een reisje langs dan Rijn", ,,door Zwitserland", e.d.

Rotterdam vermeldt, dat op de u.l.o.scholen de oudercommissiën het meest bloeien. ,,Hoe beter het milieu van de leerlingen, hoe meer belangstelling van de zijde der ouders", vermeldt de inspecteur aldaar.

In Middelburg meende een oudercommissie, dat het tot haar taak behoorde, te trachten invloed uit te oefenen op de keuze van een schoolhoofd.

*Vierde hoofdinspectie.*

Dit instituut laat betrekkelijk weinig van zich hooren; meestal functionneert het ook maar lauwtjes. Een enkele maal blijkt wel, dat het goed werk zou kunnen verrichten. Zoo meldt de inspecteur in de inspectie Amsterdam:

,,Eenmaal woonde ik een ouderavond bij op de Christiaan de Wetschool. Aangaande deze school was op een of andere openbare vergadering een klacht geuit, dat de belangen der Israëlietische kinderen er niet veilig waren. Het hoofd der school heeft toen een ouderavond belegd, ten einde de meest Israëlitische ouders in de gelegenheid te stellen zich omtrent deze klacht uit te spreken. Ik zelf verklaarde mij bereid de ingekomen klachten ernstig te onderzoeken. Deze vergadering was zeer druk bezocht en rehabiliteerde de school geheel en al. Geen enkele klacht werd geuit, maar wel waren vele sprekers en spreeksters vol lof over de houding van het onderwijzend personeel tegenover hun kinderen. Ten slotte werd met algemeene stemmen een motie aangenomen, waarin verontwaardiging werd uitgesproken over de niet-gemotiveerde beschuldigingen en met lof gewaagd werd van de toewijding van het personeel ten opzichte der Israëlitische kinderen."

De inspecteur in de inspectie Hilversum deelt mede, dat bij de benoeming van een hoofd der nieuwe school n°. 15 te Hilversum de oudercommissie zich tot mij wendde met het verzoek, te willen bevorderen, dat de 1ste-onderwijzer van de school n°. 10, die bij de commissie bekend stond als een zeer goed onderwijzer en passende bij de bevolking, op de voordracht werd geplaatst. Daar ook het college van Burgemeester en Wethouders en de inspecteur van dezelfde meening waren, kon met dat verzoek rekening worden gehouden met het gevolg, dat bedoelde onderwijzer door den Raad met algemeene stemmen werd benoemd.

Weer werd mij een geval gemeld van machtsoverschrijding, ditmaal weder door den inspecteur in de inspectie Amersfoort:

,,Moest ik in mijn vorig jaarverslag rapporteeren, dat pogingen tot machtsoverschrijding te constateeren waren bij een oudercommissie van de openbare U.L.O. school te Amersfoort, in 1928 heeft zich datzelfde verschijnsel voorgedaan aan een school G. L. O. te Amersfoort. De leerlingen der school Vondellaan ontvangen het onderwijs in vak *j* in een gymnastiekzaal, verbonden aan een R.-K. school op ongeveer 6 minuten afstand. De oudercommissie der openbare school richtte zich in Februari 1928 tot den gemeenteraad met een dringend verzoek, om onverwijld maatregelen te treffen voor den bouw eener gymnastiekzaal aan de school Vondellaan. In dat verzoekschrift sprak

de oudercommissie als hare meening uit, dat „de bestaande regeling door de ouders terecht gevoeld wordt als een bevoorrechting van het bijzonder onderwijs, geheel in strijd met de bedoeling van den wetgever."

Een verzoek van Burgemeester en Wethouders om advies omtrent deze zaak heb ik beantwoord met een schrijven, waarin ik duidelijk heb doen uitkomen, dat ik omtrent die zaak geen advies wenschte uit te brengen, omdat de oudercommissie aan de gouverneerende rechten van den gemeenteraad raakt, en vooral, omdat de grievende toon van het verzoekschrift slechts beantwoord kan worden met een ambtelijk stilzwijgen.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Over de oudercommissiën laat de Inspecteur in de inspectie Heerenveen zich als volgt uit: „De oudercommissiën, ingesteld om de samenwerking tusschen school en huis te bevorderen, mogen nog steeds hun goede vorm niet hebben gevonden en niet ten volle beseffen de omvang van hun werkzaamheid, de ouderavonden, bij voorkeur gehouden in de wintermaanden, mogen nog te dikwijls een karakter van amusementsavonden dragen, waarop het kopje koffie met lekkernij niet ontbreekt, ze hebben vooreerst toch bewerkt een samenkomen van ouders en onderwijzers, waar ook, zij het dan terloops, de belangen van kind en school ter sprake kunnen worden gebracht.

Men mag het betreuren, dat de belangstelling der ouders gewekt moet worden door het aantrekkelijk maken der ouderavonden, bereikt wordt toch een samenkomen, een samenwerken en daardoor onderlinge waardeering, waaruit werkelijke medewerking in het belang van de school, het onderwijs en de opvoeding, kan geboren worden".

De Inspecteur in de inspectie Leeuwarden schreef: „In het afgeloopen jaar woonde ik verschillende ouderavonden bij en hierdoor is mijn meening versterkt, dat de oudercommissies nuttig werk kunnen doen. Een punt van de agenda was altijd: gelegenheid voor de ouders om met het personeel te spreken. Van deze gelegenheid werd een dankbaar gebruik gemaakt en hierdoor werd zeker de samenwerking tusschen school en huis bevorderd. Ook werd altijd een onderwerp ingeleid, dat betrekking had op opvoeding of onderwijs. Het hoofd der school voor Buitengewoon Lager Onderwijs te Leeuwarden heeft op de ouderavonden van bijna alle scholen een inleiding gehouden over dit onderwijs, een zeer nuttig werk, omdat hierdoor veel vooroordeel bij de ouders weggenomen kon worden."

De inspecteur in de inspectie Sneek gaf te kennen, dat de oudercommissies te Sneek zeer goed werken en de centrale oudercommissie daar ter plaatse niet stil zit en hij voegde daaraan o.m. toe: „Uit berichten en uitnoodigingen van andere plaatsen blijkt mij, dat er op meer plaatsen leven is. Het spijt mij, dat mijn tijd niet toelaat, om aan die uitnoodigingen te voldoen en aldus met eigen ooren en oogen op te merken, hoe het op die oudercommissies toegaat. Uit de agenda's kan ik wel afleiden, dat ze niet altijd van de echte soort zijn. Er zijn er, die werkelijk dienst doen tot het doel, dat de wetgever bij instelling ervan heeft gedacht: de samenwerking tusschen huis en school te bevorderen. Dat beteekent natuurlijk, ten opzichte van het onderwijs en de opvoeding en niet betreffende zaken en belangen, welke op zichzelf beschouwd belangrijk, leerzaam of aangenaam kunnen zijn, maar die toch in geen enkel of slechts zeer ver verwijderd verband staan met de school. Ik vind het van groot belang, dat men op ouderavonden iets laat zien van het onderwijs en de resultaten. Dat wekt belangstelling. Daar moeten onderwerpen worden behandeld, die èn voor de school èn voor de ouders van nut zijn. Indien zulks kan plaats hebben onder het genot van een kopje koffie of thee, des te beter. Dat werkt het gemoedelijke in de hand.

De oudercommissies mogen niet misbruikt worden. Als de oudercommissie te Wolsum adresseert aan den gemeenteraad, om de oude handwerkonderwijzeres af te danken en daarvoor een assistente te benoemen; als die te Nijehaske adresseert op dezelfde wijze, om enkele verbeteringen te verkrijgen, welke toevallig juist in een conferentie met Burgemeester en Wethouders waren besproken; als een oudercommissie te Warns een adres aan den Raad zendt, om die school te laten verbouwen, dan zijn dat alle uitwassen, die niet toelaatbaar zijn. Daarvoor zijn de oudercommissies niet, want dan zou het gevaar bestaan, dat een hoofd der school de commissie gebruikte, om zijn wenschen kenbaar te maken. Bovendien loopt men dan het gevaar, dat het verkapt-politieke avonden worden. Echte, spontane belangstelling der ouders kan alleen bloeiende ouderavonden geven. Daarom acht ik het beter niet te veel van die verplichte avonden te organiseeren, doch als ze gehouden worden, dan goed. Door de instelling der oudercommissies hebben de ouders gelegenheid elkaar te vinden en wanneer het onderwijzend personeel zich wil geven, dan kan door ontmoeting en bespreking veel goeds geboren worden voor de school en de onderlinge verhoudingen."

De inspecteur in de inspectie Appingedam geeft onder meer een opsomming van de onderwerpen, welke op ouderavonden in zijn ambtsgebied behandeld zijn. Het zijn: schoolreisjes; ontdekkingstochten; voor het eerst naar school; het herhalingsonderwijs; Suriname; schoolhygiëne; schoolartsen; schoolpantoffels; schoolverzuim en leerplicht; het nut van de schoolbibliotheek; radio in school; het rooken der kinderen; Bijbelsche aardrijkskunde; Bijbelsche geschiedenis als steun voor andere leervakken. Meerdere onderwerpen werden verduidelijkt door lichtbeelden."

De inspecteur in de inspectie Winschoten geeft te kennen, dat de van wege de oudercommissiën gehouden ouderavonden wel op prijs worden gesteld en dat het contact tusschen school en gezin er door bevorderd wordt, wat op den duur aan het onderwijs ten goede moet komen.

De inspectrice in de inspectie Borger rapporteerde: „Oudercommissiën bestaan voor alle scholen; een enkele sluimert. Ik hoor echter ook veel omtrent goed geslaagde ouderavonden, die zoozeer de samenwerking tusschen school en huis bevorderen. Als gevolg van de ouderbijeenkomsten en de daar uitgesproken wenschen, is men op verschillende scholen er toe overgegaan, de leerlingen elk kwartaal een rapport mee naar huis te geven."

c. *Vervolgonderwijs* (artt. 21, 61).

Betreffende het openbaar vervolgonderwijs bevatten de verslagen der hoofdinspecteurs het volgende:

*Eerste hoofdinspectie.*

Op 31 December 1928 bestonden er in de eerste hoofdinspectie nog slechts twee openbare cursussen voor vervolgonderwijs te 's Hertogenbosch met samen 2 leerlingen en een te Tilburg met 18 leerlingen.

*Tweede hoofdinspectie.*

„Voldoende gelegenheid voor het genieten van vervolgonderwijs is er niet en zal er niet komen, zoolang aan den eisch van minstens 150 uren per cursus moet worden voldaan, en de kosten voor rekening der gemeente zijn." (Inspecteur-Ommen). In de geheele inspectie Ommen is er maar één cursus voor dit onderwijs en wel aan de Rijks lagere school te Willemsoord. In de andere inspecties is de toestand al niet veel beter; in de 12 inspecties der tweede hoofdinspectie zijn er in het geheel maar 75 openbare scholen, waarop vervolgonderwijs wordt gegeven.

Het is te verstaan, dat toen maatregelen ter bezuiniging door het Rijk moesten worden genomen, men ook het oog sloeg op het vervolgonderwijs, dat slechts in geringe mate de sympathie had van ouders en kinderen in de verschillende gemeenten, of liever gezegd in de onderscheidene steden en dorpen, want er was en is dikwijls nog groot verschil in de verschillende deelen der zelfde gemeente.

Ik zeg ouders en kinderen, want het is, helaas, juist, wat een der inspecteurs schrijft: „Zij (de ouders) missen bovendien het gezag om hun kinderen tot het bezoeken van de avondschool te dwingen, gesteld, dat zij zelf het nut er van inzien."

Zijn er in verscheidene steden en grootere dorpen verschillende gelegenheden, waar de kinderen, die de school verlaten, direct voortgezet onderwijs kunnen ontvangen, te platten lande zijn de landbouwcursussen bestemd voor jongelieden, die reeds eenige ervaring in het landbouwbedrijf hebben opgedaan. Voor dezen is het zoo noodig, dat zij hun lagere schoolkennis zoo goed mogelijk onderhouden en aanvullen" Goed geleide vervolgcursussen zijn eigenlijk broodnoodig, ook om de land- en tuinbouwcursussen, die goed bezet zijn, later behoorlijk te kunnen volgen." (Inspecteur-Zutphen).

In den duur der cursussen en in de onderwezen vakken is weinig verandering gekomen.

Wat de resultaten betreft, het is hier, als bij alle andere onderwijs, zij hangen voor een groot deel af van de personen,

die het geven. Men maakte en maakt nog, voor zoover men er nog bij werkzaam is, te weinig studie van dezen tak van onderwijs, dat anders is dan het gewoon lager en een leerplan eischt, hetwelke zich aanpast aan de practijk en verschillend is, al naar den aard van de streek, waar de school staat, waaraan het gegeven wordt en de vrucht moet zijn van een ernstig gemeenschappelijk overleg van hen, die aan de school werkzaam zijn.

*Derde hoofdinspectie.*

Voor het openbaar vervolgonderwijs bestaat wel voldoende gelegenheid, maar er wordt zeer weinig gebruik van gemaakt, zoodat de cursussen in de meeste gemeenten wegens gebrek aan belangstelling moeten worden opgeheven. Meer belangstelling is er voor de „buitenwettelijke vervolgcursussen". Ten plattelande hebben verschillende gemeenten de wettelijke cursussen ingetrokken en verleenen subsidie aan de buitenwettelijke, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten.

De oorzaak van de grootere belangstelling in de buitenwettelijke cursussen ligt hierin, dat deze cursussen meestal zich meer aan de practijk van het leven aanpassen. Men is vrij in het kiezen van een onderwerp, in het aantal uren en — vooral — in de salarieering van de onderwijzers. Dit laatste en het aantal uren zijn ten plattelande de belangrijke factoren.

Te Rotterdam is een openbare cursus voor kantooropleiding, die zich in een vrij talrijk bezoek mag verheugen.

Te 's Gravenhage bestaat geen openbaar vervolgonderwijs.

Een eervolle vermelding verdient een schoolhoofd te Schelluinen, die, ondanks het feit, dat hij niet gesalarieerd wordt en in een „geleend" lokaal les geeft, ijverig blijft voortgaan de rijpere jeugd iets meer kennis bij te brengen.

Waar vervolgonderwijs gegeven wordt, zijn de resultaten goed te noemen.

*Vierde hoofdinspectie.*

Van dezen tak van onderwijs is eigenlijk niets te vermelden. Hij bestaat hier en daar nog, maar heeft niet veel meer om het lijf. In de plaats van het vervolgonderwijs zijn gekomen zg. ontwikkelingscursussen, die, trots alle wettelijke bezwaren, blijven bestaan en hier en daar zelfs tot bloei komen.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Een gunstig getuigenis omtrent het vervolgonderwijs, dat in verschillende inspecties „zoogoed als verdwenen is", geeft de inspecteur in de inspectie Heerenveen, die vermeldde, dat in de gemeenten Aengwirden, Opsterland, Schoterland en Weststellingwerf in alle plaatsen, waar daarvoor voldoende belangstelling bestond, gegeven werd in cursussen van 150 tot 200 uur; dat over het algemeen de leerlingen belangstelling toonden, dat er niet veel verzuimd werd en dat de resultaten goed genoemd kunnen worden.

In de gemeente Leeuwarden kwam een reorganisatie van dit onderwijs tot stand, waardoor in de eerste plaats de meisjes daaraan ook weer konden deelnemen. Verder sluit het vervolgonderwijs aan bij het zevende leerjaar, terwijl voor de leerlingen, die de school hebben verlaten vóór het doorloopen van het zevende leerjaar, gelegenheid bestaat „inhalingsonderwijs" te volgen.

In de inspectie Groningen bedraagt het aantal cursussen vervolgonderwijs in de gemeente Groningen 9, in de gemeente Hoogezand 4 en in de gemeente Sappemeer 1. Eerstgenoemde gemeente heeft naast deze cursussen een cursus ingesteld voor inhalingsonderwijs.

In de gemeente Wildervank (inspectie Winschoten) nemen aan de 4 cursussen in totaal 38 jongens en 62 meisjes deel.

d. *Leerplan, enz.* (artt. 12, 25, 43, 195).

De toepassing van de artt. 12 en 43 hebben den hoofdinspecteurs aanleiding gegeven tot de volgende opmerkingen in hun jaarverslagen:

*Tweede hoofdinspectie.*

Er zijn tal van scholen — van niet minder dan 210 was het leerplan ouder dan 5 jaar — met een in veel opzichten verouderd leerplan en het schijnt wel eens zeer moeilijk zulk een leerplan door een ander te doen vervangen. „Mijn klacht, geuit in mijn vorig jaarverslag, zou ik hier kunnen herhalen, nl., dat het zoo bijzonder moeilijk is van enkele hoofden van openbare scholen het leerplan gewijzigd te krijgen." (Inspecteur-Nijkerk.) Daarom neemt hij nu in het leerplan zelf een bepaling op, waarbij het tot een bepaalden datum geldig wordt verklaard, zoodat vaststaat, dat binnen een bepaalden termijn herziening aan de orde zal worden gesteld. Ik acht dit een uitnemende maatregel, waartegen ook uit wettelijk oogpunt geen bezwaar bestaat.

Beter zou het nog zijn, wanneer werd voorgeschreven, dat de leerplans, zij het dan niet ieder jaar, gelijk bij het bijzonder onderwijs, op bepaalde tijden opnieuw moesten worden vastgesteld.

„Daarmee zou misschien worden verkregen, dat het personeel tot herhaaldelijk bezien en bespreken toekwam, dat het zijn leerplan beter kende en niet bij de vraag: wat staat er van in het leerplan? het antwoord schuldig moet blijven. Op veel scholen en voor veel leerkrachten is het leerplan een dood ding, dat jaren onberoerd in de schoolkast ligt of „ergens" bij het hoofd der school in huis. De afwerking van het leerplan beoordeelt men naar het al of niet „doorkomen" van boekjes, die voor elk leerjaar in de kast staan, en ik moet erkennen, dat voor het laatste zooveel mogelijk gezorgd wordt, al blijft het soms de vraag „hoe" ze doorgekomen zijn. In de hoogere klasse hoort men vaak de klacht, dat vlot verder gaan met de leerstof belemmerd wordt door gesukkel „met wat ze toch al moesten kennen en kunnen". Elke leerkracht eener school moet m. i. goed bekend zijn met het geheele leerplan en zeker met het deel, dat eigen leerjaar of leerjaren betreft." (Inspecteur-Ommen.)

Zoo moest het zijn, maar het is vaak heel anders.

Ja, men komt, zooals de inspecteur-Ommen schrijft, zijn boekjes door, maar de degelijkheid van het onderwijs laat te wenschen over en, zooals de ervaring van den inspecteur-Deventer is, de leerstof is niet het eigendom van de kinderen geworden.

Het gebeurt, dat men het leerplan niet kan afwerken met een bepaalde klasse, zoodat ook het einddoel van het onderwijs der school met die klasse niet bereikt kan worden. „Men ziet zoo vaak, dat een groep leerlingen, welke een klasse vormt, door de geheele school minder blijkt te zijn dan als normaal op de school verwacht kan worden." (Inspecteur-Deventer.)

Thans wordt door art. 24, 4de lid, voorgeschreven, dat in elk schoolvertrek de rooster van lesuren voor de in dat vertrek geplaatste klasse op een zichtbare plaats moet zijn opgehangen. De practijk bewijst, dat naast den rooster noodzakelijk ook het deel van het leerplan voor die klasse een plaats gegeven moet worden. Er zijn trouwens scholen, waar zulks ook geschiedt.

Afwijking van den rooster komt nog geregeld voor. Als verontschuldiging wordt vaak aangevoerd, vooral in kleinere scholen, dat het volgen van een vaste tijdsindeeling zoo moeilijk is. Zoo deelt de inspecteur-Ommen mede, dat hem als reden werd opgegeven, dat men zich met drie leerjaren niet aan den rooster kon houden. „Ik gaf toe", zegt hij, „dat het werken voor drie leerjaren heel wat moeilijker is, dan met twee of één, doch zoo niet volgens rooster gewerkt wordt, is het gevaar, dat sommige vakken hun rechtmatig deel van den tijd niet krijgen, daar ook het grootst en de gevolgen het ergst. Is het volgens den bestaanden rooster niet mogelijk, dan ligt de fout in den rooster zelf. In beide gevallen heb ik aangedrongen op het ontwerpen van een lesrooster, welke in de practijk wel bleek te kunnen voldoen."

Er is volstrekt geen bezwaar tegen, dat een rooster, vóórdat hij definitief wordt vastgesteld, eerst wordt geprobeerd, totdat men de zekerheid heeft, dat hij te volgen is.

Weet men dit, dan kan, maar moet ook geeischt worden, dat men zich aan zijn eigen tijdsindeeling houde, al zal een goed inspecteur weten, dat voor de verwisseling van vak, de voorbereiding van nieuw schriftelijk werk, wanneer de onderwijzer meer dan een klasse heeft, een behoorlijke speling moet worden gelaten.

De inspecteur-Zutphen merkt op, dat de leerplans van vele scholen te kort zijn, zij geven geen voldoende omschrijving van de te behandelen leerstof voor elk jaar. Vaak wordt volstaan met een opgave van de methoden, die gebruikt worden, en voor elk leerjaar dan het boekje, dat daarin moet worden doorgewerkt. Hij noemt dit een gemakzuchtige opvatting.

Inderdaad, dat is het ook een gemakzuchtige opvatting, maar die ook spreekt van het gemis van een eigen opvatting, waaraan hij, welke die wel heeft, ook in zijn leerplan uiting wil geven.

Dezelfde inspecteur heeft in een enkele school moeten wijzen op een minder goede klasseverdeeling. Enkele hoofden hadden te weinig leerlingen. Zij verdedigden deze verdeeling met de opmerking, dat zij dan meer voor het 7de, of 6de en 7de konden

doen. Dit moge juist zijn, maar te recht merkt de inspecteur op, dat daartegenover staat, dat een klasse van 30 leerlingen bij het hoofd en een van 48 bij den onderwijzer toch een verkeerde verdeeling is, gelijk het ook niet te verdedigen is, dat bij de plaatsing der leerjaren in de onderscheidene klassen weinig of geen rekening gehouden wordt met de capaciteiten der verschillende leerkrachten. Daar is in deze plaatsing een zekere sleur en ook wel vrees voor ontevredenheid bij een leerkracht, die in een ander leerjaar wordt geplaatst.

De inspecteur-Zutphen maakt in dezen melding van een hoofd van de school, in wien hij als onderwijzer alle vertrouwen had en van wien hij als hoofd ook veel goeds verwachtte, maar die hem toch te leur stelde, doordat hij als hoofd juist in zake de plaatsing der onderwijzers in de respectievelijke, voor hen het meest passende leerjaren niet durfde door te tasten. Hoewel zelf overtuigd, dat bepaalde onderwijzers voor de klasse, waarin zij werkten, niet meer geschikt waren, durfde hij ze niet verplaatsen.

Dat bezwaar tegen bepaalde boeken moest worden ingebracht, kwam niet voor.

In het geheel zijn 123 leerlingen vrijgesteld van deelneming aan het onderwijs in vak *j* en 81 van het onderwijs in een of meer der facultatieve vakken.

Geschillen over leerplans, als bedoeld bij art. 25, 3de lid, der L.O.-wet 1920, kwamen niet voor, evenmin als afwijkende regelingen, als bedoeld bij het 5de lid van dit artikel.

*Derde hoofdinspectie.*

Van de leerplans is over 1928 weinig te vermelden. Had er in het jaar 1927 een groote wijziging of beter, uitbreiding plaats, in verband met het 7de leerjaar, in 1928 had zich dit proces voltrokken. Slechts hier en daar werden wijzigingen aangebracht met betrekking tot vacantieregeling en onderwijsmethode.

In Leerdam werd in de hoogste leerjaren met het Daltonsysteem een proef genomen. De inspectie-verslagen vermelden heel weinig over dit onderwerp. Te Rotterdam werd het leerplan u.l.o. B meisjes meer in overeenstemming gebracht met dat der jongens-u.l.o.school B, om bij verhuizing den overgang gemakkelijker te maken.

Bezwaarschriften tegen het gebruik van bepaalde schoolboeken werden niet ingediend.

Vrijstelling van deelneming aan onderwijs in vak *j* of facultatieve vakken behoefde niet verleend te worden.

Geschillen over het leerplan kwamen niet voor. Waar een klein verschil van meening bestond, werd dat spoedig ten genoege van beide partijen opgelost, zooals b.v. in een geval in de inspectie Neuzen. Daar was de inspecteur niet in kennis gesteld met het besluit tot sluiting van scholen in een gemeente wegens besmettelijke ziekte. Het gemeentebestuur beriep zich op de omstandigheid, dat alles zoo overhaast in zijn werk gegaan was. Sedert dien is in vele leerplans een bepaling opgenomen, die deze mogelijkheid voorziet, zoodat het dan bij enkele kennisgeving aan den inspecteur blijven kan.

De inspecteur in de inspectie 's Gravenhage vermeldt: ,,afwijking van art. 25, 5de lid, werd gevraagd en verkregen voor z.g.n. ,,Montessori''scholen''.

*Vierde hoofdinspectie.*

Moeilijkheden met de vaststelling van leerplans deden zich weinig voor. Meestal liepen die over de vacanties. De inspecteur in de inspectie Alkmaar rapporteert daarover:

,,Een waargenomen afgunst van de zijde van het personeel van scholen voor gewoon lager onderwijs op die voor u.l.o. en opleidingsscholen, waar de laatsten een langere zomervacantie in hun leerplan vermelden, gaf hier en daar moeite en geeft blijk, dat daarbij de belangen van kind en ouders secondair worden geacht aan die van het personeel. Het behoeft toch geen nader betoog, dat het volkskind met 3 weken zomervacantie volkomen is opgefrischt, terwijl in deze kringen een langere zomervacantie der moeder allerminst welkom is.

Op de opleidingsscholen daarentegen, die haar kinderen als regel uit beter gesitueerde kringen recruteert en waarin ook de vaders een langer vacantie genieten, terwijl de leergang dier scholen in de hoogere klassen permanent huiswerk met zich brengt, is een vacantie van 4 tot 5 weken zeer wel verdedigbaar.

Op de scholen voor u.l.o. gelden deze overwegingen nog klemmender, waarbij voor die scholen nog bovendien valt aan te voeren, dat een grooter of kleiner deel van het personeel een deel zijner vacantie in beslag ziet genomen door het lidmaatschap der commissie tot afneming van het m.u.l.o.-examen.

Ook hier weer werden de gemoederen tot rust gebracht door een compromis. Te Alkmaar vond men het door verlenging der zomervacantie voor de eindscholen tot 4½ week en inkorting van die der opleidingsscholen van 5 tot 4½ week.

De u.l.o.-scholen bleven ditmaal nog buiten geding.

Een streven ter verkrijging van een herfstvacantie in October, op grond van waargenomen geestelijke afmatting der jeugd in December, kwam nog niet tot voorstellen. Een eens door mij daaromtrent uitgebracht advies, waarin aanbevolen werd het personeel zijn deel te doen dragen in het herstel der afgematte hersenen door in de gewenschte herfstvacantie er dagelijks met de klasse op uit te trekken, bracht de herfstvacantiewagen voorloopig grondig uit het spoor.''

Over de noodzakelijkheid van een herfstvacantie heeft de geneeskundige dienst in Amsterdam aan burgemeester en wethouders dier gemeente een vrijwel negatief rapport uitgebracht. Toch heeft de raad bij wijze van motie op instelling van een zoodanige vacantie aangedrongen.

In Alkmaar wil het nog maar niet vlotten met de vaststelling van het leerplan voor de zevenklassige eindscholen. De inspecteur in de inspectie Alkmaar vertelt er het volgende van:

,,Inzonderheid het hoofd van één der acht eindscholen verzet zich als een leeuw tegen beperking der resultaten van zijn superieure qualiteiten als onderwijzer en als hoofd, die het op zijn school mogelijk maken door reeds van af het vierde leerjaar een hoeveelheid kennis bij te dragen, voldoende voor toelating tot hoogereburgerschool en gymnasium, en sticht op die wijze een 4de opleidingsschool, terwijl op de 3 opleidingsscholen verscheidene kinderen het onderwijs volgen, die het snellere tempo niet kunnen volgen en te groot in aantal om het voortschrijdingstempo niet storend te beïnvloeden.

Het eind van het lied zal wezen, dat bovenomschreven hoofd het volgen van een vereenvoudigd leerplan dwingend zal moeten worden opgelegd. Met hem zijn eenzijdigen ijver te doen uitleven, verstoort hij de geheele plaatselijke organisatie.''

De eenheidsschoolquaestie is vrijwel van de baan; vooral nu de H.B.S. weer examineerbare kennis vraagt, wordt vanzelf het daartoe voorbereidend onderwijs geconcentreerd. Practisch geeft dat dan ook geen strijd meer.

Klachten over lees- en leerboeken kwamen niet voor.

Vrijstelling van het onderwijs in lichamelijke oefening werd een enkele maal gevraagd; vrijstellingen van het onderwijs in één of meer der u.l.o.-vakken behooren tot de uitzonderingen.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Ten aanzien van het leerplan rapporteerde de inspecteur in de inspectie Dokkum het volgende: ,,Het leerplan werd voor alle scholen in mijn inspectie in den loop van het verslagjaar, vóór den aanvang van den nieuwen cursus, opnieuw voor den duur van 2 jaren vastgesteld. In het verslag over het jaar 1926 meldde ik reeds, dat met algemeen goedvinden (van gemeentebesturen en hoofden van scholen) de regeling geschapen werd elke 2 jaren het leerplan van elke school aan revisie te onderwerpen en het voor niet langer dan 2 jaren vast te stellen. Deze regeling bevalt zeer goed en draagt goede vruchten: elke herziening dringt tot bezinning en overleg over de vraag van de beste wegen en de beste methodes. Enkele vergaderingen, onder presidium gehouden met de hoofden van scholen uit één of twee gemeenten, stellen allerlei vragen betreffende het leerplan aan de orde; de gedachtenwisseling is doorgaans ruim en opgewekt; daarna vindt het overleg volgens art. 25 der wet op elke school nog plaats, en dan verloopt de vaststelling tusschen het gemeentebestuur en den inspecteur gemakkelijk en vlug.''

Het komt mij voor, dat de op dit punt in deze inspectie gevolgde gedragslijn — in vorige jaarverslagen bracht ik deze zaak ook reeds ter sprake — algemeene navolging verdient. In deze richting wordt dan ook reeds gegaan in de inspectie Franeker, waarin de leerplans, welke herzien worden, de bepaling opgenomen wordt, dat het leerplan om de 3 jaar herzien moet worden, en in de inspecties Borger en Emmen.

In dit verband meen ik ook melding te moeten maken van het feit, dat in een der gemeenten van mijn ambtsgebied practisch de vraag aan de orde kwam, of het mogelijk zou zijn een wijziging of herziening van het leerplan tot stand te brengen, wanneer het hoofd der school daartoe niet het initiatief wil nemen. De gedachtenwisseling, die daaruit is voortgekomen, is geëindigd met een schrijven van Zijn Excellentie den Minister

van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen aan burgemeester en wethouders der betreffende gemeente van den volgenden inhoud:

„Art. 25, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920, bepaalt dat o. a. het leerplan door het hoofd der school, na bespreking met de gezamenlijke onderwijzers, wordt ontworpen en door burgemeester en wethouders, na kennisneming van de bij die bespreking ingediende afwijkende voorstellen, in overeenstemming met den inspecteur vastgesteld en zoo noodig gewijzigd. Indien het hoofd der school weigert een leerplan te ontwerpen of een ontwerp tot wijziging van het bestaande leerplan bij burgemeester en wethouders in te dienen, kan dat college bij de thans geldende wettelijke regeling niet overgaan tot vaststelling in overeenstemming met den inspecteur van een leerplan of tot wijziging van het bestaand leerplan."

Het komt mij voor, dat dit toch wel een hoogst ongewenschte toestand moet heeten en dat wijziging van de op dit punt thans geldende wettelijke regeling meer dan wenschelijk moet worden geacht.

e. *Godsdienstonderwijs in de scholen* (art. 26).

Omtrent het godsdienstonderwijs in de openbare scholen, overeenkomstig art. 26 der wet, bevatten de verslagen der hoofdinspecteurs het volgende:

*Tweede hoofdinspectie.*

Het schijnt minder voor te komen, dat het onderwijs schade lijdt, doordat een grooter of kleiner deel der kinderen onder schooltijd buiten de schoollokalen godsdienstonderwijs ontvangen. De inspecteur-Almelo maakt nog melding van twee tweemansschooltjes, die te Fleringen en te Bentelo, waarvan R.-K. kinderen geregeld veel verzuimen voor het bijwonen van de catechismus op bijna een uur afstand.

De inspecteurs-Deventer en Enschede constateeren, dat door wijziging in de leerplans verbetering is gekomen.

Toepassing van art. 26 der L.O.wet 1920 geeft geen aanleiding tot klachten. Alleen meldt de inspecteur-Almelo, dat het opvalt, hoe de predikanten, die het godsdienstonderwijs in de scholen moeten geven, niet steeds op tijd in de school aanwezig zijn. Hij noemt een school, waar de predikant een kwartier te laat kwam en niet aan het hoofd der school, noch aan hem eenige opheldering gaf, voordat er naar werd geïnformeerd.

Wanneer dit te laat komen een gevolg is van onachtzaamheid, doen zulke predikanten schade aan de zaak, die ze dienen, en aan het respect, dat hun stand toekomt.

*Derde hoofdinspectie.*

Over godsdienstonderwijs in openbare scholen wordt in de meeste verslagen gezwegen of worden enkel feitelijke gegevens verstrekt.

De inspecteur in de inspectie 's Gravenhage vermeldt, dat 1 uur per week aan godsdienstonderwijs besteed kan worden in het 5de en 6de leerjaar en geeft verder aan op hoeveel scholen godsdienstonderwijs gegeven wordt.

Het zijn er:

112 van wege de Ned. Herv. Gemeente;
26 van wege de Federatie van Vrijzinnig Godsdienstigen;
3 van wege de Israëlitische gemeente.

Op 35 scholen voor l.o., de u.l.o.-A en B-scholen wordt geen godsdienstonderwijs gegeven.

Aan 70 scholen wordt te Rotterdam gebruik gemaakt van de gelegenheid om godsdienstonderwijs te geven.

De inspecteur in de inspectie Middelburg schrijft, dat hoewel de gemeentebesturen vaak aan de predikanten leslokalen ter beschikking stellen, dezen zeer dikwijls de consistoriekamer verkiezen. In die inspectie doet zich ook het geval voor, dat op het platteland de leerlingen nagenoeg allen het godsdienstonderwijs volgen, terwijl te Middelburg en Vlissingen het aantal steeds afneemt.

In het verslag van de inspectie Gorinchem lees ik het volgende:

„Hoewel de leerplans van de meeste openbare lagere scholen een regeling bevatten, als bedoeld in het 1ste lid van art. 26 der L.O.-wet, bleek mij, dat dit soms een regeling op papier was. Dit deed zich voor te Vianen. In een ander geval wenschte de plaatselijke Kerkeraad zich niet met het godsdienstonderwijs op de o.l.school in te laten. Dit geval deed zich voor te Spijk, waar ook na herhaalde aandrang van het hoofd der school de predikant zich niet beschikbaar wilde stellen voor het geven van onderwijs op de aangegeven uren en evenmin een regeling wenschte te treffen, omdat hij van meening was, dat er op de dichtbij gelegen Chr. school plaatselijk voldoende gelegenheid was om godsdienstonderwijs te ontvangen. Het is zeer te betreuren, dat een plaatselijke schoolstrijd als hier, wordt uitgevochten op de ruggen der leerlingen van de openbare school, wier godsdienstige opvoeding niet tot haar recht kan komen, terwijl de ouders blijk geven er prijs op te stellen."

*Vierde hoofdinspectie.*

Dit onderwijs neemt gestadig toe en wordt over het algemeen gewaardeerd. Niet altijd wordt het echter met den noodigen takt gegeven. Zoo meldt de inspecteur in de inspectie Alkmaar:

„Van het hoofd van een der dorpsscholen in mijn inspectie bereikte mij de vraag, of hij voort moest gaan met voor dat onderwijs het gewone schoolonderwijs te onderbreken, nu hem gebleken was, dat, hoezeer dat onderwijs wegens ziekte van den predikant reeds gedurende een jaar door dienst echtgenoote was waargenomen, nu ook deze laatste het op haar beurt had overgedragen aan het dienstmeisje uit het domineesgezin.

Waar deze laatste niet kon worden aangemerkt als godsdienstleerares in den zin van de Lager-onderwijswet 1920, werd bedoeld hoofd aangeschreven die lessen niet langer onder schooltijd te doen plaats hebben."

En de inspecteur in de inspectie Amsterdam verhaalt:

„Een ogdsdienstonderwijzeres kon geen orde houden; dit hinderde de andere klassen der school geweldig. Om haar te helpen was het hoofd der school bij haar lessen steeds tegenwoordig. Het was voor dezen man grievend te moeten ervaren, dat de godsdienstonderwijzeres zich niet ontzag, zoowel in het gebed als bij haar lessen, den kinderen voor te houden, hoe dankbaar zij moesten zijn deze lessen aldaar te kunnen volgen, waar ze door hun ouders gezonden werden naar een school, waar ze van dit alles verstoken waren.

Deze propaganda tegen de openbare school in de openbare school verdroot het hoofd, die bij mij een klacht indiende. Ik heb toen de zaak met het kerkbestuur overwogen en kan met voldoening melden, dat dit bestuur de houding van zijn godsdienstonderwijzeres rondweg heeft afgekeurd en haar heeft aangezegd zich voortaan te bepalen tot de haar opgedragen taak en de kwestie van het al- of niet afkeurenswaardige der openbare school terzijde te laten. Sedert heb ik geen klacht hierover meer vernomen."

Gelukkig zijn dit uitzonderingen en kan een langzame vooruitgang in kwaliteit en kwantiteit geconstateerd worden.

*Vijfde hoofdinspectie.*

In vele openbare scholen wordt op de daarvoor op den lesrooster aangegeven uren godsdienstonderwijs gegeven. De inspecteur in de inspectie Winschoten gaf te kennen, dat voor dit onderwijs groeiende belangstelling bestaat.

Krachtens de bepalingen van art. 26 der Lager-onderwijswet 1920, volgens welke de lokalen der openbare scholen beschikbaar worden gesteld voor het onderwijs in den godsdienst, werd in 1928 door godsdienstleeraren gebruik gemaakt van 1661 scholen in 552 gemeenten, behalve nog die in Utrecht, waarvan het aantal door Gedeputeerde Staten niet is opgegeven. Deze cijfers zijn voor elke provincie als volgt:

| Provinciën. | Aantal. | |
|---|---|---|
| | Gemeenten. | Scholen. |
| Noordbrabant | 33 | 61 |
| Gelderland | 74 | 260 |
| Zuidholland | 74 | 300 |
| Noordholland | 56 | 310 |
| Zeeland | 33 | 53 |
| Utrecht | 12 | — |
| Friesland | 27 | 143 |
| Overijssel | 30 | 62 |
| Groningen | 54 | 240 |
| Drenthe | 86 | 124 |
| Limburg | 73 | 108 |

## II. Kosten.

a. *Algemeen* (artt. 54, 55).

Hierover zeggen de vijf hoofdinspecteurs het volgende:

*Eerste hoofdinspectie.*

Vele gemeentebesturen streven er naar de kosten voor het openbaar onderwijs zoo laag mogelijk te houden, ten einde de uitkeering aan de bijzondere scholen eveneens laag te houden. Elders zijn de kosten per leerling in evenredigheid te hoog, omdat het aantal leerlingen der openbare school zeer gering is.

*Tweede hoofdinspectie.*

De kosten van het openbaar onderwijs waren in de onderscheidene gemeenten in opvolgende jaren al zeer verschillend. „Van een daling", zegt de inspecteur-Apeldoorn, „valt nog weinig te bespeuren", terwijl de inspecteur-Nijmegen opmerkt, dat de kosten voor het openbaar onderwijs in de gemeente Nijmegen hoog zijn door het groot aantal boventallige leerkrachten, niet minder dan 12 op de 6 openbare scholen voor gewoon lager onderwijs.

Het aantal scholen met een bibliotheek neemt toe; was het het vorige jaar 489, thans bedraagt het 538.

Belooningen en eereblijken werden in 1928 uitgereikt aan 40 scholen, in 1927 aan 37 scholen. Het bepaalt zich in den regel tot het uitreiken van een diploma bij het doorloopen hebben van alle klassen der school.

In de inspectie Nijkerk bestaat te Elburg een zg. klompenfonds en een comité voor kindervoeding, uitgaande van een particuliere vereeniging.

Door de gemeente Almelo werd een bedrag van f 6000 beschikbaar gesteld voor subsidie ter zake van het verstrekken van schoolvoeding en kleeding; door de gemeente Hengelo een bedrag van f 3500.

Het verstrekken van schoolbaden komt weinig voor.

*Derde hoofdinspectie.*

Evenals in het verslag over 1927 kan ook dit jaar gezegd worden, dat bij alle gemeentebesturen de bedoeling voorzat om de onderwijsbelangen op zuinige maar toch ook doelmatige wijze te behartigen. In geen enkel verslag wordt melding gemaakt van klachten over dit onderwerp.

Voor schoolbibliotheken vermeldt de inspecteur in de inspectie 's Gravenhage een bedrag van f 4118,07 voor gewoon lager onderwijs en f 960,84 voor u.l.o.; voor belooningen en eereblijken f 5881,15 (gewoon lager onderwijs). Kleeding en voeding werden meer speciaal in de grootere plaatsen verstrekt; de inspecteur in de inspectie Middelburg noemt hieronder vooral „Klompen". De R.-K. kinderen maken daar wel gebruik van, terwijl de Protestantsche ouders veelal bezwaren maken tegen dien vorm van liefdadigheid.

Schoolreisjes worden dikwijls gedeeltelijk of geheel door de leerlingen zelf bekostigd. Voor schoolreisjes bestaat zeer veel animo.

Schoolbaden komen ook al weer alleen in grootere gemeenten voor. De inspecteur in de inspectie 's Gravenhage vermeldt als kosten daarvoor f 8935,23. Wat betreft plaatselijke commissiën worden voor Schiedam de volgende getallen opgegeven aan subsidie: Plaatselijke commissie f 25—f 50, Commissie tot Wering van Schoolverzuim f 50—f 100.

*Vierde hoofdinspectie.*

Hierover worden uit anderen hoofde volledige inlichtingen verstrekt.

*Vijfde hoofdinspectie.*

De inspecteur in de inspectie Leeuwarden deelde mede, dat in de gemeente Leeuwarden het bedrag, dat aan leermiddelen besteed mag worden, bepaald is op f 2,50 per leerling en per jaar en op f 50 per schoolbibliotheek. Volgens den inspecteur is reeds gebleken, dat eerstgenoemd bedrag voldoende is, maar dat het laatstgenoemde aan den lagen kant is. Intusschen vond ik in geen der verslagen voor dit doel een hooger bedrag vermeld. De inspecteur in de inspectie Sneek gaf te kennen, dat de gewone kosten van het lager onderwijs over het algemeen iets naar beneden gaan.

In slechts weinig gemeenten werden gelden uitgetrokken voor belooningen en eereblijken; vele gemeenten doen uitgaven, en soms vrij belangrijke, voor schoolvoeding en schoolkleeding.

b. *Scholen met minder dan 18 leerlingen* (art. 57.)

In de inspectieverslagen wordt het volgende vermeld.

*Tweede hoofdinspectie.*

De u.l.o.-scholen te Rijssen en te Wijhe hebben minder dan 24 leerlingen, die te Wijhe minder dan 12 leerlingen in het tweede en hoogere leerjaren. De u.l.o.-school te Nijkerk telt slechts 20 leerlingen, terwijl het aantal leerlingen in het tweede en de hoogere leerjaren 8 bedraagt.

*Derde hoofdinspectie.*

U.l.o.-scholen met minder dan 18 leerlingen kwamen dit jaar niet voor.

*Vierde hoofdinspectie.*

Deze worden in mijn ambtsgebied niet aangetroffen.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Er was één u.l.o.-school met minder dan 18 leerlingen, t. w. die te Woldendorp (inspectie Appingedam), welke op 31 December 1928 17 leerlingen telde.

c. *Schoolgeldregeling* (artt. 62—67).

Omtrent de schoolgeldregeling wordt door den hoofdinspecteur in de derde hoofdinspectie het volgende medegedeeld:

De schoolgeldregelingen bleven wat de inspectie den Haag betreft onveranderd aan die voor 1924.

De regelingen waren, wat de inspectie Rotterdam aangaat, gelijk aan die van 1927.

Omtrent de overige inspecties worden geen mededeelingen gedaan.

De opbrengst der schoolgelden aan de openbare scholen voor 1928 is in het volgende overzicht vermeld.

| Provinciën. | Bij de Rijkslagere scholen. | Bij de openbare gemeentescholen. | Totaal. |
|---|---|---|---|
| Noordbrabant. . . | — | f 53 720,— | f 53 720,— |
| Gelderland . . . | f 4 792,64 | 209 422,— | 214 214,64 |
| Zuidholland . . . | — | 817 088,— | 817 888,— |
| Noordholland . . | 3 727,40 | 992 122,— | 995 849,40 |
| Zeeland. . . . . | 4 187,49 | 66 063,— | 70 250,49 |
| Utrecht. . . . . | — | 159 740,— | 159 740,— |
| Friesland . . . . | 26,93 | 122 382,— | 122 408,93 |
| Overijssel . . . . | 1 183,46 | 151 727,— | 152 910,46 |
| Groningen. . . . | 2 005,02 | 135 456,— | 137 461,02 |
| Drenthe . . . . | 590,— | 72 150,— | 72 740,— |
| Limburg . . . . | 5 376,37 | 67 757,— | 73 133,37 |
| Totaal in 1928. . | f 21 889,31 | f 2 847 627,— | f 2 869 516,31 |
| „ „ 1927. . | 20 570,49 | 2 942 790,— | 2 963 360,49 |
| Vermeerdering . | + 1 318,82 | —f 95 163,— | —f 93 844,18 |

d. *Buitengewone subsidiën* (art. 68).

In 1928 werd krachtens art. 68 bij Koninklijk besluit van 21 December 1928 n°. 82 aan de gemeente Maasdam een subsidie verleend in de buitengewone kosten tot een bedrag van f 25 000.

e. *Door den inspecteur niet goedgekeurde bestekken* (art. 69).

Hieromtrent wordt door drie hoofdinspecteurs het volgende medegedeeld.

*Tweede hoofdinspectie.*

Het niet goedkeuren van bestekken door den inspecteur kwam niet voor.

*Derde hoofdinspectie.*

Dat bestekken door de inspecteurs na het gepleegde overleg niet werden goedgekeurd, kwam niet voor.

*Vierde hoofdinspectie.*

Gevallen hiervan kwamen niet voor. Steeds werden door besprekingen de moeilijkheden of bezwaren opgelost.

## III. Onderwijzend personeel.

a. *Hoofden van scholen* (art. 27).

Omtrent de vervulling der vacaturen van schoolhoofd, de gevallen, waarin iemand hoofd was van twee scholen, overeenkomstig het tweede lid van art. 27 der wet, en het ambulantisme wordt in de inspectieverslagen het volgende opgemerkt.

*Eerste hoofdinspectie.*

Behoudens vacaturen, waarvoor zich steeds veel sollicitanten opdoen, was overal een hoofd der school aanwezig.

De vacature van hoofd der openbare school te Oosterhout werd aangevuld door benoeming van een vrouwelijke leerkracht. De gemeente behoefde daardoor niet langer een vakonderwijzeres in de nuttige handwerken voor meisjes en ontging de consequenties, die de aanwezigheid van deze vakonderwijzeres had ten aanzien van het bijzonder onderwijs.

Zes hoofden van openbare scholen waren tevens belast met de leiding eener in hetzelfde gebouw gevestigde school voor uitgebreid lager onderwijs. Alleen het hoofd der Rijksleerschool te Maastricht was niet met het onderwijs aan een bepaalde klasse belast.

*Tweede hoofdinspectie.*

Het aantal hoofden van scholen was voldoende. In het geheel worden in het verslagjaar 35 vacaturen van hoofd der school vervuld; in een 3-tal gevallen door benoeming van een wachtgelder, 3-maal door overplaatsing, terwijl in de overige gevallen, op een 6-tal uitzonderingen na, n°. 1 der voordracht werd benoemd.

Het aantal sollicitanten was vaak zeer groot, aantallen van 82 en 58 kwamen voor, gemiddeld bedroeg het aantal sollicitanten ongeveer 26.

Openbare lagere scholen met een ambulant hoofd telt de tweede hoofdinspectie slechts twee en wel de Rijksleerscholen te Apeldoorn en te Deventer.

*Derde hoofdinspectie.*

In geen enkele inspectie werd geklaagd over een voldoend aantal hoofden van scholen. Waar vacatures waren, werd daarin vrij spoedig voorzien, behoudens enkele uitzonderingen, b.v. te Hei en Boeicop, waar de vacature zéér lang onvervuld bleef. Over het algemeen is de ambitie om hoofd te worden ten platte lande niet zeer groot.

Het aantal vacatures was gering.

De opgaven zijn als volgt:

| | | |
|---|---|---|
| Inspectie | Brielle | 3 vacatures. |
| ,, | Gorinchem | 2 ,, |
| ,, | Middelburg | 1 ,, |
| ,, | Rotterdam | 1 ,, |

Dat twee scholen één hoofd hebben volgens art. 27, tweede lid der Lager-onderwijswet 1920 komt betrekkelijk zelden voor. Melding hiervan wordt gemaakt met betrekking tot de inspectiën Middelburg n.l. in één geval en Schiedam in twee gevallen, totaal 3, tegen 11 in 1927.

Het verslag van 1927 vermeldt: ,,Het ambulantisme bij de openbare scholen heeft sedert de nieuwe Wet een belangrijke vermindering ondergaan. Deze vermindering heeft zich over 1927 voortgezet". Dat zelfde zou ook thans gezegd kunnen worden. Immers, waar het aantal hoofden aan wie vrijstelling was verleend volgens art. 27, 4de lid, Lager-onderwijswet 1920 in 1926 in totaal 7 bedroeg en in 1927 6, is het over 1928 teruggeloopen tot 4 n.l. 3 in de inspectie 's Gravenhage en 1 in de inspectie Rotterdam (hoofd van de leerschool).

*Vierde hoofdinspectie.*

De voorzieningen in de vacatures voor hoofd eener openbare school verliepen, op zichzelf genomen, vlot, zoodat geen vergelijkende examens behoefden te worden afgenomen. Wel leverde de plaatsing van de wachtgelders stagnatie op, maar dank zij de milde toepassing der betrekkelijke wetsartikelen kwam ten slotte overal alles toch in orde.

Een nieuwe moeilijkheid doet zich voor in Amsterdam, waar de Bond van Nederlandsche Onderwijzers bij Burgemeester en Wethouders een benoeming naar anciënniteit bepleit. Dit vraagstuk is van zooveel omvattende strekking, dat het niet te voorzien is, dat daarvan een spoedige oplossing verwacht kan worden. Misschien, dat het volgend jaarverslag daarvan het resultaat zal kunnen mededeelen.

In dit verslagjaar werden geen nieuwe vrijstellingen verleend aan hoofden van scholen om onderwijs in een klasse te geven. Het instituut ambulante hoofden is bij het openbaar onderwijs zoo goed als uitgestorven.

*Vijfde hoofdinspectie.*

In totaal moest 48 keer worden voorzien in een vacature van hoofd der school. Als hoogste aantallen sollicitanten vond ik vermeld 44, 3 keer 36 en 25; dikwijls bleef dit aantal beneden 10, herhaaldelijk was het zelfs 5 of lager. Het aantal hoofden van twee scholen volgens art. 27, 2de lid, bedroeg 23; zoogenaamde ,,ambulante'' hoofden waren er 2.

b. *Onderwijzers* (artt. 28, 29, 36, 59).

In de verslagen der hoofdinspecteurs zijn de volgende opmerkingen gemaakt over het vervullen der vacaturen van onderwijzer, over reserve-onderwijzers en over vakonderwijzers, waaromtrent eveneens mededeelingen voorkomen in bijlage B achter dit verslag.

*Eerste hoofdinspectie.*

Het aantal onderwijzers was voldoende. Bij vacaturen was er overvloed van sollicitanten. Te langdurige vacaturen kwamen daarom niet voor. Ontheffing was alleen noodig voor enkele vacaturen, die ontstonden ten gevolge van de stichting van bijzondere scholen, waardoor het aantal leerlingen der openbare school daalde, terwijl het vereischte aantal onderwijzers bepaald werd door het aantal leerlingen van het voorafgaande jaar.

*Tweede hoofdinspectie.*

Op 31 December 1928 bedroeg op de 625 openbare scholen met 78 898 leerlingen het aantal onderwijzers van bijstand 862 en onderwijzeressen 840, in totaal 1702. Hiervan kwamen in totaal 244 leerkrachten niet voor rekening van het Rijk, dus waren ze boventallig; het aantal vakonderwijzers(essen) bedroeg 367.

In het geheel werden er gedurende het verslagjaar slechts 91 vacatures van onderwijzers(essen) vervuld, een 38-tal wachtgelders werd bij het openbaar onderwijs herplaatst.

De ontheffing, bedoeld in art. 59, 4de lid werd verleend voor de openbare lagere school te Gendt (dorp), Ambt-Hardenberg (Slagharen), Steenwijkerwold (Kollenhohe) en Poederoyen (Aalst). Voor de eerste en laatstgemelde school betrof deze ontheffing een vacature van onderwijzer van bijstand, voor de beide andere een vacature van hoofd.

*Derde hoofdinspectie.*

Over het al of niet voldoende zijn van het aantal onderwijzers wordt in verschillende inspecties uiteenloopend geoordeeld. De inspecteur in de inspectie Goes vermeldt b.v. dat het aantal onvoldoende is, terwijl zijn collega voor de inspectie Rotterdam zegt, dat het voldoende is en er 500 boventallige zijn.

Vacatures kwamen in vele plaatsen voor, in de inspecties:

Brielle 12, Gorinchem 8, 's Gravenhage 29 van onderwijzer, 15 van onderwijzeres, 6 aan de Montessori-scholen, 2 aan de L.O. Kopscholen, Middelburg 2, Neuzen 4 en Schiedam 13.

Uit het verslag over de inspectie „ Gravenhage neem ik het volgende over: „Het aantal sollicitanten voor onderwijzer is dalende, en te vreezen is, dat in afzienbaren tijd geen voldoend aantal geschikte sollicitanten voor deze betrekking zich zal opdoen. In de eerste plaats is hiervan een oorzaak het feit, dat na een overvloed van gegadigden en na jarenlang moeten wachten op een betrekking, soms het aantal studeerenden sterk zakt, daarnevens zijn wel te noemen: de salarieering, waardoor jonge menschen met goeden aanleg voor studie een andere levensbestemming kiezen, en speciaal om de groote steden het geringe verschil in salaris tusschen deze gemeenten en de overige. De jonge man die leerkracht is in een kleine stad of op het platteland, mist daardoor een der sterkste prikkelen om zich naar de grootere duurdere stad te verplaatsen".

In vele gevallen moest ontheffing worden gevraagd, omdat de vacature te lang bestond.

Onderwijzeressen werden in den regel werkzaam gesteld in de lagere klassen. Zij waren overal in voldoend aantal aanwezig. Reserve-onderwijzers zijn in gering aantal nog werkzaam.

Vakonderwijzers zijn in zeer veel gemeenten aangesteld voor teekenen en lichamelijke oefeningen en vakonderwijzeressen voor handwerken.

*Vierde hoofdinspectie.*

Ook met de vervulling van de vacatures voor onderwijzer ging het, afgezien van de wachtgeldersmisère, naar wensch. Er was steeds een overvloed van geschikte sollicitanten.

Hieronder volgt een overzicht van de vervulde vacatures in elk der inspecties van mijn ambtsgebied:

inspectie Alkmaar: vervuld 11 vacatures, waarvan 2 door een wachtgelder; aan het eind van het verslagjaar waren nog 6 vacatures onvervuld;

inspectie Amersfoort: vervuld 12 vacatures, waarvan 6 door een wachtgelder; aan het eind van het jaar nog 1 vacature onvervuld;

inspectie Amsterdam: vervuld 117 vacaturen;

inspectie Breukelen: vervuld 5 vacatures, waarvan 1 door een wachtgelder; aan het eind van het jaar nog 1 vacature onvervuld;

inspectie Haarlem: vervuld 25 vacatures, waarvan 9 door een wachtgelder;

inspectie Hoorn: vervuld 10 vacatures;

inspecties Zaandam: vervuld 17 vacatures, waarvan 2 door een wachtgelder; aan het eind van het jaar waren nog 16 vacatures onvervuld.

In alle inspecties kwamen gevallen voor, dat de vervulling der vacatures niet binnen den gestelden termijn kon plaats hebben. Tijdens den duur dier vacatures werd de goede gang van het onderwijs verzekerd door de aanstelling van tijdelijke leerkrachten, die overvloedig voorradig waren.

In den loop van dit jaar werden meerdere verzoeken om ontheffing van het bepaalde in het eerste lid van artikel 59 der Lager-onderwijswet 1920 door de gemeentebesturen ingediend. Op verschillende dier verzoeken kwam reeds een gunstige beschikking in.

Reserve-onderwijzers worden aangetroffen in de gemeenten Amsterdam, Haarlem en Zaandam.

Vakonderwijzers komen in bijna alle gemeenten voor, speciaal voor de nuttige handwerken voor meisjes, voor lichamelijke oefening, voor handenarbeid en voor teekenen.

Ook assistenten worden in tal van plaatsen gevonden. Soms deed een wachtgelder weer dienst als assistent; ook wel als kweekeling met akte.

Als kweekeling met akte komen veel jonge onderwijzers in de school, die nog geen betrekking hebben. Ze krijgen daarbij de kans op praktische oefening en kunnen daardoor bij sollicitatie een voorsprong hebben. Soms wordt hun ook een kleine belooning toegelegd, die altijd zeer welkom is.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Het aantal onderwijzers vacatures bedroeg 188; bij vrije sollicitatie was het aantal sollicitanten in den regel groot.

Dat de vacatures, zoowel van hoofd als van onderwijzers(es) dikwijls lang duurden, niet zelden veel langer dan met het oog op de belangen van het onderwijs wenschelijk was, vond zijn oorzaak in de wachtgeldersmisère, waaromtrent ik vroeger reeds mededeelingen deed. De ontheffing, bedoeld in het tweede lid van artikel 59 der Wet, werd 16 keer aangevraagd.

Met de volgorde van de voordracht wordt bij de benoeming van onderwijzend personeel door den gemeenteraad niet altijd rekening gehouden.

„Aan plaatselijke candidaten wordt door vele raadsleden gaarne de voorkeur gegeven, ook al zijn autoriteiten het er over eens, dat de plaatsgenoot niet de beste der voorgedragenen is."

In de inspectie Dokkum moet aan een onderwijzer, die zich op de speelplaats vergat en tot handtastelijkheden met het hoofd overging, een waarschuwing worden gegeven. In de inspectie Franeker werd een onderwijzer voor een week geschorst en tevens overgeplaatst naar een andere school. Het gevolg is geweest, dat hij aan deze laatste school goed werkte en er ook op zijn gedrag niets meer viel aan te merken.

In de inspectie Leeuwarden werd een hoofd der school door Burgemeester en Wethouders geschorst en daarna door den gemeenteraad niet-eervol ontslagen; door Gedeputeerde Staten werd hem de bevoegdheid tot het geven van onderwijs ontnomen. In de inspectie Zuidhorn werd een hoofd der school niet-eervol ontslagen.

In de inspectie Borger deed zich het geval voor van een hoofd der school, gewezen wachtgelder, die twee nevenbetrekkingen uit zijn vroegere woonplaats, in een naburige provincie gelegen, wilde aanhouden. Gedeputeerde Staten van Drente hebben, na hem nog gedurende drie maanden de waarneming dier nevenbtrekkingen te hebben toegestaan, op een door hem ingediend verzoek om verdere vergunning daartoe, afwijzend beschikt.

c. *Jaarwedden, enz.* (artt. 30—34).

Omtrent de jaarwedden en belooningen van het onderwijzend personeel schrijven de hoofdinspecteurs het volgende:

*Derde hoofdinspectie.*

In de verslagen der inspecteurs wordt over dit onderwerp zeer weinig gesproken.

Verhooging op grond van art. 33, 1ste lid, 1ste gedeelte, kwam ook dit jaar niet voor. Wel werd vergoeding toegekend volgens art. 33, 1ste lid, laatste gedeelte, bij vervanging van het hoofd der school. Zoo wordt in de gemeente Vlissingen aan een plaatsvervangend hoofd f 1 voor iederen schooltijd, gedurende welken hij vervangt, uitgekeerd, mits dat ten minste tienmaal per jaar voorkomt. Te Rotterdam ontvangt een waarnemend hoofd f 2 per dag, als hij langer dan 30 dagen vervangt.

De raad van Schiedam stelde een verordening vast (goedgekeurd door Gedeputeerde Staten van Zuidholland) waarin werd bepaald, dat aan een onderwijzer der lagere school voor het waarnemen van het hoofdschap een belooning zou worden toegekend gelijk aan het bedrag, hetwelk de onderwijzer boven zijn jaarwedde als zoodanig zou genieten, indien hij in vasten dienst als hoofd van de school waaraan hij werkzaam is, verbonden was, echter alleen in het geval, dat het hoofd tijdelijk verhinderd is, en de vervanging gedurende minstens 12 achtereenvolgende schooldagen heeft plaats gehad.

*Vierde hoofdinspectie.*

Slechts op enkele plaatsen (Amsterdam, Zaandam, Koog aan de Zaan en Zaandijk) worden belooningen gegeven op grond van de aanwijzing tot plaatsvervangend hoofd der school. Ook komt het een heel enkele maal voor, dat een belooning wordt gegeven voor een speciale, niet-wettelijke bevoegdheid als b.v. handenarbeid (te Koog aan de Zaan).

d. *Benoeming en ontslag van onderwijzend personeel* (artt. 35, 36 en 38).

Hieromtrent schrijven de hoofdinspecteurs het volgende:

*Tweede hoofdinspectie.*

Er was gedurende het verslagjaar een goede samenwerking tusschen de gemeentebesturen en het Rijksschooltoezicht bij het opmaken der voordrachten ter benoeming van onderwijzend personeel.

Weigering van een getuigschrift van zedelijk gedrag kwam niet voor.

Bij benoemingen werd meestal rekening gehouden met de volgorde der candidaten op de voordracht.

Slechts de inspecteur Ommen maakt melding van een tweetal gevallen in dezelfde gemeente, waarbij n°. 2 en 4 van de voordracht werd benoemd. ,,Deze benoeming'', schrijft hij, ,,doet eenigszins vreemd aan. Twee jaar geleden deed zich daar hetzelfde verschijnsel voor, toen werd bij een voordracht van drie gegadigden n°. 3 benoemd. De oorzaak ligt in het feit, dat een deel van den raad bezwaren had tegen de voordracht, omdat daarop den naam van een sollicitant uit de gemeente niet voorkwam. Het schijnt, of bij wijze van protest, velen hun stem uitbrengen zoo ver mogelijk van den eerst aanbevolen af. Ik wil geen oordeel over deze handelwijze uitspreken, elk raadslid heeft het recht zijn stem uit te brengen op wien hij wil. Indien het College van Burgemeester en Wethouders en Inspectie zorg dragen, dat al de voorgedragen personen zoo geschikt zijn, dat het vrij onverschillig is, wie van hen benoemd wordt, dan behoeft de school er geen schade van te ondervinden.''

Het opmaken van een dergelijke voordracht zal echter niet altijd mogelijk zijn.

Het houden van een vergelijkend onderzoek kwam niet voor. In de Inspectie Almelo werd éénmaal een overplaatsing tegen den zin van een onderwijzer toegepast en wel omdat hij naar het oordeel van het betrokken College van Burgemeester en Wethouders en den inspecteur zeer waarschijnlijk zich beter zou laten leiden door het hoofd der school, waarheen hij overgeplaatst werd. Deze maatregel, in het begin van 1928 genomen, heeft inderdaad gunstig gewerkt.

In de inspectie Enschede had met toestemming van het hoofd der betrokken school zijn overplaatsing naar een andere school plaats, waardoor het mogelijk werd in de daardoor ontstaande vacature een hoofd te benoemen, wiens denkbeelden meer overeenkwamen met die der in de schoolomgeving wonende ouders.

In de inspectie Nijmegen werden in verband met de opheffing eener school en de uitbreiding van het leerlingenaantal eener andere een onderwijzer en een onderwijzeres overgeplaatst.

In de inspectie Zutphen werd een hoofd op zijn verzoek overgeplaatst.

Commissiën als bedoeld in art. 36, 9de lid, zijn er in de tweede hoofdinspectie niet. Slechts in het verslag van den inspecteur Arnhem wordt er over gesproken. ,,Commissiën, als bedoeld in art. 36, 9de lid, heeft vermoedelijk de gemeente Arnhem. Er zijn zonder eenig overleg met mij hoofden van scholen benoemd, die sollicitanten naar vacante plaatsen hebben bezocht. Deze zaak is nog hangende en zal in 1929 verder worden onderzocht.''

*Derde hoofdinspectie.*

Bij benoemingen van onderwijzend personeel viel er vrijwel overal een aangename samenwerking tusschen Burgemeester en Wethouders en de inspecteurs te constateeren. De voorbereiding tot benoeming bood dus geen moeilijkheden. Wèl moeilijkheden leverde de wachtgeldersquaestie op. Vaak kwam het voor, dat door de gemeente ,,aangeschreven'' wachtgelders op een door hen te geven proefles niet verschenen, of indien ze al verschenen, zoo slecht les gaven, dat van een benoeming van deze personen geen sprake kon zijn.

*Weigering van getuigschrift van zedelijk gedrag* kwam in 1928 niet voor. Het was ook in 1928 regel, dat rekening gehouden werd met de volgorde, waarin de sollicitanten werden voorgedragen. Steeds werd n°. 1 benoemd. Slechts één uitzondering is mij bekend n.l. te Rotterdam, waar als vakleeraar voor teekenen werd gekozen n°. 3 der voordracht. Vergelijkend onderzoek volgens art. 36, 3de lid, Lager-onderwijswet 1920, kwam niet voor.

Overplaatsing van hoofden en onderwijzers deed zich voor — hoewel niet in ruime mate. Voornamelijk was dit nog het geval in grootere steden, waarvoor, evenals in 1927 de reden is: opheffing van scholen in de binnenstad en overplaatsing van de onderwijzers dezer scholen naar de buitenwijken. Te Rotterdam werden overgeplaatst 24 hoofden en 113 onderwijzers(essen). Te Schiedam kwamen 3 overplaatsingen voor, te Papendrecht 1.

Over commissiën, als bedoeld in art. 36, 9de lid, wordt, behalve in dat over de inspectie Rotterdam, in geen enkel verslag gesproken.

Deze commissie telt 13 leden.

*Vierde hoofdinspectie.*

Na hetgeen in over de benoeming en herplaatsing van wachtgelders heb geschreven, kan ik over dit punt kort zijn. Immers de vrije keuze loopt door den overvloed van sollicitanten steeds vlot van stapel.

Van een weigering van getuigschriften van zedelijk gedrag is mij geen enkel geval bekend geworden.

Over het algemeen wordt bij benoemingen nummer één van de voordracht gekozen. Slechts waar plaatselijke candidaten op de voordracht kwamen, werd vaak de voorkeur gegeven aan nummer 2 of 3.

Daar de overeenstemming tusschen inspecteur en gemeentebestuur overal werd verkregen, behoefden geen vergelijkende examens te worden afgenomen.

Overplaatsing van hoofden van scholen en van onderwijzers komt meermalen voor. Gevallen worden mij gerapporteerd uit Alkmaar, Hoorn, Amsterdam en Velsen.

Na Amsterdam en Utrecht heeft nu ook Hilversum zijn commissie als bedoeld in art. 36, 9de lid. De betrokken inspecteurs loven de samenwerking met deze commissies.

e. *Strafbepalingen* (artt. 10, 32, 37—45, 131).

Omtrent de tegen de onderwijzers genomen strafmaatregelen vermelden de verslagen der hoofdinspecteurs het volgende.

*Eerste hoofdinspectie.*

In de inspectie 's Hertogenbosch werd een onderwijzer wegens het plegen van onzedelijke handelingen met aan zijn zorg toevertrouwde leerlingen tot 4 maanden gevangenisstraf veroordeeld en werd hem de bevoegdheid tot het geven van onderwijs ontnomen.

Een onderwijzeres in de inspectie Tilburg, wier gedrag buiten de school te wenschen overliet, heeft vrijwillig ontslag aangevraagd, ten einde een gedwongen ontslag te voorkomen.

*Tweede hoofdinspectie.*

Gelukkig behoefden slechts in weinig gevallen strafmaatregelen tegen onderwijzers genomen te worden.

Een onderwijzer te Arnhem werd een maand geschorst met behoud van salaris. Hij had herhaaldelijk zonder toestemming van burgemeester en wethouders de school verlaten onder schooltijd en liet dan de klasse aan een kweekeling over. Het hoofd der school, die van het een en ander op de hoogte was, kreeg een ernstige waarschuwing, als bedoeld bij art. 37, 1ste lid, sub *a*, der Lager-onderwijswet 1920.

Vreemd gedrag van dezen onderwijzer, maar wat een vreemde opvatting van het hoofd der school.

In de inspectie Ommen werd geen strafmaatregel overeenkomstig genoemd art. 37 toegepast, maar het hoofd der school te Bergentheim werd op voordracht van burgemeester en wethouders niet eervol ontslagen wegens openbare dronkenschap. Een beroep op Gedeputeerde Staten had voor de betrokkene geen gunstig gevolg.

In de inspectie Zwolle werd aan één hoofd en één onderwijzeres in de gemeente Blankenham door burgemeester en wethouders voor een maand de toegang tot de school ontzegd.

Aan burgemeester en wethouders van Ede gaf de inspecteur-Nijkerk in overweging een waarschuwing te geven aan het hoofd der openbare lagere school te Geldersch-Veenendaal, wegens verregaande slordigheid in zijn administratie. Wel werd een vermaning gegeven, maar van waarschuwing in den zin van art. 37, 1ste lid, der wet, schrokken burgemeester en wethouders nog wat terug, ,,ik vermoed voor de consequentie'', zegt de inspecteur, ,,dat wie *a* gezegd heeft, ook *b* moet zeggen''. Hij deelt mede, dat de vermaning niets geholpen heeft: hij ontving de opgaven van schoolverzuim over 1928 eerst na herhaalde herinneringen en ten slotte een telegram.

Ik vertrouw, dat de inspecteur wel den weg weet om het gemeentebestuur er toe te brengen krasser maatregelen te nemen tegen een schoolhoofd, die zich blijkbaar aan geen vermaningen stoort.

*Derde hoofdinspectie.*

Strafmaatregelen tegen de onderwijzers behoefden gelukkig zeer weinig te worden toegepast. 1927 was in dit opzicht niet zoo'n gunstig jaar. Het in het verslag 1927 genoemde geval van zededelict, dat bij het verschijnen van dat verslag nog in hooger beroep was, is thans afgewikkeld en de bedoelde onderwijzer is tot 9 maanden gevangenisstraf veroordeeld en door de gemeente ontslagen.

De overige gevallen, die in de verschillende verslagen genoemd worden, zijn niet van zóó ernstigen aard als bovengenoemde. Een waarschuwing werd gegeven te 's Gravenzande tegen een onderwijzeres wegens het onwaardig optreden tegen het hoofd der school.

Te 's Gravenhage ontvingen eveneens 2 onderwijzers en 1 hoofd een waarschuwing.

In het verslag der inspectie Middelburg wordt melding gemaakt van een hoofd, dat ,,vergat'' den rooster te volgen. Deze werd gewaarschuwd door den inspecteur, waarna verbetering intrad.

In dezelfde inspectie werd een onderwijzer wegens misbruik van sterken drank op advies van den inspecteur in een inrichting voor drankzuchtigen geplaatst voor den tijd van 6 maanden, hoewel Burgemeester en Wethouders overwogen hem te ontslaan.

*Vierde hoofdinspectie.*

Het ontslag, door den raad der gemeente Bloemendaal gegeven aan de onderwijzeres Klinkenberg—Meeter, is ten slotte door de Kroon vernietigd. De dame is daarop eerst door den Bond van Nederlandsche Onderwijzers geholdigd, daarna door het gemeentebestuur overgeplaatst. Ten slotte heeft zij ontslag genomen om zich nu geheel aan haar gezinstaak te kunnen wijden.

Het meerendeel der inspecteurs gewaagt van maatregelen als waarschuwingen en een enkele maal ook van schorsingen. Meestal waren het kleinere vergrijpen; in dit verslag meest van onderwijzeressen, waaronder wachtgelders, die zich maar niet voegen konden naar de maatregelen, door het hoofd der school genomen in het belang van het onderwijs. In een geval moest een hoofd der school ontslagen worden wegens onzedelijke handelingen. De rechtbank sprak hem op formeele gronden vrij; maar het ontslag bleef gehandhaafd en het inmiddels ingestelde beroep bij Gedeputeerde Staten van Noordholland weder ingetrokken.

Het volgende staatje geeft een overzicht per provincie van het aantal malen, dat strafmaatregelen zijn getroffen.

| | Art. 10, 2e lid. Ergerlijk lovengedrag. Verlies bevoegdheid. | Art. 37, 1e lid, onder a. Waarschuwing. | Art. 37, 1e lid, onder b. Schorsing | | Art. 38, 2e lid. Niet eervol ontslag. | Art. 38, 3e lid. Niet eervol ontslag, met verl. bevoegdheid. | Art. 39, 1e lid. Ontzegging toegang school. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | met jaarwedde. | zonder jaarwedde. | | | |
| Noordbrabant . . . | — | — | — | 1 | — | — | — |
| Gelderland . . . . | — | — | — | — | — | — | — |
| Zuidholland. . . . | — | — | — | — | 1 | — | 2 |
| Noordholland . . . | — | — | 1 | 2 | — | — | 1 |
| Zeeland . . . . . | — | — | — | — | — | — | 1 |
| Utrecht . . . . . | — | — | — | — | — | — | 1 |
| Friesland . . . . | — | 1 | 1 | — | — | 1 | — |
| Overijssel . . . . | — | — | — | — | — | 1 | 2 |
| Groningen . . . . | — | — | 1 | — | 2 | — | — |
| Drenthe . . . . . | — | — | — | — | — | — | — |
| Limburg . . . . . | — | — | — | — | — | — | — |
| Totaal . . . | — | 1 | 3 | 3 | 3 | 2 | 7 |

f. *Nevenbetrekkingen, enz.* (artt. 44, 45).

Hieromtrent schrijven de inspectieverslagen:

*Tweede hoofdinspectie.*

Op 31 December 1928 waren in de tweede hoofdinspectie in het geheel 536 leerkrachten aan andere inrichtingen of cursussen werkzaam, terwijl 80 leerkrachten nevenbetrekkingen bekleedden, en er ten huize van 4 handel of nering werd gedreven of een beroep werd uitgeoefend.

Over het geheel doet dit geen schade aan het onderwijs. Voor een eenmansschool in de inspectie Nijkerk maakte de inspecteur er te recht aanmerking op, dat de school tot vier malen toe werd gesloten, omdat het hoofd der school deelnam aan een excursie met een landbouwcursus.

*Derde hoofdinspectie.*

Over dit onderwerp is, evenals het vorige jaar, niet veel te zeggen. Onderwijs geven aan andere inrichtingen en cursussen komt niet heel veel voor. Waar het voorkomt zijn het in den regel hoofden en onderwijzers(essen), die gedurende hun vrijen tijd les geven aan kweekscholen of cursussen voor vervolgonderwijs, of opleiding voor bewaarschoolonderwijzers, of aan de ,,Handelsavondschool (te Vlissingen b.v.). In het verslag van de inspectie Neuzen vind ik ook vermeld: 1 werkzaam aan een cursus voor nijverheidsonderwijs, 2 aan een landbouwcursus en 2 aan een ambachtsschool, enz.

Het bekleeden van nevenbetrekkingen komt meestal hierop neer, dat sommige onderwijzers kassier zijn van een boerenleenbank of spaarbank, of bezoldigd administrateur van de eigen school. Ook wel is er één dagbladcorrespondent of agent van een vrijwillige ouderdomsverzekering. In een van de inspectorale verslagen vind ik ook opgegeven: secretaris eener diaconie.

*Vierde hoofdinspectie.*

Veelvuldig komt voor het onderwijs geven aan andere inrichtingen en aan cursussen. Waar dit geschiedt in de avonduren, rijzen daartegen dan ook geen bezwaren. Wel is dit het geval bij het les geven aan een handelsdagschool, waar vóór, tusschen en na schooltijd de lessen gegeven moeten worden. Dit komt ook voor bij kweekscholen. Als dit geschiedt op kleinere plaatsen wegens gebrek aan ander personeel, of wegens de onmogelijkheid om eigen personeel te benoemen, zal daartegen wel weinig te doen zijn.

In den laatsten tijd komen nog al veel aanvragen voor om vergunning tot het bekleeden van nevenbetrekkingen, voornamelijk als administrateur van het schoolbestuur. Daar het bezwaarlijk valt om, wegens vele wettelijke bepalingen, de administratie op te dragen aan een bestuurslid, is het meestal een uitkomst, dat het hoofd der school zich daarmede wil belasten. De belooning daarvoor is meestal maar gering en kan daardoor ook wel betaald worden uit de gemeentelijke vergoeding van de exploitatiekosten. Een bedrag van f 0,50 per leerling voor administratiekosten is dan ook niet te hoog.

g. *Pensioen, wachtgeld, nonactiviteit* (artt. 48, 51—53, 197).

*Eerste hoofdinspectie.*

Verschillende wachtgelders werden herplaatst. Het aantal te herplaatsen wachtgelders is aanzienlijk verminderd.

*Tweede hoofdinspectie.*

Omtrent pensioenen zijn geen bijzondere opmerkingen.

*Derde hoofdinspectie.*

Ook over dit onderwerp valt niet veel te vermelden. In vrijwel alle verslagen wordt er over gezwegen. Wèl wordt gesproken over het verleenen van wachtgeld en het herplaatsen van wachtgelders. Verder kwamen alleen opgaven in van de aantallen. De meeste inspecteurs konden vermelden, dat de in hun ambtsgebied voorkomende wachtgelders herplaatst waren.

*Vierde hoofdinspectie.*

Hierover wordt mij dit jaar weinig gerapporteerd. In de inspectie Amersfoort heeft de heer P. Niekerk, hoofd der school te Langbroek, het onderwijs met pensioen verlaten. In

de inspectie Breukelen zijn er 1 hoofd en 1 onderwijzer; in de inspectie den Helder 2 hoofden en 2 onderwijzers en in de inspectie Zaandam 4 onderwijzers, die op pensioen zijn gesteld.

De herplaatsing van wachtgelders is, blijkens het vermelde onder voorafgaande punten met kracht bevorderd. In de inspectie Amersfoort werden er 5 herplaatst; een nieuw geval van opwachtgeldstelling deed zich daar voor. In de inspectie Amsterdam werden tal van wachtgelders tewerk gesteld; twee gevallen van opheffing der betrekking hadden daar plaats. In de inspectie Breukelen werden eveneens twee onderwijzers op wachtgeld gesteld, welke echter spoedig weer een nieuwe betrekking vonden. In de inspectie den Helder kwamen op wachtgeld 1 hoofd, 1 onderwijzer en 3 onderwijzeressen, waarvan het hoofd, de onderwijzer en één der onderwijzeressen dadelijk opnieuw tewerk konden gesteld worden. In de inspectie Hoorn had nog één geval van opwachtgeldstelling plaats. In de inspectie Zaandam werd 1 hoofd op wachtgeld gesteld, welke echter spoedig in een andere gemeente werd benoemd.

Met den heer J. H. van der Vliet te Andijk is het niet best gegaan. De man voelde zich misplaatst, was steeds ziek, verscheen even en verdween dan weer, en is eindelijk ontslagen. De man weet zich martelaar; het onderwijs heeft enorm door dit drama geleden.

Voor zoover mij bekend werd in dit verslagjaar niemand op non-activiteit gesteld.

Opgaven omtrent de in 1928 verleende wachtgelden zijn opgenomen in § 2, onderdeel IV, *g*, en in n°. VI van bijlage E.

## § 4. HET BIJZONDER LAGER ONDERWIJS.

### I. Scholen en kosten.

Betreffende de uitvoering van den IVden Titel der Lageronderwijswet 1920 hebben de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs in hun jaarverslagen mededeelingen opgenomen, welke hieronder — ingedeeld in eenige rubrieken — zijn opgenomen.

a. *Stichting, uitbreiding, verandering van inrichting van bijzondere scholen* (art. 72 der wet).

*De vereischten volgens art. 73.*

*Eerste hoofdinspectie.*

Omtrent de in art. 73 der wet omschreven vereischten om op gelden voor een bijzondere school aanspraak te kunnen maken, lees ik in het verslag van den inspecteur te Helmond de volgende behartenswaardig opmerking: „Zoolang het teekenen der verklaring, bedoeld in art. 73, sub *a*, der Lager-onderwijswet 1920, niet een zekere wettelijke verplichting inhoudt om bij totstandkoming der gevraagde school de kinderen, waarvoor de lijst geteekend is, daar naar toe te zenden, biedt dit artikel niet voldoende waarborgen om lichtvaardige stichting van bijzondere scholen tegen te gaan.

Dit bleek waar bij de stichting van een bijzondere school in de gemeente Deurne. Ondanks adviezen van verschillende zijden in afwijzenden zin zette een kleine bevolkingsgroep de stichting van een bijzondere school in de Peel tusschen Deurne en Venray door. De verklaring, bedoeld in art. 73, sub *a*, werd geteekend door ouders van ruim 60 schoolgaande kinderen, ofschoon te voorzien was, dat lang niet alle ouders, die de lijst geteekend hadden, ook bij tot stand komen der school hun kinderen daarheen zouden zenden.

Op een drietal andere plaatsen zijn dergelijke bewegingen gaande, die waarschijnlijk zullen leiden tot stichting van kleine scholen en waar ook gebruik wordt gemaakt van handteekeningen van ouders, die er niet aan denken, hun kinderen naar de nieuwe school te zenden, als die tot stand zou komen."

Ik meen hierin steun te vinden voor het reeds meermalen door mij gehouden betoog, dat degenen, die de verklaring hebben geteekend, op de eene of andere wijze voor de financieele gevolgen daarvan aansprakelijk moeten worden gesteld.

Ook verdient de vraag overweging of de bepaling in art. 72, dat elk bestuur der vereeniging, mits deze slechts rechtspersoonlijkheid bezit, gelden voor een bijzondere school kan aanvragen, niet te ruim gesteld is. Er zijn toch vereenigingen met rechtspersoonlijkheid, wier doel zoo weinig met de zorg voor het onderwijs te maken heeft, dat men redelijkerwijs niet kan verwachten, dat de behartiging der onderwijsbelangen bij het bestuur in goede handen zou zijn. Zoo maakt de inspecteur te 's Hertogenbosch melding van het voornemen eener stierenhoudersvereeniging om tot stichting eener bijzondere school voor lager onderwijs over te gaan. Dat juist deze vereeniging zulks wenscht te doen, vindt zijn verklaring in de omstandigheid, dat deze de eenige rechtspersoonlijkheid bezittende vereeniging ter plaatse is.

*Tweede hoofdinspectie.*

De gunstige uitwerking van de Lager-onderwijswet 1920 voor het bijzonder onderwijs is ook in 1928 gebleken in vermeerdering van het aantal scholen en leerlingen.

Bedroeg het aantal scholen op 31 December 1927 786 met 112 220 leerlingen, 1081 onderwijzers, 1383 onderwijzeressen en 502 vakonderwijzers(essen), op 31 December 1928 bedroeg het aantal scholen 815 met 118 238 leerlingen, 1135 onderwijzers, 1415 onderwijzeressen en 488 vakonderwijzers(essen).

Nieuwe scholen werden opgericht in de inspectie:

*Almelo:* (2) een Chr. school aan de Molenstraat te Vriezenveen en een R.-K. school aldaar aan het Kanaal;

*Apeldoorn:* (2) een Chr. school te Apeldoorn aan den Kartonweg en een R.-K. school te Apeldoorn aan de Fabianusstraat;

*Arnhem:* (2) een Chr. school te Arnhem en een R.-K. school te Arnhem, beide op den Geitenkamp;

*Nijmegen:* (4) een R.-K. school te Bemmel (Angeren), een R.-K. school te Nijmegen (St. Jacobslaan), een tweede R.-K. school te Nijmegen aan de Waterstraat en een neutrale bijzondere school aldaar aan de van Welderenstraat;

*Zutphen:* (1) een R.-K. school te Eibergen (Rekken).

De vereischten van art. 73 der Lager-onderwijswet 1920 voor de stichting van een nieuwe bijzondere school zijn voldoende te achten.

Scholen voor gewoon lager onderwijs met minder dan 40 en meer dan 24 leerlingen en scholen voor uitgebreid lager onderwijs met minder dan 24 en meer dan 18 leerlingen komen slechts voor in een tweetal gemeenten. De bijzondere school te Doetinchem voor gewoon lager onderwijs, aan het Hovenstraatje, had over 1928 gemiddeld 35 leerlingen, terwijl ook de bijzondere school voor gewoon lager onderwijs te Ambt-Vollenhove minder dan 40 leerlingen telde.

*Derde hoofdinspectie.*

Zeer veel bijzondere scholen werden er niet meer gesticht in het jaar 1928. Opgegeven vind ik er 18 in totaal, en wel te Stad aan het Haringvliet 1; Rijsoord 1; Dordrecht 1; 's Gravenhage 4 (3 l.o. en 1 u.l.o.); Nieuw en St. Joosland 1; Vlissingen 2 (waarvan 1 in bestaande lokalen); Rotterdam 8.

In verschillende gemeenten was men voornemens een school te stichten, b.v. te Papendrecht, te Pernis, te Zwijndrecht. Te Vianen moest de gemeente, als gevolg van een Koninklijke beslissing, medewerking verleenen tot het bouwen van een bijzondere school. Uitbreiding en verandering van scholen kwam in zeer vele gemeenten voor, mede in verband met de wedermvoering van het zevende leerjaar. Aanvragen om bijzondere scholen voor minder dan 40, respectievelijk 18 leerlingen, kwamen dit jaar niet voor.

*Vierde hoofdinspectie.*

Een beschouwing van de scholen, die werden gesticht, verbouwd, uitgebreid, veranderd van inrichting, of voorzien van nieuwe leermiddelen en schoolmeubelen toont aan, dat het bijzonder onderwijs teekenen van krachtig leven vertoont. Inderdaad is dit ook het geval. Overal bloeit het, en waar nieuwe

scholen werden opgericht met een gering aantal leerlingen, daar ziet men dat aantal soms verrassend snel zich uitbreiden.

De school van de Ned. Herv. Gemeente aan de Reggestraat te Amsterdam, die in 1927 geopend werd met ong. 40 leerlingen, hoewel een paar jaar te voren bij de aanvrage het wettelijk aantal meer dan compleet was, maar, door het langdurig opont-houd bij den bouw al de ingeschreven leerlingen zoowat weer verloor, de z.g. ,,kooi zonder vogels'', is thans reeds bijna geheel bezet, en dat in een stadswijk, waar het openbaar onderwijs niet tot bloei kan komen. Gelukkig komt dat schoolbestuur nu ook in aanmerking voor Rijks- en gemeentelijke vergoeding, waarvan het in 1927 en 1928 verstoken was.

De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Zaandam maakt melding van een Koninklijke beslissing, die een eigenaardige moeilijkheid tot oplossing bracht. Hij schrijft:

,,Ten opzichte van de neutrale bijzondere school te IJmuiden, die in 1927 werd geopend, hing een bedenking, die in 1928 beëindigd werd: of het raadsbesluit, waarbij voor die school beschikbaar werd gesteld een gedeelte van het gebouw der openbare scholen aan de Kerkstraat aldaar, vergezeld had moeten gaan van een raadsbesluit tot onttrekking der betrokken lokaliteit aan den openbaren dienst, welke bedenking daarop was gegrond, dat alleen zaken, welke in den handel zijn, het onderwerp van overeenkomsten uitmaken, art. 1368 B.W.; de Koninklijke beslissing nu van 2 Juli 1928 n°. 169 achtte het in gebruik geven van tot den openbaren dienst bestemde eigendommen geen burgerrechtelijke handeling, en daarom genoemde bedenking niet gegrond.''

De vereischten, genoemd in art. 73 der Lager-onderwijswet 1920, worden algemeen voldoende geacht.

Bijzondere scholen voor u.l.o. met minder dan 18 leerlingen komen in mijn ambtsgebied niet voor. Een bijzondere school voor gewoon lager onderwijs met minder dan 40 leerlingen wordt aangetroffen in de gemeente Bergen N.-H.; deze school telde in 1928 gemiddeld 37 1/2 leerlingen.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Van de bestaande scholen waren 26 éénmansscholen, dat is 2 meer dan het vorige jaar.

Scholen met minder dan 40 leerlingen vermeldde de inspecteur in de inspectie Franeker 6, de inspecteur in de inspectie Zuidhorn 7.

De gemeenteraad van Franekeradeel weigerde zijn medewerking voor den bouw van een nieuwe bijzondere school te Hitzum, o.a. op grond van bruikbaarheid van het bestaande gebouw; uit den aard der zaak legde het schoolbestuur zich bij deze weigering niet neer; aan het eind van het verslagjaar was ten dezen nog geen definitieve beslissing gevallen.

Heel wat moeilijkheden deden zich voor in verband met de voorgenomen stichting van een bijzondere neutrale school te Luinjeberd (inspectie Heerenveen), welke zaak nog niet ten einde gebracht is.

Moeilijkheden op het terrein van het bouwen van een of twee bijzondere scholen bestonden er ook te Wijckel, in de inspectie Sneek. ,,In dat anders zoo rustige dorpje is een verwijdering onstaan, die men vroeger daar niet kende'', aldus de inspecteur.

Ook in de inspectie Assen liep ten dezen niet alles even vlot. Met name niet met het oog op de aan den gemeenteraad van Hoogeveen gevraagde medewerking voor de stichting van een nieuwe bijzondere school te Elim-Oost. Eerst kwam er ,,een geschil'', aldus de inspecteur, ,,betreffende de vraag of aan het voorschrift, vervat in art. 73, eerste lid, onder *a*, der Lager-onderwijswet 1920, wordt voldaan door het aanbieden niet in originali doch van een afschrift van de door de ouders of voogden geteekende verklaring, dat zij hun kinderen de te stichten school zullen doen bezoeken.''

De raad der gemeente Hoogeveen nam genoegen met een, als bovenbedoeld *afschrift*.

Bezwaarschriften daartegen ingebracht werden ongegrond verklaard door het college van Gedeputeerde Staten van Drenthe.

De Kroon was van een andere meening, overwegende, dat zoodanig afschrift niet in de plaats kan treden van het origineel, daar het afschrift de handteekeningen mist, en in die handteekeningen de voornaamste, zoo niet de *eenige*, waarborg is gelegen voor de juistheid van de in het stuk vervatte mededeelingen.

Nadat door het schoolbestuur opnieuw bij den raad der gemeente het verzoek om medewerking was ingediend, waarbij de lijst nu, naar den eisch, met origineele handteekeningen was overgelegd, en nadat de gevraagde medewerking door den gemeenteraad was verleend, werd een beroep ook tegen dit raadsbesluit bij het college van Gedeputeerde Staten ingediend, nu o.a. ook op grond van de omstandigheid, dat op de door ouders of voogden geteekende verklaring niet meld waren de namen en leeftijden der op de lijst opgegeven kinderen.

Dit beroep, ingebracht bij het college van Gedeputeerde Staten, werd ongegrond verklaard, en vervolgens ingebracht bij de Kroon, die zich met het oordeel van Gedeputeerde Staten vereenigde. ,,En van een soortgelijke zaak'', rapporteert dezelfde inspecteur: ,,tegen de medewerking, die op een ingevolge art. 72 der Lager-onderwijswet ingediend verzoek eener schoolvereeniging te Hollandsche veld, Zuideropgaande, door den raad der gemeente Hoogeveen was verleend, tot stichting eener tweede bijzondere school te Zuideropgaande, werd beroep ingediend bij het college van Gedeputeerde Staten van Drenthe, voornamelijk op grond der omstandigheid:

1°. dat het aantal kinderen, wier naam vermeld was op de ingevolge art. 73, eerste lid, onder *a*, der Lager-onderwijswet 1920, ingediende verklaring, naar de bescheiden meening der appellanten heel goed op een andere reeds bestaande bijzondere school zouden kunnen worden toegelaten, en

2°. dat over de bestreden, door den raad der gemeente verleende, medewerking was beslist bij een besluit, waarbij ook andere aanvragen ingevolge art. 72 waren behandeld.

Ook dit beroep werd door het college van Gedeputeerde Staten ongegrond verklaard en vervolgens door appellanten ingebracht bij de Kroon, die zich met de meening van Gedeputeerde Staten vereenigde.'' De inspecteur voegde hieraan het volgende toe: ,,Bovenvermelde geschillen betreffende toepassing van art. 73, 1ste lid, onder *a*, der Lager-onderwijswet 1920, geven mij aanleiding tot de volgende opmerkingen.

Voor het Rijksschooltoezicht behoort het ter zake van dergelijke geschillen geven van bericht en raad aan diverse autoriteiten zeker tot de interessante en animeerende ambtelijke bezigheden, doch het geschiedt ten koste van veel tijd en van ,,declaraties'' in verband met ter plaatse in te stellen onderzoek.

Dergelijke geschillen, voor outsiders allicht min of meer interessante gevallen, veroorzaken echter in de betrokken omgeving betreurenswaardige verbitteringen.

De wettelijk voorgeschreven tijdroovende behandeling van dergelijk geschillen kan oorzaak zijn, dat een noodtoestand ontstaat, zooals thans het geval is ten opzichte van de bestaande school te Elim, mede tot wier ontlasting de te stichten bijzondere school te Elim-Oost moet dienen, en waar de overbevolking thans zoo benauwend is — ik noem 75 leerlingen ondergebracht in een voor 48 bestemd lokaal —, dat een noodschool moet worden gesticht ten koste van eenige duizenden guldens ten laste der gemeentefinanciën.

In verband met bovengenoemde opmerkingen moge ik wijzen op twee omstandigheden, die blijkens mijn ondervinding tot dergelijke geschillen aanleiding geven.

Ten eerste op de neiging om, zacht gezegd, uit zuinigheidsoverwegingen het tot stand komen van een bijzondere school, zelfs wanneer door appellanten de uiteindelijke komst als niet te verhinderen verwacht wordt, tegen te werken.

Ten tweede op de nonchalance, waarmede door schoolbesturen soms verzuimd wordt te vermijden alle onnauwkeurigheden, welke door andersdenkende medeburgers gretig gebruikt worden als oogen, waarin de beroepen als haken geslagen kunnen worden.''

In de gemeente Meppel (inspectie Assen) deed zich het geval voor, dat de gemeenteraad zijn medewerking verleende tot verbouwing van een bijzondere school, welke inderdaad hoogst gewenscht mocht heeten. Intusschen ,,bij het tusschen het college van burgemeester en wethouders en het schoolbestuur ingevolge art. 77, 1ste lid, gepleegde overleg kon geen overeenstemming verkregen worden, daar bedoeld college van oordeel was, dat de beide aangeboden plannen moesten beschouwd worden als niet overeenkomende met de door den gemeenteraad verleende medewerking tot *verbouwing* der bestaande school, doch betrekking hebbende op *nieuwbouw*.

Bij beschikking van 12 October 1928 heeft de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen het bezwaar van het gemeentebestuur gegrond verklaard.''

b. *De medewerking van den gemeenteraad* (art. 75).
*Afwijzing van de aanvrage op grond van bruikbaarheid van bestaand gebouw* (art. 205, 3de lid).
*Toepassing van art. 75, 3de en 4de lid.*

*Eerste hoofdinspectie.*

De inspecteur te Breda maakt als volgt melding van een paar moeilijkheden bij de stichting van bijzondere scholen. „Het R.-K. kerkbestuur van Bavel, gemeente Ginneken, heeft in 1928 gelden aangevraagd tot stichting van een tweede bijzondere school te Bavel en de gemeenteraad van Ginneken heeft die gelden toegestaan. Eenige inwoners der gemeente zijn van het raadsbesluit in beroep gekomen bij Gedeputeerde Staten, omdat zij meenden bezwaren te moeten inbrengen tegen de lijst van leerlingen, waarop de verklaring steunde, bedoeld in het 1ste lid onder *a* van art. 73 der Lager-onderwijswet. Gedeputeerde Staten hebben den gemeenteraad in het gelijk gesteld, waarna de requestranten in beroep zijn gegaan bij de Kroon, die op het einde van het jaar nog geen beslissing had genomen.

In de gemeente Oosterhout is de quaestie der stichting van een bijzondere school in de buurtschap Stuivezand nog steeds hangende. In 1927 heeft de gemeente haar medewerking tot de stichting verleend door 2 lokalen beschikbaar te stellen van het schoolgebouw in den Hout, dat ongeveer 4 K.M. van Stuivezand is gelegen, en waar de kinderen van het gehucht ook nu schoolgaan. Het schoolbestuur riep, overeenkomstig het 2de lid van art. 77 der Lageronderwijswet, de beslissing in van den Minister, maar deze kon geen beslissing nemen, omdat de gemeente verzuimd had de verklaring te vragen, waarvan in genoemd artikel sprake is. Ruim een halfjaar, nadat het gemeentebestuur van Oosterhout in het bezit was gekomen van mijn verklaring, heeft de raad dezer gemeente het besluit genomen alsnog de beslissing van den Minister te vragen. De Minister had op het einde van het jaar nog niet op dit verzoek beslist."

Omtrent de school te Posterholt, waarvan in mijn vorig jaarverslag sprake was, deelde de inspecteur thans mede, dat het gemeentebestuur er in slaagde de opening tot begin 1929 tegen te houden. Gedeputeerde Staten hebben moeten ingrijpen om den raad tot medewerking te bewegen.

*Tweede hoofdinspectie.*

In de inspectie Almelo vroeg het bestuur der Neutrale Schoolvereeniging te Vriezenveen gelden voor den bouw van een 2-klassig schoolgebouw met meubileering, waarop gunstig werd geadviseerd en beschikt.

Het bestuur der Christelijke scholen te Vriezenveen vroeg gelden aan voor den bouw eener 2-klassige school in de Molenstraat, alsmede gelden voor meubileering en leermiddelen; hierop werd gunstig beschikt.

Het bestuur der Vereeniging voor Christelijk nationaal Schoolonderwijs te Hengelo vroeg gelden aan voor den bouw van een vier-klassige school; na vrij groote wijziging der bouwplannen werd hierop gunstig beschikt evenals op zijn aanvrage om gelden voor schoolmeubelen.

Het bestuur der Vereeniging voor Christelijk Volksonderwijs te Almelo vroeg gelden voor den bouw eener zeven-klassige school met terrein op „het Rohof", te Almelo, waarop gunstig werd beschikt.

Het R.-K. Kerkbestuur der nieuw opgerichte parochie van O. L. Vrouw van altijddurende bijstand, te Hengelo, vroeg de benoodigde gelden voor de stichting van twee nieuwe zevenklassige scholen. Deze gelden werden toegestaan.

In de inspectie Apeldoorn werd door het bestuur der Vereeniging tot Stichting en instandhouding eener Hervormde Christelijke school voor lager en m.u.l.o. in het westelijk deel der Ned. Herv. gemeente te Apeldoorn en het Loo te Apeldoorn, een verzoek gedaan tot het beschikbaar stellen van gelden voor stichting van een zeven-klassige school in de omgeving van de Asselschestraat aldaar. De gevraagde medewerking werd verleend.

Het openbaar schoolcomité ging van het besluit tot medewerking in beroep, later in hooger beroep. In beide gevallen werd het beroep ongegrond verklaard.

In de inspectie Arnhem werd voor de vestiging van een bijzondere school te Arnhem in de Sperwerstraat en voor de vestiging van een bijzondere school in de Alb. Thijmstraat de benoodigde gelden aangevraagd. Beide aanvragen werden ingewilligd.

In de inspectie Deventer werd met medewerking van den gemeenteraad van Rijssen een bijzondere school gesticht aan den Banisweg aldaar.

In de inspectie Doetinchem werd door het R.-K. kerkbestuur te Megchelen een aanvrage ingediend voor den bouw van een R.-K. school met 4 lokalen te Megchelen. De raad van Gendringen verleende zijn medewerking. Het gebouw der openbare lagere school werd aangeboden en aanvaard.

Te Wehl werd een aanvrage ex art. 72 gedaan door de Vereeniging tot stichting en instandhouding van een School met den Bijbel te Wehl voor de stichting van een twee-klassige school te Dorp-Wehl, en een door het R.-K. kerkbestuur aldaar tot stichting van een vier-klassige school voor jongens. Beide aanvragen werden toegestaan.

In de inspectie Enschede werden door de Vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den Bijbel te Enschede en Lonneker, een tweetal aanvragen om stichting van een nieuw schoolgebouw te Enschede gedaan en wel één voor de stichting van een schoolgebouw in de Hengelosche straat en voor de stichting van een schoolgebouw te Laaresch. In beide gevallen werd de gevraagde medewerking verleend, voor de eerste school echter op een ander terrein dan was aangevraagd.

Het R.-K. kerkbestuur te Ootmarsum vroeg medewerking voor de stichting van een school te Groot-Agelo. Een bestaand gebouw werd ter beschikking gesteld.

Te Lonneker vroeg de Vereeniging voor Christelijk Schoolonderwijs te Enschede en Lonneker gelden aan voor den bouw van een school op het Twekkelerveld te Lonneker, terwijl door het R.-K. schoolbestuur O. L. Vrouwe van altijddurende bijstand, te Enschede, en door het R.-K. schoolbestuur te Boekelo gelden werden aangevraagd voor den bouw van een R.-K. school onderscheidenlijk aan de Deurningerstraat en te Boekelo. Voor den bouw van deze drie scholen werd de gevraagde medewerking verleend.

De Kerkeraad der Ned. Herv. gemeente te Overdinkel vroeg medewerking voor den bouw van een school te Overdinkel (Losser). Ook hier werd de gevraagde medewerking verleend.

In de inspectie Nijkerk werd in de gemeente Barneveld door de Vereeniging tot verzorging van kinderen „de Rudolphistichting" een aanvrage gedaan voor de stichting eener bijzondere lagere school te Glind. De gevraagde medewerking werd verleend.

In de gemeente Ede werd de medewerking gevraagd voor de stichting van een nieuwe school in de buurtschap Overwoud. Op deze aanvrage werd gunstig beschikt. Ook de gevraagde medewerking tot stichting eener bijzondere lagere school in de buurtschap Ederveen aldaar werd verleend.

Te Harderwijk werd medewerking gevraagd voor den bouw van een bijzondere lagere school op de Vischmarkt aldaar. Ook hierop werd gunstig beschikt.

In de inspectie Nijmegen werd in de gemeente Elst medewerking gevraagd voor den bouw eener Christelijke school te Elden aldaar. Deze medewerking werd verleend.

In de gemeente Nijmegen werd de gevraagde medewerking voor den bouw van een R.-K. meisjesschool in de Biezendwarsstraat aldaar en voor den bouw van een R.-K. jongensschool in de Waterstraat verleend.

In de inspectie Tiel werd bij den raad der gemeente Wamel een verzoek ingediend om gelden beschikbaar te stellen voor den bouw van een Christelijke school te Wamel. Eerst na tusschenkomst van Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland werd de gevraagde medewerking verleend.

In de inspectie Zutphen werd door den raad der gemeente Eibergen medewerking verleend tot den bouw van een R.-K. school te Rekken. Het bestuur der R.-K. Schoolvereeniging te Lievelde (Lichtenvoorde) vroeg gelden aan voor de stichting van een R.-K. school te Lievelde. De aanvrage werd door den raad ingewilligd.

In de inspectie Zwolle verleende de raad der gemeente Zwolle zijn medewerking voor de stichting van een bijzondere lagere school op een terrein bij de Jufferenwal.

Door een tweetal schoolbesturen te Bemmel werd medewerking gevraagd voor het inrichten van een terrein voor lichamelijke oefening en wel ten behoeve der R.-K. jongensschool te Bemmel en ten behoeve der R.-K. school te Angeren. In beide gevallen werd de gevraagde medewerking verleend.

Te Nijmegen werd tot den raad dezer gemeente een tweetal verzoeken gericht om medewerking voor het inrichten van een terrein voor lichamelijke oefening en wel voor de Christelijke school voor gewoon lager onderwijs op den Klokkenberg en voor de Broederscholen in de Walstraat aldaar.

Ook hier werd de gevraagde medewerking verleend.

In de gemeente Stad-Hardenberg verleende de raad zijn medewerking tot de inrichting van een terrein voor lichamelijke oefening ten behoeve der bijzondere u.l.o.-school.

*Derde hoofdinspectie.*

Medewerking werd in den regel wèl door den gemeenteraad verleend. Een enkele maal werd wel op een aanvrage afwijzend beschikt, maar in den regel betrof zij dan iets van niet heel groot belang. Blijkens het verslag over de inspectie 's Gravenhage werd daar 10-maal medewerking verleend voor het stichten van nieuwe scholen en voor uitbreiding en verbouwing van bestaande scholen 12-maal. Voor verandering van inrichting, enz. werd 21-maal medewerking verleend tegen 3-maal geweigerd.

Te Clinge, waar het bestuur der R.-K. school een verzoek tot den gemeenteraad richtte om medewerking tot uitbreiding van de R.-K. school aldaar met 1 lokaal wegens toeneming van het getal leerlingen ten gevolge van de nieuwe leerplichtbepalingen, werd dit verzoek geweigerd. Een beroep bij Gedeputeerde Staten is nog hangende.

Afwijzing der aanvrage voor een nieuw schoolgebouw op grond van bruikbaarheid van een bestaand gebouw wordt niet vermeld. Toepassing van art. 75, 3de en 4de lid (stichting van openbare u.l.o.-school of verlaging van het maximum getal leerlingen per klasse der openbare school ten gevolge van stichting of verbetering van een bijzondere school), kwam niet voor.

*Vierde hoofdinspectie.*

Over het algemeen valt over de medewerking van de raden der gemeenten in mijn ambtsgebied niet te klagen. Maar verschillende eigenaardige bezwaren deden zich toch wel voor. De inspecteur in de inspectie Hilversum deelt b.v. mede:

,,De vereeniging ,,De Nieuwe School'', te Huizen, die een eigen gebouw had, hetwelk te klein werd, vroeg krachtens art. 72 een gebouw van de gemeente Huizen. De raad weigerde de gevraagde gelden toe te staan op grond van het feit, dat de ongeveer 60 leerlingen, die op de lijst voorkwamen, bijna allen op een bijzondere school van dezelfde richting geplaatst waren (op de bovengenoemde school).

Gedeputeerde Staten stelden den raad in het ongelijk, waarop deze zich tot de Kroon wendde. Lang liet de beslissing op zich wachten, maar ook deze, wat te verwachten was, vernietigde bij besluit van 26 November 1928 (*Staatscourant* n°. 14) het raadsbesluit en gelastte medewerking. Burgemeester en wethouders wendden zich toen tot mij met de vraag of ze nu niet de oude openbare school, waarvan 6 lokalen ongebruikt stonden, zouden kunnen aanbieden aan de vereeniging. Ruimte was er genoeg, en ze waren genegen de lokalen ,,op te knappen''. Daar de school evenwel geheel buiten het rayon ligt, waar de kinderen wonen, die de ,,Nieuwe School'' bezoeken, meende ik dit te moeten ontraden, ofschoon ik wel begreep, dat de arme gemeente Huizen, die gebukt gaat onder zware financieele lasten, voor den bouw eener nieuwe school, die geheel bevolkt zou worden door ,,vreemdelingen'', met tegenzin geld zou toestaan. Het is mij echter gelukt het college te overtuigen van het ,,goed recht'' der aanvrage, zoodat nu tot den bouw is besloten.''

De inspecteur in de inspectie Amersfoort heeft weer een ander geval; hij rapporteert:

,,De u.l.o.-school der Amersfoortsche Schoolvereeniging is, zonder goedkeuring van den gemeenteraad, gehuisvest in een paar niet in gebruik zijnde lokalen der 2 scholen voor gewoon lager onderwijs van dezelfde vereeniging. De moeilijkheid omtrent de waarborgsom, die daaruit is gerezen, was einde December in een gevorderd stadium van oplossing.''

In Zeist is een bijzondere school gesticht, waarvan het gebouw voor rekening van de vereeniging tot stand is gekomen, omdat men bezwaar had tegen de wettelijk geëischte verzekering van brandschade. Voor de Rijks- en gemeentelijke vergoedingen komt deze school wel in aanmerking.

Afwijzing van aanvragen, op grond van de bruikbaarheid van het bestaande gebouw, werd mij niet gerapporteerd.

Evenmin vernam ik eenig geval, waarin de stichting of verbetering eener bijzondere school aanleiding gaf tot toepassing van art. 75, 3de of 4de lid, der Lager-onderwijswet 1920.

*Vijfde hoofdinspectie.*

De gemeenteraad van Sleen (inspectie Emmen) weigerde zijn medewerking voor den bouw van een bijzondere school te 't Haantje.

,,Bij de rekening en verantwoording der bouwkosten betreffende de in 1927 te Harlingen geopende Hervormde school bleek het schoolbestuur belangrijk te zijn afgeweken, wat de eerste inrichting betreft, van het in art. 77, 6de lid, bedoelde bestek en beschrijving. Het gemeentebestuur was hiervan onkundig gelaten en ook mijn oordeel was niet gevraagd. Na een langdurige correspondentie tusschen Gemeente- en schoolbestuur kwam men toch in 1928 tot overeenstemming op een enkele uitgave van ongeveer f 150 na. Het schoolbestuur wendde zich tot den Minister; mijn oordeel werd gevraagd en ik kon niet anders adviseeren dan het Gemeentebestuur in het gelijk te stellen, wat ook gebeurd is.'' (Ingenieur-Franeker).

De inspecteur in de Inspectie Dokkum maakte melding van de opheffing, met ingang van 1 Februari 1928, van de bijzondere school voor u.l.o. te Buitenpost. ,,Het gebouw, in 1922 in gebruik genomen, gesticht als u.l.o.-school, werd dus niet meer overeenkomstig haar bestemming gebruikt; de waarborgsom ging verloren.''

De inspecteur in de inspectie Leeuwarden vermeldt in dit verband: ,,Met betrekking tot ,,ophouden van gebruik volgens bestemming'' is in Akkrum weer een quaestie gerezen. De bijzondere u.l.o.-school, die in één gebouw ondergebracht was met een lagere school, is voor eenige jaren opgeheven, tengevolge waarvan twee lokalen leeg staan. Door den Raad is nu aan Gedeputeerde Staten verzocht te willen beslissen, of nog langer vergoeding ex art. 205 voor deze lokalen uitgekeerd moet worden. De moeilijkheid in deze quaestie is om uit te maken, waarvoor het gebouw in 1922 bestemd was: voor m.u.l.o.-school, voor lagere en u.l.o. gezamenlijk of alleen voor lagere. Deze schijnbaar eenvoudige vraag is door de bekende Akkrumsche schoolquaestie niet zoo gemakkelijk te beantwoorden. Gedeputeerde Staten hebben nog geen beslissing genomen.''

c. *Uitvoering van de besluiten tot medewerking door: beschikbaar stellen van bestaand gebouw* (art. 77, 2de lid); *door stichten van gebouw door de gemeente* (art. 77, 3de lid); *door verstrekken der voor den bouw benoodigde gelden* (art. 77, 4de lid).

*Eerste hoofdinspectie.*

Omtrent de uitvoering der besluiten tot medewerking lees ik het volgende in het verslag van den inspecteur te Heerlen:

,,Het gemeentebestuur van Heerlen nam bij de uitvoering der besluiten tot medewerking in het afgeloopen jaar een benepen standpunt in. Met voorbijgaan der door mij uitgebrachte adviezen, die het resultaat waren van verkregen overeenstemming tusschen schoolbesturen en mij, waarbij naast de belangen van het onderwijs ook rekening gehouden werd met de gemeentefinanciën en vaak belangrijke bezuinigingen verkregen waren, trachtte het gemeentebestuur op onoordeelkundige wijze tot nog grootere bezuinigingen te geraken en paste daarbij op de schoolbesturen een dwang toe, die algemeene ontevredenheid wekte.

Geen begrooting ontkwam aan een besnoeiïng door secretarieambtenaren zonder kennis van zaken, op last van Burgemeester en Wethouders toegepast. Enkele malen zagen de schoolbesturen zich genoodzaakt tegen besluiten van den raad in hooger beroep te gaan bij Gedeputeerde Staten of de Kroon en meer dan eens ontaardde het voorgeschreven overleg in art. 77, 6de lid in een dwang, waaraan het schoolbestuur zich niet anders kon onttrekken dan door de beslissing in te roepen van den Minister.

Ofschoon de raad reeds voor twee of drie jaar geleden tot medewerking besloot, is tot op heden nog geen overeenstemming bereikt tusschen Burgemeester en Wethouders en schoolbestuur over de keuze van het terrein of de teekeningen en het bestek der volgende scholen: Parochiale Schoolvereeniging Heerlen, R.-K. Jongensschool Nieuw-Einde; Vereeniging van

vrouwen tot bevordering van huiselijk geluk, R.-K. Meisjesschool Meezenbroek; Stichting „In Sanctitate et Doctrina", R.-K. Meisjesschool Laanderstraat.

En dat terwijl deze scholen reeds in hulplokalen zijn aangevangen en ze in September a.s. zullen moeten worden stopgezet, indien de nieuwe gebouwen niet gereed zijn.

Omdat de gemeente geen voortgang maakt, wacht de Hervormde Schoolvereeniging reeds twee jaren met de opening eener nieuwe school te Heerlerheide, waarvoor lokalen in de openbare school beschikbaar zouden worden gesteld.

Met den bouw der R.-K. Meisjesschool op den Molenberg ondervond de Parochiale Schoolvereeniging een echte lijdensgeschiedenis, o. m. omdat geen enkele stelpost kon worden uitgevoerd, zonder dat voor elk onderdeel afzonderlijke goedkeuring was verleend.

Monsters hang- en sluitwerk, sanitair, tegels, stalen voor gordijnen moesten naar het gemeentehuis ter goedkeuring worden gezonden, zelfs wenschte de gemeente eerst de matten voor lokalen en gangen ter keuring op het raadhuis te ontvangen.

Voor den bouw eener 2de R.-K. Jongensschool op den Molenberg heeft de Parochiale Schoolvereeniging nog zelfs geen aanvraag kunnen inzenden, omdat het gemeentebestuur weigert den benoodigden grond, die eigendom van de gemeente is, af te staan, ten einde daardoor het schoolbestuur te dwingen te bouwen op een plaats, waar het gemeentebestuur de school wil zien en die door het schoolbestuur en door mij om meerdere redenen ongewenscht geacht wordt.

Beroepen krachtens art. 76, 2de lid werden ingesteld door:

1. Het bestuur der Hervormde Schoolvereeniging te Heerlen tegen het besluit van den raad dier gemeente van 16 April 1928, waarbij gelden geweigerd werden voor de aanschaffing van nieuwe leesboeken voor de Christelijke u.l.o.school aldaar.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 27 Juli 1928 bovenbedoeld raadsbesluit vernietigd.

Een beroep van het gemeentebestuur bij de Kroon tegen het besluit van Gedeputeerde Staten werd bij besluit van 2 November 1928 ongegrond verklaard.

2. Het bestuur der Vereeniging tot stichting en instandhouding van Christelijke scholen te Hoensbroek tegen het besluit van den raad der gemeente Heerlen van 24 October 1928, waarbij geweigerd werd gelden toe te staan overeenkomstig art. 72 der Lager-onderwijswet voor de aanschaffing van leesboeken met bijbehoorende platen, voor de eerste klas der Christelijke school I te Treebeek-Heerlen.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 21 December het beroep ongegrond verklaard en het besluit van den raad zij het op andere gronden gehandhaafd.

Een beroep van het schoolbestuur op de Kroon heeft nog geen beslissing gehad.

Beslissingen, bedoeld in art. 77, 6de lid, werden ingeroepen door:

1. De R.-K. Onderwijsstichting „In Sanctitate et Doctrina" te Heerlen op 13 en 27 Augustus 1928 in zake een geschil betreffende de raming van kosten eener voorgenomen aanschaffing van schoolmeubelen, leermiddelen en schoolbehoeften ten behoeve harer R.-K. meisjesschool.

De bezwaren van het schoolbestuur werden gegrond verklaard en de op de begrooting voorkomende posten voor lessenaars en onvoorzien ghandhaafd. Het geschil liep over f 14,50.

2. De Parochiale Schoolvereeniging te Heerlen op 27 September 1928 in zake een geschil betreffende de beschikbaarstelling van de aangevraagde gelden voor een aanschaffing van schoolmeubelen, leermiddelen en schoolbehoeften ten behoeve van de inrichting van de nieuwe R.-K. jongensschool op den Molenberg.

De bezwaren van burgemeester en wethouders werden behalve voor zoover zij betrekking hadden op de post banken, — het aanbrengen van een afzonderlijk opklepbaar blad van eikenhout — en de aanschaffing van een dure klok als leermiddel, ongegrond verklaard.

3. De Vereeniging tot Stichting en instandhouding van Hervormde scholen op 30 October 1928, in zake een geschil betreffende de omschrijving en de raming van kosten van de eerste inrichting der ten behoeve dezer vereeniging gestichte bijzondere school te Beersdal.

De Minister beslistte, dat, met uitzondering van aan enkelen kleinen post de aanschaffing van leer- en hulpmiddelen en schoolbehoeften ten behoeve der bijzondere school te Beersdal geschieden zou overeenkomstig de aanvrage van het schoolbestuur. De begrooting bedroeg f 2811,71, het gemeentebestuur wilde f 1650,50 toestaan.

Ook het gemeentebestuur van Klimmen meende met voorbijzien der bepalingen der Lager-onderwijswet een eigen standpunt te kunnen innemen en weigerde aan het R.-K. kerkbestuur een bedrag van f 2469,44 uit te keeren voor de eerste inrichting der nieuwe R.-K. meisjesschool aldaar, omdat de raming f 200 hooger was dan het gemeentebestuur gemeend had.

Het kerkbestuur riep de tusschenkomst van den Minister in, bedoeld in art. 77, 6de lid, die beslist heeft, dat de eerste inrichting zal moeten geschieden overeenkomstig de door het schoolbestuur ingediende inschrijving en begrooting."

*Tweede hoofdinspectie.*

Geopend werden in 1928 29 bijzondere scholen, te verdeelen naar de wijze, waarop in de noodige schoolruimte werd voorzien:

1°. door overdracht in eigendom: 5;

2°. door overdracht in bruikleen: 3;

3°. door stichting van een gebouw door de gemeente: 6;

4°. door verstrekking der voor den bouw benoodigde gelden door de gemeente: 13;

5°. door splitsing: 2.

*Derde hoofdinspectie.*

Uitvoering der besluiten tot medewerking:

*a.* door beschikbaar stellen van een bestaand gebouw, kwam weinig voor. Te 's Gravenhage werden tijdelijk 2 paviljoens beschikbaar gesteld ten behoeve van het R.-K. kerkbestuur der parochie van den H. Martha voor stichting van een school aan de van Beijerenstraat;

*b.* door stichting van een gebouw door de gemeente. Ook dit kwam zeer zelden voor;

*c.* door verstrekken der voor den bouw benoodigde gelden. In dezen vorm werden de meeste besluiten tot medewerking uitgevoerd.

*Vierde hoofdinspectie.*

Algemeen erkennen de inspecteurs, dat, als eenmaal de besluiten tot medewerking door de raden der gemeente genomen zijn, die besluiten door de colleges van burgemeester en wethouders correct worden uitgevoerd; evenzoo is in confesso dat door de schoolbesturen geen misbruik gemaakt wordt van de wettelijk verkregen rechten.

d. *Waarborgsom* (art. 79).

*Tweede hoofdinspectie.*

Over de storting van de waarborgsom ontstond een geschil tusschen het bestuur der vereeniging „De Gereformeerde School" en burgemeester en wethouders der gemeente Zwartsluis. De vereeniging had de ontheffing, bedoeld in art. 73, 2de lid, verkregen. Een bestaand gebouw, geheel gerestaureerd, werd ter beschikking gesteld. Het bestuur der vereeniging beriep zich op art. 79, 1ste lid, en wenschte 15 pct. van de geschatte waarde als waarborgsom te betalen. Het gemeentebestuur eischte op grond van art. 73, 2de lid, 30 pct. De Gedeputeerde Staten van Overijssel beslisten overeenkomstig den eisch der gemeente. Thans is het schoolbestuur in beroep gegaan bij de Kroon.

*Derde hoofdinspectie.*

De storting van de waarborgsom vond overal regelmatig plaats.

Gevallen van vervallen en terugbetalen van de waarborgsom worden niet vermeld.

Te Vlissingen deed zich het geval voor, dat — doordat op één van de twee R.-K. scholen het leerlingenaantal sterk verminderde — verlies van de waarborgsom dreigde. Dit werd voorkomen, doordat de leerlingen op één school geplaatst werden.

*Vierde hoofdinspectie.*

De storting der waarborgsom had steeds plaats op de wijze als in de wet is voorgeschreven.
Gevallen van terugbetaling van waarborgsommen kwamen nog niet voor. Eyenmin die van het vervallen, geheel of ten deele, van waarborgsommen.

e. *In bruikleen geven van gebouwen of ter beschikking stellen onder andere voorwaarden* (art. 80).

*Derde hoofdinspectie.*

In bruikleen geven van gebouwen deed zich voor te Dordrecht, waar de montessorieschool gevestigd werd in een lokaal van een openbare school, en te Vlissingen, waar de onder *d* genoemde vrijkomende R.-K. school in bruikleen werd gegeven ten behoeve van een Gereformeerde school.

*Vierde hoofdinspectie.*

Hierover werd mij niets gerapporteerd.

f. *Rekening en verantwoording der bouwkosten; buitensporige kosten* (art. 81).
*Onderhoud der gebouwen* (art. 83, 1ste en 3de lid).

*Derde hoofdinspectie.*

In de verslagen der inspecteurs is over dit onderwerp niets vermeld.

*Vierde hoofdinspectie.*

Hierover kwamen mij geen moeilijkheden ter oore. Blijkbaar zijn de kosten nergens buitensporig geweest.
Ook over het onderhoud der gebouwen bereikten mij geen klachten, zoodat mag worden aangenomen, dat overal voldoende zorg aan dit onderhoud wordt besteed.

g. *Vervreemding van gebouwen* (art. 83, 4de lid; art. 205, 8ste lid). *Ophouden van gebruik volgens bestemming* (art. 83, 5de lid; art. 205, 3de lid).

*Derde hoofdinspectie.*

Vervreemding van gebouwen kwam niet voor.
In het verslag over de inspectie Neuzen wordt vermeldt: de R.-K. Jongensschool te Sas van Gent is op 1 September 1921 geopend met 4 leslokalen, waarvan 1 lokaal in verband met art. 205, 11de lid, beschouwd moet worden als gedurende langer dan 6 jaar buiten gebruik te zijn gebleven. De Minister verzoeht daarop aan het schoolbestuur de noodige maatregelen te nemen tot schatting van dat lokaal en tot terugbetaling. Als gevolg daarvan heeft de raad van Sas van Gent met de herschatting tot een bedrag van f 8900,50 genoegen genomen, welk bedrag van het schoolbestuur is teruggevorderd. Moeilijkheden hebben zich daarbij niet voorgedaan.

*Vierde hoofdinspectie.*

In Limmen deed zich ten opzichte van dit punt een moeilijkheid voor. Daar bestond een R.-K. school voor jongens en meisjes, waarvan het gebouw reeds voor 1921 in gebruik was genomen en waarvoor door de gemeente rente van de geschatte waarde wordt betaald. Nu werd op 1 September van dit jaar die school gesplitst in een meisjesschool (voortzetting van de oude school) en een nieuwe jongensschool, die 5 lokalen van de oude school in gebruik nam. Over het wettige van deze daad is nog een onderzoek gaande.

h. *Vergoeding voor gebouwen, niet uitsluitend voor schoolonderwijs bestemd* (art. 84).

*Derde hoofdinspectie.*

Hieromtrent is niets te vermelden.

*Vierde hoofdinspectie.*

Hierover heb ik niets te rapporteeren.

i. *Moeilijkheden bij schattingen* (artt. 85, 205).

*Tweede hoofdinspectie.*

Deze deden zich voor bij de schatting van de onder *d* genoemde school; hier heeft een herschatting moeten plaats vinden.

*Derde hoofdinspectie.*

Over dit onderwerp is niets vermeld.

*Vierde hoofdinspectie.*

Een geval hiervan heeft zich voorgedaan in de gemeente Nieuwer-Amstel, waar over de waarde van het voor schoolbouw te bezigen terrein geen overeenstemming kon worden verkregen, zoodat ten slotte overeenkomstig art. 85 de beslissing der Kroon werd ingeroepen. Deze beslissing viel bij Koninklijk besluit van 11 September 1928 n°. 14. Intusschen was de school geopend met 2 klassen, welke voorloopig zijn gehuisvest in lokaliteit der aangrenzende kerk. De totstandkoming van het nieuwe schoolgebouw kan nu spoedig worden verwacht.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Hierover worden geen mededeelingen gedaan.

j. *Uitkeering voor kinderen, die wonen buiten de gemeente, waarin de school gevestigd is* (art. 86).

*Tweede hoofdinspectie.*

Toepassing van art. 86 der Lager-onderwijswet 1920 geeft in de tweede hoofdinspectie geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

*Derde hoofdinspectie.*

Deze uitkeeringen hadden, naar uit de verslagen der inspecteurs is te lezen, ingevolge de bepalingen van art. 86 der Lager-onderwijswet 1920, regelmatig plaats.

*Vierde hoofdinspectie.*

Betreffende dit punt beschik ik over geen gegevens.

k. *Regeling van schooltijden en vacantiën; inrichting van leerplan, geschillen over leerplan* (art. 90, 2de lid); *afwijking van rooster van lesuren of leerplan* (art. 90, 5de lid).

*Tweede hoofdinspectie.*

Art. 90 der Lager-onderwijswet 1920 stelt geen bepaalde eischen aan het leerplan der bijzondere school ten aanzien der omschrijving van de leerstof. Gelijk bij menige openbare school laat ook bij vele bijzondere scholen de omschrijving der leerstof in het leerplan nogal te wenschen over.
Voldoen bij inzending der leerplans bij den inspecteur bijna alle aan de wettelijke eischen in genoemd artikel; behoefde b.v. de inspecteur-Nijkerk in 1928 van de 72 ingezonden leerplans er maar twee terug te zenden, omdat ze niet in elk opzicht aan de wettelijke eischen voldeden, ruim 50 gingen terug omdat ze, hoewel met de wettelijke eischen overeenstemmende, te vage omschrijving der leerstof inhielden. „Een groot deel der leerplans heeft niet de minste aanwijzing omtrent de richting, waarin een bepaald vak onderwezen wordt. Jonge leerkrachten, die pas in de school komen, hebben aan zulk een leerplan niets en nieuwe leerkrachten zullen er den geest van de school niet uit leeren kennen", zegt hij.
Het komt mij wenschelijk voor, dat onder de eischen van art. 90 ook wordt opgenomen een behoorlijke omschrijving der leerstof.
Zoolang het bijzonder onderwijs blijft binnen de perken, aangegeven in art .10 der Lager-onderwijswet 1920 en zich verder houdt aan de eischen, in de wet gesteld, heeft de Overheid zich te onthouden van eenige bemoeiing met wat de bijzondere school onderwijst, maar ze heeft er recht op te weten, wat dit „wat" inhoudt.
Gelukkig komt er verbetering, maar ook onder de bijzondere onderwijzers zijn er nog velen, die toonen geen juist begrip van een leerplan te hebben.

De inspecteur-Enschede wijst er op, dat het aantal vrije dagen en de duur der vacantiën op vele R.-K. scholen aanzienlijk grooter is dan op de openbare en Christelijke scholen in zijn inspectie, terwijl bovendien gedurende het schooljaar gewoonlijk nog goedkeuring wordt gevraagd voor het vrij geven om alle mogelijke redenen.

Hij heeft reeds getracht daarin verandering te brengen en wordt hierbij ook gesteund door den Algemeenen Bisschoppelijken Hoofdinspecteur van het Katholiek onderwijs in het Aartsdisdom Utrecht. Al gaat het niet ineens, hij bereikt toch resultaten. Zoo werd op een R.-K. meisjesschool het aantal schooldagen over het geheele jaar met 20 vermeerderd. Het bedroeg trouwens ook slechts 230½:45 z.g.n. normaalweken vaak van slechts vier schooldagen.

Het aantal leerlingen, dat overeenkomstig art. 12 der Lageronderwijswet is vrijgesteld van één of meer der vakken l t/m u, is afgenomen: was het in 1927 167, in 1927 werd het 141. Het aantal leerlingen, vrijgesteld van het onderwijs in vak j is belangrijk toegenomen; in 1927 bedroeg het 120, in 1928 steeg het tot 207.

*Derde hoofdinspectie.*

Hierin kwam nagenoeg geen verandering. De vacantiën der openbare en bijzondere scholen gaan voortdurend meer overeenstemmen.

Wat de *inrichting van het leerplan* betreft, verschillende werden herzien in verband met de herinvoering van het 7de leerjaar. Geschillen hierover kwamen niet of zeer zelden voor. Verder kan ik verwijzen naar hetgeen in het verslag 1927 vermeld is en speciaal naar de woorden van den inspecteur in de inspectie Middelburg.

*Afwijking van rooster van lesuren of leerplan* kwam wel vaak voor, „doch", zegt de inspecteur in de inspectie Schiedam, „alleen zulke afwijkingen, als bedoeld in het 4de lid van art. 90. De oorzaken hiervan waren gewoonlijk de afwezigheid van een onderwijzer, wegens ziekte of een andere omstandigheid, het geven van een bijzonderen vacantiedag of het bijwonen van een vergadering door het dienstpersoneel".

Aan 2 of 3 mansscholen moet echter wat toegegeven worden wat betreft afwijking van den rooster van lesuren. Het is bij deze scholen niet altijd mogelijk toestemming te vragen b.v. als een van de 2 of 3 leerkrachten plotseling verhinderd is onderwijs te geven. Toepassing van art. 90, 5de lid, vond niet plaats.

*Vierde hoofdinspectie.*

De inspecteur in de inspectie Amersfoort maakt melding van bezwaren, die hij gemaakt heeft tegen het overmatig gebruik van les(d)uren van 15 minuten. Op zijn verzoek is de betrekkelijke lesrooster gewijzigd en werden die les(d)uren gesteld op 25 minuten.

De inspecteur in de inspectie Hilversum vestigt nog eens weer de aandacht op de moeilijkheid om de naleving van lesroosters der Montessorischolen te controleeren. Hij schrijft:

„Het blijft evenwel moeilijk op dit soort scholen, die, wat leerplan en lesrooster betreft, vallen onder art. 90, 6de lid, Lager-onderwijswet 1920, contrôle uit te oefenen op het naleven van den rooster.

Op de roosters, welke door het Departement zijn goedgekeurd, leest men: Maandag 9—12 vakken *a—k*, 2—4 idem. Andere dagen als op Maandag.

Natuurlijk kon zoo'n rooster evengoed achterwege blijven. Ik heb gemeend te mogen en te moeten eischen, dat voor enkele vakken, zooals zang, nuttige handwerken en lichamelijke oefening, bepaalde uren worden genoemd op den rooster, wat dan ook is gebeurd op alle dergelijke roosters."

Nog steeds worden op veel plattelandsscholen de aanvangs- en sluitingsuren der scholen een uur verschoven zoolang de zomertijd duurt.

Geschillen over leerplans kwamen, voor zoover mij bekend, niet voor.

Algemeen prijst men de correctheid van de schoolbesturen bij het aanvragen van goedkeuring om van den lesrooster te mogen afwijken. Zelden gebeurt het, dat een zoodanig verzoek niet op tijd wordt ingezonden.

Toepassing van het 5de lid van art. 90 is dan ook niet voorgekomen.

*Vijfde hoofdinspectie.*

De inspecteur in de inspectie Dokkum is van oordeel, dat de inrichting van leerplan en lesrooster van het bijzonder onderwijs in het algemeen goed te noemen is. Ook dit jaar besprak hij met de hoofden der scholen de wettelijke en didactische vragen, die bij de vaststelling van het leerplan aan de orde komen.

De inspecteur in de inspectie Franeker deelde mede, dat in enkele gemeenten de morgenschooltijd des zomers reeds om 7,15 aanvangt, aangezien men daar reeds om 10 uur het middageten gebruikt. Ook de vacanties regelen zich naar de landwerkzaamheden.

De inspecteur in de inspectie Sneek rapporteerde: „Gewoonlijk werd een gevraagde afwijking van den rooster toegestaan. Een hoofd der school had de gewoonte des avonds te voren of denzelfden dag der afwijking een telegram als kennisgeving te zenden en een toestemming niet af te wachten. In gevallen van afwijking, die minstens 1 of 2 weken voorzien konden worden, werd nog de telegraaf gebruikt. Ik heb aan het bestuur geschreven, dat ik daarmee niet akkoord kon gaan, dan alleen in dringende omstandigheden."

In het verslag van den inspecteur in de inspectie Assen vond ik vermeld: „Bij besluit van 3 Augustus 1928 heeft H. M. de Koningin goedgevonden en verstaan, wegens de bijzondere inrichting van het onderwijs aan de bijzondere scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs van de Asser Schoolvereeniging te Assen, tot wederopzegging vergunning te verleenen, dat wordt afgeweken van het 1ste lid van art. 90 der Lager-onderwijswet, met dien verstande, dat voor deze scholen, voor zooveel noodig, buiten toepassing blijven de voorschriften, dat het leerplan moet aanwijzen het aantal uren, dat besteed zal worden aan elk vak afzonderlijk, het aantal leerjaren voor elk vak en de verdeeling der leerstof over de verschillende leerjaren."

1. *Schoolgeldheffing, inning van het schoolgeld, kosteloze toelating* (art. 95).

*Eerste hoofdinspectie.*

Over de schoolgeldheffing zegt de inspecteur te Maastricht: „Door de meeste besturen der bijzondere meisjesscholen in de kom van Maastricht wordt boven de krachtens de gemeentelijke verordening verschuldigde schoolgelden nog een extra schoolgeld geheven. In ongeveer de helft van het aantal gemeenten geschiedt de inning van verschuldigde schoolgelden voor alle bijzondere scholen door het gemeentebestuur."

*Tweede hoofdinspectie.*

Een der inspecteurs deelt mede, dat in een der gemeenten zijner inspectie de klacht wordt vernomen, dat het schoolgeld door de gemeente zóó hoog is opgevoerd, dat soms aanzienlijk meer wordt betaald dan één leerling aan de gemeente kost. „Vooral voor grootere gezinnen kan hier", zegt hij, „bijna sprake zijn van een extra belasting."

Dit klinkt wel vreemd, waar art. 62 der Lager-onderwijswet 1920 uitdrukkelijk zegt, dat schoolgeld wordt geheven ter *tegemoetkoming* in de kosten, *welke voor de gemeente blijven*, d. w. z. van de kosten voor het openbaar onderwijs, behalve die, bedoeld in art. 56 der Lager-onderwijswet 1920.

Het aantal scholen, dat de schoolgeldinning aan de gemeente overliet, steeg van 723 in 1927 tot 732 in 1928.

*Derde hoofdinspectie.*

Hieromtrent zijn weinig bijzonderheden te vermelden. In zeer vele gemeenten wordt inning van het schoolgeld aan de gemeentebesturen overgelaten. Uit het verslag der inspectie Middelburg blijkt echter, dat ongeveer 60 pct. der schoolbesturen zelf de gelden int.

In de gemeente Ovezande heeft de gemeenteontvanger maandelijks zitting in een der bijzondere scholen.

Het aantal kinderen, dat kosteloos werd toegelaten, bedroeg te 's Gravenhage over het jaar 1928 voor gewoon lager onderwijs 10 845 en voor uitgebreid lager onderwijs 339.

*Vierde hoofdinspectie.*

Dit kwam in mijn ambtsgebied gedurende dit verslagjaar niet voor.

Enkele ontheffingen werden aangevraagd op grond van art. 96, 3de lid.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Aan de bijzondere school te Jubbega aan de Vaart (inspectie Heerenveen) werd de vergoeding van het salaris van een leerkracht onthouden, omdat 2 kinderen, die geen leerlingen van de school waren, medegerekend waren als leerlingen.

m. *Verlies of vermindering der Rijksbijdrage wegens daling aantal leerlingen, wegens de langdurige vacatures* (art. 96). *Ontheffing* (art. 96, 3de lid).

*Eerste hoofdinspectie.*

De inspecteur te Venlo vermeldt: „Visum, als bedoeld in art. 107, sub c, der Lager-onderwijswet. Een onderwijzer aan de R.-K. jongensschool Leutherweg te Venlo bleek in 1925 tot de school te zijn toegelaten zonder in het bezit te zijn van bedoeld bewijs. De Rijksbijdrage voor dien onderwijzer is daardoor voor een tijdsverloop van 3 jaren op de totaaluitkeering aan het bestuur ingehouden. Pogingen tot restitutie van dit bedrag hebben tot hiertoe geen gevolg gehad."

*Tweede hoofdinspectie.*

Hiervan is mij geen geval bekend.

*Derde hoofdinspectie.*

*Verlies of vermindering der Rijksbijdrage:*

*a.* wegens daling van het aantal leerlingen, en

*b.* wegens te langdurige vacature, kwam, voor zoover mij bekend, niet voor.

Ontheffing volgens art. 96, 3de lid, behoefde niet verleend te worden. In het verslag van den inspecteur in de inspectie Dordrecht lees ik: „Twee besturen van bijzondere scholen, die er niet in geslaagd waren een vacature van onderwijzer met verplichte hoofdakte te vervullen, ontvingen van den Minister bericht, dat de strafbepaling van art. 96, 1ste lid, sub *b*, der Lager-onderwijswet 1920, niet gericht is tegen overtreding van het tweede lid van art. 192 dier wet en dat de wet geen bevoegdheid geeft, ontheffing te verleenen van den in laatstgenoemd wetsartikel gestelden eisch".

*Derde hoofdinspectie.*

n. *Vermindering der Rijksbijdrage volgens art. 97.*

*a.* wegens het drijven van handel of nering of het uitoefenen van een beroep door onderwijzers;

*b.* wegens het bekleeden van ambten of bedieningen door onderwijzers;

*c.* wegens het tijdelijk zijn aangesteld voor langer dan een jaar,

kwam, voor zoover mij bekend, niet voor.

*Vierde hoofdinspectie.*

Hierover valt niets te vermelden.

o. *Bijzonder vervolgonderwijs* (art. 98).

*Eerste hoofdinspectie.*

Bijzonder vervolgonderwijs werd, buiten de reeds vermelde vrije cursussen, gegeven aan een school in de inspectie Roosendaal met 12 leerlingen en aan vier scholen in de inspectie Tilburg met 192 leerlingen. Al deze leerlingen waren jongens.

*Tweede hoofdinspectie.*

Bijzonder vervolgonderwijs, niet uitgaande van schoolbesturen, werd gegeven in de inspectie Arnhem door 1, in de inspectie Deventer door 5, in de inspectie Ommen door 1 inrichting of vereeniging.

*Derde hoofdinspectie.*

Bijzonder vervolgonderwijs werd in verschillende gemeenten gegeven o.a. te: Dordrecht 3 cursussen in den zin der wet met te zamen 59 leerlingen, 8 buitenwettelijke cursussen met 166 leerlingen; Sliedrecht 1 cursus; Vianen 1 cursus; Vlissingen 1 cursus; Rotterdam 6 cursussen met te zamen 269 leerlingen; Hulst 1 cursus; Breskens 1 cursus; Schiedam 4 cursussen met te zamen 77 leerlingen.

Niet uitgaande van een schoolbestuur komen ze voor te: Sliedrecht (van het Departement Sliedrecht van het Nut), Rotterdam (St. Elizabeth patrionaat), Schiedam (Ver. van Volksonderwijs). Te Koewacht en Sasput bestaan ontwikkelingscursussen voor volwassenen. De inspecteur in de inspectie Dordrecht vindt, dat, waar op de bijzondere l.o.scholen 12 024 leerlingen gaan tegen 59 + 166 op de Vervolgcursussen, de belangstelling voor ontwikkeling bij de van leerplicht vrije jeugd, ook bij het bijzonder onderwijs, dicht tot nul nadert.

*Vierde hoofdinspectie.*

Hiervan kan slechts gezegd worden, dat het vrijwel even kwijnend is al het openbaar vervolgonderwijs. Er wordt slechts hier en daar een cursus in stand gehouden.

p. *Vergoeding uit gemeentekas voor boventallige onderwijzers* (art. 100).

*Tweede hoofdinspectie.*

Het aantal onderwijzers van bijstand, wier salaris niet door het Rijk vergoed werd, steeg van 278 in 1927 tot 293 in 1928, terwijl het aantal dezer onderwijzers, wier salaris door de gemeente vergoed werd, steeg van 118 in 1927 tot 136 in 1928.

*Derde hoofdinspectie.*

In verschillende gemeenten werd blijkens de verslagen der inspecteurs een vergoeding gegeven voor boventallige onderwijzers; in de steden kwam dit meer voor dan op het platteland. Met name vermeld zijn: Axel 3; Middelburg 4; Vlissingen 1; Gorinchem 4, en aangevraagd voor 4 onderwijzeressen; Sliedrecht 5; Hardinxveld 3.

In het verslag van den inspecteur in de inspectie 's Gravenhage lees ik: „De gemeenteraad van 's Gravenhage heeft in zijn zitting van 5 Maart 1928 zich vereenigd met de in 1926 gevolgde regeling. Geen der schoolbesturen is daarvan in hooger beroep gegaan. In de berekening van het gemiddelde aantal leerlingen per onderwijzer zijn derhalve tot grondslag genomen de gemiddelden op 16 Maart, 16 Juni, 16 September en 16 December van het aantal leerlingen in het jaar, voorafgaande aan dat, waarover de vergoeding loopt (1926), en van het aantal leerkrachten in het loopende jaar (1927), naar dien grondslag was over 1927 aan de openbare scholen voor gewoon lager onderwijs en scholen voor uitgebreid lager onderwijs onderscheidenlijk voor elke 28 en 17 leerlingen 1 leerkracht werkzaam, zoodat voor het bijzonder onderwijs, na aftrek van de leerkrachten voor wie Rijksvergoeding is genoten, aan de scholen voor gewoon lager onderwijs en de scholen voor uitgebreid lager onderwijs onderscheidenlijk voor elke 28 en 17 leerlingen één leerkracht zal worden vergoed."

*Vierde hoofdinspectie.*

Onderscheiden besturen van bijzondere scholen hebben recht op vergoeding uit de gemeentekas van de jaarwedde van een boventallige leerkracht. In de inspectie Alkmaar is dat het geval in de gemeenten Alkmaar, Wormer en Wormerveer;

in de inspectie Haarlem te Haarlem en Zandvoort;

in de inspectie Den Helder te Den Helder en Schagen;

in de inspectie Hilversum te Bussum, Hilversum en Weesp;

in de inspectie Hoorn te Beemster, Enkhuizen, Hoorn, Medemblik en Purmerend.

q. *Uitvoering der subsidieeringen* (artt. 101 t/m 105).

*Eerste hoofdinspectie.*

Aangaande de uitkeering krachtens art. 101 der wet door de gemeenten te betalen deelt de inspecteur te Heerlen mede:

„Algemeen — maar vooral in Heerlen — wordt de klacht gehoord, dat de besturen met de uitkeeringen krachtens art. 101 der Lager-onderwijswet de onkosten niet kunnen bestrijden. Het feit, dat de besturen nooit vooraf weten op welk bedrag ze gedurende het loopende jaar recht hebben, geeft aanleiding tot allerlei onaangename verrassingen. Een andere subsidieregeling wordt dringend gewenscht.

Beroepen tegen raadsbesluiten houdende vaststelling van de vergoeding, bedoeld in art. 101 der Lager-onderwijswet, werden

ingesteld door het bestuur der Nutsschool te Heerlen, het bestuur der Nutsscholen te Treebeek en het bestuur der Gereformeerde school te Treebeek.

Het beroep van het bestuur der Nutsscholen te Treebeek werd niet ontvankelijk verklaard, omdat het te laat was ingediend. Het geschil tusschen het bestuur der Nutsschool te Heerlen en het gemeentebestuur liep over de posten, waarvoor de bescheiden tot staving niet waren bijgevoegd, aan de gemeente verschuldigd wegens kosten van stroom- en waterverbruik. Gedeputeerde Staten namen een beslissing ten gunste van het bestuur.

Het geschil tusschen het bestuur der Gereformeerde school en het gemeentebestuur liep over de uitkeering aan onderwijzers voor het bezit der na-akte en de kosten van de schatting der van de gemeente in bruikleen ontvangen school. Het bestuur had beide posten langs den weg van art. 101 willen vergoed hebben. Gedeputeerde Staten besliste voor zoover het den eersten post betreft ten gunste van het bestuur, voor zoover het den laatsten post betreft ten gunste der gemeente. Dit besluit is later door de Kroon bevestigd".

*Tweede hoofdinspectie.*

In de verslagen over 1928 wordt nog een enkele klacht vernomen over het soms geringe bedrag, dat per leerling aan de besturen der bijzondere scholen volgens art. 101 wordt vergoed. Zoo schrijft de inspecteur-Nijmegen: ,,Ook dit jaar hoorde ik herhaaldelijk klachten bij mijn bezoeken op de bijzondere dorpsscholen, dat de uitkeeringen ex art. 101 veel te laag waren." Hij voegt hieraan toe: ,,Dat verschillende schoolhoofden, als administrateur der school optredend, nog een vergoeding ex art. 101 halen en daardoor de som nog drukken, die voor leermiddelen, enz. kan uitgetrokken worden, acht ik een droevig feit. De administratie voor het schoolbestuur, die dan toch zoo omvangrijk niet is, kan toch wel gerekend als behoorende bij de gewone administratie van het schoolhoofd."

Ook de inspecteur-Zutphen acht het bedrag, dat ex art. 101 aan de schoolbesturen wordt vergoed, in sommige gevallen te laag.

,,In enkele gemeenten", schrijft hij, ,,is de toestand voor de bijzondere scholen slecht, met name in Lichtenvoorde en Eibergen, waar de vergoeding beneden critiek is. Nemende het jaar 1926 dan is de vergoeding per leerling in de andere gemeenten van f 9,50 tot f 12,50, het hooge bedrag van Laren buiten beschouwing latende. Te Eibergen is het bedrag f 6,68 en te Lichtenvoorde f 5,27. Deze toestand is eigenlijk onhoudbaar. Op eenigerlei wijze moest hier hooger beroep mogelijk gesteld worden in de Lager-onderwijswet."

Voor een 27-tal gemeenten zijn deze lage bedragen als volgt: Lichtenvoorde (f 5,27), Ootmarsum (f 5,86), Gendt (f 5,46), Huissen (f 5,48), Didam (f 5,13), Weerselo (f 5,08) en Est c. a. (f 4,35).

Eén gemeente (Est c. a.) is beneden f 5. Voor 74 gemeenten worden bedragen tusschen f 5 en f 10 genoemd.

Bedragen hooger dan f 10 en kleiner dan f 15 komen voor in 63 gemeenten, terwijl voor een 23-tal gemeenten een bedrag hooger dan f 15 genoemd wordt.

*Derde hoofdinspectie.*

In geen enkel verslag wordt hierover uitvoerig iets vermeld, in de meeste vind ik onder dit hoofd: geen bijzonderheden. In het verslag van de inspectie 's Gravenhage lees ik, dat de uitkeeringen volgens art. 104 der Lager-onderwijswet 1920 regelmatig hebben plaats gehad. Een voorloopig voorschot van f 20 per leerling is daar verleend, daar de vaststelling ex art. 101, lid 1—8, van het subsidie over 1926, 1927 en 1928 nog niet heeft plaats gehad.

*Vierde hoofdinspectie.*

Bij de driejaarlijksche verrekening der gemeentelijke vergoedingen doen zich nog al eens verschillen voor tusschen de gemeente- en schoolbesturen, welke meerendeels aan de beslissing van Gedeputeerde Staten worden onderworpen. Het aantal gevallen is echter sterk dalende.

r. *Toelating van leerlingen van andere godsdienstige gezindheid* (art. 106).

*Eerste hoofdinspectie.*

In de inspectie Heerlen waren 207 kinderen van andere godsdienstige gezindheid op de scholen toegelaten, waarvan 14 op Christelijke en de overige op Katholieke scholen.

*Tweede hoofdinspectie.*

Toelating van leerlingen van andere godsdienstige gezindheid dan die der leerlingen, waarvoor de school bestemd is, had in 1928 in de tweede hoofdinspectie op een 39-tal scholen plaats.

De inspecteur-Arnhem merkt hieromtrent op: ,,Wel gaan nog op verschillende Christelijke scholen kinderen van ouders, die geheel buiten het kerkelijk leven staan, maar die hun kinderen gemakshalve zenden, omdat zij in de buurt wonen of omdat zij het onderwijs er goed vinden".

Een enkele maal gaan leerlingen van andere gezindte dan die der overige op een bijzondere school, omdat de school vroeger een openbare is geweest en de kinderen, die in de omgeving wonen, de school blijven bezoeken.

*Derde hoofdinspectie.*

Ook hierover is niet veel te vermelden. Slechts in één verslag vind ik hierover iets gezegd en wel: ,,in verschillende gemeenten is geen openbare school. De leerlingen van andere godsdienstige gezindheid worden geplaatst op de bijzondere scholen, hetgeen geen aanleiding geeft tot bijzondere opmerkingen". (Middelburg).

*Vierde hoofdinspectie.*

*Toelating van leerlingen* van andere godsdienstige gezindheid. Deze gevallen komen wel voor; er zijn wel Roomsche kinderen op protestantsche scholen, ook wel joodsche. Moeilijkheden zijn daardoor niet ontstaan, wijl de ouders van te voren met de situatie geheel op de hoogte waren en zich daarmede hebben verzoend.

Van bezwaren te dezen opzichte in gemeenten, waar geen openbaar lager onderwijs wordt gegeven, heb ik niet gehoord.

## II. Onderwijzend personeel.

Ook in de verslagen der hoofdinspecteurs betreffende de onderwijzers gemaakte opmerkingen worden hier medegedeeld, gesplitst in eenige rubrieken.

a. *Het vervullen der vacatures van schoolhoofd: de gevallen, waarin iemand hoofd was van twee scholen overeenkomstig het tweede lid van art. 27 der wet; het ambulantisme* (art. 89, 4de lid; art. 109).

*Eerste hoofdinspectie.*

Het aantal hoofden beantwoordde aan de wettelijke voorschriften. Er waren 47 hoofden van scholen voor gewoon lager onderwijs, die tevens aan het hoofd stonden van een in hetzelfde gebouw gevestigde school voor uitgebreid lager onderwijs.

Volgens de opgaven der inspecteurs waren er 10 ambulante hoofden. Indien deze opgave volledig is, zou dit een aanzienlijke vermindering beteekenen; voor 1926 immers werden er 27 en voor 1927 nog 15 opgegeven. Met de verruiming van het aantal leerkrachten zal het aantal hoofden, die niet met het onderwijs aan een klasse zijn belast, echter mogelijk wel weer stijgen.

*Tweede hoofdinspectie.*

In een 45-tal vacatures van hoofd werd in het verslagjaar voorzien. In 1927 bedroeg dit aantal 61.

*Derde hoofdinspectie.*

Het aantal hoofden van scholen is voldoende te achten. Bij een vacature komen in den regel een vrij groot aantal sollicitaties binnen, zoodat de open gekomen plaatsen nagenoeg altijd binnen den termijn aangevuld zijn. De inspecteur in de inspectie Brielle vermeldt 3 vacatures.

Dat een gewone lagere school en een u.l.o.-school onder één hoofd staan, (ingevolge art. 27, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920) komt bij het bijzonder onderwijs nog al vaak voor, meer dan bij het openbaar onderwijs, o.a. vind ik genoemd te:

| | | |
|---|---|---|
| Oud-Beijerland | 1 | hoofd van g.l.o. en u.l.o. |
| Dordrecht | 3 | hoofden van g.l.o. en u.l.o. |
| Leerdam | 1 | hoofd van g.l.o. en u.l.o. |
| Den Haag | 27 | hoofden van g.l.o. en u.l.o. |
| Middelburg | 2 | ,, ,, ,, ,, ,, |
| Rotterdam | 17 | ,, ,, ,, ,, ,, |
| Neuzen | 2 | ,, ,, ,, ,, ,, |
| Totaal | 53. | |

Wat het ambulantisme betreft, komt het mij voor, dat dit ook bij de bijzondere scholen nog aan 't afnemen is; de verslagen der inspecteurs vermelden tenminste geen of kleine gevallen, zooals Dordrecht 3 en Leerdam 1.

Slechts de inspecteur in de inspectie Rotterdam zegt, dat er ,,veel'' ambulante hoofden van scholen zijn.

*Vierde hoofdinspectie.*

Er was voor de vervulling van de vacatures als hoofd eener bijzondere school steeds voldoende keuze.

Vacaturen werden vervuld in de volgende gemeenten:

in de inspectie Alkmaar te Alkmaar (4), Akersloot, Bergen (N.H.), Heemskerk, Limmen, Warmenhuizen en Wijk aan Zee en Duin;

in de inspectie Amersfoort te Amersfoort (6), Hoogland(erveen), Rhenen, Soest, Stoutenburg en Zeist;

in de inspectie Breukelen te Abcoude—Proostdij, Breukelen—Nijenrode, Bunnik, Linschoten, Maartensdijk, Vinkeveen en Wilnis;

in de inspectie Haarlem te Bloemendaal, Haarlem (2), Haarlemmermeer (2), en Zandvoort;

in de inspectie Hoorn te Grootebroek, Medemblik, Sijbekarspel, Edam (Volendam), Marken, Spanbroek;

in de inspectie Zaandam te Nieuwer-Amstel (2), Ouder-Amstel en Zaandam (2).

Samenvoeging van de functie van hoofd eener school voor u.l.o. en van een school voor g.l.o. in hetzelfde gebouw komt in de meeste inspecties voor:

in de inspectie Amersfoort 8;

in de inspectie Amsterdam 20;

in de inspectie Hilversum 6;

in de inspectie Hoorn 1, en

in de inspectie Zaandam 2.

Ambulante hoofden komen aan bijzondere scholen nog wel voor, maar niet meer dan in mijn vorig rapport reeds werd gemeld.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Onder de hoofden van scholen waren er 24, die hoofd waren van twee scholen volgens art. 27, 2de lid, der Wet. Zes van de hoofden hadden geen eigen klasse.

Er kwamen 34 vacatures van hoofd der school voor en 133 van onderwijzer(es). Slechts in een beperkt aantal gevallen werd mij het aantal sollicitanten naar de opengevallen plaatsen bekend, maar in die gevallen was het duidelijk, dat er bij het bijzonder onderwijs nog velen te vergeefs naar een aanstelling hadden gezocht. Herhaaldelijk gebeurde het, dat geen oproeping van sollicitanten gedaan werd, en dat de tijdelijk aangestelde of de assistent voor vast benoemd werd. Dat bij dezen stand van zaken de vacatures in den regel niet lang duurden, ligt voor de hand; ontheffingen, overeenkomstig art. 96 der Wet, kwamen dan ook niet voor.

b. *Het vervullen der vacatures van onderwijzers; reserve-onderwijzers; vakonderwijzers (art. 96, 4de lid).*

*Eerste hoofdinspectie.*

Er waren overal ten minste zooveel onderwijzers als de wet voor de Rijksbijdrage vereischte.

,,Vijf en dertig maal'', zegt de inspecteur te Heerlen, ,,mocht door toepassing van art. 56, 2de lid, wegens vermeerdering van het aantal leerlingen een onderwijzer(es) boven het verplicht aantal benoemd worden. Negen maal werd van dit voorrecht geen gebruik gemaakt, omdat er de voorwaarde aan verbonden was, dat de te benoemen leerkracht een wachtgelder(ster) moest zijn, aan welke voorwaarde het bestuur niet vermocht te voldoen.''

*Tweede hoofdinspectie.*

Art. 97, 2de lid, *c*. Bij Ministeriëele beschikking van 14 Juli 1928, nº. 17998, afd. L.O.F. werd vergund, dat de tijdelijke aanstelling van een onderwijzer aan de R.-K. Parochiale school te Lonneker(dorp) langer dan één jaar voortduurde.

Evenzoo werd bij beschikking van 25 September 1928, nº. 21486, afd. L.O.F. vergund, dat de tijdelijke aanstelling van een onderwijzeres aan de R.-K. Parochiale meisjesschool te Losser (dorp) langer dan één jaar voortduurde.

In de inspectie Nijmegen werd de vergunning, bedoeld in art. 97, sub 2*c*, verleend voor een drietal scholen voor gewoon lager onderwijs en een school voor u.l.-onderwijs, in totaal voor zeven onderwijzers. Reserve-onderwijzers zijn bij het bijzonder onderwijs niet werkzaam.

Terwijl in de eene inspectie weinig vakonderwijzers werkzaam zijn bij het bijzonder onderwijs, werden deze in andere inspecties veel aangetroffen. Zoo zijn in de inspectie Apeldoorn vakonderwijzeressen bijna uitsluitend aangesteld voor het geven van onderwijs in de nuttige handwerken. In de inspectie Nijmegen, zegt de Inspecteur ,,bloeit het instituut van vakonderwijzers(essen). In het geheel zijn er in de inspectie Nijmegen 73 werkzaam''.

Nog grooter is dit aantal in de inspectie Arnhem, waar in totaal 98 vakonderwijzers(essen) werkzaam zijn.

*Derde hoofdinspectie.*

Het aantal onderwijzers was voldoende over de geheele linie. De inspecteur van de inspectie Gorinchem maakt de opmerking, dat waar er Ned. Hervormde leerkrachten gevraagd worden, deze in zeer gering aantal, of in 't geheel niet, zich aanmelden. Zoo kwam het voor, dat aan een Ned. Hervormde school te Sliedrecht 2 Gereformeerde leerkrachten werkzaam waren. Vacatures deden zich in vele plaatsen voor, maar deze werden altijd binnen den gestelden termijn vervuld. Waar het echter gold een onderwijzer met verplichte hoofdakte, deden zich meer moeilijkheden voor; zoo b.v. te Wateringen aan de R.-K. school aan de Kerklaan, waar gedurende 1927 een vacature was, daar men geen onderwijzer met hoofdakte kon krijgen. Hier werd ontheffing volgens art. 96, 1ste lid sub *b* toegepast. Te Axel en Boschkapelle ontstonden ook vacatures, waarvan laatstgenoemde niet vervuld kon worden binnen den tijd, daar men er niet in slaagde een onderwijzeres overeenkomstig art. 192 in het bezit der hoofdakte, te vinden. Ontheffingen volgens art. 96, 4de lid en art. 97, 2de lid, *c*, kwamen in zeer gering aantal voor.

Onderwijzeressen zijn ook bij het bijzonder onderwijs in grooten getale werkzaam; bij vacatures doet het feit zich voor, dat er bijna steeds meer vrouwelijke krachten dan mannelijke solliciteeren. Reserve-onderwijzers kwamen niet voor. Vakonderwijzers waren aan vele scholen werkzaam, meestal voor Handwerken, Gymnastiek, Teekenen, Zingen, meer en meer ook voor het vak Schrijven. Ook vind ik vermeld een vakonderwijzer voor het vak Stenografie aan een U.L.O.-school.

*Vierde hoofdinspectie.*

Er is steeds overvloed van sollicitanten voor de vacante betrekkingen van onderwijzer en onderwijzeres aan een bijzondere school. Maar het aantal mutaties is er ook steeds groot. In de inspectie Amersfoort bedroeg het aantal vervulde vacatures over 1928 niet minder dan 102, en dat op een personeel van totaal 416; derhalve ongeveer 25 pct. Niettegenstaande die groote wisseling ging de vervulling der vacatures steeds vlot. Dat zal grootendeels, naast het groote aantal beschikbaren, wel te danken zijn aan het feit, dat de besturen van bijzondere scholen bij benoemingen slechts te rekenen hebben met de wachtgelders, die zij zelf gemaakt hebben.

Te lange vacaturen kwamen dan ook zoo goed als niet voor, en ontheffingen, als bedoeld in het vierde lid van artikel 96,

behoefden slechts bij uitzondering gevraagd te worden. Waar dit het geval was, school de moeilijkheid in het gebrek aan hoofdaktebezitters. Daardoor was het vaak bezwaarlijk om te voldoen aan den eisch van artikel 192, tweede lid, der Lageronderwijswet 1920. In verband daarmede komen veel tijdelijke aanstellingen voor.

Behalve het gebrek aan hoofdaktebezitters werkt ook de overvloed van beschikbare onderwijzers en onderwijzeressen zonder hoofdakte mede om het aantal tijdelijke aanstellingen hooger te maken dan gewoonlijk. Vele besturen geven er de voorkeur aan, de geschiktheid en bekwaamheid van den betrokkene te leeren kennen door de praktijk, alvorens tot definitieve benoeming over te gaan. Overigens mag onder de oorzaken ook genoemd worden het feit, dat de boventallige onderwijzers, wier wedden voor rekening der gemeente komen, in menige plaats maar betrekkelijk kort kunnen gehandhaafd worden, en daarom slechts voor tijdelijk worden in dienst genomen.

Het aantal gevallen, waarin op grond van artikel 97, tweede lid onder *c*, ontheffing wordt gevraagd om een leerkracht langer dan een jaar tijdelijk te mogen aanstellen, is zeer gering.

Reserve-onderwijzers komen bij het bijzonder onderwijs niet voor.

Er wordt een ruim gebruik gemaakt van vakonderwijzers, vooral aan U.L.O.-scholen, speciaal voor de vakken nuttige handwerken, lichamelijke oefening, teekenen, wiskunde en handelskennis.

Assistenten en kweekelingen met akte worden zeer veel op de bijzondere scholen aangetroffen. Ze doen daar goed werk en hebben geholpen het onderwijs op peil te houden.

Assistenten zonder onderwijsbevoegdheid kwamen er maar enkele in mijn ambtsgebied voor.

c. *Jaarwedden en belooningen* (art. 89, 5de lid; art. 93).

*Tweede hoofdinspectie.*

Het niet-toekennen van een verhooging van jaarwedde had in 1928 niet plaats. Door toepassing van het vijfde lid van artikel 89 ontvingen onderwijzers, in het bezit van een diploma van den „Schoolraad van Scholen met den Bijbel" en van de „Vereeniging van Christelijk Volksonderwijs" een verhooging van salaris van f 50 tot f 100.

*Derde hoofdinspectie.*

Hierover zou ik hetzelfde kunnen zeggen als in het verslag over 1927, nl. dat het Rijksschooltoezicht weinig bemoeiingen heeft met de jaarwedden en de belooningen van het onderwijzend personeel aan bijzondere scholen. Hierover valt dus niet veel te vermelden.

Verhooging op grond van art. 89, 3de lid, komt nog al eens voor. Verschillende onderwijzers genieten ook nog een toelage wegens het bezitten van een z.g. na-akte, of van een diploma eener bijzondere kweekschool met dezelfde bevoegdheid.

*Vierde hoofdinspectie.*

De jaarwedden zijn overeenkomstig de voorschriften van het Bezoldigingsbesluit.

Verhooging der jaarwedde met een belooning voor de permanente plaatsvervanging van het hoofd der school komt in enkele gemeenten voor; de toelage varieert van f 50 tot f 100.

Aan veel bijzondere scholen wordt een belooning toegekend voor het bezit van een godsdienstdiploma. Ook hier varieert het bedrag der belooning tusschen f 50 en f 100.

Niet-toekenning van verhooging van jaarwedden is niet voorgekomen.

d. *Overleg bij benoeming* (art. 89, 6de lid).

Tweede hoofdinspectie.

Hoewel wettelijk daartoe niet verplicht, zijn er toch verscheidene schoolbesturen, die met de Inspecteurs geregeld overleg plegen bij benoemingen. Natuurlijk heeft dat niet overal hetzelfde karakter; in het eene geval is het van meer beteekenis dan in het andere, maar het is op zichzelf reeds een goed verschijnsel, dat ook via de Rijksinspectie inlichtingen betreffende sollicitanten worden ingewonnen.

„Opmerkelijk is," zegt een der Inspecteurs, „dat schoolbesturen soms niet weten, dat het mogelijk is bij benoemingen van de medewerking der Inspectie te profiteeren."

*Derde hoofdinspectie.*

Ook bij het bijzonder onderwijs heeft meer en meer bij een benoeming overleg met den Inspecteur plaats. Zoo vermeldt b.v. de Inspecteur in de inspectie Middelburg, dat de verhouding uitstekend is wat betreft dit overleg. Ook de Inspecteurs in de inspectiën Rotterdam en Dordrecht maken van gepleegd overleg melding. In Rotterdam werden als gevolg van dit overleg 2 hoofden van scholen benoemd. De Inspecteur der inspectie Neuzen zegt, dat overleg niet plaats vond en die van de inspectie 's Gravenhage, dat dit tot de uitzonderingen behoort, terwijl hun collega voor de inspectie Goes zich aldus uitdrukt: „Overleg heeft niet plaats. De Besturen zijn de meening toegedaan, dat zij het zóó goed zelf weten, dat de inlichtingen van den inspecteur gerust achterwege kunnen blijven. Dat zij het niet goed weten, blijkt maar al te vaak."

*Vierde hoofdinspectie.*

Dit komt sporadisch voor. Wel neemt het aantal gevallen toe, dat omtrent sollicitanten inlichtingen aan de inspecteurs worden gevraagd.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Het kwam nogal eens voor, dat omtrent de vervulling van een vacature van hoofd der school met den Inspecteur overleg werd gepleegd.

e. *Weigering getuigschrift van zedelijk gedrag* (artt. 107, 108).

*Tweede hoofdinspectie.*

Weigering van een getuigschrift van zedelijk gedrag had niet plaats.

*Derde hoofdinspectie.*

Dit kwam ook in 1928 voor het personeel aan bijzondere scholen niet voor.

*Vierde hoofdinspectie.*

Hiervan zijn mij geen gevallen bekend.

*Vijfde hoofdinspectie.*

In de inspectie Zuidhorn werd aan een hoofd der school, wegens ergerlijk levensgedrag, oneervol ontslag verleend.

f. *Strafmaatregelen* (artt. 10, 92—94).

*Tweede hoofdinspectie.*

Strafmaatregelen tegen onderwijzers kwamen heel weinig voor. De inspecteur-Almelo werd tweemaal betrokken in mishandelingen, aan bijzondere onderwijzers ten laste gelegd; de een kwam voor de rechtbank en werd veroordeeld tot een geldboete; tegen den ander werd geen rechtsingang verleend.

Aan 2 onderwijzers eener R.-K. jongensschool in de inspectie Doetinchem werd door het schoolbestuur een waarschuwing gegeven ter zake van onbehoorlijk gedrag buiten de school en aan het hoofd eener Christelijke school wegens het verstrekken van inlichtingen over een „interne" schoolaangelegenheid aan de „autoriteiten" (den inspecteur) en aan den onderwijzer dier school, wegens het niet voldoen aan een opdracht van het schoolbestuur.

Het hoofd van genoemde Christelijke school werd niet op eigen verzoek ontslagen, omdat hij naar het oordeel van het schoolbestuur: *a.* den bloei der school niet had bevorderd; *b.* onbetrouwbaar was in zijn werk; *c.* onbetrouwbaar in zijn levenswandel.

Dit ontslag is door de beroepscommissie vernietigd op formeele gronden.

*Derde hoofdinspectie.*

Hiervan is mij in geen enkel verslag iets gebleken. Alleen de inspecteur in de inspectie Dordrecht vermeldt onder het hoofd *ontslag* 1 geval.

*Vierde hoofdinspectie.*

Van genomen strafmaatregelen tegen bijzondere onderwijzers komen er maar weinig ter kennis van de inspecteurs; vandaar, dat deze er zoo weinig over rapporteeren. Later lekt er hier en daar wel wat van door. Niettemin hebben wij (de inspecteurs en ik) den indruk, dat de geest onder de bijzondere onderwijzers goed is.

Zoo meldt de inspecteur in de inspectie Amsterdam:

„Betreffende twee onderwijzers — één vast en één tijdelijk op twee scholen der St. Vincentiusscholen werd door mij — ingevolge opdracht van hoogerhand — aan den Ambtenaar van het Openbaar Ministerie gemeld, dat zij waarschijnlijk strafbare feiten hadden gepleegd.

Een geval betrof het werpen van een scherp voorwerp naar een leerling, waardoor deze een oog heeft verloren, en het andere, een geval, dat een onderwijzer onzedelijke handelingen met zichzelf verrichtte en leerlingen dwong daarbij tegenwoordig te zijn.

Het eerste geval is voor den betrokken onderwijzer bevredigend verloopen, daar hij kon aantoonen niet met opzet gehandeld te hebben. Het tweede geval heeft geleid tot ontslag op staanden voet, waarna ik al mijn collega's gewaarschuwd heb. Later is mij door de Justitie nadere inlichting gevraagd. Sedert heb ik niet meer van het geval vernomen."

De inspecteur in de inspectie Amersfoort heeft zelfstandig een positieve maatregel genomen:

„Dezelfde onderwijzeres aan de Christelijke school te Eemnes waaromtrent ik in mijn vorig jaarverslag rapporteerde, heeft dit jaar weer aanleiding gegeven tot ernstige klachten. Daar ik meende, niet langer zwijgend te mogen aanzien, dat door gebrek aan samenwerking de opvoedende waarde van het onderwijs aan die school denkbeeldig wordt, heb ik het Schoolbestuur schriftelijk in overweging gegeven, zeer ernstig na te gaan, hoe het dergelijke feiten in de toekomst zal voorkomen. Afschrift van dat schrijven is gezonden aan het hoofd der school en aan de onderwijzeres. Na dien tijd hebben zich geen ernstige feiten meer voorgedaan."

Er werden geen gevallen van verlies van bevoegdheid te mijner kennis gebracht.

g. *Nevenbedieningen, enz.* (art. 97, 2de lid).

*Eerste hoofdinspectie.*

Omtrent het bekleeden van nevenbedieningen deelt de inspecteur te Breda mede: „De meeste hoofden van bijzondere scholen zijn geheel of gedeeltelijk belast met de administratie van hun school. Deze werkzaamheid blijkt te moeten worden opgevat, als vallende onder de ambten en bedieningen, bedoeld in het tweede lid onder *b* van art. 97 der Lager-onderwijswet. Eenige hoofden van bijzondere scholen hebben daarom in den loop van 1928 aan Gedeputeerde Staten de vrijstelling gevraagd, waarvan in genoemd artikel sprake is en die vrijstelling is hun verleend".

*Tweede hoofdinspectie.*

Op 31 December 1928 bedroeg het aantal leerkrachten, die aan andere inrichtingen of cursussen werkzaam waren, nevenbetrekkingen bekleeden of te wier huize handel of nering gedreven of een beroep werd uitgeoefend, resp. 318, 118 en 4.

Het is niet gebleken, dat het van nadeeligen invloed was op het onderwijs of op de verhouding tot de ouders.

*Derde hoofdinspectie.*

*Onderwijs geven aan andere inrichtingen en cursussen;* bekleeden van nevenbetrekkingen, komt wel voor, doch niet in groote mate. Les gegeven wordt meestal aan cursussen voor vervolgonderwijs of buitenwettelijk onderwijs van gelijke strekking, in de stad meer dan op het platteland. Zoo vind ik in het verslag der inspectie Rotterdam: Lesgeven op cursussen komt *veel* voor.

De inspecteur in de inspectie Neuzen vermeldt:

1 bijzondere onderwijzer is leeraar aan een Ambachtschool, 1 aan een Handelsdagschool, 1 aan een landbouwschool.

Nevenbedieningen: 8 onderwijzers zijn kassier van een Boerenleenbank, 1 is secretaris van den Boerenbond, 1 agent van een spaarbank, 1 commandant van de vrijwillige landstorm, 1 boekhouder en 1 secretaris-penningmeester van het Burgerlijk Armbestuur.

De ontheffing volgens art. 97, 2de lid sub *b* werd te Rotterdam driemaal en te 's Gravenhage tweemaal verleend.

*Vierde hoofdinspectie.*

Dit komt bij het bijzonder onderwijs even sterk voor als bij het openbaar onderwijs. Hinderlijke, onvoeglijke of schadelijke samenkoppeling van betrekkingen kwamen niet voor.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Tot de nevenbetrekkingen, welke met name door hoofden van scholen worden bekleed, behoort nog al eens die van bezoldigd administrateur van het schoolbestuur.

h. *Pensioen, wachtgeld, non-activiteit* (art. 125).

*Eerste hoofdinspectie.*

De inspecteur te Helmond rapporteert het volgende: „Te Helmond werd een onderwijzeres kort voor haar huwelijk overgeplaatst van een school naar een andere onder hetzelfde bestuur staande school, waar een leerkracht op wachtgeld zou moeten worden gesteld. Bij eerste onderzoek namens de commissie van beroep werd door het bestuur verklaard en schriftelijk bevestigd, dat de overplaatsing was geschied op verzoek van de betrokken onderwijzeres, ten einde in het genot van wachtgeld te kunnen worden gesteld. Op grond van die verklaring werd het ontslag door de commissie van beroep niet gehandhaafd als zijnde in strijd met de goede trouw. Daarna werd door het bestuur haar eerst gegeven verklaring herroepen als zijnde in strijd met den werkelijken gang van zaken en voor de vergissing werd een zeer aannemelijke verklaring gegeven. De commissie van beroep vond daarin aanleiding, voor zoover dat kon, op haar eerste beslissing terug te komen. Op grond van de eerste beslissing werd door den Minister evenwel geen wachtgeld toegekend. De betrokken onderwijzeres is op grond van art. 51, lid 15, in beroep gegaan. Uitspraak is, voor zoover ik kan nagaan, nog niet gevolgd".

*Tweede hoofdinspectie.*

In 1928 werd een 28-tal wachtgelders(sters) aangesteld.

Aan een R.-K. school voor meisjes te Zutphen werd aan een onderwijzeres studie-verlof verleend; zij behaalde de akte M.O. Fransch.

*Derde hoofdinspectie.*

De inspecteur der inspectie Middelburg schrijft: „wachtgelders worden niet gevormd, daar het leerlingental der bijzondere scholen steeds toeneemt".

Verdere gegevens hierover staan niet te mijner beschikking.

*Vierde hoofdinspectie.*

Enkele gevallen worden mij gemeld van verlaten van het onderwijs met pensioen, zoowel ouderdoms- als invaliditeitspensioen.

Er werden slechts weinig onderwijzers en onderwijzeressen meer op wachtgeld gesteld; wel vonden meerderen in den loop van dit verslag jaar weder nieuw emplooi.

Niemand werd op non-activiteit gesteld.

## § 5. HET BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS.

Het aantal van Rijkswege gesubsidieerde scholen voor buitengewoon lager onderwijs bedroeg op 31 December 1928 72.

Deze 72 scholen zijn te verdeelen in:

6 scholen voor doofstommen, alle behoorende tot het bijzonder onderwijs. Deze scholen waren gevestigd te St. Michiels Gestel (2 scholen), Rotterdam, Amsterdam, Groningen en Voorburg (vroeger Dordrecht) en werden bezocht door 840 leerlingen 462 jongens en 378 meisjes). Aan deze scholen waren werkzaam 94 leerkrachten;

4 scholen voor blinden, eveneens alle behoorende tot het bijzonder onderwijs. Deze scholen waren gevestigd te Amsterdam, Grave (2 scholen) en Zeist en werden bezocht door 209 leerlingen (134 jongens en 75 meisjes). Het onderwijzend personeel bestond uit 20 leerkrachten;

72 scholen voor zwakzinnigen, waaronder begrepen zijn 4 scholen, verbonden aan gestichten voor idioten, en wel die te Ermelo ('s Heeren Loo), Noordwijk, Oostgeest (Voorgeest) en Udenhout (Huize Assisië). Van deze 72 scholen behoorden 43 tot het openbaar en 29 tot het bijzonder onderwijs. In totaal werden deze scholen bezocht door 6089 leerlingen (4122 jongens en 1967 meisjes), uit de gewone klassen en 726 leerlingen uit de bezinkingsklassen (394 jongens en 332 meisjes), terwijl daaraan verbonden waren 493 leerkrachten, met inbegrip van 38 vakleerkrachten. Deze scholen werden op 31 December bezocht door 5730 leerlingen uit de gewone klassen (3897 jongens en 1833 meisjes), en door 518 leerlingen uit de bezinkingsklassen (275 jongens en 243 meisjes), zoodat dus in totaal op 31 Dec. 1928 een vooruitgang valt op te merken van 567 leerlingen (344 en 223 meisjes).

3 scholen voor slechthoorenden, waarvan 2 behoorden tot het bijzonder onderwijs, nl. die te Amsterdam en Rotterdam en 1 tot het openbaar onderwijs, nl. te 's Gravenhage. Deze scholen werden bezocht door 237 leerlingen (145 jongens en 92 meisjes), terwijl daaraan verbonden waren 20 leerkrachten.

Over het jaar 1928 zijn ten behoeve van deze scholen voor buitengewoon lager onderwijs Rijkssubsidiën toegekend tot een totaal bedrag van f 1 529 969,08, tegenover f 1 454 699,14 over 1927. De verdeeling dezer subsidiën over de verschillende scholen is onder n°. I van bijlage F achter dit verslag opgenomen.

Als n°. II van de bijlage is opgenomen het jaarverslag van den inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs, omtrent den toestand van dat onderwijs over 1928, met gegevens omtrent de scholen afzonderlijk naar den toestand op 31 December 1928.

## § 6. DE BEVOEGDHEID TOT HET GEVEN VAN LAGER ONDERWIJS. DE AKTE-EXAMENS. DE OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS.

### I. De bevoegdheid.

a. *Vergunning aan vreemdelingen om onderwijs te geven* (art. 129).

Art. 129 der Lager-onderwijswet 1920 bepaalt, dat niemand lager onderwijs mag geven, die niet in het bezit is der bij deze wet gevorderde bewijzen van bekwaamheid en zedelijkheid; en dat vreemdelingen bovendien vergunning behoeven van de Koningin.

Deze vergunning is in 1928 aan 44 vreemdelingen verleend. Daarvan waren afkomstig uit: Duitschland 17 personen, België 6 personen, Engeland 1 persoon, Oostenrijk 4 personen, Hongarije 1 persoon, Silezië 1 persoon, Zwitserland 1 persoon.

De nationaliteit van 13 personen, waarvan 12 vrouwen en 1 man, is niet bekend.

b. *Vergunning om onderwijs te geven zonder geldelijke belooning* (art. 130).

In 1928 werden geen vergunningen gevraagd.

c. *Verlies van de bevoegdheid om onderwijs te geven* (artt. 10, 38, 40).

Op voordracht van burgemeester en wethouders of van den inspecteur kunnen Gedeputeerde Staten verklaren, dat de onderwijzer, die bij het geven van onderwijs leeringen verspreidt, strijdig met de goede zeden of aansporende tot ongehoorzaamheid aan de wetten des lands, zijn bevoegdheid tot het geven van onderwijs verloren heeft. Deze bepaling is ook van toepassing op den onderwijzer, die zich aan een ergerlijk levensgedrag schuldig maakt.

Deze voorschriften, welke aangetroffen worden in art. 10 der Lager-onderwijswet 1920, betreffen zoowel onderwijzers aan openbare als aan bijzondere scholen.

Bovendien geven de artt. 38 en 40 der wet aan Gedeputeerde Staten de bevoegdheid om te verklaren, dat een niet eervol ontslagen onderwijzer eener openbare school de bevoegdheid tot het geven van onderwijs heeft verloren.

Voor een overzicht van de aantallen malen, dat deze strafmaatregel is toegepast, wordt verwezen naar het staatje, opgenomen in § 3, onder III, onderdeel *e*.

d. *Terugbekoming van de verloren bevoegdheid* (art. 132).

Een krachtens de artt. 10, 38 of 40 der wet verloren bevoegdheid kan den belanghebbende door de Koningin worden teruggegeven (art. 132 Lager-onderwijswet 1920).

In 1928 werd in geen enkel geval de verloren bevoegdheid teruggegeven.

### II. De akte-examens.

a. *Algemeene opmerkingen* (art. 210).

In afwachting van het in werking brengen van de voorschriften der artt. 134 tot en met 136 der Lager-onderwijswet 1920 blijven ingevolge art. 210 dier wet de krachtens de wet op het lager onderwijs van 1878 bestaande bepalingen omtrent de examens ter verkrijging van akten gelden, totdat die onderwerpen overeenkomstig de wet van 1920 opnieuw zullen zijn geregeld. Bij wijze van overgang stelde echter voormeld art. 210 aanvankelijk eenige nieuwe regelen, welke voortaan zouden gelden in afwijking van het bepaalde in de artt. 78, 79 en 80 der wet van 1878. Deze overgangsregeling is echter vervangen door die, vervat in art. 210*bis*, dat door de wet van 23 Juli 1923 (*Staatsblad* n°. 287) in de Lager-onderwijswet 1920 is opgenomen.

De hoofdinspecteurs in de eerste, tweede, derde en vijfde hoofdinspectie hebben aan de akte-examens eenige opmerkingen van algemeenen aard gewijd, welke hier een plaats mogen vinden.

*Eerste hoofdinspectie.*

In de eerste hoofdinspectie werden in 1928 de volgende akte-examens afgenomen: te Eindhoven voor de onderwijzersakte en de nuttige handwerken voor meisjes, te Breda en te Roermond voor de hoofdonderwijzersakte, te 's Hertogenbosch voor de akte der vrije en orde-oefeningen der gymnastiek. Over deze examens werden afzonderlijke verslagen uitgebracht door de daarvoor benoemde commissiën.

Aan 4 openbare en 31 bijzondere kweekscholen werden eindexamens afgenomen. Het getal der geslaagden blijkt uit een der hieronder volgende opgaven.

*Tweede hoofdinspectie.*

Het is nog te vroeg om nu reeds een oordeel uit te spreken over den invloed en de gevolgen der examens l.o., speciaal van het onderwijzers- en het hoofdonderwijzersexamen, maar toch geef ik hier gaarne een plaats aan twee opmerkingen, die de inspecteur-Zwolle in zijn verslag maakt, de eene over het vak wiskunde, de andere over het vak rekenen. Hij zegt het volgende: „Algemeen is men van oordeel, dat het bepaalde in alinea 2 van art. 18 van het Koninklijk besluit van 11 September n°. 440 een moeilijk te verdedigen ongelijkheid schept. Het is waar, dat de vrouwelijke psyche niet uitmunt door geschiktheid en lust voor de studie der wiskunde. (Volgens het jaarverslag 1924—1925 is het aantal vrouwelijke leerkrachten 61 pct. van dat der mannelijke. Voor de moderne talen was het aantal vrouwelijke candidaten ruim 51 pct. van dat der mannelijke. Op het examen wiskunde was het slechts 13 pct.). Maar wanneer de vrouwelijke leerlingen van gemeentelijke en bijzondere kweekscholen daarom bedoeld privilege moeten hebben, waarom dan ook niet de meisjes van de Rijkskweek- en normaalscholen of nog beter alle vrouwelijke candidaten voor de akte 77*a*. Wel wordt iets van het onbillijke weggenomen voor allen, die het examen voor hoofdonderwijzer afleggen, maar de vele onderwijzeressen, die niet voor de hoofdakte studeeren, hebben de akte van onderwijzeres gemakkelijker verkregen aan

een gemeentelijke of een bijzondere kweekschool dan langs elken anderen weg. En al ben ik het niet geheel eens met Napoleon, die beweerde, dat het welzijn van den Staat nauw verbonden is met den vooruitgang en volmaking der wiskundige wetenschap, ik meen toch, dat de bestudeering van het vak verstand oefent en den geest scherpt. De wiskunde is niet alleen nuttig als men ze kent, maar ook wanneer men ze beoefent. Men schrappe het vak dus niet van den lesrooster der opleidingsinrichtingen, maar de ongelijkheid worde weggenomen.

Het vak rekenen heeft op het onderwijzersexamen zulk een wijziging ondergaan, dat op de lagere school de nadeelige invloed moet worden gemerkt, te meer nu het vak uit het program voor 77*b* geheel is verdwenen. Het eigenlijke practisch rekenen, zonder de excessen, had een groote formeele en ook een materieele waarde. Maar een geslaagde volgens art. 77*a* of *b* kan in het vervolg moeilijk een goede rekenles geven in de klassen 6 en 7 van een g.l.-school, laat staan in een 4de klasse van een u.l.o.-school. De toegevoegde kennis van het handelsrekenen is van weinig nut, want het geschikte deel daarvan werd vroeger reeds onderwezen en dus te memoriseeren usantiën, enz. zijn uit het geheugen verdwenen voor de candidaat in de gewone lagere school als onderwijzer verschijnt."

Deze opmerkingen zijn juist. Men moge over het vak wiskunde oordeelen, zoo men wil, er is geen reden voor de ongelijkheid, die er bij het onderwijzersexamen wordt gemaakt tusschen de vrouwelijke leerlingen der gemeentelijke en bijzondere kweekscholen en de andere vrouwelijke candidaten.

*Derde hoofdinspectie.*

In de verslagen der inspecteurs vind ik hierover geen mededeelingen, uitgezonderd in dat van de inspectie Dordrecht, waarin een vrij uitvoerig verslag wordt gegeven. Te dezen opzichte verwijs ik naar de verslagen, door de commissiën van examen aan de Regeering uitgebracht.

*Vierde hoofdinspectie.*

Hiervoor moge ik uwe Excellentie verwijzen naar de verslagen der afzonderlijke commissiën, die belast zijn geweest met het afnemen der examens.

*Vijfde hoofdinspectie.*

In mijn ambtsgebied werden te Groningen de Staatsexamens afgenomen ter verkrijging van de akte als onderwijzer(es), van de akte voor nuttige handwerken en van de akte voor lichamelijke oefening; te Groningen en Leeuwarden de examens ter verkrijging van de hoofdakte.

Het resultaat van deze examens was:

| | | | |
|---|---|---|---|
| akte als onderwijzer(es) ..... | aangegeven 125, | geslaagd | 64; |
| akte nuttige handwerken ..... | aangegeven 189, | geslaagd | 151; |
| akte lichamelijke oefening ..... | aangegeven 47, | geslaagd | 26; |
| hoofdakte Groningen ..... | aangegeven 280, | geslaagd | 99; |
| hoofdakte Leeuwarden ..... | aangegeven 203, | geslaagd | 79. |

b. *Mededeelingen omtrent elk der afgenomen examens.*

Omtrent de in 1928 afgenomen akte-examens kan het volgende worden medegedeeld:

1°. *Examen voor onderwijzer en onderwijzeres.*

In 1928 is éénmaal de gelegenheid opengesteld tot het afleggen van het Staatsexamen ter verkrijging van akten van bekwaamheid als onderwijzer en onderwijzeres. Mede werd daarbij gelegenheid gegeven tot het verkrijgen van de aanteekening voor vak *k*.

Dit examen werd afgenomen door commissiën, die zitting hebben gehouden te Eindhoven, Zutphen, 's Gravenhage, Amsterdam en Groningen.

Nadere bijzonderheden aangaande dit examen worden aangetroffen in de door de commissiën aan de Regeering gedane mededeelingen omtrent den uitslag van het onderzoek, welke zijn opgenomen in het bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van 7 November 1928, n°. 218 (n°. 29 der Verslagen en Rapporten).

In 1928 is wederom de gelegenheid opengesteld de akte van bekwaamheid als onderwijzer of onderwijzeres te verkrijgen door het afleggen van het kweekschool-eindexamen. Dit examen is afgenomen aan 31 Rijkskweekscholen, nl. te Alkmaar, Amersfoort, Arnhem, Apeldoorn, Appingedam, Breda, Coevorden, Deventer, Doetinchem, Drachten, Gorinchem, 's Gravenhage, Groningen, Haarlem, Heerenveen, Hengelo, Hellevoetsluis, 's Hertogenbosch, Hilversum, Leeuwarden, Maastricht, Meppel Middelburg, Nijmegen, Oostburg, Roermond, Schoonhoven, Utrecht, Winschoten, Zaandam en Zierikzee en aan alle van Rijkswege gesubsidieerde gemeentelijke en bijzondere kweekscholen.

Nadere bijzonderheden aangaande deze kweekschool-examens worden aangetroffen in mededeelingen omtrent den uitslag daarvan, welke zijn opgenomen in het bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van 9 April 1929, n°. 68 (n°. 10 der Verslagen en Rapporten).

Als bijlage G I is achter dit verslag een overzicht opgenomen, vermeldende den uitslag der Staats- en kweekschool-examens.

2°. *Examen voor hoofdonderwijzer en hoofdonderwijzeres.*

De commissiën, met het afnemen van dit examen belast, hebben zitting gehouden te Breda, Roermond, Arnhem, Zwolle, 's Gravenhage, Rotterdam, Utrecht, Haarlem, Groningen en Leeuwarden.

De uitslag van dit examen is als bijlage G II hierachter opgenomen. De ontvangen verslagen der commissiën zijn opgenomen in het bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 28 en Zaterdag 29 December 1928 n°. 252 (n°. 41 der Verslagen en Rapporten).

3°. *Examens voor de akten Fransch, Hoogduitsch en Engelsch.*

De commissiën, in 1928 belast gweest met het afnemen der akte-examens in de Fransche taal (lager onderwijs); Hoogduitsche taal (lager onderwijs), en Engelsche taal (lager onderwijs) hebben het schriftelijk examen afgenomen, respectievelijk te Amsterdam, Rotterdam, Breda, 's Gravenhage, Groningen, Venlo, Utrecht, Arnhem en Nijmegen; te Amsterdam, Breda, Nijmegen, 's Gravenhage en Zwolle, en te Amsterdam, Arnhem, Breda, Rotterdam, Utrecht, Zwolle en Groningen.

Het mondeling examen werd voor de akten Fransch en Engelsch te Utrecht afgenomen, voor de akte Duitsch te 's Gravenhage.

De volledige samenstelling der commissiën en verdere bijzonderheden aangaande deze examens worden aangetroffen in de door de commissiën uitgebrachte verslagen. Deze zijn opgenomen in het bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Woensdag 7 November 1928, n°. 218, Vrijdag 7 en Zaterdag 8 December 1928, n°. 240, en Donderdag 20 December 1928, n°. 249 (nos. 30, 36 en 40 der Verslagen en Rapporten).

De uitslag der examens (lager onderwijs) is in het overzicht vermeld, dat als bijlage G III hierachter is opgenomen.

4°. *Examen voor de akte handteekenen.*

De commissie, in 1928 belast geweest met het afnemen van het examen in handteekenen (lager onderwijs) heeft zitting gehouden te 's Gravenhage.

Nadere bijzonderheden zijn te vinden in het door de commissie uitgebrachte Verslag, dat opgenomen is in het bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Dinsdag 16 October 1928 n°. 202 (n°. 26 der Verslagen en Rapporten).

De uitslag van het examen is vermeld in het overzicht, opgenomen als bijlage G IV hierachter.

5°. *Examens voor de akten wiskunde, gymnastiek, landbouwkunde, tuinbouwkunde en handelskennis.*

In wiskunde, gymnastiek en handelskennis werden de examens voor de akte lager onderwijs afgenomen door commissiën, die tevens de candidaten voor akte middelbaar onderwijs hebben geëxamineerd. Voor landbouwkunde en tuinbouwkunde was een afzonderlijke commissie belast met het afnemen van de examens voor de akte van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs.

Ten aanzien van de samenstelling der commissiën en verdere bijzonderheden aangaande deze examens zij verwezen naar de uitgebrachte verslagen, welke zijn opgenomen in het bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Dinsdag 5 Februari

1928, n°. 25, van Dinsdag 16 October 1928, n°. 202, van Dinsdag 16 October 1928, n°. 202, en van Dinsdag 4 December 1928, n°. 237 (nos. 5, 23, 28 en 32 der Verslagen en Rapporten).

De uitslag van deze examens blijkt uit het overzicht, dat als bijlage G IV achter dit verslag is opgenomen.

6°. *Examen voor de akte vrije- en orde-oefeningen der gymnastiek.*

De commissiën, met het afnemen van dit examen belast, hebben zitting gehouden te 's Hertogenbosch, Apeldoorn, 's Gravenhage, Amsterdam en Groningen.

Nadere bijzonderheden aangaande dit examen worden aangetroffen in de door de commissiën gedane mededeelingen, welke zijn opgenomen in het bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Dinsdag 4 December 1928, n°. 237 (n°. 35 der Verslagen en Rapporten.

Achter dit verslag is als bijlage G V een overzicht opgenomen, hetwelk den uitslag dezer examens bevat.

7°. *Examens voor de akten nuttige en fraaie handwerken voor meisjes.*

Voor de nuttige handwerken hebben de examencommissiën zitting gehouden te Eindhoven, Arnhem, Rotterdam, Amsterdam en Groningen; voor de fraaie handwerken te Amsterdam.

Als bijlage G VI is de uitslag dezer examens opgenomen.

De verslagen der commissiën zijn opgenomen in het bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van 21 November 1928, n°. 228 (n°. 33 der Verslagen en Rapporten).

Ten slotte volgt als bijlage G VII een overzicht van den uitslag van alle examens, vergeleken met dien in de beide vorige jaren.

## III. De opleiding.

a. *Algemeene beschouwingen.*

De opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen had bij den aanvang van 1928 plaats aan 30 Rijkskweekscholen en 3 Rijksnormaallessen. Voorts aan 74 gemeentelijke en bijzondere kweekscholen en 26 gemeentelijke en bijzondere normaallessen, welke alle door het Rijk werden gesubsidieerd. Van deze gesubsidieerde kweekscholen werden er 5 in stand gehouden door gemeenten en 69 door vereenigingen; de laatste zijn te onderscheiden in 22 Protestantsche, 44 Roomsch-Katholieke en 3 andere.

Onder n°. I van bijlage H is een overzicht opgenomen van de Rijks-, gemeentelijke en bijzondere kweekscholen en normaallessen gedurende het cursusjaar 1928/1929.

Daarin is voor elke opleidingsinrichting het aantal kweekelingen bij den aanvang en bij het eind van den cursus vermeld, het getal kweekelingen, die in 1929 examen hebben afgelegd, en het getal van hen, die daarbij geslaagd zijn. Bovendien is bij elk der Rijksinrichtingen het kostenbedrag over het kalenderjaar 1928 opgegeven en bij de overige het bedrag van het Rijkssubsidie over dat jaar.

b. *Rijkskweekscholen.*

De hoofdinspecteur in de eerste hoofdinspectie schrijft het volgende:

Voor de opleiding tot onderwijzer en onderwijzeres waren er in de eerste hoofdinspectie 4 Rijkskweekscholen, 31 bijzondere kweekscholen en 6 bijzondere normaallessen. Twee Rijkskweekscholen en 10 bijzondere kweekscholen hadden een afdeeling B tot opleiding voor de hoofdonderwijzersakte.

Het is gebleken, dat het aantal dergenen, die werden opgeleid voor de onderwijzersakte van 2862 daalde tot 2658. In 1925 verminderde dit aantal met 14, in 1926 met 409, in 1927 met 399, thans met 204. De vermindering is dus zeer aanzienlijk.

Er werden 770 onderwijzersdiploma's uitgereikt. Voor het eerst sinds jaren trad hier vermindering in; het aantal bedroeg in 1927 nog 863.

Overigens valt omtrent deze inrichtingen nog het volgende mede te deelen.

*Rijkskweekscholen.*

De cursus der Rijkskweekschool te Breda is 3-jarig. Het aantal leerlingen bleef ongeveer hetzelfde en bedroeg bij het einde van het jaar 47, waaronder 23 vrouwelijke. De leeraar J. J. Tempelman, die gedurende de vacature tijdelijk met het directoraat was belast, werd met ingang van 1 Februari 1928 tot directeur benoemd. De tijdelijke aanstelling der leeraren J. F. Spijkerman en H. C. Bayings nam op 31 Augustus 1928 een einde. Het onderwijzend personeel kweet zich behoorlijk van zijn taak. De leerlingen woonden de lessen geregeld bij. Hun ijver en gedrag gaven reden tot tevredenheid. Godsdienstonderwijs werd aan de school niet gegeven. Voor het eerst werd dit jaar ook examen afgenomen in handenarbeid. De practische oefening der leerlingen had aan verschillende scholen in de gemeente Breda plaats.

De cursus der Rijkskweekschool te 's Hertogenbosch is eveneens 3-jarig. De huisvesting der school laat zeer veel te wenschen over. Het aantal leerlingen, hetwelk op het einde des jaars 33 bedroeg, is evenwel dalende. Er moet rekening gehouden worden met de mogelijkheid, dat opheffing der school wegens onvoldoend aantal leerlingen noodig zal worden. In afwachting hoe de toestand zich zal ontwikkelen, kan daarom voorloopig de school in het bestaande gebouw gevestigd blijven. Het onderwijs in teekenen en in de gymnastiek wordt in het gebouw der Rijkshoogereburgerschool gegeven.

De leeraar in het teekenen de heer C. H. J. Pasmans overleed in Augustus 1928. Het leerarend personeel werkte met grooten ijver, de leerlingen beijverden zich om zich van hun plichten te kwijten.

Godsdienstonderwijs werd niet gegeven. De practische oefening der leerlingen had plaats in een 3-tal scholen in de gemeente 's Hertogenbosch.

Aan de Rijkskweekschool te Maastricht en aan de daaraan verbonden Rijksleerschool kweet het onderwijzend personeel zich naar behooren van zijn taak. Ook was het gedrag en de ijver der leerlingen in het algemeen zeer voldoende. Behalve 2 leerlingen volgden allen het godsdienstonderwijs. Onder leiding van leeraren organiseerden de kweekelingen tooneel- en muziekavonden, die in gebouw der school in besloten kring werden gehouden.

De lokalen en terreinen verkeeren in goeden staat van onderhoud. De toestand der leermiddelen is voldoende. Uitbreiding der centrale verwarming over het geheele gebouw is zeer gewenscht.

Het aantal kweekelingen is gedaald tot 37. Stijging van dit aantal schijnt evenwel verwacht te kunnen worden.

De resultaten der practische opleiding in de leerschool mogen voldoende worden geacht. In verband met de inkrimping van het personeel der leerschool moest aan mejuffrouw B. van Ittallie, die zich gedurende vele jaren op uitstekende wijze van haar taak had gekweten, eervol ontslag worden verleend. Er waren bij het einde van het schooljaar 146 jongens en 132 meisjes als leerling ingeschreven.

De afdeeling B telde bij het einde van den cursus 29 leerlingen in het eerste en 16 in het tweede leerjaar. Van de 15 candidaten, die zich aan het hoofdakte-examen onderwierpen, slaagden er 5. Het is het algemeen oordeel der leeraren, dat de gebruikelijke voorbereiding van 2 jaren voor dit examen te kort is.

Ook aan de Rijkskweekschool te Roermond vervulde het onderwijzend personeel zijn taak uitstekend en viel over vlijt en gedrag der leerlingen niet te klagen. Aan den leeraar J. van 't Hof Czn. werd met ingang van 1 April 1928 eervol ontslag verleend als leeraar in den handenarbeid. Het onderwijs in dit vak werd opgedragen aan den heer J. J. V. Simmelink, tot dan toe leeraar in de Engelsche taal, als hoedanig hij werd vervangen door den heer Th. M. H. Lucas.

Het aantal leerlingen is gedaald tot 37 en zal, in verband met het afnemen der openbare scholen in de omgeving, vermoedelijk nog verder dalen. Aan het godsdienstonderwijs werd door bijna alle leerlingen deelgenomen. Het gebouw verkeerde in goeden staat van onderhoud. De practische oefening der kweekelingen had plaats in de openbare lagere school te Roermond.

De afdeeling B telde bij het einde van den cursus 18 leerlingen in het eerste en 15 in het tweede leerjaar. Tien leerlingen onderwierpen zich aan het hoofdakte-examen. Daarvan slaagde de helft.

*Tweede hoofdinspectie.*

Rijkskweekscholen bestaan te Arnhem, Apeldoorn, Deventer, Doetinchem en Hengelo; die te Nijmegen werd met ingang van 1 September 1928 opgeheven, omdat zij, nu de Rijkskweek-

scholen streekscholen zijn geworden en Nijmegen met omgeving, vooral naar het Zuiden, een voor het grootste deel Katholieke bevolking heeft, geen recht van bestaan meer had.

In het personeel der Rijkskweekscholen kwam zoo goed als geen verandering.

Op die te Deventer werd de plaats van den heer H. v. d. Velde, muziekleeraar, wien na ontslag wegens ziekte pensioen werd verleend, ingenomen door de heeren A. Renssen (voor viool), J. Brugge (voor piano), terwijl zijn zanglessen werden overgenomen door den directeur; de heer P. A. ter Weert, die benoemd werd tot leeraar aan de R.H.B.S. te Middelburg, werd op 1 Maart vervangen door den heer G. C. van Munster, tijdelijk leeraar aan de Rijkskweekschool te Doetinchem en die daaraan tijdelijk verbonden bleef tot 1 September 1928.

De concierge dezer school ging op 1 October met pensioen en werd vervangen door P. J. Willemse.

Aan de kweekschool te Apeldoorn werd de tijdelijke aanstelling van mejuffrouw G. G. Tiemersma, leerares in aardrijkskunde en cosmographie, natuurlijke historie en scheikunde, met ingang van 1 September 1928 veranderd in een vaste benoeming, terwijl de tijdelijke aanstellingen van mevrouw C. G. Prahin, leerares voor Fransch en schrijven, van den heer K. E. van Griethuysen, leeraar in geschiedenis en van mejuffrouw M. E. van Bergen, leerares in Ned. taal en letterkunde, werden verlengd. De leeraar in hygiëne zag zich door zijn drukke werkzaamheden genoodzaakt zijn ontslag te vragen; in zijn plaats werd tijdelijk benoemd de heer H. J. Stigter, arts te Apeldoorn.

Aan mejuffrouw H. J. Clerx, leerares in handwerken aan kweek- en leerschool,werd met ingang van 1 September 1928 eervol ontslag verleend op grond van art. 52 der Pensioenwet. Mevrouw H. E. Overdijkink, die tijdelijk haar betrekking had waargenomen, werd in haar plaats tot vaste leerares benoemd.

Aan de kweekschool te Arnhem werd de tijdelijke benoeming van den heer E. G. Hartlief als leeraar in aardrijkskunde en cosmographie voor afdeeling B gecontinueerd voor den cursus 1928/1929, terwijl in de plaats van Drs. J. H. van Lint, leeraar in natuurkunde, tot tijdelijk leeraar in dit vak met ingang van 20 April 1928 en later ook voor den cursus 1928/1929 werd benoemd Drs. B. W. van der Wiel.

Aan de kweekschool te Doetinchem werd met ingang van 1 Januari 1928 tot vakleeraar in vioolspel benoemd de heer J. Moossdorff te Doesburg.

De heer G. C. van Munster werd met ingang van 1 Maart 1928 benoemd tot vast leeraar aan de kweekschool te Deventer, terwijl hij voor 2 uur aardrijkskunde en 1 uur rekenen werd gehandhaafd als tijdelijk leeraar tot 1 September 1928.

Voor het tijdvak 1 Maart—1 September 1928 werd als tijdelijk leerares voor het Fransch benoemd mevrouw T. Bakker—van der Gaast, voor het vak rekenen Y. Brouwers, beiden te Doetinchem en voor het vak aardrijkskunde A. Witteveen te Hummelo.

Voor den cursus 1928/1929 werd de laatste benoemd tot tijdelijk leeraar in de vakken aardrijkskunde en geschiedenis.

Met veel ijver en toewijding verricht het personeel dezer scholen zijn arbeid. Behoudens een enkele jonge leerkracht, die meer ervaring behoeft, en een enkele oude, die de ervaring nog niet geheel geschikt gemaakt heeft, zijn de leeraren(essen) ten volle bekwaam voor de taak, waartoe zij geroepen zijn.

De resultaten, wat het aantal geslaagden bij de gehouden eindexamens betreft, waren niet alleen daarmede in overeenstemming, gelijk uit de gegevens in staat XII, kolom 1 t/m 8 ook blijkt, maar bij mijn bezoek aan de kweekscholen bleek mij, dat het den leeraren niet voldoende is, hun leerlingen genoeg kennis en bekwaamheid aan te brengen om voor dat examen te slagen, maar dat zij hun eisch hooger stellen: jongelieden te vormen tot goede onderwijzers.

Onze kweekscholen geven haar leerlingen een zoodanige algemeene ontwikkeling, dat ze, zoo noodig, ook nog een andere loopbaan dan die van onderwijzer kunnen kiezen, van de meeste mag gezegd, dat ze haar leerlingen doen leven in een sfeer, die bij hen belangstelling voor onderwijs en opvoeding en voor het kind kan wekken.

Waren over het geheel de resultaten van afdeeling A der kweekscholen goed of zeer goed, die van het onderwijs aan afdeeling B lieten veel te wenschen over; de cijfers betreffende de geslaagden voor het examen van hoofdonderwijzer der hoofdaktecursussen (afdeeling B) der kweekschool te Apeldoorn, Arnhem, Deventer, Doetinchem en Hengelo (O.) en van de hoofdaktecursussen (geen afdeeling B), zeggen genoeg.

Het is wel merkwaardig, wat de directrice der kweekschool te Apeldoorn daaromtrent zegt:

„Over het algemeen werd er door de cursisten nog niet genoeg en vooral niet degelijk genoeg gewerkt. Het examen voor de hoofdakte omvat niet zooveel vakken, maar vraagt voor deze vakken een goede studie. Hebben de cursisten reeds een plaats bij het onderwijs, dan moeten zij 's avonds na hun schooldagtaak toch ook nog hun voorbereidend werk daarvoor en hun correctie doen: zal in twee jaar de studie voor de hoofdakte goed worden gedaan, dan moet er beide jaren hard worden gewerkt. Dit wordt door vele cursisten nog niet genoeg ingezien. Maar ook zij, die wel beide jaren flink werken, zullen, als zij daags in de school staan of des avonds daarvoor hun werk moeten doen, dikwijls moeite hebben om in een 2-jarigen cursus hun hoofdakte te behalen, vooral als zij een middelmatigen aanleg hebben. Een 3-jarigen hoofdaktecursus, waarvan het laatste jaar een repetitiecursus zou moeten zijn, zou aan de meer begaafden en aan de flinke werkers de gelegenheid geven om de hoofdaktestudie in 2 jaar te kunnen doen, terwijl voor de minder begaafden en voor hen, die om gezondheidsredenen of andere redenen er 3 jaar over zouden willen doen, de gelegenheid daarvoor open zou moeten staan."

Hierin komen drie zaken naar voren: 1°. de cursisten werken niet degelijk genoeg, 2°. voor flinke werkers met niet meer dan middelmatigen aanleg is een studietijd van 2 jaar toch nog te kort, 3°. een 3-jarige afdeeling B, waarvan het laatste jaar een repetitiejaar zou moeten zijn, is noodig.

De directeur der kweeksschool te Deventer, van welker afdeeling B 19 aan het examen deelnamen, doch slechts 4 slaagden, zegt van dezen uitslag: „Wij hopen door meer te vragen en te repeteeren en door streng op te treden bij veel verzuim en luiheid, hierin gaandeweg verbetering te brengen. Over het geheel wordt door de leeraren een 3-jarige cursus noodig geacht."

Van afdeeling B der kweekschool te Hengelo slaagden er van de 32 candidaten maar 8. Omtrent de middelen, waarvan hij verbetering verwacht, zegt hij het volgende: „Een middel daartoe wordt gezien in meerdere contrôle op den overgang van klas I naar klas II, waarvoor tot nu toe enkel deelname aan klas I werd gevraagd.

Het is mogelijk, dat deze contrôle sommige studenten voor de hoofdakte van den cursus zal afhouden — ook flinke studenten wellicht —, maar in het algemeen mag worden verwacht, dat de maatregel goed zal werken.

Toch zal ook bij nauwgezette studie een deel der candidaten in 2 jaar niet aan de gestelde eischen van het examenprogramma kunnen voldoen. Daarom wordt een tweede middel tot verbetering van het eindresultaat van den cursus gezien *in de instelling van een repetitieklas*, waaraan kunnen deelnemen ten eerste zij, die na het doorloopen der beide gewone klassen zich nog niet bekwaam genoeg achten om examen te doen; ten tweede zij, die bij het examen worden afgewezen."

Deze drie schoolleiders verwachten allen verbetering van een 3-jarige opleiding; twee van hen willen de derde klasse een herhalingsklasse doen zijn.

Het blijkt wel, dat het overgroote deel der candidaten met een 2-jarige studie de hoofdakte niet kunnen behalen. De oorzaak ligt ongetwijfeld voor een deel bij de cursisten zelf; velen meenen te kunnen volstaan met den cursus geregeld te bezoeken; sommigen verzuimen lessen, die ze toch niet kunnen missen; maar de degelijkheid der studie en de kans op slagen voor de meesten zou er bij winnen, als de leerstof verdeeld kon worden over 3 jaren, desgewenscht over 2½ jaar, zoodat nog ½ jaar voor repetitie overblijft.

Wordt het bezwaar geopperd, dat daardoor zij, die voor de hoofdaktestudie niet meer dan 2 jaar noodig hebben, zouden worden gedupeerd, zoo kan daartegenover gesteld worden, dat voor dezen de mogelijkheid bestaat om naast de studie voor de hoofdakte, die voor een der nieuwe talen of een ander vak ter hand te nemen. Voor de vluggen biedt dit geen bezwaar; ze kunnen voor de hoofdaktestudie zooveel tijd nemen als ze noodig hebben.

Overigens dient door directeur en leeraren wel in acht genomen te worden, dat op den overgang van het eerste naar het tweede leerjaar van afdeeling B ook van toepissing is art. 35 van het Koninklijk besluit van 11 September 1923 (*Staatsblad* n°. 439).

Deelname aan klasse I is niet voldoende om plaats te nemen in klasse II. Wie de eerste klasse niet met vrucht heeft doorloopen, behoort niet toegelaten te worden tot de tweede klasse. Ze zijn daar maar hinderlijk voor den goeden gang van het onderwijs en profiteeren er voor zich zelf ook maar weinig van.

Het blijkt wel, dat meer aandacht dan tot heden moet worden gewijd aan het onderwijs in de afdeeling B; op een der afdeelingen B liet, naar mij werd gerapporteerd, de orde wel eens te wenschen over!

Bijzondere moeilijkheden geeft thans de huisvesting der kweekscholen te Arnhem en te Hengelo. Beide zijn ondergebracht in de lokalen van een gewone lagere school. Het blijkt nu meer en meer, dat deze op den duur niet voldoen aan de eischen, die het kweekschoolonderwijs stelt.

Er zal binnen niet te langen tijd in moeten worden voorzien.

*Derde hoofdinspectie.*

*Opleiding.* (Lager-onderwijswet 1878.)

a. *Rijkskweekscholen.*

Rijkskweekscholen bestonden in 1928 te Gorinchem, 's Gravenhage, Hellevoetsluis, Middelburg, Oostburg, Schoonhoven en Zierikzee.

Het aantal leerlingen was in verband met de herplaatsing der wachtgelders dalende, maar zal wegens de wederinvoering van het 7de leerjaar spoedig weer stijgen.

*Vierde hoofdinspectie.*

De Rijkskweeksscholen in mijn ambtsgebied zijn gevestigd te Alkmaar, Amersfoort, Haarlem, Hilversum, Utrecht en Zaandam.

Aan het einde van den cursus 1927/1928 nam de directeur der Rijkskweekschool te Haarlem, de heer J. G. Nijk, afscheid van de school. De heer Nijk was een man van groote verdienste voor de opleiding van de onderwijzers. De hulde, hem door zoovelen in den lande toegebracht bij zijn ontslag, was dan ook wel verdiend. De heer Nijk werd bij den aanvang van den cursus 1928/1929 opgevolgd door den heer Th. Lancee, voorheen directeur der Rijkskweekschool te Groningen.

Aan alle Rijkskweekscholen zijn afdeelingen B verbonden, waarvan die in Haarlem en Hilversum zeer druk bezocht worden. Alleen aan de kweekscholen te Utrecht en te Zaandam is het aantal deelnemers nog niet geheel voldoende.

Behalve aan de Rijkskweekschool te Amersfoort wordt aan alle kweekscholen ook les gegeven in handenarbeid. Evenwel zal te Amersfoort dit onderwijs in 1929 worden ingevoerd.

De behuizing der Rijkskweekschool te Zaandam is belangrijk verbeterd. Het gebouw heeft een radicale wijziging ondergaan. Aan het gemeentebestuur aldaar komt een woord van dank toe voor de onbekrompen wijze, waarop het die verbetering heeft tot stand gebracht.

Voor Hilversum en Amersfoort is nu ook de tijd van verbetering aangebroken. In het volgend jaarverslag zal van de afdoening daarvan melding gemaakt kunnen worden.

Aan alle Rijkskweekscholen wordt door godsdienstleeraren van onderscheiden kerkgenootschappen en richtingen godsdienstonderwijs gegeven. Dit onderwijs wordt door de meeste leerlingen met belangstelling en vrucht gevolgd. In Alkmaar werd de godsdienstleeraar ds. Boeke vervangen door ds. Makkink. In Zaandam waren geen leerlingen meer, wier ouders godsdienstonderwijs van den orthodoxen predikant voor hun kinderen begeerden, zoodat deze lessen daardoor beëindigd werden. Den predikant mag een woord van dank niet onthouden worden voor het onderwijs, dat hij pro deo aan enkele leerlingen heeft willen geven.

Het personeel der Rijkskweekscholen verrichtte den arbeid met trouw en toewijding. Slechts aan één kweekschool liet de gezondheidstoestand van enkele leerkrachten te wenschen over.

*Vijfde hoofdinspectie.*

De verbetering in de huisvesting van de Rijkskweekschool te Appingedam, waarop ik wees in mijn vorig verslag, kwam tot stand. Met eenige plechtigheid werd het nieuwe gebouw, een geheel verbouwd groot heerenhuis met tuin, in gebruik genomen.

De pogingen om ten dezen te Leeuwarden de hoogst noodige verbetering tot stand te brengen, leidden gelukkig tot het resultaat, dat vast kwam te staan, dat met het einde van den op 1 September 1928 begonnen cursus ook het einde van den vrijwel onhoudbaren toestand gekomen zou zijn.

Ten eenenmale onvoldoende zullen dan nog gehuisvest zijn in de eerste plaats de Rijkskweekschool te Groningen en in de tweede plaats die te Heerenveen; laatstbedoelde school heeft slechts vier gewone leslokalen, die nauwlijks plaats bieden voor 24 leerlingen.

Ten aanzien van de eindexamens der kweekscholen worde ook nu weer vermeld, dat zeer bepaald de wenschelijkheid werd gevoeld, dat aan alle scholen hetzelfde schriftelijk werk wordt gegeven.

In den volgenden staat wordt een overzicht gegeven van het aantal leerlingen en het resultaat der eindexamens van alle in mijn ambtsgebied bestaande kweekscholen.

c. *Gemeentelijke en bijzondere kweekscholen.*

Naast de feitelijke mededeelingen, welke in hoofdzaak in de desbetreffende bijlage van dit Verslag zijn opgenomen, leveren eenige hoofdinspecteurs de volgende beschouwingen van algemeenen aard.

*Eerste hoofdinspectie.*

Er waren geen gemeentelijke kweekscholen.

Het aantal leerlingen der bijzondere kweekscholen voor onderwijzers nam een weinig toe nl. van 868 tot 871, waarschijnlijk in verband met de afname van het aantal leerlingen der Rijkskweekscholen. Dat der bijzondere kweekscholen voor onderwijzeressen daalde evenwel aanzienlijk nl. van 1709 tot 1555. De kweekscholen zijn in goed ingerichte gebouwen gehuisvest. Het onderwijs wordt over het algemeen door alleszins bekwame en geschikte leeraren gegeven en door de leerlingen met ijver gevolgd. De practische opleiding is nog niet overal voldoende. Er wordt de laatste jaren echter wat meer werk van gemaakt. Blijkens de gehouden examens zijn de resultaten van het onderwijs zeer goed.

*Tweede hoofdinspectie.*

Gemeentelijke kweekscholen zijn er niet in de tweede hoofdinspectie.

Van het personeel der bijzondere kweekscholen kan hetzelfde gezegd worden als van hen, die aan de Rijkskweekscholen werkzaam zijn; de liefde en de toewijding, waarmede men zijn arbeid verricht, is te prijzen en men streeft er niet alleen naar de leerlingen klaar te maken voor het onderwijzersexamen en die, waarbij een aanteekening op de akte verkregen wordt, maar jaagt ook naar een hooger doel; jongelieden op te leiden tot opvoeders der jeugd in de school.

De resultaten van afdeeling A, op welker leerlingen de leeraren veel meer directen invloed hebben dan op die van afdeeling B, zijn, wat betreft de examenuitkomsten, goed of zeer goed; die van afdeeling B slecht of zeer slecht.

Wat bij de Rijkskweekscholen gezegd moest worden van deze afdeeling, geldt ook van die aan de bijzondere kweekscholen.

*Derde hoofdinspectie.*

*b.* I. *Gemeentelijke kweekscholen.*

Gemeentelijke kweekscholen waren er 1 te Leiden, 1 te Rotterdam, en 1 te Dordrecht.

*b.* II. *Bijzondere kweekscholen.*

Bijzondere kweekscholen waren er 1 te Dordrecht, 1 te Gorinchem, 3 te 's Gravenhage, 1 te Leiden, 1 te Middelburg, en 3 te Rotterdam.

*Vierde hoofdinspectie.*

In het aantal en de soort dezer kweekscholen kwam geen verandering. Ook werd geen dezer inrichtingen verplaatst naar een ander gebouw.

Wat betreft het onderwijzend personeel, de aantallen kweekelingen en de resultaten dezer kweekscholen moge ik Uwe Excellentie verwijzen naar de afzonderlijke verslagen, die reeds werden ingezonden.

Tot mijn spijt moet ik melden, dat de opleiding van leerkrachten voor Indië aan de afdeeling B der St. Ludgeruskweek-

school te Hilversum zal worden stop gezet wegens moeilijkheden inzake de subsidiëering van de opgeleiden en het voorschrift, dat deze dadelijk na hun slagen voor de hoofdakte naar Indië moeten vertrekken, en daar niet zeker zijn van bij het Roomsch-Katholiek bijzonder onderwijs geplaatst te zullen worden.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Aan de beide bijzondere kweekscholen te Leeuwarden werd geen eindexamen afgenomen; de leerlingen der vierde klasse van deze scholen namen deel aan het Staatsexamen, met het resultaat, dat van de 26 candidaten der Bijz. Gereformeerde kweekschool 16 slaagden en van de 17 candidaten der Bijz. Hervormde kweekschool 7 slaagden.

Het leerplan der kweekscholen met zijn groot aantal vakken, dat een groot aantal wekelijksche lesuren noodzakelijk maakt, vergt van de leerlingen veel; gelukkig kan worden getuigd, dat dezen in het algemeen een lofwaardigen ijver aan den dag leggen.

Een verblijdend verschijnsel mag het heeten, dat ook aan de Rijkskweekscholen het onderwijs in den godsdienst door vrijwel alle leerlingen geregeld wordt gevolgd; men kan zeggen, dat dit vak als een gewoon leervak aan de school wordt beschouwd.

Hier worde vermeld, dat het directoraat der Rijkskweekschool te Groningen verandering onderging, doordat de directeur, de heer Th. Lancée, in dezelfde functie benoemd werd te Haarlem. Ik aarzel niet ook hier te kennen te geven, dat het vertrek van den heer Lancée voor de Groningsche school een ernstig verlies was, omdat het directoraat aan hem in alle opzichten zoo goed was toevertrouwd.

Naar het vinden van een opvolger behoefde gelukkig niet lang te worden gezocht. Uit het bekwame personeel, dat de school heeft, werd de heer J. H. van den Veen tot directeur benoemd.

d. *Rijksnormaallessen.*

Zooals uit het overzicht, opgenomen onder n°. 1 van bijlage H, blijkt, bestonden er op het einde van 1928 4 Rijksnormaallessen.

*Eerste hoofdinspectie.*

Er bestonden in de eerste hoofdinspectie geen Rijksnormaallessen meer.

*Tweede hoofdinspectie.*

Van deze inrichtingen bestaan er nog twee in tweede hoofdinspectie, één te Zwolle en één te Tiel.

De resultaten van het onderwijs aan de Rijksnormaallessen te Zwolle waren in 1928 goed, die van deze inrichting te Tiel lieten te wenschen over. Ik houd mij overtuigd, dat aan beide scholen door het personeel met ijver wordt gewerkt.

Het komt mij voor, dat de omzetting dezer Rijksnormaallessen in Rijkskweekscholen in 1930 ter hand genomen dient te worden. Misschien zal reeds spoedig blijken, dat men deze opleidingsinrichtingen moeilijk kan missen en dat haar opheffing buiten beschouwing kan blijven. Maar dan is er ook geen reden om met de omzetting in kweekscholen te wachten, wat dringt, omdat de huisvesting dezer scholen slecht is.

In 1930 komt te Tiel een geschikt gebouw vrij en verwacht mag worden, dat burgemeester en wethouders van Zwolle bereid zullen zijn voor een kweekschool een behoorlijk gebouw tegen niet te hooge huur beschikbaar te stellen.

*Derde hoofdinspectie.*

De Rijksnormaallessen zijn opgeheven, behalve te Klaaswaal, die in 1928 nog 29 leerlingen telde.

*Vierde hoofdinspectie.*

Deze komen in mijn ambtsgebied niet meer voor.

e. *Gemeentelijke en bijzondere normaallessen.*

Omtrent de gemeentelijke en bijzondere normaallessen hebben de hoofdinspecteurs het volgende in hun jaarverslagen opgemerkt.

*Eerste hoofdinspectie.*

Er waren geen gemeentelijke normaallessen.

Het aantal leerlingen der bijzondere normaallessen daalde van 100 tot 78. Evenwel nam het aantal leerlingen der normaallessen van de Broeders van St. J. B. de la Salle te Baarle-Nassau aanzienlijk toe. In de eerste klas namen 13 leerlingen plaats en het totaal steeg van 22 tot 32.

Te Roermond werden in 1928 geen nieuwe leerlingen aangenomen. Sinds 1 September 1928 zijn er nog alleen 6 leerlingen in het vierde leerjaar. Ook te Grubbenvorst zijn in 1928 geen nieuwe leerlingen toegelaten en bleven er nog slechts 7 leerlingen van het vierde leerjaar over. De inspecteur te Venlo deelt over de laatstgenoemde inrichting mede: „Bijzondere normaallessen voor onderwijzeressen zijn gevestigd te Grubbenvorst. Het aantal leerlingen is wegens geringe Rijkssubsidie en wegens sterk verminderde aanmelding zeer achteruitgegaan. Het heeft in den loop van 1928 zelfs in het voornemen van het bestuur gelegen de inrichting op te heffen, waaraan echter tot hiertoe geen uitvoering is gegeven."

*Tweede hoofdinspectie.*

Gemeentelijke normaallessen komen in de tweede hoofdinspectie niet voor. Bijzondere normaallessen bestaan nog te Apeldoorn, Ede, Elburg, Harderwijk, Dedemsvaart, Kampen en Zwartsluis.

De bijzondere normaallessen te Terborg, die in het jaarverslag over 1927 nog genoemd konden worden, werden in 1928 opgeheven, terwijl die te Ermelo-Veldwijk werden overgeplaatst naar Harderwijk.

Omtrent de bijzondere normaallessen te Apeldoorn rapporteert de inspecteur-Apeldoorn het volgende: „Gemeentelijke normaallessen zijn er evenmin, wel bijzondere Protestantsche normaallessen in de Koningin Wilhelminaschool aan de Kerklaan te Apeldoorn, onder de directie van den heer K. v. d. Kooi, hoofd der afd. u.l.o. van genoemde school. De toewijding van de onderwijzers is zeer groot, de indruk, dien ik kreeg bij mijn bezoeken aan deze lessen, was heel gunstig, al blijft het aantal leerlingen gering. Op 31 December 1928 bedroeg het aantal leerlingen 11 (5 m. en 6 vr.); hun gedrag en vlijt laten niets te wenschen over; dit jaar hopen 2 m. en 1 vr. candidaat op te gaan voor het onderwijzersexamen."

Omtrent de bijzondere normaallessen te Dedemsvaart zegt de inspecteur-Ommen het volgende: „de bijzondere normaallessen te Dedemsvaart leiden geen florisant bestaan; het getal leerlingen blijft klein. De resultaten zijn bevredigend, doch de practische opleiding is er onbekend."

Van de bijzondere normaallessen te Kampen en Zwartsluis meldt de inspecteur-Zwolle, dat zij haar laatste leerlingen opleiden voor het examen in 1929 en dat deze inrichtingen, wanneer deze kweekelingen allen slagen, vrij zeker zullen worden opgeheven.

*Derde hoofdinspectie.*

Bijzondere normaallessen waren er: 1 te Neuzen (die niet opgeheven zijn, maar in 1928 geen leerlingen hadden); 4 te 's Gravenhage en 1 te Rotterdam.

*Vierde hoofdinspectie.*

Hiervan zijn alleen nog in werking de Christelijke normaallessen te Amersfoort (met 2 klassen); de Christelijke normaallessen te Amsterdam (met 1 klasse); de Amsterdamsche cursus tot opleiding van onderwijzers (met 2 klassen en een stoomcursus); de R.-K. normaallessen voor meisjes (met 1 klasse), terwijl de andere klassen vereenigd zijn tot een school voor u.l.o.).

Voorts bestaan er nog enkele bijzondere normaallessen in naam, welke geen candidaten meer opleiden, maar toch ook niet zijn opgeheven; enkel zijn stopgezet of geschorst.

f. *Gesubsidieerde hoofdaktecursussen.*

Deze komen niet meer voor.

Omtrent de bestaande niet gesubsidieerde cursussen vertellen de hoofdinspecteurs het volgende:

*Eerste hoofdinspectie.*

Er waren geen gemeentelijke cursussen.

Bijzondere hoofdaktecursussen zijn gevestigd te Eindhoven, Helmond, 's Hertogenbosch, Tilburg, Veghel en Heerlen.

Omtrent den cursus te Heerlen bericht de inspecteur aldaar: „De hoofdaktecursus van de Parochiale Schoolvereeniging blijft nog steeds veel leerlingen trekken.

Het cursusjaar 1927—1928 telde bij den aanvang in het 1ste studiejaar 14 vrouwelijke en 17 mannelijke leerlingen, in het 2de studiejaar 17 vrouwelijke en 35 mannelijke leerlingen, in totaal 31 vrouwelijke en 52 mannelijke leerlingen.

Deze cursus eindigde met in het 1ste studiejaar 12 vrouwelijke en 17 mannelijke leerlingen, in het 2de studiejaar 14 vrouwelijke en 28 mannelijke leerlingen, in totaal 26 vrouwelijke en 45 mannelijke leerlingen.

Aan het hoofdakte-examen namen 14 vr. en 22 mann.candidaten, waarvan slaagden 6 vr. en 10 mann. Het resultaat was iets gunstiger dan in 1927, toen slaagden 37 pct. nu ong. 45 pct.

De inkomsten over 1927—28 bedroegen f 4654,32, waaronder en bijdrage van f 1200 van de gemeente Heerlen, de uitgaven bedroegen f 4858,65, zoodat er een tekort was van f 204,33.

De cursus 1928—1929 telde bij den aanvang, in het 1ste studiejaar 12 onderwijzeressen en 16 onderwijzers, in het 2de studiejaar 17 onderwijzeressen en 32 onderwijzers in totaal 29 onderwijzeressen en 48 onderwijzers. De leerlingen van het 2de studiejaar zijn over 2 parallelklassen verdeeld.

Tot nu toe betaalden de leerlingen, die nog geen betrekking hadden, slechts het halve cursusgeld; daar de gemeente Heerlen niet bereid was bij te dragen aan een eventueel tekort, ontstaan door toepassing van deze bepaling voor leerlingen uit een andere gemeente, kon deze bepaling voor dit cursusjaar niet gehandhaafd blijven voor leerlingen buiten Heerlen. Tegenover 29 in het vorig studiejaar, zijn er slechts 7 in het nieuwe studiejaar die het halve cursusgeld betalen.

De toewijding en ijver van personeel en leerlingen lieten in het afgeloopen jaar niet te wenschen over."

*Tweede hoofdinspectie.*

Bijzondere hoofdakte-cursussen zijn er in de tweede hoofdinspectie niet; nog wel een gemeenschappelijke te Zwolle, waarvan de inspecteur-Zwolle het volgende rapporteert: „De gemeentelijke hoofdaktecursus bloeit als ooit te voren. Het aantal leerlingen is thans geklommen tot 85. De resultaten zijn goed. De lessen werden zeer trouw door de cursisten bezocht. Ook wordt door velen dezer met ernst gestudeerd."

De resultaten van dezen cursus te Zwolle zijn veel beter dan die der afdeelingen B.

De inspecteur zegt evenwel na zijn gunstig oordeel over dezen cursus: „Het blijkt echter, dat de examen-eischen voor het verkleinde aantal vakken zijn verzwaard."

Dat spreekt haast van van zelf maar bij bedoelt natuurlijk, dat, gelet op de toewijding van de leeraars en den ijver der bezoekers van dezen cursus, de resultaten toch eigenlijk nog niet bevredigend zijn, minder nog dan de helft van hen, die examen deden, slaagden.

Ook dit wijst er op, dat voor het gros onzer onderwijzers een studie van twee jaren voor het verkrijgen der akte te kort is.

*Derde hoofdinspectie.*

Gemeentelijke hoofdakte cursusen waren er:

1 te Rotterdam aan de Gem. kweekschool, en 1 te Neuzen, geopend 1 Nov. 1928, met 17 mannelijke cursisten.

Bijzondere hoofdakte cursussen:

3 te Rotterdam nl. 1 aan de Bijz. Kweekschool aan 't Haringvliet 48 en 1 aan de Bijz. Kweekschool Aert van Nessstraat 29, en 1 uitgaande van de Bijz. Kweekschool, Haringvliet 84; 1 te Hulst R.-K. van den R.-K. Onderwijzers Bond.

Aan de Rijkskweekschool te 's Gravenhage is sedert 1 September 1928 een hoofdaktecursus verbonden. Te Rotterdam is een hoofdaktecursus, uitgaande van de afd. Rotterdam van den Bond van Ned. Onderwijzers. De resultaten van deze cursussen zijn niet buitengewoon bevredigend. Voor de oorzaken hiervan kan ik volstaan met te verwijzen naar het verslag van 1927.

*Vierde hoofdinspectie.*

Voor zoover mij bekend bestaan hiervan nog alleen de beide Amsterdamsche bijzondere cursussen, nl. de Christelijke en die van den Bond van Nederlandsche Onderwijzers. Gegevens omtrent die cursussen staan mij echter niet ten dienste.

*Vijfde hoofdinspectie.*

De cursussen voor de opleiding voor de hoofdakte zijn de afdeelingen B., welke, nu de Rijkskweekschool te Coevorden zulk een afdeeling kreeg met ingang van 1 September 1928, aan alle Rijkskweekscholen en aan 4 van de 5 bijzondere kweekscholen verbonden zijn. Alleen aan de bijzondere Hervormde kweekschool te Leeuwarden en aan de gemeentelijke kweekschool voor onderwijzeressen te Groningen bestaat zulk een afdeeling niet tot nu toe.

Het is gebleken, dat vrijwel de helft der candidaten de hoofdakte verwierven; in vergelijking met het algemeen percentage der geslaagden bij dit examen is deze uitslag niet ongunstig: toch zal het, gelet op de goede opleiding aan een kweekschool, m.i. nog vrij wat beter moeten worden, zal van een over het geheel genomen bevredigend resultaat worden gesproken. Het lijkt mij niet onwaarschijnlijk, dat de gewenschte verbetering op dit punt mede zal moeten komen door den cursus aan de B.afdeelingen, in plaats van een twee-jarige, een drie-jarige te doen zijn.

g. *Opleiding voor de akten in landbouwkunde en tuinbouwkunde.*

In 1928 bestonden er 24 cursussen ter opleiding voor land- en tuinbouwonderwijzer, en wel in de volgende plaatsen:

In Noordbrabant: te Boxtel, Breda en Roosendaal.

In Gelderland: te Nijmegen en Zutphen.

In Zuidholland: te Rotterdam.

In Noordholland: te Alkmaar.

In Zeeland: te Goes en Terneuzen.

In Utrecht: te Utrecht.

In Friesland: te Drachten en Leeuwarden.

In Overijssel: te Hengelo en Zwolle.

In Groningen: te Groningen.

In Friesland: te Drachten en Leeuwarden.

In Drenthe: te Emmen.

In Limburg: te Roermond.

508 personen namen deel aan deze cursussen.

h. *Opleiding voor de diploma's in handenarbeid en examens.*

In 1928 is wederom aan de „Vereeniging tot bevordering van het onderwijs in handenarbeid in Nederland" een Rijkssubsidie verleend — en wel tot een bedrag van f 6524 — in de kosten van het examineeren van hen, die een diploma voor handenarbeid verlangden.

De examens zijn afgenomen:

1°. in de Paaschvacantie te Amsterdam, Haarlem en Maastricht. Geëxamineerd werden 419 candidaten waarvan 317 zijn geslaagd;

2°. in de zomervacantie van 23 Juli—4 Augustus te Rotterdam, Amersfoort en Alkmaar. Geëxamineerd werden 415 candidaten waarvan 299 zijn geslaagd;

3°. in de Kerstvacantie 1928 te Amsterdam, Rotterdam, Haarlem en Alkmaar. Geëxamineerd werden 507 candidaten waarvan 398 zijn geslaagd.

Ook werden vanwege de Vereeniging tot bevordering van het voorbereidend vakonderwijs en van het onderwijs in handenarbeid in de provinciën Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel te Groningen examens afgenomen. Voor deze examens, welke gehouden zijn van 9 tot 21 Juli 1928, hadden zich aangemeld 153 candidaten, hiervan slaagden er 126.

Door het Rijk werd in de kosten van deze examens een subsidie verleend ten bedrage van f 467,96.

Omtrent de cursussen in dit vak hebben de hoofdinspecteurs het volgende medegedeeld.

*Eerste hoofdinspectie.*

Op verschillende plaatsen werden door de Vereeniging tot bevordering van het onderwijs in handenarbeid in Nederland cursussen tot opleiding voor het handenarbeid-diploma gegeven, nl. te Eindhoven, te Heerlen en te Venlo. De cursus te Eind-

hoven „mag zich in een stijgende belangstelling verheugen en werkte in het afgeloopen jaar met groot succes", zegt de inspecteur aldaar.

Omtrent den cursus te Heerlen deelt de inspecteur mede: „In 1928 werden er drie cursussen gegeven voor handenarbeid, uitgaande van de afdeeling Heerlen van de Vereeniging tot bevordering van den handenarbeid in Nederland.

Een cursus voor diploma A, aangevangen 17 September 1927, duurde voort tot April 1928. Aan het examen voor diploma A in de Paaschvacantie gehouden, namen deel 7 dames en 8 heeren, waarvan er slechts 1 heer afgewezen werd.

Een spoedcursus voor meergevorderden ter opleiding voor diploma B, aangevangen 9 Mei 1928, eindigde omstreeks Augustus. Aan het examen voor diploma B namen deel 1 dame en 4 heeren. Twee heeren werden afgewezen. Een der heeren deed ook met succes examen voor diploma A.

Aan een cursus ter opleiding voor diploma B, aangevangen op 9 Mei om te eindigen tegen Kerstmis namen deel 4 dames en 3 heeren, die allen het diploma B verwierven. Een dezer candidaten verwierf ook het diploma A. In het geheel werden er in 1928 22 diploma's behaald.

De lessen worden tegenwoordig gegeven in de oude muziekschool waar twee lokalen beschikbaar zijn.

De leiders zijn de heeren Stroy, leeraar aan de Rijkskweekschool te Maastricht, en Oostwegel, onderwijzer aan de St. Aloysiusschool te Heerlen."

De cursus te Venlo heeft met financieele moeilijkheden te kampen, blijkens de volgende mededeeling uit het verslag der inspectie Venlo:

„De cursus voor handenarbeid te Venlo heeft in 1928 na lang wachten de in uitzicht gestelde Rijkssubsidie ontvangen, waarmede de schulden slechts ten deele konden worden afbetaald. Ter tegemoetkoming in de kosten is aan de gemeente Venlo een subsidie van 100 gulden gevraagd, waarop echter tot heden geen antwoord is ingekomen. Het geduld van leveranciers en de onbaatzuchtigheid der lesgevers worden intusschen op zulk een zware proef gesteld, dat het voortbestaan van deze opleidingsgelegenheid ernstig in gevaar verkeert."

Ook werden cursussen gegeven voor de nuttige handwerken voor meisjes, voor de wiskunde en voor de vreemde talen. Deze cursussen worden echter slechts door een gering aantal deelnemers bezocht.

*Tweede hoofdinspectie.*

De vereeniging tot bevordering van het onderwijs in de handenarbeid afd. Apeldoorn geeft in de school voor buitengewoon onderwijs in de Mariannelaan cursussen voor diploma A en diploma B, de eerste telt 6 vr. deelnemers, de tweede 1 m. en 5 vr. In het jaar 1928 onderwierpen van de cursisten zich aan het examen voor diploma A 10 candidaten, van wie 8 slaagden en voor diploma B 4, die allen slaagden. Van dezelfde vereeniging gaat een cursus uit voor jongens boven de 16 jaar van de Apeldoornsche Jeugdcentrale, waaraan 30 jongens deelnemen; aan dezen cursus wordt door de gemeente Apeldoorn een jaarlijksch subsidie van f 200 toegekend.

Behalve te Apeldoorn bestaan er verder nog cursussen voor handenarbeid te Deventer, Doetinchem, Steenwijk, Zutphen en Zwolle.

Gelegenheid tot opleiding voor verschillende examens-lichamelijke oefening bestaan er te Apeldoorn en te Deventer.

*Derde hoofdinspectie.*

Cursussen voor handenarbeid bestaan in verschillende plaatsen, o. z. te Middelburg. Deze staat onder leiding van den heer de Jonge, leeraar aan de Rijkskweekscholen te Middelburg en te Oostburg. De resultaten, hier bereikt, waren evenals het vorige jaar zeer gunstig te noemen.

Ook 's Gravenhage bezit een handenarbeidcursus, uitgaande van particulieren. Deze verkeert in bloeienden toestand.

Te Gorinchem is door de Vereeniging voor Volksonderwijs met ingang van 1 October 1928 een cursus voor handenarbeid geopend, welke onder leiding staat van den leeraar in handenarbeid aan de Rijkskweekschool aldaar en 20 leerlingen telt.

Een cursus ter opleiding voor het diploma zang werd ook dit jaar te 's Gravenhage gegeven. Vijftig deelnemers zijn daar over 5 verschillende cursussen verdeeld. Andere cursussen werden gegeven te Rotterdam aan de gemeentelijk kweekschool voor onderwijzers(essen), en wel:

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1 | cursus | (2-j.) | voor akte | Fransch | l.o. | 21 | leerlingen |
| 1 | ,, | (3-j.) | ,, ,, | ,, | ,, | 15 | ,, |
| 1 | ,, | (2-j.) | ,, ,, | Duitsch | ,, | 18 | ,, |
| 1 | ,, | (3-j.) | ,, ,, | ,, | ,, | 12 | ,, |
| 1 | ,, | (2-j.) | ,, ,, | Engelsch | ,, | 16 | ,, |
| 1 | ,, | (3-j.) | ,, ,, | ,, | ,, | 25 | ,, |
| 1 | ,, | (2-j.) | ,, ,, | Wiskunde | ,, | — | ,, |
| 1 | ,, | (3-j.) | ,, ,, | ,, | ,, | 19 | ,, |
| 1 | ,, | | ,, ,, | Teekenen | ,, | 6 | ,, |
| 1 | ,, | voor Methodiek der nutt. handw. | | | | 22 | leerlingen. |

Van den Franschen cursus deden 12 cursisten examen, 9 slaagden; van den Duitschen cursus 14 cursisten, 5 slaagden; van den Engelschen cursus 19 cursisten, 8 slaagden; van den wiskundecursus 6 cursisten, 2 slaagden; van den teekencursus 4 cursisten, 2 slaagden.

*Vierde hoofdinspectie.*

Er zijn cursussen voor handenarbeid te Alkmaar, Amsterdam, Enkhuizen, Haarlem, Den Helder en Hoorn. Over het aantal deelnemers en de resultaten konden mij geen gegevens worden verschaft.

De inspecteur in de inspectie Amsterdam rapporteert, dat „de opleidingscursus voor onderwijskrachten in Amsterdam zich in 1928 in een ongekenden bloei mocht verheugen, voorzeker ook in verband met het feit, dat Amsterdam voortdurend leerkrachten vraagt voor het 7de en 8ste leerjaar en dit werk behoorlijk bezoldigt. Velen buiten het onderwijs voelen zich tot deze betrekking aangetrokken en trachten diploma's (voorshands alleen diploma B) te verwerven om te kunnen worden aangesteld. Of dit nu wel een wenschelijke toestand is, valt te betwijfelen. We gaan op deze wijze het pad op van het vakonderwijs; dat is te betreuren. Het tijdperk der afzonderlijke diploma's is nu echter afgesloten. Wie nu komt om de akte handenarbeid, zal examen moeten doen over heel de linie en daardoor als handenarbeider meer bruikbaar zijn in de school. Doch ook dien weg zullen de niet onderwijzers gaan bewandelen om hun doel te bereiken. De afdeeling Amsterdam koestert daarom al geruimen tijd de plannen om in Amsterdam opgericht te krijgen een zg. seminarie voor H. A. Daar moet naast de practijk een grondige paedagogische kennis worden aangebracht, waardoor leerlingen van deze inrichting ver boven het gros komen te staan om later te kunnen optreden als leeraar in H. A. aan kweekscholen, H.B.S., enz. Wordt dan door de Regeering hun salaris in overeenstemming gebracht met dat der overige leeraren, dan zal het de nieuwe school niet aan leerlingen ontbreken.

Het inrichten van een dergelijke seminarie zal echter de financieele draagkracht der afdeeling Amsterdam te boven gaan. Steun van de gemeente en de Regeering zal noodzakelijk zijn. Naar het mij voorkomt zal het huidige stadsbestuur van Amsterdam niet ongenegen zijn voor lokaliteit en misschien meer zorg te dragen, als de Regeering genegen is met een flinke subsidie mee te helpen".

*Vijfde hoofdinspectie.*

In dit verslag sprak ik reeds over het vak handenarbeid en maakte ik melding van de cursussen, welke, als voorbereiding voor het examen ter verkrijging van de bevoegdheid voor dit vak, gegeven werden te Assen, Hoogeveen en Meppel. Zulke cursussen bestaan ook te Leeuwarden en te Groningen. In laatstgenoemde plaats zijn zij wel het best ingericht, mede doordat de lessen gegeven worden in de vakschool voor handenarbeid, een school, die volledig voorzien is van alles wat noodig en gewenscht is voor dit onderwijs en die jaarlijks door ettelijke honderden leerlingen bezocht wordt.

j. *Opleiding van spelleiders en examen.*

Aan den Nederlandschen Bond voor Lichamelijke Opvoeding is over het jaar 1928 een subsidie verleend van f 2250 voor het houden van afstandsmarschen.

Het examen ter verkrijging van het getuigschrift als leider en leidster van lichamelijke oefeningen werd in 1928 gehouden te Rotterdam. Tot het afleggen van het examen hadden zich aan-

gemeld 10 vrouwelijke en 7 mannelijke candidaten; er onderwierpen zich 7 vrouwelijke en 9 mannelijke candidaten; 1 mannelijke candidaat kwam niet op. Er slaagden 6 vrouwelijke en 7 mannelijke candidaten.

Het examen ter verkrijging van het getuigschrift als sportleider(ster) werd in 1928 eveneens te Rotterdam gehouden. Tot het afleggen van het examen hadden zich aangemeld 6 vrouwelijke en 9 mannelijke candidaten; er onderwierpen zich 5 vrouwelijke en 7 mannelijke candidaten. Twee mannelijke candidaten en 1 vrouwelijke candidaat kwamen niet op. Er slaagden 2 mannelijke en 3 vrouwelijke candidaten.

k. *Opleiding tot bewaarschoolonderwijzeres.*

Hiervoor wordt verwezen naar hetgeen de hoofdinspecteurs hieromtrent mededeelen en wat opgenomen is onder § 8 „Het bewaarschoolonderwijs".

## § 7. DE UITVOERING VAN DE LEERPLICHTWET.

Het aantal kinderen, die zich blijkens de door de inspecteurs verstrekte opgaven op 1 Januari 1929 schuldig maakten aan volstrekt leerverzuim in den zin der Leerplichtwet beliep 212 (nl. 110 jongens en 102 meisjes). Op 1 Januari 1928 was dit aantal 172 (nl. 74 jongens en 98 meisjes).

Naar de geboortejaren waren die verzuimen als volgt verdeeld:

| Geboren in: | Jongens: | Meisjes: | Te zamen: |
|---|---|---|---|
| 1922 | 1 | 1 | 2 |
| 1921 | 47 | 38 | 85 |
| 1920 | 4 | 9 | 13 |
| 1919 | 7 | 7 | 14 |
| 1918 | 7 | 2 | 9 |
| 1917 | 7 | 4 | 11 |
| 1916 | 22 | 18 | 40 |
| 1915 | 15 | 23 | 38 |
| Totaal | 110 | 102 | 212 |

De verdeeling van deze aantallen over de provincies is opgenomen onder n°. I van bijlage I achter dit verslag.

In zijn jaarverslag deelt de hoofdinspecteur in de eerste hoofdinspectie het volgende mede over het volstrekt leerverzuim.

Het absoluut schoolverzuim is toegenomen doordat kinderen, die een zevende leerjaar moeten doorloopen, van de school afgenomen worden. De inspecteur te Helmond schrijft daaromtrent: „In vorige jaarverslagen kon worden geconstateerd, dat absoluut schoolverzuim of niet of zelden voorkwam. Na de inwerkingtreding van de wijziging der leerverplichting is dat anders geworden. Voor velen, vooral ten platten lande beteekende die wijziging ongetwijfeld een groote teleurstelling. Door de invoering van een 7de leerjaar aan scholen, die tot 1 September 1927 voor 6 leerjaren waren ingericht, werd de leerverplichting voor vele kinderen, die anders vrij zouden zijn geweest met 1 of 2 jaren verlengd. Aanvankelijk werden meerdere kinderen, die nog leerplichtig waren, van school gehouden, omdat de ouders de strekking van de gewijzigde leerverplichting niet begrepen. Tal van processen-verbaal waren daarvan het gevolg. Toen later bleek, dat de toegepaste straffen, ook bij meerdere herhalingen, zeer laag bleven, zijn vele kinderen blijven verzuimen, ook toen de onwetendheid al lang verdwenen was. Door adviezen van hooggeplaatste persoonlijkheden, die beter moesten en konden weten, gesteund door de telkens en telkens toegepaste zeer lage boeten, is langzamerhand een aantal absolute verzuimers ontstaan, een soort verzet tegen de zevenjarige leerverplichting. Als niet door het toepassen van hoogere boeten bij herhaling van verzuimen tegen dit absolute verzuim wordt opgetreden, verwacht ik daarvan in het jaar 1929 groote uitbreiding. De ouders van verzuimers hebben mij bij herhaling medegedeeld, hun kinderen gedurende de zomer- en herfstmaanden te zullen thuis houden voor werkzaamheden op het land." Men zou echter deze gevallen van kinderen, die wel ingeschreven zijn doch niet meer naar school komen, ook tot het relatieve schoolverzuim kunnen rekenen. Het absolute verzuim in dien zin, dat de kinderen in het geheel niet zijn ingeschreven geweest, komt nog steeds weinig voor. In de inspectie Heerlen werden 90 gevallen door de commissie tot wering van schoolverzuim onderzocht met het resultaat, dat in slechts 12 gevallen tot ambtshalve inschrijving behoefde te worden overgegaan.

*Tweede hoofdinspectie.*

Door de gemeentebesturen in de inspectie Almelo werden in totaal 62 absolute verzuimers aangegeven, na onderzoek behoefden slechts 7 ambtshalve te worden ingeschreven.

In de inspectie Arnhem werden 24 gevallen van absoluut schoolverzuim opgegeven. Bij een gehouden onderzoek bleek, dat in 22 gevallen de ouders geen aangifte van verhuizing hadden gedaan, of de kinderen reeds op een school waren geplaatst, zoodat slechts 2 kinderen ambtshalve werden ingeschreven.

Het totaal bedroeg op 31 December 1927 123, op 31 December 1928, 211.

*Vierde hoofdinspectie.*

Er doen zich nog maar enkele gevallen van volstrekt schoolverzuim voor.

In Amsterdam werden aan de verschillende commissies tot wering van schoolverzuim 132 gevallen van vermoedelijk volstrekt schoolverzuim opgegeven. Ten slotte werden 7 kinderen ambtshalve op een school geplaatst.

De inspecteur in de inspectie Amersfoort maakt melding van enkele verspreide gevallen, die alle met succes achterhaald werden.

De inspecteur in de inspectie Breukelen meldt 13 gevallen, die ook alle te recht kwamen.

De inspecteur in de inspectie Hoorn rapporteert een geval te Urk, waar een vader geen vrede had met de richting van de bijzondere scholen aldaar, terwijl er geen openbaar onderwijs was, wat hij trouwens ook niet begeerde. Inmiddels is de vader tot andere gedachten gekomen en thans bezoekt het kind weer getrouw de school.

De inspecteur in de inspectie Utrecht doet mededeeling van 3 gevallen nl. 3 kinderen uit één gezin. Deze kinderen ontvingen wel onderwijs (op de werkplaats „Boeke") doch niet zoodanig, dat aan de wet voldaan was. Na ambtshalve inschrijving en eenige processen-verbaal is ten slotte deze moeilijkheid opgelost, doordien de bedoelde „werkplaats" zal worden omgezet in een gewone (doch ongesubsidieerde) bijzondere school (per 1 Januari 1929). Zie vorig jaarverslag pagina 46.

De inspecteurs maken melding van verschillende gevallen, dat kinderen de school verlieten in de meening, dat zij vrij van leerplicht waren. Meestal waren de onderwijzers en de ouders niet op de hoogte van de nieuwe wettelijke bepalingen. Alle betrokken leerlingen werden dan ook herplaatst.

De inspecteur in de inspectie Amsterdam doet nog mededeeling van de moeilijkheden, ontstaan doordat de bewoordingen der laatste wijzigingen in de Leerplichtwet in strijd bleken met de bedoeling, welke bij de vaststelling van die wijzigingen had voorgezeten. Voor scholen met 6 leerjaren toch werd slechts het doorloopen van die 6 klassen geëischt. Dit gaf in Amsterdam met zijn centrale zevende- en achtste klassen-scholen en ontheffing voor het zevende leerjaar op bijna alle openbare scholen, een groote moeilijkheid. Een en ander heeft aanleiding gegeven tot het weder indienen van een wetsvoorstel tot wijziging der Leerplichtwet, waardoor algemeen het doorloopen van zeven leerjaren kan worden geëischt, door dergelijke centrale scholen te beschouwen ten opzichte van de leerverplichting als te vormen één geheel met de scholen, voor wie 6 leerjaren zijn toegestaan.

Voor het overige moge ik Uwe Excellentie verwijzen naar de statistische modellen.

*Vijfde hoofdinspectie.*

De inspecteur in de inspectie Dokkum maakte melding van 3 gevallen van absoluut schoolverzuim. „De Commissie tot Wering van Schoolverzuim werd hiermee in kennis gesteld en

deed een onderzoek, waarna in 2 gevallen vrijwillige inschrijving en geen ongeoorloofd verzuim meer geschiedde. In een geval volgde nog een (eerste) proces-verbaal waarna ook hier het gewenschte resultaat — zij het ook wat laat — bereikt was."

In de inspectie Franeker was dit aantal 2. „In één dier gevallen werd het kind, door de bemoeiing van de Commissie tot Wering van Schoolverzuim als leerling eener school ingeschreven, welke school het blijkens bericht van het hoofd ook werkelijk ging bezoeken. In het andere geval werd door mij proces-verbaal opgemaakt. De kantonrechter van Harlingen veroordeelde den vader tot f 1 boete of 1 dag hechtenis. Zeker geen zware straf!"

De inspecteur in de inspectie Heerenveen vermeldde op dit punt: „In den loop van het jaar 1928 werd één geval van absoluut schoolverzuim ter kennis van de inspectie gebracht. Na de vereischte formaliteiten werd proces-verbaal opgemaakt, waarvan het gevolg was een veroordeeling op 16 December 1928 tot f 4 boete, subs. 4 dagen hechtenis. Half Januari is opnieuw proces-verbaal opgemaakt."

Ook in de inspectie Sneek kwam een geval van absoluut verzuim voor; daarbij deden zich echter verschillende omstandigheden voor, die het zeer moeilijk maakten dit kind schoolonderwijs te doen ontvangen.

De inspecteur in de inspectie Appingedam gaf te kennen, dat het eenige geval van absoluut schoolverzuim, dat in 1928 voorkwam, aan de aandacht der woongemeente ontsnapt was, maar dat het bij hem door een hoofd der school was aangebracht.

Het ééne kind, dat in de inspectie Groningen absoluut verzuimde, werd door den inspecteur ambtshalve ingeschreven op de leerlingenlijst eener bijzondere school.

De inspecteur in de inspectie Winschoten rapporteerde, dat absoluut schoolverzuim voorkomt bij een aantal schipperskinderen.

## II. Omvang van het betrekkelijk schoolverzuim.

Een overzicht per inspectie en voor de soorten van scholen — ingedeeld naar haar richting — van het betrekkelijk verzuim op de lagere scholen in het jaar 1928 is opgenomen in het bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van Vrijdag 21 en Zaterdag 22 Juni 1929, n°. 119 )n°. 14 van de „Verslagen en Rapporten"). Daaruit blijkt, dat op een gezamenlijk aantal schooltijden van 487 907 366 een aantal verzuimde schooltijden voorkwam van 26 080 513 en wel wegens geoorloofde redenen 25 251 662 en wegens ongeoorloofde 828 851.

Per 10 000 schooltijden was dus het aantal verzuimen 535, waarvan geoorloofd 518 en ongeoorloofd 17.

In 1927 kwam het aantal verzuimen per 10 000 schooltijden op 570, waarvan 555 geoorloofd en ongeoorloofd 16.

Bij het openbaar onderwijs kwam in 1928 per 10 000 schooltijden een geoorloofd verzuim voor van 574 en een ongeoorloofd verzuim van 18.

Bij het bijzonder onderwijs (uitgaande van vereenigingen of instellingen) waren deze aantallen 480 en 16 en bij het bijzonder onderwijs (voor eigen rekening) respectievelijk 447 en nihil.

Voor een verdere onderverdeeling van het bijzonder onderwijs kan verwezen worden naar het hiervoren genoemd bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant*.

## III. Aanwijzing van scholen overeenkomstig art. 3, tweede lid, der Leerplichtwet.

Door de Koningin kan, den Onderwijsraad (afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs) gehoord, ten behoeve van een kind, dat nog niet den leeftijd van 8 jaren heeft bereikt, een school of een groep van scholen, welke niet vallen onder de bepaling van het 1ste lid van art. 2 der Leerplichtwet voor de toepassing van het 1ste lid van art. 3 met een lagere school worden gelijkgesteld, mits wordt aangetoond, dat de ontwikkeling, op zoodanige school te bereiken, overeenkomt met ten minste die, welke te bereiken is in het eerste leerjaar eener lagere school.

Toepassing van dit wetsartikel had in 1928 niet plaats.

## IV. Vrijstelling van de leerverplichting (artt. 7—10).

a. *Aantal kinderen, vrijgesteld om de redenen, vermeld in art. 7 der Leerplichtwet.*

b. *Weigering door den inspecteur om de verklaring van gemoedsbezwaren te teekenen* (art. 10).

Omtrent beide zaken deelt de hoofdinspecteur in de derde hoofdinspectie het volgende mede:

*Derde hoofdinspectie.*

Het aantal kinderen, vrijgesteld om de redenen, vermeld in art. 7, bedroeg in:

| | | | |
|---|---|---|---|
| de inspectie | Brielle | | 15 |
| ,, ,, | Goes | | 8 |
| ,, ,, | 's Gravenhage volgens art. | 7, 2°. | 766 |
| ,, ,, | ,, ,, | 7, 3°. | 830 |
| ,, ,, | ,, ,, | 7, 4°. | — |
| ,, ,, | ,, ,, | 7, 5°. | — |
| ,, ,, | ,, ,, | 7, 6°. | — |
| ,, ,, | ,, ,, | 7, 7°. | 108 |
| ,, ,, | Middelburg | | 4 |
| ,, ,, | Rotterdam | | 93 |
| ,, ,, | Neuzen | | 14 |
| ,, ,, | Schiedam | | 233 |
| ,, ,, | Gorinchem | | 63 |

Weigeringen om verklaring van gemoedsbezwaren te teekenen kwamen niet voor, behalve te Sas van Gent, waar de inspecteur (Neuzen) dit in 2 gevallen weigerde. Ouders van Nederlandsche nationaliteit aldaar zonden hun kinderen naar een Belgische school, doch lieten deze bij hen inwonen. Een verklaring werd afgegeven, dat ze gemoedsbezwaren hadden tegen het zenden naar een der lagere scholen te Sas van Gent, en deze verklaring werd door den burgemeester bekrachtigd. De inspecteur vond deze verklaring niet voldoende en was van oordeel, dat andere redenen hen tot de aanvraag zouden hebben geleid. De inspecteur adviseerde den burgemeester de ouders te bewegen hun kinderen naar Selzaete te doen overschrijven, als ze dan zoozeer op Belgisch onderwijs gesteld waren. Dit geschiedde.

*Vierde hoofdinspectie.*

De opgaven zijn zeer onvolledig. Zoo meldt de inspecteur in de inspectie Amsterdam, dat het aantal hem niet bekend is, omdat hij de gegevens daartoe niet heeft, terwijl er in Amsterdam toch een groot aantal modellen B I moeten zijn ingeleverd.

Door den inspecteur in de inspectie Hoorn is eenmaal geweigerd een verklaring van gemoedsbezwaren te teekenen ten aanzien van Ida Kramer, wier vader wegens absoluut schoolverzuim van zijn dochtertje daarna vervolgd is. Ook wendde de heer Kramer zich na genoemde weigering tot mij. Ik vond echter geen termen om aan zijn verzoek te voldoen en heb dus de onderteekening geweigerd.

## V. De verloven voor veldarbeid (artt. 13—15).

Het aanwijzen bij verordening van het tijdvak of de tijdvakken, binnen welke de verloven ten behoeve van werkzaamheden in of voor de bedrijven van landbouw, tuinbouw of veehouderij moeten vallen, is sedert de inwerkingtreding van de Wijzigingswet van 15 October 1921 (*Staatsblad* n°. 1131) met 1 Januari 1922 voor alle gemeenten een verplichting geworden.

Een overzicht van de uitvoering van art. 13 der Leerplichtwet in de verschillende provinciën is opgenomen onder n°. II van bijlage I van dit verslag. Daaruit blijkt, dat in 13 861 gevallen vergunning is gevraagd om de school ten behoeve van de bovenbedoelde werkzaamheden niet te bezoeken. In 12 999 gevallen hebben de inspecteurs de vergunning verleend, en in 862 gevallen geweigerd. Van de 12 999 verleende vergunningen hebben

de inspecteurs er later 72 ingetrokken, zoodat van 12927 verloven voor veldarbeid gebruik is gemaakt. Van deze waren er 1403 verleend voor 1 tot 10 schooltijden, en 11596 voor meer dan 10 schooltijden. Ingevolge de bepaling der wet waren deze laatste beperkt tot ten hoogste 2 weken, d. i. normaal 20 schooltijden.

In 1927 werden 12088 vergunningen verleend en 838 geweigerd.

Hieromtrent wordt door den hoofdinspecteur in de derde hoofdinspectie het volgende medegedeeld:

De bepaalde tijdvakken bleven 22 Januari tot en met 5 Juli en 1 tot en met 14 October. De inspecteur in de inspectie Middelburg uit als zijn meening, dat de beperking tot bepaalde tijdvakken zeer gunstig is voor de resultaten van het onderwijs.

Het verleenen van landbouwverlof komt uit den aard der zaak alleen op het platteland voor, waar er nog al een ruim gebruik van gemaakt wordt. De kinderen moeten helpen in eigen bedrijf en sparen een duurdere kracht uit. Zelden worden aangevraagde verloven geweigerd, meestal omdat er ongeoorloofd schoolverzuim plaats vond of omdat de kinderen beneden 11 jaren waren of omdat het niet binnen den bepaalden tijd viel.

Verleend werden de volgende verloven:

| Inspectie. | Aantal verloven. | Verloven van meer dan 10 schooltijden. |
|---|---|---|
| Brielle | 615 | 615 |
| Dordrecht | 360 | 339 |
| Gorinchem | 100 | 100 |
| Middelburg | 69 | 52 |
| Neuzen | 227 | 92 |
| Schiedam | 57 | 57 |

## VI. Onderzoek naar het volstrekt leerverzuim en naar het betrekkelijk schoolverzuim (artt. 18, 19).

a. *Algemeene opmerkingen.*

Omtrent dit onderwerp vermelden de hoofdinspecteurs het volgende in hun verslagen.

*Eerste hoofdinspectie.*

„Er is", zegt de inspecteur te Heerlen, „opvallend veel verschil van opvatting tusschen de hoofden van scholen bij de beoordeeling of een verzuim als geoorloofd of als ongeoorloofd moet worden aangeteekend.

Geregeld wijs ik de hoofden van scholen op de ongelijke beoordeeling en tracht ik het aanleggen van een zelfden maatstaf te bevorderen. Onverschilligheid, gemakzucht, vrees leerlingen te zullen verliezen en ontevredenheid over de door den kantonrechter opgelegde straffen, zijn oorzaak, dat verschillende hoofden zich niet druk maken over het ongeoorloofd schoolverzuim.

Zoolang dat zoo blijft, is er niet veel waarde te hechten aan de cijfers, die de verhouding tusschen het geoorloofd en ongeoorloofd schoolverzuim aangeven."

De inspecteur te Sittard rapporteert.

„Het relatief schoolverzuim wordt niet intens genoeg bestreden. In vele gevallen zijn de commissies tot wering van schoolverzuim te goedhartig in het verklaren van verzuimen tot geoorloofde; nog steeds zijn er hoofden van scholen, die vermoedelijk de hand lichten met de leerplichtwet door nooit ongeoorloofde verzuimen op te geven; bij de behandeling van processen-verbaal door de kantongerechten schijnt transactie de meest voor de hand liggende manier te zijn; bij de bepaling der boeten is een groot verschil merkbaar bij het eene kantongerecht of het andere."

*Tweede hoofdinspectie.*

Het is gebleken, dat het ongeoorloofd verzuim in 1928, vergeleken met den toestand in 1927 is gestegen in de inspecties Almelo, Arnhem, Doetinchem, Enschede en Zwolle. Gedaald is het in de inspecties Deventer, Nijkerk, en Nijmegen, terwijl het gelijk bleef in de inspecties Apeldoorn, Ommen, Tiel en Zutphen.

Omtrent de stijging van dit aantal merkt de inspecteur-Almelo op: „Vermoedelijk is dit een gevolg van de omstandigheid, dat enkele ouders van meening waren, dat hun kinderen na het doorloopen van het 6de leerjaar leerplichtvrij waren, terwijl bleek, dat dit door de invoering van het verplichte zevende leerjaar niet het geval was."

Hieraan voegt hij toe: „Moest verleden jaar in mijn verslag de opmerking worden gemaakt, dat het niet voorkomen kon worden, dat zulke leerlingen niet meer naar school gingen, omdat de veroordeelingen van den kantonrechter van dien aard waren, dat het totale bedrag der boeten lager was dan de verdiensten dier kinderen, dit jaar werd ook door den kantonrechter streng opgetreden en werd zelfs in 2 gevallen hechtenis opgelegd. Een voorbeeld, dat andere ouders tot nadenken stemde."

*Derde hoofdinspectie.*

Dit onderzoek gschiedde in den regel zeer nauwkeurig door de daartoe door burgemeester en wethouders aangestelde ambtenaren ter secretarie. De meeste inspecteurs hebben hierover niets dan lof.

De inspecteur in de inspectie Dordrecht klaagt over de houding in dezen van sommige schoolhoofden, die b.v. „in werkelijke- of voorgewende onkunde" geen rekening hielden met de wet van 24 Mei 1928 (*Staatsblad* n°. 186) of de leerlingen op hun *dertienden* verjaardag van school lieten gaan. „De gewone ergernissen, die onbetrouwbare schoolhoofden bieden" waren er ook, b.v. te weinig opgeven van ongeoorloofd verzuimde schooltijden, enz.

De inspecteur der inspectie Gorinchem vermeldt absoluut schoolverzuim van een jongen van 13 jaar te Meerkerk. De jongen is ten slotte ingeschreven, maar had aan het eind van zijn schooltijd niet meer kennis dan een leerling der 4de klasse van de lagere school.

Wat relatief schoolverzuim betreft, werden in de inspectie Gorinchem 361 gevallen behandeld. Aan 251 aansprakelijke personen werd de aanzegging, bedoeld in art. 19, par. 2, der Leerplichtwet uitgereikt. 43 processen-verbaal volgden. Een niet ongunstig resultaat dus van het onderzoek naar relatief schoolverzuim.

De inspecteur der inspectie 's Gravenhage noemt 1928 — wat de uitvoering der Leerplichtwet betreft — een gewichtig jaar, omdat het de wederinvoering van de leerverplichting voor het 7de leerjaar bracht met de daarbij behoorende overgangsbepalingen. De samenwerking te 's Gravenhage tusschen hoofden van scholen, commissies tot wering van schoolverzuim, kinderpolitie, kantonrechter en schoolopzieners was zeer goed, terwijl door samenwerking met de arbeidsinspectie, het schoolverzuim der z.g. Scheveningsche „zeejongens" sterk verminderde.

*Vierde hoofdinspectie.*

Het betrekkelijk schoolverzuim is na de invoering van het zevende leerjaar en van het verplichte zevende leerjaar weer toegenomen.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Het relatief schoolverzuim blijft een ernstig kwaad, met name in die streken, waar het met de maatschappelijke welvaart van een groot deel der bewoners slecht gesteld is. Herhaaldelijk kwam deze zaak, in verband met de maandelijksche schriftelijke rapporten van de inspecteurs omtrent het door hen gedane schoolbezoek, aan de orde op de bijeenkomsten, welke ik met de inspecteurs hield. Ook geschiedde dit uit den aard der zaak naar aanleiding van opmerkingen, welke daarover voorkwamen in het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op hoofdstuk VI der Rijksbegrooting voor het dienstjaar 1929. Vast staat wel, dat van de zijde der Rijksinspectie al het mogelijke gedaan wordt om dit verzuim zooveel mogelijk te beperken en dat het werkelijk niet noodig is „maatregelen te nemen, ten gevolge waarvan het schooltoezicht zijn volledigen plicht zal doen." Dit toezicht doet werkelijk op dit punt wel zijn volledigen plicht, gelijk, naar ik meen, in mijn pas bedoeld rapport voldoende duidelijk is aangetoond.

## VII. Commissiën tot wering van schoolverzuim (art. 21).

Het aantal gemeenten, waar op 31 December 1928 meer dan één commissie tot wering van schoolverzuim bestond, als bedoeld in art. 21, eerste lid, der Leerplichtwet, beliep 226 tegenover 225 op denzelfden datum in 1927. Over de provinciën waren zij als volgt verdeeld.

| Provinciën. | Aantal gemeenten waar het getal commissiën bedroeg: | | | | | | | | | | | Totaal. | Totaal in 1926. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 8 | 10 | 12 | 13 | 17 | 19 | | |
| Noordbrabant . | 17 | 3 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 20 | 21 |
| Gelderland . . | 38 | 12 | 2 | 2 | — | — | — | — | — | — | — | 54 | 53 |
| Zuidholland . . | 11 | 2 | — | — | — | 1 | — | — | 1 | — | — | 15 | 15 |
| Noordholland . | 12 | 4 | 1 | 2 | — | — | — | — | — | — | 1 | 20 | 20 |
| Zeeland . . . | 8 | 3 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 11 | 11 |
| Utrecht. . . . | 7 | 2 | 1 | — | — | — | — | — | — | — | — | 10 | 9 |
| Friesland . . . | 6 | 4 | 2 | 2 | — | — | — | — | — | — | — | 14 | 14 |
| Overijssel . . . | 10 | 7 | 1 | 1 | — | — | — | — | — | — | — | 19 | 19 |
| Groningen . . | 12 | 4 | 1 | 1 | — | — | — | 1 | — | — | — | 19 | 19 |
| Drenthe . . . | 7 | 9 | 1 | 1 | 1 | — | — | — | — | 1 | — | 20 | 20 |
| Limburg . . . | 15 | 6 | 2 | — | 1 | — | — | — | — | — | — | 24 | 24 |
| Totaal. . . | 143 | 56 | 11 | 9 | 2 | 1 | — | 1 | 1 | 1 | 1 | 226 | 225 |

Een lijst der gemeenten, waar meer dan één commissie tot wering van schoolverzuim bestond, met aanwijzing van het aantal commissiën, is achter dit verslag gevoegd als n°. III van bijlage I.

Indien een commissie in gebreke blijft, de haar opgedragen werkzaamheden te vervullen, dan wordt zij, ingevolge het zesde lid van art. 21 der wet, ontbonden; waarna burgemeester en wethouders in haar plaats optreden, naar regelen, bij algemeenen maatregel van bestuur gesteld.

Omtrent de werking der commissiën tot wering van schoolverzuim is in de jaarverslagen der hoofdinspecteurs het volgende medegedeeld.

*Eerste hoofdinspectie.*

Over het algemeen zijn de inspecteurs tevreden over de werking der commissiën tot wering van schoolverzuim.

*Tweede hoofdinspectie.*

Over het geheel is het oordeel der inspecteurs over den arbeid der commissiën tot wering van schoolverzuim gunstig. ,,Alle commissiën tot wering van schoolverzuim deden haar plicht. Alleen die te Doesburg moest een paar maal tot tijdige behandeling der gevallen worden aangespoord" schrijft de inspecteur-Doetinchem.

,,Ik moge", schrijft de inspecteur-Enschede, ,,hier met groote waardeering wijzen op de goede en vlotte medewerking van de meeste commissiën tot wering van schoolverzuim, in het bijzonder van die der gemeente Enschede, welke commissie een zeer groot aantal gevallen te behandelen kreeg."

Minder gunstig is het oordeel van den inspecteur-Nijkerk. Hij schrijft:

,,De commissiën tot wering van schoolverzuim zijn in enkele gemeenten met name in Barneveld en Nijkerk buitengewoon mild en dat is oorzaak, dat ze soms het verzuim meer bevorderen dan bestrijden. Immers, wanneer de commissie een verzuim geoorloofd verklaard heeft, is vervolging gewoonlijk nutteloos. Nadat ik de houding van de commissie te Barneveld tegenover de verzuimers, die het zevende leerjaar moesten volgen, gelaakt had, werden ook deze verzuimen als ongeoorloofd beschouwd."

*Derde hoofdinspectie.*

De werking der commissiën tot wering van schoolverzuim is over het algemeen een goede te noemen. De adviezen zijn weliswaar niet altijd volledig, maar meestal wordt er ijverig gewerkt. Bijzondere vermelding verdienen de commissiën te Neuzen, die niet alleen de aansprakelijke personen opriepen om te verschijnen, doch ook huisbezoek deden. In Schiedam moest een commissie aangemaand worden haar werk te verrichten.

*Vierde hoofdinspectie.*

Mij werd slechts één geval gerapporteerd van verzuim door een commissie tot wering van schoolverzuim, en wel te Urk. Overigens worden vele dezer commissiën geprezen om haar activiteit, al komen er dan ook gevallen voor van langzame behandeling der toegezonden modellen en van een te slappe opvatting van haar taak, zooals o. a. te Heemskerk.

Krachtige en sympathieke hulp bij de goede werking der Leerplichtwet geven ook enkele commissiën, die herstellende kinderen eenig onderwijs doen geven, zooals te Amsterdam en te Haarlem. Te Amsterdam geschiedt dit door een commissie uit de vereeniging Volksonderwijs, die onderwijs geeft aan zieke leerplichtige kinderen; 69 kregen privaatles aan huis en 92 in ziekenhuizen en herstellingsoorden. De kosten bedroegen f 8896; de gemeente Amsterdam steunde met een subsidie van f 7800.

*Vijfde hoofdinspectie.*

De werking van de commissiën tot wering van schoolverzuim gaf over het geheel genomen geen reden tot klagen; wel moest nu en dan wat lang op het advies der commissie worden gewacht, hetgeen uit den aard der zaak op de beteugeling van het verzuim geen goeden invloed had.

In dit verband gaf de inspectrice in de inspectie Borger het volgende te kennen: ,,Sommige commissiën tot wering van schoolverzuim houden zich absoluut niet aan den termijn van 8 dagen, bedoeld in art. 19, 2de alinea, der Leerplichtwet. Ik heb meer dan eens een aanschrijving tot enkele van die commissiën moeten richten, vóór ik een vluggere afdoening van zaken kon verkrijgen, terwijl die toch noodig is, willen de verder te nemen maatregelen effect sorteeren.

Gedurende 1928 hebben vele commissiën druk werk gehad. Het verzuim was gedurende de zg. aardappelcampagne buitengewoon groot. Ik ondervond dit jaar veel medewerking bij de bestrijding van het verzuim, ook van die hoofden van scholen, op wier ijver ik het jaar te voren, waar het deze aangelegenheid betrof, nog niet kon rekenen.

Bovendien steunde de burgemeester van een gemeente mij volledig, doordat deze aan de politie ter plaatse opdracht gaf streng te letten op ongeoorloofde tewerkstelling van leerplichtige kinderen gedurende de uren, voor onderwijs aangewezen."

De inspecteur in de inspectie Assen heeft door het bijwonen van een vergadering der commissie tot wering van schoolverzuim te Assen een zeer gunstigen indruk gekregen van de wijze, waarop deze commissie haar taak verricht. Hij heeft daardoor gezien ,,hoeveel tijd en belangstelling de leden van zulk een college moeten wijden aan een groot volksbelang en welke een gelukkige uitvinding het is geweest, toen, ter bevordering van getrouw schoolbezoek, de wetgever dezen schakel gelegd heeft tusschen school en huisgezin". En genoemde inspecteur voegde daaraan toe: ,,Ook mag worden opgemerkt, dat in zoodanige commissie de ontmoeting en samenwerking van personen van verschillende levensopvatting, ook van onderwijzers van openbare en bijzondere scholen, zeker wel een der krachtigste middelen is ter bestrijding van een euvel, dat in een samenkomst van leden van het Rijkschooltoezicht eens werd genoemd ,,de onheilige concurrentie" tusschen openbaar en bijzonder onderwijs, waarmede te recht werd aangeduid de neiging van sommige onderwijzers om kinderen naar hun eigen school te lokken of voor hun school te behouden door heel soepele toepassing der in de Leerplichtwet voorgeschreven bepalingen.

Als in de geregeld wederkeerende vergaderingen van een commissie tot wering van schoolverzuim, voorstanders en ook onderwijzers van openbaar en bijzonder onderwijs, op de wijze, zooals ik zulks te Assen kon costateeren, op royale wijze de leerplichtquaesties bespreken, dan moet wel ontstaan een wederzijdsche waardeering, het beste middel, waardoor de bovenbedoelde onheilige concurrentie wordt bezworen.

Zeer sympathiek was ook de beschaafde en taktvolle wijze, waarop in bedoelde commissievergadering de verschillende gevallen werden besproken met de opgeroepen verantwoordelijke personen; met geduld min of meer driftige vaders werden aangehoord, en met nadruk de ouders gewezen op de noodzakelijkheid om, ook bij huns inziens noodzakelijk schoolverzuim, toch steeds voeling te houden met het onderwijzend personeel.

Deze met de verantwoordelijke personen gehouden bespreking had plaats, nadat eerst in besloten commissie de afzonderlijke gevallen waren onderzocht, terwijl na het vertrek der opgeroepenen de zaken opnieuw in behandeling genomen en conclusies getrokken werden, die herhaaldelijk aanleiding gaven tot door commissieleden bereidwillig aanvaarde opdrachten, om door persoonlijk onderzoek zich op de hoogte te stellen van de maatschappelijke en huishoudelijke omstandigheden der betrokken gezinnen."

## VIII. Berechting van de overtreding van art. 1 der Leerplichtwet (art. 22.)

Onder n°. IV van Bijlage I achter dit verslag wordt een overzicht gegeven van het aantal processen-verbaal, in 1928 opgemaakt, wegens overtreding van de Leerplichtwet: I, ten opzichte van ambtshalve ingeschreven leerlingen, bedoeld in art. 19, § 5, der wet; II, ten opzichte van de leerlingen, bedoeld in art. 19, §§ 3 en 4, dier wet. Daaruit blijkt tevens in hoeveel gevallen bij het einde van het jaar reeds een rechterlijke beslissing was genomen en — zoo ja — of die beslissing inhield vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging, dan wel veroordeeling.

Mede is in dit overzicht opgegeven het verloop in het jaar 1928 van de ten aanzien der beide categorieën van kinderen in 1927 en 1926 opgemaakte processen-verbaal, welke op het eind van het jaar 1927 nog in onderzoek waren.

Blijkens dat overzicht was het verloop der in 1926, 1927 en 1928 opgemaakte processen-verbaal, ten aanzien van de kinderen, bedoeld in art. 19, § 5, en van die, bedoeld in art. 19, §§ 3 en 4 der Leerplichtwet als volgt:

Ten aanzien van de kinderen, bedoeld in art. 19, § 5.

| | 1926. | 1927. | 1928. |
|---|---|---|---|
| Processen-verbaal . . . . | 17 | 28 | 38 |
| Veroordeelingen . . . . . | 14 = 82,2 pct. | 18 = 46,4 pct. | 27 = 71,0 pct. |
| Niet vervolgd . . . . . | 1 = 5,8 „ | 2 = 7,1 „ | 4 = 10,5 „ |
| Vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging . . . . | 2 = 11,7 „ | 4 = 14,2 „ | — — |
| Op het einde des jaars nog in onderzoek . . . . . | 2 = 11,7 „ | 9 = 32,1 „ | 7 = 18,4 „ |

Ten aanzien van de kinderen, bedoeld in art. 19, §§ 3 en 4.

| | 1926. | 1927. | 1928. |
|---|---|---|---|
| Processen-verbaal . . . . | 7244 | 6609 | 7745 |
| Veroordeelingen . . . . . | 4766 = 65,8 pct. | 4311 = 65,2 pct | 4743 = 61,0 pct. |
| Niet vervolgd . . . . . | 546 = 7,5 „ | 848 = 12,8 „ | 891 = 11,5 „ |
| Vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging . . . . | 320 = 4,4 „ | 260 = 3,9 „ | 578 = 7,5 „ |
| Op het einde des jaars nog in onderzoek . . . . . | 1612 = 22,2 „ | 1190 = 18,0 „ | 1533 = 18,7 „ |

Omtrent de berechting van de leerplichtovertredingen hebben de hoofdinspecteurs het volgende opgemerkt.

*Eerste hoofdinspectie.*

Het aantal processen-verbaal steeg in de inspectie Helmond van 88 in 1927 tot 183. De straffen varieerden van f 0,50 tot f 10, meestal was de boete f 1 of f 2. In de inspectie Roosendaal, waar de processen-verbaal met 5 verminderden doch toch nog 146 bedroegen, liepen de boeten van f 1 tot f 50 en werd in 4 gevallen hechtenis opgelegd. Over het algemeen zijn de boeten gering.

*Derde hoofdinspectie.*

De opgelegde straffen varieeren van f 0,50 tot f 25. Ook dit jaar zijn de inspecteurs het in het algemeen er over eens, dat de opgelegde straffen veel te laag zijn.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Het aantal processen-verbaal, dat als gevolg van ongeoorloofd schoolverzuim opgemaakt werd, was in sommige inspecties groot; in de inspectie Emmen alleen bedroeg het 315. Het zou mij niet verwonderen, dat dit aantal nog grooter had kunnen zijn, wanneer de inspecteur zich ten dezen alleen maar had laten leiden door de letter van de wet. Toch zou dit m.i. niet goed geweest zijn. Het komt mij voor, dat de inspecteur niet uitsluitend met het tellen der verzuimen kan volstaan, maar dat hij in elk bijzonder geval ook mee moet laten wegen de omstandigheden, waaronder het verzuim werd gepleegd.

## IX. Onderzoek bij huisonderwijs (art. 25).

Daar huisonderwijs blijkens n°. IV van bijlage D aan niet meer dan 355 kinderen werd verstrekt, is het begrijpelijk, dat de dienaangaande in de jaarverslagen gedane mededeelingen zeer sober zijn.

De hoofdinspecteur in de *tweede hoofdinspectie* zegt er van:

Het onderzoek bij het huisonderwijs geeft geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

*Derde hoofdinspectie.*

Onderzoek bij huisonderwijs kwam uit den aard der zaak zeer weinig voor, daar huisonderwijs nagenoeg niet plaats vond.

De inspecteur in de inspectie Gouda vermeldt, dat 5 leerplichtige kinderen huisonderwijs genoten en dat door hem in 2 gevallen een onderzoek werd ingesteld naar de resultaten van dit onderwijs. In één geval was de uitslag onbevredigend en werd het kind op advies van den inspecteur naar school gezonden. In het andere geval gaf de vader — die zijn kind uit godsdienstige overwegingen noch naar de openbare, noch naar de bijzondere school wenschte te zenden — zelf huisonderwijs, volgens een zeer origineele methode. B.v. lezen uit een boek over De Hervorming en de Hervormers van H. te Winkel. De inspecteur stelde den vader voor, andere methoden te gaan gebruiken. Of deze raad opgevolgd is, bleek niet.

*Vierde hoofdinspectie.*

In de inspecties Amsterdam en Utrecht zijn alle gevallen van huisonderwijs gecontroleerd. In de overige inspecties bestond daartoe geen aanleiding.

## X. Het brengen van kinderen naar school door de politie (art. 30).

Verordeningen ingevolge art. 30 der Leerplichtwet bestonden op 31 December 1928 in 208 gemeenten. Op het eind van 1927 was dit aantal 196.

In 1928 zijn die verordeningen 923 maal toegepast. In 1927 geschiedde dit 644 maal.

Onder n°. V van bijlage I is de lijst der gemeenten opgenomen, waar deze verordeningen bestonden, met aanwijzing bij elke gemeente, hoeveel malen zij toepassing vonden.

In de verslagen der hoofdinspecteurs treft men met betrekking tot die verordeningen en haar toepassing het volgende aan.

*Eerste hoofdinspectie.*

Een verordening omtrent het naar school brengen van kinderen, die gedurende den schooltijd op den openbaren weg worden aangetroffen, werd te Maastricht viermaal toegepast en te Gulpen tweemaal.

*Tweede hoofdinspectie.*

In het verslagjaar werd voor de gemeente Oldenzaal een verordening vastgesteld, als bedoeld in art. 30 der Leerplichtwet, omtrent het brengen van kinderen, die gedurende den schooltijd op den weg werden aangetroffen, naar de school.

*Derde hoofdinspectie.*

Gemeenteverordeningen omtrent het brengen van kinderen, die gedurende den schooltijd op den openbaren weg worden aangetroffen, naar de school, komen in verschillende gemeenten voor. Te 's Gravenhage geschiedt het nog altijd volgens verordening n°. 8 van 1916.

Te Rotterdam bestaat geen dergelijke verordening.

*Vierde hoofdinspectie.*

Hierover werden mij geen mededeelingen gedaan.
In Amsterdam werkt de inspecteur met de kinderpolitie en met de woningpolitie mede, waardoor het spijbelen practisch uitgesloten is. Overigens wordt er van dit instituut weinig gebruik gemaakt.

## XI. Verbodsbepalingen omtrent het arbeiden van kinderen beneden 14 jaar (art. 35, 1e lid).

Van de bevoegdheid, in het 1ste lid van art. 35 der Leerplichtwet aan de gemeenteraden gegeven, om, voor zoover dit niet bij de wet is geschied, verbodsbepalingen omtrent het arbeiden van kinderen beneden de 14 jaren vast te stellen, wordt zoo goed als geen gebruik gemaakt.
De hoofdinspecteur in de tweede hoofdinspectie schrijft hieromtrent het volgende:

*Derde hoofdinspectie.*

Gemeenteverordeningen omtrent het arbeiden van kinderen beneden de 14 jaren bestaan in niet vele gemeenten. In 's Gravenhage is de gemeenteverordening n°. 14 van 1925 nog altijd geldig (voor kinderen onder de 15 jaar). Meermalen wordt tegen werkgevers proces-verbaal opgemaakt op grond van de Arbeidswet, wat alleszins gunstig werkt op het schoolbezoek.

*Vierde hoofdinspectie.*

Van nieuwe verordeningen of van wijzigingen in de bestaande op dit gebied meldden de inspecteurs niets.

## XII. Openbare belooningen en eereblijken. Schoolboekjes (art. 35, 2e en 3e lid).

Het 2de lid van art. 35 der Leerplichtwet bepaalt: „Door het uitloven van openbare belooningen en eereblijken kan het getrouwe schoolbezoek vanwege het gemeentebestuur worden aangemoedigd." En het 3de lid: „Ten einde de aanspraak op die belooningen en eereblijken te kunnen beoordeelen, kan aan de hoofden der openbare en bijzondere scholen het invoeren van schoolboekjes, waarin van het schoolbezoek aanteekening gehouden wordt, bij plaatselijke verordening worden voorgeschreven."
In 132 gemeenten werden in 1928 openbare belooningen en eereblijken uitgereikt. In 1927 geschiedde dit in 141 gemeenten.
De uitgaven, hieraan ten koste gelegd, bedroegen:

| In de Provincie: | In 1927. | In 1928. |
|---|---|---|
| Noordbrabant | f 1 777,— | f 1 336,— |
| Gelderland | 1 696,— | 1 532,— |
| Zuidholland | 13 833,— | 15 221,— |
| Noordholland | 11 568,— | 11 152,— |
| Zeeland | 653,— | 666,— |
| Utrecht | 1 917,— | 1 869,— |
| Friesland | 209,— | 291,— |
| Overijssel | 249,— | 82,— |
| Groningen | 575,— | 537,— |
| Drenthe | — | 414,— |
| Limburg | 235,— | 49,— |
| Totaal | f 32 712,— | f 33 149,— |

Onder n°. IV van bijlage I achter dit verslag is de lijst der gemeenten opgenomen, waar in 1928 openbare belooningen en eereblijken zijn uitgereikt.

De hoofdinspecteur in de derde hoofdinspectie vertelt hierover het volgende:

Openbare belooningen en eereblijken vind ik vermeld in de verslagen over de inspectiën Rotterdam en 's Gravenhage.
Te Rotterdam worden aan de leerlingen der openbare en bijzondere scholen, die den cursus met vrucht doorloopen hebben, aan het einde van den schooltijd bewijzen van getrouw schoolbezoek en goed gedrag uitgereikt.
Te 's Gravenhage eveneens. Burgemeester en wethouders stellen plaatwerken beschikbaar, waaruit door de leerlingen een keuze kan worden gedaan. Uitgereikt werden van:

| | | |
|---|---|---|
| „Oud-'s Gravenhage" | 562 | exemplaren |
| Schilderijen in de Haagsche musea | 16 | „ |
| Natuurschoon in en om 's Gravenhage | 882 | „ |
| Oud-Scheveningen | 515 | „ |
| Oude buitenplaatsen | 282 | „ |
| Haagsche liederenbundel | 548 | „ |

Kosten in totaal f 2674,21.

Voor bijzondere scholen waren de kosten in totaal f 2006,72.

## XIII. Het verstrekken van voeding en kleeding aan schoolgaande kinderen (art. 36).

Krachtens art. 36 der Leerplichtwet is de gemeenteraad ter bevordering van het schoolbezoek bevoegd voeding en kleeding te verstrekken aan schoolgaande kinderen, voor wie daaraan behoefte bestaat, of met dat doel subsidie te verleenen, een en ander volgens bij algemeenen maatregel van bestuur gestelde regelen. Kinderen, die openbare en die bijzondere scholen bezoeken, worden daarbij op gelijken voet behandeld.
In 1928 werden door 96 gemeenten uitvoering gegeven aan art. 36, eerste lid, der Leerplichtwet.
In totaal werd hieraan ten koste gelegd: f 1 084 476.
In 1927 beliep dit totaal in 97 gemeenten: f 1 037 775,28.
Eene opgave van deze gemeenten betreffende 1928 en van de door haar gedane uitgaven is opgenomen in n°. VII van bijlage I van dit verslag.
Door de hoofdinspecteurs is omtrent dit onderwerp het volgende medegedeeld:

*Eerste hoofdinspectie.*

Schoolvoeding werd te Heerlen gedurende de wintermaanden aan 390 kinderen van verschillende scholen verstrekt door de St. Vincentiusvereeniging, die deze kinderen een warm middagmaal verschafte. Te Maastricht werd aan leerlingen van oneen minvermogenden onder speeltijd ½ liter melk per dag verstrekt, volgens een door den schoolarts opgemaakte lijst.

*Derde hoofdinspectie.*

In enkele verslagen slechts is hierover iets vermeld. In dat van den inspecteur in de inspectie 's Gravenhage wordt vermeld, dat het aantal aanvragen toenam en die van het vorige jaar overtrof met 500. De uitgaven waren f 1500 hooger, en tijdelijke hulp werd noodzakelijk. Klompen werden in bruikleen gegeven. In totaal werden 7472 leerlingen geholpen met kleeding, schoeisel, enz. Te Middelburg en Vlissingen werd voedsel verstrekt en kleeding (klompen) aan degenen, die ervoor in aanmerking komen en het wenschen.
In de gemeenten Axel en Neuzen werd ook kleeding verstrekt, waarvoor zij resp. f 1300 en f 1000 uitgaven.

*Vierde hoofdinspectie.*

Over 1928 werden mij ter voldoening aan art. 11 van het Koninklijk besluit dd. 19 November 1900 (*Staatsblad* n°. 202, afschriften toegezonden van de verslagen over de wijze, waarop de schoolvoeding en -kleeding verstrekt werd.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Een verslag omtrent schoolvoeding en schoolkleeding ontving ik gedurende het jaar 1928 van de gemeenten Aengwirden, Franeker, Schoterland, Smallingerland, Weststellingwerf, Beerta, Bellingwolde, Groningen, Hoogezand, Muntendam, Zuidbroek, Meppel en Ruinen.

## XIV. Schoolbaden (art. 37.)

Indien de gemeenteraad een of meer badgelegenheden voor schoolgaande kinderen inricht, worden de kinderen, die openbare en die bijzondere scholen bezoeken, welker besturen het verlangen te kennen geven, voor de kinderen dezer scholen van die gelegenheid te willen gebruik maken, daarbij — ingevolge art. 37 der Leerplichtwet — op gelijken voet behandeld.

Omtrent de inrichting en het gebruik van schoolbaden hebben de hoofdinspecteurs het volgende gerapporteerd.

*Eerste hoofdinspectie.*

Te Heerlen werden 39 000 schoolbaden genomen tegen 35 735 in 1927. Ook te Maastricht was gedurende de zomermaanden aan de openbare scholen gelegenheid tot het nemen van schoolbaden.

*Derde hoofdinspectie.*

Schoolbaden werden in enkele gemeenten verstrekt. Ook het schoolzwemmen trekt de leerlingen zeer aan. Onder leiding van den onderwijzer kunnen b.v. de leerlingen te Schiedam gratis zwemmen en desgewenscht onderricht krijgen. Te Maassluis kunnen kinderen voor wie geen schoolgeld betaald wordt eveneens gratis het zwembad bezoeken. Te 's Gravenhage zijn in 1928 in totaal 239 230 schoolbaden genomen door de leerlingen van 53 lagere scholen, waaronder 2 bijzondere en 11 u.l.o. en u.l.o.-kopscholen. De leerlingen van 9 scholen ontvingen zwemonderricht. Door de leerlingen van lagere kop- en u.l.o.-scholen werden 12 524 baden genomen.

466 leerlingen lieten zich inschrijven voor zwemonderricht, doch slechts 395 kwamen op. Van hen behaalden 82 het volledige diploma en 154 het diploma behoudens „rugslag". In totaal werden 6699 zwemlessen gegeven.

*Vierde hoofdinspectie.*

Hierover heb ik ditmaal niets te rapporteeren.

## XV. Uitkomsten van het onderzoek naar de kennis van het lezen en schrijven bij de ingelijfden bij de land- en de zeemilitie.

a. *Ingelijfden bij de landmilitie.*

Aan het onderzoek, dat vanwege het Departement van Oorlog wordt ingesteld naar de bekwaamheid der milicieins in het lezen en schrijven, nemen alleen deel de ingelijfden bij de militie te land, voor zoover zij op het tijdstip van onderzoek niet in het genot zijn van vrijstelling van militiedienst of van uitstel van eerste oefening, dan wel om andere redenen afwezig zijn.

Het volgend overzicht geeft aan, hoevelen der ingelijfden van de lichting 1928 aan het onderzoek hebben deelgenomen en met welk gevolg.

| Provinciën. | Aantal manschappen in 1928 ingelijfd, die aan het onderzoek hebben deelgenomen. | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Geheel aantal. | Konden lezen en schrijven. | | Konden enkel lezen. | | Konden noch lezen noch schrijven. | |
| | | Geheel aantal. | Ten honderd. | Geheel aantal. | Ten honderd. | Geheel aantal. | Ten honderd. |
| Noordbrabant . | 1827 | 1820 | 99,62 | — | — | 7 | 0,38 |
| Gelderland . . | 1837 | 1830 | 99,62 | 2 | 0,11 | 5 | 0,27 |
| Zuidholland. . | 3828 | 3821 | 99,82 | 3 | 0,08 | 4 | 0,10 |
| Noordholland . | 3252 | 3251 | 99,97 | — | — | 1 | 0,03 |
| Zeeland . . . | 578 | 577 | 99,83 | — | — | 1 | 0,17 |
| Utrecht . . . | 806 | 805 | 99,88 | — | — | 1 | 0,12 |
| Friesland. . . | 1078 | 1067 | 98,98 | 2 | 0,18 | 9 | 0,84 |
| Overijssel . . | 1241 | 1237 | 99,68 | — | — | 4 | 0,32 |
| Groningen . . | 874 | 872 | 99,78 | 1 | 0,11 | 1 | 0,11 |
| Drenthe . . | 555 | 551 | 99,28 | 3 | 0,54 | 1 | 0,18 |
| Limburg. . . | 993 | 986 | 99,30 | — | — | 7 | 0,70 |
| Het Rijk . . | 16869 | 16817 | 99,69 | 11 | 0,07 | 41 | 0,24 |

Omtrent dit overzicht zij opgemerkt, dat het niet is bewerkt naar de gemeenten, waarvoor de militieplichtigen zijn ingelijfd, maar naar de gemeenten, waar zij de schooljaren of het grootste gedeelte der jaren hebben doorgebracht.

Uit den staat blijkt, dat 99,69 der manschappen, die aan het onderzoek hebben deelgenomen, konden lezen en schrijven, 0,07 pct. enkel konden lezen en 0,24 pct. noch lezen noch schrijven konden; voor het jaar 1927 waren de percentages respectievelijk 99,06, 0,10 en 0,24.

De provincie Noordholland nam ten opzichte van het laatste percentage de gunstigste, de provincie Friesland de ongunstigste plaats in.

b. *Ingelijfden bij de zeemilitie.*

Het onderzoek, vanwege het Departement van Marine ingesteld naar de bekwaamheid der zeemiliciens in het lezen en schrijven gaf tot uitkomst dat van de lichting 1928 alle dienstplichtigen konden lezen en schrijven.

Uit welke provinciën de zeemiliciens afkomstig waren, blijkt uit het volgende overzicht.

| Provinciën. | Zeemiliciens van de lichting 1928. |
|---|---|
| Noordbrabant | 24 |
| Gelderland | 41 |
| Zuidholland | 280 |
| Noordholland | 279 |
| Zeeland | 28 |
| Utrecht | 35 |
| Friesland | 42 |
| Overijssel | 21 |
| Groningen | 43 |
| Drenthe | 12 |
| Limburg | 11 |
| | 816 |

## § 8. HET BEWAARSCHOOLONDERWIJS (art. 189.)

Aan het eind van 1928 waren er 254 openbare en 1521 bijzondere bewaarscholen, te onderscheiden in 359 Protestantsche, 909 Roomsch-Katholieke en 253 neutrale bijzondere scholen. Vergelijkt men deze cijfers bij die op het einde van 1927, dan beteekent dit een toename van 6 bij de openbare scholen en 79 bij de bijzondere scholen.

Aan de openbare bewaarscholen waren werkzaam 253 hoofden en 831 onderwijzeressen, waarvan respectievelijk 21 en 109 zonder diploma. Vergeleken bij 1927 is het aantal hoofden met 5 vermeerderd en het aantal onderwijzeressen met 20 verminderd. Aan de bijzondere bewaarscholen waren werkzaam 3536 hoofden en onderwijzeressen, waarvan werkzaam waren aan de Protestantsche scholen 255 hoofden met en 102 zonder diploma en 356 onderwijzeressen met en 214 zonder diploma; de Roomsch-Katholieke scholen 527 hoofden en 533 onderwijzeressen met diploma en 388 hoofden en 634 onderwijzeressen zonder diploma en aan de neutrale bijzondere scholen 152 hoofden met en 101 zonder diploma en 94 onderwijzeressen met en 180 zonder diploma. Vergeleken bij 1927 valt ook voor deze scholen een vooruitgang van 113 onderwijzeressen te constateeren.

De openbare bewaarscholen werden bezocht door 19 060 jongens en 17 646 meisjes (totaal 36 706 kinderen) d. z. 635 jongens meer en 718 meisjes meer (totaal 1353 kinderen meer

dan in 1927). De bijzondere bewaarscholen werden bezocht door 70 932 jongens en 69 266 meisjes (totaal 140 198 kinderen) d. z. 4828 jongens en 4287 meisjes (totaal 9115 kinderen) meer dan in 1927. Hiervan bezochten de Protestantsche bewaarscholen 17 073 jongens en 15 547 meisjes (totaal 32 620 kinderen), de Roomsch-Katholieke bewaarscholen 46 263 jongens en 46 620 meisjes (totaal 92 883 kinderen) en de neutrale bijzondere scholen 7596 jongens en 7099 meisjes (totaal 14 695 kinderen).

Het geheele bewaarschoolonderwijs omvatte dus op 31 December 1928, vergeleken met 31 December 1927:

| | 1928 | 1927 |
|---|---|---|
| scholen | 1 775 | 1 690 |
| hoofden | 1 778 | 1 708 |
| onderwijzeressen | 2 842 | 2 814 |
| leerlingen (jongens) | 89 992 | 82 529 |
| ,, (meisjes) | 86 912 | 81 907 |
| totaal leerlingen | 176 904 | 164 436 |

De tabellen, welke als bijlage K achter dit verslag zijn opgenomen, geven een overzicht per provincie van de openbare en bijzondere bewaarscholen, van het daaraan verbonden personeel en van de leerlingen aan het eind van 1928.

Hier volgt wat de hoofdinspecteurs verder over het bewaarschoolonderwijs in hun jaarverslagen hebben vermeld.

*Eerste hoofdinspectie.*

*Opleiding tot bewaarschoolonderwijzeres.*

Cursussen tot opleiding van bewaarschoolpersoneel waren er te Breda, Dongen, Ettén, Eindhoven, 's Hertogenbosch (Papenhulst), 's Hertogenbosch (Postelstraat), Oudenbosch, Tilburg, Schijndel, Veghel, Heerlen, Maastricht en Venlo.

In de inrichting dier cursussen kwam weinig verandering. Aan de opleiding der leerlingen wordt groote zorg besteed. Met de resultaten der wetenschap op het gebied der moderne kinderstudie wordt ernstig rekening gehouden. De leerlingen, die na opleiding aan die cursussen het diploma behalen, kunnen over het algemeen geacht worden goed voor haar toekomstige taak in de school te zijn voorbereid. De cursussen zijn zoo goed als geheel op hun eigen geldmiddelen aangewezen en verkeeren doorloopend onder financieel opzicht in moeilijke omstandigheden.

Het aantal inrichtingen voor voorbereidend lager onderwijs is van 453 gekomen op 472 en het aantal kinderen, dat deze inrichtingen bezoeken, toegenomen van 46 089 tot 48 684. Wel is waar is deze uitbreiding grooter dan verleden jaar, maar in aanmerking genomen den groei der bevolking, zou men veel eer moeten besluiten, dat het bewaarschoolonderwijs aan het einde zijner uitbreiding gekomen is. Bijna 50 000 kinderen is in vergelijking met de bijna 210 000, die de lagere school bezoeken, trouwens een voldoend aantal. Merkwaardig is, dat het aantal leerkrachten afnam, nl. van 1026 tot 1004. En nog meer verdient het de aandacht, dat het aantal gediplomeerde leerkrachten, dat te voren steeds stijgende was, thans van 457 tot 437 gedaald is. Ik kan voor dit verschijnsel geen andere verklaring vinden dan dat de gediplomeerde leerkrachten worden overgeplaatst naar andere deelen van het land, waar het bewaarschoolonderwijs ruimer wordt gesubsidieerd en waar het aanstellen van gediplomeerde onderwijzeressen als voorwaarde voor subsidieering wordt gesteld.

De schoolopziener deelt mede, dat er in 1928 in de eerste hoofdinspectie 22 nieuwe scholen zijn gebouwd, die voldoen aan de eischen, die men aan een goede fröbelschool kan stellen. Zij geeft hieromtrent de volgende bijzonderheden.

„In Oosterhout, Hoogstraat D 286, werd ter vervanging van een groot, ongezellig lokaal een frissche 2-klassige school met een speellokaal gebouwd.

In Rijsbergen was in 1926 de school opgeheven, waardoor een einde kwam aan een ongewenschten toestand. Ongeveer 40 kinderen werden bewaard door een oude vrouw, die den tijd onder de schooluren nog met breien benutte! In Mei 1928 is het nieuwe bewaarschoolgebouw in gebruik genomen door de E.E. Zusters van de Congregatie van Oudenbosch.

In Deurne (kom) zaten ongeveer 100 kinderen opeengepakt in een schoollokaal 7 × 7 M. Ongeveer 100 andere kleintjes waren in slechte lokalen ondergebracht. Nu staat er een flinke school met 4 leslokalen, een prachtig speellokaal, flinke speelplaats en privaten, geheel volgens hygiënische eischen ingericht. Het kerkbestuur heeft groote offers moeten brengen om deze afdoende verbeteringen tot stand te brengen. De congregatie van Veghel heeft 4 leerkrachten, waarvan 2 gediplomeerd, gratis beschikbaar gesteld en zorgde voor de installatie. De gemeente verleende absoluut geen steun. De andere scholen in de gemeente Deurne (Liessel, Zeilberg, Vlierden, St. Jozefparochie, Helenaveen) zijn nog zeer ouderwetsche bewaarscholen. Zonder eenigen steun zijn de besturen aldaar niet in staat ingrijpende verbeteringen aan te brengen.

In Helmond (Koninginnewal) is een prachtige 3-klassige school met speellokaal, speelplaats en sanitaire inrichting gebouwd ter vervanging van oude lokalen. De kinderen van de St. Jozefparochie Helmond, die gedeeltelijk ondergebracht waren in eenige openstaande lokalen der lagere school, zitten nu in een flink ruim gebouw. Hier zijn nu in 8 leerlokalen ongeveer 450 kinderen ondergebracht. Aan die school zijn twee flinke speelzalen en een ruime speelplaats verbonden. De sanitaire inrichting is goed in orde. Jammer dat de gemeente Helmond zich geheel heeft teruggetrokken wat de subsidieering van deze zoo uiterst nuttige instelling betreft.

In Goirle, St. Janstraat B, is de nieuwe 5-klassige school met een flink speellokaal en een ruime afzonderlijke speelplaats in gebruik genomen. De gemeente bracht als waardeering voor de groote financieele offers, die het bestuur der school zich getroost door den bouw der school en de aanstelling van een grooter aantal geschoolde leerkrachten, de subsidie van f 500 op f 750. Het is geen groote subsidie als men weet, dat de school ongeveer f 60 000 gekost heeft. Toch blijkt uit de verhooging een waardeering voor hetgeen het bestuur voor de gemeente doet.

In Tilburg, Goirkestraat 70, en Tilburg, Thomas à Kempisstraat, kwamen mooie volgens de laatste eischen ingerichte scholen met 3 leerlokalen en flinke speelzaal, speelplaats en mooie sanitaire inrichting tot stand.

In Bergen op Zoom, van Dedemstraat, werd een flinke 4-klassige school met speellokaal, speelplaats en zandbak geopend. Door de gemeentelijke subsidie van f 6 per leerling was het bestuur in staat om den bouw van plus minus f 30 000 aan te durven en 4 leerkrachten beschikbaar te stellen.

In Klundert werd een 2-klassige school gebouwd.

In Reek bouwde het kerkbestuur voor 40 kinderen een ruim, frisch, vroolijk lokaal; een goede overdekking maakte een flinke speelplaats. Hierdoor kwam een einde aan een slechten toestand.

In Kerkrade-Bleijerheide zaten de kinderen opgepropt in een donkere zaal. De privaten waren allerellendigst. Nu staat er een flinke nieuwe 3-klassige school, waaraan een mooi speellokaal en een flinke speelplaats verbonden zijn. Er is een groote zandbak gemaakt. Het bestuur der Zusters Ursulinen van Kerkrade nam de lasten op zich om de urgente verbeteringen te kunnen uitvoeren. In Kerkrade wachten nog 3 scholen op de allernoodzakelijkste wijzigingen ten goede. Ofschoon de gemeente eenigen financieelen steun verleent, is die niet van dien aard, dat het bestuur in eens de gewenschte veranderingen kan aanbrengen.

Schaesberg-Leenhof kreeg een nieuw zeer goed ingerichte school. Een nog goed leegstaand l.o.-gebouw werd te Schaesberg, Schoolstraat 1, ingericht tot een zeer goed en aangenaam verblijf voor de kinderen, die wegens te verren afstand de twee andere scholen niet konden bezoeken. In deze gemeente kon men de noodige verbeteringen aanbrengen, omdat de subsidie hier f 10 per kind bedraagt.

Nieuwenhagen is nu in het bezit gekomen van een zeer goede mooie bewaarschool, die aan alle eischen voldoet, waarvan de eenvoudige deugdelijke inrichting zeer veel bezoekers trekt, evenals de nieuwe school van Echt-Koningsbosch, die ook in Mei 1928 geopend werd en die tot in de finesses verzorgd is. Beide laatste scholen zijn een monument op zich, dat spreekt en zal blijven spreken van offervaardigheid, van meeleven der maatschappelijke nooden.

In een vorig jaarverslag werd nog melding gemaakt van de slechte zeer onhygiënische verzorging der school te Maastricht-Oud-Vroenhoven. Hier is weer een sprekend bewijs geleverd van ruime offervaardigheid van het schoolbestuur. Een mooie

nieuwe 2 klassige school met een flink speellokaal en speelplaats, een goede sanitaire inrichting vervangt het donkere onsmakelijke lokaal zonder eenige speelgelegenheid. De daadwerkelijke belangstelling der gemeente Maastricht, die voor eenige jaren haar subsidie voor de bewaarscholen aanmerkelijk verhoogde, werkt steeds door en zoodoende zijn te Maastricht alle slechte bewaarplaatsen vervangen door goede higiënische inrichtingen. Een grondige verbetering werd aangebracht in de school van de Victor Stuersstraat. In plaats van 3 lokalen, waarin elk ongeveer 80 kinderen zaten, zijn er nu 4 flinke klassen met een speelzaal, speelplaats en goede privaten.

Maastricht, Hondstraat, werd eveneens verbeterd. Er zijn nu 4 klassen met een gang voor berging der kleeren, terwijl vroeger de kleeren buiten hingen en ongeveer 150 kinderen in één lokaal zaten. Door uitbreiding van de L. S. te Maastricht St. Pieter was het noodig, dat de lokalen der bewaarscholen, die in hetzelfde gebouw lagen, door de L.S. werden ingenomen. Eén zaak is jammer. Men heeft bij het bouwen niet genoeg rekening gehouden met den aard van de voorbereidende school. Het gebouw is in zijn geheel grootsch opgezet, maar de privaten zijn op bekrompen wijze ingericht. Bovendien ontbreekt het voor de bewaarschool zoo allernoodzakelijkste speellokaal, dit alles als gevolg van het feit, dat men het niet noodig achtte de inspectie te raadplegen. Opgericht werd te Maastricht ,,Suringarvereeniging" een nieuwe school in een daarvoor zeer aardig ingerichten nieuwbouw.

In Nuth werd in 1928 een zeer mooie nieuwe school met 2 leerlokalen en een speellokaal in gebruik genomen ter vervanging van een houten noodschool.

Door de opheffing der school in 1928 te Stevensweert behoort een ongelukkige inrichting tot het verleden. Nu kunnen de kleintjes naar een goede school gaan. Er zijn 2 lokalen, behoorlijk ingericht. Aan de privaatinrichting is geld genoeg besteed. Jammer evenwel, dat zij in haar geheel niet aan die eischen voldoet, welke men verwacht in een nieuwbouw, omdat men meende het advies der inspectie te kunnen negeeren.

Het bestuur van de school te Bocholtz schroomde niet voor de kosten van den bouw eener goed ingerichte nieuwe school. Groot is haar offervaardigheid, want de gemeente steunt slechts met een subsidie van f 200.

In een nieuwe wijk van Heerlen te Beekerveld verrees een fröbelschool van fraaien stijl, met 3 ruime klassen, een flink speellokaal, een groote speelplaats met flinken zandbak. De school is met zijn laag geplaatste ramen, rijk glaswerk, dat licht en zon doorlaat, zijn laag aangebrachte kapstokken en deurklinken een echt woonhuis voor kleine kinderen."

Omtrent verbouwingen wordt nog medegedeeld:

,,In Thorn is aan den zeer slechten toestand een gelukkig einde gekomen, dank zij medewerking van het gemeentebestuur met kerkbestuur en congregatie. De gemeente bouwde een nieuwe lagere school, waardoor de oude lokalen vrij kwamen, die het kerkbestuur afstond voor het bewaarschoolonderwijs. De gemeente liet deze lokaliteiten behoorlijk in orde brengen, de privaten inrichten naar de eischen. Bovendien zorgde zij voor banken, borden en voorwerktafels. De leerkrachten, waarvan een gediplomeerde, zullen tegen een kleine vergoeding van het kerkbestuur werken.

In de vorige jaarverslagen behoorde ook de school in Eindhoven, Kabeljauwstraat, tot de slechte kinderbewaarplaatsen. Ook hier is door den bouw eener nieuwe lagere meisjesschool verbetering gekomen en is de oude meisjesschool keurig opgeknapt en ingericht voor fröbelschool. Er zijn nu 5 lokalen, een speellokaal, een betere privaatinrichting en een flinke gang voor berging van de kleeren.

In Bladel werd het ,,kinderpakhuis" verbouwd tot een mooie doelmatige school met 2 leerlokalen en een speellokaal, een flinke speelplaats met een goede privaatinrichting. De geneesheer ter plaatse had ook meermalen op den zeer onhygiënischen toestand gewezen. Gemeente- en kerkbestuur en congregatie van Veghel droegen elk het hare bij om dit mooie resultaat in het groote belang der gemeente te bereiken.

In Terheyden A 300 kwam een lokaal en gang voor berging van kleeren bij evenals te Moergestel, terwijl te Drunen een lokaal vergroot werd."

Vermeldenswaard is ook nog de volgende mededeeling:

,,Over het algemeen laat de inrichting der privaten nog veel te wenschen over. Het is mijn ondervinding, dat sommige onderwijzeressen door ongelooflijke naïviteit niet inzien, dat de opvoeding tot zelfrespect en netheid ook hier reeds dient te worden aangevangen. Om dit te bereiken moet de heele inrichting als zoodanig geschikt zijn en moet voor de kinderen onderling afgesloten ruimte bevatten. Toch zijn in dit opzicht ook hier en daar reeds lichtpunten en wordt daar bij den nieuwbouw en verbouwing ernstig rekening mee gehouden, zoodat wij mogen vertrouwen, dat bestaande mistoestanden geleidelijk tot het verleden gaan behooren.

Wat de verwarming betreft, deze is over het algemeen goed. Minder wordt gelet op een verstandige regelmatige ventilatie. Bij de meeste schoolbezoeken moet men er op wijzen, om de bovenramen tijdens de schooluren open te zetten, flink te spuien wanneer de kinderen op de speelplaats of in het speellokaal zijn.

Voor onderhoud en reiniging der lokalen wordt op een enkele uitzondering na, goed gezorgd. Streng wordt er over het algemeen de hand aan gehouden, dat de kinderen ordelijk, goed gewasschen naar school komen."

Vooral naar mate er gediplomeerd personeel in de scholen komt breidt de aanschaffing van het fröbelmateriaal zich uit en worden daarbij passende banken aangeschaft. In het geheel schafte men in 1928 niet minder dan 740 banken, benevens 138 tafeltjes met stoeltjes aan.

In 1928 werden drie Montessori-scholen opgericht, twee te 's Hertogenbosch en één te Heerlen. De leidsters zijn in het bezit van het Montessorie-diploma der Amsterdamsche vereeniging. Het aantal leerlingen per klas is 36.

Wanneer men overigens een onderscheiding maakt tusschen Fröbelscholen, waarin hoofdzakelijk naar de methode van Fröbel gewerkt wordt, en bewaarplaatsen, waarin de kinderen voornamelijk slechts bewaard worden, dan kan men uit de toename van de scholen van de eerste soort en de vermindering van die der tweede soort tot grooten vooruitgang van het bewaarschoolonderwijs concludeeren. In 1928 waren er 263 Fröbelscholen en 206 bewaarplaatsen, in 1926 waren deze getallen 247 en 195.

Ofschoon in veel mindere mate dan vroeger, heeft de schoolopziener voor het bewaarschoolonderwijs toch nog enkele klachten. ,,Er heerschen in sommige scholen zulke slechte hygiënische toestanden, dat men werkelijk zou wenschen, dat ze opgeheven werden. In Rosmalen, Kerkenhoek, zitten ong. 150 kinderen in één lokaal, waar bijna geen lichtstraal in doordringt en niet voldoende kan geventileerd worden, op elkaar gepakt. De inspectrice voor de volksgezondheid en t.b.c.bestrijding heeft op mijn verzoek die school bezocht. Ook zij vond dien toestand uit hygiënisch oogpunt beschouwd, allerellendigst. Het bestuur heeft een schrijven ontvangen, dat, wanneer die toestand niet verandert, de school wordt gesloten.

In Lieshout zitten ongeveer 80 kinderen in een zeer klein vertrek op een gepakt. 't Is hier treurig.

In Uden, Made, Heesch, Haps, Oploo, St. Anthonis, Dussen Mariapolder, Son het Hof en Leende kwam tot dusver geen verandering in ongezonde inrichtingen."

Zij vermeldt ten slotte nog, dat de gemeente 's Hertogenbosch met ingang van 1 Januari 1929 een subsidie verleent van f 200 per lokaal en van f 3 per leerling, en dat Eindhoven en Venlo dit jaar ong. f 6 per jaar en per leerling toekenden. In Posterholt werd evenwel de bewaarschool wegens het intrekken der gemeente-subsidie opgeheven.

*Tweede hoofdinspectie.*

In de opleiding wordt op zeer onvoldoende wijze voorzien. In de provincie Overijssel bestaat slechts één enkele gelegenheid om opleiding te ontvangen voor meisjes, die zich aan het bewaarschoolonderwijs willen geven. Het ontbreken van alle wettelijke regeling en het alom heerschend geldgebrek moeten zeker als oorzaken van dezen alleszins onvoldoenden toestand worden aangewezen. Een cursus, nl. die te Almelo, is het afgeloopen jaar opgeheven; de slechte resultaten ,die bij de examens verkregen werden, is zeker hiervan wel de voornaamste oorzaak. In de tweede hoofdinspectie zijn dus nu nog 4 gelegenheden tot opleiding en wel:

1°. aan den gemeentelijken cursus te Arnhem;
2°. aan den cursus voor Chr. personeel te Arnhem;
3°. aan den cursus voor Chr. personeel te Nijmegen;
4°. aan den cursus voor Chr. personeel te Almelo.

De gemeenten Zutphen en Lochem betalen de lessen, die de helpsters der scholen nemen van het hoofd der school in fröbelen en opvoedkunde en van een onderwijzer in de vakken van het l.o. Van een cursus kan men hier moeilijk spreken, evenmin als in Wageningen, waar de besturen der Christelijke en der Nutsschool deze zelfde lessen voor de helpsters, die aan haar scholen verbonden zijn, betalen.

In andere plaatsen als Oldenzaal, Hengelo, Enschede, Deventer, Zwolle, Kampen en Steenwijk geschiedt de opleiding op dezelfde wijze door privaatlessen, die dan echter door de belanghebbenden zelf bekostigd worden.

Er ontbreekt aan de opleiding, zooals die buiten de cursussen plaats heeft, nog veel.

Een dringende eisch voor een goede opleiding is ook deze, dat op meer systematische en doeltreffende wijze wordt voorzien in de practische opleiding der kweekeling. Een vaste regeling ontbreekt, zoodat het toeval van plaatsing als kweekeling aan een goede of minder goede school uitsluitend over de practische vorming beslist.

In de gemeenten, waar opleidingsinrichtingen bestaan, ware hierin te voorzien door bepaalde scholen aan te wijzen als leerschool, zoodat de leerlingen daar het laatste of de laatste twee jaren voor het examen gedurende een bepaald aantal uren onder goede leiding practisch werkzaam zouden moeten zijn. Zooals de toestand thans is, hangt het ervan af, of het hoofd der school, waaraan de kweekelingen verbonden zijn, bekwaam genoeg is, om de practische opleiding te verzorgen en bovendien of zij daartoe lust en tijd heeft. Het is dan ook geen wonder, dat ook dit jaar weer velen afgewezen zijn voor het practisch gedeelte van het examen.

Op 31 December 1928 werden de 4 cursussen bezocht door 85 leerlingen.

Voor diploma A deden 21 candidaten examen, waarvan er 13 slaagden. Voor diploma B deden 7 examen, waarvan 5 slaagden.

Met veel tact en beleid oefent mejuffrouw van Omme het toezicht uit op het voorbereidend onderwijs in de tweede hoofdinspectie.

Moeilijk is haar werk, want ze heeft feitelijk geen ander recht dan dat men de deur niet voor haar kan sluiten. Des te meer moet het gewaardeerd worden, dat ze er mooie resultaten mede bereikt en haar toezicht zoo langzamerhand meer door gemeente- en schoolbesturen en het personeel der scholen wordt gewaardeerd.

Haar verslag wordt hierbij onverkort met bijlagen aangetroffen.

*Algemeen overzicht.*

In den algemeenen toestand van het bewaarschoolonderwijs in de tweede hoofdinspectie kwam in het afgeloopen jaar weinig verandering. Niettemin kan van een verhoogde belangstelling gesproken worden bij zeer veel gemeente- en schoolbesturen, een belangstelling, die zich uit door het bouwen van nieuwe scholen, het oprichten van Montessoriklassen, het aanschaffen van leermiddelen en het aanbrengen ten plattelande vooral van kleine verbeteringen.

Dat het aantal der nieuw opgerichte scholen slechts twee) niet grooter is, wat bij den gewonen gang van zaken met het oog op de toenemende bevolking toch te verwachten was, valt niet moeilijk te verklaren.

De gemeentebesturen, die de laatste jaren alle onder den druk der bezuiniging geleefd hebben, konden er niet aan denken onverplichte uitgaven te doen door het getal hunner bewaarscholen uit te breiden of met openbaar bewaarschoolonderwijs te beginnen, te meer, waar zij in het laatste geval overtuigd waren, dat het niet bij de kosten van die ééne nieuw opgerichte openbare school zou blijven, maar dat met de financieele gelijkstelling van openbaar en bijzonder lager onderwijs voor oogen verscheidene groepen der bevolking (R.-K. en Prot.) het bewaarschoolonderwijs voor haar kinderen in de door haar gestichte of nog op te richten scholen ook door de gemeente bekostigd zouden willen zien.

Dat de tijden van grootste bezuiniging voor de gemeenten voorbij zijn, blijkt wel uit het feit, dat in sommige gemeenten plannen voor uitbreiding van het openbaar bewaarschoolonderwijs bestaan en dat in een enkele gemeente al met den bouw van een nieuwe school begonnen is, van welker voltooiing ik in het volgende jaarverslag melding hoop te maken.

Maar plannnen om met openbaar bewaarschoolonderwijs te beginnen, bestaan voor zoover mij bekend, in geen enkele gemeente. Wel zijn in sommige plaatsen vooral van de zijde der S.D.A.P. die meent, dat de Overheidszorg zich ook tot het kleuteronderwijs moet uitstrekken, pogingen daartoe gedaan, o.a. in Nijmegen, maar tot nog toe zonder succes. Het komt mij voor, dat de beste toestand verkregen wordt, zoo de gemeentebesturen het particulier initiatief, van welke zijde dit ook genomen wordt, blijven of beginnen te steunen, maar zich zelf van oprichten van bewaarscholen onthouden. De ervaring heeft geleerd, dat de kosten dan aanmerkelijk lager blijven. Waar mijn oordeel in deze gevraagd wordt, is dit dan ook altijd mijn advies.

Dat de bijzondere scholen niet meer in aantal zijn toegenomen (slechts twee) mag ook niet aan gebrek aan belangstelling worden toegeschreven. Waar toch moet het geld voor bouw- en exploitatiekosten vandaan komen!

In het vorig jaarverslag gaf ik een uitvoerige opgave van de subsidieering van het bijzonder bewaarschoolonderwijs in verschillende gemeenten en hieruit blijkt wel, dat de gemeentebijdragen verre van toereikend of in de meeste gevallen liever zeer ontoereikend zijn. Pogingen van Christelijke zijde aangewend om bewaarscholen op te richten, zijn dan ook om financieele redenen o.a. te Zutphen en Apeldoorn mislukt. Een woord van lof komt hier toe aan verschillende R.-K. congregaties, die niet alleen goed ingerichte bewaarscholen geheel voor eigen rekening exploiteeren, maar ook nieuwe, moderne schoolgebouwen doen verrijzen op eigen kosten.

*Nieuwe gebouwen.* Het afgeloopen jaar hebben 7 scholen nieuwe gebouwen gekregen.

1°. de bijz. R.-K. aan de Weverstraat te Arnhem,

Deze school was gehuisvest in hetzelfde gebouw als de R.-K. lagere school, maar de huisvesting was van dien aard, dat ik meer dan eens school- en gemeentebestuur op den slechten toestand van de lokaliteit heb moeten wijzen. Voor de verbouwing der lagere school moest men ook de beschikking hebben over de ruimte der bewaarschool en zoo kwam noodgedwongen een einde aan het bestaan dezer school. De gemeente Arnhem betaalde aan het bestuur een schadevergoeding van f 26 000, waardoor het in staat was een nieuw gebouw te laten zetten, dat aan alle eischen voldoet, die men tegenwoordig aan een goede bewaarschool stelt. Het gebouw heeft drie werklokalen en één speelvertrek, benevens een speelplaats met zandbakken;

2°. de bijz. R.-K. school aan den Ubbergschen Veldweg te Nijmegen.

Deze school was in 1927 geopend in een middenstandswoning, aan welker gebrekkige huisvesting het afgeloopen jaar een einde kwam, doordat de Congregatie der Ursulinen te Vught, wier zusters het onderwijs aan deze school geven, een nieuwe school liet bouwen. Deze school telt 4 werklokalen en een speelvertrek, terwijl zich achter de school een groot speelterrein uitstrekt. Deze school is werkelijk een aanwinst voor het bewaarschoolonderwijs in de gemeente Nijmegen. De bouw was aanbesteed voor f 40 000.

3°. de Bijz. R.-K. school te Borne.

Deze school was, wat gebouw betreft, zeker wel een van mijn slechtste scholen; zij werd gehouden in een oude arbeiderswoning, de twee vertrekken dienden tot verblijfplaats der plm. 200 kinderen. Het huis was oud en bouwvallig; bij regen sijpelde het water door den zolder; de vertrekken waren veel te klein. Bij één mijner bezoeken trof ik in het eene 64 en in het andere 130 kinderen aan; bij een volgend bezoek waren die getallen 86 en 112. Voor dit groote aantal kinderen waren slechts drie zeer primitieve privaten aanwezig, welker nabijheid duidelijk te merken was.

Ik bracht bezoeken bij de overste en den burgemeester en deelde den toestand dezer school ook mede aan den Bisschoppelijken hoofdinspecteur. In 1927 werden eindelijk plannen voor een nieuwe school gemaakt, waarvoor de gelden door een groote verloting bijeengebracht moesten worden en in het jaar 1928 kon de nieuwe school, die aan alle eischen eener moderne bewaarschool voldoet en die bovendien met nieuwe meubels is ingericht en van de nieuwste leermiddelen voorzien, worden geopend. De school telt 4 werkvertrekken en een speellokaal.

Bovendien is er een groote toiletkamer met hygiënisch ingerichte privaten en waschgelegenheid. Jammer is het, dat voor deze school geen grooter speelterrein kon beschikbaar worden gesteld;

4°. de R.-K. school te Haaksbergen.

Dit schooltje had ook een zeer onvoldoende huisvesting in een somber zaaltje van een patronaatsgebouw.

Bij de stichting van een nieuw gebouw werd ook aan de bewaarschool gedacht en een groot ruim lokaal, waar licht en lucht voldoende kunnen binnentreden, werd te harer beschikking gesteld. Dit lokaal werd van nieuwe kleine fröbelbankjes voorzien en zoo is hier een groote verbetering verkregen;

5°. de R.-K. school te Culemborg.

Deze school was gehuisvest in een oud heerenhuis, waarvan drie vertrekken door de bewaarschool in gebruik waren genomen en welke voor het aantal kinderen veel te klein waren. Speelgelegenheid ontbrak er geheel, terwijl de kleeren der hoogste klasse werden geborgen in een donkere muurkast in een der lokalen, waarin de kinderen bij het einde der schooltijden bij groepjes werden toegelaten, om er steeds tot mijn groote verbazing weer met eigen klompjes en kleeren uit te voorschijn te komen.

In 1928 werd door de vereeniging: Zedelijk Lichaam Vereeniging van Vrouwen tot het geven van Onderwijs (Congregatie J. M. J. te Den Bosch) een ander veel grooter heerenhuis aangekocht en voor bewaarschool in orde gemaakt, waardoor een groote verbetering tot stand is gekomen. De kinderen zijn nu over 4 lokalen verdeeld; er is voldoende ruimte tot berging der kleeren en achter het huis is een groote speelplaats;

6°. de Bijz. R.-K. school te Duiven.

De school, die ruim 60 leerlingen telt, werd gehouden in een lokaal, dat ontstaan is door samentrekking van twee arbeidershuisjes en dat tevens dienst deed als patronaatslokaal. Een prieeltje in den tuin was ingericht voor de privaten. De kleeren hingen in het vertrek, waar de 60 kinderen bijeen waren. Thans heeft de school een nieuw eigen gebouwtje, dat ontstaan is door verbouwing van een deel van het groote klooster, hetwelk vrijwillig en gratis door de overste voor dit doel is afgestaan. De gelden noodig voor den bouw zijn door een collecte onder de inwoners bijeengebracht.

De school heeft 2 lokalen, ruimte tot berging der kleeren, eenige goed ingerichte privaten en een speelterrein met zandbak. Zeker een groote verbetering op bescheiden schaal!;

7°. de Christelijke school te Culemborg.

Deze school, die tot nu toe ondergebracht was in een kamer van een leegstaande woning, kreeg het afgeloopen jaar de beschikking over een eigen schoolgebouw, dat aan al de moderne eischen voldoet: werklokaal, speelokaal, breede gang, hygiënisch ingerichte privaten, speeltuin met zandbak.

Het bestuur heeft nl. een heerenhuis aangekocht en dit geheel als bewaarschool laten verbouwen. Hoeveel deze aankoop en verbouwing gekost heeft en hoe het bestuur het geld bijeen heeft gekregen, is mij onbekend).

*Verbouwing.* Drie scholen ondergingen het afgeloopen jaar gedeeltelijke verbouwing, waardoor zij nu tot de goede bewaarscholen gerekend kunnen worden.

1°. de openbare school op den Geitenkamp te Arnhem.

Deze school, die oorspronkelijk (in 1925) als Montessorischool gebouwd, maar als fröbelschool in gebruik is genomen, bezat dientengevolge geen speellokaal, waaraan de behoefte zich vrij spoedig deed gevoelen. Het heeft echter ruim twee jaar geduurd, voordat de gemeente Arnhem tot vergrooting dezer school overging. Daar het aantal kinderen, dat op plaatsing op deze school wachtte, zeer groot was, werd de school ook nog met een klasselokaal uitgebreid;

2°. de R.-K. school te Arnhem, Kastanjelaan.

Deze school, die in 1927 geopend was en gemeentesubsidie genoot, bleek niet in het bezit te zijn van het door de gemeente als eisch gestelde speellokaal, terwijl de werklokalen te klein waren, waardoor er te veel kinderen in het vertrek bijeen zaten. Zonder grondig onderzoek naar de lokaliteit was hier voor een nieuwe school subsidie toegestaan.

Door mij op dezen niet gewenschten toestand opmerkzaam gemaakt, stelde de nieuwe wethouder van onderwijs het bestuur voor de keuze: verbouwing of geen subsidie, waarop het eerste werd gekozen.

De school telt nu twee werk- en twee speellokalen.

3°. de R.-K. school te Renkum, uitgaande van de Congregatie der Ursulinen te Vught.

Deze school, die in 1923 gebouwd is, miste het zoo noodige speellokaal. Na hierover eenige malen met het bestuur der school gesproken en geschreven te hebben, kreeg ik eindelijk de toezegging, dat dit lokaal zou bijgebouwd worden. Met het oog op de toenemende bevolking werd de school ook nog met een klasselokaal vergroot.

De school telt nu 4 lokalen.

*Plannen tot bouw van nieuwe gebouwen.* Bij besturen van 7 andere scholen bestaan vaste plannen tot bouw van nieuwe scholen.

1°. Christelijke school te Velp.

2°. Neutrale school te Rheden.

Doordat in het afgeloopen jaar een nieuwe verordening, houdende de voorwaarden, waarop ten behoeve van bewaarscholen in de gemeente Rheden een bijdrage uit de gemeentekas kan worden verstrekt, is vastgesteld, willen de besturen van deze beide scholen overgaan tot den bouw van nieuwe scholen, daar de bestaande gebouwen niet voldoen aan de eischen in die nieuwe verordening gesteld.

Met de verbouwing van de school te Velp is al reeds een aanvang gemaakt.

3°. R.-K. school, Groesbeeksche weg, Nijmegen.

Deze school, die in drie leegstaande vertrekken van het klooster gehouden wordt, krijgt nu een eigen gebouw, met den bouw waarvan men reeds in het afgeloopen jaar begonnen is en van welks voltooiing ik in het volgend jaarverslag melding hoop te maken.

4°. R.-K. school te Alverna, gemeente Wijchen.

Deze school uitgaande van de Franciscanessen van Bennebroek is in 1927 geopend en ondergebracht in een leegstaand lokaal der R.-K. lagere school. Bij invoering van het 7de leerjaar heeft deze school dit lokaal zelf noodig, waarom bovengenoemd bestuur tot den bouw van een nieuwe school besloten heeft, welke reeds aanbesteed is voor de som van f 38 000.

5°. R.-K. school Gasthuisplein, Zwolle.

Deze school beschikte slechts over één groot lokaal, waarin het licht geen voldoende toetreding had. Gelegenheid tot spelen ontbrak bovendien geheel. Door aankoop van een der aangrenzende huizen heeft het bestuur der school (Congregratie der Zusters van Liefde te Tilburg) ruimte voor den bouw eener nieuwe school gekregen. De oude school is ontruimd en tijdelijk ondergebracht in een leegstaande gemeentewoning, zoodat de plannen voor den bouw der nieuwe school binnen niet al te langen tijd verwezenlijkt zullen zijn.

6°. De openbare school te Goor.

Dit gebouw eischt dringend verbetering. Hierin zal voorzien worden door verbouwing van een leegstaande openbare school of door den bouw van een nieuwe bewaarschool. De burgemeester heeft deze plannen reeds aan het Rijksschooltoezicht medegedeeld en om advies gevraagd.

7°. De Bijzondere Neutrale school te Oldenzaal, uitgaande van de afd. Oldenzaal van de Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen.

Mejuffrouw Palthe, in 1928 overleden en in leven een der bestuursleden dezer school heeft bij testamentaire beschikking een flinke som voor den bouw eener nieuwe school aan deze afdeeling van het Nut vermaakt.

De meeste besturen lieten de bouwplannen ter beoordeeling toekomen aan het Rijksschooltoezicht en daardoor konden hier en daar wijzigingen worden aangebracht, die zonder tot meerdere uitgaven te leiden, verbeteringen bleken te zijn. Soms ook konden besturen en architecten in de gelegenheid gesteld worden, verschillende goede bewaarscholen te bezichtigen, om door vergelijking tot vaststelling te komen, wat in het onderhavige geval als het meest nuttige beschouwd moet worden. Wanneer deze laatste nieuwe gebouwen voltooid zullen zijn

dan zal de tweede hoofdinspectie weer 17 goede, moderne schoolgebouwen rijker zijn geworden en een even groot aantal slechte verdwenen. Langzamerhand zou ik in mijn verslagen niet meer over den slechtten toestand der schoolgebouwen behoeven te spreken, als niet telkens weer nieuwe schooltjes werden opgericht in gebouwen, die daarvoor totaal ongeschikt zijn. Van de in de laatste 6 jaren opgerichte scholen zijn er zeker 30, die in een slecht gebouw gehuisvest zijn, b.v. te Elburg, Putten, Nunspeet, Bennekom, Dalfsen of die een gebouw gekregen hebben, waarin het zoo noodige speellokaal ontbreekt, b.v. te Enter, Keijenborg, Nijmegen (Heijendalsche weg), Bornebroek, Apeldoorn.

De bestaande R.-K. scholen, die dikwijls ondergebracht zijn in een of meer lokalen der lagere school missen meestal een speellokaal en op de speelplaats kunnen de kinderen zich niet vrij bewegen door de onmiddellijke nabijheid der lagere school. Gelukkig hebben de in den laatsten tijd opgerichte R.-K. scholen alle een afzonderlijk gebouw ofschoon het zoo noodige speellokaal daarin dikwijls ontbreekt.

In tegenstelling met de Katholieke scholen zijn de bestaande Christelijke scholen als afzonderlijke gebouwen gesticht en ofschoon de toestand, waarin ze zich bevinden dikwijls heel slecht is, daar geld tot onderhoud ontbreekt, beschikken zij toch bijna altijd over een speellokaal en een grooten speeltuin.

De Christelijke school te Arnhem op den Geitenkamp verkeert, wat haar gebouw betreft in zeer treurige omstandigheden en het verbaast mij zeer, dat de gemeente Arnhem, die wel degelijk voor toekenning van subsidie voorwaarden ook aan de gebouwen stelt, deze school nog steeds in het genot laat van de vrij hooge subsidie, plm. f 44 per kind.

Bij de oprichting dezer school kreeg zij de beschikking over twee leegstaande lokalen eener Christelijke lagere school, terwijl het gymnastieklokaal als speelvertrek gebruikt mocht worden. Toen het aantal leerlingen toenam, stond het hoofd der lagere school ook nog zijn spreekkamer af, waarin een derde klasse werd ondergebracht. Het laatste jaar echter heeft de lagere school haar eigen klasselokalen noodig en zijn de twee klassen der bewaarschool, die daarin gehuisvest waren, overgebracht naar het gymnastieklokaal, dat door verschuifbare tusschenschotten in drie afdeelingen is verdeeld: het middelste blijft dienst doen als speelvertrek voor de drie klassen. Een dag in de week, waarop de lagere school zelf haar gymnastieklokaal noodig heeft, verhuist een der klassen naar de kleedkamer, die veel te klein is voor het groote aantal kinderen en waarin bovendien ook de kleeren worden gehangen, terwijl de tweede klasse verblijft houdt in een der lokalen der lagere school, dat door welwillendheid van het hoofd dier school den geheelen dag ter beschikking van de bewaarschool blijft.

Al geruimen tijd bestaan er bij het bestuur plannen tot den bouw eener nieuwe school. Daar de gemeente Arnhem echter niets in bouwkosten voor nieuwe bewaarscholen bijdraagt, moet dit geheel uit eigen middelen geschieden. Ten einde de plannen spoediger te kunnen verwezenlijken, werd het afgeloopen jaar een bazar gehouden, die f 950 opgebracht heeft.

*Speellokaal, speelplaats.* Er zijn van de 252 scholen uit de tweede Hoofdinspectie nog 111, die een speellokaal en 30, die een speelplaats missen, terwijl in 23 scholen elke gelegenheid tot spelen ontbreekt. Van deze 111 scholen zijn 95 R.-K., van de 30 zijn er 27 R.-K., terwijl de 23 scholen alle R.-K. inrichtingen zijn, wat geheel in overeenstemming is met hetgeen ik hierboven over de speelgelegenheden in de verschillende scholen geschreven heb.

*Banken.* De lange banken voor 5 of 6 kinderen, maar waarin er ook wel eens acht zitten, zijn nog niet geheel verdwenen, al komen zij er veel minder in voor dan bij mijn eerste bezoeken. Banken zonder rugleuning of tafelblad tref ik nu gelukkig in geen enkele school meer aan, wel nog veelvuldig oude, afgedankte der lagere school.

Het afgeloopen jaar kreeg ik een schrijven van de Gezondheidscommissie te Ubbergen, waarin de slechte banken in de bewaarschool te Wijchen onder mijn aandacht werd gebracht.

Daar ik al meer dan eens met het bestuur dezer school over den onvoldoenden toestand der banken gesproken heb, meende ik goed te doen door den bisschoppelijken hoofdinspecteur en inspecteur, onder wie deze school ressorteert met dit schrijven in kennis te stellen.

*Tafeltjes en stoelen.* Verscheidene nieuw opgerichte scholen schaffen geen banken meer aan, maar geven den voorkeur aan tafeltjes en stoeltjes, zoo de afmetingen der lokalen dit ten minste toelaten.

In een voor eenige jaren geopende openbare school te Almelo heeft men tafeltjes, waaraan vier kinderen kunnen zitten. In de practijk voldoen deze echter niet heel goed, daar de kinderen elkander bij het werk te veel hinderen, reden waarom ik aan burgemeester en wethouders van Almelo geadviseerd heb, ze voor de het volgend jaar te openen school niet aan te schaffen.

*Montessorieschoolen.* Waren en bleven er tot nog toe slechts 3 Montessorischooltjes in de tweede hoofdinspectie, dit aantal is in het afgeloopen jaar met 2 uitgebreid, terwijl er plannen voor de oprichting van nog twee scholen, respectievelijk te Arnhem en te Nijmegen hangende zijn.

De congregatie: Zusters van Liefde te Tilburg en het Zedelijk Lichaam: Vereeniging van Vrouwen tot het geven van Onderwijs te 's Hertogenbosch Congregatie J. M. J.) hebben ieder een van haar bestaande fröbelscholen te Nijmegen omgezet in een Montessorischool, terwijl de Zusters der Congregatie van Schijndel dit jaar een nieuwe school te Nijmegen denken te openen, waarin dan de methode van dr. Montessori gevolgd zal worden en eenige personen in Arnhem pogingen in het werk stellen, om in die plaats weder een voorbereidende Montessorischool in het leven te roepen.

Ofschoon ik aan de vrije opvoeding in een *goede* Montessorischool de voorkeur geef boven de streng klassikale leiding in de meeste fröbelscholen, kan ik mij toch niet in hooge mate over de uitbreiding dezer scholen verheugen, omdat de kinderen bij het verlaten dier scholen geen lagere scholen gaan bezoeken, waarvan de leerstof in de eerste klasse aansluit bij de ontwikkeling, die zij reeds verkregen hebben. Zij komen op de lagere school en hebben reeds vaardigheid in schrijven, rekenen en lezen. Bovendien stel ik zeer hooge eischen aan een Montessorileidster.

Meer nog dan bij het fröbelonderwijs hangt het succes af van de leidsters, die evenzeer psycholoog als onderwijzeres moeten zijn en het volgen van een cursus te Amsterdam is voor mij geen waarborg, dat de leidster werkelijk voor haar taak berekend is. Bij een vluchtig bezoek, dat ik aan een der nieuwe scholen bracht, meende ik uit allerlei te moeten opmaken, dat in deze school wel de leermiddelen van dr. Montessori werden gebruikt, maar dat haar geest er niet te vinden is. De toekomst zal leeren, in hoeverre mijn oordeel juist is geweest.

*Arbeid naar keuze.* Zooals ik in mijn vorige verslagen schreef, tracht men bij het fröbelonderwijs ook meer en meer met het klassikale stelsel te breken en in sommige scholen met goed gevolg. Er zijn scholen waar gedurende één schooltijd gelegenheid tot vrijen arbeid wordt gegeven, andere stellen de middagen er voor beschikbaar, terwijl een enkele school met een geheel vrijen rooster werkt. Gelukkig is het aantal van deze laatste nog zeer gering, daar lang niet iedereen de geschiktheid heeft om leiding bij vrijen arbeid te geven. Uit een enquête, ingesteld door de „Studiecommissie voor het voorbereidend onderwijs", voortgekomen uit de paedagogische conferenties voor enkele jaren door de Vereeniging voor Nationale Volksopvoeding georganiseerd, in hoeverre de arbeid naar keuze een deel uitmaakte van de leerstof, welke met de leerlingen der opleidingsinrichtingen wordt behandeld, blijkt, dat over het algemeen dat belangrijk onderwerp nog niet een voornaam punt van het leerplan is. De resultaten dier enquête deden de studiecommissie besluiten tot de uitgifte van een klein geschrift, waarin vooral ten dienste van de opleidingsinrichtingen zou worden uiteengezet, hoe dit werk moet worden aangepakt, daar ongetwijfeld onbekendheid met de toepassing de reden is van de veel te geringe verspreiding. Eerst als de kweekelingen op de opleidingsinrichtingen over deze wijze van arbeid zullen hooren spreken en als ze daarna in de gelegenheid worden gesteld, om onder uitstekende leiding klassen te bezoeken, waar „arbeid naar keuze" op de juiste wijze wordt toegepast, dan eerst mogen wij verwachten, dat zij later als onderwijzeres in haar klassen ook aan dezen arbeid een plaats, hopelijk een groote plaats zullen geven.

In de meeste scholen blijft klassikale arbeid voorloopig nog regel, maar toch wordt onder den invloed der nieuwere ideeën meer vrijheid toegestaan. Als ik de geest, die in de klassen

heerscht, vergelijk met dien, welke ik bij mijn eerste bezoeken aantrof, dan valt ook in dit opzicht een groote vooruitgang te constateeren.

De tweede hoofdinspectie vertoont, wat de inrichting der scholen betreft, de grootst mogelijke verscheidenheid. Naast vele goede scholen, waaronder zelfs enkele modelscholen zijn aan te wijzen, vindt men er inrichtingen, die den naam van school niet verdienen, omdat ze eigenlijk niet meer zijn dan slechte kinderbewaarplaatsen, zooals o.a. de scholen te Alphen, Wamel, De Lutte, Hattem. Geen enkel middel tot bezigheid of spel is in deze scholen aanwezig, soms een stuk leien griffel.

*Leermiddelen.* Verscheidene scholen met ongediplomeerd personeel en die, welke niet in staat zijn, dure leermiddelen aan te schaffen, zijn toch bijna alle in het bezit van papier vlechtmatjes, vouwbladen, vlechtreepen, enz.), welker aanschaffing niet zoo duur is en waarmede de kinderen aardig en ontwikkelend kunnen bezig gehouden worden.

Dat deze eenvoudige leermiddelen toch een bron van verdriet voor de kinderen kunnen worden, als de onderwijzeres niet voor haar taak berekend is, bleek mij uit de mededeeling eener ongediplomeerde leerkracht, die mij vertelde, dat verscheidene kinderen begonnen te ,,schreeuwen'', zoo gauw de doos met ,,papierwerk'' voor den dag kwam. Met goed gevolg had ze deze ,,luiheid'' der kinderen bestreden, door de eerste, die met ,,schreeuwen'' begon, onmiddellijk in de gang te zetten. Arme kinderen! voor hen zou ik wenschen, dat de leermiddelen nooit hun intrede in deze school gedaan hadden en zij dan maar liever op de oude manier met bidden, zingen, catechismus, vertellen, beleefdheidsles, enz. werden bezig gehouden.

In de fröbelscholen waar veel aan ,,vrijen arbeid'' of ,,arbeid naar keuze'' wordt gedaan, gebruikt men behalve de volledige fröbel leermiddelen ook die van dr. Montessori en van Riet en Schuyt.

*Netheid.* In het afgeloopen jaar heb ik altijd nog onderwijzeressen moeten wijzen op slordige kasten, vuile leermiddelen, zwarte lijsten van leien, afval op den grond en slordige kleedkamers.

Dat deze ook geen voldoende aandacht aan de zindelijkheid der kinderen schenken, spreekt haast van zelf.

Door het brengen van bloemen en planten in de lokalen, weten verscheidene onderwijzeressen het schoollokaal tot een gezellig en vriendelijk vertrek te maken (openbare school te Almelo).

*Leerlingen.* In de Nutsschool te Beesd en de R.-K. school te Driel viel het me op, dat de kinderen er zeer vuil en vies uitzagen. Ofschoon de onderwijzeressen als oorzaak hiervan steeds de slordige moeders noemen, heb ik dit jaar toch verscheidene scholen bezocht, waar door de zorg der onderwijzeres een geheelen ommekeer in het uiterlijk der kinderen viel waar te nemen, al hadden dan ook in het begin heel wat schermutselingen met de moeders plaats gehad.

De onderwijzeres kan, als zij vol houdt, in deze heel wat bereiken. Mijn strijd tegen aanneming van kinderen beneden den driejarigen leeftijd heeft goede gevolgen gehad: kinderen beneden 3 jaar treft ik nog maar hoogst zelden in een school aan.

Minder gelukkig zijn mijn pogingen geweest, om het aantal kinderen per klas te verkleinen; wel trof ik dit jaar geen scholen meer aan, waar honderd en meer kinderen in één klas bijeen waren, maar toch is het aantal scholen, waar 60 en meer kinderen aan één onderwijzeres zijn toegevoegd, nog heel groot, zooals uit de volgende opgave blijkt.

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| R.-K. school | te Velddriel ..... | 61 | leerlingen, | 1 leerkracht. |
| ,, ,, | te Beesd ..... | 62 | ,, | 1 ,, |
| ,, ,, | te Dreumel ..... | 62 | ,, | 1 ,, |
| ,, ,, | te Markelo ..... | 64 | ,, | 1 ,, |
| ,, ,, | te Weurt ..... | 66 | ,, | 1 ,, |
| ,, ,, | te Wamel ..... | 67 | ,, | 1 ,, |
| ,, ,, | te Westervoort .... | 69 | ,, | 1 ,, |
| ,, ,, | te Terborg ..... | 69 | ,, | 1 ,, |
| ,, ,, | te Millingen ..... | 71 | ,, | 1 ,, |
| ,, ,, | te Haaksbergen .. | 72 | ,, | 1 ,, |
| R.-K. school | te Silvolde ..... | 73 | leerlingen | 1 leerkracht. |
| ,, ,, | te Bemmel ..... | 83 | ,, | 1 ,, |
| ,, ,, | te Tiel ..... | 123 | ,, | 2 leerkrachten. |
| ,, ,, | te Raalte ..... | 123 | ,, | 2 ,, |
| ,, ,, | te Groesbeek ..... | 125 | ,, | 2 ,, |
| ,, ,, | te Kerkdriel ..... | 137 | ,, | 2 ,, |
| ,, ,, | te Ulft ..... | 147 | ,, | 2 ,, |
| ,, ,, | te Leeuwen ..... | 158 | ,, | 2 ,, |
| ,, ,, | te Losser ..... | 199 | ,, | 2 ,, |

Hier komt zeker een woord van lof toe aan bovenaangeduide leerkrachten, alle R.-K. zusters, die met ijver en toewijding haar zware taak verrichten en waarvan er nog verscheidene kans zien haar groote klas op prettige wijze bezig te houden.

Doordat in de steden vele gezinnen de vlucht uit de oude binnenstad nemen naar de frissche buitenwijken, neemt het aantal kinderen in de klassen der stadsscholen af, terwijl de buitenscholen dikwijls geen ruimte genoeg hebben om aan de talrijke aanvragen voor plaatsing te voldoen.

Een voor eenige jaren nog 7-klassige school, in het midden der stad Arnhem gelegen, telt thans nog 3 klassen, waardoor 4 lokalen van deze keurig ingerichte openbare school leeg staan, terwijl een openbare school, in een der aangroeiende buitenwijken der stad gelegen, dit jaar met 2 lokalen is vergroot en voor een 50 kinderen te vergeefs plaatsing op deze school is aangevraagd.

Het totaal aantal leerlingen, dat de bewaarscholen in de provincies Gelderland en Overijssel bezoekt, bedraagt 21 565; hiervan bevolken 3251 kinderen de openbare en 18 314 kinderen de bijzondere scholen.

Van deze laatste gaan er 2465 naar de neutrale, 3468 naar de Christelijke en 12 381 naar de Katholieke scholen.

*Leerkrachten.* In de tweede hoofdinspectie zijn 593 leerkrachten bij het bewaarschoolonderwijs werkzaam, en wel 107 bij het openbaar en 486 bij het bijzonder onderwijs.

*Bevoegdheid.* Van de eerstgenoemde zijn 28 ongediplomeerd of ongeveer 26 pct., van de laatstgenoemde zijn er 247 niet in het bezit van een diploma of ongeveer 50 pct.

De slechte financieele toestand, waarin de meeste bijzondere scholen verkeeren in vergelijking met de openbare, is zeker wel de voornaamste oorzaak van dit hooger percentage.

Bovendien zijn er nog verscheidene besturen, die niet voldoende begrijpen, dat de opvoeding van kinderen van 3—6 jaar aan de leerkrachten eischen stelt, welke, op een enkele uitzondering na, niet dan door een goede opleiding te vervullen zijn.

Van de 252 scholen werken er slechts 61 met volledig gediplomeerd personeel, dan volgen 97 scholen, waaraan zoowel gediplomeerd als ongediplomeerd personeel verbonden is, o. a. ook aan de openbare scholen te Kampen, Zwolle, Hasselt, Wijhe en Culemborg, en eindelijk zijn er nog 94 scholen, die uitsluitend met ongediplomeerde leerkrachten werken en wel 3 openbare, 11 neutrale, 14 Christelijke en 66 R.-K. scholen of respectievelijk 11, 27, 31 en 48 pct. van het volledig aantal van elke soort.

*Leeftijd.* In verschillende scholen wordt de leiding eener klasse toevertrouwd aan meisjes van 12 tot 18 jaar; dit euvel komt aan de R.-K. scholen niet voor.

Ontmoette ik bij mijn eerste bezoeken aan de scholen nog veel onderwijzeressen tusschen de 70 en 80 jaar, ja één zelfs van 81, volgens de laatste opgave is de oudste onderwijzeres, die nog in de school werkzaam is, 71 jaar (R.-K. school te Beek), terwijl er in het geheel nog slechts 6 zijn, die den 65-jarigen leeftijd overschreden hebben.

*Salarissen.* In de salarissen is weinig verandering gekomen en bestaan nog steeds de meest uiteenloopende verschillen. De groote scheidingslijnen gaan tusschen openbaar en bijzonder onderwijs en tusschen stad en platte land. Er zijn nog steeds onderwijzeressen zonder diploma aan openbare scholen, die een hooger salaris genieten dan gediplomeerde onderwijzeressen of hoofden aan bijzondere scholen. Zoo verdient een onderwijzeres (ongediplomeerd) aan de openbare school te Zwolle f 1050, terwijl het hoofd der Christelijke school te Bennekom, die in het bezit is van diploma A, een salaris van f 650 geniet.

*IJver en toewijding.* Over het algemeen ben ik zeer tevreden over de ijver en toewijding, waarmede de onderwijzeressen haar taak vervullen, die vooral in de Christelijke en neutrale scholen slecht betaald wordt. Verdrietig is het zeker voor de gediplomeerde onderwijzeressen dezer scholen, dat haar salaris verre beneden dat harer collega's aan die scholen blijft, maar ik kan niet zeggen, dat dit eenigen invloed heeft op haar ijver en toewijding. Integendeel is het mij dikwijls opgevallen, dat de grootste tevredenheid heerscht en de meeste ijver voorkomt in die scholen, waar men onder slechte omstandigheden werkt, waar men alle krachten in het werk moet stellen om te kunnen concurreeren met meer bevoorrechte scholen.

*Gehuwde onderwijzeressen.* In het geheel zijn er in de tweede hoofdinspectie 29 gehuwde onderwijzeressen bij het bewaarschoolonderwijs werkzaam en wel 9 hoofden en 11 onderwijzeressen.

Van de 9 hoofden zijn 4 aan openbare, 3 aan neutrale en 2 aan Christelijke scholen werkzaam.

Van de 11 onderwijzeressen werken 9 aan openbare en 2 aan neutrale scholen.

Dat dit „gehuwd zijn" belemmerend heeft gewerkt op den geregelden gang van het onderwijs kan ik niet zeggen. De verzuimen van deze onderwijzeressen waren niet grooter dan die van haar ongehuwde collega's.

## II. *Overzicht der scholen.*

*Oprichting.* In het afgeloopen jaar zijn 2 scholen opgericht en wel:

1°. neutrale school te Nunspeet.

Daar in Nunspeet nog geen bewaarschoolonderwijs gegeven werd en de behoefte er aan zich deed gevoelen, meende het damescomité der vereeniging Het Dorphuis een goed werk te doen door dit schooltje in het leven te roepen. Het Dorpshuis stond één van zijn leegstaande vertrekken gratis voor dit doel af. Van eenige giften werden bankjes en leermiddelen aangeschaft, terwijl een jong meisje voor f 300 per jaar de leiding van dit schooltje op zich wou nemen.

De school is met September geopend met 23 leerlingen, die f 0,30 per week aan schoolgeld betalen. Daar dit schoolgeld de eenige vaste bron van inkomen is, vrees ik, dat dit schooltje geen lang leven beschoren is, zoo de gemeente dit particulier initiatief niet krachtig steunt en waarvoor reeds een verzoek tot burgemeester en wethouders is gericht. Voorloopig kan ik de oprichting van dit bewaarschooltje nog geen aanwinst voor het bewaarschoolonderwijs noemen.

2°. R.-K. school te Arnhem, aan den Römerschen weg.

Door de oprichting van deze school is het aantal goede bewaarscholen of liever fröbelscholen met één vermeerderd.

Van een oud koetshuis is door verbouwing een moderne fröbelschool ontstaan, bestaande uit 2 werklokalen en 1 speellokaal, ruime kleed- en toiletkamer, tuin, met overdekt gedeelte, en zandbak. Aan de inrichting der school zijn geen kosten gespaard, al de noodige leer- en speelmiddelen zijn aangeschaft.

Het hoofd der school is in het bezit van diploma B, de onderwijzeres van diploma A. Het R.-K. kerkbestuur, dat de school liet bouwen, krijgt van de gemeente Arnhem aan subsidie de salarissen der beide onderwijzeressen en f 7 per kind of f 1900 en f 1200 en 70 maal f 7 is f 3590, d. i. f 50 per kind.

Deze beide nieuwe scholen vertoonen in alle opzichten een schrille tegenstelling.

*Opheffing.* Tegenover de oprichting dezer 2 scholen staat de opheffing van 2 andere.

1°. De bijzondere Christelijke school te Nijmegen, Doddendaal 37.

Toen het hoofd dezer school het afgeloopen jaar op 67-jarigen leeftijd haar functie neerlei, besloot het bestuur tot opheffing over te gaan, daar het wel wist geen nieuwe leerkracht voor het oude salaris (f 700) te kunnen krijgen en het de laatste jaren veel moeite had gehad om de school naar behooren te kunnen exploiteeren. Het gebouw was zeer onvoldoende en eischte dringend verbetering, waarvoor geen geld beschikbaar was.

2°. De bijzondere Christelijke school der weesinrichting te Neerbosch.

Het hoofd van dit schooltje verliet het afgeloopen jaar op 66-jarigen leeftijd de inrichting. Daar en momenteel slechts een zeer klein aantal kinderen in de inrichting waren, die voor bewaarschoolonderwijs in aanmerking kwamen, besloot het bestuur voorloopig geen oproeping voor een nieuwe functionaris te plaatsen.

Met de opheffing dezer beide scholen is het aantal Christelijke scholen in de inspectie Nijmegen tot 4 geslonken, terwijl dat der R.-K. 42 bedraagt.

*Aantal en soort.* Het aantal scholen is in het afgeloopen jaar dus niet veranderd en bedraagt nog 252, en wel 28 openbare, 41 Christelijke, 45 neutrale en 138 R.-K. scholen (zie hiervoor tabel I).

*Aard.* Naar haar aard kan ik ze verdeelen in Montessori-, fröbel- en bewaarscholen.

Het aantal Montessorischolen bedraagt thans 5, en wel 1 te Eerbeek (bijz. neutraal), 1 te Ommen (bijz. neutraal), 1 te Zwolle (bijz. neutraal), 2 te Nijmegen (bijz. R.-K.).

Het aantal der beide andere soorten nauwkeurig op te geven is heel moeilijk, daar de grens tusschen goede bewaarscholen, waar ook wel fröbelwerkzaamheden worden verricht, en fröbelscholen, waarin onder slechte omstandigheden gewerkt wordt, moeilijk te trekken is.

De goede fröbelscholen komen voor in de steden Nijmegen, Arnhem, Zutphen, Deventer, Zwolle, Kampen, Steenwijk, Almelo, Hengelo en Enschede, waar de gemeenten zelf voor bewaarschoolonderwijs zorgen of het bijzonder onderwijs voldoende steunen.

Tot de slechte bewaarscholen reken ik, wegens onvoldoende of geen speelruimte, te groot aantal leerlingen per lokaal of leerkracht, gemis aan speel- en leermiddelen, de bijzondere Christelijke scholen te Hattem en 's Heerenbroek, de bijzondere neutrale school te 's Heerenbeek en de bijzondere R.-K. scholen te Driel, Aalten, Zeddam, Azewijn, Gendringen, Silvolde, Harderwijk, Batenburg, Bemmel, Groesbeek (Heilige Landstichting), Alphen, Wamel, Eibergen, Rijssen, Haaksbergen, de Lutte en Slagharen.

Als ik een goede fröbelschool, b.v. de openbare school aan de Geitenkamp te Arnhem, vergelijkt met een slechte bewaarschool als de R.-K. scholen te Wamel en te Alphen, dan is het haast onbegrijpelijk, hoe deze scholen in hetzelfde verband genoemd kunnen worden, dat zij nog iets met elkander gemeen hebben.

Bij de 252 genoemde scholen der tweede hoofdinspectie behooren ook 4 klassen, verbonden aan lagere scholen, en wel:

1°. voorbereidende klasse der leerschool, verbonden aan de Rijkskweekschool te Apeldoorn;

2°. voorbereidende klasse der leerschool, verbonden aan de Rijkskweekschool te Deventer;

3°. voorbereidende klasse der bijzonder neutrale school te Arnhem, Brugstraat;

4°. voorbereidende klasse der Christelijke lagere school te 's Heerenbroek.

De eerste 3 klassen kunnen tot de zeer goede fröbelscholen gerekend worden, de laatste behoort tot de slechte bewaarscholen.

## III. *Openbaar onderwijs.*

In de tweede hoofdinspectie zijn slechts 14 gemeenten, die voor eigen bewaarschoolonderwijs zorgen, en wel:

Arnhem (5 scholen), Deventer (3 scholen), Enschede (3 scholen), Genemuiden (1 school), Hasselt (1 school), Lochem (1 school), Wijhe (1 school), Almelo (2 scholen), Deil (1 school), Goor (1 school), Kampen (3 scholen), Zwolle (2 scholen), Steenwijk (1 school).

Het Rijk bekostigt de 2 voorbereidende klassen, verbonden aan de leerscholen der Rijkskweekscholen te Apeldoorn en te Deventer, zoodat er dus in het geheel 28 openbare bewaarscholen zijn.

De gemeente Enschede heeft het afgeloopen jaar 3 bijzonder neutrale scholen overgenomen, waarmede het aantal openbare scholen met 3 is vermeerderd.

Al deze openbare scholen kunnen tot de goede fröbelscholen gerekend worden, behalve die te Goor, Hasselt en Genemuiden, die niet meer dan den naam van bewaarschool verdienen.

Toch is er in de overige scholen nog een groot verschil te bespeuren, wat voornamelijk een gevolg is van de verschillende financieele toestanden der gemeenten en van de waarde, die men in de genoemde plaatsen aan het voorbereidend onderwijs toekent.

*Bevoegdheid.* In de 28 scholen zijn 107 leerkrachten werkzaam, waarvan 79 in het bezit van een diploma zijn.

De scholen in Almelo, Arnhem, Deventer, Enschede en Lochem werken met gediplomeerd personeel; in Zwolle, Kampen, Wijhe, Culemborg, Deil, Genemuiden en Hasselt vindt men het voldoende als het hoofd maar in het bezit van een diploma is, terwijl het gemeentebestuur van Goor noch voor het hoofd, noch voor het personeel een diploma noodig vindt.

*Salarissen.* De salarissen zijn bij het openbaar onderwijs over het geheel nog al goed te noemen, zooals uit de volgende opgave blijkt.

Het salaris van een hoofd der school bedraagt te Arnhem f 3100 min 5 pct., Deventer f 2600, Enschede f 2400, Almelo f 2200, Steenwijk f 2000, Kampen f 1700, Lochem f 1600, Culemborg f 1600, Zwolle f 1600, Wijhe f 1300, Deil f 1300, Goor f 1000 (ongediplomeerd), Genemuiden f 1050 (diploma A), Hasselt f 800 en v.w. diploma A.

Het salaris van een onderwijzeres bedraagt te Arnhem f 2500 min 5 pct., Deventer f 2000, Enschede f 1600, Almelo f 1600, Steenwijk f 1000, Lochem f 1000, Kampen f 900 (zonder diploma), Goor f 600 (zonder diploma), Culemborg f 500 (zonder diploma), Zwolle f 500 (zonder diploma).

In Deil, Wijhe, Hasselt en Genemuiden wordt het hoofd bijgestaan door meisjes van 14 tot 18 jaar, die respectievelijk een salaris van f 100, f 200, f 150 en f 175 per jaar genieten, wat zeker geen ruime belooning is.

*Kosten.* De kosten van het openbaar onderwijs zijn voor de verschillende gemeenten nog al uiteenloopend.

Zoo kost te Arnhem een kind per jaar f 121, te Almelo f 84, te Lochem f 83, te Enschede f 81, te Deventer f 73, te Zwolle f 66, te Deil f 53, te Steenwijk f 50, te Kampen f 49, te Culemborg f 45, te Wijhe f 39, te Hasselt f 36, te Goor f 33 en te Genemuiden f 20.

*Vacature.* Door het huwelijk van het hoofd der school te Wijhe ontstond aan die school een vacature. Na gehouden proeflessen werd mejuffrouw C. L. Duyvetter tot hoofd benoemd, die haar opleiding aan de kweekschool te Leiden ontvangen heeft en nog niet bij het onderwijs zelfstandig werkzaam is geweest. Bij deze benoeming werd het Rijksschooltoezicht geraadpleegd.

Over het algemeen ontstaan er weinig vacatures bij het openbaar onderwijs; wie eenmaal een bevoorrechte positie bij dit onderwijs heeft gekregen verandert niet spoedig van betrekking, en trouwt een onderwijzeres, dan vindt zij het in de meeste gevallen verkiezelijk haar betreekking in de school te blijven waarnemen.

*Schoolvergadering.* In Arnhem en Deventer moeten tweemaal per jaar verplichte schoolvergaderingen gehouden worden; deze vergaderingen kunnen ook door den schoolopziener voor het voorbereidend onderwijs bijgewoond worden.

*Verhouding.* In het algemeen is de verhouding tusschen hoofd en overig personeel goed te noemen. Van een enkele school, Arnhem, Mauritsstraat, bereiken mij wel eens klachten, nu eens van het hoofd, dan van de onderwijzeressen, die op een minder goede verhouding wijzen.

*Jubileum.* In het afgeloopen jaar herdacht het hoofd der school te Zwolle, Assiesplein, den dag, dat zij 25 jaar geleden haar werkzaamheden aan dien school begon. Haar school heeft zij uitstekend in orde, en, niettegenstaande het feit, dat zij bijna geheel met ongediplomeerd personeel werkt, behoort de school tot de goede fröbelscholen. Voor het personeel is zij een voorbeeld van ijver en plichtsbetrachting. Dat haar werk gewaardeerd wordt door gemeentebestuur en ouders der leerlingen, werd haar op den feestdag op ondubbelzinnige wijze getoond.

## IV. *Bijzonder onderwijs.*

*Aantal.* Door oprichting en opheffing van 2 bijzondere scholen is dit aantal hetzelfde gebleven, en wel 224, d. z. 41 neutrale, 45 Christelijke en 138 R.-K. scholen.

Het bijzonder onderwijs heeft nog altijd met groote moeilijkheden op financieel gebied te kampen en blijft reikhalzend naar een wettelijke regeling uitzien, vooral in die gemeenten, waar het gemeentebestuur niets voor dit onderwijs kan of wil doen.

*Subsidie.* Van de 224 scholen zijn er 99, die geheel op zich zelf zijn aangewezen; de overige krijgen een kleinere of grootere gemeentebijdrage. Die bijdrage is zeer verschillend en werd in het vorig verslag voor de verschillende scholen uitvoerig opgegeven.

Hierin is in het afgeloopen jaar weinig verandering gekomen. Enkele lichtpuntjes vallen te constateeren.

De gemeente Culemborg, die een openbare bewaarschool heeft, gaf tot nu toe geen subsidie aan de bijzondere Christelijke en R.-K. bewaarschool in die gemeente. Meer dan eens was een verzoek daartoe gedaan, maar steeds werd er afwijzend op beschikt. Dit jaar echter zijn de besturen der bijzondere scholen in het genot gesteld van een subsidie á f 5 per kind. Nu is dit wel geen groote som, vooral als men in aanmerking neemt, dat een kind der openbare school f 45 aan de gemeente kost, maar het is toch een begin van de erkenning, dat dit soort scholen ook recht heeft op steun uit de publieke kas. De besturen zijn er voorloopig heel blijde mede en hebben daardoor reeds verbeteringen in de scholen kunnen aanbrengen.

De gemeente Haaksbergen, die tot nu toe tot de gemeenten behoorde, die geen geld voor bewaarschoolonderwijs over hadden, heeft dit jaar f 4 per kind subsidie aan de neutrale en R.-K. school in die gemeente gegeven.

De gemeente Brummen gaf f 600 per jaar aan de Montessorischool te Eerbeek, welke som het afgeloopen jaar verhoogd is tot f 900, d. i. ongeveer f 22 per kind.

De gemeente Harderwijk verhoogde de subsidie van f 450 tot f 700, d. i. f 5 per kind.

De gemeente Rheden, die het bewaarschoolonderwijs met ongeveer f 30 per kind subsidieerde, stelde een nieuwe regeling vast, die veel meer kosten zal.

Ze betaalt voortaan:

1°. 75 pct. der voorgeschreven salarissen (hoofd f 1400—f 1600, onderwijzeres f 600 tot f 1300);

2°. f 6 per leerling en f 100 per lokaal;

3°. een bijdrage van f 75 per persoon in de betaling der pensioenpremie van het personeel.

*Salarissen.* De salarissen zijn zeer uiteenloopend, zooals uit onderstaande opgave duidelijk blijkt. In plaatsen als Arnhem en Almelo, waar de salarissen door de gemeente voorgeschreven zijn en ook door haar betaald worden, kunnen de hoofden der scholen een behoorlijk salaris genieten; in de andere plaatsen hangt de grootte der bezoldiging meestal samen met de grootte der gemeentesubsidie en zijn de salarissen in de meeste gevallen veel te laag.

Zoo verdient een *gediplomeerd* hoofd te:

Almelo f 1900 tot f 2200, Arnhem f 1900, Eerbeek f 1750, Velp (N.) f 1750, Nijmegen f 1700, Hengelo (O.) f 1700, Borne f 1600, Zutphen f 1600, Barneveld f 1200, Tiel f 1200, Buren f 1200, Rijssen f 1200, Borculo f 1175, Winterswijk f 1150, Beesd f 1100, Scherpenzeel f 1100, Rheden f 1500, Oosterbeek f 1500, Zwolle (Mont.) f 1500, Zwolle (Chr.) f 1450, Velp (Chr.) f 1400, Dinxperlo f 1400, Ellecom f 1350, Aalten f 1350, Renkum f 1300, Wageningen f 1300, Apeldoorn f 1200, Brummen f 1200, Ommen (Mont.) f 1200, Doesburg f 1200, Terborg f 1200, Zaltbommel f 1100, Vollenhove f 1000, Elburg f 1000, Eilbergen f 1000, Warnsveld f 1000, Gameren f 1000, Nijmegen f 1000, Laag Keppel f 950, Zetten f 900, Losser f 850, Culemborg f 800, Nijkerk f 700, Bennekom f 650, Hengelo (G.) f 600;

en een *ongediplomeerd* hoofd te:

Oldenzaal f 1400, Harderwijk f 1200, Borne f 1000, Ede f 800, Doesburg f 900, Haaksbergen f 900, Ommen f 700, 's Heerenberg f 700, Kerk-Driel f 550, Gendringen f 550, Zwartsluis f 525, Putten f 500, Delden (Chr.) f 500, Hattem f 400, Dalfsen (N.) f 400, Nunspeet f 400, Delden (N.) f 400, 's Heerenbroek f 200, Terwolde f 200.

*Bevoegdheid.* Al deze scholen werken met ongediplomeerde onderwijzeressen, behalve die te Arnhem en te Almelo, waar de salarissen door de gemeente betaald worden, Almelo f 1200 tot f 1700, Arnhem f 1200. De salarissen der ongediplomeerde onderwijzeressen gaan van f 100 tot f 600.

*Pensioen.* Slechts enkele besturen van scholen zorgen er voor, dat het personeel op 65-jarigen leeftijd de school met pensioen kunnen verlaten. In haar nieuwe verordening, houdende de voorwaarden, waarop ten behoeve van bewaarscholen in de gemeente Rheden een bijdrage uit de gemeentekas kan worden verstrekt, heeft de gemeente Rheden als eisch gesteld, dat het hoofd op 55-jarigen leeftijd een pensioen moet hebben van ten minste f 800, een onderwijzeres ten minste f 500.

Eigenlijk moest geen school opgericht worden, als het bestuur geen kans zag een pensioenpremie voor het personeel te betalen. Het volgend jaar worden 3 hoofden van scholen 65 jaar; alle 3 zouden gaarne haar werk neerleggen, maar 2 van de 3 hebben geen zekerheid van pensioen, kennen niet de plannen van het bestuur en vreezen, dat de financieele toestand der school niet toelaat, dat zij de school met pensioen verlaten en een nieuwe functionaris wordt aangesteld. De derde onderwijzeres, het hoofd der school te Ellecom, weet, dat zij met 1 Augustus haar werk kan neerleggen en een pensioen van f 15 per week krijgt. In Arnhem is nog iemand werkzaam van 68 jaar; een pensioenregeling is voor haar niet getroffen en dus moet zij aan het werk blijven. Gelukkig is deze vrouw nog flink, heeft plezier in haar werk en geeft nog een uitstekende leiding aan haar personeel.

Het hoofd der school van de weesinrichting te Neerbosch heeft het vorige jaar op 66-jarigen leeftijd de school met een klein pensioen verlaten.

Het hoofd eener Christelijke school te Nijmegen heeft dit jaar op 68-jarigen leeftijd haar werk neergelegd. Was er een pensioenregeling geweest, dan ware het voor de onderwijzeres en ook voor de school beter geweest, zoo zij zich eenige jaren eerder uit de school had kunnen terugtrekken. Door giften is het bestuur nu in staat gesteld voor deze vrouw een plaats te koopen in „Levensavond", een stichting voor oude lieden, uitgaande van de diaconie der Hervormde gemeente.

*Aantal leerkrachten. Bevoegdheid.* Bij het Bijzonder onderwijs zijn 486 leerkrachten werkzaam, waarvan er 247 niet in het bezit van een diploma zijn.

*Vacatures.* Bij het Bijzonder onderwijs kwamen de volgende vacatures voor. (De R.-K. scholen laat ik buiten bespreking, daar het onderwijs in deze scholen geheel in handen van zusters is, die dikwijls overgeplaatst worden.)

Door het overlijden van mejuffrouw J. Beunk ontstond een vacature als hoofd aan de Nutsschool te Arnhem. Na oproeping van sollicitanten en na gehouden proefles werd tot haar opvolgster benoemd mejuffrouw A. E. van Schaagen, een vroegere onderwijzeres aan deze school, die in de eerste jaren zeker niet in de schaduw van haar voorgangster zal kunnen staan. Mejuffrouw Beunk was een vrouw met bijzondere gaven en talenten, die nog zeer veel voor het fröbelonderwijs beloofde en met wier vroegtijdig heengaan, zij werd slechts 28 jaar, de school een gevoelig verlies heeft geleden. Het zal haar opvolgster moeilijk vallen het onderwijs op hetzelfde peil te houden, waarop zij het gebracht had.

Door het overlijden van mejuffrouw P. Besselsen ontstond een vacature als hoofd der bewaarschool te Harderwijk. In de vacature werd voorzien door de benoeming van mejuffrouw T. de Boer, die nog niet bij het bewaarschoolonderwijs was werkzaam geweest en ook niet in het bezit van een diploma is. Had men mij gerraadpleegd, dan had ik er zeker bij het bestuur op aangedrongen, een gediplomeerde leerkracht te benoemen, te meer waar het salaris van f 600 op f 1200 is gebracht en voor dit laatste salaris heel goed een bevoegde leerkracht te krijgen zou zijn geweest Het bestuur is echter van meening, dat de school *bewaarschool* moet blijven en geen inrichting van voorbereidend onderwijs moet worden en de kinderen op de ouderwetsche wijze aangenaam nuttig worden bezig gehouden.

Door het huwelijk van mejuffrouw A. Zijlstra ontstond een vacature als hoofd aan de Nutsschool te Warnsveld. Hierin werd voorzien door de benoeming van mevrouw M. Smit, geb. Wütrich, hoofd der Nutsschool te Doesburg, terwijl tot opvolgster van deze benoemd werd: mejuffrouw M. Ph. Hardijzer, die evenals haar voorgangster in het bezit is van diploma B, maar nog niet zelfstandig aan het hoofd eener klasse heeft gestaan. Haar opleiding ontving zij aan den Gemeentelijken Cursus te Arnhem.

Bij de vervulling van deze 4 vacatures werd het Rijksschool toezicht alleen geraadpleegd door het bestuur der Nutsschool te Arnhem.

*Jubileum.* In het afgeloopen jaar vierden twee hoofden van scholen een jubileum onder zeer veel blijken van belangstelling van de zijde van bestuur, ouders van leerlingen, oud-leerlingen en personeel. Mejuffrouw A. Mohrée, hoofd eener Neutrale school te Zutphen herdacht het feit, dat zij 40 jaar aan die school was werkzaam geweest, terwijl mejuffrouw H. Rolvink, hoofd eener Christelijke school te Arnhem haar 25-jarige werkzaamheid aan die school herdacht. Beide vrouwen staan bij mij zeer hoog aangeschreven om de wijze, waarop zij haar taak vervullen. Zij hebben haar school goed in orde en weten een uitstekende geest onder het talrijk personeel te handhaven. Beiden hebben een ouderwetsche plichtsbetrachting en zijn nog uitstekend voor haar taak berekend.

## V. *Toezicht.*

De bezoeken, die ik aan de verschillende scholen bracht, zijn meestal van prettigen aard; in het algemeen valt er meer te prijzen dan te laken, terwijl de onderwijzeressen gaarne onze op- en aanmerkingen ter harte nemen.

Moest ik een enkelen keer mijn groote ontevredenheid over hetgeen ik in de school aantrof uitspreken, een volgend maal zorgde men wel, dat alles in orde was.

Dat het werk der schoolopzieners ook door gemeente- en schoolbesturen op prijs wordt gesteld, blijkt wel uit de vele malen, dat wij geraadpleegd worden bij bouw of verbouwing van scholen, bij het inrichten der klassen, het aanschaffen der leermiddelen en de organisatie eener inrichting.

Met voldoening kan ik constateeren, dat er, mede door de werking van het Rijksschooltoezicht, de laatste jaren groote verbeteringen bij het bewaarschoolonderwijs zijn tot stand gekomen.

### *Derde hoofdinspectie.*

In den loop van 1928 nam het aantal bewaarscholen in gelijke mate toe als in de onmiddellijke voorafgaande jaren, van 477 op 31 December 1927 klom het tot 497 op dien zelfden datum van het jaar 1928. Van de 20 nieuwe scholen komen er 10 voor rekening van het openbaar en 10 voor rekening van het bijzonder onderwijs. Aangezien er ongeveer driemaal zooveel bijzondere scholen zijn als openbare, overschrijdt de percentsgewijze toename der openbare scholen dit jaar dus verre die der bijzondere.

Het overgroote deel der nieuw geopende scholen ligt in de steden den Haag en Rotterdam en geniet, voor zoover ze niet openbaar zijn, gemeentelijk subsidie. Daarmede is tevens uitgemaakt, dat ze zoowel wat bouw en inrichting als bevoegdheid van personeel betreft uitstekend geoutilleerd zijn.

Het aantal niet gesubsidieerde bijzondere bewaarscholen verminderde met 3. Ook dit mag een verheugend verschijnsel genoemd worden, te meer, waar 2 dezer scholen in den Haag gelegen zijn en door de omzetting in gesubsidieerde tevens bewezen wordt, dat ze aan alle hygiënische en paedagogische eischen, welke men stellen mag, voldoen.

Op verschillende plaatsen kwam verbetering in financieelen steun, door de gemeente verleend, tot stand. Een dergelijk blijk van belangstelling moet zeer zeker gewaardeerd worden. Toch is subsidie eerst dan doeltreffend, wanneer het het stellen van voorwaarden wettigt. Nog steeds meen ik, dat aan die subsidieregeling de voorkeur moet worden gegeven, welke geheele of gedeeltelijke vergoeding geeft der salarissen, al of niet vermeerderd met een tegemoetkoming in de kosten der gebouwen en van de inrichting der school, alsmede een gering bedrag per leerling voor het aanschaffen en onderhouden van leermiddelen.

Tot staving van het bovenstaande zou ik een parallel willen trekken tusschen 2 scholen, respectievelijk met 65 en 75 leerlingen, waar een subsidie van f 30 per leerling gegeven wordt. Ofschoon voor beide scholen dezelfde lokaliteit noodig is en het personeel van gelijke sterkte moet zijn, zal de eerste school het met een jaarlijksch bedrag van f 300 minder moeten stellen dan de tweede.

De nieuwe gebouwen, welke verrijzen, zijn over het algemeen goed te noemen. Het systeem van speelleerlokalen valt op den duur niet mee, de afmetingen moeten al zeer groot zijn, wil de ruimte, voor het spel bestemd, nog voldoende zijn, nadat de tafels en stoeltjes, welke ter zijde gezet moeten worden, een deel van het lokaal in beslag nemen. Om zooveel mogelijk ruimte te winnen, worden de meubeltjes vaak op elkaar geplaatst; op den duur komen ze daar niet onbeschadigd af.

Ofschoon het opbergen en weder plaatsen der meubeltjes zeer wel door de leerlingen kan geschieden, neemt dit toch zooveel tijd in beslag, dat men op enkele scholen naar middelen heeft omgezien om het verplaatsen der meubels tot een minimum te reduceeren en een oplossing gevonden heeft door de speelbeurten op het eind van den ochtend- en het begin van den middagschooltijd te plaatsen. Ofschoon deze inrichting van den rooster mijns inziens niet de meest wenschelijke is, biedt ze toch nog het voordeel, dat althans in den ochtend de leerlingen het vertrek kunnen verlaten, als een stofwolk, door het spelen opgejaagd, het lokaal voor een langer verblijf ongeschikt maakt.

Voor waschgelegenheden wordt meestal zorg gedragen, terwijl aandacht geschonken wordt aan het aanbrengen van goede ventilatie-inrichtingen. Of er in de practijk ook een nuttig gebruik van wordt gemaakt, meen ik wel eens te moeten betwijfelen.

Het aantal leerlingen, dat op 31 December 1928 de bewaarscholen bezoekt, bedraagt 54 508. Hiervan zijn 28 287 jongens en 26 221 meisjes. Deze aantallen waren op 31 December 1927 respectievelijk 51 164, 26 536 en 24 628, zoodat er een toename van 3344 leerlingen valt te constateeren, waarvan er 1369 de openbare en 1975 de bijzondere bewaarschool bezoeken.

Bij vergelijking der 3 groepen bijzondere scholen onderling blijkt, dat de bevolking der neutrale bijzondere school terugloopt in aantal, die der Christelijke en Roomsch-Katholieke toeneemt.

Een vooruitgang mag het heeten, dat de scholen, waar leerlingen beneden 3 jaar worden toegelaten, tot de uitzonderingen gaan behooren.

Van 1470 leerkrachten op 31 December 1927, werkzaam bij het bewaarschoolonderwijs, klom het aantal in den loop van 1928 tot 1501. Was in 1927 ruim 72 pet. er van gediplomeerd, in 1928 klom dit percentage tot ruim 74,5. Van de 497 leerkrachten, die aan het hoofd eener bewaarschool staan, hebben er 356 of ruim 71 pet. een diploma, 318 zijn in het bezit van het B-diploma, zoodat 62 pet. der hoofden volledig bevoegd is. Bij het trekken van conclusies uit deze cijfers, dient rekening te worden gehouden met het feit, dat meer dan de helft der leerkrachten werkzaam is in de steden den Haag en Rotterdam, waar bijna 98 pet. der leerkrachten gediplomeerd is. Zoo zijn in provincie Zeeland slechts 43 van 185 leerkrachten of ruim 23 pet. gediplomeerd. Op dit gebied kan dus nog heel wat worden verbeterd. Zeer zeker sluit de bevoegdheid niet altijd de geschiktheid in om als bewaarschoolonderwijzeres op te treden, maar waar een 2-jarige practische oefening als toelatingseisch tot het examen gesteld wordt, is de kans van absoluut ongeschikte gediplomeerde leerkrachten wel gering.

Over het algemeen vervullen de leerkrachten haar taak, die soms onder moeilijke omstandigheden verricht moet worden, met ijver en opgewektheid.

Vele leerkrachten komen helaas niet ten volle tot haar recht, omdat ze na het behalen van de akte onmiddellijk als hoofd — zij het van een kleine — school optreden, waar geen geregelde contrôle op haar werk kan worden uitgeoefend.

Het is jammer, dat vele onderwijzeressen de vaardigheid voor het teekenen, welke ze op haar examen aan den dag hebben gelegd, in de practijk van het schoolleven, wegens gebrek aan oefening, langzamerhand verliezen. Het voordeel van een goede bordteekening boven de voorstelling van een wandplaat is, dat deze laatste zelden in de behoefte van het oogenblik kan voorzien. Juist wanneer de bordteekening dient ter illustratie van een versje, dat wordt aangeleerd of stemming weet te wekken in bepaalde jaargetijden, zal er de meeste belangstelling voor bestaan bij de jeugd. Werd daarop gelet, dan zou het waarschijnlijk niet voorkomen, dat ik in de maand Mei nog ijstafereelen en Sinterklaasvoorstellingen op het bord aantref.

In de inspectie Brielle werd te Melissant door het bestuur der lagere school met den Bijbel een bijzondere bewaarschool opgericht. Ze werd aangebouwd aan de lagere school en kreeg de beschikking over een ruim leerlokaal en een speellokaal. De meubileering is ook keurig in orde. Toch is het jammer, dat het bestuur, alvorens tot den bouw over te gaan, geen contact heeft gezocht met het Rijksschooltoezicht. De inrichting van het speellokaal zou waarschijnlijk dan iets practischer zijn geweest dan nu het geval is.

Het aantal scholen in de inspectie Delft bleef constant. De gemeente van dien naam bracht het gemeentelijk subsidie van f 40 op f 50 per leerling. Tevens werd de mogelijkheid geopend om een tegemoetkoming te ontvangen in de bouwkosten.

In de gemeentescholen werd voortgegaan met het vervangen der banken door tafels en stoeltjes voor de leerlingen .

De R.-K. school aan de Simonsstraat werd uitgebreid met een lokaal, terwijl een gedeelte van de speelplaats overdekt werd.

Te Zoetermeer werd het oude gebouw der bijzondere R.-K. school door een nieuw vervangen.

Ofschoon de statistiek der inspectie Dordrecht een zelfde aantal scholen aanwijst als in 1927, werd te Zwijndrecht een tweede openbare geopend. Te IJsselmonde werd de openbare bewaarschool opgeheven en moet de bijzondere school het in de toekomst zonder gemeentelijk subsidie stellen.

Wat de inrichting der nieuwe school te Zwijndrecht betreft, ware het economischer en vooral doelmatiger geweest de twee lokalen respectievelijk als leer- en als speellokaal in te richten, vooral waar de meubileering van een der lokalen met banken het gebruik van het lokaal als speelleerlokaal bemoeilijkt.

In den toestand van het bewaarschoolonderwijs kwam in de inspectie Gorinchem weinig of geen verandering.

Op verschillende plaatsen in de inspectie Gouda werd het gemeentelijk subsidie verhoogd. De gemeente Gouda bracht het van f 10 op f 20 per leerling. De gemeenten Boskoop en Bodegraven brachten het respectievelijk van f 2 op f 3 en van f 5 op f 7,50. In andere plaatsen kwamen verbeteringen tot stand als aanschaffing van nieuwe banken en verbetering van privaten.

De gemeente 's Gravenhage, welke de inspectie van dien naam bestrijkt, stichtte in den loop van 1928 3 openbare scholen. Die aan de Douwes Dekkerstraat werd ondergebracht in een hulpgebouw. Ze dient hoofdzakelijk om ruimte te bieden aan de vele leerlingen, voor wie te vergeefs toelating verzocht werd tot de openbare school aan de Oosterwijk de Bruinstraat.

Zeer geschikte lokaliteit voor een openbare bewaarschool in het noordoostelijk deel der stad werd gevonden in de beschikbaar gekomen openbare school voor lager onderwijs in de Vlietstraat. De derde openbare bewaarschool werd opgenomen in het groote gebouwencomplex van scholen in de Paets van Troostwijkstraat. Het wil me voorkomen, dat de wijze, waarop hier de lagere school en de bewaarschool vereenigd zijn, wel als de meest gewenschte beschouwd moet worden; één geheel en toch in zooverre gescheiden, dat elke school haar eigen terreinen tot haar geheele beschikking heeft. Van de Haagsche scholen kan deze als één van de mooiste worden beschouwd.

Waren er in 1927 nog 2 R.-K. scholen, welke niet voldeden aan de eischen, in de gemeentelijke subsidieregeling gesteld, in den loop van 1928 is de bewaarschool aan de Bevelandsche straat geheel verbouwd, terwijl niet gediplomeerde personeel der bewaarschool aan de Beeklaan door gediplomeerde krachten werd vervangen en de inrichting geheel werd georganiseerd, met het gevolg, dat op 31 December 1928 van alle R.-K. bewaarscholen in den Haag getuigd kan worden, dat ze voldoen aan de eischen, welke aan goed bewaarschoolonderwijs gesteld kunnen worden.

De Christelijke school aan de Ferrandweg, welke nog steeds in een hulpgebouw gevestigd was, betrok in April een fraai ruim nieuw gebouw.

Nog steeds kan in de gemeente den Haag niet aan alle aanvragen tot toelating van leerlingen worden voldaan. In dit verband werd een groep leerlingen der openbare bewaarschool te Loosduinen in een oude lagere school ondergebracht en werd de 3-klassige R.-K. bewaarschool, aan de Caroline van Nassaustraat, met evenveel lokalen uitgebreid.

In de inspectie Leiden moest een R.-K. school te Noordwijkerhout worden opgeheven, omdat de lagere school zelf de beschikking moest hebben over lokaliteit, welke tijdelijk voor bewaarschool was afgestaan. Te Katwijk aan Zee werd een Christelijke bewaarschool geopend, welke in het genot van gemeentelijk subsidie werd gesteld. Het speciaal daartoe gestichte gebouw vertoont naast zeer vele goede hoedanigheden het nadeel van een weinig practische inrichting van het speellokaal. Het hoofd en het meerendeel der leerkrachten zijn gediplomeerd.

De bijzondere R.-K. scholen aan de Krauwelsteeg en Levendaal te Leiden kregen mooie gebouwen. Het personeel werd door gediplomeerde leerkrachten vervangen, zoodat de gemeentelijke subsidieregeling ook op haar van toepassing werd verklaard. De gemeenten Katwijk, Noordwijk en Noordwijkerhout ontwierpen een subsidieregeling of verhoogden reeds verleende bedragen.

De gemeente Rotterdam, omvattend de inspectie van dien naam, heeft in 1928 veel gepresteerd op het gebied van het openbaar bewaarschoolonderwijs. Niet minder dan 4 openbare scholen werden geopend in de nieuwe stadswijken. De grootste zorg werd besteed aan bouw en uitrusting der lokalen en ruime speelterreinen werden ter beschikking gesteld. Twee dezer scholen, die in de Jan Kobellstraat en die in de Polderstraat, werden als Montessorischool ingericht, de 2 andere, nl. die in de Kameliastraat en die in de Jagerslaan, zijn Vrije-arbeidscholen, waar met de leermiddelen van Fröbel wordt gewerkt.

Bovendien werden in de buitenwijken een 3-tal Christelijke en 1 R.-K. school geopend, alle op moderne leest geschoeid. De eerste 3 zijn gelegen resp. Schooterboschstraat, Zuid-Polderstraat en Boudewijnstraat, terwijl de laatste, welke als Montessorischool is ingericht, gelegen is aan de Lange Hilleweg.

De R.-K. school in de Janne Bouwenstraat, welke nog ondergebracht was in lokalen, afgestaan door de bijbehoorende lagere school, werd overgebracht naar een nieuw gesticht gebouw aan den Dalweg.

Aan een Christelijke school, aan de Persoonshaven, werd, na verbouwing, gemeentelijke subsidie verleend. En ondanks al deze uitbreidingen, waren er op 31 December 1928 nog eenige honderden leerlingen, voor wie te vergeefs toelating werd gevraagd.

In de scholen, in het centrum der stad gelegen, kwamen vele verbeteringen tot stand; sombere gebouwen werden opgevroolijkt door het aanbrengen van frissche kleuren op wanden van lokalen en gangen; privaatinrichtingen werden gemoderniseerd, terwijl verschillende speelterreinen door gedeeltelijk betegelen practischer werden ingericht.

In de inspectie Schiedam is ook groei van het bewaarschoolonderwijs te bespeuren. Te 's Gravezande werd aan den Heenweg in een der lokalen van de openbare school een bijzondere neutrale bewaarschool geopend. Het lokaal is niet slecht, de inrichting er van heel goed, maar het ontbreken van voldoende speelgelegenheid is jammer.

De Christelijke school in deze zelfde gemeente is overgebracht naar een nieuw ruim gebouw. In de sterk vooruitgaande gemeente Overschie werd een Christelijke bewaarschool gesticht. Waar lokaliteit in orde is en het personeel uit gediplomeerde leerkrachten bestaat is het te hopen en ook te verwachten, dat de gemeente deze inrichting in de toekomst financieel zal steunen.

De gemeente Vlaardingen-Ambacht verleende aan de Christelijke school, welke overgebracht werd in een mooi nieuw gebouw, een subsidie van f 20 per leerling.

In de provincie Zeeland, waar nog zooveel te verbeteren valt, komen deze verbeteringen slechts zeer langzaam tot stand.

In de inspectie Goes werd te Wissekerke het gemeentelijk subsidie van f 50 op f 150 gebracht; in de inspectie Middelburg te Veere van f 60 op f 200. Die bedragen zijn toch nog niet van dien aard, dat hoogere eischen aan het onderwijs gesteld konden worden.

Te Nieuw- en Sint-Joostland werd in een lokaal der openbare school een bewaarschool geopend. Speelgelegenheid ontbreekt voor de kleuters. Het salaris is van dien aard (f 450 , dat een gediplomeerde leerkracht niet aan solliciteeren kan denken. Dank zij het tijdelijk te veel aan leerkrachten bij het lager onderwijs, is er een onderwijzeres in het bezit der akte lager onderwijs als hoofd opgetreden. Deze onderwijzeres, die trachten zal zoo spoedig mogelijk bij het lager onderwijs geplaatst te worden, zal waarschijnlijk niet eens lang genoeg hier werkzaam zijn om zich in te werken in een werkkring, die zoo sterk afwijkt van die, waarvoor zij haar opleiding genoot.

In de inspectie Neuzen werd de eerste openbare bewaarschool geopend en wel te Oostburg. Voor speelgelegenheid is alleen de speelplaats beschikbaar, zoodat bij ongunstige weersgesteldheid de kleuters uren achtereen in een schoolbank moeten zitten. Het onderwijs is opgedragen aan een leek op het gebied van bewaarschoolonderwijs. Ondanks de bescheiden belooning en de zware taak, die deze juffrouw op de schouders is gelegd, tracht deze leerkracht zich op den Vlissingschen cursus voor haar werk te bekwamen.

Door de bemoeiingen van den Inspecteur van de Volksgezondheid kwam een einde aan den slechten toestand der R.-K. bewaarschool te Axel: de lange banken zonder tafelblad en zonder leuning werden vervangen door nette 2 persoonsbanken; er werd een houten vloer in het lokaal gelegd, terwijl de privaatinrichting verbouwd werd.

Aanmerkelijke verbetering valt te vermelden in den toestand van het bewaarschoolonderwijs te Breskens, waar, dank zij de samenwerking van particulieren en gemeente, de bewaarplaats werd omgezet in een bewaarschool, waar onder leiding van een gediplomeerd hoofd zich groote activiteit ontplooit bij personeel en leerlingen.

In het aantal opleidingsinrichtingen kwam geen verandering.

De Christelijke Vormschool te Rotterdam verzwaarde de toelatingseischen voor den A-cursus.

Om tot den R.-K. Opleidingscursus te Rotterdam te kunnen worden toegelaten, zullen de candidaten voortaan in het bezit moeten zijn van het Mulo-diploma, of van een bewijs, dat ze het onderwijs in de derde klas eener H.B.S of kweekschool voor onderwijzers bij het L.O. met vrucht hebben genoten.

Het bestuur der kweekschool voor bewaarschoolhouderessen te Leiden ontwierp een nieuw reglement, waardoor verouderde toestanden werden opgeheven. Een nieuw examenprogramma werd ontworpen en een geheele nieuwe regeling gemaakt voor het afnemen van het eindexamen, dat voortaan op dezelfde wijze als aan kweekscholen voor onderwijzers zal worden afgenomen nl. door het onderwijzend personeel van de school onder toezicht van door het bestuur benoemde gecommitteerden. Het bestuur blijft het gemis aan een wettelijke regeling op het bewaarschoolonderwijs sterk gevoelen. Bij vacatures in het onderwijzend personeel worden goede krachten vaak weerhouden om te solliciteeren, omdat de mogelijkheid op Rijkspensioen nog steeds is uitgesloten.

| Gemeenten. | Cursussen. | Aantal leerlingen, dat in 1927 voor het examen A werd opgeleid. | voor het examen B werd opgeleid. | deelnam aan het examen voor dipl. A. | slaagde voor dipl. A. | deelnam aan het examen voor dipl. B. | slaagde voor dipl. B. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Delft. . . . . | Gemeentelijke cursus | 18 | 6 | 6 | 4 | 4 | 4 |
| Dordrecht. . . | Cursus tot opleid. v. Chr. onderwijzeressen bij het Voorber. Onderwijs. | 23 | 5 | 3 | 2 | 1 | — |
| Gouda . . . . | Gem. opleidingscursus | 22 | 6 | 3 | 3 | 3 | 2 |
| 's Gravenhage . | Gemeentelijke cursus | 81 | 68 | 39 | 38 | 25 | 21 |
| | Christel. Vormschool | 68 | 25 | 18 | 12 | 13 | 12 |
| | R.-K. opleidingscursus (Oude Molstraat 35) | 78 | 30 | 23 | 23 | 15 | 13 |
| | R.-K. opleidingscursus (Prins Hendrikstr. 57) | 10 | 6 | 5 | 5 | 6 | 6 |
| Leiden . . . | Kweekschool v. bewaarschoolhouderessen | 75 | 19 | 15 | 12 | 12 | 11 |
| | Cursus tot opl. v. Chr. Bewaarsch.ond.essen | 19 | 2 | 4 | 4 | 2 | 1 |
| Rotterdam . . | Gem. kweekschool | 142 | 44 | 29 | 29 | 17 | 17 |
| | Christel. Vormschool | 94 | 18 | 17 | 15 | 11 | 11 |
| | R.-K. opleidingscursus (Aert v. Nesstraat 29) | 32 | 31 | 21 | 18 | 18 | 16 |
| Schiedam . . . | Gemeentelijke cursus | 17 | 21 | 11 | 11 | 11 | 11 |
| Vlaardingen . . | Cursus tot opleiding v. Christ. bewaarschoolonderwijzeressen | 18 | 5 | 5 | 5 | 1 | 1 |
| Vlissingen . . | Cursus tot opleiding v. Fröbelond.w.essen | 15 | — | 9 | 6 | — | — |

Onder het examen voor diploma A wordt aan de Leidsche kweekschool verstaan het overgangsexamen naar het laatste studiejaar. Eén candidate moest zich wegens ziekte tijdens het examen terugtrekken.

De beide leerjaren van den cursus tot opleiding van leerkrachten volgens Montessori-beginselen te 's Gravenhage telden respectievelijk 18 en 15 leerlingen.

De 15 leerlingen, welke zich aan het eindexamen onderwierpen, verkregen allen het diploma.

*Vierde hoofdinspectie.*

Het toezicht op de bewaarscholen wordt uitgeoefend door de schoolopziener mejuffrouw C. M. den Boer te Amsterdam, die op geregelde tijden met mij de gebrachte bezoeken, de

ervaringen daarbij opgedaan, en de vragen daarover, komt bespreken. Ik heb den indruk, dat zij met haar aanhouden en door haar rustige wijze van propageeren veel tot stand brengt.

Met haar heb ik bezoeken aan verschillende opleidingsinrichtingen voor de akten A en B voor bewaarschoolonderwijzeressen gebracht. Het blijft nog steeds bezwaarlijk voor meisjes van buiten om die opleiding te verkrijgen. Voor akte A gaat het soms nog wel, maar de groote moeilijkheid is het behalen der akte B.

Het jaar 1928 is voor het voorbereidend onderwijs in de vierde hoofdinspectie niet onverdeeld gunstig geweest, en het was, evenals het vorige jaar, weer de gemeente Utrecht, die door de opheffing van haar 12 openbare scholen en de intrekking van haar subsidieverleening aan 22 bijzondere scholen, zorgde voor een groote teleurstelling. De gedupeerde bijzondere scholen hebben er zich tot nu toe doorgeslagen, er is er niet één van opgeheven, doch dat is niet gegaan zonder veel offers van de zijde der besturen en ten koste van het personeel en de inrichting der scholen. Vele leerkrachten werden ontslagen en vervangen door ongediplomeerden; de overigen moesten haar salarissen met vaak meer dan de helft zien verminderen. Het aantal leerlingen per klasse is meestal verhoogd; bezuinigd, om niet te zeggen beknibbeld, is er op de leermiddelen en het onderhoud van het gebouw. De schoolgelden zijn verhoogd, vaak verdubbeld, en nog is het bestaan van vele neutrale en protestantsch-Christelijke scholen niet verzekerd.

Bij zulke feiten komt steeds weer de verzuchting naar boven: „dat het Rijk zich toch eens eindelijk bemoeie met het voorbereidend onderwijs". Een wet, al was het maar een simpele, zou voorkomen hebben, dat een gemeente haar bloeiend voorbereidend onderwijs, omvattend 34 scholen, 104 onderwijzeressen en 3291 leerlingen, met één slag vernietigde en aan haar lot overliet.

Verblijdend is het, dat in de andere plaatsen van de vierde hoofdinspectie vooruitgang is te constateeren, zoowel wat betreft den omvang van het onderwijs als de vermeerdering van het aantal gediplomeerden en de verbeteringen aan gebouwen, meubilair en leermiddelen.

Er zijn dit jaar geen andere maatregelen genomen om den bloei van het voorbereidend onderwijs te bevorderen dan het bezoeken van scholen en besturen, benevens het verstrekken van voorlichting en steun bij de pogingen om subsidie van gemeentewege te verkrijgen, doch het zou m. i. overweging verdienen om er bij Gedeputeerde Staten op aan te dringen, dat deze de gemeenten op het voorbereidend onderwijs opmerkzaam maken en het in hun zorgen aanbevelen.

Het aantal gemeenten met scholen voor voorbereidend onderwijs is in het afgeloopen jaar met 2 vermeerderd, nl. Harenkarspel en Hoogkarspel. Van de 199 gemeenten in de vierde hoofdinspectie hebben thans 103 wel en 96 geen voorbereidend onderwijs.

Het totaal aantal scholen steeg, na aftrek van de opgeheven en met bijtelling van de opgerichte, van 364 tot 377. Alzoo een toename van 13 scholen. Er is echter niet voor alle soorten der scholen winst te boeken, het getal der openbare scholen daalde met 9, dat der neutrale bijzondere, Protestantsch-Christelijke en Roomsch-Katholieke steeg met respectievelijk 3, 10 en 9 scholen. De daling van het aantal openbare scholen wordt veroorzaakt door de opheffing der 12 gemeentescholen te Utrecht.

Het totaal aantal leerlingen vertoont een toename van 2162. Door de meergenoemde opheffing te Utrecht is het aantal leerlingen der openbare scholen verminderd met 531 en steeg dat der neutrale bijzondere, der Protestantsch-Christelijke en der R.-K. scholen respectievelijk met 406, 1356 en 931.

Het aantal leerlingen, dat een Montessorischool bezoekt, is nog langzaam stijgende. Bedroeg het aantal in 1927 950, thans zijn er 993. Ook voor deze scholen is de opheffing der gemeentescholen te Utrecht een tegenslag geweest, daar de openbare Montessorischolen mede zijn opgeheven.

Het aantal leerkrachten steeg van 1020 tot 1111, een vermeerdering van 91. Behalve door de toeneming van het aantal scholen, houdt deze aanwas verband met de uitbreiding van enkele bestaande scholen. Niet het minst is dit het geval in Amsterdam door den snellen groei der buitenwijken. De besturen zien geen kans om in elke groeiende wijk dadelijk een voorbereidende school te bouwen. Men begint daarom met 1 of 2 klassen, die administratief onder het hoofd der dichtstbijzijnde voorbereidende school worden gebracht.

De vermeerdering van onderwijzeressen wordt ten deele ook veroorzaakt door de verbouwing van scholen, wat meestal ook uitbreiding beteekent. Er is mij echter helaas geen enkel geval van uitbreiding van het aantal leerkrachten bekend wegens splitsing van te groote klassen.

Van de 377 scholen zijn er 15 uitsluitend bestemd voor Montessori-onderwijs, dat is één meer dan verleden jaar. Bovendien heeft men nog Montessoriklassen aan andere scholen, deels als proef, deels omdat men de school geleidelijk wil omzetten, deels uit naijver, om niet achter te staan bij andere scholen, „die ook aan Montessori-onderwijs doen". Zulke zijn er thans 9, nl. 6 in Amsterdam aan openbare scholen en 3 in Haarlem aan verschillende R.-K. scholen.

In het geheel ontvingen in 1928 163 bijzondere scholen subsidie van de gemeenten en 151 bijzondere scholen niet. Die cijfers bedroegen het vorig jaar respectievelijk 166 en 126. Het aantal gesubsidieerde scholen is dus met 3 verminderd. Ook hier is het weer het gebeurde te Utrecht, dat de cijfers zoo ongunstig maakt. Daar toch werden 2 neutrale, 10 Protestantsch-Christelijke en 9 R.-K. scholen door getroffen, totaal 21. Gelukkig staat daartegenover een winst in andere gemeenten van 18 scholen, die voor het eerst een bijdrage ontvingen. De meeste van die scholen staan in gemeenten, die reeds subsidie aan andere voorbereidende scholen verleenden. Het was daar een quaestie van het zich aanpassen aan de voorwaarden, waarop subsidie beschikbaar wordt gesteld. Een kleiner aantal scholen staat in gemeenten, die voor het eerst een bijdrage verleenden. Dat zijn Westwoud, Hoogkarspel en Obdam, die haar subsidie bepaalden op respectievelijk f 2, f 2 en f 2,50 per leerling, en Harenkarspel, dat f 200 in totaal beschikbaar stelt. Voorts zijn er ook weer gemeenten, die haar subsidie verhoogden; dat zijn Bloemendaal, Zandvoort, Driebergen, Den Helder en Hilversum.

Aan de gebouwen werden in dit verslagjaar tal van verbeteringen aangebracht, waarvan sommige zeer omvangrijk.

Het aantal scholen met een speellokaal bedraagt nu 279 tegen 268 aan het eind van het vorig jaar. Een toename van 11 scholen. De vooruitgang gaat hier slechts langzaam en dat is zeer te betreuren, daar er altijd nog 98 scholen overblijven, die geen speellokaal ter beschikking hebben. Men behelpt zich wel door met de kinderen b.v. om de banken heen te spelen of in de gang wat heen en weer te marcheeren. De enkele scholen, die tafels en stoeltjes hebben, zetten die wel eens aan den kant om te spelen, maar het wordt minstens even vaak niet gedaan als wel. Ten eerste om de moeite, die dit oplevert, ten tweede, omdat de vrijkomende ruimte meestal niet groot genoeg is om er flink te kunnen spelen, en ten derde, omdat men na afloop van het spel weer moet gaan zitten in een ongelucht en nu veel stoffiger geworden lokaal.

Het aantal scholen met een speelplaats bedraagt 337 tegen 325 in het vorig jaar; dat is 12 meer. Deze toeneming is uitsluitend te danken aan de bijgekomen scholen; niet één van de bestaande inrichtingen heeft in de behoefte aan een speelplaats kunnen voorzien. Dit is zeer jammer; men kan zich geen goede voorbereidende school denken zonder speelplaats. Toch zijn er nog altijd 13 voorbereidende scholen, die er geen hebben. Het medegebruik van een speelplaats, die ook voor andere doeleinden in gebruik is, komt wel voor een deel aan het gemis aan eigen speelplaats te gemoet, maar aan dat medegebruik zijn tal van bezwaren verbonden.

Evenwel niet alle speelplaatsen, bij een voorbereidende school behoorende, voldoen aan bescheiden eischen. Soms is het oppervlak te klein, soms is er alleen maar grint, soms alleen bestrating of harde grond, soms is het zand vuil en stoffig, soms is er absoluut geen speelgoed, soms ligt de plaats op het noorden, soms is zij ingesloten door hooge muren, zoodat er nimmer zon in komt. Heel vaak zelfs maken verschillende combinaties van bovenstaande gebreken de speelplaats geheel onvoldoende.

De toestand der leermiddelen en der banken gaat langzaam vooruit.

Een vergelijking met 1927 doet zien, dat er in 1928 niet minder dan 37 gediplomeerde méér in de scholen werkzaam zijn, en wel 8 hoofden en 29 onderwijzeressen. Dit is inderdaad veel, in aanmerking genomen, dat door de opheffing der Utrechtsche gemeentescholen eensklaps een achteruitgang van 40 gediplomeerde werkkrachten ontstond. De keerzijde is echter, dat ook het aantal ongediplomeerden is toegenomen, en wel

met 10. Het totaal aantal ongediplomeerden is nog altijd zeer hoog, nl. 284 op de 1111 of bijna een vierde deel. Daaronder zijn 93 hoofden van scholen. Van de ongediplomeerde onderwijzeressen zijn er 26 beneden de 18 jaar, in 1927 waren er 23, in 1926 13 beneden dien leeftijd.

Het aantal scholen, waar per klasse niet meer dan 40 leerlingen worden toegelaten, bedraagt 276 tegen 283 in het vorig jaar, een vermindering van 7. De aandacht moet op deze zaak gevestigd blijven, daar een vermeerdering van het aantal leerlingen per klasse verslechtering van het onderwijs beteekent. Veertig kleintjes voor één leerkracht is de uiterste grens, waartoe men mag gaan, wil men niet vervallen in het oude kwaad, dat ,,bewaren'' heet. De gewenschte bewegingsvrijheid en het recht om zich ook eens te uiten, moeten in zulke groote klassen meestal te zeer aan banden worden gelegd.

Over de reinheid op de voorbereidende scholen verneem ik geen klachten.

In het vorig jaar hadden 197 scholen geneeskundig toezicht, thans zijn er 213, een vooruitgang van 16 scholen, waarvan 12 op rekening van de bestaande scholen komen. Medegerekend zijn hierbij de bijzondere scholen, die onder de leden van haar bestuur een medicus tellen, die belangeloos de school bezoekt, doch verder dezelfde diensten bewijst als de speciaal aangestelde schoolartsen.

Van de bijzondere scholen hadden in 1927 er 29 een meer of minder goede pensioenregeling voor haar personeel; aan het eind van 1928 verkeeren 39 scholen in dat geval. Er is dus wel een kleine vooruitgang, maar schitterend is de toestand nog alles behalve. Eén school op de 8, dat is toch veel te weinig.

In den loop van 1928 werden door de schoolopziener voor het bewaarschoolonderwijs 246 bezoeken afgelegd aan 240 scholen.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Met het oog op het toezicht op de bewaarscholen ontving ik van de schoolopziener, die daarmede in het bijzonder belast is, een verslag met verschillende staten in betrekking tot deze scholen, de leerkrachten, de leerlingen, enz., waarvan ik het volgende ontleen.

In de financiën, waarover de schoolbesturen beschikken, is in het afgeloopen jaar weinig verandering gekomen. Pogingen om gemeentebesturen te bewegen zich financieel meer voor het bijzonder voorbereidend onderwijs te interesseeren, gaven meestal poovere resultaten; in bijna alle gevallen meent de raad der gemeente met de alreeds verleende subsidie tot het uiterste te zijn gegaan.

Pogingen tot behoud van het openbaar voorbereidend onderwijs, zooals dat op het oogenblik is ingericht, werden met succes bekroond in de gemeente Leeuwarden; op eenige uitbreiding echter van het gemeentelijk voorbereidend onderwijs daar ter plaatse, waarop reeds jaren wordt gewacht, zal voorloopig wel niet gerekend kunnen worden. In de gemeente Kollumerland werd de openbare bewaarschool omgezet in een bijzondere neutrale; intusschen blijft de gemeente voor deze school met een vrij groote subsidie gedeeltelijk zorg dragen.

Zoo blijven het steeds de beperkte geldmiddelen, waarmee de bloei en zelfs het bestaan der voorbereidende scholen te kampen hebben. Komt de tijd, dat het Rijk, meer dan tot nu toe, aandacht aan dit onderwijs zal kunnen schenken, dan zullen de gunstige gevolgen daarvan spoedig merkbaar zijn.

*Resultaten.* Waar de leerkrachten bij het voorbereidend onderwijs deelnemen aan het vereenigingsleven, waarvan in den laatsten tijd meer opgewektheid uitgaat, is dit in de resultaten van het onderwijs zeer goed te merken. Het bespreken van de werkstukjes, van het hoe en waarom maakt, dat ieder voor zich opnieuw zich met gunstig gevolg het doel van het werk bewust wordt. Voor onderwijzeressen op het platteland, die vrijwel alle contact met collega's missen, is het moeilijk een andere richting in het onderwijs te brengen, van betere resultaten is hier dan ook vaak geen spoor.

Enkele minder gunstige uitzonderingen daargelaten, valt er over het algemeen over orde en netheid niet te klagen.

De toelatingsleeftijd voor de leerlingen is 3 jaar of hooger, in een enkel buitenschooltje worden nog kinderen van $2\frac{1}{2}$ jaar aangetroffen, die dan alleen 's morgens op school komen.

Van de 406 leerkrachten waren op 31 December 1928 194 bevoegd en wel:

van de 117 leerkrachten, werkzaam bij het openbaar voorbereidend onderwijs, 98;

van de 168 leerkrachten, werkzaam bij het neutraal voorbereidend onderwijs, 55;

van de 84 leerkrachten, werkzaam bij het Christelijk voorbereidend onderwijs, 26;

van de 37 leerkrachten, werkzaam bij het R.-K. voorbereidend onderwijs, 15.

Bovengenoemde getallen wijzen duidelijk aan, hoe gunstig het ruimer vloeien der geldmiddelen, hier uit de gemeentekas, is voor het slagen van het voorbereidend onderwijs.

Onder de ongediplomeerden zijn eenige onderwijzeressen in het bezit van de akte 77*a*. In het afgeloopen jaar wisten enkele leerkrachten door particuliere opleiding een diploma A te behalen.

In de regeling der salarissen kwam weinig verandering.

In den toestand der gebouwen is, hoewel er nog heel veel verbetering bitter noodig is, toch vooruitgang te bespeuren.

In de gemeente Groningen werden 2 nieuwe openbare en 2 nieuwe Christelijke scholen geopend, terwijl aan verschillende bijzondere scholen aldaar door verbouwing de noodige verbetering werd aangebracht. Geheel verbouwd en vergroot werd ook de gemeentelijke voorbereidende school te Huizum. In een 20-tal scholen werden in het afgeloopen jaar kosten tot verbetering besteed aan verwarming, ventilatie, privaten, waschgelegenheid, banken en inrichting der speelplaats.

Te betreuren valt het, dat nog te vaak de kleine kinderen, voor wie zon, licht en lucht zulke gewenschte factoren zijn, worden samengebracht in lokalen, die voor andere doeleinden niet meer geschikt worden geacht. Dat besturen zulke lokalen zonder bezwaar bestemmen voor ,,bewaarschool'', geeft aan, hoe weinig juist begrip men in het algemeen nog heeft van de groote waarde van de goede opvoeding van het kleine kind.

Op onderhoud en schoonhouden der lokalen valt nog te dikwijls aanmerking te maken. Veel stof onder banken en in speellokalen, waarvan de vloeren niet naadloos en niet geolied zijn, behoort niet tot de zeldzaamheden. Onwetendheid en geldgebrek spelen ook hier een groote rol.

In de aanwezigheid van leermiddelen komt langzamerhand verbetering. Wel moet op vele scholen uit financieele overwegingen het aanschaffen van leermiddelen zeer geleidelijk, niet zelden te langzaam, geschieden, maar het wordt toch meer en meer zoo, dat er ten minste gewerkt kan worden met voldoende afwisseling. De onbevoegde leerkrachten blijven bij de keuze der leermiddelen een groote rem; wat aan te schaffen als van te voren zoo goed als vaststaat, dat van de leermiddelen toch niet het juiste gebruik gemaakt kan worden? Eenigszins bevredigende resultaten zijn in zulke gevallen dan ook niet te verwachten.

In het afgeloopen jaar zijn in de voorziening van de kosten van het onderwijs slechts onbeduidende veranderingen gekomen.

In de vijfde hoofdinspectie zijn geen Montessorischolen; ook zijn in het afgeloopen jaar geen scholen van karakter veranderd. In de bestaande scholen wordt gewerkt of zoekt men te werken in den geest van Fröbel; echter is de werkelijke geest van Fröbel nog heel vaak ver te zoeken. Meer en meer tracht men in de goede scholen den weg te vinden in den vrijen arbeid en het werk naar keuze. Dat daar, waar men met den meesten ernst zoekt, de beste resultaten zijn, is vanzelfsprekend. Op geen enkele school wordt uitsluitend vrij gewerkt; het gemengd systeem vindt nog overal toepassing en zal, in aanmerking genomen het personeel, dat werkzaam is in de bijzondere scholen, voorloopig nog wel het meest te prefereeren zijn.

Gedurende het verslagjaar werd de bijzondere neutrale bewaarschool te Hindeloopen opgeheven.

Gesticht werden: 2 openbare voorbereidende scholen in de gemeente Groningen, 5 Christelijke voorbereidende scholen en wel te Groningen, Ferwerd, Holwerd, Oostwold en Oostermeer, 1 R.-K. voorbereidende school te Oude Pekela.

Waren er op 31 December 1927 in de inspectie Emmen 6 bewaarscholen, op 31 December 1928 was dat getal gestegen tot 31; hieronder zijn 13 neutrale, 15 Christelijke en 3 R.-K. bewaarscholen. Deze groote toename van scholen is het werk van het Comité tot opbouw van Drenthe.

Dit comité verstrekt aan de besturen een zekere som voor eerste inrichting en verder een subsidie van f 5 per leerling; als voorwaarde voor het verleenen van subsidie is gesteld het

deelnemen van de leerkrachten aan de opleiding. Tot hoofdleidster van deze schooltjes werd benoemd mejuffrouw L. de Haan, op wachtgeld gesteld hoofd eener openbare voorbereidende school te Utrecht. Zij vervult haar taak met groote liefde en toewijding en kan met voldoening op haar werk gedurende het afgeloopen jaar terugzien.

*Opleiding.* In de vijfde hoofdinspectie bestaan geen vereenigingen of scholen, die een akte van bekwaamheid als bewaarschoolonderwijzeres uitreiken. De leerlingen der bestaande cursussen leggen examen af voor de Gemengde commissie van bewaarschoolakte-examens, voor de gemeentelijke commissie te Gouda of voor de examencommissies, in het leven geroepen door de Vereeniging van Christelijke Bewaarschoolonderwijzeressen in Nederland en den Nederlandschen R.-K. Schoolraad.

De gemeentelijke opleidingscursus te Leeuwarden biedt nog steeds alleen opleiding voor akte A. In den particulieren opleidingscursus voor akte B, welke door 5 leerkrachten, verbonden aan den gemeentelijken cursus, wordt gegeven, is dit jaar geen verandering gekomen. Eigenlijk kan deze cursus niet anders beschouwd worden dan als „nood"cursus; het zou zeer in het belang van de aanstaande bewaarschoolonderwijzeressen zijn, als de gemeente haar financieele bezwaren kon overwinnen en ook deze opleiding zoodanig verzorgde, dat zij op breedere basis kon worden opgezet. Thans kan aan de cursisten niet meer dan het hoogstnoodige voor het a.s. examen worden onderwezen.

Van den R.-K. opleidingscursus te Leeuwarden deden in 1928 de eerste 4 candidaten examen voor akte A bij den R.-K. Schoolraad, die allen slaagden. Met 3 van deze 4 geslaagden wordt de opleiding voor diploma B voortgezet; ook dit jaar zullen weer enkele candidaten examen doen voor akte A.

In April 1928 werd te Groningen opgericht de Christelijke vormschool, welke, wat de kosten betreft, geheel op eigen exploitatie is aangewezen. Het schijnt wel, dat deze opleiding in goede handen is; de resultaten zullen echter voorhands nog afgewacht moeten worden.

Een nieuwe opleiding is ontstaan in Z.-O. Drenthe, waar het Comité tot opbouw van Drenthe als voorwaarde voor het verstrekken van subsidie aan de door haar bemiddeling opgerichte bewaarscholen heeft gesteld het deelnemen van de leerkrachten aan den opleidingscursus; de practische lessen aan dezen cursus worden gegeven des Woensdags door mejuffrouw L. de Haan in het Buurthuis te Nieuw-Dordrecht, de theoretische door den heer H. Aten, hoofd eener bijzondere Gereformeerde school te Emmer-Erfscheidenveen, en wel des Zaterdags te Emmen. Bepaalde resultaten zijn ook hier nog niet, maar men is hoopvol gestemd.

Verschillende meisjes, voor wie het bezoeken van een cursus te groote bezwaren meebrengt, trachten door particuliere opleiding te komen tot het behalen van een diploma. Een dergelijke opleiding laat echter, vooral ook wat het practische gedeelte aanbelangt, aan degelijkheid vaak veel te wenschen over.

In het algemeen is een opleiding, ruimer dan zooals die tot nog toe is geweest, gewenscht voor de onderwijzeressen, die tot taak krijgen de geestelijke en zedelijke opvoeding van het jonge kind te verzorgen. Dat er in dezen gezocht wordt naar een beteren grondslag, getuigen het „Ontwerp programma voor de centrale examens voor de akten van onderwijzeressen en hoofdonderwijzeressen aan een bewaarschool" van de studiecommissie voor het Voorbereidend Onderwijs en het rapport betreffende verbeterde opleiding en examens, uitgebracht door de commissie, ingesteld door de gemeenten Rotterdam en den Haag.

Cursussen voor opleiding van een Montessorie-diploma komen in de 5de hoofdinspectie niet voor.

## § 9. HET ONDERWIJS IN DE GEVANGENISSEN ENZ.

Het onderwijs werd gedurende het jaar 1928 gegeven in:

de bijzondere strafgevangenissen;

de gewone strafgevangenissen;

de huizen van bewaring;

de Rijkswerkinrichtingen;

de Rijksopvoedingsgestichten, en

de tuchtscholen.

Een tabel, bevattende een overzicht van het onderwijs in strafgevangenissen, huizen van bewaring en de Rijkswerkinrichtingen, is als n°. I van bijlage L achter dit verslag opgenomen.

Uit die tabel blijkt, dat in 1928 tot het onderwijs 2120 personen zijn toegelaten, d. i. 9 pct. van de totale bevolking, en wel in de bijzondere strafgevangenissen 169 of 36,7 pct. van de totale bevolking, in de gewone strafgevangenissen 1583 of 25 pct., in de huizen van bewaring 130 of 0,9 pct. en in de Rijkswerkinrichtingen 238 of 8,49 pct.

Voorts valt uit die tabel een splitsing van de onderwezenen naar leeftijdsgroepen af te leiden. Een overzicht hieromtrent is hierachter als bijlage L II opgenomen.

Onder de tot het onderwijs toegelatenen waren er in de onderscheidene groepen van gestichten respectievelijk 83, 606, 15 en 98 reeds op 1 Januari aanwezig en vóór dien tijd bij het onderwijs opgenomen. Bij de overige onderwezenen blijkt de mate van schoolkennis bij opneming uit de tabel, die als bijlage L III achter het verslag is geplaatst.

Bijlage L IV geeft een gelijksoortig overzicht betreffende de tot het onderwijs toegelatenen, die in 1928 werden ontslagen.

Meer uitgebreid of vakonderwijs werd in de onderscheidene gestichten verstrekt:

| | | | |
|---|---|---|---|
| in | 1910 | aan | 578 personen |
| ,, | 1911 | ,, | 548 ,, |
| ,, | 1912 | ,, | 458 ,, |
| in | 1913 | aan | 448 personen |
| ,, | 1914 | ,, | 431 ,, |
| ,, | 1915 | ,, | 410 ,, |
| ,, | 1916 | ,, | 383 ,, |
| ,, | 1917 | ,, | 493 ,, |
| ,, | 1918 | ,, | 503 ,, |
| ,, | 1919 | ,, | 481 ,, |
| ,, | 1920 | ,, | 459 ,, |
| ,, | 1921 | ,, | 330 ,, |
| ,, | 1922 | ,, | 323 ,, |
| ,, | 1923 | ,, | 265 ,, |
| ,, | 1924 | ,, | 307 ,, |
| ,, | 1925 | ,, | 231 ,, |
| ,, | 1926 | ,, | 248 ,, |
| ,, | 1927 | ,, | 266 ,, |
| ,, | 1928 | ,, | 334 ,, |

Voor zoover het jaar 1928 aangaat, waren hieronder begrepen 218 personen, die meer uitgebreid onderwijs ontvingen, 36 die vakonderwijs ontvingen, ter aanvulling van reeds bestaande vakkennis, en 80 die vakonderwijs ontvingen en nog geen vakkennis bezaten.

Het aantal boeken, bij het einde van het jaar in de verschillende bibliotheken van gevangenissen en Rijkswerkinrichtingen aanwezig, bedroeg 54 254, tegen 55 197 op gelijk tijdstip van het vorig jaar.

Het getal lezers en de verhouding van dit aantal tot de geheele bevolking blijkt uit bijlage L V, welke achter dit verslag is gevoegd.

Bijlage L, n°. I tot en met V, achter dit verslag, geeft een statistisch overzicht van bovengenoemd onderwijs.

# § 10. HET TOEZICHT OP HET LAGER ONDERWIJS.

## I. Samenstelling van het Rijksschooltoezicht (art. 172).

Het Rijksschooltoezicht bestond op 31 December 1928 uit 5 hoofdinspecteurs, 59 inspecteurs, waarvan 1 is belast met het bouwkundig toezicht, en 14 schoolopzieners.

Van deze 14 schoolopzieners zijn er 5 aangewezen voor het toezicht op het bewaarschoolonderwijs, terwijl de overige 9 werkzaam zijn in de drie grootste inspecties, nl. 4 in Amsterdam, 3 in de inspectie Rotterdam en 2 in de inspectie 's Gravenhage.

Voorts waren aan de bureaux van de 5 hoofdinspecteurs en van de inspecteurs in de inspectie Amsterdam, Rotterdam en 's Gravenhage verbonden 9 bureauambtenaren, t. w. bij de hoofdinspecteurs in de 1ste, 2de, 4de en 5de hoofdinspectie en bij de inspecteurs in de inspecties Amsterdam, Rotterdam en 's Gravenhage één bureauambtenaar en bij het bureau van de de 3de hoofdinspectie 2 bureauambtenaren.

Het toezicht op het buitengewoon lager onderwijs bleef opgedragen aan 1 inspecteur voor het geheele Rijk, bijgestaan door een bureauambtenaar. Het bouwkundig toezicht bleef eveneens opgedragen aan 1 inspecteur, bijgestaan door een bureauambtenaar.

## II. De werkzaamheden van het Rijksschooltoezicht.

Over de werkzaamheden der inspecteurs en schoolopzieners hebben de hoofdinspecteurs het volgende medegedeeld:

*Eerste hoofdinspectie.*

In de samenstelling van het Rijksschooltoezicht kwam geen verandering.

Zoowel de inspecteurs als de schoolopzieners voor het bewaarschoolonderwijs vervulden hun taak met groote toewijding. Wegens ziekte moest aan de genoemde schoolopziener een langdurig verlof worden verleend.

Ik vergaderde zooveel mogelijk iedere maand met de inspecteurs ter bespreking van diverse onderwijsaangelegenheden. In deze vergaderingen hebben de inspecteurs tevens gelegenheid vragen te stellen omtrent punten, waaromtrent zij eenige inlichting behoeven, en kan over allerlei onderwerpen, die met het onderwijs verband houden, van gedachten gewisseld worden. Deze vergaderingen worden zeer geregeld door de inspecteurs bijgewoond.

Door de inspecteurs werden de lagere scholen benevens de opleidingsinrichtingen overeenkomstig de bestaande voorschriften bezocht. Dat de voorgeschreven bezoeken echter niet voldoende zijn en het schoolbezoek veelvuldiger behoort te geschieden, werd in het begin van dit verslag reeds betoogd.

*Tweede hoofdinspectie.*

Het bureau der tweede hoofdinspectie bleef gevestigd te Utrecht, Ramstraat 33.

In het personeel van het Rijksschooltoezicht op het lager onderwijs in de tweede hoofdinspectie kwam, nadat de heer van Nes op 1 Januari 1928 zijn arbeid in de inspectie Nijkerk was begonnen, in den loop van 1928 geenerlei verandering.

De werkzaamheden van het Rijksschooltoezicht op het lager onderwijs schijnen elk jaar nog toe te nemen. De gevolgen van de vermindering van het aantal dergenen, die met het directe toezicht op het lager onderwijs zijn belast, indertijd als bezuinigingsmaatregel noodzakelijk, laten zich steeds sterker gevoelen. Er is, voor zoover ik kan nagaan, geen enkele inspecteur, die niet met opgewektheid zijn arbeid verricht, maar allen klagen over gebrek aan tijd en hebben aan het eind van het jaar een zeker gevoel van onvoldaanheid, doordat ze niet hebben kunnen doen, wat ze wilden.

De inspecteur-Enschede zegt, na opgave van het aantal uitgaande brieven — 1675 —, waarbij dan nog kwam de gansche uitvoering der Leerplichtwet. „Daarnaast vordert het eigenlijke toezicht den geheelen inspecteur op. Ik bemerk, dat men in deze betrekking nimmer aan het eind is van zijn werkzaamheden, maar steeds aan het begin. Er is enorm veel te doen, maar, helaas, veel te weinig kan men doen, omdat men eenmaal gebonden is aan grenzen van tijd, aan grenzen van zijn persoonlijke krachten."

„De werkzaamheden van den inspecteur van het lager onderwijs zijn deels wel omschreven (Koninklijk besluit noemt een minimum), anderdeels kennen ze geen grenzen en wordt voor hem, wiens belangstelling zich richt op het onderwijs, de leerlingen en de onderwijzers, een maximum van kunnen bij zijn arbeid bereikt. Hoe meer de functionaris zich geeft aan het eigenlijke schoolwezen, hoe meer meer gevraagd wordt." (Inspecteur-Zwolle.)

Zoo is de ervaring van allen; zij kunnen minder dan ze eigenlijk moesten en ze willen meer dan ze kunnen, waaraan nu eenmaal een grens is.

Een hunner schrijft: „Voor het eerst, sinds ik aan het Rijksschooltoezicht ben verbonden, heb ik werkelijk geen kans gezien alle scholen dit jaar te bezoeken; een 12-tal scholen bleef zeer en zeer tot mijn eigen ergernis onbezocht, daar het mij onmogelijk was rond te komen. Ook moet ik erkennen, dat mij den tijd ontbrak om meerdere scholen, die eigenlijk herhaaldelijk hadden dienen te worden bezocht, meer dan eens zelf te controleeren."

Ik weet, dat deze inspecteur zich geheel geeft aan zijn werk, dat hij met liefde verricht, waarin hij zijn levenstaak ziet en dat hij met opgewektheid kan verrichten, doordat de verhouding tusschen hem en het personeel der scholen, de gemeente- en schoolbesturen over het geheel uitmuntend is. Het moet dan toch soms ontmoedigen, dat men niet kan doen, hetgeen men moest.

Enkele inspecteurs waren gelukkiger, misschien doordat ze buiten het eigenlijk schoolbezoek toevallig gedurende een korter of langer tijdsverloop minder arbeid hadden. Een hunner kon meer dan de helft zijner scholen tweemaal bezoeken en ik ken hem voldoende om te weten, dat dit ook bezoeken waren, waaraan voldoende tijd werd besteed en de puntjes op de i werden gezet. Een ander, wiens schoolrapporten door mij op prijs worden gesteld, kon al zijn scholen eenmaal en een 60-tal tweemaal bezoeken. In zijn inspectie was de samenwerking tusschen hem en de autoriteiten en het personeel der scholen goed, maar hij voegt er aan toe, dat de inspecteur niet alles weet wat in de verschillende gemeenten op het gebied van het onderwijs geschiedt. Hij wijst er op, dat indertijd in een andere provincie, dan waarin hij thans werkzaam is, van Gedeputeerde Staten tot alle gemeentebesturen het verzoek uitging om van alle beslissingen, het lager onderwijs betreffende, zoowel voor het openbaar als het bijzonder onderwijs, een afschrift te zenden aan den inspecteur en er alzoo voor te zorgen, dat deze volkomen op de hoogte was van hetgeen op onderwijsgebied in zijn inspectie geschiedde. De inspecteur kreeg dus bericht van beslissingen op aanvragen volgens art. 72, van verleende voorschotten, van de vastgestelde bedragen art. 101 der Lageronderwijswet, enz. „Door een doorslag meer te nemen", zegt hij, „kon aan dit verzoek worden voldaan."

Hij wijst er op, dat Gedeputeerde Staten van zijn provincie bij eventueel beroep (art. 76, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920) beslissen zonder het advies van den inspecteur te vragen, die toch in vele gevallen een deskundig advies zou kunnen geven.

Gebeurde dit wel, dan zou de inspecteur beter op de hoogte zijn met de algemeene regelen, die door Gedeputeerde Staten worden gevolgd bij hun beslissingen, waardoor hij beter in staat zou zijn gemeente- en schoolbesturen een daarmede overeenstemmend advies te geven.

Het komt mij voor, dat er reden is aan deze zaak aandacht te schenken. Hoe beter het Rijksschooltoezicht op de hoogte is van al wat er op onderwijsgebied in de verschillende gemeenten gebeurt, hoe gemakkelijker het zijn taak zal kunnen verrichten, hoe minder tijd de inspecteurs zullen hebben te besteden om zich door het inwinnen van inlichtingen op de hoogte te stellen van bepaalde zaken of toestanden.

Hoe minder correspondentie, hoe minder administratie, die ze zelf moeten doen, hoe beter. Er mag daarbij op vertrouwd worden, dat ze het bedrag, hun toegestaan voor een „administratieve hulp", ook zoo goed mogelijk besteden door daarvoor

menschen te kiezen, wier omstandigheden hen in staat stellen een behoorlijk aantal uren geregeld arbeid voor de inspectie te doen.

Het is onmogelijk vruchtdragenden arbeid te verrichten als men zelf allerlei werk doet, dat zulke hulpkrachten kunnen verrichten, maar waarvoor ze zich niet, wanneer ze noodig zijn, beschikbaar kunnen stellen, omdat andere plichten hen roepen.

*Derde hoofdinspectie.*

In de samenstelling van het Rijksschooltoezicht kwam in 1928 weinig verandering. In de inspectie 's Gravenhage bereikte de schoolopziener P. van Duyn den 65-jarigen leeftijd. Zijn aanstelling werd echter gecontinueerd tot 1 Januari 1930.

In de inspectie Gorinchem was, door de overplaatsing van den heer P. van Nes Czn. naar de inspectie Nijkerk, een vacature van 1 Januari 1928—1 Juli 1928, gedurende welken tijd het toezicht daar uitgeoefend werd door den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Gouda en dien van Dordrecht. Met ingang van 1 Juli 1928 werd te Gorinchem benoemd de heer Th. Brouwer.

De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Brielle, de heer A. van Ooij, had wegens het bereiken van den pensioengerechtigden leeftijd tegen 1 Januari 1929 eervol ontslag uit zijn betrekking gevraagd en verkregen en zou met dien datum worden vervangen door zijn ambtgenoot voor de inspectie Middelburg S. Brandsma. Begin December 1928 overleed echter de heer van Ooij plotseling, zoodat de heer Brandsma mede de inspectie Brielle moest waarnemen gedurende de laatste weken van 1928.

De inspecteur van het L.O. in de inspectie Delft, de heer F. W. Santman, was in 1928 geruimen tijd ziek en moest worden vervangen door twee zijner collega's.

Het toezicht op de scholen had geregeld plaats. Alle scholen werden geregeld eens per jaar bezocht: verscheidene 2 keer, enkele zelfs 3 maal, ja, zelfs lees ik in het verslag over de inspectie Neuzen, dat 1 school 4 maal bezocht is.

Nieuwe opmerkingen werden vrijwel niet gemaakt. De administratie blijft een moeilijke, zeer veel werk verschaffende zaak. De reisgelegenheid in de inspectie Goes bleef moeilijk.

Uit het verslag der inspectie Gorinchem neem ik over: „Wel wil ik hier de opmerking maken, dat de aangename wijze, waarop de inspectie in haar geheel, bij beide takken van onderwijs, mij heeft ontvangen, mij zeer sterk den indruk gegeven heeft, dat mijn voorganger een aangename sfeer had weten te scheppen in deze inspectie, die eenerzijds samenwerking buitengewoon gemakkelijk maakt, doch anderzijds groote verplichtingen oplegt. Niet minder geldt dit laatste ten opzichte van de „typische geestelijke gesteldheid" in het land tusschen Lek en Merwede, waarover in de slotalinea's van het vorig jaarverslag door mijn voorganger wordt gesproken".

De inspecteur der inspectie Dordrecht vermeldt weer het aantal poststukken over 1928:

| | | |
|---|---|---|
| *a.* | locale dienstbrieven | 881 |
| *b.* | overige dienstbrieven | 3864 |
| *c.* | locale dienstbriefkaarten | 176 |
| *d.* | andere dienstbriefkaarten | 1185 |
| *e.* | gedrukte stukken | 250 |
| | Totaal | 6356 |

*Vierde hoofdinspectie.*

Aan het begin van het verslagjaar was er nog geen verandering gekomen in de samenstelling van het Rijksschooltoezicht in de vierde hoofdinspectie.

Met ingang van 16 Augustus 1928 trad de heer P. Hoogland af als schoolopziener in de inspectie Amsterdam om over te gaan bij het gemeentelijk schooltoezicht van Amsterdam. De heer Hoogland heeft zijn taak bij het tRijksschooltoezicht waardig en correct vervuld; wij verloren in hem een bekwaam man, die door zijn groote plaatselijke bekendheid veel goeds heeft helpen tot stand brengen.

Zijn opvolger, de heer R. van Gaasbeek, voorheen hoofd eener openbare lagere school te Utrecht, trad op 11 September 1928 in dienst. Hij heeft zijn arbeid met moed en vertrouwen aanvaard.

Wegens ziekte kon de heer S. Anema de laatste vijf maanden van dit dienstjaar zijn werk als schoolopziener in de inspectie Amsterdam niet verrichten. Gelukkig kon hij aan het begin van het nieuwe jaar zijn arbeid weder hervatten.

Het administratief personeel bleef in zijn samenstelling onveranderd.

De inspecteur in de inspectie Amsterdam heeft ingevolge medisch advies zijn vacantie met tien dagen verlengd gekregen. De gevolgde kuur in Ems heeft hem zeer goed gedaan, zoodat hij zelfs in den strengen winter steeds op zijn post was.

Door de ziekte van den heer Anema en de wisseling van schoolopzieners is er in de inspectie Amsterdam eenige stagnatie geweest in het schoolbezoek, zoodat niet alle scholen ten minste eenmaal bezocht zijn. Daartegenover staat, dat tal van scholen aldaar meer dan eenmaal, enkele zelfs tot vijfmaal bezocht zijn. In totaal zijn er in deze inspectie 786 bezoeken afgelegd in 529 van de 553 scholen.

In de andere inspecties kon het aantal voorgeschreven bezoeken wel worden afgelegd. Ook daar zijn tal van scholen meer dan eenmaal bezocht. Toch is er de algemeene klacht, dat de bureauwerkzaamheden te veel tijd in beslag nemen, zoodat het schoolbezoek daaronder zou gaan lijden, wanneer niet in de avonduren veel administratief werk werd verricht. Daardoor missen alle inspecteurs de gelegenheid om door studie en onderzoek zich op de hoogte te houden van de uitgebreide en zich steeds meer uitbreidende paedagogische schoolliteratuur, wat door hen algemeen betreurd wordt.

De inspecteur in de inspectie Utrecht klaagt daarover het meest. Indien hem geen schoolopziener kan toegevoegd worden, zou hij volgens zijn schrijven ten minste eenigszins geholpen zijn door het indienststellen van zijn bureauhulp voor de volle dagtaak. Ook de andere inspecteurs zouden daarmede geholpen zijn.

De onderlinge samenwerking van de inspecteurs en schoolopzieners is voorbeeldig. Er heerscht onder hen een geest van saamhoorigheid, die weldadig aandoet en den dienst zeer ten goede komt.

Ook de verhouding tusschen den inspecteur en de schoolopzieners in de inspectie Amsterdam is zeer goed. De 14-daagsche besprekingen van de loopende zaken en van de zich voordoende moeilijkheden bevorderen samenwerking ongemeen.

De maandelijksche bijeenkomsten van de inspecteurs en schoolopzieners met mij geven relief aan de onderlinge verhoudingen. Ik heb dan ook niets anders dan lof daarover. De eenheid in de rechtsbedeeling wordt er door bevorderd; het verheffende gevoel van gedragen te worden in de vele moeilijkheden, die zich dagelijks in ons werk voordoen, sterkt de geesten dermate, dat we allen weer opgewekt onzen weg vervolgen. Geen van ons zou deze instelling willen missen.

Gedurende de zomermaanden zijn allen geruimen tijd onttrokken aan het werk door de examens. Dat kan niet anders, maar het verzwaart de taak in beduidende mate, daar de gewone werkzaamheden intusschen toch doorgaan en allen bij moeten blijven. Toch zijn er ook voordeelen aan verbonden. De examens geven gelegenheid om op een andere wijze dan gewoonlijk in contact te komen met de mannen en vrouwen van de practijk en de opleiders aan de kweekscholen. En er is gelegenheid om naar aanleiding van de examens besprekingen te houden over het lager onderwijs in al zijn geledingen, besprekingen, die den kijk op verschillende zaken van beide zijden verhelderen. Als zoodanig is het een onmisbaar deel van ons werk.

Een woord van tevredenheid over den arbeid der lagere beambten bij de administratie van het Rijksschooltoezicht mag hier niet ontbreken.

Voor den heer Sandee en zijn hulp, den heer Nachtweh, die 5 middagen in de week hem bijstaat, is er aan mijn bureau volop werk. Voortdurend breidt de arbeid zich uit en wordt er meer van hen gevergd. Toch wordt elken dag opnieuw de stapel weder zoo goed mogelijk afgedaan en verblijden we ons in het feit, aan het eind van de week weer bij te zijn. Het aantal stukken, dat in 1928 werd behandeld, bedraagt ruim 3400 tegen ruim 3200 in 1927 en ruim 2500 in 1926.

Ook mijn persoonlijke werkzaamheden breiden zich voortdurend uit. Alleen een algeheele besteding van tijd en kracht aan de opgedragen taak kan mij de zaken doen bijhouden.

De samenwerking met den bouwkundig-inspecteur en den inspecteur van de volksgezondheid voor de kinderhygiéne is eveneens uitstekend. Alle inspecteurs getuigen daarvan. Daaraan is het toe te schrijven, dat de vele en groote verbeteringen aan gebouwen en terreinen konden tot stand komen en dat er betrekkelijk zoo weinig geschillen daarover in hooger en hoogste instantie behoefden te worden beslecht.

Met den inspecteur van de lichamelijke opvoeding komen wij weinig in aanraking.

De positie naar buiten van het Rijksschooltoezicht in al zijn geledingen bleef goed, al staat het ook in de vakpers soms aan scherpe kritiek bloot, vooral van de meer vooruitstrevende jongeren, die soms moeilijk de meer conserveerende werking er van kunnen waardeeren. Toch moet en zal dat de leden van het Rijksschooltoezicht niet terughouden om midden in het schoolleven te blijven staan, ten einde met de details van het schoolwerk op de hoogte te blijven. Daartoe wordt in den regel ook gebruik gemaakt van de uitnoodigingen om de algemeene vergaderingen en de daar te houden besprekingen bij te wonen.

*Vijfde hoofdinspectie.*

De heer J. D. de Vries verkreeg op zijn verzoek, met ingang van 1 Mei 1928, eervol ontslag als inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Winschoten. Hij had een langen staat van dienst bij het onderwijs; reeds als jongen, die voornemens was onderwijzer te worden, was hij, zonder dat hij eenige bevoegheid bezat, in de school behulpzaam. Al dien tijd meegerekend kon de heer de Vries reeds in 1927 den dag herdenken, waarop hij voor 50 jaren bij het onderwijs in dienst trad. Bij het Rijksschooltoezicht bekleedde hij eerst het ambt van arrondissementsschoolopziener; bij de inwerkingtreding van de Lager-onderwijswet 1920 werd hij schoolopziener in de inspectie Leeuwarden, daarna werd hij benoemd tot inspecteur in de inspectie Winschoten. De heer de Vries was een kalme werker, die met liefde zijn taak verrichtte en die door zijn rustige wijze van optreden het vertrouwen wist te winnen van allen, met wie hij in de uitoefening van zijn functie in aanraking kwam. Zijn afscheid werd door de inspectie Winschoten tot een huldiging gemaakt. Ik mocht bij die gelegenheid de vereerende opdracht vervullen om hem mede te deelen, dat hij, als erkenning van den verdienstelijken arbeid, die door hem verricht was, door Hare Majesteit de Koningin was benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

Als zijn opvolger trad op 1 Mei 1928 in functie de heer dr. J. Brinkman.

De werkzaamheden van het Rijksschooltoezicht hadden een regelmatig verloop. Voor alles wat gedaan moest worden, was soms nauwelijks de noodige tijd beschikbaar. Op een enkele uitzondering na werden alle scholen één keer bezocht, verschillende kregen een tweede of zelfs een derde beurt. Ook het administratief deel van de ambtsbezigheden kon worden verricht, mits, zooals een der inspecteurs het uitdrukte „mits men niet wil vasthouden aan een zooveel-urigen werkdag".

## III. De plaatselijke commissiën van toezicht (art. 176, 2e lid).

Met betrekking tot de plaatselijke commissies van toezicht op het lager onderwijs bevatten de verslagen der hoofdinspecteurs de volgende mededeelingen.

*Eerste hoofdinspectie.*

„Omtrent de werking der plaatselijke commissiën van toezicht op het lager onderwijs", zegt de inspecteur te Helmond, „hoort men betrekkelijk weinig. De commissie in de gemeente Helmond is actief. In haar laatste bijeenkomst met het gemeentebestuur en de schoolbesturen heeft zij de aandacht gevraagd voor het onderwijs aan kinderen, die niet in staat zijn, in de gewone klassen te volgen. Dank zij de activiteit der commissie en de medewerking van school- en gemeente-besturen zal dit vraagstuk in deze gemeente waarschijnlijk binnenkort geregeld worden."

Uitvoerige mededeelingen doet de inspecteur te Heerlen. Hij schrijft:

„In Eygelshoven zijn de leden voor enkele jaren terug wel ter installatie bijeengeroepen, maar op een tweetal na niet verschenen. Sinds dien is de commissie niet meer bijeen geroepen. Feitelijk bestaat daar dus geen plaatselijke commissie van schooltoezicht.

In Amstenrade, Bocholtz, Hoensbroek, Schaesberg, Simpelveld en Voerendaal heeft de commissie in het afgeloopen jaar niet vergaderd.

Te Heerlen heeft de commissie eenmaal vergaderd en wel op 5 Juli 1928.

In deze vergadering werd met algemeene stemmen besloten aan burgemeester en wethouders mede te deelen:

1°. dat de commissie het dringend noodzakelijk acht, dat ten spoedigste een voorziening wordt getroffen in zake het geven van onderwijs aan zwakzinnigen leerlingen in deze gemeente;

2°. dat de commissie geen termen aanwezig acht om het 2de lid van art. 8 der instructie voor het onderwijzend personeel bij het openbaar onderwijs (vrijgeven der leerlingen van de openbare scholen bij groote warmte) in te trekken.

Nog werden in deze vergadering besprekingen gevoerd over de verstrekking van voeding en kleeding aan schoolgaande kinderen. Een bepaald standpunt werd nog niet ingenomen.

Schoolbezoeken werden in het afgeloopen jaar niet gebracht.

Te Kerkrade vergaderde de commissie in 1928 driemaal; 19 verschillende punten, behalve die, welke betrekking hadden op huishoudelijke zaken, kwamen op de agenda voor, o. a. wetsontwerp-Albarda en Zijlstra, radio, electriciteitsleer, schoolbibliotheek, schoolbouw en verbetering van bestaande gebouwen en speelplaatsen, overbevolkte klassen, leermiddelen, jubileum Koningin Emma, enz., enz.

Het schoolbezoek werd in hoofdzaak afgelegd in verband met den toestand van gebouwen en speelplaatsen; 18 scholen werden bezocht. Een enkele maal werd een les gedeeltelijk bijgewoond.

Te Nieuwenhagen vergaderde de commissie in het afgeloopen jaar eenmaal in Maart. Op deze vergadering werd besproken op welke wijze het schoolbezoek zou geregeld worden. Een bezoek werd gebracht aan de openbare lagere school en de R.-K. meisjesschool. Over den rustigen gang van het onderwijs aan de laatste school was de commissie meer te spreken dan over dien aan de eerste school.

Te Klimmen vergaderde de commissie op 7 Juni, 20 Juli en 19 December. Het al of niet vrijgeven op den Maandag van de zg. Hollandsche kermis, waar de commissie algemeen vóór was, is wel het voornaamste, dat in de vergadering naast de gewone huishoudelijke zaken ter sprake is gekomen. Op 20 December bezocht de commissie de R.-K. meisjesschool.

Te Schin op Geulle vergaderde de commissie tweemaal, en wel op 25 Februari en 11 December. Op de eerste vergadering werd gesproken over den toestand van het onderwijs in het algemeen, op de laatste over de inrichting der lokalen. Er werd een tekort aan leermiddelen geconstateerd, o. a. een gemis aan maten en gewichten, natuurkundige instrumenten, hoofdelijke en klassikale leermiddelen voor het rekenonderwijs en een schoolbibliotheek.

Vijfmaal werd er een schoolbezoek gebracht, de resultaten van het onderwijs werden bevredigend gevonden, over het schriftelijk werk der leerlingen was de commissie zeer tevreden.

Te Waubach vergaderde de commissie viermaal, en wel op 5 September, 2 October, 6 November en 4 December.

Bijzondere quaesties werden op deze vergadering niet besproken. Op 2 October bezocht de commissie de R.-K. school te Rimbrug en op 4 December de R.-K. jongensschool te Waubach; de commissie heeft van beide bezoeken een gunstigen indruk meegenomen.

Het zou m. i. geen verlies zijn als het instituut der plaatselijke commissie van toezicht uit de wet verdween. De meeste commissies vergaderen niet, omdat ze niet weten, wat ze moeten bespreken, en aan schoolbezoek wagen de leden zich niet gaarne, omdat ze over het algemeen niet in staat zijn een oordeel over het onderwijs te vellen."

Zelfs deze inspecteur, in wiens ressort de commissiën, in tegenstelling met die in vele andere streken, nog van eenige activiteit blijk geven, is dus een voorstander van het verdwijnen er van. Ik blijf ten deze bij mijn vroeger geuite meening, dat het gewenscht is de instelling dezer commissiën facultatief te stellen en geen onderwijzers daarin toe te laten.

*Tweede hoofdinspectie.*

Van de commissiën is weinig anders te zeggen dan dat ze, zooals ze zijn samengesteld en haar taak is omschreven, een mislukking zijn.

Om niet in herhaling te treden, moge ik hier verwijzen naar hetgeen ik over deze commissiën schreef in mijn vorig verslag over het jaar 1927.

*Derde hoofdinspectie.*

Daar in het jaarverslag over 1927 dit onderwerp nog al uitvoerig is behandeld, meen ik daarnaar te mogen verwijzen en te kunnen volstaan met de meening van eenige der inspecteurs weer te geven. Die in de inspectie Dordrecht schrijft: ,,De commissies van toezicht op het lager onderwijs doen meestal weinig van zich hooren. De commissie te Dordrecht vergadert geregeld, welke mededeeling echter niet beteekent, dat haar vergaderingen belangrijk zijn. Een van de door haar behandelde onderwerpen was de bevordering der leerlingen. In dit verband werd ook de voorwaardelijke bevordering besproken. Wij hopen dat onderwerp — de bevordering — nog nader onder de oogen te zien, om na te gaan of het overweging verdient vaste normen voor de bevordering te bepalen. Alzoo weder een poging tot usurpatie van bevoegdheid.'' Even verder: ,,Tot de oprichting van een bureau tot voorlichting bij beroepskeuze nam de commissie het initiatief. Verder dan een initiatief is het met het bureau niet gekomen.''

Aan het verslag over de inspectie Gorinchem ontleen ik: ,,Een der leerkrachten te Gorinchem had de commissie gebruikt als klachtenbureau.''

De inspecteur der inspectie 's Gravenhage vermeldt: ,,De commissie van toezicht op het lager onderwijs hield in 1928 2 vergaderingen. Behandeld werden: 1°. het toezicht op het vakonderwijs in handwerken en in lichamelijke oefeningen; 2°. het door den wethouder van onderwijs om advies in handen der commissie gestelde verslag der commissie, welke in 1928 belast was met het instellen van een onderzoek naar de kennis van hen, voor wie toelating gevraagd wordt tot de 1ste klasse der hoogereburgerscholen van de gemeente 's Gravenhage. De commissie wees verder op den hinder, dien enkele scholen ondervinden van het luidkeels venten op straat, verder op de geringe grootte van verschillende schoolspeelplaatsen, op niet doelmatige banken en borden in sommige scholen. De commissie beval verder aan het aanschaffen van een stofzuiger voor elk gebouw en de vervanging in versneld tempo van de gasverlichting van een aantal scholen door electrische verlichting. Gewezen werd op het feit van het onderwijs door de steeds verdergaande Overheidsbemoeiingen. De voorziening in de vacatures in deze commissie bracht geen moeilijkheden mede.''

De inspecteur der inspectie Middelburg schrijft: ,,Van de plaatselijke commissiën van toezicht bemerkt men weinig. Officieel bestaan ze wel, maar kracht gaat er niet van uit.'' Dit laatste is vrijwel de meening in alle hier niet genoemde inspecties.

*Vierde hoofdinspectie.*

Over dit onderwerp is moeilijk nog iets nieuws te vermelden. Het instituut werkt in de groote plaatsen vrij goed, waar haar belangrijke adviezen gevraagd worden. In de kleinere plaatsen hebben ze weinig beteekenis.

*Vijfde hoofdinspectie.*

In verschillende inspecties: Dokkum, Franeker, Leeuwarden, Appingedam, Zuidhorn, Borger, werd een z.g. inspectievergadering gehouden, waarvan de meeste door vele leden van het onderwijzend personeel van openbare en van bijzondere scholen, alsmede leden van gemeentebesturen en leden van plaatselijke commissies van toezicht werden bezocht.

Ook dit jaar riep ik eenige malen, zoo mogelijk elke maand, de onder mij werkzame leden van het Rijkstoezicht te Groningen ter vergadering bijeen. Deze bijeenkomsten droegen bij tot een goede behartiging van de belangen van het onderwijs en versterkten tevens den band tusschen hen, die tot het vervullen van een zelfde taak geroepen zijn. Een groote verscheidenheid van onderwerpen kwam aan de orde; ook, het behoeft nauwelijks gezegd, het onderwerp ,,radio op de school''. Bij deze bespreking bleek, dat de waarde, welke dit nieuws voor de lagere school zou kunnen hebben, over het geheel niet bijster hoog werd aangeslagen. De inspecteur in de inspectie Franeker, die een vergadering hield met de plaatselijke commissies van toezicht van zijn ambtgebied, behandelde deze aangelegenheid, op verzoek van een dier commissies, op bedoelde vergadering ook. In zijn verslag schreef hij daarover het volgende: ,,Het bleek me, dat men hier algemeen mijn oordeel deelde, dat de radio vooralsnog geen leermiddel op de lagere school behoort te worden. De nadeelen zijn te groot. De onderwijzer kan zelf beter de lessen voor de kinderen in begrijpelijken vorm geven dan zich door een vreemde laten vervangen. Ook is het nieuwe er voor de jeugd spoedig af en dan kan de orde daaronder lijden. Op een enkele school, waar bij wijze van proef radio was ingevoerd, kwam men ook al vrij spoedig tot deze ontdekking.''

Het komt mij voor, dat dit oordeel en deze ervaring vrijwel aansluiten bij datgene, wat naar ik meen thans nog het gevoelen van het Rijksschooltoezicht in mijn ambtsgebied is over het punt ,,radio op school''.

Aangezien ik in mijn vorig verslag uitvoerige mededeelingen gaf omtrent de plaatselijke commissies van toezicht, meen ik dit punt thans onbesproken te mogen laten.

## IV. Gemeente-ambtenaren voor het plaatselijk toezicht (art. 176, 3de lid).

Gemeente-ambtenaren voor plaatselijk toezicht werden, volgens opgave van Gedeputeerde Staten, aan het einde van 1928 aangetroffen in 11 gemeenten, en wel in

Noordbrabant: te Breda en Eindhoven;

Zuidholland: te Delft, 's Gravenhage, Rotterdam en Schiedam;

Noordholland: te Amsterdam en Zaandam;

Utrecht: te Utrecht;

Overijssel: te Enschede en Lonneker.

De hoofdinspecteurs hebben in hun verslagen omtrent deze ambtenaren het volgende opgemerkt.

*Eerste hoofdinspectie.*

Gemeente-ambtenaren voor het plaatselijk toezicht hielden zich in enkele gemeenten bezig met de regeling van de financieele aangelegenheid der gemeente met betrekking tot het onderwijs. Toezicht werd overigens niet door hen uitgeoefend.

*Tweede hoofdinspectie.*

Alleen in de gemeenten Enschede en Lonneker zijn ambtenaren als bedoeld bij art. 76, 3de lid, der Lager-onderwijswet 1920, waarmede de betrokken inspecteur op de meest aangename wijze samenwerkt.

In de gemeente Nijmegen is een inspectrice uitsluitend voor het onderwijs in de nuttige handwerken.

Met een gevoel van waardeering mag ik hier ten slotte melding maken van den goeden weest, die er heerscht in het korps der inspecteurs van het lager onderwijs in de tweede hoofdinspectie, zooals die zich openbaart in hun maandelijksche vergaderingen, van den goeden arbeid, door hen verricht, en de ruime medewerking, die zij mij altijd verleenen, waardoor mij mijn arbeid, die veel tijd vraagt, licht werd gemaakt, gelijk zulks ook is geschied door het werk van den bekwamen commies-ambtenaar op mijn bureau, die daarvoor allen lof verdient.

*Derde hoofdinspectie.*

In zeer weinig gemeenten is een ambtenaar van het plaatselijk schooltoezicht, nl. te Rotterdam, Schiedam 's Gravenhage en Delft.

De samenwerking tusschen de gemeentelijke ambtenaren en het Rijksschooltoezicht was ook in 1928 zeer goed.

*Vierde hoofdinspectie.*

Alleen Amsterdam en Zaandam hebben dergelijke ambtenaren, inspecteurs genoemd. De samenwerking met deze ambtenaren is hartelijk, maar van weinig omvang.

Met de plaatselijke inspecteurs van de lichamelijke opvoeding in Amsterdam en in Haarlem komt het Rijksschooltoezicht weinig in aanraking. Waar dit wel het geval is, zooals in Amsterdam bij de voorbereiding der examens in de lichamelijke oefening, was dit steeds vruchtdragend.

*Vijfde hoofdinspectie.*

Gemeente-ambtenaren voor het plaatselijk schooltoezicht waren in mijn ambtsgebied niet werkzaam.

## V. Toezicht op het bewaarschoolonderwijs (art. 189).

Wat omtrent het toezicht op het bewaarschoolonderwijs valt op te merken, is opgenomen in § 8.

## VI. Hygiënisch toezicht.

Het hygiënisch toezicht op de scholen was volgens de door Gedeputeerde Staten verstrekte gegevens op het eind van 1928 in 254 gemeenten aan schoolartsen of aan gemeentegeneeskheeren opgedragen. De lijst dezer gemeenten is als bijlage M achter dit verslag gevoegd. Op het eind van 1927 was dit aantal 228.

Verdere mededeelingen betreffende hygiënische maatregelen in het belang van de schoolkinderen, met name het toezicht van de inspectie der Volksgezondheid op de schoolgebouwen, de samenwerking dier inspectie met de inspecteurs van het lager onderwijs, het bestaan en de werkzaamheid van schoolartsen en schoolverpleegsters, worden aangetroffen in de jaarverslagen van de hoofdinspecteurs, welke zijn opgenomen onder bijlage B, letter *f*.

# § 11. UITGAVEN VAN HET RIJK EN DE GEMEENTEN TEN BEHOEVE VAN HET LAGER ONDERWIJS.

## I. Uitgaven en inkomsten van het Rijk.

Het volgende overzicht bevat de *uitgaven* van het Rijk ten behoeve van het lager onderwijs in 1928, vergeleken met die over 1927

| I. *Schooltoezicht.* | | | 1928. | 1927. | Vermeerdering. |
|---|---|---|---|---|---|
| *a.* Jaarwedden: | | | | | |
| 1. der hoofdinspecteurs . . . . . | f 32 653,32 | | | | |
| 2. „ inspecteurs, schoolopzieners, inspecteur van het buitengewoon onderwijs en bouwkundig inspecteur . . . . . | 380 949,34 | | | | |
| 3. der bureauambtenaren . . . . . | 33 828,30 | | | | |
| 4. bedienend personeel (schrijfloonen) . . | 41 805,09 | | | | |
| | | f 489 236,05 | | | |
| *b.* Kindertoelagen: | | | | | |
| 1. der hoofdinspecteurs . . . . . | f 1 311,40 | | | | |
| 2. „ inspecteurs, schoolopzieners, inspecteur van het buitengewoon onderwijs. . | 14 529,63 | | | | |
| 3. der bureauambtenaren . . . . . | 1 780,08 | | | | |
| | | 17 621,11 | | | |
| *c.* Reis- en verblijfkosten: | | | | | |
| 1. der hoofdinspecteurs . . . . . | f 4 436,04 | | | | |
| 2. „ inspecteurs, schoolopzieners, inspecteur van het buitengewoon onderwijs. . | 32 754,66 | | | | |
| 3. der bureauambtenaren . . . . . | 19,52 | | | | |
| | | 37 210,22 | | | |
| *d.* bureelkosten: | | | | | |
| 1. der hoofdinspecteurs . . . . . | f 9 810,95 | | | | |
| 2. „ inspecteurs, schoolopzieners, inspecteur van het buitengewoon onderwijs. . | 32 656,66 | | | | |
| | | 42 467,61 | | | |
| *e.* Gebouwen Rijksschooltoezicht . . . . . | | 3 216,27 | | | |
| *f.* Kosten van vergaderingen . . . . . | | 430,32 | | | |
| | | | f 590 181,58 | f 566 906,61 | + f 23 274,97 |

II. *Opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen.*

*a.* Rijkskweekscholen voor onderwijzers en onderwijzeressen en daaraan verbonden leerscholen:

| Rijkskweekschool te: | Jaarwedden. | Kindertoelagen. | Materieel, onderhoud van gebouwen inbegrepen. | Toelagen aan kweekelingen. | Totaal. |
|---|---|---|---|---|---|
| Breda | f 21 791,42 | f 653,53 | f 4 369,30 | — | f 26 814,25 |
| 's-Hertogenbosch. | 21 583,41 | 796,88 | 1 441,62 | f 1 938,33 | 25 130,04 |
| Apeldoorn | 54 150,34 | 144,52 | 9 919,93 | 6 663,98 | 70 878,77 |
| Arnhem | 36 129,59 | 1 951,80 | 4 247,52 | 449,93 | 42 769,84 |
| Doetinchem. | 25 208,23 | 1 415,11 | 2 254,79 | 393,33 | 29 271,46 |
| Nijmegen | 30 310,74 | 727,47 | 871,82 | 977,78 | 32 887,81 |
| Gorinchem | 27 031,94 | 638,87 | 2 111,25 | 124,50 | 29 906,56 |
| 's Gravenhage | 21 146,33 | 1 123,56 | 10 383,19 | — | 32 653,08 |
| Hellevoetsluis. | 24 617,47 | 884,42 | 1 466,93 | 377,37 | 27 288,19 |
| Schoonhoven | 24 527,99 | 558,37 | 2 009,85 | 177,88 | 27 274,09 |
| Alkmaar | 26 844,96 | 238,96 | 3 469,48 | 407,25 | 30 960,65 |
| Haarlem | 82 424,37 | 1 481,98 | 9 829,12 | 282,63 | 94 018,10 |
| Hilversum | 30 157,23 | 804,70 | 3 317,01 | — | 34 278,94 |
| Zaandam | 27 076,66 | 836,60 | 842,59 | — | 28 755,85 |
| Middelburg | 63 722,03 | 2 217,16 | 8 762,71 | 2 200,49 | 76 902,39 |
| Oostburg | 27 549,60 | 1 487,78 | 3 952,48 | 1 657,02 | 34 646,88 |
| Zierikzee | 26 815,14 | 1 338,69 | 4 656,36 | 1 570,29 | 34 380,48 |
| Amersfoort | 26 501,05 | 1 149,86 | 2 733,21 | 313,33 | 30 697,45 |
| Utrecht | 26 380,84 | 473,41 | 3 058,64 | — | 29 912,89 |
| Drachten | 28 862,38 | 1 126,12 | 3 841,34 | 1 760,06 | 32 005,90 |
| Heerenveen | 23 971,47 | 1 111,69 | 2 367,43 | 220,76 | 27 671,35 |
| Leeuwarden | 30 277,31 | 726,99 | 2 376,23 | 325,04 | 33 704,97 |
| Deventer | 58 488,99 | 1 174,62 | 16 468,87 | 1 608,32 | 77 738,80 |
| Hengelo | 24 086,40 | 297,29 | 2 508,03 | 362,75 | 27 164,47 |
| Appingedam | 23 509,10 | 1 116,40 | 1 898,02 | 279,91 | 26 803,43 |
| Groningen | 67 417,06 | 1 162,03 | 10 830,08 | 2 225,— | 81 634,17 |
| Winschoten | 27 101,72 | 454,08 | 1 873,92 | 3 205,01 | 32 634,73 |
| Coevorden | 5 956,21 | 117,49 | 2 094,50 | — | 8 168,20 |
| Meppel | 26 990,70 | 1 319,88 | 1 584,43 | 238,27 | 30 133,28 |
| Maastricht | 74 039,05 | 2 938,20 | 8 688,34 | — | 85 665,59 |
| Roermond | 27 436,26 | 3 785,76 | 1 665,56 | 161,87 | 33 049,45 |
| | f 1 040 184,99 | f 34 103,37 | f 135 831,55 | f 25 677,10 | f 1 235 797,01 |

*b.* Subsidiën voor kweekscholen ter opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen in 1927, alsmede beurzen aan kweekelingen . . . . . f 2 728 872,11

*c.* Rijksnormaallessen:

| | | |
|---|---|---|
| Jaarwedden en toelagen onderwijzers . . | f 55 981,51 | |
| Kindertoelagen . . . . . | 2 769,51 | |
| Toelagen kweekelingen . . . . . | 952,51 | |
| Materieel . . . . . | 3 625,35 | |
| | | 63 328,88 |

*d.* Bijdragen aan normaallessen en aan hoofden van scholen voor de opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen . . . . . 49 913,96

| | | | |
|---|---|---|---|
| | f 4 077 911,96 | f 4 276 045,93 | — f 198 133,97 |

III. *Rijks lagere scholen.*

*a.* Personeel:

| | Jaarwedde: | Kindertoelage: | |
|---|---|---|---|
| Weststellingwerf . . . . . | f 3 881,86 | — | |
| Steenwijkerwold . . . . . | 7 630,75 | f 236,59 | |
| Vledder. . . . . | 16 590,97 | 120,59 | |
| | | | f 28 460,76 |

*b.* Materieel:

| | | |
|---|---|---|
| Weststellingwerf . . . . . | f 1 724,17 | |
| Steenwijkerwold . . . . . | 1 737,64 | |
| Vledder. . . . . | 3 418,84 | |
| | | 6 880,65 |

| | | |
|---|---|---|
| 35 341,41 | 39 953,97 | — 4 612,56 |

| 1928. | 1927. | Vermeerdering. |
|---|---|---|

| | | 1928. | 1927. | Vermeerdering. |
|---|---|---|---|---|
| IV. | *Vergoeding aan de gemeenten in de kosten van haar lager onderwijs ingevolge art. 56 der Lager onderwijswet 1920, zoomede tegemoetkoming aan gemeenten wegens verlies van die bijdrage.* | | | |
| Noordbrabant | f 1 103 214,34 | | | |
| Gelderland | 3 244 668,36 | | | |
| Zuidholland | 11 107 460,96 | | | |
| Noordholland | 8 167 266,68 | | | |
| Zeeland | 1 123 764,67 | | | |
| Utrecht | 1 531 999,23 | | | |
| Friesland | 2 293 850,86 | | | |
| Overijssel | 2 439 408,28 | | | |
| Groningen | 2 704 516,28 | | | |
| Drenthe | 1 654 428,35 | | | |
| Limburg | 1 427 072,69 | 36 797 650,70 | 35 987 368,43 | + 810 282,27 |
| V. | *Subsidie aan gemeenten krachtens art. 68 der L. O. wet 1920.* | | | |
| Noordbrabant | — | | | |
| Gelderland | — | | | |
| Zuidholland | f 25 000,— | | | |
| Noordholland | — | | | |
| Zeeland | — | | | |
| Utrecht | — | | | |
| Friesland | — | | | |
| Overijssel | — | | | |
| Groningen | — | | | |
| Drenthe | — | | | |
| Limburg | — | 25 000,— | 18 440,— | + 6 560,— |
| VI. | *Vergoeding aan bijzondere scholen ingevolge art. 97, der Lageronderwijswet 1920, zoomede tegemoetkoming wegens verlies van die bijdrage.* | | | |
| Noordbrabant | f 6 690 107,33 | | | |
| Gelderland | 4 727 041,99 | | | |
| Zuidholland | 9 529 932,21 | | | |
| Noordholland | 5 757 191,83 | | | |
| Zeeland | 1 240 285,64 | | | |
| Utrecht | 2 597 312,40 | | | |
| Friesland | 2 073 445,83 | | | |
| Overijssel | 2 465 787,65 | | | |
| Groningen | 1 500 821,88 | | | |
| Drenthe | 778 972,25 | | | |
| Limburg | 3 724 329,65 | f 41 084 278,66 | f 39 836 104,67 | f + 1 248 173,99 |
| VII. | *Tegemoetkoming a.d. gemeenten overeenkomstig art. 205 8e lid der Lager-onderwijswet 1920 (over 1928)* | 14 270,— | 11 700,— | + 2 570,— |
| VIII. | *Verlofstraktementen aan onderwijzers terzake van het bekleeden van het lidmaatschap van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, ingevolge art. 52 der Lager-onderwijswet 1920* | 7 322,50 | 9 219,96 | — 1 897,46 |
| IX. | *Uitgaven ten behoeve van de Brusselsche School* | 19 821,41 | 18 146,65 | + 1 674,76 |

| | | 1928. | 1927. | Vermeerdering. |
|---|---|---|---|---|
| X. | *Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden der leden van de commissiën tot het examineeren van hen, die eene der akten van bekwaamheid, vermeld in art. 77, onder a en b, of eene akte van bekwaamheid in de handwerken of in vrije en ordeoefeningen der gymnastiek of in het handteekenen, vermeld in art. 87 der wet van 1878, wenschen te ontvangen, benevens verdere kosten dier examens* . . . . . | f 184 571,28 | f 178 817,08 | + 5 754,20 |
| XI. | *Bijdrage aan de besturen der bijzondere lagere scholen overeenkomstig art. 204 der Lager-onderwijswet 1920* . . . . | — | 6 917,— | — 6 917,— |
| XII. | *Vergoeding aan gemeenten en aan bijzondere lagere scholen, overeenkomstig art. 196, 7e lid der Lager-onderwijswet 1920.* | 920,24 | 5 421,31 | — 4 501,07 |
| XIII. | *Wachtgelden ingevolge art. 51 der Lager-onderwijswet 1920.* | 853 181,05 | 1 202 666,05 | — 349 485,— |
| XIV. | *Wachtgelden ingevolge art. 125 der Lager-onderwijswet 1920.* | 539 259,08 | 689 411,22 | — 150 152,14 |
| XV. | *Wachtgelden en toelagen aan gewezen arrondissements-schoolopzieners ingevolge art. 215, derde lid, der Lager-onderwijswet 1920* . . . . . | 54 800,— | 58 420,— | — 3 620,— |
| XVI. | *Wachtgelden ten behoeve van gewezen burgerlijke ambtenaren* | 199 096,92 | 156 728,74 | + 42 368,18 |
| XVII. | *Wachtgelden ten behoeve van directeuren en leeraren van de bijzondere en gemeentelijke kweekscholen* . . . . . | 21 457,58 | 15 850,92 | + 5 606,66 |
| XVII[a] | Toelagen en gratificatiën. . . . . | 7 952,63 | — | — 7 952,63 |
| XVIII. | *Subsidiën*: | | | |
| *a.* | ten behoeve van *scholen* voor zwakzinnigen, doofstomme, blinde en slechthoorende kinderen . . . . . f 1 535 151,08 | | | |
| *b.* | ten behoeve van de internaten . . . . . 9 200,— | | | |
| | | 1 544 351,08 | 1 454 699,14 | + 89 651,94 |
| XIX. | *Subsidiën in het belang van het onderwijs aan schippers en kramerskinderen:* | | | |
| *a.* | bijdragen aan Vereenigingen tot bevordering van het geregeld schoolbezoek van schippers- en woonwagenkinderen . . . . . f 80 850,— | | | |
| *b.* | bijdrage aan de Vereeniging Schoolfonds voor schipperskinderen Schuttevâer, te Amsterdam ten behoeve van de klasse voor schipperskinderen te Zwartsluis. . . f 2 403,— | | | |
| *c.* | bijdrage aan de gemeente Amsterdam voor avondscholen voor schippers- en kramerskinderen . . . . . 1 750,— | | | |
| *d.* | bijdrage aan het Nationaal comité voor onderwijs aan schipperskinderen door Christelijke scholen met internaat, te Vreeswijk, (voor haar internaat te Vreeswijk) 12 977,65 | | | |
| *e.* | bijdrage aan de R.K. Schoolvereeniging „St. Nicolaas" te Rotterdam (voor haar internaat voor schipperskinderen te Brielle) . . . . . 9 964,— | | | |
| *f.* | Schifferkinderheim „St. Joseph" te Duisburg—Ruhrort 2 078,— | | | |
| *g.* | Onderwijsfonds voor de Binnenvaart in de kosten van samenstellen van een register van alle leerplichtige schipperskinderen . . . . . 3 500,— | | | |
| | | f 113 522,65 | f 85 484,— | f + 28 038,65 |
| XX. | *Uitgaven in het belang van het bewaarschoolonderwijs:* | | | |
| *a.* | bijdrage aan de vereeniging tot opleiding van bewaarschoolhouderessen ten behoeve van hare kweekschool voor bewaarschoolhouderessen te Leiden . . . . . f 10 000,— | | | |
| *b.* | bijdrage aan de gemeente Amsterdam ten behoeve van hare vormschool voor onderwijzeressen aan bewaarscholen . . . . . 5 000,— | | | |

| | | 1927. | 1926. | Vermeerdering. |
|---|---|---|---|---|
| *c.* bijdrage aan de Vereeniging „Vormschool tot opleiding van onderwijzeressen aan Christelijke bewaarscholen te Rotterdam", ten behoeve van hare school . . . | 1 500,— | | | |
| *d.* bijdrage aan de Vereeniging van Christelijke bewaarschoolonderwijzeressen in Nederland, in de kosten van de examens vanwege die vereeniging . . . . . | 1 500,— | | | |
| *e.* bijdrage aan de Vereeniging Vormschool ter opleiding tot onderwijzeressen aan Christelijke bewaarscholen te Amsterdam in de kosten van de examens vanwege die vereeniging . . . . . | 47,20 | | | |
| *f.* bijdrage aan den Nederlandschen Roomsch-Katholieken schoolraad in de kosten van de examens vanwege dien raad . . . . . | 1 500,— | | | |
| *g.* reiskosten en vacatiegelden voor de Rijksgecommitteerden bij de examens, genoemd onder *d*, *e* en *f*. . | 969,07 | | | |
| | | f 20 516,27 | f 20 191,03 | + f 325,24 |
| XXI. *Uitgaven in het belang van het uitgebreid lager onderwijs.* | | | | |
| *a.* bijdragen aan de vereenigingen voor meer uitgebreid lager onderwijs ter tegemoetkoming in de kosten van de examens, afgenomen vanwege die vereenigingen . f | 44 374,44 | | | |
| *b.* reiskosten en vacatiegelden voor de Rijksgecommitteerden bij de examens, genoemd onder *a* . . . . | 7 798,55 | | | |
| | | 52 172,99 | 41 522,85 | + 10 650,14 |
| XXII. *Uitgaven in het belang van het onderwijs in handenarbeid:* | | | | |
| *a.* bijdragen aan de vereenigingen tot bevordering van het onderwijs in handenarbeid: | | | | |
| 1°. in de kosten van het examineeren van hen, die een diploma voor handenarbeid verlangen . . f | 6 591,96 | | | |
| 2°. in de kosten van eerste inrichting van plaatselijke cursussen in handenarbeid . . . . . | 400,— | | | |
| *b.* reiskosten en vacatiegelden voor de Rijksgecommitteerden bij de examens, genoemd onder *a* . . . . | 817,97 | | | |
| | | 7 809,93 | 7 002,56 | + 807,37 |
| XXIII. *Uitgaven in het belang van de lichamelijke opvoeding:* | | | | |
| *a.* bureelkosten, reiskosten, vacatiegelden der leden van het algemeen college van advies, alsmede belooning van den secretaris . . . . . f | 1 691,99 | | | |
| *b.* jaarwedden van 2 inspecteurs . . . . . | 11 400,— | | | |
| *c.* kindertoelagen van 2 inspecteurs . . . . . | 504,— | | | |
| *d.* reis- en verblijfkosten der inspecteurs . . . . . | 3 672,76 | | | |
| *e.* bureelkosten van idem . . . . . | 2 500,— | | | |
| *f.* verdere uitgaven in het belang van de lichamelijke oefening . . . . . | 5 530,69 | | | |
| | | 25 299,44 | 26 929,68 | — 1 630,24 |

| | | | 1928. | 1927. | Vermeerdering. |
|---|---|---|---|---|---|
| | XXIV. *Uitgaven in het belang van de ontwikkeling van de schoolvrije jeugd.* | | | | |
| *a.* | Jaarwedde van den secretaris van den Centralen Jeugdraad, alsmede personeele hulp . . . . . | f 2 100,— | | | |
| *b.* | Reis- en verblijfkosten en vacatiegelden van de leden en secretaris van den Centralen Jeugdraad . . . . . | 2 196,08 | | | |
| *c.* | bijdragen aan organisatiën, die eene inrichting exploiteeren tot ontwikkeling van de schoolvrije jeugd . . | 21 460,— | | | |
| | | | f 25 756,08 | f 25 454,57 | + f 301,51 |
| | XXV. *Uitgaven in het belang van de uitvoering van de Leerplichtwet.* | | | | |
| | papier. drukken en verzenden van formulieren . . . . . | | 962,45 | 1 117,05 | — 154,60 |
| | XXVI. *Bijdragen en uitgaven voor speciale inrichtingen en handelingen in het belang van onderwijs en opvoeding.* | | | | |
| *a.* | bijdrage aan de Vereeniging „Het Nederlandsch Schoolmuseum" te Amsterdam . . . . . | | 8 000,— | 8 000,— | — |
| *b.* | bijdrage aan de Vereeniging „Nederlandsch Schoolmuseum" te Groningen . . . . . | | 1 000,— | 1 000,— | — |
| *c.* | bijdrage aan de Centrale Vereeniging voor school en werktuinen te Amsterdam . . . . . | | 500,— | 280,— | — 220,— |
| *d.* | bijdrage aan de Lichtbeeldenvereeniging te Amsterdam . . . . . | | 4 000,— | 3 500,— | — 500,— |
| *e.* | „ „ „ Vereeniging „Opleidingsschool voor Christelijken Maatschappelijken arbeid" te Amsterdam . . . . . | | 2 500,— | 2 500,— | — |
| *f.* | subsidie aan de Vereeniging „Zoekt het verlorene", te Rotterdam . . . . . | | 700,— | 700,— | — |
| *g.* | subsidie aan de Vereeniging „Johannastichting", te Arnhem . . . . | | 2 000,— | 2 000,— | — |
| *h.* | subsidie aan de Vereeniging „Steun aan het doove kind" te 's-Gravenhage . . . . . | | 1 400,— | 1 400,— | — |
| *i.* | kosten van de Staatscommissie, aan welke is opgedragen te onderzoeken, of en op welke wijze, met volledige handhaving van de beginselen der onderwijspacificatie, daaraan eene minder kostbare toepassing kan worden verzekerd . . . . . | | 2 050,37 | 2 943,49 | + 893,12 |
| *j.* | kosten van de bijzondere commissie voor georganiseerd overleg in onderwijzerszaken . . . . . | | 1 594,22 | 749,58 | + 844,64 |
| | Bijdrage aan het Pensioenfonds over het jaar 1928 voor de Rijksambtenaren werkzaam bij het Rijksschooltoezicht en de Rijksonderwijsinrichtingen, en voor de leerkrachten bij het openbaar en bijzonder lager onderwijs, bij de bijzondere kweekscholen en bij het bijzonder buitengewoon lager onderwijs . . . . . | | ± 6 064 000,— | ± 5 723 000,— | + 341 000,— |
| | Totale uitgaven van het Rijk. . . . | | f 92 391 152,48 | f 90 486 592,49 | + f 1 904 559,99 |

Het vorenstaand overzicht over 1928 wijst ten aanzien van de volgende onderwerpen op vermeerdering van uitgaven tot de bedragen, achter ieder onderwerp vermeld, als:

| | | |
|---|---|---|
| 1°. | Jaarwedden, kindertoelagen, reis- en verblijfkosten, enz. van het Rijksschooltoezicht | f 23 274,97 |
| 2°. | Susidie aan gemeenten krachtens art. 68 der Lager-onderwijswet 1920 | 6 560,— |
| 3°. | Vergoeding aan de gemeenten in de kosten van haar lager onderwijs ingevolge art. 56 der Lager-onderwijswet 1920, zoomede tegemoetkoming aan gemeenten wegens verlies van die bijdrage | 810 282,27 |
| 4°. | Vergoeding aan bijzondere scholen ingevolge art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, zoomede tegemoetkoming wegens verlies van die bijdrage | 1 248 173,99 |
| 5°. | Tegemoetkoming aan de gemeenten overeenkomstig art. 205, 8ste lid, der Lager-onderwijswet 1920 | 2 570,— |
| 6°. | Uitgaven ten behoeve van de Brusselsche school | 1 674,76 |
| 7°. | Kosten examens | 5 754,20 |
| 8°. | Wachtgelden ten behoeve van gewezen burgerlijke ambtenaren | 42 368,18 |
| 9°. | Wachtgelden ten behoeve van directeuren en leeraren van de bijzondere en gemeentelijke kweekscholen | 5 606,66 |
| 10°. | Toelagen en gratificatiën | 7 952,63 |
| 11°. | Subsidiën ten behoeve van scholen voor zwakzinnigen, doofstomme, blinde en slechthoorende kinderen en voor de desbetreffende internaten | 89 651,94 |
| 12°. | Subsidiën in het belang van het onderwijs aan schippers- en kramerskinderen | 28 038,65 |
| 13°. | Uitgaven in het belang van het bewaarschoolonderwijs | 325,24 |
| 14°. | Uitgaven in het belang van het uitgebreid lager onderwijs | 10 650,14 |
| 15°. | Uitgaven in het belang van het onderwijs in handenarbeid | 807,37 |
| 16°. | Uitgaven in het belang van de ontwikkeling van de schoolvrije jeugd | 301,51 |
| 17°. | Bijdrage aan de Centrale vereeniging voor school- en werktuinen te Amsterdam | 220,— |
| 18°. | Bijdrage aan de Lichtbeeldenvereeniging te Amsterdam | 500,— |
| 19°. | Kosten van de Bijzondere commissie voor georganiseerd overleg in onderwijszaken | 844,64 |
| 20°. | Bijdrage aan het pensioenfonds over het jaar 1928 voor de Rijksambtenaren, werkzaam bij het Rijksschooltoezicht en de Rijksonderwijsinrichtingen, en voor de leerkrachten bij het openbaar en bijzonder lager onderwijs, bij de bijzondere kweekscholen en bij het bijzonder buitengewoon lager onderwijs | 341 000,— |
| | | f 2 626 557,15 |

De uitgaven verminderden ten aanzien van de volgende onderwerpen:

| | | |
|---|---|---|
| 1°. | Opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen | f 198 133,97 |
| 2°. | Rijks lagere scholen | 4 612,56 |
| 3°. | Verlofstraktementen aan onderwijzers ter zake van het bekleeden van het lidmaatschap van de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingevolge art. 52 der Lager-onderwijswet 1920 | 1 897,46 |
| 4°. | Bijdrage aan de besturen der bijzondere lagere scholen overeenkomstig art. 204 der Lager-onderwijswet 1920 | f 6 917,— |
| 5°. | Vergoeding aan gemeenten en aan bijzondere lagere scholen overeenkomstig art. 196, 7de lid, der Lager-onderwijswet 1920 | 4 501,07 |
| 6°. | Wachtgelden ingevolge art. 51 der Lager-onderwijswet 1920 | 349 485,— |
| 7°. | Wachtgelden ngevolge art. 125 der Lager-onderwijswet 1920 | 150 152,14 |
| 8°. | Wachtgelden en toelagen aan gewezen arrondissements-schoolopzieners ingevolge art. 215, 3de lid, der Lager-onderwijswet 1920 | 3 620,— |
| 9°. | Uitgaven in het belang van de lichamelijke opvoeding | 1 630,24 |
| 10°. | Uitgaven in het belang van de uitvoering van de Leerplichtwet | 154,60 |
| 11°. | Kosten van de Staatscommissie, aan welke is opgedragen te onderzoeken of en op welke wijze, met volledige handhaving van de beginselen der onderwijspacificatie, daaraan een minder kostbare toepassing kan worden verzekerd | 893,12 |
| | | f 721 997,16 |

De inkomsten van het Rijk ter zake van het lager onderwijs waren in 1928 als volgt:

Opbrengst van schoolgelden aan de leerscholen, verbonden aan de Rijkskweekscholen voor onderwijzers:

| | | |
|---|---|---|
| Apeldoorn | f 3 248,14 | |
| Nijmegen | 1 544,50 | |
| Haarlem | 3 727,40 | |
| Middelburg | 4 187,49 | |
| Deventer | 847,71 | |
| Groningen | 2 005,02 | |
| Maastricht | 5 376,37 | |
| | | f 20 936,63 |

Opbrengst der schoolgelden aan de Rijkskweekscholen:

| | |
|---|---|
| Breda | f 2 140,25 |
| 's Hertogenbosch | 660,25 |
| Arnhem | 6 660,57 |
| Apeldoorn | 3 366,34 |
| Doetinchem | 2 864,— |
| Nijmegen | 2 885,— |
| Gorinchem | 1 283,08 |
| 's Gravenhage | 1 970,75 |
| Hellevoetsluis | 1 460,58 |
| Schoonhoven | 925,33 |
| Alkmaar | 4 080,41 |
| Haarlem | 6 963,91 |
| Hilversum | 5 422,52 |
| Zaandam | 2 787,48 |
| Middelburg | 2 193,58 |
| Oostburg | 1 698,67 |
| Zierikzee | 1 292,66 |
| Amersfoort | 4 055,66 |
| Utrecht | 2 995,78 |
| Drachten | 2 971,32 |
| Heerenveen | 2 310,— |
| Leeuwarden | 5 374,66 |
| Deventer | 4 929,40 |

| | | |
|---|---|---|
| Hengelo | f 5 384,33 | |
| Appingedam | 2 573,80 | |
| Groningen | 8 897,50 | |
| Winschoten | 5 561,33 | |
| Meppel | 4 318,75 | |
| Coevorden | 1 816,67 | |
| Maastricht | 1 164,— | |
| Roermond | 2 805,54 | |
| | | f 103 813,62 |
| Bijdragen van de gemeenten Middelburg, Hilversum en Coevorden in de kosten der Rijkskweekschool (resp. f 300, f 500 en f 2100 | | 2 900,— |
| Opbrengst van schoolgelden aan de Rijks lagere scholen | | 952,68 |
| Opbrengst van examengelden ingevolge art. 88 der wet van 1878 | | 84 977,13 |
| Bijdragen voor pensioen van de onderwijzers bij de lagere scholen | | 6 929 513,81 |
| Verhaal pensioenbijdragen van de leeraren der hiervoor genoemde Rijks lagere scholen, Rijksleer- en Rijkskweekscholen en van het Rijksschooltoezicht op het lager onderwijs | | 90 357,49 |
| Totaal | | f 7 233 451,36 |
| In 1927 bedroegen de inkomsten | | 7 354 806,99 |
| Vermindering van inkomsten | | f 121 355,63 |

De inkomsten verminderden ten aanzien van:

| | | |
|---|---|---|
| De bijdragen voor pensioen van de onderwijzers bij de lagere scholen met | | f 135 371,37 |

De inkomsten vermeerderden ten aanzien van:

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1°. | Opbrengst van schoolgelden aan de leerscholen, verbonden aan de Rijkskweekscholen, met | f 1 145,22 | |
| 2°. | Opbrengst van schoolgelden aan de Rijkskweekscholen | 3 493,92 | |
| 3°. | Bijdragen van de gemeenten Middelburg, Hilversum en Coevorden in de kosten der Rijkskweekscholen | 2 100,— | |
| 4°. | Opbrengst van schoolgelden aan de Rijks lagere scholen | 173,60 | |
| 5°. | Opbrengst examengelden ingevolge art. 88 der wet van 1878 | 4 758,08 | |
| 6°. | Verhaal pensioenbijdragen van de leeraren der Rijks lagere scholen, Rijksleer- en Rijkskweekscholen en van het Rijksschooltoezicht op het lager onderwijs | 2 344,92 | |
| | | | 14 015,74 |
| Alzoo netto-vermindering van inkomsten | | | f 121 355,63 |

## II. Uitgaven en inkomsten

In de volgende tabel zijn de uitgaven en de inkomsten

| ONDERWERPEN. | Noordbrabant. | Gelderland. | Zuidholland. | Noordholland. |
|---|---|---|---|---|
| | | | | UIT |
| *a. Uitgaven voor het openbaar lager onderwijs.* | | | | |
| 1. Jaarwedden en wedden der onderwijzers (zonder de belooningen bedoeld in vraag 2). . . . . | f 1 115 676,— | f 3 486 026,— | f 12 302 792,— | f 10 521 370,— |
| 2. Belooningen aan onderwijzers volgens het 1ste lid van art. 33 der wet . . . . . | 200,— | 2 652,— | 5 715,— | 38 895,— |
| 3. Belooningen voor assistenten . . . . . | 5 254,— | 10 797,— | 21 361,— | 18 600,— |
| „ „ kweekelingen . . . . . | 120,— | 50,— | 32 599,— | 107 857,— |
| 4. Uitgaven ten behoeve van het vervolgonderwijs . . . . | 3 577,— | 42 006,— | 128 351,— | 80 659,— |
| 5. Stichten, inrichten, verbouwen en instandhouden van schoolgebouwen en van terreinen voor het onderwijs in lichamelijke oefening, (voorzoover uit den gewonen dienst betaald) | 24 483,— | 121 885,— | 568 808,— | 706 101,— |
| 6. Huur van schoolgebouwen en van terreinen voor het onderwijs in lichamelijke oefening en erfpacht van grond . . | 836,— | 2 478,— | 2 417,— | 6 737,— |
| 7. Huur en kosten van instandhouden van onderwijzerswoningen . . . . . | 4 879,— | 24 023,— | 33 769,— | 24 271,— |
| 8. Aanschaffing en onderhoud van schoolmeubelen (voorzoover uit den gewonen dienst betaald . . . . . | 6 079,— | 48 230,— | 222 725,— | 295 735,— |
| 9. Geringe en dagelijksche reparatiën van de schoolgebouwen, als bedoeld in art. 1619 van het B. W. . . . . | 2 311,— | 8 846,— | 139 097,— | 170 355,— |
| 10. Aanschaffing en onderhoud van schoolboeken, leermiddelen en schoolbehoeften . . . . . | 31 399,— | 155 125,— | 513 458,— | 434 589,— |
| 11. Verlichting, verwarming en schoonhouden der schoolgebouwen . . . . . | 54 979,— | 270 921,— | 1 030 865,— | 1 109 510,— |
| 12. Schoolbibliotheken . . . . . | 237,— | 5 003,— | 18 386,— | 19 923,— |
| 13. Steunverleening en voorziening volgens art. 13 der wet. | 7 968,— | 7 398,— | 5 700,— | 9 356,— |
| 14. Belooningen en ereblijken . . . . . | 1 336,— | 1 532,— | 15 221,— | 11 152,— |
| 15. Voeding en kleeding van schoolkinderen . . . . . | 3 200,— | 19 630,— | 335 000,— | 547 367,— |
| 16. Gebruik van schoolbaden . . . . . | — | 774,— | 18 471,— | 46 793,— |
| 17. Plaatselijk schooltoezicht, oudercommissiën en commissiën tot wering van schoolverzuim. . . . . | 14 925,— | 19 015,— | 81 084,— | 102 881,— |
| 18. Vergelijkend onderzoek proeflessen, enz. . . . . | 28,— | 1 147,— | 4 550,— | 13 801,— |
| 19. Bijdragen aan andere gemeenten in de kosten van het L.O. | 8 111,— | 4 626,— | 15 350,— | 15 725,— |
| 20. Rente en aflossing en annuiteiten wegens geldleeningen aangegaan ten behoeve van het openbaar lager onderwijs. | 147 456,— | 328 711,— | 1 742 440,— | 1 876 859,— |
| 21. Uitgaven wegens het buitengewoon openbaar lager onderwijs. | — | 116 288,— | 633 609,— | 469 143,— |
| 22. Uitgaven voor de opleiding . . . . . | 150,— | 2 091,— | 241 039,— | 148 441,— |
| 23. Verdere uitgaven . . . . . | 38 062,— | 141 961,— | 1 613 862,— | 418 633,— |
| Totaal openbaar lager onderwijs . . . | f 1 471 266,— | f 4 821 525,— | f 19 726 669,— | f 17 194 753,— |
| *Uitgaven voor het bijzonder lager onderwijs.* | | | | |
| 24. Belooningen aan onderwijzers volgens het 2de lid van art. 33 der wet . . . . . | — | 3 412,— | 3 879,— | 21 066,— |
| 25. Rente over de waarborgsommen of over niet vervallen gedeelten daarvan (art. 79, 5de lid en vergoeding ingevolge art. 84, 3de lid der wet). . . . . | 87 877,— | 71 645,— | 249 517,— | 152 328,— |
| 26. Vergoeding der jaarwedden van niet verplichte onderwijzers aan bijzondere scholen krachtens art. 100 der wet. | 8 649,— | 107 142,— | 937 481,— | 625 086,— |
| 27. Vergoeding aan besturen der bijzondere lagere scholen, krachtens art. 101 der wet. . . . . | 848 445,— | 857 940,— | 2 586 110,— | 1 998 751,— |
| 28. Bijdragen in de kosten van het bijzonder vervolgonderwijs, krachtens art 102 der wet. . . . . | 4 624,— | 15 590,— | 34 270,— | 35 542,— |

## der gemeenten.

der gemeenten voor het lager onderwijs in 1928 vermeld.

| Zeeland. | Utrecht. | Friesland. | Overijssel. | Groningen. | Drenthe. | Limburg. | Totaal. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **GAVEN.** | | | | | | | |
| f 1 141 265,— | f 1 902 023,— | f 2 447 781,— | f 2 616 362,— | f 2 895 031,— | f 1 643 613,— | f 1 438 381,— | f 41 510 320,— |
| — | 500,— | 980,— | 2 767,— | 7 490,— | 789,— | — | 59 988,— |
| — | 5 730,— | 32 890,— | 10 225,— | 18 516,— | 7 913,— | 1 633,— | 132 919,— |
| 14 274,— | 818,— | 1 337,— | 1 250,— | 700,— | — | 1 623,— | 160 628,— |
| 8 240,— | 30 451,— | 24 914,— | 23 768,— | 57 869,— | 22 497,— | 561,— | 422 893,— |
| 38 283,— | 71 754,— | 91 619,— | 121 109,— | 105 683,— | 45 902,— | 20 477,— | 1 916 104,— |
| 622,— | 2 330,— | 688,— | 539,— | 1 416,— | 494,— | 356,— | 18 913,— |
| 6 788,— | 13 719,— | 13 989,— | 6 052,— | 8 765,— | 10 583,— | 3 668,— | 150 506,— |
| 13 314,— | 31 633,— | 41 000,— | 39 288,— | 34 265,— | 10 878,— | 13 067,— | 756 214,— |
| 2 622,— | 381,— | 4 882,— | 1 550,— | 1 937,— | 345,— | 1 653,— | 333 949,— |
| 50 135,— | 77 869,— | 109 883,— | 123 594,— | 141 586,— | 94 507,— | 48 244,— | 1 780 389,— |
| 58 712,— | 171 878,— | 188 376,— | 227 427,— | 178 434,— | 113 861,— | 68 865,— | 3 473 828,— |
| 2 636,— | 8 151,— | 6 636,— | 7 523,— | 4 066,— | 2 292,— | 644,— | 75 497,— |
| 5 399,— | 894,— | 4 824,— | 5 411,— | 996,— | 1 386,— | 1 481,— | 50 813,— |
| 666,— | 1 869,— | 291,— | 82,— | 537,— | 414,— | 49,— | 33 149,— |
| 9 013,— | 77 635,— | 21 254,— | 11 786,— | 36 741,— | 11 564,— | 11 286,— | 1 084 476,— |
| 192,— | 25 961,— | — | 2 078,— | — | — | 6 011,— | 100 280,— |
| 6 143,— | 17 597,— | 19 761,— | 17 818,— | 13 969,— | 8 185,— | 6 564,— | 307 942,— |
| 590,— | 1 181,— | 2 764,— | 1 594,— | 654,— | 584,— | 3,— | 27 206,— |
| 1 221,— | 5 545,— | 6 262,— | 6 499,— | 2 384,— | 2 740,— | 9 125,— | 77 588,— |
| 76 767,— | 263 431,— | 156 815,— | 288 973,— | 232 186,— | 95 227,— | 194 920,— | 5 403 785,— |
| 122,— | 72 476,— | 17 488,— | 34 142,— | 51 966,— | 8 687,— | 1 500,— | 1 405 421,— |
| — | 904,— | 888,— | 6 759,— | 3 294,— | 2 662,— | — | 406 228,— |
| 50 325,— | 81 715,— | 123 561,— | 210 845,— | 329 930,— | 120 229,— | 5 026,— | 3 134 149,— |
| f 1 487 329,— | f 2 866 445,— | f 3 318 883,— | f 3 767 441,— | f 4 128 415,— | f 2 205 352,— | f 1 835 107,— | f 62 823 185,— |
| 32,— | 700,— | 3 400,— | 1 564,— | 2 167,— | 150,— | — | 36 370,— |
| 13 245,— | 49 600,— | 23 266,— | 34 298,— | 17 117,— | 12 538,— | 43 074,— | 745 505,— |
| 12 848,— | 206 227,— | 39 728,— | 85 275,— | 43 748,— | 11 174,— | — | 2 077 358,— |
| 184 158,— | 562 972,— | 474 098,— | 441 447,— | 272 833,— | 131 091,— | 497 372,— | 8 858 217,— |
| 764,— | 5 277,— | 7 378,— | 13 865,— | 28 468,— | 2 447,— | 2 578,— | 150 803,— |

| ONDERWERPEN. | Noordbrabant. | Gelderland. | Zuidholland. | Noordholland. |
|---|---|---|---|---|
| 29. Bijdragen ten behoeve van het buitengewoon bijzonder lager onderwijs (art. 128 der wet) | f 4 640,— | 87,— | f 49 363,— | f 70 500,— |
| 30. Vergoeding aan besturen van bijzondere scholen voor de op 1 Januari 1921 in gebruik of in aanbouw zijnde schoolgebouwen, terreinen en schoolmeubelen, (art. 205 der wet) | 744 544,— | f 628 279,— | 1 465 717,— | 1 041 477,— |
| 31. Uitkeeringen aan andere gemeenten op grond van de artikelen 86, 104 en 205, 6e lid der wet | 143 155,— | 125 644,— | 228 649,— | 239 402,— |
| 32. Rente, aflossingen en annuïteiten wegens geldleeningen, aangegaan ten behoeve van het bijzonder lager onderwijs | 560 438,— | 488 901,— | 1 271 510,— | 826 332,— |
| 33. Betalingen krachtens art. 72 der wet, voor zoover uit den gewonen dienst betaald | 14 755,— | 4 199,— | 32 799,— | 152 009,— |
| 34. Terugbetaling krachtens art. 79, 6°. lid der wet, voor zoover uit den gewonen dienst betaald | — | — | — | — |
| 35. Geschatte waarde van de schoolgebouwen, bedoeld in art. 83, 4de lid der wet, voor zoover uit den gewonen dienst betaald | — | — | — | — |
| 36. Overige uitgaven van het bijzonder lager onderwijs | 153 587,— | 118 535,— | 211 487,— | 60 688,— |
| Totaal bijzonder lager onderwijs | f 2 570 715,— | f 2 421 374,— | f 7 070 782,— | f 5 223 181,— |
| „ openbaar „ „ | 1 471 266,— | 4 821 525,— | 19 726 669,— | 17 194 753,— |
| Algemeen totaal in 1928 | f 4 041 981,— | f 7 242 899,— | f 26 797 451,— | f 22 417 934,— |
| „ „ „ 1927 | 4 177 661,— | 7 136 332,— | 25 715 670,— | 16 677 490,— |
| Vermindering | — f 135 680,— | + f 106 567,— | + f 1 081 781,— | + f 740 444,— |

**INKOM**

*b. Ontvangsten voor het openbaar lager onderwijs.*

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| 1. Schoolgelden openbare lagere scholen | f 53 720,— | f 209 422,— | f 817 088,— | f 992 122,— |
| 2. Schoolgelden cursussen vervolgonderwijs | 69,— | 1 227,— | 18 259,— | 22 279,— |
| 3. Rijksvergoeding art. 56 der wet | 1 085 965,— | 3 206 739,— | 9 389 147,— | 8 070 902,— |
| 4. Rijkssubsidie art. 68 der wet | — | — | 11 147,— | — |
| 5. Rijkssubsidie art. 71, sub *d*, der wet | — | 68 977,— | 448 039,— | 267 663,— |
| 6. Rijkssubsidie voor de opleiding | — | — | 114 036,— | 47 726,— |
| 7. Korting op salarissen wegens het bewonen van ambtswoningen | 13 583,— | 44 312,— | 42 783,— | 36 069,— |
| 8. Bijdragen van andere gemeenten | 3 653,— | 2 830,— | 17 562,— | 31 836,— |
| 9. Andere ontvangsten niet tot de vorenstaande behoorende | 39 195,— | 151 438,— | 887 044,— | 312 751,— |
| *Ontvangsten voor het bijzonder lager onderwijs.* | | | | |
| 10. Schoolgelden bijzonder lager onderwijs | 522 649,— | 354 242,— | 988 136,— | 822 677,— |
| 11. Uitkeering van andere gemeenten op grond van de artt. 86 en 104, 1ste en 2de lid en art. 205, 6de lid der wet | 142 111,— | 135 864,— | 238 129,— | 229 158,— |
| 12. Tegemoetkoming art. 205, 8ste lid der wet | 1 942,— | 3 871,— | 193,— | 3 318,— |
| 13. Rente uit waarborgsommen | 21 689,— | 44 566,— | 9 624,— | 75 181,— |
| 14. Andere ontvangsten | 1 956,— | 23 401,— | 130 560,— | 64 061,— |
| 15. Waarborgsommen, bedoeld in art. 79 der wet | 395,— | 13 662,— | — | — |
| Totaal in 1928 | f 1 886 927,— | f 4 260 551,— | f 13 111 747,— | f 10 975 743,— |
| „ „ 1927 | 2 032 523,— | 4 186 915,— | 12 703 297,— | 10 854 680,— |
| Vermeerdering | — f 145 596,— | f 73 636,— | f 408 450,— | f 121 063,— |
| Zuiver bedrag der uitgaven in 1928 | f 2 155 054,— | f 2 982 348,— | f 13 685 704,— | f 11 422 191,— |
| „ „ „ „ „ 1927 | 2 145 138,— | 2 949 417,— | 13 012 373,— | 5 822 810,— |
| Vermeerdering | f 9 916,— | f 32 931,— | f 673 331,— | f 5 619 381,— |

| Zeeland. | Utrecht. | Friesland. | Overijssel. | Groningen. | Drenthe. | Limburg. | Totaal. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| f 50,— | f 3 143,— | 240,— | f 658,— | f 246,— | — | f 3 048,— | f 131 975,— |
| 126 956,— | 345 833,— | f 344 130,— | 408 897,— | 220 732,— | f 88 193,— | 565 578,— | 5 980 336,— |
| 38 511,— | 131 358,— | 81 327,— | 148 926,— | 62 835,— | 31 788,— | 182 741,— | 1 414 336,— |
| 66 764,— | 347 639,— | 165 830,— | 215 088,— | 144 450,— | 104 880,— | 294 683,— | 4 486 516,— |
| 14 966,— | 23 930,— | 8 381,— | 3 292,— | 11 353,— | 2 095,— | 12 967,— | 280 686,— |
| — | — | — | — | — | — | — | — |
| — | — | — | — | — | — | 28 500,— | 28 500,— |
| 10 462,— | 49 722,— | 18 082,— | 62 565,— | 7 863,— | 3 812,— | 3 032,— | 699 835,— |
| f 468 756,— | f 1 726 401,— | f 1 165 860,— | f 1 418 875,— | f 811 812,— | f 388 108,— | f 1 633 573,— | f 24 899 437,— |
| 1 487 329,— | 2 866 445,— | 3 313 883,— | 3 767 441,— | 4 128 415,— | 2 205 352,— | 1 835 107,— | 62 823 185,— |
| f 1 956 085,— | f 4 592 846,— | f 4 484 743,— | f 5 186 316,— | f 4 940 227,— | f 2 593 460,— | f 3 468 680,— | f 87 722 622,— |
| 1 936 861,— | 4 395 193,— | 4 357 503,— | 5 197 017,— | 4 540 996,— | 2 659 190,— | 3 672 496,— | 80 466 409,— |
| + f 19 224,— | + f 197 653,— | + f 127 240,— | — f 10 701,— | + f 399 231,— | — f 65 730,— | — f 203 816,— | + f 7 256 213,— |

**STEN.**

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| f 66 073,— | f 159 740,— | f 122 382,— | f 151 727,— | f 135 456,— | f 72 150,— | f 67 757,— | f 2 847 627,— |
| 499,— | 8 753,— | 512,— | 750,— | 1 446,— | 999,— | 60,— | 54 853,— |
| 1 097 138,— | 1 493 655,— | 2 280 795,— | 2 329 736,— | 2 669 173,— | 1 625 964,— | 1 454 717,— | 34 703 931,— |
| — | — | — | — | — | — | — | 11 147,— |
| — | 43 348,— | — | 19 677,— | 31 920,— | 5 159,— | — | 884 783,— |
| — | — | — | — | — | — | — | 161 762,— |
| 8 230,— | 15 097,— | 15 347,— | 10 648,— | 10 558,— | 7 246,— | 8 100,— | 211 973,— |
| 996,— | 5 982,— | 8 265,— | 11 843,— | 3 314,— | 2 274,— | 2 684,— | 91 239,— |
| 32 894,— | 142 275,— | 93 849,— | 124 873,— | 243 345,— | 83 962,— | 5 339,— | 2 116 965,— |
| 78 725,— | 253 046,— | 126 935,— | 189 769,— | 61 973,— | 33 111,— | 273 131,— | 3 704 394,— |
| 36 749,— | 127 670,— | 68 757,— | 148 897,— | 52 388,— | 28 409,— | 197 199,— | 1 405 331,— |
| — | — | 775,— | 8 500,— | 1 232,— | 2 126,— | 110,— | 22 067,— |
| 4 837,— | 16 546,— | 14 549,— | 21 543,— | 4 243,— | 4 415,— | 12 335,— | 229 528,— |
| 6 034,— | 38 477,— | 9 078,— | 18 107,— | 18 428,— | 346,— | 2 366,— | 312 814,— |
| 2 910,— | — | 46,— | — | — | — | 12 598,— | 29 611,— |
| f 1 335 075,— | f 2 304 589,— | f 2 741 290,— | f 3 036 070,— | f 3 233 476,— | f 1 866 161,— | f 2 036 396,— | f 46 788 025,— |
| 1 337 668,— | 2 262 408,— | 2 645 737,— | 3 096 406,— | 2 910 790,— | 1 837 341,— | 2 080 611,— | 45 948 376,— |
| — f 2 593,— | f 42 181,— | f 94 553,— | — f 30 336,— | f 322 686,— | f 28 820,— | — f 44 215,— | f 839 649,— |
| f 621 010,— | f 2 288 257,— | f 1 743 453,— | f 2 150 246,— | f 1 706 751,— | f 727 299,— | f 1 432 284,— | f 40 934 597,— |
| 599 193,— | 2 132 785,— | 1 711 766,— | 2 100 611,— | 1 630 206,— | 821 849,— | 1 591 885,— | 34 518 033,- |
| f 21 817,— | f 155 472,— | f 31 687,— | f 49 635,— | f 76 545,— | — f 94 550,— | — f 159 601,— | f 6 416 564,- |

In 1928 werd door de gemeenten ten behoeve van het lager onderwijs alzoo uitgegeven een som van f 87 722 622, dat is f 7 256,213 meer dan in 1927.

De inkomsten beliepen in 1928 f 46 788 025, derhalve f 839 649 meer dan in 1927.

Het zuiver bedrag der uitgaven door de gemeenten beliep dientengevolge f 40 934 597 of f 6 416 564 meer dan in 1927.

## III. Uitgaven en inkomsten van het Rijk en de gemeenten te zamen.

In 1928 werd door het Rijk en de gemeenten te zamen uitgegeven f 144 330 084,48, zijnde f 92 391 152,48 vermeerderd met f 51 938 932.[1])

De gezamenlijke uitgaven beliepen in 1927 f 135 576 032,49.

De inkomsten van Rijk en gemeenten, met weglating voor de gemeenten van de inkomsten uit Rijksbijdragen genoten (zie de posten 3, 4, 5, 6 en 12 van den Staat der Inkomsten), bedroegen in 1928 te zamen f 18 237 786,36, zijnde f 7 233 451,36 en f 11 004 335.

De gezamenlijke inkomsten bedroegen in 1927 f 17 926 213,99.

Het zuiver bedrag der uitgaven van Rijk en gemeenten te zamen bedroeg dus in 1928 f 144 330 084,48, verminderd met f 18 237 786,36 of f 126 092 298,12, terwijl in 1927 f 117 649 818,50 werd uitgegeven, alzoo een vermeerdering van f 8 442 479,62.

De volgende tabel geeft een overzicht van de uitgaven en ontvangsten van het Rijk en de gemeenten ten behoeve van het lager onderwijs over de jaren 1878 tot en met 1928.

| | Uitgaven | | | | Inkomsten | | | Zuiver bedrag der uitgaven. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | door het Rijk. | door de provinciën. | door de gemeenten (na aftrek der subsidiën). | Totaal. | van het Rijk. | van de gemeenten (na aftrek der subsidiën). | Totaal. | |
| In 1878 | f 963 251,88 | f212 826,39 | f 7 149 787,47⁵ | f 8 325 865,19 | f 95 540,77 | f 1 152 155,24⁵ | f 1 247 696,01⁵ | f 7 078 169,17⁵ |
| In 1879 | 1 320 164,79⁵ | 334 959,03⁵ | 7 001 623,94⁵ | 8 656 747,77⁵ | 101 109,24 | 1 168 479,89⁵ | 1 269 589,13⁵ | 7 387 158,64 |
| In 1880 | 2 332 659,97 | 619 695,74⁵ | 6 716 339,25 | 9 668 694,96⁵ | 108 423,12 | 1 193 334,61 | 1 301 757,73 | 8 366 937,23⁵ |
| In 1881 t/m 1885 gemid. | 5 536 340,27⁵ | — | 8 432 309,86⁵ | 13 968 650,14 | 150 688,72⁵ | 1 274 823,84 | 1 425 012,56⁵ | 12 543 637,57⁵ |
| In 1886 t/m 1890 gemid. | 4 535 565,79⁵ | — | 8 462 041,68 | 12 997 607,47⁵ | 186 825,47⁵ | 1 499 754,42 | 1 636 579,89⁵ | 11 361 027,58 |
| In 1891 t/m 1895 gemid. | 6 001 620,02 | — | 9 760 646,52 | 15 762 266,54 | 233 673,08 | 1 659 385,95⁵ | 1 893 059,03⁵ | 13 869 207,50⁵ |
| In 1896 t/m 1900 gemid. | 6 740 093,83 | — | 11 514 171,71 | 18 254 265,54 | 268 528,74 | 1 844 079,77 | 2 110 808,51 | 16 143 457,03 |
| In 1901 t/m 1905 gemid. | 9 295 710,87⁵ | — | 14 476 946,24 | 23 772 657,11⁵ | 327 969,26 | 2 139 880,32 | 2 467 849,58 | 21 304 807,53⁵ |
| In 1906 t/m 1910 gemid. | 19 618 540,14 | — | 11 562 193,11 | 31 180 733,25 | 557 581,07⁵ | 2 387 515,80⁵ | 2 945 096,88 | 28 235 636,37 |
| In 1911 t/m 1915 gemid. | 25 792 802,30 | — | 15 199 475,24⁵ | 40 992 277,54⁵ | 694 873,25⁵ | 2 572 911,19 | 3 267 784,44⁵ | 37 724 493,10 |
| In 1916 t/m 1920 gemid. | 52 538 861,98 | — | 28 419 123,15 | 80 957 985,13 | 979 577,63 | 3 477 314,21 | 4 456 891,84 | 76 501 093,29 |
| In 1920 | 92 860 979,60⁵ | — | 39 099 138,39 | 131 960 117,99⁵ | 950 497,20 | 4 089 047,96⁵ | 5 039 545,16⁵ | 126 920 572,83 |
| „ 1921 | 101 389 594,52⁵ | — | 55 612 483,09 | 157 002 077,61⁵ | 86 550,— | 5 715 626,73 | 5 802 176,73 | 151 199 900,88⁵ |
| „ 1922 | 111 294 014,71⁵ | — | 57 203 151,88 | 168 497 166,59⁵ | 87 864,50 | 7 778 325,88 | 7 866 190,38 | 160 630 976,21⁵ |
| „ 1923 | 115 879 233,43 | — | 53 037 457,— | 168 916 690,43 | 3 119 177,— | 7 971 275,— | 11 090 452,— | 157 826 238,43 |
| „ 1924 | 103 419 439,29 | — | 52 839 068,— | 156 258 207,29 | 6 626 805,76 | 9 802 110,— | 16 428 915,76 | 139 829 591,53 |
| „ 1925 | 92 929 053,79 | — | 42 078 459,— | 135 007 512,79 | 6 207 204,58 | 9 286 182,— | 15 493 386,58 | 119 514 126,21 |
| „ 1926 | 90 112 076,22 | — | 44 785 776,— | 134 897 852,22 | 6 471 908,61 | 9 831 510,— | 16 303 418,61 | 118 594 433,61 |
| „ 1927 | 90 486 592,49 | — | 45 089 440,— | 135 576 032,49 | 7 354 806,99 | 10 571 407,— | 17 926 213,99 | 117 649 818,50 |
| „ 1928 | 92 391 152,48 | — | 51 938 932,— | 144 330 084,48 | 7 233 451,36 | 11 004 335,— | 18 237 786,36 | 126 092 298,12 |

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

J. TERPSTRA.

1) Het hier vermelde bedrag der uitgaven, door de gemeenten gedaan wordt gevonden door van het totaal bedrag der uitgaven, nl f 87 722 622, af te trekken hetgeen de gemeenten blijkens den Staat van Inkomsten onder de posten, 3, 4, 5, 6 en 12, opgegeven als van het Rijk te hebben ontvangen, zijnde f 35 783 690. Deze uitgaven zijn begrepen in de uitgaven van het Rijk.

BIJLAGE **A.**

# Bijlage A.

## KONINKLIJKE BESLISSINGEN IN GESCHILLEN VAN BESTUUR.

I—VIII. Tegemoetkoming art. 13 Lager-onderwijswet 1920.

IX—XII. Opheffing van openbare scholen.

XIII. Schorsing.

XIV. Niet eervol ontslag.

XV—XVI. Eervol ontslag, niet op verzoek.

XVII. Ruiling schoolgebouwen.

XVIII—LVII. Beslissingen in zake Rijksvergoeding volgens art. 97 Lager-onderwijswet 1920 over het jaar 1926 en 1927 ten behoeve van bijzondere scholen.

LVIII. Vergoeding ingevolge art. 100 der Lager-onderwijswet 1920.

I.

23 Februari 1928.
N°. 13.

—

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den raad der gemeente Schoonebeek, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, van 20 Juli 1927, n°. 84, waarbij is besloten, met vernietiging van het besluit van dien raad, van 12 Mei 1927, aan de weduwe L. Elzing, G. Engberts, J. Kramer en A . Schnieders, allen wonende te Nieuw-Schoonebeek, in die gemeente, uit de kas der gemeente eene vergoeding toe te kennen, gelijk aan de werkelijke kosten van het vervoer hunner leerplichtige kinderen naar de bijzondere lagere school te Oud-Schoonebeek, Coevorderstraatweg A 78, in die gemeente, met een daartoe geschikt vervoermiddel en naar het meest billijke tarief berekend;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 3 Februari 1928, n°. 107;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van 18 Februari 1928, n°. 1579, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat de raad der gemeente Schoonebeek op 12 Mei 1927 op verzoeken van de weduwe L. Elzing, G. Engberts, J. Kramer en A. Schnieders om toekenning van vergoeding, bedoeld in artikel 13 der Lager-onderwijswet 1920, aan elk der adressanten een tegemoetkoming van f 1 per kind en per jaar heeft toegekend; dat nadat de verzoekers bij Gedeputeerde Staten in beroep waren gekomen, dit college, bij besluit van 20 Juli 1927, n°. 84, met vernietiging van het bestreden raadsbesluit aan elk der adressanten uit de kas der gemeente Schoonebeek eene vergoeding heeft toegekend, gelijk aan de werkelijke kosten van het vervoer hunner leerplichtige kinderen naar de bijzondere school te Oud-Schoonebeek, Coevorderstraatweg A 78, met een daartoe geschikt vervoermiddel en naar het meest billijke tarief berekend; dat Gedeputeerde Staten daarbij hebben overwogen, dat de naastbijzijnde school van de richting, welke de adressanten voorstaan, is de bijzondere lagere school te Oud-Schoonebeek, Coevorderstraatweg A 78, en dat die school meer dan 4 kilometer van de woning van de adressanten is verwijderd; dat de adressanten derhalve aanspraak maken op eene tegemoetkoming in de kosten van het schoolbezoek hunner leerplichtige kinderen; dat voorts de adressanten in hun beroepschrift geheele vergoeding vragen van de kosten van het vervoer hunner kinderen naar meergenoemde school te Oud-Schoonebeek; dat het door den raad van Schoonebeek toegekende bedrag van f 1 per kind en per jaar zoo gering is, dat het niet als een tegemoetkoming in den zin van artikel 13 der wet kan worden aangemerkt en voorts met het oog op de inkomens van de adressanten, welke naar hun aanslagen in de Rijksinkomstenbelasting over het belastingjaar 1926/1927 van f 1100 tot f 1500 bedroegen, geheel onvoldoende moet worden geacht; dat het verzoek van de adressanten redelijk voorkomt; dat de gemeenteraad in beroep aanvoert, dat Gedeputeerde Staten niet voldoende rekening hebben gehouden met de eigenaardige ligging der gemeente; dat Gedeputeerde Staten evenmin voldoende aandacht hebben geschonken aan de financieele gesteldheid der adressanten, gezien in hun verhouding tot die der andere aangeslagenen alsook in de verhouding tot hun vermogen; dat door het besluit van Gedeputeerde Staten thans een last wordt opgelegd, die, gezien de inkomens der belastingplichtigen in de gemeente zeer moeilijk te torsen is en bovendien z.i. in strijd is met den geest des wetsgevers;

Overwegende, dat met het Rijksschooltoezicht behoort te worden aangenomen, dat de geldelijke omstandigheden der verzoekers rechtvaardigen, dat de vergoeding op het volle bedrag der reiskosten worde bepaald;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 23 Februari 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

II.

27 Maart 1928.
N°. 16.

—

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den raad der gemeente Vries tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, van 3 Augustus 1927, n°. 85, waarbij met vernietiging van het besluit van dien raad van 2 Mei 1927, houdende afwijzing van het verzoek van I. Sybenga te De Punt, in die gemeente, om in aanmerking te mogen komen voor de tegemoetkoming, bedoeld bij artikel 13 der Lager-onderwijswet 1920, aan den adressant in de kosten van het bezoeken der bijzondere lagere school te Vries door zijne leerplichtige kinderen, gerekend van 1 Mei af, een vergoeding is toegekend, gelijk aan de werkelijke kosten van het vervoer der kinderen in een daartoe geschikt vervoermiddel en berekend naar het meest billijke tarief.

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 28 Februari 1928, n°. 66;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van 23 Maart 1928, n°. 2297, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat de raad van de gemeente Vries in zijn vergadering van 2 Mei 1927 afwijzend heeft beschikt op het verzoek van I. Sybenga, te De Punt, om tegemoekoming, overeenkomstig artikel 13 der Lager-onderwijswet 1920, in de kosten, verbonden aan het bezoeken van een tweetal kinderen van de bijzondere lagere school te Vries; dat, nadat I. Sybenga van dit besluit bij Gedeputeerde Staten van Drenthe in beroep was gekomen, dit college bij besluit van 3 Augustus 1927, n°. 85, met vernietiging van het bestreden raadsbesluit, aan den adressant in de kosten van het bezoeken der bijzondere lagere school te Vries door zijn leerplichtige kinderen, gerekend van 1 Mei 1927 af, een vergoeding heeft toegekend, gelijk aan de werkelijke kosten van het vervoer der kinderen in een daartoe geschikt vervoermiddel en berekend naar het meest billijke tarief; dat Gedeputeerde Staten daarbij hebben overwogen, dat de naastbijzijnde school van de richting, welke de adressant voorstaat, is de bijzondere lagere school te Vries, en dat de woning van den adressant meer dan vier kilometer van deze school is verwijderd; dat de adressant derhalve aanspraak heeft op eene tegemoetkoming in of eene vergoeding van de kosten, verbonden aan het schoolbezoek van zijn in den leerplichtigen leeftijd vallende kinderen; dat naar artikel 5 der Leerplichtwet de verplichting om te zorgen, dat een kind de school, waar het als leerling is ingeschreven, geregeld bezoekt, aanvangt met den dag, waarop het voor het eerst op de school als leerling plaats neemt of, na inschrijving, had kunnen plaats nemen; dat de twee kinderen van den adressant, waarvoor vergoeding wordt gevraagd, geboren zijn onderscheidenlijk 16 Maart 1918 en 3 Juli 1921, zoodat, daar het oudste kind vóór 1 Mei 1927 de bijzondere lagere school reeds bezocht, en het jongste kind op dien datum tot de school werd toegelaten, met dien dag voor beide kinderen de verplichting bestond, bedoeld in artikel 5 der Leerplichtwet, dat derhalve van 1 Mei 1927 af beide schoolgaande kinderen van den adressant geacht kunnen worden, in den leerplichtigen leeftijd te vallen; dat voorts de financieele draagkracht van den adressant een zoodanige is, dat hij geacht kan worden, nog wel iets te kunnen bijdragen in de kosten van het schoolbezoek zijner leerplichtige kinderen; dat van het besluit van Gedeputeerde Staten de Raad van Vries bij Ons in

beroep is gekomen, aanvoerende, dat de slotoverweging van het bestreden besluit in het gegeven geval weinig beteekenis heeft, omdat het in de bedoeling ligt, de kinderen per autobus te laten reizen, waardoor slechts één tarief geldt; dat de belanghebbende dus practisch alle kosten vergoed krijgt, waartegen met het oog op zijn financieele positie ernstig bezwaar moet worden gemaakt; dat in dit verband zij aangeteekend, dat Sybenga over het dienstjaar 1925/26 in de inkomstenbelasting is aangeslagen naar een inkomen van f 2100 en over 1926/27 naar f 1900, dat bovendien bedenking bestaat tegen het toestaan van een ongelimiteerd bedrag, in het bijzonder met het oog op de omstandigheid, dat binnenkort in de gemeente een nieuwe autobusonderneming haar intrede zal doen, waarvan de tarieven nog niet officieel bekend zijn, dat deze vrij zeker echter hooger zullen worden gesteld dan die van de bestaande onderneming; dat derhalve, nu wel als vaststaande moet worden aangenomen, dat de gemeente althans een deel der kosten zal hebben te vergoeden, z.i. in deze omstandigheden de voorkeur ware te geven aan een percentsgewijze berekening der vergoeding, met inachtneming van een zeker maximum-bedrag; dat voorts door Gedeputeerde Staten is aangenomen, dat Sybenga van 1 Mei 1927 af aanspraak heeft op vergoeding voor twee leerplichtige kinderen; dat evenwel naar 's raads oordeel voorloopig slechts recht op een tegemoetkoming voor één kind bestaat, nl. voor dat, hetwelk geboren is 16 Maart 1918, terwijl het andere kind, geboren 3 Juli 1921, op 1 Mei nog niet leerplichtig was, aangezien krachtens de Leerplichtwet de leerplichtige eerst aanvangt, zoodra het kind 7 jaren oud is; dat het onjuist is de uitdrukking „in den leerplichtigen leeftijd vallende kinderen" te toetsen aan het voorschrift van artikel 5 der Leerplichtwet, hetwelk slechts de verplichting regelt om te zorgen, dat het kind, eenmaal op de school ingeschreven, die school ook geregeld bezoekt, en welke bepaling in de wet is opgenomen om in geval van betrekkelijk schoolverzuim, geschil te voorkomen;

Overwegende, dat ingevolge artikel 3 der Leerplichtwet de leerpichtige leeftijd aanvangt met het bereiken door een kind van het zevende levensjaar; dat weliswaar de verplichting om te zorgen, dat het kind de school, waar het als leerling is ingeschreven, geregeld bezoekt, krachtens artikel 5 dezer wet, aanvangt met den dag, waarop het voor het eerst op de school als leerling plaats neemt of na inschrijving had kunnen plaats nemen, doch, dat deze wetsbepaling van geen invloed is op den leerplichtigen *leeftijd*, welke in artikel 3 der wet wordt aangegeven; dat derhalve ten aanzien van het op 3 Juli 1921 geboren kind van I. Sybenga eerst op 3 Juli 1928 aanspraak op tegemoetkoming krachtens artikel 13 der Lager-onderwijswet 1920 kan worden gemaakt;

Overwegende, wat betreft het bedrag der toe te kennen vergoeding, dat deze met het oog op de financieele omstandigheden van den verzoeker naar billijkheid op drievierden van de werkelijke kosten van vervoer behoort te worden gesteld; dat niet gebleken is, dat aan het bezoeken van de bovenbedoelde school door de kinderen van den verzoeker nog andere kosten zouden zijn verbonden;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, van 3 Augustus 1927 n°. 85, aan I. Sybenga, te De Punt, in de kosten verbonden aan het bezoeken door zijn kinderen van de bijzondere lagere school te Vries, wat het oudste kind betreft, van 1 Mei 1927 af en, wat het jongste kind betreft, te rekenen van 3 Juli 1928 en uiterlijk totdat deze kinderen niet meer in den leerplichtigen leeftijd vallen, een tegemoetkoming toe te kennen, gelijk aan drievierde gedeelte van de werkelijke kosten van vervoer van de kinderen in een daartoe geschikt vervoermiddel, en berekend naar het laagste tarief.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

WILHELMINA.

's Gravenhage, 27 Maart 1928.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*
WASZINK.

III.

5 Mei 1928.
N°. 15.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op de beroepen, ingesteld onderscheidenlijk door J. H. Ronhaar en H. J. Wessels, te Olst, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 11 October 1927, 2de afdeeling, n°. 9763/6536, waarbij ongegrond is verklaard hun beroep tegen het besluit van den raad der gemeente Olst van 1 Juni 1927, n°. 5, waarbij aan ieder der adressanten voor het vervoer van zijn leerplichtig kind per rijwiel naar de bijzondere school voor gewoon lager onderwijs te Wijhe, Enkweg 14*a*, te beginnen voor den eersten adressant met 28 Juli 1927, voor den tweeden adressant met 1 Juni 1927, voorloopig tot 1 Januari 1929 of zooveel eerder als de leerverplichting voor de betrokken leerlinge eindigt, een tegemoetkoming toe te kennen van f 25 in de kosten van het vervoer per jaar;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 April 1928, n°. 338;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 1 Mei 1928, n°. 3743, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat de raad der gemeente Olst bij besluit van 1 Juni 1927 als tegemoetkoming in de kosten van vervoer per rijwiel van een leerplichting kind naar een bijzondere school te Wijhe aan onderscheidenlijk J. H. Ronhaar en H. J. Wessels, te Olst, een bedrag van f 25 per jaar heeft toegekend; dat, nadat J. H. Ronhaar en H. J. Wessels tegen dit besluit bij Gedeputeerde Staten van Overijssel in beroep waren gekomen, dit college bij besluit van 11 October 1927 de beroepen ongegrond heeft verklaard uit overweging, dat het geheele bedrag der vervoerkosten in verband met de financieele omstandigheden der appellanten behoort te worden vergoed, doch dat een bedrag van f 25 per jaar alleszins voldoende moet worden geacht; dat de appellanten in beroep aanvoeren, dat huns inziens f 50 per jaar moet worden toegekend;

Overwegende, dat per rijwiel de kosten, aan het wielrijden verbonden, afschrijving inbegrepen, bij gering verbruik op 2 cent per K.M. kunnen worden gesteld; dat in de onderhavige gevallen per rijwiel slechts onderscheidenlijk 60 en 40,5 K.M. per week moet worden afgelegd; dat derhalve in verband met hun financieele omstandigheden aan J. H. Ronhaar f 50 vergoeding per jaar en aan H. J. Wessels f 40 per jaar kan worden toegekend;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 11 October 1927, het voornoemd besluit van den raad der gemeente Olst in dien zin te wijzigen, dat het bedrag der jaarlijksche vergoeding in stede van op f 25 wordt gesteld op f 50 voor J. H. Ronhaar en op f 40 voor H. J. Wessels.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 5 Mei 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*
WASZINK.

IV.

1 Augustus 1928.
N°. 79.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door J. W. H. Sanders, te Elst, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van

Gelderland van 21 Februari 1928, n°. 204 lager onderwijs, waarbij in beroep is beslist, dat hij geen aanspraak kan maken op de door hem aan den raad der gemeente Elst gevraagde vergoeding, welke hem bij raadsbesluit van 27 September 1927 is geweigerd door een afwijzende beschikking op zijn in een adres omschreven verzoek om een tegemoetkoming ingevolge art. 13 der Lager-onderwijswet 1920;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 11 Juli 1928, n°. 628;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 27 Juli 1928, n°. 5998, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat de raad der gemeente Elst in zijn vergadering van 27 September 1927 afwijzend heeft beschikt op het verzoek van J. W. H. Sanders, te Elst, om een tegemoetkoming, als bedoeld in art. 13 der Lager-onderwijswet 1920, ter zake van het bezoeken door zijn 2 leerplichtige kinderen van een R.-K. school voor uitgebreid lager onderwijs te Nijmegen;

dat, nadat hij van dit raadsbesluit bij Gedeputeerde Staten van Gelderland in beroep was gekomen, deze bij hun besluit van 21 Februari 1928, n°. 204, lager onderwijs, hebben beslist, dat de appellant geen aanspraak kan maken op de door hem gevraagde vergoeding, daarbij o. a. overwegende, dat is gebleken, dat een van des appellants kinderen niet meer valt in den leerplichtigen leeftijd en de appellant zijn beroepschrift dan ook beperkt wenscht te zien tot zijn dochter Elisabeth; dat bijzonder onderwijs van de door den appellant gewenschte richting op een voor zijon dochter Elisabeth toegankelijke school voor gewoon lager onderwijs op minder dan 4 K.M. afstand van zijn woning kan worden verkregen, terwijl onder die omstandigheden het verzoek van den appellant om vergoeding van kosten, verbonden aan het bezoekt van een R.-K. school voor uitgebreid lager onderwijs te Nijmegen, geen steun vindt in de wet;

dat van dit besluit J. W. H. Sanders bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat hij voor zijn dochter Elisabeth Roomsch-Katholiek uitgebreid lager onderwijs verlangt en dit onderwijs niet wordt gegeven aan een school binnen 4 K.M. van zijn woning gelegen;

Overwegende, dat blijkens de overgelegde ambtsberichten de school, welke de appellant zijn dochter Elisabeth wil doen bezoeken, is een R.-K. bijzondere school voor gewoon lager onderwijs te Nijmegen;

dat, nu een zoodanig voor zijn dochter toegankelijke school ook wordt aangetroffen binnen 4 K.M. afstand van de woning van dit kind, de appellant aan het bepaalde in het 1ste lid van art. 13 der Lager-onderwijswet 1920 geen aanspraak kan ontleenen op steun uit de gemeentekas;

dat dus de gemeenteraad en Gedeputeerde Staten te recht zijn aanvrage niet voor inwilliging vatbaar hebben geoordeeld;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 1 Augustus 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

V.

18 September 1928.
N°. 13.

—

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den raad der gemeente Haskerland tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, van 28 Maart 1928, n°. 147, 2de afdeeling, waarbij, met vernietiging van zijn besluit van 20 October 1927, is bepaald, dat aan J. W. Lenes, te Stobbegat, in die gemeente, zoolang zijn dochtertje Arnolda Elisabeth leerplichtig is, en van Stobbegat uit de Roomsch-Katholieke school te Joure, in die gemeente, bezoekt, uit de kas der gemeente Haskerland een tegemoetkoming van f 50 per jaar zal worden verleend;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 29 Augustus 1928, n°. 784;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 14 September 1928, n°. 7307, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat de raad van Haskerland in zijn vergadering van 20 October 1927 afwijzend heeft beschikt op de aanvrage van J. W. Lenes, te Stobbegat, om vergoeding, krachtens artikel 13 der Lager-onderwijswet 1920 voor het bezoeken door zijn dochtertje Arnolda Elisabeth, geb. 12 Augustus 1917, van de Roomsch-Katholieke school te Joure, op grond, dat het genoemde kind, dat thans nog de openbare school te Stobbegat bezoekt, reeds vroeger onderwijs van de door den adressant gewenschte richting had kunnen ontvangen op de Roomsch-Katholieke school te Heerenveen, die ongeveer 6350 M. van de woning van den adressant is gelegen, terwijl de afstand tot de school te Joure ongeveer 8350 M. bedraagt en de school te Heerenveen reeds bestond, toen het kind tot de openbare school te Stobbegat werd toegelaten; dat, nadat J. W. Lenes van dit besluit bij Gedeputeerde Staten van Friesland in beroep was gekomen, dit college bij besluit van 28 Maart 1928 met vernietiging van het bestreden raadsbesluit, heeft bepaald, dat aan den adressant, zoolang zijn dochtertje leerplichtig is en van uit Stobbegat de Roomsch-Katholieke school te Joure bezoekt, uit de kas der gemeente Haskerland een tegemoetkoming van f 50 per jaar zal worden verleend, daarbij overwegende, dat, nu de school te Joure op het tijdstip der toelating van het bedoelde kind tot de openbare school te Stobbegat nog niet bestond,, en de adressant, die met zijn gezin tot de parochie te Joure behoort, aan die school de voorkeur geeft, naar hun ordeel, volgens de bepalingen van artikel 13 der wet, in beginsel recht op vergoeding bestaat; dat de genoemde leerlinge voor het bezoeken van de school te Joure 's zomers gebruik zal maken van een rijwiel en 's winters van spoor en tram; dat blijkens het bericht van burgemeester en wethouders de kosten per jaar f 83 zouden bedragen, indien uitsluitend van spoor en tram gebruik zou worden gemaakt; dat de adressant de laatste vijf jaren is aangeslagen naar een zuiver inkomen van onderscheidenlijk f 1100, f 1200, f 800, f 950 en f 1100; dat zij een vergoeding van f 50 per jaar billijk achten; dat van dit besluit van Gedeputeerde Staten de raad van Haskerland bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat J. W. Lenes zijn kind Roomsch-Katholiek onderwijs wenscht te doen genieten; dat er evenwel gelegenheid bestond om ook in een andere plaats en wel te Heeernveen, onderwijs van deze richting te doen genieten; dat de voorkeur van Lenes voor de school te Joure boven die te Heerenveen dus niet haar oorzaak vindt in den wensch, om het kind onderwijs van Roomsch-Katholieke richting te doen genieten, doch in een andere omstandigheid; dat daar Lenes reeds bij de toelating van zijn kind tot de openbare lagere school te Stobbegat (1 April 1923) gelegenheid had, om het kind onderwijs van Roomsch-Katholieke richting te doen volgen en wel te Heerenveen, naar de bedoeling van artikel 13, 1ste lid, laatsten zin, geen uitkeering zal behoeven te worden toegekend; dat immers deze laatste volzin wil voorkomen, dat voor kinderen, die reeds op eene school gaan, bij welker karakter de ouders zich hebben neergelegd — hetgeen hier het geval is, daar de ouders bij de toelating de keus hadden tusschen de Roomsch-Katholieke school te Heerenveen en de openbare school te Stobbegat, waarbij zij de openbare school gekozen hebben — tegemoetkoming van gemeentewege zou worden verleend in de kosten van vervoer naar een school van een ander karakter; dat voorts wordt opgemerkt, dat Gedeputeerde Staten de *tegemoetkoming* in de kosten van het bezoeken van het kind van Lenes van de Roomsch-Katholieke school te Joure op f 50 hebben gesteld, terwijl de reiskosten bij het bezoeken van de veel gunstiger gelegen school te Heerenveen zouden bedragen f 4 per maand, derhalve per jaar f 48 (abonnement spoortrein);

Overwegende: dat krachtens artikel 13, 1ste lid, laatsten zin, der Lager-onderwijswet 1920 geene vergoeding noch tegemoet-

koming van de in dit lid bedoelde kosten wordt toegekend, voor zoover deze betreffen kinderen, die reeds zijn toegelaten als leerlingen tot eene binnen de gemeente gevestigde school, welke niet meer dan vier K.M. van hunne woning is verwijderd, tenzij de vergoeding of tegemoetkoming strekt tot vervoer naar een school, die bij de eerstbedoelde toelating nog niet was opgericht; dat deze laatste zinsnede, in verband beschouwd met de eerste zinsnede van artikel 13, geen andere beteekenis heeft dan de vrijheid der ouders, voogden of verzorgers van leerplichtige kinderen te waarborgen, om hen hetzij openbaar onderwijs dan wel onderwijs van een bepaalde richting te doen genieten; dat derhalve de woorden: „naar een school, die bij eerstbedoelde toelating nog niet was opgericht" alleen van toepassing kunnen zijn in het geval, dat voor het eerst na de toelating een school van een bepaalde richting beschikbaar komt; dat immers, indien een school van dezelfde richting ten tijde der toelating beschikbaar was, de ouders, voogden of verzorgers, door de toelating van hun kinderen reeds te kennen gaven, dat zij verkozen deze kinderen openbaar onderwijs te doen genieten; dat deze keuze ten aanzien van een bij de toelating bestaande school van een bepaalde richting onherroepelijk is en daarmede in strijd zoude zijn, dat een recht op vergoeding of tegemoetkoming zou worden erkend voor een school naast de bestaande school van geheel dezelfde richting en dientengevolge de gedane keuze wel zou mogen worden herroepen; dat blijkens de stukken het kind van J. W. Lenes ten aanzien van wien vergoeding krachtens artikel 13 is aangevraagd, ten tijde van die aanvrage reeds als leerlinge was toegelaten op de openbare lagere school te Stobbegat (gemeente Haskerland) welke school niet meer dan 4 K.M. van haar woning is verwijderd; dat J. W. Lenes mitsdien op de hierbedoelde vergoeding geen aanspraak kan maken; dat hier wel is waar sprake is van vervoer van het kind naar de Roomsch-Katholieke school te Joure, die bij haar toelating op de openbare lagere school te Stobbegat nog niet was opgericht, doch dat blijkens de ambtsberichten op dat tijdstip wèl bestond de Roomsch-Katholieke school te Heerenveen, waar het onderwijs van dezelfde door den aanvrager gewenschte richting werd gegeven en welke school voor zijn kind toegankelijk was; dat mitsdien het uitzonderingsgeval, genoemd in het slot van de bovengenoemde wetsbepaling, niet gezegd kan worden zich hier voor te doen;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, van 28 Maart 1928, n°. 147, 2de afdeeling, het besluit van den Raad der gemeente Haskerland van 20 October 1927 te handhaven.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 18 September 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

VI

31 October 1928.
N°. 37.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door A. Polak, te Dubbeldam, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 23 April 1928, n°. 1139, 4de afdeeling, G S n°. 140, waarbij, met handhaving van het besluit van den raad der gemeente Dubbeldam van 15 Februari 1928, houdende o. a. de bepaling, dat den appellant een tegemoetkoming zal worden toegekend in de kosten van vervoer zijner kinderen naar een school in de gemeente, doch slechts voor zoover bedoelde kinderen vallen in den leerplichtigen leeftijd van 7—13 jaren, het daartegen door hem ingestelde beroep ongegrond is verklaard;

Den Raad van State, afdeeling voor de Geschillen van Bestuur, gehoord, advies van 3 October 1928, n°. 908;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 23 October 1928, n°. 8324, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat de raad der gemeente Dubbeldam op 15 Februari 1928, met toepassing van art. 13, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920, aan A. Polak, te Dubbeldam, een tegemoetkoming heeft toegekend in de kosten van vervoer zijner kinderen naar een school in die gemeente, doch slechts in zoover bedoelde kinderen vallen in den leerplichtigen leeftijd van 7—13 jaren; dat, nadat A. Polak van het raadbesluit bij Gedeputeerde Staten in beroep was gekomen, dit college bij besluit van 23 April/1 Mei 1928, met handhaving van het raadsbesluit, het daartegen ingestelde beroep ongegrond heeft verklaard; dat Gedeputeerde Staten daarbij hebben overwogen, dat ingevolge het bepaalde bij art. 13 der Lager-onderwijswet 1920 de daarbedoelde tegemoetkomingen slechts worden toegekend voor in den leerplichtigen leeftijd vallende kinderen; dat ingevolge het bepaalde in art. 5 der Leerplichtwet, de leerplichtige leeftijd aanvangt met het bereiken door een kind van het 7de levensjaar; dat wel is waar de verplichting om te zorgen, dat het kind de school, waar het als leerling is ingeschreven, geregeld bezoekt krachtens art. 5 dier wet aanvangt met den dag, waarop het voor het eerst op de school als leerling plaats neemt of na inschrijving had kunnen plaats nemen, doch dat deze wetsbepaling van geen invloed is op den leerplichtigen leeftijd, welke in art. 3 der wet wordt aangegeven; dat des appellants dochter Adriana, die op 28 Februari 1922 is geboren, mitsdien eerst op 28 Februari 1929 in den leerplichtigen leeftijd zal vallen; dat derhalve ten deze thans niet wordt voldaan aan de verschillende voorwaarden, welke in art. 13 der Lager-onderwijswet 1920 worden gesteld om op een tegemoetkoming als in die wetsbepaling bedoeld, aanspraken te kunnen maken, en mitsdien geen redenen bestaan tot vernietiging of verbetering van het aangevallen raadsbesluit; dat de appellant in beroep aanvoert, dat ingevolge het raadsbesluit de vergoeding eerst wordt toegekend na 28 Februari 1929, als zijn dochtertje den 7-jarigen leeftijd heeft volbracht; dat volgens art. 3, lid 1, der Leerplichtwet de verplichting om te zorgen, dat een kind op een lagere school is ingeschreven aanvangt uiterlijk, zoodra het den leeftijd van 7 jaar heeft bereikt; dat ook volgens dit artikel zijn kind valt in den leerplichtigen leeftijd, daar het woord uiterlijk ten dezen geen twijfel laat, dat ook voor het bereiken van den 7-jarigen leeftijd een kind leerplichtig kan zijn en deze leerplichtige leeftijd feitelijk aanvangt met den dag, waarop een kind als leerling der lagere school is ingeschreven;

Overwegende, dat ingevolge art. 3, 1ste lid, der Leerplichtwet de leerplichtige leeftijd aanvangt met het bereiken door een kind van het zevende levensjaar; dat wel is waar de verplichting om te zorgen, dat het kind de school, waar het als leerling is ingeschreven, geregeld bezoekt, krachtens art. 5, 1ste lid, dezer wet aanvangt met den dag, waarop het voor het eerst op de school als leerling plaats neemt of na inschrijving had kunnen plaats nemen, doch dat deze wetsbepaling van geen invloed is op den leerplichtigen leeftijd, welke in art. 3, 1ste lid, der wet wordt aangegeven;

dat de Raad der gemeente Dubbeldam mitsdien terecht van oordeel is, dat ten aanzien van het op 28 Februari 1922 geboren kind van A. Polak eerst op 28 Februari 1929 aanspraak op tegemoetkoming krachtens art. 13 der Lager-onderwijswet 1920 kan worden gemaakt en Gedeputeerde Staten te recht bij hun bestreden besluit het Raadsbesluit hebben gehandhaafd;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920 en de Leerplichtwet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 31 October 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

VII.

26 November 1928.
N°. 26.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door A. J. Atteveld, te Achttienhoven, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, van 3 April 1928, 3de afdeeling, n°. 775/680, waarbij ongegrond is verklaard het door hem ingesteld beroep tegen het besluit van den raad der gemeente Achttienhoven, van 30 December 1927, waarbij afwijzend is beschikt op zijn verzoek om een gemeentelijke tegemoetkoming in de kosten, bedoeld in art. 13 der Lager-onderwijswet 1920, wegens schoolbezoek van zijn zoontje Johannes Bernardus aan de Roomsch-Katholieke school aan de Grave-van Solmstraat, te Utrecht;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 10 October 1928, n°. 720;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 3 November 1928, n°. 8489, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat de raad van Achttienhoven in zijn vergadering van 30 December 1927 afwijzend heeft beschikt op het verzoek van A. J. Atteveld, aan den Gageldijk 75, te Achttienhoven, om een gemeentelijke tegemoetkoming in de kosten, bedoeld bij art. 13 der Lager-onderwijswet 1920, wegens het bezoeken van zijn zoontje Johannes Bernardus, geboren 19 October 1921, van de Roomsch-Katholieke bijzondere lagere school aan de Grave-van Solmsstraat, te Utrecht, uit overweging, dat volgens een onlangs persoonlijk door burgemeester en wethouders der gemeente gedane opmeting, is komen vast te staan, dat de afstand van het erf van den belanghebbende aan den Gageldijk tot aan de school aan de Grave-van Solmsstraat (loopende over den Kwakeldijk) slechts 3900 Meter bedraagt en mitsdien 100 Meter blijft onder het bij de Wet vastgestelde minimum van 4 K.M.; dat het verzoek van den adressant derhalve niet voor inwilliging vatbaar is;

dat, nadat A. J. Atteveld van dit besluit bij Gedeputeerde Staten van Utrecht in beroep was gekomen, dit College bij besluit van 3 April 1928, 3de afdeeling n°. 775/680, het ingestelde beroep ongegrond heeft verklaard, uit overweging, dat het beroep van den adressant steunt op de overwegingen:

*a.* dat de in het bestreden raadsbesluit aangegeven en, ter berekening van den in art. 13 der Lager-onderwijswet 1920 aangegeven afstand, aannomen weg, voor het verkeer ongeschikt zoude zijn en bovendien gevaarlijk, waarom volgens den adressant die weg niet als maatstaf ter berekening van den hiervoren bedoelden afstand had mogen zijn genomen;

*b.* dat de raad ten onrechte zoude hebben aangenomen, dat, indien de vorenbedoelde weg wordt gevolgd, de in art. 13 voormeld bedoelde afstand van 4 Kilometer niet zou worden overschreden; dat de meerbedoelde weg in het onderhavige geval kan worden beschouwd als de korste begaanbare weg en mitsdien te recht door den raad als maatstaf ter berekening van den afstand tusschen de woning van het betrokken kind en de betrokken bijzondere school is genomen, zoomede, dat het hun college gebleken is, dat die afstand minder dan 4 Kilometer bedraagt; dat de raad te recht op de door den adressant ingediende aanvrage ter bekoming van de bedoelde tegemoetkoming afwijzend heeft beschikt;

dat van dit besluit van Gedeputeerde Staten A. J. Atteveld bij ons in beroep is gekomen, op dezelfde gronden als door hem bij Gedeputeerde Staten aangevoerd;

Overwegende, dat ingevolge art. 3 der Leerplichtwet de leerplichtige leeftijd aanvangt met het bereiken door een kind van het zevende levensjaar;

dat wel is waar de verplichting om te zorgen, dat het kind de school, waar het als leerling is ingeschreven, geregeld bezoekt, krachtens art. 5 dezer wet, aanvangt met den dag, waarop het voor het eerst op de school als leerling plaats neemt of na inschrijving had kunnen plaats nemen, doch dat deze wetsbepaling van geen invloed is op den leerplichtigen leeftijd, welke in art. 3 der wet wordt aangegeven;

dat derhalve ten aanzien van het genoemde op 19 October 1921 geboren kind van A. J. Atteveld eerst van 19 October 1928 af aanspraak op tegemoetkoming krachtens art. 13 der Lager-onderwijswet 1920 zou kunnen worden gemaakt, indien ook voor het overige aan de vereischten van deze wetsbepaling is voldaan;

Overwegende dienaangaande, dat volgens het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten de afstand van de woning van het kind tot de door hem te bezoeken school minder dan 4 K.M. zou bedragen;

dat deze afstand evenwel is gemeten langs den Gageldijk—Langendijk—Kwakkeldijk, waarbij een onbewaakte overgang over een zeer druk bereden spoorweg moet worden gepasseerd;

dat met het oog op het daaraan verbonden zeer groote gevaar, deze weg niet is een zoodanige, welken een kind, nog wel tegen den wil der ouders, verplicht kan worden te begaan;

dat blijkens een, naar aanleiding van een schrijven van de afdeeling van den Raad van State, voor de geschillen van bestuur, ingesteld nader onderzoek, de afstand van de woning van A. J. Atteveld naar de Roomsch-Katholieke bijzondere school aan de Grave-van Solmsstraat, te Utrecht, waar het door hem voor zijn kind gewenscht onderwijs wordt gegeven, over den kortsten begaanbaren weg, zonder dat een onbewaakte spoorwegovergang wordt gepasseerd, 4043 M., dus meer dan 4 K.M. bedraagt, zoodat te recht aanspraak op de bovenbedoelde tegemoetkoming, zij het ook van 19 October 1928 af, kan worden gemaakt;

dat in verband met de omstandigheden van des appelants gezin, deze tegemoetkoming naar billijkheid is te bepalen op f 35 per jaar;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, van 3 April 1928, 3de afdeeling, n°. 775/680, en van het besluit van den Raad der gemeente Achttienhoven, van 30 December 1927, aan A. J. Atteveld te Achttienhoven, in de kosten, verbond aan het bezoeken door zijn zoontje Johannes Bernardus van de Roomsch-Katholieke bijzondere lagere school aan de Grave-van Solmsstraat, te Utrecht, te rekenen van 19 October 1928 en uiterlijk totdat dit kind niet meer in den leerplichtigen leeftijd valt, een tegemoetkoming toe te kennen van f 35 per jaar.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 9 November 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

VIII.

26 November 1928.
N°. 13.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door P. van den Berg, te Egmond-Binnen, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, van 16 Mei 1928, n°. 46, waarbij met handhaving van het besluit van den Raad der gemeente Egmond-Binnen, van 28 November 1927, waarbij, met intrekking van zijn besluit van 21 Mei 1927 aan den adressant ten behoeve van zijn dochter Grietje een tegemoetkoming is verleend in de kosten, verbonden aan het bezoeken van voormeld kind eener school van de door hem gewenschte richting, tot een bedrag van f 2,65 per week buiten de vacantiën, welke tegemoetkoming verschuldigd is, zoolang dat kind binnen den leerplichtigen leeftijd valt en zijn woning op meer dan 4 K.M. is verwijderd van de Christelijke school voor gewoon lager-onderwijs te Egmond aan Zee, het daartegen ingesteld beroep ongegrond is verklaard;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 November 1928, n°. 1008;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 28 November 1928, n°. 9235, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland op 21 Mei 1928 aan den appellant is toegezonden, terwijl het beroepschrift eerst op 23 Juni 1928 bij Ons is ingekomen;

dat mitsdien de termijn, in artikel 17 der Lager-onderwijswet 1920 voor het komen in beroep gegund, niet is in acht genomen;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

den appellant in zijn beroep niet-ontvankelijk te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 26 November 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

IX.

27 Maart 1928.
N°. 17.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door C. C. Soethout en twee andere ouders van kinderen, die de openbare lagere school te Oirschot bezoeken tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 26 October 1927 n°. 173, waarbij goedkeuring is verleend aan het besluit van den Raad der gemeente Oirschot, van 30 Augustus 1927, tot opheffing met ingang van 1 Januari 1928 van de school voor openbaar lager onderwijs in de kom dier gemeente;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 29 Februari 1928, n°. 206;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van 23 Maart 1928, n°. 2296, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen,

Overwegende, dat de Raad der gemeente Oirschot op 30 Augustus 1927 heeft besloten de school voor openbaar lager onderwijs in de kom der gemeente met 1 Januari 1928 op te heffen; dat Gedeputeerde Staten bij besluit van 26 October 1927, G. n°. 173, het raadsbesluit hebben goedgekeurd; dat van het besluit van Gedeputeerde Staten C. C. Soethout en twee andere ouders van kinderen bij Ons in beroep zijn gekomen, aanvoerende, dat het wel zeer goed mogelijk is, dat de onkosten gemaakt ten behoeve van de kinderen der openbare lagere school worden vergeleken met de uitgaven, gemaakt ten behoeve van de kinderen van de Roomsch-Katholieke bijzondere scholen en de gemeente daardoor op de een of andere wijze schade ondervindt, doch dat dit geen motief tot afschaffing van de openbare lagere school mag zijn, dat, wanneer de openbare lagere school wordt afgeschaft, er in de gemeente geen dergelijke school meer is; dat bij behoud dezer school vijf kinderen van de appellanten de school zullen bezoeken, terwijl er thans vier kinderen van hen zich op de school bevinden;

Overwegende, dat het getal leerlingen der openbare lagere school te Oirschot tot 4 is gedaald en dat een belangrijke vermeerdering van dit aantal in de naaste toekomst niet is te verwachten; dat nu wel het bezoeken eener openbare lagere school in een andere gemeente bezwaar oplevert als gevolg van den grooteren afstand der school van hun woning, doch dat aan dit bezwaar door toepassing van artikel 13 der Lager-onderwijswet 1920 voldoende kan worden tegemoet gekomen; dat blijkens de overgelegde stukken het gemeentebestuur, door het gebouw der openbare lagere school beschikbaar te houden voor eventueel weder in te voeren openbaar onderwijs, rekening houdt met de mogelijkheid, dat het wederom tot oprichting eener openbare school zal moeten overgaan; dat daarom voldoende aanleiding bestaat, tot de opheffing van deze openbare lagere school te besluiten;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 27 Maart 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

X.

10 Augustus 1928.
N°. 35.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op de beroepen, ingesteld door 1°. Th. J. Theulings en 14 anderen, zijnde de ouders van alle kinderen, die de openbare lagere school te Neerloon, gemeente Ravenstein, bezoeken, en van de kinderen beneden den leerplichtigen leeftijd; en 2°. den Raad der gemeente Ravenstein tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 22 Februari 1928, G. n°. 309, IIIde afdeeling B., waarbij besloten is opheffing te bevelen van de openbare lagere scholen te Neerloon en te Huisseling, beide van aanvang van het nieuwe schooljaar;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord advies van 25 Juli 1928, n°. 633;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 3 Augustus 1928, n°. 6438, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant bij besluit van 22 Februari 1828, G. n°. 309, IIIde afdeeling B., opheffing hebben bevolen van de openbare lagere scholen te Neerloon en te Huisseling, beide onder de gemeente Ravenstein;

dat Gedeputeerde Staten daarbij hebben overwogen, dat in Ravenstein de navolgende openbare lagere scholen bestaan:

1°. één te Neerloon met 14 leerlingen, met 1 leerkracht en 1 vakonderwijzeres;

2°. één te Huisseling met 16 leerlingen, waarvan 6 meisjes, met 1 leerkracht (tijdelijk) en 1 vakonderwijzeres;

3°. één te Dennenburg met 44 leerlingen, waarvan 22 meisjes, met 2 leerkrachten;

4°. één te Demen met 33 leerlingen, waarvan 3 meisjes, met 2 leerkrachten en 1 vakonderwijzeres;

5°. één te Ravenstein met 88 leerlingen, waarvan 2 meisjes, met 3 leerkrachten;

dat het hoofd der openbare school te Huisseling, uit vrees dat deze school wordt opgeheven, naar het bijzonder onderwijs is overgegaan, en dat in de vacature, ontstaan door zijn vertrek, in afwachting van een mogelijk bevel tot opheffing dier school, slechts door aanstelling van een tijdelijke leerkracht is voorzien; dat op grond van het getal schoolgaande kinderen (namelijk 44), dat de openbare lagere school te Dennenburg bezoekt, geen voldoende termen worden aanwezig geacht, om de opheffing van deze school te bevelen; dat evenwel de beide éénmansscholen, namelijk te Neerloon en te Huisseling, een hinderpaal zijn voor goed onderwijs en dat opheffing dezer scholen aan het gehalte van het onderwijs ter plaatse moet ten goede komen en bovendien een bezuiniging op de kosten van het openbaar onderwijs zal teweegbrengen, namelijk vermindering van de jaarwedden van het onderwijzend personeel, vermindering van kosten van onderhoud, schoonhouden, meubileering, verwarming en verlichting van schoolgebouwen en als gevolg daarvan vermindering der gemeentelijke uitkeeringen ex art. 101 en 103 der Lager-onderwijswet 1920 aan de bijzondere schoolbesturen, welke uitkeeringen verband houden met de kosten van het openbaar onderwijs; dat bovendien de gebouwen, waarin de op te heffen openbare scholen zijn gevestigd, voor de gemeente beschikbaar komen en productief kunnen worden aangewend; dat derhalve met vermindering van het getal dier scholen ook de geldelijke belangen zoowel van het Rijk als van de gemeente worden gebaat; dat voorts toeneming van de bevolking dezer kleine scholen niet is te verwachten, daarentegen wel achteruitgang dier bevolking gedurende de laatste jaren valt waar te nemen; dat, zooals vorenstaand overzicht aantoont, bij de voorgenomen opheffing van de openbare lagere scholen te Huisseling en te Neerloon, voor 30 kinderen, waarvan 6 meisjes, in de behoefte aan onderwijs zal moeten worden voorzien; dat de openbare lagere school in de kom der gemeente wordt bezocht door 88 leerlingen, terwijl er plaats is voor 192 leerlingen, zoodat de 30 kinderen, voor welke schoolruimte moet worden gezocht, zoo noodig allen op de openbare lagere school in de kom zouden kunnen worden ondergebracht; dat in de kom der gemeente bovendien aanwezig is een Roomsch-Katholieke meisjesschool, waarop reeds thans 17 meisjes uit Huisseling en 1 uit Neerloon schoolgaan, zoodat mag worden aangenomen, dat, wanneer de openbare lagere scholen in die gehuchten worden opgeheven, voor de meesten van de vorenbedoelde 6 meisjes, die voor het meerendeel Roomsch-Katholiek zijn, plaatsing zal worden verzocht op gemelde bijzondere school; dat, aangezien in deze school nog een lokaal leeg en ongebruikt staat, de overgang van deze meisjes naar die bijzondere school ook inderdaad mogelijk is; dat derhalve, hoe ook de overgang plaats heeft, voor alle 30 kinderen, voor welke schoolruimte moet worden gezocht, steeds onderdak kan worden verkregen; dat wel is waar de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat bij meerbedoelde opheffing van scholen aan de openbare lagere school in de kom te Ravenstein een leerkracht meer zou moeten worden aangesteld, doch dat, gesteld dat deze maatregel mocht noodig blijken, dan hiertegenover het voordeel staat, dat bij de voorgenomen verdwijning van de scholen te Huisseling en te Neerloon, twee schoolhoofden en twee vakonderwijzeressen kunnen worden ontslagen; dat ook de door de kinderen af te leggen afstanden, om de nieuwe, door hen te bezoeken scholen te bereiken, niet aan opheffing van meerbedoelde scholen in den weg te staan; dat immers reeds thans velen van de kinderen, die de bijzondere meisjesschool en de daaraan verbonden bewaarschool te Ravenstein bezoeken, uit de omliggende parochiën komen en voorts, blijkens een ingesteld onderzoek, de verste afstand tusschen de woningen der kinderen uit Huisseling en uit Neerloon, die de openbare lagere school en de Roomsch-Katholieke meisjesschool te Ravenstein zullen kunnen gaan bezoeken, tot deze scholen 2½ à 3 K.M. bedraagt, en dat deze afstand slechts door een tweetal kinderen uit Huisseling en ook uit Neerloon zal behoeven te worden afgelegd, dat mitsdien deze afstand en dit getal kinderen niet zoo groot zijn, dat op grond daarvan de voorgenomen opheffing van de openbare lager scholen in genoemde gehuchten zou moeten worden tegengehouden; dat daarenboven de wegen in goeden staat verkeeren en geen gevaar opleveren voor de veiligheid en de gezondheid der kinderen; dat, wat de godsdienstige vorming der kinderen betreft, het godsdienstonderwijs thans te Huisseling op school en te Neerloon des winters op school en den overigen tijd van het jaar in de kerk wordt gegeven; dat evenals reeds thans bedoeld onderwijs aan de meisjes — waaronder reeds verschillende uit de omliggende parochiën — van de bijzondere school (kom) in de kerk te Ravenstein gegeven wordt en aan de jongens van de openbare school (kom) in een catechismuslokaal buiten de school te Ravenstein, zulks ook in de toekomst bij overgang van leerlingen kan blijven geschieden; dat immers volgens art. 26 der Lager- onderwijswet bij de regeling der schooltijden door het vrijgeven van uitdrukkelijk in de regeling genoemde en binnen de schooltijden vallende uren gezorgd moet worden, dat de schoolgaande kinderen in de schoollokalen of elders godsdienstonderwijs kunnen genieten en desgewenscht ook de lokalen der openbare school, zoo noodig, verwarmd en verlicht, kosteloos voor het godsdienstonderricht beschikbaar moeten worden gesteld; dat bovendien, mocht prijs worden gesteld op behoud van het bestaande contact tusschen de pastoors der parochiën, waartoe de op te heffen scholen behooren, en haar kinderen, de schooluren zoodanig zouden kunnen worden geregeld, dat de leerlingen, hetzij vóór, hetzij nà de schooltijden, in iedere parochie afzonderlijk godsdienstonderwijs ontvangen; dat echter ook met behoud van de bestaande regeling der schooltijden vorenbedoeld contact mogelijk blijft, aangezien voor ieder der pastoors nog gelegenheid bestaat, aan de tot zijn parochie behoorende kinderen godsdienstonderricht te geven des Zondags en op de vrije Woensdag- en Zaterdagmiddagen;

dat van dit besluit de gemeenteraad van Ravenstein en, wat betreft de bevolen opheffing van de openbare lagere school te Neerloon, Th. J. Theulings en 14 anderen, de ouders van alle kinderen, die de openbare lagere school te Neerloon bezoeken, en van de kinderen beneden den leerplichtigen leeftijd, bij Ons in beroep zijn gekomen;

dat de gemeenteraad in hoofdzaak aanvoert, dat z.i. het geldelijk voordeel, dat voor Rijk en gemeente uit de opheffing van de beide scholen zou volgen, niet opweegt tegen de nadeelen, welke bestaan in het verlies van een eigen school voor de wijken Huisseling en Neerloon en in den afstand, welke de kinderen naar de stadsschool te Ravenstein zullen moeten afleggen;

dat Th. J. Theulings c.s. tegen de opheffing van de school te Neerloon dezelfde bezwaren aanvoeren;

Overwegende, dat het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten op 24 Februari 1928 aan het Gemeentebestuur van Ravenstein is toegezonden, terwijl het beroepschrift van den gemeenteraad eerst op 30 Maart 1928 bij Ons is ingekomen;

dat mitsdien de gemeenteraad den termijn van 30 dagen, in art. 17 der Lager-onderwijswet 1920 voor het instellen van beroep gegund, niet heeft in acht genomen;

Overwegende, ten aanzien van het beroep van Th. J. Teulings c.s., dat blijkens de ambtsberichten de openbare lagere school te Neerloon in 1927 14 leerlingen telde;

dat de opheffing van deze school in het financieel belang van de gemeente en van het Rijk is te achten, terwijl naar het oordeel van het Rijksschooltoezicht het belang van het onderwijs daardoor eer zal worden gebaat dan geschaad;

dat de afstand van Neerloon tot de openbare lagere school te Ravenstein niet zulk een bezwaar is, dat daarin een motief zou zijn gelegen om de openbare lagere school te Neerloon in stand te houden;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

1°. den raad der gemeente Ravenstein in zijn beroep niet-ontvankelijk te verklaren;

2°. het beroep van Th. J. Theulings c.s. ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 10 Augustus 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XI.

30 November 1928.
N°. 8.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door A. Lambo, hoofd der openbare school voor gewoon lager onderwijs te Wijk bij Duurstede, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 26 Juni 1928, 3de afdeeling, n°. 1598/1403, waarbij goedkeuring is onthouden aan 3 besluiten van den raad der gemeente Wijk bij Duurstede, alle van 11 April 1928, strekkende:

1°. tot intrekking van het besluit van 20 December 1926 van dien raad, goedgekeurd bij besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 10 Januari 1927, 3de afdeeling, n°. 136, waarbij, met ingang van 1 Januari 1927, werden opgeheven het 8ste en 9de leerjaar van de school voor meer uitgebreid lager onderwijs dier gemeente;

2°. tot opheffing, met ingang van 1 Januari 1927, van de openbare school voor meer uitgebreid lager onderwijs in die gemeente;

3°. tot oprichting, met ingang van 1 Januari 1927, van een openbare school voor gewoon lager onderwijs, bestaande uit 7 klassen, in die gemeente;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 November 1928, n°. 1009;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 26 November 1928, n°. 9236, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat de raad der gemeente Wijk bij Duurstede bij besluit van 20 December 1926 met ingang van 1 Januari 1927 heeft opgeheven het 8ste en 9de leerjaar van de school voor meer uitgebreid lager onderwijs in die gemeente, welk besluit door Gedeputeerde Staten van Utrecht bij besluit van 18 Januari 1927, 3de afdeeling, n°. 136, is goedgekeurd; dat de gemeenteraad bij 3 besluiten van 11 April 1928, onderscheidenlijk 1°. voornoemd besluit van 20 December 1926 heeft ingetrokken; 2°. met ingang van 1 Januari 1927 de bestaande openbare school voor meer uitgebreid lager onderwijs heeft opgeheven en 3°. met ingang van 1 Januari 1927 heeft opgericht een openbare school voor gewoon lager onderwijs, bestaande uit 7 klassen, welke school zal worden ondergebracht in het gebouw van de voormalige school voor meer uitgebreid lager onderwijs; dat aan deze 3 besluiten Gedeputeerde Staten van Utrecht bij besluit van 26 Juni 1928 hun goedkeuring hebben onthouden, daarbij overwegende ten aanzien van het hiervoren onder 1°. bedoelde raadsbesluit, dat ten gevolge van het raadsbesluit van 20 December 1926 het 8ste en 9de leerjaar van de hiervoren bedoelde school sedert 1 Januari 1927 zijn opgeheven, welk feit niet door intrekking van meerbedoeld besluit te niet kan worden gedaan; dat, wat betreft de hiervoren onder 2°. en 3°. bedoelde raadsbesluiten — afgezien van het feit, dat de bij punt 2 bedoelde school, welke met uitzondering van de 8ste en 9de klasse tot heden in stand is gehouden, niet met ingang van 1 Januari 1927 kan worden opgeheven — uit het bij punt 3 bedoelde besluit blijkt, dat het niet de bedoeling van den raad was tot opheffing van de school over te gaan, doch om de bestaande school, waarop voor 1 Januari 1927 meer uitgebreid lager onderwerd gegeven, door opheffing van de 8ste en 9de klasse, te bestemmen tot een school voor gewoon lager onderwijs, in verband waarmede reeds 20 December 1926 een daartoe strekkend besluit werd genomen; dat van dit besluit A. Lambo, hoofd der openbare school voor gewoon lager onderwijs te Wijk bij Duurstede, bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat dit besluit zijn persoonlijke belangen ten zeerste schaadt en in een dergelijk geval Gedeputeerde Staten van Zuidholland een besluit van den raad der gemeente Vianen wel hebben goedgekeurd; Overwegende, dat sinds 1 Januari 1927, ingevolge het raadsbesluit van 20 December 1926, goedgekeurd bij besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 18 Januari 1927, 3de afdeeling, n°. 136, het 8ste en 9de leerjaar van de voormalige school voor meer uitgebreid lager onderwijs waren opgeheven, zoodat deze school sinds dien datum was omgezet in een school voor gewoon lager onderwijs; dat deze feitelijke toestand niet kan worden veranderd door de intrekking van het voornoemde raadsbesluit van 20 December 1926, waarbij tot opheffing van het 8ste en 9de leerjaar was besloten;

dat mitsdien Gedeputeerde Staten te recht tegen deze intrekking bezwaar hebben gemaakt en aan het daartoe strekkende raadsbesluit van 11 April 1928 de goedkeuring hebben onthouden;

dat, nu dit raadsbesluit niet goedgekeurd kan worden, ook aan de andere raadsbesluiten van 11 April 1928, welke naast het raadsbesluit van 20 December 1926 geen zin hebben, goedkeuring behoort te worden onthouden;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 30 November 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XII.

21 December 1928.
N°. 90

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door M. Frankhuijzen en 8 andere ouders van kinderen, die de openbare lagere school te Hoogmade, gemeente Woubrugge, bezoeken, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 29 November 1927, n°. 33, waarbij goedkeuring is verleend aan het besluit van den raad der gemeente Woubrugge van 17 Februari 1927 tot opheffing van de openbare lagere school n°. 2, in de buurtschap Hoogmade, met ingang van 1 April 1927 of, in geval van ingesteld beroep, met ingang van den dag, waarop het besluit zal zijn gehandhaafd;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 21 November 1928, n°. 726;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 17 December 1928, n°. 9451, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat de raad der gemeente Woubrugge bij besluit van 17 Februari 1927 heeft besloten o. a. tot opheffing der openbare lagere school nº. 2, in de buurtschap Hoogmade aldaar, met ingang van 1 April 1927 of, in geval van ingesteld beroep, met ingang van den datum, waarop het besluit zal zijn gehandhaafd; dat, nadat M. Frankhuijzen en anderen bij Gedeputeerde Staten tegen het raadsbesluit bezwaren hadden ingebracht, Gedeputeerde Staten bij besluit van 29 November 1927 het besluit hebben goedgekeurd uit overweging, dat de kinderen, die thans de openbare lagere school te Hoogmade bezoeken, bij opheffing dezer onderwijsinrichting op een vrij aanzienlijken afstand der dan naastbijgelegen openbare lagere school, namelijk van die te Woubrugge-dorp, komen te wonen; dat zulks echter nauwelijks als een bezwaar kan worden aangemerkt, nu toch een autobus de betrokken kinderen dagelijks naar en van de school zal vervoeren en de kosten, aan dit transport verbonden, ingevolge het bepaalde bij art. 13 der voormelde wet, als regel gedeeltelijk, doch zoo noodig geheel, door de gemeente zullen worden gedragen; dat voorts wel is waar het ontbreken van een gelegenheid om tusschen den ochtend- en den middagschooltijd de ouderlijke woning te bezoeken voor de betrokken kinderen bezwaren medebrengt, doch dat deze, nu de wet eenmaal een regeling als in het genoemde artikel kent, niet beslissend kunnen zijn; dat de af te leggen weg inderdaad vrij smal is en aan weerszijden door water is begrensd, doch dat, blijkens de ter openbare vergadering van hun college door den burgemeester der gemeente Woubrugge afgelegde en door niemand weersproken verklaring, de breedte van het wegvlak overal toelaat, dat 2 voertuigen elkander daarop kunnen passeeren, en voorts, dat zich ter weerszijden van het weglichaam slechts polderslooten bevinden; dat bij een transport, dat met de noodige voorzichtigheid wordt geleid, dan ook geen gevaar voor de veiligheid der betrokken kinderen is te duchten; dat deze meening blijkens het ontvangen rapport van den hoofdingenieur van den provincialen waterstaat van Zuidholland, door deze autoriteit wordt gedeeld en ten overvloede steun vindt in het feit, dat reeds sinds geruimen tijd te Woubrugge-dorp woonachtige kinderen met hetzelfde vervoermiddel, dat ook thans gebezigd zal worden en onder dezelfde leiding, geheel denzelfden weg afleggen zonder dat zulks tot bezwaren, noch van de zijde der betrokken ouders, noch van anderen, heeft aanleiding gegeven; dat in deze algeheele gelijkheid van vervoer in de gegeven omstandigheden voorts een voldoende waarborg is gelegen voor het betrachten der vereischte voorzichtigheid, ook in het onderwerpelijke geval; dat ongegrond moet worden geacht de vrees van de adressanten als zou aan 2 achterlijke kinderen, bij hun overgang van de openbare lagere school te Hoogmade naar die te Woubrugge-dorp, niet langer bijzondere aandacht bij het geven van het onderwijs kunnen worden geschonken; dat toch te Hoogmade één onderwijzer met het geven van onderwijs in alle klassen der school is belast, terwijl te Woubrugge-dorp wel is waar het aantal leerlingen doch evenzeer het aantal onderwijskrachten grooter is; dat evenmin als steekhoudend kan worden aangemerkt de bewering van de adressanten, dat de kosten van verbouwing en herstelling der openbare lagere school met woonhuis te Hoogmade op een geringer bedrag behooren te worden gesteld dan in het aangevallen raadsbesluit is geschied; dat toch het in bedoeld besluit ten deze vermelde bedrag steunt op een door den gemeenteopzichter, na een plaatselijk onderzoek en een onderhoud met den betrokken inspecteur van het lager onderwijs, ingediende raming van kosten, terwijl de meening van de adressanten blijkbaar slechts gegrond is op een door een timmerman geuite aanvankelijke meening; dat voorts de mededeeling van Frankhuijzen c.s., dat zij op de aanstelling eener bevoegde leerkracht voor het vak nuttige handwerken geen prijs stellen, buiten beschouwing moet blijven, nu ingevolge het bepaalde in art. 36, 8ste lid der gemelde wet, zoo mogelijk een bevoegde leerkracht als evenbedoeld moet worden benoemd, de mogelijkheid tot een zoodanige aanstelling in het onderhavige geval zeer zeker bestaat en bovendien de ouders van leerlingen eener openbare lagere school geenerlei invloed kunnen uitoefenen op de aanstelling van onderwijzeressen als hier bedoeld; dat als onjuist moet worden aangemerkt de zienswijze van de adressanten als zou door de opheffing der openbare lagere school geen bezuiniging voor de gemeentekas worden verkregen; dat toch de exploitatiekosten dezer school, zelfs wanneer daarbij de thans vereischte herstellingskosten buiten beschouwing worden gelaten, per leerling vrij hoog zijn; dat wel kan worden tegengeworpen, dat tegenover de bezuiniging, die bij opheffing der onderwerpelijke school zal worden verkregen, een uitgaaf zal staan aan uitkeeringen als bedoeld in art. 13 der gemelde wet, doch dat deze gemeentelijke bijdragen in de kosten van vervoer, ook naar de meening van den betrokken hoofdinspecteur van het lager onderwijs, geenszins het bedrag zullen vorderen, dat door de adressanten in hun bezwaarschrift wordt geraamd; dat alzoo alle factoren aanwezig zijn om in het onderwerpelijke geval tot een wijze van vervoer ten deze te geraken, welke slechts weinig kosten zal behoeven mede te brengen; dat mitsdien mag worden aangenomen, dat de door den raad voornoemd genomen maatregel metterdaad een blijvende bezuiniging voor de gemeentekas zal opleveren; dat bovendien bij de opheffing als hierbedoeld de uitgaven van het Rijk vermindering zullen ondergaan, namelijk aanvankelijk met een gedeelte en vervolgens met het totaal van het bedrag, dat thans als wedde aan het hoofd der op te heffen school wordt uitgekeerd; dat ten slotte wel is waar het leerlingental der op te heffen school zeer onlangs eenigszins is opgevoerd en in de naaste toekomst waarschijnlijk nog eenigermate zal worden verhoogd, dat dat niet valt aan te nemen, dat in deze buurtschap, met een vrijwel geheel Roomsch-Katholieke landbouwende bevolking en een R.-K. lagere school, te eeniger tijd zich een inrichting van openbaar onderwijs met een behoorlijk aantal leerlingen zal kunnen ontwikkelen; dat in deze omstandigheden moet worden aangenomen, dat geen voldoende termen bestaan om het raadsbesluit, dat ongetwijfeld geacht moet worden de financieele belangen, zoowel van het Rijk als van de gemeente, te dienen en waartegen, noch uit een onderwijskundig oogpunt, noch uit anderen hoofde steekhoudende bezwaren kunnen worden ingebracht, weder ongedaan te maken; dat de appellanten in beroep aanvoeren, dat de opheffing der school niet is in hun belang, noch in dat van hun kinderen, leerlingen dier school; dat ook het belang van de buurtschap Hoogmade medebrengt, dat de school blijft gehandhaafd;

Overwegende, dat blijkens inlichtingen, ingewonnen naar aanleiding van een schrijven van de afdeeling van den Raad van State voor de geschillen van bestuur, het aantal leerlingen, dat de openbare school te Hoogmade bezoekt, thans 10 bedraagt en, naar te verwachten is, binnenkort niet onaanzienlijk zal stijgen; dat bij opheffing der school voor deze kinderen wel is waar in dezelfde gemeente gelegenheid blijft bestaan om openbaar lager onderwijs te ontvangen, met name te Woubrugge-dorp; dat echter aan het bezoeken van deze school door de meergenoemde kinderen bezwaren zijn verbonden wegens den grooten afstand, dien de school van hun woningen is verwijderd, aan welke bezwaren onder de omstandigheden, zooals zij zich hier voordoen, mede naar het oordeel van den hoofdinspecteur van het lager onderwijs of niet of slechts ten deele zoude worden te gemoet gekomen door het door den raad beoogde vervoer dezer kinderen per autobus; dat onder deze omstandigheden moet worden aangenomen, dat de gemeenteraad van Woubrugge ten onrechte de openbare lagere school in de buurtschap Hoogmade heeft opgeheven en dat Gedeputeerde Staten ten onrechte bedoeld besluit van den gemeenteraad hebben goedgekeurd;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 29 November 1927, nº. 33, en het daarbij goedgekeurde besluit van den raad der gemeente Woubrugge van 17 Februari 1927 tot opheffing der openbare lagere school nº. 2 in de buurtschap Hoogmade te vernietigen.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 21 December 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

XIII.

6 Februari 1928
N°. 9.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den raad der gemeente Bloemendaal tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 25 Mei 1927, n°. 1, waarbij zijn besluit van 18 November 1926, tot het verleenen van ontslag aan mevrouw G. M. Klinkenberg—Meeter, met ingang van 18 November 1926, uit haar betrekking van onderwijzeres aan de openbare lagere school E te Vogelenzang in die gemeente, is vernietigd;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 11 Januari 1928, n°. 22;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 1 Februari 1928, n°. 907, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat de raad der gemeente Bloemendaal bij besluit van 18 November 1926 aan G. M. Klinkenberg—Meeter ontslag heeft verleend als onderwijzeres aan de openbare lagere school E te Vogelenzang, in die gemeente; dat de raad daarbij heeft overwogen, dat mevrouw G. M. Klinkenberg—Meeter, onderwijzeres aan de openbare lagere school E te Vogelenzang, in die hoedanigheid een aan haar zorg toevertrouwden 7-jarigen leerling zoodanig heeft geknepen, dat nog 4 weken daarna de daardoor ontstane verwondingen niet volkomen genezen waren en dien leerling bovendien en tegelijkertijd heeft geschopt; dat bij het hoofd der school zich reeds herhaaldelijk ouders met klachten over het hardhandig optreden van die onderwijzeres aan de school hadden vervoegd, die door hem steeds waren gesust; dat het plegen van zoo ernstige feitelijkheden, als waaraan zij zich heeft schuldig gemaakt, bij een onderwijzeres niet kan worden geduld en dat zij, ook wanneer leerlingen niet gehoorzaam zijn, genoeg zelfbeheersching behoort te bezitten om zich niet tot dergelijke afkeurenswaardige handelingen te laten verleiden; dat, nadat G. M. Klinkenberg—Meeter bij Gedeputeerde Staten van Noordholland in beroep was gekomen, dit college bij besluit van 25 Mei 1927 het raadsbesluit heeft vernietigd; dat Gedeputeerde Staten daarbij hebben overwogen, dat burgemeester en wethouders van Bloemendaal — in overeenstemming met het advies van den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Haarlem — de onderwijzeres wegens het in de eerste overweging van het raadsbesluit genoemde feit aanvankelijk hebben gestraft met schorsing voor den tijd van 14 dagen met behoud van wedde, welke schorsing later nog met 5 dagen is verlengd; dat burgemeester en wethouders, blijkens hun desbetreffend voorstel aan den raad, nadien tot het inzicht zijn gekomen, dat de appellante, ondanks herhaalde terechtwijzingen van het hoofd der school, reeds dikwijls hardhandig was opgetreden, en dat zij daarin mede aanleiding hebben gevonden den raad voor te stellen haar onmiddellijk ingaand ontslag te verleenen, met welk voorstel de raad, blijkens de tweede overweging van zijn besluit, zich heeft vereenigd; dat het ontslag derhalve niet slechts is gebaseerd op het feit, waarvoor de appellante door burgemeester en wethouders was geschorst, doch mede op andere feiten van beweerd hardhandig optreden; dat noch uit de gewisselde stukken, noch bij de mondelinge behandeling ter openbare vergadering van Gedeputeerde Staten, hetzij het bestaan van zoodanig andere feiten, hetzij het meermalen deswege door het hoofd der school aan de appellante geven van terechtwijzingen, is komen vast te staan; dat daarentegen uit de verklaringen van het hoofd der school ter openbare vergadering is gebleken, dat hem uit eigen waarneming omtrent zoodanige feiten niets bekend is geworden, en dat, hetgeen hij deswege aan burgemeester en wethouders heeft gerapporteerd, nagenoeg uitsluitend steunde op mededeelingen, hem geworden, nadat het feit, in de eerste overweging van het raadsbesluit vermeld, ruchtbaar was geworden, mededeelingen, waarvan de juistheid, ook blijkens het dienaangaande door de politie ingestelde onderzoek, niet kon worden gecontroleerd; dat ook uit het ambtsbericht van den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Haarlem blijkt, dat hem, noch door het hoofd der school, noch door een der ouders van schoolgaande kinderen, noch door iemand anders, vóór October 1926 iets is medegedeeld omtrent hardhandig optreden van de appellante, zoodat het feit, waarvoor de appellante door burgemeester en wethouders is geschorst — in welke straf zij heeft berust — derhalve naar het oordeel van Gedeputeerde Staten als een op zich zelf staand incident moet worden beschouwd, doch niet als een symptoon van doorloopend gebrek aan zelfbeheersching tegenover haar leerlingen; dat, waar niet is gebleken, dat het op zich zelf afkeurenswaardige feit, waarvoor de appellante door burgemeester en wethouders was gestraft met schorsing — nog daargelaten of het in het ontslagbesluit juist is omschreven —( een schakel vormt in een reeks andere feiten van soortgelijken aard, de overwegingen, waarop de raad het ontslag heeft doen steunen, in haar onderling verband en samenhang onjuist moeten worden geacht; dat het raadsbesluit mitsdien niet kan worden gehandhaafd; dat van dit besluit de raad der gemeente Bloemendaal bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat, daar vaststaat, dat mevrouw Klinkenberg—Meeter den jongen Krijn van Veen heeft geschopt en geknepen, dit, gevoegd bij de omstandigheid, dat zij den jongen reeds eerder met een boek een slag op het hoofd heeft gegeven en hem bovendien eens in een kolenhok heeft geworpen — afgezien van de vraag of de nadien ontstane breuk al of niet een gevolg is van mevrouw Klinkenberg's optreden —, reeds voldoende reden is om aan te nemen, dat zij niet over voldoende zelfbeheersching beschikt om met gerustheid schoolkinderen aan haar zorg toe te vertrouwen en dat zij mitsdien voor haar werk niet geschikt is;

Overwegende, dat de onderwijzeres G. M. Klinkenberg—Meeter door burgemeester en wethouders van Bloemendaal voor het feit, dat zij een 7-jarigen leerling heeft geschopt en geknepen, is getraft met schorsing; dat zij daarom voor dit feit niet nogmaals mag worden gestraft door het geven van ontslag; dat voorts tegenover de ontkenning van de onderwijzeres niet is komen vast te staan, dat zij voornoemden leerling reeds eerder met een boek een slag op het hoofd heeft gegeven, dat wel vaststaat, dat zij hem eens in een niet donker en niet gesloten kolenhok heeft geplaatst, doch niet, dat zij hem daarin heeft geworpen; dat zij voorts, blijkens het rapport van den hoofdinspecteur van het lager onderwijs in de 4de hoofdinspectie, nog al eens te laat op school kwam en eigenmachtig van den lesrooster afweek; dat al deze voornoemde feiten, voor zoover zij zijn komen vast te staan, echter, mede gelet op haar toestand van zwangerschap, niet voldoenden grond opleveren om aan deze onderwijzeres, wegens gemis aan zelfbeheersching of verantwoordelijkheid, ontslag te verleenen; dat dan ook het hoofd der school deze feiten, die hem bekend waren, niet zoo ernstig heeft geacht, dat hij daarvan vóór de uitgesproken schorsing heeft melding gemaakt, terwijl ook de groote meerderheid der ouders zich ten voordeele der onderwijzeres heeft uitgesproken;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 6 Februari 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XIV.

2 Juli 1928
N°. 135.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door C. de Jonge, te Almelo, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 27 December 1927, 2de afdeeling, n°. 12315/8316, opgenomen in het *Provinciaal Blad van Overijssel* van 30 December 1927, n°. 133, waarbij is verklaard, dat de appellant door den raad der gemeenten Vriezenveen bij besluit van 28 November 1927, n°. 9/XII, met ingang van 3 Decembèr

1927 ongevraagd niet eervol ontslagen onderwijzer aan de openbare lagere school in wijk VI in die gemeente, de bevoegdheid tot het geven van onderwijs heeft verloren;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 6 Juni 1928, n°. 510;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 23 Juni 1928, n°. 5014, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat de raad van Vriezenveen in zijn vergadering van 28 November 1927 aan C. de Jonge, wegens hem ten laste gelegde en door hem bekende onzedelijke handelingen, meermalen gepleegd met meerdere vrouwelijke leerlingen van de openbare lagere school in wijk VI aldaar, met ingang van 3 December 1927 ongevraagd niet eervol ontslag heeft verleend als onderwijzer aan de genoemde school; dat Gedeputeerde Staten van Overijssel daarop bij besluit van 27 December 1927, 2de afdeeling, n°. 12315/8316, met toepassing van art. 38, 3de lid, der Lager-onderwijswet 1920, hebben verklaard, dat de niet eervol ontslagen onderwijzer C. de Jonge, voornoemd, de bevoegdheid tot het geven van onderwijs heeft verloren; dat Gedeputeerde Staten daarbij hebben overwogen, dat uit de betrekkelijke stukken is gebleken, dat een terugkeer van de Jonge in den arbeid bij het lager onderwijs een gevaar voor de school en voor hem zelf is te achten en het mitsdien noodzakelijk moet worden geacht hem de bevoegdheid tot het geven van onderwijs te ontnemen; dat van dit besluit van Gedeputeerde Staten C. de Jonge bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat hij, ondanks den ernst van de door hem begane feiten, waarvan hij diep berouw heeft, en ter zake van welke feiten hij door de arrondissements-rechtbank te Almelo is veroordeeld tot een gevangenisstraf voor den tijd van 4 maanden met ontzegging van het recht om onderwijs te geven voor den tijd van 5 jaar, zich bewust is steeds een toegewijd onderwijzer te zijn geweest, met zeer groote liefde voor het onderwijs; dat hij er zich volkomen van bewust is, dat hij den eersten tijd in geen geval een benoeming als onderwijzer zou hebben te wachten, terwijl de mogelijkheid daartoe bovendien door de beslissing der rechtbank de eerste jaren is uitgesloten, doch hij niet kan inzien, dat het noodig is, dat hem alle hoop wordt ontnomen, en de weg naar de school voor goed voor hem wordt afgesneden; dat hij hierbij nog wil aanvoeren, dat de reclasseeringsambtenaar te Almelo in diens rapport van meening is, dat hij niet voor goed uit de school verwijderd behoeft te worden gehouden, terwijl de deskundige zenuwarts, dr. D. J. Beck, te Enschede, die hem onderzocht, van dezelfde meening is; dat ook de Officier van Justitie in zijn requisitoir ter terechtzitting de meening heeft uitgesproken, dat hij niet voorgoed uit de school verwijderd behoefde te worden, hoewel ZijnEdelAchtbare een tijdelijke verwijdering noodig achtte; dat hij er ten slotte op wil wijzen, dat Gedeputeerde Staten hun beslissing hebben genomen, zonder kennis te hebben genomen van het strafdossier, waarin zich o.a. de rapporten van den reclasseeringsambtenaar en den zenuwarts bevinden, en vóórdat het vonnis der rechtbank was gewezen;

Overwegende, dat met de organen van het Rijksschooltoezicht moet worden aangenomen, dat de veiligheid der schooljeugd zich tegen een terugkeer in de school van den onderwijzer C. de Jonge verzet; dat diens persoonlijk belang ten deze voor dat der school behoort te wijken; dat Gedeputeerde Staten mitsdien te recht hebben verklaard, dat deze niet-eervol ontslagen onderwijzer de bevoegdheid tot het geven van onderwijs heeft verloren;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Pefor, 2 Juli 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

XV.

31 October 1928
N°. 38.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door mejuffrouw W. B. E. Heynens, onderwijzeres aan de openbare lagere school te Eysden, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 27 April 1928, 2de afdeeling, La. 3885/4 L, waarbij, met handhaving van het besluit van den raad der gemeente Eysden van 13 December 1927, strekkende o. a. tot het verleenen van eervol ontslag, met ingang van 1 Januari 1928, aan de appellante als onderwijzeres aan de openbare lagere school in die gemeente, wegens opheffing met ingang van dien datum van een betrekking van onderwijzer(es) aan gemelde school, het daartegen door de appellante ingestelde beroep ongegrond is verklaard;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 3 October 1928, n°. 909;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 25 October 1928, n°. 8325, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat de raad der gemeente Eysden bij besluit van 13 December 1927 aan W. B. E. Heynens ongevraagd eervol ontslag heeft verleend als een onderwijzeres aan de openbare lagere school aldaar wegens opheffing van een betrekking van onderwijzer(es) aan genoemde school in verband met het aantal kinderen; dat van dit besluit W. B. E. Heynens bij Gedeputeerde Staten van Limburg in beroep is gekomen, o. m. aanvoerende, I. dat aan het raadsbesluit rechtskracht moet worden ontzegt, wijl op 25 November 1927 door Gedeputeerde Staten werd vernietiegd het raadsbesluit van 1 April 1927, waarbij haar voor de tweede maal ongevraagd eervol ontslag werd verleend, tegen welk vernietigingsbesluit door haar krachtens art. 17 der Lager-onderwijswet 1920 bij de Kroon hooger beroep is ingesteld, waarop nog geen beslissing is genomen; II. het, wegens gemis van een daartoe strekkende voordracht van burgemeester en wethouders aan den gemeenteraad, niet gehandhaafd kan worden; III. dat de materieele inhoud van het gevallen besluit in strijd is met de wet en het algemeen belang, aangezien: *a.* art. 29 der Lager-onderwijswet 1920 bepaalt, dat het onderwijs in de laagste twee (c.q. drie) leerjaren eener school voor gewoon lager onderwijs zoo eenigszins mogelijk wordt opgedragen aan onderwijzeressen; *b.* bij het ontslag van onderwijzers, in verband met de vermindering van het aantal leerlingen, de raad in de eerste plaats rekening heeft te houden met de belangen van het onderwijs en dat onderwijsbelang i.c. meer gediend zou zijn geweest met het ontslag van een andere leerkracht dan de appellante;

dat Gedeputeerde Staten van Limburg bij besluit van 27 April 1928 het beroep ongegrond hebben verklaard, daarbij ten aanzien van de voornoemde in beroep aangevoerde punten, ad Ium, dat bij hun besluit van 25 November 1927, La. 13008/3 E, 2de afdeeling, in beroep is vernietigd het besluit van den raad der gemeente Eysden van 1 April 1927, waarbij de appellante met ingang van 1 Mei 1927 ongevraagd eervol ontslag werd verleend als onderwijzeres aan de openbare lagere school aldaar; dat deze vernietiging is geschied op grond, dat de stemming over de door burgemeester en wethouders, overeenkomstig art. 38, 1ste lid, letter *b*, der Lager-onderwijswet 1920, aan den raad gedane voordracht tot ontslag, in strijd met art. 52 der Gemeentewet, niet mondeling, doch bij besloten en ongeteekende briefjes heeft plaats gehad; dat de Raad in die vernietiging heeft berust, doch de appellante krachtens art. 17 der Lager-onderwijswet 1920 bij de Kroon in hooger beroep is gekomen om verbetering der gronden, waarop de vernietiging steunt; dat dit beroep van de appellante, ook al is daaromtrent nog niet beslist, naar het oordeel van Gedeputeerde Staten niet medebrengt, dat de raad onbevoegd zou zijn een genomen beslissing, die om formeele gronden is vernietigd, andermaal in den goeden vorm te nemen; ad Ium, dat door burgemeester en wethouders wel degelijk, onder dagteekening van 10 December 1927, een schriftelijke voordracht tot het verleenen van ongevraagd eervol ontslag aan de appellante aan den raad is gedaan,

waarvan een afschrift aan dit college is overgelegd; ad III*um*, dat, waar volgens ontvangen schrijven van burgemeester en wethouders van Eysden van 2 Februari 1928, nº. 42, op 1 Januari 1928 geen leerlingen de 1ste en 2de klasse der openbare lagere school bezochten, appellantes beroep op het bepaalde in art. 29 der Lager-onderwijswet 1920 in deze niet opgaat; dat het voorts niet op den weg van Gedeputeerde Staten ligt in een beoordeeling te treden van de gronden, welke den raad er toe geleid hebben de appellante, in plaats van een andere leerkracht, voor ontslag in aanmerking te doen komen; dat van dit besluit W. B. E. Heynens bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat het raadsbesluit van 13 December 1927 het derde is eener reeks besluiten, waarbij haar telkens ontslag is verleend, van welke de beide eerste door Gedeputeerde Staten werden vernietigd, terwijl de vernietiging in het eerste geval in hooger beroep werd gehandhaafd en het tweede geval in hooger beroep aanhangig is; dat zij ter vereenvoudiging en ter bekorting de vrijheid neemt te verwijzen naar hetgeen door haar in de beide eerste gevallen werd betoogd en naar hetgeen door haar werd aangevoerd in haar laatste beroepschrift aan Gedeputeerde Staten van Limburg; dat zij voorts handhaaft, dat hernieuwde behandeling van haar zaak door den raad, hangende het beroep, ontoelaatbaar was; dat voorts de schriftelijke voordracht, die 3 dagen vóór de raadsvergadering aan den raad zou zijn gedaan, nimmer is uitgereikt aan of ter kennis gebracht van het raadslid, hetwelk haar omtrent den feitelijken gang der behandeling ter vergadering van voorlichting heeft gediend; dat de aangelegenheid van het ontslag niet voorkomt op de agenda van de raadsvergadering van 13 December 1927 en dat bedoeld raadslid — onkundig van het voornemen eener nieuwe behandeling — zich door die hernieuwde behandeling volmaakt overrompeld zag; dat de mededeeling, dat op 1 Januari 1928 geen leerlingen de 1ste en 2de klasse der openbare school bezochten, feitelijk als juist kan worden erkend — de school immers wordt ten gevolge van den algemeenen bekenden slechten toestand op het gebied van het openbaar lager onderwijs te Eysden hoe langer hoe meer ontvolkt, welke ontvolking in steeds sneller tempo gaat, sinds de appellante aan die school niet meer verbonden is —, doch dat daaruit de juistheid naar voren treedt van het door haar reeds vroeger gestelde, dat nl. het openbaar belang, i.c. het onderwijsbelang te Eysden, gediend zou zijn met het ontslag van één of meer leerkrachten, andere dan de appellante; dat Gedeputeerde Staten wel degelijk bevoegd zijn om in beroep de vraag te beoordeelen, of niet een andere onderwijzer eerder voor ontslag in aanmerking kwam;

Overwegende ten aanzien van het bezwaar van de appellante, dat de raad van Eysden, hangende haar beroep tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 25 November 1927, haar niet opnieuw ontslag had mogen verleenen, dat bij voornoemd besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 25 November 1927, overeenkomstig het verzoek van de appellante, was vernietigd het besluit van den raad der gemeente Eysden van 1 April 1927, waarbij met ingang van 1 Mei 1927 haar eervol ontslag als onderwijzeres aan de openbare school voor gewoon lager onderwijs in die gemeente was gegeven; dat dit besluit van Gedeputeerde Staten berustte op den enkelen grond, dat in strijd met het bepaalde in art. 52 der Gemeentewet het besluit van den raad bij schriftelijke stemming was aangenomen; dat daarop de raad bij besluit van 13 December 1927 aan de appellante met ingang van 1 Januari 1928 eervol ontslag heeft verleend uit voornoemde betrekking; dat op dien dag tegen voormeld besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 25 November 1927, nog geen beroep was ingesteld, aangezien het beroepschrift van de appellante tegen dit besluit eerst op 24 December 1927 bij Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en op 28 December d.a.v. bij Ons is ingekomen, zoodat het eerste bezwaar van de appelante feitelijken grondslag mist; dat wel is waar op 13 December 1927 de wettelijke termijn om tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van 25 November 1927 in beroep te gaan nog niet was verstreken, doch dat zulks niet in den weg staat aan 's raads bevoegdheid om het wegens overtreding van een wettelijk vormvoorschrift vernietigd besluit opnieuw in den goeden vorm te nemen;

Overwegende ten aanzien van het bezwaar van de appellante betreffende het ontbreken van een schriftelijke voordracht en de omstandigheid, dat de aangelegenheid van het ontslag niet op de agenda van de raadsvergadering van 13 December 1927 voorkwam, dat blijkens de stukken de schriftelijke voordracht wel aan den raad is gedaan, terwijl de omstandigheid, dat een voorstel om aan de appellante ontslag te verleenen niet op de aganda vermeld stond, niet aan de rechtsgeldigheid van het ontslagbesluit in den weg staat, aangezien de raad volgens art. 42 der Gemeentewet, behoudens de slotbepaling van art. 49, welke in dit geval niet van toepassing was, steeds kan beraadslagen en besluiten over andere zaken dan de agenda vermeldt;

Overwegende ten aanzien van het bezwaar, dat zij niet allereerst voor ontslag in aanmerking had mogen komen, dat aan de appellante kan worden toegegeven, dat Gedeputeerde Staten en in beroep Wij bevoegd zijn om te beoordeelen of te recht aan de appellante ontslag is verleend jegens overtolligheid van een der onderwijzers;

dat bij het verleenen van ontslag op zoodanigen grond eenerzijds rekening behoort te worden gehouden met de billijkheid ten opzichte van het onderwijzend personeel en anderzijds met de belangen van het onderwijs;

dat, gelet op de billijkheid ten opzichte van het onderwijzend personeel aan de openbare school voor gewoon lager onderwijs te Eysden, de appellante, die ongehuwd was, verreweg het geringste aantal dienstjaren telde en het laatst aan de school benoemd was, in de eerste plaats voor ontslag in aanmerking kwam;

dat deze bij de noodzakelijke afvloeiing meest redelijke gang van zaken, blijkens de rapporten van het Rijksschooltoezicht, in geenen deele schadelijk kan worden geacht voor het onderwijsbelang, daar juist de laagste klassen, waar de appellante les gaf, in de laatste jaren uiterst slecht bezet waren;

dat mitsdien de raad van Eysden te recht aan de appellante ontslag heeft verleend en Gedeputeerde Staten van Limburg dit besluit in beroep te recht hebben gehandhaafd.

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 31 October 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XVI.

21 Juli 1928
Nº. 270.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door mejuffrouw W. B. E. Heynens, onderwijzeres aan de openbare lagere school te Eysden, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 25 November 1927, 2de afdeeling, La. 13008/3 E, waarbij met vernietiging van het besluit van den raad der gemeente Eysden van 1 April 1927, strekkende o. a. tot het verleenen van eervol ontslag met ingang van 1 Mei 1927 aan de appellante als onderwijzeres aan de openbare school voor gewoon lager onderwijs in die gemeente, wegens opheffing met ingang van dien datum van een betrekking van onderwijzer(es) aan gemelde school, het daartegen door de appellante ingesteld beroep gegrond is verklaard;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 30 Mei 1928, nº. 509;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 4 Juli 1928, n°. 5355, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat de raad der gemeente Eysden bij besluit van 1 April 1927 met ingang van 1 Mei 1927 aan W. B. F. Heynens ongevraagd eervol ontslag heeft verleend als onderwijzeres aan de openbare lagere school, aldaar, wegens opheffing van een betrekeking van onderwijzer(es) aan gemelde school in verband met het aantal leerlingen; dat, nadat de ontslagen onderwijzeres bij Gedeputeerde Staten van Limburg in beroep was gekomen, dit college bij besluit van 25 November 1927 het raadsbesluit heeft vernietigd, daarbij overwegende, dat de appellante ter ondersteuning van haar beroep o. m. aanvoert, dat het raadsbesluit, waarbij haar ontslag is verleend, niet op wettige wijze is tot stand gekomen, aangezien de stemming over de door burgemeester en wethouders, overeenkomstig art. 38, 1ste lid, letter *b*, der Lager-onderwijswet 1920, gedane voordracht schriftelijk heeft plaats gehad; dat uit het ingestelde onderzoek gebleken is, dat de stemming over de evenbedoelde voordracht inderdaad heeft plaats gehad bij gesloten en ongeteekende briefjes, dat art. 52 der Gemeentewet bepaalt, dat over alle zaken mondeling en bij hoofdelijke oproeping en alleen bij het doen van keuzen of voordrachten van personen bij gesloten en ongeteekende briefjes wordt gestemd; dat hier van het doen eener keuze of eener voordracht door den raad geen sprake was en mitsdien het bestreden besluit is genomen in strijd met de wet; dat onder deze omstandigheden, hetgeen overigens door de appellante ter ondersteuning van haar beroep wordt aangevoerd, buiten beschouwing kan blijven; dat van dit besluit van Gedeputeerde Staten de appellante bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat verschillende vernietigingsgronden waren aangevoerd, welke voor de quaestie van haar ontslag van principieeler beteekenis waren dan de overtreding eener formeele bepaling van de Gemeentewet; dat dit belang ten duidelijkste spreekt uit de omstandigheid, dat de raad der gemeente Eysden op 13 December 1927 — na kennis te hebben genomen van de vernietiging door Gedeputeerde Staten — onmiddellijk een nieuw besluit tot ontslag heeft genomen, waartoe de raad niet had kunnen overgaan, indien Gedeputeerde Staten de overige door haar aangevoerde vernietigingsgronden in hun beschouwing hadden betrokken; dat zij mitsdien verzoekt het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg te verbeteren, dan wel ter verbetering naar genoemd college terug te wijzen;

Overwegende, dat, nu Gedeputeerde Staten te recht hebben beslist, dat het besluit van den raad van Eysden was genomen in strijd met art. 52 der Gemeentewet, buiten beschouwing kon blijken hetgeen overigens door de appellante ter ondersteuning van haar beroep was aangevoerd;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Finse, 21 Juli 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XVII.

10 Augustus 1928
N°. 34.

—

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door G. C. de Bakker en 10 andere ouders van leerlingen, die de openbare lagere school te Nigtevecht bezoeken, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 14 Februari 1928, afdeeling 3, n°. 311/360, waarbij goedkeuring is verleend aan het besluit van den raad der gemeente Nigtevecht van 30 Januari 1928, waarbij is besloten:

*a.* in te trekken het besluit, genomen in zijn vergadering van 12 Januari 1928, strekkende tot niet ruiling der schoolgebouwen, zoodra mogelijk, doch uiterlijk met ingang van 15 Februari 1928;

*b.* het gebouw en het daarbij behoorende terrein, zooals dit ter plaatse is aangeduid, thans in gebruik als openbare lagere school, gelegen aan de Dorpsstraat, en kadastraal bekend gemeente Nigtvecht, sectie A, n°. 419, in bruikleen tot wederopzegging toe af te staan aan de schoolvereeniging, aldaar, „Onze Hulp is in den Heere", ten einde dit als schoolgebouw te gebruiken, nadat vooraf schatting van gebouw en terrein, overeenkomstig art. 79 juncto 80 der Lager-onderwijswet 1920, zal hebben plaats gehad;

*c.* tot wederopzegging toe, uiterlijk zoolang die vereeniging het onder *b* genoemde gebouw en terrein in bruikleen heeft, van genoemde vereeniging in huur aan te nemen het schoolgebouw en daarbij behoorende terrein, bij die vereeniging als bijzondere school in gebruik, gelegen aan de Dorpsstraat, kadastraal bekend gemeente Nigtevecht, sectie A, n°. 541 en 543, ten einde dit aan te wenden als openbare lagere school;

en wel onder de volgende voorwaarden en bepalingen:

1°. dat het gebouw, thans als bijzondere school in gebruik, voor gemeenterekening zal worden verbouwd overeenkomstig de aanwijzingen van den inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Breukelen en het dienovereenkomstig door den gemeente-opzichter daarvan opgemaakt plan en bestek;

2°. dat als huur voor het schoolgebouw, onder *c* en 1°. bedoeld, van gemeentewege aan het schoolbestuur zal worden vergoed f 360 per jaar;

3°. dat het meubilair bij verwisseling der gebouwen eveneens zal verwisseld worden;

4°. dat het speelterrein van de tegenwoordige openbare lagere school voor de verwisseling der schoolgebouwen zal worden afgescheiden van het woonhuis en den tuin, bewoond door het hoofd der openbare lagere school en dit woonhuis daardoor een geheel vrije uitgang naar den openbaren weg zal zijn verschaft, en voorts aan de achterzijde in het verlengde van den scheidingsmuur tusschen het schoolgebouw en de onderwijzerswoning een afscheiding zal worden gemaakt, waardoor de tuin bij de woning zal worden verkleind met circa 83 M²., waarvoor de huishuur met een bedrag van f 15 per jaar zal worden verminderd;

5°. dat de onder *b* bedoelde uitgifte in bruikleen zal geschieden overeenkomstig de bepalingen van den 18den titel van het 3de boek van het Burgerlijk Wetboek;

6°. dat de onder *c* bedoelde verhuring zal geschieden onder voorwaarde, dat de huur zal worden betaald in 4 gedeelten, telkens op den eersten werkdag van elk kwartaal;

7°. dat de huur als geëindigd zal zijn te beschouwen op het oogenblik, dat de gemeente geen gebruik meer kan maken van het schoolgebouw in verband met de schoolruimte, en het thans als openbare lagere school in gebruik zijnde gebouw weer als zoodanig zal moeten worden gebruikt, hetgeen alleen zal mogelijk zijn op het oogenblik, dat de hierboven bedoelde schoolvereeniging haar eigen dan wel een nieuw schoolgebouw zal kunnen betrekken;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 25 Juli 1928, n°. 665;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 4 Augustus 1928, n°. 6437, afdeeling Lager Onderwijs Algemeen;

Overwegende, dat het besluit van den raad berust op de overweging, dat bij onderzoek gebleken is, dat de in deze gemeente aanwezig zijnde schoolruimten voldoende zijn om de schoolgaande kinderen onder te brengen, mits de leerlingen van de bijzondere school zouden kunnen worden ondergebracht in het gebouw der openbare lagere school en omgekeerd, die van de openbare lagere school in het gebouw der bijzondere school;

dat de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Breukelen verklaart, dat door ruiling der schoolgebouwen kan worden voorzien in het tekort aan schoolruimte voor de leerlingen, die de bijzondere schoolbezoeken, mits het gebouw, thans als bijzondere school in gebruik, eenige inwendige veranderingen ondergaat, alvorens het als openbare lagere school in gebruik wordt genomen; dat het niet in de bedoeling ligt de schoolgebouwen van eigendom te doen verwisselen, omdat hiermede extra kosten voor de gemeente gemoeid zijn, doch het gebouw der openbare lagere school in bruikleen over te dragen aan de genoemde vereeniging en het aan haar toebehoorende gebouw, thans als bijzondere school in gebruik, door de gemeente te doen huren;

dat de appellanten in beroep in hoofdzaak aanvoeren, dat het hun juister voorkomt, dat de ruiling niet plaats vindt, maar dat het schoolgebouw van de bijzondere school door verbetering en bijbouw voor het bijzonder onderwijs geschikt wordt gemaakt;

Overwegende, dat voor de appellanten alleen beroep tegen het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten openstaat ingevolge art. 17 der Lager-onderwijswet 1920, voor zoover bij dit besluit, ingevolge art. 23 dier wet, is goedgekeurd het besluit van den gemeenteraad van Nigtevecht om het schoolgebouw aan de Dorpsstraat, kadastraal bekend gemeente Nigtevecht, sectie A, nos. 541 en 543, te huren, ten einde dit aan te wenden als openbare lagere school, doch niet voor zoover daarbij ingevolge art. 194*c* der Gemeentewet is goedgekeurd het raadsbesluit om het schoolgebouw aan de Dorpsstraat, kadastraal bekend gemeente Nigtevecht, sectie A, n°. 419, in bruikleen te geven aan een bijzondere schoolvereeniging aldaar;

Overwegende voorts, dat met den hoofdinspecteur van het lager onderwijs in de 4de hoofdinspectie moet worden aangenomen, dat na eenige verbouwing, waartoe de gemeenteraad reeds heeft besloten, het schoolgebouw aan de Dorpsstraat, kadastraal bekend gemeente Nigtvecht, sectie A, nos. 541 en 543, uitstekend geschikt zal zijn voor huisvesting der openbare lagere school;

dat mitsdien Gedeputeerde Staten te recht aan het besluit van den raad om dit gebouw ten behoeve van de openbare lagere school te huren, hun goedkeuring hebben verleend;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

1°. het beroep, voor zoover het is gericht tegen het besluit van den raad der gemeente Nigtevecht om het schoolgebouw aan de Dorpsstraat, kadastraal bekend gemeente Nigtevecht, sectie A, nos. 541 en 543, te huren voor de openbare lagere school, ongegrond te verklaren;

2°. voor het overige de appellanten in hun beroep niet ontvankelijk te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 10 Augustus 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XVIII.

13 Januari 1928
N°. 21.

—

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Rotterdamsche Vereeniging voor Katholiek Onderwijs te Rotterdam, tegen de beslissing van den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 13 Juli 1927, n°. 2596, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Rauwenhoffstraat 32*a*;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 23 September 1927, n° 7499 A;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 21 December 1927, n°. 1088;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen a. i. van 9 Januari 1928, n°. 18, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister bij bovengemelde beschikking het bedrag der Rijksvergoeding voor de bedoelde school heeft bepaald op f 11 053, uit overweging, dat het salaris en mitsdien ook de Rijksvergoeding voor het hoofd dezer school over het tijdvak 1 September—31 December 1926 behoort te worden bepaald op f 1257,17 (4 maanden van f 3500 jaarwedde + f 150 persoonlijke toelage + f 40,50 kindertoelage); dat het schoolbestuur in beroep aanvoert, dat het gemeend had de persoonlijke toelage te mogen stellen op f 280; dat H. C. J. van Nimwegen van 1 Januari 1924 af hoofd der school voor gewoon lager onderwijs aan de Rauwenhoffstraat 32*a* was; dat hij als zoodanig een salaris genoot van f 4100, hetwelk per 1 Juli zou zijn verhoogd geworden tot f 4200 wegens 17 dienstjaren; dat ingevolge de bezuinigingsmaatregelen zijn salaris per 1 Mei werd teruggebracht op f 3900 en per 1 October 1924 zou zijn teruggebracht op f 3780; dat deze onderwijzer, hoofd blijvende van de school voor gewoon lager onderwijs, Rauwenhoffstraat 32*a*, op 8 September 1924 tevens werd hoofd der school voor uitgebreid lager onderwijs, gevestigd Rauwenhoffstraat 32*b*, waardoor zijn salaris per 8 September verhoogd werd tot f 4290, terwijl het op 1 October 1924 weer terugliep op f 4050; dat per 1 Januari 1925, ingevolge de bepalingen van het gewijzigd Bezoldigingsbesluit, zijn salaris werd vastgesteld op f 3800, terwijl hem een persoonlijke toelage werd verleend van f 250, welke bedragen per 1 Juli 1925 wederom werden gewijzigd in f 3900 en f 150 wegens het bereiken van 18 dienstjaren; dat nu evenwel de school voor uitgebreid lager onderwijs, Rauwenhoffstraat 32*b*, per 1 September 1926 is opgeheven, ten gevolge waarvan de onderwijzer H. C. J. van Nimwegen weer bleef hoofd van alleen de school voor gewoon lager onderwijs, Rauwenhoffstraat 32*a*; dat zijn salaris volgens het toen geldende Bezoldigingsbesluit moest worden vastgesteld op f 3500; dat het bestuur nu meende, dat het alleszins billijk was, dat van Nimwegen geen schade zou ondervinden van zijn tijdelijk hoofdschap van de uitgebreid lager onderwijsschool en dat dus zijn persoonlijke toelage mocht bepaald worden op het verschil tusschen zijn huidig salaris en het salaris, dat hij als hoofd der school voor gewoon lager onderwijs zou genoten hebben op 31 December 1924; dat die persoonlijke toelage dus mocht bedragen f 3780 — f 3500 = f 280;

Overwegende, dat de garantietoelage, bedoeld in art. 27 van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925, zooals dit luidt na de daarin bij Ons besluit van 9 December 1925 (*Staatsblad* n°. 467) aangebrachte wijzigingen, voor het hoofd der school H. C. J. van Nimwegen op 1 Januari 1926 f 150 bedroeg; dat herziening van dit bedrag, anders dan in de gevallen, bedoeld in lid 2 van voormeld artikel, geen steun vindt in de bewoordingen van dit artikel; dat derhalve de door het schoolbestuur gewenschte herziening van het bedrag der persoonlijke toelage op 1 September 1926 niet kan plaats vinden;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 13 Juli 1927, n°. 2596, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 ten behoeve van de bovengemelde school vast te stellen op f 11 053.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 13 Januari 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, a.i.,*

J. B. KAN.

---

XIX.

31 Januari 1928
N°. 28.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Hervormde scholen te Renkum, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 14 September 1927, n°. 6254, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Utrechtsche straat 69;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 29 October 1927, n°. 7693;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 11 Januari 1928, n°. 35;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen a.i. van 27 Januari 1928, n°. 822, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij zijn evengenoemde beschikking het bedrag der Rijksvergoeding over 1926 voor deze school heeft bepaald op f 11 283,98, waarvan f 3691,98 als vergoeding voor het salaris van het hoofd der school (f 3483 salaris + f 208,98 kindertoelage); dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat het hoofd der school op 1 Januari 1925 in functie was als hoofd in de gemeente Bunnik; dat hij in het bezit was van akte 77*b*, Wet 1878, en 2 kinderen beneden 18 jaar had, terwijl de school minder dan 144 leerlingen telde; dat zijn salaris dus op 1 Januari 1925 volgens de regeling van 1925 f 3128 bedroeg; dat hem gegarandeerd bleef 90 pct. van f 3870 = f 3483; dat hij dus een ,,persoonlijke toelage'' van f 355 ontving; dat hij met 1 Mei 1925 hoofd der Hervormde school te Renkum werd; dat aldaar het gemiddeld getal leerlingen 255 bedroeg; dat zijn jaarwedde op dien datum wegens verhooging der hoofdmarge tot f 3312 steeg; dat zijn ,,persoonlijke toelage'' toen tot f 171 werd teruggebracht; dat, ware de regeling van 1926 reeds in 1925 toegepast, zijn jaarwedde tot f 3456 zou zijn gestegen; dat, aangezien bij ,,tewerkstelling'' in een gemeente der hoogere klasse de verhooging van het salaris deswege (vermindering van den klassificatie-aftrek) niet met de ,,persoonlijke toelage'' wordt verrekend, de persoonlijke toelage van f 171 behouden blijft; dat zijn salaris dus tot f 3456 + f 171 = f 3627 stijgt; weshalve het schoolbestuur heeft verzocht, het salaris van het hoofd en de vergoeding daarvoor vast te stellen op f 3627.

Overwegende, dat aan de op 1 Januari 1926 in dienst zijnde ambtenaren bij art. 27 van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925, een wedde en toelagen zijn gegarandeerd, als waarop zij op 31 December 1925 volgens de toen geldende regeling aanspraak konden maken; dat volgens de op 31 December 1925 geldende regeling het bovenbedoelde hoofd der school aanspraak had op een wedde van f 3483, dat dit aan den belanghebbende gegarandeerde bedrag uiteraard niet verandert door wijzigingen, welke nà 31 December 1925 in het bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 of in de als bijlage *B* aan dit besluit gehechte lijst zijn aangebracht; dat de persoonlijke toelage, waarop de belanghebbende ingevolge art. 27 van het meergemelde bezoldigingsbesluit over 1926 aanspraak kan maken, terecht overeenkomstig het 2de lid, onder *a*, van dit artikel, zooals dit toen luidde, met de verhooging zijner wedde is verminderd, nu deze verhooging niet het gevolg was van zijn tewerkstelling in een gemeente, in de als bijlage *B* aan het besluit gehechte lijst gerangschikt in een hoogere klasse, doch van de plaatsing van de gemeente, waar hij werkzaam was, in een hoogere klasse, en in verband daarmede op f 27 is gesteld; dat het bedrag der Rijksvergoeding alzoo door Onzen Minister met juistheid is berekend;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 14 September 1927 n°. 6254, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding voor deze school over 1926 vast te stellen op f 11 283,98.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 31 Januari 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, a.i.,*

J. B. KAN.

---

XX.

1 Februari 1928
N°. 1.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Vereeniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs te Vlaardingen, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 26 Augustus 1927 n°. 8890², afdeeling Lager Onderwijs Financieel tot vaststelling der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het tijdvak van 15 Juli tot en met 31 December 1926 ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Boschlaan 1;

Gezien het advies van den onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs van 29 October 1927 n°. 7692;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 11 Januari 1928, n°. 34;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen a.i. van 28 Januari 1928 n°. 820, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij beslissing van 26 Augustus 1927 het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het tijdvak van 15 Juli tot en met 31 December 1926 heeft vastgesteld op f 5283,52, daarbij overwegende, dat het salaris van M. Kwakkelstein f 1357,05 bedraagt en zijn kindertoelage f 122,13; dat van dit besluit het schoolbestuur bij ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat klaarblijkelijk geen rekening is gehouden met het feit, dat de onderwijzer M. Kwakkelstein van 1 Augustus 1926 af recht had op een salarisverhooging van f 50 per jaar wegens het bezit van een akte voor de Duitsche taal en dus van 1 Augustus—31 December 1926 op een verhooging van f 20,83;

Overwegende, dat inderdaad de onderwijzer M. Kwakkelstein van 1 Augustus 1926 af recht had op verhooging van zijn jaarwedde met f 50 per jaar wegens het bezit van de bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs in de Duitsche taal; dat echter ingevolge het bepaalde in artikel 27, lid 2, van het bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 deze verhooging wordt gekort op zijn persoonlijke toelage, bedoeld in lid 1 van dit artikel; dat derhalve het totale salaris van den onderwijzer M. Kwakkelstein ten gevolge van voornoemde verhooging niet is gestegen en het bedrag der Rijksvergoeding daarvoor door Onzen Minister tot het juiste bedrag is vergoed;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen het bedrag der Rijksvergoeding over het tijdvak van 15 Juli 1926 tot en met 31 December 1926 voor de school voor uitgebreid lager onderwijs van den appellant vast te stellen op f 5283,52.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 1 Februari 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XXI.

1 Februari 1928
N°. 2.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Nijmeegsche Schoolvereeniging, te Nijmegen, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 5 Augustus 1927, n°. 2340², afdeeling Lager Onderwijs Financieel tot vaststelling der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs aldaar, van de Brugghenstraat 5;

Gezien het advies van den onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 27 Octobr 1927, n°. 7316;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 11 Januari 1928, n°. 39;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, a.i. van 28 Januari 1928, n°. 818, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat de beschikking van Onzen Minister is gedagteekend 5 Augustus 1927; dat mitsdien de termijn van 30 dagen, bij art. 99, lid 3, der Lager-onderwijswet 1920 voor het instellen van beroep gegund niet is in acht genomen;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

den appellant niet-ontvankelijk te verklaren in zijn beroep.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 1 Februari 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

XXII.

27 Februari 1928
N°. 11.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der vereeniging tot stichting en instandhouding van een Christelijke school voor uitgebreid lager onderwijs te Ede, tegen de beschikking van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 1 Juli 1927, n°. 2424², afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs aldaar, Beukenlaan 2*a*;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 29 November 1927, n°. 7528 A;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 8 Februari 1928, n°. 130;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 22 Februari 1928, n°. 1896, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij besluit van 1 Juli 1927 het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 ten behoeve van de bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs van den appellant heeft vastgesteld op f 10 325,84, daarbij overwegende, dat, overeenkomstig het Bezoldigingsbesluit voor Burgerlijke Rijksambtenaren 1925, het salaris en mitsdien de Rijksvergoeding voor den onderwijzer A. Plaisier moet worden bepaald op f 2131,33, berekend naar een diensttijd van 8 jaren op 1 September 1926; dat de tijd, waarover wachtgeld is genoten, niet voor periodieke verhoogingen medetelt; dat het schoolbestuur in beroep aanvoert, dat z. i. de onderwijzer A. Plaisier reeds op 1 Mei 1926, wegens het bereiken van een diensttijd van 8 jaren, recht had op een periodieke verhooging;

Overwegende, dat, blijkens het bij de stukken overgelegde schrijven van Onzen Minister van Oorlog, A. Plaisier moet worden geacht het tijdvak van 22 October 1917 tot en met 27 Mei 1919 in verplichten krijgsdienst te hebben doorgebracht; dat op grond van den door het appelleerend schoolbestuur overgelegden staat van dienst van A. Plaisier zijn diensttijd als onderwijzer op 1 Augustus 1926 op 8 jaar moet worden gesteld, daarbij aangenomen, dat hij van 22 October 1917 tot en met 27 Mei 1919 in verplichten krijgsdienst heeft doorgebracht;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het bestreden besluit van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 1 Juli 1927, n°. 2424², afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 ten behoeve van de bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs van den appellant vast te stellen op f 10 341,18.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen 's is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 27 Februari 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

XXIII.

23 Februari 1928
N°. 14.

—

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur van de Hulpkerk van Onze Lieve Vrouw van Goeden Raad en van den Heiligen Jozef te Asenray, gemeente Maasniel, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 14 September 1927, n°. 3540, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, D 510;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 22 November 1927, n°. 7703;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 3 Februari 1928, n°. 106;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 20 Februari 1928, n°. 1682, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij besluit van 14 September 1927, n°. 3540, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, voor de bovengenoemde school over 1926 heeft vastgesteld op f 6679,94, daarbij o. a. overwegende, dat het salaris van den onderwijzer P. Cox behoort te worden bepaald op f 3232,94; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat z. i. het salaris van P. Cox over 1926 bedraagt 8/3 × f 1112,25 + f 34,50 = f 3058 en 8/3 × f 106,31 = f 283,49, dus in totaal f 3341,49; dat volgens de bestredeen beschikking deze leerkracht over 1926 ruim f 100 minder aan salaris zou ontvangen dan hem over 1925 onder dezelfde omstandigheden werd uitbetaald;

Overwegende, dat blijkens de in het beroepschrift vervatte becijfering het schoolbestuur de persoonlijke toelage, waarop de onderwijzer P. Cox krachtens art. 27 van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 over 1926 aanspraak kan doen gelden, op een hooger bedrag heeft berekend dan bij het bestreden besluit is geschied, en wel doordat het schoolbestuur onder hetgeen de onderwijzer op 31 December 1925 genoot aan wedde en toelagen, ingevolge de artt. (16, 19) 20, 24 en 27, eerste lid, eersten en tweeden volzin, en tweede lid van het ongewijzigd Bezoldigingsbesluit, mede begrijpt de aan den onderwijzer toegekende uitkeering, bedoeld in art. III van Ons besluit van 9 December 1925 (*Staatsblad* 467); dat echter de bedoelde uitkeering niet in art. 27, 1ste lid, van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 is vermeld en mitsdien de berekening van het schoolbestuur niet op dit voorschrift steunt;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 14 September 1927, n°. 3540, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, voor deze school over 1926 vast te stellen op f 6679,94.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 23 Februari 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

XXIV.

14 Februari 1928
N°. 19.

—

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch-Katholiek parochiaal kerkbestuur van den Heiligen Willebrordus te Zierikzee, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 22 September 1927, n°. 7348, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Hooge Molenstraat A 253;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 12 November 1927, n°. 7718;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 25 Januari 1928, n°. 89;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 8 Februari 1928, n°. 1256, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij zijn evengenoemde beschikking het bedrag der Rijksvergoeding over 1926 voor deze school heeft bepaald op f 8662,51, waaronder f 1664 als vergoeding voor het salaris van de onderwijzeres E. A. van Velthoven (berekend naar een positieven diensttijd van 6 jaren op 1 September 1926); dat van deze beslissing het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat de diensttijd van de genoemde onderwijzeres volgens haar akte van benoeming is aangevangen 15 Juni 1919; dat volgens de meening van het bestuur haar positieve diensttijd op 15 Juni 1926 7 dienstjaren bedroeg, haar salaris dientengevolge f 1728, welk bedrag haar, na aftrek van f 148,88 voor pensioen, is uitbetaald;

Overwegende, dat art. 32 van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1920 bepaalt, dat de diensttijd, welke geldt voor de vaststelling van de bezoldiging op 1 Januari 1920, wordt verminderd met het aantal volle maanden, dat een ambtenaar op dien datum jonger is dan 21 jaar en dat, indien ten gevolge van deze vermindering een negatief aantal maanden wordt verkregen, de ambtenaar voor de berekening van de wedde, welke te rekenen van 1 Januari 1920 wordt toegekend, geacht wordt te zijn aangesteld op een leeftijd van 21 jaar, verminderd met het laatstgenoemde aantal maanden; dat de onderwijzeres E. A. van Velthoven blijkens de stukken geboren is op 13 Maart 1900, zoodat zij, aangesteld op 15 Juni 1919, op 1 Januari 1920 een negatieven diensttijd van 14 min 6 is 8 maanden; dat haar jaarwedde door Onzen Minister mitsdien te recht, met toepassing van de artt. 30 en 32 van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1920 in verband met art. 26 van het gewijzigd Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925, is berekend naar een positieven diensttijd van 6 jaren op 1 September 1926;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 22 September 1927, n°. 7348, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, voor deze school over het jaar 1926 vast te stellen op f 8662,51.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 14 Februari 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

XXV.

19 Maart 1928
N°. 9.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch-Katholiek parochiaal kerkbestuur van Onze Lieve Vrouw Onbevlekte Ontvangenis te Hilversum, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 10 Augustus 1927, n°. 3064, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 te behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Koninginneweg 44;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 12 November 1927, n°. 7615;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, adviezen van 25 Januari 1928, n°. 88, en 29 Februari 1928, n°. 88/230;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 15 Maart 1928, n°. 3234, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister bij bovengemelde beslissing de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, voor bovengemelde school heeft bepaald op f 13 560,31, uit overweging, dat overeenkomstig het gewijzigde Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 het salaris en mitsdien de Rijksvergoeding van den onderwijzer W. J. Schneider moet worden bepaald op f 1920; dat het schoolbestuur in beroep aanvoert bezwaren, hierop neerkomende, dat het salaris over 1925 van den onderwijzer W. J. Schneider van af 1 Maart 1925 krachtens het ongewijzigde Bezoldigingsbesluit 1925 werd bepaald op f 1700 + f 300 huwelijkstoelage, verminderd met 4 pct. standplaatsaftrek; dat in verband met de omstandigheid, dat bij het gewijzigd Bezoldigingsbesluit 1925 de gemeente Hilversum in de eerste klasse werd gerangschikt, zijn salaris behoorde te zijn berekend op f 1700 + f 200 huwelijkstoelage + f 100 persoonlijke toelage ingevolge art. 27 van het Bezoldigingsbesluit 1925; zooals ook over 1925 is geschied; dat voor het geval deze zienswijze niet mocht worden gedeeld, het schoolbestuur toepassing verzoekt van art. 35, 1ste lid, van het gewijzigd Bezoldigingsbesluit 1925;

Overwegende, dat aan de op 1 Januari 1926 in dienst zijnde ambtenaren ingevolge art. 27 van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 een persoonlijke toelage wordt toegekend tot het bedrag, dat zij op 1 Januari 1926 volgens de op dien datum in werking tredende regeling aan wedde en toelage ingevolge art. 20 van genoemd besluit minder genieten dan zij op 31 December 1925, volgens de op dezen laatsten datum geldende regelen, aan wedde en toelagen ingevolge de artt. 20 en 27 van dat besluit genoten; dat bovengenoemde onderwijzer op 31 December 1925 volgens de op dien datum geldende regeling aanspraak had op een salaris van f 1920 en deze aanspraken niet worden gewijzigd door veranderingen, welke na 31 December 1925 in het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 of in de als bijlage B aan dat besluit gehechte lijst zijn aangebracht; dat de belanghebbende ingevolge de op 1 Januari 1926 in werking getreden regeling op dien datum aanspraak had op een jaarwedde van f 1700 en een toelage van f 200 volgens bovengenoemd art. 20; dat zijn salaris derhalve bedroeg f 1920, waaronder f 20 als persoonlijke toelage; dat het bedrag der Rijksvergoeding alzoo door Onzen Minister met juistheid is berekend; dat op een verzoek om toepassing van art. 35, 1ste lid, van het Bezoldigingsbesluit 1925, in dezen geen beslissing kan worden genomen;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 10 Augustus 1927, n°. 3064, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding voor deze school over 1926 vast te stellen op f 13 560,51.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 19 Maart 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

XXVI.

19 Maart 1928
N°. 10.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der vereeniging tot stichting en instandhouding van scholen met den Bijbel der Nederduitsch Hervormde Gemeente, te Voorburg, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 14 October 1927, n°. 6562, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, van Sevenbergestraat;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 16 December 1927, n°. 7774;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 29 Februari 1928, n°. 205;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetensschappen van 15 Maart 1928, n°. 3232, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij zijn evengenoemde beschikking het bedrag der Rijksvergoeding over 1926 voor deze school heeft bepaald op f 4313,91, waaronder f 2298,91 voor het salaris van het hoofd der school S. de Jong (met name over 5 maanden jaarwedde ad f 3408, aan garantietoelage f 7 en over 3 maanden jaarwedde ad f 3504); dat van deze beschikking het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat bij beschikking van 24 Augustus 1926 over het aangevraagde subsidie voor zijn school in de van Sevenbergestraat, te Voorburg, over het dienstjaar 1925 aan den onderwijzer S. de Jong, hoofd van voornoemde school, alsnog werd toegekend f 32 als vergoeding voor de krachtens art. III van het Koninklijk besluit van 9 December 1925 tot wijziging en aanvulling van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 verplichte uitkeeringen over het tijdvak van 1 September 1925—31 December 1925; dat bij de bestreden beschikking deze vergoeding over het tijdvak 1 Januari 1926—31 Augustus 1926 niet is toegekend, hoewel de voornoemde onderwijzer toen in precies dezelfde conditie verkeerde;

Overwegende, dat volgens het ongewijzigde Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 het salaris van het hoofd der school op 31 December 1925 f 3413 bedroeg, met name f 3312 aan jaarwedde en f 103 wegens persoonlijke toelage ingevolge art. 27 van dit besluit; dat ingevolge het gewijzigde Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 op 1 Januari 1926 zijn jaarwedde f 3408 bedroeg en zijn persoonlijke toelage f 7, in totaal f 3415; dat door de toekenning van de periodieke verhooging de jaarwedde van den belanghebbende is gestegen tot f 3504, waardoor de persoonlijke toelage is komen te vervallen; dat de vergoeding voor den onderwijzer over 1926 door Onzen Minister mitsdien met juistheid is berekend;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 14 October 1927, n°. 6562, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding voor deze school over 1926 vast te stellen op f 4313,91.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's-s Gravenhage, 19 Maart 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XXVII.

12 April 1928
N°. 11.

—

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Bornsche Schoolvereeniging te Borne, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 17 September 1927, n°. 11004 I, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs aldaar, Putmankolkstraat;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 29 November 1927, n°. 7721;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, adviezen van 8 Februari 1928, n°. 131, en van 20 Maart 1928, n°. 131/238;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 4 April 1928, n°. 4300, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij zijn evengenoemde beschikking het bedrag der Rijksvergoeding voor deze school over 1926 heeft bepaald op f 7032,24, daarbij o. m. overwegende, dat in verband met het Koninklijk besluit van 10 December 1926 n°. 65 het salaris van A. J. H. Disselkoen f 3886,76 bedraagt (jaarwedde f 3566 + kindertoelage f 320,76), gespecificeerd als volgt: 4 maanden f 3404 + f 160 toelage art. 27 en f 320,76 kindertoelage; 7 maanden f 3496 + f 68 toelage art. 27 en f 320,76 kindertoelage; 1 maand f 3588 + f 320,76 kindertoelage; dat van deze beslissing het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat het meent aanspraak te mogen maken op een vergoeding van f 7053,90, waaronder een vergoeding voor A. J. H. Disselkoen, hoofd der school, van f 3908,42 (wedde f 3587,66 en f 320,76 kindertoelage), gespecificeerd als volgt: 4 maanden f 3496 — f 68 toelage art. 27 en f 320,76 kindertoelage, 7 maanden f 3588 en f 320,76 kindertoelage, 1 maand f 3680 en f 320,76 kindertoelage;

Overwegende, dat art. 3, 1ste lid, van Ons besluit van 27 December 1924 (*Staatsblad* n°. 23) bepaalt, dat, onverminderd het bepaalde in art. 1, 3de lid, en art. 26 van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925, voor het berekenen van de jaarwedden van de hoofden en de onderwijzers aan scholen voor gewoon, uitgebreid lager en meer uitgebreid lager onderwijs als diensttijd in aanmerking komt o. a. de tijd, vóór en na het in werking treden van de Lager-onderwijswet 1920, doorgebracht in dienst van andere dan in dit artikel genoemde inrichtingen van onderwijs, door Ons, den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, gehoord, zijn aangewezen; dat bij Ons besluit van 10 December 1926 n°. 65, den Onderwijsraad gehoord, is bepaald, dat voor den diensttijd, als hiervoren bedoeld, mede in aanmerking komt de diensttijd als onderwijzer of onderwijzeres doorgebracht aan de fabriksschool van de Machinefabriek Gebroeders Stork en Co. te Hengelo (O.); dat echter, in verband met art. 13, 1ste lid, van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925, met dezen diensttijd slechts kan worden rekening gehouden met ingang van 1 December 1926; dat derhalve de diensttijd van A. J. H. Disselkoen van 1 September 1919 tot 1 September 1921 aan de fabriksschool Gebroeders Stork en Co. te Hengelo (O.) doorgebracht, eerst met ingang van 1 December 1926 verhooging van diens jaarwedde ten gevolge heeft; dat mitsdien de jaarwedde van dezen onderwijzer door Onzen Minister met juistheid is berekend;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 17 September 1927, n°. 11004, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 voor deze school vast te stellen op f 7038,24.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 12 April 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XXVIII.

5 April 1928
N°. 20.

—

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der afdeeling Zwolle van de Vereeniging voor Christelijk Volksonderwijs te Zwolle, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 28 October 1927, n°. 12718, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Warmoesstraat;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 13 Januari 1928, n°. 7803;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 14 Maart 1928, n°. 250;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 31 Maart 1928, n°. 4060, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister bij bovengemelde beslissing het bedrag der Rijksbijdrage voor bovengemelde school over het jaar 1926 heeft bepaald op f 9919,25; dat Onze Minister daarbij heeft overwogen, dat ingevolge art. 107, 1ste lid, onder *c*, der Lager-onderwijswet 1920, tot het geven van bijzonder onderwijs o. a. wordt vereischt een bewijs, dat burgemeester en wethouders der gemeente, waar het onderwijs zal gegeven worden, de in bedoelde wetsbepaling onder *a* en *b* vermelde stukken hebben gezien en i norde bevonden; dat uit dit voorschrift voortvloeit, dat een nieuw bewijs, als hier bedoeld, vereischt wordt bij elke verandering van gemeente, waar het onderwijs zal worden gegeven, en dat in dezen zin dan ook door de Kroon werd beslist bij Koninklijk besluit van 18 Juli 1924 n°. 316; dat dientengevolge de onderwijzer M. Boss bij zijn weder in functie treden aan deze school, na een werkzaam zijn in de gemeente Dalfsen, een nieuw bewijs, afgegeven door burgemeester en wethouders der gemeente Zwolle, behoefde; dat dientengevolge de onderwijzer M. Boss, als zijnde niet in het bezit van dit bewijs, onbevoegd was bijzonder onderwijs te geven in de ge-

meente Zwolle, weshalve zijn salaris over het tijdvak 18 Maart —31 Augustus 1926 niet voor Rijksvergoeding in aanmerking kan komen; dat in verband met het gemiddeld aantal leerlingen over 1925, nl. 219, de Rijksvergoeding voor deze school voor gewoon lager onderwijs overeenkomstig art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat artikel thans luidt, kan worden verleend voor het hoofd en niet meer dan 4 onderwijzers van bijstand; dat dientengevolge het salaris van de onderwijzeres M. J. Kwak, die van 1 Januari—18 Maart en van 1 September—31 December 1926 boven het wettelijk aantal aan de school was verbonden, evenmin voor Rijksvergoeding in aanmerking kan worden gebracht; dat evenwel de Rijksvergoeding voor deze onderwijzeres over het tijdvak 18 Maart—1 September 1926 als vijfde verplichte leerkracht kan worden toegekend; dat die vergoeding bedraagt f 581,07; dat het schoolbestuur in beroep aanvoert, dat de onderwijzer Boss ten tijde, dat hij in de gemeente Dalfsen werkzaam was, zijn woonplaats heeft gehouden in de gemeente Zwolle, waar hij te voren de verklaring, bedoeld bij art. 107, 1ste lid, onder *c*, had ontvangen; dat deze verklaring haar kracht zou hebben behouden, zoo de betrokkene, binnen de gemeente Zwolle woonplaats hebbende, aldaar eenigen tijd zonder betrekking was geweest; dat niet valt in te zien waarom de verklaring haar kracht zou verliezen, zoo, bij behoud van de woonplaats in de gemeente Zwolle, de betrokkene tijdelijk werkzaam is in een andere gemeente;

Overwegende, dat ingevolge art. 107, 1ste lid, onder *c*, der Lager-onderwijswet 1920, tot het geven van bijzonder onderwijs wordt vereischt o. a. een bewijs, dat burgemeester en wethouders der gemeente, waar het onderwijs zal gegeven worden, de in bedoelde wetsbepaling onder *a* en *b* vermelde stukken hebben gezien en in orde bevonden; dat uit dit voorschrift voortvloeit, dat een nieuw bewijs, als hier bedoeld, vereischt wordt bij elke verandering in de gemeente, waar het onderwijs zal gegeven worden; dat het aan den onderwijzer M. Boss afgegeven bewijs van burgemeester en wethouders van Zwolle zijn geldigheid heeft verloren, doordat hij na de uitgifte van dit bewijs in Dalfsen onderwijs heeft gegeven; dat daaraan niet afdoet, dat, terwijl hij in laatstgenoemde gemeente onderwijs gaf, hij zijn woonplaats in de gemeente Zwolle zou hebben behouden; dat dan ook bij de bestreden beslissing te recht is overwogen, dat het salaris van den genoemden onderwijzer over het tijdvak 18 Maart—31 Augustus 1926 niet voor Rijksvergoeding in aanmerking kan komen;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 28 October 1928, n°. 12718, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van deze school vast te stellen op f 9919,25.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 5 April 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XXIX.

5 Mei 1928
N°. 16.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der St. Ursula-Vereeniging te Bergeijk, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 30 December 1927, n°. 14890, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, 't Hof A 91;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 7 Februari 1928, n°. 7934;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 April 1928, n°. 364;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 1 Mei 1928, n°. 5918, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij beslissing van 30 December 1927, n°. 14890, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, voor de bovenbedoelde school over het jaar 1926 heeft vastgesteld op f 10 074, daarbij o.a. overwegende, dat in verband met het gemiddeld aantal leerlingen over 1925, nl. 155, voor deze school voor gewoon lager onderwijs krachtens het bepaalde in art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat artikel thans luidt, de Rijksvergoeding kan worden verleend voor het hoofd en niet meer dan 3 onderwijzers van bijstand; dat in verband hiermede het salaris van de onderwijzeres M. J. Derijn, die boven het wettelijk aantal aan de school was verbonden, niet voor Rijksvergoeding in aanmerking kan komen; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat z.i. aan de aan de berekening van de vergoeding over 1926 ten onrechte het gemiddeld aantal leerlingen over 1925, nl. 155, ten grondslag is gelegd; dat het gemiddeld aantal leerlingen volgens art. 28 der Lager-onderwijswet 1920 over 1926 163 bedroeg;

Overwegende, dat ingevolge het 6de lid van art. 28 der Lager-onderwijswet 1920 bij de toepassing van dat artikel tot grondslag wordt genomen het gemiddelde getal kinderen, berekend naar het aantal, dat op 16 Maart, 16 Juni, 16 September en 16 December van het onmiddellijk voorafgaande kalenderjaar als werkelijk schoolgaande bekend stond; dat blijkens de stukken de school op de genoemde data van het jaar 1925 gemiddeld 155 kinderen telde; dat mitsdien Onze Minister te recht de Rijksvergoeding over het jaar 1926 naar dit aantal heeft berekend;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 voor deze school vast te stellen op f 10 074.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 5 Mei 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XXX.

23 Mei 1928
N°. 16.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur van de Vereeniging der „Filles de la Sagesse" te Schimmert, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 23 December 1927, n°. 2346, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, houdende mededeeling, dat de

Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs te Nijmegen, Groesbeekscheweg 146, niet kan worden verleend;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 2 Maart 1928, n°. 7946;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 4 Mei 1928, n°. 412;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 18 Mei 1928, n°. 14878, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij zijn evengemelde beschikking heeft verklaard, dat de bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs te Nijmegen, Groesbeekscheweg 146, over het jaar 1926 niet in aanmerking komt voor de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920; daarbij overwegende, dat het gemiddeld aantal leerlingen, dat als werkelijk schoolgaande bekend stond, berekend naar den maatstaf van art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1925 31 bedroeg; dat het aantal leerlingen dezer school, welke reeds vergoeding genoot, mitsdien is gedaald beneden het 3/4 gedeelte van het in art. 73, 1ste lid, onder *a*, dier wet vereischte aantal; dat van deze beslissing het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat uit een bezuinigingsmaatregel in overeenstemming met het gemeentebestuur van Nijmegen de school voor lager onderwijs en die voor uitgebreid lager onderwijs als één gebouw en dus tegelijk werd opgericht, terwijl de school voor lager onderwijs slechts met de laagste klassen begon en dus voorloopig nog geen leerlingen voor de Kopklassen kon leveren; dat de leerlingen hiervoor in de eerste jaren leerlingen waren, die naar de kweekschool wenschten te gaan en den leeftijd nog niet hadden bereikt of liever eerst meer uitgebreid lager onderwijsexamen haalden; dat echter in verband met de malaise in het onderwijs dit getal hoe langer hoe kleiner werd, terwijl door slechts toevallige omstandigheden, verhuizingen, enz. enkele andere leerlingen werden aangenomen; dat het schoolbestuur zijn aanvrage tot den bouw der scholen tot het gemeentebestuur in November 1922 had gericht en de officieele toestemming der gemeente in Januari 1923 (schrijven n°. 3332/22; 21 Januari 1923) ontving; dat de gewijzigde wet van 16 Februari 1923, waarop het intrekken van subsidie gebaseerd is, toen nog niet bekend was en het schoolbestuur dan ook geen andere verplichtingen meende te hebben aanvaard dan die van art. 73 onder *a* (c) en in verband hiermede van art. 96 der Lager-onderwijswet 1920, zooals deze artikelen luidden vóór de wetswijziging van 16 Februari 1923; dat het aantal leerlingen over de jaren 1925, 1926 en 1927 onderscheidenlijk 31, 22 en 24 bedroeg, zoodat volgens de ongewijzigde wetsartikelen de subsidie niet zou verloren gaan; dat het aantal leerlingen thans 27 bedraagt; dat leerplan en lesrooster, evenals de andere officieele stukken, altijd volgens de wettelijke bepalingen zijn opgemaakt en verzonden;

Overwegende, dat de bovengenoemde bijzondere school over 1926 niet heeft voldaan aan de voorwaarde, gesteld in art. 96, 1ste lid, onder *a*, der Lager-onderwijswet 1920; dat de overgangsbepaling, vervat in art. LXIV, § 6, der wet van 16 Februari 1923 (*Staatsblad* n°. 38), op deze op 13 September 1923 geopende school niet van toepassing is; dat Onze Minister mitsdien te recht heeft beslist, dat deze school over 1926 voor de in art. 97 der wet bedoelde vergoeding niet in aanmerking komt;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 23 Mei 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

XXXI.

16 Mei 1928,
N°. 20.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het kerkbestuur der parochie van den Heiligen Augustinus te Buitenveldert, gemeente Amsterdam, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 10 December 1927, n°. 14230, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920 over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Amstelveenscheweg 595;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 11 Februari 1928, n°. 7950;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 26 April 1928, n°. 389;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 10 Mei 1928, n°. 14308, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende: dat Onze Minister bij bovengemeld besluit het bedrag der Rijksvergoeding voor bedoelde school over het jaar 1926 heeft vastgesteld op f 15 781,07; dat Onze Minister daarbij heeft overwogen, dat tot het geven van bijzonder onderwijs o.m. wordt vereischt, het bezit van het bewijs, bedoeld in art. 107, onder *c*, der Lager-onderwijswet 1920; dat men zonder het bezit van dit bewijs onbevoegd is bijzonder onderwijs te geven; dat de onderwijzeres G. Th. A. Peters bij haar in-functietreden aan deze school, na in Schoten werkzaam te zijn geweest, een nieuw bewijs, afgegeven door burgemeester en wethouders van Amsterdam, behoefde; dat zij echter, blijkens een schrijven van 22 November 1927, niet in het bezit was van dit bewijs; dat zij als onbevoegde leerkracht niet voor Rijksvergoeding in aanmerking kan komen; dat derhalve evenmin de Rijksvergoeding kan worden verleend voor de tijdelijke onderwijzeres E. W. Babeliowsky van Stappershoef, die over het tijdvak van 24 November tot en met 13 December 1926 haar betrekking gedurende haar ziekteverlof waarnam; dat echter, in plaats van voor de onderwijzeres G. Th. Peters, de Rijksvergoeding kan worden toegekend voor de onderwijzeres G. H. Koetsier, over het tijdvak van 16 Augustus tot en met 31 December 1926; dat overeenkomstig het gewijzigde Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 het salaris en mitsdien de Rijksvergoeding van de na te noemen leerkrachten moet worden bepaald als volgt: A. W. N. Koehler f 1 483,33 (berekend naar een diensttijd van 8 jaren, op 1 Juni 1926); G. H. Koetsier f 637,50 (berekend over het tijdvak van 16 Augustus tot en met 31 December 1926); dat het schoolbestuur in beroep aanvoert, dat de aanspraak op Rijksvergoeding niet kan verloren gaan door het feit, dat een leerkracht niet was in het bezit van het bewijs, bedoeld in art. 107, eerste lid, onder *c*, der wet; dat toch art. 107 der wet uitsluitend betrekking heeft op de onderwijzers, en geen verplichting oplegt aan de schoolbesturen; dat in de artikelen 89 tot en met 96, welke de voorwaarden bevatten, waaraan moet worden voldaan om voor Rijksvergoeding in aanmerking te komen, aan de schoolbesturen geen verplichting betreffende art. 107 is opgelegd; dat de onderwijzeres Peters, toen zij aan de school in functie trad, in het bezit was van een bewijs, als bedoeld in art. 107, eerste lid, sub *c*, der wet, afgegeven door burgemeester en wethouders van Amsterdam, dd. 25 September 1924;

Overwegende, dat ingevolge art. 107, eerste lid, onder *c*, der Lager-onderwijswet 1920, tot het geven van bijzonder onderwijs wordt vereischt o.a. een bewijs, dat burgemeester en wethouders der gemeente, waar het onderwijs zal gegeven worden, de in bedoelde wetsbepaling onder *a* en *b* vermelde stukken hebben gezien en in orde bevonden; dat uit dit voorschrift voortvloeit, dat een nieuw bewijs, als hier bedoeld, vereischt wordt bij elke verandering van de gemeente, waar het onderwijs zal gegeven worden; dat het aan de onderwijzeres G. Th. A. Peters afgegeven bewijs van burgemeester en wethouders van Amsterdam zijn geldigheid heeft verloren, doordat zij na de uitgifte van dat bewijs te Schoten onderwijs heeft gegeven; dat dan ook

bij de besteden beschikking van Onzen Minister terecht is overwogen, dat de bedoelde onderwijzeres als onbevoegde leerkracht niet voor Rijksvergoeding in aanmerking kan komen;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 10 December 1927, n°. 14230, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920 over het jaar 1926 ten behoeve van deze school vast te stellen op f 15 781,07.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 16 Mei 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XXXII.

14 Mei 1928.
N°. 38.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Christelijke scholen voor lager- en uitgebreid lager onderwijs, te Bodegraven, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 7 November 1927, n°. 2734, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over 1926 ten behoeve van de bijzondere lagere school voor meer uitgebreid lager onderwijs aldaar, Julianastraat D J 41;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 7 Februari 1928, n°. 7820;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 April 1928, n°. 340;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 8 Mei 1928, n°. 5920, afdeeling Lager Onderwijs Financieel.

Overwegende, dat Onze Minister bij besluit van 7 November 1927, n°. 2734, afdeeling Lager Onderwijs Financieel het bedrag der vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, voor de bovenbedoelde school over het jaar 1926 heeft vastgesteld op f 14 755,19, daarbij overwegende, dat het gemiddeld aantal leerlingen dezer school voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der Lager-onderwijswet 1878, over het jaar 1925 bedroeg 147 kinderen, waarvan 31 leerlingen in het 7de en de hoogere leerjaren; dat krachtens art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) voor de toepassing van de bepalingen betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen een school voor meer uitgebreid lager onderwijs als de onderhavige, wordt beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 3 der Lager onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd, en waarbij, indien de school ten minste 2 achtereenvolgende leerjaren bevat, het bepaalde in den slotzin van het 2de lid van artikel 27 der Lager-onderwijswet 1920 toepassing kan vinden; dat uit de door het schoolbestuur aan zijn Departement ingezonden roosters van lesuren blijkt, dat over het tijdvak van 1 Januari tot en met 31 Maart 1926 deze school slechts 8 achtereenvolgende leerjaren bevatte; dat dientengevolge over dat tijdvak artikel 27, 2de lid, geen toepassing kan vinden; dat, zooals in een analoog geval werd beslist bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1927 n°. 77, eerst na splitsing van deze school in kopklassen en klassen voor gewoon lager onderwijs in den zin van artikel VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) voor elke dezer beide scholen afzonderlijk kan worden bepaald, hoeveel onderwijzers voor Rijksvergoeding in aanmerking kunnen worden gebracht; dat, in verband met het vrenstaande, ten behoeve van de school voor gewoon alger onderwijs, met gemiddeld 116 leerlingen over 1925, over het tijdvak van 1 Januari tot en met 31 Maart 1926 de Rijksvergoeding kan worden verleend voor niet meer dan twee onderwijzers van bijstand; dat dientengevolge het salaris van den onderwijzer J. Maaskant over het tijdvak van 1 Januari tot en met 31 Maart 1926 niet voor Rijksvergoeding in aanmerking komt; dat volgens het leerlingental in de klassen van het 7de en de hoogere leerjaren volgens artikel 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat artikel thans luidt, aan de zoogenaamde uitgebreid lager onderwijs kopschool, behalve voor het hoofd, de Rijksvergoeding kan worden toegekend voor 1 onderwijzer van bijstand; dat dit aantal aan de zoogenaamde uitgebreid lager onderwijs kopschool werkzaam was; dat overeenkomstig het gewijzigde Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 het salaris en mitsdien de Rijksvergoeding van den onderwijzer J. Maaskant over het tijdvak van 1 April tot en met 31 December 1926 moet worden bepaald op f 1602 (jaarwedde f 1512 en kindertoelage f 90); dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvorende, dat bij artikel 203 der Lager-onderwijswet 1920, gewijzigd bij de wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) tot 1929 ook vergoeding wordt verleend voor scholen, die minder dan 7 achtereenvolgende leerjaren tellen;

Overwegende: dat op grond van den slotzin van het derde lid van artikel 201 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat luidt krachtens artikel VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) bij het bepalen van de Rijksvergoeding voor meer uitgebreid lager onderwijs scholen rekening kan worden gehouden met het salaris van één verplichten onderwijzer van bijstand boven het gewone aantal, mits de school ten minste negen achtereenvolgende leerjaren omvat; dat blijkens de overgelegde stukken de onderwerpelijke school over het tijdvak 1 Januari 1926—31 Maart 1926 slechts acht achtereenvolgende leerjaren omvatte; dat dus de vorenbedoelde wetsbepaling ten aanzien van deze school voor het tijdvak 1 Januari 1926—31 Maart 1926 niet van toepassing is; dat onder die omstandigheid en in verband met het leerlingenaantal de Rijksvergoeding over het genoemde tijdvak, voor wat de kopklassen betreft, kan worden toegekend voor één onderwijzer van bijstand, terwijl voor het gedeelte der school, dat overeenkomt met een gewone lagere school aanspraak kan gemaakt worden op vergoeding voor twee onderwijzers van bijstand; dat mitsdien bij het bestreden besluit terecht is beslist, dat het salaris van den onderwijzer J. Maaskant over het evengenoemde tijdvak niet voor Rijksvergoeding in aanmerking komt;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 7 November 1927, n°. 2734, Afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in artikel 97 der Lager-onderwijswet 1920, over 1926 ten behoeve van deze school, vast te stellen op f 14 755,19.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 14 Mei 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

XXXIII.

3 Mei 1928
N°. 109.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch-Katholieke Kerkbestuur der parochie van den H. Martinus te Born, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 3 December 1927 n°. 13928, Afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in artikel 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Braunejanstraat 5;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 7 Februari 1928 n°. 7933;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 11 April 1928 n°. 341;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 27 April 1928 n°. 5574, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende: dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij beschikking van 3 December 1927 het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in artikel 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het tijdvak van 1 Juli tot 31 December 1926 voor de bijzondere lagere school van den appellant heeft vastgesteld op f 5247,06, daarbij overwegende, dat tot het geven van bijzonder onderwijs o. m. wordt vereischt het bezit van het bewijs, bedoeld in artikel 107, 1ste lid sub *c*, der Lager-onderwijswet 1920; dat zonder dit bewijs men onbevoegd is binnen de gemeente waarvoor het is aangevraagd, bijzonder onderwijs te geven; dat het hoofd P. L. Ritzen eerst op 14 Juli 1926 en de onderwijzers L. H. Peerebooms, T. H. Fiddelers, W. H. Lebens en M. I. H. Pernot op 12 Juli in het bezit van genoemd bewijs kwamen; dat het salaris van deze leerkrachten derhalve van die data af voor Rijksvergoeding in aanmerking komt; dat het schoolbestuur in beroep aanvoert, dat artikel 107 der wet uitsluitend betrekking heeft op de onderwijzers, en geen enkele verplichting aan de schoolbesturen oplegt; dat de verplichting, den onderwijzers opgelegd, haar sanctie vindt in artikel 436 van het Wetboek van Strafrecht; dat een schoolbestuur alleen dan aansprakelijk zou kunnen worden gesteld voor de naleving van artikel 107, wanneer zulks uitdrukkelijk in de wet was vastgelegd; dat echter in de artikelen 89 tot en met 96 welke de voorwaarden bevatten, waaraan moet worden voldaan om voor Rijksvergoeding in aanmerking te komen, aan de schoolbesturen geen enkele verplichting betreffende de naleving van het voorschrift van artikel 107 is opgelegd;

Overwegende: dat het hoofd der school P. L. Ritzen gedurende het tijdvak 1 tot en met 13 Juli 1926 en de onderwijzers L. H. Peerebooms, T. H. Fiddelers, W. H. Lebens en M. I. H. Pernot gedurende het tijdvak 1 tot en met 11 Juli 1926 niet in het bezit waren van het bewijs, in artikel 107, lid 1, onder *c*, der Lager-onderwijswet 1920 genoemd; dat zij derhalve niet tot het geven van bijzonder onderwijs bevoegd waren, zoodat door het bestuur der school over genoemde tijdvakken geen aanspraak op vergoeding van hun wedden als onderwijzers kan worden gemaakt; dat uit het bovenstaande voortvloeit, dat in dezen geen beroep kan worden gedaan op de omstandigheid, dat het bezit van bedoeld bewijs niet in de artt. 89 tot en met 96 der wet uitdrukkelijk verplichtend is gesteld;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 3 December 1927, n°. 13928, afdeeling Lager Onderwijs Financieel het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het tijdvak 1 Juli tot 31 December 1926 voor de school van den appellant vast te stellen op f 5247,06.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 3 Mei 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*
WASZINK.

---

XXXIV.

8 Juni 1928
N°. 38.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Kloosterlijke Vereeniging van het Heilig Hart van Jezus, gevestigd te Vaals, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ad interim van 14 December 1927, n°. 3972, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Bloemendalstraat 22;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 17 Februari 1928, n°. 7972;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 16 Mei 1928, n°. 460;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 2 Juni 1928, n°. 15606, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ad interim bij besluit van 14 December 1927, n°. 3972, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, voor de bovenbedoelde school voor het jaar 1926 overeenkomstig de ingediende aanvrage heeft vastgesteld op f 13 634; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat in aanmerking genomen, dat voor de onderwijzeres L. J. F. M. Meijknecht over 1925 werd vergoed f 1872 jaarwedde + f 46 garantie-toelage, terwijl over het tijdvak van 1 Januari 1926—30 Juni 1926 vergoed werd alleen f 936 op grond van art. 27 van het Bezoldigingsbesluit 1925 de Rijksvergoeding voor deze leerkracht over 1926 f 24 te laag is gesteld;

Overwegende: dat de onderwijzeres L. J. F. M. Meijknecht op 31 December 1925 een salaris genoot van f 1872 per jaar, vermeerderd met f 48 garantie-toelage, als bedoeld in art. 27, 1ste lid, van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925, zooals dat lid luidde na de wijziging bij Ons besluit van 27 December 1924 (*Staatsblad* 584); dat mitsdien deze onderwijzeres over het door het schoolbestuur genoemde tijdvak van 1 Januari 1925 tot en met 30 Juni 1926 in verband met het bepaalde bij art. 27, 1ste lid, van het gemelde Bezoldigingsbesluit, zooals dat lid opnieuw is vastgesteld bij Ons besluit van 9 December 1925 (*Staatsblad* 467), op eenzelfde bezoldiging aanspraak kon maken; dat derhalve haar bezoldiging over dat tijdvak f 960 bedroeg;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ad interim van 14 December 1927, n°. 3972, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 voor deze school vast te stellen op f 13 658.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 8 Juni 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*
WASZINK.

XXXV.

1 Juni 1928
N°. 73.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch-Katholiek kerkbestuur van de parochie van den Heiligen Martinus te Doesburg tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 22 Augustus 1927, n°. 6318 I, afdeeling Lager Onderwijs Financieel tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Veerpoortstraat D 51;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 2 Maart 1928, n°. 7658.

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 9 Mei 1928, n°. 413;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 26 Mei 1928, n°. 15256, afdeeling Lager-Onderwijs Financieel.

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij besluit van 22 Augustus 1927, n°. 6318, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1930 voor de bovengenoemde school over het jaar 1926 heeft vastgesteld op f 14 699,41, daarbij o.a. overwegende, dat het gemiddeld aantal leerlingen dezer school voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der Lager-onderwijswet van 1878, over het jaar 1925 bedroeg 208 kinderen, waarvan 24 leerlingen in het 7de en de hoogere leerjaren; dat krachtens art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) voor de toepassing van de bepalingen, betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, een school voor meer uitgebreid lager onderwijs, als de onderhavige, wordt beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd; dat, zooals in een analoog geval werd beslist bij Ons besluit van 1 Augustus 1927, n°. 77, eerst na splitsing van deze school in kopklassen en klassen voor gewoon lager onderwijs in den zin van art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) voor elk dezer beide scholen afzonderlijk kan worden bepaald, hoeveel onderwijzers, eventueel met toepassing van het 2de lid van art. VIII dier wet, voor Rijksvergoeding in aanmerking kunnen worden gebracht; dat overeenkomstig het bij det wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) gewijzigd art. 28 der Lager-onderwijswet aan de school voor gewoon lager onderwijs met gemiddeld 184 leerlingen, het salaris van drie, en, met toepassing van het 2de lid van art. 27 der Lager-onderwijswet van den vierden bijstandsonderwijzer, voor Rijksvergoeding in aanmerking kan komen; dat dit aantal in de klassen 1 tot en met 6 werkzaam was; dat volgens het leerlingental in de klassen van het 7de en de hoogere leerjaren, volgens art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat wordt gelezen krachtens art. XIII der wet van 16 Februari 1923 (*Staatsblad* 38) aan de z.g. uitgebreid lager onderwijs kopschool, behalve voor het hoofd, de Rijksvergoeding kan worden verleend voor niet meer dan één bijstandsonderwijzer, dit vóór 1 Juli 1924 in die kopklassen werkzaam was en daarna sedert werkzaam bleef; dat in verband hiermede het salaris van L. A. v. Hagen die de klasse-onderwijzer is van het achtste leerjaar, niet voor Rijksvergoeding in aanmerking komt, aangezien anders voor de uitgebreid lager onderwijs kopschool voor een grooter aantal onderwijzers vergoeding zou worden genoten dan de wet toelaat; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat z. i. ook het salaris van den onderwijzer L. A. van Hagen voor Rijksvergoeding in aanmerking behoort te komen; dat toch z. i. het bepaalde in art. VII aldus behoort te worden opgevat, dat wel is waar voor de beoordeeling van de vraag, hoeveel leerkrachten aan de meer uitgebreid lager onderwijsschool in haar geheel voor de Rijksvergoeding in aanmerking kunnen komen, die school als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs moet worden beschouwd en dus moet worden nagegaan, hoeveel leerkrachten voor elk der beide afdeelingen van die school ten laste van het Rijk zouden komen, wanneer er sprake was van twee geheel afzonderlijke scholen, doch dat, wanneer eenmaal die aantallen leerkrachten zijn bepaald, het totaal aantal geacht moet worden voor Rijksvergoeding in aanmerking te komen voor de meer uitgebreid lager onderwijs school als zoodanig en het bestuur dan verder volkomen vrij is om dat totaal aantal naar eigen goedvinden over de verschillende klassen der meer uitgebreid lager onderwijs school te verdeelen; dat volgens het door Onzen Minister ingenomen standpunt de eenheid der meer uitgebreid lager onderwijs school zou worden aangetast, hetgeen volkomen in strijd zou zijn met de bedoeling van den wetgever, blijkende deze uit de geschiedenis van de totstandkoming van de desbetreffende wetsbepaling;

Overwegende, dat krachtens het tweede lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) de Rijksvergoeding, bedoeld in de artt. 56 en 97 der Lager-onderwijswet 1920, over de dienstjaren 1924 tot en met 1929 berekend wordt volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, met dien verstande evenwel, dat daarbij buiten aanmerking blijven de onderwijzers, die, te rekenen van 1 Juli 1924, in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen; dat ingevolge art. VII van de evengenoemde wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) het derde lid van art. 201 der Lager-onderwijswet 1920 gedurende den termijn, gesteld in het tweede lid van art. 193 der Lager-onderwijswet 1920, o.a. bepaalt, dat voor de toepassing der bepalingen, betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der wet van 1878, worden beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, een en ander als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd.

Dat het schoolbestuur voor het gedeelte der school, dat als een school voor uitgebreid lager onderwijs is aan te merken, volgens de op 31 December 1923 geldende regelen over het jaar 1926 aanspraak kon maken op vergoeding van één onderwijzer van bijstand;

dat dus Onze Minister te recht heeft beslist, dat voor een tweeden onderwijzer van bijstand, in 1926 werkzaam in de kopklassen, geen vergoeding kan worden verleend;

dat daaraan niet afdoet, dat het schoolbestuur, volgens de op 31 December 1923 geldende regelen voor het gedeelte der school, dat als een school voor gewoon lager onderwijs is aan te merken, aanspraak kon maken op één onderwijzer van bijstand meer dan in 1926 aan dat gedeelte werkzaam was;

dat toch, indien op dien grond voor de kopklassen een onderwijzer meer in aanmerking zou kunnen worden gebracht, de vaststelling van de vergoeding niet, zooals het genoemde art. VII eischt, zou plaats vinden als bij een school voor gewoon lager onderwijs, beide staande onder hetzelfde hoofd, daar voor elk van beide scholen de vergoeding geheel afzonderlijk berekend moet worden;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, voor deze school vast te stellen op f 14 699,41.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 1 Juni 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

## XXXVI.

21 Juli 1928
N°. 271.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur van het Sint Luciagesticht te Rotterdam, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 19 November 1927, n°. 3752, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van zijn bijzondere lagere school te Leeuwarden, Groote Kerkstraat 81;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 29 Maart 1928, n°. 7879;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 6 Juni 1928, n°. 522;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 28 Juni 1928, n°. 16 824, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij besluit van 19 November 1927, n°. 3752, afdeeling Lager Onderwijs Financieel de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, voor het jaar 1926, voor de bovenbedoelde school heeft vastgesteld op f 18 575, daarbij overwegende, dat voor de bepaling der Rijksvergoeding deze school voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der Lager-onderwijswet van 1878, krachtens art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) moet worden beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, een en ander als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd en waarop het bepaalde in den slotzin van art. 27, 2de lid, dier wet toepassing kan vinden; dat de onderhavige meer uitgebreid lager onderwijs school 9 achtereenvolgende leerjaren telt, met een gemiddelde schoolbevolking over het jaar 1925 van 245 leerlingen in de klassen 1 tot en met 6, en van 35 leerlingen in het zevende en de hoogere leerjaren; dat volgens dit leerlingental, zooals in een analoog geval werd beslist bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1927, n°. 77, overeenkomstig art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) juncto art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat wordt gelezen krachtens art. XIII der wet van 16 Februari 1923 (*Staatsblad* n°. 38) voor de zoogenaamde uitgebreid lager onderwijs (kop)-school naast het hoofd de Rijksvergoeding kan worden genoten voor niet meer dan één onderwijzer van bijstand, terwijl aan de school voor gewoon lager onderwijs het salaris van zes (5 + 1) onderwijzers van bijstand voor Rijksrekening kan komen; dat in verband met het vorenstaande het salaris van de onderwijzeres M. A. T. van der Werf *niet*, en daarentegen dat van de onderwijzeres S. A. Zeinstra *wel* voor Rijksvergoeding in aanmerking komt; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat z. j. het bepaalde in art. VII aldus behoort te worden opgevat, dat wel is waar voor de beoordeeling van de vraag, hoeveel leerkrachten aan de meer uitgebreid lager onderwijs school in haar geheel voor de Rijksvergoeding in aanmerking kunnen komen, die school als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs moet worden beschouwd en dus moet worden nagegaan, hoeveel leerkrachten voor elke der beide afdeelingen van die school ten laste van het Rijk zouden komen, wanneer er sprake was van twee geheel afzonderlijke scholen, doch dat, wanneer eenmaal die aantallen leerkrachten zijn bepaald, het totaal aantal geacht moet worden voor Rijksvergoeding in aanmerking te komen voor de meer uitgebreid lager onderwijs-school als zoodanig en het bestuur dan verder volkomen vrij is om dat totaal aantal naar eigen goedvinden over de verschillende klassen der meer uitgebreid lager onderwijsschool te verdeelen; dat volgens het door den Minister ingenomen standpunt de eenheid der meer uitgebreid lager onderwijsschool zou worden aangetast, hetgeen volkomen in strijd zou zijn met de bedoeling van den wetgever; dat zulks afdoende uit de geschiedenis der wet blijkt; dat het in verband hiermede verzoekt alsnog de vergoeding te willen verleenen overeenkomstig de ingediende aanvrage;

Overwegende, dat krachtens het tweede lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over de dienstjaren 1924 tot en met 1929 berekend wordt volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, met dien verstande evenwel, dat daarbij buiten aanmerking blijven de onderwijzers, die, te rekenen van 1 Juli 1924, in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen; dat ingevolge art. VII van de evengenoemde wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) het derde lid van art. 201 der Lager-onderwijswet 1920 gedurende den termijn, gesteld in het tweede lid van art. 193 der Lager-onderwijswet 1920, o.a. bepaalt, dat voor de toepassing der bepalingen betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der wet van 1878, worden beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, een en ander als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd, dat het schoolbestuur, krachtens art. VIII, tweede lid, der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) over het jaar 1926 aanspraak kon maken voor de kopklassen op vergoeding van het salaris van één, en mede in verband met art. 27, tweede lid, der Lager-onderwijswet 1920, voor het gedeelte der school, dat als een gewone lagere school is aan te merken, op vergoeding van het salaris van zes onderwijzers van bijstand; dat dus Onze Minister te recht heeft beslist, dat voor het salaris van een tweeden onderwijzer van bijstand, werkzaam in de kopklassen, geen vergoeding kan worden verleend, doch wel voor het salaris van den zesden onderwijzer van bijstand, werkzaam in de lagere klassen; dat, indien het schoolbestuur in plaats van het salaris van een leerkracht, werkzaam in de lagere klassen, dat van een leerkracht, werkzaam in de kopklassen, bij de vergoeding in rekening zou mogen brengen, de vaststelling van de vergoeding niet, zooals het genoemde art. VII eischt, zou plaats vinden als bij een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, beide staande onder hetzelfde hoofd, daar voor elke van beide scholen de vergoeding geheel afzonderlijk berekend moet worden;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 19 November 1927, n°. 3752, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, voor deze school vast te stellen op f 18 575.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Finse, 21 Juli 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

## XXXVII.

21 Juli 1928
N°. 272.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Vereeniging tot Stichting en Instandhouding van een school met den Bijbel te De Steeg, gemeente Rheden, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen

van 14 September 1927, n°. 6250, afdeeling Lager Onderwijs Financieel tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Parkweg 8;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 29 Maart 1928 n°. 7728;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 6 Juni 1928, n°. 534;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 28 Juni 1928, n°. 16 822, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, bij beslissing van 14 September 1927, n°. 6250, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, voor de bovenbedoelde school heeft vastgesteld op f 12 285,35, daarbij o.a. overwegende, dat het gemiddelde aantal leerlingen dezer school voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der Lager-onderwijswet van 1878, over het jaar 1925 bedroeg 118 kinderen, waarvan 32 leerlingen in het 7de en de hoogere leerjaren; dat krachtens art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) voor de toepassing der bepalingen, betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, een school voor meer uitgebreid lager onderwijs als de onderhavige wordt beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd; dat, zooals in een analoog geval werd beslist bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1927, eerst na de splitsing dezer school in kopklassen en klassen voor gewoon lager onderwijs in den zin van art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) voor elk dezer beide scholen afzonderlijk kan worden bepaald, hoeveel onderwijzers eventueel met toepassing van het 2de lid van art. VIII dier wet voor Rijksvergoeding in aanmerking kunnen worden gebracht; dat aan de school voor gewoon lager onderwijs met gemiddeld 86 leerlingen het salaris van twee, en — met toepassing van het 2de lid van art. 27 der Lager-onderwijswet — het salaris van drie bijstandsonderwijzers voor Rijksvergoeding in aanmerking kan komen; dat met het oog op het leerlingen-tal in de klassen van het 7de en de hoogere leerjaren volgens art. 97 juncto art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zoowel zooals dit thans luidt, als volgens art. XIII der wet van 1 Februari 1923 (*Staatsblad* n°. 38) aan de zoogenaamde uitgebreid lager onderwijs kopschool, behalve voor het hoofd, de Rijksvergoeding kan worden verleend voor niet meer dan één bijstandonderwijzer; dat in verband hiermede het salaris van P. van Es, die tot 1 Februari 1928 klasseonderwijzer was van het 9de jeerjaar en daarna onderwijs gaf in de klassen 7 en 9, niet voor Rijksvergoeding in aanmerking komt, aangezien anders voor de uitgebreid lager onderwijs kopschool voor een grooter aantal onderwijzers vergoeding zou worden genoten dan de wet toelaat; dat daarentegen voor de onderwijzers C. E. Bakker over de maand Januari 1926 wel Rijksvergoeding kan worden toegekend; dat die vergoeding over dat tijdvak f 124 bedraagt; dat van dit besluit het schoolbestuur bij ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat het op goeden grond meende te mogen rekenen op de aangevraagde Rijksvergoeding en die alsnog zoude wenschen te ontvangen;

Overwegende: dat, krachtens het tweede lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over de dienstjaren 1924 tot en met 1929 berekend wordt volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, met dien verstande evenwel, dat daarbij buiten aanmerking blijven de onderwijzers, die, te rekenen van 1 Juli 1924, in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen; dat ingevolge art. VII van de evengenoemde wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) het derde lid van art. 201 der Lager-onderwijswet 1920 gedurende den termijn, gesteld in het tweede lid van art. 193 der Lager-onderwijswet 1920, o. a. bepaalt, dat voor de toepassing der bepalingen betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der wet van 1879, worden beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, een en ander als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd; dat het schoolbestuur, krachtens art. VIII, tweede lid, der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) over het jaar 1926 aanspraak kon maken voor de kopklassen op vergoeding van het salaris van één en — mede in verband met art. 27, tweede lid, der Lager-onderwijswet 1920 — voor het gedeelte der school, dat als een gewone lagere school is aan te merken, op vergoeding van het salaris van drie onderwijzers van bijstand; dat dus Onze Minister te recht heeft beslist, dat voor het salaris van een tweeden onderwijzer van bijstand, werkzaam in de kopklassen, geen vergoeding kan worden verleend, doch wel van den derden onderwijzer van bijstand, werkzaam in de lagere klassen; dat, indien het schoolbestuur in plaats van het salaris van een leerkracht, werkzaam in de lagere klassen, dat van een leerkracht, werkzaam in de kopklassen bij de vergoeding in rekening zou mogen brengen, de vaststelling van de vergoeding niet, zooals het genoemde artikel VII eischt, zou plaats vinden als bij een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, beide staande onder hetzelfde hoofd, daar voor elke van beide scholen de vergoeding geheel afzonderlijk berekend moet worden;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 14 September 1927, n° 6250, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 voor deze school vast te stellen op f 12 285,55.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Finse, 21 Juli 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XXXVIII.

21 Juli 1928
N°. 274.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur van het Zedelijk Lichaam „de Heilige Ursula", te Roermond, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 26 September 1927, n°. 3558, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere school voor meer uitgebreid lager onderwijs aldaar, Voogdijstraat 10;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 29 Maart 1928, n°. 7731;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 6 Juni 1928, n°. 521;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 4 Juli 1928 n°. 17394, Afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende: dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij beslissing van 26 September 1927 n°. 3558, Afdeeling Lager Onderwijs Financieel, de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926

voor de bovenbedoelde school heeft vastgesteld op f 14 512, daarbij overwegende, dat het gemiddelde aantal leerlingen dezer school voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der Lager-onderwijswet 1878, over het jaar 1925 bedroeg 199 kinderen, waarvan 37 leerlingen in het 7de en de hoogere leerjaren; dat krachtens art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) voor de toepassing der bepalingen betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, een school voor meer uitgebreid lager onderwijs als de onderhavige wordt beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd; dat, zooals in een analoog geval werd beslist bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1927, n°. 77, eerst na splitsing dezer school in kopklassen en klassen voor gewoon lager onderwijs in den zin van art. VII der Wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) voor elke dezer beide scholen afzonderlijk kan worden bepaald, hoeveel onderwijzers eventueel met toepassing van het 2de lid van art. VIII dier wet voor Rijksvergoeding in aanmerking kunnen worden gebracht; dat overeenkomstig het bij de wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) gewijzigde art. 28 der Lager-onderwijswet aan de school voor gewoon lager onderwijs met gemiddeld 162 leerlingen, het salaris van drie en met toepassing van het 2de lid van art. 27 der Lager-onderwijswet van den vierden bijstandsonderwijzer voor Rijksvergoeding in aanmerking kan komen; dat dit aantal in de klassen 1 tot en met 6 werkzaam was; dat volgens het leerlingental in de klassen van het 7de, en de hoogere leerjaren volgens art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat wordt gelezen krachtens de wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) aan de zoogenaamde uitgebreid lager onderwijs kopschool, behalve voor het hoofd, de Rijksvergoeding kan worden verleend voor niet meer dan één bijstandsonderwijzer; dat in verband hiermede het salaris van J. J. M. Speetjens, die de klasse-onderwijzeres is van het negende leerjaar, niet voor Rijksvergoeding in aanmerking komt, aangezien anders voor de uitgebreid lager onderwijs kopschool voor een grooter aantal onderwijzers vergoeding zou worden genoten dan de wet toelaat; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat het aanspraak kan maken op vergoeding over 1926 van zes onderwijzeressen van bijstand, dat z.i. dus ook het salaris van de onderwijzeres Speetjes voor Rijksvergoeding in aanmerking behoort te komen; dat toch z.i. het bepaalde in artikel VII aldus behoort te worden opgevat, dat wel is waar voor de beoordeeling van de vraag, hoeveel leerkrachten aan de meer uitgebreid lager onderwijsschool in haar geheel voor de Rijksvergoeding in aanmerking kunnen komen, die school als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs moet worden beschouwd en dus moet worden nagegaan, hoeveel leerkrachten voor elk der beide afdeelingen van die school ten laste van het Rijk zouden komen, wanneer er sprake was van twee geheel afzonderlijke scholen, doch dat, wanneer eenmaal die aantallen leerkrachten zijn bepaald, het totaal geacht moet worden voor Rijksvergoeding in aanmerking te komen voor de meer uitgebreid lager onderwijsschool als zoodanig en het bestuur dan verder volkomen vrij is om dat totaal aantal naar eigen goedvinden over de verschillende klassen der meer uitgebreid lager onderwijsschool te verdeelen; dat volgens het door den Minister ingenomen standpunt de eenheid der meer uitgebreid lager onderwijs school zou worden aangetast, hetgeen volkomen in strijd zou zijn met de bedoeling van den wetgever; dat zulks afdoende blijkt uit de geschiedenis der wet;

Overwegende, dat krachtens het tweede lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over de dienstjaren 1924 tot en met 1929 berekend wordt volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, met dien verstande evenwel, dat daarbij buiten aanmerking blijven de onderwijzers, die, te rekenen van 1 Juli 1924, in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen; dat ingevolge art. VII van de evengenoemde wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) het derde lid van art. 201 der Lager-onderwijswet 1920 gedurende den termijn, gesteld in het tweede lid van art. 193 der Lageronderwijswet 1920 o.a. bepaalt, dat voor de toepassing der bepalingen, betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der wet van 1878 worden beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, een en ander als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd; dat het schoolbestuur voor het gedeelte der school, dat als een school voor uitgebreid lager onderwijs is aan te merken, krachtens art. VIII, tweede lid, der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) over het jaar 1926 aanspraak kan maken op vergoeding van het salaris van één onderwijzers van bijstand; dat dus Onze Minister te recht heeft beslist, dat voor het salaris van een tweeden onderwijzer van bijstand, werkzaam in de kopklassen, geen vergoeding kan worden verleend; dat daaraan niet afdoet, dat het hoofdbestuur volgens de op 31 December 1923 geldende regelen voor het gedeelte der school, dat als een school voor gewoon lager onderwijs is aan te merken, aanspraak kon maken op het salaris van één onderwijzer van bijstand *meer*, dan waarvoor vergoeding is verleend; dat toch, indien op dien grond voor de kopklassen een onderwijzer meer in aanmerking zou kunnen worden gebracht, de vaststelling van de vergoeding niet, zooals het genoemde art. VII eischt, zou plaats vinden als bij een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, beide staande onder hetzelfde hoofd, daar voor elk van beide scholen de vergoeding geheel afzonderlijk berekend moet worden;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van 26 September 1927, n°. 3558, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, voor deze school vast te stellen op f 14 512.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Finse, 21 Juli 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XXXIX.

21 Juli 1928
N°. 275.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch-Katholieke kerkbestuur te Zaltbommel tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 14 Jan. 1928, n°. 15 152, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 ten behoeve van de bijzonder lagere school aldaar, Oliestraat D 129;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 16 April 1928, n°. 8043;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 20 Juni 1928, n°. 575;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 4 Juli 1928, n°. 17 398, afdeeling Lager-onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister bij bovenvermelde beslissing het bedrag der Rijksvergoeding over 1926 voor de bovenbedoelde school heeft bepaald op f 4630; dat Onze Minister

daarbij o.a. heeft overwogen, dat overeenkomstig het gewijzigde Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925, het salaris en mitsdien de Rijksvergoeding van de leerkracht H. J. Stads moet worden bepaald op f 3122; dat het schoolbestuur in beroep aanvoert, dat het gewezen hoofd der school, H. J. Stads, van 1914 af onafgebroken een pleegkind heeft gehad beneden den leeftijd van 18 jaar, hetwelk hij naar den zin van art. 21 van het Bezoldigingsbesluit geheel als eigen kind heeft onderhouden en opgevoed; dat hij door onbekendheid met de wet verzuimd heeft, aftrek van belasting voor bedoeld pleegkind te vragen; dat dit eerst is geschied en toegestaan voor het belastingjaar Mei 1926—Mei 1927; dat H. J. Stadt tot 1 November 1926 hoofd van de school was en tot en met 14 November 1926 tijdelijk hoofd van de school; dat hij daarna in het genot van pensioen is gesteld; dat het schoolbestuur verzuimd heeft, over het jaar 1926 kindertoelage voor hem aan te vragen; dat het van meening was en is, dat H. J. Stads rechtmatige aanspraak op kindertoelage kan doen gelden; dat immers, indien hij in 1920 begonnen was met kinderaftrek voor de Rijksinkomstenbelasting aan te vragen, hem dit zou zijn toegestaan; dat hij dan bovendien van 1 Januari 1925 af in aanmerking zou zijn gekomen voor kindertoeslag; dat bovendien op 1 Mei 1926 alle gegevens aanwezig waren om hem in het genot van kinderaftrek te doen stellen;

Overwegende, dat ingevolge art. 21, 1ste lid, van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925, de ambtenaren voor hun wettige kinderen, die zij op den eersten Januari van het jaar bezitten, een kindertoelage genieten, terwijl deze bepaling, ingevolge het vierde lid van dit artikel van overeenkomstige toepassing is ten aanzien van pleegkinderen, voor wie de aftrek van het belastbaar inkomen voor de Rijksinkomstenbelasting is toegestaan; dat deze wetsbepalingen geen andere uitlegging toelaten dan dat de kindertoelage voor een pleegkind alleen dan wordt genoten, wanneer de ambtenaar het pleegkind op 1 Januari van het jaar als zoodanig bezat en aan hem op bedoelden datum voor dit pleegkind aftrek van het belastbaar inkomen voor de Rijksinkomstenbelasting is toegestaan;

Overwegende, dat blijkens de stukken aan H. J. Stads op 1 Januari 1926 voor zijn pleegkind geen aftrek van het belastbaar inkomen voor de Rijksinkomstenbelasting is toegestaan; dat mitsdien over het jaar 1926 te zijnen aanzien voor zijn pleegkind geen aanspraak op kindertoelage kan worden gemaakt;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der beschikking van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 14 Januari 1928, n°. 15152, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding voor bedoelde school vast te stellen op f 4630.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Finse, 21 Juli 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XL.

21 Juli 1928
N°. 277.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Sint Willibrordusvereeniging te Utrecht tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 5 Januari 1928, n°. 3204, Afdeeling Lager Onderwijs Financieel tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920 over het jaar 1926 ten behoeve van de bijzondere lagere school aan de Nieuwe Gracht 19 aldaar;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 16 April 1928, n°. 7987;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 20 Juni 1928, n°. 584;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 10 Juli 1928, n°. 17 406, Afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij besluit van 5 Januari 1928, n°. 3204, afdeeling Lager Onderwijs Financieel der vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over 1926 voor de bovengenoemde school heeft vastgesteld op f 18 361,67 daarbij o.a. overwegende, dat het gemiddelde aantal leerlingen dezer school voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der Lager-onderwijswet 1878, over het jaar 1925 bedroeg 183, waarvan 22 in de klassen van het zevende of de hoogere leerjaren; dat krachtens art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) voor de toepassing van de bepalingen betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, een school voor meer uitgebreid lager onderwijs als de onderhavige moet worden beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet, beide staande onder hetzelfde hoofd; dat zooals in een analoog geval werd beslist bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1927, n°. 77, eerst na splitsing dezer school in kopklassen en klassen voor gewoon lager onderwijs in den zin van art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) voor elke der beide scholen afzonderlijk moet worden bepaald, hoeveel onderwijzeressenjaarwedden, eventueel met toepassing van art. VIII, 2de lid, dier wet voor vergoeding in aanmerking kunnen worden gebracht; dat de vergoeding voor de school voor uitgebreid lager onderwijs door het schoolbestuur op de juiste wijze is berekend; dat voor de school voor gewoon lager onderwijs, op grond van het thans geldende art. 28 der Lager-onderwijswet, vergoeding kan worden verleend voor de jaarwedden van 4 onderwijzers van bijstand (waaronder begrepen 1 ingevolge art. 27, 2de lid dier wet); dat het schoolbestuur ten onrechte meent, aan het bij de wet van 16 Februari 1923 (*Staatsblad* 38) gewijzigde art. 28 der Lager-onderwijswet aanspraak te kunnen ontleenen op vergoeding voor de jaarwedden van 5 onderwijzers van bijstand (waaronder begrepen 1 ingevolge art. 27, 2de lid der wet) dat namelijk de onderwijzers C. J. Uiterwaal, J. P. J. Luijten en J. H. S. Hijmans, die op 30 Juni 1924 in de kopklassen werkzaam waren, voor de berekening van de vergoeding van de lager-onderwijsschool niet beschouwd kunnen worden als vóór 1 Juli 1924 in functie te zijn getreden; dat in verband hiermede de aanvrage van het bestuur moet worden verminderd met de jaarwedde van J. Th. van Raay, die als *vijfde* onderwijzer van bijstand aan de lager-onderwijs-afdeeling was verbonden; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat met inachtneming van het bepaalde in art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) het gemiddelde aantal leerlingen in het jaar 1925 van de klassen 1 tot en met 6 (161) over het jaar 1926 aanspraak geeft op de Rijksvergoeding voor het salaris van vier onderwijzers, en, met toepassing van het tweede lid van art. 27 der wet, van vijf onderwijzers, en het gemiddelde aantal leerlingen in het jaar 1925 van de kopklassen (22) op de Rijksvergoeding voor het salaris van het hoofd, mits deze onderwijzers allen vóór 1 Juli 1924 in dienst zijn getreden; dat Onze Minister thans de Rijksvergoeding toekent voor het hoofd en slechts vier onderwijzers; dat Onze Minister zich blijkbaar op het standpunt stelt, dat het aantal leerkrachten, dat met worden geacht voor de klassen 1 tot en met 6 voor Rijksvergoeding in aanmerking te kunnen komen, behoort te worden bepaald volgens art. 28 der wet, zooals dat artikel thans luidt, op grond, dat de onderwijzers Uiterwaal, Luijten en Hijmans, vóór 1 Juli 1924 niet in de klassen 1 tot en met 6, doch in de kopklassen werkzaam waren en dat Onze Minister ten onrechte aanneemt, dat de evengenoemde onderwijzers behooren tot „de onderwijzers, die te rekenen van 1 Juli 1924 in dienst treden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen"; dat wel is waar deze onderwijzers vóór 1 Juli 1924 werkzaam waren in de kopklassen der meer uitgebreid lager onderwijs

school, doch dat het, naar de meening van het schoolbestuur, bij de toepassing van de uitsluitingsbepaling, vervat in het tweede lid van art. VIII der Wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) alleen gaat om de vraag, of de onderwijzers, waarvoor de Rijksvergoeding wordt gevraagd, al dan niet vóór 1 Juli 1924 *aan de school* (in dit geval aan de meer uitgebreid lager onderwijsschool) in dienst zijn getreden, en daarbij buiten beschouwing behoort te blijven de vraag, in welke klassen van die school zij voor 1 Juli 1924 werkzaam waren; dat toch de omstandigheid, dat de genoemde onderwijzers voor 1 Juli 1924 niet in de klassen 1 tot en met 6 van de meer uitgebreid lager onderwijs school werkzaam waren, het feit, dat deze onderwijzers vóór genoemden datum daadwerkelijk aan die school, de nog ongesplitste en dus één en dezelfde meer uitgebreid lager onderwijs school, in functie zijn getreden, niet kan teniet doen; dat immers, wanneer een onderwijzer van een der kopklassen der meer uitgebreid lager onderwijs school wordt geplaatst in een der lagere klassen van die school, geen sprake is van een „infunctietreding", welke een ontslag aan die school en een nieuwe benoeming aan dezelfde school zou noodig maken, doch slechts van een verandering van klasse binnen de grenzen der ééne ongesplitste meer uitgebreid lager onderwijsschool; dat het door Onzen Minister ingenomen standpunt niet alleen in strijd is met de letter, maar ook met de geschiedenis van meergenoemd art. VIII;

Overwegende, dat krachtens het tweede lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) de Rijksvergoeding, bedoeld in de artt. 56 en 97 der Lager-onderwijswet 1920 over de dienstjaren 1924 tot en met 1929 berekend wordt volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, met dien verstande evenwel, dat daarbij buiten aanmerking blijven de onderwijzers, die, te rekenen van 1 Juli 1924, in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen; dat ingevolge art. VII van de evengenoemde wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) het derde lid van art. 201 der Lager-onderwijswet 1920 gedurende den termijn, gesteld in het tweede lid van art. 193 der Lager-onderwijswet 1920 o.a. bepaalt, dat voor de toepassing der bepalingen betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der wet van 1878, worden beschouwd als een samenstel van een school vóór gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, een en ander als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd; dat het schoolbestuur voor het gedeelte der school, dat als een school voor gewoon lager onderwijs is aan te merken, volgens de op 31 December 1923 geldende regelen met toepassing van art. 27, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920, aanspraak kon maken op vergoeding van 5 onderwijzers van bijstand; dat van dezen buiten aanmerking moeten worden gelaten de onderwijzers, die te rekenen van 1 Juli 1924 in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen; dat het laatstbedoelde aantal voor het gedeelte der school, dat als een school voor gewoon lager onderwijs is aan te merken, met toepassing van art. 27, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920 op 4 is te stellen; dat de aan dit gedeelte in 1926 werkzaam geweest zijnde onderwijzers moeten worden geacht daarbij in dienst te zijn getreden, toen zij aan dit schoolgedeelte werkzaam gesteld werden; dat blijkens de overgelegde stukken de onderwijzers in de lagere klassen C. J. Uiterwaal, J. P. J. Luijten en J. H. S. Hijmans na 30 Juni 1924 in die klassen werkzaam zijn gesteld; dat hieruit volgt, dat bij het berekenen van de vergoeding het salaris van een vijfden onderwijzer van bijstand buiten aanmerking moet blijven; dat dus de vergoeding tot geen hooger bedrag kan worden verleend dan dat, waarop zij door Onzen Minister is vastgesteld;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 voor deze school vast te stellen op f 18 361,67.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Finse, 21 Juli 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XLI.

21 Juli 1928
N°. 278.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch-Katholieke Kerkbestuur van de parochie van den Heiligen Martinus te Utrecht tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 4 Januari 1928, n°. 3202, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in artikel 97 der Lager-onderwijswet 1920 over 1926, ten behoeve van de bijzondere lagere school aan de Oude Gracht 397 aldaar;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 16 April 1928, n°. 8020;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 20 Juni 1928, n°. 579;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 10 Juli 1928 n° 17404, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, bij besluit van 4 Januari 1928, n°. 3202, afdeeling Lager Onderwijs Financieel de vergoeding, bedoeld in artikel 97 der Lager-onderwijswet 1920 over het jaar 1926, voor de bovenbedoelde school heeft vastgesteld op f 21 268,21, daarbij o.a. overwegende, dat het gemiddelde aantal leerlingen dezer school voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in artikel 48*ter* der Lager-onderwijswet 1878, over het jaar 1925 268 heeft bedragen, waarvan 37 in de klassen van het zevende en de hoogere leerjaren; dat, zooals in een analoog geval is beslist bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1927, n°. 77 eerst na splitsing van deze school in kopklassen en klassen voor gewoon lager onderwijs, in den zin van artikel VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) voor elk dezer beide scholen afzonderlijk kan worden bepaald hoeveel onderwijzersjaarwedden, eventueel met toepassing van artikel VIII, 2de lid, dier wet, voor vergoeding in aanmerking kunnen komen; dat, wat de school voor uitgebreid lager onderwijs betreft, vergoeding kan worden verleend voor de jaarwedden van het hoofd en één onderwijzer van bijstand; dat gedurende het geheele jaar 1926 aan deze afdeeling ook niet meer leerkrachten zijn werkzaam geweest; dat voor de school voor gewoon lager onderwijs op grond van het bij de wet van 16 Februari 1923 (*Staatsblad* n°. 38) gewijzigd artikel 28 der Lager-onderwijswet juncto artikel VIII, 2de lid, der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) vergoeding kan worden toegekend voor de jaarwedden van 6 onderwijzers van bijstand (waaronder begrepen één ingevolge art. 27, 2de lid, der Lager-onderwijswet) mits deze vóór 1 Juli 1924 als zoodanig aan de school in functie zijn getreden; dat de onderwijzers J. Houtepen, D. N. Lelyveld en A. Th. Trouwborst, die op 30 Juni 1924 in de uitgebreid lager onderwijsklassen werkzaam waren en eerst later in de lagere klassen zijn te werk gesteld, voor de berekening van de vergoeding voor de lagere onderwijsafdeeling niet kunnen worden beschouwd als vóór 1 Juli 1924 in functie te zijn getreden; dat in verband hiermede de aanvrage van het schoolbestuur moet worden verminderd met de jaarwedden van de evengenoemde onderwijzers, voor zoover deze in de lagere klassen zijn werkzaam geweest; dat daarentegen de jaarwedden van F. H. Berger en Th. J. P. Slieker, die voor 1 Juli 1924 in de klassen 1 tot en met 6 werk-

zaam waren en sindsdien zijn gebleven, ten laste van het Rijk kunnen worden gebracht; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat, met inachtneming van het bepaalde in art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319) het gemiddelde aantazl leerlingen in het jaar 1925 van de klassen 1 tot en met 6 (231) over het jaar 1926 aanspraak geeft op de Rijksvergoeding voor het salaris van 5 onderwijzers en, met toepassing van het tweede lid van art. 27 der wet, van 6 onderwijzers, mits deze onderwijzers allen vóór 1 Juli 1924 in dienst zijn getreden, en het gemiddelde aantal leerlingen in het jaar 1925 van de kopklassen (37) op de Rijksvergoeding voor het salaris van het hoofd en één onderwijzer; dat de Minister, naar het oordeel van het schoolbestuur, ten onrechte aanneemt, dat de onderwijzers Houtepen, Lelyveld en Trouwborst behooren tot ,,de onderwijzers, die te rekenen van 1 Juli 1924 in dienst treden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen''; dat wel is waar deze onderwijzers op 30 Juni 1924 werkzaam waren in de kopklassen der meer uitgebreid lager onderwijs-school, doch dat het, naar de meening van het bestuur, bij de toepassing van de uitsluitingsbepaling, vervat in het tweede lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) alleen gaat om de vraag, of de onderwijzers, voor wie de Rijksvergoeding wordt gevraagd al dan niet voor 1 Juli 1924 *aan de school* (in casu aan de meer uitgebreid lager onderwijsschool) in dienst zijn getreden en daarbij buiten beschouwing behoort te blijven de vraag, in welke klassen van die school zij voor 1 Juli 1924 werkzaam waren; dat toch de omstandigheid, dat de genoemde onderwijzers op 30 Juni 1924 niet in de klassen 1 tot en met 6 van de meer uitgebreid lager onderwijs-school werkzaam waren, het feit, dat deze onderwijzers voor genoemden datum daadwerkelijk aan die school, de nog ongesplitste en dus één en dezelfde meer uitgebreid lager onderwijsschool, in functie zijn getreden, niet kan te niet doen; dat immers, wanneer een onderwijzer van een der kopklassen der meer uitgebreid lager onderwijsschool wordt geplaatst in een der lagere klassen van die school, er geen sprake is van een ,,infuctietreding'' welke een ontslag aan die school en een nieuwe benoeming aan dezelfde school zou noodig maken, doch slechts van een verandering van klasse binnen de grenzen der ééne ongesplitste meer uitgebreid lager onderwijsschool; dat het door den Minister ingenomen standpunt niet alleen in strijd is met de letter, maar ook met de geschiedenis van meergenoemd art. VIII;

Overwegende, dat krachtens het tweede lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) de Rijksvergoeding, bedoeld in de artt. 56 en 97 der Lager-onderwijswet 1920 over de dienstjaren 1924 tot en met 1929 berekend wordt volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, met dien verstande evenwel, dat daarbij buiten aanmerking blijven de onderwijzers, die, te rekenen van 1 Juli 1924 in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen; dat ingevolge art. VII van de evengenoemde wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) het derde lid van art. 201 der Lager-onderwijswet 1920 gedurende den termijn, gesteld in het tweede lid van art. 193 der Lager-onderwijswet 1920 o.a. bepaalt, dat voor de toepassing van de bepalingen betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der wet van 1878, worden beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, een en ander als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd; dat het schoolbestuur voor het gedeelte der school, dat als een school voor gewoon lager onderwijs is aan te merken, volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, met toepassing van art. 27, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920, aanspraak kon maken op vergoeding van 6 onderwijzers van bijstand; dat van dezen buiten aanmerking moeten worden gelaten de onderwijzers, die te rekenen van 1 Juli 1924 in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen; dat het laatstbedoelde aantal voor het gedeelte der school, dat als een school voor gewoon lager onderwijs is aan te merken, met toepassing van art. 27, 2de lid der Lager-onderwijswet 1920 op 5 is te stellen; dat de aan dit gedeelte in 1926 werkzaam geweest zijnde onderwijzers moeten worden geacht daarbij in dienst te zijn getreden, toen zij aan dit schoolgedeelte werkzaam gesteld werden; dat blijkens de overgelegde stukken de onderwijzers J. Houtepen,, D. N. Lelyveld en A. Th. Trouwborst na 30 Juni 1924 boven het genoemde aantal van 5 in de lagere klassen werkzaam zijn gesteld; dat hun salarissen dus, elk voor wat betreft het gedeelte van het jaar 1926, waarin zij werkzaam waren in de lagere klassen, voor het berekenen van de vergoeding buiten aanmerking behooren te blijven; dat echter de salarissen der onderwijzers F. H. Berger en Th. J. P. Slieker, die vóór 1 Juli 1924 in de lagere klassen werkzaam waren en sindsdien zijn gebleven, als vijfde en zesde onderwijzer wel aan het schoolbestuur kunnen worden vergoed; dat Onze Minister dus te recht in dezen zin de vergoeding heeft berekend;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920 over 1926 voor deze school vast te stellen op f 21 268,21.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Finse, 21 Juli 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XLII.

21 Juli 1928.
N°. 280.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch-Katholieke kerkbestuur der parochie van den Heiligen Augustinus te Utrecht tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 16 Februari 1928, n°. 3242, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Kruisweg 9;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 16 April 1928, n°. 8106;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 20 Juni 1928, n°. 578;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 10 Juli 1928, n°. 17 402, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, bij besluit van 16 Februari 1928, n°. 3242, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over 1926, voor de bovengenoemde school heeft vastgesteld op f 30 012,41, daarbij o.a. overwegende, dat krachtens art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) voor de toepassing van de bepalingen betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, een school voor meer uitgebreid lager onderwijs, als de onderhavige, moet worden beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd; dat, zooals in een analoog geval werd beslist bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1927, n°. 77, eerst na splitsing van deze

school in kopklassen en klassen voor gewoon lager onderwijs in den zin van art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) voor elke der beide scholen afzonderlijk moet worden bepaald voor zooveel onderwijzers vergoeding kan worden verleend; dat voor de school voor uitgebreid lager onderwijs in verband met het gemiddelde aantal leerlingen over het jaar 1925 in de klassen van het zevende en de hoogere leerjaren, namelijk 44, op grond van het bij de wet van 16 Februari 1923 (*Staatsblad* n°. 38) gewijzigde art. 28 der Lager-onderwijswet vergoeding kan worden verleend voor de jaarwedden van het hoofd en 2 onderwijzers van bijstand, die vóór 1 Juli 1924 als zoodanig aan die school in functie zijn getreden; dat in dit geval 2 zoodanige onderwijzers gedurende het geheele jaar 1926 aan de zoogenaamde kopschool in functie waren; dat voor de school voor gewoon lager onderwijs, welke over 1925 een gemiddeld aantal leerlingen telde van 262, op grond van het thans geldende, d.i. het bij de wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) gewijzigde art. 28 der Lager-onderwijswet, vergoeding kan worden verleend voor de jaarwedden van ten hoogste 6 onderwijzers van bijstand (waaronder begrepen één ingevolge art. 27, 2de lid, der Lager-onderwijswet; dat wel is waar aan de lager onderwijsklassen 7 onderwijzers van bijstand verbonden waren, die vóór 1 Juli 1924 als zoodanig aan de meer uitgebreid lager onderwijsschool in functie zijn getreden, doch dat één van deze onderwijzers, J. A. G. van Miltenburg, eerst op 1 Januari 192° in de lager onderwijsklassen is te werk gesteld en dus voor de toepassing van art. 28*juncto* de artt. VII en VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) moet worden beschouwd als na dien datum (1 Juli 1924) in functie te zijn getreden; dat in verband met vorenstaande overwegingen de aanvrage van het schoolbestuur moet worden verminderd met de jaarwedde van J. G. Koopman, over het tijdvak 1 Januari tot en met 18 Juli, doch kan worden vermeerderd met de jaarwedde van A. C. F. Masteling over het tijdvak 1 December tot en met 31 December; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat, met inachtneming van het bepaalde in art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319), het gemiddelde aantal leerlingen in het jaar 1925 van de lagere klassen (262) over het jaar 1926 aanspraak geeft op de Rijksvergoeding voor het salaris van 6 onderwijzers, en, met toepassing van het tweede lid van art. 27 der wet, van 7 onderwijzers, en het gemiddelde aantal leerlingen in het jaar 1925 van de kopklassen (44) op de Rijksvergoeding voor het salaris van het hoofd en 2 onderwijzers, mits deze onderwijzers allen vóór 1 Juli 1924 in dienst zijn getreden; dat Onze Minister thans de Rijksvergoeding toekent voor het hoofd en slechts 8 onderwijzers; dat Onze Minister zich blijkbaar op het standpunt stelt, dat het aantal leerkrachten, dat moet worden geacht voor de lagere klassen voor Rijksvergoeding in aanmerking te kunnen komen, behoort te worden bepaald volgens art. 28 der wet, zooals dat artikel thans luidt, op grond, dat de onderwijzer J. A. G. van Miltenburg vóór 1 Juli 1924 niet in de lagere klassen, doch in de kopklassen werkzaam was; dat Onze Minister naar het oordeel van het schoolbestuur, ten onrechte aanneemt, dat de evengenoemde onderwijzer behoort tot „de onderwijzers, die te rekenen van 1 Juli 1924 in dienst treden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen"; dat wel is waar deze onderwijzer vóór 1 Juli 1924 werkzaam was in de kopklassen der meer uitgebreid lager onderwijsschool, doch dat het, naar de meening van schoolbestuur, bij de toepassing van de uitsluitingsbepaling, vervat in het tweede lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) alleen gaat om de vraag, of de onderwijzers, voor wie de Rijksvergoeding wordt gevraagd, al dan niet vóór 1 Juli 1924 *aan de school* (in dit geval aan de meer uitgebreid lager onderwijs school) in dienst zijn getreden, en daarbij buiten beschouwing behoort te blijven de vraag, in welke klassen van die school zij vóór 1 Juli 1924 werkzaam waren; dat toch de omstandigheid, dat de genoemde onderwijzer vóór 1 Juli 1924 niet in de lagere klassen van de meer uitgebreid lager onderwijsschool werkzaam was, het feit, dat deze onderwijzer vóór genoemden datum daadwerkelijk aan die school de nog ongesplitste en dus één en dezelfde meer uitgebreid lager onderwijsschool in functie is getreden, niet kan teniet doen; dat immers, wanneer een onderwijzer van een der kopklassen der meer uitgebreid lager onderwijsschool wordt geplaatst in een der lagere klassen van die school, er geen sprake is van een „infunctietreding", welke een ontslag aan die school en een nieuwe benoeming aan dezelfde school zou noodig maken, doch slechts van een verandering van klasse binnen de grenzen der ééne ongesplitste meer uitgebreid lager onderwijsschool; dat het door Onzen Minister ingenomen standpunt niet alleen in strijd is met de letter, maar ook met de geschiedenis van meergenoemd art. VIII;

Overwegende, dat krachtens het tweede lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) de Rijksvergoeding, bedoeld in de artt. 56 en 97 der Lager-onderwijswet 1920 over de dienstjaren 1924 tot en met 1929 berekend wordt volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, met dien verstande evenwel, dat daarbij buiten aanmerking blijven de onderwijzers, die, te rekenen van 1 Juli 1924, in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen; dat ingevolge art. VII van de evengenoemde wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) het derde lid van art. 201 der Lager-onderwijswet 1920 gedurende den termijn, gesteld in het tweede lid van art. 193 der Lager-onderwijswet 1920, o.a. bepaalt, dat voor de toepassing van de bepalingen betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der wet van 1878, worden beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, een en ander als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd; dat het schoolbestuur voor het gedeelte der school, dat als een school voor gewoon lager onderwijs is aan te merken, volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, met toepassing van art. 27, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920, aanspraak kon maken op vergoeding van 7 onderwijzers van bijstand; dat van dezen buiten aanmerking moeten worden gelaten de onderwijzers, die te rekenen van 1 Juli 1924 in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen; dat het laatstbedoelde aantal voor het gedeelte der school, dat als een school voor gewoon lager onderwijs is aan te merken, met toepassing van art. 27, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920 op 6 is te stellen, dat de aan dit gedeelte in 1926 werkzaam geweest zijnde onderwijzers moeten worden geacht daarbij in dienst te zijn getreden, toen zij aan dit schoolgedeelte werkzaam gesteld werden; dat blijkens de overgelegde stukken de onderwijzer in de lagere klassen J. A. C. van Miltenburg na 30 Juni 192 4in die klassen werkzaam is gesteld; dat hieruit volgt, dat bij het berekenen van de vergoeding het salaris van een zevenden onderwijzer van bijstand buiten aanmerking moet blijven; dat dus de vergoeding tot geen hooger bedrag kan worden verleend dan dat, waarop zij door Onzen Minister is vastgesteld;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920 over het jaar 1926 voor deze school vast te stellen op f 30 012,41.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Finse, den 21sten Juli 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XLIII.

21 Juli 1928
N°. 281.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Vereeniging van Liefdezusters, Dochters van het Kostbaar

Bloed, te Koningsbosch, gemeente Echt, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetnschappen van 15 Deember 1927 n°. 3594, afdeeling Lager Onderwijs Financieel tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 ten behoeve van de bijzondere lagere school te Sittard, Slachthuisstraat;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 16 April 1928, n°. 7968;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 20 Juni 1928, n°. 580;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 10 Juli 1928, n°. 17400, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij besluit van 15 December 1927, n°. 3594, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920 over 1926, voor de bovengenoemde school heeft vastgesteld op f 13 776, daarbij overwegende, dat het gemiddelde aantal leerlingen dezer school voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der Lager-onderwijswet 1878, over het jaar 1925 bedroeg 212 kinderen, waarvan 31 leerlingen in het zevende en de hoogere leerjaren; dat krachtens art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) voor de toepassing van de bepalingen betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, een school voor meer uitgebreid lager onderwijs als de onderhavige wordt beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs, en een school voor uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd; dat, zooals in een analoog geval werd beslist bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1927 n°. 77, eerst na splitsing van deze school in kopklassen en klassen voor gewoon lager onderwijs in den zin van art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) voor elke dezer beide scholen afzonderlijk kan worden bepaald, hoeveel onderwijzers voor Rijksvergoeding in aanmerking kunnen worden gebracht; dat overeenkomstig het bij de wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) gewijzigde artikel 28 der Lager-onderwijswet 1920 aan de school voor uitgebreid lager onderwijs met gemiddeld 31 leerlingen, het salaris van het hoofd en niet meer dan één onderwijzer van bijstand voor Rijksvergoeding in aanmerking kan komen; dat dit aantal in de klassen 7 tot en met 9 werkzaam was; dat volgens het leerlingental in de klassen 1 tot en met 6, volgens art. 28 der Lager-onderwijswet 1920 zooals dat artikel thans luidt, aan de school voor gewoon lager onderwijs drie, en met toepassing van het 2de lid van art. 27 der Lager-onderwijswet vier onderwijzers voor Rijksvergoeding in aanmerking kunnen worden gebracht; dat in verband hiermede het salaris van de onderwijzeres J. M. J. Gieskens, als boven het wettelijke aantal aan de school verbonden, niet voor Rijksvergoeding in aanmerking kan komen; dat van dit besluit het Schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat in de klassen 1 tot en met 6 van deze meer uitgebreid lager onderwijsschol gedurende het geheele jaar 1926 werkzaam waren vijf onderwijzesssen en in de kopklassen het hoofd en één onderwijzeres, in totaal dus, behalve het hoofd, zes onderwijzerssen, welke onderwijzeressen allen vóór 1 Juli 1924 aan deze meer uitgebreid lager onderwijsschool in dienst zijn getreden; dat Onze Minister thans de Rijksvergoeding toekent voor het hoofd en slechts vijf onderwijzerssen; dat Onze Minister zich blijkbaar op het standpunt stelt dat het aantal leerkrachten, dat moet worden geacht voor de klassen 1 tot en met 6 voor Rijksvergoeding in aanmerking te kunnen komen, behoort te worden bepaald volgens art. 28 der wet, zooals dat artikel thans luidt, op grond, dat de onderwijzeressen Cobben en Linders vóór 1 Juli 1924 niet in de klassen 1 tot en met 6, doch in de kopklassen werkzaam waren; dat Onze Minister ten onrechte aanneemt, dat de evengenoemde onderwijzeressen behooren tot ,,de onderwijzers, die te rekenen van 1 Juli 1924 in dienst treden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen''; dat wel is waar deze beide onderwijzeressen vóór 1 Juli 1924 werkzaam waren in de kopklassen der meer uitgebreid lager onderwijsschool, doch dat het, naar de meening van het schoolbestuur, bij de toepassing van de uitsluitingsbepaling, vervat in het tweede lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) uitsluitend gaat om de vraag of de onderwijzeressen, waarvoor de Rijksvergoeding wordt gevraagd, àl dan niet vóór 1 Juli 1924 *aan de school* (in casu aan de meer uitgebreid lager onderwijsschool) in dienst zijn getreden, en daarbij buiten beschouwing behoort te blijven de vraag, in welke klassen van die school zij vóór 1 Juli 1924 werkzaam waren; dat toch de omstandigheid, dat de onderwijzeressen Cobben en Linders vóór 1 Juli 1924 niet in de klassen 1 tot en met 6 van de meer uitgebreid lager onderwijsschool werkzaam waren, het feit, dat deze onderwijzeressen vóór genoemden datum daadwerkelijk aan die school, de nog ongesplitste en dus een en dezelfde meer uitgebreid lager onderwijsschool, in functie zijn getreden, niet kan teniet doen; dat immers, wanneer een onderwijzeres van een der kopklassen der meer uitgebreid lager onderwijsschool wordt geplaatst in een der lagere klassen van die school, er geen sprake is van een ,,infunctietreding'', welke een ontslag aan die school en een nieuwe benoeming aan dezelfde school zou noodig maken, doch slechts van een verandering van klasse binnen de grenzen der één ongesplitste meer uitgebreid lager onderwijsschool; dat het door Onzen Minister ingenomen standpunt niet alleen in strijd is met de letter, maar ook met de geschiedenis van meergenoemd art. VIII;

Overwegende, dat, krachtens het tweede lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) de Rijksvergoeding, bedoeld in de artt. 56 en 97 der Lager-onderwijswet 1920 over de dienstjaren 1924 tot en met 1929 berekend wordt volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, met dien verstande evenwel, dat daarbij buiten aanmerking blijven de onderwijzers, die, te rekenen van 1 Juli 1924, in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen; dat ingevolge art. VII van de evengenoemde wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) het derde lid van art. 201 der Lager-onderwijswet 1920 gedurende den termijn, gesteld in het tweede lid van art. 193 der Lager-onderwijswet 1920, o.a. bepaalt, dat voor de toepassing der bepalingen, betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der wet van 1878, worden beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs een en ander als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd; dat het schoolbestuur voor het gedeelte der school, dat als een school voor gewoon lager onderwijs is aan te merken, volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, met toepassing van art. 27, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920, aanspraak kon maken op vergoeding van 5 onderwijzers van bijstand; dat van dezen buiten aanmerking moeten worden gelaten de onderwijzers, die, te rekenen van 1 Juli 1924, in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen; dat het laatstbedoelde aantal voor het gedeelte der school, dat als een school voor gewoon lager onderwijs is aan te merken, met toepassing van art. 27, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920 op 4 is te stellen; dat de aan dit gedeelte in 1926 werkzaam geweest zijnde onderwijzers moeten worden geacht daarbij in dienst te zijn getreden, toen zij aan dit schoolgedeelte werkzaam gesteld werden; dat blijkens de overgelegde stukken de onderwijzeressen in de lagere klassen M. S. A. Cobben en C. Th. Linders nà 30 Juni 1924 in die klassen werkzaam zijn gesteld; dat hieruit volgt, dat bij het berekenen van de vergoeding het salaris van een vijfden onderwijzer van bijstand buiten aanmerking moet blijven; dat dus de vergoeding tot geen hooger bedrag kan worden verleend dan dat, waarop zij door Onzen Minister is vastgesteld;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, voor deze school vast te stellen op f 13 776.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Finse, 21 Juli 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XLIV.

21 Juli 1928
N°. 284.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der schoolvereeniging „Agatha Snellen" te Utrecht, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 1 November 1927, n°. 3212, afdeeling Lager Onderwijs Financieel tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 ten behoeve van de bijzondere school voor meer uitgebreid lager onderwijs aldaar, Zuilenstraat 7;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 26 April 1928, n°. 7819;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 27 Juni 1928, n°. 605;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 13 Juli 1928, n°. 17 666, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, bij besluit van 1 November 1927, n°. 3212, afdeeling Lager Onderwijs Financieel de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, voor de bovenbedoelde school over 1926 heeft vastgesteld op f 15 363,80 daarbij o.a. overwegende, dat het gemiddelde aantal leerlingen dezer school voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der Lager-onderwijswet 1878, over het jaar 1925 bedroeg 123, waarvan 39 in de leerjaren 7 tot en met 10; dat krachtens art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) voor de toepassing van de bepalingen betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, een school voor meer uitgebreid lager onderwijs als de onderhavige wordt beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd; dat, zooals in een analoog geval werd beslist, bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1927, n°. 77, eerst na splitsing van deze school in kopklassen en klassen voor gewoon lager onderwijs in den zin van art. VII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) voor elke dezer beide scholen afzonderlijk kan worden bepaald, hoeveel onderwijzers, eventueel met toepassing van art. VIII, 2de lid, dier wet, voor vergoeding in aanmerking kunnen worden gebracht; dat in verband met het leerlingenaantal in de klassen van het zevende en de hoogere leerjaren, volgens art. 28 der Lager-onderwijswet, zooals dat is gewijzigd bij de wet van 18 Februari 1923 (*Staatsblad* n°. 38) doch ook volgens het thans geldende art. 28, aan de zoogenaamde uitgebreid lager onderwijs kopschool, behalve voor het hoofd der school, de Rijksvergoeding kan worden verleend voor de jaarwedde van niet meer dan één onderwijzer van bijstand; dat de jaarwedde van M. A. Pieek, die als *tweede* onderwijzer van bijstand aan de uitgebreid lager onderwijsklassen werkzaam was, derhalve niet voor vergoeding in aanmerking komt; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat bij de beslissing van Onzen Minister over het jaar 1926 een vergoeding wordt toegekend voor één leerkracht bij het uitgebreid lager onderwijs, in verband met het feit, dat het aantal leerlingen over 1925 in de leerjaren 7 tot en met 10 gemiddeld 39 bedroeg; dat echter in het totale aantal leerlingen, vermeld in de opgave, model B, verzonden aan Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in Januari 1926, ad 123, begrepen zijn gemiddeld 41¾ in de kopklassen van de toenmaals *niet gesplitste* school; dat alle leerkrachten vóór 1 Juli 1924 in dienst zijn getreden; dat de school derhalve aanspraak kan maken op vergoeding van het hoofd en twee leerkrachten, volgens de schaal, vastgesteld bij de wet van 16 Februari 1923, *Staatsblad* n°. 38;

Overwegende, dat Onze Minister bij het berekenen van de vergoeding de aantallen leerlingen in de kopklassen der school op de vier teldata in 1925, welke niet waren opgegeven in de formulier model G, bedoeld in art. 9, 1ste lid, van Ons besluit van 4 September 1923, *Staatsblad* n°. 432, heeft ontleend aan de door het schoolbestuur ingezonden opgaven, vermeld in formulier model E, bedoeld in art. 5, lid 3, van dat besluit over 1925; dat de omstandigheid, dat bij het invullen van deze formulieren model E door het schoolbestuur een vergissing is begaan, geen aanleiding geeft om af te wijken van de daarin vervatte opgaven, welke mede als basis dienen voor de aanvrage voor Rijksvergoeding; dat mitsdien het bestreden besluit van Onzen Minister behoort te worden gehandhaafd;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 1 November 1927, n°. 3212, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, voor deze school over het jaar 1926 vast te stellen op f 15 363,80.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Finse, 21 Juli 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XLV.

7 Augustus 1928.
N°. 55.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der „Opvoeding- en Onderwijsstichting Sint Marie" te Huybergen tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 29 Maart 1928, n°. 6068, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 ten behoeve van de bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs aldaar, Wijk A 36;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 24 Mei 1928, n°. 8277;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 Juli 1928, n°. 648;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 3 Augustus 1928, n°. 18 796, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister bij bovengemelde beslissing het bedrag der Rijksvergoeding over 1926 voor de bovenbedoelde school heeft bepaald op f 6624, uit overweging, dat deze school op 1 Januari 1926 is ontstaan uit de klassen van het 7de en de hoogere leerjaren eener voormalige meer uitgebreid lager

onderwijsschool, welke klassen gedurende het jaar 1925 door gemiddeld 42 leerlingen werden bezocht; dat overeenkomstig art. 97 der Lager-onderwijswet in verband met de bepalingen van art. 28 dier wet, zooals dat artikel werd gewijzigd bij de wet van 16 Februari 1923, *Staatsblad* n°. 38, voor deze school Rijksvergoeding zou kunnen worden verleend voor de jaarwedden van het hoofd der school en 2 onderwijzers van bijstand; dat evenwel, wat laatstgenoemden betreft, volgens art. VIII, 2de lid der wet van 30 Juni 1924, *Staatsblad* n°. 319, geen Rijksvergoeding kan worden verleend voor degenen, die *na* 30 Juni 1924 aan deze school in functie zijn getreden boven het aantal, vereischt volgens het thans geldende art. 28 der Lager-onderwijswet; dat de onderwijzer P. G. van Lieshout, die gedurende het jaar 1925 was verbonden aan een der lagere klassen der voormalige meer uitgebreid lager onderwijsschool op 1 Januari 1926, dus nà 30 Juni 1924 in dienst is getreden aan de uitgebreid lager onderwijsschool; dat, zooals in een analoog geval werd beslist bij Ons besluit van 1 Augustus 1927, n°. 77, overeenkomstig meergenoemd art. VIII der wet van 30 Juni 1924, *Staatsblad* n°. 319, zijn jaarwedde niet voor Rijksvergoeding in aanmerking kan komen;

dat het schoolbestuur in beroep aanvoert, dat wel is waar de onderwijzer van Lieshout op 30 Juni 1924 werkzaam was aan een der lagere klassen der voormalige meer uitgebreid lager onderwijsschool, doch dat het bij de toepassing van de uitsluitingsbepaling, vervat in het 2de lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924, *Staatsblad* n°. 319, alleen gaat om de vraag, of de onderwijzers, voor wie de Rijksvergoeding wordt gevraagd, al dan niet vóór 1 Juli 1924 aan de school in casu aan de meer uitgebreid lager onderwijsschool, waaruit de uitgebreid lager onderwijs-kopschool voortkwam) in dienst zijn getreden en daarbij buiten beschouwing behoort te blijven de vraag, in welke klassen van die school zij vóór 1 Juli 1924 werkzaam waren; dat toch de omstandigheid, dat de genoemde onderwijzer op 30 Juni 1924 niet in de kopklassen van de meer uitgebreid lager onderwijsschool werkzaam was, het feit, dat deze onderwijzer vóór genoemden datum daadwerkelijk aan die school, de nog ongesplitste en dus één en dezelfde meer uitgebreid lager onderwijsschool, in functie is getreden, niet kan te niet doen; dat immers, wanneer een onderwijzer van een der lagere klassen der meer uitgebreid lager onderwijsschool wordt geplaatst in een der kopklassen van die school, er geen sprake is van een ,,infunctietreding'', welke een ontslag aan die school en een nieuwe benoeming aan dezelfde school zou noodig maken, doch slechts van een verandering van klasse binnen de grenzen der eene ongesplitste meer uitgebreid lager onderwijsschool; dat het door Onzen Minister ingenomen standpunt niet alleen in strijd is met de letter, maar ook met de geschiedenis van meergenoemd art. VIII; dat het bestuur, wat de geschiedenis van bedoeld wetsartikel betreft, de aandacht vestigt op het door Onzen Minister bij de behandeling van het ontwerp van wet tot wijziging van de Leerplichtwet en van de Lager-onderwijswet 1920 in de vergadering van de Eerste Kamer van 27 Juni 1924 gegeven antwoord op een desbetreffende vraag van den heer de Waal Malefijt, welk antwoord luidde als volgt: ,,krachtens art. VIII valt ook de meer uitgebreid lager onderwijsschool onder het afvloeiingssysteem. De wijze, waarop dit systeem voor de meer uitgebreid lager onderwijsscholen zal worden toegepast, is in art. VII geregeld. Art. VII begint dus voor zulk een school eerst te werken, zoodra een onderwijzer afvloeit, dus eerst bij vacature, maar overigens tast art. VII de eenheid van de meer uitgebreid lager onderwijsschool niet aan. Het is dus niet van invloed in welke klasse de onderwijzer stond, die ontslagen wordt of overlijdt'';

Overwegende, dat krachtens het 2de lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924, *Staatsblad* n°. 319, de Rijksvergoeding, bedoeld in de artt. 56 en 97 der Lager-onderwijswet 1920, over de dienstjaren 1924 tot en met 1929 berekend wordt volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, met dien verstande evenwel, dat daarbij buiten aanmerking blijven de onderwijzers, die, te rekenen van 1 Juli 1924, in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen;

dat, ingevolge art. VII van de evengenoemde wet van 30 Juni 1924, *Staatsblad* n°. 319, het 3de lid van art. 201 der Lager-onderwijswet 1920 gedurende den termijn, gesteld in het 2de lid van art. 193 der Lager-onderwijswet 1920, o.a. bepaalt, dat voor de toepassing van de bepalingen betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der wet van 1878, worden beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, een en ander als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd;

dat het schoolbestuur voor deze school voor uitgebreid lager onderwijs, volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, aanspraak kon maken op vergoeding van twee onderwijzers van bijstand;

dat krachtens bovengemeld art. VIII van deze buiten aanmerking moeten worden gelaten de onderwijzers, die te rekenen van 1 Juli 1924 in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen;

dat blijkens de overgelegde stukken de onderwijzer P. G. van Lieshout na 30 Juni 1924 aan de school voor uitgebreid lager onderwijs werkzaam is gesteld boven het aantal, gesteld in art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen;

dat hieruit volgt, dat bij het berekenen van de vergoeding het salaris van dezen onderwijzer van bijstand buiten aanmerking moet blijven;

dat Onze Minister dus te recht in dezen zin de vergoeding heeft berekend;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, voor deze school vast te stellen op f 6624;

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 7 Augustus 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XLVI.

7 Augustus 1928
N°. 56.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch-Katholiek parochiaal kerkbestuur van Sint Cornelis te Heerlerheide, gemeente Heerlen, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 20 Januari 1928, n°. 3960/3, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Gravenstraat 3;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 24 Mei 1928, n°. 8065;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 Juli 1928, n°. 657;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 3 Augustus 1928, n°. 18798, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij gemelde beschikking het bedrag der Rijksvergoeding voor gemelde school over 1926 heeft bepaald op f 16 404,13, daarbij overwegende, dat tot het geven van bijzonder onderwijs o.m. wordt vereischt het bezit van het bewijs, bedoeld in art. 107, 1ste lid, sub *c.*, der Lager-onderwijswet 1920; dat zonder dit bewijs men onbevoegd is bijzonder onderwijs te geven; dat de onderwijzeres A. M. H. Dassen op 13 April 1926 in het bezit van dit bewijs kwam; dat haar wedde eerst van dien datum af voor Rijksvergoeding in aanmerking kan komen;

dat het schoolbestuur in beroep aanvoert, dat art. 107 der wet uitsluitend betrekking heeft op de onderwijzers en geen enkele verplichting oplegt aan de schoolbesturen; dat de verplichting, den onderwijzers opgelegd, haar sanctie vindt in art. 436 van het Wetboek van Strafrecht; dat een schoolbestuur alleen dàn aansprakelijk zou kunnen worden gesteld voor de naleving van art. 107, wanneer zulks uitdrukkelijk in de wet was vastgelegd; dat echter in de artt. 89 tot en met 96, welke de voorwaarden bevatten, waaraan moet worden voldaan om voor Rijksvergoeding in aanmerking te komen, aan de schoolbesturen geen enkele verplichting betreffende de naleving van het voorschrift van art. 107 is opgelegd; dat voorts z. i. de Rijksvergoeding ook over het tijdvak 16 Maart tot en met 12 April 1926 behoort te worden verleend, omdat bovenbedoeld bewijs niet, zooals de ministerieele beschikking veronderstelt, eerst is uitgereikt op 13 April 1926, doch reeds op 17 Maart 1926.

Overwegende, dat een onderwijzer, niet in het bezit van het bewijs in art. 107, lid 1, onder *c*, der Lager-onderwijswet 1920 bedoeld, niet tot het geven van bijzonder onderwijs bevoegd is, zoodat door het bestuur eener bijzondere lagere school geen aanspraak op vergoeding van de wedde of jaarwedde van zoodanigen onderwijzer kan worden gemaakt;

dat hieruit voortvloeit, dat in dezen geen beroep kan worden gedaan op de omstandigheid, dat het bezit van bedoeld bewijs niet in de artt. 89 tot en met 96 der wet uitdrukkelijk verplichtend is gesteld;

Overwegende voorts, dat bij de bestreden beschikking van Onzen Minister rekening is gehouden met de opgaven, vermeld in het bij art. 5, 3de lid van Ons besluit van 4 September 1923, *Staatsblad* n°. 432, bedoelde formulier, model E;

dat een beroep op de omstandigheid, dat bij de invulling van dit formulier een vergissing is begaan, geen aanleiding mag geven af te wijken van de bovenvermelde opgave, welke mede als basis dient voor de aanvrage om Rijksvergoeding;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing, het bedrag der Rijksvergoeding over 1926 voor genoemde school vast te stellen op f 16 404,43.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Soestdijk, 7 Augustus 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

## XLVII.

12 September 1928
N°. 4.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur van het gesticht „de Voorzienigheid" te Leiden tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 20 Maart 1928, n°. 2728/I, afdeeling L.O.F., tot vaststelling der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920 over het jaar 1926 ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Hoogewoerd 57;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 24 Mei 1928, n°. 8218;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 25 Juli 1928, n°. 664;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 6 September 1928, n°. 19 062, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister bij bovengemelde beslissing het bedrag der Rijksvergoeding over 1926 voor de bovenbedoelde school heeft bepaald op f 9575, daarbij overwegende, dat voor de bepaling der Rijksvergoeding deze school voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der Lager-onderwijswet van 1878, krachtens art. VII der wet van 30 Juni 1924, *Staatsblad* n°. 319, moet worden beschouwd als een samenstel van een school voor uitgebreid lager onderwijs en een school voor lager onderwijs, een en ander als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd en waarop het bepaalde in den slotzin van art. 27, 2de lid, dier wet toepassing kan vinden; dat, zooals in een analoog geval werd beslist bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1927, n°. 77, eerst na splitsingdezer school in kopklassen en klassen voor gewoon lager onderwijs in den zin van art. VII der wet van 30 Juni 1924, *Staatsblad* n°. 319, voor elk dezer beide scholen afzonderlijk kan worden bepaald hoeveel onderwijzers, eventueel met toepassing van het 2de lid van art. VIII dier wet, voor Rijksvergoeding in aanmerking kunnen worden gebracht; dat de onderhavige meer uitgebreid lager onderwijsschool 9 achtereenvolgende leerjaren telt, met een gemiddelde schoolbevolking over het jaar 1925 van 156 leerlingen, in de klassen 1 tot en met 6 en van 27 leerlingen in het 7de en hoogere leerjaren; dat volgens dit leerlingental, overeenkomstig art. VIII der wet van 30 Juni 1924, *Staatsblad* 319, juncto art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat wordt gelezen krachtens art. XIII der wet van 16 Februari 1923, *Staatsblad* n°. 38, voor de zoogenaamde uitgebreid lager onderwijs kop) school naast het hoofd de Rijksvergoeding kan worden genoten voor niet meer dan één onderwijzer van bijstand, behoudens het geval van infunctietreding nà 30 Juni 1924, terwijl aan de school voor gewoon lager onderwijs het salaris van 5 (3 + 1 art. 27, 2de lid) onderwijzers van bijstand voor Rijksrekening kan komen, overeenkomstig art. V der wet van 30 Juni 1924, *Staatsblad* n°. 319; dat in verband met het vorenstaande de jaarwedde van M. C. E. Bekker, werkzaam in klasse 7 der zoogenaamde kopschool niet voor Rijksvergoeding in aanmerking komt; daarentegen wel de jaarwedde van A. J. Bergers, werkzaam in klasse 3 van den zoogenaamden onderbouw;

dat het schoolbestuur in beroep aanvoert, dat het bepaalde in art. VII aldus behoort te worden opgevat, dat wel is waar voor de beoordeeling van de vraag, hoeveel leerkrachten aan de meer uitgebreid lager onderwijsschool in haar geheel voor de Rijksvergoeding in aanmerking kunnen komen, die school als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs moet worden beschouwd en dus moet worden nagegaan, hoeveel leerkrachten voor elke der beide afdeelingen van die school ten laste van het Rijk zouden komen, wanneer er sprake was van twee geheel afzonderlijke scholen, doch dat, wanneer eenmaal die aantallen leerkrachten zijn bepaald, het totaal aantal geacht moet worden voor Rijksvergoeding in aanmerking te komen voor de meer uitgebreid lager onderwijsschool als zoodanig en het bestuur dan verder volkomen vrij is om dat totaal aantal naar eigen goeddunken over de verschillende klassen der meer uitgebreid lager onderwijsschool te verdeelen; dat volgens het door Onzen Minister ingenomen standpunt de eenheid der meer uitgebreid lager-onderwijsschool zou worden aangetast, hetgeen volkomen in strijd zou zijn met de bedoeling van den wetgever, hetgeen afdoende blijkt uit het antwoord van Onzen Minister op een desbetreffende vraag van den heer De Waal Malefijt bij de behandeling van het ontwerp van wet tot wijziging van de Leerplichtwet en van de Lager-onderwijswet 1920 in de vergadering van de Eerste Kamer van 27 Juni 1924;

Overwegende, dat krachtens het 2de lid van art. VIII der wet van 30 Juni 1924, *Staatsblad* n°. 319, de Rijksvergoeding, bedoeld in de artt. 56 en 97 der Lager-onderwijswet 1920, over de dienstjaren 1924 tot en met 1929 berekend wordt volgens de op 31 December 1923 geldende regelen, met dien verstande evenwel, dat daarbij buiten aanmerking blijven de onderwijzers, die, te rekenen van 1 Juli 1924, in dienst zijn getreden boven het aantal, gesteld in art. 28 dier wet, zooals dat artikel van 1 Juli 1924 tot en met 31 December 1929 wordt gelezen;

dat ingevolge art. VII van de evengenoemde wet van 30 Juni 1924, *Staatsblad* n°. 319, het 3de lid van art. 201 der Lager-onderwijswet 1920, gedurende den termijn, gesteld in het 2de lid van art. 193 der Lager-onderwijswet 1920, o.a. bepaalt, dat voor de toepassing van de bepalingen betreffende de vergoeding van het Rijk aan de besturen van bijzondere lagere scholen, de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, als bedoeld in art. 48*ter* der wet van 1878, worden beschouwd als een samenstel van een school voor gewoon lager onderwijs en een school voor uitgebreid lager onderwijs, een en ander als bedoeld in art. 3 der Lager-onderwijswet 1920, beide staande onder hetzelfde hoofd;

dat het schoolbestuur voor het gedeelte der school, dat als een school voor uitgebreid lager onderwijs is aan te merken, aanspraak kon maken op vergoeding van een onderwijzer van bijstand;

dat dus buiten aanmerking moet worden gelaten de onderwijzer M. C. E. Bekker;

dat derhalve de vergoeding tot geen hooger bedrag kan worden verleend dan dat, waarop zij door Onzen Minister is vastgesteld;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920 over het jaar 1926, voor deze school vast te stellen op f 9575.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 12 September 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XLVIII.

26 September 1928
N°. 56.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch-Katholieke parochiaal kerkbestuur van den Heiligen Willibrordus te Oss, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 17 April 1928, n°. 2028, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere school voor meer uitgebreid lager onderwijs aldaar, Koornstraat 8;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 5 Juli 1928, n°. 8329;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 29 Augustus 1928, n°. 791;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 20 September 1928, n°. 20 870, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij besluit van 17 Arpil 1928, n°. 2028, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, voor de bovenbedoelde school heeft vastgesteld op f 16 427,32 daarbij o.a. overwegende, dat tot het geven van bijzonder onderwijs o.m. wordt vereischt het bezit van het bewijs, bedoeld in art. 107, 1ste lid,, onder *c*, der Lager-onderwijswet 1920; dat blijkens opgave van het schoolbestuur van 8 October 1926 dit bewijs aan den onderwijzer A. J. van Zon is uitgereikt op 31 Augustus 1926; dat hij derhalve eerst van dien datum af bevoegd was bijzonder onderwijs te geven, weshalve zijn salaris over de maand Juli 1926 niet voor Rijksrekening kan komen, dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat het bewijs, bedoeld in artIkei 107, 1ste lid, onder *c*, der Lager-onderwijswet 1920, aan den onderwijzer A. J. van Zon niet is uitgereikt op 31 Augustus 1926, doch op 31 Augustus 1925; dat in de opgave van het schoolbestuur van 8 October 1926 abusievelijk 1926 in plaats van 1925 is vermeld; dat het derhalve z.i. billijk is alsnog het salaris van den genoemden onderwijzer voor Rijksrekening te nemen;

Overwegende, dat blijkens de overgelegde stukken het bewijs bedoeld in art. 107, 1ste lid, onder *c*, der Lager-onderwijswet 1920 aan den onderwijzer A. J. van Zon niet — zooals bij het bestreden besluit ten gevolge van een onduidelijkheid in de desbetreffende opgave van het schoolbestuur is aangenomen — is uitgereikt op 31 Augustus *1926*, doch op 31 Augustus *1925;* dat mitsdien voor het onthouden aan het schoolbestuur van vergoeding voor het salaris van dezen onderwijzer over de maand Juli van 1926 geen grond bestaat, zoodat het bestreden besluit wijziging behoeft;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van het besluit van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 17 April 1928, n°. 2028, afdeeling Lager Onderwijs Financieel het bedrag van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over 1926, voor de bovenvermelde school vast te stellen op f 16 527,49.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Amsterdam, 26 September 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

XLIX.

4 October 1928.
N°. 39.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch-Katholiek kerkbestuur van St. Agatha te Lisse, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 15 Mei 1928, n°. 2706/2, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere school voor uitgebreid lager onderwijs aldaar, Dorpstraat 258;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 19 Juli 1928, n°. 8408;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 September 1928, n°. 831;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 28 September 1928, n°. 21632, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij zijn evengenoemde beschikking het bedrag der Rijksvergoeding over 1926 voor deze school heeft bepaald op f 5642,57, daarbij overwegende, dat het salaris en mitsdien de Rijksvergoeding voor F. L. L. Faase f 2090,67 bedraagt;

dat van deze beslissing het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat de onderwijzeres Faase op 31 December 1924 in het genot was van de verhooging van de jaarwedde, bedoeld in art. III, punt 11 van het Koninklijk besluit van 1 6November 1920 (*Staatsblad* n°. 899) en op dien datum, behalve de akte als onderwijzeres, de bevoegdheid bezat tot het geven van lager onderwijs in de Duitsche taal; dat deze onderwijzeres op 5 Augustus 1925 de bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs in de Fransche taal verkreeg; dat de Minister, naar de meening van het schoolbestuur, ten onrechte de opvatting huldigt, dat het tweede lid van art. 8 van het Koninklijk besluit van 27 December 1924 (*Staatsblad* n°. 585), zooals dat lid is gewijzigd bij Koninklijk besluit van 17 November 1925 (*Staatsblad* n°. 446), in casu niet van toepassing is, op grond, dat genoemde onderwijzeres niet reeds op 31 December 1924 in het bezit was van de akte Fransch; dat toch in het genoemde tweede lid uitdrukkelijk is bepaald, dat aanspraak op de daar bedoelde verhooging van de jaarwedde bestaat, mits de onderwijzer op 31 December 1924 in het genot „was" van de marge, en de bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs in ten minste 2 der in het tweede lid genoemde vakken „bezit"; dat dan ook, naar appellants oordeel, meergenoemd tweede lid geenszins in dien zin is te lezen, dat hier de onderwijzeres om aanspraak op de verhooging van f 400 te kunnen maken, reeds op 31 December 1924 in het bezit van 2 bij-akten had moeten zijn;

Overwegende, dat art. 8, 2de lid, van Ons besluit van 27 December 1924 (*Staatsblad* n°. 585), zooals dit is gewijzigd bij Ons besluit van 17 November 1925 (*Staatsblad* n°. 446), bepaalt, dat een gelijke verhooging als in het 1ste lid genoemd, tot en met 31 December 1927 wordt genoten o.a. door den onderwijzer, die op 31 December 1924 in het genot was van de verhooging zijner jaarwedde, bedoeld in art. III ,punt 11, van Ons besluit van 16 December 1920 (*Staatsblad* n°. 899), en die zonder de akte als hoofdonderwijzer te bezitten, de bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs in ten minste 2 der vakken Fransche taal, Duitsche taal, Engelsche taal, wiskunde of handelskennis bezit;

dat de onderwijzeres F. L. L. Faase, blijkens de stukken op 31 December 1924, wel is waar was in het genot van de verhooging harer jaarwedde, bedoeld in art. III, punt 11, van Ons besluit van 16 December 1920 (*Staatsblad* n°. 899), doch dat zij op 1 Januari 1925, tijdstip, waarop de evenvermelde overgangsbepaling is ingegaan, zonder de akte als hoofdonderwijzer te bezitten, slechts de bevoegdheid bezat tot het geven van lager onderwijs in het vak Duitsche taal;

dat mitsdien deze bepaling niet op haar van toepassing is, zoodat bij de bestreden beslissing van Onzen Minister te recht als haar salaris is aangenomen het bedrag van f 2090,67;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 15 Mei 1928, n°. 2706/2, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, voor deze school vast te stellen op f 5642,67.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 4 October 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

L.

22 November 1928
N°. 23.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch-Katholiek kerkbestuur in de parochie van den Heiligen Gummarus, te Steenbergen, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 25 Mei 1928, n°. 5016/I, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Damstraat A;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 8 September 1928, n°. 8407;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 31 October 1928, n°. 975;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 17 November 1928, n°. 24496, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij voornoemd besluit de Rijksvergoeding over 1926 ten behoeve van de bijzondere lagere school van den appellant aan de Damstraat A te Steenbergen, heeft vastgesteld op f 10 580,63, daarbij o. m. overwegende, dat de kindertoelage van C. Oudenhuijzen f 231,66 bedraagt;

dat het schoolbestuur in beroep aanvoert, dat Onze Minister den kindertoeslag heeft berekend naar het salaris, dat C. Oudenhuijzen op 1 Januari 1926 genoot, terwijl het schoolbestuur dien kindertoeslag heeft berekend naar den grondslag van het salaris, dat tot 1 April 1926 bedroeg f 2574 en na dien tijd f 2622;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen te recht ingevolge art. 21, lid 1, van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925, de kindertoelage berekend heeft in evenredigheid van de wedde op 1 Januari 1926;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, het bedrag der Rijksvergoeding voor voornoemde school over 1926 vast te stellen op f 10 580,63.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 22 November 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

LI.

6 November 1928
N°. 27.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur van de Vereeniging voor Christelijk Schoolonderwijs te Sneek, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 14 Januari 1928, n°. 7636, afdeeling Lager

Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Oud Kerkhof (Jan van Nassauschool);

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 14 April 1928, n°. 8031;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, adviezen van 20 Juni 1928, n°. 581, en van 17 October 1928, n°. 581/366;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 31 October 1928, n°. 23498, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij zijn evengemelde beslissing het bedrag der Rijksvergoeding over 1926 voor deze school heeft bepaald op f 18 514,63; daarbij overwegende, dat het salaris van den onderwijzer W. Nauta over het tijdvak 1 September—31 December 1926 f 736 + f 35,48 kindertoelage = f 769,48 bedraagt; dat van deze beslissing het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat z. i. ten onrechte geen rekening is gehouden met de garantietoelage, welke dezen onderwijzer toekomt, en over het tijdvak 1 September 1926 tot 1 Januari 1927 f 71 bedraagt; dat blijkens de beslissing van Onze Ministers van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en van Financiën van 3/10 Mei 1927, n°. 2506, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, en n°. 122, afdeeling P. en E., omtrent het aan den heer Nauta toegekende wachtgeld wel rekening is gehouden met de garantietoelage; dat naar zijn oordeel de Rijksvergoeding over 1926 in plaats van op f 18 514,63 dan ook dient te worden gesteld op f 18 585,63;

Overwegende, dat art. 27 van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 bepaalt, dat den op 1 Januari 1926 in dienst zijnden ambtenaren, die volgens de op dien datum in werking tredende regeling op 1 Januari 1926 aan wedde en toelagen, *ingevolge de artt. 16, 19 en 20*, een lager bedrag zullen genieten dan zij aan wedde en toelagen *ingevolge de artt. 16, 19, 20, 24 en 27, eerste lid, eersten en tweeden volzin, en tweede lid van dit besluit*, zooals dat op 31 December 1925 luidt, op dien datum genoten, met ingang van 1 Januari 1926 een persoonlijke toelage wordt toegekend, als in dat artikel nader is aangegeven; dat het beroep van het schoolbestuur op dit artikel echter faalt, daar de bovengenoemde onderwijzer W. Nauta eerst den 1sten September 1926 als onderwijzer in den zin van art. 34 van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 is in dienst getreden, terwijl hij vóórdien de functie bekleedde van leeraar aan de Christelijke kweekschool te Sneek, in welke betrekking hij bezoldigd was naar de regelen, gesteld bij Ons besluit van 23 December 1924, n°. 22, terwijl de bepalingen van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1925 niet op hem van toepassing waren; dat de jaarwedde van dezen onderwijzer door Onzen Minister mitsdien met juistheid is berekend;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926, voor deze school vast te stellen op f 18 514,63.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 6 November 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

LII.

14 December 1928.
N°. 14.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch-Katholieke kerkbestuur van het rectoraat Sint Joseph aan den Maagdenberg te Venlo, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 10 Augustus 1928, n°. 18946, afdeeling Lager Onderwijs Financieel tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1926 ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Leutherweg 8;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 28 September 1928, n°. 8642;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 21 November 1928, n°. 1036;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 11 December 1928, n°. 25400, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij besluit van 10 Augustus 1928, n°. 18946, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over 1926, voor de bovenbedoelde school heeft vastgesteld op f 12931,34, daarbij o.a. overwegende, dat voor het geven van bijzonder onderwijs o.m. wordt vereischt het bezit van het bewijs, bedoeld in art. 107, 1ste lid, sub *c* der Lager-onderwijswet 1920; dat zonder dit bewijs men onbevoegd is bijzonder onderwijs te geven; dat aan H. J. M. Wingens, bedoeld bewijs werd uitgereikt op 28 Juli 1928; dat van genoemden datum af deze onderwijzer bevoegd was in de gemeente Venlo bijzonder onderwijs te geven; dat ten behoeve van hem over het jaar 1926 derhalve geen Rijksvergoeding kan worden verleend; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat z.i. de aanspraak op Rijksvergoeding niet kan verloren gaan ten gevolge van het feit, dat een leerkracht niet in het bezit is van bovenbedoeld bewijs; dat toch art. 107 der wet uitsluitend betrekking heeft op de onderwijzers en geen enkele verplichting oplegt aan de schoolbesturen; dat de verplichting, den onderwijzers opgelegd, haar sanctie vindt in art. 436 van het Wetboek van Strafrecht; dat een schoolbestuur alleen aansprakelijk zou kunnen worden gesteld voor de naleving van art. 107, wanneer zulks uitdrukkelijk in de wet was vastgelegd; dat echter in de artt. 89 tot en met 96, welke de voorwaarden bevatten, waaraan moet worden voldaan om voor Rijksvergoedingin aanmerking te komen, aan de schoolbesturen geen enkele verplichting betreffende de naleving van het voorschrift van art. 107 is opgelegd;

Overwegend, dat de onderwijzer H. J. M. Wingens, gedurende het jaar 1926 niet in het bezit was van het bewijs, bedoeld in art. 107, 1ste lid, onder *c*, der Lager-onderwijswet 1920; dat hij derhalve niet tot het geven van bijzonder onderwijs bevoegd was, zoodat door het schoolbestuur over 1926 geen aanspraak op vergoeding van zijn jaarwedde kan worden gemaakt; dat uit het bovenstaande voortvloeit, dat in dezen geen beroep kan worden gedaan op de omstandigheid, dat het bezit van bedoeld bewijs niet in de artt. 89 tot en met 96 der wet uitdrukkelijk verplichtend is gesteld;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 10 Augustus 1928, n°. 18946, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over 1926, voor deze school vast te stellen op f 12931,34.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 14 December 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

LIII.

27 December 1928
N°. 14.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Vereeniging voor Lager en Uitgebreid Lager-Onderwijs op Gereformeerden grondslag te Rotterdam-Zuid, gevestigd te Rotterdam, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 23 Augustus 1928, n°. 6982, afdeeling L. O. F., tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1927, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, Strevelsweg 2 (Pniël-school);

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 18 October 1928, n°. 8678;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord. advies van 5 December 1928, n°. 1086;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 21 December 1928, n°. 26176, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij besluit van 23 Augustus 1928, n°. 6982, afdeeling L. O. F., het bedrag der vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, voor de bovenbedoelde school over het jaar 1927 heeft vastgesteld op f 19 501,69, daarbij o. a. overwegende, dat het salaris van de leerkracht G. J. Mouthaan behoort te worden bepaald op f 2294,17 (in verband met het bepaalde in art. 2, 4de lid, van Ons besluit van 29 Januari 1924 (*Staatsblad* n°. 23) berekend als volgt: 7 maanden + 15 dagen van f 2200 jaarwedde + f 140 persoonlijke toelage; + 15 dagen van ($\frac{1}{2}$ × f 2200) + f 140 toelage; + 4 maanden van f 2200 jaarwedde + f 140 toelage); dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat aan de onderwijzeres G. J. Mouthaan in 1927 ziekteverlof verleend moest worden van 1—15 Februari en van 1 Maart—31 Augustus; dat nu tusschen het einde van het eerste verlof (15 Februari) en den aanvang van het tweede verlof (1 Maart) nog geen maand is verloopen, Onze Minister klaarblijkelijk de laatste ziekte als een voortzetting van de voorafgegane ziekte heeft beschouwd (art. 2, lid 4, van Ons besluit van 29 Januari 1924 (*Staatsblad* n°. 23)) en deswege, nadat er in totaal gedurende zes maanden ziekteverlof was genoten, gedurende de nog overblijvende 15 dagen ziekteverlof slechts het halve salaris heeft vergoed (art. 2, lid 2); dat deze veronderstelling echter niet juist was; dat het 4de lid van art. 2 uitdrukkelijk bepaalt: „tenzij uit een geneeskundige verklaring blijkt, dat zulks niet het geval is"; dat nu uit de hierbij overgelegde verklaring van den behandelenden geneesheer blijkt, dat de ziekte van mejuffrouw Mouthaan, waarop het verlof van 1 Maart—31 Augustus 1927 betrekking had, niet een voortzetting van de voorafgegane ziekte van 1 Februari—15 Februari 1927 was; dat mitsdien het ziekteverlof van 1 Maart—31 Augustus 1927 als een geheel nieuw ziekteverlof beschouwd moest worden; dat de onderwijzeres gedurende deze zes maanden derhalve recht had op het volle salaris en Onze Minister ook dit volle salaris aan het schoolbestuur had behooren te vergoeden; dat het verzoekt voor het salaris van de onderwijzeres G. J. Mouthaan een vergoeding van f 2340 te ontvangen; Overwegende, dat uit de door het appelleerende schoolbestuur overgelegde geneeskundige verklaring blijkt, dat de ziekte van de onderwijzeres G. J. Mouthaan, ten gevolge waarvan zij van de school afwezig was gedurende het tijdvak 1 Maart 1927—1 September 1927, niet was te beschouwen als een voortzetting van haar ongesteldheid gedurende het tijdvak 1 Februari 1927—15 Februari 1927; dat zij mitsdien op grond van de bepalingen van art. 2 van Ons besluit van 29 Januari 1927 (*Staatsblad* n°. 23) gedurende beide ziekteverloven aanspraak kon maken op haar volle jaarwedde; dat derhalve de beslissing van Onzen Minister dienovereenkomstig behoort te worden gewijzigd;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan

met wijziging van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 23 Augustus 1928, n°. 6982, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1927, voor deze school vast te stellen op f 19 547,52.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 27 December 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

LIV.

14 December 1928
N°. 15.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Hulpvereeniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs te Scheveningen, gemeente 's Gravenhage, tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 7 Augustus 1928, n°. 6286, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-nderwijswet 1920, over het jaar 1927, ten behoeve van de bijzndere lagre school aldaar, Willem Beukelszoonplein 7;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 2 October 1928, n°. 8641;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 21 November 1928, n°. 1048;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 11 December 1928, n°. 25402, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, bij besluit van 7 Augustus 1928, n°. 6286, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over 1927, voor de bvenbedoelde school heeft vastgesteld op f 19 280,67, daarbij o.a. overwegende, dat ten laste van het Rijk kan worden gebracht de jaarwedde van I. Oudeman over het tijdvak van 1 Maart tot en met 31 December 1927 (f 2250);

dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat bij het bepalen van de vergoeding voor den onderwijzer I. Oudeman, geen rekening blijkt gehouden te zijn met de omstandigheid, dat deze onderwijzer, behalve op een jaarsalaris van f 2700, ook recht heeft op f 162 's jaars als kndertoeslag; dat in verband hiermede alsnog aanspraak kan worden gemaakt op f 135 (10/12 van f 162);

Overwegende, dat blijkens de door het schoolbestuur gedane opgave (model G) de onderwijzer I. Oudeman op 1 Januari 1927 bezat 2 kinderen, als bedoeld in art. 21 van het Bezoldigingsbesluit 1925;

dat hij mitsdien gedurende het jaar 1927, nevens de wedden en toelagen, welke hij krachtens dat besluit genoot, ten bedrage van f 2700 aanspraak kon maken op een kindertoelage volgens evengenoemd art. 21 ad f 162, dat derhalve zijn salaris over het tijdvak 1 Maart 1927—31 December 1927 bedroeg f 2385;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 7 Augustus 1928, n°. 6286, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1927, voor deze school vast te stellen op f 19 415,67.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 14 December 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

LV.

27 December 1928
N°. 15.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Hulpvereeniging van de „Vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs" te Zwagerveen (gemeente Kollumerland), tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 14 Augustus 1928, n°. 18956, afdeeling L.O.F., tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in artikel 97 der Lager-onderwijswet 1920 over het jaar 1927, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, B. 19;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 12 October 1928, n°. 8677;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 5 December 1928, n°. 1076;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 21 December 1928, n°. 26172, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, bij zijn evengemelde beschikking de Rijksvergoeding voor deze school over 1927 heeft bepaald op f 6222,37, daarbij overwegende, dat bij zijne beschikking van 16 September 1927, n°. 11172/1 afdeeling L.O.F., met toepassing van het 2de lid van art. 56 der Lager-onderwijswet 1920, de Rijksvergoeding in uitzicht werd gesteld voor den derden onderwijzer van bijstand van 1 April 1927 af, of zooveel later als de onderwijzer na zijn benoeming als zoodanig zal zijn in dienst getreden; dat blijkens de overgelegde akte van benoeming E. J. van Halen eerst op 29 September 1927 werd benoemd tot onderwijzer; dat krachtens het zesde lid van art. 89 der Lager-onderwijswet 1920 de onderwijzers in het bezit behooren te zijn van een door het schoolbestuur onderteekende akte van benoeming; dat blijkens het vorenstaande E. J. van Halen gedurende het tijdvak van 1 April tot en met 28 September 1927 niet in het bezit was van een door het schoolbestuur onderteekende akte van benoeming als onderwijzer; dat hij gedurende dat tijdvak als assistent aan de school werkzaam was; dat hij derhalve voor 29 September 1927 niet als onderwijzer van bijstand kan worden aangemerkt; dat mitsdien zijn salaris eerst van dien datum af, volgens de vorengenoemde beschikking, voor Rijksrekening kan komen; dat de Rijksvergoeding van zijn salaris over het tijdvak 29 September tot en met 31 December 1927 bedraagt f 329,16, zijnde 2 dagen en 3 maanden naar een jaarwedde van f 1288; dat van deze beslissing het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat het op 19 Juli 1927, met het oog op de vermeerdering van het leerlingental, aan Onzen Minister heeft verzocht toepassing te geven aan art. 86, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920, en dus de school b.v. van 1 April 1927 af in het genot van subsidie voor een vierde leerkracht te stellen, opdat de aan de school werkzame assistent van dien datum af alsnog vast aangesteld en in het genot van de volle wedde als onderwijzer gesteld zou kunnen worden; dat het de bedoeling van het schoolbestuur was, dat, ingeval Onze Minister op dit verzoek gunstig mocht besluiten en als datum 1 April aanvaarden, den assistent van Halen als onderwijzer aan te stellen en hem het achterstallige salaris uit te betalen; dat het schoolbestuur na de beschikking van Onzen Minister niet anders meende, dan dat zijn verzoek was ingewilligd; dat het anders weinig zin zou hebben gehad te spreken van „van 1 April af", terwijl, wanneer de benoemde op 29 September zijn akte van aanstelling ontving, nu hij reeds op 1 April hetzelfde werk verrichtte, hij, naar de meening van het schoolbestuur, geacht moet worden ook op 1 April reeds als zoodanig in functie te zijn geweest; dat het niet bezitten van een akte van aanstelling gedurende dien tijd z. i. een bezwaar voor subsidie was, dat echter opgeheven werd door de gunstige beschikking van Onzen Minister;

Overwegende, dat art. 56, 2de lid, der Lager-onderwijswet 1920, hetwelk krachtens art. 97, 1ste lid, dezer wet, mede geldt ten aanzien van de daarbedoelde bijzondere lagere scholen, bepaalt, dat in bijzondere gevallen, den Onderwijsraad gehoord, de in het eerste lid bedoelde Rijksvergoeding voor een jaar of een gedeelte van een jaar kan worden verleend voor één of meer onderwijzers boven het in dat lid bedoelde aantal;

dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, met betrekking tot de bijzondere lagere school te Zwagerveen (gemeente Kollumerland) B. 19, met toepassing van deze wetsbepaling heeft verstaan, dat over het jaar 1927, te rekenen van 1 April 1927 af, of zooveel later als de onderwijzer na zijn benoeming als zoodanig zal zijn in dienst getreden, ten behoeve van deze school voor gewoon lager onderwijs, de Rijksvergoeding zal kunnen worden verleend voor den derden onderwijzer van bijstand, mits en zoolang van dien datum af het aantal leerlingen, dat als werkelijk schoolgaande bekend staat, niet daalt beneden 145 en onder voorwaarde, dat deze onderwijzer eventueel geen ander is dan die, welke sedert het in werking treden der Lager-onderwijswet 1920 aan deze of aan een andere onder het bestuur staande school op wachtgeld werd gesteld; dat blijkens de stukken de benoeming van E. J. van Halen tot onderwijzer eerst is geschied op 29 September 1927, zoodat te recht voor den bedoelden onderwijzer de Rijksvergoeding eerst van dezen datum af door Onzen Minister is verleend;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beschikkmg van Onzen Mmister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 14 Augustus 1928, n°. 18956, afdeeling L.O.F., het bedrag der Rijksvergoeding voor deze school over 1927 vast te stellen op f 6222,37.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 27 December 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

LVI.

14 December 1928
N°. 16.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch-Katholieke parochiaal Kerk- en schoolbestuur van den Heiligen

Martinus te Warga (gemeente Idaarderadeel) tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 7 Augustus 1928 n°. 11480, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1927, ten behoeve van de bijzondere lagere school aldaar, n°. 31*b*;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 28 September 1928 n°. 8640;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 28 November 1928 n°. 1044;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 11 December 1928 n°. 25792, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij besluit van 7 Augustus 1928 n°. 11480, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over 1927, voor de bovenbedoelde school heeft vastgesteld op f 4565,53, daarbij o. a. overwegende, dat in verband met het gemiddelde aantal leerlingen dezer school voor gewoon lager onderwijs over 1926 — zijnde 48 — ingevolge art. XIII der wet van 16 Februari 1923 (*Staatsblad* n°. 38) over 1927 Rijksvergoeding kan worden verleend voor 1 onderwijzer van bijstand, behoudens het geval van infuctietreding na 30 Juni 1924; dat deze bijstandsonderwijzer, ten gevolge van de op 1 Juli 1924 in werking getreden wijziging van art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, is komen te behooren tot de niet verplichte leerkrachten, voor wie, krachtens art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) nog Rijksvergoeding kan worden verleend; dat onder deze omstandigheid echter geen vergoeding kan worden verleend voor den onderwijzer S. J. Trossel, die gedurende het tijdvak van 31 October 1927 tot en met 31 December 1927 de betrekking heeft waargenomen van den met ziekte afwezigen onderwijzer L. C. A. Timmermans; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat het onthouden van vergoeding voor den onderwijzer S. J. Trossel z.i. geen steun vindt in de Lager-onderwijswet en in strijd is met het bepaalde in art. 97, eerste lid, juncto art. 56, eerste lid, dier wet; dat toch volgens deze artikelen het Rijk behoort te vergoeden de jaarwedden der hoofden en der volgens de artt. 27 en 28 verplichte onderwijzers, ,,alsmede de wedden van hem, die overeenkomstig art. 41 zijn aangewezen voor tijdelijke waarneming eener betrekking van onderwijzer of van hoofd der school''; dat uit de bewoordingen van deze laatste bepaling geenszins volgt, dat in het onderhavige geval geen aanspraak op de Rijksvergoeding voor het salaris van den plaatsvervanger kan worden gemaakt;

Overwegende, dat blijkens de overgelegde stukken de onderwijzer L. C. A. Timmermans, die van 31 October 1927 tot en met 31 December 1927 werd vervangen door den onderwijzer S. J. Trossel, was een onverplichte leerkracht, zij het, dat diens salaris, ingevolge art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319), echter nog in aanmerking kwam voor Rijksvergoeding; dat onder die omstandigheid het schoolbestuur aan art. 97, eerste lid, juncto art. 56, eerste lid, der Lager-onderwijswet 1920 geen aanspraak kan ontleenen op vergoeding van de wedde van vorengenoemden onderwijzer S. J. Trossel;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 7 Augustus 1928, n°. 11480, afdeeling Lager Onderwijs Financieel, het bedrag der Rijksvergeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1927, voor deze school vast te stellen op f 4565,53.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 14 December 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

LVII.

27 December 1928
N°. 16.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Vereeniging van Vrouwen tot Bevordering van Huiselijk Geluk te Heythuysen (Limburg), tegen de beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 21 Augustus 1928, n°. 19494, afdeeling L.O.F., tot vaststelling van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1927, ten behoeve van de bijzondere lagere school te Haarlem, Klarenbeekstraat 62;

Gezien het advies van den Onderwijsraad, afdeeling voor het algemeen vormend lager onderwijs en het bewaarschoolonderwijs, van 12 October 1928, n°. 8692;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 5 December 1928, n°. 1077;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 21 December 1928, n°. 26174, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij besluit van 21 Augustus 1928, n°. 19494, afdeeling L.O.F., de vergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, voor de bovenbedoelde school over het jaar 1927 heeft vastgesteld op f 13 086,67, daarbij overwegende, dat in verband met het gemiddelde aantal leerlingen dezer school over 1926 — zijnde 239 — de Rijksvergoeding over 1927 kan worden verleend, ingevolge art. 28 der Lager-onderwijswet 1920, zooals dat artikel in 1923 werd gewijzigd, juncto art. VIII der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319), voor vijf onderwijzers van bijstand, mits zij voor 1 Juli 1924 aan de school in functie traden en sindsdien verbonden bleven; dat onder deze omstandigheden ook voor Rijksvergoeding in aanmerking komt het salaris van M. J. Duintjer over het tijdvak van 1 September tot en met 31 December 1924, zijnde f 566,64, aangezien deze onderwijzeres reeds voor 1 Juli 1924 aan de school was verbonden; dat op grond van art. 97, 2de lid, sub *e*, der Lager-onderwijswet 1920, zooals dit artikel luidt na de daarin bij de wet van 23 Juli 1927 (*Staatsblad* n°. 269) aangebrachte wijzigingen, geen vergoeding kan worden verleend voor de jaarwedde of wedde van den onderwijzer, die bij zijn benoeming aan de school niet in het genot was van wachtgeld, terwijl wachtgeld als gewezen onderwijzer aan die school of aan een andere onder bestuur van dezelfde instelling of vereeniging staande school genoten werd door een gewezen onderwijzer, die op het tijdstip van ingang der benoeming niet ouder was dan 60 jaar, of — zoo het een vrouw betreft — op dat tijdstip niet gehuwd was; dat dientengevolge geen vergoeding kan worden verleend voor A. H. Dekkers, die niet in het genot van wachtgeld was, terwijl ten tijde van haar benoeming wachtgeld als gewezen onderwijzer van scholen dezer vereeniging genoten werd door diverse onderwijzers; dat van dit besluit het schoolbestuur bij Ons in beroep is gekomen, aanvoerende, dat de Rijksvergoeding voor mejuffrouw A. H. Dekkers, tijdelijk onderwijzeres aan de school, ter vervanging van een zieke leerkracht, voor den tijd van 5 September tot en met 31 December 1927 niet is verleend, omdat mejuffrouw Dekkers op dat tijdstip niet in genot van wachtgeld was, terwijl een gewezen onderwijzeres van een der scholen van de vereeniging, namelijk mevrouw de weduwe F. Reijnders—Janssen, wonende Ubbergsche Veldweg 53, Nijmegen, op datzelfde tijdstip wel wachtgeld genoot; dat echter aan mevrouw Reijnders—Janssen door het bestuur der vereeniging de betrekking van plaatsvervangster voor de zieke leerkracht voor den tijd van 6 maanden, reeds begin September 1927 werd aangeboden, doch dat deze onderwijzeres op 5 September d.a.v. schriftelijk verzocht tot aanstelling van een andere aan die school te Haarlem, welk verzoek op 3 September 1927 werd doorgezonden aan het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen; dat de vereeniging begin September 1927 nog twee andere wachtgeldsters had, waarvan de een, te Wijk-Maastricht, gehuwd en de tweede, te Oldenzaal, wegens ziekte ook niet in aanmerking kon komen; dat bovendien bij de zieke leerkracht, mejuffrouw A. A. M. Wijdeveld, hoofd der bijzondere lagere school, Klarenbeekstraat 62, Haar-

lem, een operatie niet mocht worden uitgesteld, totdat de quaestie der wachtgeldster, mevrouw de weduwe Reijnders—Janssen door het Rijk zou zijn opgelost, en de vereeniging dus overging tot de benoeming van mejuffrouw A. H. Dekkers als plaatsvervangster van de zieke voor den tijd van 6 maanden; dat het verzoekt, alsnog vergoeding te ontvangen voor de wedde van de onderwijzeres A. H. Dekkers;

Overwegende, dat blijkens de overgelegde stukken de onderwijzeres A. H. Dekkers bij haar benoeming niet in het genot was van wachtgeld, terwijl wachtgeld als gewezen leerkracht aan een der scholen van de vereeniging genoten werd door een tweetal, niet ouder dan 60 jaar zijnde, ongehuwde gewezen onderwijzeressen; dat dus, ingevoge art. 97, 2de lid, *e*, der Lager-onderwijswet 1920, de wedde der onderwijzeres A. H. Dekkers niet voor Rijksvergoeding in aanmerking kan komen;

dat wel is waar Onze Minister de evengenoemde wetsbepaling, krachtens het 4de lid van art. 97, om nader in dat lid aangegeven redenen op daartoe strekkend verzoek van het schoolbestuur buiten toepassing had kunnen laten, doch dat uit de stukken van een zoodanig verzoek van het schoolbestuur — althans ten aanzien van een der beide wachtgeldsters, met name mejuffrouw E. A. M. Meijerink — niet is gebleken en een beslissing dienaangaande door Onzen Minister mitsdien niet is genomen;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van de bestreden beslissing van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 21 Augustus 1928, n°. 19494, afdeeling L.O.F., het bedrag van de Rijksvergoeding, bedoeld in art. 97 der Lager-onderwijswet 1920, over het jaar 1927, voor deze school vast te stellen op f 13 086,67.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 27 December 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

LVIII.

10 Februari 1928
N°. 9.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het bestuur der Heldersche Schoolvereeniging tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 14 September 1927, n°. 110, tot ongegrondverklaring van zijn beroep tegen het besluit van den raad der gemeente Helder van 8 Juni 1927, n°. 59, waarbij afwijzend is beschikt op zijn verzoek om toekenning van de vergoeding volgens art. 100 der Lager-onderwijswet 1920 van de jaarwedden der gedurende het tijdvak van 1 September 1925 tot en met 31 December 1925 aan de bijzondere school voor gewoon lager onderwijs aan de Vlamingstraat verbonden boventallige onderwijzers N. Pronk en G. E. Ter Haar;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 Januari 1928, n°. 61;

Op de voordracht van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van 6 Februari 1928, n°. 948, afdeeling Lager Onderwijs Financieel;

Overwegende, dat de raad der gemeente Helder op 6 Juni 1927 afwijzend heeft beschikt op het verzoek van het bestuur der Heldersche Schoolvereeniging, om voor haar school aan de Vlamingstraat over het tijdvak van 1 September 1925 tot en met 31 December 1925 op grond van art. 100 der Lager-onderwijswet 1920 een vergoeding uit de gemeentekas te ontvangen van f 1063,94; dat een door het schoolbestuur bij Gedeputeerde Staten ingesteld beroep door dit college bij zijn besluit van 14 September 1927 ongegrond is verklaard uit overweging o.a. dat bij de Koninklijke besluiten van 17 November 1926 (*Staatsblad* n°. 380) en 12 April 1927 n°. 30, is beslist, dat bij de toepassing van art. 100, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920, de in die wetsbepaling bedoelde grondslag voor de berekening moet worden gevonden door het getal, aanduidende het gemiddelde aantal leerlingen der gezamenlijke overeenkomstige openbare scholen (berekend met inachtneming van art. 28, 6de lid, dier wet) over het aan het jaar der vergoeding voorafgaande jaar te deelen door het getal, aanduidende de werkelijke sterkte van het onderwijzend personeel, hetzij bij den aanvang van het tijdvak, gedurende hetwelk aan de overeenkomstige „openbare" en de „bijzondere" school gelijktijdig boventallige leerkrachten zijn verbonden geweest, hetzij op eenig ander tijdstip, in dit tijdvak vallende; dat de gemeenteraad bij zijn besluit de in genoemde Koninklijke besluiten aangegeven wijze van berekening heeft gevolgd en, in verband met de uitkomst dier berekening, de aanvrage te recht heeft afgewezen; dat het schoolbestuur in beroep aanvoert, dat het heeft verwezen naar het Koninklijk besluit van 22 September 1925, n°. 31, waaruit is af te leiden, dat het getal leerlingen der openbare scholen ook over het tijdperk 1 September—31 December 1925 moest worden berekend, daar in de 5de alinea van dit besluit op het 7de lid van art. 28 als uitzonderingsgeval wordt gewezen; dat Gedeputeerde Staten op dit beroep op het Koninklijk besluit zonder meer afwijzend hebben beschikt;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij hun bestreden besluit te recht hebben overwogen, dat bij de toepassing van art. 100, 1ste lid, der Lager-onderwijswet 1920 rekening moet worden gehouden met het getal, aanduidende het gemiddeld aantal leerlingen der gezamenlijke overeenkomstige openbare scholen over het aan het jaar der vergoeding voorafgaande jaar; dat een beroep op Ons besluit van 22 September 1925 n°. 31, geen aanleiding geeft, het bestreden besluit van Gedeputeerde Staten te vernietigen of te wijzigen; dat toch bij Ons laatstgemeld besluit is overwogen, dat ingevolge art. 29, 6e lid der Lager-onderwijswet 1920 bij de toepassing van dit artikel tot grondslag wordt genomen het gemiddelde aantal kinderen, berekend naar het aantal, dat op 16 Maart, 16 Juni, 16 September en 16 December van het onmiddellijk voorafgaande kalenderjaar als werkelijk schoolgaande bekend stond;

Gezien de Lager-onderwijswet 1920;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 10 Februari 1928.

WILHELMINA.

*De Minister van Onderwijs,*
*Kunsten en Wetenschappen,*

WASZINK.

---

BIJLAGE **B.**

# Bijlage B.

## VERSLAGEN VAN DE HOOFDINSPECTEURS VAN HET LAGER ONDERWIJS OMTRENT DEN TOESTAND ENZ. VAN HET LAGER ONDERWIJS IN 1928.

### 1. Verslag omtrent den toestand enz. van het lager onderwijs in 1928 in de eerste hoofdinspectie (de provinciën *Noordbrabant* en *Limburg*).

#### § 1. Algemeene beschouwingen.

A. *Toestand van het onderwijs.*

Wanneer ik bij het uitbrengen van het tiende jaarverslag, dat van mijn hand verschijnt, *den toestand van het lager onderwijs* in de provinciën Noordbrabant en Limburg over het laatste decennium naga, dan constateer ik vele veranderingen.

Vooreerst wat het aantal en den aard der scholen betreft. Sinds de Lager-onderwijswet 1920 het bijzonder onderwijs financieel op voet van gelijkheid met het openbaar onderwijs heeft gebracht, is het aantal bijzondere scholen ongeveer verdubbeld en het aantal openbare scholen met bijna de helft verminderd. Evenwel heeft zich deze wijziging niet onmiddellijk na de invoering der nieuwe wet voltrokken, maar zeer geleidelijk, zooals uit het volgende overzicht blijkt.

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| In 1918 | waren | er | 511 | openbare | en | 529 | bijzondere | scholen |
| ,, 1919 | ,, | ,, | 509 | ,, | ,, | 541 | ,, | ,, |
| ,, 1920 | ,, | ,, | 494 | ,, | ,, | 594 | ,, | ,, |
| ,, 1921 | ,, | ,, | 473 | ,, | ,, | 654 | ,, | ,, |
| ,, 1922 | ,, | ,, | 458 | ,, | ,, | 754 | ,, | ,, |
| ,, 1923 | ,, | ,, | 452 | ,, | ,, | 788 | ,, | ,, |
| ,, 1924 | ,, | ,, | 432 | ,, | ,, | 829 | ,, | ,, |
| ,, 1925 | ,, | ,, | 404 | ,, | ,, | 867 | ,, | ,, |
| ,, 1926 | ,, | ,, | 378 | ,, | ,, | 919 | ,, | ,, |
| ,, 1927 | ,, | ,, | 349 | ,, | ,, | 1004 | ,, | ,, |
| ,, 1928 | ,, | ,, | 300 | ,, | ,, | 1072 | ,, | ,, |

Van deze 1072 bijzondere scholen zijn er 973 Katholieke en 78 Protestantsche en 21, die aan geen godsdienstige richting gebonden zijn.

Op vele plaatsen is deze wijziging tot stand gekomen, doordat in het gebouw der opgeheven openbare school een bijzondere school werd gevestigd. De overgang heeft zich het snelst voltrokken in streken met in godsdienstig opzicht sterk gemengde bevolking en ging heel wat langzamer in het bijna uitsluitend Katholiek gedeelte van het platteland. Zelfs thans zijn daar nog vele openbare scholen, wier omzetting in bijzondere evenwel slechts een quaestie van tijd is.

Vraagt men mij of deze overgang van het openbaar naar het bijzonder onderwijs aan de school ten goede is gekomen, dan aarzel ik niet daarop bevestigend te antwoorden. Als was het maar alleen om deze reden, dat de meeste — althans zeer vele — gemeentebesturen zich aan het onderwijs maar heel weinig gelegen lieten liggen. Hun zorg was er vooral op gericht, dat de gemeentekas zoo weinig mogelijk door het onderwijs werd belast. Zoodra nu een bijzondere school werd opgericht of een openbare school werd omgezet in een bijzondere, werd de toestand in eens geheel anders. In plaats van het onooglijke, ongezellige, versleten en dikwijls ondoelmatige schoolgebouw kwam een nieuwe, frissche, praktisch ingerichte school van alle moderne gemakken en hulpmiddelen voorzien. Gebrek aan de meest onontbeerlijke leermiddelen maakte plaats voor overvloed van het nieuwste, dat te krijgen was. Oude en ongeschikte leerkrachten werden door jongere en bekwamere vervangen en degenen, die bleven, voelden in deze meer weldadige atmosfeer een nieuwen prikkel tot werken. Zoo kwam er in menige school een nieuwe en betere geest, die niet heeft nagelaten gunstigen invloed uit te oefenen.

Is deze overgang in alle opzichten een verandering ten goede geweest? Ik zou het niet durven zeggen. Zeker heeft, dunkt mij, de geest van offervaardigheid, die vroeger het bijzonder onderwijs kenmerkte, wel iets geleden. Hoe zou het ook anders kunnen, nu het bijzonder onderwijs verleerd heeft offers te brengen, sinds het alles ruimschoots toegeworpen krijgt? Ik meen zelfs een geest van inhaligheid hier en daar te bespeuren. Zoo wanneer een onverstandig schoolbestuur te veel wil uitbuiten de verplichting der gemeente om gelden voor de exploitatie der school te verstrekken. Dit kan gebeuren door te kostbare of onnoodige leermiddelen te bestellen, maar ook door nog goed bruikbare leermiddelen en meubelen, die de gemeente wil overdoen, te weigeren. Gelukkig zijn niet alle schoolbesturen zoo. Ik neem aan, dat veruit de meeste gematigdheid in hun eischen betrachten. Maar het mogen er dan weinige zijn, die zich niet wisten te matigen in hun eischen, zij hebben grooten afbreuk aan den goeden naam der bijzondere school gedaan.

Ook valt het mijns inziens niet te ontkennen, dat er in de laatste jaren, niet tot voordeel maar tot schade van het onderwijs, een te veel aan leermiddelen in de school is gekomen, waardoor de eigen activiteit zoowel der onderwijzers als der leerlingen op den achtergrond wordt gedrongen. De onderwijzer

komt te zeer in de verleiding het doode leerboek in de plaats te stellen van het levende woord. Den leerling wordt de leerstof te geleidelijk aangeboden, zoodat hij zich te weinig inspant. Ook werken de dikwijls veel te uitgebreide leerboeken de overlading in de hand. Ik heb daarom geenszins de overtuiging, dat al het geld, dat voor leermiddelen wordt uitgegeven, goed besteed is.

Verschillende schoolbesturen hebben in veel te ruime mate gebruik gemaakt van de ongelimiteerde vrijheid, die art. 205 der wet van 1920 heeft gelaten om op kosten der gemeente scholen te bouwen en in te richten gedurende den overgang van den ouden naar den nieuwen toestand. Maar het is misschien niet billijk, dit aan de schoolbesturen zoo zwaar aan te rekenen, aangezien de wetgever had moeten zorg dragen, dat die vrijheid niet zoo onbeperkt gegeven werd.

Ik reken het de schoolbesturen ook aan, dat zij soms om financieele redenen personeel in dienst houden, dat door jongere en meer valiede krachten behoorde te worden vervangen, en van de vrijheid, die de wet laat om ambulante schoolhoofden te hebben, gebruik maken om andere belangen te dienen dan die van het onderwijs. Het is niet den eersten keer, dat ik de aandacht hierop vestig. De inspecteurs hebben er in hun verslagen meermalen over geklaagd. Evenals zij dit jaar ook weer klagen over de te veelvuldige wisseling van het religieuze personeel aan de bijzondere scholen. Een der inspecteurs rapporteert: „De te veel voorkomende mutatie van religieus personeel aan bijzondere scholen in den loop van het schooljaar doet aan verschillende scholen schade aan het onderwijs. Aan 22 scholen heb ik 33 mutaties in den loop van het jaar genoteerd, waarvan de reden niet kan gelegen zijn in het belang van het onderwijs van de betreffende school. Aan kleine scholen komt soms 2 en 3-maal verplaatsing van personeel voor. Aan een school werd het hoofd tweemaal in den loop van dit jaar vervangen, zoodat de leiding daar in een jaar achtereenvolgens aan drie personen kwam. Als de besturen der scholen er toe konden besluiten, de noodig gebleken veranderingen aan te brengen bij het begin van het schooljaar, dan zou daardoor het belang en de rust van het onderwijs zeer worden gediend." Een ander schrijft: „Jammer blijft het, dat zooveel mutaties voorkomen bij het religieuzen-personeel; bij dit telkens wisselen van leerkrachten wordt met het onderwijsbelang van de scholen niet allereerst rekening gehouden". Een eigenaardig licht wordt op deze zaak geworpen door de mededeeling van een derden inspecteur, luidende aldus: „Het aantal mutaties onder de onderwijzers van de bijzondere scholen was in 1928 gering, maar toch iets grooter dan in het voorgaande jaar. Er werden 19 onderwijzers en 44 onderwijzeressen benoemd. De oorzaak van het kleine aantal veranderingen ligt vooral in de omstandigheid, dat de religieuze leerkrachten minder vaak dan vroeger overgeplaatst worden; een verplichting immers zou in vele gevallen tot gevolg hebben, dat de ontstane vacature niet zou kunnen worden aangevuld door een leerkracht, waarvan het salaris door het Rijk wordt vergoed". Men zou hieruit de conclusie kunnen trekken, dat bij beslissingen omtrent deze mutaties de belangen van het onderwijs minder zwaar wegen dan overwegingen van finantieelen aard. Om billijk te zijn moet ik hier tegenover stellen een citaat uit het verslag van den inspecteur te Venlo, dat op een beter inzicht bij de besturen der bijzondere scholen in zijn ressort wijst. „Bij het bezoeken der scholen kon dan ook zonder uitzondering tevredenheid betuigd worden over de verkregen resultaten. Dit laatste was ook gedeeltelijk te danken aan de volgende feiten: Vooreerst is er slechts heel weinig verandering geweest onder het personeel. Aan geen enkele openbare lagere school werd het hoofd door een ander vervangen; terwijl daar mutatie onder de onderwijzers of onderwijzeressen ook slechts bij hooge uitzondering voorkwam. Wat het bijzonder onderwijs betreft, kan ik de van elders vernomen klacht niet deelen, dat het onderwijs door herhaalde wisseling ernstige nadeelen zou ondervinden. Bij het vergelijken mijner schoolrapporten over de beide laatste jaren, blijkt nl., dat de mutatie zich vrijwel beperkt tot de religieuzen en dan nog hoofdzakelijk tot de hoofden van scholen. Tot mijn genoegen mocht ik daarbij tevens constateeren, dat de omwisseling bijna steeds plaats vond op het einde van het schooljaar. Doordat dan toch meestal met nieuwe leerlingen moet worden begonnen, zijn de nadeelen eener omwisseling op deze wijze tot een minimum teruggebracht. Een paar scholen in de stad Venlo of in haar onmiddellijke omgeving ondervonden echter wel de gevolgen eener te veelvuldige wijziging van personeel. Bij een bespreking met de betreffende besturen, werd mij als reden van mutatie opgegeven, dat het gewenscht was deze(n) of gene(n) in de gelegenheid te stellen een cursus voor de hoofdakte of voor de vreemde talen te volgen. Wanneer ik echter terugdenk aan den toestand, zooals die in vroegere jaren veelvuldig voorkwam, dat er nl. bijna geen enkele school was, die niet jaarlijks verandering van leerkrachten te zien gaf, dan bestaat er althans voor deze inspectie reden om in dit opzicht van een opmerkelijken vooruitgang te spreken".

Men hoort van andere zijde wel eens aandringen op meer vrijheid voor het bijzonder onderwijs. Het is mij niet duidelijk, in welk opzicht het bijzonder onderwijs de noodige vrijheid mist of die onder de bestaande wet niet in voldoende mate zou kunnen verkrijgen. Bij alle vrijheid van richting zullen er toch wel altijd zekere minimum-eischen moeten worden gesteld, ter waarborging der deugdelijkheid van het onderwijs, dat op ondersteuning uit de openbare kas aanspraak maakt. Of deze eischen thans juist gesteld zijn, is een vraag op zich zelf. Maar dat zij in het algemeen het bijzonder onderwijs in zijn ontplooiing zouden belemmeren, is mij tot dusverre niet gebleken.

Men mag niet uit het oog verliezen, dat het geven van lager schoolonderwijs ten slotte niet als een zuiver particuliere zaak der schoolbesturen kan worden beschouwd. Zooals het er nu eenmaal toe ligt, is in de meeste gevallen de bestaande bijzondere school practisch de eenige gelegenheid om onderwijs te genieten, die in aanmerking kan komen voor degenen, die tegen het openbaar onderwijs bezwaar hebben. Het kan dus niet buiten de bemoeiing van eenig openbaar gezag omgaan. En zoolang van Staatswege voor een belangrijk deel in de kosten van dit onderwijs wordt voorzien, zal de Staat zekere eischen moeten stellen en de naleving daarvan moeten controleeren. Geschiedt deze controle thans in genoegzame mate? Is het toezicht, dat thans door het schooltoezicht, het Rijksschooltoezicht in de eerste plaats, wordt uitgeoefend, voldoende? Ongetwijfeld een gewichtige vraag, die verdiend gesteld te worden.

Ik durf deze vraag niet bevestigend te beantwoorden. Niet voor het bijzonder, maar ook niet voor het openbaar onderwijs. Ik verlies daarbij niet uit het oog, dat er voor de bijzondere scholen een eigen toezicht bestaat en voor de openbare een gemeentelijk toezicht. Ook onderschat ik de waarde van dit toezicht niet, wanneer ik veronderstel, dat het zich in hoofdzaak bezig houdt met de paedagogische leiding van het onderwijs en de regeling der inwendige aangelegenheden der school. Het vindt daarin een alleszins voldoende reden van bestaan en een uitgebreid arbeidsveld. Maar daarnaast zal steeds een orgaan noodig zijn, dat van Staatswege toeziet op de naleving der wettelijke voorschriften en dat de Regeering op de hoogte houdt van den toestand van het onderwijs. Is het schooltoezicht in zijn tegenwoordige formatie in staat die taak naar behooren te vervullen? Wanneer ik dit zeer ernstig betwijfel, doe ik niet te kort in waardeering voor den arbeid der inspecteurs en schoolopzieners, die over het algemeen met alleszins lofwaardigen ijver hun functie uitoefenen. Maar ik ben er niet van overtuigd, dat het mogelijk is, dat het Rijksschooltoezicht in het eene bezoek per jaar, dat de inspecteurs verplicht zijn aan iedere lagere school in hun ressort te brengen, en tot welk eene bezoek zij zich in verband met hun overige bezigheden dikwijls moeten bepalen, zich voldoende van de naleving der wettelijke bepalingen overtuigt en zich inderdaad van de school, het onderwijzend personeel en het onderwijs op de hoogte kan houden. Om een voorbeeld te noemen, de leerplichtstatistiek wijst op een zeer gering schoolverzuim. Ik geloof wel, dat dit zoover juist is, dat inderdaad het schoolverzuim geen reden tot ongerustheid oplevert. Maar de voorstelling, die de statistiek geeft, is naar het algemeen oordeel der inspecteurs, die ik daarover raadpleegde, beslist te gunstig. Dit kan met gegrond vermoeden worden afgeleid uit het veelvuldig voorkomende feit, dat van twee scholen, die in ongeveer dezelfde omstandigheden verkeeren, de een zoo goed als geen, de andere een aanzienlijk aantal verzuimen opgeeft. Het is het algemeen gevoelen der inspecteurs, dat de nauwkeurigheid en betrouwbaarheid der mededeelingen van de hoofden van scholen, zoowel wat betreft het aantal als den aard der verzuimen, veel te wenschen over laat. Het is hun echter niet mogelijk daarop eenige afdoende contrôle uit te oefenen. Daarvoor zouden zij over veel meer tijd moeten kunnen beschikken. Zij hebben echter al niet genoeg tijd voor het gewone schoolbezoek.

In 1924 is, onder den druk der noodzakelijkheid om op de

Staatsuitgaven te bezuinigen, het schooltoezicht gereorganiseerd en aanmerkelijk ingekrompen. Onder de wet van 1878 moest iedere school tweemaal in het jaar bezocht worden door den arrondissementsschoolopziener en eenmaal in de drie jaren door den districtsschoolopziener. Na de invoering der wet van 1920 werd bepaald, dat iedere klasse van elke school ten minste tweemaal per jaar moest worden bezocht. Sinds 1924 behoeft slechts eens in het jaar iedere school, doch niet elke klasse, bezocht te worden. De inkrimping is dus wel bijzonder sterk geweest. Doordat het aantal ambtenaren bij het schooltoezicht tevens aanzienlijk is verminderd, moest bovendien de last, die het bijwonen der diverse examens meebrengt, over een geringer aantal personen worden verdeeld en kwam aldus veel zwaarder te drukken. De examens zelf zijn intusschen in duur en in aantal uitgebreid. Met het gevolg, dat in de zomermaanden het schoolbezoek practisch voor een goed deel stil ligt. Nu zouden de bemoeiingen met de examens wel aan andere personen kunnen worden opgedragen. Maar een bezuiniging zou dit geenszins zijn, gesteld al, dat andere geschikte personen in voldoend aantal waren te vinden. Een verbetering zou het evenmin zijn, daar aldus het verband tusschen de examens en de school, dat juist door den aanwezigheid der inspectie levendig blijft, gevaar loopt te worden verbroken, wanneer met het toezicht op de examens hoofdzakelijk personen worden belast, die buiten de school staan of wier gezichtskring tot een enkele school beperkt is. Bij dit alles moet nog in aanmerking worden genomen, dat in verschillende inspecties het aantal scholen en het aantal schoolgaande kinderen zich sterk uitbreidt. De bevolking van ons land neemt immers in de laatste jaren met gemiddeld 100 000 inwoners toe. De stijging van het aantal scholen en leerlingen in de eerste hoofdinspectie gedurende de laatste 5 jaren blijkt uit het volgende staatje.

| Inspectie. | 31 December 1924 | | 31 December 1928 | |
|---|---|---|---|---|
| | aantal scholen. | aantal leerlingen. | aantal scholen. | aantal leerlingen. |
| Breda . . . . . | 107 | 19695 | 115 | 20916 |
| Eindhoven. . . . | 102 | 15634 | 110 | 18811 |
| Helmond . . . . | 92 | 13845 | 98 | 15151 |
| 's-Hertogenbosch . | 153 | 20230 | 158 | 21213 |
| Roosendaal . . . | 109 | 18584 | 120 | 19264 |
| Tilburg. . . . . | 121 | 20193 | 130 | 21447 |
| Veghel . . . . . | 105 | 13288 | 110 | 13373 |
| Heerlen. . . . . | 89 | 18290 | 110 | 22849 |
| Maastricht. . . . | 102 | 15571 | 111 | 15954 |
| Roermond. . . . | 101 | 14004 | 110 | 14116 |
| Sittard . . . . . | 84 | 12992 | 95 | 15537 |
| Venlo . . . . . | 96 | 14376 | 105 | 14992 |

Deze uitbreiding geeft op zich zelf de inspectie al veel werk en maakt het bovendien steeds minder mogelijk een behoorlijk toezicht op de naleving der wettelijke bepalingen en op den toestand van het onderwijs te houden. Bij een minder belaste inspectie zou het mogelijk zijn wat meer toezicht uit te oefenen op het tijdig beginnen der lessen, op de geregelde aanwezigheid der onderwijzers in de school, op de naleving van den lesrooster, op de opgaven omtrent de aanwezige leerlingen op de teldagen. Het is immers gebleken, dat toezicht daarop noodzakelijk is. Het is bovendien duidelijk, dat, wanneer slechts op een, ten hoogste 2, bezoeken per jaar gerekend behoeft te worden, het met de naleving der wettelijke bepalingen dikwijls zoo nauw niet wordt genomen. Ook blijkt van het onderzoek naar de resultaten van het onderwijs een gunstigen invloed uit te gaan, zooals nader door mij zal worden aangetoond. Dit onderzoek vereischt echter veel tijd en kan thans slechts zelden geschieden.

Sprak ik hierboven over de verandering in den aard der scholen door de uitbreiding van het bijzonder onderwijs, nog in een ander opzicht heeft de aard der scholen een wijziging ondergaan. De wet van 1878 kende drie soorten van lagere scholen: de gewone lagere scholen met meestal zes leerjaren, de scholen voor uitgebreid lager onderwijs met gewoonlijk zeven leerjaren en de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs met meestal negen leerjaren. De twee laatstgenoemde soorten zijn thans verdwenen en in de plaats daarvan is gekomen de zelfstandige, in den regel driejarige, school voor uitgebreid lager onderwijs, het meest bekend onder den naam van mulo-school. Aanleiding tot deze wijziging waren zeker misbruiken, die uit de combinatie der 9 leerjaren van gewoon en uitgebreid lager onderwijs waren ontstaan. Gevolg ervan is geweest, dat de m.u.l.o.-school zich, wat haar inrichting en methode van onderwijs betreft, hoe langer hoe meer van de lagere school heeft afgescheiden en tot een soort van middelbare school is geworden. Vele harer voorstanders hebben getracht haar de plaats van de laagste 3 leerjaren de hoogere burgerschool te doen innemen en zelfs haar tot onderbouw der voorbereiding tot het hooger onderwijs te maken. Gelukkig wordt thans vrij algemeen het verkeerde van dit streven ingezien en begrepen, dat de m.u.l.o.-school als zelfstandig instituut naast het voorbereidend hooger onderwijs, in den ruimsten zin genomen, een eigen plaats behoort in te nemen als een inrichting van voortgezet lager onderwijs ten dienste dergenen, die een hoogere ontwikkeling wenschen dan het gewone lager onderwijs geeft, of van hen, die wenschen voorbereid te worden voor het ontvangen van vakonderwijs, waarvoor geen middelbare opleiding wordt vereischt. Als zoodanig voorziet dit instituut in een werkelijke behoefte, zooals blijkt uit den toeloop tot de m.u.l.o.-examens en het aantal dezer scholen. Op een totaal van 1372 lagere scholen waren er op 31 December 1928 in de eerste hoofdinspectie 131.

Een derde verandering, den aard der scholen betreffende, is de uitbreiding der 6-jarige lagere school tot een 7-jarigen cursus. Niet overal in mijn hoofdinspectie is deze uitbreiding, welke thans een feit geworden is, met enthousiasme ontvangen. Wegens den daarvoor geldenden leerplicht, die voor sommige gevallen den duur van den schooltijd tot 8 jaar kan verlengen, had vooral de plattelandsbevolking er groot bezwaar tegen. Wanneer men evenwel aan den langeren leerplicht zal zijn gewend en het zevende leerjaar met inachtneming van de belangen der leerlingen, in verband met hun toekomstigen werkkring, practisch zal zijn ingericht, voorzie ik geen groot verzet meer.

Een vierde verandering is ten slotte het verdwijnen van het vervolgonderwijs. Met het wegvallen van den financieelen steun van het Rijk is het bijna overal verdwenen. Daarnaast of liever in de plaats daarvan is een cursus-onderwijs opgenomen, dat zich wat vrijer kan bewegen. Ik geloof niet, dat het verdwijnen van het vervolgonderwijs, het vroegere herhalingsonderwijs, behoeft te worden betreurd. Tusschen het gewone lager onderwijs, sinds dat met een zevende leerjaar is uitgebreid, en het zich ontwikkelend vakonderwijs, zou het toch wel aardig in de knel gekomen zijn. Voor zoover er behoefte aan bestaat, kan er door cursussen voor de schoolvrije jeugd in voorzien worden.

Wat nu betreft de inwendige inrichting der school, hebben de laatste 10 jaren helaas heel wat beroering gebracht. Het behoeft geen betoog, dat de inrichting der school nauw verband houdt met de indeeling der school in klassen en deze indeeling weer met het aantal onderwijzers. Nu is echter niets zoo weinig constant geweest als het aantal onderwijzers, die er in een school moeten zijn of waarvoor het Rijk subsidie uitkeert, wat practisch hetzelfde is. Tot 1922 gold nog de regeling der oude wet. Toen kwam art. 28 der nieuwe wet. Reeds in 1923 werd dit artikel evenwel herzien en gewijzigd. In 1924 werd het opnieuw gewijzigd en in 1929 werd de redactie van 1923 weer grootendeels hersteld. Intusschen moest met overgangsbepalingen worden rekening gehouden, die den toestand nog gecompliceerder maakten. Het ligt voor de hand, dat menige school de nadeelige gevolgen van deze herhaalde wijzigingen heeft ondervonden, daar zij de rustige ontwikkeling van het onderwijs in den weg hebben gestaan.

Vooral over de werking van het zoogenaamde 48-stelsel werd door de inspecteurs zeer geklaagd, sinds dit volledig was gaan doorwerken. Ook over 1928 hebben zij gemeend er nog een en ander over te moeten zeggen. Zoo lees ik in het verslag van den inspecteur te Breda: „De werking der 48-schaal veroorzaakt in verschillende scholen een opeenhooping van kinderen in één leslokaal, vooral waar 2 klassen gecombineerd moeten worden. Er zijn in de inspectie 102 lokalen, waarin meer dan 48 kinderen zitten; in 61 lokalen zitten er tusschen de 50 en 55; in

29 tusschen de 55 en 60; in 4 zijn er meer dan 60. Het grootste aantal, dat in één lokaal is ondergebracht is 80. Opmerkelijk en tegelijk zeer nadeelig is het, dat de dichtst bezette klassen in zoo veel gevallen gevormd worden door het eerste leerjaar; van de 99 aanvangsklassen zijn er 13 waarin 50 tot 55, en 12 waarin 56 tot 66 kinderen bij elkaar zitten. In een van mijn vorige jaarverslagen heb ik er reeds op gewezen, dat de bevolkingvan het eerste leerjaar vrij ver boven het gemiddelde staat, zonder dat dit te verklaren is uit een aanwas van de bevolking. Om het onderwijzend personeel en de bestaande klassenindeeling te kunnen handhaven, in weerwil van de 48-schaal, heeft men in vele plaatsen zooveel leerlingen aangenomen als men maar eenigszins kon. Dit had tot gevolg, dat de overbelaste aanvangsklassen meer achterblijvers gingen tellen dan vroeger, dat er meer kinderen niet overgingen, en de overvulde klassen overvuld bleven". Omtrent Eindhoven, waar bovendien in verband met den buitengewonen groei der bevolking exceptioneele toestanden heerschen, zegt de inspecteur: „De algemeene toestand van het onderwijs werd in 1928 met name in de gemeente Eindhoven ongunstig beïnvloed, doordat waar de 48-schaal op zich al de vorming van enkele groote klassen tot onvermijdelijk gevolg heeft de schoolbesturen bovendien bij den onstuimigen uitgroei der gemeente met de voorziening in behoorlijke schoolruimte niet in staat bleken het accres der schoolbevolking bij te blijven. Zoowel bij de bijzondere Christelijke als bij de Roomsch-Katholieke was een overbevolking van een onevenredig groot aantal klassen daarvan het gevolg, wat niet bevorderlijk was aan de te verkrijgen resultaten van het onderwijs. Van de bepaling uit het Bouwbesluit, dat elk lokaal voor 48 leerlingen is bestemd, moest dan ook in de gemeente Eindhoven en masse ontheffing worden verleend.

In de 3 openbare lagere scholen der gemeente Eindhoven waren op 31 December 1928 in 3 lokalen geplaatst respectievelijk 53, 58 en 63 leerlingen. Op de 37 bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs:

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| in | 22 | lokalen | van | 49 | tot | en met | 50 | leerlingen; | |
| ,, | 19 | ,, | ,, | 51 | ,, | ,, | 55 | ,, | ; |
| ,, | 21 | ,, | ,, | 56 | ,, | ,, | 60 | ,, | ; |
| ,, | 7 | ,, | ,, | 61 | ,, | ,, | 65 | ,, | ; |
| ,, | 3 | ,, | ,, | 66 | ,, | ,, | 67 | ,, | ; |
| ,, | 2 | ,, | 72 | leerlingen, | | | | | |

en in één lokaal, waarvoor de speelzaal van een aan hetzelfde bestuur behoorende bewaarschool dienst deed, moesten zelfs 106 leerlingen worden geplaatst onder 2 leerkrachten". De inspecteur te Helmond deelt mede, dat 10 leerkrachten hebben te zorgen voor 49, 13 voor 50, 7 voor 51, 5 voor 52, 8 voor 53, 11 voor 54, 10 voor 55, 7 voor 56, 3 voor 57, 6 voor 58, 1 voor 60, 1 voor 61 en 1 voor 66 leerlingen. In de inspectie Heerlen waren er op 31 December 1928 105 klassen met meer dan 48 leerlingen, zijnde zulks 18 meer dan in het voorafgaande jaar. De inspecteur geeft het volgende overzicht van het aantal leerlingen dier klassen.

| *„49 t/m 50 leerlingen* | *51 t/m 60 leerlingen* |
|---|---|
| 8 eerste leerjaren | 21 eerste leerjaren |
| 12 tweede ,, | 13 tweede ,, |
| 4 derde ,, | 11 derde ,, |
| 1 vierde leerjaar | 4 vierde ,, |
| 3 vijfde leerjaren | 2 gecomb. 1e en 2e leerjaar |
| 2 zesde ,, | 1 ,, 2e en 3e ,, |
| 1 gecomb. 3e en 4e leerjaar | 1 ,, 3e en 4e ,, |
| 1 ,, 6e en 7e ,, | 1 ,, 4e en 5e ,, |

*56 t/m 60 leerlingen*

10 eerste leerjaren
2 tweede ,,
3 derde ,,
1 vierde leerjaar
1 vijfde ,,
2 gecomb. 4e en 5e leerjaar."

De inspecteur te Roermond zegt: „Onder de omstandigheden, die den bloei van het onderwijs bleven belemmeren, noem ik in de eerste plaats de groote klassen. Niet minder dan 48 leerkrachten bij het openbaar en 57 bij het bijzonder onderwijs (d. i. $\frac{1}{4}$ deel van het totaal) staan voor 42 en meer leerlingen; de helft daarvan hebben zelfs klassen van 48 tot 64 leerlingen." In de inspectie Sittard zaten er in 80 klassen meer dan 48 leerlingen (de getallen varieeren van 49 tot 71). De inspecteur te Venlo ten slotte schrijft: „Wanneer er van ongunstige factoren mag gesproken worden, dan verdient daarbij alleen de aandacht gevestigd te worden op de zoogenaamde 48-schaal, die nu veel meer dan toen zij pas werd ingevoerd, haar invloed deed uitkomen. Niet alleen waren er klassen met 60 en meer leerlingen, maar ook was op sommige plaatsen de classificatie er aanmerkelijk op verslechterd. Onderwijzers, die $1\frac{1}{2}$, $1\frac{1}{3}$, $1\frac{1}{4}$ afdeeling voor hun rekening hadden, behoorden niet tot de uitzonderingen. Vooral de lagere klassen waren in het algemeen overbevolkt, hetgeen vooral op plaatsen, waar de onderwijzeres nog vaak in andere lokalen nuttige handwerken moest gaan geven, het peil van het aanvankelijk onderwijs niet weinig heeft verlaagd."

Over de onderwijzers in mijn hoofdinspectie kan ik niet anders dan tevreden zijn. Zij vervullen zoowel in de openbare als in de bijzondere scholen over het algemeen hun taak met voorbeeldigen ijver. Al moge in de jaren van den grooten onderwijzersnood er hier of daar een zijn onmisbaarheid te zeer hebben laten voelen, nu er onder den invloed van het ruime aanbod meer stabiliteit in de bezetting der plaatsen is gekomen, wordt het bezit eener vaste plaats op hoogen prijs gesteld. Niettegenstaande hun salarissen, na op aanmerkelijk hooger peil dan voorheen te zijn gekomen, een aanzienlijke verlaging ondergingen, kon door de inspecteurs niet worden geconstateerd, dat hun werklust en hun goede geest daaronder hebben geleden. Ook de verstandhouding tusschen de hoofden en de onderwijzers, die het hoofd bijstaan, liet in geen enkel opzicht te wenschen over. Samenwerking tusschen huis en school werd meer dan vroeger gezocht en bevorderd.

Indien ik over het onderwijzend personeel eenige aanmerking heb te maken, dan zou het deze zijn, dat de hoofden der scholen er nog niet overal in geslaagd zijn hun onderwijzers tot de volledige samenwerking te brengen, die in het belang van het onderwijs gewenscht is. De onderwijzers werken dikwijls nog te zeer voor hun klas alleen zonder het geheele schoolverband genoegzaam in het oog te houden. De hoofden hebben hier een gewichtige taak te vervullen, en zij dienen zich van hun verantwoordelijkheid in dit opzicht bewust te zijn. Wanneer zij daarbij zoowel met den noodigen takt als met genoegzamen vasten wil te werk gaan, dan zullen zij zonder twijfel hierbij slagen. De geest van het onderwijzerskorps is gelukkig in de eerste hoofdinspectie zoodanig, dat op alle medewerking, die van het personeel mag worden verlangd, kan gerekend worden.

Een tweede opmerking, die ik in dit verband zou willen maken, is deze, dat de groote stroomingen op paedagogisch gebied, die de laatste jaren zoozeer de aandacht der leidende geesten op onderwijsgebied hebben getrokken, nog zoo weinig tot de school zijn doorgedrongen. Ons onderwijs is genoemd te intellectualistisch, te weinig op het leven berekend; het programma wordt te overladen geacht; de school geeft aan de leerlingen geen genoegzame gelegenheid tot zelfwerkzaamheid; er wordt te weinig rekening gehouden met de individualiteit der leerlingen. Zonder op deze klachten in te gaan — waarvoor het mij hier niet de plaats toeschijnt —, meen ik toch te mogen zeggen, dat zij mij voor een goed deel gegrond voorkomen en dat het noodig is, dat de school er rekening mee houdt. Nu zijn er hier en daar wel scholen, waar in die richting iets wordt gedaan. En van de ervaring, in die scholen verworven, kan partij getrokken worden. Onze Lager-onderwijswet laat het nemen van proeven onder bepaalde voorwaarden toe. Het zal evenwel steeds een practische onmogelijkheid zijn om onze lagere scholen naar het model dier proefinrichtingen, die altijd in bijzonder gunstige omstandigheden werken en waaraan meestal geen moeite en geen kosten gespaard worden, om te vormen. Verbetering moet daarom worden nagestreefd door het betere, dat als vrucht van studie en ervaring wordt onderkend, zonder storing in het organisme van onze bestaande scholen op te nemen. Daartoe is op de eerste plaats noodig de medewerking van den onderwijzer. Vooral op de jongere onderwijzers zal men zijn hoop moeten vestigen. Van de oudere mag alleen worden verwacht, dat zij geen beletselen op den weg dezer hervorming zullen stellen. Daarom is de opleiding der aanstaande onderwijzers zoo'n bij uitstek belangrijke zaak. Aan deze

opleiding wordt gelukkig groote zorg besteed. In een ruim voldoend aantal kweekscholen worden in grooten getale aanstaande onderwijzers en onderwijzeressen opgeleid. Over het algemeen zijn deze inrichtingen van alles voorzien wat zij behoeven, en is de zorg voor het onderwijs en de opvoeding aan bekwame en geschikte handen toevertrouwd. Ik heb daarom goede verwachtingen voor de toekomst. Wel gaat mijns inziens het onderwijs bij de opleiding nog te zeer in de richting van veel kennen en moet het meer den practischen kant uitgaan, dien van het kunnen en van het willen, maar het te overladen en niet genoeg op de praktijk ingestelde programma geeft daartoe wel aanleiding. Het is te hopen, dat zich een meer juist inzicht zal baanbreken ten aanzien der eischen, die gesteld moeten worden aan de toekomstige leiders der jeugd van onze lagere scholen.

De opleiding tot onderwijzeres aan de bewaarscholen, welke inrichtingen zich, met name onder den invloed der daarvoor ingestelde inspectie, in verblijdende mate hebben vermeerderd en vooral hebben verbeterd, geeft in dit opzicht reden tot voldoening. Deze opleiding is geheel naar de praktijk georiënteerd. Dit stelt de onderwijzeressen in staat, in veel sterkere mate dan zulks vroeger het geval was, de ontwikkeling der jeugd te bevorderen.

Ik moge dit overzicht besluiten met de conclusie, dat, hoewel er nog te wenschen overblijft, het lager onderwijs in de laatste 10 jaren in velerlei opzicht vorderingen heeft gemaakt. Ik meen dan ook de juistheid der opinie van hen, die over achteruitgang van het lager onderwijs klagen, te moeten betwijfelen. Ik stel mij voor in een der volgende jaarverslagen dit punt uitvoerig te behandelen.

Thans geef ik het woord aan eenige inspecteurs, die in hun verslag mededeelingen omtrent den toestand in hun inspectie hebben gedaan, die mijn bijzondere aandacht hebben getrokken. Vooreerst aan den inspecteur te Breda, die schrijft: ,,Evenals in vorige jaren zou ik ook nu met voldoening en waardeering melding kunnen maken van den goeden geest, die algemeen heerscht onder het onderwijzend personeel; van welgeslaagde pogingen om huisgezin en school dichter bij elkaar te brengen; van den gunstigen invloed, dien de omzetting van openbare scholen in bijzondere tot hiertoe in het algemeen heeft gehad, zoowel op het onderwijs als op de opvoeding. Ik meen echter alleen een opmerking te moeten maken over de paedagogische beweging van den Eucharistischen Kruistocht, omdat ze karakteristiek is voor de inspecties binnen het gebied van het bisdom Breda. De Eucharistische Kruistocht is naar zijn beginselen een paedagogische en allerminst een didactische beweging, want hij streeft naar een godsdienstige vorming in vrijheid en zelfstandigheid op den grondslag van het bovennatuurlijk leven. Maar hij omvat het geheele schoolleven en doet dus ook zijn invloed gelden op het onderwijs, omdat hij de klasse wil maken tot een levens- en arbeidsgemeenschap. Het schoolleven moet een natuurlijk deel worden van de levensphase, waarin het kind zich bevindt, op dezelfde wijze als het huisgezin en het sociale millieu er deelen van zijn. Het onderwijs, de ontspanning, de omgang worden tot levensgebieden, evenals het beroep, de omgang en de ontspanning levensgebieden zijn in de groote maatschappij. Het werk en het spel, de orde en het gebed blijven niet in hoofdzaak een aangelegenheid van den onderwijzer, ze worden tot een persoonlijke aangelegenheid van onderwijzer en klasse. Het klasseleven is niet louter een bij elkaar zitten, maar een bij elkaar zijn, en een samenleven van allen. In deze verhouding wordt het schoolleven tevens tot een levensschool van arbeidsdrang en arbeidslust, van vertrouwen en oprechtheid, van verantwoordelijkheid en plicht, waar uit onderwijs, omgang en ontspanning motieven en daden groeien, die een levenswaarde hebben en houden. Deze beginselen, die niets hebben van een paedagogische of didactische revolutie, maar toch de kern bevatten van alle hervormingsvoorstellen, die de laatste jaren zijn gedaan, worden in tal van klassen door leden van de E. K.-beweging met voorzichtigheid in practijk gebracht, en met verblijdende resultaten.''

Uit het verslag der inspectie Helmond doe ik de volgende aanhalingen: ,,Over het algemeen kan worden vastgesteld, dat de toestand van het onderwijs in de inspectie Helmond bevredigend mag worden genoemd, bevredigend in dien zin, dat het zich langzaam maar staag in gunstige richting ontwikkelt, dat het peil langzaam maar merkbaar stijgt ..... Over het algemeen mag worden geconstateerd, dat de onderwijzers met *opgewektheid en ijver*, met de noodige *bekwaamheid* en in willige *samenwerking* met het schooltoezicht hun taak vervullen. De betere opleiding der jongere leerkrachten maakt meer geschikt voor het begrijpen en waardeeren der nieuwere stroomingen op onderwijsgebied en wekt meer belangstelling voor de individueele belangen en behoeften van de leerlingen. Het vereenigingsleven geeft meer gelegenheid tot kennisneming en bespreking van de bezwaren van het huidige onderwijssysteem en behoedt daardoor tegen sleur en afglijding. De groeiende belangstelling van gemeente- en schoolbesturen voor goede en goed ingerichte scholen mag niet onvermeld blijven ..... Een fout van vrij algemeenen en ernstigen aard is het *te veel op den voorgrond treden van den onderwijzer* en het te weinig actief betrekken van den leerling in het onderwijs. In dit opzicht hebben de nieuwere denkbeelden op het gebied van onderwijs nog weinig voortgang gemaakt. De praatschool is nog in vollen bloei. De onderwijzer doet en zegt te vlug en te veel voor, de leerling krijgt te weinig gelegenheid tot nadenken en tot zelfstandige en volledige uiting en tot het inleveren van opgaven, die hij geheel zelfstandig heeft mogen maken. Aan meerdere scholen, door meerdere leerkrachten wordt letterlijk alles voorgedaan en voorgemaakt, voordat de leerling aan de beurt komt. Rekenopgaven b.v. worden vaak eerst zoogenaamd besproken, dat wil zeggen, de onderwijzer lost ze bijna geheel op. Het werk van den leerling bestaat daarna in het bijna mechanisch en uit het geheugen invullen van een schema op het bord. Van zelf denken, zoeken en redeneeren, ook bij eenvoudige opgaven, die de geheele klasse kent, is bijna geen sprake. Taaloefeningen worden zeer dikwijls eerst besproken, dan in het klad gemaakt en klassikaal verbeterd en eerst daarna door den leerling in het net gemaakt. Er schijnt een soort vrees te bestaan om schriften te toonen, waarin nog fouten voorkomen. Daarvandaan, dat we soms zeer teleurstellende ervaringen opdoen, als we eenvoudig schriftelijk proefwerk opgeven in klassen, waar de werkschriften bijna geen fouten vertoonen. Het blijkt niet gemakkelijk te zijn te komen tot meer zelfstandig werken der leerlingen. Hierdoor is het ook te verklaren, dat we zeer dikwijls belangrijk beter werk te zien krijgen aan scholen, waar de leerkrachten meer klassen voor hun rekening hebben dan aan andere, waar elke leerkracht zich geheel aan een klasse kan geven.''

De inspecteur te Heerlen deelt mede, dat ruim 12 pct. der schoolbevolking in zijn ressort van vreemde nationaliteit is en voegt daaraan toe: ,,Er wordt door den ,,Bund der Deutschen'' ernstig gestreefd voor kinderen van Duitsche nationaliteit scholen op te richten, waarvan het leerplan volkomen overeenkomt met dat der Nederlandsche scholen en waar buiten den gewone schooltijd onderwijs in het Duitsch zal worden gegeven.

Voor Poolsche kinderen zijn binnen deze inspectie cursussen opgericht te Heerlerheide en te Hoensbroek, waar door een Poolsch onderwijzer de Poolsche taal onderwezen wordt. Elk dezer cursussen wordt door een 50-tal kinderen bezocht.''

In het verslag van den inspecteur te Maastricht vind ik uitvoerige mededeelingen omtrent het *Gesamtunterricht*. Daar deze methode van onderwijs geven hier te lande, althans in de practijk, nog weinig bekend is, maar niettemin alle aandacht verdient, meen ik zijn beschouwingen onverkort te moeten overnemen. Hij rapporteert als volgt:

,,Nadat ik in Duitschland het Gesamtunterricht, dat daar en in Oostenrijk algemeen is ingevoerd, had bijgewoond, waar het in de laagste klassen in het verplichte leerprogramma is voorgeschreven, bewerkte ik, dat een 8-tal onderwijzeressen, meest hoofden van scholen, het in scholen te Aken gingen bezoeken om later tot invoering van de methode in ons land te komen.

De onderwijzeressen echter betuigden mij bij hun terugkeer, dat zij het Gesamtunterricht prachtig vonden, het ideaal van onderwijs voor de lagere klassen, doch men deinsde terug voor invoering bij ons. Zij wezen er op, dat in Duitschland zooveel waarde wordt gehecht aan de practische vorming der onderwijzers en de onderwijzers zelf daar zooveel werk van maken, omdat geen vaste positie kan verworven worden, dan wanneer men getoond heeft in de practijk te voldoen en bij de examens de proeven van practische bekwaamheid gewicht in de schaal leggen, terwijl ten onzent de examens voor onderwijzer en hoofdonderwijzer geheel theoretisch zijn, naar practische bekwaamheid niet gevraagd wordt.

Toch mocht ik slagen met de methode een proef te doen nemen aan een der scholen te Maastricht, waarvan het hoofd dier school en de klasse-onderwijzeres van het eerste leerjaar

bedoeld onderwijs ook te Aken hadden bijgewoond. Beiden zijn religieusen en van Duitsche geboorte en eenigszins met de Duitsche wijze van werken vertrouwd. Het betreft een school, waar volgens het onderzoek der schoolartsen het procent ondervoede kinderen het hoogst bleek, een volksschool, zoodat men niet onder de gunstigste omstandigheden zou werken. Er waren twee paralleklassen van het eerste leerjaar, zoodat een vergelijking van de gewone methode met die van het Gesamtunterricht, in een der klassen ingevoerd, met dezelfde soort kinderen beter kon gemaakt worden. Herhaaldelijk bezocht ik de klassen en stelde telkens een onderzoek in naar de resultaten, vooral aan het eind van den cursus. Het resultaat was verrassend. De klassen met de nieuwe methode was de andere ver vóór. Uit een vergelijking met de resultaten aan andere scholen bleek mij, dat de leerlingen aan het eind van het leeerjaar die van andere volksscholen ruim 4 maanden vóór waren en minstens gelijk stonden in kennis en vaardigheid met leerlingen der scholen voor kinderen uit den gegoeden stand, ook in algemeene ontwikkeling, en dat wil heel wat zeggen.

Bij de methode vormt het zaakonderwijs den ondergrond. Dit zaakonderwijs is meestal vervat in een verhaal, dat aanleiding geeft tot onderwijs in de verschillende vakken van het lager onderwijs, in het laagste leerjaar. Men gaat uit van een methodische eenheid en versplintert de opmerkzaamheid der kinderen niet, zooals geschiedt als men voor verscheidene vakken gescheiden ieder op zich zelf een zekeren tijd afpast.

Vertelt men het sprookje van Roodkapje, dan wordt later bij het terugvertellen uitvoerig stilgestaan bij de bespreking hoe het er in Roodkapjes woning uitziet en de voorwerpen er van besproken. Hoe moeder koeken bakt en R. daarbij helpen kan, dit levert stof voor het zaakonderwijs en uitdrukken van gedachte, evenals het inpakken van het korfje, het gesprek met den wolf, de boomen, bloemen, bijen en vlinders (want men kiest een zomerdag voor het verhaal) en grootmoeders woonhuis in het bosch. Er wordt bij gerekend, practische denksommetjes worden met groote belangstelling door de kinderen uit het hoofd berekend. Bij het bakken koopt R. gist voor 3 cent en krijgt een stuiver, hoeveel brengt zij terug? Men koopt een ½ pond meel van 8 cent en geeft een dubbeltje, hoeveel terug? Grootmoeder had een mandje met 4 kousen te stoppen, hoeveel paar vormen die? enz. Er worden letters geleerd, de hijgletter als uitdrukking van het moezijn van den wolf, de zoemletter naar aanleiding van het geluid der bijtjes; de au als uiting van schrik van grootmoeder als ze gepakt wordt door den wolf. Zoó worden de klanken zoveel mogelijk geleerd als tusschenwerpsels en klanknabootsingen.

Men laat de kinderen een of ander voorwerp, in het verhaal voorkomend, boetseeren, een paddestoel, een mandje of een flesch. Men leert hen een versje zingen, den loop van het verhaaltje weergevend, of een episode er uit op een Hollandsche wijze en laat naar keuze een voorwerp teekenen, ontleend aan R's of grootmoeders woning, een tafel, bank, stoel, venster, of men neemt den wegwijzer langs den weg. Men leert de kinderen een scene spelen uit het verhaal; de stof wordt gedramatiseerd. Men stelt voor de ontmoeting van R. en de wolf in het bosch. Men leert de kinderen vrij op te treden. Ze komen dan niet meer, zooals gewoonlijk bang en vreesachtig voor het bord, hun verlegenheid verdwijnt langzamerhand. Ze voelen zich thuis op school en men ondervindt later bij het lezen, hoe nu de leestoon natuurlijker er door geworden is. Men laat de kinderen iets van ,,gisteren'' vertellen en kiest naar aanleiding van hetgeen men hoort een stof voor volgend onderwijs. Nu eens wordt het onderwijs een verhuizing van ouders van een der kinderen, dan wordt het de verjaardag van een der kinderen zelf genomen. Een der kinderen had verteld, dat grootmoeder was komen logeeren. Later werd daarover Gesamtunterricht gegeven in den vorm van een verhaaltje. Station en brievenbesteller leverden ruim stof voor het zaakonderwijs. Denksommetjes leverden de port van brief en briefkaart en perronkaartje bij het afhalen van grootmoeder van den trein, het aantal menschen, die in de coupé, waarin grootmoeder zat, bleven zitten, na het aantal, die uitstapten, enz. Een paar kinderen acteerden later, de begroeting van grootmoeder door het kleinkind en de ontmoeding van moeder en grootmoeder. Er werd geleerd hoe de tafel werd gedekt en alles gereed gezet. Men had een tafeltje met toebehooren in de klasse gebracht. Het tafelgerei gaf weer aanleiding tot zaakonderwijs. Een toepasselijk versje werd geleerd en gezongen. Met het eigenlijk lezen wordt pas begonnen na een maand of 5, de uitgewonnen tijd komt het zaakonderwijs ten goede. Maar dan gaat het ook veel vlugger. Men laat de leerlingen telkens een kwartier stil en een kwartier hardop lezen, en de vorderingen zijn merkwaardig. De klasse was aan het eind van het jaar de parallelklasse verscheidene boekjes voorgekomen. In het rekenen waren ze zelfs ver vóór. Het rekenonderwijs behoort bij het zaakonderwijs en niet het zaakonderwijs bij het rekenonderwijs. De eerste getalbegrippen leerde het kind vóór het ter school kwam aan en met de dingen, waarmee het in het dagelijksch leven in aanraking kwam. Het zaakonderwijs bevestigde dit en verruimde de reeds verkregen kennis, door op den zelfden weg voort te gaan. Men zag de eerste 5 maanden nimmer op bord of lei of papier rijen sommetjes met onbenoemde getallen als 6 en 4; 8 min 2. Men had gebroken met de veel gevolgde methode van mechanisch rekenen, het steeds te veel met onbenoemde getallen werken. Cijfersommetjes kwamen pas na 5 à 6 maanden aan de beurt, steeds waren denksommetjes opgegeven en werden uit het hoofd berekend. Iederen dag liet men ½ uur schrijven, na 4 à 5 maanden eerst met potlood dan met de pen; op en neerhalen werden overgeslagen, niet begonnen op de gewone wijze, doch met de o, en met veel aanmoediging ging het uitstekend.

Men is er op uit bij het Gesamtunterricht het onderwijs zoo natuurlijk mogelijk in te richten. In den vóórschooltijd is het kind steeds spelend aan het leeren geweest, daarmee moet de lagere school de eerste jaren niet breken, doch de school moet een overgang vormen. Men moet dien karaktertrek van het kind benutten en in dienst van het onderwijs stellen, dan worden flinke vorderingen gemaakt. De bezigheid van de kinderen moet men niet afwisselen naar den tijd, zooals hun belangstelling en hun opmerkzaamheid dit eischen. Iederen dag moet de leerstof een eenheid vormen. De kern moet het zaakonderwijs zijn. Dit zal en kan slechts een des te steviger basis vormen voor het onderwijs in de hoogere leerjaren, want men weet hoe gebrekkig het voorstellingsvermogen der kinderen is en hoe zij geneigd zijn de waarnemingen te vervalschen door de phantasie en hoe gering hun woordenschat is. Den woordenschat ontleende het kind aan alles wat het om zich heen waarneemt, daarmee moet men voortgaan. De kinderen moeten niet merken, dat er onderwijs gegeven wordt. De school moet tot een aangename overgang gemaakt worden van het vrije spel van den vóórschooltijd tot de gedwongen bezigheid in de latere jaren.

Men zal mij tegenwerpen, dat een onderwijzer om volgens deze methode van omgevings- en gelegenheidsonderwijs, waarbij de stof voor verschillende vakken een onderwijseenheid moet vormen, behalve vreugde voor het beroep een kunstenaars natuur moet bezitten, dat zulk onderwijs een heelen mensch eischt. Hoofdzaak om zich er in te werken, is het onderwijs bijwonen en onder deskundige leiding het nadoen. De practijk van het onderwijs leert men al doende, niet louter studeerende.

Naast de klasse, waar het Gesamtunterricht wordt gegeven aan de genoemde school te Maastricht, kwam September 1928 een jonge onderwijzeres in de parallelklasse te staan, die eenige lessen volgens de nieuwe methode bijwoonde, veel van de onderwijzeres leerde, er pleizier in kreeg en zelfs de lessen navolgde met succes. Wie liefde en aanleg voor zijn beroep heeft en behoorlijk leiding in de praktijk ontvangt, zal er in slagen. Heeft men één jaar zich er in gewerkt, zich moeite ter voorbereiding gegeven, dan wordt ieder jaar de taak gemakkelijker en geniet men de stijgende voldoening van zijn werk. Niet het minste ook door de waardeering der ouders. De levendige belangstelling der ouders van de leerlingen der bedoelde klasse toonde zich herhaaldelijk, zooals mij het hoofd der school en de klasse-onderwijzeres mededeelde. De ouders zeiden hoe de kinderen thuis er vol over zijn, er telkens van vertellen. Ze zitten te teekenen, leven nog in het onderwijs en doen alles weer na. Er waren dikwijls kinderen uit de klasse ziek, waarop de moeders bij de onderwijzeres kwamen zeggen, dat ze de kinderen niet in bed konden houden en dat ze schreiden, dat ze niet naar school konden gaan. Het onderwijs was hun een pleizier geworden. Het was hun of ze op bezoek waren; de orde was dan ook heel wat makkelijker te bewaren dan vroeger en van ongedurigheid bij het zitten in de klasse was geen sprake.''

De inspecteur te Sittard wijdt de volgende beschouwingen aan den invloed der mijnindustrie op het lager onderwijs in zijn inspectie. ,,De evolutie van een landbouw- in een industriegebied gaat regelmatig voort. Hierdoor ontstaat een zekere

onrust en gejaagdheid, die men wel constateeren kan, maar waarvan men niet zeggen kan, waar of wanneer zij begint. In de grootere plaatsen als Sittard, Geleen en Brunssum, is zij het onmiddellijk gevolg van de aanwezigheid der mijnen; in de dorpen ontstaat ze met de intrede der mijnwerkers. Er is in de geheele inspectie geen dorp of buurtschap meer, waar zich geen mijnwerkers gevestigd hebben. Werkliedentreinen, mijnwerkersbussen en tramtreinen vervoeren de arbeiders naar de mijnen uit de uiterste hoeken. Van de mijnen brengen de arbeiders een geest over naar de dorpen, die hemelsbreed verschilt van den ouden landelijken eenvoud. De omgang met arbeiders van verschillende richting, niet alleen in de werkplaatsen, maar vooral in de vervoermiddelen, heeft veelal een verkeerden invloed, brengt een geest van ontevredenheid en opstandigheid, te gevaarlijker, naardat de menschen minder ontwikkeld zijn. De weeromslag op het onderwijs blijft niet uit. Er is wellicht geen plaats meer, waar de mijnwerkers niet vertegenwoordigd zijn in den gemeenteraad, in de commissies van toezicht op het lager onderwijs, in de commissies tot wering van schoolverzuim. Deze invloed — de algemeene kortzichtigheid daargelaten dezer menschen en de bekrompenheid, waarmede zij vaak het algemeen belang verwisselen met de belangen van één stand — is niet altijd een ongunstige. Bij geen stand is de drang naar meerdere ontwikkeling sterker gegroeid dan bij de arbeiders. Die behoefte wordt door hen nog meer gevoeld door den omgang met arbeiders van vreemde nationaliteit, vooral Duitschers, die meestal in ons land een hoogere toon aanslaan, vaak vooraan zitten in de organisaties, en reeds door de vreemde taal, die zij in ons land niet afleggen, door hun meerdere bereisdheid en door de grootere gemakkelijkheid, waarmede zij veelal het woord voeren, een overwicht op onze eenvoudige landgenooten, voor een groot deel gerecruteerd uit eenvoudige dorpsomgeving, uitoefenen.

Uit dit verlangen naar meerdere ontwikkeling ontstaat vanzelf grootere belangstelling voor het onderwijs. Over het algemeen interesseert de arbeidersbevolking zich zeer voor de rapportboekjes der leerlingen, en men moet zich verwonderen, dat het ongeoorloofd schoolverzuim, de omstandigheden in aanmerking genomen, onder deze menschen niet grooter is. Deze belangstelling voor de school en het contact, dat de ouders daardoor met de onderwijzers zoeken, spoort deze aan tot grooter activiteit, behoedt hen voor inzinking en moedeloosheid, die hen vaak moet overvallen in hun wanhopige pogingen om het onderwijs op peil te houden.

Want de moeilijkheden zijn groot en vele. Er zijn in de geheele inspectie geen standenscholen, behalve, als men wil, voor jongens te Sittard. Alle soorten van kinderen met verschillende belangen en strevingen zitten door elkander. In ruim 60 pct. der scholen voor gewoon lager onderwijs zitten kinderen van vreemde nationaliteit verspreid: Duitschers 628, Belgen 20, Polen 110, Oostenrijkers 34, Hongaren 10, Tsechen en Slovaken 28, Franschen 6, Serviërs 5, zonder nationaliteit 2. De trekvogels onder deze zijn velen: zij verhuizen binnen het mijngebied of gaan terug naar hun land en worden vervangen door nieuwe. Over het algemeen is onder de mijnwerkersbevolking de verhuizing groot, al constateert men reeds meer stabiliteit. Door de gestadige toeneming der bevolking — in 1928 is het leerlingenaantal met 1135 = 7,7 pct. (in 1927 5,6 pct.) vermeerderd — heeft het geheele jaar door aanneming van leerlingen plaats in alle klassen.

Door dit komen en gaan krijgen de klassen voortdurend een ander aspect en is een voldoend en regelmatig voortschrijdend onderwijs in vele scholen onmogelijk."

### B. *Statistisch overzicht.*

De *statistische opgaven* der inspecteurs geven mij alleen aanleiding tot de opmerking, dat het aantal leerlingen in 1928 veel sterker is gestegen dan het vorige jaar. Steeg dit aantal toen van 204 273 tot 209 797, thans kwam het op 220 676. De uitbreiding der bevolking in het Eindhovensche industriecentrum en in de omgeving der mijn Maurits bij Sittard, maar vooral de invoering van den 7-jarigen leerplicht, hebben daartoe wel het meeste bijgedragen.

Het vervolgonderwijs ging nog iets meer achteruit. Het aantal kinderen, die huisonderwijs genoten, nam een weinig toe, doch bedroeg nog niet meer dan 37, waarvan er, evenals verleden jaar, 8 waren, die huisonderwijs genoten ingevolge art. 13 der Lager-onderwijswet 1920. Overigens valt er omtrent het huisonderwijs niets mede te deelen.

### C. *Omvang van het onderwijs in het algemeen.*

De *omvang van het onderwijs* onderging een aanzienlijke uitbreiding door de invoering van het zevende leerjaar in verband met den sinds 1 Juli 1928 daarvoor geldenden leerplicht. Ook werd dit jaar een begin gemaakt met het inrichten van een eigen lesrooster voor het zevende leerjaar, dat tot dusverre in hoofdzaak een herhaling van het zesde was. „Schoolhoofden en onderwijzers der plattelandsscholen", rapporteert de inspecteur te Breda, „hebben in het laatste half jaar van 1928 met prijzenswaardigen ijver de leerstof voor het zevende leerjaar gemeenschappelijk in studie genomen. Zij hebben zich daarbij op het standpunt gesteld, dat dit leerjaar aan het volkskind een afgesloten geheel aan kennen en kunnen moet geven, en dat de kennis, die er in wordt verwerkt, de ontwikkeling moet verschaffen, welke iedereen in de Breda'sche Baronie onder gewone omstandigheden behoort te bezitten. Ik mag de gegronde verwachting koesteren, dat hun werk in de praktijk de bewering zal weerleggen van een onzer sociologen, dat onze onderwijzers niet in staat zijn, in het zevende leerjaar een onderwijs te geven, dat voldoet aan de eischen, welke onze tijd stelt." En de inspecteur te Helmond schrijft: „Het 7de leerjaar bestond tot nog toe voor de meeste scholen alleen in het leerplan. Het platteland zond zijn leerlingen niet naar de 7de klasse en in de stad trokken de verschillende inrichtingen voor voortgezet onderwijs de leerlingen na het 6de schooljaar tot zich. De enkele leerling, die deze klasse moest of wilde volgen, werd als regel hoofdelijk verder geholpen. Door de invoering van de 7-jarige leerverplichting is dat anders geworden. Bij den aanvang van het nieuwe schooljaar zal elke school haar goed bevolkte 7de klasse hebben. In verband daarmede is of wordt het leerplan aan de meeste scholen herzien en aan den feitelijken toestand aangepast. Door mij is wegens de veranderde toestanden geheele omwerking van het leerplan gevraagd. Het 7de leerjaar heeft de volle belangstelling. Door de onderwijsorganisaties zijn commissies benoemd, die het leerplan in studie zullen nemen en zullen trachten te komen tot vaststelling in beginsel van een leerplan, dat als model voor de verschillende scholen kan dienen. Verschillende scholen zullen met de definitieve vaststelling van het leerplan wachten, tot het rapport der commissie van voorbereiding is verschenen". Ook de inspecteur te Maastricht noemt het een gunstig verschijnsel, „dat eenige schoolbesturen het groote belang hebben ingezien het 7de leerjaar, wanneer dit een eenigszins beduidend aantal leerlingen telt, een afzonderlijke klasse te laten vormen en een aparte leerkracht te geven". De inspecteur te Roermond schrijft: „Uit het voorgaande blijkt, dat het zevende leerjaar nog lang niet op voldoenden prijs gesteld wordt. Verschillende oorzaken werkten daartoe mede. Aan vele scholen bepaalde zich het onderwijs in het zevende leerjaar tot een herhaling van het geleerde in het vorige leerjaar met eenige uitbreiding in de hoofdvakken. Wanneer het zevende leerjaar werkelijk blijkt zich meer aan te passen aan streekbehoeften en aan de behoeften der leerlingen in verband met hun vermoedelijke toekomst dan zullen de ouders zich geleidelijk meer verzoenen met de zevende leerverplichting. Om dit te bereiken worden door de onderwijzers loffelijke pogingen aangewend om de inrichting van het zevende leerjaar zoo practisch mogelijk te maken. Zoo zijn in deze inspectie reeds een vijftal studiecommissies aan het werk om een degelijk leerplan voor het zevende leerjaar te ontwerpen". Door den inspecteur te Venlo wordt gewezen op de bijzondere moeielijkheid, die het invoeren van het zevende leerjaar meebrengt voor de kleine scholen, waar nu bij drie leerkrachten een hunner drie klassen voor zijn rekening krijgt en bij twee leerkrachten zelfs vier. „Met betrekking tot het 7de leerjaar", zegt hij verder, "is op het leerplan en den lesrooster alles in orde. Een werkelijk 7de leerjaar is echter alleen aanwezig aan die scholen, welke op 1 September 1928 nieuwe leerlingen hebben aangenomen en dat zijn in deze inspectie alleen de scholen in de stad Venlo. Op het platteland, waar de aanneming overal plaats heeft op 1 April konden op dien datum van het verslagjaar nog alle leerlingen, die de 6de klasse hadden doorloopen en den 12-jarigen leeftijd hadden bereikt de school verlaten; en het mag wel als bewijs gelden hoe populair het 7de leerjaar tot heden nog is, zoo goed als allen, die konden heengaan, zijn ook werkelijk vertrokken. Bleven dus als een zeer onvoltallige klasse, alleen die kinderen welke op 1 April wel 6 achtereenvolgende leerjaren hadden afgemaakt maar nog geen 12 jaar oud waren. Sommige van deze kinderen hebben heel wat te doen gegeven.

Vooreerst hadden enkele hoofden van scholen, door schuldige onwetendheid, want er was vooraf per circulaire duidelijk medegedeeld wie wel en wie niet leerplichtig waren op het einde van het schooljaar, eenvoudig alle kinderen, die de 6de klasse hadden afgewerkt, laten heengaan. Zoodra mij dit bekend werd, heb ik terstond last gegeven, de kinderen, die onwettig waren afgeschreven te doen terugkeeren. Wel werd aan die lastgeving door de hoofden van scholen voldaan, maar sommige ouders weigerden beslist de kinderen terug te sturen. Het gevolg hiervan was, dat na een beleefde aanzegging, waaraan niet werd voldaan, tot vervolging moest worden overgegaan. De kantonrechter, die blijkbaar ook niet volledig met de gewijzigde leerplichtbepalingen op de hoogte was, stelde echter aanvankelijk de ouders in het gelijk. Zoo heeft het maanden lang geduurd; tot eindelijk, hetzij door oplegging van een zeer geringe boete, hetzij door den vroeg invallenden winter, die de hulp der kinderen op den akker niet langer gewenscht maakte, de dezerteurs voor en na op school terugkwamen en er tot hiertoe ook bleven. De moeilijkheid zal echter in het voorjaar eerst voor goed beginnen als op het platteland de nieuwe leerverplichting praktisch in werking gaat. Met name zal het verzet zich openbaren met betrekking tot die kinderen welke 7 leerjaren hebben doorloopen, maar alsdan nog niet den vollen leeftijd van 13 jaren hebben bereikt. Aangezien deze leerlingen nog een vol jaar op school moeten blijven, geldt voor dezen als het ware een verplicht achtste leerjaar. Deze moeilijkheid zal alleen dan worden opgelost, wanneer de leerlingen niet meer tot de school worden toegelaten vóór ze den 6-jarigen leeftijd hebben bereikt. Dan zal — maar eerst na een tijdperk van 7 jaren — elk kind, dat de 7 leerjaren heeft doorloopen ook 13 jaren oud zijn. Aan de besturen en aan de hoofden van scholen heb ik reeds in overweging gegeven bedoelden maatregel reeds in 1929 toe te passen. Ofschoon allen het blijkbaar met mijn argument eens waren, ontmoette deze regeling een bezwaar, waarop ze zeker aan sommige scholen vooralsnog zal afstuiten. Men wil n.l. het aantal leerlingen niet opzettelijk verlagen, als men daardoor het getal leerkrachten, waarop de nieuwe schaal recht geeft, zou verminderen. En hiertegen is inderdaad niet veel aan te voeren.

De voorspelling in mijn vorig verslag gedaan, ,,dat het enthusiasme van vele onderwijzers voor het 7de leerjaar wel zou bekoelen, als men voor de werkelijkheid kwam te staan'' heeft zich vrij algemeen bewaarheid. Zooals reeds werd opgemerkt brengt vooral de classificatie de hoofden en het onderwijzend personeel in niet geringe moeilijkheid; een moeilijkheid, die noch te ontkennen noch geheel uit den weg te ruimen valt, maar waaraan men zich na wat oefening zal weten aan te passen''.

Zooals ik reeds mededeelde, is het vroegere vervolgonderwijs verdwenen en zijn er bijzondere cursussen verrezen om in de ontstane leemte te voorzien. Om eenig inzicht te geven in de inrichting en de uitbreiding dier cursussen geef ik het hiervolgende overzicht der inspectie Helmond.

| Gemeente. | Vereeniging, waarvan de cursus uitgaat of die steun verleent. | Steun van de gemeente. | Aantal leerlingen, dat den cursus bezoekt. | Aantal lesuren. | Bezoldiging der leerkrachten per lesuur. |
|---|---|---|---|---|---|
| Asten . . | Patronaat | f 150 | 38 | 260 | f 1,50 |
| „ . . | Gemeente | 150 | 30 | 100 | 1,50 |
| Deurne . | Boerenbond | — | 36 | 160 | 1,25 |
| „ . | Kerkbestuur | — | 26 | 100 | 0,75 |
| „ . | Hoofd der school | — | 22 | 65 | 1,25 |
| Geldrop . | Patronaat | 175 | 23 | 120 | 1,50 |
| „ . | Boerenbond | — | 12 | 120 | 1,75 |
| Gemert . | „ | — | 29 | 120 | 1,50 |
| Helmond. | Schoolbesturen | Nihil | 52, 60, 26 | 120, 120, | 0,50 |
| | 3 cursussen | | | 150 | 1,50 |
| | | | | | 1,30 |
| Leende . | Patronaat | 40 | 24 | 130 | 1,70 |
| Heeze . . | „ | 200 | 53 | 140 | 1,25 |
| Someren | Gemeente | — | 30 | 100 | 1,50 |
| „ | „ | — | 22 | 100 | 1,50 |

Neemt men hierbij in aanmerking, dat in hetzelfde jaar 15 251 leerlingen de 92 lagere scholen der inspectie Helmond bezochten, dan beteekenen deze 15 cursussen met in totaal 484 leerlingen nog niet veel.

Omtrent de scholen voor uitgebreid lager onderwijs werd wederom geconstateerd, dat, om een behoorlijk aantal leerlingen te verkrijgen, te lage eischen bij de toelating werden gesteld en leerlingen werden toegelaten, die met beter resultaat het 7de leerjaar eener gewone lagere school zouden volgen. Het verloop der leerlingen was dan ook aanzienlijk. De inspecteur te Heerlen bevond voor zijn inspectie dat, slechts 26 pct. der leerlingen, die in 1925 in het 1ste leerjaar plaats namen, het hoogste studiejaar afmaakten en 11½ pct. het m.u.l.o.-diploma verwierven.

D. *Resultaten van het onderwijs in het algemeen.*

Omtrent de *resultaten van het onderwijs* zegt de inspecteur te Breda, dat hem bij zijn schoolbezoeken is gebleken, dat de resultaten in de meeste scholen beantwoorden aan de eischen, die men redelijkerwijze kan stellen. ,,Dit mag'', vervolgt hij, ,,te meer tot tevredenheid stemmen, omdat in vele scholen de taak van de onderwijzers de laatste jaren moeilijk is geworden door de dichte bezetting van de klassen. Ondanks ijver en toewijding, zorg en overleg, kan het algemeen resultaat in klassen van meer dan 50 leerlingen niet op het normale peil worden gehouden, ontstaan leemten en gebreken, die vooral de zwakkere leerlingen in hun vorderingen belemmeren, en die oorzaak zijn, dat méér kinderen een leerjaar moeten verdubbelen dan vroeger. Vooral in de aanvangsklassen is dit het geval. Boven heb ik er al op gewezen, dat het juist deze klassen zijn, die een bevolking hebben, welke buiten de normale verhouding valt; en het zijn juist de leerjaren, waar aan elk kind afzonderlijk de meeste zorg moet worden besteed. De groote voordeelen, die de lagere school ondervindt van het bewaarschoolonderwijs, zijn nooit zoozeer gewaardeerd als in de tegenwoordige omstandigheden''. Dat evenwel dit algemeene gunstige oordeel niet veel meer dan een algemeenen indruk weergeeft en niet de conclusie kan zijn van een in bijzonderheden afdalend onderzoek, blijkt uit een verdere mededeeling van dien inspecteur, waarbij zegt: ,,Bij mijn schoolbezoeken in het afgeloopen jaar heb ik de lessen gevolgd, zooals ze volgens den rooster werden gegeven: ik heb in de ééne klas dit vak gezien, en in een volgende klasse een ander. Mijn bevindingen betreffen dus den stand van een bepaalde klasse, en het individueele werk van de onderwijzers dier klassen. Maar ze hebben niet den omvang, die noodig zou zijn, om over de resultaten der onderdeelen van het onderwijs algemeen-dóórgaande conclusies te kunnen trekken, en een welgegrond nieuw oordeel te kunnen uitspreken over de wijze, waarop deze onderdeelen elk voor zich door de onderwijzers in het algemeen worden verzorgd.''

Eenige inspecteurs hebben nagegaan hoeveel kinderen de school leerplichtvrij hebben verlaten, zonder alle klassen te hebben doorloopen.

De inspecteur te Roermond bevond, dat van het totaal der leerlingen, die in 1928 de school leerplichtvrij verlieten, bij het openbaar onderwijs 4,2 pct. het eerste tot en met het vierde leerjaar hadden doorloopen; 10,8 pct. het 5de leerjaar; 64,3 pct. het 6de leerjaar; 18,8 pct. het 7de leerjaar en het eerste leerjaar eener ulo-school; 0,6 pct. het tweede leerjaar en 1,3 pct. het 3de en 4de leerjaar van dergelijke school, bij het bijzonder onderwijs waren die getallen respectievelijk 5,6; 11,5; 44,1; 27,2; 4,8 en 6,8 pct.

,,Dit staatje'', zegt hij, ,,geeft aanleiding tot het maken van enkele opmerkingen. Het aantal leerlingen, dat leerplichtvrij de school kon verlaten, zonder het 6de leerjaar bereikt te hebben, bedraagt ongeveer een zesde deel van het totaal aantal leerlingen, dat afgeschreven werd na aan de verplichtingen der Leerplichtwet voldaan te hebben. De ongunstige omstandigheden onder paragraaf 1*a* genoemd hebben ongetwijfeld in de laatste jaren er toe bijgedragen, om dit aantal te doen stijgen. Naar mijne meening heeft daartoe ook medegewerkt de te jonge leeftijd, waarop de kinderen tot de aanvangsklasse worden toegelaten. Het hooge percentage der zittenblijvers in het eerste leerjaar, nl. 18,7 pct., is wel teekenend. De laagste leerjaren zijn in vele scholen te groot geworden, om van de zwakke leerlingen voldoende werk te kunnen maken. Verbetering is zeker te verwachten als de nieuwe leerlingenschaal wat doorgewerkt heeft. Maar ik heb de overtuiging, dat verhooging van den toe-

latingsleeftijd tot zes jaar eveneens een stap in de goede richting zou zijn. Ik ben daartoe gekomen door eigen ervaring en door de mededeelingen van vele leerkrachten uit de lagere leerjaren. Ook in verband met de verplichtingen der leerplichtwet (waarop ik later terugkom) zou ik er voor zijn den leeftijd van aanneming te brengen op 6 jaar.

Wat de bestemming der leerlingen, die de school leerplichtvrij verlieten, betreft kan het volgende opgemerkt worden.

| | Van deze leerlingen | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | ontvingen voortgezet onderwijs aan: | | | | | Studeerden niet verder |
| | Kweekschool % | H.B.S. of gymnasium % | Ulo-school % | Vakschool % | Andere inrichtingen van onderwijs % | % |
| Bij het openbaar onderwijs . . . . . | 0,5 | 2,9 | 6,7 | 7,4 | 1.5 | 82 |
| Bij het bijzonder onderwijs . . . . . | 2,5 | 7 | 5.5 | 8,5 | 5,5 | 71 |

Hieruit blijkt, dat een beduidend hooger percentage der bijzondere schoolbevolking voortgezet onderwijs geniet, wat misschien mede verband houdt met eenige zwaardere eischen bij den overgang van het eene leerjaar naar het andere."

Dezelfde inspecteur stelde een onderzoek in naar het aantal zittenblijvers. Hij bevond dat het gemiddeld percentage der niet-bevorderden naar het volgende leerjaar bedroeg in:

| | 1926 | 1927 | 1928 |
|---|---|---|---|
| uit het 1ste leerjaar naar het volgende | 17,5 | 19 | 18,7 |
| ,, ,, 2de ,, ,, ,, ,, | 11,5 | 14 | 13,7 |
| ,, ,, 3de ,, ,, ,, ,, | 13 | 14 | 13,8 |
| ,, ,, 4de ,, ,, ,, ,, | 14 | 15 | 13,5 |
| ,, ,, 5de ,, ,, ,, ,, | 13 | 14 | 11 |
| ,, ,, 6de ,, ,, ,, ,, | 10 | 12 | 8 |

,,Uit deze opgave blijkt", zoo vervolgt hij, ,,dat het aantal zittenblijvers beduidend minder is geworden in de twee laatste leerjaren (vijfde en zesde). Hebben de leerkrachten zich al wat beter weten aan te passen aan de ongunstige omstandigheden, die de wet van 30 Juni 1924 veroorzaakte? Of is men in tegenstelling met vroeger, toen men aan verscheiden scholen de totstandkoming van een zevende leerjaar niet bevorderde, milder geweest met den overgang, omdat de leertijd van de leerlingen anders door de verzwaarde leerplichtwet verlengd werd? Misschien hebben beide factoren gewerkt en is de hulp der vele bevoegde kweekelingen mede eene oorzaak van de ingetreden daling in de cijfers, die, naar ik hoop, zal toenemen, als de gunstige werking van de wet van 29 December 1928 zich zal doen gevoelen."

Omtrent de leerlingen, die bij het eind van het schooljaar niet konden overgaan trof ik in het verslag van den inspecteur te Heerlen de volgende mededeelingen aan:

,,Het totaal aantal zittenblijvers in 1928 bedroeg 2660, als volgt over de verschillende leerjaren verdeeld:

1ste leerjaar 685 of ± 16 pct., 2de leerjaar 445 of ± 11 pct.
3de leerjaar 400 of ± 11 pct., 4de leerjaar 397 of ± 12 pct.
5de leerjaar 388 of ± 13 pct., 6de leerjaar 281 of ± 13 pct.
7de leerjaar 42 of ± 5 pct., 8ste leerjaar 22 of ± 15 pct.

Onderstaand staatje geeft klasgewijze in percenten uitgedrukt een overzicht van het niet overgaan der leerlingen. De cijfers zijn ongunstiger dan het vorig jaar .Plaatsgebrek heeft in sommige scholen den overgang beinvloed.

De klassen waar alle leerlingen overgingen zijn niet opgegeven.

| Zittenblijvers | 1e lj. | 2e lj. | 3e lj. | 4e lj. | 5e lj. | 6e lj. | 7e lj. | 8e lj. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1 t/m 5 pct. ... | 2 | 10 | 12 | 11 | 6 | 10 | — | — |
| 6 t/m 10 ,, ... | 13 | 29 | 21 | 17 | 17 | 16 | 5 | 1 |
| 11 t/m 15 ,, ... | 34 | 33 | 32 | 30 | 26 | 9 | 1 | — |
| 16 t/m 20 ,, ... | 28 | 12 | 16 | 16 | 26 | 6 | 2 | 2 |
| 21 t/m 25 ,, ... | 12 | 5 | 1 | 4 | 6 | 4 | 1 | — |
| 26 t/m 30 ,, ... | 1 | — | 2 | 1 | 5 | — | 3 | 1 |
| 31 t/m 35 ,, ... | 1 | — | — | — | — | 1 | — | 1 |
| 36 t/m 40 ,, ... | — | — | — | 1 | — | 2 | — | 2 |
| meer dan 40 pct. | 1 | — | — | — | 1 | 2 | — | — |
| | 92 | 89 | 84 | 80 | 87 | 50 | 12 | 7 |

Voor de tweede maal bleven in dezelfde klasse zitten 65 leerlingen als volgt over de verschillende klassen verdeeld: 1ste leerjaar 37, 2de leerjaar 10, 3de leerjaar 7, 4de leerjaar 6, 5de leerjaar 5.

Mijn algemeene indruk is, dat vooruitgang te constateeren valt. Er wordt over het algemeen hard gewerkt. Er zijn echter tal van invloeden, die dezen vooruitgang tegenhouden. Ik noemde ze reeds gedeeltelijk hierboven. Het veelvuldig voorkomend verzuim van leerlingen en personeel wegens ziekte en om andere redenen, waarover elders, heeft er ook voor een groot deel schuld aan."

In de inspectie Maastricht kon gemiddeld 19 pct. van het aantal leerlingen van het eerste leerjaar in 1927 niet bevorderd worden, in 1928 was dit 17 pct. ,,Onderzoek naar genoemd percentage", zegt de inspecteur, ,,en bespreking met de onderwijzers naar de oorzaken is de beste wijze het procent te doen dalen. Toelating op te jeugdigen leeftijd, te groote klassen of gecombineerde, zijn factoren, die ongunstig werken, evenals geringe practische geschiktheid van sommige leerkrachten. Maar ook oppervlakkig onderzoek naar de vorderingen en het te spoedig laten doubleeren der klassen wegens onvoldoende vorderingen in rekenen, leidt tot het hooge cijfer der niet bevorderden. In de volksscholen in het eerste leerjaar de getalbegrippen van 1—20 den kinderen behoorlijk bij te brengen, daarin slaagt de onderwijzer meestal niet".

De inspecteur te 's Hertogenbosch stelde ten aanzien van iedere school een onderzoek in naar het aantal leerlingen, die in 1928 wegens het doorloopen van alle klassen de school verlieten. Dit waren er in totaal voor de openbare scholen 246 en voor de bijzondere scholen 1296.

Van gemelde 246 der openbare scholen waren er 42 eenmaal, 16 tweemaal en 2 driemaal blijven zitten en 186 steeds overgegaan. Voor de 1296 der bijzondere scholen bedroegen deze getallen respectievelijk 277, 35, 7 en 977.

Zooals ik het vorig jaar reeds mededeelde, is in 1926 en 1927 er een opzettelijk onderzoek ingesteld naar den toestand en de resultaten van het onderwijs in *de Nederlandsche taal*. Ik had toen de hoop, dat de uitkomsten van dit onderzoek spoedig zouden worden gepubliceerd in een afzonderlijk verslag. Nu het mij evenwel bekend is, dat met de bewerking van dit verslag zelfs thans nog geen begin is gemaakt en bovendien het uitvoerige en leerzame rapport, dat door een der inspecteurs is bewerkt naar aanleiding van een in 1925 ingesteld onderzoek omtrent het onderwijs in de aardrijkskunde, nog altijd niet het licht heeft mogen zien, komt het mij nuttig voor hier een zeer summier overzicht te geven van hetgeen de inspecteurs in de eerste hoofdinspectie omtrent de resultaten van het onderwijs in de Nederlandsche taal hebben bevonden.

Hun onderzoek omvatte zoowel het mondeling als het schriftelijk gebruik der taal en, voor wat de schriftelijke uitdrukking van gedachten betreft, zoowel het zuiver schrijven als het stellen.

De mondelinge uitdrukking van gedachten wordt over het algemeen te weinig beoefend. Op het nauwkeurig en goed gearticuleerd uitspreken der woorden wordt in de aanvangsklassen wel voldoende gelet, doch in de volgende leerjaren veel minder. Van beschaafd spreken wordt niet overal genoeg werk gemaakt. Dialectische afwijkingen worden niet voldoende bestreden, meestal omdat de onderwijzers ze zelf nauwelijks opmerken.

De resultaten van het onderwijs in het stellen waren zeer uiteenloopend en over het algemeen nog niet voldoende te achten, ofschoon verbetering viel waar te nemen. Op het plaatsen van leesteekens werd weinig gelet.

In scholen, die niet opleiden voor voortgezet onderwijs, wordt, in overeenstemming met de gebruikte methoden, de naamvals-n algemeen verwaarloosd; eveneens het onderwijs in de grammatica, zoodat de meeste kinderen noch de deelen van een zin, als onderwerp, gezegde, voorwerp, enz., kunnen benoemen noch met de woordsoorten, als zelfstandige naamwoorden, werkwoorden, enz., bekend zijn. Wel worden eenige grammaticale namen en termen geleerd, doch meestal alleen in verband met de enkele taalregels, die tot steun van het zuiver schrijven onderwezen worden, terwijl het zonder fouten schrijven overigens door oefening en toepassing van analogieregels geleerd wordt.

Het invoeren eener vereenvoudigde spelling wordt algemeen zeer gewenscht. Inmenging der Regeering wordt met het oog op den chaotischen toestand, die ten aanzien der spelling heerscht, dringend noodig geacht. Het is mijn besliste overtuiging, dat er hier *periculum in mora* is.

Aan het taalonderwijs wordt omstreeks 5 uur per week besteed, waarvan ongeveer 2/3 aan het zuiver schrijven en de overige tijd aan het stellen. Ten einde zich een denkbeeld te vormen van de uitkomsten van het onderwijs, lieten de inspecteurs, voor zoover de tijd zulks toeliet, een dictee maken, dat door den klasse-onderwijzer eerst eens of tweemaal in zijn geheel werd voorgelezen. Zoo noodig kon de inhoud worden verklaard. Aanwijzingen over schrijfwijze en punctuatie werden echter niet gegeven. De onderwijzer dicteerde daarin zin voor zin. Aan de leerlingen werd enkele minuten tijd gegeven om het opgeschrevene rustig na te zien en verbeteringen aan te brengen.

In het dictee kwamen voor eenige algemeen gebruikte Nederlandsche woorden met moeilijken vorm (als nieuwsgierig, bisschop, ambtenaar), eenige algemeen gebruikte vreemde woorden (als benzine, advertentie), benevens enkele zonder grammaticale arglistigheid gebruikte werkwoordelijke vormen. Om een idee te geven van zoo'n dictee, laat ik hier een der opgaven, die overigens alle van gelijke moeilijkheid waren, volgen.

Een vrije middag.

Verleden week hebben we een schoolwandeling gehouden. Ik vond het verbazend leuk. Op de markt zouden we samenkomen en we waren allemaal op tijd present. Maar voordat we optrokken, gebeurde er een klein ongeluk. Een politieagent, die de straat overstak, raakte onder een auto. Hij werd op het trottoir gedragen. Even was hij bewusteloos, maar hij kwam toch gauw weer bij. Nieuwsgierige voorbijgangers kwamen toegeloopen. Voor een oogenblikje waren wij wat stiller geweest, maar de luidruchtige stemming kwam weer spoedig terug. De meester keek eens over zijn troepje heen en vroeg: ,,Ontbreekt er niemand?'' Vooruit ging het toen. Terwijl we een vroolijk lied zongen trokken we de mooie Brabantsche bosschen in en bereikte na een uur het hotel, waar een ketel met dampende chocola op ons wachtte.

De onderwijzers erkenden algemeen, dat deze opgave niet te moeilijk was voor de leerlingen van het zesde leerjaar, die ze te maken kregen. De buigings-n werd bij het lezen weggelaten; fouten tegen het gebruik er van werden niet medegeteld; daarvan werd afzonderlijk aanteekening gehouden. Fouten tegen de punctuatie werden als halve fouten gerekend. Grove fouten tegen het niet-aaneen-schrijven van een samengesteld woord golden als heele fouten.

Het resultaat van dit onderzoek was, dat gemiddeld ruim 5 fouten werden gemaakt. Werden de fouten tegen de punctuatie buiten rekening gelaten, dan daalde het gemiddelde tot beneden vier. Enkele heel slechte leerlingen drukte het gemiddelde sterk. Over het algemeen werd aan kleine dorpsscholen en aan scholen met 2 klassen per onderwijzer beter gewerkt dan aan groote stadsscholen en aan scholen, waar ieder onderwijzer slechts één klasse voor zijn rekening heeft. Goed schrift ging meestal samen met weinig fouten. Een der inspecteurs nam 100 goed en 100 slecht geschreven dictees mee naar huis en vond in de eerste gemiddeld 2 en in de laatste gemiddeld 8 fouten.

Dat het ingestelde onderzoek het onderwijs ten goede komt is mij uit meer dan één uitlating in de verslagen over dit jaar gebleken. ,,Op verschillende scholen kon ik een gunstigen invloed bespeuren bij het onderwijs in Nederlandsche taal van het in de voorafgaande jaren ingestelde onderzoek naar de resultaten van dit vak. Er was veel meer en met bevredigend succes werk gemaakt van het stelonderwijs. Behalve het schriftelijk werd ook het mondeling stellen meer beoefend; aan de kinderen gelegenheid geboden en opzettelijke oefeningen gehouden in het mondeling gebruik van het Nederlandsch. Ook het dictee werd veel meer benut als contrôlemiddel voor de vaardigheid in het zuiver schrijven. Bij die dictees werden de leerlingen dan ook geoefend in het leeren beluisteren der leesteekens en het zelfstandig plaatsen daarvan.'' (Inspectie Veghel.)

,,Het zuiver schrijven is aan vele scholen verbeterd onder den invloed van het bijzonder onderzoek in 1927 gehouden. De wijze van dicteeren is ook verbeterd. Ook wordt meer gelet op het plaatsen van de leesteekens. Het stelonderwijs gaat ook vooruit, maar wordt belemmerd, doordat vele klassen te groot zijn.'' (Inspectie Roermond.)

,,Het onderzoek naar de resultaten van dit onderwijs in het jaar 1927 heeft zijn uitwerking niet gemist. Aan scholen, waar de uitkomsten beneden het middelmatige waren gebleven, bleek nu, dat zoowel aan het zuiver schrijven als aan het stellen meer zorg was besteed. In een dictee, dat ik bij wijze van steekproef hier of daar gaf, was het aantal fouten heel wat verminderd. Dit laatste was m. i. ook hieraan te danken, dat er nu verbetering was gekomen in de wijze van dicteeren en het er niet langer als het ware op aangelegd werd om door te onduidelijke voordracht of door opeenhooping van bijeengezochte moeilijkheden de leerlingen zooveel mogelijk fouten te laten maken.'' (Inspectie Venlo.)

Wat de andere vakken van onderwijs betreft, laat ik hieronder een en ander volgen uit de verslagen der inspecteurs.

Omtrent het *lezen* schrijft de inspecteur te Helmond: ,,De leesstof aan meerdere R.-K. bijzondere scholen is naar mijn meening te eenzijdig, als zij zich uitsluitend of bijna uitsluitend beweegt over religieuze onderwerpen of bijbelsche verhalen. Meer en meer komt in hoogere klassen het leesboek met doorloopend verhaal ook meestal van religieuzen aard of strekking. Voor de karaktervorming en voor het verwerven van kennis van den godsdienst is daarvoor veel te zeggen. Maar het leesonderwijs wil ook ,,de voorbereiding en den lust geven om zich na het verlaten der school zelfstandig te blijven vormen en ontwikkelen.'' (Verbeeten en Vincent.) Daarom moet de school ook opleiden tot zelfstandig opnemen van den inhoud van kranten, tijdschriften en boeken. Te ver doorgevoerde eenzijdigheid in de boven aangegeven richting zou daaraan kunnen schaden. Nu het leerplan voor het godsdienstonderwijs aan de bijzondere R.-K. scholen binnenkort zal worden uitgebreid, zou een gedeelte van die boeken misschien als leerleesboeken gedurende den tijd voor dat vak kunnen worden gebruikt. Het leesboek met den veelzijdigen inhoud mag m. i. voor de leesles niet verdwijnen.''

De inspecteur in de inspectie Veghel rapporteert: ,,Voortgezet leesonderwijs. De resultaten van dit onderwijs in de middelklassen zijn bevredigend. Waar iets aan de vaardigheid, toon en voordracht ontbreekt is dat meestal het gevolg van de minder goede verzorging van techniek en leestoon in de laagste klasse. Aan een paar scholen moest ik constateeren, dat de reeds verworven vaardigheid in de aanvangsklassen geleidelijk aan weer minder werd in de opvolgende leerjaren. Het vlot en regelmatig doorlezen verdween en maakte plaats voor een voortdurend afbreken van woorden en zinnetjes, een stotterend en hakkelend herhalen van woorden en woordgroepen. Telkens was dit dan het gevolg van een te vlug en gedachteloos maar voortlezen, zonder voldoende aandacht te schenken aan het opnemen van den inhoud van het gelezene. In de hoogste klassen wordt vaak enkel maar het luid lezen beoefend en geen werk gemaakt van het zoogenaamde stil lezen, dat de beste voorbereiding is voor het latere leven.''

De inspecteur te Roermond deelt mede: ,,Nadat in de laatste jaren nagenoeg overal enkel boekjes met doorloopend verhaal zijn ingevoerd, begint men thans weer meer te voelen voor boekjes met op zich zelf staande lessen. Ik juich dit toe, omdat deze boekjes gewoonlijk wat steviger kost bieden dan de zoogenaamde doorrenboekjes, die in den regel ook minder ontwikkelend zijn.

Aan de voordracht van geschikte verzen of prozastukken wordt nog steeds te weinig gedaan. De invoering van het 7de leerjaar bracht vele scholen tot invoering of uitbreiding der schoolbibliotheek.''

Door den inspecteur te Sittard wordt opgemerkt: ,,De resultaten voor het aanvankelijk lezen zijn bij de mooie methodes van tegenwoordig overal bevredigend, bij het voortgezet lezen komt het mij wel eens voor, dat te veel wordt gelezen aan de oppervlakte en te weinig in de diepte. Het lezen om den globalen inhoud kan de leerling thuis doen met boeken uit de bibliotheek of uit de courant; de school moet het gelezene leeren verstaan, opmerkzaam maken op de kracht en het beeldend vermogen der taal; het lezen is later voor velen de eenige brond van ontwikkeling; de school moet daartoe inleiden door met de leerlingen degelijk den inhoud van een leesles te bekijken. Ons volk kan niet lezen, wordt wel beweerd. Zou de manier, waarop het voortgezet leesonderwijs nog meestal gegeven wordt, hieraan geen schuld hebben? Oppervlakkig heenglijden over moeilijke passages kweekt geen denken; de onderwijzer, die het pit weet te halen uit een moeilijken zin, wekt de belangstelling op der leerlingen, ook in dien zin, dat deze zich zullen inspannen om ingewikkelde plaatsen en constructies te ontwarren. Door de leerlingen bovendien smaak bij te brengen voor een degelijk stuk taal, bevordert men ook het stijlvermogen der leerlingen."

De inspecteur te Venlo wijst, evenals zijn ambtgenoot te Helmond, op het te veel gebruiken van religieuze boeken. ,,Er zijn", zegt hij, ,,scholen, waar bij het lezen nagenoeg uitsluitend religieuze boeken worden gebruikt. Het ligt niet op mijn weg om daarin verandering aan te brengen, al meen ik toch, dat men ook in dit opzicht te ver kan gaan en door te groote eenzijdigheid van stof den lust om te lezen bij de kinderen kan benemen. Waar de gelegenheid zich daartoe aanbood heb ik aanbevolen een klassebibliotheek aan te leggen om zoodoende meer verscheidenheid van leesstof te verkrijgen."

Over het *schrijven* zegt de inspecteur te Helmond de volgende behartenswaardige woorden: ,,Omtrent het vak schrijven zij opgemerkt, dat de houding van hand en lichaam over het algemeen niet goed is. Meestal geeft de onderwijzer den strijd om de goede houding spoedig op en laat die den leerling zelf bepalen. Velen beschouwen een goede houding als niet noodzakelijk. Alleen bij goed aanleeren in het begin en bij strak volhouden van de eischen voor een goede schrijfhouding kan deze worden bereikt. Tot nog toe hebben onze bemoeiingen in dit opzicht weinig succes. In vele scholen worden ook aan het schrijven buiten het schoonschrift, wat lettervorm, regelmaat en netheid betreft, lage eischen gesteld. De ondervinding leert, dat bij consequent stellen van hooge eischen aan regelmatige lettervormen, zooals die in het schoonschrijven zijn aangeleerd, vaardigheid en netheid kunnen worden geleerd. Maar dikwijls lijkt het alsof schoonschrijven niet is een voorbereiding voor het gewone schrift, waarbij houding, lettervorm en regelmaat moeten worden aangeleerd, maar een apart vak, dat met het schrijven niets te maken heeft. Niet zelden treffen we in scholen 3 soorten schrift aan, het schoonschrift, het gewone schrift, waarbij de lettervormen worden vrijgelaten en hoogstens nog eischen worden gesteld aan regelmaat, en het kladschrift, waaraan absoluut geen eischen worden gesteld, 3 vormen van schrift, die met elkaar niets te maken hebben. Alleen doorvoering van vaste eischen aan houding, lettervorm en regelmaat bij alle schriftelijk werk kan voeren tot vaardig en goed schrift."

De inspecteur in de mspectie Veghel wijst op het ontbreken van voldoende eenheid tusschen de verschillende leerjaren en leerkrachten, waarin verbetering kan gebracht worden door zich stipt te houden aan het leerplan en de voorgeschreven methode en lettervormen. Zijn ambtgenoot te Heerlen wijst met genoegen op het steeds meer verdwijnen van de lei en vervolgt dan. ,,In 64 scholen wordt van den aanvang af met inkt geschreven, slechts in enkele scholen worden de resultaten onbevredigend geacht. Veel hangt hier af van den onderwijzer of de onderwijzeres der eerste klasse. De beweging om direct met pen en inkt te gaan schrijven wint hoe langer hoe meer veld. Slechts weinig scholen zijn er nog, waar men tot het 2de jaar wacht voor met pen en inkt begonnen wordt. In vele scholen, waar men nog niet direct beginnen durft, begint men na Kerstmis of Paschen.

Over het algemeen wordt er veel zorg aan het schrijfonderwijs besteed en stemmen de resultaten tot tevredenheid."

De ter zake bijzonder deskundige inspecteur te Roermond deelt over het schrijven mede: ,,Omtrent dit vak wordt meermalen de meening geuit, dat de resultaten zich in dalende lijn zouden bewegen. Wat mijn inspectie betreft, zou ik dit oordeel niet willen onderschrijven. Integendeel, ik bemerk geleidelijken voortgang. Aan de eischen duidelijkheid en netheid wordt op de meeste scholen voldaan. De vaardigheid om in eenigszins vlug tempo toch nog behoorlijk schrift te leveren komt mij nog niet overal voldoende voor. De groote aanvangsklassen zijn niet bevorderlijk aan het aanleeren van een goede handhouding. Hierop wordt in het algemeen te weinig gelet. Het niet bereiken van een voldoende vaardigheid bij schrift, dat aan de eischen duidelijkheid en regelmaat blijft voldoen, hangt hiermede nauw samen.

In de meeste aanvangsklassen begint men reeds met penschrift; de leerstof is in 1½ of 1¾ jaar geheel doorloopen. In vele scholen wordt in het 2de leerjaar reeds taalwerk op normale grootte in gewoon gelinieerde schriften gemaakt; de resultaten zijn dikwijls verrassend gunstig."

Ook naar de meening van den inspecteur te Sittard wordt het schrijven hoe langer hoe beter en heeft het afschaffen der lei op dit vak een gunstigen invloed uitgeoefend.

De inspecteur in de inspectie Veghel wijst, evenals verleden jaar, op de groote slordigheid bij het *rekenen*, waardoor veel fouten worden veroorzaakt. Terwijl de vaardigheid in het cijferen voldoende was, gaf een onderzoek naar het hoofdrekenen en het schriftelijk oplossen van eenvoudige vraagstukjes minder goede resultaten. ,,Gewoonlijk", zegt hij, ,,ontbrak het hierbij aan een goed overzien en ordenen der gegevens en het juist onderscheiden van het gevraagde. Vaak was het vinden der oplossing meer een geheugen- dan een denkoefening. Oorzaak hiervan is veelal het te veel uitleggen en verklaren door den onderwijzer en het te weinig gelegenheid bieden tot zelfstandig denken, zoeken en vinden door de leerlingen."

In overeenstemming hiermede rapporteert de inspecteur te Roermond: ,,Het aantal uren, voor het vak rekenen op den rooster uitgetrokken, is vaak niet in overeenstemming met de bereikte resultaten. Ik schrijf dit voor een belangrijk deel toe aan een zeer vaak voorkomende paedagogische fout om elke moeilijkheid te willen bespreken. Daardoor wordt het schriftelijk rekenwerk meer geheugen- dan denkoefening. Dit euvel ontmoet men meer aan scholen, waar de onderwijzers voor een enkel leerjaar staan, dan aan andere."

Ook de inspecteur te Sittard is van oordeel, dat, werden er vroeger te veel ingewikkelde redeneersommen opgegeven, men nu te ver gegaan is in de andere richting en te veel machinaal gerekend wordt.

,,Aan het onderwijs in de zaakvakken *Vaderlandsche geschiedenis*, *Aardrijkskunde* en *Kennis der natuur*", zegt de inspecteur te Veghel, ,,werd het laatste jaar meer zorg besteed. Het geven van goed voorbereidende mondelinge lessen volgens een vast plan nam toe, terwijl dan het leerboekje of leerleesboek enkel als herhaling der mondelinge les of voor zelfstudie der leerlingen gebruikt werd. Een en ander had een gunstigen invloed op de bij deze vakken bereikte resultaten. Dit bleek mij uit het bij deze vakken gemaakte schriftelijk werk, alsook bij de in de mondelinge lessen gehouden repetities van de behandelde leerstof."

Het vak vaderlandsche geschiedenis maakt naar het oordeel van den inspecteur te Roermond ,,aan vele scholen een kentering door. Meer en meer wijzigt zich het onderwijs onder den invloed van gehouden lezingen en artikelen in de vakpers. Het getal scholen, dat star vasthoudt aan de oude richting, vermindert. Voorlichting van en studie door de onderwijzers is echter noodig om een een begrijpelijk tekort aan te vullen."

De inspecteur te Venlo zegt: ,,Opmerkelijk is, dat de zg. ,,histoire bataille" meer en meer terrein verliest in onze lagere scholen, wat in elk opzicht toe te juichen is. Ook bleek mij op enkele plaatsen, dat vooral aan de geschiedenis van den laatsten tijd, aan Staatsinstellingen, aan sociale en godsdienstige vraagstukken meer aandacht werd geschonken dan vroeger, toen niet zelden aan de geschiedenis van de Bataviëren, van Karel den Groote en van de Graven, ,,die van het eene huis in het andere overgingen", veel meer zorg werd besteed dan aan den koningstijd in de 19de en 20ste eeuw. Met genoegen heb ik kunnen constateeren, dat sommige hoofden van scholen en onderwijzers bij dit onderwijs medewerken aan de verbreiding der vredesgedachte bij de volkeren."

Over de aardrijkskunde zegt de inspecteur te Sittard: ,,Het leervak aardrijkskunde trekt hoe langer hoe meer belangstelling, dank de mooie kaarten, atlassen, schitterende platen en het

betere inzicht in de methode. Het lezen van namen wordt tot het noodzakelijkste beperkt. De nadruk wordt meer en meer gelegd op de economische belangen, die landstreken met landstreken en landen met landen verbinden. Met Nederland als centrum worden voornamelijk die landen behandeld, waarbij wij economisch het meeste belang hebben, dus Indië, België, Frankrijk, Engeland, Duitschland en Amerika". En omtrent de kennis der natuur, deelt de inspecteur te Roermond mede: ,,De voortgezette electrificatie van Midden-Limburg bracht in vele scholen ook de leermiddelen, althans gedeeltelijk, uitgegeven door de Stroomverkoop-Maatschappij in Limburg.

Op vergaderingen en bij besprekingen is mij gebleken, dat de onderwijzers veel voelen voor de practische richting, waarin o.a. hun collega Smeets te Ottersum het onderwijs in dit vak wil sturen. Velen durven evenwel niet aldus te beginnen; de vrees niet genoeg onderlegd te zijn schrikt hen af. Zooals ik vroeger reeds vermeld heb, bevalt mij het natuurhistorisch onderwijs der onderwijzers met land- en tuinbouwakte meestal het beste. Aan schoolhygiëne wordt nog te weinig gedaan. De invoering van het zevende leerjaar zal hierin verbetering brengen".

Over het *zingen* rapporteert de inspecteur te Roermond: ,,Het schreeuwend zingen op de school heeft afgedaan. De onderwijzers zijn zooveel in de gelegenheid geweest om beschaafden kinderzang te hooren, ook door leerlingen van kleine dorpsscholen, dat men overal ernstig getracht heeft den kinderzang te verbeteren. Maar een feit is het, dat nog te weinig liederen gekend worden bij het verlaten der school. De poging om eenheid te brengen in den school- en volkszang, waarvoor in deze hoofdinspectie mijn ambtgenoot in Venlo zich verdienstelijk maakte, moge er toe bijdragen, dat meer geschikte liederen gekend zullen worden bij het verlaten der school. Het is te hopen, dat de leerlingen den daartoe nieuw uitgegeven liederenbundel bij het verlaten der school mogen medenemen.

Besprekingen met den ijverigen propagandist voor de Wardmethode, den heer J. Lennards, onderwijzer te Horn, gehouden, leidden tot de grootsche Methode-Ward-demonstratie op 4 September 1928 te Roermond, waar het geheele Rijksschooltoezicht en vertegenwoordigers van alle scholen uit Midden- en Noord-Limburg enthusiast werden over de zeldzame prestaties van de leerlingen van het Pius-Instituut te New-York en van de scholen te Horn en Haelen. Als gevolg van dit optreden werd te Roermond begin October een cursus Methode-Ward geopend met meer dan 50 cursisten. In dezen cursus, die tot April 1929 zal duren, wordt het eerste leerjaar volgens deze methode behandeld. Zonder twijfel zal de ontwikkeling der kinderstemmen en daardoor het beschaafd zingen er op vooruitgaan in de scholen der Ward-cursisten. Ook zullen zij het zingen naar noten, dat op de meeste scholen thans achterwege blijft, meer ingang doen vinden".

Wat betreft het *teekenen* deelt de inspecteur te 's Hertogenbosch mede, dat hij zijn eerst zeer gunstig oordeel over de teekenmethode-Adolf moet wijzigen. ,,De aanvankelijk bij sommige onderwijzers en onderwijzeressen gewekte belangstelling kon zich niet handhaven". De inspecteur te Heerlen zegt ervan: ,,In 24 scholen dezer inspectie wordt meestal in de hoogere leerjaren, zij het niet geregeld en ook niet door alle leerlingen, geteekend naar de Methode-Adolf; slechts in enkele scholen achten de hoofden de verkregen resultaten onbevredigend. Over het algemeen worden de resultaten dragelijk en bevredigend gevonden, in sommige scholen zelfs goed.

De onderwijzers zitten zelf te weinig in de methode om er voortdurend mee aan den gang te blijven. Ik geloof niet, dat ze een blijvende plaats in de school zal veroveren, als de toekomstige onderwijzers niet volgens deze methode teekenonderwijs op de kweekschool hebben ontvangen.".

De inspecteur te Roermond merkt op, dat er in de methode voor dit vak nog te weinig stabiliteit heerscht en de inspecteur te Sittard zegt: ,,Voor het vak teekenen schijnt men de ware methode nog niet gevonden te hebben. Men vraagt zich wel eens af of aan vele scholen de tijd ,aan teekenen verknoeid, niet beter kon besteed worden, voor onverschillig welk ander vak".

Over de *lichamelijke oefening* schrijft de inspecteur te Roermond: ,,De omstandigheid, dat de speelplaatsen op enkele plaatsen verbeterd werden, heeft er toe bijgedragen, dat aldaar meer geregeld j-onderwijs kon worden gegeven. Toch zijn de resultaten over het algemeen nog gering. Ik blijf dit in de eerste plaats toeschrijven aan de leerkrachten zelf, die over het algemeen weinig gevoelen voor dit vak, dat meer inspanning en meer aanleg van den lesgever vereischt, dan men oppervlakkig wel zou meenen".

De resultaten van het onderwijs in de *nuttige handwerken* voor meisjes zijn naar het oordeel van den inspecteur te Venlo goed. ,,Toch meen ik", zegt hij verder, ,,aan sommige dier scholen een achteruitgang te hebben kunnen waarnemen. Zooals boven reeds bij de algemeene beschouwingen werd opgemerkt houdt dit verband met de afneming van het getal vak-onderwijzeressen, die vooral aan groote klassen uitstekende diensten kunnen bewijzen. Als één onderwijzeres aan een klasse van ongeveer 50 meisjes les in nuttige handwerken geeft, is het opvallend hoeveel kinderen zitten te wachten op de beurt om ,,geholpen" te worden; bij een vak, dat voor een niet gering gedeelte hoofdelijk moet worden onderwezen is zulks niet anders te verwachten. Bij een dergelijke les moest minstens voor elke 25 meisjes een leerkracht beschikbaar zijn; vooral geldt dit, wanneer bedoelde 50 leerlingen niet op dezelfde hoogte staan, en zooals aan kleinere scholen in den regel plaats heeft, uit twee of zelfs drie klassen worden gecombineerd".

E. *Over de onderwijzers in het algemeen.*

Zooals ik reeds mededeelde, valt de ijver en toewijding van het *onderwijzend* personeel te prijzen. Dit blijkt ook uit verschillende mededeelingen der inspecteurs, waarin de zorg voor en de correctie van het schriftelijk werk der leerlingen wordt geroemd. Ook was de verstandhouding tusschen hoofden en onderwijzers en de onderwijzers onderling goed. Wel laat mijns inziens, hoewel de goede wil over het algemeen niet ontbreekt, de samenwerking tusschen de onderwijzers en de contrôle der hoofden wel wat te wenschen over. De leiding is dikwijls wat slap. ,,De hoofden", zegt de inspecteur te Breda, ,,hebben in het algemeen weinig gelegenheid, om zich tijdens de schooluren op de hoogte te stellen van den stand der verschillende klassen en van het werk der onderwijzers. In de meeste scholen zijn echter wel regelingen getroffen om het verband en de noodige eenheid tusschen de verschillende leerjaren zoo goed mogelijk te verzekeren: men gebruikt klassecahiers, men geeft op geregelde tijden proefwerk, men gaat gezamenlijk het schriftelijk werk na in alle klassen, men verwisselt af en toe van klas, enz. Vooral de jonge leerkrachten vinden in deze regelingen een onontbeerlijken steun".

De inspecteur te Heerlen zegt: ,,De overgroote meerderheid kwijt zich op lofwaardige wijze van haar taak, zeer velen vatten hun taak ernstig op en trachten niet alleen een goed onderwijzer maar ook een goed opvoeder te zijn. Velen dragen het besef met zich om, dat ze zielzorg hebben over de leerlingen, die hun zijn toevertrouwd. Dat er ook zijn, die zulk een hooge opvatting van hun taak niet bezitten, bij wie het onderwijs geven tot een sleur geworden is, behoef ik bijna niet te zeggen. Er zijn in deze inspectie vele jonge leerkrachten, de meesten streven ernstig naar een goed onderwijzer te worden. Bij wie dat voorzit, maken de leerlingen in korten tijd soms verrassende vorderingen. Betrekkelijk weinigen kunnen met de klas niet overweg". Hij geeft dan het volgende overzicht der bestaande contrôle-maatregelen: ,,In 100 van de 110 scholen teekent de onderwijzer in een klasseboek iedere week de behandelde leerstof aan. In 108 van de 110 wordt in een puntenlijst aanteekening gehouden van gedrag, vlijt en vorderingen der leerlingen. In alle lagere scholen heeft ieder onderwijzer een afschrift van het leerplan der klas. In alle scholen wordt ten minste 3-maal per jaar een rapport over gedrag, vlijt en vorderingen meegegeven, waaraan het maken van proefwerk, bijna overal in daarvoor bestemde cahiers, vooraf gaat. In alle scholen wordt het schriftelijk werk nagenoeg geregeld gedateerd en na correctie van een punt voorzien — in enkele klassen wordt het dateeren zoo nu en dan eens vergeten — in 83 scholen treft men, ten minste in de hoogere klassen, klasse-werkschriften of wandelcahiers aan, waarin de leerlingen beurtelings werk maken. De wijze, waarop de correctie van het schriftelijk werk geschiedt, verdient op weinig uitzonderingen na, grooten lof. Bij een weinig goeden wil kan het hoofd der school door bovengenoemde contrôlemiddelen op de hoogte blijven van wat er in de verschillende klassen omgaat en velen maken daar een nuttig gebruik van".

Omtrent schoolvergaderingen deelt de inspecteur te Maastricht mede: ,,Aan 57 scholen werden schoolvergaderingen gehouden, aan 20 openbare en 37 bijzondere. Het aantal vergaderingen per jaar was gemiddeld meer dan een viertal, terwijl

vele scholen er verscheidene meer hielden. Aan de openbare scholen werden in 17 vergaderingen onderwerpen der methodiek der vakken besproken, terwijl deze in 42 vergaderingen der bijzondere scholen werden behandeld. Aan het bijzonder onderwijs werden 31 vergaderingen gewijd aan de hoofdvakken: het rekenen en het taalonderwijs, terwijl van het openbaar onderwijs er maar 5 vergaderingen aan gewijd werden. Het schrijfonderwijs bleek het meest besproken onderwerp der openbare scholen. Ook het Gesamtunterricht kreeg een beurt aan een der bijzondere scholen".

Door de inspecteur te Roermond, die overigens zeer tevreden is, wordt ook gewezen op het hierboven door mij gesignaleerde gebrek aan leiding. „Nog steeds", zegt hij, „zijn er verscheiden hoofden, die te weinig op de hoogte blijken te zijn van den toestand van het onderwijs in de geheele school. Opnieuw heb ik hier en daar aangedrongen op meer toezicht en zoo noodig voorlichting. Geregelde, bijv. maandelijksche inzage van het schriftelijk werk, althans van een gedeelte, is mogelijk en gewenscht. Door de klasseboeken op gezette tijden na te gaan en zich op de hoogte te stellen van voor de vacanties gemaakt proefwerk kan een hoofd den goeden gang van het onderwijs bevorderen. Geregeld toezicht, op verstandig-vriendelijke wijze uitgeoefend, is een uitstekend en onmisbaar middel om eenheid in het onderwijs en een goede aansluiting der klassen te verkrijgen en te behouden".

Omtrent de verhouding tusschen school en huis rapporteert de inspecteur te Breda: „De ouders en de onderwijzers zijn de laatste jaren dichter bij elkaar gekomen dan vroeger het geval was. Zoo goed als overal worden eens of tweemaal per jaar ouderavonden gehouden en de ouders laten daarbij door een drukke opkomst van hun belangstelling blijken. Vele onderwijzers doen min of meer geregeld huisbezoek; en verschillende scholen verspreiden af en toe kleine vlugschriften in de huisgezinnen om aan de ouders nuttige wenken te geven in verband met tijd en omstandigheden. De samenwerking tusschen gezin en school wordt, met name op het platteland, zeer bevorderd, doordat het onderwijs een aangelegenheid is geworden van de kerk, en de school als geheel deelneemt aan het parochieele leven. In dit verband meen ik ook melding te moeten maken van de jaarlijksche driedaagsche schoolretraites, die meer en meer algemeen worden". In de inspectie Helmond wordt door de ouders blijkbaar veel minder belang in de school gesteld. Immers de inspecteur zegt: „Vrij algemeen is de klacht van de onderwijzers ten platten lande over de geringe belangstelling en medewerking der ouders in den gang van het onderwijs en in de zorg voor hun kinderen. Deze richt zich meer op het oogenblik van toelating op de school en vooral op het einde van den leertijd, dan naar den leertijd zelf, een mentaliteit, die door aanhooren van daaromtrent gevoerde gesprekken op de leerlingen overgaat. Dat gebrek aan de noodige belangstelling bij de ouders voor de ontwikkeling hunner kinderen komt ook tot uiting in het toenemen tot de uiterste grenzen der wettelijke toelaatbaarheid en boven de grenzen van het strikt noodzakelijke van de landbouwverloven". En verder: „De verhouding van de ouders tot de school blijft los. Beide leven gemoedelijk naast elkaar. De ouders kennen den gang naar de school niet en van besprekingen van de ouders met de onderwijzers over de belangen van de kinderen hoort men weinig".

Meermalen wordt door de inspecteurs geklaagd over het vele verzuim van het onderwijzend personeel. De inspecteur te 's Hertogenbosch zegt: „Ik kan den indruk niet van mij afzetten, dat op kleinere plaatsen de burgemeesters gemakkelijk zijn met het verleenen van verlof aan hoofden en onderwijzers aan o.l.-scholen". Zijn ambtgenoot te Heerlen is wat uitvoeriger en relateert: „Voor zoover mij bekend, werd wegens ziekte aan 90 onderwijzers een verlof verleend van 1 tot 4 weken, aan 30 van 1 tot 3 maanden, aan 10 van 3 tot 6 maanden en aan 6 voor langer dan 6 maanden.

Er zijn verschillende onderwijzeressen, die elk jaar opnieuw ziekteverlof moeten aanvragen en die buiten dat ziekteverlof nog vaak voor enkele dagen verzuimen. Voor het onderwijs was het veel beter, indien deze voor pensioen in aanmerking konden komen. Een zestal malen kwam het voor, dat een onderwijzer verlof moest vragen, omdat één zijner huisgenooten door een besmettelijke ziekte was aangetast. Bij één onderwijzer kwam zulks 3 maal voor over een tijdvak van 17 weken, bij een ander — hoofd eener school — over een tijdvak van 7 weken.

Tweemaal werd aan een gehuwde onderwijzeres over een tijdvak van 6 maanden verlof wegens zwangerschap toegestaan.

Achtmaal werd studieverlof gevraagd, eenmaal voor 14 dagen, eenmaal voor 2 maanden, driemaal voor 3 maanden, driemaal voor een jaar.

Buiten deze langdurige verzuimen komen nog zeer veel verzuimen voor enkele schooltijden. Er gaat bijna geen week vorbij, waarin dergelijke verzuimen niet plaats hebben. Meestal hebben deze tot oorzaak ongesteldheid.

Sommige besturen zijn erg gemakkelijk in het vrijgeven voor het bijwonen van begrafenissen of familiefeesten, zonder er rekening mee te houden, dat op zulke dagen ook aan de klas moet worden vrijgegeven".

De inspecteur te Roermond rapporteert:

„Verzuim. Een maand of meer verzuimden:

5 pct. van het totaal der mannelijke leerkrachten bij het penbaar onderwijs; 10 pct. van het totaal der vrouwelijke leerlingen bij dit onderwijs; 8 pct. van het totaal der mannelijke leerkrachten bij het bijzonder onderwijs en 9 pct. van het totaal der vrouwelijke leerkrachten bij dit onderwijs.

Berekend per leerkracht is het verzuim te stellen als volgt:

5 dagen per mannelijke leerkracht bij het openbaar en 9 dagen bij het bijzonder onderwijs; 10 dagen per vrouwelijke leerkracht bij het openbaar en 10 bij het bijzonder onderwijs. Bij deze berekening zijn inbegrepen 8 verzuimen van ½ tot 1 jaar. Wegens zwangerschap verzuimde een openbare onderwijzeres gedurende 4 maanden".

### F. *Over de schoolgebouwen in het algemeen.*

Om het voornaamste betreffende de schoolgebouwen hier kort samen te vatten, zij vermeld dat ten behoeve van het openbaar onderwijs werden gebouwd 6 scholen met in totaal 20 leslokalen, terwijl de bestaande openbare scholen met 13 lokalen werden uitgebreid. Ten behoeve van het bijzonder onderwijs werden 22 nieuwe scholen gebouwd met in totaal 112 leslokalen, en werden 34 bestaande scholen met in totaal 117 leslokalen, die te voren voor het openbaar onderwijs gediend hadden, overgedragen, terwijl bovendien de bestaande bijzondere schoolgebouwen met in totaal 82 leslokalen werden uitgebreid. Talrijke plannen tot uitbreiding en verbetering zijn bovendien nog aanhangig, voornamelijk ten gevolge der invoering van den 7-jarigen leerplicht en de wijziging van art. 28 der Lager-onderwijswet, waardoor alleen in de inspectie Breda in 18 scholen een vergrooting met een of twee lokalen noodig was.

In de inspectie Heerlen waren nog 34 hulplokalen in gebruik. Binnen afzienbaren tijd zullen echter vele dier lokalen verlaten kunnen worden. Intusschen stonden evenwel meer dan 12 pct. der schoollokalen leeg, zooals blijkt uit de volgende opgave van den inspecteur:

| GEMEENTEN. | Openb. sch. | | R.K. sch. | | Chr. sch. | | Neutr. sch. | | Totaal. | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | bezet | leeg | bezet | leeg | bezet | leeg | bezet | leeg | bezet | leeg |
| Amstenrade . . . | — | — | 30 | 11 | — | — | — | — | 30 | 11 |
| Bocholtz . . . . | 6 | — | 6 | 1 | — | — | — | — | 12 | 1 |
| Eijgelshoven . . . | 2 | 2 | 13 | 2 | — | — | — | — | 15 | 4 |
| Heerlen . . . . . | 20 | 4 | 121 | 5 | 44 | 10 | 20 | 1 | 205 | 20 |
| Hoensbroek . . . | 3 | — | 43 | 4 | 11 | 2 | — | — | 57 | 6 |
| Kerkrade . . . . | 13 | 7 | 137 | 16 | 7 | — | — | — | 157 | 25 |
| Klimmen . . . . | — | — | 10 | — | — | — | — | — | 10 | — |
| Nieuwenhagen . . | 6 | — | 17 | — | — | — | — | — | 23 | — |
| Schaesberg . . . | — | 4 | 23 | 3 | 4 | — | — | — | 27 | 7 |
| Schin-op-Geulle . . | — | — | 9 | 1 | — | — | — | — | 9 | 1 |
| Simpelveld. . . . | — | — | 15 | 1 | — | — | — | — | 15 | 1 |
| Ubach-o-Worms . | — | — | 24 | 2 | — | — | — | — | 24 | 2 |
| Voerendaal . . . | 3 | 7 | 14 | 1 | — | — | — | — | 17 | 8 |
| | 53 | 24 | 462 | 47 | 66 | 12 | 20 | 1 | 601 | 84 |

Ofschoon het leegstaan dezer lokalen voor een deel het gevolg is van de vermindering van het onderwijzend personeel ten gevolge van het zoogenaamde 48-stelsel, komt het mij toch voor, dat in deze cijfers een aanwijzing ligt, dat er meer werd gebouwd dan noodig is. Nu heerschen er in de mijnstreek eenigszins exceptioneele toestanden, die zich wel eens anders ontwikkelen dan verwacht kon worden. Ik geef daarom hier ook nog een overzicht betreffende de leslokalen en hun gebruik in de inspectie Roermond, waar eveneens ruim 12 pct. dezer lokalen niet of althans niet overeenkomstig hun bestemming worden gebruikt.

| Gemeenten: | Openbaar Onderwijs. | | | Bijzonder Onderwijs. | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | Lokalen in gebruik | | | Lokalen in gebruik | | |
| | als klaslokaal | voor ander doel | niet in gebruik | als klaslokaal | voor ander doel | niet in gebruik |
| Baexem | 2 | — | 2 | 2 | — | 1 |
| Beegden | 4 | — | — | — | — | — |
| Beesel | — | — | — | 17 | 1 | 2 |
| Belfeld | 4 | — | — | 4 | — | — |
| Buggenum | 2 | — | 1 | 2 | — | 1 |
| Grathem | 5 | — | — | — | — | — |
| Haelen | 2 | — | 2 | 4 | — | — |
| Heel | 2 | — | — | 7 | — | — |
| Herten | — | — | — | 6 | 1 | 1 |
| Heythuysen | 4 | — | — | 14 | 2 | — |
| Horn | — | — | — | 7 | — | — |
| Hunsel | 6 | — | — | — | — | — |
| Ittervoort | 2 | — | — | — | — | — |
| Kessel | 4 | — | — | 4 | 2 | — |
| Linne | — | — | — | 7 | — | — |
| Massbracht | 5 | — | — | — | — | — |
| Maasniel | — | — | — | 11 | — | 3 |
| Melick | 8 | — | 1 | — | — | — |
| Meijsel | 4 | — | — | 5 | — | — |
| Montfoort | — | — | — | 6 | — | — |
| Nederweert | 13 | — | 1 | 13 | — | — |
| Neer | 4 | — | 2 | 4 | 1 | — |
| Neeritter | 3 | — | 1 | — | — | — |
| Nunhem | — | — | — | — | — | — |
| St. Odiliënberg | — | — | — | 6 | — | 1 |
| Posterholt | 4 | — | 1 | 5 | — | — |
| Roermond | 7 | 3 | 2 | 96 | 8 | 7 |
| Roggel | 4 | 1 | — | 4 | 1 | — |
| Stramproy | 6 | — | 3 | — | — | — |
| Swalmen | 7 | — | — | 8 | 1 | — |
| Thorn | 4 | — | 1 | 3 | — | — |
| Vlodrop | — | — | — | 6 | — | — |
| Weert | 30 | — | 2 | 95 | 2 | 1 |
| Wessem | 2 | 1 | 1 | 3 | — | — |
| Totaal | 138 | 5 | 20 | 280 | 19 | 17 |

Over het algemeen is de toestand der schoollokalen zeer voldoende; schoolmeubelen, schoolbehoeften en leermiddelen zijn in genoegzame mate, soms overvloedig, aanwezig. Ook worden de schoollokalen in den regel goed onderhouden. De reiniging laat nog wel eens te wenschen over, doch wordt beter, mede ook ten gevolge der verbetering, die op vele plaatsen aan de speelplaats is aangebracht. Over de verlichting en verwarming wordt soms geklaagd; in eenige dorpsscholen ondervindt wegens gebrek aan verlichting het onderwijs in den winter wel wat storing. Ook worden de kachels in de lente somtijds te vroeg opgeruimd, vooral als Paschen wat vroeg invalt. Maar over het algemeen stemt de toestand der schoolgebouwen tot tevredenheid.

Het hygiënisch schooltoezicht breidt zich langzaam uit. De inspecteur te Maastricht rapporteert daaromtrent: „Alleen te Maastricht en te Vaals bestaat het instituut der schoolartsen. Als regel wordt de 1ste en 4de klasse kinderen onderzocht en met kaartenstelsel aanteekening gehouden van het onderzoek, terwijl alle klassen onder algemeene contrôle blijven en een oppervlakkig onderzoek ondergaan voor gezicht, ooren, handen, hoofd, enz. De dienst der schoolverpleegsters te Maastricht brengt het schoolartsen-instituut tot zijn recht. Te Maastricht is aan de openbare scholen ook het schoolbaden ingevoerd voor leerlingen der hoogste klassen der volksscholen en voor leerlingen der bijzondere scholen, wanneer de besturen het wenschen". Hij deelt verder nog mede: „Er zal te Maastricht een nieuwe R.-K. meisjesschool gebouwd worden, waarvan de lokalen zóó zijn ingericht, dat bij gunstig weer een of beide zijwanden kunnen worden weggeschoven en de leerlingen in de openlucht zitten.

De raad van Maastricht besloot dit jaar een enquetrice aan te stellen belast met het onderzoek van de ziekelijke en zwakke kinderen uit de arbeidersgezinnen, die in aanmerking zouden komen voor het bezoeken van een openluchtschool. Van dit onderzoek wil men laten afhangen of het plan een openluchtschool te stichten voor zwakke en ziekelijke kinderen, zal worden uitgevoerd".

Verschillende inspecteurs maken melding van den grooten steun, die zij bij hun toezicht op de schoolgebouwen van den bouwkundig-inspecteur ondervinden. Door den inspecteur te Roermond werden reeds 38 scholen met hem bezocht.

*G. Over de kosten van het lager onderwijs in het algemeen.*

Over de kosten van het lager onderwijs heb ik geen mededeelingen te doen, die niet een herhaling zouden zijn van hetgeen daaromtrent in mijn vorige jaarverslagen is gezegd. De uitkeering voor de exploitatie-kosten der bijzondere scholen op den voet der uitgaven voor de openbare voldoet in de praktijk niet.

De steun, die de gemeentekas moet verleenen voor schoolbezoek elders en voor huisonderwijs, bleef binnen redelijke grenzen beperkt.

## II. Verslag omtrent den toestand enz. van het lager onderwijs in 1928 in de tweede hoofdinspectie (de provinciën *Gelderland* en *Overijssel*).

### § 1. Algemeene beschouwingen.

*A. Toestand van het onderwijs.*

„Het blijkt niet zoo heel eenvoudig te zijn, telken jare een frisch jaarverslag samen te stellen", aldus begint een der inspecteurs, die nog niet zoo lang bij het Rijksschooltoezicht werkzaam is, zijn verslag over den toestand van het lager onderwijs in zijn inspectie over 1928.

Inderdaad, het tijdvak van een jaar is te kort om te verwachten, dat veel belangrijke wijzigingen zich hebben voltrokken, om te kunnen vermelden vele omstandigheden, die „meer in het bijzonder den bloei van het lager onderwijs hebben belemmerd", te kunnen aangeven omstandigheden, welke dien hebben bevorderd, en niet in herhaling te vallen bij het opsommen der maatregelen, „van welke verbetering van den toestand wordt verwacht."

Frisch kan een jaarverslag alleen blijven, indien men in de opeenvolgende jaren er in naar voren brengt, een weerklank geeft op hetgeen op onderwijsgebied in den laatsten tijd in verband met de praktijk op de school weer opnieuw de aandacht te vestigen op toestanden, waarover ook reeds in vorige verslagen is geschreven, maar die nog geen wijziging ondergingen, terwijl verandering toch dringend noodig is.

Van omstandigheden, die den bloei van het onderwijs in 1928 in het bijzonder hebben bevorderd, wordt in de jaarverslagen der inspecteurs weinig of geen melding gemaakt. „Wanneer ik voor dit jaar na ga, welke omstandigheden den bloei van het lager onderwijs bevorderd hebben, dan kan ik die, evenals ik dit in mijn laatste jaarverslagen moest constateeren, niet vinden, ten minste als ik onder omstandigheden moet verstaan bijzondere omstandigheden, die zich in dit jaar hebben voorgedaan," zoo deelt de inspecteur-Deventer mede.

En zoo gaat het blijkbaar de anderen ook. In de eerste

jaren na 1920 kon men met voldoening getuigen van de veranderingen ten goede als gevolg van de invoering van de Lageronderwijswet 1920, maar zoodra de noodzakelijkheid tot bezuiniging dwong tot wijzigingen in die wet, welke het lager onderwijs ongunstig moesten beïnvloeden, was er weinig reden meer om te spreken over invloeden, die den bloei van dat onderwijs zouden hebben bevorderd. Wat nog in de verslagen als zoodanig vermeld wordt, kan maar voor een klein deel speciaal in het credit van 1928 geschreven worden.

De inspecteur-Deventer meent te kunnen opmerken, dat vele leerkrachten meer en meer het oog richten op de behoeften van de leerlingen na het verlaten van de school en hun onderwijs daarnaar inrichten.

Hij zegt dienaangaande: ,,de bloei van het onderwijs, dien in hier bedoel, is er dus een van binnen uit, een die veroorzaakt wordt door een meer praktische toewijding der leerkrachten, een bloei naar mijn meening gezonder dan een, die veroorzaakt zou worden door omstandigheden van buitenaf, zooals het aanmerkelijk lager stellen van het aantal leerlingen per leerkracht.''

Zonder de groote beteekenis van dit laatste ook maar in het minst te ontkennen, zal een ieder, die de school in de praktijk kent, het eens moeten zijn met de opvatting van dezen inspecteur: niet het *aantal* leerkrachten aan een bepaalde school, maar hun persoonlijke geschiktheid door bekwaamheid, ijver, toewijding voor en liefde tot hun werk beslist in de eerste plaats over de resultaten van die inrichting.

,,Het jaar 1928 sluit min of meer een tijdperk af, dat door velen bij uitstek ongunstig werd genoemd voor de ontwikkeling van het lager onderwijs. Een enkelen keer zal die fnuikende invloed wel vooral in theorie hebben bestaan.

Mij althans heeft het in het verslagjaar meer dan eens getroffen, dat bevredigende resultaten werden bereikt, op scholen waar men het meest onder de bezuinigingsmaatregelen zuchtte. Daartegenover stond meer dan een geval, dat geen enkel woord van ïof gesproken kon worden, al ging men niet bepaaldelijk onder de ,,tijdsomstandigheden'' gebukt.

Is dit geheel onverklaarbaar? Mij dunkt, hoe vaak wordt het in het leven gezien, dat meer intensief werk verricht wordt, naar mate de omstandigheden moeilijker zijn. Een onderwijzer met meer dan een afdeeling moet woekeren met zijn tijd, zal er iets van het onderwijs terecht komen. Hij kan niet alles tot in bijzonderheden voorbereiden en moet aan de leerlingen soms overlaten, zichzelf te redden, ook waar dit meer inspanning vereischt. En dit voordeel is niet gering te schatten.

Bovendien, hoeveel liever zie ik een kind onder de leiding van hem, die in een andere afdeeling opgewekt onderwijs geeft, terwijl dit kind schriftelijk werk maakt, dan dat deze leerling in een groote klasse zit en de onderwijzer tijdens het schriftelijk werk rustig zit te corrigeeren. Dikwijls blijkt, dat ieder contact met de klasse dan weg is.

Wanneer ik derhalve afscheid neem van 1928 dan doe ik dit, met waardeering denkende aan sommigen, die onder moeilijke omstandigheden verkeerende, meer bereikten dan verwacht mocht worden. Dezelfde gedachte kan mij niet altijd vervullen tegenover hen die arbeidden zonder veel van ,,der tijden nood'' te ondervinden.

Daarom is het te wenschen, dat gunstiger omstandigheden ook resultaten zullen brengen, evenredig daaraan. Laat men echter niet alles verwachten van de groote middelen om tot het doel te geraken. Vooral de kleine, die iedereen in de hand heeft, dienen aangegrepen. Is er wel een terrein, waar dit zoozeer geldt als in zake onderwijs en opvoeding?'' (Inspecteur-Tiel).

Maar noode is in 1928 het instituut ,,assistenten'' als hulpkrachten bij het lager onderwijs aanvaard en dan slechts als een klein middel om aan de bezwaren tegen de 48-leerlingenschaal per klasse tegemoet te komen, en toch van hoe goede werking blijkt het geweest te zijn; zoo goed, dat velen het behoud er van voor het onderwijs een zaak van groot belang achten ,vooral, wanneer art. 9*b* der Lager-onderwijswet aangevuld werd in dien zin, dat de assistent in het bezit moet zijn der onderwijzersakte.

Konden vele scholen in 1924 en eerstvolgende jaren nog gebruik maken van de overgangsbepalingen in § 2 der wet van 16 Februari 1923, *Staatsblad* n°. 38, hoe meer de 48-leerlingenschaal volledig in toepassing kwam, hoe meer de hulp der assistenten en der kweekelingen met akte werd gewaardeerd.

Verschillende inspecteurs maken er met waardeering melding van.

,,Tot den bloei van het onderwijs, zoowel bij openbaar als bij bijzonder onderwijs, hebben — ik wil dit hier eens uitdrukkelijk zeggen — in niet geringe mate medegewerkt het instituut van assistenten en ook de werkzaamheden van kweekelingen met akte.

Die assistenten, schier allen in het bezit der akte en die kweekelingen met akte hebben in 1928 mooi werk gedaan. En zij verdienen te meer lof, waar zij vaak voor een kleine vergoeding hetzelfde werk van een onderwijzer(es) deden.

Ik denk hier aan een paar eenmansschooltjes, die door een assistent feitelijk gelijk kwamen te staan met een tweemansschool; ik denk aan zwakke leerkrachten, door assistente of kweekeling krachtig geholpen; ik denk aan de te dicht bevolkte scholen, waar juist in de lagere klassen kweekelingen voortreffelijk werk hebben gedaan.

Het instituut van assistenten gaat verdwijnen; ik kan niet anders zeggen dan dat in de inspectie Nijmegen menige school van dat instituut geprofiteerd heeft; en als over enkele jaren ook het instituut van kweekelingen zal heengaan, dan zou er volgens mijn meening twee instellingen weg, die in bijzondere gevallen heel veel kunnen bijdragen tot den bloei van het lager onderwijs.'' (Inspecteur-Nijmegen).

,,Een gelukkige omstandigheid is in 1928 geweest, dat vele scholen in hun benarden toestand konden profiteeren van kweekelingen met akte. Het is niet de meest gewenschte oplossing, maar de hulp, die een onderwijzer(es) met een klasse van ongeveer 50 leerlingen, verdeeld over 2 of 3 leerjaren, er door krijgt, is zeker te waardeeren.'' (Inspecteur-Ommen).

,,Wel dient te worden gemeld, dat niet minder dan 24 kleinere scholen, welke in verband met de toepassing van de uniforme leerlingenschaal van 1924 in moeilijkheden waren geraakt inzake een behoorlijke klassificatie der leerlingen, door de hulp van bevoegde assistenten zich verheffen konden tot een regelmatig georganiseerde inrichting.

Groote scholen, die geen gebruik konden maken van het instituut-assistenten, zaken zich dikwijls gesteund door de hulp van bevoegde kweekelingen, een zeer te waardeeren hulp in lokalen met meer dan één leerjaar en een zeer aanzienlijk aantal leerlingen. Deze kweekelingen hebben dikwijls stagnatie in het onderwijs voorkomen, als een der leerkrachten aan de school, waaraan zij verbonden waren, voor een enkelen dag of gedurende langeren tijd afwezig moest zijn.

Assistenten en kweekelingen met bevoegdheid hebben in verscheiden scholen goeden invloed gehad op het onderwijs in het vak *j*, omdat hun opleiding, genoten in de laatste jaren, hun in dit opzicht een voorsprong heeft gegeven bij de oudere leerkrachten der scholen.

Niet minder dan 38 scholen hebben van de aanwezigheid van bevoegde kweekelingen kunnen profiteeren.

Ik acht het een gelukkige omstandigheid, dat het onderwijzend personeel deze bevoegde assistenten en kweekelingen tegemoet is getreden als collega's, waardoor het dezen gemakkelijk is gemaakt het schoolwerk met ambitie en onder het noodige prestige bij de leerlingen te verrichten.

De invoering van de leerlingenschaal der technische herziening, hoezeer door mij verdedigd en toegejuicht, zou m.i. de school nog meer ten goede zijn gekomen, indien daarbij het instituut van *bevoegde* assistenten ware gehandhaafd en ook op grootere scholen toepasselijk ware verklaard. Jongelieden toch, die een zelfstandige betrekking bij het lager onderwijs ambiëeren, zullen zich gaarne geven aan het schoolwerk, ten einde dat zoo spoedig mogelijk voldoende te leeren kennen en daardoor spoediger kans te maken in een betrekking als onderwijzer of onderwijzeres geplaatst te worden. Zij zelf zijn er door gebaat, als zij de een of andere school vrijwillig gaan dienen in min of meer zelfstandige positie, terwijl de bezochte school en de school, waaraan zij later zullen worden benoemd, profijt zullen hebben van de vrijwillige beoefening der onderwijskunst.'' (Inspecteur-Doetinchem).

Ik kan mij volkmen vereenigen met deze meening. Behalve dat de arbeid van deze beginnende leerkrachten, die in den regel nog bescheiden genoeg zijn om te willen leeren en wier positie daartoe ook dringt, de school direct ten nutte is gekomen en ook in de toekomst nog van groot voordeel zou kunnen zijn, zou de handhaving van het instituut-assistenten naast dat der kweekelingen met akte ook daardoor het onderwijs ten goede

kunnen komen, dat er onder voor hen gunstiger omstandigheden dan vroeger, gelegenheid zou zijn om zich zoo practisch te bekwamen, dat ze, tot onderwijzer benoemd, ook voor hun taak beter berekend zijn, dan nu vaak het geval is .

Als eenige bijzondere omstandigheid, die den bloei van het onderwijs in 1928 heeft bevorderd, noemt ook de inspecteur-Nijkerk het betrekkelijk groot aantal personen, die, de akte van bekwaamheid als onderwijzer bezittende zonder nog een vaste positie te hebben verkregen, gaarne in de school practisch werkzaam wilden zijn. Voor hun practische vorming was zulks noodzakelijk, maar de school trok ook voordeelen van hun arbeid. Wanneer de leider van het onderwijs in deze school van deze ,,hulpkrachten op gepaste wijze gebruik weet te maken, wordt daardoor het onderwijs zeker bevorderd en kan meerdere malen met bepaalde klassen werk worden gedaan, dat anders ongedaan zou blijven", zegt hij.

Natuurlijk is van zulke surnumeraire krachten niets te verwachten, wanneer zij volkomen doelloos in de school rondloopen en maar werk moeten zoeken met het gevolg, dat de dan meermalen plotseling aan het werk worden gezet, zoo is zijn ervaring, wanneer één der leerkrachten wel eens gaarne zijn tijd in de school zou gebruiken voor correctie. ,,Wanneer echter aan deze leerkrachten", zoo oordeelt ook deze inspecteur, ,,een bepaalde taak wordt opgedragen dien eenerzijds in overeenstemming is met hun ,,kweekeling zijn" en anderzijds hun ook eenige verantwoordelijkheid oplegt, dan kan daardoor aan menige school het onderwijs krachtig worden bevorderd, terwijl dan de vorming der toekomstige onderwijzers ook in indirecten zin het onderwijs ten goede komt".

Bijzonder gunstig werkt in de gemeenten Enschede en Lonneker het gemeentelijk toezicht, dat op uitnemende wijze met het Rijksschooltoezicht samenwerkt ter bevordering van de onderwijsbelangen. Het regelmatig schoolbezoek der inspecteurs van deze gemeenten, hun grondige kennis van de plaatselijke omstandigheden van het onderwijs en van het onderwijzend personeel zijn een welkome steun en verlichting van zijn taak voor den Rijksinspecteur.

Wat het bijzonder onderwijs betreft, mag naar mededeeling van den inspecteur Enschede gewezen worden op het steeds beter wordend contact met het Rijksschooltoezicht, op het onverplicht vragen om adviezen, ook bij de benoeming van hoofden en onderwijzend personeel.

De zware concurrentie tusschen het openbaar en bijzonder onderwijs in verschillende gemeenten blijft, naar het oordeel van dezen inspecteur, haar gunstigen invloed op het onderwijs uitoefenen, dwingt de gemeentelijke autoriteiten en de schoolbesturen tot grootere activiteit en voortvarendheid en noopt het onderwijzend personeel om het peil van het onderwijs te verhoogen.

,,Natuurlijk zijn er scholen", zoo zegt hij, ,,waarbij het onderwijzend personeel dit niet aanvoelt, andere, waarbij dit echter zeer sterk tot uiting komt: als de U.L.O.-scholen, de opleidingsscholen en opleidingsklassen en de scholen, waaruit — zij het weinige of meerdere — leerlingen overgaan naar het Middelbaar, Nijverheids- of Gymnasiaal onderwijs, de leerkrachten hechten er, zoo is zijn ervaring, groote waarde aan, met welken uitslag hun leerlingen deelnemen resp. aan de U.L.O.-examens en de verschillende toelatingsexamens.

Concurrentie is nooit verkeerd; ze houdt de belangstelling gaande, doet telkens zoeken naar goede middelen om een beter resultaat te bereiken, ze sterkt de krachten, bewaart voor sleur, ze is goed, zoolang ze gezond, eerlijk is en dat blijft, doordat ze zich uit, zooals de inspecteur ervaren heeft.

Dat het personeel der onderscheidenen scholen, welker leerlingen een examen moeten afleggen, alle aandacht schenkt aan den uitslag der examens van hun leerlingen en zich inspant om dien, voor zoover het aan hen ligt, gunstig te doen zijn, kan niet nalaten van gunstigen invloed te wezen op het onderwijs, indien men zich er voor hoedt het onderwijs te laten ontaarden in examen-dressuur.

Er is in het voorgaande niet veel, dat aangemerkt kan worden als in het bijzonder in 1928 het lager onderwijs gunstig beïnvloed te hebben. Zoo zijn er ook maar weinig omstandigheden, die speciaal in 1928 meer dan andere of meer dan in vroegere jaren ongunstig op het lager onderwijs hebben ingewerkt.

Als zoodanig kan, vooral voor het eerste deel van 1928, onder de algemeen werkende omstandigheden genoemd worden de hooge leerlingenschaal per klasse. ,,Dat was", zoo zegt de Inspecteur-Almelo, ,,een bijna dagelijks zichtbaar en controleerbaar verschijnsel. Bij de vooral in 1928 hier ontzaglijk toegenomen schoolbevolkng (ze kwam van 15 240 op 16 193, terwijl er aan het eind van 1928 slechts twee kleine schooltjes ieder van twee lokalen waren bijgekomen) steeg het aantal leerlingen in doorsnee genomen, per onderwijzer van 32 op 35,7 leerlingen (waarbij nog wel inbegrepen de getallen der U.L.O.-scholen) en herhaaldelijk constateerde ik overbevolkte klassen met 48 en meer leerlingen, zelfs met 50, 51, 53, 59 en 62 leerlingen."

In 1928 telde de Inspecteur-Doetinchem 26 lokalen van 47 tot 56 leerlingen in zijn inspectie.

De Inspecteur-Zutphen laat zich over de gevolgen van art. 5 der Onderwijswet van 30 Juni 1924, n°. 319 in 1928 aldus uit:

,,Onder de omstandigheden, die den bloei van het onderwijs hebben belemmerd, behoort de invloed van art. V van de Wijzigingswet van 30 Juni 1924, n°. 319; deze is in het verslagjaar weder meer voelbaar geworden. Op meerdere scholen is het aantal leerkrachten verminderd door het vertrek van een leerkracht, die niet vervangen werd, omdat geen Rijksvergoeding voor de nieuwe leerkracht werd verleend.

Tallooze scholen verkeeren onder zeer moeilijke omstandigheden; zij werken met overvolle lokalen en met zeer ongewenschte combinaties van leerjaren en vaak gedeelten van leerjaren. Dank zij de wet van 20 December 1928 n°. 506, zal op vele scholen in den loop van het jaar 1929 een betere toestand intreden.

Toch zullen voor vele kleine scholen in 1929 nog groote moeilijkheden blijven bestaan. De meeste cursussen vangen aan op 1 April of 1 Mei; door de wetswijziging van 24 Mei 1928 n°. 186 zal het aantal kinderen, dat de school verlaten mag, uiterst klein zijn, terwijl een gewoon aantal nieuwe leerlingen tot het eerste leerjaar zal worden toegelaten. Het gevolg hiervan zal zijn, dat het totaal aantal leerlingen der scholen belangrijk grooter zal zijn dan het gemiddelde in 1928. De Rijksvergoeding voor de jaarwedden der onderwijzers wordt verleend naar de grondslag van art. 28, sub 6, der Lager-onderwijswet, dus naar den toestand over het jaar 1928. Door een en ander zullen er bij het begin van den cursus meerdere scholen zijn, die wel het aantal leerlingen hebben voor één leerkracht meer, maar deze niet vergoed krijgen ingevolge het voorschrift van art. 56 sub 1, der Lager-onderwijswet. Voor deze scholen zal de moeilijke tijd dan nog voortduren en vooral in de hoogste klasse een overgroot aantal leerlingen bij het hoofd zijn geplaatst, daar het 7de leerjaar juist de vermeerdering aanbrengt. Alleen door een milde toepassing van sub 2 van art. 56 zullen deze scholen geholpen kunnen worden."

Als andere belemmerende omstandigheden van algemeenen aard, noemen deze en andere inspecteurs nog het voorschrift, dat vacatures door wachtgelders moeten worden vervuld, de slechte klasseverdeeling als gevolg van de vermindering van het aantal leerkrachten en het geven van de handwerklessen onder de gewone schooltijden.

Deze en de hiervoor vermelde zijn alle het gevolg van wettelijke bepalingen en van oorzaken, die liggen buiten den eigelijken schoolarbeid, onafhankelijk van den wil en den invloed van den onderwijzer. Het spreekt vanzelf, dat die, welke meer intern zijn, nog minder dan de andere het kenmerk zijn van een bepaald jaar.

Toch zijn het juist deze, waarop het aankomt en welke ik bedoelde, toen ik hiervoor zeide, dat het noodig kon blijken, weer opnieuw de aandacht te vestigen op toestanden, waarover ook reeds in vorige verslagen is geschreven, maar die toch nog geen wijziging ondergingen.

Een der grootste gevaren voor de school is de *sleur*.

De arbeid van den onderwijzer gedoogt, zal hij goede vruchten dragen, geen sleur; vraagt telkens nieuw leven, omdat hij leven moet wekken.

Wie anderen leert, moet elken dag opnieuw zelf willen leeren, zijn eigen ervaring en opvatting willen toetsen aan die van anderen, moet ter school willen gaan bij de denkers en de onderzoekers, die zich ten doel stellen het zieleleven der kinderen te leeren verstaan.

Er zijn er, die meenen, dat met de belangstelling en liefde tot het kind, al het andere vanzelf zal komen en inderdaad, die 2 kunnen veel. Wie belangstelling voor zijn werk behoudt en echte liefde tot het kind heeft, zal veel kunnen doen, maar hij

zal meer bereiken, als hij zich dagelijks rekenschap geeft van het hoe en waarom van zijn werk.

Wie de belangstelling in zijn werk voelt verflauwen, zal zich moeten afvragen ,of de oorzaak ook hierin kan gelegen zijn, dat hij dit heeft verleerd, dat de sleur in zijn werk is gekomen. Routine is veel, maar een welbewust volgen van een bepaalden weg is meer. Gezond verstand is ook voor den practischen opvoeder noodig;gezond verstand is meer waard dan studie zonder gezond verstand; gezond verstand met studie is meer.

Zeker, de onderwijzer moet in zijn werk zich zelf zijn, moet zich geven met de krachten en gaven, zooals hij die ontving, aan zijn werk, aan het kind, maar dit sluit niet uit, dat hij doet was ieder, wiens werk zulks mogelijk maakt, niet nalaat, zich zelf altijd weer opnieuw afvragen, of het niet beter kan verricht worden. De fabrieksarbeider, wiens werk bestaat in een handeling, die nooit anders mag zijn, behoeft daarover niet te denken, de copiist heeft geen andere zorg dan dat zijn werk beantwoordt aan de hoogste eischen van nauwkeurigheid, maar elke zelfstandige arbeider in beroep en bedrijf, in industrie of handel, die niet dagelijks streeft naar verbetering door studie en kennisneming van andere arbeid, hij zal het moeten afleggen tegen hem, die dit wel doet.

Hoeveel te meer heeft de onderwijzer noodig zich telkens opnieuw rekenschap te geven van de taak en het doel der opvoeding en zich af te vragen, of hij in de keuze der middelen, waarmede hij zijn doel wil bereiken, op den rechten weg is; praktijk, die geen rekening houdt met de theorie moet ontaarden in sleur, die het leven in den arbeid doodt.

Een planmatige inwerking op de kinderen ten einde ze voor te bereiden, op te voeden tot wat de school, die de ouders voor hun kinderen kozen, zich als doel van haar arbeid heeft gesteld, dat is het werk van den onderwijzer.

Altijd en overal wordt het kind opgevoed. In welken kring ook geboren, staat ieder kind toch onder velerlei invloeden, die op den jeugdigen mensch inwerken en zijn zieleleven een richting geven, verschillend naar de omstandigheden, waaronder het geboren werd. Onbewust ondergaat het die invloeden; het gezin, de familie, de buren en vrieden, zij werken mede aan zijn opvoeding, vaak zonder dat ze het weten, zeker in den regel zonder vast plan.

Daarnaast staat de school, die opvoeding beoefent als een kunst, die werkt naar een vast plan, zich rekenschap geeft van hetgeen zij met haar arbeid wil bereiken; die rekent met de bezwaren, welke zij in haar werk zal ontmoeten en deze ook door de ervaring kent; die gaarne kennis neemt van de resultaten van het denken en het onderzoek der mannen van de wetenschap, niet om het zonder nader onderzoek te aanvaarden en in praktijk te brengen, maar om het aan haar praktijk te toetsen en die er, zoo mogelijk, door te verbeteren.

Daar is gelukkig een toenemende belangstelling bij het personeel onzer scholen in de groote paedagogische vraagstukken van onzen tijd, voor de resultaten der empirische en experimenteele psychologie. Alleen maar, er zijn er nog te veel, wien alle belangstelling voor deze dingen ontbreekt; die hun werk doen, zooals ze het jaren achtereen hebben gedaan en die gewoonlijk, ook in de materieele zaken van het schoolleven, het type vertoonen, zooals de inspecteur-Tiel het teekent in de volgende bewoordingen:

,,Het is opmerkelijk, om waar te nemen, op hoe eentonige wijze de schoolarbeid dan wordt verricht. Men doet alles jaar in jaar uit op dezelfde manier, in plaats van eens een forsche wending aan de zaak te geven en eenige geestdrift in de klas te brengen. Dit spiegelt zich dikwijls af in bijkomstige omstandigheden.

Omdat het nu eenmaal gewoonte is bij den aanvang van den middagschooltijd alle ramen te sluiten en de kachel op volle kracht te zetten, doet men dit op een zachten Novembermiddag met evenveel genoegen als op een bij uitstek kouden winterdag. Dat het dan, zooals voorkwam, een temperatuur van 75° F. werd, schijnt geen gewicht in de schaal te leggen. Hoe vaak komt het ook voor, dat zonder eenige noodzaak in een schoollokaal gedurende den geheelen schooltijd alle ramen hermetisch gesloten blijven, soms tijdens een pauze nog niet voldoende wordt geventileerd.

Omdat men niet van meet af er op bedacht was, op de houding der leerlingen te letten, komt men er bijna niet toe. In veel te veel gevallen lezen de kinderen in voorovergebogen houding, nog gezwegen van hun stand bij het maken van schriftelijk werk."

De inspecteur-Zutphen noemt de sleur een der ergste gebreken van het werk van den onderwijzer. ,,In elken kring", zoo zegt hij, ,,is sleur verkeerd; met sleur is geen vooruitgang mogelijk. Stilstand en daardoor achteruitgang ontstaat er, daar de geheele wereld om ons heen verandert. Op een kantoor kan voor het ondergeschikte personeel een goede werkwijze, accuraat doorgevoerd, een zekere sleur, toch behoorlijke resultaten opleveren, de accuratesse levert winst op. Op een school, waar gewerkt wordt met levend materiaal, heeft sleur funeste gevolgen. De kinderen, die op school komen, zijn kinderen van den tijd, waarin ze leven en dus anders dan 20, 30 jaren geleden. De eischen, die aan hen gesteld moeten worden, zijn anders, gaan verder, daar het leven in de maatschappij meer vraagt. De strijd om het bestaan wordt grooter, de kennis, die ook van de eenvoudige menschen als arbeiders en boeren, wordt gevraagd, is meer omvattend; bezitten zij die kennis niet, dan komen zij bij anderen ten achter, hetgeen van grooten invloed is op de positie, die zij in de maatschappij kunnen verwerven.

Sleur bestaat op de scholen. Het is juist een hoofdtaak van de leden van het Rijksschooltoezicht om daartegen den strijd aan te binden. Op vele scholen hebben de verschillende leerkrachten elk een vast leerjaar; jaar in jaar uit moet steeds dezelfde stof worden behandeld, waardoor het ontstaan van sleur zoo verklaarbaar wordt. Het meegaan met een leerjaar gedurende 2 of 3 jaren heeft om die reden wel een voordeel, hoewel aan dat systeem om andere paedagogische redenen bezwaren verbonden zijn.

Ook in het jarenlang onveranderd blijven van het leerplan der openbare scholen ligt een gevaar voor sleur. Het leerplan wordt in een zeker jaar gemaakt en blijft dan in den regel met zeer kleine wijzigingen jaren lang bestaan. Het wordt in den regel eerst veranderd, wanneer een nieuw hoofd wordt benoemd, of bijzondere omstandigheden, die niet vaak voorkomen, wijziging van alle leerplans noodzakelijk maken. De leerplans, die in de laatste jaren door mij zijn goedgekeurd, bevatten dan ook de bepaling, dat zij slechts voor 5 jaren gelden, zoodat dan op die wijze voor regelmatige herziening wordt zorg gedragen.

Sleur behoeft niet te bestaan, al leiden de omstandigheden, waaronder gewerkt wordt er wel eenigszins toe. Zij mag ook niet bestaan, voor geen enkel leerjaar en ook voor geen enkel vak, al zijn de gevolgen niet voor elk vak even nadeelig. Als een der redenen, waarom zij zooveel voorkomt, kan beschouwd worden *het gebrek aan wezenlijke belangstelling* in den schoolarbeid. Vakbladen worden slecht of heelemaal niet gelezen, van nieuwe methodes wordt geen notitie genomen. Bij bezoeken en gesprekken blijkt mij vaak totale onbekendheid met iets, wat reeds op tal van scholen voorkomt. De arbeid wordt een mechanische, zonder zich rekenschap te geven van het doel, dat bereikt moet worden. Zoo vaak zeg ik aan hoofden en onderwijzers, dat zij kennis moeten nemen van nieuw verschenen uitgaven, van wat de vakbladen er over schrijven. Voorts, dat zij zich aan elk einde van het cursusjaar rekenschap moeten geven van wat bereikt is en dat zij moeten trachten na te gaan hoe moeilijkheden zijn op te lossen door andere werkwijzen. Zoo vaak schreef ik het neer, dat onderwijs geven bij velen een slaafsch volgen van zekere methodeboekjes is."

Natuurlijk openbaart zich het gebrek het ergst bij hen, voor wien de arbeid in de school geen levensroeping is. ,,Velen zijn onderwijzer om den broode." zoo zegt laatstgenoemde inspecteur. ,,Het vak is", zoo gaat hij voort, ,,op jeugdigen leeftijd gekozen, vaak zonder rekening te houden met de meer of mindere geschiktheid van den persoon voor dit zoo bijzondere vak. De kweekeling is opgeleid, de akte is behaald, getracht moet worden een plaats in een school te verkrijgen en men is onderwijzer op een zeker traktement. Voor dat traktement en uit plichtsgevoel levert men zijn arbeid, doet men zijn best, maar voor den schoolarbeid, voor het kind, is meer noodig. Er zijn natuurlijk onderwijzers, die van hun vak houden, echte schoolmeesters in den goeden zin van het woord, van wie leven en bezieling uitgaan, maar daartegenoverstaan vele menschen, die hun plicht doen, maar die vol van andere of zonder eenige belangstelling hun werk verrichten en het daardoor verlagen tot iets mechanisch. Voor hen wordt het *sleur*, omdat de *wezenlijke* belangstelling in het werk, in het kind, in hetgeen noodig voor hem is, ontbreekt. Hier is niet alleen een belemmerende invloed merkbaar op de resultaten der verstandelijke ontwikkeling, maar ook zeer zeker op de zedelijke ontwikkeling der leerlingen. Alleen hij, die houdt van zijn werk, houdt van het kind, kan

invloed uitoefenen op de zedelijke ontwikkeling van dat kind, alleen hij heeft overwicht, invloed op het kind."

„Valt in het algemeen werkelijk niet te klagen over de leerkrachten wat betreft de belangstelling en liefde voor het werk, de gevallen, dat men „schoolhoudt" omdat men nu eenmaal het baantje van schoolmeester heeft, doen zich nog voor en zullen zich voor blijven doen. Zulke menschen zijn onverschillig voor het bereiken van goede resultaten en zij zijn er veel te vlug tevreden mee. Zij geven zich geen rekenschap van wat er te doen valt, wat er bereikt moet worden, of wat er bereikt is. Zij zijn voldaan, als hun werkdag, werkuren is misschien juister, vlak verloopt, zonder inspanning tot welk doel dan ook. Zij stappen het lokaal uit met een „gelukkig, die dag is alweer om." " (inspecteur-Ommen).

Zulke sleurmenschen, men ziet ze in elk beroep, in allerlei functies, wien het mangelt aan ware belangstelling voor hun arbeid, treft men gelukkig in de school niet zooveel aan. We kennen ze, die nooit in de school hadden moeten gaan, omdat het hun ontbreekt aan liefde voor hun vak en voor het kind, maar hun aantal is gering. Er zijn er echter nog anderen, wien men beroepsliefde niet kan ontzeggen; die in hun omgang met hun leerlingen wel toonen, dat ze er toch wel belangstelling voor hebben; maar die toch doen, alsof er geen wetenschap of paedadogiek bestaat; die meenen, dat zij het kind genoeg kennen, omdat ze jarenlang op dezelfde wijze met kinderen hebben omgegaan, en het daarom niet noodig achten kennis te nemen van wat de psychologie, speciaal de kinderspychologie, omtrent het leven der kinderziel leert.

Zij zouden hun werk kunnen verrichten met meer opgewektheid en met meer resultaat voor hun leerlingen, indien ze het wilden verstaan, dat nog altijd de theorie de rechterhand der practijk is.

Aan hen denk ik en aan de werkers om den broode, wanneer ik de sleur een der ergste vijanden van de school noem; zij kunnen hun werk wel goed doen, verrichten het vaak ook zoo, dat soms naar buiten uit maar weinig blijkt van wat er aan hun arbeid ontbreekt. Naast hen staat een andere, gelijkkig nog kleinere groep, die der geheel ongeschikten.

„Ze bederven zooveel; één kan een heel schoolverband uit elkaar rukken." (Inspecteur-Apeldoorn.)

Inderdaad, ze bederven veel, zooveel dat alle klassen, volgende op die, waarin ze werkzaam zijn, de gevolgen er van ondervinden. Er zijn er nu eenmaal, die het „vak" niet kunnen leeren, meestal als gevolg hiervan, dat ze de orde niet kunnen handhaven. Ze zijn tot hun eigen verdriet in de school en tot groote schade van het onderwijs der inrichting, waaraan ze verbonden zijn." Het aantal leerkrachten, dat als ongeschikt moet worden aangeduid, is niet zoo heel groot, maar het feit, dat één enkele ongeschikte leerkracht als regel het geheele onderwijs aan een bepaalde school ten nadeele beïnvloedt, is voldoende om bij de keuze van personeel uiterst voorzichtig te zijn; hoe eerder de verplichte aanstelling van wachtgelders voorbij zal zijn, des te beter voor het onderwijs." (Inspecteur-Nijkerk.)

Ook de inspecteur-Enschede wijst op het hooge belang van de benoeming van geschikt personeel. Naar zijn ervaring is het aantal ongeschikten onder de jongere onderwijzers kleiner dan onder de oudere, „maar het gevaar blijft bestaan", zoo zegt hij, „dat ook onder de jongere leerkrachten een onjuiste keuze wordt gedaan. Al ontstaat er een verbetering in dit opzicht, al krijgt het Rijksschooltoezicht langzaam aan meer invloed, vergeten moet niet worden, dat dikwijls de plaatselijke politiek, parochiale en andere belangen bij de benoeming van bijzondere onderwijzers meespreken. Degenen, die benoemen moeten, staan niet steeds voldoende objectief tegenover het geval, dat ter beslissing voorligt. Allerhande persoonlijke motieven doen te vaak hun invloed gelden. Men kiest bij voorkeur uit dezelfde streek, gemeente of parochie, terwijl men daarbij dan niet de vraag stelt „is dit nu de beste candidaat onder de sollicitanten."

In het afgeloopen jaar heeft deze inspecteur zelf meerdere gevallen meegemaakt, waarin bleek, hoe moeilijk het is te bevorderen, dat alleen het onderwijsbelang meespreekt bij de benoeming van onderwijzend personeel.

Het is een moeilijk probleem, dat der totaal ongeschikten; moeilijk vooral omdat het zoo moeilijk is om juist de grens aan te geven, waar die totale ongeschiktheid begint en het vaak menschen betreft, die anders in het maatschappelijk leven alle achting en waardering verdienen.

De uiterste zorg bij de benoeming van onderwijzend personeel is voorloopig het eenige, maar ook een uitnemend middel om het aantal van hen, die de qualiteiten van het ambt van onderwijzer missen, te doen verminderen, al zal men daarmede nog niet weren de „onverbeterlijken", zoo noemt de inspecteur-Almelo ze, die voor de klasse staande er toch heelemaal niet „in" zijn, die nooit aan denken zullen huis- of correctiewerk mee te nemen, maar die dadelijk na schooltijd geheel gevangen zijn, in de steden, door allerlei bijbaantjes van journalistieken en politieken aard, op het platteland door hun kippenfokkerijen, bijen- en duivenliefhebberijen, welke alle tegenwoordig een mooi finantieel resultaat schijnen op te leveren, zonder dat ze evenwel in strijd komen met de wet."

Die onderkent men gewoonlijk eerst, als ze reeds in de school zijn. Hier kan alleen voortdurende en scherpe contrôle baat geven.

Nauw verwant met de sleur in den arbeid, een gewoon gevolg er van, is het *gebrek aan voortgang in het werk.*

Dat werd bedoeld, toen gesproken werd van vermethodieken, een woord, dat vaak is misverstaan en geen andere bedoeling had dan te waarschuwen voor hen, die methoden maken, welke met de kinderlijke psyche in strijd zijn; voor de kraaltjesrijgers, die meenen, dat men alleen dan op den goeden weg is, wanneer de leerstof trapje voor trapje wordt gerangschikt; die moeilijkheden zoover splitsen, dat het leeren voor het kind intens vervelend wordt en uren worden besteed aan de behandeling van één onderwerp, dat in één uur had kunnen zijn afgehandeld.

Het woord vermethodieken is niet tevergeefs gesproken, onze school gaat in dit opzicht een beteren weg op, maar ze zijn er nog, die maar niet opschieten, omdat ze een te geringen dunk hebben van het bevattingsvermogen van het gros hunner leerlingen.

In menige school kon een ander resultaat bereikt worden, indien er een sterkere drang tot voortvaren heerschte, als men meer van aanpakken wist. Het gaat soms alles zoo slap. Er is een leerplan, maar te vaak blijft de werkelijkheid beneden het theoretisch meer of minder mooie plan.

Niet dat men methodisch handelt is het bezwaar, maar dat men werkt naar die slechte methodiek, die leert leuteren en treuzelen; die lijdt aan gebrek aan vertrouwen aan den menschelijken geest; die oorzaak is, dat het onderwijs in menige klasse niet die frischheid, die opgewektheid heeft, noodig om in de kinderen een wil tot werken te wekken.

Terecht zegt de inspecteur-Apeldoorn, dat te weinig voortgang in het onderwijs het onvermijdelijke gevolg is van sleur en slapheid. Naar zijn gevoelen hangt in dit opzicht alles af van de leiding der school. Hij zegt dienaangaande:

„Van de schoolhoofden moet behoorlijk leiding en toezicht uitgaan, anders wordt de bloei van het onderwijs ernstig belemmerd; de hoofden bemoeien zich nog te dikwijls alleen met de klasse(n), waaraan zij lesgeven, maar het komt juist aan op het nagaan van de wijze van werken en van de verkregen resultaten in de andere klassen; immers een school is een geheel, het onderwijs in de verschillende klassen moet aansluiten, er moet voortgebouwd worden op hetgeen in een vorig studiejaar is bereikt. Ik dring er steeds op aan, dat de hoofden het leerplan der school grondig met hun onderwijzers bespreken en behandelen in flink geleide schoolvergaderingen, waarin vak voor vak het geheele leerplan wordt besproken, waarin gelegenheid bestaat tot gedachtenwisseling, tot het stellen van vragen, tot het verkrijgen van inlichtingen. In de gemeente Apeldoorn geschiedt dit dan ook, naar ik weet, in alleszins voldoende mate en over te weinig voortgang in het onderwijs valt daar niet te klagen. Wel heb ik dit geconstateerd op scholen, waar het toezicht van het hoofd bijna geheel ontbreekt of waar minder goede leerkrachten zijn, die den voortgang vertragen; maar met bewondering zie ik somtijds hier en daar, hoe ijverige onderwijzers zich inspannen de door hen overgenomen klasse toch op peil te brengen en zoo den geregelden voortgang in het onderwijs te herstellen. Gemakzucht en gebrek aan durf om op te treden zijn kwalen, welke niet door wettelijke bepalingen kunnen worden genezen."

Ongetwijfeld zal het toezicht van het hoofd der school, wiens goede voorbeeld hem de contrôle op het onderwijs in alle klassen zijner school vergemakkelijkt, die voortdurend het einddoel van het onderwijs in het oog houdt, veel ten goede kunnen doen. Hier zal hij een onderwijzer aantreffen, die in zijn streven om

toch prachtig schriftelijk werk te leveren, wenscht, dat elk stukje taalwerk een stukje schoonschrift zal zijn met het gevolg, dat hij maar niet opschiet met Nederlandsche taal; in een andere klasse zal de verveling, die er ligt op het gelaat van het grootste deel der leerlingen, hem zeggen, dat ze er al genoeg van hebben. Gelukkig de school, waar het hoofd met tact weet op te treden en het onderwijzend personeel geneigd is naar gerechtvaardigde opmerkingen te luisteren, ieder voor zich er naar te streven met zijn klasse te bereiken, wat het leerplan voor haar aangeeft en zoo in onderlinge samenwerking te komen aan het eindddoel.

Maar dan is het ook noodig, dat de eischen voor elk leerjaar juist gesteld worden.

En nu is de vraag, of men zich wel voldoende rekenschap geeft van hetgeen, gelet op de omstandigheden, kan, maar dan ook moet bereikt worden.

Er is hier tweeërlei fout: men eischt te veel of men eischt te weinig.

Geschiedt het eerste, dan is er een jagen om toch het leerplan af te werken met het noodzakelijk gevolg, dat wel veel, maar slechts weinig goed wordt gedaan. Daaraan denkt zeker de inspecteur-Zutphen, wanneer hij er op wijst, dat in de hoogere leerjaren speciaal de stof, die behandeld wordt van de zaakvakken, veel te uitgebreid wordt genomen. ,,Men geeft zich'', zegt hij, ,,geen voldoende rekenschap van wat bereikt kan en moet worden. De vakken *f* en *g* zijn zeer uitgebreid, terwijl de tijd, die er voor op den lesrooster kan uitgetrokken worden, erg beperkt is. Het is alzoo zaak van dien tijd het meest nuttig profijt te trekken. Dit kan alleen bereikt worden door alleen datgene te behandelen, datgene te laten leeren, wat werkelijk als minimum eisch kan worden gesteld. Het 7de leerjaar kan dan de gelegenheid geven iets meer te behandelen. Ook bij vak *e* wordt zelfbeperking een dringende eisch. De materie is voor de kinderen uiterst moeilijk, mede in verband met den jeugdigen leeftijd, terwijl toch verlangd moet worden, dat eenige kennis, eenig begrip wordt verkregen. De onderwijzer mag zich zeker wel eens laten gaan, moet kunnen vertallen; dingen die hem zelf bijzonder interesseeren, moet hij op voor de kinderen bevattelijke wijze mogen behandelen, zijn werk moet blijven iets persoonlijks, iets, waarin hij zich zelf geven kan. Deze afdwalingen moeten echter beperkt blijven, de groote lijnen, de hoofdzaken moeten op het werkplan blijven.''

Bij de vakken Nederlandsche taal en rekenen zit de fout hierin, dat men de methode ,,door'' wil zijn; men gunt zich geen tijd om de behandelde leerstof te laten bezinken. Aan het eind heeft men zijn doel bereikt, maar laat bij onderzoek het resultaat van het onderwijs te wenschen over.

Men heeft in den regel een zeer vaag gesteld leerplan met het veel gebruikte woord ,,voortzetting'' voor onderscheidene vakken in de opeenvolgende leerjaren; laat het practisch eigenlijk geheel afhangen van de methoden, die men gebruikt, hoever men meent te moeten komen, zonder zich voldoende rekenschap te geven van wat er met zijn school, met zijn leerlingen is te bereiken en mikt nu te hoog — en dat zijn vaak niet de minst ijverigen — of men stelt zich tevreden met minder, soms veel minder dan met stoeren arbeid en met nauwgezetheid bereikt zou kunnen worden.

Geheel te recht zegt de inspecteur-Nijkerk, dat het moeilijk is in een bepaalde streek met eenige nauwkeurigheid aan te geven, hoever de gemiddelde leerling het kan brengen. Vooral op meer afgelegen gedeelten van de Veluwe, waar de algemeene ontwikkeling over het geheel, naar zijn oordeel, gering is, brengt dit eigenaardige moeilijkheden mede. Hij heeft echter den indruk, dat men aan veel scholen in zijn inspectie zich ,,niet behoorlijk rekenschap geeft, wat het maximum-resultaat wel zou kunnen zijn of er dan met alle kracht naar te streven, dat men bereikt, wat men zich heeft voorgesteld. De gesteldheid van den Veluwebodem brengt mee, dat men met een matige opbrengst tevreden moet zijn, maar ook op een aantal scholen is men te spoedig tevreden, terwijl men voor de moeilijkheden meer uit den weg gaat, dan dat men ze moedig tegentreedt.''

Een der omstandigheden, die den bloei van het lager onderwijs in zijn inspectie belemmeren, is het feit, dat zooveel onderwijzers en onderwijzeressen in hun naaste omgeving werkzaam gesteld worden. Niet zelden treft men in de school onderwijzers aan ,die nooit eens met een andere school, in een ander gedeelte van ons land hebben kennis gemaakt, met het gevolg, dat ze zich ten aanzien van wat met het onderwijs bereikt kan worden ook den toestand niet anders denken, dan zooals men dien èn als leerling èn als onderwijzer steeds gezien heeft.

Als voorbeeld noemt hij het onderwijs in het stellen. De bewoner van de Veluwe spreekt niet gemakkelijk; daardoor biedt het stelonderwijs bijzondere moeilijkheden. Van ouder op ouder is er blijkbaar weinig aan gedaan. Men zou nu mogen verwachten, dat in het belang van het kind aan dit deel van het taalonderwijs de grootst mogelijke zorg zou worden besteed. Niets is echter minder waar. Aan zeer vele scholen wordt aan dit vak weinig of geen zorg besteed en bij navraag, waarom dit zoo is, wordt als argument aangevoerd, dat het zooveel moeite geeft: men bereikt er toch niets mede. Men weet niet, heeft niet ervaren, dat er wel resultaten mede te bereiken zijn; men heeft er zich ook nooit rekenschap van gegeven, dat dit zoo is.

Daarom is het zulk een goede gewoonte van meerdere inspecteurs om bij hun bezoek aan scholen, waar men meent, dat ,,het niet kan'', werk mede te nemen uit andere, niet genoemde scholen, hetwelk dit ,,niet-kunnen'' logenstraft. De inspecteur-Enschede zegt dienaangaande: ,,Voor meerdere hoofden en onderwijzers ontbreekt de gelegenheid vergelijkingen te trekken. Zij zagen en zien helaas nooit iets anders, dan hetgeen op hun eigen scholen wordt bereikt, jaar op jaar, ongeveer hetzelfde middelmatige of beneden middelmaat. Als men werk toont, dat op een soortgelijke school in dezelfde omstandigheden wordt bereikt, staat men niet zelden verbaasd over de verschillen.''

Meer contact tusschen het onderwijzend personeel van verschillende scholen onderling lijkt hem wenschelijk en noodig.

Hij heeft reeds overwogen het bevorderen van een tenstoonstelling van werk, op diverse scholen in dezelfde gemeente gemaakt. Of dit niet verschillende bezwaren zou medebrengen, aanleiding zou kunnen geven tot ,,oneerlijke concurrentie, daargelaten, hij heeft volkomen gelijk, als hij zegt: ,,Vergelijkingsmateriaal ontbreekt en in deze behoefte moet worden voorzien.''

Er is te weinig contact tusschen het personeel der onderscheidene scholen. Wij missen daarvoor de onderwijzersgezelschappen van vroeger, waarin het wel geen regel was om met het leerlingenwerk zijner school voor den dag te komen, maar wel de ervaringen, die men bij het onderwijs opdeed, uitwisselde, ook ten aanzien van wat in scholen, die ongeveer onder dezelfde omstandigheden verkeerden, kan worden bereikt.

Een groote hinderpaal voor den geregelden gang van het onderwijs, voor het afwerken van het leerplan, zijn de ,,achterblijvers''. En toch heeft menig hoofd der school er zelf schuld aan, dat er zooveel van dit genus in de klassen voorkomen. vrees voor de ouders, die wel weten, dat zitten blijven als regel met zich meebrengt, dat de leerlingen een jaar langer op school moeten blijven, vrees voor het verlies van leerlingen, is oorzaak, dat men er aan het eind van den cursus overplaatst, die moesten blijven zitten.

Zonder nog te behooren tot de achterlijken, zijn er toch tal van kinderen, voor wie het niet wel mogelijk is, de geheele school te doorloopen zonder een of meer klassen te doubleeren en toch rapporteert een der inspecteurs van een zijner scholen: ,,zitten blijven komt niet voor''. In de maandrapporten wordt melding gemaakt van leerlingen van het zesde en zevende leerjaar, die eigenlijk in het vierde thuis hoorden, van leerlingen in het derde en vierde leerjaar, die ,,ver beneden de maat'' waren.

Allerlei overwegingen leiden er toe, dat zooveel mogelijk leerlingen worden meegetrokken, waardoor het peil van de school als geheel naar beneden gaat. Ook vrees voor overplaatsing naar een andere school speelt hier wel een rol. Op één enkele plaats in mijn inspectie bleek mij, dat aan de openbare school leerlingen van een bijzondere waren aangenomen met de belofte, dat zij daar in de klasse zouden worden geplaatst, waarheen ze op de bijzondere lagere school niet waren overgegaan. Bij onderzoek bleek duidelijk, dat hier oneerlijke concurrentie in het spel was. Herhaling van het feit, zal niet meer plaats hebben.'' (Inspecteur-Nijkerk.)

Als pendant van dit feit van ,,oneerlijke concurrentie'' vermeld ik hier, hetgeen de inspecteur-Deventer ten dezen vermeldt: ,,Op het platteland ziet men vaak, dat een leerling, welke op de openbare school niet bevorderd was, overgaat naar een bijzondere school en daar in een hoogere klas plaats neemt.''

Niet altijd is oudervrees de oorzaak der ongemotiveerde overplaatsing.

,,Ongemotiveerde bevordering naar een volgende klasse was een inhaerent en overal en telkens voorkomend euvel van de

boven reeds genoemde en meer dreigende overbevolking. Onderzoekt men een hoogere klasse, in welken vorm dan ook en blijkt er meer te laken dan te prijzen, dan is een van de stellig en vast gegeven replicken de drang tot overplaatsing als gevolg van de overbevolking, een vervoer, dat gewoonlijk moet aanvaard worden." (Inspecteur-Almelo.)

Ook in andere inspecties maakt men als oorzaak van deze overplaatsing melding van gebrek aan ruimte, ook al doordat het aantal onderwijzers, als gevolg van de toepassing der Wijzigingswet van 20 Juni 1924 verminderde, zoodat het aantal kinderen, dat in een lokaal ,,geborgen" moest worden, grooter werd. ,,Meermalen is het voorgekomen, dat kinderen verhoogd werden om plaats te maken voor hen, die uit een lagere afdeeling kwamen, een verhooging, die noodig werd door plaatsgebrek. De ongunstige toestand komt nu te vervallen, maar het kwaad bestaat toch. De schuld ligt bij de ouders en bij de onderwijzers." (Inspecteur-Zutphen.)

Om opeenhooping van kinderen in één lokaal te voorkomen, moest vaak worden overgegaan tot splitsing van klassen, hetgeen ook al niet heeft medegewerkt tot den bloei van het onderwijs. De nadeelige invloed van deze splitsing teekent zich vaak scherp af, als de deelen later weer bij elkaar komen en dan soms blijken ver in kennis en ontwikkeling uiteen te loopen.

Het grootste nadeel, door de wet van 30 Juni 1924 aan vele scholen toegebracht, ligt, naar het oordeel van den inspecteur-Ommen, niet zoozeer in de vergrooting van het aantal leerlingen per leerkracht, maar in de groote moeilijkheden op niet volledige scholen bij de verdeeling der leerlingen over een lokaal minder, hetgeen hier klassen van 50 of meer, daar splitsing van 1, 2, soms 3 leerjaren tot gevolg had.

Soms trachtte men door samenvoeging der klassedeelen bij het mondeling onderwijs de eenheid nog zooveel mogelijk te behouden, maar aanbevelenswaardig lijkt het genoemden inspecteur niet. Hij betwijfelt zeer — en ik met hem — of het voordeel, door zulk een tijdelijke combinatie verkregen, wel opweegt tegen de onrust van het heen en weer dirigeeren der leerlingen, afgezien nog van het ongewenschte tijdelijk overvullen van een lokaal.

De inspecteur-Zutphen ziet in splitsing van klassen in het algemeen geen belemmering van den bloei van het onderwijs, mits deze niet te ver gaat. ,,Op 5-mansscholen", zegt hij, ,,kan het gemakkelijk voorkomen, dat klasse III en ½-IV, ½-IV en V worden gecombineerd. Klasse IV is dan gesplitst bij voorkeur in meisjes en jongens, ten einde geen moeilijkheden met het handwerkonderwijs te verkrijgen. Voor de beide onderwijzers zijn er geen bezwaren, daar deze nu gewoon 2 leerjaren in één lokaal hebben, zoodat op regelmatige wijze les wordt gegeven."

Hij acht het echter noodig, dat de beide leerkrachten goed voeling met elkaar houden en eenzelfde methode volgen en — had hij er bij kunnen voegen — de onderwijzers in ijver, toewijding, bekwaamheid en geschiktheid niet te zeer van elkaar verschillen.

Nu komt er echter naar mijn en anderer ervaring van dat voeling houden niet al te veel terecht; worden in scholen, waar de leiding niet al te sterk is en het personeel gaarne zijn eigen weg gaat, soms nog wel eens, hoe vreemd het klinke, verschillende methodes gevolgd voor de onderscheidene vakken en — bestaat er nog al eens een aanmerkelijk verschil in den ijver, de toewijding en de geschiktheid van hen, aan wie elk deel der gesplitste klasse is toevertrouwd.

De Inspecteur-Zwolle heeft blijkbaar minder gunstige ervaringen met deze gesplitste klassen. ,,Menige school met 6 leerkrachten", zoo zegt hij, ,,ging bij het 48-stelsel terug tot 5. Onderwijl werd het zevende leerjaar verplicht en de verdeeling der klassen over de verschillende lokalen echter schier een wanhopig werk voor het hoofd der school. Ook aan kleinere en grootere scholen gaf het moeite. Maar scholen met plm. 235 leerlingen hadden wel de grootste misère. Gelukkig wordt in 1929 de regeling beter en zal splitsing niet zooveel meer voorkomen. Het kwaad door bedoelde bezuinigingsmaatregel (wijziging art. 28) aangericht, zal zich nog lang laten gevoelen, want een gesplitste klasse is slechts met veel moeite weer tot een eenheid te maken."

Gelukkig is verbetering in zicht, maar in 1929 zullen een deel onzer scholen er nog niet van profiteeren.

,,Het 48-leerlingenstelsel heeft aan vele scholen met 4 of 5 leerkrachten genoodzaakt tot splitsing van klassen, doordat de leerjaren te groot waren voor combinatie in één lokaal. Daardoor wordt de aandacht van het personeel nog meer gedeeld, terwijl niet zelden de eenheid van een klas te loor gaat; inzonderheid, wanneer meerdere klassen gesplitst moeten worden. Toch is zulks in meerdere scholen het geval. Het ergst vond ik dat in een tweetal vijfmansscholen te Nunspeet en Doornspijk. Daar waren de klassen 2, 3, 4 en 5 gesplist. Te Nijkerk vond ik een deel van de vierde klas bij klas 2, een ander deel bij klas 5. Het is te voorzien, dat bij herstel van de cijfers der technische voorziening deze nadeelige splitsingen grootendeels kunnen worden voorkomen. Voor 1929 echter, bij berekening van het aantal leerkrachten naar het aantal leerlingen over 1928, terwijl aan veel scholen, door de doorvoering van het 7de leerjaar, het aantal leerlingen bij den aanvang van den nieuwen cursus in 1929 aanmerkelijk zal stijgen, zal voor een betrekkelijk groot aantal scholen de toestand nog wel ongunstig blijven, tenzij een mild gebruik wordt gemaakt van art. 56, tweede lid."

Veel en velerlei zijn weer de klachten over ,,het handwerkonderwijs onder schooltijd". De inspecteur-Almelo zegt het volgende: ,,Het vak nuttige handwerken onder den gewonen schooltijd is van het gesprek bij en na schoolbezoek de schering en inslag, zonder dat ik er mijnerzijds over begin. En het is werkelijk een bijna elken dag voorkomend droevig verschijnsel, dat tegen half elf, elf uur de helft eener klasse verdwijnt voor een vakonderwijs, terwijl zonder eenige uitzondering het achterblijvend deel der klasse dit overschietend jongensuurtje niet voor vol werkuur aanziet; de onderwijzer noch zijn leerlingen werken dan intens, het is half werk, het wordt een vullen van den schooltijd. En op de kleinere plattelandsscholen acht ik het een tering aan den bloei van het onderwijs; telkens kost het aan de aanvangsklasse(n) een uur onderwijs per dag en aan de hoogere klassen 2 of 3 uur per week en dat juist op die schooltjes waar vol-stoom zoo broodnoodig was. Hoe eer hoe beter ware weer het vak *k* buiten de gewone schooluren te brengen en desnoods apart te bezoldigen."

Slechts twee inspecteurs achten de bezwaren tegen deze regeling niet bijzonder groot.

Als andere omstandigheden, die den bloei van het onderwijs belemmeren, zouden genoemd kunnen worden een onvoldoende herhaling, het te weinig gebruik maken van de kostelijke gave, aan den kinderleeftijd eigen om gemakkelijk te kunnen memoriseeren, het gebrek aan leiding in menige school, het gebrek aan samenwerking tusschen school en huis, eensdeels het gevolg van de weinige belangstelling van een deel der ouders voor de inrichting, waar hun kinderen onderwijs ontvangen, anderdeels van de geringe behoefte van sommige onderwijzers aan contact met de ouders, e. a., maar de hiervoor meer in het bijzonder omschrevene zijn voldoende om te doen zien, hoe ook wel de wettelijke maatregelen, die indertijd als gevolg der noodzakelijkheid tot bezuiniging genomen moesten worden, schade aan het onderwijs hebben gedaan, maar dat wij er, nu er verlichting van den wettelijken druk is gekomen, toch nog niet zijn; dat in menige school betere resultaten zouden gezien worden, indien men zich kon losmaken van de sleur, van aanpakken wist, zich meer erkenschap gaf van wat bereikt kan en dan ook moet worden, meer contact zocht met de ouders, maar ook zijn zelfstandigheid tegenover hen wist te bewaren en neen durfde zeggen, wanneer ze van den onderwijzer vragen, hetgeen hij weet, dat het niet in het belang hunner kinderen en schadelijk voor de school in haar geheel is.

Het weer in werking treden van de ,,Technische" zal gelukkig de misère van de 48-schaal kunnen doen vergeten, milde toepassing van art. 56, 4de lid, die de wachtgelders-regeling dragelijk maakt; men doet goed te vragen een andere regeling van het onderwijs in de nuttige handwerken, maar de verbetering van de school moet van binnen uit komen. Het is, zooals de inspecteur-Zwolle zegt, na er op gewezen te hebben, dat wetswijziging niet voldoende is: ,,Ook van de zijde der onderwijzers moet tegen alle kleine vossen, die de wijngaard bederven, te velde getrokken worden. De sleur moet gebannen. Studie van de paedagogische en methodologische vraagstukken is daartoe noodig. Voorbereiding voor elken schooltijd is meer dan noodig, tot zelfs voor de lagere klassen. En dan den tijd uitkoopen. Met elke vijf minuten moet gewoekerd worden. En dat kan bij deze voorbereiding, en een rationeele verdeeling der leerstof met een natuurlijke opeenvolging der eenheden en voldoende herhaling. De leerlingen, die tegelijk hetzelfde onderwijs ontvangen, moeten werkelijk een klasse zijn, ze moeten een eenheid vormen. Maar ook de onderwijzers moeten weten

en beseffen, dat zal het onderwijs en de opvoeding slagen, ook zij een aaneengesloten corps moeten zijn. Daartoe moeten ze belang stellen en kennis nemen van elkanders werk. Ook de ouders kunnen het werk van de school steunen op velerlei wijze. Allen kunnen het doen door te bevorderen een goede verstandhouding tusschen den leermeester en zijn discipel. Ook het gezag in de school moet hoog gehouden worden en niet alleen dat van den onderwijzer, maar ook door den onderwijzer.

In de inspectie Zwolle zijn bijna alle oude en ongeschikte gebouwen en lokalen verdwenen. Ook de leer- en hulpmiddelen zijn over het geheel zeer goed en in voldoend aantal aanwezig, zoodat het welslagen van het onderwijs nagenoeg geheel afhankelijk is van de personen, die er bij betrokken zijn. En heb ik zoowel bij het openbaar als bij het bijzonder onderwijs weinig te klagen, ik hoop, dat de ijverigen de meer tragen tot jaloerschheid verwekken met hun resultaten. Maar ook zonder dat, het Nederlandsche volk mag veel van zijn schoolwezen hopen, neen verwachten en hebben onze onderwijzers dat niet geheel in hun hand, *zij* zijn het inzonderheid, die in dezen voor teleurstelling en beschaming ons kunnen vrijwaren. Dat zij steeds bedenken: Concordia res parvae crescunt."

Zeker, een inrichting van het schooltoezicht, ,,waarbij een meer intensief toezicht mogelijk zou zijn, zou ongetwijfeld de school ten goede komen, maar de verbetering begint met de verheffing van den onderwijzersstand als voornaamste maatregel." (Inspecteur-Almelo).

,,Noodig is voorts een goed bezoldigd onderwijzerscorps, dat zich met volle toewijding aan de school geeft en daarin levensbevrediging vindt. Vooral in kleinere plaatsen zij de onderwijzer mee de stuwende kracht om het cultuurleven op hooger plan te brengen; dat werkt verrijkend zoowel op hemzelf als op de omgeving. Als eerste resultaat mag hij dan steeds boeken de groote belangstelling der ouders in zijn werk en dat is voor het onderwijs aan zijn school van onschatbare waarde. Wanneer de onderwijzer begint zich te ,,geven" dan bereikt hij vaak meer, dan hij zich ooit had voorgesteld. Wel zal een blijmoedig optimisme, naast een heerlijk idealisme steeds weer noodig zijn, omdat de teleurstellingen niet uitblijven, maar een hartelijke samenwerking tusschen school en huis doet steeds het onderwijs bloeien." (Inspecteur-Nijkerk.)

Een goed bezoldigd onderwijzerscorps, dat zich aan zijn arbeid in de school geeft, er met volle kracht werkt, is allereerst noodig.

Ik geef in dit verband hier gaarne een plaats aan hetgeen de inspecteur-Teil in dezen zegt: ,,Een der maatregelen, waarvan verbetering verwacht kan worden, is thans verzekerd: een gunstiger leerlingenschaal. Voor vele kleine scholen is dit een uitkomst.

Wanneer, zooals voorkwam, een school 90 leerlingen telde, de onderwijzeres ongeveer 50 kinderen, over drie leerjaren verdeeld te onderwijzen had, is dit te veel.

Indien echter in de toekomst alle leerkrachten een zelfde energie aan den dag leggen als in zulke gevallen voorkwam, kan inderdaad verbetering tegemoet gezien worden. Daartoe is echter noodig, dat niet alleen op wettelijke maatregelen gebouwd wordt, doch ieder op volle kracht werkt. Naar mij voorkomt, is het in dit verband gewenscht, het gansche schoolleven meer naar binnen te keeren dan thans geschiedt. Ik bedoel hiermede, dat in de school de kracht moet gezocht worden en niet te veel resultaat verwacht van hetgeen telkens ,,van buitenaf" in het schoolleven wordt gebracht.

Hoewel ik er mij van bewust ben, dat iedere vergelijking mank gaat, waag ik het een parallel te trekken tusschen de kinderen van het zesde en zevende leerjaar eener eenvoudige dorpsschool en de leerlingen eener stadsschool, die eenige maanden in het zevende leerjaar zaten.

In het eerste geval was het een genoegen, de kinderen te ondervragen. Slechts een enkele maal bleef iets onbeantwoord. Termen als ,,import" en ,,export" waren bekend, om een voorbeeld te noemen. In het laatste geval wisten de leerlingen hiervan niets, terwijl tal van vragen, in denzelfden geest gesteld, onbeantwoord bleven.

In het eerste geval waren de kinderen correct, beleefd, niet verlegen. Dit behoefden zij niet te zijn, want zij hadden wat geleerd. In het laatste geval trachtten zij telkens door fluisterend voorzeggen — die onaangename gewoonte — elkander uit den nood te redden.

In het eerste geval bleven de leerlingen volkomen ordelijk, ook al verlieten aan het einde van den schooltijd de andere kinderen het gebouw. In het laatste geval bemerkte ik, hoe een onderwijzer, van wien mij nimmer gebleken was, dat hij de orde niet kon handhaven, om twaalf uur niet in staat was, zijn klas een oogenblik in bedwang te houden. Het bleek mij n.l., dat zoo juist het parool gegeven was: ,,vanmiddag (Woensdagmiddag) 2 uur present voor de bioscoop". Wederom, het ontgaat mij geenszins, dat één geval niets zegt, doch wanneer ik de ervaring laat spreken, dan wijst deze er op, dat de leerlingen van verschillende dorpsscholen zich van een gunstige zijde doen kennen. Zij hebben veel minder ,,gezien" dan de leerlingen van stadsscholen. Doch is het een onherstelbaar verlies, wanneer het kind iets later in het leven datgene ziet, wat zelfs niet altijd allereerst des kinds is? Het valt toe te juichen, wanneer veel voor de jeugd wordt gedaan — immers het beste is niet goed genoeg voor haar — doch zij moet niet gedacht worden, als reeds den volwassen leeftijd te hebben bereikt. Laat men er zich ook rekenschap van geven, of alles wat in haar belang geschiedt, overeenkomstig den aard van het kind is. Naar mij voorkomt, wordt de jeugd thans vaak te veel in den levenscirkel der groote menschen betrokken. Voor zoover mijn ervaring reikt, kan ik het niet verwachten van alles, wat door velen in hooge mate wordt aangeprezen, zooals bioscoop (school), radio, schoolreisjes, zanguitvoeringen door kinderen en wat dies meer zij.

Ongetwijfeld staan velen tegenover mij, doch de vraag mag gesteld, of alles wat men in het schoolleven wil betrekken, inderdaad aan het doel beantwoordt. Meent men werkelijk, dat het een der eerste behoeften der schooljeugd is, alles reeds mede te maken, wat het leven biedt? Naar mij voorkomt, kunnen ook behoeften in het kind gewekt en gelegd worden, die aanvankelijk alleen in de verbeelding der propagandisten bestaan. Is het zien van zoo overheerschend gewicht, dat de bioscoop inderdaad bij onderwijs en opvoeding zulke rijpe vruchten afwerpt? Is het hooren van zooveel beteekenis, dat ook de radio in de school haar intrede moet doen? En dat nog wel in dezen tijd, nu velen luide roepen, om de school uit het gareel van zien en hooren los te wikkelen en haar te zetten in het teeken van doen.

Wordt het nut van schoolreizen niet overschat, als men nagaat, dat dorpskinderen in een dag alle bezienswaardigheden eener groote stad moeten afloopen? Kunnen de indrukken verwerkt worden?

Is het voor de ontwikkeling van den zang noodig, dat kinderen reeds uit- en opvoeringen geven? Het is niet van belang ontbloot te weten, op welk fundament deze dingen soms rusten, zooals mij ongedacht kort geleden bleek. Bij een dergelijke gebeurtenis op een dorp was verschil ontstaan over een gereserveerde plaats. Van meer dan een zijde volgden scherpe ingezonden stukken in een ,,veelgelezen" blad. Hieruit kwam ten slotte te voorschijn, dat de laatste uitvoering nu gegeven was. Ik stel mij niet voor, daar ook de leider en de zijnen in den strijd betrokken waren, dat op deze wijze veel veredeling is bereikt.

Op de verschijnselen van dezen tijd lettende, vraag ik mij soms af, of het kind soms aan overmaat van belangstelling lijdt. Zijn de leerlingen van thans, die, naar sommigen meenen, zoo spoedig ,,iets anders" noodig hebben, daardoor meer in kennis, zijn ze gelukkiger? Worden ze iets ouder, dan moeten ze hebben hun eigen vereeniging, hun eigen kerk, straks het eigen tooneel, waarmede thans in het Oosten van Europa door velen gedweept wordt. (Schijnt het soms niet, alsof de jeugd in de ,,gelederen" moet komen?). Thans houdt men lezingen over ,,de Opstandige jeugd" waardoor het probleem naar buiten gesteld wordt en een gedeelte van die jeugd niet zal nalaten zijn conclusies te trekken. Zoo wordt het kind meer en meer de gedachte bijgebracht, dat het inderdaad in een uitzonderingspositie staat. Het wordt getrokken uit de sfeer, waarin het naar zijn aard behoort, het gezin, en gebracht onder invloed nu van dezen, dan weer van anderen en zoo telkens verschillende richtingen uitgedreven.

Ongetwijfeld schiet ook het gezin hierin in onzen tijd vaak tekort. Maar — en nu nader ik weer het terrein van de school — is een jeugd, die gezet wordt tot stoeren arbeid, zoo veel ongelukkiger, dan vele kinderen van thans, die mede moeten doen aan alles?

Sommigen schijnen te meenen, ouders en onderwijzers, dat de jeugd telkens iets nieuws moet hebben om bevredigd te zijn.

Anderen meenen, dat zij reeds onder de levensproblemen gebukt gaat. Noch het een, noch het ander acht ik juist. De normale jeugd eischt een krachtige leiding: ,,liefde, die niet week, kracht die niet hard wordt''.

In dit verband is tevens — en te recht — de vraag gesteld, of de jeugd van thans wel zoo zelfstandig is als men het tegenwoordig vaak denkt. Ik geloof het niet. Immers de jeugd voelt zich gelukkig met iemand, die ze niet alleen raadt, helpt, begrijpt, maar ook beveelt, zonder tegenspraak te dulden, als ze maar in dit alles redelijkheid en welwillendheid bespeurt.

De jeugd voelt zich inderdaad niet zoo gelukkig als zij altijd weer met veel omzichtigheid wordt te gemoet getreden. Voor een oogenblik kan zoo iets behagen. Maar evenals gemakkelijkheid op den duur niet gelukkig, eer ontstemd en eenzaam maakt, zoo schenkt instinctmatig een gezonde jeugd ook aan strenge ouders en onderwijzers de voorkeur, voor zoover de gestrengheid slechts uit begrip en liefde geboren is.''

Daarom meen ik, dat en in het gezin en in de school meer van deze beginselen moest worden uitgegeven. De school zou dan als opvoedingsinstituut meer aan haar doel beantwoorden. Aan het bijbrengen van kennis zou dit geen schade doen, eerder zou ook deze zijde der zaak er door gediend worden. Kennis en karakter, wel onderscheiden, kunnen en moeten deze in de school veel gescheiden worden? Wil men echter in het belang van beide werkzaam zijn, dan diene men rekening te houden met hetgeen een opvoedkundige heeft gezegd. Ten opzichte van de karaktervorming verklaart hij, dat een van de voornaamste dingen, die de school aan haar leerlingen kan medegeven, het vermogen is om vol te houden, ook als het werk onaangenaam is geworden. Het is overdreven, dat alles interessant gemaakt moet worden voor den leerling. En vooral voor degenen, die zich later aan wetenschappelijken arbeid zullen zetten, is het leeren volhouden, ook onder onaangename omstandigheden, uiterst gewenscht.''

Ik zou er bij willen voegen, dat dit ook zoo is ten opzichte van hen, voor wie de gewone lagere school is ,,de'' school. Ongetwijfeld kunnen zij, die van genialen aanleg zijn, de wereld vooruitbrengen; doch zijn er dit velen of zijn het er weinigen? In het leven slagen zij het best, die geleerd hebben vol te houden en door hun slagen brengen zij op hun manier de wereld vooruit. Wordt steeds van te voren iedere weg gebaand, dan vormt zich een geslacht, dat onbekwaam is zelf beslissingen te nemen.

In onzen tijd ziet men twee hoofdstroomingen in de opvoedkunde meer en meer naar voren komen: of men maakt het den leerlingen al te gemakkelijk en te interessant, of de leerlingen genieten vrijheid zich zelf op te voeden en te onderwijzen.

Waar dit zoo is, wordt alles verwijderd, wat niet terstond aanlokkelijk is en dit zal van minder goeden invloed blijken voor de opgroeiende jeugd. Zij toch moet leeren ook het minder aangename met ernst te volbrengen.

Hier ligt een schoone taak voor de school: tegen de aangeduide stroomingen zich te keeren. Het zal der jeugd in karaktervorming ten goede komen. Mocht zij op intellectueel gebied, naar den schijn vooral, het minder ver brengen, hoewel ik dit niet geloof, dan zou de schade niet groot zijn. In de breedheid van kennis, vaak door kunst- en vliegwerk verkregen, ligt het niet. Het gaat meer om wat inderdaad eigendom van den leerling werd, soms onder moeizamen omstandigheden verworven.

Daartoe is echter noodig, wat ik noemde, het geheel meer naar binnen keeren. Want niet verwacht kan het worden van uiterlijken middelen — deze kunnen alleen *dienen* —, maar van den stoeren, dagelijkschen arbeid van hem, die door zijn geheele persoonlijkheid inderdaad een opvoeder, een onderwijzer is.''

### B. *Statistisch overzicht.*

Huisonderwijs genoten in totaal 86 kinderen, waarvan voor 2 ontvangen werd een ondersteuning, als bedoeld in art. 13 der Lager-onderwijswet 1920.

Als een gevolg van het tijdelijk vervallen van de verplichte vaccinatie voor toelating tot de school is het aantal leerlingen, dat huisonderwijs ontvangt, in de inspectie Nijkerk met de helft verminderd; op 31 December 1928 bedroeg het nog 30. Het is jammer, dat, naast de andere werkzaamheden, het schoolbezoek zooveel van den tijd der inspecteurs eischt, dat ze moeilijk aan de contrôle van het huisonderwijs de zorg kunnen besteden, die het eischt. Het gevaar dreigt, dat van het huisonderwijs misbruik zal worden gemaakt door er gebruik van te maken ter ontduiking van de verplichting tot het volgen van het zevende leerjaar aan de school. Zoo werd onder de gemeente Hoevelaken door een tweetal personen de toevlucht genomen tot huisonderwijs voor een hunner kinderen, dat nog leerplichtig was gebleven. Ze geven zelf dat onderwijs, hoewel ze nauwlijks lezen, schrijven en rekenen kunnen. Vertrouwd mag worden, dat de inspecteur den tijd voor de contrôle van dit ,,huisonderwijs'' zal vinden.

De 2 kinderen, voor welker huisonderwijs wordt verleend de steun, bedoeld in art. 13 der Lager-onderwijswet 1920, wonen op Schokland. De onderwijzeres ontvangt vrij kost en inwoning van den lichtwachter en een salaris van f 600 van de gemeente Kampen. Eén der 2 leerlingen is nu leerplichtvrij. Misschien wordt in 1929 op andere wijze voorzien in het onderwijs van den overblijvenden leerplichtigen Schokker.

### C. *Over den omvang van het onderwijs in het algemeen.*

Naar officieele opgave hebben thans 536 openbare en 689 bijzondere scholen 7, 38 openbare en 27 bijzondere 6 of minder leerjaren, maar in werkelijkheid is, evenals vorige jaren, het aantal der laatste veel grooter, nu art. 3, 2de lid, der Lageronderwijswet 1920, wordt geïnterpreteerd in dien zin, dat aan den eisch, dat elke school ten minste 7 leerjaren moet tellen, voldaan is, wanneer het leerplan maar op 7 leerjaren is ingericht.

Tot welk een willekeur dit aanleiding moet geven is door mij breedvoerig in het verslag over 1927 uiteengezet. In de verwachting, dat door een meer rationeele interpretatie van art. 3, 2de lid, aan den toestand, als daar geschetst, een eind zou kunnen worden gemaakt, zijn velen met mij teleur gesteld. De inspecteur-Nijkerk rapporteert:

,,De inspectie Nijkerk telt slechts 1 school voor gewoon lager onderwijs, die minder dan 7 leerjaren telt. Deze school sluit echter onmiddellijk aan een u.l.o.-school, zoodat regelmatig alle leerlingen overgaan naar de kopsschool. Deze school (bijzondere lagere school, hoofd de heer Veerman, te Ermelo) heeft op papier 6 leerjaren, maar inderdaad zijn er slechts leerlingen voor het 5de en 6de leerjaar. Aan den ingang van een nieuw cursusjaar is het aantal leerlingen in klas 5 ook zeer klein. Dat groeit in den loop van den cursus aan, zoodat het 6de leerjaar een normale klas kan worden genoemd.

Als gevolg van de invoering van het verplichte 7de leerjaar onderging het leerplan van vele scholen wijziging en aanvulling.

Vrijstelling voor vak *j*, voorwaardelijk of onvoorwaardelijk, werd verleend:

*Inspectie Almelo.* Voor de scholen in de gemeente Stad-Delden, Ambt-Delden, Tubbergen, Borne, Diepenheim, Goor telkens onder voorwaarde, dat vak *j* der wet 1878 wordt gegeven tot 1 Januari 1929.

*Inspectie Apeldoorn.* Voor de scholen in de gemeenten Brummen, Epe, Hattem, Heerde en Vaassen tot 1 Januari 1929.

*Inspectie Arnhem.* Voor de school in de gemeente Rozendaal en voor de scholen te Rheden, Ellecom, Laag-Soeren, Spankeren en de Steeg in de gemeente Rheden en voor die te Randwijk in de gemeente Heteren tot 1 Juni 1929.

*Inspectie Deventer.* Voor de scholen te Bathmen en Loo (gemeente Bathmen), Heino (Heino), Marle en Daarlerveen (Hellendoorn), Olst, Welsum, Wezepe, Hengvorden (Olst), Raalte en Broekland (Raalte), Rijssen (Rijssen), Wijhe, Herxen en Wachterholt (Wijhe) tot 1 Januari 1929, behoudens voor die te Heino tot 1 Juli 1929 en voor die te Marle en Marlerveen tot 1 Januari 1930.

*Inspectie Doetinchem.* Voor de scholen te Lintel, Bredevoort, IJzerlo tot 1 Januari 1930, voor die te Aalten (Aalten) tot 1 Januari 1929, Giesbeek tot 1 Januari 1930, te Angerlo tot 1 April 1929 (Angerlo), 's Heerenberg, Zeddam en Wijnbergen (Bergh) tot 1 Januari 1929, Nieuwdijk en Didam (Didam) tot

1 Januari 1930; Dinxperlo (Dinxperlo) tot 1 Januari 1929; Stadsheide (Doetinchem) tot 1 Januari 1930, school I, school II te Stad-Doetinchem, Langerak, IJzevoorde en Gaanderen (Doetinchem) tot 1 Januari 1929, Gendringen, Etten, Ulft en Megchelen (Gendringen), Laag-Keppel, Hoog-Keppel, Hummelo en Drempt (Hummelo en Keppel) tot 1 Januari 1929, Wehl (Wehl) tot 1 Januari 1929, Varsseveld, Terborg, Sinderen, Silvolde, Heelweg en Westendorp (Wisch) tot 1 Januari 1929, Zelhem en Velserwijk (Zelhem) tot 1 Januari 1929.

De openbare scholen in de gemeente Doesburg, Herwen en Aerdt en Zevelaar onderwijzen niet het nieuwe vak *j*. Een verzoek om ontheffing schijnt niet gedaan te zijn. Aan Gedeputeerde Staten is een en ander bericht.

De gemeenten Hummelo en Keppel en Wisch hebben, naar mededeeling van den inspecteur-Doetinchem, de invoering van het nieuwe vak krachtig ter hand genomen, zoodat het met ingang van 1 April 1929 op al de scholen in deze gemeenten zal worden onderwezen.

*Inspectie Enschede.* Voor de openbare lagere scholen in de gemeenten Haaksbergen, Losser, Denekamp en Weerselo tot 1 Januari 1929.

*Inspectie Ommen.* Voor de openbare lagere scholen te Dedemsvaart, Sluis 6, Oosterhuis, Stegerensallee (Avereest), Zuideinde en Noordeinde (Giethoorn), Gramsbergen en Holthone (Gramsbergen), den Ham, Vroomshoop, Geerdijk (den Ham), Lutten, Slagharen, Radewijk, Baalder (Ambt-Hardenberg), Hardenberg (Hardenberg), den Hulst, Ruiterveen (Nieuwleusen), Passloo, Ossenzijl (Oldemarkt), Nieuwebrug, Beerze, Vardenerveld, Arriërveld (Ommen), Staphorst, Hesselingen (Staphorst), Kerkbuurt, Kallenkote, Onne, Zuidveen (Steenwijkerwold), 't Haagje (Wanneperveen).

Voor deze scholen werd de ontheffing opnieuw verleend voor het jaar 1929 ten behoeve der scholen: Zuideinde, Noordeinde, Gramsbergen, den Ham, Vroomshoop-Geerdijk, Lutten, Hesselingen, Kerkbuurt, Kallenkote en Zuidveen.

*Inspectie Nijkerk.* Voor de scholen in de gemeenten Barneveld, Ede, Ermelo, Hoevelaken, Oldebroek en Scherpenzeel, alle tot 1 Januari 1929, behalve Barneveld, waarvoor de ontheffing werd verleend tot 1 Januari 1930.

*Inspectie Nijmegen.* Voor de scholen in de gemeenten Batenburg (Batenburg), Doornenburg (Bemmel), Beuningen (Beuningen), Puiflijk (Druten), Berg en Dal (Groesbeek), Leesth (Ubbergen), Wijchen (Wijchen) tot 1 Januari 1930, Winssen (Ewijk), Gendt (Gendt), Nederasselt (Overasselt), Slijk-Ewijk (Valburg) tot 1 Januari 1931.

*Inspectie Tiel.* Voor de scholen in de gemeenten Ammerzoden, Appeltern, Beesd, Beusichem, Brakel, Buren, Buurmalsen, Deil, Dodewaard, Dreumel, Echteld, Est en Opijnen, Gameren, Geldermalsen, Haaften, Heerewaarden, Herwijnen, Hurwenen, Lienden, Maurik, Nederhemert, Ouhemert, Poederoijen, Rossum, Tiel, Varik, Vuren, Waardenburg, Wadenoijen, Wamel, Zaltbommel, Zoelen en Zuilichem tot 1 Januari 1929 en Driel en Kesteren, voor zoover betreft de openbare lagere school te Kesteren (dorp) tot 1 Januari 1929 en die te Opheusden tot 1 Januari 1930.

*Inspectie Zutphen.* Voor de scholen in de gemeenten Borculo, Eibergen, Gorssel, Hengelo, Laren, Lichtenvoorde, Neede, Ruurlo, Vorden en Winterswijk, alle tot 1 Januari 1929.

*Inspectie Zwolle.* Voor de scholen in de gemeenten Blokzijl, Dalfsen, Kuinre, Zalk, IJsselmuiden, Grafhorst en Wilsum.

Bedroeg het aantal scholen, waarop handenarbeid werd onderwezen op 31 December 1927, 21 openbare en 17 bijzondere, aan het eind van 1928 bedroegen deze aantallen resp. 22 en 24, een kleine vooruitgang dus voor dit vak, waarvan de inspecteur-Apeldoorn zegt: ,,Het beoefenen hiervan schenkt aan de leerlingen een heilzame afleiding, het is een rustige goede bezigheid; de oefening van hand en oog bevordert de handigheid en vaardigheid ook bij de andere vakken; zooals ik reeds meermalen opmerkte, leeren ze o.a. oppervlakken vlugger berekenen.''

Er blijkt voor dit vak meer belangstelling te komen. De Vereeniging ter bevordering van den Handenarbeid in Nederland doet uitnemend werk met op verschillende plaatsen cursussen voor de beoefening van den handenarbeid in te richten. Ze worden goed bezocht en geven goede resultaten.

Het onderwijs op de u.l.o.-scholen onderging weinig of geen verandering. Er is nogal eenige verscheidenheid in de vakken, die onderwezen worden. Van de u.l.o.-scholen in zijn inspectie zegt de inspecteur-Zwolle: ,,In deze inspectie zijn 10 scholen voor u.l.o., voor de eene helft met 3 en de andere helft met 4 leerjaren. De R.-K. u.l.o.-school voor jongens te Zwolle onderwijst ook *o* en *p*, evenals de hervormde en de beide openbare aldaar. De gereformeerde u.l.o.-school te Zwolle onderwijst de vakken *a*—*o*, *q* en *u*, evenzoo de openbare u.l.o.-school te Kampen. De Christelijke u.l.o.-school te Kampen heeft in het leerplan de vakken *a*—*q* en *u* en de Gereformeerde dito te Zwartsluis *a*—*o* en *q*. Deze laatste heeft met haar klein aantal leerlingen te worstelen om haar bestaan. De vereeniging begrijpt het groote nut van de instelling en heeft een onderwijzer voor eigen rekening aangesteld. Dit is een heele onderneming nu zij zich ook groote financieele offers getroost en veel moeite geeft voor de schippersschool. Het is alles te zamen een blijk, dat men voor het onderwijs voelt. Ook de openbare u.l.o.-school te Stad-Vollenhove heeft een even zwaren strijd. Het aantal leerlingen daalde per 31 December 1928 op 17. Ook voor de u.l.o.-scholen breekt in 1929 een betere tijd aan. Voor de gemeenten langs de lijn Zwolle—Blokzijl zal het te bejammeren zijn als de eenige bijzondere en de eenige openbare u.l.o.-school zou moeten verdwijnen.''

Zoo kan het ten aanzien van een enkele kleine u.l.o.-school zijn, maar over het geheel zijn er te veel van deze miniatuurscholen. De inspecteur-Zutphen geeft als zijn oordeel over het uitgebreid lager onderwijs, dat in zijn inspectie te veel u.l.o.-scholen zijn. Hij schrijft dienaangaande: ,,Het aantal u.l.o.-scholen is te groot. Voor het openbaar onderwijs is de u.l.o.-school te Borculo overbodig; de u.l.o.-school te Neede zou best kunnen voorzien in de behoefte aan onderwijsgelegenheid voor de gemeenten Ruurlo, Borculo, Neede en Eibergen. In Groenlo en in Lichtenvoorde, de plaatsen gelegen op c.a. 8 km van elkaar, is een R.-K. u.l.o.-school; één school zou voor deze streek zeker ruim voldoende zijn. Ook de Protestantsche u.l.o.-school te Winterswijk heeft geen reden van bestaan (totaal aantal leerlingen 28).''

Aanvaarden we als eisch de rechtsgelijkheid tusschen openbaar en bijzonder onderwijs, ook de splitsing van dit deel van het lager onderwijs, des te meer dient er gestreefd te worden naar centralisatie er van ,,in eigen kring''.

De gewone vakken, bij het vervolgonderwijs onderwezen, zijn lezen, rekenen, Nederlandsche taal, vaderl. geschiedenis (Staatsregeling), aardrijkskunde, natuurkennis en nuttige handwerken voor meisjes.

Het vervolgonderwijs beteekent echter weinig meer. Zoo heeft b.v. de inspectie-Zwolle nog maar één cursus, die aan de R.-K. school te Dalfsen, welke nog bezocht werd door 24 leerlingen.

### D. *Resultaten van het onderwijs in het algemeen.*

De inspecteur van Enschede begint het deel van zijn verslag over ,,de resultaten van het lager onderwijs in het algemeen'' als volgt: ,,Het is wel zeer moeilijk van jaar tot jaar ook hieromtrent nieuwe gezichtspunten te openen.''

Hij heeft volkomen gelijk. Het tijdvak van een jaar is te kort om niet in herhaling te vallen, wanneer men aan het eind van elke 12 maanden verslag moet uitbrengen over de resultaten van *alle* vakken.

Geeft de leiddraad voor het jaarverslag ook al aan, dat men die resultaten zal behandelen in 3 groepen: *a* van lezen, schrijven en rekenen; *b* van de andere verplichte vakken en *c* van het onderwijs in de facultatieve vakken, dus over alle vakken, genoemd in art. 2 der Lager-onderwijswet 1920, de pratische uitvoering hiervan kan geen andere zijn, dan dat aan één of twee vakken in het bijzonder aandacht wordt geschonken, zoodat geregeld elk een beurt krijgt b.v. om de 5 jaar, voor een grondig onderzoek. De resultaten daarvan dienen in een uitvoerig verslag te worden vastgelegd, terwijl over de andere niet anders geschreven wordt, dan wanneer men er werkelijk iets nieuws over te zeggen heeft, dat niet onvermeld mag worden gelaten.

Over 1928 was echter geen bepaald vak van onderzoek aangewezen met het gevolg, dat de meeste inspecteurs alle de revue laten passeeren, maar daarbij natuurlijk, wanneer zij het hebben over die, welke ze in de laatste jaren ook behandelden, moeilijk anders kunnen dan kortelijk herhalen, wat ze reeds eerder heb-

ben gerapporteerd, terwijl ze over de andere niet anders dan eenige min of meer belangrijke opmerkingen maken.

Ik meen goed te doen met in dit verslag ook wel eenige mededeelingen te doen over al de verschillende vakken, maar in het bijzonder de aandacht te vragen voor het vak Nederlandsche taal, waarover de inspecteurs in hun verslag over 1927 uitvoerige mededeelingen deden, naar welke zij thans konden verwijzen of dat zij konden aanvullen met hun ervaringen in 1928.

*Lezen.* Met het voortgezet leesonderwijs gaat het naar de meening van den inspecteur-Arnhem niet den goeden kant uit. Hij licht dit aldus toe: ,,De zg. doorrenboekjes zijn een groot gevaar voor het leesonderwijs gebleken. Op 70 scholen gaf ik aan leerlingen der middelklassen een leesbeurt uit lesjes, die ze reeds hadden gelezen, zoodat ik mocht verwachten, dat de lesjes behoorlijk zouden worden gelezen. Mijn verwachting is zeer teleurgesteld. Technisch is het veelal wel in orde, doch de leestoon en daarop komt het toch vooral aan, is verre van goed. De leerlingen geven blijk het gelezene niet voldoende te begrijpen, terwijl de inhoud vaak zeer simpel is. Het wil mij voorkomen, dat de leesstof niet deugt. Men leest blijkbaar maar voort, altijd maar door. Hiermee is men echter niet klaar. De leerlingen moeten begrijpen wat ze lezen, en dat juist ontbreekt. Ik zoek de schuld bij de leesboekjes. Ze zijn te eenvoudig van vorm en inhoud, ze werken niet op gemoed en verbeeelding. Ze geven te weinig stof tot nadenken, zoodat daardoor de vluchtigheid in de hand wordt gewerkt, een fout, die zich bij andere vakken wreekt. Een mensch, die niet geleerd heeft met verstand te lezen, is voor verdere ontwikkeling, die hij uit boeken moet halen, ongeschikt."

Het is merkwaardig, dat bijna alle inspecteurs tot hetzelfde resultaat komen: in de eerste leerjaren is een snelle voortuitgang te constateeren, maar in de hoogere van niet weinige scholen laten zoowel het technisch als het verstandelijk lezen te wenschen over.

Ook de inspecteur-Deventer heeft opgemerkt, dat in de hoogere klassen te eenvoudige boekjes worden gebruikt, ,,die geen aanleiding geven tot algemeene ontwikkeling van het kind of waarin geen mooie gedachten tot uiting komen".

In 1928 wijdde de inspecteur-Ommen speciale aandacht aan het lezen. Veel leeslessen werden door hem bijgewoond, zelf ging hij herhaaldelijk met een klasse lezen om daarna met het personeel te bespreken de opmerkingen, waartoe de les hem aanleiding gaf. Als resultaat van zijn ervaringen deelt hij het volgende mede: ,,De resultaten van het aanvankelijk leesonderwijs op vele scholen verdienen ontegenzeglijk geroemd te worden. Het wekt vaak bewondering, hoe in korten tijd de kleintjes, die nauwlijks praten kunnen en het Nederlandsch niet verstaan, bij hun intrede in de school zoover gebracht worden, dat de eerste leesboekjes vlot en goed worden gelezen. Een vooruitgang in hetzelfde tempo moest van de leerlingen, na het doorloopen van alle klassen, uitstekende lezers gemaakt hebben. De werkelijkheid blijft daar ver beneden. Hiervoor zijn verschillende oorzaken te vinden. In de eerste plaats komt de wijziging in de leerstof. Naast het technisch zuiver lezen moet ook geëischt worden het begrijpen van de stof en maar al te vaak wordt daaraan te weinig aandacht geschonken en de leesboeken, al te gemakkelijk van inhoud, geven daar aanleiding toe. Een leesles behoeft niet te ontaarden in een les in Nederlandsche taal, doch zonder oefening in met verstand lezen, kan toch nimmer bereikt worden wat men van een goed lezer eischen moet, nl. begrijp wat ge leest. Een tweede oorzaak ligt in het feit, dat voor het vak lezen minder uren worden uitgetrokken, naarmate de klasse hooger komt. Ten deele geschiedt dat noodgedwongen, omdat in de hoogere leerjaren de bijvakken meer tijd opeischen, maar ik twijfel er sterk aan of daarnaast de gedachte: ,,Ze kunnen nu al lezen en hebben dus zooveel leeslessen niet meer noodig", niet mede schuld heeft. Uit die gedachtengang blijkt, dat men de eischen niet hoog genoeg stelt, doch genoegen neemt met een vrij vlot lezen van betrekkelijk eenvoudige leesstof. Dit laatste is m. i. de derde en voornaamste oorzaak. Men stelt zijn eischen te laag en werkt dientengevolge niet op een zoodanige wijze, dat werkelijk meer bereikt zou worden. Met een leesles in het 1ste en 2de leerjaar wordt iets bereikt. Het lesje of de rij woordjes op het bord bevatten een nieuwe moeilijkheid. Er wordt geoefend en herhaald en na afloop der les hebben de leerlingen iets geleerd, zijn ze een stapje verder gekomen. Van een leesles in een hooger leerjaar kan dat gewoonlijk niet gezegd worden. Na afloop is het vrij onzeker of de klasse die les begrijpt en technisch goed kan lezen. In den loop van het lesuur gaat men al over naar één of meer volgende leeslessen; het herhaaldelijk lezen van dezelfde les wordt immers zoo vervelend en doodt de belangstelling! *Leesuur* drukt den toestand beter uit dan *leesles*. Nauwgezetter oefenen, strenger eischen, evenmin als bij andere vakken ,,doorrennen", tenzij bij het herhalen van een leesboek; bij het voortgezet onderwijs geen verslapping toelaten in toon en uitspraak, om niet te verliezen, wat in de eerste jaren met zooveel moeite gewonnen is, en het eindresultaat zou aanmerkelijk beter zijn dan thans het geval is. Het lezen op de u.l.o.-school kan evengeroemd worden. Het spreekt vanzelf, dat daar het begrijpen van het gelezene minder verwaarloosd wordt, doch de beschikbare tijd is veel te gering om in te halen wat de lagere school te kort geschoten is en nimmer kon ik me verheugen in een mooie voordracht, integendeel gebeurt het niet zelden, dat deze nog minder te waardeeren is dan op de lagere school."

Ik heb hieraan niet veel toe te voegen. Hier spreekt een man, die de practijk kent. De ,,doorrenboekjes" zijn op zichzelf goed, maar ze worden licht verkeerd gebruikt. Men stelt zijn eischen te laag ten aanzien van het verstandelijk lezen, daarbij vergetende, dat het ,,Verstaat gij, wat gij leest?" een vraag is van alle eeuwen.

*Schrijven.* Over dit vak is het oordeel gunstig. De afschaffing van de lei in de meeste scholen heeft hier uitstekend gewerkt. Men moet er zich over verwonderen, dat dit leermiddel zich toch nog hier en daar gehandhaafd heeft, zelfs in gemeenten en scholen, waar men zulks niet zou verwachten. ,,Zijn griffel en lei, vooral voor de kleinen, dan zulk uitmuntend schrijftuig? Kan de leerkracht zelf wel mooi op de lei schrijven? Of is het nog steeds de gemakzucht, die beslist? Evenals in Frankrijk moest de lei wettelijk verboden zijn. Onze kleinen hebben nu genoeg hun handjes verknoeid en op de leien gekrast. Die vieze leien, die op de aan allen wel bekende wijze worden schoongehouden, moeten de school uit! Al het werk moet op papier worden gemaakt vanaf den eersten schooldag. Ieder cahier geeft dan van elk kind zijn ontwikkelingsgang zeer duidelijk aan. Aan de ouders kunnen die cahiers worden getoond als bewijzen hoe er in de school wordt gewerkt van dag tot dag en welke vorderingen het kind maakt. Losse blaadjes, die later in de papiermand verdwijnen, behooren niet gebruikt te worden. Op vele scholen wordt mooi geschreven in de schoonschriften. In de andere cahiers ziet het werk er over het algemeen goed uit in die scholen, die alles op papier laten maken. Men kan de leiknoeiers er onmiddellijk uithalen. Ze leveren bijna altijd slordig werk met veel fouten. Ze hebben niet geleerd na te denken, omdat ze vlug weer kunnen uitvegen wat ze neerschreven." (Inspecteur-Arnhem.)

Misschien is met dit laatste te veel gezegd. Er zijn scholen, waar de lei gebruikt wordt en waar toch goed werk geleverd wordt maar dan in weerwil van de lei. Er zijn meer conservatieven, die het zich zelf onnoodig moeilijk maakten.

,,Het is eigenaardig, dat het Christelijk onderwijs blijkbaar moeilijk van het verouderde leermiddel ,,de lei" kan scheiden." (Inspecteur-Nijmegen.)

Eigenaardig, maar niet bevreemdend. Vele Katholieke scholen zijn van den laatsten tijd; een school, die haar arbeid begint, over voldoende geld beschikt en niet door de gemeente gebonden is aan bepaalde middelen om haar doel te bereiken, kiest die, welke hem als de beste worden aangeprezen; het Rijksschooltoezicht heeft nu jaren gewerkt om de lei uit de openbare school te krijgen; hier was in den beginne ook de behoudzucht van personeel en gemeentebesturen de oorzaak, dat het maar zeer langzaam ging en nog is het niet geheel gelukt; de Christelijke school heeft vele jaren moeten leven uit een slecht voorziene beurs, de lei was over het geheel goedkooper dan het papier; hier kon het Rijksschooltoezicht moeilijk krachtig optreden, omdat het niet kon aanwijzen de middelen om in tekorten te voorzien en onderwijl is men in menige Christelijke school wonderlijk gehecht geraakt aan een leermiddel, dat echter uit den tijd is; waarmede minder goede resultaten worden bereikt dan met het papier. De tijd heeft veel veranderd; de Christelijke school behoeft bij de openbare niet achter te staan; de meerdere kosten van het papiergebruik kunnen gedragen worden; ook deze school zal niet blijven zweren bij de lei.

*Rekenen.* De klachten van vorige jaren: te weinig hoofdrekenen, het fundament wordt niet goed gelegd, men betrekt

niet genoeg alle leerlingen in het onderwijs, herhalen zich in de verschillende verslagen.

,,Voor het eenvoudigste zitten ze vast. Heel groote cijfersommen, die nooit in het latere leven voorkomen, gaan vlug en vlot, maar eenvoudige berekeningen uit het hoofd, die ze later dagelijks noodig hebben, falen nagenoeg altijd.

Een zeer groot bezwaar blijf ik vinden, dat de hoeveelheden tot honderd er niet behoorlijk in zitten. Ik heb het dit jaar in een 50-tal scholen weer onderzocht en nagenoeg overal geconstateerd. Er wordt niet genoeg geoefend. Men denkt, dat een kind het kent en laat lang praten over eenvoudige gevallen, zooals 37 en 28; 78 min 36; 4 keer 28; 38 : 4. Maar vele, zeer vele oefeningen geven, zonder er bij te praten, dat zie ik nog in al te weinig scholen.

Alle kinderen moeten een beurt hebben, niet door ze een rekenboekje te geven en dan ieder op de beurt een opgave te laten oplezen, maar door telkens een opgave er bij op het bord te zetten en deze door alle kinderen te doen uitrekenen en daarna opschrijven, zoodat men later het resultaat van hun denken kan controleeren en beoordeelen." (Inspecteur-Arnhem.)

Ze mogen het anders zeggen, in het eene verslag moge het eerste, in het andere het tweede of derde punt meer naar voren gebracht worden, in hoofdzaak zijn de andere inspecteurs het met deze beschouwingen eens.

Een groot euvel is ook, dat in de lagere klassen de leerlingen de tafels niet goed leeren, zoodat ze in de hoogere klassen er telkens de kwade gevolgen van ondervinden.

De inspecteur-Ommen heeft in 1928 in zooverre verbetering bij het vak rekenen kunnen waarnemen, dat op verschillende scholen, waar in het 6de en de leerjaar voorheen geen rekenwerk gemaakt kon worden (uitgenomen dan cijferwerk) zonder immer weerkeerende bespreking of hulp op het bord, in die leerjaren thans wel zelfstandig werk wordt geleverd. Hij deelt daaromtrent het volgende mede:

,,De overgang van de eene naar de andere werkwijze was zeer moeilijk. Veel leerlingen, verwend door te veel hulp, waren aanvankelijk niet in staat zelfstandig iets te presteeren. De uitkomst van elke volgehouden proef bewees, dat wel degelijk bereikt kon worden, dat de leerlingen zelf rekenden (d. w. z. dachten) en niet alleen de meester. Een extra voordeel levert de juiste methode van werken voor de goede rekenaars, die nl. veel meer stof verwerken dan bij de zuiver klassikale behandeling van het vak. Ook de minder vlugge leerlingen profiteeren er van, doordat meer dan voorheen individueele hulp voor hen mogelijk is geworden. De groote fout bij het rekenonderwijs is nog altijd het te vroeg en vooral het te veelvuldig cijferen, waar dit geheel overbodig is. Inzicht in de getallen gaat daarmee verloren of wordt zelfs niet voldoende verkregen, met het gevolg: onpractische rekenaars en, beter gezegd, cijfenaars. De schuld ligt ten deele bij de tegenwoordig gebruikte rekenmethodes, voor een groot deel ook aan de leerkrachten, die alles aan de methode overlaten, erger nog, verder gaan dan de methode door rekenopgaven, die bedoeld zijn als oefening voor het aanbrengen van begrip en inzicht, kalm als cijferoefeningen te laten maken."

*Andere verplichte vakken.* Van de zaakvakken schijnt van het vak natuurkennis het onderdeel natuurkunde nog altijd het slechtst verzorgd te worden, niet omdat onze onderwijzers niet overtuigd zijn van de groote beteekenis van een goede kennis der eenvoudigste natuurkundige verschijnselen voor het practische leven, maar doordat een groot deel hunner zelf er niet genoeg van weet.

Soms schijnt het onderwijs in de kennis der natuur een voortzetting van het zaakonderwijs in de lagere klassen. ,,Vooral het onderdeel-physica", zegt de inspecteur-Zwolle, ,,komt er povertjes af."

Het onderwijs hierin houdt geen rekening met de praktijk. Hij zegt dienaangaande: ,,Te weinig blijk geven de leerplans van het mikken op een bepaald doel bij het vak *g* van art. 2 der Lager-onderwijswet 1920. Zoo men in klasse 4, 5 alsook in 6 en 7 eens ging onderwijzen alles wat kon dienen om goede begrippen van het menschelijk lichaam en de gezondheidsleer voor te bereiden, zou blijken, dat het onmogelijk was weken aaneen bij de wet van Archimedes, soortgelijk gewicht, enz., stil te staan. Ook deze onderwerpen te behandelen heeft zijn nut. Maar er is leerstof van grooter belang voor de huismoeders en vaders van groote en kleine gezinnen. Een juiste keuze is moeilijk. Maar nu is het nog te veel een volgen van oude methoden en leeren van extracten van kennis, van een kweekschool meegenomen. Elke school stelt haar bijzondere eischen. Het leerplan van kennis der natuur moet daarmee rekenen."

De inspecteur-Deventer, die maar weinige scholen kent, welke de plant- en dierkunde zoo behandelen, dat dit voor de leerlingen van nut is, meent toch, dat de physica het minst goed wordt gegeven. Slechts op enkele scholen is, naar zijn ervaring, het onderwijs in dit vak gericht op het leven.

Hierbij sluit zich aan het oordeel van den inspecteur-Nijkerk, die zegt: ,,Bij natuurkennis treft men zeer weinig aansluiting bij het dagelijksch leven. Menige proef wordt op geleerde wijze genomen, terwijl men verzuimt te wijzen op de eenvoudigste, dagelijksche gebeurtenissen, die juist het onderwijs interessant zouden maken. De voorbereiding is het naslaan van een boekje, meer niet: het nadenken op welke wijze de les het best zal kunnen slagen, ontbreekt."

Zijn ervaring van het onderwijs in de plantkunde is gunstig; het wordt in vele scholen zeer practisch gegeven, in overeenstemming met de behoeften van de Veluwe.

Het oordeel over de resultaten van het onderwijs in de aardrijkskunde, waarover twee jaren geleden uitvoerig gerapporteerd werd, is over het geheel niet ongunstig, al kan op vele scholen een betere keuze uit de leerstof gedaan worden dan nu. Vormen Nederland en de Koloniën den hoofdschotel, vergeten mag toch ook niet worden, dat de werelddeelen thans meer dan vroeger de aandacht vragen.

,,De beteekenis van den handel met ons land moet naar voren worden gebracht. Daarmede wordt tevens bereikt, dat de kinderen leeren inzien, hoe de volken elkaar noodig hebben. De groote wereldverkeerswegen, de vliegroutes moeten worden behandeld. Ik heb kunnen opmerken, dat de groote vliegtochten naar Indië op de scholen worden behandeld en dag voor dag gevolgd, een gelukkig verschijnsel, waaruit blijkt, dat ingezien wordt, dat het onderwijs zich aan moet passen aan den tijd, waarin de kinderen leven." (Inspecteur-Zutphen.)

Het geschiedenisonderwijs schijnt nog niet te geven wat men er van verwacht.

Een der inspecteurs acht het nut van het vak geschiedenis op de lagere school in theorie wel heel mooi, maar of er in werkelijkheid veel winst mede te boeken is blijft voor hem zeer twijfelachtig. Voor het kennen van een behoorlijk aantal jaartallen, ,,zoo onmisbaar als geraamte van de leerstof", wordt wel op verschillende scholen in zijn inspectie gezorgd en de noodige verhalen, ,,soms fantastisch genoeg", over onderscheidenen gebeurtenissen en personen worden wel gegeven, ,,maar dit waarborgt", naar hij zegt, ,,nog niet eenig inzicht in het ontstaan van hetgeen is, uit hetgeen was." Hij vindt den ontwikkelingsgang der historie voor de leerlingen van de lagere school te moeilijk.

Nu is het mijn ervaring, dat zulks nog wel wat medevalt, maar het komt mij voor, dat men met dit onderwijs al veel heeft bereikt, wanneer, ,,naast een goeden invloed op de zedelijke ontwikkeling, dien een goed verteller kweekt, zooveel kennis van feiten en toestanden wordt aangebracht, dat op rijperen leeftijd eenig begrip van de geschiedkundige wording van land en volk mogelijk is en dat het begrijpen van den inhoud van dagblad of boek er door wordt gesteund", waarmede hij meent, dat men tevreden kan zijn.

Zoo zijn de resultaten echter niet altijd. De inspecteur-Zutphen meent ook, dat dit vak moeilijk is voor jonge kinderen, maar de schuld van de slechte resultaten ligt z. i. toch voor een groot deel aan de onderwijzers, aan de wijze waarop ze dit vak onderwijzen. Hij zegt dienaangaande het volgende: ,,Goed onderwijs in geschiedenis geven kan alleen de onderwijzer, die liefde heeft voor dit vak. Meer dan bij eenig ander vak is hij aan het woord, alles moet van hem uitgaan. Bij de andere leervakken geeft de gekozen methode de richting aan van het onderwijs, bij geschiedenis vertelt de onderwijzer en van de wijze, waarop hij dit doet, hangt nagenoeg alles af. De vertelling, de schildering moet boeiend zijn, de geschiedkundige platen moeten met zorg worden gekozen en uit deze moet alles gehaald worden. Drie kwartier, soms nog langer, moeten de kinderen stil luisteren, oplettendheid gedurende zoo langen tijd kan alleen de goede verteller verkrijgen. Het vak is moeilijk voor de kinderen, het is ook moeilijk voor den onderwijzer. De geheele geschiedenis moet behandeld worden; voor den goeden verteller, voor hem, die voelt voor het vak, is het zoo uiterst moeilijk om te zorgen ,dat hij niet te veel uitweidt. Tijd daartoe ontbreekt en het directe gevolg is, dat de kinderen aan het

einde van den cursus, bij het verlaten der school, van de laatste eeuw, van den laatsten tijd op geheel onvoldoende wijze iets hebben geleerd. Verdeeling van de te behandelen stof over het geheele jaar moet bij den aanvang van den cursus plaats hebben, alleen op die wijze kan een en ander worden voorkomen. Voorts is het zeer wel mogelijk de geschiedenis van den laatsten tijd en de staatsinrichting in de leerjaren 6 en 7 meer naar voren te schuiven, de vroegere eeuwen kunnen dan alleen worden gerepeteerd. Toch bereiken ook de goede vertellers nog geen goede resultaten. De schuld daarvan ligt ook voor een deel aan hen zelf. Er wordt niet gerepeteerd, er wordt op onvoldoende wijze door het stellen van vragen gezorgd, dat de kinderen opletten. Aan het einde van een les moeten de hoofdpunten van het behandelde nog even scherp naar voren worden gebracht, want deze moeten door de kinderen worden onthouden."

Na een uitvoerige uiteenzetting over de beteekenis van dit vak en de leerstof er van geeft hij ten slotte als zijn meening te kennen, „dat het geschiedenisonderwijs, wat betreft de histoire de bataille versoberd moet worden, dat de tijd vóór 1500 alleen in groote lijnen moet worden behandeld, dat de tijd na 1500 en de 80-jarige oorlog meer alleen in hoofdzaken moeten worden behandeld. Er moet een begrip over het ontstaan van den vrijheidsoorlog worden aangebracht en verder een behandeling van de groote figuren uit dien tijd. Uit den aard der zaak zal vooral in dien tijd het karakter der school van invloed zijn op de wijze, waarop dit onderwijs wordt gegeven. De gouden eeuw, de bloeitijd van kunsten en wetenschappen, vraagt een goede behandeling. Op eenvoudige wijze voortgaande met de behandeling der geschiedenis, komt er voor de geschiedenis van de laatste jaren meer tijd vrij en zoo kan er in het hoogste leerjaar belangstelling worden gekweekt voor ons eigen land in den tegenwoordigen tijd mede in verband met den toestand in andere landen. De vooruitgang der wetenschappen, de invloed van de uitvindingen, stoom, electriciteit, vliegwezen, dit alles krijgt zijn deel.

In de andere leerjaren 4 en 5 de behandeling aan de hand van een goed gekozen stel wandplaten, waarbij het verkregen beeld het geheugen helpt. In de hoogere leerjaren een korte algemeene herhaling en daarna behandeling van de laatste eeuw en de staatsinrichting, zoo acht ik het leerplan der vaderlandsche geschiedenis in grove trekken gewenscht."

Wat de andere verplichte vakken aangaat, over de vakken zingen en nuttige handwerken zeggen de verschillende verslagen al heel weinig. meer aandacht wordt gewijd aan de vakken lichamelijke oefening en teekenen.

De door verschillende inspecteurs met volharding doorgezette pogingen om te geraken tot invoering van het nieuwe vak *j* op de openbare scholen heeft niet alleen in verschillende gemeenten doel getroffen — niet het minst doordat Gedeputeerde Staten van beide provinciën hun streven met een desbetreffend schrijven hebben willen steunen — maar ze hebben ook goede resultaten opgeleverd, doordat de volle aandacht is gevestigd op het groote belang van de beoefening der gymnastische oefeningen door de jeugd onder goede leiding.

Er is met name meerdere belangstelling bij het personeel gekomen door de deelneming van niet weinige onderwijzers aan de applicatie-cursussen, die ten doel hebben de kennis en de bedrevenheid der bezitters van het oude diploma-vak *j* zoodanig aan te vullen, dat ze niet alleen de bevoegdheid bezitten, hun toegekend bij art. 209 der Lager-onderwijswet 1920, maar daarvoor ook werkelijk de noodige bekwaamheid en geschiktheid bezitten.

De inspecteur-Zutphen, op wiens initiatief o.m. aanvullingscursussen worden gehouden te Laren, Lochem, Winterswijk en Zutphen, deelt omtrent deze cursussen het volgende mede:

„De ijver, waarmede de onderwijzers, ook de oudere, deelnemen aan de cursussen, welke thans loopen, is voor mij een aangename openbaring geweest; mijn verwachtingen zijn overtroffen."

„Ten opzichte van het vak lichamelijke oefening kwam er, dank zij de gevoerde actie, ontegenzeggelijk dit jaar veel meer belangstelling, nu de onderwijzers weten, dat het nieuwe vak *j* perse zal worden doorgevoerd. De beoordeeling der resultaten er van is nog niet te generaliseeren.

Getuige een enkele keurige demonstratie van een hoogste klasse van een u.l.o.-school in den vorm van een openbare les ter gelegenheid van een ouderavond, kan men hiervan de beste verwachtingen hebben." (Inspecteur-Almelo.)

Ook in andere inspecties is voortuigang te zien. Op de scholen, die thans de beschikking hebben over een terrein, wordt het onderwijs in vak *j* vrij regelmatig gegeven en met meer genoegen voor personeel en leerlingen, doordat de aard der leerstof er op verbeterd is. Ook op de enkele der scholen, waar men nog beperkt is tot de vrije- en orde oefeningen, wordt gewoonlijk met ambitie gewerkt, hetgeen juist zulk een verblijdend verschijnsel is.

Er is een tijd geweest, dat in de beide provinciën Gelderland en Overijssel op tal van scholen, in strijd met de wet, vak *j* eigenlijk niet werd gegeven of in elk geval werd verwaarloosd. Het scheen ook, of daarmede algemeen genoegen werd genomen, omdat iedereen zeide, dat vak *j* toch zoo moeilijk te geven was, als men niet over goede gymnastieklokalen de beschikking had. De practijk bewees wel anders op die scholen, waar het personeel plichtsgetrouw ook in dit vak goede resultaten wilde bereiken, maar wie het ontbrak aan belangstelling, zag liever naar de scholen, waar het ook niet ging.

In de inspectie Zwolle is het nieuwe vak op bijna alle openbare scholen op 1 Januarin 1929 ingevoerd. Ook op enkele bijzondere scholen wordt het vak onderwezen. In Zwolle is het aantal gymnastieklokalen weer met één vermeerderd; ook in 1929 komt er nog een gereed. In Kampen en Zwolle worden de 3 hoogste leerjaren door vakonderwijzers onderwezen. Het spelmateriaal en de toestellen worden overal in voldoende mate aangeschaft, zoodat binnen niet te langen tijd, wanneer op onderscheidene plaatsen de terreinen beter in orde zijn gemaakt, alles aanwezig is om de lichamelijke oefeningen naar behooren te geven.

Zoo is de toestand niet overal. Er zijn streken, waar de zoo hoog noodige verbetering afstuit op allerlei bezwaren. Zoo schrijft b.v. de Inspecteur-Enschede, nadat hij heeft kunnen mededeelen, dat het teekenonderwijs in zijn inspectie vooruitgaat, over het vak *j* het volgende: „Hetzelfde kan ik helaas niet zeggen van het onderwijs in de lichamelijke oefening. Slechts aan weinige scholen wordt dit onderwijs op de juiste wijze gegeven; op de meeste scholen bestaat het slechts in het geven van de vrije- en ordeoefeningen en dan soms nog op een lamlendige manier." De toestand van een aantal speelplaatsen laat er alles te wenschen over, terrein voor de kleinterreinspelen ontbreekt in de meeste gemeenten en het aantal gymnastieklokalen is gering.

Gelukkig kan hij toch melden, dat er hier en daar eenige verbetering komt. Ik verwacht van hem, dat het hem gelukken zal, die verder door te voeren.

*Teekenen* mag zich in de belangstelling van het onderwijzend personeel verheugen. De nieuwe methodes, waarin plaats gegeven is aan het werken met Oost-Indische inkt en waterverf en aan het kind met aanleg voor dit vak, met zin voor vorm en kleur, ruimte gelaten wordt, hebben daartoe medegewerkt. De lezingen en demonstraties van den heer Adolf hebben niet dien ommekeer in het teekenonderwijs gebracht, die den opzet er van in den aanvang bij sommigen wekte, maar hij zelf toch eigenlijk ook niet bedoelde, doch ze zijn wel oorzaak geweest, dat men meer over teekenen als vak van onderwijs in de lagere school is gaan nadenken.

„Men zoekt met ernst naar de meest doeltreffende en prettige methode." (Inspecteur-Enschede.)

„Er worden thans op veel scholen, zoowel groote als kleine, aardige resultaten bereikt. Het werken met kleurkrijt, dikwijls vies geknoei, is vervangen door O.-I. inkt en waterverf; beide geven veel mooier resultaat. De teekeningen worden veel meer op losse bladen gemaakt, waardoor het mogelijk wordt, dat de leerling de teekening meeneemt en aan vader en moeder kan laten zien, wat hij zelf gemaakt heeft. De ijver en belangstelling worden duardoor verhoogd. Langs de wanden der leslokalen worden de goede teekeningen opgehangen, hetgeen ook een prikkel vormt.

Met dit onderwijs zijn wij op den goeden weg." (Inspecteur-Zutphen.) De resultaten zijn, is de ervaring van den inspecteur-Zwolle, beter dan voor eenige jaren, maar nog te weinig schetst men naar de natuur. Hij zegt dienaangaande: „Het ligt voor een deel aan de vaardigheid van den onderwijzer en voor een deel aan zijn durf. Een mooie plaat voor de klasse te hangen en bespreken, zooals in het handboek wordt aangegeven is gemakkelijk. Leiding te geven aan het copiëeren van een teekening en vrije motieven, uit een portefeuille door den leerling zelf gekozen ,is moeilijker en beter. Nu nog een schrede en men

teekent blad en bloemvorm naar de natuur. Weer een schrede verder en een opklimming in moeilijkheid, maar dat moeten we hebben, vooral in onze zesde en zevende klasse. Hier en daar durft men het aan. En het gelukt boven verwachting. Een opgezette vogel en andere voorwerpen, uit de kast met naturalia, volgt. Het blijkt dan steeds, dat er groot verschil is in het kunnen, maar om de minder geoefende handen en oogen bij de eene helft van de klas behoeft de andere helft toch niet steeds te worden tegen gehouden."

*Nederlandsche taal.* Bij de samenstelling van het geheele schoolplan dient ten aanzien van elk vak vast te staan, welke plaats het daarin inneemt allereerst betreffende het vak Nederlandsche taal.

In en door de taal denken wij en deelen wij onze gedachten mee en nemen wij kennis van die van anderen.

Voor wie zijn taal slechts gebrekkig verstaat, is zulks een belemmering voor zijn denken; hij zal het gesproken en geschreven woord maar ten deele verstaan en is niet in staat anderen nauwkeurig mededeeling te doen van zijn ervaringen en van wat in hem leeft.

Het leven eischt, dat men in staat zij, zich juist en correct uit te drukken. Wie dit kan, heeft een voorsprong boven wie deze vaardigheid mist. Wie het gesproken of geschreven woord niet verstaat, heeft geen deel aan het geestelijk leven, zooals het zich in zijn eigen en andere volken openbaart.

De school kan haar taak alleen dan ten volle vervullen, wanneer zij, voortbouwende op wat het kind uit het huisgezin en zijn naaste omgeving aan taalkennis medebrengt, in de eerste plaats zich beijvert om de kennis der moedertaal van het kind uit te breiden en het zoo steeds meer toegankelijk te maken voor wat het op verschillend terrein heeft te leeren; het in staat te stellen, zijn eigen ontwikkeling door zelfontwikkeling ter hand te nemen.

Het hooge belang van het onderwijs eischt, dat een belangrijk deel van den geheele schooltijd daaraan besteed wordt, gemiddeld een derde gedeelte, waarvan in het eerste leerjaar aan lezen en spreekoefeningen, in het tweede en derde leerjaar aan lezen met het zuiver schrijven, in het vierde en vijfde leerjaar aan het zuiver schrijven, in het zesde en zevende leerjaar aan het stellen het leeuwenaandeel toekomt, terwijl heel de school door na het eerste leerjaar bij het onderwijs in de verschillende vakken, die daartoe gelegenheid geven, aan het spreken volle aandacht geschonken wordt.

Het onderwijs in de moedertaal in engeren zin heeft ten doel de schriftelijke, maar niet minder — en dit wordt vaak vergeten — de mondelinge uitdrukking van gedachten, die dient te geschieden in de algemeene overgangstaal. De dialecten zullen blijven, maar wie in een kring komt, waar een bepaald dailect niet op zijn plaats is, van hem wordt verwacht, dat hij zich in beschaafd Nederlandsch zal uitdrukken.

Het leeren spreken van die taal is noodig, maar dit dringt te meer, waar de schriftelijke mededeeling slechts bij hooge uitzondering in het dialect geschiedt. Daarom is het kunnen schrijven van het algemeen beschaafd en de spelling, die als de meest gangbare en officieele wordt erkend, voor een ieder noodig.

Het Nederlandsch wordt niet phonetisch geschreven; het goed schrijven van onze taal is daardoor wel voor een belangrijk deel afhankelijk van het goed zien der woordbeelden, maar toch ook niet minder van goed spreken, dat niet wordt geleerd dan door goed te luisteren naar iemand, die het algemeen beschaafd goed uitspreekt. Wie technisch goed spreekt, gebruikt, wanneer hij schrijft, de letterteekens, die hij in zich zelf beluistert, voor zoover het gezichtbeeld, dat hij heeft van de woorden en de toepassing van bepaalde spelregels hem niet terughouden van te schrijven, zooals hij hoort.

Wie nauwkeurig nagaat de woorden van de dictees, die als proefdictee in de lagere school worden opgegeven, zal zien, dat het grootste deel er van behoort tot de zg. gemakkelijke woorden, waarvan het zuiver schrijven grootendeels afhangt van een zuivere uitspraak, maar waarin nog genoeg fouten worden gemaakt, al komen de meeste voor in de woorden met buigingsuitgangen en in die, welke niet voorziene moeilijkheden geven.

Tot de laatste zijn allereerst te rekenen de lange woorden, die met moeilijke medeklinkergroepen en die woorden, welker uitspraak afwijkt van de uitspraak in het algemeen beschaafd Nederlandsch. Een zuivere uitspraak doet het aantal fouten in deze groep sterk verminderen, zoo is de ervaring. In de aanvangsklasse en in het bijzonder bij het aanvankelijk leesonderwijs, maar verder ook heel de school door, behoort daarom alle aandacht geschonken aan goed gearticuleerd en beschaafd spreken.

Over het algemeen wordt hierop thans niet voldoende gelet. De omstandigheid, dat de onderwijzers heel vaak afkomstig zijn uit de streek, waar de school staat, is vaak een groot beletsel.

Het milieu bepaalt de meerdere of mindere aandacht, die de onderwijzers aan het spreken wijden. Hun eigen spraak is dikwijls te veel in overeenstemming met die der leerlingen om te kunnen hooren in welk opzicht deze niet in overeenstemming is met het algemeen beschaafd.

De inspecteur-Zwolle rapporteert, dat de onderwijzeressen, die spreekonderwijs ontvangen, zich wel de moeite geven om de uitspraak der leerlingen te verbeteren en goed gearticuleerd spreken te bevorderen.

De schrijffouten zijn te verdeelen in spelfouten, vervoegingsfouten en verbuigingsfouten.

Ter voorkoming van de fouten in de eerste groep is noodig, dat de kinderen, naast een zuiver gehoor, een zuivere gezichtsvoorstelling van een woord hebben. Juist waarnemen met het oor, maar niet minder met het oog is noodig.

Noodig is een scherp waarnemen van het woord door het gebruik van letterkaartjes, verdeeling van lettergrepen en het copiëeren, eerst woord voor woord, nadat het in zijn geheel goed is opgenomen, later van een reeks van woorden, gevolgd door een dictee, waarbij de gelezen en overgeschreven woorden op gehoor worden geschreven. Begonnen wordt met oefenstof, waarbij de gezichtvoorstelling geheel overeenkomt met de gehoorsvoorstelling.

In de hoogere klassen blijkt het voor het juist schrijven der woorden, niet vallende onder de vervoeging- en verbuigingsfouten, maar toch bijzondere moeilijkheid gevende, toch telkens nog noodig te zijn de leerlingen naast de juiste uitspraak een zuiver schriftbeeld er van te doen verkrijgen, waarbij zij onbewust in zich opnemen en practisch leeren toepassen, dat eenzelfde letterteeken meer dan één klank kan aangeven en omgekeerd dezelfde klank door verschillende letterteekens kan worden aangeduid.

Heel de school door zal men er meer aandacht aan moeten schenken dan thans geschiedt, dat het zuiver schrijven het meest bevorderd wordt door den leerling een zuiver schriftbeeld der woorden te doen opnemen.

Uit dit oogpunt is het misschien geen vooruitgang, dat het werken met letterkaartjes, een der leermiddelen der bekende leesmethode-Hoogeveen, begint te verminderen. Andere methodes beginnen die van Hoogeveen te verdringen, die van Betsy van Gelder, van Wouters en van der Hulst, maar erkend moet, dat deze methoden ook alle zorg besteden aan het vastleggen van het woordbeeld.

Voor het overschrijven van lesjes is het noodig, dat de leerlingen spoedig het schrijven meester zijn. Op de meeste scholen wordt daarmede ook rekening gehouden.

Het schijnt, dat de netheid en de correctie bij dit overschrijven nog wel eens te wenschen overlaten. Gewoonlijk beperkt het gebruik zich tot de dictees, die in de taalboekjes voorkomen en die dan van te voren bekeken en overgeschreven zijn. Daarnaast moest iedere week minstens één vrij dictee gegeven worden, in overeenstemming met het peil, waarop de klas staat. Ook de correctie is aan verschillende scholen zeer onderscheiden. Het corrigeeren van de gemaakte fouten geschiedt aan enkele scholen niet of niet met zorg; aan verreweg de meeste scholen echter heeft dit geregeld plaats. (Inspecteur-Nijkerk.)

Met het meer zelfstandige, systematische taalonderwijs moet en kan in onze lagere scholen niet te lang gewacht worden.

Zuiver phonetisch kan geen enkele spelling zijn.

Kan men zich aanvankelijk bepalen tot het laten overschrijven van zeer eenvoudige lesjes en moet men volstaan met het dicteeren van woorden, waarbij het voor een groot deel op zuiver hooren aankomt, al spoedig komt men toe aan zinnen met woorden, in welker schrijfwijze de regels der gelijkvormigheid der afleiding en der analogie toepassing vinden.

Het is daarom gewenscht, dat het eigenlijke taalonderwijs beginne bij den aanvang of in den loop van het tweede leerjaar. In de meeste scholen doet men dit ook.

Naast de gewone oefeningen, zooals ze in de verschillende methodes voorkomen, worden in de meeste scholen geregeld dictees gegeven, waarbij echter te vaak nog uit het oog verloren

wordt, dat een leerdictee, indien het niet wordt voorbereid, eer kwaad dan goed doet.

Het beeld van een eenmaal foutief geschreven woord blijft; men kan het corrigeeren, maar men loopt altijd gevaar, dat de voorstelling van het foutieve de overhand houdt over het verbeterde.

In de scholen, waar het dictee goede resultaten geeft, zorgt men er voor, dat de leerlingen de gelegenheid krijgen om de te schrijven ,,moeilijke'' woorden nauwkeurig waar te nemen, worden ze opmerkzaam gemaakt op den vorm van het werkwoord in de verschillende zinnen, op den naamval, waarin de zelfstandige naamwoorden worden gebruikt ten minste wanneer men de buigings-n onderwijst. Zoo heeft men alleen kans, dat in het dictee weinig of geen fouten gemaakt worden, doordat de leerlingen vooraf met animo de opgave hebben bestudeerd. Zij weten, dat het voor een belangrijk deel van henzelf afhangt, of ze al dan niet goed werk zullen leveren.

Daar zal een proefdictee, van tijd tot tijd gegeven, uitwijzen, dat het dictee, als middel om zuiver te leeren schrijven, als leerdictee dus, goede resultaten geeft.

Zoo wordt het in de meeste scholen gebruikt.

Was er een tijd, dat het taalonderwijs in engeren zin gegeven werd aan de hand van het leesboek ,thans bepaalt men zich in tal van scholen tot het doorwerken van een methode. Men vergeet daarbij vaak, dat de leesles wel een *lees*les moet blijven, waarin de leeskunst beoefend wordt en het verstaan van het gelezene hoofdzaak is, maar dat het leesboek toch ook benut kan worden om het zuiver leeren schrijven te bevorderen, doordat de leerlingen in de leesles tot in de hoogste klassen er toe gedrongen worden, de woorden scherp op te nemen en bij het voorlezen van een les door den onderwijzer goed te luisteren, zoodat ze een zuivere uitspraak verkrijgen.

De inspecteur-Ommen zegt dienaangaande: ,,Het stelselmatig onderwijs in het zuiver schrijven begint in 75 van de 111 scholen voor gewoon lager onderwijs in de inspectie Ommen met het tweede of in den loop van het tweede leerjaar. Dan komt de taalmethode aan het woord, de taalboekjes op tafel en vele leerkrachten slaken een zucht van verlichting. De leerstof staat kant en klaar opgediend; waar noodig wordt de stof besproken en de leerlingen kunnen aan 't werk; oefening zooveel, op bladzijde zooveel. Het is niet mijn bedoeling, dat de taalboekjes op andere wijze zullen gebruikt worden, maar ik heb er op tegen, dat velen zich bepalen tot het boekje; nooit aanvullingsoefeningen geven, als dat noodig is, en nooit een oefening overslaan, als dat mogelijk of wenschelijk is. Men geeft geen taalonderwijs naast het leerboek; het nauwe verband tusschen lezen en taal schijnt plotseling verdwenen; 't is of het leesboek geen Nederlandsch bevat. Dit is gelukkig geen algemeen verschijnsel. Er zijn scholen, waar wel degelijk bij het lezen in het oog wordt gehouden, dat een goede verwerking van leesstof ook het onderwijs in Nederlandsche taal, zuiver schrijven, zoowel als stellen, ten goede komt, waar naast een natuurlijken leestoon een gearticuleerde uitspraak geëischt wordt, waar de woorden met eenigszins moeilijke schrijfwijze er uit gepikt, nauwlettend bekeken en later gedicteerd worden.''

In slechts een klein deel der scholen worden de ,,phonetische'' vormen ie(hij), d'r(haar) e. a. onderwezen.

De inspecteur-Doetinchem zegt er van: ,,In den achterhoek worden gelukkig de z.g. phonetische vormen als ie voor hij, d'r voor haar, nog niet gebruikt. Dit gebruik zou voor de leerlingen een nieuwe moeilijkheid scheppen, omdat bedoelde schrijfwijze allerminst uit de gesproken taal der streek kan worden verklaard. Iets anders is het met 'n voor een.''

Niet gunstiger oordeelt de inspecteur-Ommen. Hij vindt het ,,onzinnig'', dat de leerlingen gedwongen worden tot het gebruiken van vormen als: haalde-n-ie, werkte-n-ie en dergelijke, welke misschien gebruikelijk zijn in het dialect der streek, waar de schrijver der in gebruik zijnde methode woont, maar voor de leerlingen in andere streken totaal nieuw zijn, welker uitspraak hun zelfs moeilijk valt.

Inderdaad — hier gaat men, ook naar het mij voorkomt, te ver in het op zichzelf te waardeeren streven om in de schrijftaal de spreektaal te benaderen. Die spreektaal is niet het algemeen beschaafd, dat de lagere school moet onderwijzen. Dat voor mijn m'n, voor zijn z'n, voor een 'n gebruikt worden, biedt op zich zelf geen bezwaar, al is er weinig reden om aan de letterteekens, die den toonloozen klinker aanduiden, nog een toe te voegen.

Het schrijven der buigingsuitgang-n behoort niet tot de spelling. Zoo is blijkbaar de opvatting van een groot deel van het onderwijzend personeel der scholen. Houdt men zich in het algemeen trouw aan de spelling van De Vries en Te Winkel meestal niet uit overtuiging, want de ,,Nieuwe spelling'' telt onder de onderwijzers veel aanhangers, maar omdat men meent de oude te moeten onderwijzen, zoolang De Vries en Te Winkel van Regeeringswege gehandhaafd blijft en deze op de kantoren van handel en nijverheid nog in eere is — vele scholen onderwijzen de buigings-n niet meer. ,,Nagenoeg niet'', op maar enkele'', het aantal krimpt meer en meer in'', ,,op slechts weinige scholen'', enz., aldus wordt het resultaat van het onderzoek in dezen door de inspecteurs aangegeven. In slechts een enkele inspectie komt men boven de helft der scholen en dan behooren daartoe nog de opleidingsscholen, die met het oog op de eischen van toelating tot het middelbaar en gymnasiaal onderwijs de buigings-n wel moeten leeren gebruiken.

Gevraagd, of de resultaten van het onderwijs in de buigingsvormen wel evenredig is aan den tijd, die men er aan besteedt in de scholen waar ze nog onderwezen worden, blijkt zulks, naar het oordeel van de meeste inspecteurs, niet het geval te zijn: ,,Resultaten gering'', practisch zeer gering'', resultaten niet bevredigend''.

Een der inspecteurs — en anderen met hem — acht het leeren der naamvals-n onnoodig. Hij noemt het ,, vermorsen van tijd en moeite, die veel beter aan het maken van opstellen en brieven enz. zouden kunnen besteed worden.''

Zoo sterk zou ik het niet willen zeggen. Aan de oefeningen in het gebruik van de naamvals-n moet voorafgaan het onderwijs in den dienst der woorden in den zin, de onderscheiding van onderwerp, gezegde en bepaling, hetwelk op zich zelf vormende waarde bezit. De kennis, door dit onderwijs verkregen, moet worden toegepast ter beoordeeling van de plaatsing van de buigings-n, hetgeen den geest scherpt en noopt tot nadenken.

In zooverre is het niet nutteloos, maar de vraag moet gesteld, of met dit deel van het taalonderwijs voor een belangrijk deel der leerlingen wel ooit het doel bereikt wordt: het juist gebruik der n-vormen. Wordt niet te vaak vergeten, dat ja! wel degenen, met wie later de oefening in dit gebruik wordt voortgezet, die deze vormen ook werkelijk bezigen, er een zekere vaardigheid in krijgen, vooral ook, doordat zij ze voortdurend in hun studieboeken weer voor oogen krijgen; dat hier en daar een jonge man, met veel studiezin en meestal een goed intellect, die veel leest, zich bij het maken van opstellen in jeugdvereenigingen is blijven oefenen, geen blunders maakt in het gebruik van de naamvals-n; maar dat het met een groot deel van hen, voor wie de lagere school eindonderwijs geeft, zoo gesteld is, dat zij, wanneer ze nog iets van een naamvals-n onthouden hebben, deze vaak geheel verkeerd gebruiken en met een zekere zelfvoldaanheid schrijven: ,,ik ben den man, die een betrekking zoekt''. Bij *man* gebruikt hij den, omdat hij eenmaal leerde, dat in bepaalde gevallen — welke is hij vergeten — een mannelijk woord *den* voor zich kan krijgen; *die* schrijft hij goed, omdat hem het schrijven van een *n* bij een betrekkelijk voornaamwoord geheel ontgaan is.

Zuiver schrijven wordt in de eerste plaats geleerd door goed hooren, goed zien en veel doen, door de beluisterde woorden te schrijven met de teekens, die van de gehoorde klanken de aanduiding zijn, door het woordbeeld in taal- en leesboek nauwkeurig in zich op te nemen en het dan op te schrijven in één keer, niet letter voor letter en zonder naar het gelezene te zien.

Er zijn echter tal van gevallen, waaruit, nauwkeurig met elkaar vergeleken, een algemeene regel kan worden afgeleid, die meer in bepaalde oefeningen zijn toepassing kan vinden. Toegegeven kan worden, dat de leerlingen, door hun deze analoge gevallen in een systematische rangschikking onder de oogen te brengen, een zeker automatisme in het zuiver schrijven zullen bereiken, maar de praktijk bewijst, dat een beter resultaat bereikt wordt, wanneer het hooren, zien en naschrijven, luisteren en op gehoor opschrijven, gesteund wordt door het toepassen van kort geformuleerde regels.

Men heeft vroeger zijn kracht gezocht in het toepassen van veel regels en uit reactie daartegen is opgekomen het streven naar een automatisme, dat ook moest teleurstellen.

,,In de school gaat zich (thans) een streven ontwikkelen om het zuiver schrijven, evenals vroeger, weer te steunen door kort geformuleerde taalregels, omdat de ervaring heeft geleerd, dat het niet-aanleeren van bedoelde regels een averecht-

sche uitwerking heeft gehad." (Inspecteur-Doetinchem.)

Maar voorts, boven het automatisme, zooals men dit tracht te bereiken met de z.g. analogie-rijen, staat het automatisme, dat ontstaat, doordat het bewust toepassen van den regel al doende overgaat in het onbewust hanteeren er van. Hier is een „oefening der verstandelijke vermogens" „onder het aanleeren van gepaste en nuttige kundigheden".

Het taalonderwijs op de lagere school dient om het kind zijn taal te leeren verstaan, zoodat de woorden de juiste voorstellingen en begrippen wekken en de woorden, in onderling verband tot zinnen verbonden, bij het kind de gedachte wekken, die de spreker heeft, als hij den zin uitspreekt, of de schrijver wilde wekken, toen hij hem neerschreef.

Daarvoor is niet noodig, dat de leerlingen inzicht hebben in allerlei taalwetten en taalverschijnselen, waarvoor hun geest nog niet rijp is, maar eenige kennis van de eerste beginselen der grammatica: enkele spellingsregels, woordsoorten en het verband der woorden in een zin en der zinnen onderling is toch wel bevorderlijk voor het leeren verstaan der taal.

Trouwens niet alleen daarom, maar niet minder omdat dit eerste grammatica-onderwijs ongetwijfeld den geest vormt en deze eenvoudige kennis gerekend kan worden te behooren tot de algemeene ontwikkeling en ook in onze gewone lectuur gemeengoed zijn geworden.

Zijn verschillende taalmethodes, in de laatste jaren verschenen, uitgegaan van de gedachte: geen grammatica en houdt men zich thans nog in vele scholen aan dezen regel, er is eenige kentering gekomen. „Het opzettelijk angstvallig vermijden van alles, wat maar naar grammatica rook, is, meen ik, voorbij.

Men hoort de dingen bij den naam noemen. De wanhopige pogingen om door allerlei omschrijvingen het begrip aan te duiden zonder den grammaticalen naam te bezigen, behooren vrijwel tot het verleden." (Inspecteur-Ommen.)

Dit is een begin. Er zijn scholen, die nog niets van grammatica willen weten, maar andere, die hebben ingezien, dat men met het „weg met de grammatica" te ver is gegaan.

„Het onderwijs in zuiver schrijven is in de laatste jaren in de lagere scholen met eindonderwijs volkomen stuurloos geweest, als gevolg van de propaganda voor een taalonderwijs zonder grammatica. Vrijwel alles uit de grammatica werd over boord gegooid en dat is zeer slecht bevallen, toen de resultaten van het taalonderwijs na eenige jaren werden gemeten. Ongeveer de helft van de lagere scholen geeft thans weer in beperkte mate grammatica; eenvoudige spelregels, begrip van onderwerp, gezegde en bepaling in den zin, de voornaamste woordsoorten, de vervoeging der werkwoorden. Deze scholen ondervinden den gunstigen invloed van het veranderde systeem." (Inspecteur-Doetinchem.)

Onder de nieuwe methoden zijn er, die plaats geven aan de behandeling van de voornaamste grammatische begrippen, in zoover ze onder de bevatting van den leerling der lagere school vallen. De z.g. opleidingsscholen hebben aan dit onderdeel van het taalonderwijs steeds behoorlijk aandacht geschonken; in welke mate werd onwillekeurig bepaald door de scholen, naar welke haar leerlingen overgingen. Soms werden die eischen vrij hoog: ontleding van den enkelvoudigen zin, van eenvoudige samengestelde zinnen en de verbuiging van de zelfstandige naamwoorden, der bijv. naamwoorden en der voornaamwoorden.

Het laat zich verstaan, dat het middelbaar en het voorbereidend hooger onderwijs de nieuwe leerlingen gaarne ontvangt, behoorlijk voorbereid voor het talenonderwijs.

Dit geldt ook voor het U.L.O.-onderwijs, dat thans tal van leerlingen moet opnemen, die nooit eenig onderwijs in het Fransch hebben genoten, maar uit den aard der zaak stelt zij haar eischen minder hoog, doordat haar onderwijzers gewoonlijk beter dan de leeraren der H.B.S. en van het Gymnasium weten, hoever men in de gewone lagere school met het grammaticaal onderwijs kan gaan zonder schade te doen aan de andere deelen van het taalonderwijs: het zuiver schrijven en het stellen.

Zelfs is zij, afgezien van het feit, dat aan het onderwijs in het Nederlandsch op de U.L.O.-school andere eischen kunnen gesteld worden dan op de gewone lagere school, wel gedwongen aan het grammaticaal onderwijs behoorlijk aandacht te wijden met het oog op het onderwijs in de vreemde talen.

Zij moet wel zorg dragen, dat de grammatica eenigszins systematisch wordt behandeld, wil zij niet telkens bij het onderwijs in de vreemde talen in moeilijkheden komen. Door het tekort, waarmede een groot deel harer leerlingen beginnen, is zij wel genoodzaakt een behoorlijk aantal uren aan het onderwijs in de grammatica te geven.

Het zal, mag verwacht worden, in de toekomst beter worden, maar dat tekort is er bij een groot deel der leerlingen, die de u.l.o.-school opneemt. „De scholen voor u.l.o. in de inspectie ondervinden sterk de gevolgen van de beperking in de leerstof van de Nederlandsche taal op de lagere school. Zij zien haar 1ste leerjaar gevormd door leerlingen van soms 5 of 6 verschillende scholen, die als het ware gewedijverd hebben om zoo weinig mogelijk kennis van de grammatica aan te brengen. Behalve dat van meet af aan begonnen moet worden met de grammatica, levert het gemis van eenig inzicht daarin, groote moeilijkheden bij het onderwijs in vreemde talen. Men klaagt er dan ook steen en been over, en betreurt den tijd, die zoo slecht voor de andere vakken gemist kan worden.

Het zuiver schrijven laat op de u.l.o.-scholen vaak nog te wenschen over. Er is bij de leerlingen een zekere nonchalance waarneembaar, evenals bij de leerlingen van andere inrichtingen voorvoor voortgezet onderwijs, getuige b.v. de vele slordige spellingsfouten in examenwerk. Zij kunnen niet begrijpen, waarom zulke fouten nu zoo ernstig zijn. Zij beschouwen ze als vergissinkjes. De oorzaak van dit verschijnsel ligt, dunkt mij, hierin, dat in één onderdeel n.l. de de-, en-, den-quaestie, de band los is geworden. De vrijheid, die daar gegeven wordt, heeft tot gevolg, dat elders de nauwkeurigheid ook niet betracht wordt." (Inspecteur-Ommen.)

Het onderwijs in het zuiver schrijven omvat de toepassing der hoofdregels van de spelling en der bijzondere regels omtrent het schrijven der enkele en dubbele e en o, der i en ie, van den toonloozen klinker, der ij en ei, van de consonanten als tusschenletter, de onechte f en s, wanneer de s-klank wordt voorgesteld door sch, de spelling der vreemde woorden, der bastaardwoorden en der homoniemen. Ten aanzien van de verbindings-n houdt men zich in den regel aan de uitspraak.

Wat aangaat den tijd, die aan het zuiver leeren schrijven besteed wordt, die schijnt zeer verschillend te wezen, maar in vele gevallen schijnen ze niet evenredig te zijn aan de resultaten. In de meeste scholen worden er in het geheel meer uren aan gegeven dan aan het stelonderwijs.

Ten aanzien van den tijd aan het vak Nederlandsche taal in zijn geheel gegeven, is een vergelijking tusschen de verschillende scholen niet wel mogelijk, doordat sommige er het versjes leeren en het vertellen, beide of een van beide, niet, andere wel onder brengen. Uit den aard der zaak moeten de kleinere scholen veel schriftelijk werk geven voor die vakken, welke zich er in het bijzonder voor leenen, zooals met „taal" zeker het geval is, en wordt daardoor het aantal uren, voor dit vak op die scholen uitgetrokken, uit den aard der zaak nogal groot.

Over het geheel is het oordeel der inspecteurs over het schriftelijk werk niet ongunstig, al is er in dit opzicht wel verschil tusschen de verschillende scholen. De inspecteur-Enschede vindt het niet gemakkelijk zijn bevindingen over het taalwerk der leerlingen te geven. „Zeker vind ik dit werk aan een groot aantal scholen bevredigend, aan meerdere (zelfs kleine scholen) goed. Daarentegen waren er ook eenige scholen, waar het werk mij absoluut niet bevredigde en de zelfs zeer nuttige overschrijfoefeningen met zeer uiteenloopend resultaat werden gemaakt."

De inspecteurs zien duidelijk de goede gevolgen van het meerdere gebruik van het papier. Zoo zegt de inspecteur-Doetinchem: „Mijn bevinding is, dat behoorlijk taalwerk wordt gemaakt, waar vroeg met de pen en uitsluitend op papier wordt geschreven". In de inspectie Doetinchem is het gebruik van de lei in de laagste 4 leerjaren zoo goed als uitgebannen, terwijl zij voor taalwerk in de hoogere leerjaren nagenoeg geen gebruik meer vindt.

Ook over de correctie is het oordeel over het geheel niet ongunstig. Zij is voor den onderwijzer, die al het werk corrigeert, een moeitevolle arbeid, die hem veel tijd kost en — dit wordt te vaak vergeten — alleen maar de moeite loont, wanneer de leerling de gemaakte fouten een voor een ziet en verbetert. Te recht zegt de inspecteur-Deventer: „Evenwel aan een zorgvuldige correctie heeft men niet veel, indien niet gezorgd wordt, dat de betrokken leerling voldoende op de gemaakte fouten gewezen wordt". Hij heeft de ervaring, dat dikwijls slechts

een klein percentage van de in de laatste vier weken gemaakte fouten door de leerlingen niet meer wordt gemaakt.

„De wijze van corrigeeren laat in het algemeen niet te wenschen over, maar de correctie levert vaak nog te weinig effect. Als de onderwijzer zelf alle fouten verbetert, stelt de leerling alleen eventjes belang in het *aantal* fouten of het waardeeringscijfer, maar in de gemaakte fouten niet. Vrucht draagt de correctie alleen als de leerling zelf zooveel mogelijk vindt wat er aan mankeert en de eisch: foutieve woorden of zinnen overmaken hem dwingt goede nota van de gemaakte fouten te nemen en den goeden vorm voor zijn oogen te zien. De correctie is een te omvangrijk werk om niet elk voordeeltje, dat er in zit, er ook uit te halen en haar zoodoende ook tot een nuttig werk te maken." (Inspecteur-Ommen.)

Ik acht het niet noodig, dat de correctie van het werk, gemaakt ter oefening in het zuiver schrijven, altijd door den onderwijzer zelf wordt gedaan. Het is zelfs de vraag of het in het algemeen niet beter ware, dat men de leerlingen meer dan thans het werk zelf liet corrigeeren.

Na er op gewezen te hebben, dat men niet vergeten moet, dat vele uren buiten schooltijd moeten worden besteed aan de correctie, vooral nu in vele scholen alles op papier geschreven wordt en het haast te veel gevergd is, dat alles zal worden nagezien, zegt de inspecteur-Arnhem, dat klassikale correctie niet valt af te keuren.

Ik kan hiermede instemmen, wanneer daarbij maar in het oog gehouden wordt, dat bij die klassikale correctie behoort een strenge contrôle van de zijde van den onderwijzer onder den tijd, dat die correctie geschiedt en dat hij daarom eenige der cahiers zelf nauwkeurig corrigeert, over al het werk oog laat gaan en het beoordeelt, ook naar het schrijven.

Indien men zoo doet is er, wanneer de belangstelling er is, alle gelegenheid om met goed resultaat de gemeenschappelijke fouten te bespreken, op de meer individueele de aandacht te vestigen, terwijl de leerlingen zelf de verbetering aanbrengen.

Geschiedt de correctie alleen door den onderwijzer dan is hij zeker — ten minste als hij zijn werk goed heeft gedaan, hetgeen niet altijd het geval is naar meer dan een inspecteur opmerkt —, dat er geen fouten in het werk zijn achter gebleven, dan kan hij ook de fouten, die daarvoor in aanmerking komen, klassikaal en de andere met de leerlingen, die ze gemaakt hebben, behandelen, maar de ware belangstelling is er vaak niet meer.

Hier hangt heel veel van den onderwijzer af. Hij, van wie de kinderen houden, die het respect zijner leerlingen heeft, wiens vertrouwen ze niet gaarne verbeuren, kan klassikaal laten corrigeeren en hij zelf en zijn leerlingen plukken er de goede vruchten van.

Ter beoordeeling van het onderwijs in het zuiver schrijven werd in 1927 in alle inspecties te zamen aan 14 711 leerlingen van het zesde en zevende leerjaar een niet te moeilijk dictee opgegeven, voor deze leerjaren volkomen geschikt. Van deze leerlingen hadden 455 geen, 3531 1 tot en met 3, 3690 4 tot en met 6, 3394 7 tot en met 10, 2095 11 tot en met 15, 880 16 tot en met 20 en 666 meer dan 20 fouten.

Men kan, gelet op deze getallen, niet zeggen, dat het resultaat zeer bevredigend kan genoemd worden. Nog geen derde deel maakte het best, ongeveer een vierde deel goed of voldoende, ongeveer de helft bijna voldoende, onvoldoende, slecht of zeer slecht.

Het schijnt, dat de meeste fouten werden gemaakt in de interpunctie en tegen de werkwoordelijke vormen. De inspecteur-Ommen zegt omtrent de laatste: „Ten slotte merk ik nog op, dat de enkele persoonsvormen van werkwoorden, die fout konden gemaakt worden, door het meerendeel der leerlingen ook fout gemaakt werden."

Op vier na zijn alle inspecteurs van oordeel, dat de belangen van het onderwijs eischen vereenvoudiging der spelling, het weglaten der buigings-n inbegrepen, maar allen zijn het er over eens, dat er in elk geval een eind moet komen aan den chaos, waarin wij thans ten aanzien van ons spellingsysteem verkeeren.

Het kind, dat ter school komt, drukt zich uit in de taal, die het geleerd heeft in zijn naaste omgeving, in de eerste plaats in het ouderlijk huis. Hoe minder in die omgeving de streektaal wordt gesproken, hoe minder moeite het ook zal hebben om die taal te leeren, die de school heeft te onderwijzen, nl. „het algemeen beschaafd", de in geheel Nederland geldende algemeene omgangstaal, waarin niet wordt gehoord het vaak platte, ruwe en het dialectische in de uitspraak, dat de streektaal kenmerkt.

Wie het kind dit Algemeen Beschaafd wil leeren, zoeke ook bij dit onderwijs aansluiting bij het bekende in den geest van zijn leerling; hij houde in het oog, dat voor den leerling langzamerhand naast en uit zijn „omgangstaal" buiten de school geboren wordt die meer algemeene taal, welke gebruikt wordt in den omgang in beschaafde kringen, maar tevens het materiaal levert voor de schrijftaal, die eigenlijk niet anders behoort te zijn dan de met zorg, wat woordenkeus en zinsconstructie betreft, gebruikte taal voor de mondelinge uitdrukking van gedachten.

Maar de school moet beginnen met den kinderen deze laatste, de spreektaal, te leeren gebruiken, en dit kan zij, omdat het spreken voor het kind, het eene zij er vlugger mede dan het andere, een gewone zaak is. Wie de kleine van 2 à 3 jaar observeert, ziet in hem ontwaken een groeiende drang om zich te uiten; het beproeft uit zijn dagelijksche vermeerderenden woordensschat met één woord, straks met twee en meer, verbonden met elkaar tot de meest vreemdsoortige constructies, te zeggen wat hij hoort, ziet, denkt en gevoelt.

Dat is mondeling stellen, de voorbereiding voor de schriftelijke uitdrukking van gedachten, waarmede niet begonnen kan worden, voordat het kind in het spreken ten minste eenige vaardigheid heeft gekregen.

Met het leeren spreken dient in alle leerjaren te worden doorgegaan tot steun van het gewone stelonderwijs, maar ook uit practisch oogpunt, omdat goed spreken in het gewone dagelijksche leven meer nog dan goed schrijven, een kostelijke gave blijkt te wezen.

Bij bijna elk vak kan deze kunst worden aangebracht; aanvankelijk bij het gewone zaakonderwijs, het vertellen en het lezen, later bij het onderwijs in de zaakvakken, waar de reproductie van het geleerde, waartoe allen kunnen geroepen worden, tevens een uitnemend middel is om de belangstelling gaande te houden.

Het is hierbij niet noodig om op elk woord of op elke zinsconstructie, die niet in de algemeene omgangstaal thuis behoort, een aanmerking te maken, waardoor zoo licht de durf, een noodzakelijk vereischte om te spreken, verloren zou gaan, maar moet wel met tact en voorzichtigheid de overgang tot de algemeene omgangstaal geleid worden.

En nu is het een feit, dat aan de noodzakelijkheid om den leerlingen te leeren spreken, in onze school niet voldoende aandacht geschonken wordt.

De inspecteur-Almelo zegt dienaangaande: „Het onderricht in het stellen beperkt zich, voor zoover ik het overal heb kunnen waarnemen, tot het klassikaal ter hand nemen van de in de leerplans aangegeven stelboekjes en daar houdt de onderwijzer zich aan en daar gaat hij bijna niet buiten. Het laten optreden voor de klasse om eigen gedachten, eigen ervaringen te leeren weergeven, geschiedt (voor zoover ik het heb kunnen constateeren) eigenlijk nooit. Een zeer, zeer sporadisch geval beleefde ik, waar de onderwijzer in de hoogste klasse eener volksschool de natuurlijke beschroomdheid der leerlingen aardig overwonnen had, waar ze declameerden met eenige vrijmoedigheid en intonatie.

Geregeld verslag geven over illustraties en leeslessen ..... neen, dat is heel geen regel. Nog wel eens worden opstellen opgegeven naar aanleiding van een brandje, van een feestje, van een uitstapje. Helaas is het dan ook al weer als regel schabloon-werk, daar de docent te voren al te mooi het „voorgekouwd" heeft en aldus alle zelfstandige uiting te zoeken is. Naar mijn smaak beperkt héél ons stelonderwijs zich veel te veel en te uitsluitend, althans hier in het Oosten, tot schriftelijke oefening; over het algemeen kan een leerling van het 6de leerjaar wel een (duchtig te voren geprepareerd) opstel schrijven, maar hij kan het niet zeggen.

Zelfs over onderwerpen, die de leerling zeer wel beheerscht, kan hij moeilijk eenige minuten *praten*. En dit is niet alleen ten plattenlande het geval. Daarom zou ik veel meer *spreekoefeningen* over gemakkelijke onderwerpen, vooraf opgegeven, zeer nuttig vinden. Nu gebeurt dit vrijwel nooit."

„De oefening in de mondelinge gedachtenuiting door de leerlingen acht ik op verreweg de meeste scholen onvoldoende, doordat veel te weinig opzettelijk wordt geoefend. In de laagste leerjaren komt het opzettelijk spreken bij het aanschouwingsonderwijs wel voor, maar dan met het doel om de kinderen te leeren spreken en niet als oefening tot het weergeven van gedachten. In de midden- en hoogere klassen is het spreken der leerlingen in den regel beperkt tot het geven van antwoord op

de vragen, die bij het onderwijs in verschillende vakken worden gesteld en, zooals ik vroeger reeds opmerkte, de leerling, onmachtig, of het niet aandurvend zich in het Nederlandsch in volledige zinnen uit te drukken, ontzeilt de moeilijkheid door beknopte antwoorden, terwijl de leerkracht daar gewoonlijk genoegen mee neemt. Het euvel wordt door veel onderwijzers nog in de hand gewerkt door de slechte gewoonte om zelf voor de leerlingen te spreken en alleen het woord, waar het bij het antwoord op aankomt, te laten invullen. Met ,,woord'' is zelfs nog te veel gezegd; vaak kunnen de leerlingen met een lettergreep volstaan. Het ligt voor de hand, dat de leerlingen, wien het zoo gemakkelijk wordt gemaakt, nimmer tot praten komen. Uitzonderingen zijn er wel. Er zijn leerkrachten, die vrij regelmatig het navertellen van een verhaaltje of leesles eischen, maar als regel kan men aannemen, dat aan mondeling stellen niet wordt gedaan.'' (Inspecteur-Ommen.)

Het zich mondeling leeren uitdrukken wordt, ook naar de ervaring van den inspecteur-Zutphen geheel verwaarloosd: ,,Het kind moet leeren zijn gedachten uit te drukken, zijn wenschen te formuleeren, iets wat hij ziet, opmerkt of voelt, moet hij aan anderen kunnen mededeelen. Deze mededeelingen geschieden in het leven mondeling en slechts bij uitzondering schriftelijk, zoodat het mondeling zich leeren uitdrukken voor het volkskind veel belangrijker is dan het schriftelijk. De schriftelijke uitdrukking is eigenlijk niets anders dan het neerschrijven van datgene, wat anders mondeling gezegd zou zijn.''

Het oordeel van sommige inspecteurs is in dezen wel iets gunstiger, maar ik heb toch uit de verslagen van geen hunner den indruk gekregen, dat het aantal scholen, waarop aan het het ,,leeren spreken'' door de leerlingen als de beste voorbereiding van het schriftelijk stellen en om het hooge practische belang groote zorg wordt besteed.

Het moet verwondering wekken, dat er nog altijd scholen zijn, waarop een der beste middelen om te leeren spreken, het van buiten leeren van gedichten en ook van stukjes proza, niet beoefend wordt. Op de 100 scholen zijn er in de inspectie Zwolle 13, waarop geen verzen worden gememoriseerd, in de inspectie iel op ruim 100 wel, op de andere 20 niet. In de inspectie Almelo geschiedt het, naar de inspecteur meedeelt, slechts sporadisch.

Dat ook het van buiten leeren en voordragen van daartoe geschikt proza, dat een geheel vormt, eigenlijk niet minder dan van een gedicht, op den duur een zekere gemakkelijkheid van spreken geeft, op zichzelf reeds door het voordragen, maar niet minder door de vergrooting van den woordenschat, door het onbewust in zich opnemen van goede zinsconstructies, daarvan wordt blijkbaar in onze scholen weinig gevoeld.

Natuurlijk, de aanleg doet hier veel, maar hoe rijker het materiaal aan kennis der woordbeteekenis en aan goed gevormde zinnen, welker inhoud spreekt tot hoofd en hart, ook door den vorm, waarin hij gegoten is, in het onderbewuste is, hoe meer de leerling door geregeld voordragen voor de klasse zijn beschroomdheid heeft leeren overwinnen, hoe beter hij zijn gedachten, al sprekende, onder woorden zal kunnen brengen en durf zal hebben ze te uiten.

Voorwaarde is dan echter, dat wat bestemd is om van buiten geleerd te worden, vooraf met de leerlingen wordt behandeld: de beteekenis der woorden in het zinsverband, de zinsvorming en niet het minst de indeeling der stof.

Hoe meer de leerling leert inzien, dat een gedicht, een stuk proza, dat een geheel vormt, maar niet uit los naast elkaar staande deelen en deze weer niet uit geen verband houdende zinnen bestaat, doch een logisch in woorden uitgedrukt complex van gedachten vormt, hoe beter hij op den duur zal gevoelen, dat het ook mogelijk moet zijn om in zijn brief of opstel een geregelde, logische rangschikking van gedachten aan te wijzen.

Maar dan moet de keuze der te memoriseeren gedachten en prozastukjes ook van dien aard zijn, dat ze wel eenigszins staan boven het ontwikkelingspeil der leerlingen, zoodat behandeling er van noodig is, maar dat ze aan den anderen kant geschreven zijn in eenvoudige taal. Zal het van buiten leeren werkelijk tot steun van de mondelinge en schriftelijke gedachtenuiting kunnen dienen, dan is dit de hoofdzaak.

Mooi-schrijvers moet de lagere school haar leerlingen niet willen maken; die worden geboren. Wij dienen onze leerlingen het meest door ze te leeren zich uit te drukken in woorden en zinsvormen, die zich kenmerken door eenvoud en waarheid.

Een gedicht in eenvoudige taal kan toch nog veel schoons te genieten geven, hetwelk ook door kinderen kan worden verstaan.

Het is niet bevreemdend, maar toch te betreuren, dat de vraag of men den kinderen leert het mooie in de woordkunst op te merken, voor zoover dat ook onder hun bereik valt, zooals b.v. beeldspraak, klank en rhythme, voor bijna alle scholen ontkennend moet worden beantwoord.

Na er op gewezen te hebben, dat het voordragen van uit het hoofd geleerde gedichten een zekere vrijmoedigheid geeft en het een ,,vorm van taalverrijking'' is, die de kinderen buitengewoon interessant vinden, zegt de inspecteur-Apeldoorn het volgende: ,,Zonder het leeren opmerken van mooie vormen in de woordkunst is het voorgaande vrijwel ondenkbaar. Toch geschiedt dit naar mijn smaak nog veel te weinig; sommige onderwijzers toch missen aesthetischen aanleg, hebben zelf niet veel gevoel voor schoonheid van beeldspraak, klank en rhytme. Bij de opleiding wordt daaraan wel voldoende de hand gehouden, maar het is dikwijls iets individueels en hangt ook samen met de prozaische omgeving, waarin men leeft, het milieu, waaruit men voortkomt.''

Of het bezit van dit individueele nu juist in het bijzonder afhangt van het milieu, waarin men verkeert, kan hier buiten beschouwing blijven, maar ongetwijfeld is het hebben van een fijn gevoel voor het mooie en schoone in de taal iets persoonlijks, doch de vraag mag gesteld, of niet een ieder, die niet geheel en al ontbloot is van wat noodig is om iets te verstaan van het wondere, dat de mensch zich door woorden kan uiten, door opleiding en zelfstudie tot een zoodanige ontwikkeling kan komen, dat hij in staat is taalonderwijs te geven, zooals hier bedoeld is.

Het is waar, men moet hier niet te veel van de school verwachten, Als echter de inspecteur-Zutphen zegt: ,,Het nut van dit punt zal ik zeker niet ontkennen, maar wel komt bij mij de vraag op, of de volksschool dit kan doen in de eerste 6 leerjaren. Ik meen die vraag ontkennend te moeten beantwoorden, leeftijd en algemeene ontwikkeling laten dit geen van beide toe. Een beeldspraak kan en behoort verklaard te worden, maar veel verder zal men niet kunnen gaan'', dan dient allereerst te worden opgemerkt, dat de leerlingen thans 7 jaren op de lagere school moeten blijven en voorts, dat het soms nog gemakkelijker kan zijn, den leerlingen iets te laten voelen van het mooie in klank en rhythme, dan een bepaald stuk figuurlijke taal te doen verstaan.

Het is toe te juichten, dat verschillende methoden van den laatsten tijd aan de onderwijzers in dezen goede voorbeelden van en ter behandeling geven en te verwachten is, dat ons taalonderwijs daardoor meer kleur zal krijgen.

,,Nog te weinig leert men de kinderen het mooie opmerken in de woordkunst, voor zoover die onder hun bereik ligt. Bij een leesles eerst de leerlingen mooie uitdrukkingen en beeldspraak in de les laten opzoeken en opschrijven (stille bezigheid) en dan de gevonden zinnen en zinsdeelen met elkaar bespreken en vergelijken, dat is zeer bevorderlijk voor het taalgevoel en de kennis van woorden en uitdrukkingen. Vooral onderwijzers, die meer dan één klasse hebben, gevoelen soms behoefte aan deze stille werkzaamheid der leerlingen en het is o zoo nuttig.'' (Inspecteur-Zwolle.)

Over het geheel begint men het schriftelijk stellen in het vierde leerjaar, of, maar niet op veel scholen, in het vijfde, al naar de algemeene ontwikkeling der schoolbevolking in verband met huisgezin en omgeving; hier en daar in het tweede, op een enkele in het zesde, wanneer bijzondere opvattingen daartoe leiden.

Alles hangt hier af, naar het mij voorkomt, van de vorderingen der leerlingen in de schrijfkunst, het zuiver schrijven en het spreken.

Thans is op menige school het stelonderwijs zoo ingericht, dat door de voorbereiding de leerling niet anders heeft te doen dan zijn geheugen te gebruiken. De schriftelijke uitdrukking van gedachten moet echter van het kind, is het onderwijs goed ingericht, geestelijke inspanning eischen. Eenige voorbereiding zal, ten minste in de eerste jaren, niet geheel gemist kunnen worden, maar zij moet er toe leiden, dat de leerling zijn eigen weg leert gaan, waarbij concentratie van gedachten eerste eisch is en het zoeken naar woorden om zinnen niet verzwaard moet worden door de noodzakelijkheid om zijn volle aandacht te moeten geven aan het goedschrijven der lettervormen, aan spelregels, vervoeging en verbuiging der woorden. Maar van nog meer beteekenis is, dat de ,,eerste beginselen'' van het spreken

hem niet vreemd zijn; dat hij, wanneer hij wat weet en dit gaarne wil mededeelen, wanneer hij een ervaring heeft gehad en daaraan uiting wil geven, dit mondeling ook kan doen.

Hoe meer het besef doordringt, dat spreek- en schrijftaal elkaar niet kunnen missen; dat de tweede altijd weer haar levenssappen moet putten uit de eerste, wil ze niet verstarren; dat de eerste, onder den invloed der tweede, ontdaan van wat ruw en plat is, wordt tot de beschaafde omgangstaal, waarvan het kunnen gebruiken grondslag is van het schriftelijk stellen, hoe meer zorg in de school ook aan het leeren spreken zal worden besteed.

Wat aangaat den tijd, besteed aan het stellen, daarin is wel zeer veel variatie.

De inspecteur-Nijkerk zegt er het volgende van: ,,De tijd, aan het stelonderwijs besteed, loopt ver uiteen. Er zijn scholen, waar men meent met $\frac{3}{4}$ uur per week te kunnen volstaan, terwijl andere scholen per week $1\frac{1}{2}$ of 2 uur daarvoor uittrekken. Ik voel het meest voor de laatste scholen. Goed stelonderwijs is tegelijk ook taalonderwijs in meer grammaticalen zin, doordat hier toepassing van het geleerde plaats heeft. Daarbij kan alleen hij stellen, die het vertrouwen in zich heeft, dat hij in staat is het opgegeven werk naar behooren te maken; wie begint met de gedachte, dat hij het toch niet kan, brengt er ook niet veel van terecht; door voldoende oefening moet in de school het zelfvertrouwen worden aangekweekt. Hetzelfde geldt feitelijk van de onderwijzers. Er zijn helaas onder hen nog heel wat personen, die meenen, dat goed leeren stellen op de lagere school niet mogelijk is en daarom besteden ze er ook zoo min mogelijk tijd aan; gevolg is natuurlijk, dat de resultaten van het stellen zeer gering zijn. De ervaring op meerdere scholen is echter, dat bij voldoenden leertijd ook het stelonderwijs op de lagere school zeer bevredigende resultaten kan geven en voor de leerlingen een bron van genot kan worden. In de klassen 5 en hooger acht ik $1\frac{1}{2}$ à 2 uur stelonderwijs per week noodzakelijk."

Voor de inspectie Doetinchem worden gegeven de volgende tijden: $\frac{3}{4}$ uur in het 2de en 3de leerjaar; $\frac{3}{4}$ tot 2 uur voor het 6de en 7de leerjaar; voor de inspectie Zwolle 1 pct. der scholen $\frac{1}{2}$ uur, 3 pct. $\frac{3}{4}$ uur. 58 pct. 1 uur, 22 pct. $1\frac{1}{2}$ uur, 5 pct. $2\frac{1}{2}$ uur gemiddeld per klasse en per week.

Die getallen zijn wel zeer sprekend voor de zeer uiteenloopende waardeering van het stelonderwijs. Zij, die meenen, het met een half uur per klasse en per week te kunnen doen, hebben wel een zeer eigenaardige opvatting van de beteekenis van het stellen voor het practische leven niet alleen, maar bovenal voor de geestelijke ontwikkeling van het kind.

Algemeen schijnt toch wel gevoeld te worden, dat in de eerste leerjaren alleen onderwijs in het zuiver schrijven behoort gegeven te worden, doch dat dan ook voor de hoogere leerjaren het aantal uren, daaraan besteed, kan afnemen en in die mate ook het aantal, bestemd voor het schriftelijk stelonderwijs, moet toenemen.

Op de meeste scholen bepaalt men zich ten aanzien van het taalonderwijs eigenlijk geheel tot het doorwerken van boekjes. Er zijn er, waar men het geheel zonder stelmethode doet. Dit kan goed zijn; bij een goede schoolleiding en met een personeel, dat zich met hart en ziel op zijn taak toelegt, is dit niet alleen mogelijk, maar kan het, gelet op het feit, dat elke school haar bijzondere eischen heeft, zeer goed werken, doch niet ten onrechte zegt de inspecteur-Nijkerk: ,,Noodzakelijk is het gebruik van een stelmethode niet, maar voor elke school is wel de uitwerking van een bepaald plan noodzakelijk; thans wordt zeer vaak het stelonderwijs de dupe van een te groote vrijheid en vooral bij die onderwijzers, die meenen, dat het toch niet mogelijk is, dat de kinderen het goed leeren. Wie het onderwijs het allermeest noodig hebben, ontvangen het op die wijze het minst."

Dan is het maar beter, dat men zich houdt aan wat — er zijn ongetwijfeld zeer goede methodes voor dit onderwijs — bekwame mannen hebben samengesteld, al zal men wel in het oog moeten houden, dat methoden, pasklaar voor alle scholen, niet gemaakt kunnen worden en door de samenstellers ook niet als zoodanig bedoeld zijn.

Practisch wordt voor de meeste scholen in hoofdzaak door de methode aangegeven, hoe het taalonderwijs is ingericht. Ten aanzien van het leeren zuiver schrijven is maar weinig verschil.

Wat het stelonderwijs betreft, in de nieuwere methoden bestaan de oefeningen voornamelijk uit: het maken van kleine opstellen naar aanleiding van hetgeen de leerlingen zien op platen, waarop de hoofdmomenten van een klein verhaal zijn uitgebeeld; het navertellen van een door den onderwijzer verteld verhaal; het schrijven van brieven, het opstellen van telegrammen, advertentiën en adressen, waarnaast andere nog geven: het uit het hoofd leeren en voordragen van gedichten en stukjes proza en het beantwoorden van vragen naar aanleiding van gedichten en stukjes proza, hetgeen mondeling plaats heeft en gevoeglijk bij ,,lezen" kan geschieden.

In enkele komen vooroefeningen voor om te verkrijgen inzicht in den zinsbouw en in de indeeling der leerstof, welke oefeningen een tijdlang als van geen nut ter zijde zijn gesteld, maar die toch, naar het mij voorkomt, als voorbereiding en naast het maken van het gewone stelwerk kunnen dienen, gelijk ook, en niet minder, oefeningen in het gebruiken van hoofdletters en de plaatsing van leesteekens.

Het juist plaatsen dezer teekens wordt, en niet ten onrechte, tot het zuiver schrijven gerekend, maar de oefeningen, daarvoor gegeven, dwingen tot nadenken over den zinsbouw en zijn als zoodanig ook als zeer goede stijloefening te beschouwen.

Een enkele der nieuwe stelmethodes heeft weer in eere hersteld de stijloefeningen, bedoelende de kennis der woordbeteekenis te vermeerderen. Een der inspecteurs zegt dienaangaande: ,,De vroegere stijloefeningen, als het invullen van tegenstellingen, de omschrijving van uitdrukkingen, het gebruik der voegwoorden en dergelijke, waar ten minste taal mee geleerd werd, worden op de meeste scholen niet meer gemaakt. Opstellen en brieven, werd het parool; zoo gauw de leerlingen maar eenige vaardigheid in schrijven hebben, alsof het allernoodzakelijkste om de gedachten uit te drukken niet is het kennen van de taal zelf. Een andere voorname factor is de ontwikkeling: om gedachten uit te drukken, moet men ze eerst hebben, en dit brengt mij weer op hetgeen ik zooeven als *de* voorwaarde voor behoorlijk stellen noemde: eerst *taal*onderwijs, dat wil zeggen het kennen en begrijpen. De oude term ,,lezen en verklaren" is een vreemdeling geworden op de lagere school. Zijn opvolger ,,doorrenboekjes" heeft voor de Nederlandsche taal geen winst gebracht. Het is m.i. met de schriftelijke uitdrukking der gedachten als met de stelselmatige behandeling van het werkwoord: uitstellen tot de hoogste leerjaren, waar de leerling er meer rijp voor is, en het resultaat zal niet minder zijn."

In verschillende opzichten kan ik hiermede instemmen. Oefeningen, als hier bedoeld, kunnen het stelonderwijs steunen, maar deze meening behoeft er niet toe te leiden, dat dit onderwijs nu moet worden uitgesteld tot de hoogere leerjaren. Deze inspecteur vergeet, dat de kinderen voor de schriftelijke behandeling der stof, die men ze voor het stelonderwijs ter verwerking biedt in het vierde en vijfde leerjaar, nu juist niet zulk een groote kennis der woordbeteekenis noodig hebben.

Bij de velerlei oefeningen, die in de tegenwoordige methoden voorkomen, biedt in iedere school de reproductie der leerstof, behandeld bij de zaakvakken, inzonderheid bij de vakken geschiedenis en natuurkennis een uitnemende oefening, die tevens kan dienen om het geleerde beter in het geheugen vast te leggen.

De *correctie van het schriftelijk stelwerk:* opstellen, brieven, enz. is geen gemakkelijke taak. ,,De correctie van het stelwerk is moeilijk. Klassikale behandeling van fouten kan zelden plaats vinden, terwijl het ook niet mogelijk is om den tijd, dien het zou eischen, met elken leerlingen afzonderlijk alle foutjes te bespreken of zelfs aan te wijzen. Het laatste zou bovendien ontmoedigend werken op de leerlingen en hun durf, die bij het vrije stellen niet gemist kan worden, tegengaan." (Inspecteur-Ommen.)

Zoo is het oordeel van alle inspecteurs. Over het geheel is de correctie, hoeveel ze van het personeel ook eischt, omdat voor een groot deel de stelcefening niet klassikaal kan geschieden, behoorlijk verzorgd. Veelvuldig voorkomende fouten worden met de geheele klasse, andere hoofdelijk besproken.

Gelukkig begint men in te zien, dat men van een kind niet anders dan kindertaal kan verwachten; dat men dus niet alles, wat niet overeenstemt met de gewone wijze van zeggen, moet afkeuren, maar aanvankelijk alleen de aandacht moet vestigen op te sterke afwijkingen om zoo langzamerhand te komen tot het Algemeen Beschaafd.

Zeer verkeerd is het zeker, dat met de correctie te lang gewacht wordt, zoodat de belangstelling van de leerlingen er niet meer is en misschien gericht is op werk, dat later gemaakt is.

Als ik de bevindingen van de inspecteurs over de resultaten van het stelonderwijs moet rubriceeren, zouden die zijn in te deelen aldus: 4 weinig bevredigend; 3 niet onbevredigend, 2 bevredigend; 2 goed, terwijl één hunner, die nog maar kort in zijn inspectie werkzaam is, zich voorloopig gaarne van het uitspreken van een oordeel zal onthouden.

Er is hierin natuurlijk veel persoonlijks. Is voor het oordeel over een stuk werk als proef van de vorderingen in het zuiver schrijven nog wel een soort maatstaf te geven, dit is voor het geven eener qualificatie van een stuk stelwerk vrijwel onmogelijk.

Gelet op de bevindingen der inspecteurs mag echter in het algemeen wel de gevolgtrekking gemaakt worden, dat de resultaten van het onderwijs in het stellen op de gewone lagere school nog veel te wenschen over laten.

Hierin zal m.i. geen verbetering komen, tenzij aan het goed spreken der leerlingen in de eerste leerjaren, maar ook in de volgende, meer aandacht wordt geschonken dan tot heden; aan het stelonderwijs op vele scholen meer tijd wordt besteed en dit meer intensief wordt gegeven.

Gunstig is over het algemeen het oordeel over het stel-, stijl- en literatuuronderwijs op de u.l.o.-scholen.

Het richt zich op de meeste scholen naar de eischen van het u.l.o.-examen. Waar men dit niet doet, zijn de resultaten geregeld ook minder, niet zoozeer omdat men geen rekening houdt met genoemd examen, maar omdat deze scholen in den regel behooren tot die, welke een kwijnend bestaan lijden, en niet alleen met het taalonderwijs, maar ook ten aanzien der andere vakken, niet op peil zijn.

De inspecteur-Almelo zegt: ,,Het stel-, stijl- en literatuuronderwijs in Nederlandsche taal aan de u.l.o.-scholen, die serieus opleiden voor de m.u.l.o.-examens, is omvangrijk en diepgaand genoeg, in het bijzonder wordt werk gemaakt van het vrije opstel, meer grammatica, uitgebreider literatuurkennis. Bij de u.l.o.-scholen, niet praepareerend voor deze examens, is het metterdaad weinig meer in het algemeen dan een herhaling van het voorgeschrevene voor het 7de en 8ste leerjaar."

Dit laatste zal wel zoo bedoeld zijn, dat ook met het talenonderwijs te weinig bereikt wordt, maar dat dit nog zooveel tijd geëeischt heeft en de inrichting van het onderwijs over het geheel zoo weinig aan den eisch voldoet, dat met het onderricht in de andere vakken in 3 jaren niet meer bereikt wordt dan bij goed ingericht u.l.o.-onderwijs in 2 jaar.

,,Op de u.l.o.-scholen is het stelonderwijs goed te achten en zeker op de groote u.l.o.-scholen, waar behoorlijk tijd voor dit werk genomen kan worden", zoo is de ervaring van den inspecteur-Zutphen. Over het resultaat der plattelands u.l.o.-scholen is de algemeene ontwikkeling der leerlingen te klein. Dit komt sterk uit bij de stijloefeningen. Synoniemen, tegenstellingen, spreekwoorden, enz. blijken groote moeilijkheden op te leveren; de leerlingen lezen te weinig en er is buiten de school geen gelegenheid om iets aan ouders of anderen te vragen, waardoor de woordenschat der leerlingen te klein is", zoo zegt hij.

Het literatuuronderwijs kan uit den aard der zaak niet diep gaan. ,,Het literatuur-onderwijs moet zich tot algemeenheden (van buiten geleerd) bepalen. De leerlingen zijn te jong, naar het mij voorkomt, om met vrucht dit onderwijs te ontvangen." (Inspecteur-Tiel.)

De inspecteur-Nijmegen oordeelt echter gunstiger over dit deel van het onderwijs in de Nederlandsche taal op de u.l.o.-scholen. Hij deelt dienaangaande mee: ,,In de u.l.o.-scholen heb ik in het bijzonder mijn aandacht geschonken aan het literatuuronderwijs. Op enkele u.l.o.-scholen wordt dit onderwijs — ik denk hier aan een paar R.-K. bijzondere u.l.o.-scholen voor meisjes — wel zeer goed gegeven. Ik heb enkele prachtig verzorgde lessen bijgewoond van zusters, die blijk gaven door en door in de literatuur thuis te zijn en van wie men direct begreep, dat zij juist dit onderwijs met veel toewijding geven. Geen wonder, dat op die scholen de kennis van literatuur der leerlingen zeer goed is."

Het is niet het minst bij dit vak, dat de bekwame onderwijzer(es) met toewijding die wonderen kan doen, vooral wanneer ook de leerlingen veel belangstelling toonen, zooals van meisjes voor het literatuuronderwijs verwacht kan worden.

Ook hier zijn het de onderwijzer en de leerling van wie de resultaten van het onderwijs in de eerste plaats afhankelijk zijn.

Het onderwijs in de facultatieve vakken is over het geheel goed.

Waar handenarbeid in de lagere klassen onderwezen wordt geschiedt dit meest door onderwijzers(essen), die groote belangstelling voor dit vak hebben; het kan niet anders of hun onderwijs is ook, al moet soms met kleine middelen gewerkt worden, vruchtdragend.

In de grensstreken wordt hier en daar Duitsch onderwezen. De resultaten zijn vaak beter dan men zou verwachten, gelet op den korten tijd, gedurende welke dit vak wordt onderwezen.

De u.l.o.-school draagt zorg voor een goede contrôle op eigen werk. De m.u.l.o.- mannen, die indertijd zelf het initiatief namen tot de instelling van een gemeenschappelijk eindexamen voor hun scholen, hebben daarmede een ongedacht resultaat bereikt, ook door de voordeelen, die het m.u.l.o.-diploma zijn bezitters geeft, maar niet minder, doordat zij met de examens aan de meeste hunner scholen een maatstaf ter beoordeeling van hun werk hebben gegeven.

De leiders der m.u.l.o.-examen zullen er echter voor moeten waken, dat hun scholen niet anders dan voor die examens gaan werken, dat ze drilscholen zouden worden. Anderzijds mag men verwachten, dat zij er zorg voor zullen dragen er niet aan te ontnemen de beteekenis, die zij nu hebben door den norm, die bij de beoordeeling van het examenwerk wordt aangelegd, te laag te stellen. Een der inspecteurs, die als Rijksgecommitteerde de m.u.l.o.-examens heeft gevolgd, wil de exameneischen niet te laag gesteld noemen, maar hij vreest, dat dit wel eenigszins het geval is met den norm, waarnaar de uitslag bepaald wordt.

In sommige scholen wordt te vroeg begonnen met het onderwijs in de nuttige handwerken. Men moet de leerlingen van het 1ste leerjaar nog niet aan de breilap zetten, zeker niet eerder dan in het tweede, beter nog met het begin van het 3de leerjaar.

,,Nog steeds wordt op eenige bijzondere scholen met handwerken begonnen in de 1ste klasse. Het blijkt in de practijk, dat hiermede in de 3de klasse begonnen kan worden." (Inspecteur-Deventer.)

Het schijnt, dat men zich in sommige scholen nog niet heeft ontworsteld aan de opvatting, dat aan het schrijfonderwijs in alle leerjaren een behoorlijke tijd gegeven moet worden, zooals vroeger, toen de lei algemeen gebruikt werd en schrijven-op-papier tot aan het eind van den leertijd een vak was, dat de noodige uren en veel zorg vereischte. De ouderen deden het vroeger allen, enkelen hunner houden er nog aan vast.

Wie dadelijk met het schrijven op papier, liefst terstond met de pen, begint, in de eerste 4 leerjaren er alle aandacht aan schenkt, het schriftelijk werk voor de onderscheidene vakken, wanneer dit noodig is, op papier laat maken en daarbij zorg draagt, dat niet verloren gaat hetgeen bij het eigenlijke schrijfonderricht gewonnen wordt, die bereikt daarmede de groote winst, dat in de hoogere leerjaren eenige uren voor andere vakken vrij komen.

Omtrent de vakken, waarvan te weinig werk wordt gemaakt, bestaat nogal verschil, maar men is het er wel over eens, al komt er verbetering ten aanzien van het vak ,,lichamelijke oefening", dat er nog te veel scholen zijn, waarop dit vak niet behoorlijk onderwezen, soms schromelijk verwaarloosd wordt.

Sommige inspecteurs noemen ook natuurkunde als een vak, dat niet tot zijn recht komt. De oorzaken, die zij daarvan aangeven, noemde ik reeds hiervoor.

Vakken, waarvan te veel werk wordt gemaakt, zijn moeilijk te noemen, al zijn er wel scholen, aan welke men aan zijn liefhebberijen te veel tijd besteedt.

Nuttige handwerken, lichamelijke oefening, teekenen en op de R.-K. meisjesscholen vooral schrijven, zijn de vakken, waarvoor vakonderwijzers(essen) werkzaam zijn. In het algemeen komt het dezen vakken ten goede en voor menige school was het wenschelijk, dat ook het zangonderwijs werd toevertrouwd, zoo niet aan een vakonderwijzer, dan toch aan een onderwijzer van wien men overtuigd is, dat hij er de noodige bekwaamheid voor bezit en daardoor in staat is het met toewijding en opgewektheid te geven, zoodat hij bij zijn leerlingen liefde tot den zang kan wekken.

Welke de oorzaken zijn, dat in sommige vakken de resultaten onvoldoende zijn, is hiervoor bij de behandeling der onderscheidene vakken reeds vermeld. Dat het aan bepaalde scholen zoo is, daarvoor kunnen andere oorzaken zijn: onbekwaamheid van, langdurige ziekte onder het personeel; leerlingen, die door het milieu, waaruit ze voortkomen, een tekort hebben aan intellect, enz., maar meestal ligt het, zooals een der inspecteurs

zegt, aan het gebrek aan toewijding bij het personeel, niet zelden het gevolg van het slechte voorbeeld, dat het hoofd der school geeft. Met verwondering en voldoening ziet men soms de gang van zaken aan scholen met zulk een hoofd zich geheel wijzigen, wanneer de man, die allereerst leiding moest geven door de wijze, waarop hij zijn taak verricht, men te kort schiet in de vervuling van zijn plicht, vervangen wordt door iemand, welke die beter verstaat.

Groot is de invloed van het voorbereidend onderwijs nog niet; slechts hier en daar is die merkbaar. Grooter is die van het te ontvangen onderwijs, van de eischen van toelating speciaal tot de inrichtingen van voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs op de scholen, die in het bijzonder voor deze inrichtingen voorbereiden.

Van het gymnasium, de H.B.S. of het lyceum, die hun leerlingen krijgen van andere scholen, is die invloed betrekkelijk zeer gering. De leerlingen dezer scholen, voor wie voorbereidend hooger of middelbaar onderwijs gevraagd wordt, krijgen gewoonlijk hulp buiten de gewone schooluren.

„Vroeger kwam het", zoo zegt de inspecteur-Zutphen, „op de dorpsscholen meermalen voor, dat het hoofd bijzondere zorg besteedde aan de leerlingen, die voorbestemd waren om naar H.B.S. of gymnasium te gaan. Deze bijzondere zorg ging zoover, dat de belangen van de geheele klasse werden opgeofferd aan die van 2 of 3 leerlingen. Met trots vertelden de hoofden dan, dat zij 2 of 3 leerlingen hadden klaar gemaakt voor het toelatingsexamen en dat zij zoo'n goed figuur sloegen. Ik heb die verhalen vroeger ook gehoord, maar met een stilzwijgen beantwoord en tevens een degelijk onderzoek ingesteld naar de kennis der geheele klasse, met uitschakeling der 3 bevoorrechten. Thans hoor ik die verhalen niet meer, deze mistoestand is vrijwel verdwenen."

De mistoestand, hier geteekend, was vroeger inderdaad ook in andere inspecties niet zeldzaam. Daar had de voorbereiding voor hoogere studie voor deze scholen al een zeer slechten invloed op het onderwijs eener geheele klasse.

Over de resultaten van het vervolgonderwijs zeggen de meeste verslagen weinig of niets. Het is van te geringe beteekenis geworden. Ik geef hier plaats aan hetgeen de inspecteur-Zutphen ten dezen opmerkt: „Verbetering in den toestand van het vervolgonderwijs kan ontstaan, wanneer de verplichting tot het geven van dit onderwijs aan alle gemeenten wordt opgelegd voor cursussen met een minimum van 100 uren. Het voorschrift, dat de cursus 2 jaren moet duren, behoort te vervallen, omdat deze bepaling practisch van geen nut is; zij kan altijd ontdoken worden met het bericht, dat er geen leerlingen voor het tweede leerjaar zijn.

In de steden en in de groote dorpen is een vervolgcursus niet zoo onontbeerlijk, daar de jongens en meisjes op tallooze soorten van avondcursussen verdere kennis kunnen opdoen. Op het platteland en in de kleine dorpen is het vervolgonderwijs eigenlijk onmisbaar. Het valt zeker te betreuren, dat zoo weinig ouders dit onderwijs voor hun kinderen verlangen. Ik had haast geschreven, dat zoo weinig oudere kinderen dit onderwijs verlangen en toch is dit min of meer de eigenlijke oorzaak. Het gezag der ouders is in de laatste jaren, vooral ook bij de minder ontwikkelde standen, danig verzwakt, zoodat de wil van het kind een overheerschende factor is geworden."

### E. *Over de onderwijzers in het algemeen.*

„Geschiktheid, ijver en toewijding, waar deze eigenschappen samengaan, is de zaak zonder twijfel in orde, en gelukkig kan ik de indrukken van mijn schoolbezoek in het afgeloopen dienstjaar de revue laat passeeren, vaststellen, dat de gunstige indrukken in de meerderheid zijn." (Inspecteur-Apeldoorn.)

Dat is zoo de algemeene indruk, die al de verslagen geven. Er mogen ongeschikten zijn, die nooit als onderwijzer werkzaam gesteld moesten zijn — want die betrekkelijk weinigen, vooral als ze aanleg hebben om zichzelf te sparen, stichten genoeg kwaad — over het geheel heeft men lof voor den ijver en de toewijding van het onderwijzend personeel.

„Meermalen komt echter", zegt een der inspecteurs, „wel de gedachte bij mij op, of sommige onderwijzers misschien buiten de school wat meer moesten nadenken over hun werk, waardoor ze op school met minder ijver, toch meer resultaat zouden verkrijgen."

Hij zal wel niet bedoelen, dat sommigen het wel met wat minder ijver zouden kunnen stellen, maar dat ijver alleen niet voldoende, dat ijver met verstand noodig is, zal men de gewenschte resultaten willen bereiken, hetzelfde als hetgeen een andere inspecteur bedoelt, wanneer hij zegt, dat de onderwijzers „niet altijd hun ijver zoo weten te gebruiken, dat hun onderwijs daardoor beter wordt".

Ten slotte kan een goed onderwijzer naast ijver en toewijding niet missen de geschiktheid d.w.z. de kunst om met kinderen om te gaan en het vermogen om door studie en nadenken zich voor zijn werk voor te bereiden.

Die geschiktheid kan hij van nature in ruime mate bezitten of in naarstigen arbeid door veel oefening, vaak langs een moeilijken weg, door ervaring verkregen hebben. Men moet het onzen jongen onderwijzers niet al te kwalijk nemen, dat het bij hen niet altijd in orde is. Niet weinigen, die thans als flinke onderwijzers bekend staan, hebben het toch in hun jeugd niet gemakkelijk gehad. Alleen maar, hun opleiding moest niet zoo zijn, dat ze slecht, soms geheel onvoorbereid in de school komen.

Er zijn er, die het nooit leeren. De inspecteur-Ommen verdeelt de ongeschikten in twee groepen: „Er zijn er", zoo zegt hij, „die de gave missen om zonder onophoudelijk verbieden en straffen een behoorlijke orde en tucht te handhaven. In hun klas wordt in den regel niet rustig gewerkt, gaat er onnoodig tijd verloren, heerscht nimmer de prettige werkgeest. Zij kunnen niet halen uit de leerlingen, wat er uit te halen is; hun invloed op de kinderen is niet zoo groot, dat dezen geven, wat ze te geven hebben. Verbetering treedt vrijwel nimmer in. Verandering van school kan soms nuttig werken. Een geheel ander soort ongeschiktheid is: onwetendheid. Men weet vaak niet, dat er meer te bereiken is, dat er van de leerlingen meer en beter werk geëischt kan worden. Men kent niet en zoekt niet naar een andere werkwijze, welke meer succes waarborgt. Voor deze ongeschiktheid, beter is hier te spreken van mindere geschiktheid, zijn heilzame middelen, vooral wanneer het jonge leerkrachten betreft, in wie nog willen zit. Met een bespreking over hun werk en hun manier van werken, met het toonen van anderer werk is daar heel veel goeds te bereiken."

Als er maar beroepsliefde is, blijken velen meer te kunnen, dan anderen en ook zij zelf aanvankelijk hebben gemeend.

De inspecteur-Zutphen acht de leeftijdsgrens van 65 jaar voor de onderwijzeressen in het algemeen veel te hoog. De jongere onderwijzeressen zijn naar zijn ervaring veel geschikter voor hun werk dan de oudere, omdat zij meer van kinderen houden, opgewekter zijn en zich meer inspannen.

Het komt mij voor, dat hij hier toch wel wat te veel generaliseert. Zeker, er zijn oudere onderwijzeressen, slechte paedagogen, zonder ware liefde voor hun werk, ontevreden met hun positie, maar daarnaast heb ik er velen werkzaam gezien, die zich geven aan hun werk met al de liefde van hun hart. Deze inspecteur zegt trouwens zelf ook, al acht hij de jongere onderwijzeressen in het algemeen beter voor den schoolarbeid geschikt, dat er onder de oudere ook uitstekende leerkrachten zijn, die met groote liefde hun arbeid verrichten en — kan er bijgevoegd worden — toonen een stuk ervaring rijker te zijn dan de jongeren.

De onderlinge verhouding laat over het geheel weinig te wenschen over. Wel kwam het hier en daar tot min of meer ernstige conflicten, maar dit aantal bleef gering.

In de inspectie-Nijkerk deden zich twee gevallen voor. Op de eene school was het een gevolg van de totstandkoming van een bijzondere school, waartegen het hoofd der school zich niet wenschte te verzetten, terwijl het personeel aan het hoofd stond van den tegenstand, die geboden werd. Aan de andere school was van geregeld overleg tusschen hoofd en personeel geen sprake. Zelfs voor een nieuw tot stand gekomen leerplan bleek de bij de wet vereischte bespreking niet gehouden te zijn. De inspecteur heeft die geëischt, zoodat ze ook heeft plaats gehad, maar hij vermoedt, dat nog niet alles uit den weg is geruimd.

De inspecteur-Zutphen maakt melding van 2 scholen, waar het den hoofden aan tact ontbreekt om met hun personeel om te gaan, terwijl aan twee andere de hoofden zoo slap zijn, „dat ze meer onderwijzers van de hoogste klasse kunnen genoemd worden. Eenige leiding gaat niet van hen uit. Zij blijven goede vrienden met hun personeel, omdat zij aan alle de vrije hand laten; zij zijn te slap om te durven optreden en gaan mogelijke moeilijkheden uit den weg".

De verhouding tusschen school en huis is goed, maar bij het bijzonder onderwijs bestaat er een nauwer contact tusschen

de onderwijzers en de oudere hunner leerlingen dan bij het openbaar onderwijs, hetgeen, gelet op het onderscheidene karakter van de twee takken van onderwijs, ook heel natuurlijk is.

Hier en daar liet de verhouding te wenschen over; een enkelen keer ging het optreden der ouders tegen de onderwijzers alle perken, alle fatsoen te buiten. Bij dezelfde school gebeurde het tot tweemaal achtereen, „dat ouders meenden het recht te hebben", zegt de inspecteur, „een van de leden van het personeel in de school lichamelijk te tuchtigen, omdat er blijkbaar niet naar hun zin was gehandeld". Zulke gevallen teekenen de mentaliteit van deze ouders en geven wel een kijk op de moeilijkheden, waarmede het onderwijzend personeel van scholen uit bepaalde stadskwartieren te kampen heeft. Gelukkig blijven zulke gevallen uitzondering en begint er in de fatsoenlijke arbeiderskringen steeds grooter waardeering te komen voor het werk van den onderwijzer.

Geen beter middel om den band tusschen school en huis te versterken dan het huisbezoek. „Huisbezoek en vooral ziekenbezoek versterken den band tusschen school en huis, de onderwijzers en de ouders. Enkele hoofden van groote scholen komen eenmaal des jaars in alle gezinnen, waaruit ze hun leerlingen betrekken, en de klasse-onderwijzers dier scholen bezoeken eenmaal per jaar hun leerlingen. Aan zulke scholen heeft men aangename en goed bezochte ouderavonden. Vader en meester, moeder en juffrouw verstaan en begrijpen elkaar en samen wordt er gearbeid aan de opvoeding en de ontwikkeling van het kind. Aan zulke scholen is de orde goed en zijn de resultaten naar wensch." (Inspecteur-Zwolle.)

*Benoeming en ontslag* geven tot weinig bijzondere opmerkingen aanleiding.

Ook dit jaar weer zijn groote moeilijkheden ondervonden bij het vervullen van vacatures, daar een voldoend aantal wachtgelders niet beschikbaar was.

In de gemeente Arnhem rees tusschen het gemeentebestuur en den inspecteur verschil van meening over de wijze van benoeming van tijdelijke leerkrachten, waarvoor de inspecteur de tusschenkomst van den Minister inriep, die het gemeentebestuur in het ongelijk stelde.

In de gemeente Dreumel deed zich bij de quaestie van ontslag aan onderwijzend personeel het navolgende voor. Het gemiddeld aantal leerlingen over 1927 op de openbare lagere school aldaar was gedaald, zoodat over 1928 niet 6, doch 5 leerkrachten door het Rijk vergoed zouden worden. Einde Januari 1928 verleende de gemeenteraad aan een der onderwijzers eervol ontslag met ingang van 1 Februari d.a.v. De ontslagene teekende hooger beroep aan bij Gedeputeerde Staten van Gelderland, die het ontslag vernietigden op formeele gronden. Burgemeester en wethouders hadden nl. niet één onderwijzer voorgedragen tot ontslag, doch de keuze uit twee aan den gemeenteraad overgelaten. Het eerste had, ingevolge de meening van Gedeputeerde Staten, moeten geschieden. Later heeft een voorstel van burgemeester en wethouders om den bedoelden onderwijzer alsnog eervol ontslag te verleenen nimmer een meerderheid in den gemeenteraad kunnen vinden! Het gevolg is, dat de gemeente thans zelf het salaris moet bekostigen.

De overvloed van onderwijzers maakt, dat een deel van hen, die de onderwijzersakte verkregen en zich direct na het behalen dier akte aan de studie voor de hoofdakte zetten, daarvoor veel tijd beschikbaar hebben en in 2 jaar deze akte behalen om, daarmede gewapend, meerdere kans te hebben op een benoeming tot onderwijzer.

De verbeterde opleiding onzer onderwijzers is nog van te jongen datum om reeds nu de voordeelen er van voor de school te kunnen constateeren, behoudens dat we langzamerhand, door de aanstelling van leerkrachten, die het onderwijzersexamen naar het nieuwe programma hebben afgelegd, leerkrachten krijgen, volledig bekwaam om het nieuwe vak „lichamelijke oefening" te onderwijzen.

Het aantal vakonderwijzers blijft vrijwel gelijk. Noodgedrongen moeten de gemeentebesturen voor in hun gemeenten voorkomende eenmansschooltjes wel voor die schooltjes overgaan tot de benoeming van een vakonderwijzer voor vak *k*.

Reserve-onderwijzers komen alleen voor in de gemeenten Hengelo en Deventer.

### F. *Over de schoolgebouwen in het algemeen.*

De toestand der schoolgebouwen in de tweede hoofdinspectie is goed, dank zij mede de werkzaamheid der inspecteurs.

Dat de bouw en de verbetering van de schoollokalen veel en velerlei arbeid eischt, in de eene inspectie wel meer dan in de andere, in het eene jaar meer tijd eischende dan in het volgende, maar altijd de volle aandacht vragende, blijkt b.v. uit de hierna volgende mededeelingen van den inspecteur-Enschede ten aanzien van wat in de verschillende gemeenten van deze inspectie gebeurd is, gebeurt en nog gebeuren moet zal voldoende in schoolruimte zijn voorzien en zullen alle gebouwen aan redelijke eischen voldoen:

*Denekamp.* Zooals reeds gemeld, is de voormalige openbare lagere school te Groot-Agelo (Gem. Denekamp) grondig hersteld en van nieuwe schoolbanken, enz. voorzien, voordat zij aan het R.-K. bijzondere onderwijs werd overgedragen. Ook de speelplaats is vergroot en verbeterd.

*Enschede.* De Christelijke school, Spelbergsweg 30 te Enschede is met 2 lokalen uitgebreid.

Met den bouw der nieuwe openbare lagere school in de Laaresch te Enschede is goede voortgang gemaakt. Deze school zal in ieder geval bij den aanvang van het nieuwe schooljaar in gebruik genomen kunnen worden.

Er bestaan bij het gemeentebestuur wederom nieuwe plannen, n.l. voor de stichting eener openbare lagere school aan het Walhofsplein te Enschede.

Reeds zijn goedgekeurd en in begin van uitvoering de plannen tot stichting van twee nieuwe Christelijke scholen, n.l. aan het Elhofsplein en de Haaksbergerstraat te Enschede, terwijl tusschen gemeente- en schoolbestuur is overeengekomen, dat een centraal gymnastiek-lokaal voor de Christelijke scholen zal worden gebouwd bij de Christelijke U.L.O.-school, H. B. Blijdensteinlaan 43 te Enschede.

De gelden zijn gevoteerd voor het verbouwen der R.-K. meisjesschool, Kloosterstraat te Enschede, maar helaas zijn deze plannen nog niet tot uitvoering gekomen ten gevolge van het bedanken van het grootste deel der Enschedeesche R.-K. school-commissie.

De bedoeling was aan deze school een nieuw trappenhuis bij te bouwen, waardoor een aanzienlijke verbetering voor dit schoolgebouw zou zijn tot stand gekomen, en het gevaar bij brand, paniek, voor de schooljeugd zou verminderen.

Aan de R.-K. school Noorderhagen te Enschede, moest m. i. een soortgelijke verbetering tot stand gebracht worden.

*Haaksbergen.* Zooals reeds gemeld, is de speelplaats der R.-K. school te Haaksbergen dorp) op dergelijke wijze verbeterd, is het schoolgebouw en de speelplaats van de voormalige openbare lagere school te Honesch grondig nagezien en in zeer goeden toestand aan het R.-K. onderwijs ter beschikking gesteld.

In de plaats van laatstgenoemde openbare school is een keurig nieuw openbaar schooltje van 2 lokalen gebouwd en een flinke speelplaats aangelegd te Honesch.

Ter vervanging van het houten noodschoolgebouw te Veldmaat, is een keurige tweemansschool gebouwd, en wordt hier ook een ruime speelplaats aangelegd.

De openbare lagere school te Boekelo (Haaksbergen) is met ingang van 1 Januari 1929 opgeheven, en daarvoor in de plaats werd tijdens het verslagjaar een nieuwe driemansschool gebouwd en in Januari l.l. in gebruik genomen als bijzondere R.-K. school.

Zooals ook reeds in mijn vorig verslag was vermeld, had de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen beslist, dat het betrokken kerkbestuur het schoolgebouw der openbare lagere school te Boekelo na verbouwing had te aanvaarden.

Daar het kerkbestuur echter tegen deze oplossing bezwaar had, en er financieele offers voor over had om een geheel nieuw gebouw te krijgen, is in onderling overleg besloten, dit nieuwe gebouw door de gemeente te laten stichten, en heeft het kerkbestuur nu voor zijn rekening genomen het verschil tusschen de kosten van nieuwbouw en die van verbouw.

Nu de school in gebruik is genomen, en inmiddels de leerlingenschaal gewijzigd en de zevenjarige leerverplichting hersteld is, blijkt, dat deze school (van 3 lokalen) reeds met het nieuwe schooljaar te klein zal wezen. Voorbereid wordt nu de bijbouw van een 4de lokaal. Bij de R.-K. school te Buurse (Haaksbergen) is een schuurtje gebouwd. De openbare lagere school te Brammelo is de eenige school in de gemeente Haaksbergen, die feitelijk in een niet behoorlijken toestand verkeert.

Het is twijfelachtig, of het tegenwoordig gebouw (2 lokalen) nog waard is verbouwd te worden of dat de gemeente voordeeliger af is een geheel nieuw schooltje van 1 lokaal te stichten. Bovendien zij gemeld, dat momenteel hangende is de quaestie of deze school (tellende 15 leerlingen) nog wel voldoende reden van bestaan heeft.

De gemeenteraad heeft reeds besloten de school op te heffen, zoodat deze zaak zeer binnenkort tot een definitieve oplossing moet komen.

*Lonneker.* Er is geen gemeente in mijn inspectie, waar op onderwijsgebied zooveel geschiedt en moet geschieden als in de gemeente Lonneker: de vraagstukken van nieuwbouw, verbouw, of uitbreiding in verschillende deelen dezer gemeente zijn aan de orde van den dag. Telkens moet men noodoplossingen zoeken, omdat de zeer snelle bevolkingstoename daartoe dwingt. Telkens ontstaat nu in dit gedeelte van Lonneker een tekort aan schoolruimte, soms tijdig voorzien, soms onverwacht snel. Een eenigszins stabiele toestand heeft de laatste jaren niet bestaan, en zal voorloopig nog niet bereikt worden, gezien de belangrijke plannen voor het stichten van zeer groote woningcomplexen in verschillende deelen der gemeente.

Van de zijde van het gemeentebestuur en der schoolbesturen wordt de ontwikkeling van de onderwijsbehoeften met zorg gadegeslagen en gedaan wat maar mogelijk is om hieraan tegemoet te komen.

De gemeente Lonneker heeft nu reeds in een vergevorderd stadium van voorbereiding of in uitvoering de volgende werken:

1. Stichting eener nieuwe (tweede) openbare school in het Twekkelerveld. (Thans zijn enkele noodlokalen bij de bestaande openbare lagere school aldaar in gebruik).

2. Uitbreiding der bestaande openbare lagere school in de Lipperkerkstraat 4 B 106 tot een volledige school van 6 leerjaren met lokalen voor een centraal 7de en 8ste leerjaar en voor handenarbeid.

3. Uitbreiding der bestaande openbare lagere school te Boekelo tot een volledige school van 8 lokalen. Aanwezig zijn thans 4 gewone klasselokalen en 2 noodlokalen.

De daarbij betrokken schoolbesturen hebben in een vergevorderd stadium van voorbereiding of in uitvoering:

1. De stichting van een R.-K. school aan de Deurningerstraat te Lonneker voor jongens en meisjes, waarvan voorloopig een gedeelte zal worden gebouwd (waarschijnlijk 6 lokalen).

Het gemeentebestuur is zoo welwillend geweest tijdelijk een tweetal lokalen der openbare lagere school, Deurningerstraat 1 B 126 ter beschikking van dit schoolbestuur te stellen, om daarin te huisvesten de beide eerste leerjaren van genoemde scholen.

2. De stichting van een R.-K. school (2 lokalen) te Boekelo.

3. De stichting van een nieuwe R.-K. Meisjesschool te Glanerbrug, waarvan voorloopig een 3-tal lokalen worden gesticht.

4. De stichting eener nieuwe Christelijke school in het Twekkelerveld. (3 lokalen.)

Tijdelijk is deze school in een kerkgebouw ondergebracht en geopend in Augustus 1928.

Inmiddels is in het afgeloopen jaar de Christelijke school te Glanerbrug 1 C 95 I met 2 lokalen uitgebreid.

Bij het gemeentebestuur van Lonneker bestaan nu reeds plannen tot de uitbreiding der openbare lagere school G I te Glanerbrug 1 C 132, welke daarna zal worden gesplitst.

De gemeente overweegt voorts de stichting van centrale gymnastieklokalen en terreinen voor de klein-terreinspelen, welke zoowel ten behoeve van het openbaar als van het bijzonder onderwijs zullen worden ter beschikking gesteld.

*Losser.* In de gemeente Losser is in het afgeloopen jaar helaas niet veel geschied.

Zooals ik reeds vermeldde, is de noodzakelijke afdoende verbetering der speelplaatsen te Losser en Overdinkel om financieele redenen uitgesteld.

Het R.-K. schoolbestuur te De Lutte heeft nu voor eigen rekening een centrale verwarmingsinstallatie in zijn school laten aanleggen.

Thans wordt te Losser overwogen de stichting eener nieuwe Christelijke school te Overdinkel en eener nieuwe R.-K. school te Losser (Dorp).

*Oldenzaal.* Te Oldenzaal is aan het gebouw der Nutsscholen een tweetal lokalen met gymnastieklokaal in het afgeloopen jaar gereed gekomen en in gebruik genomen. Een prachtige verbetering, welke bijzonder op prijs moet gesteld worden, omdat de stichting van het gymnastieklokaal werd mogelijk gemaakt door een particuliere gift van iemand, die met deze scholen sympathiseert.

In de R.-K. Meisjesscholen te Oldenzaal, Lycammstraat, is centrale verwarming aangelegd.

*Oostmarsum.* Hier is in het afgeloopen jaar geen enkele verandering in de schoolgebouwen tot stand gekomen.

Wel is een beslissing in de bekende Ootmarsumsche schoolquaestie, waarover ik ook in mijn vorig jaarverslag melding maakte, genomen, in zooverre, dat het raadsbesluit tot het verleenen van medewerking tot het stichten eener nieuwe R.-K. school aldaar, is vernietigd wegens strijd met het algemeen belang.

*Weerselo.* In de gemeente Weerselo is in het afgeloopen jaar nog niet veel meer gedaan dan het maken van plannen:

1. Tot verbetering der openbare lagere scholen te Deurningen en Hasselo.

2. Tot het vergrooten der openbare lagere school te Rossum met 2 lokalen en der R.-K. school te Weerselo (Dorp) met 2 lokalen.

M.i. zullen de openbare lagere scholen te Hasselo, Deurningen en Lemselo niet alleen verbeterd, maar ook binnen korten tijd moeten worden uitgebreid elk met 1 lokaal, zulks in verband met het herstel van de leerlingenschaal van 1923."

Nog werden in deze inspectie gebouwd twee nieuwe bewaarscholen, een openbare te Enschede en een Roomsch-Katholieke te Glanerbrug.

De inspecteur-Zwolle maakt melding van een nieuwe school, die der Gereformeerde gemeente te Genemuiden, welke uit eigen middelen werd gebouwd om te ontkomen aan de brandverzekering.

Voor een goede uitvoering van het bouwbesluit werd in bijna alle gemeenten zorg gedragen.

De inspecteur-Ommen zegt ten aanzien van de toepassing van dit besluit het volgende: „De streng doorgevoerde bezuiniging heeft tot gevolg, dat bij bouwplannen de in het bouwbesluit aangegeven maxima zoo kort mogelijk benaderd worden. In het algemeen is daartegen niet zooveel bezwaar, doch enkele dier maxima blijken in de praktijk te laag. Een hoogte van 3,4 M. voor lokalen, waar 48 leerlingen een plaats moeten vinden is onvoldoende. Bij een lengte en breedte van ongeveer 7 M., voldoende voor de plaatsing van het benoodigde aantal banken, wordt niet voldaan aan den eisch, dat per leerling de lokaalinhoud 3,6 $M^3$. bedraagt. Vergrooting van lengte en breedte, voor de ruimte der gangpaden niet noodig, geeft een wanverhouding in de afmetingen en ook een vergrooting der hoogte tot de vereischte kubieke inhoud is verkregen, geeft nog niet de goede verhouding, maar een „gedrukt" lokaal. Een minimum hoogte van 4 M zou geen overdreven eisch zijn."

Met de opmerkingen betreffende hoogte der lokalen en het aantal privaten is de inspecteur-Zutphen het eens. Bij een vloeroppervlakte van 49 $M^2$ is aan den eisch van 3,6 $M^3$ voor elken leerling niet te voldoen, wanneer de hoogte niet meer is dan 3,4 M. Hij acht een minimum-hoogte van 3,6 M. voldoende.

Over art. 12, 1ste lid, van het Bouwbesluit zegt hij het volgende: „In een lokaal zijn heel veel deuren, een van het lokaal, twee die leiden naar de aangrenzende lokalen, voorts nog de kastdeuren. Hierbij komen dan nog de posten van al deze deuren, de bordstellingen en de groote raamkozijnen. Over het kleuren van deze houtoppervlakten is niets voorgeschreven. De nadeelige gevolgen zijn niet uitgebleven. Het is geen gebruik, dat in de bestekken wordt aangegeven, op welke wijze een en ander geschilderd moet worden en voor een bijzondere school kan met het tegenwoordige Bouwbesluit geen bepaling worden gemaakt. De jongere architecten hebben een neiging tot donkere kleuren, zoodat ik thans enkele scholen heb, waarin het houtwerk veel te donker geschilderd is. De lokalen maken daardoor een somberen indruk.

Ik acht het dringend gewenscht, dat de bepaling van art. 12, sub 1, als volgt gewijzigd wordt: De plafonds, de wanden en het houtwerk des leslokalen worden licht en mat gekleurd.

Hij acht het wenschelijk, dat de overgangsbepalingen worden gewijzigd in dien zin, dat de schoollokalen vóór 1 Januari 1930 in overeenstemming worden gebracht met de voornaamste eischen van het Bouwbesluit 1924.

In hoeverre aan dezen wensch practisch gevolg zou kunnen worden gegeven, is niet te zeggen, nu hij niet aangeeft, welke eischen hij onder de voornaamste zou willen rangschikken, maar ongetwijfeld heeft hij gelijk, dat deze overgangsbepalingen wel zeer ruim zijn gesteld.

Te Emst (gemeente Epe) is de openbare school nog steeds gevestigd in twee afzonderlijke gebouwen. Deze toestand levert naar mededeeling van den inspecteur, geen nadeel op voor het onderwijs.

Voorts werden voor verscheidene scholen, om te voorzien in het gebrek aan ruimte bij de in-werking-treding der zevenjarige leerplicht of bij nieuwbouw of verbouw, tijdelijk hulplokalen in gebruik genomen, die niet één gebouwencomplex met de respectievelijke scholen vormen.

Voor een groot aantal lokalen werd verleend de dispensatie, bedoeld bij art. 17, 6de lid, van het Bouwbesluit ter vermijding van parallelklassen; het minst slechte werd daarmee gekozen.

De schoolmeubelen waren over het geheel in goeden staat. Hier en daar laat de inrichting der banken nog te wenschen over, maar geleidelijk aan komt hierin verbetering.

De voorziening in de leermiddelen leed soms door te kleine vergoeding ex. art. 101 der L. O.-wet 1920.

Het aantal scholen, waar de verwarming der lokalen niet aan billijke eischen voldoet, is gering; ook de ventilatiemiddelen zijn goed in orde, maar het gebruik, dat het onderwijzend personeel er van maakt, is vaak heel slecht. Met uitzondering van een enkele, klagen alle inspecteurs hierover.

,,De ventilatie laat in den regel veel te wenschen over; in het algemeen stookt men te hard en spuien blijft veelal achterwege." (Inspecteur Almelo).

,,Het is mij dit jaar opgevallen, dat in vele scholen van de ventilatie een zeer matig gebruik werd gemaakt. Het is alsof men bang is voor versche lucht." (Inspecteur-Arnhem).

,,De ventilatie mocht, naar bij schoolbezoek vaak bleek, beter behartigd worden. De schuld ligt niet aan de middelen tot ventileering, maar bij het personeel, dat er geen doelmatig gebruik van maakt en niet zorgt, dat ze te gebruiken zijn. Op een bijzondere school te Hardenberg kon b.v. in een lokaal met een zestal te openen bovenramen, die ik alle dicht aantrof, er maar één met moeite geopend worden. De fout is, dat van het ramen openzetten geen gewoonte wordt gemaakt. Het ventileeren op het oogenblik, dat de toestand van de lucht het noodig maakt, gebeurt niet, omdat de onderwijzer van de verontreiniging der atmospheer niets bemerkt. In veel lokalen zou geprofiteerd kunnen worden van de aanwezige luchtververschingskanalen. Zeer zelden wordt daar echter aandacht aan geschonken." (Inspecteur-Ommen).

Andere inspecteurs spreken van een ,,onoordeelkundig" of van een ,,niet met beleid" gebruik maken van de ventilatiemiddelen.

Men moge doen gelden de verontschuldiging, dat iemand, die voortdurend in het lokaal is, niet zoo spoedig bemerkt, dat de frischheid verdwijnt, en iemand, die buiten is geweest de tegenstelling des te beter opmerkt, over het geheel is de zorg, die onze onderwijzers geven aan de behandeling der ventilatiemiddelen, beslist onvoldoende tot schade van de kinderen en eigen gezondheid. Hoe minder men in de school bemerkt van de ,,onschuldige asempjes", hoe beter.

Het onderhoud der lokalen is meestal goed; alleen kon het hier op het platteland beter zijn. Over den schoonmaak wordt, mocht men al in enkele gevallen, evenals het vorige jaar, eenige verbetering constateeren, opnieuw geklaagd. Gelet op het groote onderscheid in de kosten per lokaal in de verschillende gemeenten, schijnt er in de zorg, die aan den schoonmaak besteed wordt, heel wat onderscheid te bestaan.

Ik weet wel, het ligt niet alleen in het bedrag der belooning en het aantal uren, dat er schoongemaakt wordt. Het toezicht, dat er op wordt uitgeoefend, is niet overal gelijk en hieruit is het ook te verklaren, behalve uit de persoonlijke geschiktheid en ijver der schoonmaaksters, die bij allen arbeid, ook bij het eenvoudige werk, van invloed zijn, dat op twee scholen, waar de belooning even groot is, het resultaat zoo verschillend kan zijn.

Ongetwijfeld oefent een lokaal, dat rein en zindelijk wordt gehouden, waarin gezelligheid en netheid de kinderen omringt, zijn goeden invloed op hen uit, maar dan moet hun ook geleerd worden, het hunne te doen om de lokalen en gangen ,,zoo net mogelijk te houden" zooals de inspecteur-Ommen zegt.

Het is jammer, dat de ouders hier vaak zoo weinig medewerking verleenen. Moeders, die er niet aan denken om de kinderen thuis de klompen te laten aanhouden, vinden het verschrikkelijk, dat dit ook in de school gebeuren moet, al neemt de onderwijzer zelfs de voorzorg, dat de leerlingen, op hun plaats gekomen, een paar versleten klompen weer kunnen aantrekken. Vaders, die er niet tegen opzien om hun kinderen in den vroegen morgen allerlei arbeid te doen verrichten, vinden het niet toelaatbaar, dat een onderwijzer de hulp van de oudste meisjes inroept om de schoolgang schoon te houden.

De toestand der speelplaatsen laat bij vele scholen nog te wenschen over en bij nog maar weinige is een behoorlijk ingericht speelterrein aanwezig.

Ik houd mij overtuigd, dat de inspecteurs, de een met meer, de ander met minder energie, in dezen het hunne doen om om aan dezen mistoestand een eind te maken en hetgeen enkele inspecteurs reeds bereikten, doet wel zien, dat met volharding veel is te verkrijgen, al zijn er in de eene inspectie meer moeilijkheden dan in de andere en zijn er inspecteurs, die heel wat bezwaren hebben te overwinnen.

Ook hier geldt het ,,de aanhouder wint".

In de tweede hoofdinspectie zijn geen U.L.O. scholen met meer dan 350 en minder dan 500 leerlingen.

Afkeuring van schoollokalen kwam niet voor.

Vergeleken met vorige jaren is de toestand wat betreft het geneeskundig toezicht vrijwel onveranderd gebleven.

### G. *Over de kosten van het lager onderwijs in het algemeen.*

De kosten van het lager onderwijs is de verschillende gemeenten der tweede hoofdinspectie over de laatste twee jaren, waaromtrent de gegevens der inspecteurs ten dienste stonden, zijn ook nu weer zeer verschillend.

De bedragen, die door de gemeenten voor de dagelijksche behoeften beschikbaar worden gesteld, loopen sterk uiteen. ,,Daarmede hangt", zoo zegt de inspecteur-Nijkerk, ,,niet zelden samen de qualiteit van het gebruikte materiaal. In enkele scholen zijn de cahiers vervaardigd uit minderwaardig papier en dit is voor het schrijven zeer nadeelig."

Het is verkeerd, dat uit de vergoeding art. 101 beloooningen voor het bezit van bepaalde diploma's worden betaald. Zoo werd b.v. aan de bijzondere school te Kootwijk tot en met de vijfde klasse regelmatig alle werk, behalve schoonschrijven, op de lei gemaakt uit zuinigheidsoverwegingen.

Wat was de zaak? Uit de gemeentevergoeding moest een bedrag van f 200 voor het diploma-schoolraad worden betaald; de school telt ongeveer 60 leerlingen, zoodat daarvoor reeds f 3 per leerling noodig was.

Dat de belooning voor het bezit van dit diploma uit art. 101 betaald wordt, is op zich zelf niet onbillijk mits het nooit gaat ten koste van het onderwijs aan de kinderen, hetgeen hier blijkbaar het geval is.

Deze zaak kan overigens worden overgelaten aan den inspecteur, die ze, komt er geen verandering, wel met het schoolbestuur zal behandelen.

De inspecteur-Nijmegen wijst opnieuw op de groote kosten, die in enkele gemeenten de openbare eenmansscholen medebrengen. Hij schrijft dienaangaande: ,,De vakonderwijzeres voor nuttige handwerken, die natuurlijk voor rekening der gemeente komt, maakt het duur, omdat het bijzonder onderwijs in die gemeente dan ook vakonderwijzers(essen) kan aanstellen op gemeentekosten. En juist de gemeente met een openbaar eenmansschooltje heeft meest veel bijzondere scholen.

In mijn vorig verslag schreef ik dan ook, dat het mij voorkwam, dat bij een wetswijziging artikel 101, sub 9, Lageronderwijswet 1920 in dien zin moest gewijzigd, dat wanneer men verplicht was een vakonderwijzeres aan te stellen aan een eenmansschooltje met een mannelijk hoofd, men op dien grond aan het bijzonder onderwijs geen vakonderwijzer(es) behoefde te vergoeden.

Maar een betere oplossing is wellicht nog om aan eenmansschooltje een vrouwelijk hoofd met akte k te benoemen. Dat hebben de gemeentebesturen zelf in de hand. Een vakonderwijzeres is dan niet noodig. En behalve de quaestie vakonderwijzeres acht ik voor de vaak zeer kleine eenmansschooltjes, ook met het oog op het onderwijs in de laagste klassen, een vrouw als hoofd zeer gewenscht."

Hij acht, en volkomen terecht, de vergoeding ex. art. 101 der Lager-onderwijswet 1920 voor vele dorpsscholen te laag, vooral nu veel schoolhoofden uit de vergoeding nog een belooning krijgen voor hun werkzaamheden als administrateur der school, en meent, dat een minimum in de wet dient te worden vastgelegd.

Ook de inspecteur-Zwolle wijst er op, dat de kosten van het lager onderwijs groot zijn in de gemeenten met veel kleine openbare scholen. Zwollerkerspel met vier tweemansscholen en drie eenmansscholen voor openbaar onderwijs heeft zeer groote exploitatiekosten per leerling en per jaar. De eenmansscholen moeten een vakonderwijzeres hebben voor de nuttige handwerken.

„Vijf van de zes bijzondere scholen hebben nu ook een vakonderwijzeres, ofschoon het aan die scholen niet noodig is. Bij een komende wetswijziging zal het overweging verdienen een bepaling op te nemen, waardoor bedoelde geldverspilling ten gevolge van de financieele gelijkstelling wordt voorkomen", zoo oordeelt hij.

Het aantal kinderen, dat volgens art. 13 der L. O.-wet vergoeding van de gemeente krijgt, neemt hier en daar toe. De vraag mag gesteld, of die altijd gebruikt wordt, als is bedoeld. Aan een bijzondere school b.v. bleek, dat leerlingen vergoeding kregen volgens art. 13. Ze legden echter den weg naar school te voet af en bleven bij minder gunstig weer thuis. Indien het bedrag der vergoeding werd bepaald met het oog op het gebruik van een fiets, kan men zeggen, dat hier door de kinderen met loopen en thuis blijven het bedrag der vergoeding werd verdiend.

De gemeente Kampen gaf steun f 600 voor huisonderwijs aan den kinderen van den lichtwachter op Schokland.

## III. Verslag omtrent den toestand enz. van het lager onderwijs in 1928 in de derde hoofdinspectie (de provinciën *Zuidholland* en *Zeeland*).

### § 1. Algemeene beschouwingen.

#### A. *Toestand van het onderwijs.*

De maatregelen, die op het terrein van het lager onderwijs in ons land de werking van de in den crisistijd genomen tijdelijke maatregelen ter bezuiniging geheel of gedeeltelijk moesten doen ophouden, werden in 1927 genomen of voorbereid en vonden hun voortzetting in 1928.

De eerste bezuinigingsmaatregelen zijn vervat in de wetten van 16 Februari 1923 (*Staatsblad* 38) en 23 Juni 1923 (*Staatsblad* 287), vooral in de eerste. Zij brachten in vele opzichten verandering in de bepalingen der L.O.-wet 1920, in het bijzonder in die, welke de schaal voor de aantallen leerlingen der lagere scholen bevatten, waarnaar de aan de gemeente- en schoolbesturen uit te keeren subsidiën zouden worden berekend, en in die, welke het wachtgeld voor die leden van het onderwijzend personeel regelden, wier betrekking door opheffing der scholen of klassen, waaraan zij werkzaam waren, was opgeheven. Bovendien was een bepaling opgenomen in de eerstgenoemde wijzigingswet, die de strekking had, onnoodig geachte oprichting van bijzondere scholen tegen te gaan.

Deze wet (ook wel die van de Technische Herziening genoemd) werd in 1924 gevolgd door een andere, die van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* 319), waarbij de z.g. 48-schaal werd ingevoerd, die gelden zou voor het tijdvak 1 Juli 1924 t/m 31 December 1929. Later is deze termijn verkort bij de wet van 29 December 1928 (*Staatsblad* n°. 506); de hierin gelegen maatregel kon eerst in 1929 uitwerking hebben.

Het aantal leerjaren was voor de scholen voor gewoon lager onderwijs volgens het niet-gewijzigde art. 3 der Lager-onderwijswet 1920 wel op 7 bepaald gebleven, maar de scholen, die vóór de invoering dezer wet bestonden, mochten eerst gedurende 5 jaren na het tijdstip van invoering, daarna — ingevolge het bepaalde bij de wet van 30 December 1925 (*Staatsblad* n°. 523) — nog één jaar langer met 6 leerjaren blijven bestaan. Volgens deze bepaling zou dus het zevende leerjaar met 1 Januari 1927 overal ingevoerd moeten zijn geweest (behoudens dan aan die scholen, welker leerlingen krachtens vergunning van de Kroon volgens het 2de lid van art. 3 der Lager-onderwijswet 1920 gelegenheid kregen, het 7de leerjaar aan andere scholen dóór te maken), ware het niet, dat het overgangsartikel 203, dat aanvankelijk uitbetaling der subsidiën tot en met 31 December 1924 óók garandeerde aan die scholen met 6 leerjaren, voor welke niet de bovenbedoelde vergunning volgens art. 3 was verleend, bij de wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) in dien zin was gewijzigd, dat die uiterste datum was verlengd tot 31 December 1929. Op grond van deze bepaling zou er voor de bedoelde scholen van invoering van het 7de leerjaar op grond van de wettelijke bepalingen tot aan 1 Januari 1930 geen sprake zijn geweest, indien niet bij de wet van 23 Juli 1927 (*Staatsblad* n°. 269) die datum was vervroegd tot 1 September 1927.

Met laatstgenoemden datum moesten dus alle scholen voor gewoon lager onderwijs georganiseerd zijn als scholen met 7 leerjaren, indien voor haar aanspraak zou worden gemaakt op de volgens de wet mogelijke subsidiën. Alleen voor die scholen bleef de afwijking van den regel gehandhaafd, voor welke door de Kroon de vergunning volgens het 2de lid van art. 3 der Lager-onderwijswet 1920 was verleend. En daar deze volgens de wettelijke bepalingen in het algemeen slechts dáár zou worden verleend, waar andere gelegenheid werd geboden, onderwijs in een 7de leerjaar te ontvangen, kan worden gezegd, dat voor elke leerling behoorlijke gelegenheid bestond, aansluitend gewoon lager onderwijs in 7 leerjaren te erlangen. Met deze conclusie was de practijk niet geheel in overeenstemming, daar genoegen moest worden genomen met een organisatie van 7 aaneensluitende leerjaren op papier. Werd aanvankelijk de practijk gehuldigd, dat, indien eenig leerjaar van de 7 voorgeschrevene géén leerlingen bevatte, de vergunning aan de Kroon volgens art. 3 der wet tòch moest worden aangevraagd, later werd dit niet meer noodig geacht en kon ook zonder die vergunning het een of andere leerjaar in werkelijkheid niet bestaan bij gebrek aan leerlingen, indien maar het leerplan op een organisatie van 7 leerjaren gebouwd was. En daar de besturen van bijzondere scholen geheel vrij zijn in de toelating van bepaalde leerlingen, kon het voorkomen en kwam het voor, dat een school practisch b.v. het 7de leerjaar niet had.

Ter wille van de bezuiniging in den crisistijd was ook de duur der leerverplichting voor de leerlingen verkort geworden. Was aanvankelijk in de in 1920 gewijzigde Leerplichtwet globaal de leertijd op 7 jaren gesteld, bij de Bezuinigingswet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) werd hij tot 6 jaren teruggebracht. De oorspronkelijke toestand werd hersteld bij art. I der wet van 24 Mei 1928 (*Staatsblad* n°. 186), en wel — behoudens overgangsmaatregelen — met ingang van 1 Juli 1928. Bij art. II dier wet werd met ingang van 25 Mei 1928 aan de ongelijkheid een einde gemaakt, die sinds 1924 bestaan had met betrekking tot de leerlingen eener 6-klassige school eenerzijds en die van een school met langeren leertijd anderzijds. Ook werd toen bepaald (bij art. III), dat de leerverplichting in ieder geval zou ophouden bij het bereiken van den leeftijd van 14 jaar.

Terwijl dus aan den eenen kant de verplichte 7-jarige organisatie der school met ingang van 1 September 1927 werd hersteld, werd aan den anderen kant voor de leerlingen de 7-jarige leerverplichting eerst hersteld met ingang van 1 Juli 1928, een verschil van 10 maanden, dat noodig geacht werd om in de practijk de eventueele uitbreiding der schoolgebouwen gelijken tred te kunnen doen houden met het te verwachten grootere aantal leerlingen.

Reeds is gezegd, dat bij de wet van 16 Februari 1923 (*Staatsblad* n°. 38) de artikelen, die het wachtgeld en de verplichting tot herplaatsing der wachtgelders regelden, waren verscherpt geworden, en wel bij art. I der Wet van 23 Juli 1927 (*Staatsblad* n°. 269); bij toepassing van dit artikel kon een wacht-

gelder, die aan een openbare lagere school was werkzaam geweest, aan een gelijksoortige school in welke gemeente ook worden tewerkgesteld. Voor die wachtgelders, welke aan een bijzondere lagere school waren werkzaam geweest, bleef de verplichting bepaald tot tewerkstelling aan een school, onder hetzelfde bestuur staande als die, aan welke hij oorspronkelijk gewerkt had. Deze ongelijkheid werd eerst weggenomen door de wet van 24 Juni 1929 (*Staatsblad* n°. 336) toen de meeste wachtgelders der eerste categorie reeds herplaatst waren. In elk geval: in 1928 werkten de verscherpte maatregelen met betrekking tot hen en de verplichtingen der gemeentebesturen en de bedoelde ongelijkheid nog onverzwakt en onverzacht.

Houd ik enkel hier het oog gericht op de hoofdmaatregelen, die in 1928 hetzij ten volle, hetzij ten deele op ons lager onderwijs invloed uitoefenden, dan heb ik enkel nog te vermelden, dat bij de wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319) het instituut der assistenten was ingevoerd, terwijl daarnaast dat der kweekelingen, hetzij met of zonder akte van bekwaamheid als onderwijzer, ongewijzigd was blijven bestaan. Wel werd de termijn, gedurende welke er assistenten mochten werkzaam zijn, en welks einde oorspronkelijk bepaald was op 31 December 1929, door de wet van 29 December 1928 (*Staatsblad* n°. 506) iets vervroegd, — het einde van den loopenden cursus eener school in 1929 werd hier maatstaf —, maar gedurende het jaar 1928 bleef de toestand in dit opzicht ongewijzigd.

Het zijn de in het bovenstaande overzicht naar voren springende hoofdpunten:

*a.* de wederinvoering van het 7de leerjaar;

*b.* de wederinvoering van de 7-jarige leerverplichting;

*c.* het handhaven gedurende 1928 van de 48-schaal;

*d.* het handhaven gedurende 1928 van de verscherpte maatregelen tot herplaatsing der wachtgelders voornamelijk aan openbare scholen;

*e.* en de handhaving gedurende 1928 van het assistentenstituut naast het ongewijzigde kweekelingenstelsel,

die, vaak ook in onderling verband, nader moeten worden besproken, wil er een beeld ontstaan van wat het jaar 1928 aan vooruitzichten en moeilijkheden opleverde.

Over de wederinvoering van het 7de leerjaar en van de 7-jarige leerverplichting waren de uitingen van verschillende inspecteurs in mijn ambtsgebied in hun verslag over 1927 niet enthousiast; niet, omdat zij op zich zelf die maatregelen, die op den duur toch het onderwijs ten goede moesten komen, niet zouden toejuichen, maar, omdat niet tegelijk ook de 48-schaal werd teruggenomen, waardoor gevaar ontstond, dat het aantal onder één leerkracht en in één lokaal samengebrachte leerlingen te groot zou blijken. Daarbij kwam, dat de nieuw aan te stellen leerkrachten, voor zoover zij uit de wachtgelders moesten worden genomen, lang niet altijd voor de hun opgedragen taak berekend bleken. De inspecteurs bovenbedoeld vreesden daarom van de maatregelen tot herstel aanvankelijk achteruitgang in het gehalte van het onderwijs. Ik maakte van deze vrees reeds melding in mijn verslag over 1927; het is geen wonder, dat de verslagen der inspecteurs over 1928 op dit punt niet optimistischer zijn. Ik moge deze stemming met een paar aanhalingen staven.

De inspecteur in de inspectie Goes schrijft: ,,De toestand van het lager onderwijs is over het algemeen goed te noemen, hoewel de inkrimping van het onderwijzend personeel hier en daar groote moeilijkheden heeft doen ontstaan.'' Hij deelt dan mee, dat die moeilijkheden voornamelijk betreffen: het combineeren van klassen of gedeelten van klassen, en het moeten plaatsen van een te groot aantal leerlingen in verschillende lokalen.

Herinnerend aan wat hij dienaangaande in het verslag over 1927 schreef, zegt de inspecteur in de inspectie Middelburg: ,,Intusschen is de 7-jarige leerplicht ingevoerd, en het getob op de heel kleine scholen is begonnen. 90 leerlingen, 2 leerkrachten; het hoofd 50 leerlingen verdeeld over 4 leerjaren. Zelfs de dapperste kan daartegen niet op. Aan de kinderen uit het hoogste leerjaar kan niet voldoende aandacht geschonken worden. Ze doubleeren het 6de leerjaar, krijgen alleen ouden kost, vervelen zich. Is het niet te begrijpen, dat sommige hoofden van scholen klagen over het gedrag der oudste leerlingen, die hun moeilijke taak nog zwaarder maken?''

Het zijn uit den aard der zaak in het bijzonder de inspecteurs, werkzaam in een plattelandsinspectie, die het sterkst die moeilijkheden gevoelen. De besturen der groote steden stellen overtallig personeel in voldoende mate aan; en het gevolg daarvan is, dat ook de besturen der bijzondere scholen in die steden overtallig personeel in voldoende mate hebben. Aan het euvel kwamen op vele plaatsen, waar weinig verandering in het onderwijzend personeel was gekomen sinds 1923, de verzachtende overgangsmaatregelen tegemoet. Op zeer vele scholen ook werden assistenten aangesteld, niet altijd tegen belooning, soms tegen zeer lage belooning; vaak ook werd gebruik gemaakt van de mogelijkheid, kweekelingen (meestal in het bezit van de onderwijzersakte) aan te stellen, hetzij al of niet tegen in elk geval geringe belooning. Echter niet overal zooveel als mogelijk was! De inspecteur in de inspectie Neuzen deelt als zijn ervaring mee: ,,Over het algemeen waren de gemeentebesturen er niet voor te vinden, extra-uitgaven voor het onderwijs te doen. Ook welvarende gemeenten beriepen zich op de zuinigheid. Ik kan dan ook niet zeggen, dat de belangstelling voor het onderwijs in deze streken groot is, uitzonderingen natuurlijk daargelaten.'' En hij voegt er aan toe: ,,Deze belangstelling is heel gering bij vele ouders ten plattenlande; zij nemen hun kinderen liefst zoo vroeg mogelijk van school, en bekommeren er zich matig om, of hun kinderen goed onderwijs ontvangen.'' ,,Door onvoldoend onderwijs en bedroevend schoolbezoek is hier een geslacht gegroeid ,dat intellectueel op geen bijzonder hoog peil staat. En omdat de ouders daardoor vaak zoo weinig verdienen, moeten de kinderen zoo vroeg mogelijk van school.'' Het is dan ook geen wonder, dat hij constateeren moet, dat de invoering van de 7-jarige leerverplichting dáár de sympathie van de bevolking niet heeft. ,,Maar'', besluit hij, ,,ik ben er stellig van overtuigd, dat deze maatregel een zegenrijke uitwerking zal hebben; het kind krijgt een paar jaar langer jeugd, komt beter onderwezen in de maatschappij en zal het daarin verder brengen''. Ook zijn ambtgenoot voor de inspectie Schiedam heeft gelijke ervaringen en verwachtingen blijkens de volgende aanhaling: ,,De invoering van de 7-jarige leerverplichting vindt vooral op het platteland nog al eenig verzet en heeft het aantal permanente verzuimers wat vergroot. Het komt meermalen voor, dat na onderzoek de Commissie tot wering van schoolverzuim opgeeft: Verzet tegen het zevende leerjaar. Deze permanente verzuimers ondervinden wel zelf de nadeelige gevolgen van het niet ter school gaan, doch werken gelukkig niet storend of remmend op hun klasgenooten. Procentsgewijze is dat verzet echter vrij gering, en het is wel te verwachten, dat het 7de leerjaar, wanneer het eenigen tijd in werking is, vrij algemeen waardeering zal vinden, vooral ook wanneer voor dit 7de leerjaar een leerplan wordt opgemaakt, dat gericht is op de practijk van het leven, en in de eerste plaats leerstof bevat, die voor de streek, waarin zich de school bevindt, het meest geëigend is. Meerdere besprekingen worden gehouden om voor dit leerjaar het leerplan zoo ingericht te krijgen met bevredigende resultaten.''

Dat de geschetste mentaliteit der plattelandsbevolking ook invloed had op het schoolverzuim, blijkt mede uit de laatste aanhaling; de inspecteur in de inspectie Goes geeft dienaangaande cijfers, en vermeldt: ,,Het ongeoorloofd schoolverzuim is belangrijk toegenomen, hetgeen zijn oorzaak vindt in de veranderde leerplichtbepalingen. Over 1928 werden 628 aanzeggingen verzonden, tegen 217 in 1927, ten gevolge waarvan het aantal processen-verbaal van 23 tot 76 is gestegen.''

De toestanden, hier geschetst, en een gevolg van de omstandigheid, dat juist in vele plattelands-gemeenten geen extra-kosten aan het onderwijs werden besteed, om die toestanden onder de bezuinigingswetten dragelijk te maken, waardoor ook de overgang naar de voor het onderwijs gunstiger bepalingen gemakkelijker zou zijn, bestonden in de grootere plaatsen in veel mindere mate. Een sprekend voorbeeld daarvan geeft de inspecteur in de inspectie Gorinchem, waar hij schrijft: ,,De eenige gemeenten, die in 1928 met behulp van boventallige onderwijzers de gevolgen van de wet van 30 Juni 1924 hebben verzacht, zijn Gorinchem, Sliedrecht en Hardinxveld. Deze 3 gemeenten legden respectievelijk 16, 7 en 5 duizend gulden ten koste aan het onderwijs, om tegenover de uitwerking der 48-leerlingenschaal het peil te handhaven. De overige gemeenten in deze inspectie zijn bijna alle plattelandsgemeenten en konden of wilden zich de weelde van een boventallig onderwijzer niet veroorloven. En hij concludeert: ,,Het blijkt, dat de gevolgen van de wet van 30 Juni 1924 zoo goed als uitsluitend

worden gedragen door de scholen op het platteland, dat met groote blijdschap heeft kennis genomen van de totstandkoming der wet van 28 December 1928, die de schalen der zgn. technische herziening herstelt."

Een ander middel, om de uitwerking der Bezuinigingswet 1924 op het onderwijs eenigszins te verzachten, vormde de aanstelling van assistenten en (of) kweekelingen. Daar de eerstbedoelden als ,,zelfstandige leerkracht mochten werkzaam zijn, de laatstbedoelden — daar de vroeger geldende bepalingen te hunnen opzichte waren blijven bestaan — steeds ,,onder toezicht" hun overigens meer of minder zelfstandig werk moesten verrichten, ontstond er een in de practijk veelal onmogelijke toestand. Geen wonder, dat de inspecteur in de inspectie Gouda gewag maakt van het bestaan van een ,,kweekelingen-vraagstuk". Reeds in zijn verslag over 1927 had hij daarvan melding gemaakt; in dat over 1928 schrijft hij: ,,Herhaaldelijk bleek, dat van de wettelijke bepalingen werd afgeweken bij de aanstelling van kweekelingen met akte. Met het grootste gemak werd hier tegen de wettelijke bepalingen gezondigd. Gemeenteen schoolbesturen wisten daarvan, en zoo zij deze handelwijze al niet bevorderden, zij lieten ze toch oogluikend toe. Gedurende langen tijd heb ik tegen dit optreden stelling genomen, maar ik heb mijn tegenstand laten varen. Ik kan er niet meer tegen strijden, omdat ik weet, dat de belangen van het onderwijs door de te-werkstelling van kweekelingen dikwijls worden gediend en ..... om die belangen gaat het ten slotte. Maar ik zie wel een gevaar in de wijze, waarop soms verantwoordelijke personen meenen te mogen omspringen met hetgeen bij wettelijke regeling werd vastgelegd."

De bezoldiging dezer leerkrachten (assistenten en kweekelingen) was zeer verschillend, maar bijna altijd aan den lagen kant. De inspecteur in de inspectie Gorinchem maakt melding van belooningen, die varieeren tusschen f 200 en f 600 per jaar; alleen de gemeente Hardinxveld gaf een salaris, berekend naar f 960 per jaar. Te Lexmond verhoogde de Ver. Volksonderwijs het assistentensalaris met f 200" Soortgelijke vrijwillige bijdragen kwamen ook elders voor, alhoewel sporadisch. Over deze salarissen schrijft genoemde inspecteur: ,,De soms minimale bedragen, die deze assistenten ,,genoten", zullen de financiën van de 8 gemeenten, die van hun hulp gebruik maakten, wel niet in de war hebben gestuurd. De meeste andere gemeenten hebben van het surplus aan onderwijskrachten geprofiteerd". Toch deden de assistenten over het geheel goed werk. ,,In Kedichem", deelt dezelfde inspecteur mee, ,,heeft een jong hoofd met behulp van een assistent het onderwijs voor desorganisatie weten te bewaren, zoodat de school niet is teruggevallen tot een eenmansschool." In de inspectie 's Gravenhage waren bij het openbaar lager onderwijs 36 mannelijke en 80 vrouwelijke kweekelingen werkzaam; van de eerstgenoemden verdienden 13 f 300, de overigen niets; van de laatstgenoemden 38 f 300, de overigen niets. Bij het bijzonder lager onderwijs aldaar waren 61 vrouwelijke kweekelingen werkzaam, van wie 12 niets verdienden, de overigen een belooning genoten, die varieerde tusschen f 300 en f 600; bovendien 7 vrouwelijke assistenten, aan wie salarissen werden uitgekeerd, loopende van f 420 tot f 900.

Kwam de tewerkstelling van boventallige leerkrachten, assistenten en kweekelingen over het geheel aan het onderwijs ten goede, in dien zin, dat de maatregelen, noodig geworden ter beperking der onderwijsuitgaven, een minder noodlottige werking hadden, dan zij in zich zelf zouden hebben gehad, de tewerkstelling van wachtgelders maakte over het geheel althans voor de openbare school den toestand slechter. In het verslag over 1927 werden dienaangaande reeds uitingen van ontevredenheid uit de inspectieverslagen overgenomen; de verslagen over 1928 laten nog heel andere tonen vernemen, tot wanhoopskreten toe. De inspecteurs in de inspectiën 's Gravenhage en Rotterdam ondervonden van dien misstand minder last, omdat in deze steden feitelijk te voren niemand op wachtgeld was geplaatst, zoodat zij met een zeker contingent voor lief hadden mogen nemen, dat zij nog uit de besten der beschikbaren konden betrekken. De inspecteur in de inspectie Gouda zegt dienaangaande enkel: ,,De nadeelige gevolgen van de wet van 23 Juli 1927, die gemeente- en schoolbesturen verplichtte, in vacatures wachtgelders te benoemen, duurden in 1928 onverzwakt voort, en gaven heel wat aanleiding tot verzet. Gelukkig voor het openbaar onderwijs, waarop de wet in volle zwaarte drukte, behoort deze wachtgeldersmisère bij het schrijven van dit overzicht tot het verleden." Dit laatste ziet natuurlijk enkel op het feit, dat de lijst van wachtgelders uitgeput raakt, en dat door de rectificeerende wettelijke bepaling de gemeenten voor haar scholen in dit opzicht in betere conditie zijn gekomen, maar niet ongedaan gemaakt wordt de omstandigheid, dat zoo vele betrekkingen bezet zijn door vaak voor de bepaalde taak of ook in het algemeen ongeschikte leerkrachten.

De inspecteur in de inspectie Dordrecht beziet in zijn verslag over 1928 de zaak van een ruim standpunt, waar hij schrijft: ,,De herplaatsing van wachtgelders is zonder twijfel voor het Rijk een groot geldelijk belang. Voor de wachtgelders zelf beteekent herplaatsing dikwijls financieele verbetering. Bovendien is hun weder-tewerkstelling in den regel voor hen van moreel belang; werkeloosheid leidt niet zelden tot degeneratieverschijnselen. En ook voor het onderwijs kan de herplaatsing van geschikte onderwijzers, welke door opheffing van hun betrekking op wachtgeld zijn gekomen, winst beteekenen. Deze dingen zijn zóó evident, dat ik — lang vóór de inwerkingtreding van bovenaangeduide wet — de herplaatsing van wachtgelders bij herhaling — en met succes — heb bevorderd." En elders: ,,Met het voornemen, aan de herplaatsing van wachtgelders krachtig mede te werken, heb ik de belangen van het onderwijs in mijn ambtsgebied geen oogenblik uit het oog willen verliezen." Maar juist dit laatste maakte vaak de zaak moeilijk, toen er druk werd uitgeoefend, om ook wachtgelders als leerkracht te aanvaarden, die hij niet geschikt achtte. Dienaangaande schrijft hij: ,,Bij die wachtgelders waren er velen, voor wie herplaatsing geen geldelijke verbetering beteekende; en anderen, die deze verbetering niet wenschten, maar zeer tevreden waren met een geldelijke ondersteuning, zonder dat daarnaast arbeidspraetsatie werd gevorderd; er waren wachtgelders, die door hun eigen opvattingen de directe oorzaak waren geworden van den achteruitgang der school, aan welke zij gewerkt hadden. Ook waren er wachtgelders, die door hun religieuze of sociale overtuiging niet in elk milieu te gebruiken waren. De geschikte onderwijskrachten werden snel geplaatst; het residu verminderde in den loop der maanden steeds meer in qualiteit; en onder deze omstandigheid, is het begrijpelijk, dat vele gemeentebesturen den Minister toepassing van het vijfde lid van art. 56 verzochten." Die toepassing werd uit den aard der zaak niet zonder meer verkregen; echter werd bij de behandeling de medewerking van den inspecteur, in wiens ambtsgebied de betreffende vacature moest worden vervuld, soms uitgeschakeld, en drang tot benoeming uitgeoefend op grond van verkregen inlichtingen o.a. van den inspecteur, in wiens ambtsgebied de wachtgelder was werkzaam geweest. Deze inlichtingen dekten blijkbaar niet steeds die, welke de ambtgenoot bij het behandelen der zaak van denzelfden inspecteur ontving.

De inspecteur in de inspectie Dordrecht vermeldt een geval, waarbij vanwege het Departement een wachtgelder was aanbevolen, die ,,volgens destijds door het Rijksschooltoezicht verstrekte inlichtingen" ,,valide" was en ,,overal" kon geplaatst worden. De inspecteur, binnen wiens ambtsgebied deze wachtgelder laatstelijk gewerkt had, rapporteerde aan bedoelden ambtgenoot inderdaad, dat de betrokkene ,,volkomen sterk en valide was". Daarbij werden echter nog andere eigenschappen vermeld: ,,eigenwijs, gemakzuchtig, door en door lui, niet-proper, vies, vuil, absoluut niet aanbevelenswaardig". Echter konden zulke nadere mededeelingen vaak niet dienen, daar de inspecteur, die ambtelijk bij de vervulling der vacature betrokken was, niet gehoord werd. De inspecteur in de inspectie Dordrecht zegt dienaangaande het volgende: ,,Aanvankelijk werd over dergelijke verzoeken" (bedoeld is: die van gemeentebesturen omtrent toepassing van art. 56) ,,voor zoover ze mijn ambtsgebied betroffen, mijn advies gevraagd; maar reeds spoedig geschiedde de correspondentie tusschen het Departement en de gemeentebesturen, zonder dat de inspecteur er bij betrokken werd. Herhaaldelijk werd aan de gemeentebesturen in overweging gegeven, bepaalde personen ter benoeming aan den raad voor te dragen. In hoeverre deze drang verdedigd kan worden in verband met het bepaalde in art. 36 der L.O.-wet 1920, dat voor de samenstellng der voordracht voor hoofd eener openbare school *overeenstemming* eischt met den inspecteur, ten aanzien van de onderwijzersbenoemingen *overleg*, kan ik niet beoordeelen". En verder, nadat hij heeft meegedeeld, dat hij, zoover dan zijn invloed reikte, steeds trachtte, met de gemeentebesturen in het belang van het onderwijs samen te

werken, waarbij deze besturen blijk gaven, aan de inlichtingen van de inspectie groote waarde te hechten, geeft hij aan zijn ervaringen in de volgende ontboezeming lucht: ,,Zonder twijfel is het werk van de voorbereiding der benoemingen, door den invloed van de inspectie op de keuze der personen, voor het onderwijs van de hoogste beteekenis. Aan dien invloed heeft de wet van 23 Juli 1927 wel hevig schuld. Zeker heb ik wel nimmer zoo intens voor de beteekenis van mijn ambtelijk bestaan moeten arbeiden als in 1928. De reusachtige hoeveelheden werk, door de wachtgelders-misère veroorzaakt; de verplichting, krachtens de wet, aan de gemeentebesturen de voorstellen te doen, welke in het belang van het onderwijs geacht worden, *naast* den drang tot herplaatsing van wachtgelders met negatie van elk onderwijsbelang, waren omstandigheden van enerveerenden en vermoeienden invloed".

Dit werd voor een niet gering deel mede veroorzaakt door de houding van de wachtgelders zelf. Ik ontleen dienaangaande aan het hoofdstuk, waar de inspecteur van het L. O. in de inspectie Dordrecht de benoeming van onderwijzers aan openbare lagere scholen bespreekt, het volgende: ,,Door de wachtgelders-misère waren er geen sollicitanten; de gemeentebesturen ,,schreven" de wachtegelders ,,aan", noodigden hun ter kennismaking uit. Herhaaldelijk is het voorgekomen, dat de wethouder van onderwijs der gemeente Dordrecht en ik op een school aanwezig waren, om ,,proeflessen" van opgeroepen wachtgelders te beluisteren, en dat wij onverrichterzake weer konden heengaan. Hoewel de heeren tijdig waren opgeroepen, en hun schriftelijk reiskosten, 2de klasse, waren gegarandeerd, bleven zij, *met een enkele zeldzame uitzondering*, zonder eenige kennisgeving weg, waarschijnlijk rustig een *benoeming* afwachtende. De vraag behoeft nauwelijks gesteld te worden, of dergelijke cultuurlooze menschen in staat geacht kunnen worden mede te werken door hun onderwijs den kinderen ,,tot alle Christelijke en maatschappelijke deugden." Hij deelt dan mee, hoe het in een andere gemeente tweemaal gelukte,, tot kennismaking met een wachtgelder te geraken. De eerste man gaf een les, welke didactisch verre beneden het middelmatige stond, en doorspekt was met uitdrukkingen en verhalen, die ,,indien al boertig, stellig niet noodig waren tot begripsverheldering". De tweede man wilde uitsluitend een ,,leesles" geven; tot het onderwijzen van andere vakken verklaarde hij zich niet meer in staat. Tijdens die leesles bracht hij geen enkele verbetering aan, deed geen enkele vraag, maakte geen enkele opmerking; hij zei uitsluitend: ,,die volgt".

De inspecteur in de inspectie Middelburg bericht over een wachtgelder, die aan geen enkele uitnoodiging gehoor gaf: ,,Deze ééne heeft maanden lang een rol weten te spelen, zoodat hij voor elke benoeming bedankte en toch zijn wachtgeld behield. Echter ook aan het departementale geduld kwam ten slotte een eind: thans is hem zijn wachtgeld ontnomen".

Een ander geval haalt hij aan, waarin iemand benoemd was geworden, die in gewone omstandigheden zeker niet in aanmerking ware gekomen. Deze werd daarom alleen tijdelijk aangesteld, maar die tijdelijke aanstelling moest later worden verlengd. En het resultaat? ,,Nu zijn we aan het einde van het jaar en we zijn uit de misère. Het aantal leerlingen is gedaald (mede door het slechte onderwijs van den wachtgelder) en de school verliest daardoor het recht op een nieuwe kracht."

Het is inderdaad niet overdreven, met betrekking tot de openbare scholen van een ,,wachtgelders-misère" te spreken.

Het proces van splitsing der oude m.u.l.o.-scholen in een school voor gewoon lager onderwijs en een voor u.l.o., en die van groote scholen van 12 klassen in 2 van 6 klassen was in 1927 vrijwel beëindigd, gelijk blijkt uit het hier volgende overzicht. Terwijl in 1927 vergeleken met de aantallen in 1926 het getal scholen voor gewoon lager onderwijs in alle inspectiën samen bleek toegenomen van 1239 tot 1736, dus met pl.m. 40 pct., en dat van de scholen voor uitgebreid lager onderwijs van 161 tot 217 dus met pl.m. 35 pct, was die toeneming van de eerstbedoelde categorie van scholen in 1928 nog geen 2 pct. (van 1736 tot 1765), en die van de u.l.o.-scholen slechts 3 in getal (van 217 tot 220), dus nog beneden 1½ pct. Deze vermeerderingen zijn normaal in verband met de algemeene toeneming der schoolbevolking en niet toe te schrijven aan eenigen bijzonderen maatregel. Zoodat hieruit de conclusie valt te trekken, dat de beweging, die, mede op grond der van kracht wordende wettelijke bepalingen, leidde tot sterke vermeerdering van het aantal scholen, zonder dat het aantal leerlingen abnormaal vermeerderde, tot staan kwam in 1922. Het overzicht van die beweging over 3 jaren van de inspectiën der derde hoofdinspectie volgt hier:

| Inspectie | Gewoon lager onderwijs (art. 8, 2e lid) | | | Uitgebr. lager onderwijs (art. 3, 4e lid) | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1926 | 1927 | 1928 | 1926 | 1927 | 1928 |
| Brielle . . . . . | 70 | 95 | 95 | 4 | 4 | 4 |
| Delft . . . . . | 87 | 137 | 141 | 12 | 19 | 19 |
| Dordrecht . . . . . | 67 | 113 | 115 | 8 | 10 | 9 |
| Goes . . . . . | 55 | 95 | 95 | 5 | 6 | 6 |
| Gorinchem . . . . . | 44 | 90 | 90 | 5 | 9 | 9 |
| Gouda . . . . . | 54 | 114 | 113 | 13 | 17 | 19 |
| 's-Gravenhage . . . . | 211 | 255 | 261 | 33 | 50 | 52 |
| Leiden . . . . . | 116 | 129 | 131 | 15 | 19 | 19 |
| Middelburg . . . . . | 49 | 87 | 89 | 5 | 7 | 7 |
| Neuzen . . . . . | 67 | 93 | 93 | 4 | 4 | 4 |
| Rotterdam . . . . . | 357 | 412 | 424 | 42 | 55 | 55 |
| Schiedam . . . . . | 112 | 116 | 118 | 15 | 17 | 17 |
| Totaal . . . | 1289 | 1736 | 1765 | 161 | 217 | 220 |

De berichten van de inspecteurs omtrent de verhoudingen in het schoolleven zijn over het geheel gunstig te noemen. Gevallen, waarin aan leden van het onderwijzend personeel een waarschuwing moest worden gegeven, wegens plichtverzuim of om andere redenen, kwamen hoogst zelden voor, evenals ook gevallen van schorsing en ontslag. De inspecteur in de inspectie Dordrecht maakt melding van een eigenaardig verloopen geval van ongevraagd ontslag. Een onderwijzer aan een bijzondere neutrale u.l.o.-school werd door het schoolbestuur wegens ongeschiktheid ontslagen. ,,Deze onderwijzer was geen plichtsverzaker; niet lui; leidde geen onbetamelijk leven; was niet ongehoorzaam; handelde niet in strijd met de statuten der schoolvereeniging; maar was niet in staat tot voldoende beheersching der klasse. Het is misschien te betreuren, dat de betrokken commissie van beroep niet in de gelegenheid is geweest, haar antwoord te geven op de vraag, of een schoolbestuur, dat in volle vrijheid een onderwijzer benoemt, bevoegt moet worden geacht, om de genoemde reden een onderwijzer te ontslaan. De ontslagen onderwijzer gaf zijn zaak in handen van een scherpzinnig jurist, algemeen in den lande vermaard ,die echter het beroep niet, gelijk de wet eischt,, aan den voorzitter der commissie van beroep deed toekomen, maar aan den secretaris. Als gevolg hiervan werd appellant in zijn beroep niet ontvankelijk verklaard."

,,In het algemeen", deelt de inspecteur in de inspectie 's Gravenhage mee, ,,valt niet te klagen over de geschiktheid van het onderwijzend personeel, zoowel bij het openbaar als bij het bijzonder onderwijs. Natuurlijk zijn uitmuntende menschen altijd spaarzame verschijningen, maar er zijn toch maar weinig leerkrachten in deze inspectie werkzaam, van wie men gaarne verlost zou zijn. Vooral onder de vrouwelijke leerkrachten zijn uitnemende klasse-onderwijzeressen te vinden. De toewijding geeft ditmaal geen aanleiding tot bijzondere mededeelingen. De onderlinge verhouding was over het algemeen te roemen. De wijze van het uitzoeken der geschikte sollicitanten en de daarop volgende procedure voor de benoeming bleven in goede harmonie dezelfde tusschen de gemeentelijke autoriteiten en onze inspectie."

De inspecteur in de de inspectie Leiden maakt melding van één geval, waarin hem klachten bereikten over minder gunstige verhoudingen van het personeel onderling. Op zijn advies werden in een bestuursvergadering, waartoe het personeel uitgenoodigd was, met hem de geschillen besproken. ,,Heel veel misverstand werd weggenomen", schrijft deze inspecteur in zijn verslag dienaangaande, ,,en niet gerechtvaardigde bittere stemmingen werden omgezet. Ook hier bleek, dat het uitspreken van wat de harten grieft, dikwijls de spanning sterk ontlast. Het huis, dat in zichzelf verdeeld is, moet verloren gaan. De school heeft noodig onderlinge waardeering naast zelfcritiek. Het is mij een genoegen te verklaren, dat in 1928 het personeel der meeste scholen dat zeer goed heeft beseft."

Aan het verslag van den inspecteur in de inspectie Neuzen ontleen ik het volgende: ,,Uit de gegevens, die mij ten dienste staan, alsmede uit het persoonlijk contact met de onderwijzers in mijn inspectie is mij gebleken, dat het oordeel over de geschiktheid en de toewijding der ouderwijzers in het algemeen gunstig kan luiden. Er is één hoofd, die in voortdurende wrijving leeft met zijn gemeentebestuur. Maar dat is een uitzondering! Gevallen van plichtsverwaarloozing zijn niet te mijner kennis gekomen. Ingegrepen en gestraft behoefde nergens te worden. Controversen tusschen hoofd en personeel schijnen hier niet te bestaan. Men vat de verhoudingen gemoedelijk op en werkt prettig samen."

Zijn ambtgenoot voor de inspectie Rotterdam vangt zijn verslag over 1928 als volgt aan: ,,Op vele scholen, zoowel openbare als bijzondere, werd met groote opgewektheid door ijverige en bekwame onderwijzers gewerkt, spanden de leerlingen zich in, was de orde goed, en liet de verhouding tusschen de leden van het personeel niets te wenschen over. Op enkele scholen was de toestand door gemis aan ijver en toewijding en gebrek aan vakbekwaamheid van meerdere leden van het personeel minder goed. Op sommige scholen maakte een ongeschikte onderwijzer het de rest van het personeel moeilijk het peil der school omhoog te brengen of te houden. Over het geheel genomen deed het onderwijzend personeel zijn plicht."

Ook de inspecteur in de inspectie Schiedam laat zich over deze zijde van het schoolleven gunstig uit.

Over de verhouding tusschen ,,huis en school" sprekende, zegt de inspecteur in de inspectie Neuzen, dat ook deze over het algemeen goed is. ,,Men vat de verhoudingen gemoedelijk op en werkt prettig samen." De belangstelling echter in onderwijszaken is in zijn ambtsgebied bij beide partijen niet groot. Over den doorsnee-onderwijzer sprekende, zegt deze inspecteur: ,,Over nieuwe denkbeelden maakt hij zich niet druk. Hij verricht zijn schooltaak met opgewektheid, in dikwijls moeilijke omstandigheden. Maar daarmede is — in vele gevallen — ook alles gezegd. Stuwkracht om het onderwijs steeds hooger op te voeren gaat er weinig van hem uit. De resultaten zijn het eene jaar beter dan het andere. Wat kan men er aan doen? Op het platteland ontbreekt de heilzame prikkel der onderlinge concurrentie, het toezicht is niet intensief; de ouders zijn heelemaal niet veeleischend. Waarom zal de meester zich druk maken? Na schooltijd heeft hij andere bezigheden en er is weinig aanleiding om over schoolzaken na te denken." De inspecteur voert dan echter als verontschuldiging aan, dat door het isolement ten opzichte van de rest van Nederland deze menschen meer dan elders op zichzelf zijn aangewezen. Ook de onderwijzers daar komen vaak uit de eigen omgeving voort. Eerlijkheidshalve voegt hij daar echter aan toe, dat daar, waar méér scholen zijn, waar de ontwikkelingsmogelijk grooter is, waar de intellectueele aanraking gemakkelijker is, het beeld in gunstiger kleuren kan worden geschetst. ,,En zonder eenige restrictie kan ik verklaren", zoo besluit hij, ,,dat ik zelden vriendelijker en welwillender menschen heb ontmoet dan hier en dat het ambtelijk contract met hen steeds van den aangenaamsten aard was."

Een soortgelijk beeld geeft deze zelfde inspecteur, als hij de ,,ouderavonden", die in een wettelijke bepaling haar grond vinden, welke gelegenheid tot samenwerking tusschen school en huis biedt, bespreekt. ,,Een ideale instelling zijn ze hier niet geworden", zegt hij, ,,maar veel kwaad kan men er niet van zeggen. Ouders en onderwijzers kennen elkaar goed; er zijn overigens middelen genoeg om met elkander in contact te komen. Vandaar dat de ouderavonden, waar zij gehouden worden, meer het karakter hebben aangenomen van gezellige avondjes. Op vele echter ook krijgen de ouders inzage van het gemaakte schriftelijk werk."

Het spreekt wel haast vanzelf, dat in een stad als 's Gravenhage het beeld een geheel ander is. Daar bovendien hier een ,,centrale oudercommissie" bestaat, die in de wet wel niet is voorzien, maar toch als organisatie bestaat en invloed heeft, spreekt het wel vanzelf, dat een enigszins ander beeld ontstaat. Deze Centrale Oudercommissie hield in 1928 7 vergaderingen; behandeld werden daar de jeugdconcerten (waarover, zoo bericht de inspecteur in de inspectie 's Gravenhage, ,,de u.l.o.-schoolleerlingen, die geen toegang tot deze concerten hebben, zelf — merkwaardig teeken des tijds — een adres richten aan den wethouder van onderwijs"; de schoolbioscoop en het schoolmuseum; het vraagstuk der schoolfondsen (moet de gemeente alles doen voor de scholen, of mogen ook de ouders de school hunner kinderen steunen"); de aansluiting lager onderwijs en middelbaar onderwijs, en de A, B en C-klassen; de schoolbouw in een bepaald stadsgedeelte en het vacantie-kinderfeest.

,,Op de ouderavonden zelf werd vaak een demonstratie gegeven van het zangonderwijs, de lichamelijke opvoeding, of een tentoonstelling van handenarbeid, huisvlijt, teekenonderwijs, handwerken en verkeersonderricht", schrijft genoemde inspecteur. ,,Ook werden er lezingen gehouden; en in vele gevallen trad de oudercommissie handelend op bij het afscheid van een vertrekkend hoofd of personeellid, het afscheid der leerlingen van de hoogste klas, bij een schooljubileum of op St. Nicolaasfeestjes."

Een gunstig bericht geeft ook de inspecteur in de inspectie Schiedam. ,,De oudercommissies", zoo schrijft hij, ,,werken nuttig om de belangstelling der ouders in de school en de samenwerking der ouders met de onderwijzers te bevorderen. Op de ouderavonden wordt den ouders de gelegenheid gegeven, nader kennis te nemen van het schoolwerk der leerlingen, speciaal van hun eigen kinderen en worden, naar omstandigheden, verschillende zaken besproken of opmerkingen gemaakt, die de school ten goede kunnen komen. Ook worden aan zoo'n avond wel eens attracties verbonden als declamatie, muziek en in de pauze theeschenkerij."

De inspecteur in de inspectie Rotterdam, die in 1928 een speciaal onderzoek instelde naar dat instituut, komt nog niet tot een veel gunstiger oordeel dan het jaar te voren, toen hij berichtte over geringe belangstelling van zeer veel ouders, en het gebrek aan gezindheid bij hoofden en onderwijzers, de belangstelling voor de ouderavonden bij de ouders op te wekken en deze gaande te houden. Hem bleek nu, dat het instituut oudercommissie nog het best bloeit op de u.l.o.-scholen. ,,Hoe beter het milieu", zoo schrijft hij, ,,waaruit de leerlingen der scholen komen, hoe gemakkelijker het is bij de ouders belangstelling te wekken en deze te houden. Waar zij aanwezig is, uit zij zich dikwijls in het stichten van een schoolfondsje, waaruit aangeschaft wordt, wat het onderwijs ten goede kan komen (projectielantaarn, piano, planten, enz.) en niet uit de openbare kas wordt verstrekt. Daar merkt men ook menigmaal, dat de verhouding tusschen ouders en personeel het warmst is en het aantal bezoeken het grootst." Ook hij bericht over dáár gehouden lezingen over allerlei onderwerpen, die het schoolleven raken, en over tentoonstellingen van gemaakt werk in allerlei vakken.

Het zou onjuist zijn, te spreken van sterken vooruitgang in de nuttige werkzaamheid der oudercommissiën en der ouderavonden; maar vooruitgang is er toch, en, zou men nu het instituut weer opheffen, dan zou een tserk voelbare leegte en een gemis ontstaan. Het zal wel nimmer zóó worden, dat met betrekking tot elke openbare school in Nederland een even gunstig beeld kan worden ontworpen; veel hangt hier af van de personen en van het milieu; maar het nut der ouderavonden en van het instituut der oudercommissies is toch al wel zóó groot, dat men hier van winst met betrekking tot de verhouding tusschen huis en school mag spreken.

Over de ,,schoolvergaderingen", die in Rotterdam voor de openbare scholen voorgeschreven zijn, meldt de inspecteur van dien naam o.a.: ,,Moet het aantal gehouden schoolvergaderingen een maatstaf zijn voor de beroepsliefde der onderwijzers, dan zou men die niet overgroot kunnen noemen." Hij vermeldt dan, op hoe vele scholen niet of slechts eenmaal vergaderd werd, en dat men op vele daarvan niet veel meer deed dan openen en sluiten, en concludeert, ,,dat dit instituut, waarvoor indertijd zoo warm werd geloopen en zoo hard werd gestreden, met het bezit zijn aantrekkingskracht heeft verloren." Op de vraag, die hij stelde aan een vroegeren ijveraar voor dat instituut, hoe het kwam, dat zoo weinig schoolvergaderingen plaats vonden, kreeg hij ten antwoord: ,,Ik denk, omdat ze tegenwoordig op de scholen zoo weinig ruzie onder elkaar hebben". Zoo gezien, zegt de inspecteur, is de weinige animo dus een goed teeken.

Over verschillende andere zaken, welke het schoolleven raken, wordt nog in de verslagen der inspecteurs gerapporteerd, meest in gunstigen zin; zoo b.v. over schoolbibliotheken en schoolreisjes. De commissie van advies inzake de verruiming van de gelegenheid tot plaatsing van leerlingen op de buitenscholen te 's Gravenhage had het succes, dat de raad besloot,

bij wijze van proef, een openbare school voor gewoon lager onderwijs te vestigen in het gebouw Leyenburg aan den Leyweg I in de voormalige gemeente Loosduinen. De commissie van advies inzake de aansluiting van lager en voortgezet onderwijs zond een beredeneerd verslag in van de verschillende door haar verrichte werkzaamheden en de conclusies, waartoe die werkzaamheden leidden. Enkele door haar wenschelijk geachte maatregelen zijn voorloopig ingevoerd (opleidingsklassen A, B en C)). Omtrent andere voorstellen zal het gemeentebestuur zich nog een oordeel moeten wormen. Daaraan zal echter moeten voorafgaan de instelling van een nieuwe commissie, die deze voorstellen nader zal verwerken. De commissie van advies voor de lichamelijke oefening zond haar rapport in; maatregelen, door haar in het belang van de lichamelijke oefening noodig geacht, zijn in overweging. Ook de commissie van advies voor de eerste aanschaffing van leermiddelen ten behoeve der bijzondere lagere scholen en die voor veilig verkeer vonden veel te doen. Vermeld kunnen hier ook nog worden de gelegenheid tot het ontvangen van speciaal onderwijs, het schoolmuseum en de schoolbioscoop; zoo ook de schooltuintjes. Bijzonderheden daarvan zijn echter reeds in vorige verslagen ten overvloede meegedeeld; hier zij alleen door het noemen daarvan opnieuw aangetoond, hoe veelzijdig tegenwoordig het schoolleven, in het bijzonder in de grootere plaatsen is.

Aan lezingen van vooraanstaande mannen op opvoedkundig gebied — die o.a. de inspecteur in de inspectie Rotterdam in zijn verslag over 1927 met instemming vermeldde — namen weinig onderwijzers deel; in Rotterdam werden ze in 1928 in het geheel niet gehouden. Toch is er in bepaalde kringen een sterke opleving in deelneming aan studiën, op de opvoedkunde en de aan haar verwante wetenschappen betrekking hebbend, merkbaar; niet het minst ook door de geboden gelegenheid, een akte M.O. Paedagogiek te behalen.

De trek van de bewoners der groote steden uit de binnenstad naar de frissche woningen aan de periferie blijft aanhouden met als gevolg slecht bevolkte openbare en bijzondere scholen in sommige stadsgedeelten, opheffing van scholen hier en het bouwen van nieuwe of hulpscholen daar. De onderwijsvoorziening is in dergelijke plaatsen niet gemakkelijk; en soms moet men zich tijden lang met hulpgebouwen behelpen. De inspecteur in de inspectie Rotterdam schrijft: ,,Het aantal verhuizingen is schrikbarend. 42 000 in- en afschrijvingen van leerlingen hadden in 1928 plaats, zoodat wel een 16 à 17 000 leerlingen één of meermalen van school wisselden. Een pas opgerichte school moest in 4 maanden weer 40 leerlingen van de 100 door deze verhuissport afschrijven''. ,,Ik ben overtuigd'', zoo concludeert hij, ,,dat den leerlingen een dienst bewezen werd, als bij verhuizing een paar straten verder niet aan de wenschen der ouders naar een school dichtbij zoo snel tegemoet gekomen werd''.

Op nog een anderen misstand wijst dezelfde inspecteur ook weer in zijn verslag over 1928, n.l. dat ouders niet medewerkten tot plaatsing van hun kinderen op een buitengewone school, als dit toch voor die kinderen beter was. Hij stelde over het verslagjaar een onderzoek naar het aantal van zulke kinderen in, en bevond, dat in het 1ste en 2de leerjaar van openbare scholen 147 en in diezelfde leerjaren van bijzondere scholen 66 zaten. Toen daarop toch een aanvraag om plaatsing op een buitengewone school volgde, moesten er van de eerstbedoelde kinderen 39, van de laatstbedoelde 12 worden afgewezen. Toch is het overblijvende aantal nog groot genoog, om inderdaad van een ongewenschten toestand in dit opzicht te blijven spreken.

### B. *Algemeen statistisch overzicht.*

Dit overzicht is door de inspecteurs van het lager onderwijs rechtstreeks gezonden aan het Departement van Onderwijs.

### C. *Over den omvang van het lager onderwijs in het algemeen.*

De uitvoering van de wet van 23 Juli 1927 (*Staatsblad* n°. 269)( die in art. 203 der L.O.-wet 1920 deze wijziging bracht, dat de subsidiën krachtens de artikelen 56, 97 en 101 aan gemeente- en schoolbesturen uit te keeren, voor die scholen, waarvoor niet door de Kroon vergunning was verleend, minder dan 7 achtereenvolgende leerjaren te hebben, zouden worden uitbetaald over een tijdvak, dat eindigde 31 Augustus 1927 in plaats van 31 December 1929, en die dus feitelijk het zevende leerjaar over de geheele linie herstelde nog in den loop van 1927, al werd voorshands aan de leerlingen ook niet de verplichting opgelegd, dien langeren leertijd in alle gevallen door te maken, bracht reeds in de laatste maanden van 1927 groote veranderingen teweeg. Met ingang van 1 September van dat jaar moest dus ,,het zevende leerjaar'' overal herleefd zijn. Dat dit niet dadelijk op alle scholen ,,tastbare werkelijkheid'' zou worden, was te voorzien; ik deelde dan ook in mijn verslag over 1927 mee, op gevag van enkele inspecteurs, dat veelal dat zevende leerjaar nog slechts ,,administratief'' of ,,enkel op papier'' bestond. Wat toen de inspecteur in de inspectie Brielle meedeelde: ,,Op het platteland gevoelt men voor het zevende leerjaar al zeer weinig; de ouders zullen door de wet gedwongen moeten worden nu hun kinderen het zevende leerjaar te doen volgen'', bleef ook gelden voor het jaar 1928, daar in dit jaar de verplichting voor de leerlingen, den langeren leertijd ook inderdaad te volgen, niet werd hersteld. Toch, al bleef het vaak, vooral ten plattelande, een doubleeren van de zesde klasse, voor zoover de kinderen aan het onderwijs in het zevende leerjaar deelnamen, werkte de in 1927 genomen maatregel in 1928 wel meer dóór, en werd door velen gedurende een langeren leertijd onderwijs genoten dan te voren, in het bijzonder in de steden en in de grootere plattelándsplaatsen.

Natuurlijk kwam nu ook méér dan tot dusver de vraag aan de orde, of, waar zulks mogelijk was, het 7de en eventueel het 8ste) leerjaar in een afzonderlijk georganiseerde school zou worden genoten, of dat aan elke school een 7de leerjaar zou verbonden blijven of worden. In vele plaatsen werd het eerste systeem gekozen; de leerkrachten van zulke centrale scholen moesten dan echter dikwijls constateeren, dat de vorderingen der van verschillende andere scholen gekomen leerlingen al te zeer uiteenliepen, en dat er, ,,eerst een paar maanden aan moesten worden besteed, om gelijk te breien''.

De inspecteur in de inspectie Middelburg laat zich over de vraag, welk systeem de voorkeur verdient, in zijn verslag als volgt uit: ,,Voor het onderwijs zou het mij beter toeschijnen, dat iedere school, zoowel bij het openbaar als bij het bijzonder lager onderwijs een zevende leerjaar had. Dan toch kon het onderwijs veel beter aan dat uit het zesde leerjaar aansluiten. Ook behoefden de kinderen dan niet van leiding te veranderen, wat zeker aan de opvoeding ten goede zou komen''. Echter moet hij constateeren, dat aan tal van scholen geen ruimte is om een zevende leerjaar te bergen en dat het in zulke gevallen goedkooper kan zijn, één centrale 7de klasse-school te bouwen dan iedere school met één lokaal uit te breiden, ook waar dit, zij hetmet moeite, zou kunnen geschieden.

In Gouda was het slechts aan twee van de zes volksscholen mogelijk, een eigen zevende leerjaar te hebben; de overige scholen moesten dus wel hun leerlingen afleveren aan de centrale kopschool.

In de beide grootste steden van mijn ambtsgebied, 's Gravenhage en Rotterdam, is het stelsel van scholen voor gewoon lager onderwijs met zes leerjaren en daarnaast centrale scholen voor het 7de (en 8ste) leerjaar algemeen doorgevoerd. Als gevolg van de uiteindelijke beslissing in zake de L.O.-kopscholen te 's Gravenhage, waarbij uitgemaakt werd, dat de 1ste klasse dezer scholen geen zevende leerjaren in den zin der wet kwamen, en dat de bestaande L.O.-kopscholen, u.l.o.-scholen waren, is de gemeente er toe overgegaan, een viertal centrale 7de klassescholen te stichten in vier daarvoor gunstig gelegen stadsdeelen. In het voorloopige leerplan dier scholen zijn naast de vakken a-k opgenomen: algemeene geschiedenis, handenarbeid en fraaie handwerken voor meisjes. Buiten de uren op de rooster aangegeven, ontvangen de jongens nog eenige uren handenarbeid, de meisjes kook- en huisonderwijs. Het aantal van zulke centrale scholen te Rotterdam (daar scholen voor g.l.o. B genoemd), werd in 1928 met 4 vermeerderd. De toeneming van het aantal leerlingen dier scholen bleef beneden de verwachting. Het verloop was mede door overgaan naar andere onderwijsinrichtingen groot. Van de verlenging van den leerplichtigen leeftijd, die op het herstel van het 7de leerjaar volgen zou, werd weer sterkere toeloop verwacht. De bijzondere scholen te Rotterdam maakte slechts zelfden gebruik van de gelegenheid met 6 leerjaren te kunnen volstaan, als daarnaast gelegenheid gegeven werd, in andere scholen het 7de leerjaar te doen volgen; vóór 1928 hadden 12 bijzondere scholen daartoe de vergunning, in 1928 werd dit aantal met één vermeerderd.

Aan nog zéér vele openbare plattelandsscholen werd vergunning gegeven, het nieuwe vak *j* niet te doen onderwijzen;

zij verkregen dan echter bijna steeds die vergunning op voorwaarde, dat toch vak *j* volgens het oude programma zou worden onderwezen. Voor de bijzondere scholen behoeft tot 1926 geen dispensatie met betrekking tot dit vak van onderwijs te worden aangevraagd; het is geen wonder, dat nog zeer vele het in het geheel niet op het leerplan hebben. Toch wordt, vooral in de grootere plaatsen, dit aantal geleidelijk geringer. Wanneer echter het vak, volgens het oude of volgens het nieuwe programma, op den rooster der openbare scholen staat, dan beteekent dit niet, dat het ook geregeld onderwezen wordt. Zeer dikwijls is er geen lokaliteit voor beschikbaar; moet het dan op het schoolterrein gegeven worden, dan is dit er dikwijls niet voor geschikt, of althans slechts zelden. Ook is er nog altijd weinig animo bij het onderwijzend personeel, dat vak tot zijn recht te doen komen; zijn er voor de hoogere klassen, zooals in de steden en grootere plaatsen, vakonderwijzers voor aangesteld, dan is het beter verzorgd.

Het onderwijs in handenarbeid gaat, althans hier en daar, vooruit; maar er zijn nog vele plaatsen, zelfs heele inspecties, waar het nog niet wordt onderwezen. Deze zaak houdt ook verband met de omstandigheid, dat maar op betrekkelijk weinig plaatsen daarvoor bevoegd personeel was. Sinds den tijd, dat aan de kweekscholen, waaraan het vak handenarbeid wordt onderwezen, de leerlingen na het behalen der onderwijzersakte aanteekening daarvoor kunnen verkrijgen, neemt het aantal bevoegden snel toe. Te 's Gravenhage bestaan cursussen, die aan onderwijzers gelegenheid geven, het vak te beoefenen, en ook opleiden voor de akte Handenarbeid. Deze cursussen verheugen zich in vrij groote belangstelling van de zijde der onderwijzers; zij hebben gelegenheid, hun kennis en vaardigheid bij hun schoolwerk te pas te brengen. Te Rotterdam werd in 1928 aan 9 bijzondere scholen onderwijs in handenarbeid gegeven, nl. aan 5 scholen in alle leerjaren, in 2 in de hoogste 2 leerjaren en in 2 aan het 7de leerjaar. Aan openbare scholen te Rotterdam wordt dit onderwijs niet gegeven. In Schiedam wordt het gegeven aan de school voor het 7de leerjaar. Op het platteland komt weinig onderwijs in handenarbeid voor; vaak hangt de meerdere of mindere vooruitgang in dit opzicht af van de actie van enkele personen. Zoo heeft de leeraar in handenarbeid aan de Rijkskweekscholen voor Onderwijs te Middelburg en te Oostburg in apart gegeven cursussen vele plattelandonderwijzers uit die plaatsen en omgeving opgeleid; als gevolg dáárvan zijn door oud-leerlingen weer cursussen opgericht, die een grooter terrein bestrijken en langzamerhand het vak in hun streek doen invoeren. Van algemeene invoering is echter voorshands geen sprake.

Het radiovraagstuk voor de scholen is nog in zijn beginstadium. Enkele scholen hebben een toestel en doen de leerlingen van bepaalde klassen per radio uitgezonden schoollessen volgen, waarvoor eigenlijk in 1928 alleen nog maar met betrekking tot het Protestantsch Christelijk onderwijs een proefregeling bestond. Het geheele vraagstuk der per radio gegeven lessen verkeert echter nog in een beginstadium.

Het vervolgonderwijs in den bij de wet gegeven vorm ging sterk achteruit, wat ook niet te verwonderen is, nu eenerzijds het nijverheidsonderwijs over de geheele linie toenam, dat in bijzondere behoeften van de jeugd, die de school voor gewoon lager onderwijs verliet, voorziet en nu voor dat onderwijs subsidie wordt genoten, terwijl de gemeente zelf het vervolgonderwijs moet bekostigen. Wel kwamen ter gedeeltelijke vervanging van deze in opkomst de ,,buitenwettelijke'' vervolgcursussen, die zich hier en daar in toenemenden bloei mochten verheugen. De oorzaak van de grootere belangstelling in deze cursussen ligt mede hierin, dat zij door hun programma beter aansluiten aan de practijk van het leven, vrij zijn in de verdeeling der uren over de vakken, terwijl de gemeente- en schoolbesturen hier ook niet zijn gebonden aan de voor het vervolgonderwijs vastgelegde salarieering.

In de groote steden bestaat het eigenlijke vervolgonderwijs feitelijk niet meer; te Rotterdam bestond nog een gemeentelijke cursus voor opleiding tot kantoorbediende, die zich in een vrij talrijk bezoek mocht verheugen. Te 's Gravenhage bestond daarentegen in 1928 in het geheel geen vervolgonderwijs meer. Op het platteland bleef het hier en daar nog in stand; zoo waren er in de inspectie Goes 6 cursussen voor gewoon vervolgonderwijs. Bijzondere vermelding verdient het, dat het hoofd der school te Schelluinen, die, ondanks het feit, dat hij niet gesalarieerd werd en in een ,,geleend'' lokaal onderwijs gaf, ijverig bleef voortgaan aan de rijpere jeugd meer kennis bij te brengen.

### D. *Over de resultaten van het onderwijs.*

De resultaten van het onderwijs op de lagere en u.l.o.-scholen worden over het geheel niet ongunstiger genoemd dan vorige jaren; in bepaalde onderdeelen is er ook wel vooruitgang te bespeuren. Algemeen echter is de klacht over achteruitgang in het juiste gebruik van de Nederlandsche taal, zoowel met betrekking tot de schrijfwijze als tot het stellen. Het komt mij voor, dat hieraan niet vreemd is de menigvuldigheid van vormen, die de onderwijzers zelf bij hun opleiding en hun verdere studie en bij hun dagelijksche lectuur onder het oog krijgen; deze verscheidenheid draagt er niet toe bij bepaalde vormen in het geheugen en voor het eigen gebruik vast te leggen. Ook de beoordeelaars van hun schriftelijke uitingen lijden dikwijls aan hetzelfde euvel, zoodat niet langer als foutief gebruikt wordt gezien, wat toch eigenlijk wel foutief is. Deze slapheid werkt fataal en is reeds lang op de scholen zelf doorgedrongen.

Dit verschijnsel vormt trouwens slechts één kant van de veelzijdige opvoeding voor het leven, maatschappelijk en moreel, en nu is al vaker opgemerkt, dat ook hierin zich een vrijheid van beweging vertoont, die soms in ontoelaatbare losheid ontaardt. De strengheid in den bouw is hier en daar prijsgegeven; daarmede moge in zeker opzicht winst verkregen zijn, doordat een grootere vrijheid van uiting natuurlijker aandoet dan vormelijke dwang kan geven, maar daartegenover staat een grooter verlies; bij jonge menschen, die nog in het stadium der opvoeding verkeeren, wordt die vrijheid spoedig onzekerheid, slapheid en losheid, en heeft soms fatale uitwerking. Vormen aanleeren en leeren gebruiken is nog niet hetzelfde als onder dwang leven; zij behooren nu eenmaal tot de onschatbare opvoedingswaarden.

De inspecteur in de inspectie 's Gravenhage ziet in den achteruitgang in het zuiver schrijven der Nederlandsche taal een gevolg van verschillende oorzaken. ,,In de eerste plaats wel de geest van de samenleving. Stond men vroeger er op, dat correctheid en preciesheid in alle werk zou uitkomen, nu zijn er velen, die dat minder op prijs stellen of als iets achterlijks, dat er in het geheel niet op aankomt. Vluchtigheid zit wel in de lucht in onze gejaagde maatschappij. Dan komt er bij de onzekerheid, waarin men verkeert op het gebied der spelling. En dan ten slotte en niet het minste de groote verbrokkeling, die in onze scholen gedurende de schooluren heerscht.'' (Hij heeft hier het oog op het voortdurend verlaten van het lokaal voor lesuren in andere lokalen — gymnastiek, teekenen, handwerken —, of voor het schoolbad, het geneeskundig onderzoek, de tandverzorging, enz.) ,,Hoe langer hoe meer ga ik gelooven, dat we naar een eenvoudiger leerplan terug moeten, dat de school ontdaan moet worden van allerlei bijkomstige zaken, alle nuttig op zich zelf misschien, maar waarvoor geen tijd over is in verband met het allernoodzakelijkste. Onze leerplannen zijn toch al, zooals vele leerplannen van andere takken van onderwijs, overladen, en geven een verkeerden indruk van wat de school aanbrengt. Het percentage der leerlingen, dat de school verlaat en waarvan men zeggen kan, dat de in het programma aangegeven leerstof hun bezit is, is naar mijn meening zeer gering.''

Hieronder volgen enkele opmerkingen over het onderwijs in de verschillende vakken; om niet in herhaling te vervallen, zijn ze sterk gecomprimeerd.

*Lezen.* In het *aanvankelijk leesonderwijs* zijn weinig veranderingen waar te nemen. De methode daarvoor, sinds jaren in gebruik (waaronder zich blijkens de practijk onderscheiden de methode-Hoogeveen voor zeer vele openbare scholen en een groot deel der bijzondere scholen en de leerwijze van Wouters en van de Hulst voor verscheidene Protestantsch-Christelijke scholen), zijn zóó goed en degelijk, dat zij, goed gebruikt en gevolgd, door geen andere behoeven te worden vervangen; voor het voortgezet leeronderwijs weten de boekjes van Ligthart en Scheepstra zich goed te handhaven; het ,,Leesboek voor de Volksscholen'' van Leopold vindt, zegt de inspecteur in de inspectie Dordrecht, gelukkig nog vele vereerders. ,,Maar'', zoo vervolgt hij zijn opmerkingen, ,,het aaneengeschakeld verhaal wint, vooral in de bijzondere school, steeds meer veld; de

achteruitgang van het technisch lezen, de verminderende beteekenis van het verstaan van het gelezene, de miskenning van het belang van het lezen voor het stelonderwijs, houden daarmede ten nauwste verband."

Zijn ambtgenoot voor de inspectie Goes vindt, dat nog steeds te weinig aandacht aan de voordracht wordt geschonken. De inspecteur in de inspectie Middelburg wil óók meer gewicht zien gehecht aan het ,,natuurlijk" lezen. ,,Als een middel, om tot verbetering te komen", zoo schrijft hij, ,,geef ik den onderwijzers in overweging, het gelezene te doen weergeven". Echter zijn de leerboekjes nog dikwijls niet geschikt voor de scholen van het platteland; de spreektaal der kinderen staat zoo ver af van de taal van het leesboek".

De inspecteur in de inspectie Neuzen klaagt ook over het euvel van den ,,zeurigen leestoon, zonder eenige verheffing, zonder klem, zonder inachtneming van de leesteekens". Hij schrijft het toe aan 2 oorzaken in het bijzonder: sleur en dialect. Een andere grief is, dat men te weinig partij trekt van de leesles voor het taalonderwijs, voor de ontwikkeling van het stijlgevoel, voor het besef van de nuanceering in de woordbeteekenis. De leeslessen in hoogere leerjaren konden prachtige taallessen zijn. Echter hebben de ,,lees-maar-raak-methodeboekjes" de zaak grondig bedorven.

Inspecteur en schoolopzieners in de inspectie Rotterdam oordeelen ook, hoewel ze niet blind zijn voor de bij het schoolbezoek opgemerkte fouten, dat over het leesonderwijs in de eerste twee leerjaren niet met grond, in het algemeen gesproken, kan worden geklaagd; over dat in de hoogere leerjaren is hun oordeel minder gunstig, natuurlijk in het algemeen en niet met betrekking tot alle scholen. ,,Er wordt in den regel in te vlug tempo gelezen. Er wordt te weinig aandacht aan de leesteekens geschonken. Uitspraak en leestoon hebben vaak te weinig de belangstelling van den onderwijzer." Als oorzaken worden mede genoemd: gemakzucht, het zich niet voorbereid hebben voor de les. En deze gedragingen mogen eigenlijk niet plaats vinden. ,,Een leesles, die niet enkel wordt gegeven als oefening in technische vaardigheid, maar ook om te komen tot een zoo hoog mogelijk opgevoerde beschaafde voordracht, eischt de volle inspanning van onderwijzer en leerlingen." ,,Lust tot lezen moet den leerlingen een groote schat worden." Vooruitgang wordt geconstateerd hierin, dat het reciteeren van versjes en proza meer wordt beoefend dan te voren; gewenscht wordt geacht, dat dit óók zoo zal zijn met het navertellen van den inhoud der leesles. ,,De schoolcourant, een uitnemend middel voor de ontwikkeling der leerlingen, heeft nog altijd niet de plaats in de school, waarop ze redelijkerwijs aanspraak maken mag", zoo besluiten de genoemden hun opmerkingen.

Ook de inspecteur in de inspectie Schiedam waarschuwt tegen het overmatige gebruik van zgn. doorrenboekjes na het tweede leerjaar; zij kunnen z.i. aanleiding geven tot te vlug en te oppervlakkig lezen. Ter afwisseling van de gewone series leerboeken zijn ze echter wel aan te bevelen. Bij het voortgezet leesonderwijs zou hij meer aandacht willen zien geschonken aan beschaafd en natuurlijk lezen en aan het gearticuleerd uitspreken der woorden. ,,Ook het verklaren der leesles komt niet steeds tot zijn recht." Dan noemt hij die scholen, waar de leesles bijdraagt niet alleen tot ontwikkeling van het verstand, maar ook van het gemoed en tot bevordering van gevoel voor het schoone, en beveelt daarom een juiste behandeling van gedachten aan, waarvan er dan enkele daarna moeten worden van buiten geleerd. ,,Dit van buiten leeren wordt op meerdere scholen beoefend, doch mag nog wel wat algemeener worden."

*Schrijven.* Aan het verslag van den inspecteur in de inspectie Dordrecht ontleen ik het volgende: ,,De resultaten van het schrijfonderwijs loopen vrij ver uiteen; zij zijn het beste, waar onmiddellijk met pen en inkt wordt begonnen, zonder de ,,voorbereiding" — welke geene voorbereiding is — van griffel en (of) potlood. Talrijke onderwijzers weten bij hun schrijfonderwijs een merkwaardige klasse-homogeniteit te bereiken. Eén school in mijn ambtsgebied heeft het ,,blokschrift" ingevoerd, en na twee jaar weer afgeschaft."

De inspecteur in de inspectie Goes bericht, dat het methodisch schrijven op vele scholen nog in de hoogere klassen voorkomt; hij zou dit voor de 5de, 6de en 7de klasse willen zien afgeschaft, mits goed de hand worde gehouden aan een met zorg afmaken van het schriftelijk werk.

Soms is, meent een der schoolopzieners in de inspectie 's Gravenhage, het schrijfonderwijs een rem voor het taalonderwijs; de schrijfmethoden gaan zóó langzaam vooruit, dat er geen sprake kan zijn van het op tijd beginnen met schriftelijk taalwerk.

Daarentegen noemt de inspecteur in de inspectie Neuzen het een gunstig gevolg van het vroegtijdig gebruiken van pen en inkt; dat er méér taal- en rekenwerk wordt gemaakt. Hij stelt dit schrijven en het effect daarvan óók wegens de betere correctie tegenover het gebruiken van de lei, ,,waarbij het de correctie soms leelijk de hand werd gelicht".

De inspecteur in de inspectie Rotterdam constateert ook, dat er hier en daar te weinig schriftelijk werk werd gemaakt, omdat het schrift toch ,,mooi" moest zijn. Op enkele u.l.o.-scholen werd ook rondschrift aangeleerd met goed resultaat. En machineschrijven leerden de leerlingen van het hoogste leerjaar van alle openbare en van enkele bijzondere u.l.o.-scholen, echter soms op een machine van verouderd type.

Op raad van den inspecteur in de inspectie Schiedam werd op enkele scholen aan de kinderen van het eerste leerjaar de pen in de hand gegeven; de onderwijzeressen, die aanvankelijk tegen dien maatregel bezwaar hadden gehad, moesten later erkennen, dat haar verwachtingen verre waren overtroffen. Wel werd vaak in hoogere klassen het schrift minder goed, daar er meer werk moest worden afgeleverd, maar op de meeste scholen werd toch bereikt, dat een behoorlijk regelmatig schrift werd geleverd, dat geen sporen van te groote vlugheid of slordigheid droeg.

*Rekenen.* Het trof dezen inspecteur, dat het vaak den leerlingen, die wel alle hoofdbewerkingen goed en vlot konden uitvoeren, aan inzicht ontbrak, welke hoofdbewerking moest worden toegepast bij het oplossen van een eenvoudig vraagstuk. ,,Het is", schrijft hij ,,voor den onderwijzer wel gemakkelijk groote bewerkingen op te geven en meerdere rekenboeken van den laatsten tijd geven daartoe bovendien nog aanleiding, doch men moet toch ook weten daarvan gebruik te maken bij het oplossen van eenvoudige vraagstukken." Evenzeer trof het hem, dat het metrieke stelsel in al zijn geledingen goed gekend werd, maar bij het opgeven van vraagstukjes, waarin die kennis moest worden toegepast, bleek het hem vaak, dat ook hier het noodige inzicht in den samenhang en de verhoudingen der deelen ontbrak.

De inspecteur in de inspectie Rotterdam deelt mee, óók op gezag van de in dat ambtsgebied werkzaam zijnde schoolopzieners, dat het rekenonderwijs in de lagere klassen overal goede resultaten oplevert, waar de onderwijzeres de kunst verstaat alle leerlingen in actie te brengen door het veelzijdig gebruik van hoofdelijke leermiddelen. Zeer goed zijn de uitkomsten op die scholen, waar door groote bedrevenheid van de leerlingen in het schrijven en door practisch inzicht van den onderwijzer de doorgewerkte oefenstof per lesuur groot is. In de middel- en hoogere klassen wordt, meenen zij, te veel gecijferd en te weinig uit het hoofd gerekend. Deze klacht is trouwens algemeen. Het doel voor de hoogere klassen: ,,het als regel eenvoudige vraagstukken zelfstandig kunnen oplossen, wordt in het algemeen nog niet bereikt; het wordt het dichtst benaderd daar, waar men in het 6de leerjaar aanvangt de leerlingen met de vraagstukken zoover te laten gaan als ze kunnen en iedere leerling de hoogte bereikt, waarop hij volgens zijn ijver en aanleg staan moet". Ook op de u.l.o.-scholen, waar het rekenen meer en meer aan de practijk van den handel aansluit, werden over het algemeen goede resultaten bereikt.

Het is geen wonder, dat het rekenonderwijs in een plattelandsinspectie als de inspectie Neuzen op een minder hoog peil staat. De onderwijzers beroepen zich, zegt de inspecteur, op ongunstige factoren: klassencombinatie en tijdgebrek. Zelf vraagt hij zich af of het rekenonderwijs wel aanschouwelijk genoeg is, of het gemaakte werk wel voldoende wordt gecorrigeerd en of er genoeg uit het hoofd wordt gerekend? Hij is geneigd deze vragen ontkennend te beantwoorden.

De inspecteur in de inspectie 's Gravenhage en de in zijn ambtsgebied mede werkzaam zijnde schoolopzieners zijn minder tevreden over de resultaten van het rekenonderwijs dan hun ambtgenooten in de inspectie Rotterdam. Vooral die van het onderwijs in rekenen uit het hoofd worden minder goed genoemd, al is het dan ook met de cijferoefeningen beter gesteld. ,,De onvoldoende resultaten", vermeld het verslag, ,,die de

lagere school geeft, zijn merkbaar op de inrichtingen van middelbaar en hooger onderwijs. Wij zullen hopen, dat de nu opgerichte A-, B- en C-klassen daarin verbetering zullen brengen."

De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Dordrecht zal in een volgend verslag dit vak nader behandelen; in dat over 1928 bepaalt hij er zich toe te constateeren, dat het schriftelijk rekenen op het eerste plan staat en dat het „hoofdrekenen" op den achtergrond is gedrongen. Dat het aantal aanschouwingsmiddelen, die in den regel hun ontstaan te danken hebben aan verkeerd inzicht, afneemt, vermeldt hij mede.

Het is geen wonder, dat het oordeel over de resultaten van het onderwijs in de onderdeelen van het vak rekenen in de verschillende verslagen uiteenloopt. Veel hangt af van de gebruikte methoden, veel ook van het milieu der leerlingen en het doel, dat men zich heeft te stellen of dat men zich stelt. Veel ook hangt hier af van het standpunt, waarop de beoordeelaar zich stelt. Over het geheel wordt echter over de resultaten niet ongunstig geoordeeld; deze zijn middelmatig goed, met sterke variaties met betrekking tot de verschillende bewerkingen en den graad der moeilijkheden.

*Nederlandsche taal.* Boven is reeds gezegd, dat het met de resultaten van dit vak over het geheel niet best gesteld is. De inspecteur in de inspectie 's Gravenhage is van meening, dat velen „in dezen tijd, waarin allerlei denkbeelden door elkaar woelen op paedadogisch gebied, niet meer weten, waaraan zij zich moeten houden. „Het grootste aantal der menschen heeft een stelsel noodig, een zekerheid, waaraan zij zich moeten vasthouden, anders zakken zij geestelijk ineen."

„Naar mij voorkomt", schrijft de inspecteur in de inspectie Dordrecht, „gaan de resultaten van het taalonderwijs steeds meer achteruit," een oordeel, dat niet al zijn ambtgenooten onderschrijven, o.a. niet die in de inspectie Goes, die wel de aandacht vestigt op de omstandigheid, dat de leerlingen in zijn ambtsgebied vaak nog groote moeilijkheid hebben met de werkwoordelijke vormen en met het juiste gebruik van woorden, die bij de uitspraak moeilijkheden opleveren, maar die toch over het geheel tevreden is. Zijn ambtgenoot te Gorinchem stelde een speciaal onderzoek in naar het zuiver schrijven der moedertaal in de u.l.o.-scholen, en stelde vast, dat aan die scholen, waar de buigings-n was verwaarloosd, de resultaten aanmerkelijk beter waren dan aan de overige. „De verwachting van verbetering van het stelonderwijs werd gewekt", zoo bericht een van de schoolopzieners in de inspectie Rotterdam, „toen het Fransch verdween en er meer tijd kwam voor de moedertaal, maar ik meen, dat er van die verbetering weinig te bespeuren valt. Te veel wordt het stellen naar de hoogere leerjaren verschoven". De inspecteur in die inspectie onderschrijft die meening, en zoekt de oorzaak van het feit, dat men op te veel scholen de leerlingen niet zóóver brengt, dat zij zich bij het verlaten der school behoorlijk mondeling en schriftelijk kunnen uitdrukken, dat zij een brief in behoorlijker vorm kunnen schrijven, in de omstandigheid, dat te veel simpele schriftelijke stijloefeningen worden gemaakt, zoodat voor vrije opstellen te weinig tijd overblijft. Dit bezwaar geldt z.i. ook voor de u.l.o.-school.

Zijn ambtgenoot voor de inspectie Schiedam is niet bepaald ontevreden over de resultaten van het taal- en stelonderwijs in de hoogere klassen, maar hij meent toch óók, dat, om het nog beter aan zijn doel te doen beantwoorden, aan het eigenlijke stellen der leerlingen méér tijd moet worden besteed.

Over het vak *aardrijkskunde* zijn in de verslagen over 1928 weinig opmerkingen gemaakt, nu het in een der daaraan voorafgaande uitvoerig is behandeld. De inspecteur in de inspectie 's Gravenhage, constateert tot zijn genoegen toenemende belangstelling der leerkrachten voor het overzeesche Nederland. Zijn ambtgenoot voor de inspectie Neuzen maakt melding van toenemende belangstelling voor de aardrijkskundige lessen in het algemeen en schrijft dit voor een deel toe aan de tegenwoordige methoden, die atlas en boekje in één band vereenigen, waardoor sterk het zelf opzoeken en nagaan wordt bevorderd. Ook de leden der inspectie Rotterdam noemen de resultaten van het onderwijs in dit vak „zeer bevredigend". „Onderwijzers en leerlingen houden van dit vak, omdat het, met liefde beoefend, zoo'n tastbaar succes heeft". Zij schrijven dit mede toe aan de veelvuldige en mooie aanschouwingsmiddelen.

Hoewel niet ongunstig, zijn de berichten omtrent de resultaten in het vak „Geschiedenis" toch over het algemeen minder enthusiast. Veel hangt hier af van den onderwijzer; heeft deze liefde voor het vak, kan hij boeiend vertellen en overziet hij de stof, dan zijn de resultaten beter, dan wanneer enkel lesjes worden gelezen en jaartallen geleerd. De inspecteur in de inspectie 's Gravenhage drukt deze gedachten zóó uit: „Het geschiedenisonderwijs lijdt nog altijd aan een te groot gebruik van leer-leesboeken, vaak te zwaar voor het kinderlijk begrip en nooit in staat om de viva vox van den onderwijzer te vervangen. Geestdrift — en dat is een der grootste factoren van waarde èn voor het vak zelf èn voor de opvoedkundige kracht er van — wordt maar zelden geboren uit een leerleesboek, maar kan wel ontstaan door de voordracht van den onderwijzer."

„Daar de *Kennis der natuur* in de lagere leerjaren meestal *zaakonderwijs* is", schrijft de inspecteur in de inspectie Dordrecht in zijn verslag, „zal de bewering, dat de kinderen in die leerjaren van de kennis der natuur heel weinig leeren, weinig tegenspraak kunnen ontmoeten. Ook in de hoogere leerjaren zijn de resultaten gering, gelijk ik in een mijner vorige verslagen uitvoerig aantoonde". Aan deze opmerking laat hij de volgende voorafgaan: „Het zaakonderwijs — waarvoor zeer dikwijls de platen-series „Het volle leven" worden gebruikt — wordt, bijna zonder uitzondering, verwaarloosd. Eene nauwkeurige bestudeering van de inhoudrijke, dikwijls interessante, handleidingen, komt, naar mijn meening, slechts zelden voor."

De inspecteur in de inspectie Goes deelt mee, dat op sommige scholen het onderwijs in natuurkunde onvoldoende moet worden genoemd; vaak moet dit worden geweten aan gebrek aan de allereenvoudigste hulpmiddelen. Zijnerzijds wordt er naar gestreefd, dat dit euvel zooveel mogelijk verholpen wordt om ook dit onderdeel beter tot zijn recht te brengen.

Zijn ambtgenoot voor de inspectie Middelburg onderschrijft óók de klacht van de slechte verzorging op vele scholen van het onderdeel physica; ook hij schrijft dit voor een deel toe aan het gebrek aan goede leermiddelen, waarop wegens de veelal hooge kosten het eerst bespaard wordt; hij wijst echter bovendien op twee andere oorzaken: dit onderwijs is van weinig practische beteekenis voor het leven en vindt zoo weinig toepassingsmogelijkheden, en vooral de oudere onderwijzers weten er zoo weinig van. „Over de resultaten", zoo schrijft hij, „valt weinig te zeggen, ze kunnen eerder worden aangevoeld dan geregistreerd." Meer belangstelling, zoowel van onderwijzers als leerlingen, heeft het onderdeel plant- en dierkunde, oordeelt hij; in de hoogere klassen wordt het mede in verband met aardrijkskunde behandeld; vooral in de plattelandsscholen wordt het nut er van gevoeld, daar het mede een goeden grondslag vormt voor wat later op land- en tuinbouwcursussen geleerd wordt. „De gezondheidsleer", zoo schrijft hij, „heeft nog al de belangstelling van onderwijzers en leerlingen en de goede gevolgen blijven niet uit." Hij acht dit te recht van groot belang, daar dit onderwijs een middel vormt om reinheid te bevorderen, matigheid in de hand te werken, de gevaren van het gebruik van alcohol in te zien en te waarschuwen tegen besmetting, kwakzalverij, enz. Zijn ambtgenoot voor de inspectie Neuzen heeft dezelfde ervaring; het onderwijs in physica heeft veelal weinig te beteekenen: „een gemoedelijk praatje in de ruimte, zonder eenige aanschouwelijkheid"; het onderwijs in plant- en dierkunde is veelal zéér goed verzorgd, speciaal in die klassen, welker onderwijzer extra studie van land- en tuinbouw maakte. Het zal niet bevreemden, dat in de groote steden het met deze zaak precies andersom gesteld is en dat b.v. de leden van de Rijksschoolinspectie te Rotterdam tot deze uitspraak komen: „Het onderwijs in kennis der natuur heeft op onze scholen, waar ze bijna alle zeer voldoende van allerlei leermiddelen en hulpmiddelen voorzien zijn en de leerlingen daardoor kunnen zien, tasten, waarnemen en proeven doen, over het algemeen bevredigende resultaten. De beste resultaten worden bereikt in het onderdeel physica. Het onderdeel plant- en dierkunde is het zwakst verzorgd: men leeft in een wereldstad zoo geheel buiten de plantenwereld. In school staan slechts afbeeldingen ter beschikking, niet de planten zelf. Dierkunde heeft meer de belangstelling der jeugd en vindt ook voorkeur bij den onderwijzer. Met prijzenswaardige zorg wordt in vele scholen het menschelijk lichaam behandeld". Natuurlijk geldt dit oordeel niet voor alle scholen gelijkelijk. Waar uit een leerboekje over dierkunde voorgelezen werd — „een der kenteekenen van de gemakzucht der onderwijzers" —, waren belangstelling en resultaten veel geringer. Ook werd — in het bijzonder bij

physica — wel eens te hoog gegrepen en werden onderwerpen aangesneden, die buiten den verstandelijken horizon van 12- of 13-jarigen vallen. Het verslag besluit: ,,Op de u.l.o.-scholen, vooral op die, welke leerlingen voor het m.u.l.o.-diploma voorbereiden, zijn de resultaten in het vak kennis der natuur meestal zeer goed en het best op die scholen, waar een ,,liefhebber'' in alle klassen dit onderwijs voor zijn rekening heeft''.

Dat de berichten over de resultaten van het vak *zingen* zéér uiteenloopen behoeft niet te verwonderen; veel hangt hier af van de omstandigheid of aan eeen school iemand werkzaam is, wien dit wegens zijn kennis van en liefde voor het vak althans in alle hoogere klassen wordt toevertrouwd en zeker ook van het milieu. Over het algemeen zingen kinderen graag, echter niet altijd goed! De inspecteur in de inspectie Neuzen meldt: ,,Het zingen van de schooljeugd is allerminst een streeling van het oor. Hoe luider, hoe ruwer, hoe mooier! De zing-maar-raak-methode schijnt het overbodig te vinden aan de ongebreidelde zanguitingen der jeugd iets te corrigeeren. Men behoeft waarlijk niet den eisch te stellen, dat iedere klas een geoefend kinderkoor en dat iedere onderwijzer een muzikaal begaafd mensch zij, maar wel mag men eenige beschaving van toon met weglating van alle ruwheid verlangen. Er zijn gunstige uitzonderingen, maar de regel is, zooals ik hierboven schreef.'' Zijn ambtgenoot voor de inspectie Goes heeft betere ervaringen, vooral daar, waar de toestand zóó is, als ik boven als mogelijk onderstelde: dat althans aan groote scholen een groot deel van het zangonderwijs in een hand gelegd werd. Ook in de inspectie Rotterdam zijn de resultaten van het zangonderwijs volgens de ervaring van de leden van het Rijksschooltoezicht in dat ambtsgebied voldoende of goed. Aan hun verslag ontleen ik de volgende uitlatingen: ,,De waarde van goed zangonderwijs kan niet licht overschat worden om den beschavenden en veredelenden invloed en omdat leerlingen, die op sschool goed hebben leeren zingen, ook na het verlaten der school den lust tot zingen behouden en zich in de aangegeven richting verder zullen bekwamen.'' ,,Ook al wordt het ideaal van ,,mooi'' zingen slechts zelden benaderd, moet toch worden erkend, dat men maar zelden meer het ruwe, onbeschaafd afdraaien van een deel van het ,,repertoire'' hoort, wat ik, bij vroeger vergeleken, een grooten vooruitgang acht.'' ,,Op bijna alle scholen worden in de hoogere klassen volksliederen geleerd.'' ,,De jeugdconcerten voor u.l.o.-leerlingen, die zoo'n grooten invloed ten goede uitoefenen, blijven hun aantrekkingskracht uitoefenen. Vaak genoten ongeveer 1200 jonge menschen van het mooie spel en den zuiveren zang onder leiding van mejuffrouw Cijfer.''

Ook bij het onderwijs in het *teekenen* springt de invloed van den onderwijzer sterk naar voren; is hij een zeer matig teekenaar, dan zal hij niet heel veel bereiken. Op grootere scholen wordt het onderwijs in de hoogere klassen, evenals bij zingen, vaak toevertrouwd aan een leerkracht, die het vak goed machtig is en het met liefde beoefent. Onder dergelijke leiding wordt dit vak met graagte door de leerlingen beoefend, zoowel door jongens als door meisjes. Dit is het oordeel van den inspecteur in de inspectie Goes, maar dat er ook nog andere omstandigheden meewerken, blijkt wel mede uit deze mededeeling van zijn ambtgenoot voor de inspectie Middelburg: ,,Op de u.l.o.-scholen zijn de resultaten van het teekenonderwijs niet best. Het is geen examenvak, dus besteedt men er weinig tijd aan; hoogstens één uur per week, terwijl de scholieren den ,,ballast'' liever over boord werpen. Daarbij komt, dat een behoorlijk teekenlokaal meestal ontbreekt.'' Te 's Gravenhage wordt aan leerlingen van het 5de en 6de leerjaar der openbare scholen voor gewoon lager onderwijs en aan de ,,kopscholen'' en de u.l.o.-scholen door vakonderwijzers les in dit vak gegeven. Dat er in de beoefening van dit vak niet alleen in de steden, maar hier en daar ook op het platteland eenige vernieuwing plaats vindt, blijkt o.a. uit de verslagen van de inspecteurs in de inspectiën Neuzen en Rotterdam. Eerstgenoemde schrijft: ,,Ik vroeg van verschillende scholen teekeningen op, en had gelegenheid te constateeren, dat de resultaten er voor dit vak niet slecht bij staan. Men schijnt het plaatteekenen hoe langer hoe meer den rug toe te keeren en het vrije teekenen te beoefenen. De resultaten zijn werkelijk goed.'' En laatstgenoemde meldt, hiermede tevens weergevende het oordeel van de in de in de inspectie Rotterdam werkzaam zijnde schoolopzieners: ,,Plaatteekeningen, die samengesteld zijn uit meetkundige figuren, hebben voor een belangrijk deel in de Rotterdamsche scholen afgedaan; meer en meer worden methoden gevolgd, er op gericht, den leerling gelegenheid te geven, zijn aanleg tot uiting te brengen. Op sommige Rotterdamsche scholen wordt heel mooi geteekend; men heeft er niet geschroomd, nieuwe banen te betreden. Dit vak staat wel in het teeken der belangstelling.''

Over *vak j* worden in het volgende verslag uitvoerige mededeelingen gedaan; ik zal er mij hier niet verder over uitlaten.

Over het vak *nuttige handwerken* zijn de mededeelingen schaarsch, omdat het algemeen al een reeks van jaren goed gegeven wordt, de resultaten goed zijn en de laatste jaren hierin geen nieuwe banen betreden zijn. In de groote steden wordt het in de hoogere leerjaren der scholen voor gewoon lager onderwijs en in de kop- en u.l.o.-scholen door vakonderwijzeressen gegeven. ,,De resultaten van dit onderwijs'', schrijft de inspecteur in de inspectie Rotterdam in zijn verslag, ,,zijn in de meeste scholen goed te noemen, mede daardoor, omdat de meisjes gevoelen, dat dit vak voor hun toekomstig leven van groote beteekenis is.'' Zijn ambtgenoot voor de inspectie Middelburg betreurt het, dat, sedert de akte handwerken niet meer wordt gehonoreerd, de tijd, aan dit vak besteed, veelal tot de helft is verminderd. Vroeger werd een gedeelte onder en een gedeelte na schooltijd gegeven. Hoewel deze vermindering ook in andere inspecties heeft plaats gehad wordt er over de resultaten niet geklaagd. De inspecteur in de inspectie Goes schrijft: ,,De resultaten zijn goed of zeer goed te noemen. De naaimachine is thans een zeer gewild artikel in de school. De ijver waarmede de onderwijzeressen haar taak vervullen, is te roemen. De meisjes zouden — zonder eenig onderscheid — deze uurtjes niet gaarne willen missen.''

Over het vak *handenarbeid* zijn boven reeds eenige mededeelingen gedaan. In de inspectie Dordrecht wordt het slechts aan enkele bijzondere scholen onderwezen: houtarbeid slechts aan één daarvan. Dat het te 's Gravenhage aan verschillende scholen wordt onderwezen, is reeds gezegd; te Rotterdam wordt op 2 openbare scholen een zeer bescheiden proef met dit vak genomen ,terwijl op 6 bijzondere scholen de leerlingen in alle leerjaren, op 2 in de hoogste 2 leerjaren, en op 2 alleen in het hoogste leerjaar onderwijs in dit vak ontvangen. ,,Waar dit vak in alle klassen wordt onderwezen, worden aardige resultaten bereikt'', bericht de inspecteur in de inspectie van dien naam.

Het onderwijs in *een vreemde taal*, dat aan zeer enkele scholen voor gewoon lager onderwijs in het 7de leerjaar wordt onderwezen, o. a. te Rotterdam aan een 25-tal bijzondere scholen, heeft in verband met den korten duur van dit onderwijs weinig resultaat volgens de ervaring van den inspecteur der inspectie Rotterdam. Goede resultaten daarentegen worden met het onderwijs in vreemde talen op de u.l.o.-scholen bereikt, hoewel op eenige van deze inrichtingen de vorderingen in het spreken veel grooter zouden zijn als men aan het voorschrift: ,,bij het mondelinge onderwijs in vreemde talen moet zooveel mogelijk in die talen gesproken worden'' beter de hand hield.

,,Wat het vak *wiskunde* betreft'', deelt de inspecteur in de inspectie Middelburg mee, ,,zijn op de u.l.o.-scholen slechts poovere resultaten te verkrijgen. Ik vermoed, dat het feit, dat de ouders over het geheel eerst dan pas de leerlingen naar de u.l.o.-school sturen, wanneer ze beslist ongeschikt zijn voor de H.B.S., hier van groote beteekenis is. Hoe dit zij, vele u.l.o.-onderwijzers klagen er over, dat bij de leerlingen weinig inzicht en initiatief ten opzichte van wiskunde wordt gevonden. Toch worden er ook andere uitingen gehoord. Zoo schrijft het hoofd der openbare u.l.o.-school te Vlissingen: ,,Ik wil er op wijzen, dat ik voor de candidaten voor het m.u.l.o.-diploma bijna nooit vrijstelling vraag voor wiskunde, en dat, ondanks de heerschende meening in m.u.l.o.-kringen, dat dit vak voor onze leerlingen bijzonder moeilijk is, de resultaten evengoed zijn als die voor de talen.''

In de inspectie Rotterdam wordt dit vak op 1 bijzondere school en 20 openbare scholen in het 7de leerjaar met zeer bescheiden resultaat onderwezen.

,,Op de u.l.o.-scholen, in het bijzonder op die, welke voor het m.u.l.o.-diploma opleiden, zijn de resultaten beter, ofschoon wiskunde voor vele leerlingen toch altijd nog een zwaar vak schijnt te zijn'' is het oordeel van den inspecteur in die inspectie.

Daarentegen zijn de resultaten van het onderwijs in *handelskennis* op de u.l.o.-scholen „verblijdend goed", schrijft dezelfde inspecteur. „Het vak mag zich bij voortduring verheugen in de groote belangstelling van de leerlingen, die over het algemeen van het practisch nut er van zijn doordrongen en er zich daardoor meer aan geven dan aan wiskunde."

Over *vakken, waarmede te vroeg wordt begonnen*, vermeldt alleen de inspecteur in de inspectie te Rotterdam iets met betrekking tot het vak vaderlandsche geschiedenis; hij deelt mee, dat op vele bijzondere scholen hiermede reeds een aanvang wordt gemaakt in het 3de leerjaar.

Van *vakken, waarmede te lang wordt voortgegaan*, wordt alleen door den inspecteur in de inspectie Goes iets vermeld met betrekking tot „schrijven"; bij de bespreking van de resultaten in dit vak is dit ook als de meening van meerderen reeds medegedeeld. Dezen zijn van oordeel, dat speciaal onderricht in schrijven kan worden nagelaten in de hoogste 2 leerjaren als maar gelet wordt op het schriftelijk werk in het algemeen.

Bij de bespreking *van vakken, waarvan te weinig werk wordt gemaakt*, noemen velen, gelijk ook vroeger steeds, in het bijzonder *vak j*. Stelt men den eisch: dit vak onderwezen te zien volledig, op een goed en ruim terrein en in een behoorlijk lokaal, het liefst door vakleeraren, dan blijft men wel heel ver van het ideaal verwijderd. Maar ook bij minder hoog gestelde eischen hapert er nog heel wat. Reeds is gezegd, dat in het volgende verslag uitvoeriger mededeelingen over vak *j* zullen worden gedaan; ik volsta dan ook hier met de simpele vermelding.

De inspecteur in de inspectie Middelburg wijt het aan de omstandigheid, dat niet langer de uren voor het *handwerkonderwijs*, door de gewone onderwijzeressen gegeven, extra betaald wordt, dat veelal dit onderwijs geheel onder den gewonen schooltijd is gebracht en als daarvan met te weinig tijd moet worden volstaan.

Het antwoord op de vraag of er een te kort aan tijd voor *zangonderwijs* bestaat, hangt mede af van het al of niet aanwezig zijn van geschikte en bekwame leerkrachten voor dit vak. Maar over het algemeen kan er hier stellig niet van een te kort worden gesproken.

Een antwoord op de vraag, of er *vakken* zijn, waarvan te veel werk wordt gemaakt, geeft alleen de inspecteur in de inspectie Rotterdam, die meedeelt, dat op het leerplan van de openbare lagere scholen te Rotterdam voor elk der hoogste 4 leerjaren 3½ uur per week voor het vak *teekenen* is uitgetrokken.

Over eventueele *oorzaken van onvoldoende resultaten in sommige vakken of aan bepaalde scholen* wordt in algemeenen zin in de verslagen der nispecteurs niets vermeld; wel is bij andere gelegenheid door enkelen als een van die oorzaken genoemd de omstandigheid, dat vaak op plattelandsscholen te veel klassen onder één leerkracht moeten worden gecombineerd.

De invloed van het vóór den schoolleeftijd reeds ontvangen *voorbereidend onderwijs* is vaak blijkens de ervaring van de inspecteurs zéér merkbaar in dien zin, dat de kinderen aan het bijeenzijn in een klasse onder leiding van een onderwijzeres gewend zijn; ook werken veel meer dingen en handelingen systematisch op hen in, zoodat de kennis en handigheid van velen grooter is dan wanneer zij direct uit het gezinsleven op de lagere school komen.

Van invloed van het later te ontvangen onderwijs op dat hetwelk de lagere school geeft, is speciaal sprake in die gevallen, waarin zulk een school in hetzelfde gebouw gevestigd is en eventueel onder dezelfde leiding is geplaatst als de u.l.o.-school, waarvoor zij voorbereidt. Speciaal wordt hiervan melding gemaakt door den inspecteur in de inspectie Rotterdam voor de vakken *Nederlandsche taal* en *rekenen*.

Voor de resultaten van het *vervolgonderwijs* verwijs ik naar wat boven over dezen tak van onderwijs reeds is meegedeeld.

### E. *Over de onderwijzers in het algemeen.*

Bij de bespreking van punt *a* der algemeene beschouwingen is reeds een en ander gezegd over de verhoudingen in het schoolleven, óók met betrekking tot de onderwijzers. Over het algemeen worden ijver en toewijding geroemd, niet steeds algemeene beschaving en studielust.

Omtrent benoeming en ontslag van leerkrachten is niets bijzonders mee te deelen; onregelmatigheden kwamen nergens voor. Wel wordt niet steeds het oordeel van den inspecteur bij het opmaken of bespreken van voordrachten op prijs gesteld; het is de inspecteur in de inspectie Goes, die een opmerking van deze strekking maakt.

Enkelen kregen — na aanvrage — van Gedeputeerde Staten vergunning tot het bekleeden van een nevenbetrekking; maar moeilijkheden leverde de behandeling van deze aanvragen nergens op.

*Reserveonderwijzers* zijn o.a. te 's Gravenhage aan openbare scholen werkzaam; de betrekking is echter niet zeer gewild; verreweg de meesten geven er de voorkeur aan, zoodra het hun mogelijk is — na één jaar — als onderwijzer in gewoon verband vast aangesteld te worden. De inspecteur in de inspectie van dien naam zou gaarne een mogelijkheid zien gevonden, om op andere wijze in tijdelijke diensten te voorzien.

Over *vakonderwijzers* is bij het behandelen der verschillende vakken reeds gesproken. Een der inspecteurs maakte de opmerking, dat deze categorie bij haar opleiding oefening in de practijk voelbaar mist; er is te 's Gravenhage naar een vorm gezocht, om de a.s. vakleeraren in gymnastiek zich tijdens hun opleiding ook practisch te doen oefenen.

### F. *Over de schoolgebouwen in het algemeen.*

De ervaring, neergelegd in deze aanhaling uit het verslag van den inspecteur in de inspectie 's Gravenhage: „De schoolgebouwen verkeeren in het algemeen in goeden of zeer goeden toestand", is óók die van zijn ambtgenoten in mijn hoofdinspectie. Van het aanbrengen van bepaalde verbeteringen werd in het bijzonder werk gemaakt, hoofdzakelijk met betrekking tot de ventilatie, drinkwatervoorziening, enz. Niet overal echter zijn deze voorzieningen in afdoende mate aangebracht, zoodat er nog wel een en ander te doen valt, ook al zijn de bestaande toestanden niet onbevredigend te noemen.

Dit is ook het geval met de uitbreiding met lokaliteit, waar die noodig was.

Aan de in het Bouwbesluit gestelde eischen werd daarbij voldaan; ook waar de oude bepalingen nog golden, paste men zich toch zooveel mogelijk aan de nieuwe regelen aan.

Slechts in betrekkelijk weinig gevallen was een school niet in hetzelfde gebouwencomplex gehuisvest. Hieromtrent werd opgave gedaan in de verslagen over de inspectiën Dordrecht, Middelburg en 's Gravenhage. Bijna steeds zijn hier deze voorzieningen van tijdelijken aard, en is er uitzicht op den normalen toestand.

Dat er in lokalen te veel leerlingen werden geplaatst, kwam ook betrekkelijk weinig voor. Van dergelijke gevallen maken in 't bijzonder de inspecteurs in de inspectie Goes en Middelburg melding.

Omtrent de voorziening in en het onderhoud van schoolmeubelen, schoolbehoeften en leermiddelen luiden de berichten in het algemeen eveneens bevredigend.

Dat er met betrekking tot de voorziening in lokaliteit en schoolmeubelen en schoolbehoeften verschil kan bestaan, al naarmate deze voorziening openbare of bijzondere scholen betreft, bevestigt de inspecteur in de inspectie Leiden in de volgende bewoordingen:

„De wet wijst als verzorgers der openbare scholen aan B. en W., wat voor de bijzondere scholen de schoolbesturen zijn. Deze bedoelde gelijkstelling loopt in de practijk uit tot verschillen. Immers het schoolbestuur heeft alleen te beslissen over het wenschelijke en zoo dit binnen de perken der wettelijke voorschriften blijft, heeft zij er geen zorg voor te dragen, waar het geld vandaan moet komen. Noch de gemeenteraad, noch B. en W. hebben het recht zich te beraden over het noodige en wenschelijke.

Niemand kan de begrootingsposten weigeren. B. en W. daarentegen zijn ook voor de uitgaven aan openbare scholen rekenschap verschuldigd aan den raad, die ook over het noodige of wenschelijke beslist, behoudens beslissing bij beroep. Hoe wenschelijk het college een uitgave voor de school ook kan vinden, —de raad kan deze weigeren. Hierin ligt voor de gevolgen een diepgaand verschil. In den regel wordt daarom

aan B. en W. vaak alleen het noodige toegestaan, terwijl het schoolbestuur gemakkelijk ook het wenschelijke verkrijgen kan".

En verder: „Mede daardoor is het begrijpelijk, dat gewenschte verbeteringen op uitvoering wachten". Gelukkig kan ik deze aanhaling besluiten met deze uitspraak: „Toch valt in dit opzicht veel te prijzen".

Speelplaatsen en terreinen voor lichamelijke oefening laten in verschillende gemeenten — vooral in den wintertijd — veel te wenschen over. Wel vermelden vrijwel alle verslagen, dat terreinen verbeterd worden, — in heel veel gevallen worden zij betegeld. —

Scholen met meer dan 400 leerlingen komen vrijwel niet voor. Alleen in Rotterdam zijn er 12 bijzondere scholen met meer dan 400 leerlingen; het maximum is 526.

Afkeuring van schoollokalen had niet plaats en onderwijs in afgekeurde lokalen derhalve ook niet.

Wèl lees ik in het verslag over de inspectie Schiedam, dat aan de school aan de Hillegondastraat te Hillegersberg niet voldoende ruimte beschikbaar was, waarom de leerlingen tijdelijk in het aangrenzende gymnastieklokaal onderwijs genoten.

Hygienisch schooltoezicht, schoolartsen en schoolverpleegsters komen alleen in de grootere gemeenten voor. Wel gevoelen ook vele plattelandsgemeenten behoefte aan invoering van geneeskundig schooltoezicht, en veel zal hierin kunnen worden bereikt, wanneer, zooals hier en daar al het geval is, verschillende gemeenten samen een schoolarts aanstellen, maar deze voorziening is nog slechts sporadisch, in tegenstelling met de groote steden.

De inspecteur in de inspectie Neuzen vermeldt, dat de gemeente Zaamsslag het nut van een schoolarts niet inziet. Ook vreest hij, dat verscheidene gemeenten, die hun meening niet zoo positief uitspraken als de bovengenoemde, zoo conservatief zullen zijn, dat ze er eveneens niet toe willen overgaan een schoolarts aan te stellen.

Misschien denken deze gemeenten er over als de inspecteur in de inspectie Middelburg, die het voldoende vindt, dat gezondheidsleer, hetwelk nu immers verplicht is, op de lagere scholen onderwezen wordt, zoodat „hier een schoone gelegenheid is, de kinderen rustig te onderwijzen in wat goed en slecht is voor hun lichaam". Echter blijkt hij niet blind voor het nuttige werk van een goeden schoolarts, blijkens zijn mededeeling omtrent zulk een functionnaris te Vlissingen, „wiens arbeid zeer vele ouders van alle richtingen waardeeren".

Er zijn zeer velen, ook onder de leden van het Rijksschooltoezicht, die het schoolartseninstituut waardeeren, als de taak van dezen goed omschreven en geregeld is. Verder hangt natuurlijk alles af van het optreden dier functionnarissen zelf.

G. *Over de kosten van het lager onderwijs in het algemeen.*

In de verslagen der inspecteurs komt over dit punt weinig voor; steun uit de gemeentekas voor schoolbezoek elders wordt in betrekkelijk weinig gevallen verstrekt, — te 's Gravenhage in het geheel niet. — Een paar gevallen, die moeilijkheid opleverden, releveert de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Dordrecht.

„De vader van een leerplichtig kind, wonende te Nieuw Lekkerland, verzocht aan den raad van die gemeente een vergoeding van kosten, verbonden aan het bezoeken door dat kind van de R.-K. school te Zwijndrecht. De raad besliste afwijzend op dit verzoek, onder overweging, dat art. 13 ten aanzien van adressant niet van toepassing zou zijn, daar „naburige" gemeenten zou beteekenen: *aangrenzende* gemeenten, en in geen der aan Nieuw-Lekkerland grenzende gemeenten een R.-K. school gevestigd is. Dit besluit werd door Gedeputeerde Staten vernietigd, het bedrag der vergoeding — door den vader was f 150 per jaar gevraagd — is echter op f 50 gebracht."

Hij haalt nog een ander geval aan, waarbij vergoeding op grond van art. 13 der Lager-onderwijswet 1920 werd gevraagd voor een niet meer leerplichtig kind. Dit verzoek werd ook in hoogste instantie afgewezen.

In inspecties, waar de scholen ver uit elkaar liggen en daarbij soms van verschillende richting zijn, is wel eens moeilijk toepassing van art. 13 te ontgaan; het is dan ook geen wonder, dat de inspecteur in de inspectie Neuzen enkele gevallen van steunverleening bij schoolbezoek elders memoreert.

Steun uit de gemeentekas voor huisonderwijs werd niet verleend. Wel werd te Rotterdam ook in 1928 aan een aantal zieke en zwakke kinderen, die tijdelijk de school niet konden bezoeken, aan huis onderwijs verstrekt. Aan de vereeniging „Onderwijs aan zieke kinderen" werd daartoe door de gemeente weer een subsidie toegekend.

## IV. Verslag omtrent den toestand enz. van het lager onderwijs in 1928 in de vierde hoofdinspectie (de provinciën *Noordholland* en *Utrecht*).

### § 1. Algemeene beschouwingen.

A. *Toestand van het onderwijs.*

*Beredeneerd overzicht* van den toestand in het verslagjaar, waarbij wordt nagegaan welke omstandigheden meer in het bijzonder den bloei van het lager onderwijs hebben bevorderd, welke omstandigheden dien hebben belemmerd en van welke maatregelen verbetering van den toestand wordt verwacht.

Belangrijke maatregelen tot verbetering van den algemeenen toestand van het lager onderwijs in 1928 moeten genoemd worden.

1. Het Koninklijk besluit van 7 Februari 1928 (*Staatsblad* n°. 18, tot vaststelling van de eischen voor toelating tot de openbare en de krachtens art. 45*bis* der Middelbaar Onderwijswet gesubsidieerde bijzondere hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus;

2. de wet van 24 Mei 1928 tot wijziging van de artt. I en II der wet van 30 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 319), tot wijziging van de Leerplichtwet en van de Lager-onderwijswet 1920, wijziging van het derde lid van art. 3 der Leerplichtwet, zooals het krachtens die wet wordt gelezen, en wijziging van het vierde lid van art. 3 der Leerplichtwet.

De wederinvoering van een toelatingsexamen tot de hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus was wel een noodmaatregel, die vooral van de zijde van het middelbaar onderwijs het sterkst begeerd werd. Maar ook het lager onderwijs voelde wel degelijk, dat er iets gedaan moest worden om aan het onhoudbare van het bijna ongelimiteerd toelaten tot de middelbare scholen een einde te maken. Wie nog herinnering had aan het vroegere toelatingsexamen en bij ervaring wist, hoe speciale voorbereiding voor de plaatsing op de H.B.H. (lyceum en gymnasium hierbij ingesloten) feitelijk noodzakelijk was, en in die voorbereiding veeljarige ervaring had verkregen, wist wel, dat het getuigschrift van geschiktheid en bekwaamheid, dat nu algemeen zou kunnen worden uitgereikt, noodzakelijkerwijs teleurstelling zou brengen. De middelbare school moest nu eenmaal een norm stellen en die norm moest niet alleen geëerbiedigd worden, maar in de eerste plaats gekend worden om te kunnen beoordeelen, of een leerling geschikt en bekwaam verklaard mocht worden voor het middelbaar onderwijs.

Toen de middelbare school zoo goed als uitsluitend de leerlingen van de preparatieve scholen ontving, was ze verwend. Ze kon haar eischen vrij hoog stellen, en steeds werd door een scherpe dril, al of niet aangevuld met privaatlessen, er aan voldaan. Het kwam natuurlijk voor, dat een met een goed examen toegelaten leerling later tegenviel, maar ook dan konden privaatlessen, toezicht op de studie, in den kost gaan bij een leeraar of directeur, de situatie vaak nog redden, evenwel ook toen bereikte slechts ongeveer de helft der leerlingen het begeerde eindpunt. Toen echter de deur opengezet werd voor al de leerlingen der lagere school,, het Fransch geen belemmering meer opleverde, de onderwijzers dus van een toelatingsnorm niets afwisten, en de stelling geponeerd werd, dat de middelbare school zich heeft aan te sluiten bij de bereikbare resultaten van de lagere school, bereikbaar dus zonder opzettelijke voorbereiding, was het hek van den dam en konden de klachten niet uitblijven, vooral niet, omdat de middelbare school zich maar moeilijk met een lager peil van ontwikkeling meende te kunnen

tevreden stellen. Het vereischte toelatingsexamen bij het niet kunnen toonen van een getuigschrift, vooral in de steden, waar het aantal leerlingen, dat zich aanmeldde, groot was, viel dan ook meest ongunstig uit. Niet overal was dit echter het geval. In het bijzonder niet in de kleinere plaatsen, waar niet zoo'n toevoer van gegadigden was en men om verschillende redenen toch gaarne een goed bezette klasse had. Ook drong de concurrentie met het (m.)u.l.o. op die plaatsen wel tot het accepteeren van leerlingen, die eigenlijk beter voor het laatstgenoemde onderwijs bestemd konden worden.

Het streven van de zijde der Lager-onderwijs-vereenigingen naar een 7-jarige grondschool, waarbij dan in het 7de leerjaar speciaal op de eischen voor de H.B.S. gelet zou kunnen worden, desnoods wat Fransch en wiskunde kon worden gegeven, werd door de ouders maar matig gewaardeerd. Voor de goede leerlingen was het niet noodig, voor de minder goede was het ongewenscht; die deden beter, over te gaan naar het m.u.l.o. Jammer genoeg werd het overgaan naar dezen tak van onderwijs als een soort degradatie beschouwd. Het stond gekleed, naar het middelbaar onderwijs te gaan, het m.u.l.o. was en bleef toch maar lager onderwijs.

De idee van de eenheidsschool heeft aan de ontwikkeling der aansluiting in de goede richting ook kwaad gedaan, onafhankelijk van de quaestie der 6- of 7-jarige grondschool. Gelukkig heeft het gezond verstand van de autoriteiten, vooral der gemeentelijke, gefungeerd als wal, die het schip keerde. De eenheidschool heeft nooit gefloreerd, en onder den naam van milieuschool kwam de preparatieve school in de groote steden weer terug.

Jammer zou het geweest zijn voor het begaafde kind uit de volksklassen, indien dit door deze maatregelen ware gedupeerd. Ik geloof niet, dat er veel gevallen geweest zijn; door een selectie uit het 4de leerjaar, door een extra klasse als centraal gedacht voor de verschillende volksscholen, door buitenschoolsche cursussen heeft men vaak met succes getracht het begeerde doel te bereiken.

Het nu weer ingestelde toelatingsexamen, mits verstandig en voorzichtig toegepast, heeft dan ook bij het lager onderwijs, waar men weet van de dingen had, weinig schrik gebracht. Tot de verstandige toepassingen reken ik vooral ook het gebruik maken van de inlichtingen, verstrekt door de onderwijzers der scholen. De conscientieuze onderwijzer, die leerlingen voor de H.B.S. jarenlang heeft kunnen nagaan en vooral het laatste jaar ruimschoots de gelegenheid heeft gehad deze leerlingen te leeren kennen, zal in zijn inlichtingen een waardevol element leveren voor de beoordeeling door de examencommissies voor toelating tot de middelbare school. Ik heb dan ook niet vernomen, dat die inlichtingen ter zijde werden gelegd. Wel hebben zich enkele gevallen voorgedaan, dat het opgegeven werk niet aan het oordeel van de onderwijzers der lagere school werd onderworpen en de betrokkenen hebben zich dan ook wel beklaagd over den aard en de zwaarte van de eischen tot toelating. Ik noem als voorbeeld Purmerend, waar van de zijde der H.B.S. geen pogingen zijn gedaan om met de onderwijzers der lagere scholen te overleggen.

Of nu dat toelatingsexamen de selectie zoo zal hebben beïnvloed, dat het aantal mislukkingen op de H.B.S. belangrijk vermindert, zal de toekomst moeten leeren. Maar in elk geval dragen nu de middelbare scholen de mede-verantwoordelijkheid voor de toelating in groote mate.

Nog steeds blijft men zoeken naar juiste wijze van beoordeeling. Een examen kan moeilijk anders vragen dan naar parate kennis en het is apert, dat op een leeftijd van 12 à 13 jaar deze nog niet groot kan zijn en dat het van verschillende factoren afhangt of die al dan niet gebleken kennis in goede verhouding staat tot de geschiktheid. Het streven der paedagogen, zooals o. a. geschiedt door het Nutsseminarium voor paedagogiek te Amsterdam en het Gemeentelijk bureau voor beroepskeuze te Utrecht, om door scholastic- en intellectual tests prognotisch vast te stellen, wie de noodige geschiktheid voor het middelbaar onderwijs bezit, verdient dan ook alle belangstelling. En zou het gelukken langs dezen weg de 3 tot 5 pct. geschikt en bekwamen uit het lager onderwijs aan te vragen, dan zou het aansluitingsprobleem een belangrijke stap verder zijn gebracht tot de oplossing. De inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie te Utrecht, die in zijn ambtsgebied, dat voornamelijk de stad Utrecht omvat, nog al veel te doen had met de toelatingsquaestie en daarbij op bevrediging kan wijzen, welke inspecteur bovendien vroeger bij het middelbaar onderwijs heeft gediend, zegt in zijn jaarverslag, na het rapport van Veen-Kouhstamm (Nutsseminarium voor paedagogiek) te hebben besproken, het volgende:

„De vraag dringt zich aan ons op of de wegen, aangewezen in dit rapport, superieur zijn aan die, welke vroeger gevolgd werden en thans weer in eere zijn hersteld, t. w. een toelatingsexamen, gecombineerd met het oordeel van de afleverende school.

Wat de examenopgaven betreft, die kunnen meer of minder goed zijn, maar dit geldt van alle menschenwerk, ook van tests. Het moge waar zijn, dat vaak parate kennis en intelligentie in deze opgaven niet gescheiden zijn, maar ten slotte is dat niet zoo erg, omdat beide moeten worden gevergd. En ook behoort het oordeel van het hoofd der afleverende school hooger te worden aangeslagen dan de auteurs doen, althans wanneer het een school is, die gewoon is leerlingen af te leveren aan het middelbaar onderwijs.

Dat dit inderdaad zoo is, moge blijken uit een statistische opgave, ontleend aan een opleidingsschool te Bilthoven en mij verstrekt door het hoofd der school den heer Tazelaar.

Ik laat het resultaat hier volgen.

In totaal zijn van deze school aan de middelbare school afgeleverd 66 leerlingen in 4 jaar, en wel in 1925 18 leerlingen, waarvan 3 na examen; 1926 11 leerlingen, waarvan 2 na examen; 1927 18 leerlingen, waarvan 9 na examen; 1928 19 leerlingen, waarvan 19 na examen. Van deze 19 werden 10 leerlingen geschikt verklaard, 6 twijfelachtig en 3 ongeschikt. Hadden de verklaringen nog bestaan, dan hadden slechts 10 leerlingen een verklaring gekregen.

In de genoemde 4 jaren werden slechts 2 candidaten afgewezen, en wel 1 in 1926 en 1 in 1927. De grief van den heer Tazelaar tegen de middelbare school is dan ook niet, dat ze te weinig, maar dat ze te veel en te gemakkelijk leerlingen toelaat.

Jaar 1925. Tot de H.B.S. op verklaring toegelaten 10 leerlingen; daarvan overgegaan 10. Toegelaten na examen 2; daarvan overgegaan 0.

Tot het gymnasium op verklaring toegelaten 5 leerlingen; daarvan overgegaan 3; toegelaten na examen 1; daarvan overgegaan 0.

Het hoofd heeft zich dus in 1925 slechts met 2 leerlingen vergist. Voor 1 er van bleek eerst later, dat bedoelde leerling vanaf de 5de klasse der lagere school thuis steeds onder toezicht van een onderwijzer gewerkt had; zijn prestaties waren dus ten onrechte voor eigen werk gehouden.

Jaar 1926. Tot de H.B.S. op verklaring 6; daarvan overgegaan 5. Toegelaten na examen 2; daarvan overgegaan 0.

Op verklaring tot lyceum en gymnasium 3; daarvan overgegaan 3; aantal vergissingen 1.

Jaar 1927. Toegelaten op verklaring 9; daarvan overgegaan 9. Toegelaten na examen 9; daarvan overgegaan 4. (Van deze heeft 1 leerling examen gedaan, omdat hij pas 10 jaar was.) Aantal vergissingen 3.

Totaal in 3 jaar op verklaring toegelaten 33, overgegaan 30. Na examen toegelaten 14, overgegaan 4.

Bij de 33 verklaringen zijn dus slechts 3 vergissingen. Van de 14 leerlingen, die examen moesten doen, ging er 1 over, nl. de leerling, die om zijn jeugdigen leeftijd examen deed. De andere 3 zijn met kunst en vliegwerk er doorheen getrokken.

Nu erken ik dadelijk, dat slechts een beperkt aantal hoofden een dergelijken juisten kijk op de leerlingen zullen hebben, dat het voorspellend oordeel over de geschiktheid en het resultaat in die mate overeenkomen. Maar toch is het een vingerwijzing om mede zeer ernstig rekening te houden met het oordeel van die hoofden, die reeds meermalen leerlingen voor het middelbaar onderwijs hebben afgeleverd.

Vat ik alle beschouwingen over de aansluiting samen, dan kan de conclusie geen andere zijn dan deze, dat men voor de schifting alle hulpmiddelen moet aanvaarden, die tot juiste beoordeeling kunnen bijdragen, dus aan de zijde van de lagere school zoowel het op ervaring en intuitie gegronde oordeel van hoofd en klasse-onderwijzer als die tests, welke op den duur doelmatig zullen blijken; en aan de zijde van de middelbare school het toelatingsexamen, dat mede groote waarde heeft, al ware het slechts hierom, dat een leerling niet moet afhangen van het oordeel der lagere school alleen; er moet gelegenheid zijn voor

beoordeeling door onpartijdigen, die hem niet kennen. Daarbij moest vaststaan, dat: de „Eeuw van het Kind" voor ons geen leuze mag zijn, die zou beteekenen verslapping van leertempo, verlaging van onderwijsniveau, het veronachtzamen van de opzettelijk systematische oefening. P. A. Diels zegt hierover: „Drilschool wordt de tegenwoordige school gescholden. Welnu, wij moeten à l'instar der Geuzen, dezen scheldnaam als een eerenaam aanvaarden." Het wil mij voorkomen, dat voor deze wapenkreet alleszins aanleiding bestaat."

De vraag heeft zich vanzelf naar voren gedrongen of het Rijksschooltoezicht in dezen ook als bemiddelaar een taak heeft te vervullen. Wij hebben gemeend op aanraden van Uw Excellentie die vraag bevestigend te moeten beantwoorden. Echter is te dezer zake over 1928 nog weinig te vermelden, omdat toen die bemiddeling nog niet overal functionneerde. De heer Tondu heeft getracht zich eens op de hoogte te stellen hoe de zaken in 1928 zijn verloopen. Hij rapporteert het navolgende:

„Ga ik thans van de aansluiting in het algemeen over tot die in de inspectie Utrecht, dan heb ik op dit punt waarlijk geen reden tot klagen, wat moge blijken uit het volgende: In dat najaar werd door mij een bezoek gebracht aan alle directeuren en rectoren van hoogere burgerscholen (5), lycea (2) en gymnasia (2) in totaal 9 scholen, of eigenlijk 11, daar elk der lycea uit 2 inrichtingen bestaat. Hierbij valt op te merken, dat het R.-K. lyceum een gymnasialen onderbouw van 2 jaren heeft en 4 klassen H.B.S. als bovenbouw, zoodat het K. B. op deze inrichting niet van toepassing is. Van al deze scholen zijn er 5, die een gemeenschappelijk stel examenopgaven hebben gebruikt, nl. de gemeentelijke inrichtingen, waarbij zich hebben aangesloten de Chr. H.B.S. en de Neutr. bijz. H.B.S. Daartoe werd voor elk der in het Koninklijk besluit genoemde vakken een commissie benoemd van 5 leeraren van elk dezer scholen één); deze commissie ontwierp een stel examenvragen voor dat vak. Vervolgens waren door den directeur, die dat jaar de leiding had, 4 hoofden van scholen uitgenoodigd, om vertrouwelijk inzage te nemen van het geconcipieerde werk en aan te geven, welke veranderingen werden gewenscht. Deze regeling heeft zeer voldaan, al zou ook een der deelnemers het examen liever naar eigen inzicht regelen, een der andere deelnemers wenschte meer tijd voor hetzelfde werk. Op de overige hoogere burgerscholen is een afzonderlijk examen gehouden; daarbij zijn examenopgaven gegeven, zonder vooraf inzage aan de L.S. te geven, doch wel werd het oordeel der lagere school over de betrokken leerlingen gevraagd.

Nog moet vermeld worden, dat het Christelijk Gymnasium ook in vorige jaren dezen weg gevolgd heeft; daar is nimmer toegelaten uitsluitend op „verklaring".

Het algemeen oordeel der rectoren en directeuren te Utrecht over den gang van zaken in dit jaar kan worden samengevat in de volgende punten:

*a.* Ook al is er sedert September jl. nog te weinig tijd verloopen, om in bijzonderheden te oordeelen, zoo kan toch wel reeds worden vermeld, dat het examen een gunstigen invloed heeft gehad voor de schifting. Natuurlijk zijn er ook thans wel enkele minder geschikte elementen toegelaten, maar er waren ditmaal geen leerlingen bij, die „in het geheel niet mee kunnen".

*b.* Over de te stellen eischen was er tusschen de scholen voor voorbereidend hooger en middelbaar onderwijs geen meeningsverschil dan op één punt: Eén der directeuren meende, dat volgens de omschrijving van het Koninklijk besluit niet moet worden gevraagd over de „naamvallen". Alle andere scholen echter meenden, dat het Koninklijk besluit wel niet dien eisch stelde, maar ook niet verbood daarover te vragen. Doch ook de directeur, die dit afzonderlijk standpunt innam, was met alle andere van meening, dat het zeer wenschelijk is, die kennis te eischen, vooral met het oog op het onderwijs in Duitsch en Latijn. Zeer sprekend is het, dat onder hen een directeur is, die les geeft in Nederlandsche taal en die voor het onderwijs in zijn vak de naamvallen niet noodig zou hebben, doch zeer aandringt op het handhaven van deze examenstof met het oog op de beide bovengenoemde talen.

Voorts worden algemeen gewenscht: zinsontleding en woordontleding; van beiden niet te veel, maar dat weinige goed.

Ook wordt algemeen gewenscht, dat het Fransch weer onderwezen zal worden op de lagere school, eenerzijds met het oog op het onderwijs in die taal aan de middelbare school en de voorbereidend hoogeronderwijs scholen, anderzijds in het belang van het onderwijs in de Nederlandsche taal; bovendien is eenige kennis van het Fransch een uitmuntend middel tot schifting bij de toelating. Ten slotte zij vermeld, dat ook waarde wordt gehecht aan oefenen in het oplossen van eenvoudige denksommen.

*c.* Op de vraag, of de lagere scholen naar behooren aan de gestelde eischen hebben voldaan, vernam ik, dat de beste resultaten werden verkregen met leerlingen, afkomstig van scholen, die in 6 jaren bepaaldelijk opleiden voor H.B.S. en V.H.O. Onder de andere scholen zijn er wel, die in 7 jaren een beperkt aantal leerlingen leveren, die aan de gestelde eischen voldoen, maar er zijn ook vele van die scholen, die op zooveel lager niveau staan, dat zij aan de eischen *niet* kunnen voldoen.

Als bewijs, dat tegenwoordig ook wel degelijk rekening gehouden wordt met aard, karakter, tempo, enz. van den adspirant, laat ik volgen de vragenlijst, die vóór het examen is toegezonden aan de hoofden der betrokken scholen door den heer directeur der gemeentelijke H.B.S. 5-j. cursus te Utrecht.

GEMEENTELIJKE HOOGERE BURGERSCHOOL MET VIJFJARIGEN CURSUS.

De ondergeteekende, hoofd der ..... verklaart ....., leerling der .....klasse van genoemde school, geschikt en bekwaam om het onderwijs in een eerste klasse eener H.B.S.-5 te volgen; waardeert ..... vorderingen voor rekenen met ...; voor Nederlandsch met ...; voor aardrijkskunde met ...; voor geschiedenis met ...; (handschrift ...).

Het hoofd voornoemd:

.....

NADERE INLICHTINGEN.

1. Heeft de candidaat bijzonderen uitleg noodig? Zoo ja, bij welke vakken?

2 Stelt hij bij niet-begrijpen vragen? altijd, meestal, soms, nooit?

3. Heeft hij bijzondere toelichting noodig om een gegeven taak behoorlijk te volbrengen?

4. Kan hij voor zijn leeftijd in normale mate zelfstandig werken?

5. Vindt hij zelf gemaakte fouten? Meestal, soms, nooit?

6. Hoe leert hij mechanisch van buiten? Nauwkeurig, onnauwkeurig, langzaam, vlug?

7. Hoe leert hij verstandelijk van buiten? Nauwkeurig, onnauwkeurig, langzaam, vlug?

8. Hoe maakt hij schriftelijk werk? Nauwkeurig, onnauwkeurig, langzaam, vlug, netjes, slordig?

9. Hoe is zijn herinneringsvermogen? Duurzaam, middelmatig, kort?

10. Hoe is zijn ijver? Goed, voldoende, gestadig, afwisselend?

11. Hoe reageert hij op aanmerkingen? Met belangstelling, onverschillig, onwillig?

12. Hoe is zijn gedrag? Goed, voldoend, onvoldoend?

13. Doubleerde hij wel eens? Zoo ja, in welke klasse? Waren bijzondere omstandigheden daar oorzaak van?

14. Verzuimde hij om gezondheidsredenen normaal of meer dan normaal?

15. Is het u bekend of het milieu van den candidaat van bijzonderen invloed kan zijn op zijn studie? Zoo ja, van welken invloed? (Vertrouwelijk).

.....

Tot nadere toelichting of tot aanvulling van het voorafgaande mogen dienen .....

.....

Resumeerende: is mijn meening, dat het weder invoeren van het toelatingsexamen een daad van wijs beleid is geweest. Voorts is naar mijn meening in dit stadium geenerlei ingrijpen van het Rijksschooltoezicht mogelijk, noodig of zelfs gewenscht: de aansluiting in de inspectie Utrecht mag zeer bevredigend worden genoemd.

In groote lijnen ben ik het wel met deze opvatting eens, al zal er nog wel eens wat gesproken moeten worden over de school- en intellectual-tests, waarvan nog weinig ervaring te onzent bestaat, maar die mij lijken een noodzakelijke aanvulling te moeten worden bij het onderzoek naar de parate kennis

In 1929 zal in alle inspecties, waar daartoe aanleiding bestaat, door het Rijksschooltoezicht getracht worden de samenwerking tusschen lager onderwijs en middelbaar onderwijs zoo goed mogelijk te doen functionneeren.

De wet van 11 Februari 1928 (*Staatsblad* nº. 29), waarbij de eisch van gevaccineerd te zijn voor leerlingen en onderwijzers der lagere scholen tijdelijk werd opgeschort, heeft de school vrijwel onberoerd gelaten. Toch niet geheel. De inspecteur in de inspectie Amersfoort meldt dienaangaande het volgende.

,,De heilzame gevolgen van deze wet zijn mij in den loop van 1928 enkele malen gebleken. In de inspectie Amersfoort waren verscheidene kinderen, die nog nooit een school bezocht hadden, omdat hun ouders principieele bezwaren hadden tegen vaccinatie. Nu echter door de inwerkingtreding der wet van 11 Februari 1928 het gevaccineerd zijn niet meer was de ,,conditio sine qua non'' om toegelaten te worden op de scholen, ontstond voor deze kinderen evengoed als voor anderen de leerverplichting. Het tijdig uitzenden van een circulaire (16 Maart 1928) heeft verschillende van deze kinderen op school gebracht. In Rhenen en Hoogland heb ik tot mijn groot genoegen geconstateerd, dat deze kinderen zich in November zeer goed aangepast hebben in de 5de klas van de lagere school. Het is te wenschen, dat de opschortingstermijn van de bindende bepalingen der vaccinatie nog langer moge duren. Het aantal kinderen, waarvoor deze opschortingstermijn een zegen kan worden, is grooter dan men oppervlakkig denken zou. Het spreekt vanzelf, dat ik mij door deze woorden niet wensch uit te spreken over de medische zijde van het vraagstuk. Wel heb ik mij zelf afgevraagd of voor de niet gevaccineerden niet een blijvende gelegenheid voor schoolonderwijs kon worden geschapen onder de noodige waarborgen tegen een eventueel besmettingsgevaar.''

Heel anders staat het met de wet van 24 Mei 1928 (*Staatsblad* nº. 186), waarbij het 7de leerjaar voor alle leerlingen weer verplicht werd gesteld. In de steden is de invoering van dit verplichte 7de leerjaar vrijwel zonder schokken gegaan. Daar heeeft men zich met centrale 7de en 8ste klassen snel aan de nieuwe omstandigheden aangepast. En de ouders, die hun kinderen toch niet voor hun 14de jaar naar fabriek of werkplaats konden zenden, hebben de nieuwe verplichting veelal als een uitkomst beschouwd. Hoe anders echter was het op het platteland? Allerlei spitsvondigheden werden te baat genomen om aan de werking van die wet te ontkomen. Ook hieromtrent heeft de inspecteur in de inspectie Amersfoort ervaringsmateriaal geboekt.

,,Het is opmerkelijk hoe vele zieke moeders geholpen moeten worden door meisjes uit de hoogste klassen; zelfs geneeskundige verklaringen worden overgelegd, dat de moeder het meisje ,,absoluut'' noodig heeft. Pogingen zijn aangewend, o. a. te Hoogland, om voor een nog leerplichtig kind verandering van domicilie aan te vragen in een huis, dat meer dan 4 K.M. van eenige school verwijderd is. Verkeerde afschrijvingen door hoofden van scholen zijn mij toevallig ter oore gekomen en gevolgd door herplaatsing van de foutief afgeschreven kinderen. Door het ontbreken van elke contrôle op de afschrijvingen is het echter onmogelijk na te gaan of het aantal verkeerde afschrijvingen gering of beduidend is.''

Soms werden de leerlingen geplaatst op een huishoud-, industrie- of handelsschool en na een paar maanden daar weer afgenomen. Van dit laatste kreeg de inspecteur geen kennis en de ouders bleven buiten schot. Na uw circulaire van 29 December 1928, nº. 9050, afdeeling L. O. A., gericht aan de hoofden dier scholen, zal dit middel tot ontduiking der Leerplichtwet wel niet meer met succes kunnen worden toegepast.

De inspecteur in de inspectie te Hilversum schrijft:

,,Een ander gevolg der wet was op verschillende plaatsen het gebrek aan lokaalruimte. Als alle lokalen bezet zijn en er komt plotseling een geheele klasse bij dan heeft dit ten gevolge, dat er vergrooting moet plaats hebben. Ook dit gaf weer extra werk voor den inspecteur.

Een derde gevolg is uitbreiding van personeel. En hierbij stonden verschillende besturen voor groote moeilijkheden. Wat toch is het geval? De vermeerdering van het aantal leerlingen kwam in September (aanvang van den cursus), maar het aantal onderwijzers mocht niet worden vermeerderd, omdat dit werd bepaald door het gemiddeld aantal leerlingen over het jaar 1927. Zelfs zullen vele scholen ook nog in 1929 het aantal onderwijzers niet kunnen vermeerderen vóór den aanvang van den nieuwen cursus ingevolge het bepaalde in de wet van 29 December 1928 (*Staatsblad* nº. 506). Dit geeft op meer dan een plaats groot ongerief. Ik heb dan ook in verschillende gevallen tijdelijk ontheffing moeten verleenen van het bepaalde in art. 7, alinea 1, van het Koninklijk besluit van 15 Februari 1924 (*Staatsblad* nº. 48).

Toch komt de geheele doorwerking der wet eerst in 1929. Op bijna alle plattelandsscholen vangt de cursus aan op 1 April of op 1 Mei. Deze scholen ondervonden in 1928 nog niet den invloed der nieuwe bepalingen. Van verschillende zijden is mij dan ook reeds medegedeeld, dat men in 1929 zal moeten komen tot vergrooting der gebouwen; van enkele ontving ik reeds bestek en teekeningen ter goedkeuring of adviseering.

Het verslag over 1929 zal dan ook pas de eerste uitwerking der nieuwe bepalingen kunnen vermelden. Tegelijkertijd kan dan ook iets gemeld worden over het instituut assistenten, dat in dat verslagjaar bestemd is te verdwijnen.

Evenwel kan nu reeds worden geconstateerd, dat de vermeerdering van het aantal plaatsen als onderwijzer(es) voor de jongere leerkrachten, die nog niet aan den slag kwamen, door de invoering van het 7de leerjaar en de leerlingenschaal der ,,technische herziening'' een blijde toekomst opent. Nu ook de wachtgelders zoogoed als herplaatst zijn en de nieuwe salarisregeeling haar lichtstralen vooruitwerpt, is er reden om met vertrouwen en opgewektheid de toekomst op de scholen te gemoet te zien.

Het instituut wachtgelders heeft heel wat zorgen gebaard voor de gemeentebesturen, de inspecteurs en de hoofden van scholen wat betreft de vervulling van vacaturen als onderwijzer. Gelukkig is die misere nu gauw voorbij. En ook de milde beslissingen van den Minister op aanvragen om een gewoon onderwijzer te mogen benoemen, waar op pogingen om een wachtgelder te krijgen geen succes hadden, heeft al veel goedgemaakt.

Een nieuw verschijnsel heeft zich vrij plotseling in de school ingedrongen, nl. de radio. Wel was daarvan reeds hier en daar sprake, maar de aanbieding van Philips fabrieken heeft plotseling het vraagstuk acuut gemaakt. Door de groote voorzichtigheid van gemeente- en schoolbesturen om gelden te voteeren en van het Rijksschooltoezicht om afwijkingen van het leerplan en den lesrooster toe te staan, is het vrijwel beperkt gebleven tot enkele scholen en enkele pogingen. Veel ervaring hebben de inspecteurs daarvan dan ook nog niet en speculatieve beschouwingen hebben met dit wereldveroverende geestelijke communicatiemiddel weinig zin. De inspecteur in de inspectie Utrecht wijdt enkele woorden aan de radio, die ik hier gaarne overneem.

,,De omstandigheid, dat ditmaal niet speciaal gerapporteerd behoeft te worden over een der vakken van onderwijs in het bijzonder, geeft mij aanleiding en de gelegenheid om ditmaal de verschillende vakken te beschouwen uit het oogpunt van het onderwijs door middel van de radio. Daarbij moet eerst worden nagegaan, welke vakken daarvoor in aanmerking komen, om vervolgens de bezwaren na te gaan, die zich daarbij voordoen.

Uit den aard der zaak kan de radio nog niet benut worden voor vakken van handvaardigheid als schrijven en teekenen, evenmin voor vakken als rekenen en wiskunde. Ik schreef: ,,Nog niet''. omdat het zeer wel mogelijk is, dat de ,,beeldzending'' zoodanig vooruit gaat, dat ook b.v. figuren worden overgebracht als illustratie van het gesproken woord.

Maar thans kunnen alleen in aanmerking komen vakken als: lezen, taal, geschiedenis, aardrijkskunde, kennis der natuur en vreemde talen

Voor wat lezen en taal betreft is de toepassing dezelfde: het voordragen van proza en poëzie door kunstenaars van beteekenis, althans door personen, die op dit gebied over meer dan gewone gaven beschikken, kan veel bijdragen tot het aankweeken van aesthetisch meevoelen, maar ook van de technische vaardigheid. Op het punt van voorlezen en voordragen lijden de Hollandsche kinderen gewoonlijk aan valsche schaamte; zelden durft een leerling zich daarbij te ,,geven'' zooals men dat zoo kan hooren bij kinderen, behoorende tot het Duitsche taalgebied.

Hetzelfde kan, mutatis mutandis, gezegd worden van het vak Geschiedenis. Als men denkt aan de kleurlooze, saaie lessen, die hun hoogtepunt vinden niet aan het einde van den cursus, maar aan het begin (bij de blijkbaar onsterfelijke Batavieren), dan moet erkend worden, dat het bezielend woord van een met gloed uitgesproken rede niet als overbodig mag worden

beschouwd. Wel is er eenig gevaar, dat de strijd tusschen de aanhangers van de oudere richting en die van de beschavingsgeschiedenis zal worden overgebracht in den aether. Waarbij, zooals gewoonlijk, de jongere richting de meeste geestdrift toont, het grootste élan ontwikkelt. Een Italiaansch redenaar (Calza) gaf daaraan uiting aldus:

,,De dichters van morgen zullen niet meer bezingen de veldslagen en de oorlogen, niet meer de triomphen van overwinnende menschen over overwonnen menschen. De mensch van morgen zal andere overwinningen en andere triomphen behalen: van het menschelijk denkvermogen over de geheimen der natuur, de triomph van den geest over blinde en dwaze hartstochten, waardoor de menschen in opwinding komen over het bezit van een berg of een rivier en ophouden zich broeders te voelen in één huis. En misschien zal het seintoestel van Biagi, dat de menschen van elke nationaliteit en elk geloof deed toesnellen voor een werk van menschelijke solidariteit, het symbool zijn van een nieuwe psychologie, nu nog van weinige uitverkorenen, morgen van alle menschen."

Es wär zu schön gewesen, om aan te nemen, dat de wereldgeschiedenis zich nu voortaan in deze richting zal bewegen. Zóó kort na den wereldoorlog en nu reeds ,,wereldvrede": de wolf naast het lam! Wie zich alreeds aan idyllische droomen mocht hebben overgegeven, zal wel eenigszins ruw zijn wakker geschrikt door het Fransch-Belgische militair verdrag, gepubliceerd door het *Utrechtsch Dagblad*. Zou het voorloopig toch maar niet wenschelijk zijn, zoowel staatkundige en politieke als beschavingsgeschiedenis te onderwijzen?

Ook bij het vak Aardrijkskunde zijn er talrijke onderwerpen, die zich leenen voor radiologische toepassing. Ik noem b.v. de rede, gehouden op 8 Februari jl. door prof. dr. A. Pulle: ,,Het ontdekken van nieuwe landstreken.", die betrekking heeft op het Sneeuwgebergte van Nieuw-Guinea. Zoo zal Motala (Zweden) weldra uitzenden: ,,How Fortune has favoured England", een onderwerp wel geschikt voor u.l.o.-scholen.

Kennis der natuur is mede een vak, waarbij van radio-voordrachten gebruik kan worden gemaakt. Ik noem: Birds Nests and Eggs (Daventry), Practische gezondheidsleer (Huizen); Special modifications of British Agriculture (Daventry); Iets over de fabricage van onze munten (Huizen).

Vreemde talen: dat hiervoor de radio van groote beteekenis kan zijn, behoeft geen betoog. Immers, het aanhooren van hetgeen gesproken wordt in het vreemde land, moet een gunstigen invloed hebben op het verstaan, zoodat althans dit deel van het onderwijs in vreemde talen daar belangrijk gebaat zou zijn.

Wanneer ik hierboven wees op het nuttig gebruik, dat van de radio voor het onderwijs *kan* worden gemaakt, dan beteekent dit geen pleidooi voor invoering van school-radio. Want naar mijn meening, zijn, in het algemeen, de nadeelen grooter dan de voordeelen. En evenals de schoolbioscoop, het bewegelijke beeld — wat de waarde voor de school betreft — achterstaat bij het *vaste* lichtbeeld, zoo staat ook de radio-les, de variabele voordracht, uit dit oogpunt achter bij de grammofoon, de *vast*gelegde voordracht. Vooral bij het onderwijs in vreemde talen is het een groot voordeel, dat men het geheel of gedeelten van het gehoorde meermalen kan laten herhalen. De zoogenaamde linguaphone heeft stellig een toekomst.

Ook moet worden opgemerkt, dat de invoering van de radiolessen allerminst economisch is; in uren, waarvoor men beschikt over een onderwijzer, gaat men extra-kosten maken voor onderwijs langs anderen weg.

Maar vooral zie ik bezwaar in het toepassen van dit leermiddel binnen de muren van het schoolgebouw. M. i. mag men niet over het hoofd zien, dat hier andermaal de rust in de school bedreigd wordt en dat het gevaar niet denkbeeldig is, dat op ongewenschte wijze van de radio zou worden gebruik gemaakt. Daarom, indien men de radio-lessen zóó van overwegende waarde acht, dat tot invoering zou worden overgegaan, dan zou het gewenscht zijn, daarvoor gebruik te maken van een centraal-gebouw, waarin een groot aantal klassen of scholen de voordracht kan bijwonen; in sommige gemeenten zou daarvoor ook kunnen dienen het centraal-gebouw, dat voor schoolbioscoopvoorstellingen wordt gebruikt. Een dergelijke centrale inrichting zou ook uit economisch oogpunt verkieslijk zijn: er is slechts één toestel noodig, terwijl ongewenscht gebruik op deze wijze is uitgesloten. Eerst in de practijk kan blijken, of de school-radio een factor van beteekenis is voor opvoeding en onderwijs, dan wel of het een mode-beweging is, waarop toepasselijk is: ,,Ook dit zal voorbijgaan."

Hoe weinig ingenomenheid er nog bij het Rijksschooltoezicht voor dit leermiddel is, bewijst een uitspraak van een der inspecteurs, die het ,,onderwijs uit blik" noemt. De inspecteur in de inspectie Amsterdam meldt:

,,Een enkele maal was er dezerzijds gelegenheid een proef bij te wonen met onderwijs per radio. Dit heeft niet geleid tot waardeering dezer lessen, niet om de lessen zelf, maar omdat duidelijk is gebleken, hoe zelfs de beste lessen slechts bij uitzondering zullen passen in het kader der school en dat der klasse. De onderwijzer als leider blijft onmisbaar en kan op de lagere school niet vervangen worden door den man voor het radio-uitzend-toestel. Contact, zooals er bij de wisselwerking moet zijn tusschen onderwijzer en leerling, ontbreekt.

Deze nieuwigheid zal, meen ik, het op den duur niet kunnen winnen. Wat te dien opzichte in het buitenland heet te geschieden, is meestal oncontroleerbaar wat de resultaten betreft, en buitenlandsche toestanden zijn nog geen maatstaf voor beoordeeling."

Gelukkig is er alle tijd, zich te bezinnen, en zal een nuchter, uitgebreid onderzoek noodig zijn om voorstellen in den zin van bevordering te doen.

Nu op alle kweekscholen bij de geschiedenis de inrichting van den Volkenbond ter sprake komt, en de jongere onderwijzers hun intrede in de school doen, komt de tijd, dat om na te gaan wat de school kan doen om de schoone gedachten, die aan deze grootsche stichting ten grondslag liggen, meer algemeen ingang te doen vinden. De scholen voor gewoon lager onderwijs kunnen in het zevende leerjaar daarvan wel wat behandelen, de U.L.O-scholen zullen zeker gelegenheid hebben om bij het behandelen van de algemeene en vaderlandsche geschiedenis van de 20ste eeuw wat dieper op dit vraagstuk in te gaan.

De nieuwere ideeën, die aan het Dalton en het Montessori-onderwijs ten grondslag liggen, nl. zelfwerkzaamheid en vrijheid, dringen in de gewone lagere scholen ook wel langzaam door en verzachten daar het nog al starre klassikale onderwijs. In dat opzicht hebben genoemde richtingen haar zegenrijken invloed al uitgeoefend. Het komt mij voor, dat de speciale Dalton- en Montessoriklassen en -scholen haar hoogtepunt reeds hebben bereikt. Van een uitbreiding is alleen sprake in Amsterdam, waar nu ook reeds één bijzondere en 3 openbare lagere Montessorischolen zijn. Als er ergens wat van terecht kan komen, zal het daar moeten zijn, waar alle factoren voor slagen voorhanden zijn, een goede voorbereidende school (bewaarschool), een uitmuntend ingericht gebouw, keur en tal van leermiddelen, kleine klassen, een bezield personeel, dat een behoorlijke Montessori-opleiding heeft gehad. Ziedaar de groote voordeelen, waarmede dit instituut is begonnen.

De leerlingen der Daltonklasse van mejuffrouw E. Schalij, hoofd der Plantage school te Amsterdam, zijn van school gegaan en vertrokken naar u.l.o.-klassen en H.B.S.; zij maken daar een goed figuur. Mejuffrouw Schalij is nu weer met een vierde leerjaar begonnen, daar geen der leden van het personeel harer school zich geroepen voelde het van haar hoofd over te nemen.

Van enkele andere scholen vernam ik, dat het Daltonsysteem is losgelaten. Van opheffing van Montessorischolen kwam mij nog niets ter oore, maar wel doen zich hier en daar moeilijkheden voor, die een gevolg zijn van het ook daarbij doordringende individualisme. De inspecteur in de inspectie Amersfoort meldt daarover:

In den loop van 1928 is mijn vertrouwen in de nieuwere richting ernstig geschokt. Inderdaad had ik in 1926 bij mijn bezoeken aan de Pallas-Athene-school te Amersfoort eenig vertrouwen gekregen in het Montessorie-onderwijs. Ofschoon er veel was, dat mij toen nog niet bevredigde, constateerde ik toch enkele feiten, die mij hoopvol stemden voor de toekomst. Er was o.a. een bijzondere belangstelling voor het geestelijke proces der zelfwerkzaamheid van elken leerling afzonderlijk, die ik kon afleiden uit gesprekken met de leiders. Daarenboven werd er gewerkt met een heilig enthousiasme, dat ik meende ontstaan te zijn en gevoed te worden door het geloof in de waarheid van het nieuwe. Ik veronderstelde een eendrachtig samenwerken, al zag ik wel, dat in één afdeeling een dogmatisch Montessorianisme werd gevolgd, terwijl in een andere afdeeling onder toepassing van de Montessori-leermiddelen een systeem was ontworpen, waarbij de persoonlijkheid van den onderwijzer zich meer rechtstreeks op de leerlingen kon doen gelden.

Weinig kon ik toen vermoeden, dat dit persoonlijk verschil van inzicht omtrent het volgen van de Montessorimethode oorzaak zou worden van discussie, strijd, verwijdering en volslagen breuk. De leiders, van wie verwacht mocht worden, dat zij juist door hun meerdere studie der psychologie elkaar beter zouden begrijpen en aanvullen, hebben zich niet kunnen verheffen tot de hoogte van een oordeelkundige samenwerking. Daardoor hebben zij naar mijn meening het recht verbeurd, den staf te breken over het klassikale onderwijs. Een bouwheer, die onder afkeuring van het oude systeem een nieuw procédé van bouwen wil propageeren, maar die zijn gebouw ineen ziet storten, voordat het onder de kap is, mag nog wel eens probeeren, om uit de ruine van zijn gebouw nog stof te halen voor een optrekje, maar zijn propaganda is lam geslagen.

Met groote reserve zal ik het onderwijs blijven volgen op de twee scholen, die uit de Pallas-Athene ontstaan zijn.

De beweging voor Openlucht- of Buitenscholen breidt zich uit. Amsterdam zal zijn tweede openbare openluchtschool krijgen; de eerste, die goed voldoet, kan lang niet aan alle aanvragen voldoen. En een particuliere commissie voor een buitenschool in Bloemendaal. Natuurlijk zijn deze scholen bestemd voor zwakke en ziekelijke kinderen, die behalve getemperd onderwijs nog verpleging noodig hebben en vooral goede voeding. Evenwel bereiken mij uit Amsterdam berichten, dat er pogingen gaande zijn om een openluchtschool voor gezonde kinderen op te richten. Er zijn zelfs profeten, die beweren, dat over 50 jaren alle scholen openluchtscholen zullen zijn — maar, dat zijn profeten, die òf brood eten, òf naar brood zoeken.

De vraag, hoe het mogelijk zal zijn, dat er gebouwen zullen kunnen worden gemaakt, die voldoen aan speciale eischen, en waar het onderwijs niet de vrijstelling heeft, bedoeld in de artikelen 24, vijfde lid, en 90, zesde lid, der Lager-onderwijswet 1920, is voor het oogenblik nog niet opgelost. Ik vlei mij met de hoop, dat die oplossing gevonden zal worden, daar dit om formeele gronden toch niet behoort te worden afgewezen.

### B. *Statistisch overzicht.*

*Een algemeen statistisch overzicht* betreffende scholen, leerlingen en onderwijzers; betreffende het vervolgonderwijs; betreffende het aantal kinderen, die huisonderwijs genieten, met afzonderlijke vermelding van het huisonderwijs ingevolge artikel 13 der wet, en met toevoeging van hetgeen overigens omtrent het huisonderwijs valt mede te deelen, is of wordt door de inspecteurs rechtstreeks aan het Departement toegezonden.

### C. *Over den omvang van het lager onderwijs in het algemeen.*

Veel nieuws is over dit hoofdstuk niet te zeggen.

De zevende leerjaren zijn overal ingevoerd en beginnen bevolkt te worden. De onderwijzers zullen hun best moeten doen, het onderwijs efficient te maken. In grootere plaatsen worden de zevende klassen geconcentreerd in zevende-klasse-scholen of zevende- en achtste-klasse-scholen. In mijn vorig rapport mocht ik wat vermelden over Amsterdam, nu moge Amersfoort een beurt krijgen. De inspecteur in de inspectie Amersfoort meldt:

„In den loop van 1928 is in Amersfoort het centrale 7de en 8ste leerjaarjaar georganiseerd. Hierbij is het systeem van coëducatie losgelaten, opdat bij dit eindonderwijs gemakkelijker zou kunnen worden gedifferentieerd naar de eischen, die het latere leven aan jongens en meisjes stelt. Voor de jongens wordt er 3 uur wiskunde en 3 uur handenarbeid gegeven; voor de meisjes 6 uur nuttige handwerken. Het leerplan voor de gewone vakken *a* tot en met *g* is sterk geörienteerd naar de richting van de eischen der practijk; rekenen in eenigszins boekhoudkundige richting; bij taal vooral sollicitatiebrieven, advertentiën, verzoekschriften. In December is een afzonderlijk schoolgebouw voor het centrale 7de en 8ste leerjaar klaar gekomen, dat de volgende lokalen bevat: 6 klasselokalen, een lokaal voor handenarbeid, een lokaal voor nuttige handwerken en een natuurkunde-teekenlokaal. De gymnastiekzaal van een andere openbare school ligt onder dezelfde kap. In deze school is voldoende plaats voor de ongeveer 170 leerlingen van het centrale 7de en 8ste leerjaar.

De organisatie is berekend op een 7de klas jongens eindonderwijs; 7de klas jongens voorbereidend ambachtsschool; 7de klas meisjes eindonderwijs; 7de klas meisjes voorbereidend huishoudschool; 8ste klas jongens eindonderwijs en 8ste klas meisjes-onderwijs. Het plan is ook overwogen, aan deze school een bezinkingsklas te formeeren voor kinderen, die 7 jaar noodig hebben als voorbereiding voor H.B.S. en gymnasium. Dit jaar was het aantal aangiften nog niet groot genoeg. In deze bezinkingsklas zou dan onderwijs gegeven worden in wiskunde, Fransch en misschien Duitsch. Voor deze klas zou eöinstructie toegepast kunnen worden.

Op het voorbeeld van de gemeente Amersfoort heeft het bestuur der Christelijke Nationale scholen te Amersfoort een soortgelijke organisatie in het leven geroepen. Het aantal leerlingen daarvoor is ongeveer 100. De 5 klassen zijn verbonden aan de school voor G. L. O. in de Joan van Dieststraat.

Van de beide scholen, die vakkundig georganiseerd en uitstekend geleid worden, verwacht ik goede resultaten.

Het onderwijs in de handenarbeid breidt zich langzaam uit; ik moet echter den nadruk leggen op langzaam. De inrichting, speciaal voor houtarbeid, is nog al kostbaar, zoodat gemeenteen schoolbesturen er tegen opzien, dit vak in zijn geheel in te voeren. Zelfs in Amsterdam, waar de animo voor dit vak toch grooter is dan ergens elders, is de toestand stationair gebleven. De aantallen leerlingen in de jaren 1927 en 1928 bedroegen daar respectievelijk 3109 en 3070. Het aantal bevoegden voor dit vak neemt, nu de aanteekening er voor aan de kweekscholen kan verkregen worden, vlug toe. Evenwel is de handenarbeid aan nog maar weinige bijzondere kweekscholen ingevoerd, omdat de uren, daaraan besteed, meestal niet meetellen voor de Rijksbijdrage, wijl zij boven het maximum subsidie-uren uitkomen. Dat is wel heel jammer voor het bijzonder onderwijs.

De drang van Gedeputeerde Staten van Noordholland om voor alle openbare scholen in 1935 gereed te zijn met de volledige invoering van vak *j* volgens de Lager-onderwijswet 1920, werkt stevig door. Nieuwe scholen hebben er in de eerste plaats op te letten om lokalen en/of terreinen daarvoor te reserveeren, en voor de oude scholen wordt naar een oplossing gezocht. Dat is lang niet gemakkelijk ,omdat de kosten zoo hoog zijn, terwijl toch niet elk schooltje een gymnastiekzaal en dito terrein hebben kan. Combinatie en concentratie zullen hier wonderen moeten doen. Naarmate het openbaar onderwijs doeltreffende maatregelen neemt, komt het bijzonder onderwijs er bij en profiteert van de gelegenheid. Toch zal er nog heel wat moeten gebeuren, wil het in 1935 in orde zijn.

Ik moge ten slotte nog wijzen op den voortgang der Fransche cursussen in Amsterdam. De inspecteur in die inspectie rapporteert:

„De Amsterdamsche vereeniging voor het onderricht in het Fransch zette haar arbeid op tal van openbare scholen voort. Buiten de gewone schooltijden worden cursussen gegeven van 2 lesuren per week.

Er zijn thans 153 van die klassen, waaraan 180 leerkrachten (92 vr. en 88 mann.) werkzaam waren. Het aantal leerlingen was in September 1928 2645. Vergeleken met het vorig jaar was dat een vermeerdering van 16 klassen, 43 leerkrachten en 135 leerlingen.

Een stroovuur blijkt dit verlangen naar onderwijs in het Fransch dus geenszins geweest te zijn.

### D. *Over de resultaten van het lager onderwijs in het algemeen.*

Ditmaal moge ik volstaan met eenige korte beschouwingen over enkele vakken van het lager onderwijs, nl. kennis der natuur, vlakversiering à la Adolf en nuttige handwerken.

Al heel pessimistisch is de inspecteur in de inspectie Amersfoort gestemd. Hij meldt:

„Afgaande op de vaak nauwkeurige beschrijvingen in het leerplan, alsmede op den inhoud van de kasten met natuurkundige instrumenten en opgezette vogels en andere dieren, zou men zeggen, dat het onderwijs in het vak kennis der natuur op onze scholen prima is. Niets is minder waar dan dit. De natuurkundige instrumenten leveren in het algemeen niet hun rente op, omdat ze op de meeste scholen dood kapitaal zijn, dat geheel buiten de exploitatie blijft. En plant- en dierkunde worden bij voorkeur gegeven zonder model. Als de mooie platen, die misschien in een ander lokaal opgeborgen waren, aanwezig zijn bij de les, noteer ik dit als een goede noot. In de meeste gevallen moet ik eindigen met de vraag of er geen platen zijn van Boerman en Knip. De gevallen, dat een opgezette vogel of dier bij de les vertoond werd, komen zoo sporadisch voor ten

overstaan van de inspectie, dat er reden is voor rechtmatigen twijfel of ze wel ooit hun mooie kasten worden gehaald buiten den schoonmaaktijd."

Ook de inspecteur in de inspectie Den Helder klaagt.

„Wat komt er weinig van dit onderwijs terecht, tenzij het hoofd of de onderwijzer een liefhebber op dit gebied is, dan staat het op bijzonder hoog peil. Dit behoort echter tot de uitzonderingen. Daar in de kleinere scholen, waar 3 of 4 klassen onder één onderwijzer staan, dit onderwijs vaak gecombineerd wordt gegeven, komen zelfde onderwerpen in de verschillende leerjaren telkens aan de orde. Van een geregelde opklimming van algemeen voortschrijdend onderwijs is geen sprake. Het ontwikkelingspeil van klas 4 en klas 7 verschilt zoo enorm, dat het ondoenlijk is zelfs de leerstof met deze klassen te behandelen.

De grootere scholen bieden meer waarborg, dat in ieder geval een geregelde opklimming in moeilijkheid wordt in acht genomen.

De inrichting der natuurkundekast is dikwijls een getrouwe weerspiegeling van het peil, waarop het onderwijs staat. Toch wordt helaas een te spaarzaam gebruik gemaakt van de aanwezige leermiddelen.

De resultaten van de natuurlijke historie zijn beter."

De andere inspecteurs laten zich over de resultaten van het onderwijs in de kennis der natuur weinig uit; ik vrees echter, dat zij het allen min of meer met de bovenstaande rapporten eens zijn. Wat is het jammer, dat het er met dit vak zoo voor staat. Methodologisch en technisch is het toch zoo enorm vooruitgegaan. En enkele goede leerkrachten, die er wat meer — veel meer vaak — aan gedaan hebben, bereiken zulke prachtresultaten. Nu is het waar, dat de nieuwere uitvindingen en ontdekkingen, waarmede de doorsneemensch in aanraking komt, bijna alle liggen op mechanisch en electrisch terrein en dat deze zaken vaak te moeilijk zijn om in de lagere school behandeld te worden. Toch zou met het 7de leerjaar omtrent voortbeweging door motoren eenvoudige electrische verschijnselen, toegepast in telegraaf, telefoon, schellen en bellen, verlichting en verwarming, veel kunnen worden behandeld en ook moeten worden behandeld. Veel proeven, als b.v. voor het bepalen van het soortelijk gewicht, kunnen dan gerust achterwege blijven.

Voor het gebrekkige in het onderwijs der biologische vakken plant- en dierkunde is geen excuus. Dat onderwijs moest goed zijn, omdat het zoo gemakkelijk goed te geven is. Maar dan moet de onderwijzer zich inderdaad inspannen om de natuur in de school en de school in de natuur te brengen. Er zijn ook mooie lantaarnplaatjes en prachtige films, die het beste aanschouwelijke onderwijs geven, dat er op dit gebied te verkrijgen is. Er is wel wat van dit onderwijs te maken, maar het kost inspanning, want de doorsnee Hollander geniet niet van de natuur, omdat hij haar niet kent. „Ons soort menschen kijkt daar niet naar", zei de dagdienstbode tot haar mevrouw, die reeds lang ziek te bed lag en op een morgen vroeg of de boomen al begonnen uit te loopen. Mooi werk in dit opzicht doen de Haarlemsche school- en werktuinen, die zich jaarlijks uitbreiden en nog niet geheel aan de aanvragen kunnen voldoen. In het najaar hebben ze een soort van oogstfeest, dat de rijkdom aan vrucht en fruit als resultaat van de zomervlijt weldadig illustreert.

De Indische onderwijzer Adolf heeft ten opzichte van het onderwijs in teekenen en handenarbeid te hoog van den toren geblazen; hij meende, dat in een oogwenk te kunnen veranderen in de richting van het decoratief teekenen en kwam tot de ontdekking, dat men dit hier als een klein onderdeel van het teekenen beschouwde, terwijl de handenarbeid veel verder bleek gevorderd te zijn dan hij dacht. Maar hij heeft toch wel wat goeds gedaan; hij heeft iets sluimerends wakker gemaakt en heeft zelfvertrouwen gegeven, waar men meende tot zooiets als kunstzinnige vlakversiering absoluut niet in staat te zijn. Onze kinderen bleken vaardiger dan de onderwijzers wel dachten en onze onderwijzers, die zich voor dit werk interesseerden, bleken ten slotte ook boven zich zelf uit te komen. De inspecteur in de inspectie Zaandam meldt daarvan:

„Een mooie toepassing van wat de lezingen van den heer Adolf in 1927 leerden voor het teekenonderwijs zag ik aan een school, dicht bij de duinen, waar karakteristieke plant- en diervormen der streek de motieven hadden geleverd voor zeer goed uitgevoerde patroonteekeningen."

Helaas moet ik ook vermelden, dat die invloed niet een vanzelf blijvende is geweest. De inspecteur in de inspectie Amersfoort rapporteert ten minste:

„Bij de demonstratie, die Adolf in Amersfoort gegeven heeft voor de Rijkskweekschool, had ik alle hoofden van scholen te Amersfoort uitgenoodigd. Na die demonstratie is de methode-Adolf eenigen tijd op verschillende scholen te Amersfoort in toepassing geweest met werkelijk verrassende resultaten. De liefhebberij was er echter bij personeel en kinderen spoedig af. Er zijn maar een paar scholen meer, waar tusschenbeide nog eens geadolfd wordt. Een blijvend resultaat verwacht ik van deze methode niet, omdat de vlakvulling de fantasie niet voldoet."

Het geheele teekenonderwijs begint zich zoo los te wikkelen uit den methodischen cocon en ontpopt zich werkelijk hier en daar als koninginnepage. Dan wordt het wel meer natuurteekenen, vlakversiering en ook vaak — en waarom niet — nateekenen op vergroote schaal. Kon er nu nog wat lijnteekenen bijkomen, dan hadden onze toekomstige ambachtsschoolleerlingen er ook nog wat aan.

En de kleur herleeft. Vroeger was het kleuren een schaarsche belooning voor de beste en vlugste leerlingen; nu wordt het toegepast voor en na bij alle leerlingen zonder onderscheid.

En wat er bereikt kan worden, dat blijkt wel op sommige Montessorischolen, waar het verbazingwekkend is hoeveel versieringskunst zich daar openbaart.

De nuttige handwerken hebben wat geleden door het verminderen van het aantal lesuren, het geven van dit onderwijs onder de gewone schooluren en het opdragen van die lessen aan de gewone klasse-onderwijzers. Van de zijde van het nijverheidsonderwijs voor meisjes wordt geklaagd over het ontbreken van vaardigheid in de gewone brei- en naaldvakken. Het komt mij echter voor, dat deze klachten wat te donker zijn gekleurd. Natuurlijk kunnen de resultaten niet zoogoed zijn als vroeger, toen 6 uren per week buiten de schooltijden dat onderwijs gegeven werd door vakonderwijzeressen, die versch voor haar werk kwamen. Toch meen ik te mogen zeggen, dat de gewone onderwijzeressen zich aan haar nieuwe taak vrijwel hebben aangepast en dat van de lagere school weinig verwacht mag worden in deze constellatie. Een nader onderzoek in het verslagjaar 1930 zal daarover meer gegevens hebben te verstrekken.

Dat de groote stad een ander beeld vertoont op onderwijsgebied dan het platteland, wat het algemeene aspect betreft, is reeds in verscheiden verslagen uitgekomen. De uitmuntend ingerichte scholen met een uitgezocht corps van onderwijzers zouden daar nu ook de beste resultaten doen verwachten. Edoch, tal van factoren, die op het land niet werken, doen hun remmenden invloed in de stad duidelijk aan het licht treden. Zoo rapporteert de inspecteur in de inspectie Amsterdam:

„Toch mag niet onvermeld blijven, dat de klacht omtrent achteruitgang (van het algemeen peil van het onderwijs) verre van zeldzaam is bij het onderwijzend personeel. Niet zelden wordt dit geweten aan de huiselijke opvoeding, die de jeugd te veel vermoeit en de aandacht te veel bepaalt tot allerlei zaken, die op de gunstige ontwikkeling in de school vaak een belemmerenden invloed hebben. Een der schoolopzieners herhaalt een reeds ten vorigen jare geuite klacht:

„Niet alleen hoofden en onderwijzers der lagere scholen, ook meerdere der u.l.o.-scholen en der scholen voor voortgezet lager onderwijs spreken als hun meening uit, dat zoowel het peil van het onderwijs, als de geest, waarmee de leerlingen bezield zijn, zeer zijn gewijzigd en niet bepaald verbeterd.

Men kan dit constateeren bijv. bij de leeslessen. Vroeger werd smakelijk gelachen bij lectuur als de „Loteling". De tegenwoordige jeugd appreciëert deze stof niet — kan wel hartelijk lachten over ruwheden of brutale antwoorden van „Pietje Bel" en consorten, Kakiverhalen, etc.

Ook het vele uitgaan der leerlingen neemt een groot deel van hun gedachten in beslag. Bij al het prachtige werk, dat ontegenzeggelijk door „Ons Huis" wordt verricht, kan m.i. toch niet over het hoofd worden gezien, dat jonge kinderen meerdere avonden per week door allerlei pretjes, uitgaande van deze instelling, zeer laat naar bed gaan. Een vertrouwde leerkracht, die vlak tegenover een afdeeling van „Ons Huis" woont, kon mij dit ten stelligste verzekeren.

Dit geschiedde naar aanleiding van een klasse-onderzoek. Ook haar eigen leerlingen waren er bij betrokken en gaven mij na onderzoek dezelfde overtuiging.

De tegenwoordige tijden, die in het teeken staan van sport, uitleving van het individu, hoogste opvoering van de persoonlijkheid, wegwerping van alles, wat niet van onmiddellijk nut kan worden geacht, hebben naar mijn meening een vervlakking, een nivelleering met zich meegebracht, niet naar den bovenkant.

Waar door tal van uitnemende leerkrachten dezelfde meeningen worden uitgesproken, daar kan het, dunkt mij, niet anders ,of men zal uit overtuiging beginnen, datgene te wijzigen ,wat de school kan wijzigen en wat het verlaagde peil mede heeft bevorderd.

Ik heb hier op het oog o.a. het wegwerken van een deel van onze Nederlandsche taal, waardoor stellig geen verhoogd peil is verkregen wat anders verwacht mocht worden) en het gewijzigde gebruik van de stapels doorrenboekjes, die de laatste jaren hoogtij vieren en de algemeene ontwikkeling en degelijke kennis stellig niet hebben bevorderd. Dat deze doorrenboekjes het technisch lezen in het algemeen op bijzonder hoog peil hebben gebracht, zal wel niemand durven beweren, die geregeld de scholen bezoekt.

Ik meen te hebben mogen constateeren, dat in deze 2 onderdeelen reeds wijziging is te bespeuren en heb dit met vreugde begroet."

Een ander — met nog geheel verschen indruk van het Amsterdamsche onderwijs — verklaart:

,,De resultaten van het onderwijs geven mij aanleiding er in het algemeen waardeering voor te uiten, dat een bijna algemeen voorkomende dienstijver bij voortduring deze resultaten op peil tracht te houden of te verbeteren. Meermalen mocht het ons blijken, hoe veelvuldig de klacht gerechtvaardigd schijnt over de moeilijkheden, welke de leerkrachten hebben te overwinnen, om de belangstelling der leerlingen in het schoolwerk bij voortduring gaande te houden. Het concentratievermogen der jeugd vindt de noodwendige critiek en daarbij komt tot uiting, dat in het leven der kinderen buiten het schoolverband de tekortkomingen gevonden moeten worden, welke zich op het schoolleven wreken. Het streven van sommige ouders, om het kind langer kind te laten en het niet af te matten met de dingen, die in het latere leven nog voldoende hun rechten kunnen doen gelden, vindt begrijpelijkerwijze in onderwijzerskringen den steun, dien het verdient."

Het ware te wenschen, dat de onderwijzers op de ouderavonden de ouders konden overtuigen, dat het hoog noodig is, ten opzichte hunner kinderen den gewraakten toestand met ernst onder de oogen te zien.

### E. *Over de onderwijzers in het algemeen.*

Ook nu weer melden de inspecteurs meer lof dan blaam over de onderwijzers.

Er zijn er — maar ze vormen een kleine minderheid — die de hooge roeping voor hun vak missen, voor wie de school alleen een broodwinning is, en die met hun minimum belangstelling ook maar een minimum resultaten bereiken.

Er is ook een categorie — maar die is uitstervende — die zich niet heeft kunnen onttrekken aan de sleur, aan wie alle nieuwere ideeën van zelfwerkzaamheid der kinderen en van gepaste vrijheid spoorloos zijn voorbijgegaan, die hun gebrek aan kennis verbergen onder groote rekenvormen en achter hun saai en taai geschiedenis en aardrijkskundeonderwijs.

Maar gelukkig, de groote meerderheid is anders. De inspecteur in de inspectie Amersfoort ziet in de scholen zooveel, dat tot tevredenheid stemt, dat hij bijna dithyrambisch schrijft:

,,Onze onderwijzers zijn over het algemeen mannen en vrouwen, wier ijver en toewijding boven allen lof verheven zijn. Een oppervlakkige inzage van het schriftelijk werk is voldoende, om de conclusie te trekken, dat de meeste leerkrachten een behoorlijk gedeelte van hun vrijen tijd besteden aan voorbereiding en correctie. Paradewerk komt niet zoo veel meer voor; zou het komen, omdat de inspectie tegenwoordig intenser werkt dan vroeger? Ons corps heeft het voorrecht gehad, een breeder opleiding te krijgen dan onze vroegere leermeesters, waardoor de meesten tegenwoordig ten volle berekend zijn voor hun taak, al brengen zij van de opleidingsscholen nog niet de volwaardigheid mee als practisch ervaren onderwijzers. En ten slotte, in onze scholen heerscht over het algemeen een soepele tucht; een milde toon van den kant van den onderwijzer en een gepaste vrijmoedigheid van den kant der leerlingen kweeken er een geest, die meer herinnert aan den geest in een groot gezin. Deze werkwijze is van onschatbaar voordeel voor de zedelijke opvoeding van het kind."

En dat wordt door de andere inspecteurs, al is het iets minder hooggestemd, vrijwel herhaald. De ambtelijke verhoudingen zijn dan ook over het algemeen wel goed. Toch wordt de taak van het hoofd der school er niet verheffender op. Menig hoofd kan zich maar moeilijk schikken in de ondergeschikte plaats, die hij langzamerhand in de school is gaan innemen, daartoe door de onderlinge verhoudingen gedwongen. Meerderen durven echter hun wettelijke positie als hoofd d.i. als bestuurder der school wel aan. Zij voelen zich nog chef, kennen de onderwijzers en grosso modo ook wel de kinderen, en kunnen den ouders betrouwbare inlichtingen geven. Deze hoofden zullen zich door de schoolvergadering dan ook niet aan banden laten leggen en o.a. zelf bepalen, wien een bepaalde klasse zal worden opgedragen en daarom van een automatisch opschuifsysteem niets moeten hebben. Zij zelf nemen dan ook meestal de hoogste-, de sluitklasse der school voor hun rekening en kunnen daardoor beoordeelen, wat de onder hen staande onderwijzers in den loop der jaren hebben gepresteerd.

Natuurlijk wil dit niet zeggen, dat zij hun onderwijzers niet een zekere mate van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid gunnen; evenwel wenschen zij zelf de eindverantwoordelijkheid te dragen. De meeste moeite hebben zij met de subjectief gerienteerde onderwijzers, die zich weinig storen aan leerplan en rooster, en die hun klasse als zelfstandige cel beschouwen, die zich gelukkig moet voelen, dat de onderwijzer alleen gedreven wordt door zijn beste innerlijke. De nieuwere ideeën worden door hen met gretigheid aanvaard en aangewend tot het verkrijgen van een klassesfeer, die gezellig is, maar waarin de hoogere qualiteiten van plichtsbetrachting, zelftucht en maximaal werken niet voldoende tot doorwerking komen.

Deze soort onderwijzers moet niet geplaatst worden voor positieve resultaten, zooals aan scholen, die voorbereiden voor hoogere inrichtingen van onderwijs, vereischt wordt. Ze accepteeren geen norm, waaraan leerlingen, die hooger op moeten, hebben te voldoen. De admitteerende inrichting moet liefst zonder nader onderzoek maar tevreden zijn met de door de lagere school bereikte vorderingen. Nu de hoogere burgerscholen weer een toelatingsexamen afnemen, lijden zij fiasco, en moet het werk worden opgedragen aan een meer objectief georienteerd onderwijzer, die rekening houdt met leerplan en rooster, de leerstof streng voorbereidt, en met resultaten voor den dag kan komen.

Botsingen kwamen weinig voor; weinig in verhouding tot de grootte van het corps. Maar ze kwamen toch voor. Het ellendigst is, dat de onderwijzers-vakvereenigingen steeds opkomen voor de persoon van den onderwijzer, ook al is een tastbaar tekort, een geconstateerde overtreding, moeilijk te verbergen.

,,De verhouding tot de ouders der leerlingen heeft op het platteland een zware proef te doorstaan in het verplichte 7de leerjaar", zoo meldt de Hoornsche inspecteur. ,,De ouders zijn daar veelal niet opgesteld en zij wijten het den onderwijskrachten, als zij ter uitvoering van de Leerplichtwet optreden tegen de ouders, die hun onwil in daden toonen." Maar ook buiten de inspectie Hoorn komt dat voor.

De salarisregeling voor de onderwijzers is van dien aard, dat hun sociale positie vaak te laag gehouden is. Dat wreekt zich het meest in plaatsen als Bussum, Hilversum, Laren, enz. waar, zooals de inspecteur in de inspectie Hilversum meldt:

,,De gemeente-ambtenaren, wier opleiding, ontwikkeling en werkkring ongeveer gelijk mogen worden gesteld met die der onderwijzers, veel beter worden betaald, en de bezoldiging der onderwijzers beslist te laag is. Voor een jong, pas beginnend onderwijzer(es), die van buiten komt, is het in die plaatsen zeer moeilijk om rond te komen. Het aanvangssalaris toch is f 1300, waarvan, na vermindering met den jeugdaftrek en storting voor pensioen, pl.m. f 1000 overblijft.

Een eenvoudige kamer met pension kost in den regel f 70 à f 80 per maand. Neem nu maar f 70; wordt in een jaar f 840. Van de resteerende f 160 moet dan alles worden betaald (kleeding, reis- en zakgeld, lesgelden, studieboeken, belasting, enz.). Het is duidelijk, dat de jonge menschen zeer zuinig moeten leven ,om geen schulden te maken, of door de ouders financieel moeten worden gesteund, waartoe de meesten niet in staat zijn.

Het is in het afgeloopen jaar dan ook meer dan eens gebeurd,

dat een onderwijzer, die de afdeeling B der Rijkskweekschool bezocht, mij verklaarde, dat hij den cursus niet langer kon bezoeken, omdat hij de lesgelden niet kon betalen.

En dat geldt niet alleen voor de jonge onderwijzers, maar ook voor de gehuwde ouderen, die niet in het bezit der hoofdakte zijn. Voor hen is de strijd om het bestaan hier ook zwaar. Zij moeten door het zoeken van bijverdiensten hun inkomsten trachten te verhoogen. En dat laatste wordt door de groote concurrentie hoe langer hoe moeilijker.

Bij de vervulling van vacatures voor hoofd der school blijkt, dat de sollicitanten, die voor een benoeming in aanmerking komen, bijna altijd financieel in slechtere conditie komen. Toen het vorig jaar in Bussum een hoofd der lagere school moest wezen, was er meer dan een die zich terugtrok, toen hij de prijzen der huishuren en van sommige andere zaken hoorde.

De Rijksregeling van de salarissen is voor de onderwijzers op het platteland een groote vooruitgang geweest, maar voor plaatsen als Bussum en Hilversum, waar men vroeger de onderwijzers goed betaalde, beslist schadelijk. Bij een gemeentelijke regeling zouden ze het thans zeker beter hebben. Men behoeft o.a. maar even te zien naar de salarissen, die daar worden uitbetaald aan het personeel bij het voorbereidend onderwijs, om van de waarheid dezer meening overtuigd te zijn.

De verhouding van het onderwijzend personeel tot het Rijksschooltoezicht is goed te noemen. Daartoe werken ook mede de inspectievergaderingen, die in meerdere ambtsgebieden jaarlijks gehouden worden. Jammer genoeg hebben de roomsche onderwijzers zich daaraan moeten onttrekken.

### F. *Over de schoolgebouwen in het algemeen.*

Onafgebroken gaat de verbetering van de gebouwen der lagere scholen haren gang. Er is nog heel veel te doen op dat gebied, vooral op het platteland. Nog eens herhaal ik, wat ik in mijn vorig jaarverslag reeds rapporteerde, dat speciaal in de inspectie Hoorn veel te doen is en veel gedaan wordt. De lijst van nieuwbouw, verbouwingen, uitbreidingen en verbeteringen is daar zeer groot. Maar men was daar ook schromelijk ten achter. Indien het den inspecteur vergund wordt nog eenige jaren daar den toestand te verbeteren, dan zal er voor het uiterlijk welzijn — en vanzelf werkt dit ook door op het innerlijke — zeel veel bereikt zijn.

Amsterdam zit met het groote stadsprobleem, dat de binnenstad ontvolkt raakt en daar de gebouwen leeg komen te staan, terwijl er aan de peripherie niet snel genoeg met het aanbouwen van nieuwe scholen kan worden voortgegaan, zoowel voor het openbaar als voor het bijzonder onderwijs. Ik moet het gemeentebestuur prijzen, dat het de moeilijkheden geheel baas blijft.

In wat mindere mate is het ook zoo gesteld in Utrecht en in Haarlem. Ook daar houdt men de zaak bij.

Nu het zevende leerjaar en de zevenjarige leerverplichting feiten zijn geworden, zal daardoor uitbreiding van schoollokalen voorshands nog doorloopend noodig zijn. Ik verwacht dan ook in 1929 een verhoogde actie in het bouwen.

Op het platteland doet zich de moeilijkheid voor om terreinen en lokalen te verkrijgen voor het onderwijs in lichamelijke oefening. In de steden zijn de lokalen er wel, maar moet er voor de klein-terreinspelen vaak ook gezocht worden naar een geschikt veld, dat bijna steeds op vrij grooten afstand van de school verwijderd ligt.

Over het schoonhouden der lokalen en het onderhoud der gebouwen wordt niet geklaagd, behalve in sommige scholen van plaatsen boven het IJ, waarover ik in mijn vorig verslag reeds klaagde, en waarvoor speciaal de inspecteur in de inspectie Hoorn in actie is. Over het algemeen kan gezegd worden, dat onze scholen gezien mogen worden. Wat een verschil met 25 jaar geleden!

De ventilatie heeft dezen winter een zware proef doorstaan. Geldt overigens de regel: altijd iets open!, deze kon nu niet volgehouden worden, omdat men anders geen behoorlijke temperatuur in de lokalen hield. Maar het was dan ook te merken! Niet zoozeer door de onderwijzers en kinderen, die er in waren, maar wel door de bezoekers, die van buiten kwamen. En 's avonds en 's nachts bleef ook alles potdicht. Gelukkig was het ditmaal een uitzonderingstoestand, en gaat nu alles weer beter. Maar de zin voor frissche lucht is den Nederlandschen onderwijzer niet eigen.

De ellende te Oudendijk, waar het gebouw der openbare lagere school door den inspecteur van de Volksgezondheid is afgekeurd, zooals ik in mijn vorig verslag reeds rapporteerde, duurt nog altijd voort. De temperatuur was er dezen winter bij de voeten zoo laag, dat de inspecteur van de Volksgezondheid sluiting der school aanbeval, waarnaar echter door het gemeentebestuur niet werd voldaan. En nog steeds staat het riool- en kwelwater onder de vloeren en was het in den vorsttijd daar een ijsvlakte. Geen wonder, dat de lokalen daar geen behoorlijke warmte konden halen.

Scholen met meer dan 400 leerlingen komen in mijn ambtsgebied zoo goed als niet voor.

Het hygiënisch schooltoezicht, zooals dat door de gemeentebesturen ingesteld wordt, breidt zich wel — langzaam — uit en wint in waardeering. Evenwel is het mijn meening, dat alleen provinciale regeling dit algemeen kan doen worden.

In Hilversum heeft men van gemeentewege cursussen voor heilgymnastiek en eveneens voor spreekonderwijs. Beide soorten cursussen schijnen goede resultaten af te werpen.

Schoolbaden worden in Amsterdam binnen- en in Hilversum buiten de schooltijden gegeven in de gemeentelijke badhuizen.

Behalve in Haarlem is nu ook in Bussum het zwemonderwijs als deel van het leerplan in de lichamelijke oefening aan de poenbare scholen ingevoerd.

### G. *Over de kosten van het lager onderwijs in het algemeen.*

Hierover kan ik maar weinig mededeelen bij gebrek aan gegevens.

Het overzicht van de bedragen der gemeentelijke vergoedingen, als bedoeld in art. 101 der Lager-onderwijswet 1920, over de tweede 3-jaarlijksche periode, 1925 tot en met 1927, is nog niet op te maken, daar alle gegevens te dezer zake nog niet binnen zijn. Ik hoop daarmede dit jaar gereed te komen.

De gemeentelijke steun ter tegemoetkoming in de kosten van vervoer, als bedoeld in art. 13 der wet, bleef binnen bescheiden grenzen. Van steunverleening ter tegemoetkoming in de kosten van huisonderwijs ingevolge ditzelfde artikel is mij slechts één geval bekend, nl. te Willeskop.

Als een bijzonderheid vermeld ik, dat de inspecteur in de inspectie Amersfoort verleden jaar rapporteerde, dat er in zijn ambtsgebied voor f 391 924,10 verbouwd was; over 1928 bedroeg dat f 223 777,34 of f 168 146,76 minder.

Schoolbioscopen worden gevonden in de groote plaatsen en soms ook wel in de kleinere, o. a. te Baarn, waar deze na gehouden proefneming is ingevoerd. De gemeente kocht een kinoprojectieapparaat met toebehooren, dat bediend wordt door een deskundige. Met dit toestel wordt in elk der maanden September tot en met April een voorstelling van ongeveer 800 M. film gegeven. De toelichting bij de films wordt gegeven door één of meer onderwijzers. Den avond, voorafgaande aan den dag der voorstelling, worden de films vertoond voor het personeel der scholen. De films worden gehuurd. Behalve door de leerlingen der openbare scholen zullen de bioscoopvoorstellingen ook worden bijgewoond door de leerlingen der Ned. Herv. school en der nieuwe Baarnsche school. De inspecteur in de inspectie Breukelen geeft daarvan een nauwkeurige kostenberekening:

| | | |
|---|---|---|
| *a.* | kosten voor eenmaal: aanschaffing van een kinoapparaat | f 600 |
| | inrichting van een lokaal, bestaande in het aanbrengen van ventilatie, lichtafsluiting, enz. | 100 |
| | | f 700 |
| *b.* | jaarlijksche kosten: huur van films | f 315 |
| | meerhuur van films, indien niet voor alle scholen hetzelfde programma kan worden gekozen | 55 |
| | stroomverbruik | 8 |
| | kosten van bediening van het apparaat | 80 |
| | onderhoud en onkosten | 42 |
| | | f 500 |

Nog steeds vraagt men zich af of het hebben van een schoolprojectielantaarn ten slotte niet vruchtdragender voor het onderwijs zou zijn. De inspecteur in de inspectie Haarlem meldt, dat het verzet tegen de centrale schoolbioscoop te Haarlem van onderwijzerszijde grooter wordt. Het practisch nut voor het onderwijs wordt niet groot genoeg geacht in verhouding tot den tijd, die er mee heengaat, en met de kosten, die er voor gemaakt worden.

Voedsel en kleeding wordt aan schoolkinderen verstrekt, waar het noodig is, maar lang niet overal wordt de noodzakelijkheid er van gevoeld. In Amsterdam is deze dienst wel het best geregeld van gemeentewege. Aan het verslag over 1927, aan burgemeester en wethouders van Amsterdam uitgebracht door den directeur van dezen dienst, wordt het volgende ontleend:

Uitgaven voor voedsel:

| | |
|---|---|
| ontbijt | f 177 457,01 |
| expeditiekosten | 152,21 |
| distributiekosten | 23 030,72 |
| hulp aan de scholen | 43 662,72 |
| salarissen | 13 339,50 |
| loonen | 57 700,09 |
| aanschaffing en onderhoud installatie | 4 503,51 |
| eetzalen | 5 778,99 |
| andere uitgaven | 17 463,24 |
| Totaal | f 343 087,57 |
| Af ontvangen | 9 181,69 |
| Blijft | f 333 905,88 |
| Aantal verstrekte porties | 1 604 912 |
| Bovendien aan de openluchtschool | 39 986 |
| Parkherstellingsoord | 475 |
| Totaal | 1 645 373 |

Kostprijs der porties 20,8 cent.

Kostprijs in 1923: 21,3 cent; in 1924: 20,23 cent; in 1925: 22 cent en in 1926: 21,14 cent.

Het aantal aanvragen om kleeding is iets toegenomen.

Aanvragen in 1927 door 5178 gezinnen met 11 400 kinderen.

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| Toegestaan | 4495 | ,, | ,, | 10 234 | ,, |
| Afgewezen | 683 | ,, | ,, | 1 166 | ,, |

Uitgereikt werden 58 543 stuks onderkleeding
18 868 ,, bovenkleeding
19 656 paar kousen
828 capes
22 986 paar klompen
968 ,, schoolpantoffels.

Uitgaven:

| | |
|---|---|
| kleeding | f 100 530,69 |
| schoeisel | 16 665,74 |
| schoolpantoffels | 589,03 |
| diverse onkosten | 15 474,57 |
| Totaal | f 133 260,03 |

## V. Verslag omtrent den toestand enz. van het lager onderwijs in 1928 in de vijfde hoofdinspectie (de provinciën *Friesland*, *Groningen* en *Drenthe*).

### § 1. Algemeene beschouwingen.

Een verslag omtrent den toestand van het lager onderwijs over een bepaald jaar, moet uit den aard der zaak een weergeving zijn van datgene, wat dat onderwijs gedurende dat tijdperk te zien gaf, onder welke omstandigheden het werkte, op welke wijze aan zijn doel werd gearbeid en zijn belangen werden gediend, welke resultaten het opleverde.

Wanneer dit in het oog gehouden wordt en daarbij bedacht wordt, dat in het jaar 1927 geen bijzonder belangrijke maatregelen werden genomen, die van grooten invloed waren op den toestand van het onderwijs in het daarop volgende jaar, dan behoeft het niet te verwonderen, dat in de verslagen, over 1928, welke ik van de onder mij werkzame inspecteurs ontving, uitingen voorkomen als deze: ,,Het jaar 1928 kenmerkte zich, evenals zijn voorganger, door een rustig verloop en een afwachtende houding;''; ,,de toestand van het lager onderwijs onderging in 1928 weinig verandering''; ,,ik kan niet zeggen, dat, bij een terugblik op het afgeloopen jaar, bepaalde omstandigheden door mij zijn ontdekt, die nu juist in 1928 op bijzondere wijze den bloei van het lager onderwijs zouden hebben bevorderd of belemmerd''.

Uitingen als deze leiden onwillekeurig tot de gevolgtrekking, dat 1928 voor het lager onderwijs een rustig verloopen, gewoon tijdperk is geweest, hetgeen natuurlijk volstrekt niet behoeft in te houden, dat het een minder goed, een min of meer ongunstig jaar zou zijn geweest.

En wanneer dan toch in verslagen van andere inspecteurs 1928 een bepaald belangrijk jaar voor het lager onderwijs genoemd wordt, dan vindt dat zijn oorzaak in de omstandigheid, dat gedurende het jaar 1928 door den wetgever besluiten werden genomen, waarvan de uitwerking in de komende jaren van groot gewicht voor het lager onderwijs wordt geacht. Daarvan getuigen uitingen als de volgende: ,,Gelukkig is 1928 het laatste jaar, waarin geklaagd moet worden over de groote misère, veroorzaakt door de op het onderwijs toegepaste, noodzakelijk geachte bezuinigingsmaatregelen''; ,,het afgeloopen jaar zal in de geschiedenis der onderwijswetgeving aangeteekend worden als een zeer belangrijk jaar; 2 wetsontwerpen, welke van verstrekkende gevolgen voor het onderwijs zullen zijn, werden aangenomen: 1°. het ontwerp, waarbij de 7-jarige leerplicht werd ingevoerd, en 2°. het ontwerp, waarbij de leerlingenschalen der z.g. ,,technische herziening'' in 1929 weer van kracht zullen worden, met als gevolg: verdwijnen van de assistenten uit de school. Ik ben van meening, dat deze maatregelen er bijzonder toe zullen medewerken om het peil van het onderwijs te verhoogen''; ,,er valt niet te klagen, wanneer men ziet, dat verslechteringen worden opgeheven. Wij zijn op weg om uit de ergste misère te geraken en dat geeft den burger moed. Werpen we een blik achterwaarts, dan zien we een ploeteren, om zich door de moeilijkheden zoo goed mogelijk heen te slaan; zien we vooruit, dan is er goede hoop, dat we een betere toekomst tegengaan''. Degenen die zich aldus uitlaten, geven derhalve te kennen, dat in den loop van 1928 besloten werd tot het opheffen van bepaalde belemmeringen voor den goeden gang en den bloei van het onderwijs en tot het van kracht worden van maatregelen, die in het vervolg aan den bloei van het onderwijs bevorderlijk zouden zijn, maar tevens volgt uit hun uitlatingen, dat over 1928 deze verblijdende en hoopgevende maatregelen hun invloed nog niet konden doen gelden. Gedurende het verslagjaar toch was er nog geen 7-jarige leerverplichting, toen gold nog de 48-schaal van art. 28 der wet, toen was nog van kracht de verplichting, dat in vacatures wachtgelders moesten worden benoemd. En dit, hetgeen in 1928 bestond en gold, was terdege van belang, liet zijn invloed duidelijk merken, inzonderheid de 48-schaal van art. 28 en de verplichte wachtgeldersbenoeming. Welke deze invloed was, moge blijken uit de volgende citaten uit verslagen van verschillende inspecteurs.

,,Ik aarzel niet te verklaren, dat de toepassing van de verplichte herplaatsing van wachtgelders naast voordeel voor de schatkist een niet onbeduidend nadeel aan de scholen en het onderwijs heeft gebracht. En dit wel door tweeërlei oorzaak: eenerzijds, doordat het meerdere ongewenschte krachten weer in

de school heeft gebracht en anderzijds, doordat ook, wanneer vrijheid tot een vrije oproeping gegeven werd, de voorziening zooveel tijd vorderde, dat het onderwijs daaronder leed. Ik behoef hier slechts te vermelden, dat aan het hoofd der openbare school te Harkema-Opeinde ontslag werd verleend bij besluit van 15 Mei 1928 en dat in deze vacature ondanks volhardenden ijver van gemeentebestuur en schooltoezicht pas kon worden voorzien bij besluit van 27 December 1928. Opdat mijn jaarverslag in zijn aanhef niet een klaagliederenboek worde, zal ik het bij dit eene voorbeeld laten." (Inspecteur-Dokkum.)

„Als een belemmering voor den bloei van het onderwijs heb ik het oog op de wachtgeldersquaestie, waarvan het bijzonder onderwijs weinig of geen, het openbaar onderwijs echter zeer veel last ondervond.

Veel is over deze quaestie geklaagd, iedereen weet er alles van. Toch meen ik, dat in dit jaarverslag, dat immers handelt over den toestand van het onderwijs, hierover enkele mededeelingen moeten worden gedaan. Er valt beslist te klagen over de weinige toeschietelijkheid in dezen door het Departement betoond. Waar toch gemeentebestuur en inspecteur meerdere malen moesten berichten, na een uitgebreid onderzoek, dat voor een bepaalde school geen ook maar eenigszins geschikte wachtgelder beschikbaar was, had men wel een beetje meer waarde aan dergelijke berichten mogen schenken, en wat vlugger mogen zijn met de toepassing van art. 56, vijfde lid. Door dit niet te doen kon het gebeuren, dat aan school II te Franeker anderhalf jaar lang 2 vacatures bestonden, waarin al dien tijd tijdelijke (en ongeschikte) leerkrachten moesten werken. Ook deed het vreemd aan, wanneer een hoofd van een éénmansschool moest worden benoemd, dat het Departement aandrong op de benoeming van een bepaalden wachtgelder, van wie men op het Departement heel goed wist, dat hij geen knip voor den neus waard was. En dat een éénmansschool, waar de kinderen hun geheele leven misschien geen ander onderwijs ontvangen dan dat van dien éénen man. Het gemeentebestuur is wijzer geweest en heeft nog maar wat gewacht, tot eindelijk er vergunning kwam een vrije benoeming te doen. Nog op dit oogenblik zijn er in de inspectie scholen met een lastige bevolking, waar reeds maanden lang het hoofdschap wordt waargenomen door een jongen, pas geslaagden onderwijzer, zonder hoofdakte. Men ziet er tegenop, dat er een vacature komt, daar men vooruit weet, dat het een lijdensgeschiedenis wordt. Moest dat nu eigenlijk zoo zijn? Kon men niet wat meer vertrouwen stellen in het schooltoezicht en de gemeentebesturen? Kon ik bij den aanvang van dit verslag melden, dat het peil van het onderwijs nog op normale hoogte stond, indien deze wachtgeldersmisère nog lang duurt, dan *moet* het openbaar onderwijs achteruitgaan en is er kans op de oprichting van neutrale bijzondere scholen." (Inspecteur-Franeker).

„Ook de wet van 23 Juli 1927, (*Staatsblad* n°. 269) heeft in vele scholen heel wat kwaad berokkend.

Vooral bij vacatures voor hoofd of onderwijzer op kleine plaatsen, was de medewerking van de wachtgelders geheel zoek, zoodat oproeping voor een kennismaking of het geven van een proefles eenvoudig onbeantwoord bleef, of daaraan geen gevolg gegeven werd. De gemeentebesturen waren zeer terecht niet bereid zonder nadere gegevens een wachtgelder te benoemen, alleen omdat hij wachtgelder was.

Zoo bleven vacatures eindeloos lang bestaan en werd het onderwijs gaande gehouden door pas beginnende leerkrachten.

Een vacature voor hoofd der school te Oudehorne ontstond op 1 October 1927 en werd eerst 1 Januari 1929 weer vervuld.

Te Olderberkoop duurde een vacature voor hoofd, van 1 Januari 1928 tot 1 September 1928; te Makkinga ontstond een hoofd-vacature op 1 September 1928, die nog niet weer vervuld is, maar waarvoor 1 Februari een nieuw hoofd is benoemd.

Al behoeven de kinderen de straat niet te worden opgestuurd, het behoeft geen betoog, dat het onderwijs aan die scholen niet tot zijn recht komt." (Inspecteur-Heerenveen.)

„Door de nieuwe bepaling omtrent de wachtgelders zal ook die misère tot een minimum zijn teruggebracht. In deze inspectie heb ik in het jaar 1928 veel drukte met die wachtgelders gehad en meerdere reizen met burgemeesters naar het Departement moeten maken, om te bewijzen, dat de gemeente noodig vrijstelling moest hebben en dat de bekomen inlichtingen geen vrijmoedigheid gaven, dat een wachtgelder zou worden benoemd. Gelukkig werden er steeds goede resultaten bereikt, al gaf een en ander altijd stagnatie." (Inspecteur-Sneek.)

„Van de wet van 23 Juli 1927 heeft het openbaar onderwijs bij de benoemingen zeer veel last ondervonden in den loop van het jaar 1928, het bijzonder onderwijs echter niet; bij het bijzonder onderwijs is tot hiertoe in deze inspectie nog geen enkel wachtgelder en geen enkele wachtgeldster benoemd in een der sedert het midden van 1927 ontstane vacatures, terwijl evenmin bij het vervullen van een vacature aan een der bijzondere scholen in deze inspectie een bijna eindeloos gesol met wachtgeldersbenoemingen is ontstaan, zooals helaas wel het geval was bij openbare scholen. Bij het laatste onderwijs duurde aan een school een vacature 15 maanden en aan een andere school op 1 Januari 1929 reeds 12 maanden. In de eerstbedoelde vacature werden achtereenvolgens 10 wachtgelders benoemd, die allen om de een of andere geldige of ongeldige reden bedankten; eindelijk werd ruim midden November door het Departement toestemming gegeven om met toepassing van art. 56, lid 5, der Lager-onderwijswet 1920 een niet-wachtgelder te benoemen; eenige weken later was er door een vaste benoeming in de vacature voorzien. Behalve schade voor het onderwijs heeft de wachtgelders-benoemings-misère aan administratie heel wat werk gevraagd van gemeentebesturen en inspecties lager onderwijs. Het valt niet te ontkennen, dat de wet op de benoeming van wachtgelders in het belang van 's lands financiën is geweest, maar het wetje was een belemmering van den bloei van het openbaar onderwijs.

Vooral gedurende de tweede helft van het verslagjaar deed zich het geval voor, dat meerdere onderwijzers en onderwijzeressen uit deze inspectie werden benoemd bij het openbaar onderwijs in de steden Amsterdam en Rotterdam. De goede leerkrachten werden van het platteland weggehaald door deze groote steden en het platteland mocht in de ontstane vacatures wachtgelders benoemen. Een bevordering van den bloei van het lager onderwijs zal hierin toch moeilijk gezien kunnen worden." (Inspecteur-Appingedam.)

„Ook de wachtgeldersquaestie deed in het afgeloopen jaar haar invloed gelden. De inspectie Zuidhorn heeft ook haar deel in deze ervaren. De gemeenten Grootegast, Leek, Eenrum en Marum hebben ervaren hoe ontzettend moeilijk en lang de weg is om een geschikten wachtgelder(ster) een vacature te doen vervullen." (Inspecteur-Zuidhorn.)

Het komt mij voor, dat uit deze aanhalingen wel de gevolgtrekking mag worden gemaakt en de vele klaagliederen, die het geheele jaar door ten dezen tot mij doordrongen, sluiten zich daarbij aan, dat de wet van 23 Juli 1927 en de wijze, waarop zij toegepast is, zij moge dan uit financieel oogpunt beschouwd in 's Rijks belang geweest zijn, iets, waarvan ik de beteekenis niet wil onderschatten, in 1928 aan het lager onderwijs, en met name het openbaar lager onderwijs, met uitzondering van dit onderwijs in de groote steden van ons land, een niet te miskennen schade heeft toegebracht.

Het wetsbesluit tot herstel van de leerlingenschaal van de zg. „technische herziening" is algemeen, en m. i. terecht, met vreugde begroet, al is niet algemeen gevoeld, dat door afschaffing van het instituut der assistenten, welke met dit besluit gepaard ging, eveneens het belang van het onderwijs gediend zoude zijn. Ten bewijze daarvan geef ik de volgende uitlatingen weer, welke ik in de door mij ontvangen verslagen vond. „De verdwijning van het instituut der assistenten, met politieken hartstocht verdedigd, zal tot gevolg hebben, dat ieder, die de bevoegdheid tot het geven van onderwijs bezit en nog geen benoeming heeft weten te veroveren, voortaan kweekeling en niet assistent zal heeten. Hij zal dan niet zelfstandig, maar onder het toezicht van een anderen bevoegde werkzaam mogen zijn — en misschien niet meer een toelage uit gemeente-, bestuurs- of particuliere kas ontvangen." (Inspecteur-Dokkum.)

„Ik wil bij vernieuwing opmerken, dat het instituut van assistenten heel goed heeft gewerkt. Dat zou zeer zeker niet het geval zijn geweest, wanneer dat instituut had gewerkt, zooals de Regeering dat oorspronkelijk bedoelde: onbevoegden van 16 jaar en ouder voor de klasse. In deze inspectie hebben alleen bevoegden zich aangemeld als assistent. Het onderwijs op de één- en tweemansschooltjes heeft er wezenlijk van geprofiteerd. Behalve in de gemeente Wymbritseradeel, waar de belooning slechts f 200 bedroeg, was het salaris in den regel zoo hoog, dat het kosthuis kon worden betaald. In sommige gemeenten bedroeg het zelfs f 800. Met genoegen zal ik terugdenken aan die assistenten, die mede gezorgd hebben, dat het onderwijs op behoorlijk peil bleef en aan de medewerking, die ik daarvoor bij de gemeentebesturen mocht ontvangen." (Inspecteur-Sneek.)

„Een lichtpunt zou ik kunnen noemen de wederinstelling van een leerlingenschaal der technische herziening, waardoor de arbeid in vele scholen zeer vergemakkelijkt zal worden.

Dat tegelijkertijd met de aanlegging dier schaal het instituut „assistenten" zal verdwijnen, zal voor die scholen, wier leerlingenschaal niet groot genoeg is om een leerkracht meer te mogen aanstellen, van nadeeligen invloed zijn. Misschien zal daarin, hoop ik, nog worden voorzien." (Inspecteur-Zuidhorn.)

Ook naar mijn meening was dit instituut, zooals het in de practijk gewerkt heeft, een voordeel voor het onderwijs. En eveneens voor zeer velen van de jonge onderwijzers en onderwijzeressen, die als assistent gefungeerd hebben, omdat de opgedane practische ervaring er toe medegewerkt heeft om hun een vaste of tijdelijke plaats als onderwijzer(es) te doen verkrijgen en hen in staat heeft gesteld veel beter dan anders het geval zou zijn geweest, hun taak in de school te verrichten.

Ook het herstel van de 7-jarige leerverplichting deed zich, gelijk boven reeds werd aangeduid, over het jaar 1928 nog betrekkelijk weinig gevoelen en dat mede door de omstandigheid, dat op een groot aantal scholen reeds een 7de leerjaar, en dat niet alleen op papier, bestond. In het verslag van een der inspecteurs wordt de verwachting uitgesproken, dat het, met name op het platteland, wel eenige moeite zal kosten de ouders aan deze verplichting, welke in de practijk wel eens een bijna 8-jarige wordt, te gewennen. En volgens dezen inspecteur zou ten dezen eenige zeer gemotiveerde verlichting kunnen worden verkregen, indien de lagere land- en tuinbouwscholen op één lijn werden gesteld met de nijverheidsscholen, waarop art. 7 der Leerplichtwet betrekking heeft.

„Het 7de leerjaar is vooral het leerjaar, waarin de leerstof zal beklijven. Toch moet er nu voor gezorgd worden, dat het geen bloote herhaling en evenmin een verlengstuk van het 6de leerjaar wordt, omdat er vooral rekening moet worden gehouden met de practijk van het leven en er aansluiting moet worden gezocht aan de behoeften der streek. De leerlingen moeten gewennen aan zelfstandig werken en daarnaast moet het karakter van algemeen vormend onderwijs blijven. Algemeen zal worden erkend, dat er nu pas van een 7de klas zal kunnen kunnen worden gesproken, omdat er vóór de invoering der 7-jarige leerplicht weinig leerlingen voor die klas waren." (Inspecteur-Sneek.)

In dit verband laat de inspecteur van Leeuwarden zich als volgt uit: „Merkwaardig was, dat zoodra vaststond, dat de 7-jarige leerplicht ingevoerd zou worden, er een stroom van opmerkingen en verzoeken kwam met betrekking tot den aard van het onderwijs in dat leerjaar. Het leek wel of men bevreesd was, dat de onderwijzers met het 7de leerjaar geen raad zouden weten. Vast staat m. i., dat dit jaar broodnoodig is voor het algemeen vormend onderwijs, omdat in 6 jaren niet het minimum gegeven kan worden, dat het kind later als lid van de maatschappij noodig heeft. Dat het onderwijs niet alleen in het 7de leerjaar, maar in de geheele school practisch moet zijn, d. w. z., zich moet richten naar de behoeften der leerlingen in het latere leven, zal wel door niemand ontkend worden. Veranderen de eischen, die de maatschappij aan haar leden stelt, dan dient het onderwijs daar rekening mede te houden, doch één ding bedenke men steeds: de tijd op school is beperkt en men heeft te doen met *kinderen*, wier bevattingsvermogen een grens stelt aan hetgeen men zou willen onderwijzen. Dit wordt door veel buitenstaanders meen ik wel eens uit het oog verloren."

De inspecteur van Groningen vindt het jammer, „dat in de Leerplichtwet nog steeds niet, ook niet bij de laatste wijzigingen, is omschreven, wat met „doorloopen" van alle leerjaren wordt bedoeld. Er kan hier verschil van opvatting heerschen al naar gelang de vraag: „Heeft een leerling, die het laatste leerjaar van een openbare lagere school heeft doorloopen, doch die volgens het oordeel van den klasseonderwijzer en het hoofd der school niet beschouwd kan worden, dat leerjaar met vrucht te hebben doorloopen, indien hij (zij) overigens aan de bepalingen der Leerplichtwet heeft voldaan, geheel aan die bepalingen voldaan? bevestigend of ontkennend wordt beantwoord."

Aan het slot van deze algemeene beschouwingen meen ik nog de aandacht te mogen vestigen op 2 bijzondere zaken, welke ik in de door mij ontvangen verslagen vermeld vond als omstandigheden, welke aan den bloei van het onderwijs niet ten goede kwamen.

„Een punt, waarover m.i. in een jaarverslag ook wel eens iets mag worden vermeld onder „bevordering en belemmering van den bloei van het lager onderwijs", is het geven van onderwijs in de nuttige handwerken aan de meisjes onder de gewone schooltijden. Bij het openbaar onderwijs is dat regel, bij het bijzonder onderwijs is dat uitzondering. De meeste leerkrachten bij het openbaar onderwijs, de onderwijzeressen geven het echter niet grif toe, zijn van meening, dat de uren, waarop de jongens alleen onderwijs ontvangen, eigenlijk voor een groot gedeelte niet vruchtbaar worden besteed en niet kunnen worden besteed om het klasseverband niet kwijt te raken. In vele scholen was de toestand vroeger zoo, dat des morgens aan alle leerlingen (jongens en meisjes) 2½ uur onderwijs werd gegeven en dat daarna de meisjes een uur of 50 minuten onderwijs kregen in nuttige handwerken en van bijzondere vermoeidheid der meisjes is daarbij voor zoover mij bekend nimmer iets gebleken. Thans wordt aan de meeste openbare scholen des morgens 2 uur gezamenlijk les genoten door de jongens en meisjes, daarna hebben de meisjes een uur of iets korter nuttige handwerken en worden de jongens op de een of andere manier „bezig gehouden" (zooals vele onderwijzers zelf zeggen). Voor de meisjes is daardoor de leeftijd voor de vakken *a—j* van art. 2 der wet op het lager onderwijs bij vroeger vergeleken met ongeveer 11 pct. verkort, terwijl het nog de vraag is, of ook de jongens niet een minder aantal uren vruchtdragend onderwijs ontvangen dan bij de regeling, waarbij de nuttige handwerken gegeven worden op de vroegere wijze. Aan de bijzondere scholen heeft men dit blijkbaar aldus gevoeld, vandaar dat men bij deze scholen meestal bij de vroegere regeling is gebleven." (Inspecteur-Appingedam.)

„Het is mij bij de bezoeken, die ik in de scholen bracht, dit jaar bijzonder opgevallen, dat zoo menig onderwijzer geen oog blijkt te hebben voor de beteekenis van het, ik bedoel natuurlijk verstandig maar juist daarom dubbel getrouw, volgen van de leermethoden met leermiddelen, die voor de afzonderlijke leervakken zijn voorgeschreven.

Verschillende klassen eener school waren op zekeren dag door mij bezocht, en daarna eenige daarbij opgedane ervaringen met het hoofd besproken, toen mij werd medegedeeld de door leden van het onderwijzend personeel onlangs geuite klacht, dat de in gebruik zijnde rekenmethode aan de leerlingen te hooge eischen stelt ten opzichte van het in de hoogste klasse zelfstandig uitwerken der rekenopgaven. Maar tegenover deze klacht had het hoofd der school het verwijt geplaatst, dat de eindresultaten van het rekenonderwijs volgens bedoelde methode uit den aard der zaak slechts dan kunnen worden bereikt, indien men den auteur fair play geeft in dien zin, dat in de voorafgaande jaren een gedeelte der aangegeven leerstof niet mag verwaarloosd worden.

De eisch van het geven van „fair play" heeft scherper dan voorheen mijn aandacht gevestigd op het abnormale, dat er in gelegen is, wanneer niet-al-te-geniale en niet-al-te-ervaren onderwijzers, eigenwijs afwijken van de lijnen, die in een leermethode zijn aangewezen. De leermethoden en leermiddelen, die in de leerplans onzer lagere scholen zijn aangegeven, werden samengesteld door mannen van beproefde ervaring.

Men mag aannemen, dat, niet slechts een in de lucht zwevende theorie, doch de practijk en de ervaringen van het schoolleven den auteurs aanleiding gaven, de leerstof zóó en niet anders te ordenen. Daarbij behoort dan, dat niet slechts:

1°. van leerjaar tot leerjaar de kennisobjecten worden bijgebracht, die ten slotte een gesloten geheel vormen, tot bereiking van welk resultaat het niet bevorderlijk is, wanneer bij het opbouwen door den onderwijzer hier en daar, onmisbaar door den auteur geachte materialen worden weggelaten; maar ook, wat nog veel belangrijker is, behoort er bij, dat

2°. langzamerhand allerlei functies van kennen en kunnen meer en meer geoefend worden, tot bereiking van welk resultaat het eveneens schadelijk is, wanneer een gedeelte der in de leermethode aangewezen functieoefeningen door den onderwijzer worden overgeslagen.

Als een en ander wordt overgeslagen of verwaarloosd, dan krijgt de methode geen „fair play".

Niet zelden kwam het voor, dat ik in den loop van het afgeloopen jaar met hoofden van scholen de in verschillende klassen aangetroffen afwijkingen van de in het leerplan vastgestelde voorschriften besprak, en dan bleek, dat het hoofd der school niet voldoende op de hoogte was van hetgeen er in zijn school gebeurt, en dat tal van jonge en onervaren leerkrachten te veel aan hun lot werden overgelaten.

De voorgaande opmerkingen samenvattende moge ik als mijn meening uitspreken, dat de bloei van het lager onderwijs zeer er door zou gebaat worden, indien de hoofden van scholen konden bevorderen, dat bij het onderwijs meer nauwkeurig de methoden worden gevolgd, die door mannen van ervaring zijn aangewezen, en die in den regel in de school zijn ingevoerd op voorstel van het onderwijzend personeel. (Inspecteur-Assen.)

Groote verschillen bestaan er niet tusschen de huidige aantallen scholen, leerlingen en onderwijzers, zoowel wat het gewoon lager als het uitgebreid lager onderwijs aangaat, voor het openbaar en het bijzonder onderwijs beide, en die, welke opgenomen waren in mijn vorig jaarverslag. Slechts worde de aandacht er op gevestigd, dat het aantal leerlingen der openbare lagere scholen vermeerderde met 494, dat der bijzondere met 1969 en dat het aantal leerlingen der openbare u.l.o.-scholen vermeerderde met 187, dat der bijzondere verminderde met 48.

Vervolgonderwijs werd gegeven in de inspectie Dokkum aan een openbare en aan een bijzondere school, in de inspectie Franeker aan een openbare school, in de inspectie Heerenveen aan 29 openbare en 6 bijzondere scholen, in de inspectie Leeuwarden aan 11 openbare en 4 bijzondere scholen, in de inspectie Sneek aan 7 openbare en 6 bijzondere scholen, in de inspectie Groningen aan 14 openbare en 9 bijzondere scholen, in de inspectie Winschoten aan 5 openbare en 1 bijzondere school, in de inspectie Assen aan 14 openbare en 4 bijzondere scholen, in de inspectie Borger aan 4 openbare en 1 bijzondere school, in de inspectie Emmen aan 3 openbare scholen. In de inspectie Appingedam en Zuidhorn werd vervolgonderwijs in het geheel niet gegeven.

Behalve deze cursussen, welke voldeden aan de ten aanzien van het vervolgonderwijs geldende wettelijke voorschriften, bestonden in een vrij groot aantal plaatsen cursussen voor de leerplichtvrije jeugd, waarvan het onderwijs zich zooveel mogelijk aanpaste aan de behoefte der leerlingen.

In de inspectie Heerenveen werd aan 24 kinderen huisonderwijs gegeven. De inspecteur vermeldt hieromtrent het volgende: ,,Dit onderwijs werd gegeven door twee bevoegde leerkrachten. De ouders, niet tevreden met de plaats, waar een nieuwe openbare school werd gebouwd in plaats van 2 opgeheven scholen te Nieuwebrug en Luinjeberd, weigerden hun kinderen naar die school te zenden en richtten een schoolvereeniging op om te verkrijgen een bijzondere neutrale school. In den tijd, die verloopt voor het gereed zijn van de nieuwe school, wordt in het onderwijs voorzien door het geven van huisonderwijs."

In de inspectie Sneek ontving 1 kind huisonderwijs.

Alle scholen hebben ten minste 7 leerjaren, behalve die, waarvoor de vergunning verkregen is, bedoeld in art. 3 der wet. In verschillende inspecties, nl. Appingedam, Winschoten, Zuidhorn, Assen en Borger zijn enkele scholen met meer dan 7 leerjaren, in den regel dan 8, in enkele gevallen 9. De inspecteur in de inspectie Assen geeft op dit punt te kennen: ,,Een 8ste leerjaar besluit het onderwijs, dat gegeven wordt in enkele scholen ten plattelande, waar reeds jaren geleden behoefte gevoeld werd aan meerdere ontwikkeling dan in 6 of 7 leerjaren kon bereikt worden, terwijl men geen behoefte gevoelde om de lagere school te doen uitgroeien tot een voor uitgebreid lager onderwijs.

Nu onder de thans vigeerende wet een groot gedeelte der schoolbevolking gedurende 8 jaren leerplichtig zal blijven en de gewijzigde leerlingenschaal een betere klasseverdeeling in vele scholen zal toelaten, kan wel verwacht worden, dat energieke schoolhoofden de inrichting van een 8ste leerjaar zullen bevorderen, waardoor ongetwijfeld de leerlingen ook van het 7de leerjaar meer kans krijgen om van het samen leeren met het 6de leerjaar te worden losgemaakt."

Ook dit jaar werden verschillende vrijstellingen verleend van de verplichting tot het geven van onderwijs in lichamelijke oefening, voor twee en ook voor één jaar, voorwaardelijk en ook wel onvoorwaardelijk.

Intusschen heeft het onderwijs in dit vak in den loop van dit jaar mijn bijzondere aandacht gehad. En dat mede in verband met een schrijven, dat ik van Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen ontving, waarin mij o. m. gevraagd werd:

*a.* aan welke eischen naar mijn meening behoort te worden voldaan, wil er sprake zijn van een zoodanig onderwijs in lichamelijke oefening, dat de in artikel 195, 2de lid, der Wet bedoelde vrijstelling niet behoeft te worden gevraagd;

*b.* of de in artikel 209, 3de lid, der Wet bedoelde onderwijzers, zonder dat zij een z.g. applicatiecursus hebben gevolgd, door mij geschikt en bekwaam geacht worden tot het geven van onderwijs in lichamelijke oefening, alsmede of in het ontkennend geval de in artikel 195, 2de lid, der Wet, bedoelde vrijstelling behoort te worden aangevraagd, tenzij langs anderen weg over ter zake kundige leerkrachten kan worden beschikt;

*c.* welke oefenlokalen, terreinen en werktuigen noodig zijn om bedoeld onderwijs naar behooren te kunnen geven.

Ik maakte deze zaak, zooals trouwens ook te voren reeds geschied was, tot een onderwerp van bespreking op een der bijeenkomsten, welke ik geregeld met de inspecteurs in mijn ambtsgebied houd. Zij werd, op mijn verzoek, ingeleid door den inspecteur in de inspectie Leeuwarden. Op deze inleiding volgde een uitvoerige gedachtenwisseling, die ten slotte tot min of meer algemeene conclusies leidde, welke conclusies zooveel mogelijk aansloten bij de pas vermelde vragen.

In een uitvoerig schrijven, dd. 21 November 1928, waarin ik ter sprake bracht den omvang van bedoeld onderwijs, de leerkrachten, de lokalen en terreinen met toebehooren, beantwoordde ik het bovenbedoelde schrijven van Gedeputeerde Staten. Daarbij gaf ik te kennen, welke naar mijn meening de beste gedragslijn was om de mogelijkheid te bevorderen, dat het 1ste lid van art. 195 der wet op 1 Januari 1936 in werking zou kunnen treden.

Een afschrift van dit schrijven zond ik, nadat ik de zaak mondeling met de heeren Commissarissen der Koningin in de provinciën Friesland en Drenthe besproken had, aan Gedeputeerde Staten van deze provinciën. Het mocht mij blijken, dat de in mijn schrijven gegeven uiteenzetting instemming vond; in een schrijven toch van Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen aan de inspecteurs van het lager onderwijs in deze provincie, gedateerd 20 December 1928, waarvan ik een afschrift mocht ontvangen, kwam onder meer het volgende voor: ,,Het ligt in ons voornemen om binnen niet langen tijd een circulaire uit te vaardigen, waarin de gemeentebesturen er op worden gewezen, dat het noodig is voorbereidingen te treffen voor de invoering van het onderwijs in lichamelijke oefening. Wij hopen daarbij een dankbaar gebruik te maken van de ons door den heer hoofdinspecteur van het lager onderwijs ter zake verstrekte inlichtingen en gegevens."

Ten aanzien van het vak handenarbeid geeft de inspecteur in de inspectie Dokkum te kennen, dat, hoewel dit vak nog in geen school in zijn inspectie ingevoerd is, bij verschillende onderwijzers wel de ambitie voor dit vak ontwaakt, getuige de studie voor het behalen van de bevoegdheid. In de inspectie Franeker werd op de openbare school te Zweins in den loop van 1928 dit vak ingevoerd, voorloopig voor den tijd van één jaar. De inspecteur merkte hierbij op: ,,wat ik hiervan zag, doet mij wenschen, dat het bestendigd zal worden en dat men op meer scholen tot invoering zal overgaan".

In betrekking tot dit vak laat de inspecteur in de inspectie Heerenveen zich als volgt uit: ,,Niettegenstaande aan verschillende scholen leerkrachten zijn verbonden in het bezit van het diploma handenarbeid, breidde dit vak zich ook dit jaar nog niet uit en bepaalde zich tot een paar scholen. De kosten, aan de invoering van dit vak verbonden, spelen hier een groote rol. Het bedrag per leerling door de gemeentebesturen beschikbaar gesteld, is nauwelijks voldoende voor de gewone vakken en maant steeds tot groote zuinigheid, zoodat de hoofden van scholen invoering van een nieuw en nogal kostbaar vak, niet bevorderen."

De inspecteur in de inspectie Leeuwarden rapporteert: ,,Het aantal scholen, waarin handenarbeid onderwezen wordt, is weer met één vermeerderd. Het gaat wel langzaam, maar er is op dit punt toch eenige vooruitgang te bespeuren. Zoo is er bijv. ook besloten, dat nieuw te bouwen scholen te Leeuwarden een lokaal voor handenarbeid zullen krijgen." In de inspectie Sneek werd handenarbeid dit jaar nergens ingevoerd. ,,Toch", aldus de inspecteur in zijn verslag, ,,wil ik niet onvermeld laten, dat er in den wintertijd thans te Sneek en IJlst in schoollokalen buiten de gewone uren aan leerlingen der openbare scholen cursussen worden gegeven in handenarbeid door personeel der scholen, dat bevoegd is, met helpers, die daarvoor lust hebben. Een prachtige gelegenheid om de leerlingen nuttig bezig en

van de straat te houden en een ambitie van het onderwijzend personeel, die gewaardeerd moet worden! De scholen zullen er ongetwijfeld van profiteeren."

In de inspectie Appingedam wordt aan eenige scholen aan handenarbeid gedaan; dat dit niet in grootere mate het geval is, vindt ,volgens den inspecteur, zijn oorzaak in het nog weinig bezitten van de bevoegdheid voor dit vak door het thans in functie zijnd onderwijzend personeel, in het tegen dit onderwijs opzien door sommige bevoegde leerkrachten en in het huiverig zijn van gemeentebesturen om voor ,,dergelijke niet beslist noodzakelijke dingen" weer meer geld aan het onderwijs te besteden. ,,Toch schijnt er onder het onderwijzend personeel in deze inspectie meer animo te komen voor handenarbeid, er hebben ten minste in den zomer van 1928 eenige leerkrachten met goed gevolg examen gedaan voor dit vak." De inspecteur in de inspectie Assen deed de gunstige mededeeling, dat voor invoering van dit vak op de school door de onderwijzers veel gevoeld wordt, getuige de deelname van velen hunner aan de in den loop van 1928 te Assen, Hoogeveen en Meppel gehouden cursussen. En hij vermeldt daarbij: ,,Als resultaat van deze cursussen mag ook vermeld worden, dat ik bij een schoolbezoek, gebracht in een afgelegen gehucht, op de kaartenkast van een leslokaal zag uitgesteld een fraaie collectie kartonwerk, vervaardigd door het hoofd der school, en door de leerlingen bewonderd. Het hoofd der school deelde mij mede, dat het zijn wensch is om, straks in het bezit der wettelijke bevoegdheid, het onderwijs in handenarbeid in het leerplan te zien opgenomen, welke wensch ten volle mijn sympathie heeft. De opgroeiende jeugd, woonachtig in het aan een zandweg afgelegen gehucht, zal dan na de schooljaren een nuttige bezigheid vinden voor de avonduren."

Hierbij worde uit het verslag van dezen inspecteur ook nog het volgende aangehaald: ,,Het personeel eener school, waar dit vak nog onderwezen wordt, welk personeel onder leiding van een hunner zich in handenarbeid oefende, richtte, na vertrek van dezen leider ,tot het gemeentebestuur het verzoek, in de openvallende vacature, indien mogelijke, te voorzien door benoeming van een collega zijnde in het bezit der bevoegdheid voor onderwijs in handenarbeid."

De inspectrice in de inspectie Borger rapporteerde, dat het resultaat van het vak handenarbeid aan de school te Peize, bij wijze van proef voor de hoogste leerjaren ingevoerd, voorloopig goed te noemen is.

,,De leerlingen vervaardigden aardige werkstukjes, zeer ten genoegen van ouders en kinderen. Het hoofd der school, die dit onderwijs geeft, heeft voldoening van dit werk."

Het komt mij voor, dat het boven in betrekking tot deze zaak vermelde, al geeft het geen reden om een juichtoon te doen hooren, toch bemoedigend is.

De omvang van het onderwijs aan de u.l.o.-scholen richt zich voor een goed deel naar de eischen van het m.u.l.o.-examen, hier en daar echter ook wel naar de bevoegdheden van het onderwijzend personeel.

In de inspectie Heerenveen tellen alle u.l.o.-scholen vier leerjaren; dat deze scholen met succes voor het diploma opleiden, laat zich begrijpen. Bijzondere vermelding verdient intusschen, dat een van deze scholen, waaraan slechts twee leerkrachten verbonden zijn ,bewezen heeft, dat ook aan zulke scholen zeer goede resultaten bereikt kunnen worden; van deze school immers slaagden steeds alle candidaten voor het m.u.l.o.-examen, en dat wel met zeer goede cijfers.

De inspecteur in de inspectie Sneek vestigt opnieuw de aandacht er op, dat het aantal leerlingen der eerste klasse van de u.l.o.-scholen bijzonder groot is in verhouding tot het aantal, dat in de hoogere klassen geplaatst is; hetgeen wijst op het groote verloop der leerlingen in de hoogere klassen. Met name werd de u.l.o.-school te Lemmer genoemd en daarvan werd onder meer het volgende gerapporteerd: ,,Vooral door een actie van de Vereeniging voor Volksonderwijs zijn vele ouders bewogen hun kinderen naar de u.l.o.-school te zenden, omdat men vreesde, dat de school in de toekomst zou verdwijnen. Hoewel wij dergelijke propaganda kunnen waardeeren, vreezen we toch, dat in dit geval vele leerlingen zijn opgenomen, die er niet behooren. Dat is nu reeds gebleken, waarom het hoofd der school, thans nog tijdelijk werkzaam, die klas reeds heeft gesplitst. Toch durft een deel der leerlingen van de 1ste klas nog op te merken, dat ,,ze toch niet op de school blijven" en dat ,,men ze met een mooi praatje op die school heeft gekregen". Met zulke leerlingen is het geen prettig werken en van het onderwijs kan dan niet veel te recht komen." (Inspecteur-Sneek.)

In de inspectie Appingedam zijn 2 openbare en 2 bijzondere u.l.o.-scholen, elk met slechts één leerkracht.

In de inspectie Groningen werd het aantal leerjaren van 2 u.l.o.-scholen van 3 op 4 gebracht.

De inspecteur in de inspectie Zuidhorn geeft te kennen, dat het u.l.o., zoowel het openbare als het bijzondere, zich gestadig in de goede richting blijft ontwikkelen; zijn klacht in vorige verslagen, dat deze scholen lijden aan gebrek aan leerlingen, heeft, een enkele keer uitgezonderd, geen recht van bestaan meer, terwijl de resultaten, blijkend uit het verkrijgen van het m.u.l.o.-diploma, dit jaar zeer gunstig waren. De inspecteur in de inspectie Emmen rapporteerde, dat op alle 5 u.lo..-scholen in zijn ambtsgebied de 3 moderne talen onderwezen worden. Ten aanzien van de resultaten van het onderwijs vond ik in het verslag van den inspecteur in de inspectie Leeuwarden de volgende meer algemeene opmerking: Wanneer ik den toestand van het onderwijs gedurende de laatste jaren nog eens overzie, kom ik tot de conclusie, dat, wat enkele onderdeelen betreft, van eenigen vooruitgang gesproken kan worden, maar dat overigens de toestand stationair is. Misschien is de tijd, dat de nieuwe opleiding werkt nog te kort om daarvan reeds gunstiger resultaten te verwachten, doch wat ik in verschillende gevallen bij de nieuw opgeleiden, die reeds werkzaam zijn in de school, zie op het punt van paedadogisch en methodisch inzicht, geeft mij niet veel hoop, dat de opleiding zooals zij thans geregeld is, er veel toe zal bijdragen om het onderwijs omhoog te brengen. Dit lijkt mij een ernstig punt en het is dan ook onder voorbehoud, dat ik mijn meening geef, doch ik achtte de zaak belangrijk genoeg om er hier de aandacht op te vestigen."

Verder laat ik hier omtrent de resultaten in bepaalde vakken verschillende uitspraken volgen, welke ik in de door mij ontvangen verslagen vond.

*Lezen.* ,,Wanneer ik de verschenen jaarverslagen uit de verschillende inspecties nalees, treft mij, dat men bijna nergens tevreden is met de resultaten van het vak lezen, wat heel dikwijls wordt toegeschreven aan het feit, dat de onderwijzer de fouten niet hoort en zich zelf schuldig maakt aan een dialectische uitspraak, omdat nu regel is, dat een onderwijzer wordt opgeleid aan een kweekschool in de nabijheid van zijn woonplaats en bij de tegenwoordige overvloed haast zonder uitzondering wordt benoemd aan een school in zijn eigen of een naburige gemeente. Zoo blijven de Friezen in Friesland, de Hollanders in Holland, enz. In het belang van de onderwijzers, maar ook, en vooral in dit van het onderwijs in het algemeen en dat van lezen en taal in het bijzonder zou het gewenscht zijn, dat tusschen de verschillende inspecteurs een regeling kon worden getroffen, waarbij bepaald werd, dat voor de verschillende vacatures bij voorkeur sollicitanten uit een andere provincie in aanmerking zouden worden gebracht." (Inspecteur-Heerenveen.)

,,Wat ik in een vorig verslag reeds noemde, dragen de zoogenaamde ,,doorrenboekjes" niet bij tot het bereiken van het doel bij het lezen in de hoogere klassen. Wel opmerkelijk is het, dat in de lagere klassen op natuurlijker toon gelezen wordt dan in de hoogere. Het schijnt, dat met het ouder worden der leerlingen een zekere schroomvalligheid toeneemt om eens echt natuurlijk te lezen. Het is of de leerling bevreesd is uitgelachen te worden door zijn medeleerlingen, wanneer hij eens echt den natuurlijken leestoon, overeenstemmend met den inhoud van het te lezene, treffen wil.

Voortdurende inspannende arbeid is en blijft de leesles voor den onderwijzer." (Inspectie-Zuidhorn.)

,,Ik heb mij afgevraagd of het ook aanbeveling zou kunnen verdienen, dat meer dan tot dusver geschiedt, door den onderwijzer wordt *voorgelezen* in de hoogere klassen. Niet alleen de lessen uit het leesboek, maar ook andere stukken proza en poëzie, die goed door de kinderen kunnen worden begrepen en die speciaal een goede voordracht vragen. Dat ook vele leerkrachten een leesles heel vervelend vinden, blijkt dikwijls uit hun geringe animo. Dit toont wel aan, dat er met de leeslessen iets niet in orde is. Niet genoeg kan m. i. op de kweekscholen de nadruk worden gelegd op de waarde van dit vak voor de vorming van gemoed en geest. In verband met de waarde, aan een goed gegeven leesles te hechten, ware bij de opleiding daaraan bijzondere zorg te wijden." (Inspecteur-Borger.)

*Schrijven.* ,,Op verschillende scholen worden tot in de hoogste klassen uren uitgetrokken voor schrijfonderwijs, wat m. i. niet noodig is. Met het 4de jaar moet het schrijfonderwijs zijn afgeloopen en het geleerde dienstbaar gemaakt bij alle schriftelijk werk, waarbij op netheid en accuratesse nauwkeurig moet worden gelet, terwijl de geproduceerde hoeveelheid voldoende is.

Op nog te veel scholen kan alleen net, loopend schrift worden verkregen, wanneer te langzaam wordt gewerkt en steeds door den onderwijzer moet worden gewaarschuwd ,,vooral langzaam.'' (Inspecteur-Heerenveen.)

,,Het schrijven is veel verbeterd door de afschaffing der leien. Onlangs trof ik in een school een kweekeling aan, die als kind dezelfde school had bezocht en onder het toenmalige hoofd vlijtig op de lei had gewerkt. De uit dien tijd bewaarde cahiers der leerlingen konden nu vergeleken worden met het schriftelijk werk, dat thans wordt gemaakt en een ontzaglijk groot verschil toonde.'' (Inspecteur-Assen.)

*Rekenen.* Omtrent de resultaten in dit vak wordt over de jaren 1928 en 1929 een afzonderlijk onderzoek door de inspecteurs ingesteld.

*Nederlandsche taal.* ,,Bij Nederlandsche taal geeft men nog lang niet altijd voldoende oefeningen in het zuiver schrijven der werkwoordelijke vormen. Wanneer ik bij schoolbezoek eens de opstelschriften nazag, viel mij dat dikwijls op, zelfs al was de stijl vrij behoorlijk. Dit laatste was echter nog al te vaak ook niet het geval; het was duidelijk, dat op veel scholen de kinderen lang niet voldoende geoefend worden hun eigen gedachten schriftelijk mede te delen. Aan dit gedeelte van het schriftelijk taalwerk moest men zich wat meer laten gelegen liggen en dan ook eenige moeite doen den juisten vorm van de directe rede goed aan te leeren, waarin men vaak op hinderlijke wijze te kort schoot.'' (Inspecteur-Franeker.)

*Vaderlandsche geschiedenis.* ,,In het afgeloopen jaar heb ik nooit, evenmin als in vorige jaren, iets gemerkt van eenige verheerlijking van oorlogsdaden of schandelijke veldslagen, noch van het kweeken eener vijandige gezindheid jegens andere volken. Menig onderwijzer wist bij mijn bezoek de beteekenis van den Volkenbond ter sprake te brengen, maar ik kan mij niet herinneren, dat deze paedagogen er melding van maakten, dat, naast het groote werk der regeerders, de algemeene vredesactie ook wel eenigszins in verband staat met voldoening aan den harden eisch tot individueele zelfverloochening in de kleinere kringen van huisgezin en school.'' (Inspecteur-Assen.)

*Aardrijkskunde.* ,,Het onderwijs in aardrijkskunde wordt in den regel met veel animo gegeven en door de leerlingen met belangstelling gevolgd. De resultaten zouden in sommige scholen beter kunnen zijn als dit onderwijs niet te klassikaal werd gegeven in dien zin, dat te weinig een onderzoek er naar wordt ingesteld of alle leerlingen, ook de zwakkeren, de behandelde stof tot hun eigendom hebben gemaakt.

Dit gevaar ligt voor de hand bij lessen, die hoofdzakelijk mondeling worden gegeven. Dat de gestelde vragen dan door de gezamenlijke of liever gezegd door een groepje van de beste leerlingen worden beantwoord zal toch wel niet gebeuren uitsluitend wanneer het schooltoezicht aanwezig is.'' (Inspecteur-Assen.)

*Kennis der natuur.* ,,In het verslag over het vorig jaar maakte ik naar aanleiding van de voor de onderwijzers georganiseerde cursussen in electricteitsleer de opmerking, dat deze practische stof bij het vak kennis der natuur wel een plaatsje in de lagere school verdiende. Het schijnt, dat de onderwijzers hierover toch anders hebben gedacht. Met de hoofden van scholen besprak ik, dat ik de invoering niet zou propageeren, maar eventueel aan hen het initiatief hiertoe liet. Op geen enkele school trof ik nog de bij de stof behoorende leermiddelen aan; zelfs is mij de invoering van de boekjes van den heer van Balen niet bekend. Of dit voortkomt uit onbekendheid met de electriciteitsleer of uit conservatisme der school of doordat men in het algemeen de op de cursussen aangeboden stof te zwaar vond, of doordat men hier reclamedoeleinden aanvoelde en de beweging niet uit het onderwijs zelf opkwam, of door de in sommige bladen opgewekte stemming of ontstemming, of dat men proefondervindelijk tot het resultaat kwam, dat de stof voor de school niet paste, of dat al deze en andere factoren samenwerkten, waag ik niet te beslissen, maar feit is, naar mijn meening, dat de groots opgezette campagne en de met ambitie en talent gegeven cursussen geen practisch effect zullen sorteeren.'' (Inspecteur-Dokkum.)

,,In de resultaten van het onderwijs in dit vak is verbetering te bespeuren. Trad vroeger het lees-leerboek te veel op den voorgrond, tegenwoordig geldt in vele scholen het levende woord van den onderwijzer. Langzaam aan zal dit algemeen worden, dank zij ook de verbeterde opleiding van de leerkracht. Op vele scholen is een verzameling natuurkundige instrumenten, die niet alleen als kastvulling dienst doet, doch waarvan de voorwerpen ook worden gebruikt.

Bij verscheiden scholen zijn schooltuintjes, waar aardig wordt gewerkt. Vooral aan scholen, waar een onderwijzer akte land- of tuinbouw of beide bezit, wordt met ijver en toewijding in de schooltuintjes gearbeid.'' (Inspecteur Emmen.)

*Zingen.* ,,Het trekt dikwijls mijn aandacht, dat jonge onderwijzers, die op de kweekscholen goed zangonderwijs genoten en daar geleerd hebben met stemfluitje of stemvork om te gaan, voor de klasse geplaatst, daarvan zou weinig gebruik maken.'' (Inspecteur-Borger.)

*Teekenen.* ,,Ten opzichte van de resultaten in dit vak loopen de scholen in de inspectie Appingedam l. o. zeer sterk uiteen. Tegenover een tweemansschool, die op een tentoonstelling ter bevordering van huisvlijt, welke tentoonstelling niet in de plaats zelf werd gehouden en waar een vrij groote deelname was, de meeste eerste prijzen kreeg voor teekeningen van kinderen, die nog op deze school gingen of deze school hadden verlaten, staan heel wat andere scholen, waar men van het onderwijs in dit vak zeer weinig terecht brengt. Op de laatste scholen laat men de leerlingen wel figuurtjes maken en papier verbruiken op de uren, die voor teekenen op den lesrooster staan aangewezen, maar eigenlijk ,,onderwijs'' in teekenen wordt daar niet gegeven.'' (Inspecteur-Appingedam.)

*Lichamelijke oefening.* ,,Behalve in de gemeente Groningen bleef het onderwijs in dit vak op hetzelfde lage peil staan, waarop het tot nu toe stond. Bij gunstig weer een half uur of 3 kwartier op een speelplaats een paar arm- en beenbewegingen en wat loopoefeningen of een of ander bewegingsspel is wel het meest voorkomende onderwijs. Gebrek aan goed ingerichte lokalen en speelterreinen en ten volle bevoegde leerkrachten zijn de oorzaken, dat dit onderwijs nog steeds stiefmoederlijk is bedeeld, terwijl ook de mogelijkheid, dat door Gedeputeerde Staten vrijstelling kan worden gegeven er niet toe medewerkt de belangstelling er voor aan te wakkeren.'' (Inspecteur-Groningen.)

*Nuttige handwerken.* ,,Wat het vak nuttige handwerken betreft, wil ik enkele opmerkingen maken. Bij mijn schoolbezoeken had het mij menigmaal getroffen, dat er wat leerplan en uitvoering ervan betreft op vele scholen een ware on-eenheid heerscht. Naar mijne meening kon in één groote gemeente, waar veel scholen zich bevinden, wel eenheid gebracht worden in het leerplan, ook, omdat de leerlingen uit hetzelfde milieu komen. Daartoe heb ik in vereeniging met de dames Höster en Keuning (respectievelijk directrice der industrieschool en schoolopziener), een uniform leerplan samengesteld, dat berekend naar 3 uren les per week een goed afgerond geheel vormt. De gemeente Marum heeft dit leerplan geaccepteerd voor haar scholen en volgt dat nu van af 1 Mei 1928 en met zeer veel succes en tot groote tevredenheid van hen, die les geven en ook van de zijde der ouders. Het ligt in mijn bedoeling ook in andere gemeenten mijner inspectie een dergelijke nieuwe richting in het voor de meisjes zoo nuttige leervak voor te stellen.'' (Inspecteur Zuidhorn.)

Voor zoover omtrent de resultaten van het uitgebreid lager onderwijs door de inspecteurs opzettelijk werd gerapporteerd, geschiedde dit met het oog op den uitslag van de afgelegde examens ter verkrijging van een m.u.l.o.-diploma. De inspecteur in de inspectie Sneek meende in dit verband van zeer goede resultaten te mogen spreken, de inspecteur in de inspectie Assen echter kwam tot de conclusie, dat de resultaten niet gunstig waren.

De ervaringen in 1928 ten aanzien van de geschiktheid en de toewijding der onderwijzers opgedaan gaven geen aanleiding op dit punt een andere meening uit te spreken dan de laatste jaren het geval was; en deze meening was in het algemeen genomen een gunstige. Een zaak echter, waarop nog al eens aanmerking moet worden gemaakt, is de onvoldoende correctie van het schriftelijk werk. Er zijn al te veel onderwijzers, die er blijkbaar tegenop zien dit werk mede te nemen naar huis en die er de voorkeur aan geven de correctie klassikaal en door de leerlingen zelf te doen verrichten. Het schijnt geen waagstuk deze wijze van doen bij verreweg de meesten, die haar in practijk brengen, aan gemakzucht, aan gebrek aan ijver toe te schrijven.

Gelukkig staan tegenover deze anderen, die, gedrongen door plichtsbesef en liefde voor hun taak, heel wat werk voor hun school verrichten buiten de schooluren.

De inspecteur in de inspectie Sneek heeft eens nagegaan, welke bevoegdheden de 303 leerkrachten — vakonderwijzers uitgezonderd — aan de 113 scholen in zijn ambtsgebied bezitten, buiten de voor allen noodzakelijke akte 77*a*; 176 bezaten de hoofdakte, 126 de akte voor vak *j*, 99 die voor nuttige handwerken, 42 die voor Fransch, 22 die voor Duitsch, 28 die voor Engelsch, 21 die voor wiskunde, 16 die voor handelskennis, 17 die voor landbouwkunde, 7 die voor tuinbouwkunde, 8 die voor teekenen, 2 die voor gymnastiek, 3 die voor schoonschrijven, 1 die voor staatsinrichting en 10 bezaten een diploma voor handenarbeid.

Het aantal gevallen van een zóó slechte verhouding tusschen de leden van het onderwijzend personeel aan een school, dat het onderwijs daaronder zou kunnen lijden, is gelukkig zeer gering. In de inspectie Winschoten behoort daartoe de openbare school te Beerta-Oost; ook de pogingen, welke de nieuwe inspecteur daartoe aanwendde, mochten niet de gewenschte verbetering brengen. En een krachtig ingrijpen van de gemeentelijke autoriteit blijft vermoedelijk achterwege, omdat in dezen op de medewerking en den steun van den gemeenteraad niet gerekend kan worden.

Al laat dan de onderlinge verhouding tusschen hoofd en verder personeel op het overgroote deel der scholen niet te wenschen over, toch is de inspecteur in de inspectie Heerenveen van meening, dat zulk een verhouding al te vaak verkregen en bewaard wordt, doordat het hoofd der school zich te veel beschouwt als onderwijzer-administrateur en zich te weinig bemoeit met het werk van de onderwijzers.

,,Door steeds te wijzen op de middelen, die een hoofd met eigen klassen ten dienste staan om contrôle uit te oefenen, b.v. door alle werk in cahiers te laten maken, door een klassecahier in te voeren en dergelijke, moet hierin verbetering worden gebracht. Zoolang echter door de vereenigingen van openbare onderwijzers de strijd gestreden wordt tegen het hoofdschap, zullen er hoofden blijven, die, of uit principe of uit schroom, de onderwijzers beschouwen als gelijkwaardige leerkrachten, die zelfstandig in hun klas moeten werken en door hem niet gecontroleerd mogen worden. Zulke hoofden moeten voelen, dat zij aansprakelijk worden gesteld voor de tekortkomingen van het personeel en verantwoordelijk zijn voor de minder goede resultaten van het onderwijs, zoolang ze niet met alle ten dienste staande middelen getracht hebben van hun school een eenheid te maken."

Dezelfde inspecteur laat zich over de verhouding van de onderwijzers tot de ouders der leerlingen als volgt uit: ,,De verhouding tot de ouders der leerlingen is er na de gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs niet minder op geworden. Nu er in de meeste plaatsen keuze is tusschen twee scholen, hebben vele openbare onderwijzers begrepen, dat het verstandig is rekening te houden met rechtvaardige eischen en wenschen der ouders, waardoor onwillekeurig een betere samenwerking ontstaat."

Het komt mij voor, dat de inspecteur in de inspectie Leeuwarden vrijwel het algemeen gevoelen op dit punt weergeeft als hij te kennen geeft: ,,De verhouding tusschen ouders en onderwijzers is over het algemeen goed, wat meestal ook tot uiting komt op de ouderavonden. Een enkelen keer is er wel eens een botsing, soms zoo erg, dat men het ,,hooger op" zocht, maar als het geval dan tot zijn ware proporties teruggebracht wordt, is het meestal niet zoo moeilijk een bevredigende oplossing te vinden."

Vakonderwijzers zijn in vrij grooten getale aan de scholen werkzaam, inzonderheid voor de vakken nuttige handwerken en lichamelijke oefening; aan enkele u.l.o.-scholen wordt door een vakonderwijzer onderwijs in een ander vak gegeven, zooals b.v. handelskennis; onder de vakonderwijzeressen voor de nuttige handwerken zijn nog meerdere onbevoegden. Van het werkzaam zijn van reserve-onderwijzers vond ik geen melding gemaakt.

In betrekking tot den toestand der schoollokalen, welke in het algemeen niet onbevredigend mag heeten en die in vele gemeenten goed of zeer goed genoemd mag worden, werd in de verslagen melding gmaakt van verschillende verbeteringen, die in den loop van 1928 tot stand kwamen. De voornaamste er van zijn de volgende: in de inspectie Dokkum werden verschillende openbare scholen in bijna alle gemeenten in haar geheel onder handen genomen, wat onderhoud en vooral wat schilderwerk betreft, waardoor menige school, die als gebouw overigens aan de eischen voldeed, een geheel ander aanzien gekregen heeft; de speelplaats van de Hervormde school te Rinsumageest werd van tegels voorzien en te Hollum (Ameland) werd de bijzondere school verbouwd; de opheffing der bijzondere school voor u.l.o. te Buitenpost kreeg haar beslag en de lagere school, van dezelfde vereeniging uitgaande, werd, na bijbouw van 2 lokalen, in het vrijkomende gebouw geplaatst; de bijzondere school te Paesens onderging een grondige verbetering in onderhoudswerken. Te Harlingen, in de inspectie Franeker, werd een nieuwe openbare school in gebruik genomen, terwijl de plannen voor een nieuwe bijzondere school te Arum gereed kwamen; de eerste gemeenteschool te Harlingen werd voorzien van centrale verwarming en waterleiding; de bijzondere scholen te Oosterbierum en Tzummarum werden voorzien van gasverwarming. In enkele gemeenten van de inspectie Leeuwarden werd tot verbetering van bestaande schoolgebouwen besloten; zoo zullen in Leeuwarden de oude scholen geleidelijk van W.C.'s, centrale verwarming en electrisch licht worden voorzien, terwijl in Leeuwarderadeel enkele scholen, welke de ramen uitsluitend op het noorden hebben, omgebouwd zullen worden. Verder werd in Leeuwarden een groote speelplaats van een openbare school ingericht voor openbaar speelterrein, dat natuurlijk alleen gebruikt zal worden buiten de gewone schooltijden, terwijl het voor de school speelplaats blijft. Bij den bouw van nieuwe scholen, openbare zoowel als bijzondere, zal zooveel mogelijk hetzelfde systeem gevolgd worden.

In de inspectie Sneek is de verbouw van de bijzondere school te Echtenerbrug voltooid en door de nieuwe gang en de privaten met waterspoeling is een groote verbetering gekomen; laatstbedoelde verbetering is ook aangebracht aan de openbare school te IJlst; de openbare school te Warns heeft een flinke verbouwing ondergaan; de belangrijke verbouw der openbare school te Joure volgens een door den Rijksbouwkundigen inspecteur en den gemeente-architect gemaakt plan is in vollen gang; nadat de gemeente Haskerland bij de Heerenveensche waterleiding aangesloten was, is bij de verschillende openbare en bijzondere scholen in eerstgenoemde gemeente waterleiding aangebracht. In de inspectie Appingedam werden, wat de lokalen aanbelangt, vergroot of verbeterd de openbare school voor u.l.o. te Appingedam, de openbare scholen te Garmerwolde en Oosterwijtwerd, 6 openbare scholen in de gemeente Slochteren, de openbare school te Termunten en de bijzondere scholen te Bovendijks, Westeremden en 't Zandt.

In de inspectie Zuidhorn is de openbare lagere school te Uithuizermeeden, die overgegaan is aan de bijzondere neutrale schoolvereeniging aldaar, geheel omgebouwd tot een modern schoolgebouw; de nieuwe bijzondere school te Nuis-Niebert is in gebruik genomen; de openbare school te Niekerk werd verbouwd.

In de inspectie Assen werden te Assen twee nieuwe openbare scholen in gebruik genomen.

In de inspectie Emmen is het houten schoolgebouw te Valthermond 38 vervangen door een nieuw steenen gebouw te Valthermond 34; aan de u.l.o.-school te Emmen werd een 4de lokaal, aan de bijzondere school te Schoonoord een 3de lokaal bijgebouwd; de nieuwe bijzondere school te Emmer Erfscheidenveen, in de plaats gekomen van de afgebrande school, is vrijwel gereed gekomen.

Aan de voorschriften van het Bouwbesluit werd zooveel mogelijk de hand gehouden.

Vrij dikwijls kwam het intusschen voor, dat goed gevonden moest worden, dat in lokalen meer leerlingen geplaatst waren dan waarvoor de lokalen bestemd waren.

Het aantal scholen met centrale verwarming wordt gaandeweg grooter; toch komen uit den aard der zaak hiervoor alleen de grootere scholen in aanmerking.

De grootte en de inrichting der speelplaatsen laat bij verschillende scholen nog te wenschen over; het aantal terreinen voor lichamelijke oefening is nog zeer beperkt.

Ten aanzien van het hygienische schooltoezicht vond ik het volgende gerapporteerd. „Hygiënisch schooltoezicht bestaat hier niet. Op de met de afgevaardigden van alle plaatselijke schoolcommissies gehouden vergadering werd door dr. Brunt van Buitenpost het onderwerp „Hygiënisch schooltoezicht ingeleid. Of hiertoe een eerste stap gezet is zal de tijd moeten leeren. In ieder geval lijkt mij de uitvoering niet mogelijk, tenzij deze provinciaal geregeld wordt en gesubsidieerd." (Inspecteur-Dokkum.)

In één gemeente, Franeker, was het hygiënisch schooltoezicht opgedragen aan een schoolarts, die geen andere praktijk uitoefent, dus alleen schoolarts is. In 5 andere gemeenten vervullen gewone artsen die taak, terwijl in 2 andere gemeenten, volgens mij verstrekte inlichtingen, geen geneeskundig schooltoezicht bestaat. Alleen schijnt te Harlingen een schoolverpleegster af en toe de scholen te bezoeken." (Inspecteur-Franeker.)

„Het hygiënisch schooltoezicht wordt in de gemeenten Aengwirden, Opsterland en Schoterland uitgeoefend door de daar gevestigde doktoren. Schoolartsen en schoolverpleegsters komen niet voor." (Inspecteur-Heerenveen.)

„Schoolartsen zijn werkzaam in de gemeenten Doniawerstal 2, Wymbritseradeel 7, Lemsterland 2 en te Sneek, Workum en IJlst 1. In de andere gemeenten bestaan zij niet; in de gemeente Haskerland zijn besprekingen over hygiënisch schooltoezicht gaande, in samenwerking met andere gemeenten." (Inspecteur-Sneek.)

„In de gemeente Delfzijl is aan de 3 plaatselijke geneesheeren opgedragen het medisch toezicht op de kinderen der lagere scholen. De geneesheer te 't Zandt is volgens zijn instructie verplicht minstens 2 keer per jaar al de scholen in de gemeente 't Zandt te bezoeken. In de gemeente Termunten is de gemeentegeneesheer tevens belast met het medisch toezicht op de scholen." (Inspecteur-Appingedam.)

„In de gemeente Groningen is een schoolarts, die wordt bijgestaan door een schoolverpleegster; in de andere gemeenten, o.a. Hoogezand en Sappemeer, hebben besprekingen omtrent het hygiënisch schooltoezicht plaats gehad." (Inspecteur-Groningen.)

„Van schoolartsen bespeur ik weinig. Eenmaal ontmoette ik een dokter, tevens belast met de functie van schoolarts, die tweemaal per jaar een onderzoek naar den toestand der leerlingen moet instellen. Of dit geheel aan het doel beantwoordt, waag ik te betwijfelen. Het komt mij voor, dat hier vermeld mag worden, dat aan vele scholen de gelegenheid ontbreekt of in onvoldoende mate aanwezig is, om de handen te wasschen. Een paar waschfonteintjes met zeep en handdoek behooren, dunkt mij, wel tot den geringsten eisch, die op hygiënisch gebied te stellen is." (Inspecteur-Borger.)

„In de gemeenten Coevorden en Emmen zijn schoolartsen." (Inspecteur-Emmen.)

Over de kosten van het onderwijs wordt, volgens gewoonte, zeer weinig vermeld, omdat voldoende gegevens daarvoor den inspecteurs niet ten dienste staan. De inspecteur in de inspectie Dokkum deelde op dit punt mede, dat in 4 der tot zijn ambtsgebied behoorende gemeenten aan steun uit de gemeentekas voor schoolbezoek elders werd uitgegeven f 500, f 508, f 1244,85 en f 122,38.

De inspecteur in de inspectie Sneek vermeldde, dat in 8 van de 12 gemeenten van zijn inspectie de kosten der assistenten voor het openbaar onderwijs f 8012,25 bedroegen en voor het bijzonder onderwijs f 5784,17. Tevens deelt deze inspecteur mede, dat de gemeente Sneek voor de boventallige leerkrachten in totaal f 12 500 betaalde en dat het niet onwaarschijnlijk is, dat na de invoering van de nieuwe leerlingenschaal dit geheele bedrag door de gemeente bezuiningd kan worden.

BIJLAGE **C.**

# Bijlage C.

## GEGEVENS BETREFFENDE GETAL EN SOORT DER SCHOLEN EN DER VERVOLGCURSUSSEN.

I. Aantal openbare en bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs per provincie op 31 December 1928.

II. Aantal openbare en bijzondere scholen voor uitgebreid lager onderwijs per provincie op 31 December 1928.
Alle scholen te zamen.
Niet gesubsidieerde bijzondere scholen (uitgaande van instellingen of vereenigingen).
Niet gesubsidieerde bijzondere scholen (voor rekening van het hoofd).

III. Aantal bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs per provincie op 31 December 1928, onderverdeeld naar haar richting.

IV. Aantal bijzondere scholen voor uitgebreid lager onderwijs per provincie op 31 December 1928, onderverdeeld naar haar richting.

V. Lijst der gemeenten, waarop 1 Januari 1929 geen openbare school bestond.

VI. Lijst der gemeenten, welke op 1 Januari 1929 met een andere gemeente of met andere gemeenten een gemeenschappelijke school onderhielden.

VII. Lijst der gemeenten, tusschen welke op 1 Januari 1929 regelingen bestonden omtrent het toelaten van kinderen uit de eene gemeente op de scholen der andere.

VIII. Aantal vervolgcursussen per provincie op 31 December 1928, met vermelding van het aantal leerlingen, onderscheiden in openbare en bijzondere cursussen.

IX. Aantal vervolgcursussen per provincie op 31 December 1928, gesplitst naar het aantal afdeelingen, waaruit zij bestonden, onderscheiden in openbare en bijzondere cursussen.

X. Aantal vervolgcursussen per provincie op 31 December 1928, gesplitst naar het aantal achtereenvolgende leerjaren, waarop het onderwijs berekend was, onderscheiden in openbare en bijzondere cursussen.

XI. Aantal vervolgcursussen per provincie op 31 December 1928, gesplitst naar het aantal uren per jaar, waarop zij berekend waren, onderscheiden in openbare en bijzondere cursussen.

XII. Gemeenten waar krachtens art. 195 vrijstelling is verleend van de verplichting tot het geven van onderwijs in lichamelijke oefening.

I. AANTAL OPENBARE EN BIJZONDERE SCHOLEN VOOR **GEWOON LAGER ONDERWIJS** OP 31 DECEMBER 1928.

| PROVINCIE. | OPENBAAR. | | | | BIJZONDER. | | | | Algemeen totaal. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Jongens scholen. | Meisjes scholen. | Gemengde scholen. | Totaal. | Jongens scholen. | Meisjes scholen. | Gemengde scholen. | Totaal. | |
| Noordbrabant | 16 | 2 | 130 | 148 | 237 | 244 | 133 | 614 | 762 |
| Gelderland | — | 1 | 330 | 331 | 76 | 86 | 315 | 477 | 808 |
| Zuidholland | 41 | 41 | 684 | 766 | 103 | 103 | 516 | 722 | 1488 |
| Noordholland | 14 | 17 | 639 | 670 | 87 | 83 | 303 | 473 | 1143 |
| Zeeland | — | — | 129 | 129 | 12 | 12 | 124 | 148 | 277 |
| Utrecht | 1 | 3 | 128 | 132 | 38 | 39 | 157 | 234 | 366 |
| Friesland | — | — | 318 | 318 | 9 | 8 | 249 | 266 | 584 |
| Overijssel | — | — | 250 | 250 | 26 | 25 | 197 | 248 | 498 |
| Groningen | 2 | 3 | 277 | 282 | 4 | 4 | 163 | 171 | 453 |
| Drenthe | — | — | 205 | 205 | 1 | 1 | 89 | 91 | 296 |
| Limburg | 40 | 6 | 95 | 141 | 111 | 153 | 74 | 338 | 479 |
| Totaal | 114 | 73 | 3185 | 3372 | 704 | 759 | 2320 | 3782 | 7154 |
| Totaal 31 Dec. 1927 | 128 | 72 | 3216 | 3416 | 656 | 739 | 2248 | 3643 | 7059 |

II. AANTAL OPENBARE EN BIJZONDERE SCHOLEN VOOR **UITGEBREID LAGER ONDERWIJS** OP 31 DECEMBER 1928.

| PROVINCIE. | OPENBAAR. | | | | BIJZONDER. | | | | Algemeen totaal. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Jongens scholen. | Meisjes scholen. | Gemengde scholen. | Totaal. | Jongens scholen. | Meisjes scholen. | Gemengde scholen. | Totaal. | |
| Noordbrabant | — | — | 5 | 5 | 27 | 33 | 14 | 74 | 79 |
| Gelderland | 1 | 1 | 24 | 26 | 5 | 10 | 38 | 53 | 79 |
| Zuidholland | 7 | 5 | 57 | 69 | 12 | 32 | 90 | 134 | 203 |
| Noordholland | — | 3 | 48 | 51 | 11 | 18 | 46 | 75 | 126 |
| Zeeland | 1 | 1 | 6 | 8 | — | 1 | 8 | 9 | 17 |
| Utrecht | — | — | 14 | 14 | 8 | 12 | 19 | 39 | 53 |
| Friesland | — | — | 21 | 21 | 1 | 2 | 19 | 22 | 43 |
| Overijssel | — | 1 | 17 | 18 | 6 | 6 | 18 | 30 | 48 |
| Groningen | — | 1 | 36 | 37 | 1 | 1 | 18 | 20 | 57 |
| Drenthe | — | — | 9 | 9 | — | 1 | 8 | 9 | 18 |
| Limburg | — | — | 6 | 6 | 13 | 29 | 4 | 46 | 52 |
| Totaal | 9 | 12 | 243 | 264 | 84 | 145 | 282 | 511 | 775 |
| Totaal 31 Dec. 1927 | 10 | 12 | 244 | 266 | 83 | 145 | 281 | 509 | 775 |

Alle scholen te zamen.

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Scholen voor gewoon l. o. | 114 | 73 | 3185 | 3372 | 704 | 759 | 2320 | 3782 | 7154 |
| „ „ U. L. O. | 9 | 12 | 243 | 264 | 84 | 145 | 282 | 511 | 775 |
| Totaal | 123 | 85 | 3428 | 3636 | 788 | 903 | 2602 | 4293 | 7929 |
| Totaal 31 Dec. 1927 | 138 | 84 | 3460 | 3682 | 739 | 884 | 2529 | 4152 | 7834 |

Van bovengenoemde bijzondere scholen zijn de volgende aantallen *niet* gesubsidieerd.

(Uitgaande van instellingen of vereenigingen.)

| PROVINCIE. | GEWOON L. O. | | | | U. L. O. | | | | Algemeen totaal. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Jongens scholen. | Meisjes scholen. | Gemengde scholen. | Totaal. | Jongens scholen. | Meisjes scholen. | Gemengde scholen. | Totaal. | |
| Gelderland | — | 2 | 1 | 3 | — | — | — | — | 3 |
| Zuidholland | 1 | — | 5 | 6 | — | — | 1 | 1 | 7 |
| Noordholland | — | — | 9 | 9 | — | — | 2 | 2 | 11 |
| Utrecht | — | 1 | 4 | 5 | — | 1 | 1 | 2 | 7 |
| Overijssel | — | — | 1 | 1 | — | — | — | — | 1 |
| Limburg | — | 1 | — | 1 | — | — | — | — | 1 |
| Totaal | 1 | 4 | 20 | 25 | — | 1 | 4 | 5 | 30 |
| Totaal 31 Dec. 1927 | 1 | 3 | 17 | 22 | — | 1 | 3 | 4 | 26 |
| Eveneens *niet* gesubsidieerd (voor rekening van het hoofd.) | | | | | | | | | |
| Gelderland | — | — | — | — | 1 | — | 1 | 2 | 2 |
| Zuidholland | — | — | — | — | 1 | — | — | 1 | 1 |
| Noordholland | — | — | 3 | 3 | — | — | — | — | — |
| Utrecht | — | — | 1 | 1 | — | 1 | — | 1 | 2 |
| Totaal | — | — | 4 | 4 | 2 | 1 | 1 | 4 | 5 |
| Totaal 31 Dec. 1927 | — | — | 3 | 3 | 2 | 2 | 1 | 5 | 8 |

III. AANTAL BIJZONDERE SCHOLEN VOOR **GEWOON LAGER ONDERWIJS** OP 31 DECEMBER 1928, ONDERVERDEELD NAAR HARE RICHTING.

| PROVINCIE. | Prot. scholen. | | | | R.-K. scholen. | | | | Israëlitische scholen. | | | | Niet aan bepaalde beginselen gebonden bijzondere scholen. | | | | Algemeen totaal. | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Jongens. | Meisjes. | Gemengd. | Totaal. | Jongens. | Meisjes. | Gemengd. | Totaal. | Jongens. | Meisjes. | Gemengd. | Totaal. | Jongens. | Meisjes. | Gemengd. | Totaal. | Jongens. | Meisjes. | Gemengd. | Totaal. |
| Noordbrabant | — | — | 49 | 49 | 237 | 244 | 75 | 556 | — | — | — | — | — | — | 9 | 9 | 237 | 244 | 133 | 614 |
| Gelderland | 3 | — | 216 | 219 | 73 | 85 | 86 | 244 | — | — | — | — | — | 1 | 13 | 14 | 76 | 86 | 315 | 477 |
| Zuidholland | 1 | 3 | 416 | 420 | 100 | 97 | 71 | 268 | — | — | — | — | 2 | 3 | 29 | 34 | 103 | 103 | 516 | 722 |
| Noordholland | — | 1 | 185 | 186 | 86 | 82 | 84 | 252 | 1 | — | 2 | 3 | — | — | 32 | 32 | 87 | 83 | 303 | 473 |
| Zeeland | — | — | 91 | 91 | 12 | 12 | 30 | 54 | — | — | — | — | — | — | 3 | 3 | 12 | 12 | 124 | 148 |
| Utrecht | 2 | 2 | 120 | 124 | 36 | 37 | 27 | 100 | — | — | — | — | — | — | 10 | 10 | 38 | 39 | 157 | 234 |
| Friesland | — | — | 233 | 233 | 8 | 7 | 16 | 31 | — | — | — | — | 1 | 1 | — | 2 | 9 | 8 | 249 | 266 |
| Overijssel | — | — | 131 | 131 | 26 | 25 | 58 | 109 | — | — | — | — | — | — | 8 | 8 | 26 | 25 | 197 | 248 |
| Groningen | — | — | 148 | 148 | 4 | 4 | 12 | 20 | — | — | — | — | — | — | 3 | 3 | 4 | 4 | 163 | 171 |
| Drenthe | — | — | 82 | 82 | 1 | 1 | 6 | 8 | — | — | — | — | — | — | 1 | 1 | 1 | 1 | 89 | 91 |
| Limburg | — | — | 20 | 20 | 111 | 153 | 50 | 314 | — | — | — | — | — | — | 4 | 4 | 111 | 153 | 74 | 338 |
| Totaal | 6 | 6 | 1691 | 1703 | 694 | 747 | 515 | 1956 | 1 | — | 2 | 3 | 3 | 5 | 112 | 120 | 704 | 758 | 2320 | 3782 |

IV. AANTAL BIJZONDERE SCHOLEN VOOR **UITGEBREID LAGER ONDERWIJS** OP 31 DECEMBER 1928, ONDERVERDEELD NAAR HARE RICHTING.

| PROVINCIE. | Prot. scholen. | | | | R.-K. scholen. | | | | Israëlitische scholen. | | | | Niet aan bepaalde beginselen gebonden bijzondere scholen. | | | | Algemeen totaal. | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Jongens. | Meisjes. | Gemengd. | Totaal. | Jongens. | Meisjes. | Gemengd. | Totaal. | Jongens. | Meisjes. | Gemengd. | Totaal. | Jongens. | Meisjes. | Gemengd. | Totaal. | Jongens. | Meisjes. | Gemengd. | Totaal. |
| Noordbrabant | — | — | 7 | 7 | 26 | 32 | 1 | 59 | — | — | — | — | 1 | 1 | 6 | 8 | 27 | 33 | 14 | 74 |
| Gelderland | — | 1 | 22 | 23 | 5 | 8 | 11 | 24 | — | — | — | — | — | 1 | 5 | 6 | 5 | 10 | 38 | 53 |
| Zuidholland | — | 4 | 66 | 70 | 11 | 25 | 17 | 53 | — | — | — | — | 1 | 3 | 7 | 11 | 12 | 32 | 90 | 134 |
| Noordholland | — | 2 | 31 | 33 | 11 | 16 | 6 | 33 | — | — | 1 | 1 | — | — | 8 | 8 | 11 | 18 | 46 | 75 |
| Zeeland | — | — | 5 | 5 | — | 1 | 3 | 4 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 1 | 8 | 9 |
| Utrecht | 1 | 4 | 14 | 19 | 7 | 7 | 4 | 18 | — | — | — | — | — | 1 | 1 | 2 | 8 | 12 | 19 | 39 |
| Friesland | — | — | 18 | 18 | 1 | 2 | 1 | 4 | — | — | — | — | — | — | — | — | 1 | 2 | 19 | 22 |
| Overijssel | — | — | 12 | 12 | 6 | 6 | 3 | 15 | — | — | — | — | — | — | 3 | 3 | 6 | 6 | 18 | 30 |
| Groningen | — | — | 16 | 16 | 1 | 1 | 1 | 3 | — | — | — | — | — | — | 1 | 1 | 1 | 1 | 18 | 20 |
| Drenthe | — | — | 8 | 8 | — | 1 | — | 1 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 1 | 8 | 9 |
| Limburg | — | — | 2 | 2 | 13 | 29 | 2 | 44 | — | — | — | — | — | — | — | — | 13 | 29 | 4 | 46 |
| Totaal | 1 | 11 | 201 | 213 | 81 | 128 | 49 | 258 | — | — | 1 | 1 | 2 | 6 | 31 | 39 | 84 | 145 | 282 | 511 |

V. LIJST DER GEMEENTEN WAAR OP 1 JANUARI 1929 GEEN OPENBARE SCHOOL BESTOND.

Krachtens verleende ontheffing volgens art. 19, tweede lid, der wet.

(In deze lijst zijn ook opgenomen de gemeenten, welke met eene naburige gemeente eene gemeenschappelijke school in stand hielden op het grondgebied van die andere gemeente.)

| Provinciën. | Gemeenten. | Reden, waarom geen openbaar onderwijs wordt gegeven. |
|---|---|---|
| Noordbrabant | Aarle Rixtel | Openbaar onderwijs niet verlangd. |
| | Alphen | Idem. |
| | Andel | Idem. |
| | Baarle-Nassau | Idem. |
| | Bakel | Idem. |
| | Beek en Donk | Idem. |
| | Beers | Idem. |
| | Berghem | Idem |
| | Berlicum | Idem. |
| | Best | Idem. |
| | Beugen | Idem. |
| | Boekel | Idem. |
| | Chaam | Idem. |
| | Dinther | Idem. |
| | Dommelen | Idem. |
| | den Dungen | Idem. |
| | Eersel | Idem. |
| | Geffen | Idem. |
| | Gilze | Idem. |
| | Haaren | Idem. |
| Noordbrabant. | Halsteren | Openbaar onderwijs niet verlangd. |
| | Haps | Idem. |
| | Heesch | Idem. |
| | Heeswijk | Idem. |
| | Herpt | Idem. |
| | Hoeven | Idem. |
| | Huybergen | Idem. |
| | Leende | Idem. |
| | Liempde | Idem. |
| | Lierop | Idem. |
| | Lithoijen | Idem. |
| | St. Michielsgestel | Idem. |
| | Mierlo | Idem. |
| | Mill | Idem. |
| | Nieuwkuyk | Idem. |
| | Nistelrode | Idem. |
| | Oirschot | Idem. |
| | Oisterwijk | Idem. |
| | Oploo | Idem. |
| | Ossendrecht | Idem. |
| | Oudenbosch | Idem. |
| | Oud en Nieuw Gastel | Idem. |
| | Oudheusden | Idem. |
| | Princenhage | Idem. |
| | Putte | Idem. |
| | Raamsdonk | Idem. |

| Provinciën. | Gemeenten. | Reden, waarom geen openbaar onderwijs wordt gegeven. |
|---|---|---|
| Noordbrabant. | Reek | Openbaar onderwijs niet verlangd. |
| | Reusel | Idem. |
| | Rucphen | Idem. |
| | Rijsbergen | Idem. |
| | Schayk | Idem. |
| | Son | Idem. |
| | Standdaarbuiten | Idem. |
| | Steenbergen | Idem. |
| | Teteringen | Idem. |
| | Udenhout | Idem. |
| | Vessem | Idem. |
| | Waalre | Idem. |
| | Wanroy | Idem. |
| | Waspik | Idem. |
| | Woensdrecht | Idem. |
| | Wouw | Idem. |
| | Zeeland | Idem. |
| Gelderland. | Bergharen | Openbaar onderwijs niet verlangd |
| | Groenlo | Idem. |
| | Hedel | Idem. |
| | Heumen | Idem. |
| | Horssen | Idem. |
| | Kerkwijk | Idem. |
| | Millingen | Idem. |
| | Pannerden | Idem. |
| | Westervoort | Idem. |
| | Hemmen | Gemeenschappelijke regeling met Valburg. |
| Zuidholland | Alblas (Oud) | Openbaar onderwijs niet verlangd. |
| | Lange Ruige Weide | Idem. |
| | Valkenburg | Idem. |
| | Voorhout | Idem. |
| | Wateringen | Idem. |
| | Wijngaarden | Idem. |
| | Berkel | Gemeenschappelijke regeling met Pijnacker. |
| | Bergschenhoek | Gemeenschappelijke regeling met Bleiswijk en Hillegersberg. |
| | Leerbroek | Gemeenschappelijke regeling met Meerkerk. |
| | Noordwijkerhout | Gemeenschappelijke regeling met Noordwijk. |
| | Papekop | Gemeenschappelijke regeling met Oudewater. |
| | Peursum | Gemeenschappelijke regeling met Giessen Nieuwkerk. |
| | Rietveld | Gemeenschappelijke regeling met Barwoutswaarder, Woerden en Bodegraven. |
| | Schipluiden | Gemeenschappelijke regeling met de Lier. |
| | Schoonrewoerd | Gemeenschappelijke regeling met Everdingen en Hei- en Boeicop. |
| | Tienhoven | Gemeenschappelijke regeling met Ameide |
| Zuidholland | Vlist | Gemeenschappelijke regeling met Polsbroek en Schoonhoven. |
| | Waarder | Gemeenschappelijke regeling met Gouda. |
| | Zoetermeer | Gemeenschappelijke regeling met Voorburg en Gouda. |
| Noordholland . . | Heemskerk | Openbaar onderwijs niet verlangd. |
| | Marken | Idem. |
| | Urk | Idem. |
| | Spanbroek | Gemeenschappelijke regeling met Opmeer. |
| Zeeland . . | Boschkapelle | Openbaar onderwijs niet verlangd. |
| | Eede | Idem. |
| | Graauw en Langendam | Idem. |
| | Hengstdijk | Idem. |
| | Ossenisse | Idem. |
| | Philippine | Idem. |
| | Ritthem | Idem. |
| | Westdorpe | Idem. |
| | Zoutelande | Idem. |
| | Zuiddorpe | Idem. |
| | Aagtekerke | Gemeenschappelijke regeling met Domburg. |
| | Grijpskerke | Gemeenschappelijke regeling met Oostkappelle. |
| | St. Laurens | Gemeenschappelijke regeling met Middelburg. |
| | Meliskerke | Gemeenschappelijke regeling met Biggekerke. |
| | Ovezande | Gemeenschappelijke regeling met Driewegen. |
| Utrecht . . | Achttienhoven | Openbaar onderwijs niet verlangd. |
| | Breukelen—St. Pieters | Idem. |
| | Bunnik | Idem. |
| | Bunschoten | Idem. |
| | Eemnes | Idem. |
| | Haarzuilens | Idem. |
| | Hoenkoop | Idem. |
| | Hoogland | Idem. |
| | Kamerik | Idem. |
| | Laag-Nieuwkoop | Idem. |
| | Loenersloot | Idem. |
| | Montfoort | Idem. |
| | Oudenrijn | Idem. |
| | Renswoude | Idem. |
| | Rijsenburg | Idem. |
| | Ruwiel | Idem. |
| | Schalkwijk | Idem. |
| | Snelrewaard | Idem. |
| | Stoutenburg | Idem. |
| | Tienhoven | Idem. |
| | Tull en 't Waal | Idem. |

| Provincie. | Gemeenten. | Reden, waarom geen openbaar onderwijs wordt gegeven. |
|---|---|---|
| Utrecht . . | Vleuten | Openbaar onderwijs niet verlangd. |
| | Werkhoven | Idem. |
| | Willeskop | Idem. |
| | Wilnis | Idem. |
| | Zegveld | Idem. |
| Overijssel . | Oldenzaal | Openbaar onderwijs niet verlangd. |
| | Kamperveen | Gemeenschappelijke regeling met andere gemeenten. |
| Limburg. . | Amstenrade | Openbaar onderwijs niet verlangd. |
| | Beesel | Idem. |
| | Borgharen | Idem. |
| | Geleen | Idem. |
| | Geulle | Idem. |
| | Gulpen | Idem. |
| | Herten | Idem. |
| | Horn | Idem. |
| | Itteren | Idem. |
| | Klimmen | Idem. |
| | Limbricht | Idem. |
| | Linne | Idem. |
| | Maasniel | Idem. |
| | Merkelbeek | Idem. |
| | Montfort | Idem. |
| | Munstergeleen | Idem. |
| | Nuth | Idem. |
| | Obbicht en Papenhoven | Idem. |
| | St. Odiliënberg | Idem. |
| | Oirsbeek | Idem. |
| | Ottersum | Idem. |
| | Oud Valkenburg | Idem. |
| | Schaesberg | Idem. |
| | Schin op Geulle | Idem. |
| | Simpelveld | Idem. |
| | Stevensweert | Idem. |
| | Ubach over Worms | Idem. |
| | Vlodrop | Idem. |
| | Nunhem | Gemeenschappelijke regeling met Haelen. |
| | Rijckholt | Gemeenschappelijke regeling met Gronsveld. |

VI. LIJST DER GEMEENTEN, WELKE OP 1 JANUARI 1929 MET EENE ANDERE GEMEENTE OF MET ANDERE GEMEENTEN EENE GEMEENSCHAPPELIJKE SCHOOL ONDERHIELDEN.

| Provinciën. | Gemeenten. | In gemeenschap met: |
|---|---|---|
| Noordbrabant . | Boxtel (Gemonde) | St. Michielsgestel; St. Oedenrode; Schijndel. |

Tusschen haakjes aangegeven waar de school gelegen is.

| Provinciën. | Gemeenten. | In gemeenschap met: |
|---|---|---|
| | Dinther; (Loosbroek) | Heesch en Nistelrode. |
| | Empel c.a. (Gewande) | Alem, |
| | Klundert (Moerdijk) | Hoogeen LageZwaluwe. |
| | St. Oedenrode (Eerde) | Schijndel, Veghel. |
| | Vierlingsbeek (Vortum) | Sambeek. |
| Gelderland . . | Apeldoorn (Hoenderloo) | Ede. |
| Zuidholland . . | Ameide | Tienhoven. |
| | Barwoutswaarder | Rietveld. |
| | Zuid-Beijerland (Nieuwendijk) | Goudswaard. |
| | Nieuwkoop (Noorden) | Wilnis; Zevenhoven. |
| | Oostvoorne (Tinte) | Rockanje. |
| | Stompwijk (Veur) | Veur. |
| | Vlist (Polsbroek) | Polsbroek. |
| | Zoetermeer (Zegwaart) | Zegwaart. |
| Noordholland . | Hoogwoud (Langereis) | Hoogwoud; Nieuwe Niedorp. |
| | Noord-Scharwoude | Oudkarspel; Noord- en Zuid-Scharwoude. |
| | Obdam (Spierdijk) | Berkhout; Hensbroek; Obdam; Spanbroek. |
| Zeeland . . . | Kruiningen (Oostdijk) | Krabbendijke; Kruiningen. |
| Utrecht . . . | Abcoude-Baambrugge (Abcoude-Proostdij) | Abcoude (Proostdij). |
| | Achttienhoven (Westbroek) | Westbroek. |
| | Polsbroek | Vlist (Z.-H.) |
| | Wilnis (Noorden gem. Nieuwkoop) | Nieuwkoop (Z.-H.); Zevenhoven (Z. H.) |
| Friesland . . . | Leeuwarderadeel (Finkum) | Ferwerderadeel. |
| Groningen . . | Grijpskerk | Oldehove. |
| | Midwolda | Nieuwolda. |
| | Nieuweschans | Beerta. |
| | Scheemda | Nieuwolda. |
| Drenthe . . . | Dalen (Dalerveld) | Coevorden; Dalen: Hoogeveen. |

Tusschen haakjes is aangegeven waar de school gelegen is.

VII. LIJST DER GEMEENTEN, TUSSCHEN WELKE OP 1 JANUARI 1929 REGELINGEN BESTONDEN OMTRENT HET TOELATEN VAN KINDEREN UIT DE EENE GEMEENTE OP DE SCHOLEN DER ANDERE.

**Noordbrabant.**

| | |
|---|---|
| Almkerk | en Rijswijk. |
| Idem | „ Giessen. |
| Idem | „ Dussen (school C.) |

| | |
|---|---|
| Andel | en Giessen. |
| Bakel | „ Gemert (School Elzendorp) |
| Boekel | „ „ „ „ |
| Deurne | „ Horst (L.) (School te Griendtsveen. |
| Idem | „ Venray (L.) School te IJsselstein. |
| Ginneken | „ Breda. |
| Grave | „ Velp. |
| Hedikhuizen (Afd. Haarsteeg) | „ Vlijmen. |
| Herpt | „ Heusden. |
| Klundert | „ Breda |
| Leende | „ Valkenwaard (school A) |
| Maashees | „ Sambeek. |
| Oploo | „ Gemert (School Elzendorp) |
| Oudheusden | „ Heusden. |
| Poederoijen (fort Loevestein) | „ Woudrichem (school I.) |
| Princenhage | „ Breda. |
| Reek | „ Escharen. |
| Reusel | „ Bladel. |
| Idem | „ Hooge en Lage Mierde. |
| Rosmalen | „ Nuland. |
| Teteringen | „ Breda. |
| Udenhout | „ Helvoirt. |
| Velp | „ Reek. |
| Venray (L) | „ Maashees. |
| Vierlingsbeek | „ Sambeek. |
| Vught | „ Esch. |
| Werkendam | „ de Werken. |
| Willemstad | „ Fijnaart |

## Gelderland.

| | |
|---|---|
| Ammerzoden | en Nederhemert. |
| Apeldoorn | „ Epe en Voorst. |
| Borculo | „ Eibergen, Laren en Neede. |
| Brummen | „ Voorst. |
| Culemborg | „ Everdingen |
| Elst | „ Heteren. |
| Gorssel | „ Bathmen, Deventer en Warnsveld. |
| Groesbeek | „ Ubbergen. |
| Hattem | „ Oldebroek. |
| Hemmen | „ Valburg. |
| Hoevelaken | „ Hoogland (U). |
| Laren | „ Borculo en Lochem. |
| Millingen | „ Ubbergen. |
| Neede | „ Diepenheim (O) |
| Poederoijen | „ Woudrichem. |
| Voorst | „ Apeldoorn, Deventer en Epe. |

## Zuidholland.

| | |
|---|---|
| Alphen aan den Rijn | en Boskoop. |
| Idem | „ Zwammerdam. |
| Idem | „ Woudbrugge. |
| Ammerstol | „ Schoonhoven. |
| Arkel | „ Hoogblokland. |
| Barendrecht | „ Ridderkerk. |
| Idem | „ Heerjansdam. |
| Barwoudswaarden | „ Bodegraven [1] |
| Idem | „ Woerden [1] |
| Beijerland (Nieuw) | „ Beijerland (Zuid). |
| Idem | „ Beijerland (Oud). |
| Beijerland (Nieuw) | en Piershil. |
| Beijerland (Oud) | „ Beijerland (Nieuw). |
| Idem | „ Beijerland (Zuid). |
| Idem | „ Heinenoord. |
| Idem | „ Klaaswaal. |
| Idem | „ Mijnsheerenland. |
| Idem | „ Puttershoek. |
| Idem | „ Westmaas. |
| Idem | „ Hekelingen. |
| Idem | „ Numansdorp. |
| Beijerland (Zuid) | „ Beijerland (Nieuw). |
| Idem | „ Beijerland (Oud). [1] |
| Idem | „ Klaaswaal. [1] |
| Idem | „ Piershil. |
| Idem | „ Numansdorp. [1] |
| Bergambacht | „ Gouda. |
| Idem | „ Schoonhoven. |
| Bergschenhoek | „ Hillegersberg. |
| Idem | „ Bleiswijk. |
| Berkel | „ Pijnacker. [1] |
| Bleiswijk | „ Moerkapelle. [1] |
| den Bommel | „ Oude Tonge. |
| Boskoop | „ Alphen a/d Rijn. [1] |
| Idem | „ Reeuwijk [1]. |
| Brandwijk | „ Schoonhoven. |
| Capelle aan den IJssel | „ Rotterdam. |
| Delft | „ Pijnacker. |
| Dirksland | „ Melissant. |
| Idem | „ Herkingen. |
| Everdingen | „ Culemborg [1]. |
| Idem | „ Hagenstein. |
| Idem | „ Vianen. |
| Idem | „ Schoonrewoerd [1]. |
| Geervliet | „ Spijkenisse |
| Idem | „ Hekelingen. |
| Idem | „ Hellevoetsluis. |
| Gorinchem | „ Schelluinen. |
| Gouderak | „ Gouda. |
| Goudriaan | „ Schoonhoven. [1] |
| 's Gravenhage | „ Wassenaar. |
| Groot-Ammers | „ Schoonhoven. |
| Haastrecht | „ Gouda. |
| Idem | „ Oudewater. |
| Hagestein | „ Vianen. [1] |
| Idem | „ Everdingen. [1] |
| Hardinxveld | „ Giessen Nieuwkerk. |
| Idem | „ Schelluinen. |
| Hazerswoude | „ Koudekerk. |
| Heenvliet | „ Vlaardingen. |
| Idem | „ Zwartewaal. |
| Heerjansdam | „ Ridderkerk. [1] |
| Heinenoord | „ Mijnsheerenland. [1] |
| Idem | „ Oud-Beijerland. [1] |
| Hekelingen | „ Oud-Beijerland. |
| Idem | „ Spijkenisse. |
| Hekendorp | „ Gouda. [1] |
| Idem | „ Oudewater. [1] |
| Hillegersberg | „ Capelle aan den IJssel. |
| Hoogblokland | „ Arkel. |
| Idem | „ Nieuwland. |
| Kedichem | „ Leerdam. |
| Idem | „ Nieuwland. |
| Klaaswaal | „ Oud-Beijerland. |

[1] Van deze regeling is in 1928 geen gebruik gemaakt.

[1] Van deze regeling is in 1928 geen gebruik gemaakt.

| | |
|---|---|
| Klaaswaal | en Zuid-Beijerland. |
| Idem | „ Numansdorp. |
| Idem | „ Strijen. |
| Idem | „ Westmaas. |
| Langerak | „ Schoonhoven. |
| Leerbroek | „ Meerkerk. |
| Leerdam | „ Kedichem. |
| de Lier | „ Schipluiden. |
| Maasdam | „ Oud-Beijerland. |
| Maasland | „ de Lier. [1] |
| Idem | „ Maassluis. [1] |
| Idem | „ Vlaardinger Ambacht. [1] |
| Idem | „ Vlaardingen. |
| Maassluis | „ Vlaardingen. |
| Meerkerk | „ Noordeloos. |
| Melissant | „ Dirksland. |
| Idem | „ Herkingen. |
| Middelharnis | „ Nieuwe Tonge. |
| Idem | „ Stad aan 't Haringvliet. |
| Mijnsheerenland | „ Oud-Beijerland. |
| Idem | „ Heinenoord. |
| Idem | „ Westmaas. |
| Molenaarsgraaf | „ Schoonhoven. |
| Moordrecht | „ Gouda. |
| Nieuwerkerk a/d IJssel | „ Gouda. |
| Nieuwland | „ Kedichem. |
| Idem | „ Hoogblokland. |
| Nieuwpoort | „ Schoonhoven. |
| Noordeloos | „ Hoogblokland. |
| Noordwijkerhout | „ Noordwijk. [1] |
| Numansdorp | „ Klaaswaal. |
| Idem | „ Oud-Beijerland. |
| Idem | „ Strijen. |
| Idem | „ Zuid-Beijerland. |
| Oegstgeest | „ Rijnsburg. |
| Oostvoorne | „ Brielle. |
| Idem | „ Hellevoetsluis. |
| Ottoland | „ Schoonhoven. [1] |
| Oudewater | „ Gouda. [1] |
| Papekop | „ Oudewater. [1] |
| Pernis | „ Vlaardingen. |
| Peursum | „ Giessen-Nieuwkerk. |
| Piershil | „ Nieuw Beijerland. |
| Idem | „ Zuid-Beijerland. |
| Pijnacker | „ Nootdorp. |
| Puttershoek | „ Oud-Beijerland. [1] |
| Reeuwijk | „ Haastrecht. |
| Idem | „ Gouda. |
| Idem | „ Boskoop. |
| Idem | „ Zwammerdam. |
| Ridderkerk | „ Barendrecht. |
| Idem | „ Heerjansdam. |
| Idem | „ Zwijndrecht. |
| Rietveld | „ Bodegraven. [1] |
| Idem | „ Woerden. [1] |
| Rijswijk | „ Delft. |
| Rockanje | „ Brielle. |
| Rotterdam | „ Hillegersberg. |
| Idem | „ Naaldwijk. |
| Idem | „ Capelle aan den IJssel. |
| Schipluiden | „ de Lier. [1] |
| Schoonrewoerd | „ Hei en Boeicop. |
| Idem. | „ Everdingen. |

[1] Van deze regeling is in 1928 geen gebruik gemaakt.

| | |
|---|---|
| Sliedrecht | en Dubbeldam. |
| Sommelsdijk | „ Dirksland. |
| Idem | „ Nieuwe-Tonge. |
| Spijkenisse | „ Hekelingen. [1] |
| Idem. | „ Geervliet. [1] |
| Stolwijk | „ Gouda. |
| Stompwijk | „ Nootdorp. |
| Idem | „ Voorburg. |
| Streefkerk | „ Lekkerkerk. [1] |
| Idem | „ Schoonhoven. [1] |
| Strijen | „ Klaaswaal. |
| Idem | „ Maasdam. |
| Idem | „ Numansdorp. |
| Nieuwe Tonge | „ Middelharnis. |
| Idem | „ Sommelsdijk. |
| Idem | „ Oude-Tonge. |
| Oude Tonge | „ den Bommel. |
| Idem | „ Stad a/h Haringvliet. |
| Idem | „ Nieuwe Tonge. |
| Veur | „ Voorburg. |
| Vianen | „ Everdingen. |
| Idem | „ Hagesheim. |
| Idem | „ Hei- en Boeicop. |
| Vierpolders | „ Brielle. |
| Vlaardingen | „ Heenvliet. |
| Idem | „ Maasland. |
| Idem | „ Maassluis. |
| Idem | „ Nieuwenhoorn. |
| Idem | „ Pernis. |
| Idem | „ Vlaardinger-Ambacht. |
| Idem | „ Rozenburg. |
| Vlaardinger-Ambacht | „ Kethel. |
| Idem | „ Schipluiden. |
| Idem | „ Vlaardingen. |
| Vlist | „ Schoonhoven. |
| Voorhout | „ Zoeterwoude. [1] |
| Waarder | „ Gouda. [1] |
| Westmaas | „ Oud-Beijerland. |
| Idem | „ Klaaswaal. |
| Idem | „ Mijnsheerenland. |
| Idem | „ Strijen. |
| Woubrugge | „ Alphen a/d Rijn. |
| Idem | „ Rijnsaterwoude. |
| Zegwaart | „ Voorburg. |
| Zevenhuizen | „ Gouda. |
| Zoetermeer | „ Voorburg. |
| Idem | „ Gouda. |
| Zoeterwoude | „ Leiderdorp. |
| Idem | „ Voorschoten. [1] |
| Zwammerdam | „ Bodegraven. |
| Zwijndrecht | „ Heerjansdam. |
| Idem | „ Ridderkerk. |

## Noordholland.

| | |
|---|---|
| Aalsmeer | en Mijdrecht. |
| Idem | „ Nieuwer-Amstel. |
| Idem | „ Uithoorn. |
| Abbekerk | „ Hoogwoud. |
| Akersloot | „ Alkmaar. |
| Idem | „ Zuid- en Noord-Schermer. |
| Alkmaar | „ Akersloot. |
| Idem | „ Anna Paulowna. |

[1] Van deze regeling is in 1928 geen gebruik gemaakt.

| | | |
|---|---|---|
| Alkmaar | en | Bergen (N.H.). |
| Idem | „ | Castricum. |
| Idem | „ | Egmond binnen. |
| Idem | „ | Egmond aan Zee. |
| Idem | „ | Graft. |
| Idem | „ | Harenkarspel. |
| Idem | „ | Heiloo. |
| Idem | „ | Hensbroek. |
| Idem | „ | Koedijk. |
| Idem | „ | Krommenie. |
| Idem | „ | Limmen. |
| Idem | „ | Nieuwe Niedorp. |
| Idem | „ | Oterleek. |
| Idem | „ | Oudorp. |
| Idem | „ | Petten. |
| Idem | „ | Purmerend. |
| Idem | „ | de Rijp (alleen voor M. L. O.) |
| Idem | „ | Schagen. |
| Idem | „ | Schermerhorn. |
| Idem | „ | Schoorl. |
| Idem | „ | Sint Pancras. |
| Idem | „ | Uitgeest. |
| Idem | „ | Ursum. |
| Idem | „ | Warmenhuizen. |
| Idem | „ | Zuid- en Noordschermer. |
| Idem | „ | Zijpe (N.H.). |
| Amsterdam | „ | Landsmeer. |
| Idem | „ | Oostzaan. |
| Andijk | „ | Enkhuizen. |
| Ankeveen | „ | Weesperkarspel. |
| Anna Paulowna | „ | Alkmaar. |
| Idem | „ | Zijpe (N.H.). |
| Assendelft | „ | Krommenie. |
| Avenhorn | „ | Beets. |
| Barsingerhorn | „ | Winkel. |
| Idem | „ | Zijpe (N.H.). |
| Beets | „ | Avenhorn. |
| Idem | „ | Oosthuizen. |
| Idem | „ | Oudendijk. |
| Bergen (N.H.) | „ | Alkmaar. |
| Idem | „ | Koedijk. |
| Idem | „ | Egmond binnen. |
| Berkhout | „ | Hoorn. |
| Idem | „ | Wognum. |
| Beverwijk | „ | Heemskerk. |
| Idem | „ | Velsen. |
| Idem | „ | Wijk aan Zee en Duin. |
| Bloemendaal | „ | Haarlem. |
| Blokker | „ | Hoorn. |
| Idem | „ | Schellinkhout. |
| Bovenkarspel | „ | Hoorn. |
| Bussum | „ | Naarden. |
| Callantsoog | „ | den Helder. |
| Idem | „ | Zijpe (N.H.). |
| Castricum | „ | Alkmaar. |
| Diemen | „ | Weesperkarspel. |
| Egmond aan Zee | „ | Alkmaar. |
| Egmond-Binnen | „ | Alkmaar. |
| Idem | „ | Bergen (N.H.). |
| Enkhuizen | „ | Andijk. |
| Graft | „ | Jisp. |
| Haarlem | „ | Bennebroek. |
| Idem | „ | Bloemendaal. |
| Idem | „ | Heemstede. |
| Haarlem | en | Haarlemmerliede en Spaarnw. |
| Haarlemmerliede en Spaarnwoude | „ | Haarlem. |
| Idem | „ | Haarlemmermeer. |
| Haarlemmermeer | „ | Haarlemmerliede en Spaarnw. |
| Harenkerspel | „ | Alkmaar. |
| Heemskerk | „ | Beverwijk. |
| Heemstede | „ | Haarlem. |
| Heerhugowaard | „ | Oude Niedorp. |
| Idem | „ | Winkel. |
| Idem | „ | Hoorn. |
| Heiloo | „ | Alkmaar. |
| Hensbroek | „ | Alkmaar. |
| Hoogkarspel | „ | Hoorn. |
| Idem | „ | Wevershoof. |
| Hoogwoud | „ | Abbekerk. |
| Hoorn | „ | Abbekerk. |
| Idem | „ | Andijk. |
| Idem | „ | Avenhorn. |
| Idem | „ | Beets. |
| Idem | „ | Berkhout. |
| Idem | „ | Blokker. |
| Idem | „ | Bovenkarspel. |
| Idem | „ | Grootebroek. |
| Idem | „ | Heerhugowaard. |
| Idem | „ | Hoogkarspel. |
| Idem | „ | Hoogwoud. |
| Idem | „ | Middelie. |
| Idem | „ | Midwoud. |
| Idem | „ | Nibbixwoud. |
| Idem | „ | Nieuwe Niedorp. |
| Idem | „ | Obdam. |
| Idem | „ | Oosthuizen. |
| Idem | „ | Opmeer. |
| Idem | „ | Oudendijk. |
| Idem | „ | Purmerend. |
| Idem | „ | Schellinkhout. |
| Idem | „ | Spanbroek. |
| Idem | „ | Sybekarspel. |
| Idem | „ | Twisk. |
| Idem | „ | Venhuizen. |
| Idem | „ | Warder. |
| Idem | „ | Wervershof. |
| Idem | „ | Westwoud. |
| Idem | „ | Wognum. |
| Idem | „ | Wijdenes. |
| Idem | „ | Zwaag. |
| Jisp | „ | Graft. |
| Idem | „ | Wormer. |
| Koedijk | „ | Alkmaar. |
| Idem | „ | St. Pancras. |
| Koog a/d Zaan | „ | Zaandam. |
| Krommenie | „ | Assendelft. |
| Idem | „ | Uitgeest. |
| Idem | „ | Wormer. (M. L. O. betreft. |
| Idem | „ | Wormerveer) voor zooveel het |
| Landsmeer | „ | Amsterdam. |
| Limmen | „ | Alkmaar. |
| Midwoud | „ | Nibbixwoud. |
| Idem | „ | Twisk. |
| Naarden | „ | Bussum. |
| Nibbixwoud | „ | Midwoud. |
| Idem | „ | Sybekarspel. |
| Idem | „ | Wervershoof. |

| | |
|---|---|
| Nieuwe Niedorp | en Alkmaar. |
| Idem | „ Hoorn. |
| Idem | „ Oude Niedorp. |
| Idem | „ Winkel. |
| Nieuwer-Amstel | „ Aalsmeer. |
| Idem | „ Ouder-Amstel. |
| idem | „ Uithoorn. |
| Obdam | „ Hoorn. |
| Oosthuizen | „ Beets. |
| Idem | „ Hoorn. |
| Oostzaan | „ Amsterdam. |
| Opmeer | „ Spanbroek. |
| Opperdoes | „ Twisk. |
| Oterleek | „ Alkmaar. |
| Idem | „ Oudorp. |
| Idem | „ Schermerhorn. |
| Idem | „ Zuid- en Noord-Schermer. |
| Oudendijk | „ Beets. |
| Oude Niedorp | „ Heerhugowaard. |
| Idem | „ Nieuwe Niedorp. |
| Ouder-Amstel | „ Weesperkarspel. |
| Oudorp | „ Oterleek. |
| Idem | „ Alkmaar. |
| St. Pancras | „ Alkmaar. |
| Idem | „ Koedijk. |
| Petten | „ Zijpe (N.H.). |
| Idem | „ Alkmaar. |
| Schellinkhout | „ Blokker. |
| Idem | „ Hoorn. |
| Idem | „ Wijdenes. |
| Schermerhorn | „ Alkmaar. |
| Idem | „ Oterleek. |
| Schoorl | „ Alkmaar. |
| Spanbroek | „ Opmeer. |
| Sybekarspel | „ Nibbixwoud. |
| Twisk | „ Opperdoes. |
| Uitgeest | „ Alkmaar. |
| Idem | „ Krommenie. |
| Idem | „ Wormerveer |
| Uithoorn | „ Mijdrecht. |
| Idem | „ Nieuwer-Amstel. |
| Idem | „ Leimuiden (Z.H.). |
| Idem | „ Nieuwveen. |
| Idem | „ Aalsmeer. |
| Ursum | „ Alkmaar. |
| Velsen | „ Beverwijk. |
| Idem | „ Haarlem (voorheen Schoten). |
| Venhuizen | „ Wijdenes. |
| Warmenhuizen | „ Alkmaar. |
| Weesp | „ Weesperkarspel. |
| Weesperkarspel | „ Ankeveen. |
| Idem | „ Diemen. |
| Idem | „ Muiden. |
| Idem | „ Ouder-Amstel. |
| Idem | „ Weesp. |
| Wervershoof | „ Hoogkarspel. |
| Idem | „ Nibbinxwoud. |
| Westwoud | „ Hoorn. |
| Westzaan | „ Zaandam. |
| Wieringerwaard | „ Zijpe (N.H.). |
| Winkel | „ Barsingerhorn. |
| Wognum | „ Berkhout. |
| Idem | „ Hoorn. |
| Wormer | „ Jisp. |
| Wormer | en Krommenie. |
| Idem | „ Wormerveer. |
| Idem | „ Zaandam. |
| Wormerveer | „ Krommenie. |
| Idem | „ Wormer. |
| Idem | „ Uitgeest. |
| Wijdenes | „ Schellinkhout |
| Idem | „ Venhuizen. |
| Wijk aan Zee en Duin | „ Beverwijk. |
| Zaandam | „ Koog a/d Zaan. |
| Idem | „ Krommenie. |
| Idem | „ Westzaam. |
| Idem | „ Wormer. |
| Zuid- en Noord Schemer | „ Akersloot. |
| Idem | „ Alkmaar. |
| Idem | „ Oterleek. |
| Zijpe (N.H.) | „ Alkmaar. |
| Idem | „ Anna Paulowna. |
| Idem | „ Barsingerhorn. |
| Idem | „ Callantsoog. |
| Idem | „ Petten. |
| Idem | „ Wieringerwaard |

**Zeeland.**

| | |
|---|---|
| Aagtekerke | en Domburg. |
| Axel | „ Zaamslag. |
| Biggekerke | „ Meliskerke. |
| Grijpskerke | „ Oostkapelle. |
| Neuzen (Sluiskil) | „ Westdorpe. |
| Ossenisse | „ Hengstdijk. |
| Scherpenisse | „ Poortvliet. |
| Schoondijke | „ Oostburg. |
| Idem | „ Waterlandkerkje. |
| Sas van Gent | „ Westdorpe. |
| St. Laurens | „ Middelburg. |
| Waterlandkerkje | „ IJzendijke. |

**Utrecht.**

| | |
|---|---|
| Abcoude Braambrugge | en Abcoude Proosdij. |
| Abcoude-Proostdij | „ Vinkeveen. |
| Achttienhoven | „ Baarn |
| Idem | „ Westbroek. |
| Idem | „ Zuilen. |
| Amerongen | „ Leersum. |
| Baarn. | „ de Bildt. |
| Idem | „ Eemnes. |
| Idem | „ Soest. |
| Idem | „ Zeist. |
| Breukelen-Nijenrode | „ Breukelen-St. Pieters. |
| Breukelen-St. Pieters | „ Maarsseveen. |
| Driebergen | „ Langbroek. |
| Idem | „ Rijsenburg. |
| Eemnes | „ Laren (N.H.). |
| Hoenkoop | „ Oudewater (Z.H.) |
| Hoogland | „ Hoevelaken. (G.) |
| Houten | „ Schalkwijk. |
| IJsselstein | „ Vleuten. |
| Idem | „ Oudenrijn. |
| Jaarsveld | „ Lopik. |
| Idem | „ Schoonhoven (Z.H.). |
| Kockengen | „ Laag-Nieuwkoop. |
| Idem | „ Ruwiel. |
| Linschoten | „ Montfoort. |
| Idem | „ Willeskop. |
| Loenen | „ Loenersloot. |

| | | |
|---|---|---|
| Lopik | en | Schoonhoven (Z.H.). |
| Maarssen | „ | Maarsseveen. |
| Idem | „ | Zuilen. |
| Maarsseveen | „ | Tienhoven. |
| Mijdrecht | „ | Aalsmeer (N.H.). |
| Idem | „ | Uithoorn (N.H.). |
| Idem | „ | Nieuwveen (Z.H.). |
| Odijk | „ | Zeist. |
| Oudenrijn | „ | Veldhuizen. |
| Polsbroek | „ | Schoonhoven (Z.H.). |
| Snelrewaard | „ | Oudewater (Z.H.). |
| Soest | „ | Zeist. |
| Utrecht | „ | Zuilen. |
| Veldhuizen | „ | Vleuten. |
| Westbroek | „ | Zuilen. |
| Willeskop | „ | Oudewater (Z.H.). |
| Willige-Langerak | „ | Schoonhoven (Z.H.). |

**Friesland.**

| | | |
|---|---|---|
| Achtkarspelen | en | Kollumerland Nieuw-Kruisland en Leeuwarden. |
| Ængwirden | „ | Opsterland en Schoterland. |
| Baarderadeel | „ | Hennaarderadeel en Leeuwarden. |
| Barradeel | „ | Leeuwarden. |
| Dantumadeel | „ | Dokkum, Ferwerderadeel, Kollumerland c. a. Leeuwarden, Oostdongeradeel en Tietjerksteradeel. |
| Doniawerstal | „ | Haskerland, Lemsterland, Utingeradeel en Wijmbritseradeel. |
| Ferwerderadeel | „ | Dantumadeel, Leeuwarden en Leeuwarderadeel. |
| Franekeradeel | „ | Franeker en Hennaarderadeel. |
| Haskerland | „ | Doniawerstal, Schoterland en Utingeradeel. |
| Idaarderadeel | „ | Leeuwarderadeel, Smallingerland, Tietjerksteradeel en Utingeradeel. |
| Kollumerland c. a. | „ | Leeuwarden. |
| Leeuwarderadeel | „ | Idaarderadeel. |
| Menaldumadeel | „ | Franeker en Leeuwarden. |
| Oostdongeradeel | „ | Dantumadeel. |
| Ooststellingwerf | „ | Opsterland, Schoterland, Weststellingwerf en Norg. |
| Opsterland | „ | Ængwirden, Ooststellingwerf, Schoterland en Utingeradeel. |
| Rauwerderhem | „ | Leeuwarden. |
| Schoterland | „ | Ooststellingwerf, Opsterland en Weststellingwerf. |
| Sloten | „ | Gaasterland. |
| Smallingerland | „ | Achtkarspelen, Idaarderadeel, Utingeradeel en Tietjerksteradeel. |
| Tietjerksteradeel | „ | Achtkarspelen, Dantumadeel, Idaarderadeel, Leeuwarden en Leeuwarderadeel. |
| Utingeradeel | „ | Doniawerstal, Hasterland en Smallingerland. |
| Westdongeradeel | „ | Dokkum, Oostdongeradeel en Leeuwarden. |
| Weststellingwerf | „ | Schoterland. |

**Overijssel.**

| | | |
|---|---|---|
| Almelo | en | Borne. |
| Idem | „ | Hellendoorn. |
| Idem | „ | Ommen. |
| Almelo | en | Tubbergen. |
| Idem | „ | Vriezenveen. |
| Idem | „ | Wierden. |
| Avereest | „ | Ommen. |
| Idem | „ | Staphorst. |
| Idem | „ | Zuidwolde (Dr.). |
| Bathmen | „ | Deventer. |
| Idem | „ | Gorssel. (Geld.) |
| Idem | „ | Diepenveen. |
| Idem | „ | Holten. |
| Blokzijl | „ | Vollenhove. (Ambt-) |
| Borne | „ | Almelo. |
| Idem | „ | Delden. (Ambt) |
| Idem | „ | Tubbergen. |
| Dalfsen | „ | Heino. |
| Idem | „ | Nieuwleusen. |
| Idem | „ | Ommen. |
| Idem | „ | Zwollerkerspel. |
| Delden (Stad) | „ | Hengelo. |
| Delden (Ambt-) | „ | Borne. |
| Idem | „ | Haaksbergen. |
| Idem | „ | Goor. |
| Idem | „ | Hengelo (O.). |
| Denekamp | „ | Tubbergen. |
| Deventer | „ | Bathmen. |
| Idem | „ | Diepenveen. |
| Idem | „ | Gorssel. (G.) |
| Idem | „ | Holten. |
| Idem | „ | Olst. |
| Idem | „ | Ommen. |
| Idem | „ | Raalte. |
| Idem | „ | Voorst. (G.) |
| Diepenheim | „ | Goor. |
| Idem | „ | Neede. (U). |
| Diepenveen | „ | Bathmen. |
| Idem | „ | Deventer. |
| Goor | „ | Markelo. |
| Idem | „ | Delden (Ambt). |
| Idem | „ | Diepenheim. |
| Grafhorst | „ | Kampen. |
| Idem | „ | IJsselmuiden. |
| Haaksbergen | „ | Hengelo. |
| Idem | „ | Ambt-Delden. |
| Den Ham | „ | Ommen. |
| Hasselt | „ | Zwollerkerspel. |
| Idem | „ | Staphorst. |
| Idem | „ | Zwartsluis. |
| Idem | „ | Zwolle. |
| Heino | „ | Zwollerkarspel. |
| Idem | „ | Dalfsen. |
| Idem | „ | Raalte. |
| Idem | „ | Zwolle. |
| Hellendoorn | „ | Almelo. |
| Idem | „ | Holten. |
| Idem | „ | Wierden. |
| Hengelo | „ | Lonneker. |
| Idem | „ | Haaksbergen. |
| Idem | „ | Delden (Stad-). |
| Idem | „ | Delden (Ambt-). |
| Holten | „ | Deventer. |
| Idem | „ | Hellendoorn. |
| Idem | „ | Rijssen. |
| Idem | „ | Bathem. |
| Kampen | „ | Grafhorst |

| | | |
|---|---|---|
| Kampen | en | Kamperveen. |
| Idem | „ | IJsselmiden. |
| Idem | „ | Wilsum. |
| Genemuiden | „ | Zwollerkerspel. |
| Hardenberg (Ambt) | „ | Almelo. |
| Idem | „ | IJsselmuiden. |
| Idem | „ | Wilsum. |
| Kamperveen | „ | Kampen. |
| Idem | „ | Wilsum. |
| Lonneker | „ | Hengelo. |
| Markelo | „ | Borculo (G). |
| Idem | „ | Goor. |
| Nieuwleusen | „ | Staphorst. |
| Idem | „ | Dalfsen. |
| Olst | „ | Deventer. |
| Ommen | „ | Avereest. |
| Idem | „ | Almelo. |
| Idem | „ | Dalfsen. |
| Idem | „ | Deventer. |
| Idem | „ | den Ham. |
| Idem | „ | Zwolle. |
| Raalte | „ | Deventer. |
| Idem | „ | Heino. |
| Rijssen | „ | Holten. |
| Idem | „ | Wierden. |
| Staphorst | „ | Avereest. |
| Idem | „ | Nieuwleusen. |
| Tubbergen | „ | Almelo. |
| Idem | „ | Borne. |
| Idem | „ | Denekamp. |
| Idem | „ | Vriezenveen. |
| Idem | „ | Weerselo. |
| Vollenhove (Stad-) | „ | Vollenhove (Ambt-). |
| Vollenhove (Ambt-) | „ | Blokzijl |
| Idem | „ | Stad-Vollenhove. |
| Idem | „ | Wanneperveen. |
| Vriezenveen | „ | Almelo. |
| Idem | „ | Tubbergen. |
| Wanneperveen | „ | Ambt-Vollenhove. |
| Weerselo | „ | Tubbergen. |
| Wierden | „ | Almelo. |
| Idem | „ | Hellendoorn. |
| Idem | „ | Rijssen. |
| Wilsum | „ | Kampen. |
| Idem | „ | Kamperveen. |
| IJsselmuiden | „ | Grafhorst. |
| Idem | „ | Kampen. |
| Idem | „ | Zwollerkerspel. |
| Zalk en Veecaten | „ | Zwollerkerspel. |
| Zwartsluis | „ | Hasselt. |
| Zwolle | „ | Heino. |
| Idem | „ | Ommen. |
| Zwollerkerspel | „ | Dalfsen. |
| Idem | „ | Hasselt. |
| Idem | „ | Heino. |
| Idem | „ | IJsselmuiden. |
| Idem | „ | Zalk en Veecaten. |

**Groningen.**

| | | |
|---|---|---|
| Beerta | en | Bellingwolde, Finsterwolde, Winschoten en Wedde. |
| Bellingwolde | „ | Vlagtwedde en Wedde. |
| Groningen | „ | Hoogkerk. |
| Grootegast | „ | Achtkarspelen (Fr.) en Zuidhorn. |
| Hoogkerk | en | Peize. |
| Kantens | „ | Stedum. |
| Leek | „ | Zuidhorn. |
| Idem | „ | Oldekerk. |
| Loppersum | „ | Stedum. |
| Idem | „ | Slochteren en ten Boer. |
| Middelstum | „ | en Stedum. |
| Midwolda | „ | Winschsten. |
| Oldekerk | „ | Zuidhorn. |
| Idem | „ | Grijpskerk. |
| Scheemda | „ | Winschoten. |
| Stedum | „ | 't Zandt. |
| Uithuizermeeden | „ | 't Zandt. |
| Idem | „ | Uithuizen. |
| Wedde | „ | Winschoten. |
| Winschoten | „ | Bellingwolde, Oude-Pekela, Nieuwe Schans, Nieuwe-Pekela en Finsterwolde. |
| Zuidhorn | „ | Aduard. |

**Drenthe.**

| | | |
|---|---|---|
| Assen | en | Smilde. |
| Borger | „ | Rolde. |
| Beilen | „ | Hoogeveen. |
| Idem | „ | Smilde. |
| Dwingelo | „ | Smilde. |
| Emmen | „ | Schoonebeek. |
| Hoogeveen | „ | Beilen, Oosterhesselen, Westerbork en Zuidwolde. |
| Norg | „ | Ooststellingwerf. |
| Oosterhesselen | „ | Coevorden, Dalen, Hoogenveen en Westerbork. |
| Peize | „ | Hoogkerk. |
| Ruinen | „ | Zuidwolde. |
| Westerbork | „ | Hoogeveen, Oosterhesselen en Zweeloo. |
| Zuidwolde | „ | Hoogeveen, Avereest en Ruinen. |

**Limburg.**

| | | |
|---|---|---|
| Berg en Terblijt | en | Valkenburg. |
| Cadier en Keer | „ | Bemelen. |
| Echt | „ | Posterholt. |
| Gronsveld | „ | Cadier en Keer. |
| Idem | „ | Rijckholt. |
| Haelen | „ | Baexem. |
| Idem | „ | Nunhern. |
| Heythuizen | „ | Baexem. |
| Idem | „ | Nederweert. |
| Horst | „ | Deurne (N.B.). |
| Houthem | „ | Valkenburg. |
| Hulsberg | | Idem. |
| Kerkrade | „ | Eygelshoven. |
| Kessel | „ | Maasbree. |
| Maasbree | „ | Helden. |
| Nederweert | „ | Weert. |
| Idem | „ | Baexem. |
| Obbicht c. a. | „ | Grevenbicht. |
| Oud-Valkenburg | „ | Valkenburg. |
| Schin op Geulle | | Idem. |
| Venray | „ | Deurne (N.Br.). |
| Idem | „ | Maashees (N.Br.). |
| Wijlre | „ | Bemelen. |
| Idem | „ | Klimmen. |
| Idem | „ | Oud-Valkenburg. |
| Idem | „ | Margraten. |

VIII. AANTAL VERVOLGCURSUSSEN PER PROVINCIE OP 31 DECEMBER 1928, MET VERMELDING VAN HET AANTAL LEERLINGEN.

| Provincie. | Openbare cursussen. | | | | Bijzondere cursussen, uitgaande van eene instelling of vereeniging, waarvan tevens eene lagere school uitgaat. | | | | Bijzondere cursussen, uitgaande van eene instelling of vereeniging, waarvan geen lagere school uitgaat. | | | | Totaal bijzonder. | | Algemeen totaal. | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Aantal cursussen. | Jongens. | Meisjes. | Totaal. | Aantal cursussen. | Jongens. | Meisjes. | Totaal | Aantal cursussen. | Jongens. | Meisjes. | Totaal. | Cursussen. | Leerlingen. | Cursussen. | Leerlingen. |
| Noordbrabant | 3 | 32 | 6 | 38 | 5 | 204 | — | 204 | — | — | — | — | 5 | 204 | 8 | 242 |
| Gelderland | 55 | 741 | 475 | 1216 | 30 | 537 | 159 | 696 | 1 | 95 | — | 95 | 26 | 791 | 85 | 2007 |
| Zuidholland | 39 | 942 | 485 | 1427 | 22 | 397 | 199 | 596 | 3 | 77 | 86 | 163 | 25 | 759 | 64 | 2186 |
| Noordholland | 42 | 525 | 544 | 1069 | 20 | 273 | 141 | 414 | 1 | — | 54 | 54 | 21 | 468 | 63 | 1537 |
| Zeeland | 9 | 126 | 60 | 186 | 3 | 30 | 13 | 43 | — | — | — | — | 3 | 43 | 12 | 229 |
| Utrecht | 16 | 146 | 414 | 560 | 13 | 124 | 187 | 311 | — | — | — | — | 13 | 311 | 29 | 871 |
| Friesland | 49 | 406 | 405 | 811 | 17 | 195 | 131 | 326 | — | — | — | — | 17 | 326 | 66 | 1137 |
| Overijssel | 20 | 298 | 172 | 470 | 16 | 301 | 134 | 435 | 6 | 114 | 31 | 145 | 22 | 580 | 42 | 1050 |
| Groningen | 19 | 306 | 335 | 641 | 10 | 223 | 134 | 357 | — | — | — | — | 10 | 357 | 29 | 998 |
| Drenthe | 21 | 221 | 162 | 383 | 5 | 51 | 43 | 94 | — | — | — | — | 5 | 94 | 26 | 477 |
| Limburg | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Totaal | 273 | 3743 | 3058 | 6801 | 140 | 2335 | 1141 | 3476 | 10 | 286 | 171 | 457 | 151 | 3933 | 424 | 10734 |
| Totaal 31 Dec. 1927 | 281 | 4218 | 3629 | 7847 | 138 | 2477 | 1322 | 3799 | 9 | 252 | 137 | 389 | 147 | 4188 | 428 | 12035 |

IX. AANTAL VERVOLGCURSUSSEN PER PROVINCIE OP 31 DECEMBER 1928, GESPLITST NAAR HET AANTAL AFDEELINGEN, WAARUIT ZIJ BESTONDEN.

| Provincie. | Openbare cursussen | | | | | | | Bijzondere cursussen | | | | | | | Totaal openb. en bijz. cursussen. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | met 1 afd. | met 2 afd. | met 3 afd. | met 4 afd. | met 5 afd. | met 6 afd. en meer. | Totaal openb. cursussen. | met 1 afd. | met 2 afd. | met 3 afd. | met 4 afd. | met 5 afd. | met 6 afd. en meer. | Totaal bijz. cursussen. | |
| Noordbrabant | 1 | 2 | — | — | — | — | 3 | 2 | 2 | 1 | — | — | — | 5 | 8 |
| Gelderland | 19 | 32 | 3 | — | 1 | — | 55 | 8 | 17 | 4 | — | 1 | — | 30 | 85 |
| Zuidholland | 3 | 22 | 3 | 5 | 4 | 2 | 39 | 9 | 11 | 4 | — | 1 | — | 25 | 64 |
| Noordholland | 15 | 21 | 3 | 1 | — | 2 | 42 | 5 | 14 | 2 | — | — | — | 21 | 63 |
| Zeeland | 3 | 6 | — | — | — | — | 9 | 2 | 1 | — | — | — | — | 3 | 12 |
| Utrecht | 6 | 5 | 3 | 2 | — | — | 16 | 6 | 7 | — | — | — | — | 13 | 29 |
| Friesland | 24 | 23 | — | 2 | — | — | 49 | 12 | 4 | — | — | — | 1 | 17 | 66 |
| Overijssel | 6 | 12 | 1 | — | — | 1 | 20 | 9 | 9 | 3 | 1 | — | — | 22 | 42 |
| Groningen | 4 | 8 | 4 | 1 | 1 | 1 | 19 | 4 | 2 | 3 | 1 | — | — | 10 | 29 |
| Drenthe | 6 | 11 | 4 | — | — | — | 21 | 2 | 3 | — | — | — | — | 5 | 26 |
| Limburg | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Totaal | 87 | 142 | 21 | 11 | 6 | 6 | 273 | 59 | 70 | 17 | 2 | 2 | 1 | 151 | 424 |
| Totaal 31 Dec. 1927 | 101 | 132 | 17 | 15 | 6 | 10 | 281 | 55 | 66 | 17 | 8 | 1 | — | 147 | 428 |

X. AANTAL VERVOLGCURSUSSEN PER PROVINCIE OP 31 DECEMBER 1928, GESPLITST NAAR HET AANTAL ACHTEREENVOLGENDE LEERJAREN, WAAROP HET ONDERWIJS BEREKEND WAS.

| Provincie. | Openbare cursussen | | | | | Bijzondere cursussen | | | | | Totaal openb. en bijz. cursussen. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | van 1 leerjaar. | van 2 leerjaren. | van 3 leerjaren. | van 4 leerjaren. | Totaal openb. cursussen. | van 1 leerjaar. | van 2 leerjaren. | van 3 leerjaren. | van 4 leerjaren. | Totaal bijz. cursussen. | |
| Noordbrabant . . | — | 3 | — | — | 3 | — | 4 | 1 | — | 5 | 8 |
| Gelderland . . . | — | 55 | — | — | 55 | — | 28 | 1 | 1 | 30 | 85 |
| Zuidholland . . . | — | 19 | 5 | 15 | 39 | — | 20 | 5 | — | 25 | 64 |
| Noordholland . . | — | 38 | 4 | — | 42 | — | 18 | 3 | — | 21 | 63 |
| Zeeland. . . . . | — | 8 | 1 | — | 9 | — | 3 | — | — | 3 | 12 |
| Utrecht. . . . . | — | 15 | — | 1 | 16 | — | 12 | 1 | — | 13 | 29 |
| Friesland . . . . | — | 48 | 1 | — | 49 | — | 16 | 1 | — | 17 | 66 |
| Overijssel . . . . | — | 19 | 1 | — | 20 | — | 17 | 5 | — | 22 | 42 |
| Groningen. . . . | — | 10 | 9 | — | 19 | — | 5 | 5 | — | 10 | 29 |
| Drenthe . . . . | — | 12 | 9 | — | 21 | — | 5 | — | — | 5 | 26 |
| Limburg . . . . | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Totaal . . | — | 227 | 30 | 16 | 273 | — | 128 | 22 | 1 | 151 | 424 |
| Totaal 31 Dec. 1927 | 1 | 238 | 28 | 14 | 281 | 2 | 125 | 18 | 2 | 147 | 428 |

XI. AANTAL VERVOLGCURSUSSEN PER PROVINCIE OP 31 DECEMBER 1928, GESPLITST NAAR HET AANTAL UREN PER JAAR, WAAROP ZIJ BEREKEND WAREN.

| Provincie. | Openbare cursussen | | | | Bijzondere cursussen | | | | Totaal openbare en bijzondere cursussen. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | van 150—200 uren. | van 201—250 uren. | van 251—300 uren. | Totaal openbare cursussen. | van 150—200 uren. | van 150—200 uren. | van 251—300 uren. | Totaal bijzondere cursussen. | |
| Noordbrabant . . . | 2 | 1 | — | 3 | 5 | — | — | 5 | 8 |
| Gelderland . . . . | 48 | 5 | 2 | 55 | 27 | 3 | — | 30 | 85 |
| Zuidholland . . . | 16 | 6 | 17 | 39 | 12 | 10 | 3 | 25 | 64 |
| Noordholland . . . | 29 | 7 | 6 | 42 | 13 | 2 | 6 | 21 | 63 |
| Zeeland . . . . . | 4 | 2 | 3 | 9 | 2 | — | 1 | 3 | 12 |
| Utrecht . . . . . | 8 | 1 | 7 | 16 | 6 | 2 | 5 | 13 | 29 |
| Friesland . . . . | 46 | 2 | 1 | 49 | 13 | 3 | 1 | 17 | 66 |
| Overijssel . . . . | 16 | 2 | 2 | 20 | 15 | 3 | 4 | 22 | 42 |
| Groningen . . . . | 9 | 6 | 4 | 19 | 3 | 5 | 2 | 10 | 29 |
| Drenthe . . . . . | 14 | 7 | — | 21 | 2 | 2 | 1 | 5 | 26 |
| Limburg. . . . . | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Totaal . . | 192 | 39 | 42 | 273 | 98 | 30 | 23 | 151 | 424 |
| Totaal 31 Dec. 1927 | 196 | 37 | 48 | 281 | 92 | 35 | 20 | 147 | 428 |

XII. GEMEENTEN, WAAR, KRACHTENS ART. 195, VRIJSTELLING IS VERLEEND VAN DE VERPLICHTING TOT HET GEVEN VAN ONDERWIJS IN LICHAMELIJKE OEFENING.

### Noordbrabant.

*Zonder voorwaarden:* Bergen op Zoom, Berkel, Budel, Cuyk, Deurne, Diesten, Drunen, Eindhoven school A), Engelen (dorp), Helmond, Helvoirt, 's Hertogenbosch (Keizerstr. 1 en 3) Hooge en Lage Mierde, Lieshout, Loon op Zand (Loonschen Dijk), St. Oedenrode, Oud- en Nieuw Gastel, Rijswijk, Tilburg (alle scholen), Veen en Woudrichem.

*Met voorwaarden:* Bakel, Breda, Dinteloord, Dongen, Gassel, Hedikshuizen, Hooge en Lage Zwaluwe, Made, Moergestel, Oeffelt, Oijen, Roosendaal, Sprang-Capelle (school te Vrijhoeve-Capelle), Vlijmen, Vught, Waalre en Wijk.

### Gelderland.

*Zonder voorwaarde:* Borculo (scholen te Gelselaar en Haarlo) en Hekeren (school te Randwijk).

*Met voorwaarde:* Ammerzoden, Angerlo, Appeltern, Barneveld, Beesd, Bergh, Bergharen, Beuningen, Beusichem, Brakel, Buren, Buurmalsen, Didam, Dinxperlo, Doderwaard, Doesburg, Doetinchem, Doornspijk, Dreumel, Driel, Druten, Echteld, Ede, Eibergen, Ermelo, Est en Opijnen, Ewijk, Gameren, Geldermalsen, Gendringen, Gent, Gorssel, Haaften, Harderwijk, Heerde, Heerewaarden, Hengelo, Herwijnen, Hoevelaken, Huissen, Hurwenen, Kesteren, Laren, Lienden, Lochem, Maurik, Millingen, Nederhemert, Neede, Nijmegen, Ophemert, Oldebroek, Overasselt, Poederoijen, Rheden, Rossum, Rozendaal, Ruurlo, Scherpenzeel, Tiel, Ubbergen (school te Leuth), Valburg, Varik, Voorst, Vorden, Vuren, Waardenburg, Wadenoijen, Wageningen, Wamel, Warnsveld, Wehl, Wijchen, Winterswijk, Wisch, Zaltbommel, Zelhem, Zoelen, Zuilichem en Zutphen.

### Zuidholland.

*Zonder voorwaarden:* Brandwijk, Giessen Nieuwkerk, Goudswaard, Herkingen, Hoogblokland, Leerdam (school voor U.L.O.), Nieuwkoop, Nieuwland, Noordeloos, Ouddorp (O.L.S. n°. 2) en Zevenhoven.

*Met voorwaarden:* Abbenbroek, Alkemade (school aan de Kaag), Alphen a/d Rijn (behalve voor de school te Aarlanderveen), Barwoutswaarder, Nieuw Beijerland, Zuid-Beijerland, (gem. school a/d Nieuwendijk), Bergambacht, Berkenwoude, Boskoop, Capelle a/d IJssel, Giessendam (school B), Goedereede, Goudriaan, 's Gravenhage, Groot Ammers, Hellevoetsluis (school voor M.U.L.O.), Hei- en Boeicop, Heukelum, Katwijk, Kedichem (school te Oosterwijk), Klaaswaal, Koudekerk, Krimpen aan de Lek (school I), Krimpen aan den IJssel, Langerak, Leimuiden, de Lier, Lexmond, Maasland, Middelharnis, Mijnheerenland, Moordrecht, Nieuwenhoorn, Nieuwerkerk a/d IJssel O. L. S. I), Nieuwpoort, Piershil, Puttershoek, Reeuwijk (O. L. S. B), Rietveld, Rijnsaterwoude, Rockanje, Schelluinen, Schiebroek( school aan de Adrianalaan), Sliedrecht, Stolwijk, Stellendam, Streefkerk (behalve voor de O. L. S. II), Vierpolders, Vlaardinger-Ambacht, Westmaas, Woubrugge (O. L. S. n°. 2), Zegwaart, Zoetermeer en Zwammerdam (O. L. S. n°. 1 en 2).

### Noordholland.

*Zonder voorwaarden:* Blaricum en Uitgeest.

*Met voorwaarden:* Aalmeer, Akersloot, Alkmaar, Amsterdam (voor de scholen te Durgerdam, Osdorp, IJpolder en Holysloot) Andijk, Avenhorn, Beemster, Bennebroek, Bergen (N.-H.), Berkhout, Blokker, Broek op Langendijk, Callantsoog, Castricum, Egmond aan Zee, Egmond-binnen, Haarlemmermeer, Harenkarspel, Heerhugowaard, Heilo, Hensbroek, Hoogkarspel, Ilpendam, Jisp, Katwoude, Krommenie, Kwadijk, Limmen, St. Maarten, Medemblik, Middelie, Midwoud, Monnikendam, Nederhorst den Berg, Nibbixwoud, Nieuwe Niedorp, Noord-Scharwoude (voor de gemeenschappelijke school voor U.L.O.), Obdam, Oterleek, Oudorp, St. Paneras, Schermerhorn, Texel, Venhuizen, Warder, Westwoud, Wieringen, Winkel, Wormerveer (voor school E te Westknollendam), Wijdenes, Wijdewormer, Wijk aan Zee en Duin, Zaandam (voor de scholen 2, 3, 4, 5, 6, 1 1en 12) Zuid- en Noord-Schermer, Zwaag en Zijpe (N.-H.).

### Zeeland.

*Met voorwaarden:* Aardenburg, St. Annaland, Arnemuiden, (school te Kleverskerke), Axel, Biervliet, Biggekerke, Breskens, Brouwershaven, Bruinisse, Burgh, Cadzand, Clinge, Colijnsplaat, Domburg, Driewegen, Ellewoutsdijk, 's Gravenpolder, Groede, Haamstede, 's Heer Abtskerke, 's Heer Arendskerke, 's Heerenhoek, Heinkenszand, Hoedekenskerke, Hoek, Hontenisse, Hoofdplaat, Hulst, Kapelle, Kats, Kerkwerve, Kloetinge, Kortgene, Koudekerke, Krabbendijke, Kruiningen, St. Kruis, St. Maartensdijk, Middelburg, Neuzen, Nw. en St. Joosland, Nieuwerkerk, Nieuwvliet, Noordgouwe Noordwelle, Oosterland, Oostkapelle, Ossenisse, Oudelande, Oud-Vossemeer, Ouwerkerk, Overslag, St. Philipsland, Poortvliet, Renesse, Retranchement, Sas van Gent, Scherpenisse, Schoondijke, Schore, Serooskerke (S), Serooskerke (W.), Sluis, Stavenisse, Stoppeldijk, Veere, Vlissingen, Vrouwenpolder, Waarde, Waterlandkerkje, Wemeldinge, Westkapelle, Wissekerke, Wolphaartsdijk, Yerseke, IJzendijke, Zierikzee, Zonnemaire, Zuiddorpe en Zuidzande.

### Utrecht.

*Zonder voorwaarden:* Abcoude-Proostdij (voor de gemeenschappelijke school met Abcoude-Baambrugge), Nigtevecht en Vreeland.

*Met voorwaarden:* Achttienhoven (voor de gemeenschappelijke school met Westbroek, Jutphaas, Langbroek, Soest, Werkbroek en Wijk bij Duurstede.

### Friesland.

*Zonder voorwaarden:* Baarderadeel, Barradeel, het Bildt, Franekeradeel, Haskerland, Hennaarderadeel, Opsterland (voor de school te Siegerswoude), Weststellingwerf (voor de scholen te Wolvega (dorp)), Oldetrijne, Nijtrijne, Slijkenburg, Scherpenzeel, Munnekeburen, Nijlamer, Oldeholtwolde, Oldeholtpa, Nijeholtpa, Boijl, Noordwolde, (straatweg Boijl), Noordwolde, (straatweg Frederiksoord) en Blesdijke en Wonseradeel.

*Met voorwaarden:* Achtkarspelen, Aengwirden, Ameland, Dantumadeel, Dokkum, Hennaarderadeel, Leewarderadeel, (voor de scholen te Britsum, Goutum, Hempens, Hijum, Jelsum, Lekkum, Finkum, (oude Leije) Stiens, Tichelwerk en Wirdum), Ooststellingwerf (niet voor de U.L.O. school en de O.L.S. te Oostwolde), Opsterland (niet voor de school te Gorredijk), Sloten, Smallingerland (voor de scholen te Dragtster-Compagnie, Houtigehage, Opeinde, Nijega, Oudega, Boornbergum, de Wilgen en de Veenhoop) Stavoren, Tietjerksteradeel, Werkdongeradeel, Weststellingwerf (voor de scholen te Oldelamer, Noordwolde (Zandhuizen), Vinkega, Steggerda (Jokweg) en Blesse, Wijnbritseradeel en LIlst.

### Overijssel.

*Met voorwaarden:* Avereest (school te den Oosterhuis, Sluis 6 en Stegerenallee), Bathmen, Blokzijl, Borne, Ambt Delden, Denekamp, Diepenheim, Giethoorn, Goor, Grafhorst, Gramsbergen (voor de scholen te Gramsbergen (Stad) en Holthone, Haaksbergen, Stad Hardenberg (school voor U.L.O. en gew. L.O. aan den Stationsweg), Ambt Hardenberg (school te Lutten aan de Dedemsvaart, Heino, Hellendoorn, Holten, IJsselmuiden, Kampen (school I op het Kampereiland), Kuinre, Losser (scholen I en II te Dorp Losser, te de Marle, Overdinkel en Beekhoek), Nieuwleusen (scholen C en D), Oldemarkt (scholen te Paasloo en Ossenzijl), Olst (scholen te Olst (dorp), Wilsum, Wesepe en Hengforden), Ommen (scholen te Beerze, Nieuwebrug, Varsenerveld en Arriërveld), Raalte, (scholen te Raalte en Broekland), Rijssen, Steenwijkerwold (scholen te Kerkbuurt, Kallenkote, Onna en Zuidveen), Tubbergen, Ambt Vollenhove, Vriezenveen, Wanneperveen, Weerselo, Wierden, Wijhe, Wilsum, Zalk en Veecaten, Zwollerkerspel.

### Groningen.

*Zonder voorwaarden:* Groningen (scholen XIX, XXVIII, XXIX, XXX en XXXI), Sappemeer, Slochteren, Usquert.
*Met voorwaarden.* Alle overige gemeenten.

### Drenthe.

*Zonder voorwaarden:* Assen, (scholen 4, 6, 7 en 8).
*Met voorwaarden:* Anloo, (scholen te Anderen, Anloo (Kom), Annen, Annerveen, Annerveensche Kanaal en Exterveen), Borger (voor de O.L. scholen te Borger, Drouwer, Ees, Eeserveen, Buinen, Nieuw-Buinen, nos. 75, 35 en 15, Drouwenermond en Drouwenerveen en voor de U.L.O. school te Nieuw Buinen nº. 75), Coevorden, Dalen (voor de O.L. scholen te Dalen, Dalerveen, Stieltjeskanaal, Wachtum, Vossebelt en Dalerveld), Diever, Dwingeloo (voor de scholen te Leggeloo en Lhee), Emmen, (voor alle O.L. scholen en de U.L.O. school, uitgezonderd de scholen te Nieuw Amsterdam en Zwartemeer I), Gasselte (voor de O.L. scholen te Gasselte en te Gasselternijveenschemond), Gieten (voor de O.L.S. te Gieterveen, Havelte (voor alle scholen, uitgezonderd die te Darp), Nijeveen (voor de o.l.s.), Norg (voor de o.l. scholen te Norg, Norgervaart, Westervelde en Een), Odoorn, Oosterhesselen (voor de o.l. scholen te Oosterhesselen, Zwinderen en Zwinderscheveld), Peize, Roden, Rolde, Ruinen, Ruinerwold, Steen, Smilde, Vledder, Vries, Westerbork, de Wijk, (voor de o.l. scholen te Koekange en de Stapel) Zuidlaren, Zuidwolde (voor de o.l. scholen te Kerkenbosch, Veeningen, Fort Linde en Kerkenbovenveen), Zweelo (voor de o.l. scholen te Zweeloo, en Meppen en Wezuperbrug.

### Limburg.

*Met voorwaarden:* Arcen en Velden (voor de scholen te Arcen, Velden en Lomm), Ambij, Baexem, Beegden, Beek, Beesel (voor de scholen in de Kom en Reuver), Belfeld Bemelen, Bergen (voor de scholen in de Kom, te Afferden, Heijen, Siebengewald, Well en Wellerlooi), Berg en Terblijt (voor de scholen te Kom en Vilt), Bocholtz, Borgharen, Born, Broekhuizen en Broeksittard, Cadier en Keer, Echt (voor de scholen in de Kom te Pey en Putbroek), Elsloo, St. Geertruid, Gennep, Grathen, Grevenbicht, Grubbenvorst (voor de scholen in de Kom en Lottum), Gronsveld, Haelen, Heel, Heer, Heerlen (school in de Kom), Helden (voor de school te Grashoek), Hoensbroek, Houthem, Hulsberg, Hunsel (voor de scholen te Hunsel en Ell), Ittervoort, Jabeek, Kerkrade (voor de school te Chèvremont), Kessel, Maastricht (voor de scholen te Caberg, Heugem, St. Pieter en Wolder), Margraten, Meerloo (voor de scholen in de Kom, Blitterswijck en Swolgen), Mesch, Meijel, Mook en Middelaar (voor de scholen in de Kom en Middelaar, Neeritter, Ohé en Laak, Roggel (voor de meisjesschool), Roosteren, Schinveld, Sevenum, Sittard, Slenaken, Spaubeek, Stein, Stramproy, Tegelen, Thorn, Urmond, Venray (voor de scholen in de Kom te Castenraij, Heijde, Leunen, Merselo, Oirle, Oostrum en IJsselstein), Vlodrop, Wanssum (voor de school te Geijsteren), Weert (voor de scholen in de Kom te Hushoven, Keent, Kom, Laar, Leuken, Swartbroek en Tungelroij), Wessem, Wittem (voor de scholen te Eis, Epen, Mechelen en Wahlwiller), Wijlré en Wijnandsrade.

BIJLAGE **D.**

# Bijlage D.

## GEGEVENS BETREFFENDE DE LEERLINGEN.

I. Aantal leerlingen der lagere scholen per provincie op 31 December 1928, ingedeeld naar hun geboortejaar.

*a*. Openbaar, gewoon lager onderwijs.

*b*. Bijzonder, gewoon lager onderwijs.

*c*. Totaal leerlingen bij het openbaar en bijzonder gewoon lager onderwijs.

*d*. Openbaar, uitgebreid lager onderwijs.

*e*. Bijzonder, uitgebreid lager onderwijs.

*f*. Totaal leerlingen bij het openbaar en bijzonder uitgebreid lager onderwijs.

*g*. Totaal leerlingen bij het gewoon en uitgebreid lager onderwijs (openbaar en bijzonder).

II. Aantal leerlingen der lagere scholen per provincie op 31 December 1928 ingedeeld naar de leerjaren, waarin zij waren geplaatst.

*a*. Openbaar en bijzonder gewoon lager onderwijs.

*b*. openbaar en bijzonder uitgebreid lager onderwijs.

*c*. Totaal van alle leerlingen.

III. Aantal leerlingen der lagere scholen per provincie, op 31 December 1928 ingeschreven in de bevolkingsregisters van gemeenten, gelegen in het buitenland.

VI. Aantal kinderen per provincie, die op 31 December 1928 huisonderwijs genoten, ingedeeld naar hun leeftijd.

V. Aantal leerlingen der vervolgcursussen per provincie, op 31 December 1928, ingedeeld naar hun leeftijd, onderscheiden in openbare en bijzondere cursussen.

VI. Aantal leerlingen der vervolgcursussen per provincie, op 31 December 1928, voor wie de loopende cursus de *eerste* was, dien zij volgden, onderscheiden in openbare en bijzondere cursussen.

## I. AANTAL LEERLINGEN DER LAGERE SCHOLEN PER PROVINCIE.

### *a.* Openbaar gewoon

#### Jongens.

| Provincie. | Geboortejaar 1933 | 1922 | 1921 | 1920 | 1919 | 1918 | 1917 | 1916 | 1915 | 1914 | 1913 | 1912 | 1911 | 1910 | Totaal. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Noordbrabant . . . . | 28 | 1 023 | 1 331 | 1 245 | 1 147 | 1 090 | 1 088 | 851 | 444 | 48 | 4 | — | 1 | — | 8 240 |
| Gelderland . . . . . | 182 | 2 731 | 3 278 | 3 559 | 3 059 | 3 020 | 3 049 | 2 651 | 1 533 | 247 | 23 | 1 | 1 | — | 23 334 |
| Zuidholland . . . . . | 611 | 7 065 | 8 876 | 9 328 | 7 434 | 7 608 | 7 800 | 6 906 | 4 005 | 666 | 90 | 2 | — | — | 61 051 |
| Noordholland . . . . | 490 | 6 388 | 7 596 | 8 035 | 6 522 | 6 891 | 6 936 | 5 952 | 3 765 | 729 | 52 | 1 | — | — | 53 357 |
| Zeeland . . . . . | 25 | 900 | 1 057 | 1 231 | 984 | 1 011 | 985 | 940 | 495 | 72 | 4 | — | — | — | 7 710 |
| Utrecht . . . . . | 126 | 1 214 | 1 359 | 1 427 | 1 258 | 1 198 | 1 228 | 1 090 | 709 | 127 | 13 | — | — | — | 9 749 |
| Friesland . . . . . | 67 | 1 086 | 2 051 | 2 269 | 1 895 | 1 852 | 1 910 | 1 647 | 950 | 176 | 17 | — | — | 1 | 14 521 |
| Overijsel . . . . . | 136 | 2 113 | 2 437 | 2 594 | 2 191 | 2 095 | 2 144 | 1 815 | 1 034 | 124 | 12 | 3 | — | — | 16 698 |
| Groningen . . . . . | 141 | 2 192 | 2 603 | 2 827 | 2 335 | 2 346 | 2 304 | 1 807 | 1 093 | 168 | 2 | — | — | — | 17 878 |
| Drenthe . . . . . | 12 | 1 666 | 1 890 | 2 071 | 1 750 | 1 729 | 1 692 | 1 586 | 760 | 121 | 6 | — | — | — | 13 197 |
| Limburg . . . . . | 69 | 1 460 | 2 143 | 2 061 | 1 923 | 1 869 | 1 795 | 1 626 | 846 | 70 | 5 | — | — | — | 13 867 |
| Totaal . . . . | 1 887 | 29 038 | 34 681 | 36 647 | 30 498 | 30 640 | 30 961 | 26 830 | 15 634 | 2 548 | 228 | 7 | 2 | 1 | 239 602 |

### *b.* Bijzonder gewoon

| | | | | | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Noordbrabant . . . . | 472 | 7 200 | 8 852 | 8 928 | 7 452 | 7 017 | 7 236 | 6 430 | 3 576 | 433 | 47 | 8 | 2 | — | 57 653 |
| Gelderland . . . . . | 268 | 4 587 | 5 422 | 5 481 | 4 786 | 4 641 | 4 612 | 4 040 | 2 168 | 445 | 38 | 4 | — | — | 36 492 |
| Zuidholland . . . . . | 792 | 9 577 | 11 553 | 11 498 | 9 830 | 9 497 | 9 734 | 7 980 | 3 976 | 670 | 57 | 8 | 1 | — | 75 113 |
| Noordholland . . . . | 562 | 6 046 | 6 903 | 6 959 | 6 021 | 5 950 | 5 817 | 4 766 | 2 742 | 459 | 43 | 9 | 1 | — | 46 278 |
| Zeeland . . . . . | 39 | 1 170 | 1 412 | 1 522 | 1 242 | 1 253 | 1 246 | 1 051 | 429 | 66 | 7 | 1 | — | — | 9 438 |
| Utrecht . . . . . | 199 | 2 441 | 2 705 | 2 952 | 2 589 | 2 535 | 2 514 | 2 071 | 1 103 | 191 | 16 | — | — | — | 19 406 |
| Friesland . . . . . | 50 | 1 786 | 2 221 | 2 338 | 1 925 | 1 898 | 1 928 | 1 671 | 746 | 115 | 4 | 1 | — | — | 14 683 |
| Overijsel . . . . . | 171 | 2 736 | 3 074 | 3 217 | 2 783 | 2 675 | 2 578 | 2 283 | 1 094 | 142 | 5 | — | — | — | 20 758 |
| Groningen . . . . . | 43 | 1 375 | 1 645 | 1 617 | 1 414 | 1 409 | 1 473 | 1 204 | 635 | 130 | 11 | — | 1 | — | 10 957 |
| Drenthe . . . . . | 14 | 840 | 1 001 | 975 | 873 | 825 | 827 | 679 | 277 | 48 | 3 | — | — | — | 6 862 |
| Limburg . . . . . | 323 | 3 800 | 4 409 | 4 397 | 3 665 | 3 398 | 3 347 | 3 030 | 1 889 | 295 | 15 | 1 | — | — | 28 569 |
| Totaal . . . . | 2 873 | 41 558 | 49 287 | 49 884 | 42 580 | 41 098 | 41 312 | 35 205 | 18 635 | 2 994 | 246 | 32 | 5 | — | 325 709 |

### *c.* Totaal leerlingen openbaar en

| | | | | | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Totaal openbaar . . . | 1 887 | 29 038 | 34 681 | 36 647 | 30 498 | 30 640 | 30 961 | 26 830 | 15 634 | 2 548 | 228 | 7 | 2 | 1 | 239 602 |
| Totaal bijzonder . . . | 2 873 | 41 558 | 49 287 | 49 884 | 42 580 | 41 098 | 41 312 | 35 205 | 18 635 | 2 994 | 246 | 32 | 5 | — | 325 709 |
| Totaal leerlingen gew. lager onderwijs | 4 760 | 70 596 | 83 968 | 86 531 | 73 078 | 71 738 | 72 273 | 62 035 | 34 269 | 5 542 | 474 | 39 | 7 | 1 | 565 311 |

OP 31 DECEMBER 1928, INGEDEELD NAAR HUN GEBOORTEJAAR.

**lager onderwijs.**

**Meisjes.**

| Geboortejaar 1924 | 1921 | 1921 | 1920 | 1919 | 1918 | 1917 | 1916 | 1915 | 1914 | 1913 | 1912 | 1911 | 1910 | Totaal. | Algemeen totaal. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 21 | 508 | 630 | 668 | 581 | 563 | 612 | 449 | 181 | 21 | 1 | — | — | — | 4 235 | 12 475 |
| 134 | 2 443 | 3 065 | 3 235 | 2 663 | 2 659 | 2 698 | 2 332 | 997 | 85 | 11 | — | 1 | — | 20 293 | 43 627 |
| 532 | 7 103 | 8 499 | 8 702 | 7 110 | 7 242 | 7 641 | 6 270 | 2 895 | 260 | 34 | 1 | — | — | 56 289 | 117 340 |
| 492 | 5 940 | 7 312 | 7 578 | 6 400 | 6 489 | 6 739 | 5 446 | 2 649 | 241 | 11 | — | — | — | 49 297 | 102 654 |
| 81 | 830 | 1 043 | 1 120 | 899 | 996 | 996 | 839 | 297 | 37 | — | — | — | — | 7 088 | 14 798 |
| 120 | 1 103 | 1 343 | 1 312 | 1 181 | 1 119 | 1 184 | 988 | 541 | 59 | 3 | — | — | — | 8 953 | 18 702 |
| 68 | 1 594 | 1 998 | 2 135 | 1 777 | 1 904 | 1 796 | 1 552 | 674 | 82 | 5 | — | — | — | 13 585 | 28 106 |
| 140 | 1 961 | 2 335 | 2 362 | 2 016 | 1 957 | 1 996 | 1 673 | 801 | 49 | 1 | — | — | — | 15 291 | 31 989 |
| 97 | 2 176 | 2 547 | 2 737 | 2 257 | 2 147 | 2 210 | 1 753 | 754 | 75 | 6 | 1 | — | — | 16 760 | 34 638 |
| 19 | 1 552 | 1 825 | 2 017 | 1 654 | 1 633 | 1 599 | 1 385 | 462 | 46 | 1 | — | — | — | 12 193 | 25 330 |
| 15 | 565 | 815 | 845 | 710 | 703 | 700 | 527 | 232 | 8 | 1 | — | — | — | 5 121 | 18 988 |
| 1 669 | 25 775 | 31 412 | 32 711 | 27 248 | 27 412 | 28 171 | 23 214 | 10 453 | 963 | 74 | 2 | 1 | — | 209 105 | 448 707 |

**lager onderwijs.**

| | | | | | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 522 | 7 691 | 9 592 | 9 196 | 8 069 | 7 503 | 7 730 | 6 547 | 2 942 | 218 | 33 | 3 | 1 | — | 60 047 | 117 700 |
| 345 | 4 585 | 5 556 | 5 626 | 4 714 | 4 754 | 4 795 | 4 266 | 1 987 | 292 | 28 | 3 | 2 | — | 36 848 | 74 348 |
| 703 | 9 365 | 11 170 | 11 541 | 9 628 | 9 363 | 9 637 | 7 804 | 3 390 | 455 | 54 | 13 | 9 | 3 | 73 105 | 148 218 |
| 566 | 5 909 | 6 788 | 6 924 | 5 978 | 5 858 | 5 758 | 4 794 | 2 151 | 243 | 25 | 3 | 1 | — | 44 908 | 91 276 |
| 42 | 1 119 | 1 492 | 1 507 | 1 224 | 1 211 | 1 189 | 1 030 | 333 | 28 | 1 | 1 | — | — | 9 177 | 18 615 |
| 190 | 2 439 | 2 806 | 2 861 | 2 464 | 2 419 | 2 477 | 1 952 | 865 | 67 | 4 | — | — | — | 18 544 | 37 950 |
| 34 | 1 736 | 2 170 | 2 235 | 1 912 | 1 863 | 1 829 | 1 564 | 519 | 36 | 6 | — | — | — | 13 904 | 28 587 |
| 164 | 2 716 | 3 068 | 3 143 | 2 704 | 2 445 | 2 606 | 2 046 | 783 | 50 | 3 | 1 | — | — | 19 728 | 40 486 |
| 847 | 1 434 | 1 608 | 1 577 | 1 300 | 1 334 | 1 287 | 857 | 327 | 43 | 3 | 1 | — | — | 10 178 | 21 135 |
| 16 | 792 | 931 | 903 | 853 | 792 | 785 | 601 | 182 | 16 | 3 | — | — | — | 5 874 | 12 236 |
| 349 | 4 606 | 5 700 | 5 567 | 4 822 | 4 984 | 4 522 | 3 787 | 1 967 | 166 | 20 | 1 | — | — | 35 891 | 64 460 |
| 3 178 | 42 392 | 50 881 | 51 080 | 43 728 | 41 926 | 42 614 | 35 248 | 15 416 | 1 614 | 175 | 26 | 13 | 3 | 328 294 | 654 003 |

**bijzonder gewoon lager onderwijs.**

| | | | | | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1 669 | 25 775 | 31 412 | 32 711 | 27 248 | 27 412 | 28 171 | 23 214 | 10 453 | 963 | 74 | 2 | 1 | — | 209 105 | 448 707 |
| 3 178 | 42 392 | 50 881 | 51 080 | 43 728 | 41 926 | 42 614 | 35 248 | 15 416 | 1 614 | 175 | 26 | 13 | 3 | 328 294 | 654 003 |
| 4 847 | 68 167 | 82 293 | 83 791 | 70 976 | 69 338 | 70 785 | 58 462 | 25 869 | 2 577 | 249 | 28 | 14 | 3 | 537 399 | 1 102 710 |

**Jongens.** *d.* **Openbaar uitgebreid**

| Provinciën | Geboortejaar 1917 | 1916 | 1915 | 1914 | 1913 | 1912 | 1911 | Totaal |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 |
| Noordbrabant | — | 22 | 62 | 45 | 80 | 16 | 1 | 176 |
| Gelderland | 9 | 192 | 273 | 236 | 192 | 127 | 57 | 1 086 |
| Zuidholland | 18 | 767 | 1 262 | 1 104 | 711 | 346 | 183 | 4 391 |
| Noorholland | 18 | 588 | 878 | 841 | 566 | 250 | 87 | 3 228 |
| Zeeland | 4 | 49 | 68 | 78 | 39 | 20 | 6 | 264 |
| Utrecht | 3 | 94 | 135 | 144 | 114 | 67 | 37 | 594 |
| Friesland | 5 | 194 | 229 | 184 | 122 | 69 | 13 | 816 |
| Overijsel | 16 | 174 | 279 | 229 | 179 | 68 | 29 | 974 |
| Groningen | 25 | 324 | 399 | 329 | 179 | 63 | 16 | 1 335 |
| Drenthe | — | 35 | 103 | 71 | 58 | 20 | 10 | 297 |
| Limburg | 3 | 25 | 56 | 59 | 39 | 21 | 10 | 213 |
| Totaal | 101 | 2 464 | 3 744 | 3 320 | 2 229 | 1 067 | 449 | 13 374 |

*e.* **Bijzonder uitgebreid**

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Noordbrabant | 37 | 289 | 521 | 527 | 290 | 156 | 64 | 1 884 |
| Gelderland | 20 | 304 | 493 | 392 | 237 | 119 | 105 | 1 670 |
| Zuidholland | 59 | 916 | 1 223 | 1 074 | 666 | 294 | 208 | 4 440 |
| Noordholland | 22 | 440 | 733 | 619 | 383 | 156 | 89 | 2 442 |
| Zeeland | 1 | 64 | 72 | 64 | 37 | 14 | 10 | 262 |
| Utrecht | 22 | 235 | 342 | 281 | 209 | 83 | 34 | 1 206 |
| Friesland | 9 | 157 | 247 | 172 | 87 | 28 | 14 | 714 |
| Overijssel | 21 | 283 | 286 | 222 | 117 | 46 | 15 | 990 |
| Groningen | 8 | 135 | 205 | 118 | 58 | 28 | 11 | 563 |
| Drenthe | 3 | 63 | 74 | 45 | 21 | 6 | 2 | 214 |
| Limburg | 9 | 171 | 272 | 269 | 185 | 88 | 46 | 1 040 |
| Totaal | 211 | 3 057 | 4 468 | 3 783 | 2 290 | 1 018 | 598 | 15 425 |

*f.* **Totaal leerlingen openbaar en**

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Totaal openbaar | 101 | 2 464 | 3 744 | 3 320 | 2 229 | 1 067 | 449 | 13 374 |
| Totaal bijzonder | 211 | 3 057 | 4 468 | 3 783 | 2 290 | 1 018 | 598 | 15 425 |
| Totaal leerlingen bij het uitgebreid lager onderwijs | 312 | 5 521 | 8 212 | 7 103 | 4 519 | 2 085 | 1 047 | 28 799 |

*g.* **Totaal leerlingen bij het gewoon en uitgebreid**

| | Geboortejaar 1923 | 1922 | 1921 | 1920 | 1919 | 1918 | 1917 | 1916 | 1915 | 1914 | 1913 | 1912 | 1911 | 1910 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 | 11 | 12 | 13 | 14 |
| Totaal leerl. b. h. gew. lager onderwijs | 4 760 | 70 596 | 83 968 | 86 531 | 73 078 | 71 738 | 72 273 | 62 035 | 34 269 | 5 542 | 474 | 39 | 7 | 1 |
| Totaal leerlingen U. L. O. | — | — | — | — | — | — | 312 | 5 521 | 8 212 | 7 103 | 4 519 | 2 085 | 1 047 | — |
| Totaal Jongens | 4 760 | 70 596 | 83 968 | 86 531 | 73 078 | 71 738 | 72 585 | 67 556 | 42 481 | 12 645 | 4 993 | 2 124 | 1 054 | 1 |
| Totaal Meisjes | 4 847 | 68 167 | 82 293 | 83 791 | 70 976 | 69 339 | 71 109 | 63 706 | 32 629 | 8 574 | 3 936 | 1 706 | 694 | 3 |
| Totaal op 31 December 1928 | 9 607 | 138 763 | 166 261 | 170 322 | 144 054 | 141 077 | 143 694 | 131 262 | 75 110 | 21 219 | 8 929 | 3 830 | 1 748 | 4 |

**lager onderwijs.** **Meisjes.**

| Geboortejaar 1918 | 1917 | 1916 | 1915 | 1914 | 1913 | 1912 | 1911 | Totaal | Algemeen Totaal |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 10 | 11 | 12 | 13 | 14 | 15 | 16 | 17 | 18 | 19 |
| — | 3 | 11 | 20 | 27 | 17 | 7 | — | 85 | 261 |
| — | 18 | 158 | 288 | 189 | 142 | 71 | 33 | 849 | 1 935 |
| — | 15 | 558 | 802 | 774 | 503 | 231 | 103 | 2 986 | 7 377 |
| — | 22 | 555 | 747 | 789 | 497 | 228 | 55 | 2 893 | 6 121 |
| — | 3 | 43 | 55 | 55 | 44 | 22 | 16 | 238 | 502 |
| — | 8 | 92 | 120 | 147 | 103 | 55 | 17 | 542 | 1 136 |
| — | 5 | 131 | 185 | 154 | 93 | 38 | 15 | 621 | 1 437 |
| — | 19 | 173 | 197 | 180 | 129 | 63 | 24 | 785 | 1 759 |
| — | 15 | 297 | 338 | 226 | 130 | 36 | 11 | 1 053 | 2 388 |
| — | 5 | 42 | 51 | 60 | 32 | 13 | 3 | 206 | 503 |
| — | — | 21 | 25 | 19 | 13 | 13 | 2 | 93 | 306 |
| — | 113 | 2 081 | 2 778 | 2 620 | 1 703 | 777 | 279 | 10 351 | 23 725 |

**lager onderwijs.**

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| — | 40 | 499 | 673 | 557 | 272 | 118 | 49 | 2 208 | 4 092 |
| 1 | 21 | 238 | 341 | 304 | 212 | 103 | 59 | 1 279 | 2 949 |
| — | 63 | 860 | 1 054 | 982 | 635 | 287 | 163 | 4 044 | 8 484 |
| — | 19 | 517 | 647 | 576 | 351 | 167 | 47 | 2 324 | 4 766 |
| — | 4 | 56 | 55 | 30 | 20 | 6 | 4 | 175 | 437 |
| — | 12 | 197 | 259 | 252 | 142 | 78 | 39 | 979 | 2 185 |
| — | 5 | 108 | 125 | 89 | 42 | 17 | 3 | 389 | 1 103 |
| — | 23 | 210 | 205 | 158 | 77 | 26 | 6 | 705 | 1 695 |
| — | 4 | 116 | 119 | 79 | 40 | 13 | 3 | 374 | 937 |
| — | 4 | 54 | 61 | 35 | 21 | 9 | 5 | 189 | 403 |
| — | 16 | 308 | 443 | 315 | 172 | 77 | 23 | 1 354 | 2 394 |
| 1 | 211 | 3 163 | 3 982 | 3 377 | 1 984 | 901 | 401 | 14 020 | 29 445 |

**bijzonder uitgebreid lager onderwijs.**

| | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| — | 113 | 2 081 | 2 778 | 2 620 | 1 703 | 777 | 279 | 10 351 | 23 725 |
| 1 | 211 | 3 163 | 3 982 | 3 377 | 1 984 | 901 | 401 | 14 020 | 29 445 |
| 1 | 324 | 5 244 | 6 760 | 5 997 | 3 687 | 1 678 | 680 | 24 371 | 53 170 |

**lager onderwijs (ingedeeld naar hun geboortejaar).**

| Totaal | Geboortejaar 1923 | 1922 | 1921 | 1920 | 1919 | 1918 | 1917 | 1916 | 1915 | 1914 | 1913 | 1912 | 1911 | 1910 | Totaal | Algemeen Totaal |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 15 | 16 | 17 | 18 | 19 | 20 | 21 | 22 | 23 | 24 | 25 | 26 | 27 | 28 | 29 | 30 | 31 |
| 565 311 | 4 847 | 68 167 | 82 293 | 83 791 | 70 976 | 69 338 | 70 785 | 58 462 | 25 869 | 2 577 | 249 | 28 | 14 | 3 | 537 399 | 1 102 710 |
| 28 799 | — | — | — | — | — | 1 | 324 | 5 244 | 6 760 | 5 997 | 3 687 | 1 678 | 680 | — | 24 371 | 53 170 |
| 594 110 | 4 847 | 68 167 | 82 293 | 83 791 | 70 976 | 69 339 | 71 109 | 63 706 | 32 629 | 8 574 | 3 936 | 1 706 | 694 | 3 | 561 770 | 1 155 880 |
| 561 770 | | | | | | | | | | | | | | | | |
| 1 155 880 | | | | | | | | | | | | | | | | |

## II. AANTAL LEERLINGEN DER LAGERE SCHOLEN PER PROVINCIE, OP 31 D

### *a.* Gewoon lager

| Provinciën. | OPENBAAR. | | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Jongens. | | | | | | Meisjes. | | | | | | |
| | Leerj. 1 t/m. 5. | Leerjaar 6. | Leerjaar 7. | Leerjaar 8. | Leerjaar 9. | Totaal. | Leerj. 1 t/m. 5. | Leerjaar 6. | Leerjaar 7. | Leerjaar 8. | Leerjaar 9. | Totaal. | Totaal openbaar. |
| Noordbrabant . | 6 955 | 956 | 329 | — | — | 8 240 | 3 520 | 543 | 172 | — | — | 4 235 | 12 475 |
| Gelderland . . | 19 135 | 2 813 | 1 364 | 10 | — | 23 334 | 16 542 | 2 570 | 1 169 | 12 | — | 20 293 | 43 627 |
| Zuidholland . . | 50 756 | 7 702 | 2 430 | 160 | — | 61 051 | 47 183 | 7 499 | 1 555 | 49 | 3 | 56 289 | 117 340 |
| Noordholland . | 42 921 | 7 374 | 2 655 | 407 | 3 | 53 357 | 40 129 | 7 129 | 1 843 | 196 | — | 49 297 | 102 654 |
| Zeeland . . . | 6 159 | 958 | 593 | — | — | 7 710 | 5 658 | 971 | 457 | 2 | — | 7 088 | 14 798 |
| Utrecht . . . | 7 967 | 1 194 | 564 | 24 | — | 9 749 | 7 357 | 1 170 | 418 | 8 | — | 8 953 | 18 702 |
| Friesland . . . | 11 726 | 1 693 | 1 046 | 56 | — | 14 521 | 10 912 | 1 724 | 899 | 50 | — | 13 585 | 28 106 |
| Overijssel . . . | 13 549 | 2 004 | 1 101 | 44 | — | 16 698 | 12 220 | 2 003 | 1 047 | 21 | — | 15 291 | 31 989 |
| Groningen . . | 14 960 | 2 077 | 812 | 29 | — | 17 878 | 13 858 | 2 080 | 801 | 21 | — | 16 760 | 34 638 |
| Drenthe . . . | 10 834 | 1 509 | 823 | 31 | — | 13 197 | 9 981 | 1 443 | 756 | 13 | — | 12 193 | 25 390 |
| Limburg . . . | 11 615 | 1 685 | 567 | — | — | 13 867 | 4 344 | 615 | 162 | — | — | 5 121 | 18 988 |
| Totaal . . . . | 196 579 | 29 965 | 12 284 | 771 | 3 | 239 602 | 171 704 | 27 747 | 9 279 | 372 | 3 | 209 105 | 448 707 |

### *b.* Uitgebreid lager

| Provinciën. | Leerjaar 7. | Leerjaar 8. | Leerjaar 9. | Leerjaar 10. | Leerjaar 11. | Totaal. | Leerjaar 7. | Leerjaar 8. | Leerjaar 9. | Leerj. 10. | Leerj. 11. | Totaal. | Totaal openbaar. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Noordbrabant . | 82 | 63 | 31 | — | — | 176 | 33 | 29 | 23 | — | — | 85 | 261 |
| Gelderland . . | 460 | 287 | 196 | 143 | — | 1 086 | 346 | 231 | 182 | 90 | — | 849 | 1 935 |
| Zuidholland . . | 1 972 | 1 294 | 775 | 350 | — | 4 391 | 1 247 | 861 | 605 | 273 | — | 2 986 | 7 377 |
| Noordholland . | 1 439 | 934 | 665 | 190 | — | 3 228 | 1 161 | 916 | 645 | 171 | — | 2 893 | 6 121 |
| Zeeland . . . | 131 | 77 | 45 | 11 | — | 264 | 91 | 67 | 44 | 31 | 5 | 238 | 502 |
| Utrecht . . . | 257 | 184 | 115 | 38 | — | 594 | 232 | 133 | 143 | 34 | — | 542 | 1 136 |
| Friesland . . . | 387 | 241 | 119 | 69 | — | 816 | 279 | 172 | 96 | 74 | — | 621 | 1 437 |
| Overijssel . . . | 397 | 300 | 177 | 100 | — | 974 | 305 | 237 | 141 | 102 | — | 785 | 1 759 |
| Groningen . . | 652 | 362 | 244 | 77 | — | 1 335 | 496 | 292 | 201 | 64 | — | 1 053 | 2 388 |
| Drenthe . . . | 133 | 78 | 60 | 26 | — | 297 | 70 | 71 | 48 | 17 | — | 206 | 503 |
| Limburg . . . | 90 | 64 | 47 | 12 | — | 213 | 41 | 26 | 26 | — | — | 93 | 306 |
| Totaal . . . . | 6 000 | 3 884 | 2 474 | 1 016 | — | 13 374 | 4 301 | 3 035 | 2 154 | 856 | 5 | 10 351 | 23 725 |

### *c.* Totaal leerlingen bij het gewoon en uitgebreid lager

| | Leerjaar 1 t/m 5. | Leerjaar 6. | Leerjaar 7. | Leerjaar 8. | Leerjaar 9. | Leerjaar 10. | Leerjaar 11. | Totaal. | Leerjaar 1 t/m 5. | Leerjaar 6. | Leerjaar 7. | Leerjaar 8. | Leerjaar 9. | Leerjaar 10. | Leerjaar 11. | Totaal. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Gewoon lag. ond. . . . . | 196 579 | 29 965 | 12 284 | 771 | 3 | — | — | 239 602 | 171 704 | 27 747 | 9 279 | 372 | 3 | — | — | 209 105 |
| Uitgebreid lag. ond. . . . . | — | — | 6 000 | 3 884 | 2 474 | 1 016 | — | 13 374 | — | — | 4 301 | 3 035 | 2 154 | 856 | 5 | 10 351 |
| Openbaar Totaal . . . | 196 579 | 29 965 | 18 284 | 4 655 | 2 477 | 1 016 | — | 252 976 | 171 704 | 27 747 | 13 580 | 3 407 | 2 157 | 856 | 5 | 219 456 |
| Bijzonder Totaal . . . | 269 604 | 39 296 | 24 047 | 4 777 | 2 878 | 512 | 20 | 341 134 | 272 304 | 40 502 | 21 556 | 4 309 | 2 981 | 628 | 34 | 342 314 |
| Jongens Totaal . . . . | 466 183 | 69 261 | 42 331 | 9 432 | 5 355 | 1 528 | 20 | 594 110 | 444 008 | 68 249 | 35 136 | 7 716 | 5 138 | 1 484 | 39 | 561 770 |
| Meisjes Totaal . . . . | 444 008 | 68 249 | 35 136 | 7 716 | 5 138 | 1 484 | 39 | 561 770 | | | | | | | | |
| Algemeen Totaal 31 Dec. 1928 . | 910 191 | 137 510 | 77 467 | 17 148 | 10 493 | 3 012 | 59 | 1 155 880 | | | | | | | | |
| Algemeen Totaal 31 Dec. 1927 . | 889 881 | 134 322 | 64 191 | 116 355 | 10 297 | 2 958 | 61 | 1 118 025 | | | | | | | | |

31 DECEMBER 1928, INGEDEELD NAAR DE LEERJAREN, WAARIN ZIJ WAREN GEPLAATST.

onderwijs

BIJZONDER.

| Jongens. | | | | | | Meisjes. | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Leerjaar 1 t/m. 5. | Leerjaar 6. | Leerjaar 7. | Leerjaar 8. | Leerjaar 9. | Totaal. | Leerjaar 1 t/m. 5. | Leerjaar 6. | Leer. jaar 7. | Leerjaar 8. | Leerjaar 9. | Totaal. | Totaal bijzonder | Algemeen Totaal |
| 48 356 | 6 691 | 2 493 | 113 | — | 57 653 | 50 602 | 6 926 | 2 458 | 61 | — | 60 047 | 117 700 | 130 175 |
| 30 162 | 4 293 | 1 992 | 45 | — | 36 492 | 30 362 | 4 557 | 1 904 | 25 | — | 36 848 | 73 340 | 116 967 |
| 62 342 | 9 382 | 3 327 | 54 | 8 | 75 113 | 60 795 | 9 351 | 2 850 | 60 | 49 | 73 105 | 148 218 | 265 558 |
| 37 998 | 5 792 | 2 465 | 23 | — | 46 278 | 36 918 | 5 748 | 2 310 | 22 | — | 44 998 | 91 276 | 193 930 |
| 7 674 | 1 136 | 628 | — | — | 9 438 | 7 389 | 1 216 | 572 | — | — | 9 177 | 18 615 | 33 413 |
| 15 906 | 2 494 | 998 | 8 | — | 19 406 | 15 243 | 2 417 | 884 | — | — | 18 544 | 37 950 | 56 652 |
| 11 946 | 1 795 | 936 | 6 | — | 14 683 | 11 309 | 1 792 | 802 | 1 | — | 13 904 | 28 587 | 56 693 |
| 17 178 | 2 469 | 1 105 | 6 | — | 20 758 | 16 227 | 2 475 | 1 019 | 7 | — | 19 728 | 40 486 | 72 475 |
| 8 819 | 1 393 | 687 | 53 | 5 | 10 957 | 8 268 | 1 288 | 598 | 20 | 4 | 10 178 | 21 135 | 55 773 |
| 5 269 | 732 | 352 | 9 | — | 6 362 | 4 867 | 689 | 314 | 4 | — | 5 874 | 12 236 | 37 626 |
| 23 954 | 3 119 | 14 491 | 5 | — | 28 569 | 30 324 | 4 043 | 1 489 | 35 | — | 35 891 | 64 460 | 83 448 |
| 269 604 | 39 296 | 16 474 | 322 | 13 | 325 709 | 272 304 | 40 502 | 15 200 | 235 | 53 | 328 294 | 654 003 | 1 102 710 |

onderwijs

| Leerjaar 7. | Leerjaar 8. | Leerjaar 9. | Leerjaar 10. | Leerjaar 11. | Totaal. | Leerjaar 7. | Leerjaar 8. | Leerjaar 9. | Leerjaar 10. | Leerjaar 11. | Totaal. | Totaal bijzonder. | Algemeen Totaal. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 927 | 559 | 343 | 55 | — | 1 884 | 997 | 671 | 483 | 57 | — | 2 208 | 4 092 | 4 353 |
| 770 | 496 | 306 | 98 | — | 1 670 | 526 | 356 | 276 | 121 | — | 1 279 | 2 949 | 4 884 |
| 2 170 | 1 305 | 827 | 118 | 20 | 4 440 | 1 816 | 1 126 | 858 | 190 | 24 | 4 044 | 8 484 | 15 861 |
| 1 213 | 671 | 458 | 100 | — | 2 442 | 1 008 | 698 | 490 | 118 | 10 | 2 324 | 4 766 | 10 887 |
| 136 | 63 | 55 | 8 | — | 262 | 96 | 50 | 27 | 2 | — | 175 | 437 | 939 |
| 580 | 363 | 230 | 33 | — | 1 206 | 411 | 310 | 202 | 56 | — | 979 | 2 185 | 3 321 |
| 345 | 225 | 124 | 20 | — | 714 | 185 | 109 | 84 | 11 | — | 389 | 1 103 | 2 540 |
| 530 | 258 | 164 | 38 | — | 990 | 351 | 192 | 123 | 39 | — | 705 | 1 695 | 3 454 |
| 291 | 156 | 96 | 20 | — | 563 | 191 | 91 | 76 | 16 | — | 374 | 937 | 3 325 |
| 110 | 64 | 32 | 8 | — | 214 | 78 | 61 | 42 | 8 | — | 189 | 403 | 906 |
| 501 | 295 | 230 | 14 | — | 1 040 | 667 | 410 | 267 | 10 | — | 1 354 | 2 394 | 2 700 |
| 7 573 | 4 455 | 2 865 | 512 | 20 | 15 425 | 6 356 | 4 074 | 2 928 | 628 | 34 | 14 020 | 29 445 | 53 170 |

lager onderwijs (ingedeeld naar de leerjaren).

| Totaal openbaar. | Leerjaar 1 t/m 5. | Leerjaar 6. | Leerjaar 7. | Leerjaar 8. | Leerjaar 9. | Leerjaar 10. | Leerjaar 11. | Totaal. | Leerjaar 1 t/m 5. | Leerjaar 6. | Leerjaar 7. | Leerjaar 8. | Leerjaar 9. | Leerjaar 10. | Leerjaar 11. | Totaal. | Totaal bijzonder. | Algemeen Totaal. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 448 707 | 269 604 | 39 296 | 16 474 | 322 | 13 | — | — | 325 709 | 272 304 | 40 502 | 15 200 | 235 | 53 | — | — | 328 294 | 654 003 | 1 102 710 |
| 23 725 | — | — | 7 573 | 4 445 | 2 865 | 512 | 20 | 15 425 | — | — | 6 356 | 4 074 | 2 928 | 628 | 34 | 14 020 | 29 445 | 53 170 |
| 472 432 | 269 604 | 39 296 | 24 047 | 4 777 | 2 878 | 512 | 20 | 341 134 | 272 304 | 40 502 | 21 556 | 4309 | 2 928 | 628 | 34 | 342 014 | 683 448 | 1 155 880 |

III. AANTAL LEERLINGEN DER LAGERE SCHOLEN PER PROVINCIE, OP 31 DECEMBER 1928 INGESCHREVEN IN DE BEVOLKINGSREGISTERS VAN GEMEENTEN, GELEGEN IN HET BUITENLAND.

| Provinciën. | Ned. Indië. | Curaçao. | Frankrijk. | België. | Duitschland. | Oostenrijk. | Hongarije. | Buenos-Aires. | Totaal. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Noordbrabant . . | — | — | 1 | 8 | — | 1 | — | — | 10 |
| Gelderland. . . . | — | — | — | — | 21 | — | 1 | — | 22 |
| Zuidholland . . . | 1 | — | — | — | 3 | 1 | 1 | — | 6 |
| Noordholland. . . | — | — | — | — | 1 | 1 | — | 2 | 4 |
| Zeeland. . . . . | — | — | — | 67 | — | — | — | — | 67 |
| Utrecht. . . . . | — | 2 | — | — | — | 1 | — | — | 3 |
| Friesland . . . . | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Overijssel . . . . | — | — | — | — | — | — | 3 | — | 3 |
| Groningen. . . . . | — | — | — | — | 5 | — | — | — | 5 |
| Drenthe. . . . . | — | — | — | — | 4 | — | — | — | 4 |
| Limburg . . . . | — | — | — | 36 | 13 | — | — | — | 49 |
| Totaal . . . | 1 | 2 | 1 | 111 | 47 | 4 | 5 | 2 | 173 |

V. AANTAL LEERLINGEN DER VERVOLGCURSUSSEN PER PROVINCIE OP

| Provincie. | Openbare cursussen (Jongens.) van 11 jaar. | van 12 jaar | van 13 jaar. | van 14 jaar. | van 15 jaar. | van 16 jaar. | van 17 jaar. | van 18 jaar. | van 19 jaar en ouder. | Totaal jongens. | (Meisjes.) van 11 jaar. | van 12 jaar. | van 13 jaar. | van 14 jaar. | van 15 jaar. | van 16 jaar. | van 17 jaar. | van 18 jaar. | van 19 jaar en ouder. | Totaal meisjes. | Totaal jongens en meisjes openb. cursussen. | van 11 jaar. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Noordbrabant . . . . | — | — | 4 | 11 | 3 | 8 | 3 | 2 | 1 | 32 | — | — | 2 | 1 | 2 | 1 | — | — | — | 6 | 38 | — |
| Gelderland . . . . . | — | 34 | 147 | 233 | 170 | 95 | 32 | 18 | 12 | 741 | 1 | 24 | 122 | 147 | 112 | 51 | 10 | 6 | 2 | 475 | 1 216 | — |
| Zuidholland . . . . . | — | 13 | 144 | 261 | 245 | 153 | 61 | 36 | 29 | 942 | — | 17 | 83 | 125 | 115 | 59 | 47 | 21 | 18 | 485 | 1 427 | — |
| Noordholland . . . . | — | 10 | 94 | 181 | 140 | 70 | 29 | 5 | 1 | 525 | — | 28 | 153 | 198 | 102 | 39 | 16 | 4 | 4 | 544 | 1 069 | — |
| Zeeland. . . . . | — | 2 | 27 | 41 | 25 | 19 | 5 | 5 | 2 | 126 | — | 5 | 22 | 24 | 8 | 1 | — | — | — | 60 | 186 | — |
| Uirecht. . . . . | — | 5 | 29 | 50 | 29 | 17 | 10 | 5 | 1 | 146 | — | 1 | 64 | 166 | 131 | 41 | 10 | 1 | — | 414 | 560 | — |
| Friesland . . . . . | — | 8 | 59 | 137 | 103 | 70 | 16 | 8 | 5 | 406 | — | 10 | 111 | 166 | 80 | 28 | 5 | 2 | 3 | 405 | 811 | — |
| Overijssel . . . . . | — | 8 | 50 | 109 | 69 | 37 | 14 | 6 | 5 | 298 | — | 5 | 35 | 50 | 42 | 19 | 11 | 6 | 4 | 172 | 470 | 1 |
| Groningen. . . . . | 1 | 11 | 78 | 95 | 74 | 26 | 11 | 3 | 2 | 306 | 2 | 41 | 109 | 110 | 46 | 22 | 3 | 2 | — | 335 | 641 | — |
| Drenthe . . . . . | — | 4 | 60 | 69 | 47 | 30 | 10 | 1 | — | 221 | — | 14 | 53 | 45 | 33 | 13 | 2 | — | 2 | 162 | 383 | — |
| Limburg . . . . . | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Totaal openb. cursussen | 1 | 95 | 692 | 1187 | 905 | 525 | 191 | 89 | 58 | 3743 | 3 | 145 | 754 | 1032 | 671 | 274 | 104 | 42 | 33 | 3058 | 6 801 | 1 |
| Totaal bijz. cursussen . | 1 | 72 | 401 | 892 | 642 | 380 | 144 | 64 | 25 | 2621 | 2 | 65 | 285 | 367 | 291 | 192 | 76 | 21 | 13 | 1312 | 3 933 | |
| Algemeen totaal . . . | 2 | 167 | 1093 | 2079 | 1547 | 905 | 335 | 153 | 83 | 6364 | 5 | 210 | 1039 | 1399 | 962 | 466 | 180 | 63 | 46 | 4370 | 10 734 | |
| Alg. totaal 31 Dec. '27 . | 3 | 372 | 1414 | 2053 | 1766 | 787 | 344 | 119 | 89 | 6947 | 7 | 364 | 1562 | 1489 | 935 | 433 | 178 | 69 | 51 | 5088 | 12 035 | |

## IV. AANTAL KINDEREN PER PROVINCIE, DIE OP 31 DECEMBER 1928 HUISONDERWIJS GENOTEN, INGEDEELD NAAR HUN LEEFTIJD.

| Provinciën. | Van 6 jaar en jonger. | Van 7 jaar. | Van 8 jaar. | Van 9 jaar. | Van 10 jaar. | Van 11 jaar. | Van 12 jaar. | Van 13 jaar. | Van 14 jaar. | Totaal. | Van 6 jaar en jonger. | Van 7 jaar. | Van 8 jaar. | Van 9 jaar. | Van 10 jaar. | Van 11 jaar. | Van 12 jaar. | Van 13 jaar. | Van 14 jaar | Totaal. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | **Jongens.** | | | | | | | | | | **Meisjes.** | | | | | | | | | |
| Noordbrabant | — | 2 | 1 | 2 | 1 | — | 1 | — | — | [1]) 7 | — | 1 | 2 | 1 | 3 | 1 | 1 | — | — | [1]) 9 |
| Gelderland | 1 | 5 | 7 | 4 | 3 | 5 | 5 | 1 | 1 | 32 | 2 | 7 | 5 | 8 | 5 | 6 | 6 | 2 | 1 | 42 |
| Zuidholland | — | 10 | 6 | 3 | 3 | 5 | 7 | 1 | 2 | [2])37 | 1 | 8 | 7 | 5 | 3 | 11 | 6 | 3 | — | 44 |
| Noordholland | — | 4 | 6 | 4 | 1 | 5 | 3 | — | 1 | 24 | 1 | 7 | 2 | 6 | 1 | 5 | 2 | 5 | — | 29 |
| Zeeland | — | — | 1 | 2 | — | — | 3 | 1 | — | 7 | — | 1 | — | 1 | 2 | 2 | 3 | 1 | — | 10 |
| Utrecht | 3 | 3 | — | 2 | 3 | 2 | 3 | — | — | 16 | — | 4 | 5 | 4 | 5 | 5 | 13 | 2 | — | 38 |
| Friesland | — | 1 | 4 | — | 3 | 1 | 1 | 2 | — | 12 | — | 1 | 4 | — | 4 | 5 | 2 | — | — | 16 |
| Overijssel | — | 1 | — | — | 2 | 1 | — | — | 1 | [3]) 5 | — | — | — | — | — | — | 2 | 1 | — | 3 |
| Groningen | — | 1 | 1 | — | — | — | 1 | — | — | 3 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Drenthe | — | 1 | — | — | — | — | — | — | — | 1 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Limburg | 1 | 3 | 5 | — | 2 | — | 1 | — | — | 12 | — | 4 | 3 | — | — | — | 1 | — | — | [8 |
| Totaal | 5 | 31 | 31 | 17 | 18 | 19 | 25 | 5 | 5 | 156 | 4 | 33 | 28 | 25 | 23 | 35 | 36 | 14 | 1 | 199 |

[1]) Van deze kinderen genieten 3 jongens en 5 meisjes huisonderwijs volgens art. 13, vierde lid der L.O.wet 1920.
[2]) Van deze kinderen genieten 2 jongens huisonderwijs volgens art. 13, vierde lid der L.O.wet 1920.
[3]) Van deze kinderen genieten 2 jongens huisonderwijs volgens art. 13, vierde lid der L.O.wet 1920.

OP 31 DECEMBER 1928, INGEDEELD NAAR HUNNE LEEFTIJDEN.

| Bijzondere cursussen. Jongens. van 11 jaar. | van 12 jaar. | van 13 jaar. | van 14 jaar. | van 15 jaar. | van 16 jaar. | van 17 jaar. | van 18 jaar. | van 19 jaar en ouder. | Totaal jongens. | Meisjes. van 11 jaar. | van 12 jaar. | van 13 jaar. | van 14 jaar. | van 15 jaar. | van 16 jaar. | van 17 jaar. | van 18 jaar. | van 19 jaar en ouder. | Totaal meisjes. | Totaal jongens en meisjes bijz. cursussen. | Algemeen totaal openb. en bijz. cursussen. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| — | — | 11 | 83 | 46 | 34 | 12 | 8 | 10 | 204 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 204 | 242 |
| — | 9 | 70 | 218 | 159 | 116 | 36 | 18 | 6 | 632 | — | 1 | 17 | 37 | 36 | 40 | 19 | 7 | 2 | 159 | 791 | 2 007[1]) |
| — | 16 | 63 | 155 | 140 | 68 | 24 | 6 | 2 | 474 | — | 5 | 57 | 75 | 83 | 44 | 15 | — | 6 | 285 | 759 | 2 186[2]) |
| — | 18 | 72 | 118 | 47 | 15 | 3 | — | — | 273 | — | 16 | 39 | 40 | 43 | 43 | 12 | 1 | 1 | 195 | 468 | 1 537[3]) |
| — | 1 | 8 | 7 | 8 | 2 | 4 | — | — | 30 | — | — | 6 | 7 | — | — | — | — | — | 13 | 43 | 229 |
| — | 2 | 9 | 37 | 33 | 27 | 12 | 3 | 1 | 124 | — | 3 | 40 | 60 | 42 | 21 | 13 | 6 | 2 | 187 | 311 | 871 |
| — | 10 | 38 | 55 | 44 | 23 | 10 | 14 | 1 | 195 | 2 | 13 | 36 | 32 | 20 | 13 | 10 | 4 | 1 | 131 | 326 | 1 137 |
| 1 | 8 | 82 | 138 | 97 | 56 | 22 | 8 | 3 | 415 | — | 15 | 38 | 62 | 31 | 17 | — | 1 | 1 | 165 | 580 | 1 050[4]) |
| — | 5 | 36 | 62 | 60 | 32 | 20 | 7 | 1 | 223 | — | 8 | 39 | 38 | 31 | 10 | 6 | 2 | — | 134 | 357 | 998[5]) |
| — | 3 | 12 | 19 | 8 | 7 | 1 | — | 1 | 51 | — | 4 | 13 | 16 | 5 | 4 | 1 | — | — | 43 | 94 | 477 |
| — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| 1 | 72 | 401 | 892 | 642 | 380 | 144 | 64 | 25 | 2621 | 2 | 65 | 285 | 367 | 291 | 192 | 76 | 21 | 13 | 1312 | 3933 | 10 734 |

[1]) hiervan 4 leerlingen ouder dan 19 jaar.
[2]) " 3 " " " 19 "
[3]) " 2 " " " 19 "
[4]) " 1 leerling " " 19 "
[5]) " 2 leerlingen " " 19 "

VI. AANTAL LEERLINGEN DER VERVOLGCURSUSSEN PER PROVINCIE OP 31 DECEMBER 1928, VOOR WIE DE LOOPENDE CURSUS DE EERSTE WAS, DIEN ZIJ VOLGEN.

| Provincie. | Openbare cursussen. | | | Bijzondere cursussen. | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Jongens. | Meisjes. | Totaal. | Jongens. | Meisjes. | Totaal. | Totaal openbare en bijzondere cursussen. |
| Noordbrabant | 20 | 2 | 22 | 132 | — | 132 | 154 |
| Gelderland | 409 | 253 | 662 | 344 | 77 | 421 | 1083 |
| Zuidholland | 487 | 200 | 687 | 270 | 141 | 411 | 1098 |
| Noordholland | 308 | 315 | 623 | 172 | 113 | 285 | 908 |
| Zeeland | 56 | 28 | 84 | 15 | 9 | 24 | 108 |
| Utrecht | 89 | 221 | 310 | 76 | 77 | 153 | 463 |
| Friesland | 263 | 250 | 513 | 120 | 79 | 199 | 712 |
| Overijssel | 160 | 73 | 233 | 222 | 99 | 321 | 554 |
| Groningen | 151 | 169 | 320 | 119 | 72 | 191 | 511 |
| Drenthe | 113 | 86 | 199 | 25 | 20 | 45 | 244 |
| Limburg | — | — | — | — | — | — | — |
| Totaal | 2056 | 1597 | 3653 | 1495 | 687 | 2182 | 5835 |
| Totaal 31 Dec. 1927 | 2421 | 1992 | 4413 | 1469 | 784 | 2253 | 6666 |

BIJLAGE **E.**

# Bijlage E.

## GEGEVENS BETREFFENDE HET ONDERWIJZEND PERSONEEL.

I. Aantal leerkrachten (zonder de vakonderwijzers) per provincie op 31 December 1928 bij de *openbare* scholen (gewoon lager onderwijs en uitgebreid lager onderwijs).

Aantal leerkrachten (zonder de vakonderwijzers) per provincie op 31 December 1928 bij de *bijzondere* scholen (gewoon lager onderwijs en uitgebreid lager onderwijs).

Aantal leerkrachten, verbonden aan de bijzondere scholen welke geen aanspraak maken op Rijksvergoeding.

Totaal aantal leerkrachten openbare- en bijzondere scholen (gewoon lager onderwijs en uitgebreid lager onderwijs).

II. Ontheffing van den eisch betreffende het vervullen van vacatures aan de scholen binnen den wettelijken termijn. *a*. Openbare scholen. *b*. Bijzondere scholen.

III. Indeeling van de verschillende soorten van scholen (gewoon, uitgebreid en meer uitgebreid lager onderwijs) volgens het aantal der daaraan verbonden leerkrachten (zonder vak-onderwijzers).

IV. Aantal van de verschillende soorten van scholen (gewoon, uitgebreid en meer uitgebreid lager onderwijs), waaraan vak-onderwijzers werkzaam zijn.

V. Overzicht van de aantallen assisten, verbonden aan de verschillende soorten van scholen gedurende het jaar 1928.

VI. Opgave van de bedragen der in 1928 verleende wachtgelden.

VII. Opgave van de ambten en bedieningen, waarvoor in 1928 door Gedeputeerde Staten vrijstelling werd verleend krachtens art. 45, tweede lid, en art. 97, tweede lid, onder *b*, der wet.

## I. AANTAL LEERKRACHTEN (ZONDER DE VAKONDERWIJZERS) BIJ DE OPENBARE SCHOLEN OP 31 DECEMBER 1928.

| Provincie. | Aantal hoofden van scholen. | | Aantal onderwijzers. | | Aantal vacatures. | Totaal der kolommen 2 t/m 6. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | M. | V. | M. | V. | | |
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 |
| **Openbare scholen.** | | | | | | |
| Gewoon lager onderwijs | | | | | | |
| Noordbrabant | 145 | 3 | 116 | 104 | 3 | 371 |
| Gelderland | 322 | 3 | 432 | 469 | 34 | 1260 |
| Zuidholland | 703 | 46 | 1406 | 1512 | 159 | 3826 |
| Noordholland | 631 | 32 | 1080 | 1394 | 179 | 3316 |
| Zeeland | 125 | — | 142 | 147 | 9 | 423 |
| Utrecht | 129 | 3 | 211 | 234 | 14 | 591 |
| Friesland | 308 | — | 206 | 316 | 39 | 869 |
| Overijssel | 238 | 1 | 333 | 341 | 58 | 971 |
| Groningen | 273 | 3 | 275 | 406 | 62 | 1019 |
| Drenthe | 198 | 1 | 190 | 273 | 31 | 693 |
| Limburg | 135 | 3 | 253 | 111 | 6 | 508 |
| Totaal | 3207 | 95 | 4644 | 5307 | 594 | 13847 |
| Uitgebreid lager onderwijs. | | | | | | |
| Noordbrabant | 5 | — | 6 | 2 | — | 13 |
| Gelderland | 24 | 1 | 55 | 17 | 2 | 99 |
| Zuidholland | 62 | 6 | 236 | 78 | 8 | 390 |
| Noordholland | 48 | 3 | 218 | 32 | 1 | 302 |
| Zeeland | 6 | 1 | 11 | 5 | 1 | 24 |
| Utrecht | 14 | — | 30 | 10 | — | 54 |
| Friesland | 20 | — | 48 | 5 | 2 | 75 |
| Overijssel | 17 | 1 | 54 | 12 | 1 | 85 |
| Groningen | 37 | — | 73 | 12 | 1 | 123 |
| Drenthe | 9 | — | 13 | 5 | — | 27 |
| Limburg | 6 | — | 11 | — | — | 17 |
| Totaal | 248 | 12 | 755 | 178 | 16 | 1209 |
| **Aantal leerkrachten (zonder de vakonderwijzers) bij de bijzondere scholen met Rijksvergoeding op 31 Dec. 1928.** | | | | | | |
| Gewoon lager onderwijs | | | | | | |
| Noordbrabant | 362 | 251 | 1020 | 1329 | 1 | 2963 |
| Gelderland | 380 | 91 | 652 | 900 | 6 | 2029 |
| Zuidholland | 576 | 122 | 1667 | 1999 | 6 | 4370 |
| Noordholland | 348 | 105 | 905 | 1364 | 4 | 2726 |
| Zeeland | 134 | 14 | 183 | 189 | — | 520 |
| Utrecht | 186 | 42 | 411 | 489 | 3 | 1131 |
| Friesland | 258 | 8 | 306 | 230 | — | 802 |
| Overijssel | 218 | 29 | 378 | 446 | 2 | 1073 |
| Groningen | 166 | 4 | 229 | 213 | 2 | 614 |
| Drenthe | 87 | 1 | 124 | 116 | 4 | 332 |
| Limburg | 177 | 159 | 495 | 797 | 2 | 1630 |
| Totaal | 2892 | 826 | 6370 | 8072 | 30 | 18190 |

| Provincies. | Aantal hoofden van scholen. | | Aantal onderwijzers (behalve vakonderwijzers.) | | Aantal vacatures. | Totaal der kolommen 2 t/m 6. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | M. | V. | M. | V. | | |
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 |
| Uitgebreid lager onderwijs. | | | | | | |
| Noordbrabant | 41 | 33 | 77 | 75 | — | 226 |
| Gelderland | 41 | 10 | 73 | 35 | — | 159 |
| Zuidholland | 98 | 34 | 229 | 92 | — | 453 |
| Noordholland | 52 | 21 | 109 | 61 | — | 243 |
| Zeeland | 7 | 1 | 10 | 5 | — | 23 |
| Utrecht | 29 | 8 | 58 | 26 | — | 121 |
| Friesland | 20 | 2 | 37 | 8 | — | 67 |
| Overijssel | 23 | 7 | 38 | 22 | 1 | 91 |
| Groningen | 19 | 1 | 28 | 5 | — | 53 |
| Drenthe | 8 | 1 | 12 | 1 | — | 22 |
| Limburg | 18 | 28 | 34 | 56 | — | 136 |
| Totaal | 356 | 146 | 705 | 386 | 1 | 1594 |
| **Aantallen leerkrachten, verbonden aan de Bijzondere scholen welke geen aanspraak maken op Rijksvergoeding.** | | | | | | |
| Gewoon lager onderwijs. | | | | | | |
| Gelderland | 1 | 2 | 1 | 6 | — | 10 |
| Zuidholland | 4 | 2 | 21 | 20 | — | 47 |
| Noordholland | 9 | 3 | 16 | 33 | — | 61 |
| Utrecht | 1 | 4 | 2 | 9 | — | 16 |
| Overijssel | 1 | — | 3 | 3 | — | 7 |
| Limburg | — | 1 | — | 1 | — | 2 |
| Totaal | 16 | 12 | 43 | 72 | — | 143 |
| Uitgebreid lager onderwijs. | | | | | | |
| Gelderland | 2 | — | 2 | 3 | — | 7 |
| Zuidholland | 2 | — | 11 | 2 | — | 15 |
| Noordholland | 2 | — | 6 | — | — | 8 |
| Utrecht | — | 2 | — | 4 | — | 6 |
| Overijssel | — | — | — | — | — | — |
| Limburg | — | — | — | — | — | — |
| Totaal | 6 | 2 | 19 | 9 | — | 36 |
| **Totaal leerkrachten openbare en bijzondere scholen.** | | | | | | |
| Gewoon lager onderwijs. | | | | | | |
| Openbare scholen | 3207 | 95 | 4644 | 5307 | 594 | 13847 |
| Bijzondere scholen met Rijksvergoeding | 2892 | 826 | 6370 | 8072 | 30 | 18190 |
| Bijzondere scholen zonder Rijksvergoeding | 16 | 12 | 43 | 72 | — | 143 |
| Gew. lag. ond. totaal | 6115 | 933 | 11057 | 13451 | 624 | 32180 |
| Uitgebreid lager onderwijs. | | | | | | |
| Openbare scholen | 248 | 12 | 755 | 178 | 16 | 1209 |
| Bijzondere scholen met Rijksvergoeding | 356 | 146 | 705 | 386 | 1 | 1594 |
| Bijzondere scholen zonder Rijksvergoeding | 6 | 2 | 19 | 9 | — | 36 |
| U.L.O. totaal | 610 | 160 | 1479 | 573 | 17 | 2839 |
| Gew. lag. ond. totaal | 6115 | 933 | 11057 | 13451 | 624 | 32180 |
| Algemeen totaal | 6725 | 1093 | 12536 | 14024 | 641 | 35019 |
| Totaal 31 Dec. 1927 | 6687 | 1060 | 12353 | 13793 | 457 | 34350 |

II. ONTHEFFING VAN DEN EISCH BETREFFENDE HET VERVULLEN VAN VACATURES AAN DE SCHOLEN BINNEN DEN WETTELIJKEN TERMIJN.

*a.* **Ontheffingen, ten behoeve van openbare scholen over 1928 verleend krachtens art. 59, tweede lid, der Lager-Onderwijswet 1920.**

| Dagteekening en nummer van het Koninklijk besluit. | Gemeente. | Nadere plaatsaanduiding waar de school is gelegen. | Tijdvak waarvoor ontheffing is verleend. |
|---|---|---|---|
| 14 Nov. 1929 n°. 23. | 's-Gravenmoer. | 's-Gravenmoer. | 15 Januari 1928 — 1 October 1928 |
| | Poederoijen. | Aalst. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Leeuwarden. | School v. schipperskinderen. | 1 Februari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Eenrum. | Pieterburen. | 1 Januari 1928 — 27 Augustus 1928 |
| 8 Maart 1929 n°. 7. | Doetinchem. | Gaanderen. | 12 Maart 1928 — 15 November 1928 |
| | Gorinchem. | Tusschenschool v. j. | 1 Mei 1928 — 1 April 1929 |
| | Rotterdam. | Zusterschool. | 1 Januari 1928 — 1 Juni 1928 |
| | Idem. | School voor g. l. o. A 47 Parallelweg. | |
| | Idem. | School voor g. l. o. A 237 Vogelzangerstraat. | 16 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | School voor g. l. o. A 244 Boschpolderplein. | 16 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Bussum. | School C. | 26 Mei 1928 — 1 Februari 1929 |
| | Heiloo. | Heiloo. | 1 Januari 1928 — 15 October 1928 |
| | Ilpendam. | Purmerland. | 1 Januari 1928 — 1 Juli 1928 |
| | Nieuwe Niedorp. | In de kom. | 22 Mei 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Obdam. | Spierdijk Wijk B. | 1 April 1928 — 1 Januari 1929 |
| | St. Pancras. | St. Pancras. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Texel. | Zuid Eierland. | 16 April 1928 — 16 October 1928 |
| | Doniawerstal. | Scharsterbrug. | 16 April 1928 — 1 Februari 1929 |
| | Gaasterland. | Wijckel. | 1 Mei 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Deventer. | Noorderschool I. | 1 Juli 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Twickelschool. | 1 Juli 1928 — 1 December 1928 |
| | Ambt Hardenberg. | Slagharen. | 1 Mei 1928 — 1 December 1928 |
| | Lonneker. | School K. te Boekelo. | 1 Januari 1928 — 18 December 1928 |
| | Idem. | School E. Twekkelerveld. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Kantens. | Kantens. | 1 Januari 1928 — 17 Februari 1929 |
| | Marum. | Marum West. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1928 |
| | Wildervank. | Noorderschool 2. | 1 September 1928 — 1 Februari 1929 |
| | Anloo. | Anderen. | 1 Januari 1928 — 1 October 1928 |
| | Idem. | Exterveen. | 1 Januari 1928 — 1 October 1928 |
| | Bergen (L). | Siebengewold. | 1 Januari 1928 — 1 November 1928 |
| 24 Aug. 1929 n°. 17. | de Werken en Sleeuwijk. | Sleeuwijk. | 1 April 1928 — 1 Juni 1929 |
| | Brakel. | Brakel. | 1 Januari 1928 — 16 April 1929 |
| | Herwijnen. | Herwijnen. | 14 Augustus 1928 — 18 Maart 1929 |
| | Maurik. | Maurik. | 1 Mei 1928 — 1 April 1929 |
| | Nijkerk. | In de kom. | 1 September 1928 — 15 Juni 1929 |
| | Waardenburg. | Waardenburg. | 1 Augustus 1928 — 1 Maart 1929 |
| | Alblasserdam. | School n°. 1. | 1 Mei 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Berkenwoude. | Berkenwoude. | 1 Juni 1928 — 5 Maart 1929 |
| | Geervliet. | School n°. 1. | 1 November 1928 — 15 April 1929 |
| | 's-Gravenzande. | School A. | 1 Mei 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Hardinxveld. | School III. | 15 Augustus 1928 — 15 April 1929 |
| | Hei- en Boeicop. | Hei- en Boeicop. | 1 April 1928 — 1 Mei 1929 |
| | Leerdam. | School n°. 1. | 1 September 1928 — 1 April 1929 |
| | Schiedam. | u. l. o. G I. | 1 September 1928 — 1 Maart 1929 |
| | Idem. | O. 1e Centr. School voor 7e leerjaar. | 1 September 1928 — 1 Mei 1929 |
| | Zwammerdam | School n°. 7. | 7 Mei 1928 — 1 Februari 1929 |
| | Egmond aan Zee. | Egmond aan Zee. | 1 December 1928 — 1 Juli 1929 |
| | Haarlem. | School 13, Haarlstr. 28. | 20 Maart 1928 — 1 Januari 1929 |

| Dagteekening nummer van het Koninklijk besluit. | Gemeente. | Nadere plaatsaanduiding waar de school is gelegen. | Tijdvak waarvoor ontheffing is verleend. |
|---|---|---|---|
| 24 Aug. 1929 n°. 17 | Haarlem. | School 19, Pr. Hendrikstr. 1. | 1 Januari 1928 — 21 Augustus 1929 |
| | Idem. | „ 34, Overtoomstr. 41. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Idem. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Idem. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Idem. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | School 37, Soendastraat 42. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Idem. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Heemstede. | Voorweg. | 1 December 1928 — 16 Mei 1929 |
| | Velsen. | School A1, IJmuiden. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Wieringen. | Oosterland. | 1 Januari 1928 — 1 Februari 1929 |
| | Idem. | Hippolytushoef. | 1 April 1928 — 1 Februari 1929 |
| | Zd. en Nd. Schermer. | Groot Schermer. | 16 Januari 1928 — 16 Maart 1929 |
| | Driewegen. | Driewegen. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | O. en W. Souburg. | O. en W. Souburg. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Vlissingen. | School C. | 14 Augustus 1928 — 1 Januari 1928 |
| | Wolphaartsdijk. | Oostkerke. | 1 Januari 1928 — 16 Juni 1929 |
| | Zierikzee. | School B. | 5 April 1928 — 1 Mei 1929 |
| | Ooststellingwerf. | Oldeberkoop. | 1 Januari 1928 — 1 September 1928 |
| | Idem. | Makkinga. | 1 September 1928 — 16 Mei 1929 |
| | Opsterland. | Beets. | 1 Mei 1928 — 22 October 1928 |
| | Idem. | Ureterp. | 19 Maart 1928 — 1 November 1928 |
| | Idem. | Bakkeveen. | 1 April 1928 — 1 April 1929 |
| | Smallingerland. | Boombargum. | 1 September 1928 — 10 Mei 1929 |
| | Sneek. | School 4. | 15 Mei 1928 — 15 Maart 1929 |
| | Idem. | Idem. | 1 October 1928 — 15 Juni 1929 |
| | Idem. | School 1. | 1 September 1928 — 15 Maart 1929 |
| | Idem. | Idem. | 1 September 1928 — 15 Maart 1929 |
| | Tietjerksteradeel. | Bergum. | 1 September 1928 — 7 Februari 1929 |
| | Almelo. | School A. | 19 Juni 1928 — 1 April 1929 |
| | Haaksbergen. | Honesch. | 17 April 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Losser. | Overdinkel. | 1 September 1928 — 1 April 1929 |
| | Idem. | Idem. | 1 December 1928 — 1 Juni 1929 |
| | Steenwijk. | School C. | 1 Mei 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | „ B. | 1 April 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | „ C. | 1 Juni 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Weerselo. | Teurningen. | 1 Mei 1928 — 1 Juli 1929 |
| | Grootegast. | Opende-Zuid | 1 Juli 1928 — 1 April 1929 |
| | Idem. | Doezum. | 1 October 1928 — 1 April 1929 |
| | Loppersum. | Loppersum. | 1 December 1928 — 1 Mei 1929 |
| | Marum. | Nuis. | 29 Juli 1928 — 16 April 1929 |
| | Nwe. Pekela. | Wijk A. | 1 November 1928 — 1 Mei 1929 |
| | Onstwedde. | Vledderveen. | 15 October 1928 — 1 Mei 1929 |
| | Stedum. | Gorsthuizen. | 1 Mei 1928 — 1 November 1928 |
| | Vlagtwedde. | Sellingen. | 1 Mei 1928 — 1 November 1928 |
| | Wedde. | Wedde. | 1 Januari 1928 — 26 Maart 1929 |
| | Diever. | Diever. | 1 Januari 1928 — 1 October 1928 |
| | Emmen. | Amsterd. Veld II. | 14 Augustus 1928 — 1 Januari 1930 |
| | Idem. | Idem. | 21 Juli 1928 — 7 Mei 1929 |
| | Idem. | Emmen u.l.o. | 1 Januari 1928 — 1 November 1928 |
| | Idem. | Erika II. | 15 Mei 1928 — 20 September 1928 |
| | Idem. | Negende blok B., Oosterveen. | 28 April 1928 — 7 Mei 1929 |
| | Idem. | Smeulveenschebrug. | 5 Maart 1928 — 27 April 1929 |
| | Idem. | School II Borgercompascum. | 15 Januari 1928 — 1 November 1928 |
| | Peize. | Kom. | 3 Juni 1928 — 7 Mei 1929 |

| Dagteekening nummer van het Koninklijk besluit | Gemeente. | Nadere plaatsaanduiding waar de school is gelegen. | Tijdvak waarvoor ontheffing is verleend. |
|---|---|---|---|
| 24 Aug. 1929 n°. 17. | Peize. | Lieverscheweg. | 1 Mei 1928 — 16 Maart 1929 |
| | Smilde. | Hijkersmilde. | 1 November 1928 — 1 April 1929 |
| 31 Jan. 1930 n°. 18. | Echteld. | IJzendoorn. | 16 Juni 1928 — 4 December 1928 |
| | Winterswijk. | School O. | 1 Februari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Leiden. | P. Krugerstraat B. | 1 Januari 1928 — 1 Juli 1929 |
| | Idem. | Medusastraat. | 5 Januari 1928 — 1 Augustus 1929 |
| | Lexmond. | Lexmond. | 1 April 1928 — 1 April 1929 |
| | Ridderkerk. | Oostendam. | 1 October 1928 — 1 Juli 1929 |
| | Amsterdam. | Regulierschool. | 23 Maart 1928 — 1 November 1928 |
| | Idem. | R. van Goenschool. | 1 Augustus 1928 — 16 December 1928 |
| | Idem. | A. M. Schuurmanschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Adr. Bankertschool. | 20 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Aldebaronschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Almondeschool. | 1 Januari 1928 — 1 Augustus 1928 |
| | Idem. | Amaliaschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | v. Baerleschool. | 17 April 1928 — 1 Augustus 1929 |
| | Idem. | Borneoschool. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Idem. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Cabralschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Concienceschool. | 1 April 1928 — 16 Augustus 1928 |
| | Idem. | D. van Nassauschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Februari 1929 |
| | Idem. | G. de Grooteschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Goudsbloemschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Februari 1929 |
| | Idem. | Hugo de Vriesschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Idem. | 20 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Iepenwegschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Insulindeschool. | 1 Januari 1928 — 15 Augustus 1929 |
| | Idem. | Idem. | 1 Januari 1928 — 1 Augustus 1928 |
| | Idem. | Idem. | 1 Januari 1928 — 1 Augustus 1928 |
| | Idem. | Idem. | 1 Januari 1928 — 1 Augustus 1928 |
| | Idem. | Idem. | 1 Januari 1928 — 1 Juli 1928 |
| | Idem. | Jan v/d Heijdenschool. | 1 Januari 1928 — 1 Augustus 1928 |
| | Idem. | Idem. | 1 Januari 1928 — 1 Augustus 1929 |
| | Idem. | v. Koetsveldschool. | 29 Februari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Idem. | 16 Mei 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Kramatschool. | 1 Januari 1928 — 1 Augustus 1928 |
| | Idem. | Idem. | 1 Januari 1928 — 1 September 1928 |
| | Idem. | v. Ledenberckschool. | 1 Januari 1928 — 1 Augustus 1928 |
| | Idem. | Makasserschool. | 16 April 1928 — 16 November 1928 |
| | Idem. | Maria v. Berkelschool. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Meerhuizenschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Molukkenschool. | 1 Januari 1928 — 16 Mei 1928 |
| | Idem. | Montelbaanschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Niasschool. | 1 Januari 1928 — 16 Juni 1928 |
| | Idem. | Idem. | 1 Januari 1928 — 1 Augustus 1928 |
| | Idem. | Oltmansschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | P. Bothschool. | 1 Februari 1928 — 16 December 1928 |
| | Idem. | P. Breughelschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | P. Brandschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Februari 1929 |
| | Idem. | Idem. | 1 Augustus 1928 — 16 April 1929 |
| | Idem. | Pr. Steynschool. | 16 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Pr. Mauritsschool. | 1 Februari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Ranonkelschool. | 1 Februari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Rodenbachschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Ruyschschool. | 1 Januari 1928 — 1 Februari 1929 |

| Dagteekening en nummer van het Koninklijk besluit. | Gemeente. | Nadere plaatsaanduiding waar de school is gelegen. | Tijdvak waarvoor ontheffing is verleend. |
|---|---|---|---|
| 31 Januari 1930 n°. 18. | Amsterdam | Tilanusschool. | 1 Augustus 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Wendelaschool. | 1 Februari 1928 — 1 Februari 1929 |
| | Idem. | Kampschool. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Idem. | Van Deventerschool (u.l.o.) | 1 Januari 1928 — 1 Augustus 1928 |
| | Blokker. | Blokker. | 15 Juni 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Westbroek. | Gemeenteschool te Westbroek. | 16 October 1928 — 15 Juni 1929 |
| | Achttienhoven. | | |
| | Barradeel. | Wijnaldum. | 1 Januari 1928 — 1 Mei 1929 |
| | Schoterland. | School 12, Mildam. | 1 November 1928 — 1 Mei 1929 |
| | Wonseradeel. | Zurich. | 1 Januari 1928 — 1 December 1928 |
| | Idem. | Komwerderzand. | 12 November 1928 — 22 October 1929 |
| | Denekamp. | Nutten. | 1 Juni 1928 — 1 Januari 1930 |
| | Steenwijk. | School B. | 1 October 1928 — 1 September 1929 |
| | St. Vollenhove. | School A. | 1 Februari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Wijhe. | Wechterhold. | 1 September 1928 — 1 Juli 1929 |
| | Groningen. | School n°. VI, Parkweg. | 15 Augustus 1928 — 1 October 1929 |
| | Idem. | School n°. XXVI, N. Kerkhof. | 1 Maart 1928 — 1 Januari 1930 |
| | Leek. | Emmatil. | 15 Juni 1928 — 1 Augustus . . . |
| | Idem. | Tolbert. | 1 Januari 1928 — 1 Mei 1929 |
| | Anloo. | Eext. | 1 October 1928 — 20 Augustus 1929 |
| | Beilen. | Hooghalen. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Borger. | Eeserveen. | 1 September 1928 — 1 Maart 1929 |
| | Idem. | Drouwenermond. | 1 October 1928 — 16 Juni 1929 |
| | Idem. | Drouwen. | 1 Juni 1928 — 16 Juni 1928 |
| | Meppel. | Vleddenstr. School A. | 15 Maart 1928 — 1 Januari 1930 |
| | Oeloom. | 2e Valthermond. | 15 September 1928 — 15 April 1929 |
| | Heerlen. | Emmaschool N. Einde. | 1 September 1928 — 1 September 1929 |
| 8 Mei 1930 n°. 30. | Buren. | Asch. | 1 October 1928 — 1 Mei 1929 |
| | Ede. | Ederveen. | 1 November 1928 — 1 Januari 1930 |
| | Idem. | Idem. | 1 November 1928 — 1 Januari 1930 |
| | Asperen. | Asperen. | 1 September 1928 — 1 Mei 1929 |
| | Delft. | School 2, Oosteinde. | 1 September 1928 — 23 Mei 1929 |
| | Moordrecht. | Moordrecht. | 15 December 1928 — 1 September 1929 |
| | Nw. Lekkerland. | 2e o.l. School Kinderdijk D. 267. | 15 Augustus 1928 — 1 September 1929 |
| | Sliedrecht. | School I. | 7 Augustus 1928 — 1 Juli 1929 |
| | Vlaardingen. | School E. | 1 December 1928 — 5 September 1929 |
| | Idem. | School J 1. | 1 Juli 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Waddinxveen. | a/d Brug. | 1 September 1928 — 5 April 1929 |
| | Nieuwvliet. | Nieuwvliet. | 1 Januari 1928 — 1 Januari 1929 |
| | Harlingen. | 1e Gem. School (A). | 1 Maart 1928 — 1 September 1929 |
| | Opsterland. | Tenvissel. | 15 October 1928 — 1 Juni 1929 |
| | Ambt Hardenberg. | Bergentheim. | 1 Juli 1928 — 1 Januari 1930 |
| | Deventer. | Oosterschool I. | 1 September 1928 — 1 September 1929 |
| | Diever. | Diever. | 16 October 1928 — 1 Mei 1929 |
| 30 October 1930 n°. 22. | Bemmel. | Doornenbrug Wijk L. n°. 17. | 22 October 1928 — 1 April 1929 |
| | Heerde. | Dorp. | 14 September 1928 — 1 Juni 1929 |
| | Maurik. | Maurik. | 1 November 1928 — 1 Juli 1929 |
| | Oegstgeest. | Leidschebuurt. | 1 September 1928 — 16 September 1929 |
| | Velsen. | o.l. school G. | 16 December 1928 — 1 Maart 1930 |
| | Wieringen. | Hippolytushoef. | 21 September 1928 — 16 Juni 1929 |
| | St. Maartensdijk. | St. Maartensdijk. | 19 November 1928 — 1 Juli 1929 |
| | Utrecht. | Marnixlaan 68. | 15 September 1928 — 1 Februari 1929 |
| | Emmen. | Barger Compascum I. | 20 September 1928 — 1 Januari 1930 |
| | Idem. | Emmen I (o.l.s.). | 1 December 1928 — 7 Mei 1929 |

| Dagteekening en nummer van het Koninklijk besluit. | Gemeente. | Nadere plaatsaanduiding waar de school is gelegen. | Tijdvak waarvoor ontheffing is verleend. |
|---|---|---|---|
| 30 October 1930 n°. 22. | Emmen. | Emmer Compascum II. | 1 November 1928 — 7 Juli 1929 |
| 29 Januari 1931 n°. 29. | Breda. | Kloosterlaan. | 12 November 1928 — 1 September 1929 |
| | Elst. | Elst. | 24 September 1928 — 1 Mei 1929 |
| | Idem. | Idem. | 30 September 1928 — 1 April 1929 |
| | Avenhorn. | Avenhorn. | 1 September 1928 — 1 November 1929 |
| | Wervershoof. | School Wijk C. | 1 October 1928 — 1 Mei 1929 |
| | Zaandam. | School n°. 10. | 13 October 1928 — 1 Mei 1929 |

*b.* **Ontheffingen, ten behoeve van bijzondere scholen over 1928 verleend krachtens art. 96, vierde lid, der Lager-onderwijswet 1920.**

| Dagteekening en nummer van het Koninklijk besluit. | Naam en zetel der instelling of vereeniging, onder welker bestuur de school staat. | Gemeente en nadere plaatsaanduiding, waar de school is gelegen. |
|---|---|---|
| 14 Juni 1929 n°. 49. | R.-K. Kerkbestuur der Parochie van den H Antonius van Padua te Rotterdam. | Rotterdam, Boschje 5. |
| | Genootschap tot Opvoeding, gevestigd te Roosendaal (N.-Br.). | Rotterdam, Goudschesingel 149. |
| | R.K. Kerkbestuur van de Parochie van den H. Bartholomeus te Poeldijk (gemeente Monster). | Monster, Poeldijk Voorstraat 88. |
| | Vereeniging tot stichting en instandhouding van één of meer scholen met den Bijbel te Spakenburg, (gemeente Bunschoten). | Bunschoten, Spakenburg C. 37. |
| | Ned. Hervormde Gemeente te Amsterdam. | Amsterdam, Riouwstraat 64. |
| | Vereeniging „De Groen van Prinstererschool" voor Christelijk M.U.L.O. te Enkhuizen. | Enkhuizen, Drie Banen. |
| | R.K. Kerkbestuur der Parochie van O.L. Vrouwe Hemelvaart, te Utrecht. | Utrecht, Adriaanstraat 24 B. |

III. INDEELING VAN DE SOORTEN VAN SCHOLEN VOLGENS HET AANTAL DER DAARAAN VERBONDEN LEERKRACHTEN.

| Aantal leerkrachten per school | Openbare scholen | | Bijzondere scholen m. Rijksvergoeding | | Bijzondere scholen z. Rijksvergoeding | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | gewoon lager onderwijs | uitgebr. lager onderwijs | gewoon lager onderwijs | uitgebr. lager onderwijs | gewoon lager onderwijs | uitgebr. lager onderwijs |
| 1 | 297 | 7 | 53 | 9 | 2 | — |
| 2 | 729 | 62 | 615 | 141 | 7 | 1 |
| 3 | 582 | 63 | 805 | 192 | 6 | 1 |
| 4 | 323 | 38 | 532 | 102 | 2 | 4 |
| 5 | 225 | 21 | 361 | 44 | — | 1 |
| 6 | 832 | 18 | 470 | 10 | 4 | — |
| 7 | 256 | 10 | 413 | 2 | 2 | — |
| 8 | 69 | 11 | 233 | 2 | 1 | — |
| 9 | 29 | 12 | 100 | 1 | 1 | — |
| 10 | 13 | 4 | 51 | — | — | 1 |
| 11 | 6 | 7 | 34 | — | — | — |
| 12 | 6 | 6 | 21 | — | — | — |
| 13 | 3 | 1 | 27 | — | — | — |
| 14 | 2 | 4 | 17 | — | — | — |
| 15 | — | — | 15 | — | — | — |
| 16 | — | — | 3 | — | 1 | — |
| 17 | — | — | — | — | 1 | — |
| 18 | — | — | — | — | — | — |
| 19 | — | — | 1 | — | 1 | — |
| 20 | — | — | — | — | — | — |
| 21 | — | — | — | — | — | — |
| 22 | — | — | 2 | — | — | — |
| 23 | — | — | 1 | — | — | — |
| Totaal . | 3372 | 264 | 3754 | 503 | 28 | 8 |

IV. AANTAL VAN DE VERSCHILLENDE SOORTEN VAN SCHOLEN (GEWOON EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS) WAARAAN VAKONDERWIJZERS WERKZAAM ZIJN.

| Vakonderwijzers in: | Openbare scholen. | | Bijzondere scholen met Rijksvergoeding. | | Bijzondere scholen zonder Rijksvergoeding. | | Algemeen Totaal |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | g. l. o. | u. l. o. | g. l. o. | u. l. o. | g. l. o. | u. l. o. | |
| Nuttige handwerken . . . . | 1424 | 191 | 1686 | 313 | 20 | 2 | 3636 |
| Fraaie handwerken | 1 | 19 | — | 9 | — | — | 29 |
| Lichamel. oefening | 1056 | 127 | 459 | 171 | 12 | 3 | 1828 |
| Teekenen . . . . | 133 | 84 | 59 | 91 | 4 | 1 | 372 |
| Handenarbeid . . | 20 | — | 24 | 9 | 3 | 2 | 58 |
| Zingen . . . . . | 20 | 5 | 58 | 18 | 9 | — | 110 |
| Lezen . . . . . | — | — | 1 | — | — | — | 1 |
| Schrijven . . . . | — | 1 | 79 | 25 | 1 | — | 106 |
| Rekenen . . . . | — | — | — | 3 | — | — | 3 |
| Nederlandsche taal | — | 1 | — | 5 | — | 1 | 7 |
| Fransch . . . . | — | 1 | 11 | 80 | 3 | 3 | 98 |
| Duitsch . . . . . | — | — | 6 | 83 | — | 1 | 90 |
| Engelsch . . . . | — | 1 | 1 | 55 | 2 | 1 | 60 |
| Wiskunde . . . . | — | 6 | 5 | 30 | — | 1 | 42 |
| Natuurkunde . . | — | 2 | — | 7 | 1 | 1 | 11 |
| Scheikunde . . . | — | — | — | — | 1 | — | 1 |
| Boekhouden . . . | — | 1 | — | 6 | — | 1 | 8 |
| Handelskennis . . | — | 6 | 1 | 23 | — | — | 30 |
| Stenografie en Machineschrijven . | — | 15 | — | 4 | — | 1 | 20 |
| Vaderlandsche geschiedeniedenis . | — | — | 1 | 7 | — | 1 | 9 |
| Algemeene geschiedenis . . . . . | — | — | — | 4 | 1 | — | 5 |
| Kennis der natuur | — | 1 | — | 1 | 1 | — | 3 |
| Gezondheidsleer . | — | 2 | — | — | — | — | 2 |
| Aardrijkskunde . . | — | — | — | 4 | 1 | — | 5 |
| Godsdienst . . . | — | — | 10 | 10 | — | — | 20 |
| Muziek . . . . . | — | — | — | — | — | — | 1 |
| Rhytmiek . . . . | — | — | — | — | 1 | — | 2 |

V. OVERZICHT VAN DE AANTALLEN ASSISTENTEN, VERBONDEN AAN DE VERSCHILLENDE SOORTEN VAN SCHOLEN, WAARAAN ZIJ WERKZAAM WAREN GEDURENDE HET JAAR 1928.

| Toestand op | Aantal scholen waarin assistenten werkzaam zijn. | | | | | | Aantallen daaraan verbonden assistenten | | | | | | Geslacht. | | Bevoegd. | Niet bevoegd. | Tevoren in betrekking. | Wachtgelders. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Openbare | Protestantsche | Roomsch-Katholieke | Israëlitische | Andere | Totaal | Openbare | Protestantsche | Roomsch-Katholieke | Israëlitische | Andere | Totaal | Mannelijk | Vrouwelijk | | | | |
| 30 Juni 1928. . | 310 | 283 | 146 | — | 19 | 758 | 315 | 296 | 156 | — | 28 | 79 | 285 | 510 | 765 | 30 | 142 | 20 |
| 31 Dec. 1928. . | 325 | 320 | 153 | — | 23 | 821 | 330 | 337 | 165 | — | 35 | 867 | 338 | 529 | 826 | 41 | 151 | 11 |

OPGAVE VAN DE BEZOLDIGING DER ASSISTENTEN IN HET JAAR 1928.

| Totaal der bezoldiging van de assistenten, werkzaam aan openbare scholen. | Vergoeding ingevolge art 101, tiende lid, aan de besturen van bijzondere scholen. |
|---|---|
| f 143 571,57 | f 64 359,08 |

VI. OPGAVE VAN DE BEDRAGEN DER IN 1928 VERLEENDE WACHTGELDEN.

De wachtgelden der gewezen hoofden van *openbare* scholen waren:

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| 1 | tusschen | f 3000 | en | f 3100 |
| 4 | ,, | 3500 | ,, | 3600 |
| 2 | ,, | 3600 | ,, | 3700 |
| 3 | ,, | 3700 | ,, | 3800 |
| 2 | ,, | 3900 | ,, | 4000 |
| 2 | ,, | 4000 | ,, | 4100 |
| 1 | ,, | 4100 | ,, | 4200 |
| 2 | ,, | 4200 | ,, | 4300 |
| 1 | ,, | 4300 | ,, | 4400 |
| 3 | ,, | 4400 | ,, | 4500 |

Totaal 21 hoofden van scholen.

Die der gewezen hoofden van *bijzondere* scholen:

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| 1 | tusschen | f 4000 | en | f 4100 |
| 1 | ,, | 4100 | ,, | 4200 |
| 1 | ,, | 4600 | ,, | 4700 |
| 1 | ,, | 4700 | ,, | 4800 |

Totaal 4 hoofden van scholen.

Die der gewezen onderwijzers en onderwijzeressen aan *openbare* scholen:

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| 2 | tusschen | f 1100 | en | f 1200 |
| 4 | ,, | 1200 | ,, | 1300 |
| 5 | ,, | 1300 | ,, | 1400 |
| 6 | ,, | 1400 | ,, | 1500 |
| 7 | ,, | 1500 | ,, | 1600 |
| 7 | ,, | 1600 | ,, | 1700 |
| 1 | ,, | 1700 | ,, | 1800 |
| 8 | ,, | 1800 | ,, | 1900 |
| 5 | ,, | 1900 | ,, | 2000 |
| 14 | ,, | 2000 | ,, | 2100 |
| 9 | ,, | 2100 | ,, | 2200 |
| 2 | ,, | 2300 | ,, | 2400 |
| 6 | ,, | 2400 | ,, | 2500 |
| 2 | ,, | 2500 | ,, | 2600 |
| 3 | ,, | 2600 | ,, | 2700 |
| 2 | ,, | 2700 | ,, | 2800 |
| 2 | ,, | 2800 | ,, | 2900 |
| 2 | ,, | 2900 | ,, | 3000 |
| 1 | ,, | 3100 | ,, | 3200 |
| 1 | ,, | 3200 | ,, | 3300 |
| 1 | ,, | 3400 | ,, | 3500 |
| 1 | ,, | 4000 | ,, | 4100 |

Totaal 91 onderwijzers en onderwijzeressen.

Die der gewezen onderwijzers en onderwijzeressen aan *bijzondere* scholen:

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| 1 | tusschen | f 1100 | en | f 1200 |
| 2 | ,, | 1300 | ,, | 1400 |
| 4 | ,, | 1500 | ,, | 1600 |
| 1 | ,, | 1800 | ,, | 1900 |
| 1 | ,, | 1900 | ,, | 2000 |
| 4 | ,, | 2000 | ,, | 2100 |
| 2 | ,, | 2100 | ,, | 2200 |
| 3 | ,, | 2200 | ,, | 2300 |
| 1 | ,, | 2300 | ,, | 2400 |
| 1 | ,, | 2500 | ,, | 2600 |
| 2 | ,, | 2600 | ,, | 2700 |
| 2 | ,, | 2700 | ,, | 2800 |
| 1 | ,, | 3000 | ,, | 3100 |
| 1 | ,, | 3100 | ,, | 3200 |
| 1 | ,, | 3200 | ,, | 3300 |
| 2 | ,, | 3400 | ,, | 3500 |
| 1 | ,, | 3600 | ,, | 3700 |
| 1 | ,, | 4300 | ,, | 4400 |

Totaal 31 onderwijzers en onderwijzeressen.

VII. OPGAVE VAN DE AMBTEN EN BEDIENINGEN, WAARVOOR IN 1928 DOOR GEDEPUTEERDE STATEN VRIJSTELLING WERD VERLEEND KRACHTENS ART 45, TWEEDE LID, EN ART. 97, TWEEDE LID, ONDER *b*, DER WET.

**Noordbrabant.**

Voor openbare onderwijzers:

vrijstellingen werden niet verleend.

Voor bijzondere onderwijzers:

kassier van een boerenleenbank (4 gevallen);

administrateur van een schoolvereeniging (8 gevallen);

administrateur van een kook- en huishoudschool;

afdeelingssecretaris van den N. C. Boerenbond en van de R.-K. Woningbouwvereeniging;

correspondent der Arbeidsbemiddeling van een gemeente;

secretaris van een brandwaarborgmaatschappij.

**Gelderland.**

Voor openbare onderwijzers:

5 vrijstellingen werden verleend, welke niet nader zijn aangeduid.

Voor bijzondere onderwijzers:

10 vrijstellingen werden verleend, welke niet nader zijn aangeduid.

**Zuidholland.**

Voor openbare onderwijzers:

tijdelijk boekhouder van een spaarbank;

ambtenaar van een vereeniging voor maatschappelijk werk; redacteur van een maandblad;

het drijven te haren huize door den echtgenoot van een tabak- en sigarenwinkel;

het opnemen door de echtgenoote van telefonische bestellingen voor een begrafenisonderneming.

Voor bijzondere onderwijzers.

directeur van een zangvereeniging;

kassier van een boerenleenbank;

bezoldigd administrateur van een school;

bezoldigd penningmeester van een ziekenhuisfonds;
bijhouding van het bevolkingsregister van een gemeente;
secretaris-penningmeester van een polder;
boekhouder van een coöperatie;
commissaris van een naamlooze vennootschap.

**Noordholland.**

Voor openbare onderwijzers:
plaatsvervangend kassier van een coöp. boerenleenbank;
correspondente eener levensverzekeringmaatschappij;
advocaat en procureur.
Voor bijzondere onderwijzers:
administrateur(trice) van een schoolvereeniging (10 gevallen);
directeur van een R.-K. jongensweeshuis;
administratieve werkzaamheden;
beëedigd vertaler;
correspondent van een dagblad.

**Zeeland.**

Voor openbare onderwijzers:
penningmeester van de kolenvereeniging „De vrijheid";
kassier van een boerenleenbank;
secretaris van een commissie tot wering van schoolverzuim.
Voor bijzondere onderwijzers:
kassier van een boerenleenbank (2 gevallen);
administrateur van een schoolvereeniging (2 gevallen);
secretaris-ontvanger van een burgerlijk armbestuur;
ontvanger-griffier van een waterschap.

**Utrecht.**

Voor openbare onderwijzers:
1 vrijstelling werd verleend, welke niet nader is aangeduid.
Voor bijzondere onderwijzers:
vertegenwoordiger van Leistlers vacuum en kofü-apparaten;
administrateur(trice) van een schoolbestuur (4 gevallen);
secretaris van een waterschap;
correspondent en agent van een courant.

**Friesland.**

Voor openbare onderwijzers:
vrijstellingen werden niet verleend.
Voor bijzondere onderwijzers:
6 vrijstellingen werden verleend, welke niet nader zijn aangeduid.

**Overijssel.**

Voor openbare onderwijzers:
2 vrijstellingen werden verleend, welke niet nader zijn aangeduid.
Voor bijzondere onderwijzers:
7 vrijstellingen werden verleend, welke niet nader zijn aangeduid.

**Groningen.**

Voor openbare onderwijzers:
vrijstellingen werden niet verleend.
Voor bijzondere onderwijzers:
aan 4 hoofden van scholen werd vergunning verleend tot het waarnemen der betrekking van administrateur hunner school.

**Drenthe.**

Voor openbare onderwijzers:
kassier van een boerenleenbank;
secretaris-penningmeester van een waterschap;
het uitoefenen van een hoenderbedrijf door den echtgenoot;
secretaris-boekhouder van een burgerlijk armbestuur;
secretaris-boekhouder van een burgerlijk armbestuur en secretaris-ontvanger van een waterschap.
Voor bijzondere onderwijzers:
administrateur van een bijzondere school (4 gevallen);
secretaris-penningmeester van een waterschap;
het waarnemen van een betrekking bij de firma Philips te Eindhoven.

**Limburg.**

Voor openbare onderwijzers:
het uitoefenen van het modistevak door een inwonende schoonzuster;
correspondent van een middenstandsbank (2 gevallen);
kassier eener boerenleenbank.
Voor bijzondere onderwijzers:
kassier van een boerenleenbank;
agent van een scheepvaartmaatschappij (2 gevallen);
administrateur van bijzondere scholen.

BIJLAGE F.

# Bijlage F.

## GEGEVENS BETREFFENDE DEN TOESTAND VAN HET BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS IN 1928.

I. Subsidieering van de scholen voor zwakzinnigen, slechthoorenden, doofstommen en blinden in 1928.

II. Verslag van den inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs over het jaar 1928.

## I. SUBSIDIEERING VAN DE SCHOLEN VOOR ZWAKZINNIGEN, SLECHTHOORENDEN, DOOFSTOMMEN EN BLINDEN IN 1928.

| | | | |
|---|---|---|---|
| Openbare school | te | Apeldoorn ..... | f 12 096,76 |
| ,, | ,, | ,, Arnhem ..... | 29 267,90 |
| ,, | ,, | ,, Nijmegen ..... | 13 058,17 |
| ,, | scholen | ,, Rheden (2, te Dieren en Velp) ..... | 14 473,24 |
| ,, | school | ,, Delft ..... | 12 398,87 |
| ,, | ,, | ,, Dordrecht .... | 26 640,47 |
| ,, | scholen | ,, 's Gravenhage | 160 292,99 |
| ,, | ,, | ,, idem imbecillen ..... | 9 508,11 |
| ,, | school | ,, Leiden ..... | 28 732,97 |
| ,, | ,, | ,, Oegstgeest ... | 7 231,65 |
| ,, | scholen | ,, Rotterdam (4) | 146 804,20 |
| ,, | school | ,, Schiedam .... | 21 984,53 |
| ,, | ,, | ,, Vlaardingen .. | 20 981,15 |
| ,, | ,, | ,, Alkmaar ..... | 8 180,17 |
| ,, | scholen | ,, Amsterdam (7) | 171 658,65 |
| ,, | ,, | ,, Haarlem (2) | 42 396,93 |
| ,, | school | ,, Hilversum .... | 18 209,19 |
| ,, | ,, | ,, Velsen (IJm.) | 10 988,15 |
| ,, | ,, | ,, Amersfoort ... | 12 483,83 |
| ,, | ,, | ,, Utrecht ..... | 30 675,74 |
| ,, | ,, | ,, Deventer ..... | 19 677,47 |
| ,, | ,, | ,, Groningen .... | 32 271,75 |
| ,, | ,, | ,, Leeuwarden .. | 12 532,21 |
| ,, | ,, | ,, Zaandam ..... | 14 131,84 |
| ,, | ,, | ,, Beverwijk .... | 5 357,44 |
| ,, | ,, | ,, Assen ..... | 5 158,74 |
| ,, | ,, | ,, Gouda ..... | 4 876,53 |
| | | | f 892 069,65 |

| | | |
|---|---|---|
| Bijzondere school te Boxtel (van de Vereeniging van Fraters te Tilburg) ..... | f | 8 914,50 |
| Bijzondere school te Breda (de R.-K. school voor buitengewoon lager onderwijs ,,St. Rosaschool'') | | 16 773,84 |
| Bijzondere school te 's Hertogenbosch (van het R.-K. Kerkbestuur van den H. Johannes Evangelist, gevestigd te 's Hertogenbosch) ... | | 7 285,14 |
| Bijzondere school te 's Hertogenbosch (van de Vereeniging van Vrouwen tot het geven van onderwijs, gevestigd te 's Hertogenbosch) ..... | | 8 452,97 |
| Bijzondere school te Tilburg (R.-K. Meisjesschool, staande onder het bestuur der Zusters van Liefde) ... | | 6 478,50 |
| Bijzondere school te Udenhout (van de Vereeniging het Zedelijk Lichaam van vrouwen ,,In omnibus charitas'') ..... | | 12 600,— |
| Bijzondere school voor het R.-K. Kerkbestuur van den H. Dionysius te Tilburg ..... | | 6 582,25 |
| Bijzondere school te Udenhout (van het R.-K. Zwakzinnigen Gesticht ,,Huize Assisië) ..... | | 10 540,90 |
| Bijzondere school te Arnhem (van de Vereeniging voor Christelijk buitengewoon lager en meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens en meisjes) ,,Klein Warnsborn'' ..... | | 5 227,08 |
| Bijzondere scholen te Ermelo en Noordwijk (van de Vereeniging tot opvoeding en verpleging van idioten en achterlijke kinderen, gevestigd te Utrecht ..... | f 52 026,09 | |
| Bijdrage in de internaatskosten ..... | 5 500,— | |
| | | f 57 526,09 |
| Bijzondere school te Renkum (van de Vereeniging tot het verzorgen, opvoeden en onderwijzen van zwakzinnige kinderen, gevestigd te Utrecht) ..... | f 7 823,46 | |
| Bijdrage in de internaatskosten ..... | 3 700,— | |
| | | 11 523,46 |
| Bijzondere school te Delft (van de R.-K. scholen, gevormd door de Kerkbesturen van den H. Hippolytus en van den H. Jozef) ..... | | 10 766,17 |
| Bijzondere school te 's Gravenhage (van de Vereeniging voor Individueel onderwijs, gevestigd te 's Gravenhage) ..... | | 8 215,08 |
| Bijzondere school te 's Gravenhage (van de Vereeniging voor Christelijk buitengewoon onderwijs te 's Gravenhage) ..... | | 15 300,— |
| Bijzondere school te 's Gravenhage (van de R.-K. Schoolvereeniging der Parochie van den H. Jozef te 's Gravenhage) ..... | | 21 197,22 |
| Bijzondere school te Rotterdam (van de Vereeniging voor Christelijk onderwijs aan zwakzinnige kinderen te Rotterdam, gevestigd te Rotterdam) ..... | | 14 177,87 |
| Bijzondere school te Amsterdam (van de Vereeniging tot oprichting en instandhouding van Christelijke scholen voor zwakzinnigen, gevestigd te Amsterdam ..... | | 21 186,62 |
| Bijzondere school te Driebergen (van de Vereeniging voor Christelijk buitengewoon lager onderwijs voor jongens en meisjes) ..... | | 7 408,30 |
| Bijzondere school te Maastricht (van het Zedelijk Lichaam onder de zinspreuk ,,Sub praesidio Beatae Mariae Virgines, sine macula conceptae'', gevestigd te Maastricht) | | 13 360,87 |
| Bijzondere school van het R.-K. Parochiaal Armbestuur te Rotterdam ..... | | 6 204,21 |
| Bijzondere R.-K. school voor zwakzinnigen te Haarlem ..... | | 11 433,57 |
| Bijzondere school van de Vereeniging H. Vincentius van Paulo, Fred. Hendrik Plantsoen 7*b*, te Amsterdam ..... | | 8 514,82 |
| Bijzondere school van de St. Gregoriusstichting te Utrecht (school voor zwakzinnige jongens) ..... | | 4 392,— |
| Bijzondere school van de Vereeniging tot stichting en instandhouding van een school met den Bijbel te Alphen aan den Rijn ... | | 3 077,59 |
| Bijzondere school van de St. Josephvereeniging te Eindhoven (school voor zwakzinnige jongens) adres: Hemelrijken 85*a* ..... | | 1 938,83 |

| | | |
|---|---|---|
| Bijzondere school van de Vereeniging tot Weldadigheid van den Allerheiligste Verlosser te Amsterdam (school voor zwakzinnige meisjes) adres: Keizersgracht 401 ..... | f 1 604,10 | |
| | f | 300 681,98 |
| *Scholen voor slechthoorenden.* | | |
| Openbare school te 's Gravenhage ..... | f 27 639,26 | |
| Bijzondere school te Rotterdam (van de Vereeniging „School voor slechthoorende kinderen" te Rotterdam) ..... | 12 696,57 | |
| Bijzondere school te Amsterdam (van de Vereeniging „School voor slechthoorenden" te Amsterdam) | 16 831,15 | |
| | | 57 166,98 |
| *Scholen voor doofstommen.* | | |
| Bijzondere scholen te St. Michielsgestel (van het Instituut voor doofstommen te Michielsgestel) .. | f 67 121,33 | |
| Bijzondere school te Voorburg (van het doofstommen-instituut „Effatha") ..... | 30 207,48 | |
| Bijzondere school te Rotterdam (van de Vereeniging voor doofstommenonderwijs te Rotterdam) | 45 274,84 | |
| Bijzondere school te Amsterdam (van de Vereeniging voor doofstommenonderwijs te Amsterdam) | 29 163,21 | |
| Bijzondere school te Groningen (van het instituut voor doofstommen te Groningen) ..... | 53 886,85 | |
| | | 225 653,71 |
| *Scholen voor blinden.* | | |
| Bijzondere school te Grave (van de Blindenstichting „de Wijnberg" te Grave) ..... | f 7 274,28 | |
| Bijzondere school te Grave (van de Blindenstichting „St. Henricusgesticht" te Grave) ..... | 11 014,50 | |
| Bijzondere school te Amsterdam (van het instituut tot onderwijs van blinden te Amsterdam) ..... | 25 875,79 | |
| Bijzondere school te Zeist (van de Vereeniging tot bevordering van Christelijke opvoeding en onderwijs voor blinde kinderen en jongelieden „Bartimeus" te Zeist) ..... | 10 232,19 | |
| | | 54 396,76 |
| Totaal ... | | f 1 529 969,08 |
| Totaal in 1927 ..... | | 1 454 699,14 |

## II. VERSLAG VAN DEN TOESTAND VAN HET BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS OVER HET JAAR 1928.

Wanneer men zijn gedachten laat gaan over hetgeen in het jaar 1928 voor het buitengewoon onderwijs van belang is geweest, komt men steeds terug op het A.V.O.-congres en de A.V.O.-tentoonstelling, waardoor het gebied van den arbeid voor onvolwaardige arbeidskrachten eenigen tijd in het middelpunt der algemeene belangstelling heeft gestaan. De groote A.V.O.-gebeurtenis in de maand October is een belangrijke demonstratie geworden van de houding der tegenwoordige beschaafde wereld tegenover het vraagstuk van de minderwaardigen in de samenleving. Theoretisch althans is men het er over eens, dat geestelijk en lichamelijk gebrekkigen, als het maar eenigszins mogelijk is, in de gelegenheid moeten worden gesteld een plaats, zij het ook een bescheiden plaats, in te nemen in het algemeene bedrijfsleven. De moeilijkheden, die zich hierbij voordoen, zijn groot en worden nog iederen dag grooter, daar elke bedrijfsleider er zich op toelegt zijn fabriek of zijn werkplaats zoo rendeerend mogelijk te maken en dit laatste slechts kan geschieden, wanneer volledig valide personen te werk worden gesteld. Het dilemma van de plichten tegenover de minderwaardige menschheid eenerzijds en de eischen van het moderne bedrijf anderzijds is op de A.V.O. scherp gesteld. Er zijn wegen aangegeven, waardoor een oplossing kan worden verkregen, die bevredigend is en die tevens met de beide groepen van belangen rekening houdt. In de eerste plaats is op den voorgrond gesteld, dat de juiste keuze van het beroep van groot belang is om de productiviteit van het minderwaardige individu tot een zoo hoog mogelijk peil op te voeren. Voor lichamelijk gebrekkigen, doch vooral ook voor geestelijk abnormalen, geldt het, dat enkele werkzaamheden bijna evengoed door hen als door normale arbeidskrachten kunnen worden verricht. Het is van beteekenis voor elk geval deze werkzaamheden uit te vinden en na te gaan, bij welken arbeid de nadeelen der afwijking het minst worden gevoeld.

Naast het belang van een goede beroepskeuze heeft de A.V.O. geplaatst het belang van een doelmatige opleiding. Zoowel op het congres als op de tentoonstelling is aan het speciale onderwijs voldoende aandacht besteed en is kunnen worden getuigd, dat Nederland op dit gebied niet achterblijft. Op de afdeelingen der tentoonstelling voor zwakzinnigen, voor doofstommen, voor blinden, voor slechthoorenden en voor lichamelijk gebrekkigen waren het vooral de inzendingen der onderwijsinrichtingen, die het meest de aandacht hebben getrokken, terwijl ook op het congres de onderwijsproblemen met groote belangstelling in behandeling zijn genomen.

Als merkwaardig teeken des tijds verdient verder vermelding de totstandkoming van een Nederlandsche Vereeniging ter bevordering van consultatiebureaux voor moeilijke kinderen. Voor allen, die zich bezighouden met de abnormale jeugd, is het een openbaring geweest, dat bij de oprichting der vereeniging zoovele personen in den lande blijk hebben gegeven van belang te stellen in de Amerikaansche consultatiebureaux, waarover de geschriften van mejuffrouw mr. E. C. Lekkerkerker van te voren het Nederlandsche publiek hadden ingelicht.

Reeds eenige jaren zijn ouders en opvoeders hier te lande (o. a. te Utrecht en in den Haag) in de gelegenheid geweest op de consultatiebureaux raad in te winnen omtrent moeilijkheden, die zich bij de opvoeding hunner kinderen voordeden. Het nieuwe in de Amerikaansche methode is echter vooral gelegen in de omstandigheid, dat naast de herkenning van het geval de nadruk wordt gelegd op de behandeling. Oorspronkelijk zijn de consultatiebureaux in Amerika opgericht voor jeugdige delinquenten. Ook bij ons is de beweging voornamelijk aangemoedigd door de kringen, die zich bezighouden met de verwaarloosde en de misdadige jeugd. Reeds spoedig na de oprichting der consultatiebureaux in Amerika heeft men echter ingezien, dat de instellingen van groot nut kunnen zijn voor de verbetering van tal van moeilijkheden, die zich bij de opvoeding van kinderen voordoen en aanleiding geven tot allerlei stoornissen op lateren leeftijd als zij niet op de juiste wijze worden behandeld. De consultatiebureaux zijn langs dezen weg in Amerika geworden tot organen van medisch-psychologische voorzorg in de groote beweging der „mental hygiëne".

Het behoort tot het eigenlijke van de consultatiebureaux, dat het onderzoek der kinderen zoo nauwgezet en zoo uitgebreid mogelijk geschiedt. Men tracht zich een beeld te vormen van het kind in zijn geheel, met zijn lichamelijke eigenaardigheden, zijn geestelijke gesteldheid en vooral ook in zijn verhouding tot de dagelijksche omgeving. Hiervoor zijn noodig het opnemen van een anamnese, het medische onderzoek, het psychologische onderzoek en ten slotte het onderzoek van den maatschappelijken werker, die in de woning van het kind en zoo noodig in de school allerlei inlichtingen gaat inwinnen. Het werk wordt derhalve in de Amerikaansche consultatiebureaux door ten minste drie personen verricht: de psychiater, de psycholoog en de maatschappelijke werker.

Reeds zijn in de groote steden van ons land consultatiebureaux voor moeilijke kinderen opgericht. Zij kunnen, naar het mij voorkomt, van groote beteekenis worden voor de buitengewone scholen. Niet zelden zullen zij de ouders kunnen wijzen op de inrichtingen van onderwijs, die voor de verschillende gevallen als de meest aangewezene moeten worden beschouwd.

Voorts zullen zij met de school kunnen samenwerken, vooral om de maatschappelijke omstandigheden, waarin het kind verkeert, te verbeteren. De voor haar taak berekende maatschappelijke werksters zullen niet zelden gewichtige aanwijzingen kunnen geven, omtrent hetgeen bij de opvoeding in het eigen gezin wordt verzuimd.

Als derde punt wil ik in dit algemeen gedeelte wijzen op de telkenjare zich uitbreidende bemoeiing van de Provinciale Staten met het buitengewoon onderwijs. In mijn vorig jaarverslag heb ik uitvoerig melding gemaakt van de Noordhollandsche verordening op het buitengewoon onderwijs. In het afgeloopen jaar heeft deze verordening uitstekend gewerkt door het verstrekken van geldelijken steun en tevens door den arbeid der provinciale commissie, die bij de pogingen om te komen tot een centrale school voor de Zaanstreek, belangrijke hulp heeft geboden.

Tot stand zijn gekomen: 1°. de verordening betreffende het toekennen van provinciale bijdragen in de kosten van huisvesting en van vervoer van zwakzinnige kinderen, die buiten hun woonplaats een school voor zwakzinnigen bezoeken in de provincie Noordbrabant en 2°. de verordening, regelende de toekenning van bijdragen uit de provinciale kas ten behoeve van het buitengewoon lager onderwijs aan zwakzinnigen in de provincie Utrecht.

De Noordbrabantsche verordening verstrekt alleen bijdragen aan gemeenten, waar geen school voor zwakzinnigen is gevestigd. De bijdragen worden toegekend in de ten laste der gemeente komende kosten van vervoer en van huisvesting. Zij bedragen het 1/3 gedeelte van de door de gemeente betaalde kosten tot een maximum van f 50 per kind en per jaar. Onder kosten van vervoer worden alleen de kosten verstaan, welke ten doel hebben de kinderen in staat te stellen tot het bezoeken van een *buiten* de gemeente gelegen school.

De Utrechtsche verordening kent eveneens bijdragen toe in de kosten van vervoer en huisvesting. Zij doet dit echter niet alleen aan gemeentebesturen, doch tevens aan rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen. De tegemoetkoming in de kosten van vervoer wordt verleend niet alleen bij het bezoeken van scholen buiten de gemeente, doch tevens in gevallen, waarin het bezoeken van scholen *binnen* de gemeente kosten van vervoer meebrengt. In de kosten van vervoer zijn begrepen die van begeleiding. De bijdrage bedraagt de helft van de bedoelde kosten, doch niet meer dan f 10 per leerling en per jaar als het vervoer binnen de gemeente geschiedt en niet meer dan f 30 per jaar en per kind als het vervoer geschiedt naar een school buiten de gemeente, waar de kinderen wonen.

De bijdrage in de kosten van huisvesting bedraagt de helft van de voor rekening der gemeenten of vereenigingen blijvende kosten tot een maximum bedrag van f 100 per leerling en per jaar.

De algemeene maatregel van bestuur ten behoeve van het buitengewoon onderwijs is in het afgeloopen jaar ongewijzigd gebleven. De definitieve regeling, die in den considerans van het Koninklijk besluit wordt aangekondigd, is nog niet tot stand gekomen. Door het uitblijven van een regeling, die in overeenstemming is met de bepalingen der Lager-onderwijswet duurt de onwettige toestand voort, dat het bijzonder onderwijs niet met het openbaar buitengewoon onderwijs is gelijkgesteld. Het ontbreken der definitieve regeling heeft voorts tot gevolg, dat eenige soorten van scholen, voor welke dit dringende noodig is, nog niet onder het buitengewoon onderwijs zijn gerangschikt en dat verschillende kleinere wenschen, waaronder een regeling van het medisch-paedagogisch onderzoek van de candidaat-leerlingen der scholen, nog niet zijn verwezenlijkt.

Het jaar 1928 heeft zich in zooverre van de voorafgaande jaren onderscheiden, dat niet meer is toegepast het tweede lid van artikel 4 van den algemeenen maatregel van bestuur, waarbij aan den Minister de bevoegdheid wordt geschonken, de aanvrage van subsidies voor nieuwe scholen te weigeren, op grond van het ontoereikend zijn der beschikbaar gestelde middelen. In het afgeloopen jaar is aan alle aanvragen, om voor een te openen school de Rijksbijdrage te mogen ontvangen, voldaan.

De zaak van de *voortgezette vakstudie*, ten behoeve van leerkrachten bij het buitengewoon onderwijs, heeft in 1928 nog niet haar beslag gekregen. Na vele besprekingen is het in mijn vorig jaarverslag genoemde comité er echter in geslaagd voor het jaar 1929 de benoodigde gelden van het Rijk te verkrijgen, waardoor het mogelijk zal zijn de lessen een aanvang te doen nemen. Daar het beschikbaar gestelde bedrag geen meerdere uitgaven toelaat, heeft men er toe moeten besluiten het geheele denkbeeld van de seminarium-opleiding te laten varen. Gegeven zullen worden alleen Zaterdagsche cursussen. Twee der cursussen zullen uitgaan van de Katholieke commissie; zij zullen worden gehouden te 's Gravenhage en te 's Hertogenbosch. De cursus van de Neutrale commissie en de cursus van de Protestantsch-Christelijke commissie zullen voor het grootste gedeelte tot één cursus samensmelten; deze laatste zal worden gehouden gedeeltelijk te Amsterdam en gedeeltelijk te 's Gravenhage. In het jaarverslag over 1929 zullen omtrent de voortgezette vakstudie ongetwijfeld belangrijke mededeelingen kunnen verschijnen.

De arbeid van propagandistische strekking van het *Museum voor het buitengewoon onderwijs* is gedurende het jaar 1928 op de gewone wijze voortgezet. Met verschillende groepen van bezoekers zijn rondgangen door het museum gehouden, waarbij door mij verschillende onderwerpen werden behandeld als: de uitbreiding welke het buitengewoon onderwijs in Nederland heeft verkregen, de wijze waarop het onderwijs aan de verschillende soorten van misdeelde kinderen in Nederland wordt gegeven en de maatregelen, die ten behoeve der nazorg reeds in ons vaderland zijn genomen.

Het museum verleende zijn medewerking aan de tentoonstelling der A.V.O. en aan de tentoonstelling, gehouden te Rotterdam in het Museum voor Ouders en Opvoeders en in het bijzonder bedoeld om de aandacht te vestigen op het onderwijs en de opvoeding van de abnormale jeugd. De tentoonstelling der A.V.O. is de eer te beurt gevallen te worden bezocht door H.M. de Koningin Moeder, die groote belangstelling heeft getoond voor den arbeid, die in Nederland ten behoeve van het misdeelde kind wordt verricht. Het is van belang te vermelden, dat het op de A.V.O. een punt van bespreking heeft uitgemaakt, in hoeverre het geoorloofd moet worden beschouwd op een tentoonstelling openbare lessen te laten geven, ten einde het groote publiek in te lichten omtrent de wijze, waarop op de scholen het speciale onderwijs aan misdeelde kinderen wordt gegeven. Tegenover de meening, dat dergelijke lessen in alle opzichten toelaatbaar zijn en het bezoek aan de tentoonstelling sterk bevorderen, stond de overtuiging, dat zooveel mogelijk moet worden vermeden kinderen met afwijkingen ten toon te stellen aan een publiek, dat er behagen in schept iets te beleven van den griezel door het abnormale gewekt. Tusschen deze beide opvattingen is een compromis tot stand gekomen door te bepalen, dat in de afdeeling zwakzinnigen alle demonstraties van kinderen zouden achterwege blijven en dat in de afdeelingen voor doofstommen, blinden en slechthoorenden openbare lessen zouden worden gegeven alleen voor personen, die op de een of andere wijze geacht konden worden tot de werkelijk belangstellenden te behooren.

### *Het onderwijs aan doofstommen.*

Op 31 December van het jaar 1928 bedroeg het totaal aantal leerlingen der inrichtingen voor doofstommenonderwijs 840. Van dit geheele aantal bevonden zich 763 leerlingen in de gewone klassen, terwijl 77 kinderen waren geplaatst in de klassen voor jeugdige leerlingen. Aanwezig waren 462 jongens en 378 meisjes.

Vergeleken met de cijfers van het voorafgaande jaar heeft de toename van het aantal leerlingen 39 bedragen. Deze groei is voornamelijk het gevolg van de vermeerdering der leerlingen der klassen voor jeugdige leerlingen. Het aantal leerlingen in deze klassen is gedurende het jaar 1928 met 29 vooruitgegaan.

De leerlingen van alle scholen te zamen waren verdeeld over 79 gewone klassen en 8 klassen voor jeugdige leerlingen. In het geheel werkten in deze klassen 94 vast aangestelde leerkrachten. Aan alle scholen, behalve aan die van het instituut te Groningen, waren één of meer klassen voor jeugdige leerlingen verbonden.

Het vakonderwijs wordt op de inrichtingen voor doofstommenonderwijs niet op dezelfde wijze gegeven. Groningen en St. Michiels Gestel zijn in het bezit van bepaalde vakscholen, uitsluitend bestemd voor doofstomme leerlingen. Op deze vakscholen wordt opgeleid voor kleermaken, schoenmaken, meubelmaken, letterzetten, costuumnaaien en lingerie. De vakopleiding te Rotterdam geschiedt bij bazen in de stad, terwijl te Amsterdam zooveel mogelijk wordt getracht de oud-leerlingen te plaatsen op de vakscholen, welke voor normale kinderen zijn bestemd.

Het schijnt wel zeker te zijn, dat verreweg de meeste doofstommen door het onderwijs zoover worden gebracht, dat zij in hun latere leven op eigen beenen kunnen staan. Mgr. Hermus, de directeur van het instituut voor doofstommen te St. Michiels Gestel schrijft:

„Wanneer wij de statistieken raadplegen, door ons herhaaldelijk betreffende *onze* oud-leerlingen gemaakt, dan komen wij tot het besluit, dat het percentage van hen, die niet in hun onderhoud kunnen voorzien en practisch ook niet voorzien, zeer gering is; dat dit niet grooter is dan dat der hoorenden."

Op het instituut te St. Michiels Gestel heeft men de proef met de Belgische methode, waarover in het verslag over 1927 wordt gesproken, voortgezet. Met voldoening heeft men aldaar kunnen constateeren, dat „in de drie laagste klassen der meisjesschool, waarin deze methode werd toegepast of beter gezegd, waarin daarop consequent werd voortgebouwd, de leerlingen in taalontwikkeling en spontaan spreken verre staan boven die, welke voorheen door de zg. Vatter-methode werden onderwezen, terwijl toch de klankvorming of articulatie niets te wenschen overlaten".

De Belgische methode, die veel meer dan de Duitsche methode het schriftbeeld tot grondslag van de taalontwikkeling bij het doofstomme kind maakt, wordt althans ten deele en vooral in de fröbelklassen gevolgd bij het onderwijs, dat te Amsterdam wordt gegeven.

De belangstelling, die de Belgische methode ondervindt in de wereld van het onderwijs aan doofstommen, is een bewijs, dat men steeds zoekt naar verbetering der resultaten. Men kan zeggen, dat door de leerkrachten geen middel onbeproefd wordt gelaten om de kinderen verstaanbaar te leeren spreken en hen door het lezen van de lippen de spraak der medemenschen te leeren verstaan. De heer van Meurs, directeur der inrichting voor doofstommen te Rotterdam, heeft er in het afgeloopen jaar aan herinnerd, dat de omgang der doofstommen met anderen nooit zoo vrij en gemakkelijk wordt als de omgang tusschen hoorenden. „Het blijft", zegt de heer van Meurs, „tusschen doofstommen en hoorenden steeds een conversatie binnen zeer bepaalde grenzen". Voört verklaart de heer van Meurs, dat alleen zeer begaafden kunnen lezen in den zin, dien wij aan dat woord hechten".

Vooral dit laatste stemt tot nadenken, omdat het van het kunnen lezen van boeken, tijdschriften en couranten afhangt in hoever de doofstomme zich in zijn latere leven blijft ontwikkelen en op de hoogte kan blijven van de gewone dagelijksche gebeurtenissen in eigen kring en in de wereld rondom.

De toekomst zal moeten uitmaken of door de toepassing van de Belgische methode de taalarmoede, waaraan de doofstommen lijden, zal verbeteren en of daardoor wellicht zal worden bereikt, dat de gewone lectuur als regel door de doofstommen kan worden begrepen.

Op 13 Februari 1928 heeft de opening plaats gehad van het nieuwe schoolgebouw aan het Hortusplantsoen te Amsterdam. Nadat de school vanaf de oprichting in het jaar 1910 steeds op onvoldoende wijze gehuisvest is geweest, kan men thans zeggen, dat door het gemeentebestuur van Amsterdam een gebouw beschikbaar is gesteld, dat aan alle eischen voldoet.

De inrichting voor doofstommenonderwijs te Rotterdam heeft op 23 Mei haar 75-jarig bestaan gevierd met een groot feest te Rotterdam, waarbij zeer vele oud-leerlingen tegenwoordig zijn geweest. De voorzitter van het bestuur, de heer mr. W. A. Mees, heeft bij deze gelegenheid een rede uitgesproken, waarin er aan werd herinnerd, dat de Rotterdamsche inrichting de eerste is geweest, waar de kinderen volgens de spreekmethode werden onderwezen en dat de Rotterdamsche inrichting van het begin af het stelsel van het externaat voor haar leerlingen heeft gehuldigd.

### *Het onderwijs aan blinden.*

Het aantal scholen voor het onderwijs aan blinde kinderen is in 1928 onveranderd gebleven. Als men de school te Huis ter Heide en de school te Amsterdam, die administratief één geheel uitmaken, tot 2 scholen rekent, wordt het onderricht aan blinden in 5 scholen gegeven.

Op 31 December 1928 waren op alle scholen te zamen geplaatst 209 leerlingen, 134 jongens en 75 meisjes. Het aantal klassen bedroeg 19 en het aantal leerkrachten 20.

Sedert eenige jaren worden ook de achterlijke blinden op de scholen voor blinden opgenomen. Te Huis ter Heide en tevens op de school, behoorende bij het St. Henricus gesticht te Grave, zijn voor de achterlijke blinden speciale klassen ingericht.

Op alle scholen wordt behalve in de vakken van het gewoon lager onderwijs daarenboven nog les gegeven in Fransch, Duitsch, Engelsch en Esperanto. Te Amsterdam wordt aan enkele oudere leerlingen het braille-kortschrift geleerd, volgens een methode door een der onderwijzers van de school aangegeven.

Naast het algemeen vormend onderwijs bestaat er op alle inrichtingen tevens gelegenheid vakonderwijs te ontvangen. De kinderen worden, als het eenigszins mogelijk is, zoover gebracht, dat zij in de vrije maatschappij op eigen beenen kunnen staan. Behalve in het maken van manden en borstels wordt onderwijs gegeven in machineschrijven. Eenige meisjes van „de Wijnberg" wisten in het afgeloopen jaar het diploma machineschrijven te behalen. Daarenboven worden de jongens en de meisjes, die daartoe aanleg bezitten, opgeleid voor muziek om later als pianostemmer, als organist of als muziekleeraar(-leerares) eigen brood te kunnen verdienen. In 1928 zijn twee kweekelingen van de school te Amsterdam met goede cijfers geslaagd voor het examen, dat wordt afgenomen door de Maatschappij tot bevordering der Toonkunst. Een der leerkrachten in muziek aan het Instituut te Amsterdam is een blinde leerares, die voortreffelijk haar taak vervult.

Zeer vele dames en heeren maken zich in den lande verdienstelijk met het brailleeren van school- en van leesboeken. De directeur van het Instituut tot onderwijs van blinden te Amsterdam deelt mede, dat in het afgeloopen jaar een proef is genomen met het laten brailleeren van boeken in een aantal sanatoria als arbeidstherapie. De sanatoria hebben de benoodigde braille-schrijfmachines aangekocht en werken in hoofdzaak voor het Amsterdamsche Instituut.

### *Het onderwijs aan zwakzinnigen.*

Het aantal scholen voor zwakzinnigen bedroeg op 31 December 1928 75. Hiervan ontvingen 72 scholen bijdragen van het Rijk, terwijl drie scholen niet werden gesubsidieerd.

Behalve de afzonderlijke scholen waren er op den genoemden datum aan een tweetal scholen voor gewoon lager onderwijs te Enschede en aan één school voor gewoon lager onderwijs te Wageningen klassen voor zwakzinnigen verbonden.

Van de gesubsidieerde scholen waren:

43 openbare dagscholen;

19 bijzondere dagscholen;

6 scholen, behoorende bij vrije internaten;

4 scholen, behoorende bij gestichten, vallende onder de Krankzinnigenwet.

De dagscholen waren over 31 verschillende gemeenten verdeeld. In het jaar 1928 is het geheele aantal scholen voor zwakzinnigen met 6 vermeerderd.

Het aantal klassen van de gesubsidieerde scholen tezamen bedroeg 448. Van deze klassen waren er 390 als gewone klassen en 58 als klassen voor laagstaande zwakzinnigen ingericht.

Op 15 dagscholen was een afzonderlijke huishoudklasse voor oudere meisjes aanwezig.

De vermeerdering van het aantal klassen heeft over het jaar 1928 38 bedragen.

Op de gesubsidieerde scholen waren op 31 December 1928 ingeschreven 6815 leerlingen. Van deze kinderen waren er 6089 geplaatst in gewone klassen en 726 in klassen voor laagstaande zwakzinnigen.

Het aantal jongens in de gewone klassen bedroeg 4122, dat der meisjes 1927. In de klassen voor laagstaande zwakzinnigen waren 394 jongens en 322 meisjes geplaatst.

De vermeerdering van het aantal leerlingen op de gesubsidieerde scholen heeft over het jaar 1928 bedragen 418.

Op de dagscholen waren op 31 December 1928 235 buitenleerlingen ingeschreven, 65 meer dan op 31 December 1927.

Het aantal gewone vastaangestelde leerkrachten bedroeg (vacatures meegerekend) 453.

Wanneer wij deze gegevens nader bestudeeren, kunnen wij met vreugde vaststellen, dat het onderwijs aan zwakzinnigen een behoorlijken en regelmatigen groei vertoont, zoodat met vrij groote zekerheid kan worden voorspeld, dat binnen afzienbaren tijd de voorziening in het speciale onderwijs aan verstandelijk misdeelden in Nederland afdoende geregeld zal zijn voor zoover

het ten minste de uitbreiding betreft. Het is de vraag of dezelfde voorspelling mag worden gewaagd met betrekking tot den aard van het onderwijs en tevens met betrekking tot de resultaten, welke het onderwijs oplevert.

Men kan zeggen, dat het vraagstuk van de verbetering der resultaten van het onderwijs in hooge mate de belangstelling heeft van de leerkrachten van het buitengewoon onderwijs. Het standpunt, dat de school haar taak voor afgedaan mag beschouwen als zij de leerlingen een bagage meegeeft, uitsluitend bestaande uit wat schoolsche kennis, is zoo goed als verlaten. Men begrijpt, dat vele oud-leerlingen zich haasten het meeste van deze kennis te vergeten en dat daarom het onderwijs op de school zoo goed mogelijk moet voorbereiden voor het leven. In verband hiermede worden maatregelen getroffen om de voorbereiding bovenal practisch te maken.

Ten einde de bruikbaarheid voor het latere leven tot zoo hoog mogelijk peil op te voeren gaat de moderne buitengewone school uit van twee grondgedachten. In de eerste plaats onderwijst zij de leerstof voor een groot deel volgens de methode der individualisatie, waaronder wordt verstaan, dat niet de geheele klasse bezig is aan het schrijven van hetzelfde woord en nog minder aan het uitrekenen van dezelfde som, doch dat ieder kind bezig is met het werk, dat niet te moeilijk noch te gemakkelijk is, maar dat overeenkomt met de ontwikkeling van het verstandelijk vermogen van het oogenblik. Het verrichten van juist aangepast werk gedurende een groot gedeelte van den dag doet vertrouwen op eigen kunnen ontstaan en kweekt verder werkgewoonten, misschien zelfs bij enkelen de behoefte om rustig te arbeiden aan eigen taak. De bruikbaarheid zal later, behalve van de hoeveelheid aanwezige werklust, afhankelijk zijn van de wijze, waarop de motorische functies zijn geoefend. De ontwikkeling van de activiteit en van de vaardigheid moet derhalve op de school bovenaan staan. Vandaar het streven om op de school een onderricht te geven, dat aansluit bij de werkzaamheden in de practijk. Als het meest overeenkomend met de wenschen, die in dit opzicht algemeen worden gekoesterd, is de huishoudklasse voor de oudere meisjes te beschouwen. De werkklassen voor de oudere jongens, die zij het ook met eenige schroomvalligheid hier en daar worden opgericht, naderen reeds vrij dicht het ideaal.

Door de huishoudklassen en de werkklassen doet de practijk van het leven haar intrede in de school. De arbeid, in deze klassen verricht, onderscheidt zich van het gewone schoolwerk door zijn echtheid. De kinderen gevoelen hierdoor de waarde van hetgeen aan hen wordt geleerd. Dit laatste komt tot uiting in de vreugde, welke de arbeid in de bedoelde klassen aan verreweg de meeste leerlingen schenkt. Het gunstige oordeel berust niet op fantasie, doch op de nuchtere waarneming, dat de kinderen blijven werken als een vreemde het schoolvertrek binnentreedt en dat bij het begin der pauze als regel eenige kinderen vragen te mogen blijven doorwerken.

De gezondheidskolonie begint hoe langer hoe meer een integreerend deel uit te maken van de zorg, die aan de kinderen der buitengewone school wordt besteed. Behalve dat hier en daar kinderen worden uitgezonden naar vacantiekolonies, bestemd voor de normale jeugd, zijn er thans twee vereenigingen — één staande op neutraal standpunt en één staande op R.-K. grondslag —, die voorzien in de behoefte aan verpleging gedurende eenige weken van het jaar in een gezonde streek onder de meest gunstige voorwaarden. Het aantal verpleegdagen in de koloniehuizen te Ede van de Centrale Vereeniging voor gezondheidskolonies voor zwakzinnigen breidt zich jaar op jaar uit. In het jaar 1928 bedroeg dit aantal 14 200 en de verwachting mag worden gekoesterd, dat dit aantal in de eerstvolgende jaren nog belangrijk zal stijgen. Er komen steeds meer scholen voor buitengewoon onderwijs en vooral de belangstelling in het lichamelijk welzijn van de leerlingen der scholen neemt sterk toe.

In alle plaatsen, waar een openbare school voor zwakzinnigen is gevestigd, is een vereeniging, welke de belangen der kinderen behartigt, voor zoover deze niet door en op de school zelf worden bevorderd. In verband met de sterke toename van het aantal verpleegdagen gedurende de laatste jaren, wordt de stichting van een derde koloniehuis te Ede door het bestuur voorbereid.

Door bemiddeling van het bestuur van den bond ter bevordering van het R.-K. buitengewoon lager onderwijs aan zwakzinnigen zijn in het afgeloopen jaar reeds eenige kinderen uitgezonden naar het Rusthuis St. Jozef te Veld-Driel. Voorts heeft hetzelfde bestuur van de eerwaarde zusters van Schijndel de toezegging gekregen, dat te Eersel een vacantiekoloniehuis ingericht zal worden, bepaald bestemd voor de leerlingen der R.-K. scholen voor buitengewoon onderwijs.

De nazorg voor de oud-leerlingen der scholen voor zwakzinnigen vertoont een langzamen groei. In vergelijking met het onderwijs aan zwakzinnigen kan men zeggen, dat de ontwikkeling van de nazorg geen gelijken tred houdt met het onderwijs, doch, ten nadeele van de zwakzinnigenzorg in haar geheel, daarbij achterblijft. Uitgaande van de drie elementen der nazorg: den bijstand van den ambtenaar voor de nazorg, de werkinrichting voor laagstaande zwakzinnigen en de avondverzorging, heeft de nazorg de volgende uitbreiding verkregen.

Ambtenaren voor de nazorg in hoofdbetrekking zijn aangesteld te Amsterdam en te Haarlem. Voorts zijn ambtenaren in nevenbetrekking werkzaam te Dordrecht, Vlaardingen, Delft en Arnhem. De laatstgenoemde ambtenaren zijn tevens werkzaam als hoofd of als onderwijzer aan de scholen voor buitengewoon onderwijs. Het behoeft geen betoog, dat het de voorkeur verdient ambtenaren aan te stellen, die hun volle werkkracht aan den arbeid van de nazorg kunnen geven. In de zeer groote gemeenten vindt de ambtenaar een zeer voldoende hoeveelheid werk onder de oud-leerlingen der scholen voor buitengewoon onderwijs. Voor de middelgroote gemeenten en voor de kleinere plaatsen zal de oplossing gezocht moeten worden in de vorming van een district. Te Haarlem is de ambtenaar voor de nazorg ten behoeve van zwakzinnigen tevens belast met het toezicht op de hulp, welke van gemeentewege aan blinden wordt verleend. Tegen deze laatste wijze van handelen kan geen bezwaar worden gemaakt, daar de zorg voor de zwakzinnigen en de zorg voor blinden als aan elkaar grenzende gebieden mogen worden beschouwd.

Werkinrichtingen voor laagstaande zwakzinnigen zijn aanwezig te Amsterdam, Haarlem, Delft, Schiedam, Vlaardingen (één voor mannen en één voor vrouwen, Dordrecht, Groningen en Hilversum. Op deze werkinrichtingen wordt onder leiding van een werkmeester of een werkmeesteres regelmatig productieve arbeid verricht. In hoofdzaak worden matten, manden en borstels vervaardigd; gedurende eenigen tijd is echter op enkele inrichtingen het maken van dekrietmatten voor broeikassen de hoofdzaak van het bedrijf geworden. Op de werkinrichting te Hilversum, die voorloopig in de school voor buitengewoon onderwijs is ondergebracht, worden uitsluitend op zeer eenvoudige toestellen kleine dweiltjes geweven. Voor verreweg de grootste meerderheid zijn op de werkinrichtingen geplaatst oud-leerlingen der scholen voor buitengewoon onderwijs. Hier en daar worden eveneens toegelaten oud-patiënten uit krankzinnigengestichten, die geen hinderlijke afwijkingen vertoonen. Als dit laatste inderdaad het geval is, bestaat tegen de toelating der gedeeltelijk herstelde krankzinnigen geen bezwaar.

Op alle werkinrichtingen wordt streng toegezien, dat alleen toegelaten worden de zwakzinnigen, die in de vrije maatschappij niet in een betrekking kunnen worden geplaatst. Te Amsterdam heeft men de proef genomen met de plaatsing van 2 psychopathen onder de zwakzinnigen. Zooals te begrijpen is, is deze proef mislukt en heeft men de beide psychopathen weer moeten verwijderen.

Het is op verschillende werkinrichtingen reeds voorgekomen, dat de regelmatige bezigheid een zoodanige verbetering van den geestelijken toestand van enkele patiënten ten gevolge gehad, dat overplaatsing naar het vrije bedrijf mogelijk werd.

De kosten van de werkinrichtingen zijn betrekkelijk gering, als men in aanmerking neemt, dat bij niet-opneming in een werkinrichting de patiënten voor een groot gedeelte aangewezen zijn op het gesticht. Op alle plaatsen, waar werkinrichtingen zijn gevestigd, wordt door de gemeente bijgedragen of zal spoedig tot subsidiëering worden overgegaan. Zoo keert de gemeente Amsterdam aan de Centrale Vereeniging ter behartiging van de maatschappelijke belangen van Zenuw- en Zielszieken ten behoeve van de door deze vereeniging geëxploiteerde werkinrichting uit een bedrag van f 5 per week en per verpleegde. De gemeente Delft draagt f 200 per arbeidskracht en per jaar bij. De provincie Zuidholland draagt bij in de kosten der werkinrichtingen tot een bedrag van 5 cent per werkuur en per patiënt.

Het derde orgaan van de nazorg: de avondverzorging vindt men in den vorm van avondonderwijs te Arnhem, Delft,

Dordrecht, 's Gravenhage, Groningen, Haarlem, Hilversum, Vlaardingen en Ermelo (Groot-Emaus). Te 's Gravenhage wordt het avondonderwijs gegeven als een cursus voor avondnijverheidsonderwijs, bepaald bestemd voor oud-leerlingen der scholen voor buitengewoon onderwijs.

Meer en meer ziet men in, dat de avondverzorging behalve aan het bijhouden van de gewone schoolvakken en het beoefenen van practische vakken als teekenen en nuttige handwerken haar aandacht moet wijden aan ontspanningsbezigheid, welke er voor moet dienen om de kinderen, die de school hebben verlaten, af te houden van de gevaren, die vooral voor de zwakzinnige jeugd in de straat en de bioscoop zijn gelegen. Vooral te Haarlem heeft men de organisatie van de avondverzorging in deze richting gezocht.

Dit verdient des te meer overweging, omdat in het algemeen de oud-leerlingen der scholen voor zwakzinnigen zich in de jeugdvereenigingen niet op hun plaats gevoelen.

In het bovenstaande is niet alleen een overzicht gegeven van den toestand van het onderwijs aan zwakzinnigen, er is tevens vermeld, welke maatregelen er verder gedurende het afgeloopen jaar in het belang der zwakzinnigen zijn genomen. Deze opgave is geschied met de bepaalde bedoeling goed te doen uitkomen, dat onderwijs aan zwakzinnigen op zich zelf van weinig beteekenis is, wanneer niet daaraan verbonden is een voldoende zorg voor de lichamelijke gesteldheid der leerlingen door middel van de gezondheidskolonies en wanneer daarop niet volgt een doelmatige nazorg. Nooit duidelijker dan op de A.V.O. is het gebleken, dat de zwakzinnigenzorg een afzonderlijk gebied vormt van maatschappelijke zorg met eigen doelstelling, met eigen behoeften en met een eigen korps van werkers.

Terwijl ten opzichte van het onderwijs aan zwakzinnigen de verschillen tusschen de buitengewone school en de school voor gewoon lager onderwijs steeds meer naar voren treden, krijgt ook de nazorg voor zwakzinnigen geheel haar eigen karakter. Tegen de neiging, die er overal van medische zijde bestaat om verschillende soorten van zenuw- en zielszieken in internaten en in werkinrichtingen bijeen te brengen, is op de A.V.O. ernstig verzet aangeteekend. Toegegeven kan worden, dat er oud-patiënten uit krankzinnigengestichten zijn, die uitstekend op werkinrichtingen, bedoeld voor laagstaande zwakzinnigen, passen; in het algemeen zal men toch goed doen bij de toepassing der maatregelen de drie groote groepen van: zwakzinnigen, krankzinnigen en psychopathen te blijven onderscheiden.

De tijd kan niet meer ver af zijn, dat er een doorloopende zorg komt, die den verstandelijk misdeelde gedurende het geheele leven ter zijde staat. Daarbij zal echter, beter dan dit tot nu toe het geval is, moeten blijken, dat de drie elementen van de zwakzinnigenzorg — de verpleging, de opvoeding en de nazorg — bijeen hooren. Het is niet juist, dat de gestichten, voor een deel althans, zijn ondergebracht bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, dat de scholen behooren tot het Departement van Onderwijs en dat de nazorg, voor zoover de Staat zich hiermede bezighoudt, gebracht is tot het Departement van Arbeid.

Het komt mij voor, dat alle bemoeiingen, die van Staatswege met zwakzinnigen geschieden of die aan het toezicht van den Staat zijn onderworpen, haar steunpunt moeten vinden in het Departement van Onderwijs. Niet alleen in de maatregelen ten behoeve van het onderwijs, doch tevens in de maatregelen ten behoeve der nazorg steekt zeer sterk een element van opvoeding. De aanwijzing van het Departement van Onderwijs vindt hierin haar verdediging. Hoe dit ook zij, centralisatie van de middelen, die zwakzinnigen in het leven behoeven en die van Staatswege worden genomen, verdient, naar het mij voorkomt, de meest mogelijke aanbeveling. Dat deze centralisatie niet op eenmaal in het leven kan worden geroepen en zelfs wetswijziging vereischt, daarvan ben ik mij, zooals vanzelf spreekt, zeer goed bewust.

*Het onderwijs aan slechthoorenden.*

Wederom moet in dit verslag melding worden gemaakt van een achteruitgang van het onderwijs aan slechthoorenden. Het aantal leerlingen der 3 scholen is gedurende het jaar 1928 teruggeloopen van 247 tot 237. Het aantal klassen is niet veranderd en bedraagt 19; van het aantal leerkrachten, ten getale van 20, kan hetzelfde worden gezegd.

De bevolking der scholen bestaat voor verreweg het grootste gedeelte uit kinderen, wonende in de stad, waar de scholen zijn gevestigd. Van de 237 leerlingen behooren slechts 22 tot de buitenleerlingen. Van deze 22 leerlingen reizen 10 kinderen elken dag van uit hun woonplaats naar de school en zijn 12 kinderen in gezinnen onder dak gebracht.

Onder deze omstandigheden kan aan een vermeerdering van het aantal scholen, zooals vanzelf spreekt, niet worden gedacht. De zeer ijverige vereeniging tot bevordering der belangen van slechthoorenden doet reeds sedert eenige jaren moeite een school tot stand te brengen te Utrecht. Voorts bestaan er plannen om te Groningen een school voor slechthoorenden te stichten.

Uit de bovengenoemde mededeelingen blijkt, dat de belangstelling voor het onderwijs aan slechthoorenden buiten de kringen van de slechthoorenden zelf uiterst gering is.

De omstandigheid, dat een groot deel van het onderwijs op de scholen voor slechthoorenden mondeling moet worden gegeven, maakt, dat het onderricht slechts gedurende een beperkt aantal uren een individueel karakter kan dragen. Door verscheidene leerkrachten wordt echter ingezien, dat de leerlingen door individualisatie verder kunnen worden gebracht dan door een uitsluitend klassikale behandeling van de leerstof. In verband hiermede wordt in sommige klassen het rekenonderwijs geheel individueel gegeven.

*Het onderwijs aan schippers- en kramerskinderen.*

Het jaar 1928 heeft zich ten opzichte van het onderwijs aan schippers- en kramerskinderen onderscheiden door drie belangrijke gebeurtenissen, die vooral op den duur een grooten invloed zullen uitoefenen op de ontwikkeling van het bedoelde onderwijs in ons land.

In de eerste plaats is door den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ingesteld een commissie met de bedoeling van advies te dienen over de vraag of het noodzakelijk moet worden geacht, dat ter bevordering van het lager onderwijs voor schippers- en kramerskinderen, dit onderwijs als buitengewoon lager onderwijs wordt geregeld. In deze commissie zijn benoemd:

*a.* tot lid en voorzitter: mr. H. Smeenge;

*b.* tot leden: mejuffrouw mr. C. Frida Katz, L. F. Duymaer van Twist, J. van der Molen Thzn., Ed. Polak, J. G. Kerkvliet en dr. A. van Voorthuijsen, en

*c.* tot secretaris: J. M. Erdman.

Aan deze commissie is de bevoegdheid verleend zich door deskundigen te doen voorlichten.

Het tweede feit, dat waard is vermeld te worden, bestaat in de oprichting van de Nederlandsche Federatie van Vereenigingen voor huisvesting van Schippers- en Kramerskinderen. De federatie heeft niet de bedoeling in te grijpen in de zelfstandigheid der bestaande organisaties; zij wil alleen de gemeenschappelijke belangen behartigen, ten einde voor een zoo groot mogelijk aantal schippers- en kramerskinderen zoo goed mogelijk onderwijs te verkrijgen.

Het tot stand komen van de federatie is van groot belang, daar vooral bij de ouders van schipperskinderen hoe langer hoe meer het besef levendig wordt, dat goed onderwijs alleen te verkrijgen is door plaatsing van de kinderen gedurende een zeker aantal jaren aan den wal. De omstandigheid, dat de meeste schippers de plaatsing aan den wal slechts voor een gedeelte of in het geheel niet kunnen gekostigen brengt mede, dat de beteekenis van de schoolfondsen met den dag toeneemt. Dat dit inderdaad zoo is, blijkt uit de subsidies, die telkenjare door het Rijk voor dit doel worden beschikbaar gesteld en uit de jaarlijksche toename van het aantal kinderen, dat met behulp der schoolfondsen aan den wal worden geplaatst.

In de federatie zijn thans alle vereenigingen, die zich met de huisvesting bezighouden, vereenigd. Niet alleen zijn toegetreden de eigenlijke schoolfondsen, die de kinderen in hoofdzaak in gezinnen onderdak brengen, doch ook de internaten. Door onderlinge samenwerking zal het mogelijk zijn over allerlei punten van gedachten te wisselen en ten opzichte van verschillende vraagstukken een zelfde gedragslijn te volgen.

Het bestuur is samengesteld uit leden van de schoolfondsen, terwijl tot presidente is verkozen mejuffrouw mr. C. Frida Katz.

Als derde punt, dat de aandacht verdient, mag genoemd worden het besluit van het onderwijsfonds voor de binnenvaart om een register voor varende schipperskinderen aan te leggen. Deze arbeid is opgedragen aan het oud-hoofd eener schippersschool te Rotterdam, den heer S. J. van Efferen. Het Rijk heeft voor het jaar 1928 een bijdrage van f 3500 beschikbaar gesteld om dit werk te volvoeren. Het is de bedoeling, dat in het register worden verzameld de namen der schipperskinderen, wier ouders aan boord wonen en een trekkend bestaan voeren. De heer van Efferen heeft zich voor het verkrijgen der gegevens reeds gewend tot de gemeentebesturen met verzoek op te geven de kinderen van den leerplichtigen leeftijd, die domicilie hebben in de gemeente en die wegens het verblijf op een schip de school niet kunnen bezoeken. Tevens heeft de heer van Efferen aan de gemeentebesturen verzocht aan alle hoofden van scholen te vragen opgave te willen doen van de schipperskinderen, die op de scholen als leerling zijn ingeschreven. De opgaven, die op de laatstgenoemde wijze worden verkregen, kunnen dienen om de opgave van de gemeentebesturen betreffende de kinderen met absoluut schoolverzuim wegens het verblijf op een schip te controleeren. Voorzorgen zijn genomen om te voorkomen, dat kinderen uit gezinnen, die niet aan boord wonen, zooals die van vele sleepbootkapiteins, beurtschippers en kooplieden niet mede worden geteld.

**Gegevens omtrent de scholen voor zwakzinnigen naar den toestand op 31 December 1928.**

| Aard en plaatsaanduiding der scholen. | Aantal leerlingen ter gewone klassen. | | Aantal leerlingen ter bezinkingsklassen. | | Totaal aantal leerlingen. | Aantal klassen. | | | Aantal leerkrachten. | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Jongens. | Meisjes. | Jongens. | Meisjes. | | Gewone. | Bezinkingsklassen. | Totaal. | Gewone. | Vakleerkrachten. |
| *Openbare dagscholen.* | | | | | | | | | | |
| Alkmaar, Victoriepark | 36 | 12 | — | — | 48 | 3 | — | 3 | 3 | — |
| Amersfoort, Westsingel 45 | 37 | 28 | — | — | 65 | 4 | — | 4 | 4 | 1 |
| Amsterdam, School I, Nassaukade 342 A | 99 | 31 | 21 | 18 | 169 | 9 | 3 | 12 | 12 | — |
| „ „ II, Plantage Muidergracht 30 | 103 | 47 | — | — | 150 | 10 | — | 10 | 10 | — |
| „ „ III, Rustenburgerstraat 438 | 66 | 28 | — | — | 94 | 6 | — | 6 | 6 | 1 |
| „ „ IV, Plantage Muidergracht 8 | 90 | 49 | — | — | 139 | 9 | — | 9 | 9 | 1 |
| „ „ V, Haarl. Houttuinen 145 C | 110 | 48 | — | — | 158 | 10 | — | 10 | 10 | — |
| „ „ VI, Buiksloterweg 111 | 73 | 32 | 8 | 8 | 121 | 7 | 1 | 8 | 8 | — |
| „ „ VII, Plantage Muidergracht 26—28 C | — | — | 37 | 42 | 79 | — | 6 | 6 | 6 | — |
| Apeldoorn, Maranalaan | 49 | 22 | 8 | 3 | 82 | 4 | 1 | 5 | 5 | 1 |
| Arnhem, Klarendalscheweg 470 | 82 | 44 | 11 | 6 | 143 | 8 | 1 | 9 | 9 | 1 |
| Assen, Groningerstraat 63 | 17 | 12 | 6 | 4 | 39 | 2 | 1 | 3 | 3 | 1 |
| Beverwijk, C. H. Moensstraat | 31 | 7 | — | — | 38 | 3 | — | 3 | 3 | — |
| Delft, Verversdijk 58a | 38 | 25 | — | — | 63 | 4 | — | 4 | 4 | — |
| Deventer, Houtmarkt | 52 | 32 | — | — | 84 | 6 | — | 6 | 7 | — |
| Dieren, Julianastraat | 23 | 9 | — | — | 32 | 2 | — | 2 | 2 | — |
| Dordrecht, Heltingen 5 | 80 | 32 | 14 | 9 | 135 | 7 | 2 | 9 | 9 | — |
| Gouda, Komijnsteeg | 35 | 15 | — | — | 50 | 3 | — | 3 | 3 | — |
| 's-Gravenhage, Colenzostraat 6 | 56 | 31 | — | — | 87 | 6 | — | 6 | 6 | 1 |
| „ , Griftstraat 2 | 69 | 46 | — | — | 115 | 8 | — | 8 | 8 | 1 |
| „ , Hemsterhuisstraat 154 | 100 | 36 | — | — | 136 | 9 | — | 9 | 9 | 1 |
| „ , Hooftskade 194a (School A) | 56 | 33 | — | — | 89 | 6 | — | 6 | 6 | 1 |
| „ , Hooftskade 194a (School B) | 65 | 28 | — | — | 93 | 6 | — | 6 | 6 | 1 |
| „ , Laanbaan 38 (Imbecillenschool) | — | — | 21 | 31 | 52 | — | 4 | 4 | 4 | 1 |
| „ , de Réaumurstraat 43 | 71 | 27 | — | — | 98 | 7 | — | 7 | 7 | 1 |
| „ , Sloepstraat 76 | 83 | 37 | — | — | 120 | 8 | — | 8 | 8 | 1 |
| Groningen, 't Klooster 4 | 89 | 44 | 14 | 9 | 156 | 8 | 2 | 10 | 10 | — |
| Haarlem, school I, Gedempte Oude Gracht 131 | 79 | 38 | 4 | 5 | 126 | 7 | 1 | 8 | 8 | — |
| „ , school II, Twijnderslaan 49 F | 58 | 16 | 8 | 3 | 85 | 5 | 1 | 6 | 6 | 1 |
| Hilversum, Badhuislaan 10 | 65 | 26 | 8 | 6 | 105 | 6 | 1 | 7 | 7 | — |
| Leeuwarden, Kalvergloppe 201 | 55 | 27 | 9 | 9 | 100 | 5 | 1 | 6 | 6 | — |
| Leiden, Caeciliastraat 65a | 93 | 36 | 5 | 6 | 140 | 9 | 1 | 10 | 10 | 2 |
| Nijmegen, Oude Varkensmarkt 37 | 42 | 24 | — | — | 66 | 4 | — | 4 | 4 | 1 |

| Aard en plaatsaanduiding der school. | Aantal leerlingen der gewone klassen. | | Aantal leerlingen der bezinkingsklassen. | | Totaal. | Aantal klassen. | | | Aantal leerkrachten. | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Jongens. | Meisjes. | Jongens. | Meisjes. | | Gewone. | Bezinkingsklassen. | Totaal. | Gewone. | Vakleerkrachten. |
| Rotterdam, Kruiskade 47 | 130 | 66 | — | — | 196 | 12 | — | 12 | 13 | — |
| „ , Goudsche Rijweg 106 | 140 | 55 | 22 | 14 | 231 | 12 | 2 | 14 | 14 | — |
| „ , Duyststraat 28 | 136 | 59 | 15 | 13 | 223 | 12 | 2 | 14 | 14 | 1 |
| „ , Joubertstraat 67 | 156 | 53 | 31 | 22 | 262 | 12 | 3 | 15 | 15 | 2 |
| Schiedam, Gedempte Baansloot | 68 | 38 | 6 | 5 | 117 | 6 | 1 | 7 | 7 | 1 |
| Utrecht, Kruisdwarsstraat 6 | 102 | 42 | 18 | 11 | 173 | 9 | 2 | 11 | 11 | — |
| Velp, Noorder Parallelweg | 31 | 14 | — | — | 45 | 3 | — | 3 | 3 | — |
| Vlaardingen, Zomerstraat | 74 | 35 | 8 | 9 | 126 | 6 | 2 | 8 | 8 | — |
| IJmuiden, Bothastraat | 47 | 14 | — | — | 61 | 4 | — | 4 | 4 | 1 |
| Zaandam, Parkstraat 1 | 43 | 26 | 14 | 9 | 92 | 4 | 2 | 6 | 6 | — |
| *Bijzondere dagscholen.* | | | | | | | | | | |
| Alphen aan den Rijn, Concordiastraat 29, Chr. school | 17 | 14 | — | — | 31 | 2 | — | 2 | 2 | — |
| Amsterdam, Heerengracht 40, Chr. school | 65 | 47 | — | — | 112 | 6 | — | 6 | 7 | — |
| „ , Fr. H. Plantsoen 7b, R.-K. jongenssch. | 66 | — | 10 | — | 76 | 4 | 1 | 5 | 5 | — |
| „ , Borgerstraat 13, R.-K. meisjessch. | — | 38 | — | 10 | 48 | 3 | 1 | 4 | 4 | — |
| Breda, Leuvenaarstraat 178, R.-K. school | 78 | 46 | 7 | 3 | 56 | 3 | 1 | 4 | 4 | — |
| Delft, Oranje Plantage 1, R.-K. school | 29 | 17 | 13 | — | 48 | 2 | 1 | 3 | 3 | — |
| Eindhoven, Smitsstraat 17, R.-K. jongenssch. | 35 | — | 10 | 8 | 142 | 7 | 2 | 9 | 9 | 2 |
| 's-Gravenhage, Pr. Hendrikstr. 21, Neutr. school | 33 | 7 | — | — | 40 | 4 | — | 4 | 4 | — |
| „ , Prinsegracht 64, Chr. school. | 53 | 38 | 10 | 10 | 111 | 6 | 1 | 7 | 8 | 1 |
| „ , Prinsegracht 10, R.-K. school | 90 | 49 | 12 | 5 | 156 | 8 | 1 | 9 | 10 | 2 |
| Haarlem, Witte Heerenstraat 15, R.-K. school | 75 | 30 | 7 | 3 | 115 | 6 | 1 | 7 | 7 | 1 |
| 's-Hertogenbosch, Achter het Wild Varken 9, R.-K. jongensschool | 36 | — | 10 | — | 46 | 3 | 1 | 4 | 4 | — |
| „ , Berewoudstr. 21, R.-K. meisjesschool | — | 44 | — | 10 | 54 | 3 | 1 | 4 | 4 | 1 |
| Maastricht, Bogaardenstr. 6, R.-K. jongensschool | 62 | — | 13 | — | 75 | 4 | 1 | 5 | 5 | — |
| Rotterdam, Vijverhofstraat 97, Chr. school | 74 | 23 | — | — | 97 | 6 | — | 6 | 6 | 1 |
| „ , Van Oldenbarneveltstraat 27, R.-K. meisjesschool | — | 41 | — | 10 | 51 | 2 | 1 | 3 | 3 | 1 |
| Tilburg, Oudedijk 36, R.-K. jongensschool | 41 | — | — | — | 41 | 3 | — | 3 | 3 | — |
| „ , Kloosterstraat 18, R.-K. meisjesschool | — | 40 | — | 11 | 51 | 3 | 1 | 4 | 4 | — |
| Utrecht, Heerenstraat 10, R.-K. jongensschool | 33 | — | — | — | 33 | 3 | — | 3 | 4 | 1 |
| *Scholen met Internaat.* | | | | | | | | | | |
| Arnhem, „Zonneschijn", Chr. inrichting | 20 | 3 | — | — | 23 | 2 | — | 2 | 2 | 1 |
| Boxtel, „Huize de la Salle", R.-K. inrichting | 48 | — | — | — | 48 | 3 | — | 3 | 3 | — |
| Ermelo, „Groot Emaus", Chr. inrichting | 88 | 28 | 14 | 5 | 135 | 7 | 2 | 9 | 9 | — |
| Oosterbeek, „J. P. Heije-stichting", Neutr. inr. | 25 | 10 | — | — | 35 | 3 | — | 3 | 3 | — |
| Rhenen, „Heimerstein", Chr. inr. | 20 | 4 | — | — | 24 | 3 | — | 3 | 4 | 1 |
| Udenhout, „Huize St. Vincentius", R.-K. inr. | — | 105 | — | 15 | 120 | 7 | 2 | 9 | 9 | 4 |
| *Scholen verbonden aan gestichten, die vallen onder de Krankzinnigenwet.* | | | | | | | | | | |
| Ermelo, „'s-Heeren Loo", Chr. inrichting | 66 | 31 | — | — | 97 | 6 | — | 6 | 6 | — |
| Noordwijk, „Dr. Mr. W. v. d. Bergh-sticht.", Chr. inrichting. | 66 | 21 | — | — | 87 | 4 | — | 4 | 4 | — |
| Oegstgeest, „Voorgeest", inr. v. d. gem. Leiden | 17 | 7 | — | — | 24 | 2 | — | 2 | 2 | — |
| Udenhout, „Huize Assisië", R.-K. inrichting. | 56 | — | — | — | 56 | 4 | — | 4 | 4 | — |
| Totaal | 4122 | 1967 | 394 | 332 | 6815 | 390 | 58 | 448 | 455 | 38 |

**Scholen voor Doofstommen, naar den toestand op 31 December 1928.**

| Aard en plaatsaanduiding der school. | Aantal leerlingen der gewone klassen. | | Aantal leerlingen der klasse voor jeugdigen. | | Totaal. | Aantal klassen. | | | Aantal leerkrachten. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Jongens. | Meisjes. | Jongens. | Meisjes. | | Gewone. | Klassen voor jeugdigen. | Totaal. | |
| Amsterdam, Hortusplantsoen 2, Neutr. inrichting . . . . . | 51 | 41 | 7 | 8 | 107 | 9 | 2 | 11 | 12 |
| Groningen, Guyotplein 2—4, Neutr. inrichting. | 86 | 76 | — | — | 162 | 18 | — | 18 | 19 |
| St. Michiels-Gestel, R.-K. inrichting voor jongens | 142 | — | — | — | 142 | 13 | — | 13 | 15 |
| „ R.-K. „ „ meisjes | — | 119 | 18 | 12 | 149 | 12 | 3 | 15 | 16 |
| Rotterdam, Ammanstraat 20, Neutr. inrichting. | 89 | 61 | 11 | 9 | 170 | 15 | 2 | 17 | 18 |
| Voorburg, „Effatha", Chr. inrichting. . . . | 50 | 48 | 8 | 4 | 110 | 12 | 1 | 13 | 14 |
| Totaal . . . | 418 | 345 | 44 | 33 | 840 | 79 | 8 | 87 | 94 |

**Scholen voor Blinden en Slechthoorenden naar den toestand op 31 December 1928.**

| Aard en plaatsaanduiding. | Aantal leerlingen. | | | Aantal klassen. | Aantal leerkrachten. | Vacatures. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | Jongens. | Meisjes. | Totaal. | | | |
| *Blinden.* | | | | | | |
| Amsterdam, Vossiusstraat 56 en Huis ter Heide, Prins Alexander-stichting . . . . . | 52 | 37 | 89 | 7 | 8 | — |
| Grave, R.-K. inrichting voor jongens. . . . . | 50 | — | 50 | 5 | 5 | — |
| „ R.-K. inrichting voor meisjes. . . . . | — | 27 | 27 | 3 | 3 | — |
| Zeist, „Bartiméus", Chr. inrichting . . . . . | 32 | 11 | 43 | 4 | 4 | — |
| Totaal . . . | 134 | 75 | 209 | 19 | 20 | — |
| *Slechthoorenden.* | | | | | | |
| Amsterdam, Plantage Parklaan 18, (bijz. neutr. school) | 49 | 25 | 74 | 6 | 7 | — |
| 's-Gravenhage, Nieuwe Schoolstraat 22*a*, (openb. school) | 64 | 38 | 102 | 8 | 8 | — |
| Rotterdam, Vasteland 21, (bijz. neutr. school) . . . . | 22 | 29 | 61 | 5 | 5 | — |
| Totaal . . . | 145 | 92 | 237 | 19 | 20 | — |

# Bijlage G.

## GEGEVENS BETREFFENDE DE AKTE EXAMENS IN 1928.

I. Uitslag van het examen als onderwijzer(es).

II. Uitslag van het examen als hoofdonderwijzer(es).

III. Uitslag van de examens in de Fransche, Duitsche en Engelsche talen.

IV. Uitslag van de examens in de wiskunde, de gymnastiek, het handteekenen, de landbouwkunde, de tuinbouwkunde en de handelskennis.

V. Uitslag van het examen in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek.

VI. Uitslag van de examens in de nuttige en de fraaie handwerken.

VII. Uitslag der examens, vergeleken met dien in de beide vorige jaren.

## I. UITSLAG VAN HET EXAMEN ALS ONDERWIJZER(ES).

| Plaatsen, waar de examens zijn afgenomen. | Akte als onderwijzer. | | | | Akte als onderwijzeres. | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Opgekomen. | Teruggetrokken. | Afgewezen. | Toegelaten. | Opgekomen. | Teruggetrokken. | Afgewezen. | Toegelaten. |
| Eindhoven | 20 | — | 9 | 11 | 44 | — | 8 | 36 |
| Zutphen | 101 | — | 55 | 46 | 68 | 2 | 31 | 35 |
| 's Gravenhage | 92 | 1 | 49 | 42 | 99 | — | 57 | 42 |
| Amsterdam | 71 | 4 | 43 | 24 | 104 | 4 | 49 | 51 |
| Groningen | 83 | — | 48 | 35 | 42 | — | 13 | 29 |
| Totaal mann. cand. | 367 | 5 | 204 | 158 | 357 | 6 | 158 | 192 |
| „ vrouw. „ | 357 | 6 | 158 | 193 | | | | |
| Algemeen totaal | 724 | 11 | 362 | 351 | | | | |

## Uitslag van de in 1928 gehouden eindexamens der Rijks-, Gemeentelijke en Bijzondere kweekscholen.

| Plaats waar de kweekschool gevestigd is. | Adspiranten voor de onderwijzersakte. | | | | | | | | Adspiranten voor de aanteekening in de nuttige handwerken voor meisjes. | | | | Adspiranten voor de aanteekening in handenarbeid. | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Opgekomen. | | Teruggetrokken. | | Afgewezen. | | Toegelaten. | | Opgekomen. | Teruggetrokken. | Afgewezen. | Toegelaten. | Opgekomen. | | Teruggetrokken. | | Afgewezen. | | Toegelaten. | |
| *Rijkskweekscholen* te: | M. | V. | M. | V. | M. | V. | M. | V. | | | | | M. | V. | M. | V. | M. | V. | M. | V. |
| Alkmaar | 11 | 17 | — | — | 1 | 1 | 10 | 16 | 16 | — | — | 16 | 8 | 11 | — | — | 2 | — | 6 | 11 |
| Amersfoort | 5 | 10 | — | — | — | — | 5 | 10 | 9 | — | 2 | 7 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Arnhem | 8 | 9 | — | — | — | — | 8 | 9 | 9 | — | — | 9 | 8 | 9 | — | — | 2 | 8 | 7 | |
| Apeldoorn | — | 19 | — | — | 2 | — | 17 | 17 | — | 1 | 16 | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Appingedam | 10 | 17 | — | 2 | 1 | 8 | 16 | 16 | — | — | 16 | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Breda | 10 | 8 | — | 2 | 2 | 8 | 6 | 6 | — | — | 6 | 10 | 5 | — | — | — | 10 | 5 | | |
| Coevorden | 10 | 12 | — | — | — | 1 | 10 | 11 | 8 | — | — | 8 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Deventer | 10 | 9 | — | — | — | 1 | 10 | 8 | 8 | — | — | 8 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Doetinchem | 14 | 9 | — | — | 3 | — | 11 | 9 | 9 | — | — | 9 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Drachten | 14 | 14 | — | — | — | — | 14 | 14 | 14 | — | — | 14 | 14 | 14 | — | — | 2 | 1 | 12 | 13 |
| Gorinchem | 8 | 5 | — | — | 3 | — | 5 | 5 | 4 | — | — | 4 | 5 | 5 | — | — | — | 2 | 5 | 3 |
| 's Gravenhage | 12 | 12 | — | — | 1 | 2 | 11 | 10 | 3 | — | — | 3 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Groningen | 36 | 18 | — | — | 3 | 2 | 33 | 16 | 7 | — | — | 7 | 13 | — | — | — | — | — | 13 | — |
| Haarlem | 14 | 5 | — | — | 1 | — | 13 | 5 | 5 | — | — | 5 | 12 | 1 | 1 | — | 3 | — | 8 | 1 |
| Heerenveen | 10 | 12 | — | — | 3 | 1 | 7 | 11 | 11 | — | 2 | 9 | 7 | 11 | — | — | 1 | 1 | 6 | 10 |
| Hengelo | 8 | 14 | — | — | 1 | 1 | 7 | 13 | 13 | — | — | 13 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Hellevoetsluis | 9 | 5 | — | — | 3 | — | 6 | 5 | 4 | — | — | 4 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| 's Hertogenbosch | 12 | 5 | — | — | — | — | 12 | 5 | 3 | — | — | 3 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Hilversum | 9 | 12 | — | — | 2 | 4 | 7 | 8 | 8 | — | 1 | 7 | 7 | 8 | — | — | 2 | 3 | 5 | 5 |
| Leeuwarden | 14 | 11 | — | — | 2 | — | 12 | 11 | 11 | — | — | 11 | 12 | 11 | — | — | 1 | — | 11 | 11 |
| Maastricht | 17 | 1 | — | — | — | — | 17 | 1 | 1 | — | — | 1 | 16 | 1 | — | — | — | — | 16 | 1 |
| Meppel | 10 | 8 | — | — | — | — | 10 | 8 | 8 | — | — | 8 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Middelburg | 9 | 14 | — | — | — | 2 | 9 | 12 | 12 | — | — | 12 | 9 | 11 | — | — | — | — | 9 | 11 |
| Nijmegen | 18 | 1 | — | — | 2 | — | 16 | 1 | 1 | — | — | 1 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Oostburg | 13 | 10 | — | — | 2 | — | 11 | 10 | 9 | — | — | 9 | 11 | 10 | — | — | 1 | — | 10 | 10 |
| Roermond | 13 | — | — | — | — | — | 13 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Schoonhoven | 12 | 9 | — | — | — | 1 | 12 | 8 | 8 | — | — | 8 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Utrecht | 3 | 8 | — | — | 2 | 3 | 6 | 5 | — | — | — | 5 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Winschoten | 13 | 9 | — | — | — | — | 13 | 9 | 9 | — | 2 | 7 | 11 | 3 | — | — | — | — | 11 | 3 |
| Zaandam | 10 | 8 | — | — | — | 3 | 10 | 5 | 5 | — | — | 5 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Zierikzee | 8 | 6 | — | — | — | — | 8 | 6 | 1 | — | — | 1 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| | 350 | 297 | — | — | 31 | 26 | 319 | 271 | 240 | — | 8 | 232 | 143 | 100 | 1 | — | 12 | 9 | 130 | 91 |
| *Gemeentelijke kweekscholen* te: | M. | V. | M. | V. | M. | V. | M. | V. | | | | | M. | V. | M. | V. | M. | V. | M. | V. |
| Amsterdam, Nieuwe Prinsengracht 89 | 8 | 43 | — | — | — | 6 | 8 | 37 | 37 | — | 3 | 34 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Rotterdam, Veemarkt N.Z. 1 | 16 | 30 | — | — | 4 | 3 | 12 | 27 | 23 | — | 1 | 22 | 12 | 27 | — | — | — | 1 | 12 | 26 |
| Leiden, Oude Vest 55 | — | 26 | — | — | — | — | — | 26 | 12 | — | — | 12 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Dordrecht, Binnen Walevest 3 | 12 | 9 | — | — | 3 | 4 | 9 | 5 | 5 | — | — | 5 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Groningen, Turfsingel 55 | — | 18 | — | — | — | 2 | — | 16 | 16 | — | — | 16 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| | 36 | 126 | — | — | 7 | 15 | 29 | 111 | 93 | — | 4 | 89 | 12 | 27 | — | — | — | 1 | 12 | 26 |

| Plaats waar de kweekschool gevestigd is. | Adspiranten voor de onderwijzersakte. | | | | | | | | Adspiranten voor de aanteekening in de nuttige handwerken voor meisjes. | | | | Adspiranten voor de aanteekening in handenarbeid. | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Opgekomen. | | Teruggetrokken. | | Afgewezen. | | Toegelaten. | | Opgekomen. | Teruggetrokken. | Afgewezen. | Toegelaten. | Opgekomen. | | Teruggetrokken. | | Afgewezen. | | Toegelaten. | |
| *Bijzondere Protestantsche kweekscholen* te: | M. | V. | M. | V. | M. | V. | M. | V. | | | | | M. | V. | M. | V. | M. | V. | M. | V. |
| Amsterdam, Plantage Middenlaan 21 | 7 | 24 | — | — | — | 1 | 7 | 23 | 17 | — | 1 | 16 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Amsterdam, Kerkstraat 107 | 19 | 21 | — | — | 1 | 4 | 18 | 17 | 15 | — | 1 | 14 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Doetinchem, Wilhelmistraat C 257 | 6 | 12 | — | — | — | 4 | 6 | 8 | 8 | — | 2 | 6 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Dordrecht, Blauwpoortsplein 3 | 18 | 13 | — | — | 4 | — | 14 | 13 | 13 | — | 3 | 10 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Gorinchem, Arkelstraat D 56 | 10 | 7 | — | — | 1 | 1 | 9 | 6 | 6 | — | — | 6 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| 's Gravenhage, Ant. Duyckstraat 126 | 7 | 22 | — | — | — | 3 | 7 | 19 | 19 | — | 1 | 18 | 7 | 19 | — | — | 1 | 2 | 6 | 17 |
| 's Gravenhage, Galvanistraat 118 | 7 | 21 | — | — | — | — | 7 | 21 | 19 | — | — | 19 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Groningen, H. W. Mesdagstraat 10-12 | 16 | 11 | — | — | 1 | 1 | 15 | 10 | 10 | — | 1 | 9 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Haarlem, N. Gracht 98 | 14 | 16 | — | — | 3 | — | 11 | 16 | 11 | — | — | 11 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Leiden, Stille Rijn 2-3 | — | 26 | — | — | — | 2 | — | 24 | 8 | — | — | 8 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Middelburg, Heerengracht M 29 | 20 | 18 | — | — | 1 | 2 | 19 | 16 | 15 | — | — | 15 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Nijmegen, Op den Klokkenberg 12 | 25 | 5 | — | — | 7 | 2 | 18 | 3 | 3 | — | — | 3 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Oostdongeradeel (Aalssum) A 75 XI. | 18 | 10 | — | — | 2 | — | 16 | 10 | 10 | — | — | 10 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Rotterdam, Haringvliet 48 | 22 | 25 | — | — | 1 | — | 21 | 27 | 18 | — | — | 18 | 11 | 19 | — | — | — | — | 11 | 19 |
| Rotterdam, Haringvliet 84 | 14 | 13 | — | — | — | 1 | 14 | 12 | 12 | — | — | 12 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Sneek, Parallelweg 9 | 16 | 13 | — | — | 1 | 1 | 15 | 12 | 12 | — | — | 12 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Utrecht, Maliebaan 2 | 14 | 15 | — | — | 1 | 2 | 13 | 13 | 11 | — | — | 11 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| „ „ 89 | 19 | 12 | — | — | 1 | — | 18 | 12 | 12 | — | — | 12 | 18 | 12 | — | — | — | — | 18 | 12 |
| Valburg (Zetten) F nº. 38 | — | 35 | — | — | — | 2 | — | 33 | 29 | — | 1 | 28 | — | 7 | — | — | — | — | — | 7 |
| Zwolle, Assendorperpleln 6 | 16 | 10 | — | — | 1 | — | 15 | 10 | 10 | — | — | 10 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| | 268 | 329 | — | — | 25 | 26 | 243 | 303 | 258 | — | 10 | 248 | 36 | 57 | — | — | 1 | 2 | 35 | 55 |
| *R.K. Bijzondere kweekscholen* te: | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| Amersfoort, Heerenstraat 18 | — | 29 | — | — | — | — | — | 29 | 20 | — | — | 20 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Amsterdam, Korte Prinsegracht 19 | — | 18 | — | — | — | — | — | 18 | 14 | — | 4 | 10 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Amsterd., Lauriergracht 41 | — | 15 | — | — | — | — | — | 15 | 10 | — | — | 10 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Arnhem, Boekstr. 47 | — | 21 | — | — | — | — | — | 21 | 19 | — | — | 19 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Beesel (Reuver), Kom 326 | — | 19 | — | — | — | — | — | 19 | 17 | — | — | 17 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Bergen op Zoom, van Hasseltstraat 2 | — | 19 | — | — | — | 1 | — | 18 | 17 | — | — | 17 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Bergen (N.-H.) Loudelsweg 25 | — | 25 | — | — | — | — | — | 25 | 24 | — | 2 | 22 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Beverwijk, Baanstr. 86a | 27 | — | — | — | — | — | 27 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Boxtel, Nieuwe Kerkstraat B 591 | — | 24 | — | — | — | 2 | — | 22 | 15 | — | — | 15 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Breda, Dr. Jan Ingenhouszplein 1 | 21 | — | — | — | — | — | 21 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Breda, Nieuwstr. 27 | — | 16 | — | — | — | 2 | — | 14 | 13 | — | 1 | 12 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Dongen, Gerardus Majellastraat 50 | 22 | — | — | — | 1 | — | 21 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Dongen, Hoogenham 38 | — | 15 | — | — | — | 2 | — | 13 | 12 | — | 1 | 11 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Echt (Koningsbosch) Prinsenstraat 73 | — | 17 | — | — | — | — | — | 17 | 17 | — | — | 17 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Echt, Wijnstr. 290 | — | 23 | — | — | — | 1 | — | 22 | 22 | — | — | 22 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Eindhoven, Hemelrijken 92g (Woensel) | 19 | — | — | — | — | — | 19 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Etten c.a. (Etten), Moleneind C 95 | — | 21 | — | — | — | 1 | — | 20 | 20 | — | — | 20 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| 's Gravenhage, Oude Molstraat 54 | — | 21 | — | — | — | 2 | — | 19 | 17 | — | — | 17 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| 's Hertogenbosch, (Mariënburg) St. Janssingel 21 | — | 22 | — | — | — | — | — | 22 | 22 | — | 1 | 21 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| 's Hertogenbosch, St. Josephstraat 22 | 19 | — | — | — | — | — | 19 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| 's Hertogenbosch, Papenhulst 1 | — | 17 | — | — | — | — | — | 17 | 16 | — | — | 16 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Hilversum, Oude Amersfoortsche weg 59 | 43 | — | — | — | 1 | — | 42 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |

| Plaats waar de kweekschool gevestigd is. | Adspiranten voor de onderwijzersakte. | | | | Adspirantenvoor de aanteekening in de nuttige handwerken voor meisjes. | | | | Adspiranten voor de aanteekening in handenarbeid. | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Opgekomen. | | Terug-getrokken. | | Afgewezen. | | Toegelaten. | | Opgekomen. | Terug-gekomen. | Afgewezen. | Toegelaten. |
| | M. | V. | M. | V. | M. | V. | M. | V. | | | | |
| Zwaluwe (Hooge en Lage), Moerdijk E 48 | — | 20 | — | — | — | — | — | 20 | 20 | — | — | 20 |
| Maasbree (Blerik) Kloosterstraat 2 | — | 26 | — | — | — | — | — | 26 | 12 | — | — | 12 |
| Maastricht, Boschstr. 69 | — | 26 | — | — | — | — | — | 26 | 25 | — | — | 25 |
| Id. (Gr. Gracht) 74 | — | 24 | — | 1 | — | 1 | — | 22 | 19 | — | 1 | 18 |
| Id. (Oud Vroenhoven) Tongersche weg 135. | 20 | — | — | — | 1 | — | 19 | — | — | — | — | — |
| Mook, Kom A 50. | — | 22 | — | — | — | 1 | — | 21 | 20 | — | 1 | 19 |
| Nijmegen (Neerbosch), Rosa stichting | — | 19 | — | — | — | — | — | 19 | 14 | — | — | 14 |
| Id. Groesb. weg 150 | 25 | 23 | — | 1 | — | 24 | — | 23 | 23 | — | 2 | 21 |
| Oirschot, Koestr. A 20 | — | 19 | — | — | — | — | — | 19 | 19 | — | — | 19 |
| Oudenbosch, Kerkstr. A 308 | — | 19 | — | — | 1 | — | 18 | — | 17 | — | 1 | 16 |
| Oudenbosch, Markt A 294 | 40 | — | — | — | 2 | — | 38 | — | — | — | — | — |
| Roermond, Willem II-singel 69 | 30 | — | — | — | 2 | — | 28 | — | — | — | — | — |
| Rotterdam, Aert van Nesstraat 29c | — | 23 | — | — | 1 | — | 22 | 21 | — | 1 | 20 | — |
| Schin op Geulle, St. Pieter 36 | — | 28 | — | — | — | — | 28 | 28 | — | 1 | 27 | — |
| Schijndel, Heikant B 201 | — | 23 | — | — | — | — | — | 23 | 17 | — | — | 17 |
| Steenwijkerwold (Gelderingen) | — | 28 | — | — | 2 | — | 26 | 26 | — | — | — | 26 |
| Tilburg, Fraterstraat 3 | 27 | — | — | — | — | 27 | — | — | — | — | — | — |
| Id. Oude Dijk 1 | — | 35 | — | — | — | — | 35 | 33 | — | 2 | 31 | — |
| Utrecht, Heerestraat 6 | 17 | — | — | — | 2 | — | 15 | — | — | — | — | — |
| Veghel, Nieuwstr. A 183 | — | 18 | — | — | — | 1 | — | 17 | 17 | — | — | 17 |
| Venlo, Kl. Beekstr. 8-10 | 24 | — | — | — | 2 | — | 22 | — | — | — | — | — |
| Woensdrecht (Hoogerheide), Molenlaan D 51 | — | 11 | — | — | — | 1 | — | 10 | 8 | — | 1 | 7 |
| | 334 | 686 | — | 1 | 12 | 19 | 322 | 666 | 594 | — | 19 | 575 |
| *Andere Kweekscholen* te | | | | | | | | | | | | |
| Arnhem, Weverstr. 16 | — | 24 | — | — | — | 4 | — | 20 | 20 | — | — | 20 |
| Haarlem, Hazepaterslaan 34 | — | 29 | — | — | — | 2 | — | 27 | 21 | — | 2 | 19 |
| Nijmegen, Guyotstr. 11 | — | 12 | — | — | — | 1 | — | 11 | 6 | — | — | 6 |
| Totaal | — | 65 | — | 1 | — | 7 | — | 58 | 47 | — | 2 | 45 |
| Algemeen totaal | 988 | 1503 | — | 1 | 75 | 93 | 913 | 1409 | 1282 | — | 43 | 1189 |

| Plaats waar de kweekschool gevestigd is. | Adspiranten voor de onderwijzersakte. | | | | Adspiranten voor de aanteekening in de nuttige handwerken voor meisjes. | | | | Adspiranten voor de aanteekening in handenarbeid. | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Opgekomen. | | Terug-getrokken. | | Afgewezen. | | Toegelaten. | | Opgekomen. | Terug-gekomen. | Afgewezen. | Toegelaten. |
| | M. | V. | M. | V. | M. | V. | M. | V. | | | | |
| Schijndel, Heikant B 201 | — | 23 | — | — | — | — | — | 23 | 17 | — | — | 17 |
| Steenwijkerwold (Gelderingen) | — | 28 | — | — | — | 2 | — | 26 | 26 | — | — | 26 |
| Tilburg, Fraterstraat 3 | 27 | — | — | — | — | 27 | — | — | — | — | — | — |
| Id. Oude Dijk 1 | — | 35 | — | — | — | — | — | 35 | 33 | — | 2 | 31 |
| Utrecht, Heerestraat 6 | 17 | — | — | — | 2 | — | 15 | — | — | — | — | — |
| Veghel, Nieuwstr. A 183 | — | 18 | — | — | — | 1 | — | 17 | 17 | — | — | 17 |
| Venlo, Kl. Beekstr. 8-10 | 24 | — | — | — | 2 | — | 22 | — | — | — | — | — |
| Woensdrecht (Hoogerheide), Molenlaan D 51 | — | 11 | — | — | — | 1 | — | 10 | 8 | — | 1 | 7 |
| | 334 | 686 | — | 1 | 12 | 19 | 322 | 666 | 594 | — | 19 | 575 |
| *Andere Kweekscholen* te | | | | | | | | | | | | |
| Arnhem, Weverstr. 16 | — | 24 | — | — | — | 4 | — | 20 | 20 | — | — | 20 |
| Haarlem, Hazepaterslaan 34 | — | 29 | — | — | — | 2 | — | 27 | 21 | — | 2 | 19 |
| Nijmegen, Guyotstr. 11 | — | 12 | — | — | — | 1 | — | 11 | 6 | — | — | 6 |
| Totaal | — | 65 | — | 1 | — | 7 | — | 58 | 47 | — | 2 | 45 |
| Algemeen totaal | 988 | 1503 | — | 1 | 75 | 93 | 913 | 1409 | 1282 | — | 43 | 1189 |

| Plaats waar de kweekschool gevestigd is. | Adspiranten voor de aanteekening in de nuttige handwerken voor meisjes. | | | | Adspiranten voor de aanteekening in handenarbeid. | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Opgekomen. | | Terug-gekomen. | | Afgewezen. | | Toegelaten. | |
| | M. | V. | M. | V. | M. | V. | M. | V. |
| Schijndel, Heikant B 201 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Steenwijkerwold (Gelderingen) | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Tilburg, Fraterstraat 3 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Id. Oude Dijk 1 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Utrecht, Heerestraat 6 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Veghel, Nieuwstr. A 183 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Venlo, Kl. Beekstr. 8-10 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Woensdrecht (Hoogerheide), Molenlaan D 51 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| | — | — | — | — | — | — | — | — |
| *Andere Kweekscholen* te | | | | | | | | |
| Arnhem, Weverstr. 16 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Haarlem, Hazepaterslaan 34 | — | 20 | — | — | — | — | — | — |
| Nijmegen, Guyotstr. 11 | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Totaal | — | 20 | — | — | — | — | — | 20 |
| Algemeen totaal | 1 | 20 | 1 | — | 12 | 17 | — | 192 |

## II. UITSLAG VAN HET EXAMEN ALS HOOFDONDERWIJZER(ES).

| Plaatsen, waar de examens zijn afgenomen. | Opgekomen. | Teruggetrokken. | Afgewezen. | Toegelaten. | Opgekomen. | Teruggetrokken. | Afgewezen. | Toegelaten. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Mannelijke candidaten. | | | | Vrouwelijke candidaten. | | | |
| Breda | 176 | 5 | 106 | 65 | 103 | 1 | 50 | 52 |
| Roermond | 163 | 12 | 81 | 70 | 90 | 1 | 49 | 40 |
| Arnhem | 149 | 15 | 79 | 55 | 86 | 3 | 55 | 28 |
| Zwolle | 186 | 10 | 124 | 52 | 60 | 2 | 27 | 31 |
| 's Gravenhage | 216 | 19 | 120 | 77 | 127 | 5 | 71 | 51 |
| Rotterdam | 293 | 32 | 169 | 92 | 75 | 4 | 41 | 30 |
| Haarlem | 227 | 27 | 100 | 100 | 136 | 3 | 72 | 61 |
| Utrecht | 134 | 15 | 70 | 49 | 87 | 4 | 36 | 47 |
| Groningen | 207 | 17 | 118 | 72 | 52 | 4 | 21 | 27 |
| Leeuwarden | 169 | 9 | 88 | 72 | 25 | — | 18 | 7 |
| Totaal | 1920 | 161 | 1055 | 704 | 841 | 27 | 440 | 374 |
| Totaal der vrouwel. adspiranten | 841 | 27 | 440 | 374 | | | | |
| Algemeen totaal | 2761 | 188 | 1495 | 1078 | | | | |

## III. UITSLAG VAN DE EXAMENS IN DE FRANSCHE, DUITSCHE EN ENGELSCHE TALEN.

| Akte van bekwaamheid. | Mannelijke candidaten, | | | | Vrouwelijke candidaten, | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | die zich hebben aangemeld. | die zich onder het examen terugtrokken. | die werden | | die zich hebben aangemeld. | die zich onder het examen terugtrokken. | die werden | |
| | | | afgewezen. | toegelaten. | | | afgewezen. | toegelaten. |
| Fransche taal | 493 | 173 | 128 | 192 | 284 | 90 | 69 | 125 |
| Hoogduitsche taal | 353 | 116 | 114 | 123 | 152 | 43 | 47 | 62 |
| Engelsche taal | 455 | 136 | 142 | 177 | 253 | 81 | 68 | 104 |
| Totaal | 1301 | 425 | 384 | 492 | 689 | 214 | 184 | 291 |
| Totaal der vrouwel. adspiranten | 689 | 214 | 184 | 291 | | | | |
| Algemeen totaal | 1922 | 639 | 568 | 783 | | | | |

## IV. UITSLAG VAN DE EXAMENS IN DE WISKUNDE, DE GYMNASTIEK, HET HANDTEEKENEN, DE LANDBOUWKUNDE, DE TUINBOUWKUNDE EN DE HANDELSKENNIS.

| Akte van bekwaamheid. | Mannelijke candidaten. | | Vrouwelijke candidaten. | | Totaal. | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | Opgekomen. | Geslaagd. | Opgekomen. | Geslaagd. | Opgekomen. | Geslaagd. |
| Wiskunde | 240 | 104 | 34 | 14 | 274 | 118 |
| Gymnastiek | 4 | 3 | 2 | 2 | 6 | 5 |
| Handteekenen | 109 | 73 | 47 | 32 | 156 | 105 |
| Landbouwkunde | 111 | 68 | — | — | 111 | 68 |
| Tuinbouwkunde | 65 | 46 | — | — | 65 | 46 |
| Handelskennis | — | — | — | — | 179 [1] | 84 |

## V. UITSLAG VAN HET EXAMEN IN DE VRIJE EN ORDE-OEFENINGEN DER GYMNASTIEK.

| Plaatsen, waar de examens zijn afgenomen. | Getal adspiranten, dat | | | |
|---|---|---|---|---|
| | is geëxamineerd. | zich heeft teruggetrokken. | is afgewezen. | is toegelaten. |
| **Mannelijke adspiranten.** | | | | |
| 's Hertogenbosch | 21 | — | 4 | 17 |
| Apeldoorn | 8 | — | 4 | 4 |
| 's Gravenhage | 45 | 1 | 29 | 15 |
| Amsterdam | 21 | — | 5 | 16 |
| Groningen | 30 | — | 14 | 16 |
| Totaal | 125 | 1 | 56 | 68 |
| **Vrouwelijke adspiranten.** | | | | |
| 's Hertogenbosch | 21 | — | 6 | 15 |
| Apeldoorn | 6 | — | 5 | 1 |
| 's Gravenhage | 45 | 1 | 23 | 21 |
| Amsterdam | 33 | — | 9 | 24 |
| Groningen | 17 | — | 7 | 10 |
| Totaal | 122 | 1 | 50 | 71 |
| Algem. totaal | 247 | 2 | 106 | 139 |

## VI. UITSLAG VAN DE EXAMENS IN DE NUTTIGE EN DE FRAAIE HANDWERKEN VOOR MEISJES.

| Plaatsen, waar de examens zijn afgenomen. | Getal adspiranten, dat | | | |
|---|---|---|---|---|
| | is geëxamineerd. | zich heeft teruggetrokken. | is afgewezen. | is toegelaten. |
| **Akte nuttige handwerken.** | | | | |
| Eindhoven | 106 | — | 15 | 91 |
| Arnhem | 146 | — | 31 | 115 |
| Rotterdam | 177 | — | 17 | 160 |
| Amsterdam | 196 | — | 29 | 167 |
| Groningen | 181 | — | 36 | 145 |
| Totaal | 806 | — | 128 | 678 |
| **Akte fraaie handwerken.** | | | | |
| Amsterdam | 76 | — | 41 | 35 |
| **Aanteekening nuttige handwerken.** | | | | |
| Eindhoven | 6 | — | — | 6 |
| Arnhem | 8 | — | 4 | 4 |
| Rotterdam | — | — | — | — |
| Amsterdam | 8 | — | 1 | 7 |
| Groningen | 8 | — | 2 | 6 |
| Totaal | 30 | — | 7 | 23 |

## VII. UITSLAG DER EXAMENS, VERGELEKEN MET DIEN IN DE BEIDE VORIGE JAREN.

| Examens. | 1928. | | | 1927. | | | 1926. | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Deelnemers. | Geslaagd. | Geslaagd ten honderd. | Deelnemers. | Geslaagd. | Geslaagd ten honderd. | Deelnemers. | Geslaagd. | Geslaagd ten honderd. |
| Onderwijzer | 3 215 | 2 673 | 83 | 3 912 | 3 211 | 82 | 4 144 | 3 146 | 76 |
| Hoofdonderwijzer | 2 761 | 1 078 | 57 | 2 194 | 826 | 38 | 1 721 | 607 | 35 |
| Levende talen | 1 990 | 783 | 39 | 1 922 | 702 | 35 | 1 993 | 822 | 41 |
| Wiskunde | 274 | 118 | 43 | 264 | 96 | 36 | 284 | 77 | 24 |
| Gymnastiek | 6 | 5 | 83 | 10 | 9 | 90 | 101 | 33 | 33 |
| Vrije en orde-oefeningen der gymnastiek | 368 | 247 | 67 | 368 | 247 | 67 | 487 | 252 | 52 |
| Handteekenen | 156 | 105 | 68 | 174 | 112 | 64 | 204 | 122 | 60 |
| Landbouwkunde | 111 | 68 | 61 | 108 | 68 | 63 | 109 | 77 | 70 |
| Tuinbouwkunde | 65 | 46 | 71 | 51 | 42 | 82 | 40 | 32 | 80 |
| Handelskennis | 179 | 84 | 47 | 179 | 80 | 44 | 235 | 98 | 42 |
| Handwerken (nuttige) | 806 | 678 | 84 | 957 | 804 | 84 | 1 094 | 954 | 87 |
| „ (fraaie) | 76 | 35 | 46 | 86 | 30 | 35 | 54 | 27 | 50 |

[1] De mannelijke en vrouwelijke candidaten waren dit jaar niet gespecificeerd vermeld.

# Bijlage H.

## GEGEVENS BETREFFENDE DE OPLEIDING.

I. Overzicht van de Rijks-, gemeentelijke en bijzondere kweekscholen en normaallessen, cursus 1928—1929.

II. Overzicht van het aantal leerlingen voor het schooljaar 1928—1929 in afd. B. (opleiding voor de akte 77*b*) verbonden aan de Rijkskweekscholen.

I. OVERZICHT VAN DE RIJKS-, GEMEENTELIJKE EN BIJZONDERE KWEEKSCHOLEN EN NORMAALLESSEN, CURSUS 1928—1929.

| Gemeenten. | Aantal leerlingen bij het begin van den cursus. | Aantal leerlingen bij het einde van den cursus. | Geëxamineerd bij het examen in 1929. | Geslaagd bij het examen in 1929. | Kosten over het kalenderjaar 1928. [1] |
|---|---|---|---|---|---|
| **A. Rijkskweekscholen.** | | | | | |
| Breda | 44 | 45 | 17 | 13 | f 26 814,25 |
| 's-Hertogenbosch | 31 | 33 | 11 | 11 | 25 130,04 |
| Apeldoorn | 70 | 71 | 23 | 22 | 70 878,77 |
| Arnhem | 90 | 88 | 22 | 17 | 42 769,84 |
| Doetinchem | 42 | 42 | 22 | 19 | 29 271,46 |
| Nijmegen | — | — | — | — | 32 887,81 |
| Gorinchem | 35 | 34 | 10 | 10 | 29 906,56 |
| 's-Gravenhage | 65 | 65 | 18 | 17 | 32,653 08 |
| Hellevoetsluis | 36 | 34 | 10 | 9 | 27 283,19 |
| Schoonhoven | 47 | 46 | 11 | 9 | 27 274,09 |
| Alkmaar | 76 | 72 | 30 | 29 | 30 960,65 |
| Haarlem | 72 | 69 | 24 | 23 | 94 018,10 |
| Hilversum | 79 | 77 | 23 | 21 | 34 278,94 |
| Zaandam | 54 | 53 | 11 | 10 | 28 755,85 |
| Middelburg | 47 | 48 | 16 | 15 | 76 902,39 |
| Oostburg | 46 | 42 | 14 | 8 | 34 646,83 |
| Zierikzee | 45 | 43 | 12 | 12 | 34 380,48 |
| Amersfoort | 62 | 57 | 17 | 15 | 30 697,45 |
| Utrecht | 51 | 44 | 13 | 9 | 29 912,89 |
| Drachten | 58 | 58 | 17 | 16 | 32 005,90 |
| Heerenveen | 69 | 68 | 22 | 21 | 27 671,35 |
| Leeuwarden | 95 | 93 | 25 | 25 | 33 704,97 |
| Deventer | 72 | 69 | 16 | 15 | 77 738,80 |
| Hengelo | 77 | 70 | 20 | 20 | 27 164,47 |
| Appingedam | 52 | 52 | 15 | 15 | 26 803,43 |
| Groningen | 87 | 88 | 29 | 25 | 81 634,17 |
| Winschoten | 85 | 81 | 23 | 21 | 32 634,73 |
| Coevorden | 50 | 48 | 10 | 10 | 8 168,20 |
| Meppel | 60 | 58 | 18 | 17 | 30 133,28 |
| Maastricht | 36 | 39 | 17 | 16 | 85 665,59 |
| Roermond | 37 | 37 | 22 | 21 | 33 049,45 |
| Totaal | 1770 | 1724 | 538 | 491 | f 1 235 797,01 |

| Gemeenten. | Aantal leerlingen bij het begin van den cursus. | Aantal leerlingen bij het einde van den cursus. | Geëxamineerd bij het examen in 1929. | Geslaagd bij het examen in 1929. | Rijksbijdrage over het kalenderjaar 1928. |
|---|---|---|---|---|---|
| **B. Gemeentelijke kweekscholen.** | | | | | |
| Dordrecht, Binnen Walevest 3 | 73 | 71 | 21 | 21 | f 29 578,71 |
| Leiden, Oude Vest 35 | 64 | 63 | 12 | 9 | 36 481,32 |
| Rotterdam, Veemarkt N.Z 1 | 172 | 168 | 40 | 36 | 48 496,94 |
| Amsterdam, Nw. Prinsengracht 89 | 241 | 234 | 51 | 45 | 47 385,81 |
| Groningen, Turfsingel 55 | 68 | 67 | 21 | 19 | 34 919,35 |
| Totaal | 618 | 603 | 145 | 130 | f 196 862,13 |

[1] Hierin zijn begrepen alle uitgaven: voor gebouwen, personeel, materieel voor kweek- en leerscholen en voor toelagen tot huisvesting en verpleging der kweekelingen.

| Gemeenten. | Aantal leerlingen bij het begin van den cursus. | Aantal leerlingen bij het einde van den cursus. | Geëxamineerd bij het examen in 1929. | Geslaagd bij het examen in 1929. | Rijksbijdrage over het kalenderjaar 1928. |
|---|---|---|---|---|---|
| **C. Bijzondere kweekscholen. Protestantsche kweekscholen.** | | | | | |
| Nijmegen, Op den Klokkenberg 12 . . | 110 | 98 | 30 | 27 | f 52 364,38 |
| Valburg (Zetten) F. 38. . . . . | 86 | 89 | 26 | 21 | 43 980,71 |
| Doetinchem, Wilhelminastraat C 257 . | 85 | 85 | 18 | 15 | 39 274,50 |
| Dordrecht, Blauwpoortsplein 3. . . . | 104 | 104 | 26 | 26 | 38 067,41 |
| Gorinchem, Arkelstraat D 56 . . . . | 80 | 80 | 18 | 14 | 35 678,58 |
| 's-Gravenhage, Ant. Duyckstraat 126 . | 101 | 100 | 27 | 24 | 45 321,34 |
| s-Gravenhage, (Christ. kweekschool) Galvanistraat 118 . . . . . | 102 | 100 | 25 | 19 | 32 887,99 |
| Leiden, Stille Rijn 2—3 . . . . . | 84 | 84 | 24 | 21 | 38 019,80 |
| Rotterdam, (Geref.) Haringvliet 48 . . | 134 | 134 | 33 | 33 | 43 214,88 |
| „ (Christ.) Haringvliet 84 . . | 116 | 118 | 29 | 29 | 39 286,66 |
| Amsterdam, (Herv.) Plantage Middenlaan 27 . . . . . | 111 | 108 | 34 | 33 | 40 656,08 |
| Amsterdam, (Geref.) Kerkstraat 107. . | 137 | 135 | 36 | 33 | 42 806,08 |
| Haarlem, Nieuwe Gracht 98 . . . . | 81 | 80 | 18 | 15 | 33 671,78 |
| Middelburg, Heerengracht M 29 . . . | 109 | 107 | 32 | 30 | 42 435,29 |
| Utrecht, (Geref. kw. school) Maliebaan 89 | 103 | 105 | 22 | 17 | 41 962,46 |
| Utrecht, (Jan van Nassaukweekschool) Maliesingel 28 A . . . . . | 122 | 122 | 32 | 29 | 34 616,51 |
| Leeuwarden, (Herv. kweekschool) Achter de Hoven 118a . . . . . | 38 | 40 | —[1]) | — | 37 915,48 |
| Leeuwarden, (Geref. kweekschool) Margaretha de Heerstraat . . . . . | 91 | 85 | —[1]) | — | 42 203,82 |
| Oostdongeradeel (Aalsum, Dokkum) A 75 XI . . . . . | 96 | 94 | 20 | 17 | 31 841,47 |
| Sneek, Parallelweg 9 . . . . . | 110 | 111 | 30 | 29 | 37 686,10 |
| Zwolle, Assendorperplein 9 . . . . . | 95 | 92 | 25 | 24 | 33 668,62 |
| Groningen, H. W. Mesdagstraat 10—12 | 97 | 97 | 22 | 21 | 44 154,52 |
| Totaal . . . | 2192 | 2168 | 527 | 477 | f 871 714,46 |
| **Roomsch Katholieke kweekscholen.** | | | | | |
| Bergen op Zoom, van Hasselstraat 2 . | 54 | 53 | 13 | 12 | f 34 294,83 |
| Boxtel, Nieuwe Kerkstraat B 591 . . | 64 | 59 | 19 | 19 | 32 791,74 |
| Breda, dr. Jan Ingenhouszplein 1. . . | 90 | 87 | 24 | 24 | 34 422,48 |
| „ Nieuwstraat 27. . . . . | 57 | 48 | 14 | 14 | 29 923,40 |
| Dongen, Ger. Majellastraat 50 . . . . | 97 | 88 | 22 | 21 | 15 436,64 |
| „ Hoogenham 38 . . . . . | 65 | 59 | 21 | 21 | 40 136,30 |
| Etten en Leur, Etten Moleneind C 95 . | 86 | 86 | 25 | 25 | 29 379,41 |
| Eindhoven Hemelrijken 92g Woensel . | 73 | 81 | 21 | 18 | 39 135,27 |
| s Hertogenbosch, St. Janssingel 21 . . | 73 | 72 | 23 | 22 | 33 336,68 |
| „ St. Jozefstraat 22 . . | 74 | 73 | 20 | 20 | 48 615,99 |
| „ Papenhulst 1 . . . | 83 | 83 | 20 | 20 | 32 756,77 |
| Oirschot, Koestraat A 20. . . . . | 60 | 61 | 16 | 16 | 28 810,21 |
| Oudenbosch, Kerkstraat A 368. . . . | 78 | 78 | 25 | 25 | 28 562,74 |
| „ Markt A 294 . . . . . | 112 | 105 | 27 | 25 | 38 781,01 |
| Schijndel, Heikant B 201. . . . . | 91 | 91 | 24 | 24 | 43 934,49 |
| Tilburg, Fraterstraat 3. . . . . | 130 | 128 | 35 | 33 | 37 179,50 |
| „ Oude Dijk 1 . . . . . | 93 | 92 | 23 | 23 | 32 600,78 |
| Veghel, Nieuwstraat A 183 . . . . . | 60 | 59 | 14 | 14 | 29 786,83 |
| Woensdrecht, (Hoogerheide), Molenbaan D 51 . . . . . | 51 | 54 | 10 | 9 | 15 462,41 |
| Hooge- en Lage-Zwaluwe, Moerdijk E 48 | 72 | 71 | 17 | 17 | 28 804,18 |
| Arnhem, Beekstraat 47 . . . . . | 59 | 64 | 16 | 16 | 31 809,64 |

[1]) Heeft niet het recht om eindexamen af te nemen.

| Gemeenten. | Aantal leerlingen bij het begin van den cursus. | Aantal leerlingen bij het einde van den cursus. | Geëxamineerd bij het examen in 1929. | Geslaagd bij het examen in 1929. | Rijksbijdrage over het kalenderjaar 1928. |
|---|---|---|---|---|---|
| Nijmegen, (Neerbosch) Rosastr. . . . | 77 | 80 | 18 | 17 | f 33 728,62 |
| „ Groesbeekscheweg 150 . . | 108 | 104 | 43 | 33 | 34 624,01 |
| 's Gravenhage, Oude Molstraat 34. . . | 92 | 89 | 22 | 22 | 36 262,04 |
| Rotterdam, Aert van Nesstraat 29*a* . . | 107 | 106 | 25 | 22 | 44 840,02 |
| Amsterdam, Korte Prinsegracht 19 . . | 82 | 84 | 23 | 20 | 35 467,96 |
| „ Lauriergracht 41/49 . . . | 89 | 80 | 25 | 24 | niet gesubs. |
| Bergen, Londelsweg 20 . . . . . | 87 | 88 | 29 | 25 | 37 822,25 |
| Beverwijk, Baanstraat 86 . . . . . | 88 | 87 | 20 | 19 | 60 325,84 |
| Hilversum, Oude Amersfoortsche weg 59 | 115 | 113 | 27 | 25 | 89 038,19 |
| Amersfoort, Heerenstraat I[B] . . . . | 96 | 86 | 29 | 29 | 30 529,58 |
| Utrecht, Heerenstraat 6 . . . . . | 75 | 70 | 15 | 14 | 30 746,43 |
| Steenwijkerwold, (Gelderingen). . . . | 91 | 90 | 29 | 28 | 30 657,49 |
| Beesel-Reuver, Kom 326 . . . . . | 88 | 83 | 22 | 22 | 28 342,85 |
| Echt, (Koningsbosch) Prinsenstraat 73. | 65 | 61 | 18 | 18 | 27 582,56 |
| „ Wijnstraat 290 . . . . . | 73 | 74 | 24 | 23 | 33 231,45 |
| Maasbree, (Blerik) Kloosterstr. 2 . . . | 60 | 63 | 17 | 17 | 31 741,76 |
| Maastricht, Boschstraat 69 . . . . . | 81 | 81 | 19 | 17 | 37 378,16 |
| Idem (Oud-Vroenhoven) Tongelsche weg 135 . . . . . | 115 | 111 | 29 | 27 | 31 769,— |
| Idem Grootegracht 74 . . . . . | 75 | 76 | 28 | 28 | 37 856,29 |
| Mook, Kom A 50 . . . . . | 64 | 65 | 18 | 17 | 25 978,15 |
| Roermond, Willem II Singel 69 . . . | 104 | 102 | 30 | 27 | 65 077,50 |
| Schin op Geulle, St. Pieter 38 . . . | 66 | 62 | 18 | 13 | 35 206,62 |
| Venlo, Kl. Beekstraat 8—10 . . . . | 76 | 75 | 15 | 15 | 61 673,45 |
| Totaal. . . . | 3596 | 3522 | 972 | 920 | f 1 565 841,52 |

**Andere kweekscholen.**

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| Arnhem, Weverstraat 16. . . . . | 100 | 99 | 21 | 14 | f 32 679,13 |
| Haarlem, Hazepaterslaan 34 . . . . | 100 | 102 | 24 | 24 | 23 158,20 |
| Nijmegen, Guyotstraat 11 . . . . . | 51 | 51 | 10 | 9 | 38 616,67 |
| Totaal. . . . | 251 | 252 | 55 | 47 | f 94 454,00 |

| Gemeenten. | Aantal leerlingen bij het begin van den cursus. | Aantal leerlingen bij het einde van den cursus. | Geëxamineerd bij het examen in 1929. | Geslaagd bij het examen in 1929. | Kosten over het kalenderjaar 1928. |
|---|---|---|---|---|---|
| **D. Rijksnormaallessen.** | | | | | |
| Tiel . . . . . | 44 | 44 | 22 | 9 | 21 115,55 |
| Klaaswaal . . . . . | 29 | 28 | 13 | 4 | 15 137,42 |
| Zwolle. . . . . | 56 | 57 | 22 | 10 | 26 075,91 |
| Ommen . . . . . | — | — | — | — | 1 000,— |
| Totaal. . . . | 129 | 129 | 57 | 23 | f 63 328,88 |

| Gemeenten. | Aantal leerlingen bij het begin van den cursus. | Aantal leerlingen bij het einde van den cursus. | Geëxamineerd bij het examen in 1929. | Geslaagd bij het examen in 1929. | Rijksbijdrage over het kalenderjaar 1928. |
|---|---|---|---|---|---|
| **E. Bijzondere normaallessen.** | | | | | |
| Baarle-Nassau | 27 | 22 | 3 | 3 | f 1 100,— |
| Eindhoven | 7 | 12 | 6 | 5 | — |
| Tiburg, Elzenstraat | 20 | 21 | 7 | 7 | 2 300,— |
| „ Helkestraat | 13 | 11 | 3 | 3 | 1 050,— |
| Apeldoorn | 11 | 11 | 3 | 3 | — |
| Ede | 6 | 5 | 6 | 4 | — |
| Elburg | 20 | 22 | 4 | 1 | — |
| Ermelo-Putten | 37 | 35 | 10 | 7 | 1 300,— |
| Terborg | — | — | — | — | 2 284,71 |
| 's-Gravenhage, Alexanderplein 14 (vroeger Aucubastraat) | 25 | 23 | 17 | 11 | 3 708,09 |
| „ Jacob de Graefflaan n°. 10 | 53 | 49 | 41 | 27 | 975,— |
| „ Westeinde n°. 99 (R.K.) | 14 | 15 | 13 | 8 | — |
| Delft | — | — | — | — | 395,83 |
| Scheveningen, (R.K.) Corn. Jolstraat | 25 | 22 | 7 | 5 | 2 070,83 |
| Rotterdam, (R.K.) | — | — | — | — | 102,78 |
| „ (Ned. Herv.) | 24 | 24 | 21 | 7 | 300,— |
| Woerden | — | — | — | — | 225,— |
| Amsterdam, Amsterdamsche cursus, Lepelstraat 22 | 43 | 42 | 37 | 24 | 3 708,21 |
| Amsterdam (Chr. N. L.), Looiersgracht 51 | 32 | 28 | 21 | 11 | 2 100,— |
| Hilversum | — | — | — | — | 1 787,50 |
| Utrecht, (R. K. N. L.) Paus Adrianus Oudegracht 265 | 12 | 10 | 9 | 8 | 2 750,— |
| „ Janskerkhof | — | — | — | — | 101,38 |
| „ Waterstraat 27 | — | — | — | — | 3 848,37 |
| Amersfoort | 22 | 36 | 10 | 8 | 2 450,— |
| Neuzen | — | — | — | — | 1 153,49 |
| Franeker | 14 | 22 | 8 | 4 | — |
| Harlingen | 13 | 13 | 3 | 3 | 1 200,— |
| Kampen | 7 | 7 | 7 | 3 | 1 500,— |
| Zwartsluis | 1 | — | — | — | 291,67 |
| Dedemsvaart | 9 | 14 | 5 | 1 | 1 450,— |
| Stadskanaal | 26 | 28 | 11 | 6 | 2 650,— |
| Bedum | — | — | — | — | 887,50 |
| Assen | 16 | 19 | 6 | 3 | 650,— |
| Coevorden | 14 | 12 | 6 | — | 1 000,— |
| Meppel | 2 | 2 | 2 | — | 1 000,— |
| Grubbenvorst | 7 | 7 | 7 | 7 | 5 123,60 |
| Roermond, Voogdijstraat | 6 | 6 | 6 | 5 | 450,— |
| Totaal | 506 | 518 | 279 | 174 | 49 913,36 |

II. OVERZICHT VAN HET AANTAL LEERLINGEN VOOR HET SCHOOLJAAR 1928—1929 IN AFDEELING B (OPLEIDING VOOR DE AKTE 77*b*) VERBONDEN AAN DE RIJKS-, GEMEENTE- EN BIJZONDERE KWEEKSCHOLEN.

| Gemeenten. | Aantal leerlingen bij het begin van den cursus. | Aantal leerlingen bij het einde van den cursus. | Geëxamineerd bij het examen in 1929. | Geslaagd bij het examen in 1929. |
|---|---|---|---|---|
| | | *a.* **Rijkskweekscholen.** | | |
| Arnhem | 72 | 66 | 37 | 21 |
| Apeldoorn | 32 | 27 | 15 | 4 |
| Doetinchem | 24 | 25 | 16 | 7 |
| 's Gravenhage | 77 | 72 | 26 | 9 |
| Hellevoetsluis | 17 | 11 | 5 | 4 |
| Alkmaar | 42 | 46 | 12 | 8 |
| Haarlem | 90 | 74 | 41 | 21 |
| Hilversum | 61 | 42 | 19 | 5 |
| Zaandam | 18 | 17 | 7 | 5 |
| Middelburg | 13 | 9 | 4 | 2 |
| Oostburg | 20 | 10 | 5 | 3 |
| Zierikzee | 19 | 13 | 4 | 1 |
| Amersfoort | 35 | 27 | 10 | 3 |
| Utrecht | 19 | 18 | 6 | 1 |
| Drachten | 49 | 40 | 10 | 6 |
| Heerenveen | 15 | 7 | 3 | — |
| Leeuwarden | 50 | 37 | 14 | 8 |
| Deventer | 55 | 42 | 17 | 7 |
| Hengelo | 47 | 33 | 14 | 8 |
| Appingedam | 23 | 22 | 10 | 5 |
| Groningen | 75 | 66 | 28 | 8 |
| Winschoten | 54 | 43 | 20 | 8 |
| Coevorden | 46 | 42 | 25 | 8 |
| Meppel | 43 | 30 | 15 | 9 |
| Maastricht | 55 | 58 | 26 | 12 |
| Roermond | 35 | 32 | 16 | 8 |
| | | *b.* **Gemeente Kweekscholen.** | | |
| Dordrecht | 25 | 24 | 10 | 4 |
| Leiden | 38 | 28 | 11 | 2 |
| Rotterdam | 126 | 110 | 53 | 26 |
| Amsterdam | 89 | 90 | 34 | 15 |
| | | *c.* **Bijzondere Kweekscholen.** (Protestantsche Kweekscholen.) | | |
| Dordrecht, Blauwpoortsplein | 25 | 24 | 10 | 4 |
| Gorinchem, Arkelstraat | 32 | 34 | 25 | 9 |
| 's Gravenhage, Ant. Duyckstr. | 73 | 63 | 35 | 17 |
| Id. Galvanistraat | 73 | 75 | 34 | 18 |
| Leiden, Stille Rijn | 37 | 29 | 17 | 10 |
| Rotterdam, Haringvliet 48 | 60 | 57 | 25 | 14 |
| Amsterdam, Plantage Middenlaan | — | — | — | — |
| Amsterdam, Kerkstraat 107 | 43 | 44 | 5 | 3 |
| Haarlem, Nieuwe Gracht 98 | 17 | 13 | — | — |
| Middelburg, Heerengracht M 29 | 43 | 33 | 6 | 2 |
| Utrecht, Maliebaan 2 | 61 | 65 | 37 | 21 |
| Id. Maliebaan 89 | 26 | 23 | — | — |
| Oostdongeradeel Dokkum | 30 | 21 | 11 | 5 |
| Leeuwarden, Marg. de Heisstraat | 32 | 28 | 11 | 7 |
| Sneek, Paralelweg, Geref. | 41 | 39 | 12 | 7 |
| Groningen, H. W. Mesdagstraat | 77 | 81 | 26 | 14 |

| Gemeenten. | Aantal leerlingen bij het begin van den cursus. | Aantal leerlingen bij het einde van den cursus. | Geëxamineerd bij het examen in 1929. | Geslaagd bij het examen in 1929. |
|---|---|---|---|---|
| **Roomsch Katholieke Kweekscholen.** | | | | |
| Bergen op Zoom, van Hasseltstraat 2 . . . | 49 | 46 | 23 | 8 |
| Breda, Dr. Jan Ingenhouszplein 1 . . . . | 50 | 44 | 20 | 7 |
| Id. Nieuwstraat 27 . . . . . | 39 | 30 | 12 | 10 |
| 's Hertogenbosch, St. Janssingel 21 . . . . | 34 | 30 | 15 | 11 |
| Tilburg, Fraterstraat 3. . . . . | 24 | 21 | 6 | 5 |
| Arnhem, Beekstraat 47 . . . . . | 26 | 22 | 15 | 3 |
| Nijmegen, Groesbeekscheweg . . . . . | 114 | 108 | 40 | 15 |
| Nijmegen (Neerbosch) . . . . . | 51 | 48 | 17 | 7 |
| 's Gravenhage, Oude Molstraat . . . . . | 36 | 29 | 11 | 3 |
| Rotterdam, Aert van Nesstraat 29a . . . . | 68 | 74 | 28 | 14 |
| Amsterdam, Korte Prinsengracht 19. . . . | 71 | 67 | 36 | 10 |
| Id. Lauriergracht 41—49 . . . . | 25 | 20 | 9 | 5 |
| Bergen, Londelsweg 20 . . . . . | 20 | 23 | 6 | 3 |
| Beverwijk, Baanstraat 86. . . . . | — | — | — | — |
| Hilversum, Oude Amersfoortscheweg 59 . . | 54 | 55 | 21 | 9 |
| Utrecht, Heerenstraat 6 . . . . . | 71 | 73 | 31 | 12 |
| Echt, Wijnstraat 290 . . . . . | 66 | 66 | 31 | 17 |
| Maastricht, Boschstraat 69 . . . . . | 42 | 39 | 16 | 9 |
| Id. Groote Gracht 74 . . . . . | 38 | 34 | 9 | 2 |
| Roermond, Willem II Singel 69 . . . . . | 59 | 58 | 22 | 9 |
| Venlo, Kleine Beekstraat 8—10 . . . . . | 75 | 58 | 26 | 10 |
| **Andere Kweekscholen.** | | | | |
| Arnhem, Weverstraat 16 . . . . . | 15 | 13 | 3 | 2 |
| Haarlem, Hazepaterslaan 34. . . . . | 38 | 30 | 9 | 5 |

# Bijlage I.

## GEGEVENS BETREFFENDE DE UITVOERING VAN DE LEERPLICHTWET.

I. Aantal kinderen, die zich op 1 Januari 1929 aan volstrekt leerverzuim in den zin der Leerplichtwet schuldig maakten.

II. Overzicht van de in 1928 verleende, geweigerde en ingetrokken vergunningen voor veldarbeid, overeenkomstig art. 13 der Leerplichtwet.

III. Lijst der gemeenten, waar op 31 December 1928 meer dan één commissie tot wering van schoolverzuim bestond, als bedoeld in art. 21 der Leerplichtwet, met aanwijzing van het aantal commissiën in elke gemeente.

IV. Overzicht van de berechting der overtreding van art 1 der Leerplichtwet in 1928.

V. Lijst der gemeenten, waar op 31 December 1928 verordeningen bestonden betreffende het brengen van kinderen naar school door de politie, met aanwijzing van het aantal malen, waarin in 1928 toepassing plaats vond.

VI. Lijst der gemeenten, waar in 1928 openbare belooningen en eereblijken zijn uitgereikt.

VII. Opgave van de sommen, in 1928 besteed aan het verstrekken van voeding en kleeding aan schoolgaande kinderen, overeenkomstig art. 36 der Leerplichtwet.

I. AANTAL KINDEREN, DIE ZICH OP 1 JANUARI 1929 AAN VOLSTREKT LEERVERZUIM IN DEN ZIN DER LEERPLICHTWET SCHULDIG MAAKTEN.

| Geboortejaar: | 1922. | | 1921. | | 1920. | | 1919. | | 1918. | | 1917. | | 1916. | | 1915. | | Totaal | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Provincies. | Jongens. | Meisjes. | Jongens. | Meisjes. | Jongens. | Meisjes. | Jongens. | Meisjes. | Jongens. | Meisjes. | Jongens. | Meisjes. | Jongens. | Meisjes. | Jongens. | Meisjes. | Jongens. | Meisjes. |
| Noordbrabant . | — | — | 9 | 12 | — | — | — | — | — | — | 1 | — | 6 | 6 | 3 | 6 | 19 | 24 |
| Gelderland . . | — | — | 2 | 2 | — | — | 1 | 2 | — | — | — | 1 | 2 | 1 | 1 | 5 | 6 | 11 |
| Zuidholland . . | 1 | 1 | 15 | 11 | 2 | 4 | 2 | 2 | 5 | — | 3 | 2 | 10 | 5 | 5 | 9 | 43 | 34 |
| Noordholland . | — | — | — | — | 1 | — | 1 | 1 | — | — | — | — | — | — | 1 | 1 | 3 | 2 |
| Zeeland . . . | — | — | — | — | 1 | — | — | — | 1 | — | — | — | — | — | 1 | — | 3 | — |
| Utrecht. . . . | — | — | 4 | 3 | — | 4 | 3 | 2 | 1 | 1 | 2 | — | 2 | 2 | — | — | 12 | 12 |
| Friesland . . . | — | — | — | — | — | 1 | — | — | — | — | — | — | — | 2 | 1 | — | 1 | 3 |
| Overijssel . . . | — | — | 1 | 2 | — | — | — | — | — | 1 | — | 1 | — | 1 | 2 | 1 | 3 | 6 |
| Groningen . . | — | — | 1 | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | 1 | — | 1 | 1 | 2 |
| Drenthe . . . | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — | — |
| Limburg . . . | — | — | 15 | 8 | — | — | — | — | — | — | 1 | — | 2 | — | 1 | — | 19 | 8 |
| Totaal . . | 1 | 1 | 47 | 38 | 4 | 9 | 7 | 7 | 7 | 2 | 7 | 4 | 22 | 18 | 15 | 23 | 110 | 102 |
| Totaal op 1 Januari 1928 . . . | | | | | | | | | | | | | | | | | 74 | 99 |

II. OVERZICHT VAN DE IN 1928 VERLEENDE, GEWEIGERDE EN INGETROKKEN VERGUNNINGEN VOOR VELDARBEID, OVEREENKOMSTIG ART. 13 DER LEERPLICHTWET.

| Provincies. | Aantal vergunningen, verleend door den inspecteur van het lager onderwijs. | Aantal aanvragen, afgewezen door den inspecteur. | Aantal vergunningen, verleend door den hoofd-inspecteur van het lager onderwijs. | Aantal aanvragen, afgewezen door den hoofd-inspecteur. | Aantal vergunningen, ingetrokken door den inspecteur. | Aantal vergunningen, ingedeeld naar haren duur. | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | | | Van 1 tot 10 schooltijden. | Meer dan 10 schooltijden. |
| Noordbrabant. . . . . | 1557 | 75 | — | — | 2 | 150 | 1407 |
| Gelderland. . . . . | 1585 | 59 | — | — | 10 | 195 | 1390 |
| Zuidholland . . . . . | 1373 | 150 | — | — | 2 | 33 | 1340 |
| Noordholland. . . . . | 971 | 60 | — | — | — | 313 | 658 |
| Zeeland. . . . . | 991 | 63 | — | — | — | 205 | 786 |
| Utrecht. . . . . | 196 | 29 | — | — | — | 48 | 148 |
| Friesland . . . . . | 344 | 33 | — | — | 3 | 29 | 315 |
| Overijssel . . . . . | 1673 | 49 | — | — | 6 | 236 | 1437 |
| Groningen. . . . . | 1472 | 137 | — | — | 7 | 100 | 1372 |
| Drenthe. . . . . | 2816 | 206 | — | — | 42 | 91 | 2725 |
| Limburg . . . . . | 21 | 1 | — | — | — | 3 | 18 |
| Totaal . . . | 12999 | 862 | — | — | 72 | 1408 | 11596 |
| Totaal in 1927 | 12088 | 757 | — | — | 58 | 888 | 11200 |

## III. LIJST DER GEMEENTEN, WAAR OP 31 DECEMBER 1928 MEER DAN EEN COMMISSIE TOT WERING VAN SCHOOLVERZUIM BESTOND, ALS BEDOELD IN ART. 21 DER LEERPLICHTWET, MET AANWIJZING VAN HET AANTAL COMMISSIËN IN ELKE GEMEENTE.

**Noordbrabant:** Almkerk, Eindhoven en de Werken, ieder 3; Bergeyk, Beugen, Deurne, Dinteloord, Gilze, Halsteren, Klundert, Loon op Zand, Maashees, Made, Oostelbeers, Oud en Nieuw Gastel, Princenhage, Raamsdonk, Sambeek, Waalre en Zevenbergen, ieder 2.

**Gelderland:** Ede en Voorst, ieder 5; Appeltern en Dinter, ieder 4; Angerlo, Bemmel, Buren, Echteld, Elst, Ermelo, Haaften, Heerde, Hekeren, Lienden, Oldebroek en Zoelen, ieder 3; Ammerzoden, Apeldoorn, Bergharen, Beuningen, Beusichem, Brummen, Buurmalsen, Deil, Doornspijk, Eibergen, Ewijk, Gameren, Geldermalsen, Groesbeek, Harderwijk, Herwen en Aerdt, Kerkwijk, Kesteren, Laren, Maurik, Nederhemert, Nijmegen, Overasselt, Poederoijen, Renkum, Rheden, Ubbergen, Valburg, Varik, Vuren, Waardenburg, Wadenoijen, Wamel, Warnsveld, Winterswijk, Wisch en Zelhem, ieder 2.

**Zuid-Holland:** 's Gravenhage 13; Rotterdam 8; Alphen aan den Rijn en Ridderkerk, ieder 3; Zuid-Beijerland, Geervliet, Hazerswoude, Heukelum, Katwijk, Monster, Oostvoorne, Ouderkerk aan den IJssel, Rozenburg, Streefkerk en Woubrugge, ieder 2.

**Noordholland:** Amsterdam 19; Haarlem en Zijpe, ieder 5; Velzen 4; Harenkarspel, Obdam, Terschelling en Warmenhuizen, ieder 3; Akersloot, Bloemendaal, Broek in Waterland, Edam, Egmond-Binnen, Graft, Midwoud, Muiden, Nibbixwoud, Uitgeest, Westzaan, Winkel, ieder 2.

**Zeeland:** Clinge, 's Heer Arendskerke, Wissekerke, ieder 3; Arnemuiden, Hoedekenskerke, Hontenisse, Kruiningen, Neuzen, Oosterland, St. Philipsland, Vrouwenpolder, ieder 2.

**Utrecht:** Utrecht 4; Loosdrecht, Rhenen, ieder 3; de Bildt, Breukelen-St. Pieters, Maartensdijk, Soest, Woudenberg, Zeist, ieder 2.

**Friesland:** Ooststellingwerf, Westdongeradeel, ieder 5; Ameland, Schoterland, ieder 4; Achtkarspelen, Idaarderadeel, Oostdongeradeel, Utingeradeel, ieder 3; Barradeel, Haskerland, Leeuwarderadeel, Lemsterland, Opsterland, Weststellingwerf, ieder 2.

**Overijssel:** Lonneker 5; Staphorst 4; Avereest, Denekamp, Ambt-Hardenberg, Losser, Olst, Vriezenveen, Weerselo, ieder 3; Almelo, Dalfsen, Deventer, Gramsbergen, Haaksbergen, den Ham, Hellendoorn, Markelo, Steenwijkerwold, Wierden, ieder 2.

**Groningen:** Vlagtwedde 12; Onstwedde 5; Termunten 4; Groningen, Hoogezand, Veendam, Wedde, ieder 3; Baflo, Beerta, Bellingwolde, Eenrum, Grootegast, Haren, Midwolda, Muntendam, Nieuwe-Pekela, Oldehove, Slochteren, Wildervank, ieder 2.

**Drenthe:** Emmen 17; Ruinen 6; Beilen 5; Dalen en Oosterhesselen, ieder 4; Borger, Gasselte, Gieten, Hoogeveen, Odoorn, Rolde, Sleen, Zuidlaren en Zuidwolde, ieder 3; Anloo, Diever, Eelde, Norg, Schoonebeek, Westerbork en de Wijk, ieder 2.

**Limburg:** Bergen 6; Melick en Herkenbosch, en Wittem, ieder 4; Born, Echt, Maasbree, Nederweert, Vaals, ieder 3; Arcen c. a., Beesel, Geleen, Grubbenvorst, Gulpen, Heerlen, Helden, Kerkrade, Maastricht, Mook c. a., Schinnen, Sittard, Ubach over Worms, Voerendaal, Wanssum, ieder 2.

## IV. OVERZICHT VAN DE BEREKHTING DER OVERTREDING VAN ART. 1 DER LEERPLICHTWET IN 1928.

| Provinciën. | Aantal processen-verbaal. | Aantal veroordeelingen. | (a) Niet vervolgd; (b) vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging; (c) op het einde des jaars nog in onderzoek. | Bekend was, dat van het aantal, in de vorige kolom vermeld viel onder | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | a. | b. | c. |
| *a. Ten opzichte van de kinderen bedoeld in art. 19, § 5, der wet.* | | | | | | |
| Noordbrabant . . | 1 | 1 | — | — | — | — |
| Zuidholland . . . | 20 | 10 | 10 | 3 | — | 7 |
| *1927* . . . . | *5* | *4* | *1* | — | *1* | — |
| Noordholland 1927. | *1* | — | *1* | *1* | — | — |
| Utrecht. . . . . | 2 | 1 | 1 | 1 | — | — |
| Friesland 1927 . . | *1* | *1* | — | — | — | — |
| Groningen. . . . | 1 | 1 | — | — | — | — |
| *1927* . . . . | *1* | *1* | — | — | — | — |
| Limburg . . . . | 14 | 14 | — | — | — | — |
| *1927* . . . . | *1* | — | *1* | *1* | — | — |
| Totaal 1928 . . . | 38 | 27 | 11 | 4 | — | 7 |
| „ *1927* . . . | *9* | *6* | *3* | *2* | *1* | — |
| *b. Ten opzichte van de kinderen bedoeld in art. 19, §§ 3 en 4, der wet.* | | | | | | |
| Noordbrabant . . | 692 | 540 | 152 | 16 | 35 | 101 |
| *1927* . . . . | *99* | *96* | *3* | *1* | *2* | — |
| Gelderland. . . . | 520 | 379 | 141 | 32 | 21 | 88 |
| *1927* . . . . | *110* | *99* | *11* | *3* | *8* | — |
| Zuidholland . . . | 3158 | 1627 | 1531 | 333 | 384 | 814 |
| *1927* . . . . | *462* | *336* | *126* | *79* | *37* | *10* |
| Noordholland. . . | 1003 | 668 | 335 | 198 | 44 | 93 |
| *1927* . . . . | *186* | *105* | *81* | *43* | *4* | *34* |
| *1926* . . . . | *31* | *29* | *2* | — | *2* | — |
| Zeeland. . . . . | 150 | 83 | 67 | 19 | 22 | 26 |
| *1927* . . . . | *14* | *8* | *6* | *3* | *3* | — |
| Utrecht. . . . . | 204 | 136 | 68 | 23 | 1 | 44 |
| *1927* . . . . | *32* | *31* | *1* | *1* | — | — |
| Friesland . . . . | 223 | 167 | 56 | 7 | 3 | 46 |
| *1927* . . . . | *62* | *48* | *14* | *7* | *7* | — |
| Overijssel . . . . | 196 | 124 | 72 | 27 | 6 | 39 |
| *1927* . . . . | *42* | *34* | *8* | *6* | *2* | — |
| Groningen . . . . | 700 | 402 | 298 | 173 | 25 | 100 |
| *1927* . . . . | *98* | *85* | *13* | *11* | *2* | — |
| Drenthe. . . . . | 533 | 356 | 177 | 47 | 5 | 125 |
| *1927* . . . . | *57* | *54* | *3* | *1* | *2* | — |
| Limburg . . . . | 366 | 261 | 105 | 16 | 32 | 57 |
| *1927* . . . . | *28* | *18* | *10* | *2* | *6* | *2* |
| Totaal 1928 . . . | 7745 | 4743 | 3002 | 891 | 578 | 1533 |
| „ *1927* . . . | *1190* | *914* | *276* | *157* | *73* | *46* |
| „ *1926* . . . | *31* | *29* | *2* | — | *2* | — |

## V. LIJST DER GEMEENTEN, WAAR OP 31 DECEMBER 1928 VERORDENINGEN BESTONDEN BETREFFENDE HET BRENGEN VAN KINDEREN NAAR SCHOOL DOOR DE POLITIE, MET AANWIJZING VAN HET AANTAL MALEN, WAARIN IN 1928 TOEPASSING PLAATS VOND.

**Noordbrabant:** Breda (2 maal toegepast), Erp (1 maal toegepast), Etten (8 maal toegepast), Oosterland (10 maal toegepast), Oss (5 maal toegepast), Wanroy (1 maal toegepast), Zundert (4 maal toegepast), Bladel, Boxtel, Dinther, Dussen, Eindhoven, Geertruidenberg, 's Gravenmoer, Halsteren, Hedikhuizen, Heeswijk, 's Hertogenbosch, Hoeven, Mierlo, Nieuwkuyk, Oijen, Oisterwijk, Ossendrecht, Oud- en Nieuw-Gastel, Roosendaal, Rucphen, Schijndel, Steenbergen, Terheyden, de Werken, Woensdrecht, Wijk, Zevenbergen.

**Gelderland:** Arnhem (6 maal toegepast), Ede (20 maal toegepast), Nijmegen (29 maal toegepast), Rucphen (7 maal toegepast), Tiel (7 maal toegepast), Wageningen (1 maal toegepast), Bergh, Bergharen, Borculo, Buren, Culemborg, Didam, Doetinchem, Duiven, Epe, Ewijk, Groesbeek, Heerde, Nijkerk, Renkum, Ubbergen, Vuren, Wadenoyen, Wisch.

**Zuidholland:** Boskoop (4 maal toegepast), Brielle (2 maal toegepast), Delft (4 maal toegepast), Dordrecht (1 maal toegepast), Gorinchem (6 maal toegepast), 's Gravenhage (432 maal toegepast), Hellevoetsluis (4 maal toegepast), Hillegom (4 maal toegepast), Leiden (6 maal toegepast), Noordwijk (eenige malen toegepast), Schiedam (6 maal toegepast), Vlaardingen (12 maal toegepast), Alkemade, Oud-Beijerland, Benthuizen, Berkel, Heenvliet, Hekelingen, Nieuw-Helvoet, Heukelum, Hillegersberg, Koudekerk, Nieuw-Lekkerland, Maassluis, Moercapelle, Mijnsheerenland, Naaldwijk, Nieuwveen, Noordwijkerhout, Oegstgeest, Oostvoorne, Papendrecht, Pernis, Puttershoek, Rockanje, Sliedrecht, Stad aan 't Haringvliet, Strijen, Nieuwe-Tonge, Vianen, Woerden, Woubrugge en Zwartewaal.

**Noordholland:** Haarlem (37 maal toegepast), Limmen (3 maal toegepast), Velsen (6 maal toegepast), Zaandam (4 maal toegepast), Alkmaar, Beverwijk, Castricum, Egmond aan Zee, Heemskerk, Heiloo, Den Helder, Koedijk, Nederhorst den Berg, Noord-Scharwoude, Oosthuizen, Weesperkarspel, Wieringen, Zaandijk, Zuid- en Noord-Schermer.

**Zeeland:** Arnemuiden (3 maal toegepast), Goes (2 maal toegepast), Middelburg (40 maal toegepast), Vlissingen (10 maal toegepast), Clinge, Graauw c. a., Heinkenszand, Hulst, Kapelle, Koudekerke, Oosterland, Schore, Stoppeldijk, Tholen, Wemeldinge, Westdorpe, Wissekerke en Yerseke.

**Utrecht:** Amersfoort (19 maal toegepast), Utrecht (20 maal toegepast), Baarn, de Bildt, Breukelen-Nijenrode, Breukelen-St. Pieters, Cothen, Doorn, Hoogland, Jaarsveld, Lopik, Vreeswijk, Wijk bij Duurstede, Willige Langerak en Zuilen.

**Friesland:** Harlingen (3 maal toegepast), Bolsward, Franeker en Franekeradeel.

**Overijssel:** Deventer (1 maal toegepast, Zwolle (2 maal toegepast), Blokzijl, Hengelo, Holten, Oldenzaal, Stad-Vollenhove, Vriezenveen en Wijhe.

**Groningen:** Groningen (11 maal toegepast), Appingedam, Kloosterburen, Middelstum, Muntendam, Sappemeer, Ulrum, Veendam, Wildervank en Winschoten.

**Drenthe:** Assen (6 maal toegepast), Meppel (3 maal toegepast), Beilen, Borger, Coevorden, Diever, Gieten, Havelte, Odoorn, Peize, Schoonebeek, Smilde, Vledder en Zuidwolde.

**Limburg:** Sittard (24 maal toegepast), Vaals (6 maal toegepast), Venlo (39 maal toegepast), Bocholtz, Heerlen, Kerkrade, Linne, Maastricht, Nieuwenhagen, Roermond, Schaesberg, Simpelveld, Stein, Tegelen, Urmond en Weert.

Hieruit blijkt, dat de verordeningen 923 maal zijn toegepast. In 1927 geschiedde dit 644 maal.

## VI. LIJST DER GEMEENTE, WAAR IN 1928 OPENBARE BELOONINGEN EN EEREBLIJKEN ZIJN UITGEREIKT.

**Noordbrabant:** Cromvoirt, Esch, Etten en Veghel.

**Gelderland:** Apeldoorn, Arnhem, Barneveld, Eibergen, Gorssel, Rozendaal, Vorden, Vuren, Wadenoijen, Zaltbommel en Zutphen.

**Zuidholland:** Bergambacht, Delft, Dordrecht, Dubbeldam, Gouda, Goudriaan, 's Gravendeel, 's Gravenhage, Hardinxveld, Heerjansdam, Hillegersberg, Kethel, Krimpen aan den IJssel, Leiden, Lekkerkerk, Nieuw-Lekkerland, Maassluis, Naaldwijk, Ottoland, Ouderkerk aan den IJssel, Reeuwijk, Rijnsaterwoude, Stompwijk, Veur, Vianen, Voorburg, Warmond, Zevenhuizen en Zoeterwoude.

**Noordholland:** Aalsmeer, Abbekerk, Avenhorn, Beemster, Beets, Bergen, Berkhout, Beverwijk, Blokker, Bussum, Egmond-binnen, Egmond aan Zee, Enkhuizen, Haarlem, Haarlemmerliede c. a., Hoogwoud, Jisp, Koedijk, Koog aan de Zaan, Krommenie, Kwadijk, Limmen, Medemblik, Middelie, Midwoud, Nieuwe-Niedorp, Oosthuizen, Oostzaan, Opperdoes, Oudendijk, Ouder Amstel, Oudorp, Oterleek, Petten, Purmerend, de Rijp, Schagen, Schellinkhout, Schermerhorn, Schoorl, Spanbroek, Twisk, Ursem, Warder, Warmenhuizen, Wieringen Winkel, Wormer, Wijdenes en Zandvoort.

**Zeeland:** Domburg, Grijpskerke, Haamstede, Middelburg, Meliskerke, Nieuw- en St. Joosland, Oostburg, Vrouwenpolder, Wemeldinge en Zierikzee.

**Utrecht:** Amerongen, Baarn, Harmelen, Kockengen, Leusden, Loenen, Loosdrecht, Maarsseveen, Maartensdijk, Stoutenburg, Utrecht, Zeist en Zuilen.

**Friesland:** Harlingen, Leeuwarden, Menaldumadeel en Sloten.

**Overijssel:** Bathmen, Deventer, Gjethoorn en Goor.

**Groningen:** Groningen, Delfzijl en Winschoten.

**Drenthe:** Assen.

**Limburg:** Maastricht, Meerssen, Nieuwenhagen, Stein, Vaals.

## VII. OPGAVE VAN DE SOMMEN, IN 1928 BESTEED AAN HET VERSTREKKEN VAN VOEDING EN KLEEDING AAN SCHOOLGAANDE KINDEREN, OVEREENKOMSTIG ART. 36 DER LEERPLICHTWET.

| Gemeenten. | Bedrag. |
|---|---|
| 's Hertogenbosch | f 3 000,— |
| Schijndel | 200,— |
| Apeldoorn | 2 000,— |
| Arnhem | 9 752,45 |
| Berg | 93,92 |
| Doesburg | 400,— |
| Doetinchem | 600,— |
| Lochem | 81,05 |
| Nijmegen | 5 022,96 |
| Renkum | 600,— |
| Tiel | 980,— |
| Wijchen | 100,— |
| Delft | 4 000,— |
| Dordrecht | 11 000,— |
| Gouda | 1 240,— |

| Gemeenten. | Bedrag. |
|---|---|
| 's Gravenhage | f 148 730,— |
| Leiden | 22 823,— |
| Reeuwijk | 179,— |
| Rijswijk | 1 673,— |
| Rotterdam | 142 830,— |
| Schiedam | 2 525,— |
| Alkmaar | 3 684,— |
| Amsterdam | 497 562,— |
| Haarlem | 14 437,— |
| Zaandam | 7 500,— |
| Assendelft | 97,— |
| Bussum | 1 200,— |
| Diemen | 18,— |
| Enkhuizen | 300,— |
| Haarlemmerliede en Spaarnwoude | 11,— |
| Hilversum | 17 500,— |
| Hoorn | 733,— |
| Koog a/d Zaan | 176,— |
| Oude Niedorp | 22,— |
| Purmerend | 1 500,— |
| Velsen | 1 800,— |
| Westzaan | 122,— |
| Wormerveer | 300,— |
| Wijk aan Zee en Duin | 241,— |
| Zaandijk | 33,— |
| Zandvoort | 131,— |
| Middelburg | 2 648,— |
| Neuzen | 1 000,— |
| Noordwelle | 71,— |
| Oost- en West Souburg | 8,25 |
| Serooskerke (S) | 14,— |
| Vlissingen | 5 272,— |
| Amersfoort | 4 000,— |
| Baarn | 1 358,— |
| De Bildt | 900,— |
| Utrecht | 66 237,— |
| Zeist | 3 676,— |
| Zuilen | 1 464,— |
| Aengwirden | 441,— |
| Franeker | 70,— |
| Halingen | 600,— |
| Leeuwarden | 6 465,— |
| Leeuwarderadeel | 1 869,— |
| Lemsterland | 200,— |
| Ooststellingwerf | 1 577,— |
| Opsterland | 3 545,— |
| Schoterland | 3 075,— |
| Smallingerland | 805,— |
| Weststellingwerf | 2 607,— |
| Almelo | 3 386,— |
| Deventer | 1 081,— |
| Giethoorn | 19,— |
| Hengelo | 3 500,— |
| Steenwijk | 800,— |
| Zwolle | 3 000,— |
| Groningen | 22 184,— |
| Beerta | 743,— |
| Bellingwolde | 1 114,— |
| Finsterwolde | 1 000,— |
| Hoogezand | 979,— |
| Midwolda | 466,— |
| Muntendam | 600,— |
| Nieuweschans | 91,— |
| Oude Pekela | 561,— |
| Sappemeer | 1 325,— |
| Usquert | 427,— |
| Veendam | 3 805,— |
| Wedde | 54,— |
| Wildervank | 1 258,— |
| Winschoten | 2 000,— |
| Zuidbroek | 112,— |
| Zuidhorn | 22,— |
| Assen | 2 150,— |
| Coevorden | 897,— |
| Emmen | 6 771,— |
| Gasselte | 174,— |
| Meppel | 400,— |
| Odoorn | 874,— |
| Ruinen | 298,— |
| Bergen (L) | 160,— |
| Maastricht | 11 126,— |
| Totaal | f 1 084 476,63 |

BIJLAGE **K.**

# Bijlage K.

## GEGEVENS BETREFFENDE DE BEWAARSCHOLEN.

I. Aantal openbare en bijzondere bewaarscholen gesplitst naar hare richting, op 31 December 1928.

II. Aantal leerlingen der openbare en bijzondere bewaarscholen op 31 December 1928.

III. Aantal leerkrachten bij het openbaar en bijzonder bewaarschoolonderwijs op 31 December 1928.

## I. AANTAL OPENBARE EN BIJZONDERE BEWAARSCHOLEN, GESPLITST NAAR HARE RICHTING, OP 31 DECEMBER 1928.

| Provinciën. | Openbare scholen. | Bijzondere scholen. | | | | | | | | | Totaal bijz. scholen. | Algemeen totaal. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | Protestantsche. | | | Roomsch-Katholieken. | | | Neutrale. | | | | |
| | | Gesubsidieerd. | Niet-gesubsidieerd. | Totaal. | Gesubsidieerd. | Niet-gesubsidieerd. | Totaal. | Gesubsidieerd. | Niet-gesubsidieerd. | Totaal. | | |
| Noordbrabant | 2 | 10 | 7 | 17 | 156 | 121 | 277 | 3 | 2 | 5 | 299 | 301 |
| Gelderland | 9 | 24 | 7 | 31 | 54 | 52 | 106 | 19 | 10 | 29 | 166 | 175 |
| Zuidholland | 115 | 92 | 17 | 109 | 94 | 31 | 125 | 25 | 26 | 51 | 285 | 400 |
| Noordholland | 61 | 44 | 24 | 68 | 65 | 47 | 112 | 28 | 14 | 42 | 222 | 283 |
| Zeeland | 14 | 23 | 7 | 30 | 30 | 5 | 35 | 15 | 3 | 18 | 83 | 97 |
| Utrecht | 2 | 15 | 21 | 36 | 9 | 32 | 41 | 2 | 13 | 15 | 92 | 94 |
| Friesland | 16 | 7 | 9 | 16 | 3 | 4 | 7 | 35 | 8 | 43 | 66 | 82 |
| Overijssel | 19 | 10 | 4 | 14 | 18 | 14 | 32 | 10 | 2 | 12 | 58 | 77 |
| Groningen | 14 | 11 | 5 | 16 | 3 | 4 | 7 | 19 | 3 | 22 | 45 | 59 |
| Drenthe | 1 | — | 16 | 16 | — | 3 | 3 | 2 | 14 | 16 | 35 | 36 |
| Limburg | 1 | 5 | 1 | 6 | 128 | 36 | 164 | — | — | — | 170 | 171 |
| Totaal 1928 | 254 | 241 | 118 | 359 | 560 | 349 | 909 | 158 | 95 | 253 | 1521 | 1775 |
| Totaal 1927 | 248 | 141 | 121 | 262 | 475 | 378 | 853 | 233 | 94 | 327 | 1442 | 1690 |
| Vermeerdering | 6 | 100 | — 3 | 97 | 85 | — 29 | 56 | — 75 | 1 | — 74 | 79 | 85 |

## II. AANTAL LEERLINGEN DER OPENBARE EN BIJZONDERE BEWAARSCHOLEN OP 31 DECEMBER 1928.

| Provinciën. | Openbare scholen. | | | BIJZONDERE SCHOLEN. | | | | | | | | | | | | Openbare en bijzondere scholen te zamen. | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | Protestantsche. | | | Roomsch-Katholieke. | | | Neutrale. | | | Totaal. | | | Algemeen totaal. | | |
| | Jongens. | Meisjes. | Totaal. | Jongens. | Meisjes. | Totaal. | Jongens. | Meisjes. | Totaal. | Jongens. | Meisjes. | Totaal. | Jongens. | Meisjes. | Totaal jongens en meisjes. | Jongens. | Meisjes. | Totaal jongens en meisjes. |
| Noordbrabant | 73 | 64 | 137 | 365 | 365 | 730 | 15 652 | 15 683 | 30 735 | 242 | 174 | 416 | 15 659 | 16 222 | 31 881 | 15 732 | 16 286 | 32 018 |
| Gelderland | 527 | 549 | 1 076 | 1 298 | 1 234 | 2 532 | 4 364 | 4 436 | 8 800 | 887 | 901 | 1 788 | 6 549 | 6 571 | 13 120 | 7 076 | 7 120 | 14 196 |
| Zuidholland | 9 412 | 8 638 | 18 050 | 7 048 | 6 355 | 13 403 | 7 470 | 7 095 | 14 565 | 1 319 | 1 296 | 2 615 | 15 837 | 14 746 | 30 583 | 25 249 | 23 384 | 48 633 |
| Noordholland | 5 236 | 4 955 | 10 191 | 3 679 | 3 380 | 7 059 | 6 153 | 5 963 | 12 116 | 1 525 | 1 448 | 2 973 | 11 357 | 10 791 | 22 148 | 16 593 | 15 746 | 32 339 |
| Zeeland | 441 | 377 | 818 | 1 115 | 995 | 2 110 | 970 | 982 | 1 952 | 512 | 483 | 995 | 2 597 | 2 460 | 5 057 | 3 038 | 2 837 | 5 875 |
| Utrecht | 126 | 96 | 222 | 1 578 | 1 885 | 2 903 | 1 812 | 1 745 | 3 557 | 455 | 420 | 875 | 3 845 | 3 550 | 7 395 | 3 971 | 3 646 | 7 617 |
| Friesland | 1 020 | 893 | 1 913 | 437 | 358 | 795 | 373 | 361 | 734 | 1 286 | 1 158 | 2 444 | 2 096 | 1 877 | 3 973 | 3 116 | 2 770 | 5 886 |
| Overijssel | 1 135 | 1040 | 2 175 | 477 | 459 | 936 | 1 774 | 1 807 | 3 581 | 354 | 323 | 677 | 2 605 | 2 589 | 5 194 | 3 740 | 3 629 | 7 369 |
| Groningen | 943 | 913 | 1 856 | 591 | 587 | 1 178 | 300 | 278 | 578 | 647 | 554 | 1 201 | 1 538 | 1 419 | 2 957 | 2 481 | 2 332 | 4 813 |
| Drenthe | 72 | 60 | 132 | 280 | 232 | 512 | 67 | 70 | 137 | 369 | 342 | 711 | 716 | 644 | 1 360 | 788 | 704 | 1 492 |
| Limburg | 75 | 61 | 136 | 205 | 197 | 402 | 7 928 | 8 200 | 16 128 | — | — | — | 8 133 | 8 397 | 16 530 | 8 208 | 8 458 | 16 666 |
| Totaal 1928 | 19 060 | 17 646 | 36 706 | 17 073 | 15 547 | 32 620 | 46 263 | 46 620 | 92 883 | 7 596 | 7 099 | 14 695 | 70 932 | 69 266 | 140 198 | 89 992 | 86 912 | 176 904 |
| Totaal 1927 | 18 425 | 16 928 | 35 353 | 14 865 | 13 513 | 28 378 | 44 009 | 44 719 | 88 728 | 7 230 | 6 747 | 13 977 | 66 104 | 64 979 | 131 083 | 84 529 | 81 907 | 166 436 |
| Vermeerdering | 635 | 718 | 1 353 | 2 208 | 2 034 | 4 242 | 2 254 | 1 901 | 4 155 | 366 | 352 | 718 | 4 828 | 4 287 | 9 115 | 5 463 | 5 005 | 10 468 |

## III. AANTAL LEERKRACHTEN BIJ HET OPENBAAR- EN BIJZONDER-BEWAARSCHOOLONDERWIJS OP 31 DECEMBER 1928.

| Provinciën. | OPENBARE SCHOLEN. | | | | | | | | | | | BIJZONDERE SCHOLEN. | | | | | | | | | | |

# Bijlage L.

## ONDERWIJS IN DE GEVANGENISSEN, ENZ.

I. Overzicht van het onderwijs in de strafgevangenissen, de huizen van bewaring en de Rijkswerkinrichtingen.

II. Tabel, aangevende de splitsing van de onderwezenen naar leeftijdsgroepen.

III. Mate van schoolkennis bij opneming.

IV. Overzicht van de tot het onderwijs toegelatene, die in 1928 werden ontslagen.

V. Aantal lezers en verhouding van dit aantal tot de bevolking.

VI. Overzicht van de resultaten van het onderwijs in de tuchtscholen en de Rijksopvoedingsgestichten.

## I. OVERZICHT VAN HET ONDERWIJS IN DE STRAFGEVANGENISSEN, DE HUIZEN VAN BEWARING EN DE RIJKSWERKINRICHTINGEN.

| GESTICHTEN. | Totale bevolking in den loop des jaars aanwezig geweest. | Aantal personen, niet tot het onderwijs toegelaten: als zijnde prev. gedetineerden, doortrekkenden, vreemdelingen, die over de grenzen moeten worden gebracht, gegijzelden. | wegens te kort verblijf. | wegens gevorderden leeftijd. | als zijnde gemoegenaam onderwezen. | om andere redenen. | Toegelaten tot het onderwijs. | Van de tot het onderwijs toegelatenen waren: jonger dan 20 jaar. | van 20—30 jaar. | van 30—40 jaar. | van 40 jaar en ouder. | reeds op 1 Jan. aanwezig en voor dien tijd reeds tot het onderwijs toegelaten. | Van de in den loop des jaars opgenomenen, die tot het onderwijs werden toegelaten, konden niet: lezen. | niet: schrijven. | niet: rekenen. | wel: lezen. | wel: schrijven. | wel: rekenen. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 | 10 | 11 | 12 | 13 | 14 | 15 | 16 | 17 | 18 |
| Bijzondere strafgevangenissen | 460 | 16 | 13 | 114 | 103 | 45 | 169 | 11 | 95 | 60 | 3 | 83 | 3 | 6 | 15 | 83 | 89 | 71 |
| Gewone strafgevangenissen | 6319 | 16 | 2912 | 749 | 880 | 188 | 1583 | 119 | 953 | 487 | 24 | 606 | 40 | 93 | 178 | 937 | 884 | 799 |
| Huizen van bewaring | 13911 | 5731 | 6590 | 678 | 327 | 455 | 130 | 67 | 52 | 11 | — | 15 | 11 | 18 | 18 | 104 | 102 | 97 |
| Rijkswerkinrichtingen | 2801 | — | 15 | 1431 | 303 | 814 | 238 | 13 | 130 | 79 | 16 | 98 | 17 | 15 | 38 | 123 | 125 | 102 |
| Totaal | 23491 | 5763 | 9530 | 2963 | 1613 | 1502 | 2120 | 210 | 1230 | 637 | 43 | 802 | 71 | 127 | 249 | 1247 | 1191 | 1069 |

| GESTICHTEN. | Van de in den loop des jaars ontslagenen, die tot het onderwijs waren toegelaten, konden lezen: Goed. | lezen: Gebrekkig. | lezen: In het geheel niet. | schrijven: Goed. | schrijven: Gebrekkig. | schrijven: In het geheel niet. | rekenen: Goed. | rekenen: Gebrekkig. | rekenen: In het geheel niet. | Aantal personen die hebben genoten: Meer uitgebreid onderwijs. | Hiervan onderwijs in vreemde talen. | Vak-onderwijs: Tot aanvulling van reeds bestaande vakkennis. | Vak-onderwijs: Personen die geen vakkennis bezaten. | Van de in den loop des jaars ontslagenen, die vakonderricht hadden ontvangen: Verstonden bij ontslag een vak: Goed. | Verstonden bij ontslag een vak: Gebrekkig. | Verstonden bij ontslag geen vak. | Lesuren per week: Lezen. | Schrijven. | Rekenen. | Meer uitgebreid onderwijs. | Vakonderwijs. | Bibliotheek: Aantal nummers bij het einde des jaars aanwezig. | Aantal lezers aan wie een of meer boeken tot lezing werden gegeven. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | 19 | 20 | 21 | 22 | 23 | 24 | 25 | 26 | 27 | 28 | 29 | 30 | 31 | 32 | 33 | 34 | 35 | 36 | 37 | 38 | 39 | 40 | 41 |
| Bijzondere strafgevangenissen | 56 | 17 | — | 47 | 26 | — | 38 | 33 | 2 | 57 | 31 | — | 7 | 4 | — | — | 9½ | 11½ | 24½ | 16 | 3½ | 6186 | 453 |
| Gewone strafgevangenissen | 734 | 305 | 4 | 690 | 345 | 8 | 484 | 533 | 26 | 158 | 110 | 29 | 72 | 11 | 17 | — | 108½ | 126½ | 138½ | 17 | 73 | 27106 | 6292 |
| Huizen van bewaring | 89 | 26 | 1 | 80 | 35 | 1 | 66 | 46 | 4 | 3 | 3 | — | — | — | — | — | 17 | 14 | 16½ | 1 | — | 15831 | 13352 |
| Rijkswerkinrichtingen | 111 | 9 | 6 | 112 | 12 | 2 | 105 | 11 | 10 | — | — | 7 | 1 | 3 | — | 1 | 10½ | 10 | 10½ | — | ½ | 5131 | 1970 |
| Totaal | 990 | 357 | 11 | 929 | 418 | 11 | 693 | 623 | 42 | 218 | 144 | 36 | 80 | 18 | 17 | 1 | 145½ | 165 | 190 | 34 | 77 | 54254 | 22067 |

## II. TABEL, AANGEVENDE DE SPLITSING VAN DE ONDERWEZENEN NAAR LEEFTIJDSGROEPEN.

| GESTICHTEN. | Totaal aantal onderwezenen. | Daarvan waren: jonger dan 20 jaar. | van 20—30 jaar. | van 30—40 jaar. | van 40 jaar en ouder. |
|---|---|---|---|---|---|
| Bijzondere strafgevangenissen | 169 | 11 | 95 | 60 | 3 |
| Gewone strafgevangenissen | 1583 | 119 | 953 | 487 | 24 |
| Huizen van bewaring | 130 | 67 | 52 | 11 | — |
| Rijkswerkinrichtingen | 238 | 13 | 130 | 79 | 16 |

## III. MATE VAN SCHOOLKENNIS BIJ OPNEMING.

| GESTICHTEN. | Totaal aantal in 1928 tot het onderwijs toegelatenen. | Hiervan konden bij hunne opneming: niet lezen. | niet schrijven. | niet rekenen. |
|---|---|---|---|---|
| Bijzondere strafgevangenissen | 86 | 3 | 6 | 15 |
| Gewone strafgevangenissen | 977 | 40 | 93 | 178 |
| Huizen van bewaring | 115 | 11 | 13 | 18 |
| Rijkswerkinrichtingen | 140 | 17 | 15 | 38 |

## IV. OVERZICHT VAN DE TOT HET ONDERWIJS TOEGELATENEN, DIE IN 1928 WERDEN ONTSLAGEN.

| GESTICHTEN. | Totaal aantal in 1928 ontslagenen, die tot het onderwijs waren toegelaten. | Hiervan konden bij hun ontslag | | |
|---|---|---|---|---|
| | | niet lezen. | niet schrijven. | niet rekenen. |
| Bijzondere strafgevangenissen | 73 | — | — | 2 |
| Gewone strafgevangenissen | 1043 | 4 | 8 | 26 |
| Huizen van bewaring | 116 | 1 | 1 | 4 |
| Rijkswerkinrichtingen | 126 | 6 | 2 | 10 |

## V. AANTAL LEZERS EN VERHOUDING VAN DIT AANTAL TOT DE BEVOLKING.

| | 1928. | 1927. | 1926. |
|---|---|---|---|
| Bijzondere strafgevangenissen<br>Gewone strafgevangenissen<br>Huizen van bewaring<br>Rijkswerkinrichtingen | 22 067 of 93,9 pct. | 91,9 pct. | 91,2 pct. |

## VI. OVERZICHT VAN DE RESULTATEN VAN HET ONDERWIJS IN DE TUCHTSCHOLEN EN DE RIJKSOPVOEDINGSGESTICHTEN.

### TUCHTSCHOLEN.

| GESTICHTEN. | Totale bevolking aanwezig geweest. | Aantal verpleegden, wier leeftijd bij opneming bedroeg 14 jaar was en die in schoolontwikkeling ten achter waren. | Aantal verpleegden, die ontvingen | | | | | | | | Bibliotheek. | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | gewoon lager onderwijs. | | | speciaal onderwijs voor achterlijken (zwakzinnigen). | meer uitgebreid onderwijs. | herhalingsonderwijs. | onderwijs in speciale vakken. | in het geheel geen onderwijs. | Aantal verpleegden, die nimmer een boek ontvingen. | | Aantal verpleegden, die een enkele maal een boek ontvingen. | Aantal verpleegden, die geregeld een boek ontvingen. | Aantal verstrekte boeken. | Aantal kinderen, die gelegenheid daarmee aan lichaamsoefeningen. |
| | | | Totaal. | Hiervan uitsluitend of aanvullend hoofdelijk onderwijs. | | | | | | | ondat zij nog niet konden lezen. | bij gebrek aan leeslust. | | | | |
| | | | | achtergebleven. | anderen. | | | | | | | | | | | |
| Ginneken | 170 | — | 170 | 3 | 167 | 7 | 40 | 167 | 71 | — | 1 | — | 2 | 167 | 5080 | 126 |
| Nijmegen, 1e afdeeling | 130 | 110 | 33 | — | — | — | — | — | 97 | — | 7 | — | — | 123 | 1804 | 116 |
| „ 2e „ | 20 | — | 20 | 12 | — | — | — | 7 | 1 | — | — | — | — | 20 | 312 | 18 |
| „ 3e „ | 130 | — | 129 | 80 | — | 4 | — | 40 | 5 | 1 | 2 | — | — | 128 | 2097 | 98 |
| Montfoort (meisjes) | 83 | — | 51 | 3 | — | 7 | — | 25 | — | — | — | — | — | 83 | 1614 | — |

### RIJKSOPVOEDINGSGESTICHTEN.

| GESTICHTEN. | Totale bevolking. | Aantal verpleegden, wier leeftijd bij opneming bedroeg 14 jaar was en die in schoolontwikkeling ten achter waren. | Aantal verpleegden, die ontvingen | | | | | | | | | | Bibliotheek. | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | gewoon lager onderwijs. | | | speciaal onderwijs voor achterlijken (zwakzinnigen). | meer uitgebreid onderwijs. | herhalingsonderwijs. | onderwijs in speciale vakken. | in het geheel geen onderwijs. | vakonderwijs. | | Aantal verpleegden, die nimmer een boek ontvingen. | | Aantal verpleegden, die een enkele maal een boek ontvingen. | Aantal verpleegden, die geregeld een boek ontvingen. | Aantal verstrekte boeken. |
| | | | Totaal. | Hiervan uitsluitend of aanvullend hoofdelijk onderwijs. | | | | | | | Deelgenomen. | Niet deelgenomen. | ondat zij nog niet konden lezen. | bij gebrek aan leeslust. | | | |
| | | | | achtergebleven. | anderen. | | | | | | | | | | | | |
| Amersfoort | 170 | — | 18 | — | — | — | 21 | 131 | — | — | 76 | 95 | — | — | 10 | 160 | 6225 |
| Averest | 333 | — | 302 | — | — | — | — | 72 | — | 31 | 332 | 1 | — | 1 | 6 | 326 | 8000 |
| Doetinchem | 282 | 24 | 251 | 197 | 54 | 30 | 2 | 82 | — | 4 | 30 | 252 | 24 | — | 44 | 214 | 6389 |
| Zeist | 121 | — | — | — | — | 11 | — | 110 | — | — | 121 | — | — | 1 | 4 | 116 | 1763 |

BIJLAGE **M.**

# Bijlage M.

## LIJST DER GEMEENTEN, WAAR OP 31 DECEMBER 1928 HET MEDISCH TOEZICHT OP DE SCHOLEN AAN SCHOOLARTSEN OF AAN DE GEMEENTEGENEESHEEREN WAS OPGEDRAGEN.

**Noordbrabant:** Bergen op Zoom, Drunen, Eindhoven, Goirle, 's Gravemoer, 's Hertogenbosch, Nieuwkuyk, Raamsdonk, Tilburg, Valkenswaard, Vlijmen, Waalwijk en Zundert.

**Gelderland:** Apeldoorn, Arnhem, Borculo, Doesburg, Elst, Epe, Gorssel, Harderwijk, Heumen, Neede, Nijmegen, Rheden, Scherpenzeel, Ubbergen, Wageningen, Winterswijk en Zutphen.

**Zuidholland:** Alblasserdam, Arkel, Nieuw-Beijerland, Boskoop, Brandwijk, Brielle, Delft, Dordrecht, Gorinchem, Gouderak, 's Gravenhage, Hillegersberg, Klaaswaal, Krimpen aan de Lek, Leiden, Maasdam, Maassluis, Molenaarsgraaf, Mijnsheerenland, Nieuwenhoorn, Numansdorp, Oostvoorne, Papendrecht, Poortugaal, Rijswijk, Rockanje, Rotterdam, Schiedam, Schiebroek, Stellendam, Vianen, Voorburg, Voorhout, Waddinxveen, Wassenaar, Zuidland en Zevenhoven.

**Noordholland:** Abbekerk, Akerslopt, Alkmaar, Amsterdam, Anna Paulowna, Avenhorn, Beemster, Bergen, Berkhout, Bloemendaal, Bussum, Callantsoog, Edam, Enkhuizen, Graft, 's Graveland, Grootebroek, Haarlem, Harencarspel, Heemstede, Heerhugowaard, Den Helder, Hilversum, Hoogkarspel, Hoogwoud, Hoorn, Ilpendam, Jisp, Koedijk, Koog aan de Zaan, Krommenie, Landsmeer, Limmen, Marken, Medemblik, Midwoud, Naarden, Nieuwe Niedorp, Oosthuizen, Oostzaan, Petten, de Rijp, Schoorl, Sybekarspel, Terschelling, Texel, Twisk, Ursem, Velsen, Warmenhuizen, Weesp, Westzaan, Wieringerwaard, Winkel, Wormer, Wormerveer, Wijdewormer, Zaandam, Zaandijk, Zandvoort en Zijpe.

**Zeeland:** Biervliet, Domburg, Kortgene, St. Maartensdijk, Nieuw- en St. Joostland, Noordwelle, Renesse, Serooskerke, Tholen, Vlissingen, Wemeldinge en Westdorpe.

**Utrecht:** Amersfoort, Baarn, de Bildt, Driebergen, Leusden, Nigtevecht, Maarssen, Maarsseveen, Rhenen, Rijsenburg, Soest, Stoutenburg, Utrecht, Zeist en Zuilen.

**Friesland:** Aengwirden, Baarderadeel, Barradeel, het Bildt, Bolsward, Doniawerstal, Franeker, Franekeradeel, Harlingen, Hennaarderadeel, Idaarderadeel, Leeuwarden, Leeuwarderadeel, Lemsterland, Menaldumadeel, Opsterland, Rauwerderhem, Schoterland, Sneek, Workum, Wijmbritseradeel en IJlst.

**Overijssel:** Almelo, Bathmen, Blankenham, Dalfsen, Denekamp, Deventer, Diepenheim, Diepenveen, Enschedé, Giethoorn, Haaksbergen, Hasselt, Hengelo, Kuinre, Lonneker, Steenwijk, Stad-Vollenhove, Wanneperveen, Zwartsluis, Zwolle, Zwollerkerspel.

**Groningen:** Baflo, Delfzijl, Eenrum, Hoogezand, Kloosterburen, Marum, Muntendam, Termunten, Uithuizermeeden, Ulrum, Usquert, Vlagtwedde, Wedde en 't Zandt.

**Drenthe:** Assen, Beilen, Coevorden, Dalen, Diever, Emmen, Havelte, Hoogeveen, Meppel, Norg, Nijeveen, Odoorn, Oosterhesselen, Roden, Ruinen, Ruinerwold, Schoonebeek, Sleen, Smilde, Vledder, Vries, de Wijk, Zuidwolde en Zweeloo.

**Limburg:** Bingelrade, Eygelshoven, Geleen, Heerlen, Heythuizen, Maastricht, Nieuwenhagen, Roermond, Roggel, Schaesberg, Swalmen, Susteren, Tegelen, Vaals, Venlo en Voerendaal.

# INHOUD.


Bladz.

§ 1. **Wettelijke voorschriften omtrent het lager onderwijs. Algemeene maatregelen van bestuur. Verdere Koninklijke besluiten, bevattende algemeene regelingen. Administratieve voorschriften en beslissingen:**

I. Wetten; algemeene maatregelen van bestuur; en verdere Koninklijke besluiten, bevattende algemeene regelingen . . . . . 1

§ 2. **Toestand, omvang en resultaten van het lager onderwijs in het algemeen. Getal en soort der scholen en vervolgcursussen; schoolgebouwen, schoolmeubelen en leermiddelen. Leerlingen. Onderwijzend personeel:**

I. Toestand, omvang en resultaten van het lager onderwijs; artt. 2, 3, 195 der L.O.-wet (met bijlage **B**, (nos. I—V) . . . . . 2

II. Getal en soort der scholen en vervolgcursussen. Schoolgebouwen, schoolmeubelen en leermiddelen:

*a.* Scholen (met bijlage **C**, no. I—IV) . . . 3

*b.* Vervolgcursussen (met bijlage **C**, nos. VIII—XI) . . . . . 4

*c.* Schoolgebouwen, schoolmeubelen en leermiddelen . . . . . 4

III. Leerlingen:

*a.* Aantal leerlingen (met bijlage **D**, nos. I en II) 4

*b.* Leerlingen uit het buitenland (met bijlage **D**, no. III) . . . . . 5

*c.* Steun uit de gemeentekas voor het bezoeken van scholen op grooten afstand (art. 13, 1e lid) . . . . . 5

*d.* Huisonderwijs (met bijlage **D**, no. IV). . 5

*e.* Leerlingen van vervolgcursussen (met bijlage **D**, nos. V en VI) . . . . . 6

IV. Onderwijzend personeel:

*a.* Algemeene opmerkingen (artt. 27 e. v., 107 e. v.). . . . . 6

*b.* Aantal leerkrachten (met bijlage **E**, no. I) 6

*c.* Aantal leerkrachten per school (met bijlage **E**, no. III) . . . . . 6

*d.* Vakonderwijzers (met bijlage **E**, no. IV) . 7

*e.* Aantal assistenten met vermelding van door de gemeenten betaalde belooningen, alsmede voor de bedragen krachtens art. 101, tiende lid der L. O. Wet verstrekte vergoedingen aan de bijzondere scholen in de kosten van deze assistenten (met Bijlage **E**, no. VI) . . . . . 7

*f.* Ontheffing van den eisch betreffende het vervullen van vacatures binnen den wettelijken termijn (artt. 59, 96) (met bijlage **E**, no. II) . . . . . 7

*g.* Pensioenen en wachtgelden der onderwijzers (met bijlage **E**, no. VI) . . . . . 7

*h.* Nevenbedieningen enz. (met bijlage **E**, no. VII) . . . . . 7

§ 3. **Het openbaar lager onderwijs:**

I. Scholen:

*a.* Aantal scholen. Gemeenten zonder openbare school. Gemeenten met gemeenschappelijke scholen. Gemeenten, waar krachtens regeling kinderen uit andere gemeenten ter schole gaan (artt. 19, 22, 23, 24) (met bijlage **C**, nos. V—VII) . . . . . 8—10

*b.* Oudercommissiën (art. 20). . . . . 10

*c.* Vervolgonderwijs (artt. 21, 61) . . . . 12

*d.* Leerplan enz. (artt. 12, 25, 43, 195) (met bijlage **C**, no. XII) . . . . . 13

*e.* Godsdienstonderwijs in de scholen (art. 26) 15

II. Kosten:

*a.* Algemeen (artt. 54, 55). . . . . 16

*b.* Scholen voor u. l. o. met minder dan 18 leerlingen (art. 57) . . . . . 16

*c.* Schoolgeldregeling (artt. 62—67). . . . 16

*d.* Buitengewone subsidiën (art. 68) . . . 16

*e.* Door den inspecteur niet goedgekeurde bestekken (art. 69) . . . . . 16

III. Onderwijzend personeel:

*a.* Hoofden van scholen (art 27). . . . . 17

*b.* Onderwijzers (artt. 28, 29, 36, 59) . . . 17

*c.* Jaarwedden enz. (artt. 30—34) . . . . 18

*d.* Benoeming en ontslag van onderwijzend personeel (artt. 35, 36 en 38) . . . . 18

*e.* Strafbepalingen (artt. 10, 32, 37—45, 131) 19

*f.* Nevenbedieningen enz. (artt. 44, 45) . . 20

*g.* Pensioen, wachtgeld, non-activiteit (artt. 48, 51—53, 197) . . . . . 20

Bladz.

§ 4. **Het bijzonder lager onderwijs:**

I. Scholen en kosten:

a. Stichting, uitbreiding, verandering van inrichting van bijzondere scholen; art. 72 der wet. De vereischten volgens art. 73 . 21

b. De medewerking van den gemeenteraad; art. 75. Afwijzing van de aanvrage op grond van bruikbaarheid van bestaand gebouw; art. 205, 3e lid. Toepassing van art. 75, 3e en 4e lid . . . . . 23

c. Uitvoering van de besluiten tot medewerking: door beschikbaarstellen van bestaand gebouw; art. 77, 2e lid; door stichten van gebouw door de gemeente; art. 77, 3e lid; door verstrekken der voor den bouw benoodigde gelden; art. 77, 4e lid. 24

d. Waarborgsom; art. 79 . . . . . 25

e. In bruikleen geven van gebouwen of ter beschikking stellen onder andere voorwaarden; art. 80 . . . . . 26

f. Rekening en verantwoording der bouwkosten; buitensporige kosten; art. 81. Onderhoud der gebouwen; art. 83, 1e en 3e lid. . . . . 26

g. Vervreemding van gebouwen; art. 83, 4e lid; art. 205, 8e lid. Ophouden van gebruik volgens bestemming; art. 83, 5e lid; art. 205, 3e lid. . . . . 26

h. Vergoeding voor gebouwen, niet uitsluitend voor schoolonderwijs bestemd; art. 84. . 26

i. Moeilijkheden bij schattingen; artt. 85, 205 26

j. Uitkeering voor kinderen, die wonen buiten de gemeente, waarin de school gevestigd is; art. 86 . . . . . 26

k. Regeling van schooltijden en vacantiën; inrichting van het leerplan, geschillen over leerplan; art. 90, 2e lid; afwijking van rooster van lesuren of leerplan; art. 90, 5e lid. . . . . 26

l. Schoolgeldheffing, inning van het schoolgeld, kostelooze toelating; art. 95 . . . 27

m. Verlies of vermindering der Rijksbijdrage: wegens daling aantal leerlingen, wegens te langdurige vacatures; art. 96. Ontheffing art. 96, 3e lid . . . . . 28

n. Vermindering der Rijksbijdrage volgens art. 97 . . . . . 28

o. Bijzonder vervolgonderwijs; art. 98. . . 28

p. Vergoeding uit gemeentekas voor bovenTallige onderwijzers; art. 100. . . . . 28

q. Uitvoering der subsidie-regelingen; artt. 101—105 . . . . . 28

r. Toelating van leerlingen van andere godsdienstige gezindheid; art. 106 . . . . 29

II. Onderwijzend personeel:

a. Het vervullen der vacatures van schoolhoofd; de gevallen, waarin iemand hoofd was van twee scholen overeenkomstig het tweede lid van art. 27 der wet; het ambulantisme: art. 89, 4e lid; art. 109 . . . . 29

Bladz.

b. Het vervullen der vacatures van onderwijzers; reserve-onderwijzers, vakonderwijzers; art. 96, 4e lid . . . . . 30

c. Jaarwedden en belooningen; art. 89, 5e lid; art. 93 . . . . . 31

d. Overleg bij benoeming, art. 89, 6e lid . 31

e. Weigering getuigschrift van zedelijk gedrag. artt. 107, 108 . . . . . 31

f. Strafmaatregelen; artt. 10, 92—94. . . 31

g. Nevenbedieningen enz.; art. 97, 2e lid . 32

h. Pensioen, wachtgeld, non-activiteit; art. 125 32

§ 5. **Het buitengewoon lager onderwijs** (met bijlage **F**) 32

§ 6. **De bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs. De akte-examens. De opleiding van onderwijzers:**

I. De bevoegdheid:

a. Vergunning aan vreemdelingen om onderwijs te geven (art. 129) . . . . . 33

b. Vergunning om onderwijs te geven zonder geldelijke belooning (art. 130) . . . . 33

c. Verlies van de bevoegdheid om onderwijs te geven (artt. 10, 38, 40) . . . . . 33

d. Terugbekoming van de verloren bevoegdheid (art. 132). . . . . 33

II. De akte-examens:

a. Algemeene opmerkingen (art. 210) . . . 33

b. Mededeelingen omtrent elk der afgenomen examens (met bijlage **G**) . . . . . 34

III. De opleiding:

a. Algemeene beschouwingen (met bijlage **H**) 35

b. Rijkskweekscholen . . . . . 35

c. Gemeentelijke en bijzondere kweekscholen 37

d. Rijksnormaallessen . . . . . 38

e. Gemeentelijke en bijzondere normaallessen 38

f. Hoofdaktecursussen . . . . . 38

g. Opleiding voor de akten in landbouwkunde en tuinbouwkunde . . . . . 39

h. Opleiding voor de diploma's in handenarbeid en examens . . . . . 39

j. Opleiding van spelleiders en examen . . 40

k. Opleiding tot bewaarschoolonderwijzeres . 41

§ 7. **De uitvoering van de Leerplichtwet:**

I. Omvang van het volstrekt leerverzuim (met bijlage **I**, n°. I) . . . . . 41

II. Omvang van het betrekkelijk schoolverzuim . 42

III. Aanwijzing van scholen overeenkomstig art. 3, tweede lid, der Leerplichtwet . . . . . 42

Bladz.

IV. Vrijstelling van de leerverplichting (artt. 7—10): 42

*a.* Aantal kinderen, vrijgesteld om de redenen, vermeld in art. 7 der Leerplichtwet . . 42

*b.* Weigering door den inspecteur om de verklaring van gemoedsbezwaren te teekenen (art. 10) . . . . . 42

V. De verloven voor veldarbeid (artt. 13—15) (met bijlage **I**, n°. II) . . . . . 42

VI. Onderzoek naar het volstrekt leerverzuim en naar het betrekkelijk schoolverzuim (artt. 18 en 19):

*a.* Algemeene opmerkingen . . . . . 43

VII. Commissiën tot wering van schoolverzuim (art. 21) (met bijlage **I**, n°. III) . . . . . 44

VIII. Berechting van de overtreding van art. 1 der Leerplichtwet (art. 22) (met bijlage **I**, n°. IV) 45

IX. Onderzoek bij huisonderwijs (art. 25). . . . 45

X. Het brengen van kinderen naar school door de politie (art. 30) (met bijlage **I**, n°. V) . . . 45

XI. Verbodsbepalingen omtrent het arbeiden van kinderen beneden veertien jaar (art. 35, 1e lid) 46

XII. Openbare belooningen en eereblijken. Schoolboekjes (art. 35, 2e en 3e lid) (met bijlage **I**, n°. VI) . . . . . 46

XIII. Het verstrekken van voeding en kleeding aan schoolgaande kinderen (art. 36) (met bijlage **I**, n°. VII). . . . . 46

Bladz.

XIV. Schoolbaden (art. 37) . . . . . 47

XV. Uitkomsten van het onderzoek naar de kennis van het lezen en schrijven bij de ingelijfden bij de land- en de zeemilitie:

*a.* Ingelijfden bij de landmilitie . . . . . 47

*b.* Ingelijfden bij de zeemilitie . . . . . 47

§ 8. **Het bewaarschool onderwijs** (art. 189) (met bijlage **K**) 47

§ 9. **Het onderwijs in de gevangenissen enz.** (met bijlage **L**) 61

§ 10. **Het toezicht op het lager onderwijs:**

I. Samenstelling van het Rijksschooltoezicht (art. 172) . . . . . 62

II. De werkzaamheden van het Rijksschooltoezicht 62

III. De plaatselijke commissiën van toezicht (art. 176, 2e lid) . . . . . 64

IV. Gemeente-ambtenaren voor het plaatselijk toezicht (art. 176, 3e lid) . . . . . 65

V. Toezicht op het bewaarschoolonderwijs (art. 189) 66

VI. Hygiënisch toezicht (met bijlage **M**) . . . . 66

§ 11. **Uitgaven van het Rijk en de gemeenten ten behoeve van het lager onderwijs:**

I Uitgaven en inkomsten van het Rijk . . . 66

II. Uitgaven en inkomsten der gemeenten . . . 74

III. Uitgaven en inkomsten van het Rijk en de gemeenten te zamen . . . . . 78


## BIJLAGEN.


Bladz.

**Bijlage A. Koninklijke beslissingen in geschillen van bestuur:**

I—VIII. Tegemoetkoming art. 13 Lageronderwijswet 1920 . . . . . 80

IX—XII. Opheffing van openbare scholen . 85

XIII. Schorsing. . . . . 89

XIV. Niet eervol ontslag . . . . 89

XV—XVI. Eervol ontslag, niet op verzoek . 90

XVII. Ruiling schoolgebouwen . . . . 92

XVIII—LVII. Beslissingen in zake Rijksvergoeding volgens art. 97 der Lageronderwijswet 1920 over het jaar 1926 en 1927 ten behoeve van bijzondere scholen. . . . . 93

LVIII. Vergoeding ingevolge art. 100 der Lager-onderwijswet. . . . . 121

Bladz.

**Bijlage B. Verslagen van de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs omtrent den toestand enz. van het lager onderwijs in 1928:**

I. Verslag omtrent den toestand enz. van het lager onderwijs in 1928 in de eerste hoofdinspectie (de provinciën Noordbrabant en Limburg) . . . 122

II. Verslag omtrent den toestand enz. van het lager onderwijs in 1928 in de tweede hoofdinspectie (de provinciën Gelderland en Overijssel) . . . 135

III. Verslag omtrent den toestand enz. van het lager onderwijs in 1928 in de derde hoofdinspectie (de provinciën Zuidholland en Zeeland) . . . . 159

IV. Verslag omtrent den toestand enz. van het lager onderwijs in 1928 in de vierde hoofdinspectie de provinciën Noordholland en Utrecht) . . . 170

V Verslag omtrent den toestand enz. van het lager onderwijs in 1928 in de vijfde hoofdinspectie (de provinciën Friesland, Groningen en Drenthe) 179

Bladz

**Bijlage C. Gegevens betreffende getal en soort der scholen en der vervolgcursussen:**

I. Aantal openbare en bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs per provincie op 31 December 1928 . . . . . 188

II. Aantal openbare en bijzondere scholen voor uitgebreid lager onderwijs per provincie op 31 December 1928 . . . . . 188

Alle scholen te zamen. . . . . 188

Niet gesubsidieerde bijzondere scholen (uitgaande van instellingen of vereenigingen) . . 189

Niet gesubsidieerde bijzondere scholen (voor rekening van het hoofd) . . . . . 189

III. Aantal bijzondere scholen voor gewoon lager onderwijs per provincie op 31 December 1928, onderverdeeld naar hare richting . . . . . 189

IV. Aantal bijzondere scholen voor uitgebreid lager onderwijs per provincie op 31 December 1928, onderverdeeld naar hare richting . . . . . 190

V. Lijst der gemeenten, waar op 1 Januari 1929 geen openbare school bestond . . . . . 190

VI. Lijst der gemeenten, welke op 1 Januari 1929 met eene andere gemeente of met andere gemeenten eene gemeenschappelijke school onderhielden . 192

VII. Lijst der gemeenten, tusschen welke op 1 Januari 1929 regelingen bestonden omtrent het toelaten van kinderen uit de eene gemeente op de scholen der andere. . . . . 192

VIII. Aantal vervolgcursussen per provincie op 31 December 1928, met vermelding van het aantal leerlingen, onderscheiden in openbare- en bijzondere cursussen . . . . . 199

IX. Aantal vervolgcursussen per provincie op 31 December 1928, gesplitst naar het aantal afdeelingen, waaruit zij bestonden, onderscheiden in openbare- en bijzondere cursussen . . . 199

X. Aantal vervolgcursussen per provincie op 31 December 1928, gesplitst naar het aantal achtereenvolgende leerjaren, waarop het onderwijs berekend was, onderscheiden in openbare- en bijzondere cursussen . . . . . 200

XI. Aantal vervolgcursussen per provincie op 31 December 1928, gesplitst naar het aantal uren per jaar, waarop zij berekend waren, onderscheiden in openbare- en bijzondere cursussen 200

XII. Gemeenten, waar krachtens art. 195, vrijstelling is verleend van de verplichting tot het geven van onderwijs in lichamelijke oefening . . . 201

**Bijlage D. Gegevens betreffende de leerlingen:**

I. Aantal leerlingen der lagere scholen per provincie, op 31 December 1928, ingedeeld naar hun geboortejaar.

*a.* Openbaar gewoon lager onderwijs . . . 204

*b.* Bijzonder, gewoon lager onderwijs . . . 204

*c.* Totaal leerlingen bij het openbaar en bijzonder gewoon lager onderwijs . . . . 204

*d.* Openbaar, uitgebreid lager onderwijs . . 206

*e.* Bijzonder, uitgebreid lager onderwijs. . . 206

Bladz.

*f.* Totaal leerlingen bij het openbaar en bijzonder uitgebreid lager onderwijs . . . 206

*g.* Totaal leerlingen bij het gewoon- en uitgebreid lager onderwijs (openbaar en bijzonder). . . . . 206

II. Aantal leerlingen der lagere scholen per provincie, op 31 December 1928, ingedeeld naar de leerjaren, waarin zij waren geplaatst.

*a.* Openbaar en bijzonder gewoon lager onderwijs . . . . . 208

*b.* Openbaar en bijzonder uitgebreid lager onderwijs. . . . . 208

*c.* Totaal van alle leerlingen . . . . . 208

III. Aantal leerlingen der lagere scholen per provincie, op 31 December 1928 ingeschreven in de bevolkingsregisters van gemeenten, gelegen in het buitenland . . . . . 210

IV. Aantal kinderen per provincie, die op 31 December 1928 huisonderwijs genoten, ingedeeld naar hun leeftijd . . . . . 211

V. Aantal leerlingen der vervolgcursussen per provincie, op 31 December 1928, ingedeeld naar hun leeftijd, onderscheiden in openbare- en bijzondere cursussen . . . . . 210

VI. Aantal leerlingen der vervolgcursussen per provincie, op 31 December 1928, voor wie de loopende cursus de *eerste* was, dien zij volgden, onderscheiden in openbare- en bijzondere cursussen . . . . . 212

**Bijlage E. Gegevens betreffende het onderwijzend personeel:**

I. Aantal leerkrachten (zonder de vak-onderwijzers) per provincie, op 31 December 1928, bij de openbare scholen (gewoon lager- en uitgebreid lager onderwijs). . . . . 214

Aantal leerkrachten (zonder de vakonderwijzers) per provincie op 31 December 1928 bij de bijzondere scholen (gewoon lager onderwijs en uitgebreid lager onderwijs) . . . . . 214

Aantal leerkrachten, verbonden aan de bijzondere scholen welke geen aanspraak maken op Rijksvergoeding. . . . . 214

Totaal aantal leerkrachten aan de openbare en bijzondere scholen (gewoon lager onderwijs en uitgebreid lager onderwijs) . . . . . 214

II. Ontheffing van den eisch betreffende het vervullen van vacatures aan de scholen binnen den wettelijken termijn. *a.* Openbare scholen. *b.* Bijzondere scholen . . . . . 215

III. Indeeling van de verschillende soorten van scholen (gewoon, en uitgebreid lager onderwijs) volgens het aantal der daaraan verbonden leerkrachten (zonder de vakonderwijzers). . . . 220

IV Aantal van de verschillende soorten van scholen (gewoon, en uitgebreid lager onderwijs), waaraan vakonderwijzers werkzaam zijn . . . . 220

Bladz.

V. Overzicht van de aantallen assistenten, verbonden aan de verschillende soorten van scholen gedurende het jaar 1928 . . . . . 220

VI. Opgave van de bedragen der in 1928 verleende wachtgelden . . . . . 221

VII. Opgave van de ambten en bedieningen, waarvoor in 1927 door Gedeputeerde Staten vrijstelling werd verleend krachtens art. 45, tweede lid, en art. 97, tweede lid onder *b*, der wet . 221

**Bijlage F. Gegevens betreffende den toestand van het buitengewoon lager onderwijs in 1928:**

I. Subsidieering van de scholen voor zwakzinnigen, slechthoorenden, doofstommen en blinden in 1928. . . . . 224

II. Verslag van den inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs over het jaar 1928 . 225

**Bijlage G. Gegevens betreffende de akte-examens in 1928:**

I. Uitslag van het examen als onderwijzer(es) . 234

II. Uitslag van het examen als hoofdonderwijzer(es) 235

III. Uitslag van de examens in de Fransche, Duitsche en Engelsche talen . . . . . 235

IV. Uitslag van de examens in de wiskunde, de gymnastiek, het handteekenen, de landbouwkunde, de tuinbouwkunde en de handelskennis 236

V. Uitslag van het examen in de vrije en ordeoefeningen der gymnastiek . . . . . 236

VI. Uitslag van de examens in de nuttige en de fraaie handwerken voor meisjes. . . . . 236

VII. Uitslag der examens, vergeleken met dien in de beide vorige jaren . . . . . 236

**Bijlage H. Gegevens betreffende de opleiding:**

I. Overzicht van de Rijks-, gemeentelijke- en bijzondere kweekscholen en normaallessen, cursus 1928—1929. . . . . 238

II. Overzicht van het aantal leerlingen voor het schooljaar 1928—1929 in afdeeling B (opleiding voor de akte 77*b*) verbonden aan de Rijkskweekscholen. . . . . 242

**Bijlage I. Gegevens betreffende de uitvoering van de Leerplichtwet:**

I. Aantal kinderen, die zich op 1 Januari 1929 aan volstrekt leerverzuim in den zin der Leerplichtwet schuldig maakten . . . . . 245

II. Overzicht van de in 1928 verleende, geweigerde en ingetrokken vergunningen voor veldarbeid, overeenkomstig artikel 13 der Leerplichtwet . 245

B ladz.

III. Lijst der gemeenten, waar op 31 December 1928 meer dan één commissie tot wering van schoolverzuim bestond, als bedoeld in art. 21 der Leerplichtwet, met aanwijzing van het aantal commissiën in elke gemeente . . . . . 246

IV. Overzicht van de berechting der overtreding van artikel 1 der Leerplichtwet in 1928 . . . . 246

V. Lijst der gemeenten, waar op 31 December 1927 verordeningen bestonden betreffende het brengen van kinderen naar school door de politie, met aanwijzing van het aantal malen, waarin in 1928 toepassing plaats vond. . . . . 247

VI. Lijst der gemeenten, waar in 1928 openbare belooningen en eereblijken zijn uitgereikt . . 247

VII. Opgave van de sommen, in 1928 besteed aan het verstrekken van voeding en kleeding aan schoolgaande kinderen, overeenkomstig artikel 36 der Leerplichtwet . . . . . 247

**Bijlage K. Gegevens betreffende de bewaarscholen:**

I. Aantal openbare en bijzondere bewaarscholen, gesplitst naar hare richting op 31 December 1928. . . . . 250

II. Aantal leerlingen der openbare en bijzondere bewaarscholen op 31 December 1928. . . . 250

III. Aantal leerkrachten bij het openbaar en bijzonder bewaarschoolonderwijs op 31 December 1928 251

**Bijlage L. Onderwijs in de gevangenissen, enz.:**

I. Overzicht van het onderwijs in de strafgevangenissen, de huizen van bewaring en de Rijkswerkinrichtingen . . . . . 253

II. Tabel, aangevende de splitsing van de onderwezenen naar leeftijdsgroepen . . . . . 253

III. Mate van schoolkennis bij opneming . . . . 253

IV. Overzicht van de tot het onderwijs toegelatenen, die in 1928 werden ontslagen . . . . . 254

V. Aantal lezers en verhouding van dit aantal tot de bevolking . . . . . 254

VI. Overzicht van de resultaten van het onderwijs in de Tuchtscholen en de Rijksopvoedingsgestichten . . . . . 254

**Bijlage M. Lijst der gemeenten, waar op 31 December 1928 het medisch toezicht op de scholen aan schoolartsen of aan de gemeentegeneesheeren was opgedragen** . . . . . 255